A Magyar Nemzet

Története

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/magyarnemzettort0000szil_e0d3

A

MAGYAR NEMZET TÖRTÉNETE

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

KIADJA

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R. TÁRSULAT

HARMADIK KÖTET

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT BETÜIVEL

1895

NAGY LAJOS KORA.

LOTZ KÁROLY FALFESTMÉNYE A M. T. AKADÉMIA PALOTÁJÁBAN.

A Magyar Nemzet Történetéhez.

Az Athenaeum kiadása.

AZ

ANJOU HÁZ

ÉS

ÖRÖKÖSEI

(1301—1439)

*

IRTÁK

PÓR ANTAL

ÉS

SCHÖNHERR GYULA

BUDAPEST

KIADJA AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT

1895

AZ ANJOUK KORA

IRTA

PÓR ANTAL

Vadászjelenet az Anjoukorból.
(Vágó Pál eredeti rajza.)

ELŐSZÓ.

Nincs Magyarország ezer éves történetének korszaka, mely a magyar nemzet életrevalóságát, politikai érettségét annyira képes volna bebizonyitani, mint a magyar Anjouk kora.

Azon nyolcz tized év alatt, mikor a Francziaországból Olaszországon át hozzánk származott Anjouk: I. Károly, és fia I. vagyis Nagy-Lajos viselték fölkent homlokukon Szent-István koronáját, Magyarország a tehetetlenség aléltságából erőteljes új életre ébredett föl; a szinte szétdarabolt honból Európa legelső, leghatalmasabb birodalma fejlődött ki; a nemzet az anyagi és szellemi sülyedés, a megsemmisülés örvénye széléről a jólét, a műveltség magas fokára emelkedett. Magyarországon e daliás korszakban, mint a XIV. századot nevezni szoktuk, a vallásosság, tudomány és művészet minden ága ugy fölvirágzott, mint soha azelőtt, és azután is vajmi ritkán.

Hogy az ellentét feltünjék, tekintsünk vissza a kihalóban levő Árpádház utolsó évtizedeire: Kún-László nyomoruságos korára; az ország bajaival szemben immár tehetetlen III. Endre király, az utolsó Árpádfi uralkodására, az interregnumra: Cseh Venczel és Bajor Ottó idejére, midőn király elég volt ugyan, de királyi hatalom semmi, egyik kormányválság a másikat érte, és a királyi hatalomnál hatalmasabb oligarchák az egységes Magyarországot foszlányokra tépték, a királyi javakat elfoglalták, a nemességet leigázták, és majdnem független területeiken zsarnokoskodtak, egymással és külső fejedelmekkel hol szövetkeztek, hol háborút viseltek.

És ha e kietlen, sivár évtizedekről az Anjouk uralkodására forditjuk tekintetünket, a hosszas küzdelem után, mely uralkodásuk alapját nagy nehezen megvetette, egyszerre fényes képek tárulnak elénk. A visegrádi kongresszuson Magyar-, Cseh-, Lengyel- és Morvaország fejedelmei a német főhatalom ellen sikeresen szövetkeznek. A magyar király másodszülött fiát Nápoly trónjára kijelölik, az elsőszülött, Lajos királyfi, atyja halála után hatod napra ellenkezés nélkül foglalja el a trónt. Az oláh vajda, a horvátok meghódolnak; a magyar lobogók az Adrián és Olaszországon végig vonulva, Nápoly királyi palotáján hirdetik Magyarország királyának hatalmát. Dalmáczíát az 1358-iki zárai béke újra Magyarországhoz csatolja. A magyar király tudta nélkül semmi se történhetik Európában: ő védi meg a pápát, szövetkezik az olasz fejedelmekkel, lábra állitja Ausztriát, az aquilejai patriarchát, leveri a büszke Velenczét; Genova, Firenze, Padova, Aquileja intésére figyelnek. Lengyelországban Lajos, a magyar király uralkodik; a bosnyákok, szerbek, bolgárok és oláhok hűbéresei s vannak, a kik őt óhajtanák német császárnak. Budavárba, Visegrádra, Diós-Győrre, a magyar udvar fényes székhelyeire elzarándokolnak az ismert világ fejedelmei a tatár kántól kezdve a franczia királyig, és a német lovagrend főnökeitől a konstantinápolyi császárig vagy személyesen vagy ünnepélyes követségeik által képviselve; de fegyveres nép ellenséges szándékkal Magyarországhoz közeledni se merészel.

Azok a lapok, a melyek e fényes multat örökitik meg az utódok emlékezetében, legszebb fejezetét képezik nemzetünk történelmének.

Csatajelenet az anjou-korból.

ELSŐ KÖNYV

*

AZ INTERREGNUM

ÉS KÁROLY RÓBERT KÜZDELMEI

AZ OLIGARCHÁKKAL

I. FEJEZET.

Károly Róbert első párthivei. Venczel királysága.

Mikor az utolsó Árpád meghalt, két nagy párt állott egymással harczban a megürült trón birtoka felett. Az ország függetlenségét és a szabad királyválasztó jogot irta zászlajára az egyik, mely minden külső befolyást kizárva, maga jószántából akart rendelkezni az Árpádház öröksége felett. Ezzel szemközt állott a nápolyi Anjouk pártja, mely már egy évtized óta lobogtatta zászlaját, vitássá téve a törvényes király, III. Endre uralmát az országban.

Endre uralkodásának történelmében az Anjou-házzal folytatott küzdelmek foglalják el a főhelyet. Életének utolsó évében a gyermekkor daczára oly veszélyes vetélytárs, Károly Róbert — Caroberto, a mint az olaszok nevezték, — már Dalmácziában időzött s feltartóztatás nélkül haladt előre utjában a szlavoniai részekig.

A király halálának hire már Zágrábban találta Carobertot, ki hiveivel azonnal Esztergomba ment s itt magát Bikcsei Gergely érsek által, a szent korona hiányában valamely más, talán ez alkalomra készült koronával megkoronáztatta.

Caroberto megkoronáztatása a bevégzett

Lapszéli diszités a bécsi képes krónikából.

tény erejével akarta a trónüresedés kérdését megoldani. A szentszéknél a dolgok e váratlan fordulata nagy örömet idézett elő és gyors tevékenységre sarkalta VIII. Bonifácz pápát, ki belátta, hogy sietni kell a helyzet kiaknázásával. Hogy az ifjú királynak tanácsadója és támasza legyen, 1301 május 13-án kelt bullájával elküldte Magyarországba Boccasino Miklóst, az ostia-velletrii biboros püspököt, kinevezve őt Magyarország, a hozzákapcsolt részek és Lengyelország részére de latere követének.

Ezalatt az ellenpárt sem hagyta az időt felhasználatlanul elmulni. E párt tagjai voltak első sorban az ország összes megyés püspökei, élükön Gímesi János kalocsai érsek a Hunt-Pázmány nemzetségből. Velök tartottak a Rátotiak Hasznosi Domokos tárnokmesterrel és László királyi főétekfogóval; az Ákosok Ernei bán fia István nádorral; a Németujváriak Iván és Henrik bánokkal; a Csákok Trencsényi Máté nádorral; az Abák Amadé nádorral; a Kachichok az ország legnevesebb hadnagyával, Miklósfia Demeter zólyomi ispánnal; szóval — hogy a nevezett István nádor szavaival éljek — az ország egyházi és világi főméltóságai, főurai, összes nemesei és minden rendü lakosai, kik Rachelként elsiratván Szent-István, a magyarok első királya nemzetségének, törzsökének és vérének atyai ágon származott utolsó aranyos gallyacskáját, sokat aggódának és gondolkodának afölött, Isten kegyelméből hol és mimódon találjanak magoknak a szent királyok véréből lelkezett királyt? Hosszú tanakodás után végre egy szívvel, egy lélekkel megegyeztek Venczelben, Cseh- és Lengyelország királyában, és hogy őt megnyerjék, követséget küldének hozzá.

II. Venczel cseh király ezüstpénze.

A választást nem lehet helyteleniteni. Venczel II. Ottokárnak és Kunegundának, IV. Béla királyunk unokájának volt fia. Már tizenkét éves korában vette át a kormányt és azt elhunytáig (1283-tól 1305-ig) bölcsen vitte. Azon hatalmaskodókat, kik Cseh- és Morvaországban a rendet és békét megzavarták, fegyveres erővel, ha szükség vala, kemény szigorral megfékezte; ennek folytán Csehország zavartalan békét élvezett, lakosai jólétben gyarapodtak királyuk szelid és gondos kormánya alatt. Kevesen is valának azon kor uralkodói közt, kik föladatuk komolyságától és nagyságától annyira át valának hatva, mint a cseh király. Nem egyszer mondogatá bizalmasainak, ha tudna valakit, ki nálánál több buzgalommal és igazábban óhajtaná a közjót, annak menten átadná a hatalmat, ő pedig visszavonulna a königsaali monostorba, melyet dús adományokkal látott el. Noha sem olvasni, sem irni nem tudott, nem rajta múlt, hogy Prágában egyetemet nem alapitott és népének törvénykönyvet nem adott, mely czélra Olaszországból jogtudóst hozatott Prágába. Ez ugyan nem sikerült az akkori törvényszékek ellenkezése miatt, de a bányászatot és pénzügyet, mi csupán tőle függött, jelesen rendezte. Hatalomra vágyó, hatalmaskodó és erőszakos nem volt; ez nem feküdt természetében. Atyja hősies szelleme, nagyravágyása szintén nem

szállott reá. Ipja, Habsburg Rudolf halála után, valamint megválasztatta római királynak Nassaui Adolfot, aztán Rudolf fiát, Albertet, úgy megválasztathatta volna magát is; de erre nem vágyott. Ellenben jól megfizettette magát szavazatáért, kivált a Habsburgtól. Viszont ő se vala fukar a jutalmazásban, valaminthogy a fényt és pompát szerette.

Mind oly jó tulajdonságok ezek, melyek, a mint előbb a lengyeleket, úgy most a magyarokat arra hangolták, hogy őt hívják meg királyukul.

II. Venczel cseh király a magyar követeket, kik őt az ország koronájával megkinálták, nagy kitüntetéssel fogadta ugyan, de ezek őt kevésbbé találták hajlandónak megtisztelő kívánságuk teljesitésére, mint óhajtották volna. Két korona gondjait egy harmadikkal tetézni nem óhajtotta. Ez annál kevésbbé telt tőle, minthogy élni sietett és időnek előtte megaggott. A fő ellenvetés, melylyel a tiszteletet magától elháritotta, pedig az volt, hogy ő már nem tanulna meg magyarul. Már pedig a királynak tudnia kell alattvalói nyelvén; mert nem lehet az, hogy csak tolmács által kérhessen segitséget királyától a szegény ember és maga tolmács által hirdesse ki a perlekedő felek közt az itéletet.

Németujvári Iván pecsétje.

Maga helyett tehát megnyerő külsejü, hasonnevű, tizenkét éves[1] fiát ajánlá Magyarország királyául a követeknek, kik jártak-keltek küldőikhez és vissza új utasitásokért és új utasitásokkal. Ezeknek pedig irányt adott Venczel bőkezüsége. Köztudomásúnak kellett lennie, hogy a cseh király főleg pénzzel szerezte fia pártját. A csacska krónikák is úgy tudják, hogy bizony sok ajándék és még többnek igérete járta; sőt I. Károly király egyenesen kimondotta, hogy Venczel kincstárának gazdagsága által sok nemest hajlitott a maga részére, miről egyébiránt más adatok se hiányzanak.[2]

Az egyesség a magyar főurak és a cseh király közt elvégre létre jött, és Németujvári Iván bán, kinek nagy része volt az alkudozásoknál, megkezdette az ellenségeskedést Caroberto ellen. Hogy utat nyisson Venczelnek, megtámadta Esztergom várát, és azt, miután Caroberto Gergely érsekkel együtt elmenekült, bevette. Caroberto ismét a délvidékre vonta meg magát, Péterváradra, a bélakúti cziszterczi monostorba, melynek apátja János,

[1] Született 1280 október 6-án.

[2] Chron. Aulae Regiae.

nemsokára aztán nyitrai püspök, úgy látszik még Nápolyból régibb ismerőse volt és buzgó híve.

Venczel elé aztán Gödingig fényes küldöttség indult, melynek vezére nyilván a kalocsai érsek volt, kit odamenő útjában, 1301 július 30-án Nagy-Szombatban találunk András egri, Haab váczi, Antal csanádi püspökökkel és Jakab szepesi prépposttal egyetemben. Innét diadalmenetben kísérték az országba az ifju fejedelmet. Esztergomot útjokba ejtették, melyet Németujvári Iván jó pénzért átadott vala leendő királyának, kit Esztergomból Budára vittek. Az érkezőket meglepte az egyháziak magaviselete. Tudni való, hogy Gergely érsek egyházi tilalom alá rekesztette volt e várost, de most — ugy tetszik — a kalocsai érsek fölmentette alóla, minthogy, »mikor a magyarok Venczellel Budára értek, eléje siettek apáczák, barátok, papok, az egyházi fenyiték alól föl levén mentve a város. Egyszerre megkondult és zúgott minden harang, és hangos énekkel fejezték ki örömüket. Venczelt mindjárt a szép és nagy templomba vitték, mely a Boldogasszony tiszteletére van szentelve. Itt a főoltárra emelték, *olvastak és énekeltek* neki, s így hirdették a népnek, hogy királynak van megválasztva. Azután a kamara-udvarba, hol a király és családja szokott lakni, vezették.«

Venczel hazahozatala.
(A bécsi képes krónikából.)

A német koríró ez előadásából világos, hogy a budai főtemplomban királyválasztó országos ülést tartottak és Venczelt, miután az ünnepélyes Tedeumot is elénekelték, a népnek bemutatták.

Budáról az ifjú királyt Székes-Fejérvárra vitték, hol őt Gímesi János kalocsai érsek, tiz püspök jelenlétében, 1301 augusztus 27-én a szent koronával megkoronázta.

Fölötte zokon vette VIII. Bonifácz pápa, hogy terveinek kivitele ily fennakadást szenvedett. Kitünik ez 1301 október 17-én kelt ama két nevezetes leveléből, melyekben elveit a pápaság világuralmi főségéről

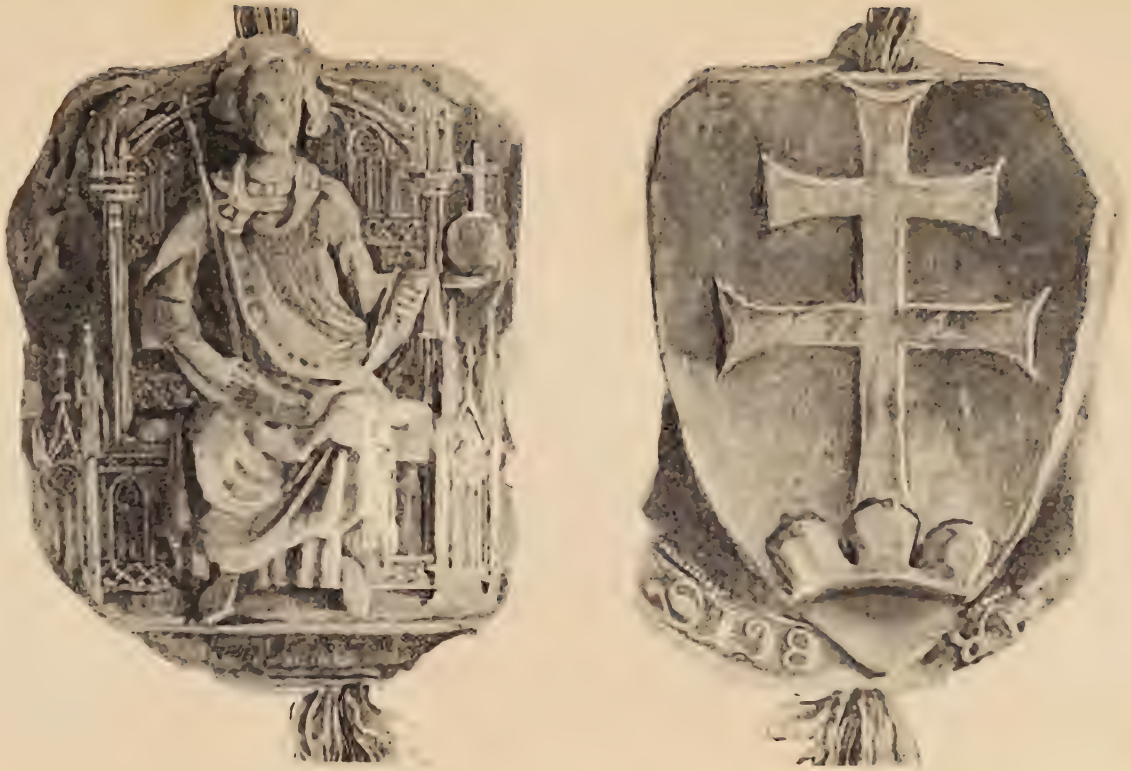

Venczel király pecsétje.

oly pregnánsan fejezte ki, mint talán sehol.[1] »Csodálkozunk rajta és megütközünk, — írja épen oly keményen, mint bizalmasan II. Venczel cseh királynak, — hogy megengedted fiadnak a magyar királyi czímet fölvenni, magát a kalocsai érsek és nehány czinkostársa (complices) által megkoronáztatni. Mi jogon és mi czímen? Bizony nem kellett volna ily fontos ügyben az apostoli széket mellőzni, melynek tekintélye nélkül Szent-István, az első magyar király sem akart e méltóságra fölmagasztaltatni.«

Még keményebben szólt a pápának magyarországi követéhez intézett levele, melyben meghagyja neki, hogy a kalocsai érseket hivatalvesztés terhe alatt Rómába idézze. »Távozásod után — írja — keserű tudomásunkra jutott, hogy tisztelendő testvérünk (ha ugyan tisztelendőnek mondható), a kalocsai érsek oly vakmerő kihágásra, de sőt eszeveszettségre vetemedett, hogy Venczelt, a cseh király fiát, nem várva be jöttödet, ki már a küszöbön valál, megkoronázta, noha e jog a kalocsai érseket soha meg nem illette, hanem az esztergamit, mely érseki szék be van töltve, és általa Károly a siciliai király fia megkoronázva.«

Boccasino Miklós bibornok, a szentszék követe, Ausztrián keresztül — Pozsonyt, Győrt, Esztergomot érintve — valószinüleg szeptember elején érkezett Budára. A kalocsai érsek időközben meghalt. Az első benyomás, melyet a követre a magyar főpapsággal való érintkezése gyakorolt, az volt, hogy a papi fejedelmek kezdték belátni, miszerint Venczel választásával nem éppen jó fogást tettek. Hajlandók lőnek immár a pápa tanácsát elfogadni, de Bikcsei Gergelynek az esztergomi székből eltávolitását tüzték ki feltételökül. A szent-szék követének simuló természete hajlandó is lett volna Gergely érseket föláldozni, de — gyönyörű vonása VIII. Bonifácz jellemének! — ő ezt határozottan ellenezte. Netáni rendelkezésének megsemmisitésével fenyegetődzvén, megtiltotta követének, hogy az esztergomi egyház ügyeibe avatkozzék. Különben se tartozott gyöngéi közé alkudozni, legkevésbbé Gergely bőrére a magyar főpapsággal. Ellenkezőleg szigorúan meghagyta követének, hogy mindazon papokat, az érsekektől kezdve a konventek tagjaiig, kik parancsainak nem engednek, szándékát titkon vagy nyiltan gátolják, megfenyitse s a vétkeseket Rómába idéztesse.

A pápa e határozott föllépténck tudandó be, hogy, noha Miklós bíboros eleddig a »pártok egyikének se kedvezett különösen«, mely látszólagos részrehajlatlanságának köszönhette, hogy Budán, Venczel király székhelyén is »tisztelettel fogadták«, a cseh pártot az elhagyatottság érzete szállotta meg. Úgy hallja a szent-szék követe, és némely jelenségekből maga is következteti, hogy Venczel már bánta, hogy Magyarországba jött, de álszégyenből nem mond még le terveiről. Hallja azt is, hogy Károly és Venczel

[1] »Romanus pontifex super reges et regna constitutus a Deo, in ecclesia militanti summus existit et super omnes mortales obtinens principatum, sedensque in solio iudicii, cum tranquillitate indicat et suo intuitu dissipat omne malum.«

Venczel király oklevele.

(Adománylevél Csák Máté részére, az országos levéltárban.)

közt valamelyes egyezményre törekszenek, azonban nincs biztos tudomása az efölött netán megkezdett tárgyalásokról.

Kétségtelen, hogy Venczelék e hangulatára az ország siralmas állapota, melynek Miklós bíboros is élénk rajzát adta, volt hatással; még inkább az, hogy az ország főurai, miután kegyeikben bőven részesülének, a magokkal hozott kincseken könnyitének, őket magokra hagyták. Be kellett azonban látniok azt is, hogy a szent-széki követ, bármily ügyesen adja a pártatlant, ellenök dolgozik, és hogy a magyar főpapoknak október 25. napjára kitűzött zsinata, jóllehet Miklós bíboros az ország ügyeiről és békéjéről való tanácskozást jelentette ki czéljául, voltaképen ellenök volt intézve.

Hogy Miklós bíboros Budán is, Pozsonyban is tartott gyüléseket, melyeken sok hasznos rendszabályokat adott, bizonyos. De hogy mi volt e gyűlések derekas tárgya, azt Gergely esztergomi és István az új kalocsai érsek kihirdették: Miklós bíboros parancsára egybe gyülekezvén, az ország főuraival és sok nemesével tanácskozván, Károly királyt az ország urának egyhangulag kikiáltották.

Alapvető munka volt ez, melyen, mint azonnal látni fogjuk, VIII. Bonifácz pápa tovább épitett. Fölületesen itéltek tehát azon krónika-irók, kik reánk hagyták: a pápai követ látván, hogy semmire se megy, visszatére a pápai udvarba. Másként itélt a pápa, midőn megismeré, hogy követének Istennél érdemes működése pompás gyümölcsöt termett.

Hazánkból Boccasino Miklós 1302 június közepén tért vissza Rómába. Valószinüleg a pápa maga szólitotta föl követét a visszatérésre, időzése Magyarországon immár czéltalan levén. E visszahiváshoz mellékelve lehetett a pápa 1302 június 10-én kelt levele, melyben megbizá, hogy a két Venczelnek, atyának és fiúnak, nemkülömben Károly Róbertnek a szent-szék idéző leveleit kézbesitse vagy legalább közhirré tétesse.

Boccasino Miklós megjelenése és működése Magyarországon új lelket öntött az Anjou-pártba, mely annyira fölszaporodott, mint amilyen mértékben gyöngült és ernyedett a Venczel pártja. Elérkezettnek látták az időt Károly hivei, hogy hadjáratot intézzenek Venczel ellen, Budát meglepjék, várát rohammal megvegyék és az ott lakó ifjú királyt elfogják.

A stájer Ottokár a maga népies modorában adja elő a pucsot. Károly Róbert sok magyarral Buda alá jött. Vele voltak Gergely esztergomi, István kalocsai érsekek, a zágrábi, pécsi és bosnya püspökök, továbbá Debreczeni Dózsa, Cseszneki Jakab fiai, Rátóti Loránt és Csák Márk fia István. Venczel országnagyokat, bárókat is említ, de meg nem nevezi őket. Biztosra vehetjük tehát, hogy Ujlaki Ugrin a Csákok nemzetségéből, Caroberto e főtámasza, szintén részes volt e hadjáratban. Megérkezvén 1302 szeptember első felében Buda alá, legott megtámadták és el akarták foglalni a várost és várat. De ez nem sikerülvén nekik, felszólitották a polgárokat, adnák ki Venczelt, ki a pápa engedelme nélkül hóditotta meg az országot. A polgárok azonban nem is hallgattak ez üres beszédre és

kereken kimondták, hogy ők tudni sem akarnak az olasz király fiáról. Károly Róbert emberei erre fenyegetések közt megszállották a budai hegyeket, raboltak, égettek, dúltak s a szőlőket kiirtották. Nem nézték tétlenül e kártevést a Venczel-párti urak némelyei, hanem kirohantak a várból, mely alkalommal Bethlen fiai: Máté halálos sebet kapott, Mihály pedig foglyul esett és lefejeztetett. Ekkor hírül hozák, hogy Németujvári Iván nagy sereggel érkezik Venczel király és a budaiak védelmére. Nehogy tehát két tűz közé szoruljanak, Károly Róbert népei visszavonultak Székes-Fejérvárnak, a Duna mentén tovább vevén útjokat, »míg majd hadjok megszaporodik.«[1]

Ekkor kellett történnie, válaszul a budai szőlők elpusztitására, a világra szóló botránynak, hogy a budaiak Petermann biró és Tót Márton esküdt vezérlete alatt kihirdettették a város föloldását az egyházi tilalom alól, melyet fölötte ujólag kimondott Miklós bíboros. Minthogy pedig a rendesen beiktatott plébánosok vonakodtak nyilvános istentiszteletet tartani, elűzték őket. Talált papokat a nép, és többek közt egy Lajos nevüt, kik végezték a miséket és temetéseket. Ezzel sem érték be, hanem gyújtott gyertyákkal és az excommunicatiók kihirdetésénél szokásos más szertartások közt Buda város ünnepélyesen egyházi átok alá vetette magát VIII. Bonifácz pápát és az őt követő valamennyi magyar főpapot.

A budaiak kiátkozzák a pápát.
(A bécsi képes krónikából.)

Emlitettük, hogy a pápa a cseh királyt megrótta, a miért fiának megengedé a magyar korona elfogadását. Válaszul e megrovásra a cseh király egy prágai kanonokot külde Rómába, hogy fiát, kit szabályszerűen és egyhangulag választottak meg Magyarország királyának, a pápa kegyelmébe ajánlja. Minthogy azonban Mária, Sicilia királynéja, viszont azt állitá, hogy testvérének, Lászlónak halálával a magyar korona a természet rendje szerint reá, illetve unokájára, a törvényesen megkoronázott Károly magyar királyra szállott, kinek az ország jelentékeny része is meghódolt:

[1] Pez, Scriptores rerum Austriacarum. III. 694.

a pápa mindkét félt, valamint azokat, kik ez ügyben érdekelve vannak, maga elé idézte, hogy jogaikat védendők, hat hónap lefolyása alatt törvényszéke előtt megjelenjenek.[1]

E hat hónap bőven eltelt, midőn VIII. Bonifácz *Spectator omnium* kezdetü bulláját, melyben Károly Róbert jogát a magyar koronára itéletileg megállapitá, közhirré tette.

»A mindeneket szemlélő és tudó örök király — igy szól a nevezetes okirat kezdete — Jeruzsálem pusztulását előre látván, meghatottan sirán-kozék fölötte. Vajjon mi, kik helyettese vagyunk, könyűinket visszatartsuk, midőn a végső romlásának indult Magyarországot szemléljük?« Azután az ország szánandó állapotát festi, mely hajdan, jeles királyok kormánya alatt oly fényes volt; és kérdi: nincs már mód segiteni e bajon? Mire válaszul szükségesnek találja, hogy főpásztori gondjait ez országra különösen kiterjeszsze.

A továbbiakban elbeszéli, mint küldött a cseh király követet és levelet a pápához, esdvén, hogy fiát, kiről azt tartja, hogy egyhangulag és szabályszerüen választották meg Magyarország királyának, pártfogásába vegye. Ámde Mária, Sicilia királynéja viszont azt állitja, hogy neki, mint közelebbi örökösnek, a szerencsétlen Magyarországhoz több joga van, és hogy unokája az ország nem kis részét birja, és az esztergomi egyházban, régi szokás szerint, az illetékes személy által megkoronáztatott.

Venczel ezüst dénárai.

Hogy tehát a vetélytársak közt a békét helyreállitsa, maga elé idéztette Venczel cseh királyt és fiát, nemkülömben Máriát Sicilia királynéját és unokáját Károlyt. Ez utóbbiak ügyvédeket is vallottak: István kalocsai érseket, Bő Mihály zágrábi püspököt, Temerdi Tivadar győri püspököt, Benedek veszprémi püspököt, némely főesperest és prépostot Magyarországból, kik meg is jelentek. Ellenben sem a cseh király, sem fia meg nem jelent, se jogvédőt nem küldött, hanem ravaszságuk palástolására mentegetők érkeztek tőlük: Padeniz Ulrik jogtudó, János ó-budai éneklő-kanonok és János római jogász, a kik hiú mentségeket mondának, a miért megbizóik nem küldének jogvédőket, mert soha se volt szándékokban Magyarország fölött pereskedniök, míg az ellenfél ügyvédei sürgették, hogy a cseh királyt makacsságában marasztalják el.

A pápa meghányván bíborosaival a szánandó állapotot, hogy Magyarország a folytonos viszályok közt mindinkább sülyed, a siciliai királyné örökösödési jogát, melynek alapján a közjog szerint reá háramlik az ország épugy, mint atyjára István királyra és testvérére László királyra, kivel

[1] A bulla szövegét közli Fejér, Codex Dipl. VIII. 1. 86.

atyára és anyára egy vér, hogy Károly (Martel), a nevezett királyné elsőszülött fia, Károly (Róbert) atyja általánosan és különösen a római szentegyház által Magyarország királyának tartatott, hogy a cseh király és fia más jogra nem is támaszkodhatnak, hanem csak a választásira, mely kevesebbet nyom, minthogy Magyarországon az örökösödési jog a mérvadó, miről írott törvények tanuskodnak: az elősorolt s egyéb okoknál fogva tehát, a bíborosoknak is tanácsával, nyilvános consistoriumban, melyben a cseh király küldöttei is jelen valának, kijelenté a pápa, hogy egész Magyarországon és a hozzá tartozó részeken Mária királynőnek, unokája pedig, Károly királynak czímeztessék; az ország egyházi és világi főurai és összes lakosai nekik engedelmeskedjenek, adózzanak, őket az ország megszerzésében segitsék, miket ha tenni elmulasztanának, ezennel kiközösittetnek.

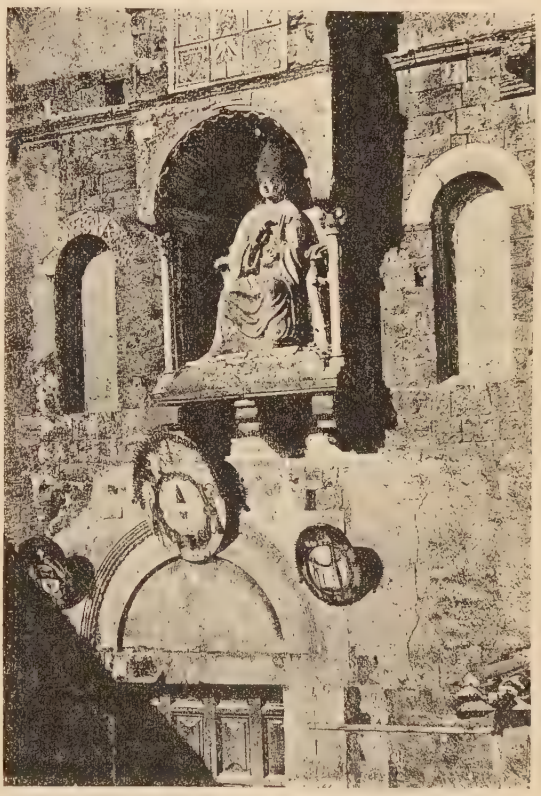

Az anagnii székesegyház VIII. Bonifácz szobrával.

Hasonló büntetés terhe alatt meghagyta továbbá a pápa, hogy senki se merészelje a cseh királyt vagy fiát Magyarország királyának czimezni, nekik bármi néven nevezendő adót fizetni, őket az ország elfoglalásában vagy megtartásában legkevésbbé is segiteni, és ezért a hűségi eskü alól mindazokat föloldja, kik azt nekik netán letették.

A mi pedig Magyarország elgyarlódott állapotát illeti, föntartja magának a pápa, hogy ez állapoton a viszonyokhoz képest segitsen, hogy visszatérjenek a nyugodt jó idők, a béke és jólét helyre álljon.[1]

VIII. Bonifácz pápa igérete, hogy a körülményekhez képest hathatósan részt vesz Magyarország békéje helyreállitásán, — mely igéretét Máriához és Károlyhoz intézett atyai intelmeiben ismételte, reményét fejezvén ki, hogy az országot úgy megjavitja, hogy a fölburjánzott forradalom galagonyájáról a béke édes gyümölcseit szedhetik, — nem maradt üres frázis.

[1] Az Anagniban, 1303 május 31-én kelt bulla szövegét l. Fejérnél, id. h. 121.

Iratott nemcsak a magyar nemzetnek, hanem Albert római királynak és Rudolf osztrák herczegnek is, kérvén őket, hogy már a rokonság kapcsainál fogva is, védjék Mária, illetve Károly jogait és Venczel támadásait ne tűrjék. És mert tudta a pápa, hogy a föllázadt szenvedélyek közepett rendeleteinek csak akkor leszen hatasa, ha az azokhoz kötött büntetéseket végre hajtják, fölhatalmazta a kalocsai érseket, hogy az engedetlen szerzeteseket: a domonkosiakat, a ferenczieket, ágostoniakat és pálosokat, kik — úgy tetszik — még mindig jobban húztak a nemzeti párthoz, szigorú fegyelem alá szoritsa. Bizonyára az ő rendelete szerint történt, hogy Bikcsei Gergely, az esztergomi érsekség kormányzója, Anagniba sietett, elnyerendő az érseki palástot, melyet hűsége és fáradozása megérdemlett, s a további teendőket az erélyes pápával megbeszélendő, midőn lecsapott az anagnii merénylet.

A megfenyített Colonnák és Szép-Fülöp, a kiközösitéssel fenyegetett franczia király tervezték azt; a cseh király is szövetségben állott a franczával. Colonna Jakab, melléknéven Sciarra és Nogaret Vilmos, a franczia király kanczellárja, voltak a végrehajtók. Mintegy ötszáz lovas és valamelyes gyalogság állott rendelkezésökre. Titkon közeledtek Anagnihoz, VIII. Bonifácz születése helyéhez, hol udvart tartott. 1303 szeptember 7-én hajnalban megtelt a város hadi néppel, mely harsányan kiáltozá: »Halál a pápának; éljen a franczia király!« Egy pillanat alatt körülvették a pápai palotát. A pápa unokája, Gaetani a hű cselédséggel visszaverte az első támadást. Ugy sejtem, Bikcsei Gergely, ki éppen egy évvel előbb részt vett a budai pucsban, a védők sorába állott. Elesett-e már most, vagy csak később, midőn Sciarra csapatjaihoz a rabló vágytól ingerelt csőcselék is szegődvén, uj támadást intéztek: kútfők hiányában ki nem deríthető.

A bíborosok s egyéb papok menekültek; de Niccolo Boccasini az ostiai bíboros kitartott a pápa mellett, kit egy perczre se hagyott el bátorsága, lelke nagysága a három napon keresztül, miközben fogolyként őrizték és bántalmazták. Hanem miután megszabadulván szorongatóitól, Rómába tért vissza, itt ágyba döntötték a kiállott szenvedések és méltatlanságok, melyből föl nem kelt többé.

Tizednapra Bonifácz halála után, 1303 október 22-ikén összegyülekeztek a bíborosok a Vatikánban pápaválasztásra. Mindnyájok szavazata egyesült Boccasino személyében, ki XI. Benedek nevét vette föl és kinevezte esztergomi érsekké a Bő nemzetbeli Mihályt, a harczias zágrábi püspököt. Az uj érsek beleülvén Esztergom várába, Venczel király visszavonulását is veszélyezte, mialatt Károly Róbert mind több párthiveket nyervén, bátrabban tört délről fölfelé, hogy mentül nagyobb sereget gyűjtvén, Albert német király és Rudolf osztrák herczeg szövetségében Venczelt megtámadhassa.[1]

A cseh király pedig féltvén gyöngéden szeretett fia életét, ki őt keserű

[1] L. »Miklós ostiai püspök követsége Magyarországon.« czimü értekezéseimet: (Uj M. Sion, XVII, 321.)

panaszaival folytonosan busitotta, miután meghallgatta Németujvári Iván tanácsát, országos seregével, melyhez a lengyelek, szászok és brandenburgiak is csatlakozának, és melyet eredetileg Albert király ellen gyüjtött, 1304 június havában Magyarországba indult. Útja valószinüleg a Morvából Budáig vitt rendes kereskedelmi úton vezette, Holicstól Sásváron és Jablonczán át Nagy-Szombatig, aztán Farkashidán, Semtén, Nyárhidán és Udvardon át Kakatig, vagyis a mai Párkányig Esztergom átellenében. Innét fölszóllitotta Mihály érseket, hogy fiát ujra, és — mint erre illetékes személy — végérvényesen megkoronázza. Mihály azonban erre nem volt hajlandó. Venczel tehát átkelvén a Dunán, megfutamitotta az érseket, és föltörvén a székesegyházat, annak kincseit, drága edényeit, ruháit elrabolta, a királyok adományos leveleit, letépvén róluk a pecséteket, megsemmisitette. Aztán átadván Németujvári Ivánnak és Henriknek az esztergomi várat, Buda felé folytatta útját.

Budán számos világi ur s egy-két főpap várta megérkeztét. A bevonulás a várba elég fényes, az üdvözlet elég szíves volt. Venczel kielégitőnek találta a hangulatot, s egy pár napi vigalom után elkezdődtek a komoly tanácskozások. Az idősb Venczel szégyenletesnek találta magára nézve is, hogy afféle kalandor gyermek, mint Caroberto, leszorithassa Csehország hatalmas uralkodójának fiát a trónról. Azért jött — úgymond — hogy azt a haszontalan kölyköt kiverje az országból. Hanem ennek föltétele az, hogy a magyarok nyujtsanak aztán kezességet fia királyi tekintélye emelésére és biztositására; adjanak neki királyi hatalmat és jövedelmet. Azonban a főurak éppen a lefoglalt királyi javakról és jövedelmekről nem voltak hajlandók lemondani s a király észre vehette, hogy kevesen rajonganak gyarló fiáért. E végett kezdett titkon haragot tartani a magyarokra; és mert Csehországból is, melyet egyes magyar és német csapatok pusztitgatni kezdettek, rossz hirek érkeztek: Venczel, az atya, belátta kényszeritő szükségét annak, hogy fiát és hadait mentül előbb haza vigye. S ezt álnokul hajtá végre.

Kijelentette egy ünnep előestéjén, hogy szeretné fiát királyi díszben látni és egyszersmind a koronázási szertartást megismerni. Másnap a Boldogasszony templomában, »melynek padlója a legdrágább szőnyegekkel vala beteritve,« megtették kivánságát. Fényes istentisztelet mellett a sekrestyéből elővették először a Szent-István palástját, melyet az ifjabb Venczelre adtak; aztán a szent király kardjával övezték körül; következett a sarkantyú-pár. Most a főpap a deli ifju fejére illesztette a koronát, ki egyik kezében Szent-Istvánnak aranynyal és drága kővel befoglalt jobbját, másikban pedig a királyi pálczát tartotta. Fölhangzott az egyházban az ének. A cseh király nagyon dicsérte a magyar papok előtt ezen áhitatteljes és pompás szertartásokat.

De ezalatt egyenkint s a polgárok által észrevétlenül sok cseh lovas sétált be a nyitott várkapun. Vagy kétezer gyűlt össze belőlök a templom előtt és környékén, a mit a király megértvén, be se várta a szertartás végét, hanem fiával együtt odahagyta a templomot. Az ifjú király az összes

jelvénynyel díszitve egy készen tartott paripára ült, és apja kiséretében a királyi palotába lovagolt. Tarthatta ezt a nép ujabb koronázási ünnepélynek is, annyival inkább, mivel az nap a cseh király vadakban és halakban gazdag ebédet adott a főpapoknak és főuraknak, mely estig tartott. Befejezésül a vendégek közt gazdag ajándékokat osztogatott.

Egyszer csak összegyüjtötte hadait és átszállitotta a pesti partra, a főurak hadai és budai polgárok is csatlakoztak hozzá, mert — mint mondá — a Tisza mellékére indul, hol a kúnok Carobertohoz állottak. Azonban csakhamar levetette álarczát. Maga elé hivatta a magyarokat s köztök a vele levő budai polgárokat, Werner fia László bíróval együtt. Ennek a nehány tekintélyes polgárnak szemére hányta, hogy koronás urok ellen hűtelenek voltak, sőt élete ellen összeesküvést forraltak. Azért Lászlót és még tizenhat budai polgárt, mint felségsértőket, fogságra vetette és rabul vitte magával Csehországba.[1]

Venczel hazatérése.
(A bécsi képes krónikából.)

De visszatérő útja nem volt háboritatlan. Nem csupán a rendkivüli hőség tett nagy kárt seregében, hanem Károly Róbert ez idő szerinti hivei, továbbá Trencsényi Csák Máté és Rudolf osztrák herczeg is nyugtalanitották azt támadásaikkal. Mindamellett már augusztus első felében fiastul bevonult Prágába.

Hogy Venczelék ekkor még nem tettek le egészen Magyarországról, kitünik abból, hogy Németujvári Iván grófot kinevezték az ország kormányzójává, rá bizták a vezérletet és az erős várakat; midőn továbbá előlépett egy pártjokbeli magyar püspök és visszakérte a magyar koronát és más királyi jelvényeket, melyeket addig az ideig benn az országban őriztek: ezt kereken megtagadták, állitván, hogy az ifjabb Venczel levén a magyar uralkodó, a hol ő van, ott kell a koronának is lennie. De különben is Venczel soha se volt nagyobb mértékben rá szorulva szövetségesekre, mint most azért esztelenség leendett tőle a magyarok részéről való támogatást megvetni.

[1] Salamon Ferencz, Buda-Pest története. II. 12. fejezet.

Mig ezek Budán történnek vala, mind sűrűbb tömegekben sereglének Károly Róbert és a magyar főurak hadai a nyugati szélekre, azon szándékkal, hogy Morvaországba törjenek. 1304 augusztus 24-én fényes gyülekezetet találunk együtt Pozsonyban. Ott valának Rudolf osztrák és stájer herczeg tartományai főbbjeivel, ott Károly Róbert számos egyházi és világi főurral, kik őt magyar királynak czímezték. Vele voltak név szerint: Mihály esztergomi és István kalocsai érsekek, Péter erdélyi, Tivadar győri, Miklós bosnya és János nyitrai püspökök; Ujlaki Ugrin mester, Aba Amadé nádor, Rátóti Loránt nádor, Borsa Kopasz bán, (Tót) Lőrincz fia Lőkös mester, Tivadar bán, a Gyovad nemzetségből, Csák Márk fia István, Apor nádor, Kompolti Péter vajda, Lőrincz vajda, Rátóti Kakas mester és Borsa Tamás fia János,[1] kik egyértelmü elhatározással eskü alatt kötelezték magokat, hogy Rudolf herczeget, testvéreit és híveit mindenki ellen megvédelmezik, amint hogy Rudolf herczeg is köteles szövetséges társai egyházi és világi jogait védeni és támadóik ellen — erre fölhivatván — segitséget adni. Ugyanezt igérték egymásnak Károly Róbert és Rudolf. Külön szerződést kötött Rudolf herczeggel Trencsényi Csák Máté is, arra kötelezvén magát, hogy nyolczezer embert állít ki a cseh ellen.

A föltételek elseje, melyek mellett a magyar király és főurak Albert királylyal és Rudolf herczeggel szövetkezének, az vala, hogy a magyar királyi jelvények visszavétessenek és Károly-Róbert magyar király kezéhez szolgáltassanak. E föltételhez járultak még a következők: A magyar segitő had bevett szokás szerint Szent-Mihály, azaz szeptember 29. napjánál tovább nem táboroz, mert késő őszszel nehéz takarmányt szerezni a lovak számára. A magyarok külön hadtestet alkotnak; a németeket közéjök, viszont őket a németek közé beosztani nem szabad, nyilván azért, nehogy összekoczódjanak a zsákmányon. Mivel pedig nem zsoldért, hanem csak zsákmányért szolgálnak, kikötik, hogy minden, a mi kezökbe kerül: ember, állat és egyéb ingó-bingó jószág, sajátjok marad, melyet helyben értékesithetnek vagy magokkal haza vihetnek. Ha németekkel közösen ejtenek zsákmányt, azt igazságosan kell felosztani, valamint hogy ők is tartoznak a barátságos helyeken megfizetni mindent, a mire szükségök van, de csak a rendes, jutányos áron. Kikötötték végre, hogy a pogány kúnok istentiszteletöket zavartalanúl végezhessék.

Ezen egyességet az osztrák herczegen és számos főuron kivül Pozsony, mely az időben, mint Ágnes özvegy magyar királyné özvegyi jussa, osztrák kézen volt, Bécs, Haimburg és Német-Ujhely városok is megerősiték pecsétjeikkel, föltételül szabván, hogy a zsákmányolás és prédálás csak ellenséges földön vegye kezdetét.

[1]) Már régebben bebizonyitottam, hogy azon főurak, kik egyszerüen vajdáknak, de nem egyuttal *erdélyi* vagy más vajdáknak neveztetnek, nem tényleges, hanem csak czímes vajdák. Ugyanezen szabály vonatkozik a bánokra, és — ugy vélem — a nádorokra is.

[2] Fejér, id. h. 158. 160.

A magyar és kún hadak (számukat huszezerre teszik) gyorsan felvonultak, szövetségeseik pedig siettek őket a Morván és Tháján, e két határfolyón át a cseh király területére háritani, melyet bekalandozván, hamar megtöltöttek harczi lármával és nyomorral.

Jelesebb hadi tettet nem sokat jegyezhetünk föl; mindössze nehány kisebb erősség elfoglalását. Elsőben Lichtenstein Henrik kérte meg a magyar hadakat, hogy segítsék visszafoglalni az ő várát, Nikolsburgot; miután ez megtörtént, a kúnok Brünnig kalandoztak. Közel az osztrák határhoz a Thája mentén egy Jaroslavice (ma Joslovitz) nevű kis erősség, egy templom-vár állott: a templom környéke fapalánkkal volt megerősitve. Ide menekültek a helység és vidék asszonyai, leányai, és ugyan hősiesen védték magukat. Garai Pálnak e vár alatt verték ki három fogát. Végre tüzet fogott a palánk és templom, melyben sokan elvesztek. Hasonlóképen járt Ivanice (ma Eibenschütz) temploma és váradja és mások is, mert Károly Róbert sok erősség elfoglalásával és fölégetésével dicsekszik.

Míg ezek Morvaországban történtek, addig Aba Amadé nádor vendégével, a számüzött Lokietek Ulászló lengyel fejedelemmel, ki nála talált menedéket, Zemplén vármegyéből Venczel ez időszerinti birtokára, Galiczia nyugati részébe tört, s ott nehány erődöt: Pelczirkát, Wisliczét és Lelowot megvette, melyekben megfeszitvén lábát, végre is sikerült Csehország hatalmát Lengyelországban megtörnie.

Végre megjelent Albert római király is a sváb földön gyűjtött seregével, útját saját birodalmán át rablással és tűzzel jelölvén. Szeptember elején Linz körül táborozott, mi közben fia Rudolf herczeg és Károly Róbert hadai Gmünd és Weitra közt Alsó-Ausztriában egyesülének, hogy Budweisnál Albert király seregéhez csatlakozzanak.

A magyar hadak megérkeztekor nagy volt az öröm, mivelhogy Szent-Mihály napja immár elmulván, szegődségök ideje eltelvén, alig mertek rájok számitani. A kúnok haza is kivánkoztak zsákmányokkal, melyet a németek tőlök megirigyeltek. Hasztalan kérte őket Albert király maradásra, vagy hogy legalább a keresztény foglyokat bocsássák szabadon, mit a püspökök nagyon szorgalmaztak, holott ők is rabszolgákkal míveltették földjeiket. Hanem a kúnok azzal válaszoltak, hogy szerződésük letelt, a foglyok pedig ugyane szerződés szerint tulajdonaik; s egy éjjel vagy hétezren tábort bontván, eltávoztak. Albert király négyezer lovast küldött utánuk, kik őket Német-Óvárnál október 20-án utolérték. A kúnok azt hivén, hogy Albert egész serege van nyomukban, visszahagyták zsákmányukat és futásnak eredtek. A töméntelen zsákmányon aztán ugyanazok osztoztak meg, kik a kötést a kúnokkal aláirták; mert hogy visszaszolgáltatták volna eredeti tulajdonosaiknak, arról sehol se történik említés. A német-óvári apát pedig a mezőn szerteszét talált elesetteket elhantoltatta, mely számból a német krónikások abbeli örömükben, hogy e perfid támadás sikerült, tizezret csináltak a német vitézség nagyobb dicsőségére. A holtak közt volt a Borsa Tamás

fia János, bihari főur (dux ante silvam), ki valószinüleg a kúnok vezére volt.

Albert király ekközben a gazdag katonbányai (kuttenbergi) ezüstbányák elfoglalására indult, s a hasonnevü várost október 18-án hadaival körülvétette és ostromoltatta. De a cseh hevérek vitézül védték magokat. A hideg is keményen beköszöntvén, az élelmezés bajjal járt, míg a cseh derék had mozdulatai azzal fenyegették a római király seregét, hogy visszavonuló útját elvágják, mire a németek ötödnapon már nyakra-főre igyekeztek kifelé Csehországból, és velök a magyarok is, kik október 27-én váltak meg tőlük, hogy Morvaországon keresztül mielőbb hazájokba jussanak. A cseh katonák pedig Albert király távoztával a háború minden keservét a kolostorok és egyházak birtokosaival rabló módon éreztették.[1]

II. Venczel cseh király a következő 1305. évi június 21-én meghalt. Fiával és utódjával, III. Venczellel méltányos békét kötött Albert király. Ezen 1305 augusztus 18-án kelt békekötésben III. Venczel már csak Cseh- és Lengyelország királyának czímeztetik annak jeléül, hogy Magyarországról le kellett mondania.

Lemondott ő másról is, miről pedig nem kellett volna lemondania: jegyesének, III. Endre királyunk árvájának, Erzsébetnek kezéről, és feleségül vette Violát, Meschek tescheni herczeg leányát. Sokáig azonban nem örvendhettek egymásnak. III. Venczel a könnyelmü tivornyás életet, melyre való hajlamának Magyarországon adta volt már jelét, aztán is folytatta. Gyalázatos czimborái arra használták őt fel, hogy nem józan fővel adományokat irattak általa magokra. Kijózanodván megbánta tettét és adományos leveleit visszavonta, min felbőszülvén a kijátszott czinkosok, sorsot vetettek magok közt, ki ölje meg a pulyát. A sors egy thüringi lovagra esett, ki a szerencsétlent világos nappal három tőrdöféssel leszúrta Olmüczben, 1306 augusztus 4-én. Venczelben a Premyslidák dinasztiája kihalt.

Erzsébet, a galádul elhagyott menyasszony pedig védő szentjének, a magyar Szent-Erzsébetnek példáját követte. Birjuk életrajzát egy társának, Stagel Erzsébetnek, a nagynevü mysticus Suso Henrik kedves tanitványának élénk tollából, mely nemcsak a zárdai élet titkaiba avat be, de hű képét tünteti föl azon kor szellemi irányának.

Azonban sorsáról azon időtől fogva, hogy mostoha anyjával Bécsből, a herczegi udvartól, a hol nevekedék, a sváb földre, a mai Svájczba érkezék, s itt az apáczafátyolt fejére tették, életrajza se sokat tud. Érdekes az az adata, mely szerint Ágnes, III. Endre meghagyott özvegye azt tanácsolta a (magyar?) föuraknak, jegyezzék el Erzsébetet Henrik osztrák herczegnek, reá iratván nászhozományát, mely kitett háromszázezer forintot. Hanem midőn Henrik herczeg a sváb földre érkezék, hogy rég eljegyzett arája feleségül haza vigye, ez — mostoha anyja sürgető parancsára — már föl-

[1] L. »Trencsényi Csák Máté« czimű művemet, 45—60.

vette volt a fátyolt, a min a herczeg annyira fölháborodék, hogy azt letépte fejéről, lábaival taposta; hanem aztán nyájaskodásra fordítván a dolgot, arra igyekezett őt birni, hogy eltekintve iménti beöltözésétől, jőjjön vissza Ausztriába és legyen az ő feleségévé. Erzsébet, hogy válaszolhasson, meggondolási időt kért, egyenesen a templomba indult és Isten akarata megértéseért imádkozott. Nem is könnyü harczot állott ki — ugymond életíró társnője — meggondolván, hogy ő atyja egyedüli örököse, és házassága által helyre állithataná a békét Magyarországban, ha tudniillik az országot a maga részére követelné, míg külömben a trónkövetelők közt súlyos pártoskodások és véres háborúk keletkeznének. A herczeghez visszatérvén, mégis kijelenté, hogy halandó ember kedvéért meg nem törheti esküjét, s föltett szándéka alázatos engedelmességben, önkéntes szegénységben és örök tisztaságban tölteni be életét. S e szavát híven meg is tartotta.

A domonkosiak tössi kolostora, melyben Erzsébetünk teljes huszonnyolcz évet (1310—1338) töltött, a bérczes Svájczban állott, a hajdani kyburgi grófságban, a mai zürichi kantonban, Winterthurtól délnyugatra egy szembetünő sikon, melyen a Töss nevü hegyi patak zúg keresztül. E kolostor egyik szobácskájában, melynek egyszerü feszület volt minden dísze, fából készült butorai parasztosak, ágya pokróczczal és hitvány teritővel letakart szalmazsák volt, lakott a »magyar királynő,« a mint őt közönségesen hítták. Csak tekintélyes külseje árulta el származása fönségét, mig élete szigora és fegyelmezettsége lelke belső nyájasságáról, alázatosságáról és Isten iránti nagy szeretetéről tettek tanuságot.

Igen sokat betegeskedett, főleg élte négy utolsó évében, mikoron a negyednapos láz testi erejét visszahozhatatlanul fölemésztette. Elkövetkezvén pedig kimulásának órája, ép észszel mondá ezeket: Itt az ideje, hogy kérjem Istentől azt, a mitől mások rettegnek: a halált, mely a siralom e völgyéből kiszólitson. Erre az egyház végső szentségeit nagy készülettel és kiváló ájtatossággal fölvette. Elmondatván pedig a hasonló alkalomkor végeztetni szokott imák, azt kérte, nyissák ki az ablakot, hogy még egyszer láthassa az eget; és az ég felé fordítván szemeit ekként fohászkodék: »Ugy búcsuzom el e világtól, hogy nem emlékezem, láttam-e egyet is rokonaim közül, mióta atyám országából eltávozám.« Továbbá szive csöndes esdeklésével kérte az isteni segély jelenlétét, és midőn ajkai elnémulának, visszaadta lelkét teremtőjének 1338. évi május hava 6. napján, kora negyvennyolczadik évében.

Igy hervadt el nemzeti királyaink törzsének utósó nemes hajtása. Végső pillanatában is, midőn sokat szenvedett lelke epedve vágyott régi honába, fájdalmában még egyszer megemlékezett a hazáról, melyet ősei, a dicső Árpádok elfoglalának, megalkotának és négyszáz éven túl föntartának, melyben azonban számára nem maradt hely . . . Tetemeit kőkoporsóba helyezték, melyet sírirat gyanánt Magyarország czimerével jelöltek.[1]

[1] L. »Habsburgi Ágnes magyar királyné és Erzsébet herczegasszony, az Árpádház utolsó sarja« czimü müvemet. Budapest, 1888.

A Töss völgye Svájczban.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

II. FEJEZET.

Bajor Ottó és Károly Róbert.

Az osztrákok az imént vázolt hadjárat alkalmából árulással vádolták Ottó bajor herczeget. Ő szövetségese volt a Habsburgoknak, e hadjáratban is részt vett, de vétkül rótták neki, hogy Albert királyt visszatartotta Kuttenberg további ostromától. Balsikerü hadjáratok mentségére rendesen találnak árulót! Ottó még Bécsbe is elkisérte Albert királyt és megkérte, ne Bajorországon át vonuljon vissza seregével: elég kárt okozott neki jövet. Albert azonban föl se vette Ottó neheztelését, és nem csekély kártevéssel éppen Bajorországon vonult keresztül hazatérő útjában. E kiméletlen eljárás eléggé kimenti Ottó pártállása változását főleg azon időben. Ottó egyenesen átcsapott a cseh király táborába, ki a hadértő férfiut serege főkapitányává nevezte ki, minthogy a háború folytatására akkor még ő is, Albert is készült. De e háborúból II. Venczel halála miatt nem lett semmi; III. Venczel békét kötött, melynek értelmében Magyarországról lemondott, és szóval megigérte, hogy a magyar koronázási jelvényeket ki fogja adni. Teljesitette is mind a két föltételt, de nem oly értelemben, mint azt a pápa és Albert király óhajták; hanem midőn Brünnben, 1305 október 9-én ünnepélyesen lemonda jogáról a magyar koronára, azt a koronával s egyéb koronázási jelvényekkel átruházta és átadta Ottó bajor herczegnek, ki mint IV. Béla unokája az Anjoukkal és Venczellel egyenlő jogon mondhatta magát a magyar trón trónörökösének. Ottó ekkor negyvenöt éves, de már teljesen kopasz ember volt. Első neje, Habsburg Rudolf leánya, már régebben, 1282-ben meghalt. Ravasz és vitéz férfiúnak jellemzik kortársai: nálunk vitézségén is, ravaszságán is kifogtak.

Bajor Ottó.
(Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából.)

Bajor kisérete tanácsánál, mely nem ajánlá neki, hogy a magyar trónra vágyjék, erősebb volt a Németujváriak és Venczel megmaradt magyar hivei kisértése. Ezek közé sorolhatjuk István nádort az Ákosok nemzetségéből és fiait — a sógorság miatt, melyben hozzá állottak. Talán István

OTTO KIRÁLY

Az Athenaeum nyomása.

OS PECSETJE

hóditotta pártjára a Borsa Tamás fiait, kik viszont vele tartottak sógorságot, minthogy Beke István nádor leányát birta feleségül.[1] Debreczeni Dózsa, Rátóti Domokos, Kállai István az Ubul unokája, szintén melléje állottak, meglehet, hogy inkább csak szomszédaik iránti tekintetből, míg Rádi Benedeket, a veszprémi püspököt, bizonyára a Németujváriak vonták magokkal; ellenben a csanádi püspököt boszus szenvedélye, az erdélyi szászokat örömük afölött, hogy immár német királyok lesz, ragadta Ottó pártjára; némely erősséget, mint Szepest és Visegrádot még a csehek tartottak elfoglalva; Esztergom a Németujváriak jármát nyögte; Budának mint kiközösitett városnak nem maradt más választása, mint az Anjouk ellenségeihez csatlakozni; Székes-Fejérvár, az ország harmadik fővárosa szintén a bajor részén állott.

Károly Róbert ügye sokat vesztett a cseh hadjárat csúfos kimenetele által. Elkedvetlenitette az embereket, hogy fönnen magasztalt vitézségök mellett is, a németek ügyetlen késedelme, részben árulása miatt kudarczot vallottak.

Ákos István pecsétje.

A dolgok e fordulata semmiképp se tetszhetett sem a római királynak, sem az osztrák herczegnek; ha eltekintünk is a rokoni indulattól, melylyel Károly Róbert iránt viseltettek, azért sem, mert így Csehország szövetségese, lekötelezettje kezébe került volna Magyarország, mi annál veszélyesebb leendett Ausztriára, minthogy nyugati szomszédjának, Bajorországnak is ő volt a fejedelme. Rudolf osztrák herczeg követeket is küldött III. Venczel királyhoz, hogy lebeszélje őt veszélyes terveiről Magyarországot és Bajor Ottót illetőleg; de czélt nem ért, sőt Ottó fönhéjázva kijelentette, hogy Rudolf ellenséges indulata daczára is eljut a Németujvári grófokhoz.

Rudolf tehát elzáratta az utakat, melyek Morvából Ausztriába vezettek, hogy Ottó költözködését meggátolja; de Ottó, bizván a Bécs városa főlövészmesterévé és birójává emelkedett Perchtold nevű szabómester ügyességébe, útra készült. A koronát csobolyó alakú edénybe, a kardot és jogart tegezbe rejtette, maga és kisérete átöltözködve indúlt útnak. Többnyire

[1] István nádor fia István mester Bavarinus bajor herczeg leányát vette nőül. Ki volt ez a »Bavarinus dux Bavariae,« arról a rendelkezésemre álló geneologiai források nem adnak felvilágositást. Az esküvő ugy látszik 1301 végén vagy 1302 elején ment végbe. L. István nádor 1303 február 26-án kelt oklevelét, Anjoukori Okmánytár, I. 53.

éjjel utaztak; Perchtold segélyével szerencsésen elérkeztek Enzersdorfig, s átkelvén a Dunán, Fischamentig. Hajnalodván azonban, megdöbbenve vették észre, hogy a szent koronát elvesztették: levált a szíjról, melylyel tartója a nyereg kápájához volt csatolva. Visszavágtattak tehát s szerencséjükre egy mértföldnyire, valamely mocsárban megtalálták. Aztán ügetve siettek Pozsonyba, hol őket Németujvári Iván fogadta.

Az osztrák herczeg megboszulandó kijátszatását, azon ürügy alatt, hogy Károly Róberttel kötött szövetsége úgy kívánja, a Lajta és Rábcza közti vidéken a Németujváriak jószágait pusztitotta ugyan; de ez nem változtatott Károly Róbert helyzetén. Szerencséje volt, hogy Tamás esztergomi érseket (Mihály a mult évben elhunyt) nem hagyta el lelke. Hogy a veszedelmes új áramlatnak, ha lehet, elejét vegye, vagy legalább gátot vessen, s az Anjou-párt megfogyatkozott híveibe új bátorságot öntsön, az Ottó pártja leghatalmasbjaira, a Németujváriakra merész csapást mért. Érseki székhelyéről, melyet a Németujváriak tartottak elfoglalva, száműzve levén, prépostságában, Székes-Fejérvárt 1305 augusztus 2-án személyesen lépett föl a szószékre és nagy közönség jelenlétében az egyházból kiközösitette Iván és Henrik urakat, a miért Károly Róbert király iránt hűtelenek, az érseki javakat lefoglalva tartják és népét zsarnoki hatalommal vérig kinozzák; birtokaikat egyházi tilalom alá rekesztette, a sátánnak ajánlván őket.

A korona megtalálása.
(A bécsi képes krónikából.)

Váratlan ugyan nem lehetett e mennydörgés, a mennyiben az érsek kemény itélete kimondása előtt levelek és követségek által ismételve intette a tévelygőket: hatása mindamellett el nem maradt, bár Ottó koronázását meg nem akadályozta. Az előkészületek meglevén, Ottót hivei Székes-Fejérvárra vitték, itt Rádi Benedek veszprémi és Antal barát, a csanádi püspök, 1305 deczember 6-án királylyá kenték és megkoronázták. Majd Budára jövén, végig nyargalt az utczákon, teljes díszben és koronával a fején, királyul mutatva be magát. Nagy sereggel jött Budára. A csapatok a

budai és pesti mezőkön táboroztak. Biztosra vehetjük, hogy a dunántúli, duna-tiszaközi nemesség, mely akkor csaknem kizárólag a Németujváriakkal tartott, a gömöriek, borsodiak, szabolcsiak, bihariak, hol az Ákosok, Borsák, Debreczeni Dózsa s a Semjének (Kállaiak) vitték a vezérszót, ott valának. Nem hiányzottak az erdélyi szászok se, kiket Blaufusz (Blaufuccz) István, Goblin és Miklós comesek vezettek. A szászok készségesen esküdtek hűségét a német eredetü királynak. De ennél többet egy évig nem hallunk Ottó király országos tevékenységéről. Az érseki kiközösités annyira megdöbbentette a magyar főurakat, hogy teljes tanácstalanság állott be nálok. Senki se tudta, mit tegyen? Ottót pártolja-e tovább is, avagy visszatérjen Károly pártjára? Végre abban állapodtak meg az ország összes főurai és nemesei, hogy hagyják magától fejlődni a dolgot, és az 1307-ik évi májusig semminemü actióba nem keveredtek.

Károly Róbertre a megállapodás előnyös volt. Ez évet, ha a harcz megindul közte és Ottó közt, alig sorolhatta volna a szerencsések közé, hisz jóformán mindenektől el volt hagyva. A fegyverszünet eszméje tehát — ugy látszik — az ő politikusaitól indult ki. Valószinü, hogy ez volt a cselvetés, melylyel a bajorok az osztrák herczeget vádolják, hogy ő buktatta meg Ottót. Ez önkéntelen szabadságidőt Károly Róbert hasznosan és kellemesen igyekezett eltölteni. Könnyüvérü és szeretetreméltó fiatalsága elvitte egyik főurtól a másikhoz kortesútra, mint jelenben mondanók; mert a választók akkor, mikor királyválasztásról volt szó, még nagyobb urak valának és csak a jövő reménysége fejében tettek érette, a mit tettek. Aztán időt szakasztott magának a nősülésre. Ez időbe esik házassága Máriával, Kázmér beutheni és tescheni herczeg leányával, kiről mint magyar királynéról 1306 közepén veszünk először tudomást egyik leveléből, melyet gyűrűjével hitelesitett, minthogy még nem volt hivatalos pecsétje. Tehát ujdonat-uj királyasszonynak kelle lennie.

Ottó ezüst dénára.

Ottó vetélytársán példát véve, valószinüleg hasonlóképpen töltötte el a fegyverszünet idejét. Ellátogathatott a Német-Ujváriakhoz, el sógorához a Mátrába. És ki tudja, nem ébresztette-e benne a nősülési hajlandóságot is Károly-Róbert jó példája? Jóakarói is ajánlották neki, hogy jegyezze el magának László erdélyi vajda leányát. A vajda felesége rokona volt Ottónak. Hogy ő csak oly komolyan vette e házassági szövetkezést, mint kezdetben maga a nagyralátó vajda, annyira kétségtelen, hogy Károly Róbert hiveit nem kis ijedelem fogta el e terv hallatára. Nem is volt tréfadolog. Ha Ottó a Németujváriak mellé, kik ügyét magokénak tekinték, az Ákosok mellé, kik azt a rokonság miatt hathatósan istápolták, megnyeri még a hatalmas vajda föltétlen segélyét: nagyon hamar fölbillent volna az anjoupártiak serpenyője, melyben lágy-meleg barátok tarták az ellensúlyt.

Vincze, az ujonnan kinevezett kalocsai érsek, sietett is tiltó szavát hangosan fölemelni és meghagyni az erdélyi püspöknek, hogy necsak az ily veszedelmes terveket forraló vajdát közösitse ki az egyházból, hanem nagyobb nyomaték kedvéért egyúttal a vajda valamennyi megyéjét rekessze egyházi tilalom alá. Péter erdélyi püspök azonban e rövid észszel hozott méltatlan rendeletet nem hajtotta végre, hanem föllebbezte a szent-székhez. Mire az érseket is elkapta buzgóságának heve, és magát az erdélyi püspököt is kiközösitette. Hasztalan vetette magát közbe Károly Róbert király és Ujlaki Ugrin tárnokmester; az érsek, noha udvari kanczellár is volt, csak a püspök személyét illetőleg vonta vissza kemény itéletét, a vajdára nézve fönntartotta teljességében.

Meggondoltabban járt el Tamás esztergomi érsek, ki nem csupán »jó szóval, rábeszéléssel, tanácscsal és intéssel« tett legtöbbet Károly Róbertért, hanem — mint ez maga megismeri — ügyeinek szorgalmazója, igazgatója és előmozditója, és neki oly tántorithatatlan oszlopa volt, mint hajdan néhai nagybátyja Monoszlai Ladomér III. Endrének, s e mellett nem kevésbbé merész, mint néhai Bikcsei Gergely. Tamás érsek be nem érte a kiközösitéssel, hanem coalitiót hozott létre a Németujváriak ellen Esztergom visszafoglalására, mely erős küzdelem után sikerült is.

Ottó gyürüpecsétje.

Esztergom bevétele, képzelhetjük, nagy örömmel töltötte el Károly Róbertet; hisz ez volt első diadala. Tamás érseknek pedig ösztönt adott, hogy a fölvállalt támadó harczot erélylyel folytassa. Tartományi zsinatot hivott egybe Udvardra, Komárom vármegyébe, melyen a nyitrai, pécsi és egri püspökök szintén részt vettek. Ezen gyülekezeten Tamás érsek más üdvös rendszabályok mellett főleg Károly Róbert ügyét köti a hivek lelkére. Megújitja az ismételve kihirdetett pápai rendeleteket, melyek kiközösitéssel fenyegetik mindazokat, kik hozzá hütlenek vagy őt urokul elfogadni vonakodnak. »Tudják meg és ne kételkedjenek, rajta, — igy végzi, — hogy egész Magyarország egyházi tilalom alá fog rekesztetni, s a lázadók, Károly király hütlenei és jogfosztói ellen általános keresztes háboru hirdettetni.«

Ottó Esztergom vívásakor aligha tartózkodott Budán; mert ha sereg nélkül volt ott, nem érezhette volna magát biztonságban; ha pedig sereg állott volna rendelkezésére, kétségkivül a vár fölmentésére indult volna. Kikeletkor már Erdélyben találjuk őt, előbb Segesd (vagy Szeged) vidékén, hol a szászok újra meghódoltak neki; mikor pedig Beszterczére jött, a szebeni közönség intézett hozzá levelet: látogassa meg városukat, szives fogadtatásra fog találni; várták is, midőn Beszterczéről eltávozék, de nem hagyta magát czéljától eltéritени s egyenesen a vajdához sietett.

A mennyire lelkébe láthatunk, nem tudjuk elhinni, nem pedzette-e László vajdát a gondolat, hogy Magyarország királya veje lesz! Hisz ura-

ságát, egész élete nem mindig igaz szerzeményeit, melyekhez sok szó fért, így biztosithatta a legczélszerűbben. Csak az lehetett ezen okoskodás ellenvetése, hogy előbb neki, a vajdának kellend Ottó trónját biztositania, s ez előre láthatólag nem sikerülhet nagy erőfeszités nélkül, ha ugyan egyáltalán sikerülhet; és hogy Ottó tulajdonképpen nagyobb mértékben igényel, mint adhat védelmet. Tehát az egész üzlet, — mert László vajda csak annak tekinthette — circulus vitiosus volt. Hisz ha képes Ottót a trónon föntartani, akkor könnyebben megvédheti állását és vagyonát nélküle; ha pedig nem képes megvédeni állását és vagyonát, Ottót se képes megmenteni.

Ezzel az okoskodással nyerhette meg szeretett rokonát és kedves barátját Péter erdélyi püspököt, kit és nehány kanonokját az erdélyi szá-

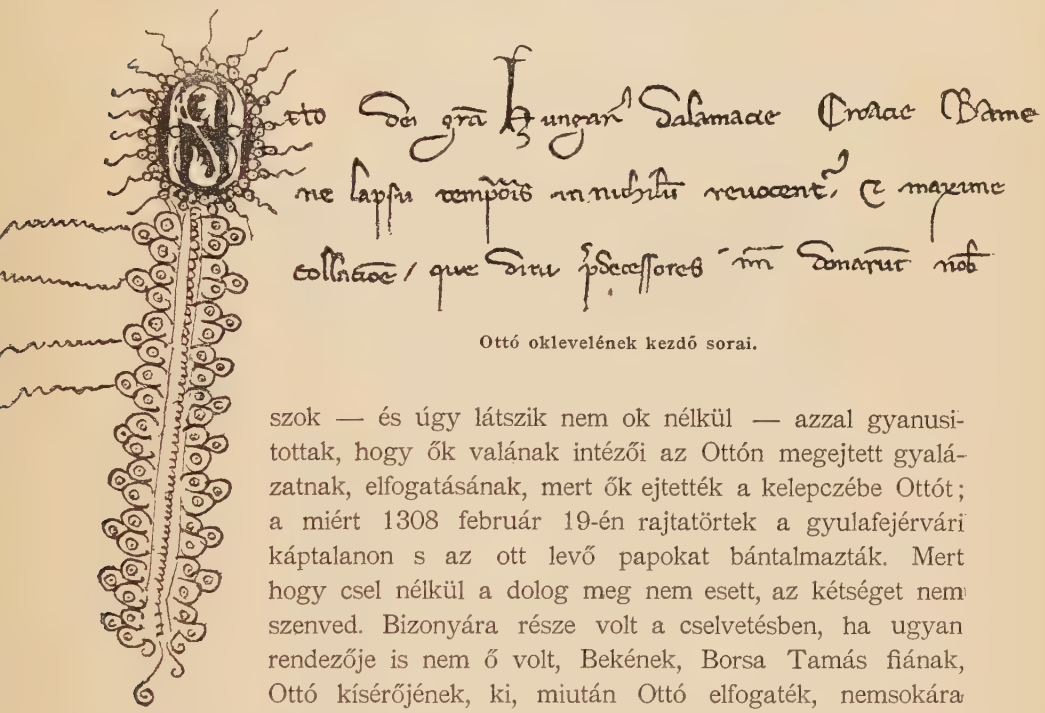

Ottó oklevelének kezdő sorai.

szok — és úgy látszik nem ok nélkül — azzal gyanusitottak, hogy ők valának intézői az Ottón megejtett gyalázatnak, elfogatásának, mert ők ejtették a kelepczébe Ottót; a miért 1308 február 19-én rajtatörtek a gyulafejérvári káptalanon s az ott levő papokat bántalmazták. Mert hogy csel nélkül a dolog meg nem esett, az kétséget nem szenved. Bizonyára része volt a cselvetésben, ha ugyan rendezője is nem ő volt, Bekének, Borsa Tamás fiának, Ottó kísérőjének, ki, miután Ottó elfogaték, nemsokára aztán megint Budán vala, s azt Károly Róbert érdekében elfoglalni segité, a miért az ugocsamegyei Szőllőst nyerte jutalmul, valamint hogy a királyné tárnokmesteréül czímeztetik.

Buda város elfoglalását az előbbi biró, a Werner fia László, miután három évig tartott cseh fogságából III. Venczel halálával kiszabadula, vitte végbe. Szövetkezett barátaival, kik közül Csák Jánost, a későbbi országbirót emlitik. Éjnek idején a zsidó templom melletti kapun lopództak a várba és törtek ellenségeik házaira. Petermann, a városbiró alig menthette meg futva életét, míg Herman Márkot és Tót Mártont, a tizenkettők tanácsának tagjait, László lófarokra köttetvén, végig hurczoltatta a város utczáin.

holt tetemeiket máglyára vettette és vagyonukat lefoglalta. Lajos papot és szerencsétlen társait pedig, kik a pápát és püspököket kiátkozták vala, kézen-lábon megvasalva Tamás érseknek adta át, ki őket tömlöczbe vettette, melyben bánatos lelköket kiadták.

Míg ezek Esztergom és Buda körül történtek, Károly Róbert nehány főurral a Szepességbe rándult, hogy Szepesvárt, melyet még mindig Venczel csehjei tartottak megszállva, visszafoglalja. A feladat nem volt könnyü, s a nevezett vár a már emlitett Kakas mester sok rokonának és szolgájának vérébe került.

Hogyan és mikor szabadult meg Ottó az erdélyi vajda fogságából, hitelesen nem tudjuk. Valószinü, a mit egy német koríró állit, hogy László felesége, ki rokona volt Ottónak, segitette szabadlábra.

Esztergom pecsétje.

Hazai tudósitások szerint László vajda Ujlaki Ugrinnak Szegeden adta át Ottót és aztán az országból kiűzte. Hogy Oláh- és Vörös Oroszországon (melynek királya György távoli rokona vala) keresztül vette haza felé kerülő útját, hogy Glogauban feleségül eljegyezte az ottani Henrik herczeg Ágnes nevű leányát: erről bajor kútfők hitelesen tudósitanak. Sokáig fogva nem lehetett, mert csatangolása daczára még 1308 februárban érkezett vissza országába, Alsó-Bajorországba. Hogy boszút álljon rosszakaróin, az osztrák herczegeken, 1309 végén megtámadta ezeknek az Inn mellett fekvő Neuburg várát, s azt — a falakat ledöntvén — 1310 január 6-án megvette. A magyar királyi czímet 1312. szeptember 9-én bekövetkezett haláláig viselte s neje Ágnes is holta napjáig Magyarország királynéjának czímeztette magát.

Károly Róbert ügyei ily szerencsés és nem várt fordulatáról tanuskodik V. Kelemen pápának 1307 augusztus 10-én kiadott két rendbeli levele, melyekben Bajor Ottót Károly Róbert jogai háboritásaért felelősségre vonja, s egyuttal meghagyja az esztergomi és kalocsai érsekeknek, hogy a csanádi püspököt Rómába idézzék, hol méltó jutalmát veendi vakmerőségének, melylyel az esztergomi érsek joga sérelmével Ottót megkoronázni merészelte.

A kedvező fordulatot, melyet Esztergom, Szepesvár és Buda visszavétele, főleg Ottó elfogatása Károly Róbert viszonyaiban előidézett, fölhasználták hívei arra, hogy őt királyukul nyiltan elismerjék és az ország legsürgősebb bajait orvosolják. Országgyűlést hittak tehát össze a Szent-Ferenczrendiek mai, akkor a Rákos szélén fekvő templomába, honnét 1307 október 10-én keltezve nyilt levelet bocsájtottak ki, melyben uruknak, Károly királyuknak engedelmességet fogadnak. Igérik, hogy a korona javait és jövedelmeit, nemkülömben az egyházak és nemesek elfoglalva tartott jószágait visszaadják; a nemességnek, mely szolgaságban sínlik, természetes jogát, hogy szolgálhasson, a kinek tetszik, vagy végezhesse saját ügyeit, tiszteletben tartják; erre nézve esküt esküsznek az esztergomi érsek kezéhez, fölhatalmazván őt és a kalocsai érseket, hogy az esküszegőt, mint hűtelent és a közjó nyilvánvaló ellenségét, egyházi átokkal sujtsák.

Ágnes királyné pecsétje.

Mind hatalmas férfiak, kiknek nevében a levél kiadatott. Károly király ez évi egyik okiratában dicsekszik is vele, hogy az ország összes főpapjai, főurai, nemesei és minden rendü lakosai természetes uroknak egy szívvel, egy lélekkel megismerték, és az ország birtokába az őt megillető joggal bevezették; azonban az ország leghatalmasabb emberei nevét: Trencsényi Mátéét a Csák nemzetségből, a Németujváriakét a Héder nemzetségből és László erdélyi vajdáét a Keán nemzetségből hiába keressük e fontos okiraton. És ez teszi kérdésessé e nyilatkozat értékét.[1]

III. FEJEZET.

A szentszék és Magyarország. Károly Róbert megválasztatása.

Károly Róbert megszabadult volna immár vetélkedő társaitól, meg is volt koronázva, — úgy ahogy — királynak választva; de ezzel csak elejét érte el a reá várakozó óriási teendők sorának.

Szegény hazánk eljutott a válságig, melyen túl a szétbomlás fenyeget. A társaság minden rétege, még pedig felülről lefelé, a romlottság képét tárja elénk. »Ha a multakra emlékezünk, — így keseregnek egykorú emlékeink, — akkor a magyarok birodalma nagy terjedelmü, nemes fajú népekkel bővelkedő ország volt, mely mint a kövér talaj, sok jó gyümölcsöt termett, jeles sarjakat hajtott, kik az egyházi és világi pályán válogatott oszlopai valának, míg a királyi család tagjai erényeik, életök szentsége által az

[1] L. »Tamás mester esztergomi érsek.« (Almanach, 1889.) és »László erdélyi vajda.« (Erdélyi Múzeum, 1891.) cz. értekezéseimet.

egész világra kiható fénynyel tündököltek, mint a tartóra helyezett szövétnek. Tudomány díszíté papjait, vitézség lovagjait ... De hajh, mennyire hanyatlott minden! A boldogság nyomorra változott, a dicsőség aljasságra. Pogányok dúlják a hont, melynek lakói megfogyatkozának; némák a városok és helységek, mert lakosait kipusztitották, rabszíjra fűzték. Testileg és lelkileg minden úgy megfogyatkozott, hogy nincs mód benne, ha Isten csodát nem mível, hogy ez ország ismét föllábolyon.« Összevetvén e hangzatosnak látszó leirást a koríró száraz rajzával: »Magyarország fényes dicsőségéből siralmas állapotba hanyatlott: belső háborúságok a városokat és falvakat elpusztitották; a békét és egyetértést lábbal tapodják; a gazdagok elszegényültek, a nemesek elparasztosodtak nyomorúságukban; a folytonos fosztogatások miatt az igavonó állatok megfogyatkozván, az emberek húzzák a szekereket,« — úgy látjuk, nincs túlhajtás benne; sőt hivatalos megerősitést nyernek a föntebbiek az azon időbeli országgyűlések végzéseiben, melyek az ország siralmas állapota megjavítása végett, sajnos, eredménytelenül hozattak.

Oka ez áldatlan életnek, hogy egy ismert fogalommal fejezzük ki, az oligarchia volt. Francziaországból indult meg a baj, de tetőpontját Németországban érte el. II. Frigyes császár, hogy segitő hadakat kapjon olaszországi czéljai elérésére Németországból, sokat elnézett egyes tartományok hűbéres urainak, kik így mennél függetlenebbekké lettek, annál kevesebbe vették a császár központi hatalmát. Ekkor kezdődött Németországnak századokra terjedő eldarabolása. Olaszországban signoroknak hítták az efféle zsarnokokat, kik főleg azóta, hogy a pápák Avignonban laktak, csaknem függetlenekké tették az egyháztól gondjaikra bízott tartományokat. Nálunk II. Endre pazar bőkezüsége, aztán az idősb és ifjabb királyok közt kitört háborúságok, végre a trónkövetelők versengése szülte ez országrontó viszonyokat. A királyi javakat és jövedelmeket az oligarchák elfoglalták, beültek a papi javakba, a nemességet pedig arra kényszerítették, hogy nem a királynak, hanem nekik szolgáljon. A királyoknak amint nem volt jövedelmök, úgy nem volt hatalmuk; tisztán a főurak kegyelmétől függtek. Ezen a bajon segíteni kellett, de ez nehezen ment, mert éppen azok, a kik segithettek volna rajta, magok voltak a hibásak ezen állapotok előidézésében. Körülnézett az országban, — úgymond Károly Róbert király, — de gyógyitó füvet nem talált sehol; ellenben találkoztak lázadók, kik őt trónjáról letaszítani akarták, s ő nem látta se útját, se módját, hogy velök megmérkőzhessék. A főpapok és főurak tanácsára nagybátyjához, Albert római királyhoz is fordult, s ez befolyása által ideig-óráig csillapítá a zivatart, de el nem enyésztette, a miért még mindig szorongó szívvel tekintett a jövőbe. Útnak indítá tehát ügyes diplomatáját, Geszti Benedeket, (ki háromszor járt már Apuliában, Albert királynál is ő végezett,) ez egyszer Rómába a pápához és a bíborosok karához, hogy szegény Magyarországnak belsejében dúló nyavalyáján,

mely azt végképpen tönkre tette, könyörüljenek s annak épüléséről gondoskodjanak.

Benedek mester szerencsésen és »törvényesen« járt el királyi ura, a főpapok és főurak megbizásában és vigasztaló válaszszal tért meg. Csakhogy az igéretet a tett nem gyorsan követte, mert XI. Benedek, a Magyarországon járt Miklós ostiai bíboros, egy évig sem uralkodott Szent-Péter székén; aztán ismét csaknem egy év telt bele, míg megválaszták az új pápát, V. Kelement, kinek kezdetben más, a franczia király által sürgetett nehéz dolga akadt, mígnem Károly Róbert nagyatyjának, II. Károly Sicilia királyának személyes közbenjárására, Poitiersben 1307 augusztus 8-án kelt leveleiben Frà Gentile bíborost nagy hatalommal ruházta föl és küldötte »de latere« követeül Magyarországba, kiterjesztvén müködése terét egyuttal Lengyel-, Dalmát-, Horvát-, Ráma-, Szerb-, Ladomér-, Galiczia-, Kúnországokra és e tartományokkal szomszédos vidékekre.

Gentile bejövetele.
(A bécsi képes krónikából.)

Frà Gentile, latin nevén Gentilis de Monteflorum, hegyi Szent-Mártonról czímzett bíboros áldozár, előbb Szent-Ferenczrendi szerzetes, körültekintő, serény férfiú volt, kit sok jeles tulajdonsága mellett kivált erélye ajánlott. Nápolyból, hol a királyi családdal tanácskozott, két gályán 1308 május végén érkezett Spalatoba. Reformatori teendőit legott megkezdvén, a tengerparti városokban augusztus végeig tartózkodott. Szeptember elején Zágrábba jött, hova Subić Pál horvát bán és Bosnya ura, valamint fia György, a dalmát városok grófja kísérte. Zágrábba jött Károly Róbert is elégséges hadi sereggel, hogy az érdekében működő bíborost biztosan Budára vezesse, hova október második felében megérkezének.

Frà Gentile tisztában volt a helyzettel; főgondját tehát arra forditotta, hogy a papságot fegyelmezze s ez által befolyását az alsóbb nemességre és népre biztositsa; aztán hogy a hatalmasabb főurakat jó szerén, a hol lehetett, kiméletes szigorral, amennyiben ez elkerülhetetlen volt, megnyerje, vagy legalább arra birja, hogy ne gátolják működését.

Ezen hatalmas főurak közt a leghatalmasabbak és egyúttal leggarázdábbak valának a Németujváriaknak német földről beköltözött nemzetsége, egy gonoszságában mindeneket meghaladó »szövetkezet.« Nincs a bűnök azon faja, melyet e család tagjai el nem követtek volna, elkezdve a király- és hazaárulástól a királyi család tagjainak meggyilkolásáig, templomok fosztogatásáig, utonállásig. A legfőbb országos méltóságokat, sokszor a nádorit és bánit viselték, de mindig gyalázatos és önző czéljaik elérésére. Telhetetlen, kegyetlen, rabló, szószegő had, melyről bőséges adataink vannak okiratainkban, bel- és külföldi koriratainkban, minthogy Ausztriát és Stájerországot nem egyszer szemelték ki gonoszságaik színhelyéül, míg máskor ugyanez idegenekkel saját hazájok és királyok ellen szövetkeztek. Egy nemes tettet nem találunk följegyezve róluk, még Péterről sem, kit közülök veszprémi püspöki székében vertek agyon czinkostársai; de legkevésbbé Iványról és Henrikről, a Károly Róbert kortársairól.

Frà Gentile ismerte őket, ugy látszik, nemcsak hirükből, de mert Budáig jövet végig utazott birtokaikon és kétségkivül vendégök is volt. A Németujváriak ekkor, Cseh Venczellel, Bajor Ottóval szenvedett kudarczuk és esztergomi vereségök után, előzékenyek voltak a pápa követe és a király iránt, azért is, mert óhajtották, hogy Miklós, ki egyiköknek — úgy tetszik — természetes fia volt, a győri püspökséget elnyerje. De Gentile nem bizott bennök, és jóllehet ismételve lekötötte őket leveleikkel, érezte, hogy erre se sokat adnak, a miért oly lépésre határozta el magát, mely bámulatba ejtett mindenkit, azokat legfőkép, kik e lépést helytelenitették : szövetkezett Trencsényi Csák Mátéval.

Máté a leghatalmasabb főur volt az országban. A Kárpátok gerinczétől a Dunáig tizenkét vármegye és harmincznál több vár uralta. Maga vitéz és a hadügyben jártas levén, fejedelemhez illő zsoldos hadat, részben csehekből állót, tartott. A neki szolgáló alsóbb nemességnek és népnek félistene volt, úgy ragaszkodott ez hozzá. De korlátot nem ismerő hatalomvágya, mértéktelen dölyfe, gúnyos, embertelenséggel vegyitett gőgje mellett nem hatalma volt, mi Frà Gentilét arra birta, hogy hozzá közeledjék, hanem az antagonismus, a gyűlölet, mely a Csákok és Németujváriak közt nemzedékről nemzedékre átszállott, úgy hogy a párton, melyen Csák Péter fia Máté állott, Henrik bán fiai nem lehettek. Ők az egymás ellen vívott ádáz tusában találkozhattak csupán: ez birta Frà Gentilet arra, hogy Mátéra vesse szemét. Midőn tehát hozzá közeledett, korán sem azt czélozta, hogy őt a Németujváriakkal kibékitse. Veszedelmes leendett a két túlhatalmas és egyenlőn rakonczátlan dynasta nemzetséget egy kalap alá hozni, őket kibékiteni vagy szövetkeztetni. Ki birt volna velök? Azt kivánta tehát az okos politika, hogy egyik a másikat ellensúlyozza, ha lehet ; ha kell : leverje.

Gentile fölhívta ennélfogva Trencsényi Mátét, látogatná meg őt Budán. Minthogy azonban Máté azt válaszolta, hogy Budára bizton nem

mehet, találkozót adott neki a pálosok kékesi magányában Visegrád közelében. 1308 november 10-én találkozának. Gentile minden bevezetés nélkül azt a kérdést intézte Mátéhoz: akarja-e a király és ország nyugalmát, hajlandó-e az ő szavára hajtani és rendeleteinek engedni? Máté érett megfontolás után végre azt felelé, hogy igenis, reá áll a bíboros kívánságára, aláveti magát rendeleteinek; Károlyt urának, királyának elismeri, iránta hűséggel akar viseltetni, és amennyire rajta áll, az ország békéjén közreműködni. Mely igéretének és adott szavának megerősítéseül két kezét a bíboros tenyerei közé tette, mint a barátok szokták, ha a szerzetbe esküsznek.

Harmadikul a leghatalmasabbak közt a Kálán (Keán, Kán) nemzetéből származott László erdélyi vajdát vehetjük.

László vajda, a mi a hatalmaskodást, a királyi és egyházi javak törvénytelen elfoglalását, a zsarnoki hajlamokat illeti, nem igen állott mögötte hirhedt kortársainak. Alattomosságát és furfangját, melyet az erőszakoskodás elé helyezett, kitüntette, midőn Ottó királyt elfogta. De tapasztalunk benne bizonyos hajlékonyságot, megalkuvást a viszonyokkal, a világ fiainak evangéliumi eszességét, mely latba veti a körülményeket, nem koczkáztat mindent, nem megy a végletekig; hanem meghajol a törés előtt, kiadja az igaztalan ragadmány egy részét, hogy megtarthassa a többit. Szóval, László jelleme oly vonásait tüntette föl, melyek az emberismerő Gentilével megértették, hogy hatalmaskodó úrral van ugyan dolga, a kivel azonban meg lehet alkudni. Még Nápolyban figyelmeztették reá, és már Zágrábból érintkezett vele; utóbb csakugyan jó barátság szövődött köztük.

Nem oly simulékonyak voltak a Borsák, a Tamás fiai, kik közül ekkor már csak Jakab, köznéven Kopasz és öcscse Benedek vagy Beke szerepeltek. A Borsák büszke, de hű emberei valának királyaiknak, azonban igen kényes érzékenységöket nem volt szabad bántani. Tanuskodott erről Miklós, a választott esztergomi érsek hajdan IV. László hive, kinek sorsa, melyet a rangkór idézett elő, szánakozásra méltó. Nem kevésbbé szomorú volt Loránt vajda sorsa, kit kevélysége föllázított III. Endre király ellen, mert ez — mint hitte — méltatlanságot követett el rajta. Végre is a király elpusztitotta. Hasonló sors várakozott Kopaszra. De ő még ez időben, melyet tárgyalunk, leghívebb embere volt Károly Róbertnek.

A leghatalmasabbak csoportjába kell még sorolnunk Aba Amadé nádort és Ákos István nádort két élemedett, tősgyökeres magyar főurat. Amaz nagy jószágokat bírt Aba-Ujvár, Sáros, Zemplén, Ung, Szepes és Szabolcs vármegyékben; ez délre tőle foglalta el a vidéket, Borsodból indulván ki, mely — úgy látszik — szállása volt. Viselkedésre nem igen különböztek ők sem a már jellemzett föntebbiektől; csakhogy loyalis érzelmű dynasták voltak. Elfoglalták ugyan ők is a királyi várakat, városokat, harminczadokat, vámokat és adókat; hasonlóképpen cselekedtek mások birto-

kaival is; királyi engedelem nélkül várakat épitettek, hogy féken tarthassák a vidék nemességét, melyet szolgálatokra köteleztek: szóval kis királyok voltak ők is egy-egy országrészen; de e mellett hívei maradtak a királyoknak, amint egymásután következtek, s viszont ezek e kimutatott hűségért hallgatva türték, hogy tovább folytassák a hatalmaskodást. Bizonyos tapintattal vitték azt, mert nemes rokonaikat és barátaikat, kikre biztosan számithattak, pártolták, segitették, s ezek viszont odaadó hűséggel voltak irántok, Az Abák, Ákosok és Borsák magok közt atyafiságot tartottak, azért örülhetett Károly Róbert, midőn jóakaróivá szegődtek.

A déli szláv vidékeken: a Subićok Horvátországban, a Babonićok Tótországban ugyanezt a szerepet játszották. Amazok élén Pál bán állott, egy olasz míveltségü politikus fő, kinek esze, hatalma és ildomossága teljesen a maga részére hajlitotta Gentilét. Dalmátországban Pál »Horvátország bánja és egész Bosnya ura« volt az egyház karhatalma, ki a pápai követ rendeleteinek végrehajtására ügyelt, míg fiát Györgyöt, a »dalmát városok grófját« bizalmas, benső udvari emberei közé számitotta a bíboros.

Amadé nádor pecsétje.

A Babonićok mindenképpen a Subićok szerint illeszkedtek. Ők is praetendálták, hogy Tótország örökös bánjainak tekintessenek, a mik a Subićok Horvátországban valának. Birtokaik után, melyek Krajnától Bosnyáig, a Szávától a Gvozd hegységig terjedtek, nem is jogtalanul. Hanem útjokban állottak a Németujváriak, kikhez egyébiránt nemcsak szellemi, hanem sógorsági kötelékek is fűzték. Meg kellett tehát ez idő szerint elégedniök a »nagy ispánok« szokatlan czímével. Elég kedvetlenül tették, mígnem ketten közülök: István és Iván, Károly király kegyelméből csakugyan meglettek Tótország bánjaivá.

Hogy a déli szláv kiskirályok: a Subićok és Babonićok, és mellettök számosan mások, a másodrendű hatalmaskodók egy húron pendültek magyar főuri sorsosaikkal és ismét ezek kisebb rendü utánzóival: semmi kétséget nem szenved, a mint erről történetünk folyamán bőven meggyőződünk. Egyelőre azonban Frà Gentile meg lehetett elégedve azzal, hogy, míg az ország főurainak nagy része elég jó indulatot mutatott iránta, azok is, kik a dolgok állásával elégületlenek valának, figyelő és semleges magatartást tanusitottak.

Ekként előkészitvén a talajt, mihelyt a bíboros Kékesről visszaérkezék, legott (1308 november 17-én) országgyűlést tartott Pesten, a Szent-Domokos

szerzete székhelyén. Sokan gyülekezének össze Budára és Pestre főpapok és főurak, kivált számosan a nemesi rendből, míg néhányan, kik a távolság miatt személyesen meg nem jelenhettek, alkalmas képviselőket küldöttek magok helyett. Mivel pedig Henrik mester, a tótországi bán, azonképpen más urak nagy sereg fegyveres néppel érkezének, melylyel nem mehettek át a Dunán, a budai felső várban pedig, ahol a szentszék követe udvart tart vala, el nem fértek volna: Gentile a királylyal, a vele levő főpapokkal és főurakkal ladikon átviteté magát a fejedelmi folyamon. Sokan várták őt a polgárok és vidéki nép közül is, kiket a kiváncsiság, de kivált az öröm, hogy a béke végre valahára helyre áll, hozott össze.

Károly király.
(A bécsi képes krónikából.)

A pápai követ az elnöki széket foglalta el, mellette a király, körötte fényes udvara fogott helyet. Jobbra tőle ültek az érsekek és püspökök; balra a főurak: Henrik tótországi bán és unokaöcscse, Gergely fia Miklós, az öreg Amadé nádor, Domokos mester, Kakas mester és László bán, mind hárman a Rátót nemzetsége, továbbá Kopasz nádor, Kompolt fia Péter az Abák közül, nemkülönben Ujlaki Csák Ugrin, Trencsényi Csák Máté és László erdélyi vajda képviselői. Ezek mögött tömött rendekben nemesek és polgárok állottak.

A szent-szék követe kenetteljes beszéddel nyitotta meg a gyűlést. Ez evangeliumi igékkel kezdette meg azt: »Nemde, Uram, jó magot vetettél szántóföldedbe?« s előadá, mily jó magot vetett Isten Magyarországba,

melyből annyi jeles és szent életű király sarjadzék. Első ezek közt Szent-István, ki a történet tanusága szerint a római pápától kapta a szent koronát. Itt aztán elkezdé a szent-szék joghatóságára vonatkozó czélzatait közbeszőni. De az urak és nemesek, az ország szabadságát védendők, hangosan zavarogni kezdettek, nyiltan kifakadtak: »Semmiképpen sem akarjuk, hogy a római egyház, vagy ennek nevében a szent-szék követe adjon királyt az országnak. A királyt már megválasztottuk ősi szokás szerint; ám ha úgy tetszik, erősitse meg őt a követ ur; legyen jövőben a pápák joga megerősíteni és megkoronáztatni a királyt, kit az uralkodó családból a nemzet egyhangúan megválasztott.«

Frà Gentile látván az előidézett vihart, nehogy szerencsésen megkezdett műve sikerét koczkáztassa, engedve a közkivánatnak, forditott egyet szavain, mire a jelenlevők pártkülömbség nélkül valamennyien Károlyt királyoknak kikiáltották. Gentile pedig az immár megválasztottat, az egyház nevében, királyul megismerte és megerősitette. Ekkor az urak és nemesek a királynak hűséget és engedelmességet fogadtak, minek jeléül kezeiket a pápai követ kezei közé tevék, a szent feszületre megesküvének, békecsókot adván és vevén Gentilétől és az ifjú királytól. Majd lelkesedésökben Károlyt tenyereiken, egetverő vidám üdvkiáltások közt, fölemelték. Ünnepélyes »Te Deum« fejezte be a jelentős napot, mely hosszú interregnum után végre törvényes királyt adott a magyar nemzetnek.

Sokat írtak ez országgyűlésről és arról, vajon jogot nyert-e és mennyit a szent-szék ez országgyűlésen Magyarország fölött? Nem szándékunk e meddő vitába elegyedni, hanem Szalay László nagynevű történetírónkkal azt tartjuk: »A ki diadalt nyert, az a nép volt, melynek örömrivalgásai őszinték lehettek, mert érzé, hogy a pártviszályok megszünése vetéseit a lovak patkói, a latrok üszkei elől biztositja; a ki diadalt nyert, az a magyar nemzet volt, mely az Anjouk alatt dicső korszakot élt, minőt a Venczeleknek és Ottónak nem köszönhetett volna . . .«

A pesti országgyűlés valóban alapvető munkát végzett, melyre Gentile tovább épithette, építette is föladatát. Legközelebbi gondja volt lépéseket tenni a szent korona vissza szerzésére, melyet az erdélyi vajda tartott lefoglalva, mióta Bajor Ottótól elvette. Nem kevésbbé fontosak az intézkedések, melyeket a királyi tekintély helyreállítása, a koronajavak visszaszerzése, a béke és rend megszilárdítása, az egyházi fegyelem javítása végett kellett tennie. Megbizta tehát a két magyar érseket, hogy egyházi tartományaik püspökeit, választott apáturait s a többi főpapokat, nemkülömben a főurakat Budán, 1309 május 8-án tartandó gyűlésre, az ő nevében, hívják meg.

E gyűlésen Magyarországnak főpapjai és főurai »megegyezésével és helyeslésével« számos határozatokat hoztak. E határozatok régibb országgyűlési végzésekre támaszkodnak és az erkölcsi alapot alkották Magyarország regenerácziójához a XIV. században elért nagyfokú virágzásához. Legfontosabb a budai határozatok négy elseje, »az ország álla-

potáról«, »a király személye sérthetetlenségéről«, »a szent koronáról« és »a királyi javak visszafoglalásáról« szólók. Kiinduló pontjuk, melyre ünnepélyesen hivatkoznak, az iménti pesti országgyűlés, melyen »az ország főpapjai, főurai és nemesei nagyságos Károly urat, az első szent királyok hamisitatlan törzséből sarjadó fejedelmet, Magyarország törvényes királyának, természetes uroknak elismerték. E választást a római egyház amaz országgyűlés kérelmére megerősítette és kihirdette, hogy mindenek engedelmeskedjenek Károly királynak, senkit mást a trónra meghíni ne merészeljenek, különben az egyház kebeléből és az összes kereszténységből kizáratnak.« Ugyanezen első czikkely megtiltja örökre, hogy senki se merje a magyar királyt megkoronázni, hanem csak az esztergami érsek, kinek erre egyedül van joga.

Déva vára.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

Ha elgondoljuk azon számtalan felségsértést, melyeket királyaink ellen szinte szakadatlan sorban elkövettek, nem fog megdöbbenteni a fokozatos szigor, melyet a budai gyűlés azok ellen alkalmazott, kik szentségtörő kezeiket a király ellen fölemelik. Frà Gentile kiterjeszté Károly királyra a papok előjogát, egyházi átokkal sújtván mindenkit, ki a király ellen föltámadna, »hogy az áruló Judással vegye árulása jutalmát.«

A hazafiaknak és velök Gentile bíborosnak Károly király törvényes megválasztása után első gondjok volt a szent koronát megszerezni, hogy a király koronázása, melyet a nemzet mindenha a törvényes uralkodás föltételének tartott, megtörténhessék. Az alkudozások Buda és Déva közt, mely utóbbi helyen László vajda rendesen tartózkodék, azonnal megindulának, de

egyelőre czélhoz nem vezettek. Tehát másként kellett intézkedni és erre vonatkozik a budai gyűlés harmadik fejezete. Frà Gentile a jelenvolt érsekek, püspökök és országos főurak hozzájárultával a következő végzést kozta: »Ha Szent-István koronája a jelen gyűlésen meghatározandó gyűlésig László erdélyi vajdától vissza nem kerül, ezen végzés erejével tilalmasnak, szentetlennek és elvetettnek tartandó mindaddig, míg a maga helyére, a király kezéhez, vagy a székes-fejérvári káptalanhoz vissza nem kerül. Pótlására pedig más koronát kell készíteni, melyet ő, a pápai követ meg fog szentelni s a római szentegyház nevében a királynak és országnak ajándékozni, hogy azzal Károly és utódai megkoronáztassanak. A főurak, nemesek s az összes nép ezt fogják a valódi és törvényes koronának tekinteni.«

Negyedik fejezetében végre megtiltá a budai gyűlés, hogy a király vagy királyné javait bárki elfoglalni vagy elfoglalva tartani merje. Ha ki három hónap lefolyása alatt kéretlenül is, ha pedig felszólittatnék, tiz nap alatt vissza nem adja a lefoglalva tartott koronajavakat: kiközösittetik. Ezen négy fejezethez adhatjuk még, világi tárgyánál fogva, az országban lábra kapott rablások és fosztogatások ellen hozott XIII. végzést, mely a püspökök kötelességévé teszi a gonoszok megintését, és ha magokba nem térnének, egyházi fenyitését.

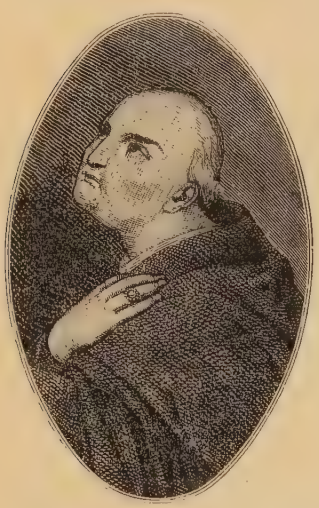

Gentile arczképe.

A többi fejezet, számra tíz, nagyobbára egyházi ügyekre vonatkozik.

Frà Gentile legközelebbi czélja, melyet el akart érni, a korona visszaszerzése volt László vajda kezeiből. Nagy reményt táplált iránta. A készség, melylyel a vajda a kormányára bizott terület papjainak szabad útat és védelmet biztosított, ha a követ úrhoz Budára akartak menni, jó véleményt keltett a hatalmas főur iránt, ki Gentiléhez irt egyik levelében önérzettel állítá magáról, hogy »Isten kegyelméből mindenkoron igazságot művelt.« S e levél egyenessége, erőteljes kifejezései daczára mily udvariasan volt tartva! A franciscanus barátból érdeme szerint bíborossá előlépett Gentilét »venerabilis«-nek, tehát egy fokkal magasabbnak czimezte, duplán megurazta, teljes tisztelettel bemutatta egész lelke hódoló nagyra becsülését, a szövegben pedig háromszor is »Szentséged«-nek szólította.... és még se hajtott szavára! Pedig a király, a szent-szék követe, az ország hű rendei nem győzték már türelemmel, hogy a koronázás mielőbb megtörténjék, általa az eddigi zavaroknak és bizonytalanságnak — mint hitték — véget vessenek, s az ország új viszonyai állandósitást nyerjenek. Mert ami eddig épült, a pápai követ nagy tekintélyével együtt kezdett bomlani, foszlani. Csák Máté magaviselete gyanút gerjesztett;

Németujvári Henrik elég okot szolgáltatott, hogy mind kevésbbé bizzanak benne: uj esküt kivántak tőle arra, hogy előbbi esküjét megtartja akkor is, ha a koronázásnál nem találna jelen lenni. Nem is voltak jelen sem a Németujváriak, se Csák Máté, se — Bekét kivéve — a Borsák, se Csák Ugrin, se Subić Pál bán, se Baboneg, a nagy tót ispán fiai. De ezek legalább képviseltették magukat; László vajdának képviselője sem volt jelen.

A koronázást megelőzőleg, minthogy Szent-István koronája »semminemü szorgalmatossággal visszaszerezhető nem volt,« a bíboros szent-széki követ kitünő mívü, drága kövekkel ékitett koronát ajándékozott a római anyaszentegyház nevében az országnak és királyának, mely díszes ékszert ugyanő 1309 június 11-én, »nehogy Isten áldása, melyet az apostoli szentszék a régi koronához fűzött, megfogyatkozzék,« mise közben megáldott, az ország érsekei és püspökei pedig szent chrizmával érintettek, miközben a László vajda által letartott igazi koronát tilalmasnak jelentették ki.

Tamás esztergomi érsek pecsétje.

Elkövetkezett a legközelebbi vasárnapon, junius 15-én a koronázás napja, melyen az ország főpapjai, főurai, számos egyházi férfiu, szerzetesek, nemesek, polgárok és népség az ország minden részéből Boldogasszony budavári templomába gyülekezének. A biboros a főoltár mellett foglalt helyet Tamás esztergomi érsek ki a koronázást vala végzendő, az oltár előtt a szent miséhez készült, a székesfehérvári kanonokok pedig, tisztökhöz képest, a királyra adandó ruhát teregették az oltárra. Ekkor az oltár elé lépett Károly király, kezét a szent evangéliumra nyugtatva, előbb latin, aztán magyar nyelven mondotta el a koronázási esküt: hogy Isten törvényeinek engedelmes lesz, a katholikus hitet megtartja, a római anyaszentegyházat és papjait tisztelni és oltalmazni fogja, az országot és jogait megvédi, a nemesség szabadságát föntartja s a zsarnokok hatalmából kiragadja, törvényes házasságban él s azzal beéri, mindenki iránt igazságos lesz és senkit se fog kihallgatás nélkül elitélni: igéri Istennek és szentjeinek, hogy esküjét híven megtartja. Aztán a jelenlevők névszerint fölhivatván az érsek által, hitet tőnek és hűséget fogadának a királynak; mire az esztergomi érsek a főpapok és főurak hozzájárultával megkoronázta Károly királyt. A szentszék követe pedig és a magyar püspöki kar külön-külön hiteles levelet irattak az eseményről.

Azonban a magyar nemzet, mely Szent-István koronája iránt »nagy tisztelettel viselteték, s annak akkora tekintélyt tulajdonita, mintha a királyi

jog benne sarkallanék,« még se vette ezen koronázást, mely uj koronával, szokatlan helyen ment véghez, olyba, mint a melyhez kétség nem férhetne. A pápai követnek, saját álláspontjából tekintve a dolgot, a megtörtént koronázást teljes érvényünek, a régi, minden erejétől megfosztott koronát pedig fölöslegesnek kellett ugyan tekinteni; figyelmét még sem kerülhette el, hogy még azok is, kik mit sem törődtek az isteni és emberi törvényekkel, legkevésbbé a formaságokkal, bele fogództak minden legkisebb rendhagyásba: az uj koronába, a koronázás szokatlan helyébe, hogy hűtlenségökre mentséget, bűnös gazdálkodásokra palástot keritsenek. A miért Gentile újra minden igyekezetét megfeszitette, László vajdát a szent korona kiadására birandó. De ez ügy nem akart előre haladni, Frà Gentile kezdte türelmét veszteni, László vajda pedig leánya lakodalmát ülte a szerb király fiával.

A vajda és Milutin István szerb király közt 1308 évi szeptember előtt tárgyalások voltak az iránt, hogy a szerb király fia, a későbbi Decsánszki Uros István király, elvegye a vajda leányát. Ismerjük a viszonyt Milutin és bátyja Dragutin közt. Nem volt nehéz belátnia Milutinnak, hogy az Anjoukkal, ha sikerül nekik elfoglalni a magyar trónt, előbb-utóbb meggyűl a baja, s ezért kereste a hatalmas erdélyi vajda szövetségét; viszont az Anjouknak ugyanezen okból érdekökben feküdt gátot vetni e szövetség elé. Nyilván Dragutin értesitéseiből jutott ez ujdonság a nápolyi udvarba, s ez uton a pápai követ tudomására azzal a kérelemmel, hogy a szóban forgó összeköttetés létre jöttét meggátolja, minthogy ily frígy az Anjouk érdekeibe ütköznék, melyek megóvása végett ő tulajdonképpen ki volt rendelve.

Milutin István szerb király pénze.

Frà Gentile csakugyan hivatalbeli első kötelességének ismerte azonnal, mihelyt Zágrábba érkezék, kérni és inteni a vajdát, szakitsa meg a szóban forgó tárgyalásokat mindaddig, míg — mint remélhető — a szerb király a katholikus hitre tér, mert »nem illő, nem is hasznos, hogy az engedelmesség fiai (az igaz hitüek) az engedetlenség fiaival (a félhitüekkel) összekeljenek, minthogy ez által könnyen megeshetik, hogy az engedelmesek igaz hite csorbát szenved.« Barátságosan és testvériesen többször irt és izent e végett Gentile Lászlónak, de — ugy látszik — soha sem biztos sikerrel. A miért szükségesnek tartotta zsinati végzést hozni a vegyes házasságok ellen, vagyis eltiltani, hogy katholikus nő feleségül adassék hitetlenhez, kik közé a »ráczokat« is sorozta a határozat, mely ellen a ki vét, azt ki kell közösiteni és ha töredelem nélkül hal meg, a keresztény temetést tőle megtagadni.

Frà Gentile László vajda ellen forditotta legelőbb e határozat hegyét. Fejére olvasta egész terjedelmében a budai gyűlés kérlelhetlen végzéseit a királyi javak bitorlói, nemkülömben azok ellen, kik magzatjaikat félhitűeknek adják feleségül. És mert László »elforditotta fejét Jeruzsálemtől és Jerikhó felé haladt az úton, mely a rablók kezébe vezet,« sem a királyt megillető

javakat vissza nem adta, sem amaz eljegyzést föl nem bontotta, de sőt a házasságot létre hozta: ennélfogva azon kötelességhez képest, melyet Krisztus helytartója reá ruházott, alávetette őt mindazon büntetéseknek, melyek az idézett határozatokban foglaltatnak; kiközösitette őt az egyházból, jobbágyait a hűség esküje alól fölmentette; azoktól, kik mindamellett pártjára állanának, megtagadta az egyházi temetést; valamint leányának a ráczczal kötött házassága miatt vele, az atyával, úgy bánt el, mint félhitűvel, és a Királyhágón innen és túl fekvő tartományait egyházi tilalom alá rekesztette. Sőt, miután eddig hiába intette, hogy Magyarország szent koronáját, melyet lefoglalva tart, vagy neki (Gentilének), vagy a székes-fehérvári egyháznak adja vissza: újból szigorúan meghagyta, hogy ama szent koronát jövő Gyertyaszentelőig (1310 februárius 2) okvetlen szolgáltassa vissza, különben reá alkalmazza azon büntetéseket is, melyeket a többször érintett budai gyűlés rótt azokra, kik a szent koronát illetéktelenül lefoglalják. Ellenben ha megtérne, nem csak a büntetés elengedését igérte az apostoli szentszék követe, de ezen esetre bőséges kegyelmekkel is kecsegtette.

Gentile pecsétje.

Gentile ezen kiközösitő levelét Pozsonyban, hova Budáról már a mult ősz elején költözködék, 1309 december 25-én adta ki. Úgy látszik, kezdette magát kényelmetlenül érezni Budán, és több biztonságot remélt Pozsonyban, hol — mint említők — akkor az osztrákok voltak az urak.

Az előadott kiközösítő levél befejezéséből kiviláglik, hogy a bíboros nem kivánt végleg szakítani Lászlóval. A koronát visszanyerni végleges szakítással nem lehetett. Hasonlóan érezhetett a vajda. Az egyházi fenyités, habár látszólag kevés hatása volt, kellemetlenül érintheté, de lázadásba vérét nem hozta. Belátta, hogy, ha a koronát, a királyi javak egy részét kiadja, mire módjával mindig hajlandó volt, leánya egybekelése a szerb királyfival, másodrendü, ne mondjuk: mellékes ügygyé törpül. Ezért készséggel fogadta, midőn az alkudozásokat a leginkább arra való főurak: II. Tamás mester esztergomi érsek, Aba Amadé a nádor és Domokos mester, az ország első, vele egy rangú férfiai vették kezökbe. Szegeden találkoztak a felek, egyességet kötöttek, mely kötés erejénél fogva »László erdélyi vajda és szolnoki ispán« 1310 április 8-ikán kelt levelében I. Károlyt Magyarország királyának, természetes és törvényes urának elismerte. Ezt a szent feszületre tett kézzel esküvel erősítette, egyuttal igérvén, hogy a koronát július 1. napjára a királynak visszaviszi; azonképen, hogy a radnai ezüst bányákat, a beszterczei, szebeni és székely ispánságokat, Deés, Kolos és Szék városokat a bennök székelő kamarai hivatalokkal együtt kezéből kibocsátja.; viszont folyamodni

fog, hogy a király is terjeszsze ki reá bőkezű szeretetét. Ez egyességet Amadé nádor és Domokos mester is megerősiték és mint a vajda esküdtársai szintén megesküvének megtartására. Mely ünnepélyes ténynek értelme nem lehet más, hanem hogy ők, kik a kötést létre hozni segiték, teljesitéséről is kezeskednek, és ha kell, fegyveres erővel is kényszerítik a vajdát, hogy az esküt, melyet együtt esküvének, azon levél értelmében, melyre mindhárman pecsétjeiket függesztették, híven megtartsa ő ép úgy, mint a király a magáét.

Miután a király is megerősitette a szegedi pontozatokat és azok ellenében »bőkezü szeretetét« kiterjesztette a vajdára, »a nemes férfiú, László erdélyi vajda, a Szent-István király koronájával, melyet hatalmasul letartott vala — írja Frà Gentile — szorgalmatos gondoskodásunk folytán, a mi és a király parancsára alázatosan (még a föntebbi határidő előtt) eljöve, hogy a király ismételve örvendhessen megkoronáztatásának.« Mig I. Károly király a korona megkerülését Tamás esztergomi érsek érdemeül tudta be, ki őt a kellő helyen, tudniillik Székes-Fejérvárt, hol régi időktől fogva megkoronázni szokás a királyokat, összehivatván az ország összes főpapjait és főurait, megtartatván a szokott, régen megállapított ünnepély, föllépett a trónra, ujra megkoronáztatott 1310 augusztus 20-án.

Még ez évben halljuk, hogy Károly király Erdélyt első ízben meglátogatta, miből bátran következtethetünk arra, hogy a feszültség a király és erdélyi vajdája közt végleg megszünt.[1]

IV. FEJEZET.

Trencsényi Csák Máté és Frà Gentile. A rozgonyi ütközet.

A Frà Gentile és Csák Máté kékesi egyezményéről kiadott levél csak a nyilvánosságnak szánt oklevél volt, mert voltak a kékesi találkozásnak titkos pontozatai is. Ezekben biztositotta a szent-szék követe Mátét mindazon előnyökről, melyekben részesülni fog: hogy megtéteti királyi tárnokmesternek, mely akkor az országos méltóságok legfőbbikének tartaték; hogy ő lesz »az országban az első, a zászlótartó, az előharczos, az igazgató«; hogy az egyházi javakat, melyeket elfoglalt, vissza kell ugyan adnia, de a királyi javakból csak a tisztesség okáért adjon vissza valamit, a többit megtarthatja magának, birhatja békével. Viszont Csák Máté fiával és társaival egyetemben vállalkozott arra, hogy visszaveszi, visszaszerzi a királyi javakat és jogokat elfoglalóiktól és visszaadja azokat a királynak, mire ő, fia és főbb pártfelei megesküvének.

[1] L. »Királyválasztás Pesten 1308. nov. 27.« »Király koronázás«, László erdélyi vajda« czimü értekezésemet (Századok 1893, 423.), valamint Bevezetésemet a vatikáni magyar okirattárhoz, és »Trencsényi Csák Maté« 77 és köv. lapjait.

SZŰZ MÁRIA KÁROLY RÓBERTET

(A szepes-vára

Az Athenaeum nyomása.

RORSZÁG KIRÁLYÁVÁ KORONÁZZA.

lom falfestménye)

Az Athenaeum kiadása

Csák Máté helyzete ezen titkos szerződés által igen válságosra fordult. Ha eddig is voltak ellenségei és irigyei, ezekre rászolgált ragadozásai által. Most azonban, a kékesi szerződés után, az összes oligarchiának szükségkép ellenségévé kellett válnia azon egyszerű okból, mert minden főúr birt törvénytelen úton szerzett kisebb-nagyobb vagyont, — hisz »megosztozkodtak« az országon, és mindegyik tarthatott attól, hogy Csák Máté, mint a király parancsainak és a budai határozatoknak végrehajtója, rajta tör, és ha neki úgy tetszik, tönkre teszi. Csak egy menekvés volt: ha az érdekelt föltétlenül átadja magát Máténak; de e menekvés által a királyság sodortatott az örvénybe, mert Máté, ki eddig csak mint bitorló öregbithette félelmes hatalmát és állhatott boszút ellenesein, ezentúl törvényes szín alatt tehette ugyanezt. Csakhamar észre vették a király hivei a csávát, melybe kerültek, minthogy Máté nem fárasztotta magát azzal, hogy eszélylyel takargassa gonosz terveit. Még csak annyit se tett, hogy királya székes-fejérvári koronázásán jelen legyen, noha a király is, Frà Gentile is kérte őt, jelenjék meg e fényes ünnepélyeken, melyekre a főpapok, főurak és nemesek élénk örömmel készültek; emelje pompás megjelenésével a fényt ő is, és ne vonja meg tanácsát a királytól. Azonban Máté, »hogy nyilvánosan megmutassa, mennyire nem törődik a király tisztességével,« a koronázástól is, az országos gyülésektől is végkép elmaradt; a király társaságát a koronázás után se kereste föl, mint igérte volt; hanem éppen azon a vidéken, hol a király tartózkodék, a királyi uradalmi javakat, a királyi tisztség és király hivei jószágait fosztogatta. Atyailag és barátságosan inték őt a király és a bíboros, hagyjon fel ezekkel; de ő süketségre vevén az intő szót, a látszólagos jó viszony köztök megszakadt; a király kitette őt tárnokmesteri hivatalából és helyébe Németujvári Miklós »nagyságos úrfit« nevezte ki, ki már 1311 április 30-án említtetik tárnokmesterül. Hogy éppen ama gyűlölt nemzetségből egy ifjút neveztek ki a helyre, melyet ő mint az ország első méltóságát jutalmul birt, felbőszitette Mátét, ki, miután a király visszatért koronázási útjából, a Vácz és Tisza közt elterülő térséget, a királyi szolgák birtokát, mind tönkre tette, s »a mi minden vadságot meghalad,« az aggokat és gyermekeket, asszonyokat és csecsemőket, kik a templomba futottak, hol még a bűnösök is biztos menedéket találnak, tűzzel emésztette el. Az esztergomi, váczi, egri és veszprémi egyházi megyékben számos templomot és monostort elpusztitott, jószágaikat fölprédálta, jobbágyaikra terhes adókat és birságokat vetett.

Gentile mindezek daczára még nem ejtette el volt kedvenczét. Restelnie kellett, hogy itéletében, emberismeretében csalódott, hogy ki volt téve azok szemrehányásának, kik jó eleve figyelmeztették Máté megbizhatatlanságára; de főleg az fájt neki, hogy szeretetének egész telje, melylyel Mátét elhalmozta, kárba veszett, és hogy e hálátlan, »keblén melengetett kigyó« rosszal fizet a jóért. Ujra kéréssel ostromolta tehát és fokozott igéretekkel. Oly kegyekben akarta részesiteni őt, milyekben sem a pápa, sem más bár-

mily jövendő pápai követ részesíteni nem fogná, hogy tudniillik, »a mit elvetemült merészséggel elfoglalt vala, azt törvényesen birhassa ő és ivadéka.» Máté azonban nem is felelt már a biboros követségére és leveleire, hanem Visegrádról, melyet a csehektől elfoglalt, naponkint portyáztatott Buda felé, úgy hogy Buda vidékén a személyi biztosság megszünt. Ez által nemcsak azt akarta elérni, hogy a budaiakat, kik az ifjú királyt igen megszerették, szinte »ölükben hordották,« ennek hűségétől elvonja, hanem nyilván a király és királyné személyét óhajtá hatalmába keriteni. S egy alkalommal (1311 június 25-én) Buda kapujáig, mely mögött a király és királyné tartózkodtak, mindent tűzzel-vassal pusztitott.

Máté tehát maga vágta el az alkudozások fonalát, mire a fegyveres ellenségeskedés közte és a király közt még kiközösitése előtt megindult. A király hű bárói hatalmas seregével, melynek élére Debreczeni Dózsát nevezte ki hadnagyul, indult meg Máté ellen, kit azonban még nem nevezett hűtelenének, hanem egyszerüen Trencsényi Máté mesternek. A hadjárat a királyra szerencsésen végződött; és e szerencsés kezdet következményének vehetjük Máté kiközösitését, mert a király, a főurak és nemesek, sőt olyanok is, kikről a Trencsényi azt vélte, hogy barátai, folytonosan és mind hangosabban sürgették a szent-szék követét, hogy lásson törvényt Máté fölött. A követ, noha kelletlenül tevé, végre kénytelen volt vele. Pozsonyban, 1311 július 6-án tehát ünnepélyesen kijelentette, hogy Trencsényi Csák Mátét, ki megátalkodottsága és engedetlensége miatt amúgy is már az egyházi kiközösitésbe esett, az egyházi átokkal újból megszentencziázza. Szigorúan meghagyván neki, hogy az egyházak és zárdák erősségeit, falvait, jószágait, tizedeit, adait, minden egyéb javait és jogait, melyeket vagy maga, vagy mások által lefoglalva tart vagy tartat, a budai határozatokban megszabott időre visszabocsássa; a szabad nemesembereket szabadjokra hagyja; a király és királyné javait visszaszolgáltassa, vagy igyekezzék ezek iránt tiz nap alatt egyességre jutni. Ha pedig tiz nap leforgása múlván mindezeket, melyeket a szent-széki követ a király nevében parancsol neki, be nem töltené: az összes területet, mely Máténak engedelmeskedik, egyházi tilalom (interdictum) alá rekeszti; minden tisztjét, szolgáját és jobbágyát fölmenti a hűség és bármiképpen meghitelt kötelesség alól, hogy semmiben

Debreczeni Dózsa pecsétje.

se engedelmeskedjenek neki, hanem a tiz nap lefolyásával hagyják el őt mindenek, mert a ki másként cselekszik, ha mindjárt püspök vagy érsek is, s őt szóval vagy tettel segiti, ugyanazon egyházi kiközösitéssel sújtatik, mely alatt, ha elégtétel nélkül hal meg, Mátéval együtt meg lesz fosztva az egyházi temetéstől. Ezek után meghagyta a szent-szék követe az összes papságnak, hogy a nevezett Mátét és minden czinkos társát ünnepeken s vasárnapokon a templomban, harangszó mellett az egyházból kiátkozott hitetleneknek hirdesse ki; kerüljék és mindenek által kerültessék őket, mígnem töredelmet mutatnak. Kijelenté azonban, még egyszer a régi szerető barátsággal visszafordulva Mátéhoz, hogy az esetben, ha az egyház és király hűségére visszatér, nemcsak a rá szabott büntetést engedi el neki, hanem mindazon kegyekben s kedvezményekben részesiti, melyeket kezdetben biztositott számára.

Ez ünnepélyes alaku irat szenvedélyes hangja elárulja Frà Gentil kedélye állapotát. A jó indulattal nem birta tovább; mint a túlfeszitett iven, megszakadt hosszú tűrésének ina; elkeseredése és haragja teljes erővel felforrott. A közvéleményt ülteti az itélő-székbe Máté ellen, kit azzal vádol, hogy az ország szabadságát tiporja el és a nemességet a szolgaság nyomorába dönti. Sikoltó hangon izgatja a népet: vesse le nyakáról e terhes igát, kövezze meg a szófogadatlan fiút, hadd pusztuljon el. Az irat végén, mintha maga is sokallaná keménységét, egy perczre föllobban még jóakaró mérséklete, de — látja — czélja ennek nincs; közzététeti tehát jól indokolt itéletét, és távozik az országból.

Ha végig tekintünk Frà Gentile működésén hazánkban, azon tanuságot kell felőle tennünk, hogy jelleme a szigorú és erélyes, de másrészt a körülményekhez alkalmazkodó és eszélyes férfiúé volt. Hogy eljárása Mátéval szemben czélhoz nem vezetett, sőt még inkább fölbőszitette a trencsényi oroszlánt, ez Gentilén minden nagy esze és diplomatiai ügyessége mellett megesett, de őt e miatt okolni nem lehet. Ellenben nem kis részben érdeme, hogy a zerus alá olvadt királyi hatalmat magyarországi működése három éve alatt oly fokra emelte, hogy az ezentúl minden ellenségével megküzdhetett.

A koczka el volt vetve. Az apostoli szent-szék követének kiközösitő parancsa nyilt szakitást jelzett Mátéval. Az egyház itélt fölötte; itélete marasztaló, végleges, melytől alig volt sikerrel fölebbezés. A király és a főurak sürgetésére mondották ki a büntetést az elitéltre, kinek bűnei köztudomásúak valának. Meghajolni, vagy nyiltan föllázadni: e két út állott a hatalmas főúr előtt. Talált ő egy harmadikat: megboszúlni magát azon egyháziakon, kik az új trón legerősb támaszai valának.

Az emberismerő Gentile aggódva nézett a jövő elé. Azért erősen hangsúlyozta, mely behatások alatt állott, midőn végzetes levelét kiadá. A főpapságot azonban nem emlitette, mintha ez befolyt volna elhatározására, nyilván azért, mert féltette az amúgy is keményen megviselt egyházat. Hasztalan!

Borzasztó volt a boszúállás, melylyel Csák Máté »dühét és mérgét« az esztergomi érsek és káptalan, a nyitrai püspök és egyház ellen »kiöntötte« a miatt, hogy a pápai követ parancsához képest annak kiközösítő levelét ellene kihirdetni kötelességöknek ismerték. »Nem képes az ész felfogni, a szó elmondani, a szív átérezni, toll leirni az ocsmány tetteket, megbecsűlni az okozott károkat, melyeket e gonosz ember, ki nem hisz a mennybeli Istenben, nem tiszteli a világi törvényeket, nem fél a pokolbeli kinos büntetéstől, kevélységében és megátalkodottságában elkövetett,« irja elkeseredettségében még hét év mulva is az egyházi megyéjéből számkivetett nyitrai püspök. Igen részletes képét birjuk a kiméletlenségnek, melylyel Máté az említett két főpapot anyagilag tönkre tenni, megfélemliteni, lealázni, megcsúfolni, nevetségessé tenni szorgalmatoskodott, nem törődvén azzal, hogy ez úton egyszersmind a vallásosságot is meglazítja.

I. Károly király értesülvén Csák Máté újabb garázdálkodásáról, 1312 évi husvét körül[1] országgyűlést szándékozott tartani, melynek czélja aligha lehetett más, mint »az ország jó állapotának helyreállítása, Isten szentegyháza, a korona és nemesek javainak visszafoglalása.« A királyi párt, nagyrészint új nemzedék, új emberek, számot vetettek magukkal. Szerencséje a személyes előzékenysége, lovagiassága s vitézsége által kedvelt Károly királynak, hogy emberei többet remélhettek, mint félthettek. Nem volt valami sok veszteni valójok; ellenben ha győznek, — tudták — belőlök kerül ki a nemesség új virága, az új aristocratía. E hazafiak beláttá a tényleges állapot tarthatatlanságát is. A királyság nem állhat meg az oligarchia mellett, minthogy az oligarchia hatalmának növekedése csakis a királyság rovására történhetik, mi elvégre az állam szétbomlására vezet. A királyság az állami egység elve, míg az oligarchia particuláris érdekei ez elvnek tagadása. A hol az oligarchia hatalomra jutott, ott mindig megrontotta az államot, ha kellő időben meg nem fékezték vagy meg nem semmisitették. A harcz életre-halálra kikerülhetetlennek látszott. Csák Máté, kit hívei immár »fejedelem«-nek czímeztek, kétségkivül úgy készült reá, mint a királyság hivei, midőn újabb bonyodalmak keletkeztek és fenyegetőleg tornyosúltak az új trón fölé[2]

*

Az öreg Aba Amádé nádor, ki rendesen Gönczön, vagy a Gönczczel szemben emelkedett Amadé várban lakott, ekkor, 1311 év második felében már nem volt az élők között. A kassai polgárok ölték meg véletlenül, mint álliták. A dolog igy esett: Amadé nagyon szerette volna Kassát bírni, e már akkor gazdagodó kulcsos várost, melynek ipara és üzlete sok jövedelemmel kecsegtetett. De Kassa királyi város volt és polgárai vitéz szászok,

[1] A husvét ez évben márczius 26. napjára esett.
[2] Trencsényi Csák Máté, 88 és köv. lapok

kik nem azért hagyták el mostoha hazájokat, hogy a vendégszerető magyar földön is zsarnok urak kényét tűrjék. A nádor mégis titkon és nyiltan, közvetve és közvetlenül arra iparkodott birni a kassaiakat, hogy védelme alá adják magokat. Hol a Kassára menő vásárosokat hátráltatták útjokban; hol szokatlan vámokat szedtek a kassai kereskedőktől, vagy lecsaptak rájok holmi kalandorok; hol megzálogolták őket, ha a fekete erdőt vagy a nagy erdőt, melyek voltaképen királyi erdők valának, használni akarták. Minden másként lehetne, ha Amadé nádor ótalmazná őket! Egyre számított különösen Amadé, hogy e réven czélt ér: a kassai polgárság egyenetlenkedésére, mely régóta izzott e városban, és melyet ő valószinüleg élesztett is. 1305-ben a király őt nevezte ki teljes hatalmú békebiróvá, hogy az egyetértést a kassaiak közt helyreállítsa. Meg is szüntette a kölcsönös veszekedéseket, de nem tartós sikerrel, és midőn ezek újra kitörtek, a király két főpapot küldött a béke helyreállítására. Amadé nádor és két fia ez alkalommal az egymással szembeszálló pártok élén állottak. Az öreg úr a vita közben oly keményen korholta se királynak, se törvénynek nem engedő fiait és pártjokat, hogy a szóváltás dulakodássá fajult, melyben a nádor életét vesztette, fiait: János és Dávid mestereket elfogták, azonképpen más nemes urakat és asszonyokat, kiknek házait a polgárok kirabolták.

Kassa város pecsétje.

Károly király Tamás esztergomi érseket és István veszprémi püspököt bízta meg, hogy a kitörendő országháborítás elejét vegyék, a kassaiak és az Amadéfiak közt békét kössenek, ezenfölül egyességre jussanak velök az atyjok által hatalmasul elfoglalt királyi javak részleges visszaadása és részleges visszahagyása iránt, mely utóbbiakért az Amadéfiak hűsége biztosíttassék.

Az egyesség 1311 október 7-én jött létre. Az egyezkedő felek Károly király és Kassa város voltak egyrészről, másrészről Amadé nádor özvegye, annak hat fia: János, Miklós, Dávid, László, Amadé és Domokos, továbbá rokonaik és barátaik, számra mintegy negyven előkelő úr; a közvetítők a két főpap. Amadéék kötelezték magokat, hogy a kassai polgárokon Amadé nádor haláláért, fiainak és a többi nemes uraságoknak elfogatásáért, károsításáért se törvény előtt, sem másként elégtételt nem vesznek; Kassa városát soha se fogják kérni hű szolgálataik jutalmául a királytól és a polgárságnak a királyi erdőkhöz való jogát nem fogják csorbítani; hogy a szepesi, gölniczi és kassai harminczadot, adót és vámot kiadják kezökből,

azonképpen eltörlik az időközben törvénytelenül felállított vámsorompókat, és a kassai vásárt nem zavarják, de elősegitik; kötelezték továbbá magokat, hogy visszaadják a királynak Zemplén és Ungvár megyéket és nem akadályozzák a nemességet, midőn ez a vármegye ispánja előtt keresi igazát; visszaadják Lubló és Munkács várát is; új várat a király engedelme nélkül nem épitenek, a nemességet pedig szabadjára hagyják, hogy szolgáljon, a kinek akar; kötelezték végre magokat, hogy örök hűséggel lesznek a király iránt, parancsait készségesen teljesitik, mire valamennyien esküt tettek, hogy a kiközösitésnek, ha esküjöket meg nem tartanák, önként alávetették magokat; kezeseket állitottak, kik a jövő husvétkor tartandó országgyűlésig Kassán tartózkodjanak. Ez országgyülésen a király fogja meghatározni, kiadhatók-e, nem-e a kezesek? Ha pedig az Amadéfiak mindemellett nem tartanák meg

Sáros vára.
(Rajzolta Cserna Károly.)

ez egyességet, ez esetben tartoznának a szavatos urak, az érintett negyven, elhagyni pártjukat és a király hűségén megmaradni — különben hűtlenség bünébe esnek, mely alól csak a pápa oldhatná fel őket. Azonban daczára e kemény kötésnek, meg nem tartották azt sem Amadé nádor fiai, sem az érettök szavatosságot vállalt urak. Bizonyára megbánták engedékenységöket; de hathatott rájok Csák Máté példája is, ki ugyanazon időben oly könnyen végzett ellenségeivel; s ennek igérete is, hogy minden hatalmával segíteni fogja őket az esetre, ha a király haddal indulna ellenök.

Ily előzmények után Károly király kora tavaszszal egybegyűjté hiveit, hogy megmérkőzhessék a hűtelenek »hatalmával«. Nem Csák Máté ellen indult, hanem előbb Amadé fiait és csatlósait akarta megfékezni. Erre közvetlen és teljes joga volt, mert Amadé fiai a megkötött egyezséget megszegték és az abban kikötött várak és vármegyék kiadását megtagadták.

Károly király tehát legelőbb e várak megvívására indult. Vállalata szerencsés sikerét remélhette. Bizhatott az Amadéfiakkal szemben hatalmasabb seregében; remélhette nemcsak a győzelmet, hanem azt is, hogy a legyőzendők a mondott kötés alapján visszatérnek hűségére. Azután hogy mi történhetik? az az ő ügyességétől függött.

Azonban Trencsényi Csák Máté szeme is átlátott a szitán. Könnyü volt átlátnia, hogy a verést, melyet az Amadéfiaknak szántak a királyiak, ugyancsak ő is megérzi, és mihelyt elbántak ezekkel, reá kerül a súlyos sor, s ekkor — úgy lehet — nemcsak Károly eddigi hívei, de részleges győzelme esetén a megtérendők is ellene szövetkeznek. Hogy ezt elkerülje, »minden erejével« segitségére sietett közvetlen veszélyben forgó barátainak. Mihez képest a kevésbbé tehetős birtokosok várait átvette, hogy azokat megerősitse, saját népével megszállva tartsa, onnét hiveit bátorítsa, ellenségeit pedig megfélemlitse. Igy megszállotta Somoskő, Hollókő, Baglyas, Sztrahora és Balog várát, honnét »ez országos rabló, sokak lelke ostora és halálos ellensége, végnélküli pusztításokat követett el az országban, falvakat borított lángba, sokakat kegyetlenül kifosztott, másokat meggyilkolt, monostorokat és templomokat feltört, felgyujtott és porrá égetett.« Csák Máté számitása meszszebb is elágazott. János országbirót, unokaöcscsét, ki a király kegyeibe úgy be tudta magát hizelegni, hogy bizalmasa, »különösen titkos tanácsosa« volt, csak azért tartotta a király oldala mellett, hogy ez elárulja urát és élete ellen törjön. Czélja az árulónak nem volt kisebb, mint Károly király személyét tőrbe ejteni, elfogni és kiszolgáltatni Csák Máténak. »De a mindenható Isten irgalma, — így beszéli maga Károly király, — mely nemcsak nyilván küzd mellettünk és a kevélyek nyakát hatalmunk sarka alá teperi, lelkünket is kiszabaditotta e bizalmas áruló keze közül.« Csák János pedig, miután terve nem sikerüle, de azt semmikép sem palástolhatá el, titkon Mátéhoz menekült, vele együtt felbecsülhetetlen kárt tett a király hivei életében és javaiban, és mindvégig megmaradván hűtlenségében, nem sokkal később mint Máté, »nyomorultan végzé földi pályáját.«

Demeter pecsétje.

Az ellenségeskedést az Amadéfiak kezdették meg, midőn 1312. évi márczius vége felé czinkostársaikkal Sáros-Patakra törtek, a király ottani telepeseit fosztogatandók. Hanem szembe került velök Petnefia Péter zemplényi főispán, ki kemény összeütközésben, noha jómaga súlyos sebet kapott, megvagdosta a rablókat és zsákmányukat elszedte. Ezek pedig boszút

lihegve a védtelen Gál-Szécsre vetették magokat és Péter úr lakóházát, melyben felesége tartózkodék, lerombolván, a helységet fölperzselvén, a templomot is kifosztván, Sáros várába menekültek. Mindez 1312. évi április 10. napja előtt történt, mikorra a király is az ország főpapjaival és főnemeseivel Sáros alá érkezett, s e vár föladását hasztalan kérte. Sárosvár nagyja a hadértő Miklós fia Demeter volt, ki oly vitézül védte a várat, hogy ostroma, jóllehet azt egy hónapnál tovább nagy erővel folytatták, ez alkalommal eredménynyel nem végződött, mert Csák Máté minden hadi népét, köztök ezerhétszáz lándsás zsoldosát, jórészint cseheket, küldötte Sáros fölmentésére, mely túlnyomó hatalom elől a király a Szepességbe, nevezet szerint Lőcsére huzódott vissza, s ez által lehetővé tette a lázadó seregek egyesülését. Ezek most szervezkedtek és vezéreikül megválasztották Demeter mestert, a sárosi várnagyot, nemkülönben a Nagy vagy Szép Abát, az Abák nemzetéből, egyébkint Máté rokonát. Aztán Kassa alá vonultak, hogy közben, mig a királylyal megmérközniök alkalom adatik, ezen királyi várost elfoglalják és boszút álljanak Amadé nádor haláláért.

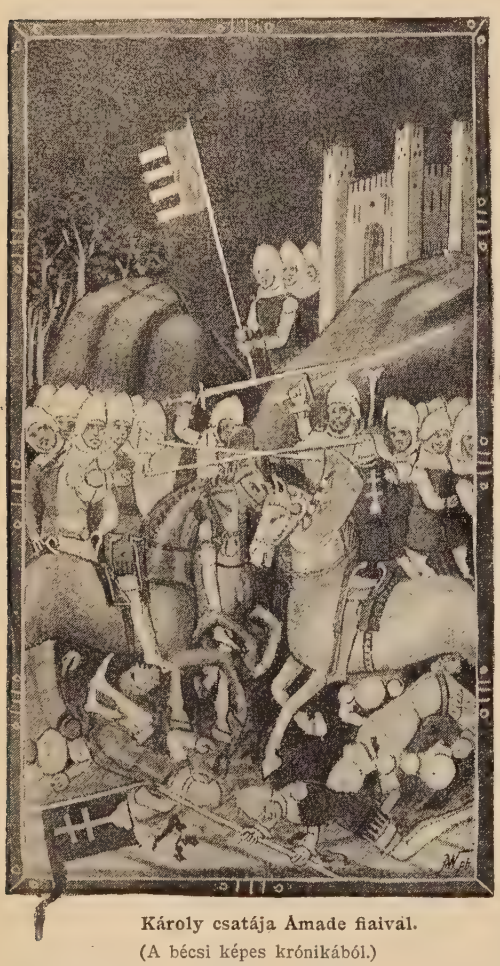

Károly csatája Amade fiaival.
(A bécsi képes krónikából.)

Azonban a Szepességben se járt hiába a mult őszön és télen Tamás esztergomi érsek, ki ott mindenütt kegyelmeket osztogatott. A szepesiek, grófjok Görgei István buzdítására, oly bőven kiegészitették a király seregét lovasokkal és gyalogosokkal, hogy ez szembe mert szállani hűtleneivel. Ellenök is indult, Kassát az ostrom alól felszabadítandó. Jöttét a portyázók jókor jelentették az ostromlóknak, kik abba hagyván Kassa vívását, mohón a király serege elé sietének, hogy az előnyösebb helyet, a Furcsa hegyet Kassa fölött elfoglalhassák, ami nekik sikerült is, míg a király serege ama hegy alatt a Hernád völgyében, a rozgonyi mezőn foglalt állást. Az összeütközés a vad ügetéssel leszáguldó és a rohamnak eléje sietó hadak közt oly

A rozgonyi csatatér.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

kemény, az összecsapás oly heves volt, milyenre Magyarországon a tatárjárás óta nem emlékeztek. A főrohamot a királyi zászlóaljnak kellett kiállania; reá vetette magát főleg az ellenség, hogy a király személyét élve vagy holtan megejtse. Sok jeles vitéz hagyta ott életét; már a király zászlója is elbukott a kettős kereszttel és tartójával együtt. De Szécsényi Tamás, a »hadi borostyánnal koszorúzott,« apuliai Drugeth Fülöp, a »hadértő«, és Nekcsei Sándor, a »hatalmas karú,« kivált e három ifjú hős tartotta még magát. Halált megvetve küzdöttek tovább, jóllehet nem egy atyjokfia és csatlósuk hullott el mellőlök s önmagok is vértől áztak. Be-becsapva az ellenség harczi vonalába, többeket leverve föntarták ugyan a csatarendet; ám a harcz kezdett egyenetlen lenni, mivel a királyiak közül számra többen estek el, csaknem valamennyien sebesek valának, és Nagymihályi Gergely, a Sztáray grófok őse, élte koczkáztatásával is alig győzte a királynak szánt csapásokat föltartani. E válságos perczekben jöttek segitségül a keresztes vitézek, kik fölvették soraikba a királyi dandár gyér maradványait, és kiknek zászlaja alatt küzdött tovább a király is. A harcz új lelkesedéssel folyt; az ellenség nem vette számba kisebb veszteségeit. Azonban a keresztesek súlyos kardja megforditá az esélyeket. A hűtlenek főbbjei, Demeter és Aba a vezérek, azonképpen néhai Amadé nádor két fia, Miklós és Dávid elhullottak. A zavart, mely vezéreik elestéből az ellenséges táborban keletkezett, növelte a kassai polgárok oldaltámadása. A szászok fölmentve látván városukat az ostrom alól, szorongatóik után indulának és még jókor érkeztek, hogy a király győzelmét teljessé tegyék.

A rozgonyi dicső nap 1312 június 15-ike volt és vele eldőlt a magyar Anjouk sorsa. I. Károly király méltán hálát adhatott Istennek, Szent-István, Szent-László királyoknak, Szent-Imre' herczegnek, Magyarország védő-szenteinek a rozgonyi csata szerencsés kimeneteléért, ami trónjának biztonságot, magának önbizalmat adott. Valahányszor szerencse érte, vagy szerencsétlenség hárult el tőle, mindig személyesen végzendő fogadalmakat tett a mélyen vallásos király, melyek lelkiismeretes betöltése körül vette észre, hogy a sok elvállalt imádkozás miatt nem telik ideje királyi kötelességei, a kormányzás és igazságszolgáltatás betöltésére. V. Kelemen pápa tehát tizenötre mérsékelte az egy-egy napon végzendő imák számát, de egyuttal lelkére kötötte, hogy tizenkét szegénynyel szaporitsa azok sorát, kiket naponkint »kegyesen táplálni szokott.«[1]

[1] Trencsényi Csák Máté, 108. és köv. lapok. L. még »A rozgonyi csata« czimü értekezésemet. (Századok, 1893, 504.)

Diszités a nyitrai evangelisteriumról

V. FEJEZET.

Csák Máté és a Habsburgok.

A rozgonyi csatavesztés az Amadéfiak hatalmát megtörte. Két testvérjök, de kivált atyai barátjok Kachich Miklós fia Demeter halála nagy csapás volt reájok. Futottak szanaszét és váraikba rejtőztek. De Károly hívei ezek ellen kezdettek fordulni. Lublót Szepesben, Tobolyt és Hollókőt Nógrádban.

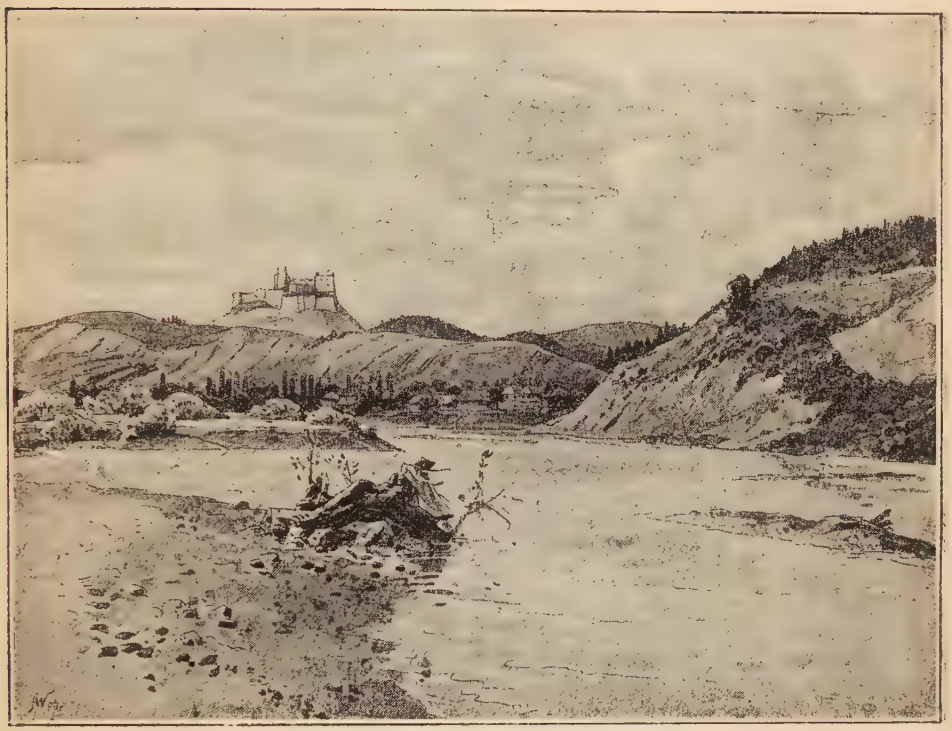

Lubló.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

Regéczet Aba-Ujvárban, Sirokot Hevesben bevették Debreczeni Dózsa, Drugeth Fülöp és társaik; Fónyi Balázst, borsodi megyeispánt és füleki várnagyot különösen kiemeli a király. Sárost a Thököly nemzetség azon tagjai, kiknek védelmére volt bizva, adták föl. Lublyót és Hollókőt Szécsenyi Tamásra, Sárost Mickre (Mihály), az Ákos nemzetségből származó és történelmünkben nemsokára jelentékeny szerepet játszó férfiúra bízta Károly király.

Csák Máté hatalma nem rendült meg teljesen. Befolyása az igaz Nógrádra, Turóczra és Zólyomra csorbát szenvedett, s ezért pusztitá e vidé-

keket: de a távolabbi Mátyusföldön mintha meg sem érezték volna a rozgonyi szerencsétlen napot. Hogy mégis kiköszörülje e csorbát és, ha lehet, visszahóditsa a szerencsét fegyvereinek, sietett megtorolni szövetségesei kárvallását, és becsapott a Szepességbe. De Drugeth Fülöp, immár Szepes- és Abauj-vármegyék ispánja, bátran eléje állott és megmérkőzött vele; hanem végre is engedni kényszerült. Csakis Thököly Miklós önfeláldozása és Éles János, ki neki saját kitartóbb lovát engedte át, mentette meg az elfogatás veszélyétől a leendő nádort. Csák Máté aztán nagy pusztitást és zsákmányolást követett el a Szepességben; Szepest fölégette, de Szepesvárt elfoglalni nem tudta.

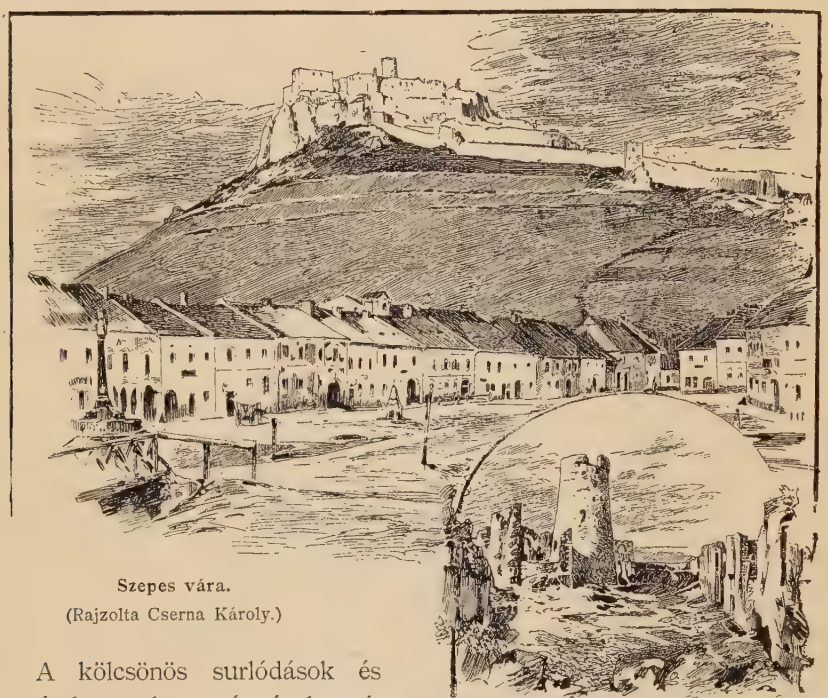

Szepes vára.
(Rajzolta Cserna Károly.)

A kölcsönös surlódások és kártevések azonban még éveken át eltartottak. Károly király ily portyázásoknál, mert hisz többnek nem vehetők, szeretett részes lenni, noha nem ritkán veszélyeztette életét, minthogy sokan voltak az ellenfél táborában, kik föladatokul tűzték őt megejteni. Igy egy bizonyos Péterfia Pál kétszernél többször lopódzott közelébe, hogy életét orvul kioltsa. A király, miután hozzá fére, elvette jószágait és siráki vármagyának adta, mert ennek jószágában sok kárt tett a nevezett Pál.

De nem a boszúállás és halálos elkeseritès, hanem a békités, kiengesztelés és kiegyenlités volt mindig a bölcs magyar politika. Rozgonyi győzelme után Károly király is az ország éjszaki részében tartózkodott szinte őszig, hogy azt pacifikálja. Büntetett, jutalmazott és a megtérőknek kegyelmet osztogatott, melyet a hűtleneket ért vereség után többen elfogadtak, visszatérvén a szent korona hűségére. Azután pedig visszaküldötte a

főpapokat, az esztergomi érseket, a váradi, veszprémi, erdélyi és győri püspököket, kiket egy év mulva is még Gönczön találunk a békeszerzés áldásos művével elfoglalva. Nincs kétség benne, hogy Domokos fia Dancs, az »aranyos vitéz,« az Amadéfiak és csatlósaik meghódolása az ő buzgó fáradozásuk jutalma. Károly király nem zárta ki kegyelméből az Amadéfiak szolgáit sem, noha javaikat, például Tarkőt és Veres-Almást, Rikalf mesternek már elajándékozta, de azzal a föltétellel, hogy, ha a jószágaiktól megfosztottak megtérnének hűtlenségökből, javaikat visszakapják, Rikalf mester pedig másunnan nyerne kárpótlást. Valamint hogy a Konrádfi testvéreknek csakugyan megbocsájtotta az ellene elkövetett vétségeiket, és már elajándékozott javaikat visszaadni rendelte.

Mások ellenben, mint Zách Feliczián, Györk fia Miklós (Csák) és Csobánka (Aba) nem akartak meghódolni, jóllehet a király felszólította őket kegyeit ajánlván. Az ilyenekkel higgadtan, törvényesen, de gyökeresen elbántak aztán az országbirók, kik az egész Anjou-korszak alatt kiválóan jeles férfiak valának. Eljárásuk, hogy egy történeti, ezen időbeli példában megmutassam, a következő vala. Az Uzdi testvérek, kik a dolgok új fordulatával megbékülni nem akartak, a király, az országos bíróságok tekintélyét elismerni vonakodtak, némely királypárti szomszédaik birtokát merő engesztelhetetlenségből elhamvasztották, elpusztították, mely alkalommal öt embert meggyilkoltak. E hatalmaskodás miatt a kárvallottak panaszra mentek Lampert országbiróhoz. Az országbiró az alpereseket törvénybe idézte, és mert sem meg nem jelentek, sem senkit, a ki helyettök a törvény előtt megfelelt volna, nem küldtek, idézéseit másfél éven át még ötször ismételte, a makacs távolmaradókat mindannyiszor a törvényes birságban, vagy mint akkor hítták: követségben, három-három márkában, a mi akkor 120—150 hold földnek értéke volt, elmarasztalván. A hatodik eredménytelen megidézés után elküldötte az országbiró végrehajtóját, vagy mint akkor hítták: a királyi embert, ki valamely konvent bizonysága mellett a fölperest Uzdba beigtassa, tizenöt napig a helyszinén maradjon, az esedékessé vált birságokat beszedje és az alpereseket újra megidézze, hogy a per főtárgyára nézve feleljenek. Azonban az Uzdiak igen barátságtalanul fogadták a küldötteket. A királyi embert és a konvent bizonyságát elfogták, gyalázatos szavakkal illették, rövid fogság után mégis szabadon bocsájtották. Ellenben a felperes megbizottját, ki a beigtatásra oda jött, levetkeztették és halálra verték. Hogy sem a birságot meg nem fizették, sem az újonnan kitűzött határnapra meg nem jelentek: magától értetik. Hanem e »lázadók« ellen, hogy velök végezzen, már most meghagyta az országbiró: Minthogy hozzájok férkőzni veszedelemmel jár, három, azon vidéki sokadalmon hirdessék ki a megidézést, hogy a nevezett lázadó Uzdiak két hét alatt a rájok rótt birságokat megfizessék, fölszaporodott hatalmaskodásaikért pedig a királyi fölség törvényszéke előtt megjelenjenek, mert gonoszságaiknak tovább büntetlenül nem örvendenek. A konvent telje-

sitette az országbiró parancsát és tovább az ügyről nem hallunk semmit. De biztosra vehetjük, hogy valamint az Uzdiak e végső, mert hetedik idézésre meg nem jelentek, ugy az országbiró fej- és jószágvesztésre itélte őket. Hogy fejöket mentsék, talán elmenekültek; javaik pedig két harmadában az országbirónak, egy harmadában a felperesnek jutottak. Nagy sokára, de nem ritkán történt, hogy az elzüllöttek feleségei vagy nővérei hozományok vagy leánynegyedi illetményök jussán előállottak még követeléseikkel, melyeket rendesen tekintetbe is vettek.[1]

Ez volt az engesztelhetetlenek sora; ámbár nem ritkán nehéz volt a békülékenyeknek is lelkök jobb meggyőződését követniök, vagyis azoknak, kik Csák Mátének — mint mondani szokás — torkában feküttek, megtérniök, kiken Máté könnyü szerrel megboszúlhatta magát, ha az engedelmességet fölmondották neki; mert az ellene elkövetett hűtlenséget ő, ki hű nem volt soha senki iránt, kegyetlenül megboszúlta. Például legyen fölhozva, hogy egy Bogod nevű nemest, kit arról vádoltak, hogy a szent koronához és a királyhoz szít, Máté fogságra vettette és megvakittatta. Az Ákos nemzetbeli Benedeknek, a Csetnekiek és Bebekek ősének, fiai is Gömörmegyében az Erdőháton fekvő birtokaikban megosztozván, azon záradékkal végzék osztályos levelöket, hogy ha testvérök János Máté fogságából »ép testtel« szabadulna meg, egy osztályrész őt is illesse. Egyébiránt még lesz alkalmunk Máté úr kegyetlenségeiről egyet-mást elmondanunk.

Azonban igazságtalanok volnánk, ha Csák Mátéra háritanánk minden kegyetlenséget. Károly hivei se voltak különbek a »lázadókkal szemben.« Nem is említve javaik elkobzását, melyet a törvénynyel menthettek, nem egy embertelenséget követtek el. András, a nógrádi Pagyi Endre unokája, testvérei s egyéb rokonai nevében, kikről tudjuk, hogy Csák Máté táborában vitézkedtek, még harmincz esztendő mulva is keservesen tiltakozik, hogy — az akkor már néhai — Széchényi Tamás erdélyi vajda minden jószágát lefoglalta s ezen felül mindenökből kifosztott atyjafiait és rokonait, szám szerint tizenegyet, agyonkínoztatta, halálra éheztette, ő neki is szemeit kiszuratta s egyik kezét megcsonkíttatta. Kárát a nyomorult ötezer márkára becsülte.

Ez idegrázó kegyetlenségek után mintha jól esnék egy szolgának gazdája iránti hűségét följegyeznünk, ha ugyan ez is embertelenséggel megtoldva nem volna. Henrik mester, a Berzeviczyek egyik ősének fia, Kakas, Rikalf és János mesterek mátépárti testvére, a rozgonyi csata után Toboly és Sáros váraknak — úgy látszik — porkolábja,[2] ezen várak bevételekor fogságba került. Volt azonban egy József nevű hű szolgája, ki titkon megszabaditotta urát ugy, hogy föláldozta magát érette, helyébe ült fogolynak, a miért mindkét kezén megcsonkitották. Utóbb szabadon bocsájtatván, gazdá-

[1] L. »Bogár István és Bogárfia Márton« czimü értekezésemet. (Századok, 1890. 222.)

[2] A *porkoláb* szó a Burggrafból alakult, épp ugy, mint Markgrafból a *markoláb*.

jától és ennek testvéreitől egy falut kapott a Szepességben, mint szánakozva mondák, »vérdijul.«

A szepesiek nem csekély érdemét a rozgonyi győzelem kivívása körül Károly király szabadalmaik megerősitésével jutalmazta olyképpen, hogy a szepesi összes szászok évi adóul 1400 márkánál többet fizetni, a Szepesség határain túl katonáskodni ne tartozzanak, míg itéletet fölöttük csak saját helyi hatóságaik mondhatnak. Viszont a szepesiek prépostságuk templomában nagy fali festménynyel, mely középkori festészetünk egyik legérdekesebb emléke, örökitették meg Károly király győzelmét.

*

A rozgonyi mérkőzést egy-két évig, szinte 1316-ig aránylagos nyugalom követte.

Az Amadéfiak le voltak verve, megfélemlitve és vezetők nélkül, a hogy maradtak, örülniök kellett a kiméletes elbánásnak, melyben részesültek. A Németujváriak, mióta Henrik bán meghalt, a »nagyságos ifjú« Miklós a tárnoki méltóságot, János a lovászmesterit elnyerte, Miklóst pedig Károly király közbenjárására a pápa a győri püspöki széken megerősitette, békén nézték, hogy a gyűlölt Csákot elpaskolják. Szlavóniában az új bán, Baboneg fia István és két öcscse törekedtek föntartani a rendet. László erdélyi vajda is híven tartott a kötéshez, mely alatt a királylyal kiegyezett, míg a többi »hűséges és kedvelt« főurakat bőséges kegyelmekkel és adományokkal iparkodott a király jó hangulatban tartani. Csák Máté is, mióta a királyiak éreztették vele félelmes erejöket, nem nézhette le a szokott kicsinyléssel az ifjú királyt; viszont ezt is hasonló érzelmek tölthették el. Ha apróbb, nagyobb portyázásokról hallunk is a következő években, ezek inkább a szomszédos villongások, ingerkedések, rablások sorába esnek; a zöm megvonult várai, árkai és palánkjai mögött, farkasszemet nézett egymással, de nem tartotta eszélyesnek elhatározó támadást intézni. Mert ha nem kis koczkázat leendett Mátét odujában, a tulajdonképeni Mátyusföldön megtámadni, Máté annál kevésbbé tarthatta tanácsosnak keztyűt dobni immár a nemzetnek, mely királya mögé mind sűrűbb tömegekben sorakozott.

E tartózkodás nem tetszhetett, nem is tetszett, kivált azon főpapoknak, kik — mint az esztergomi érsek és nyitrai püspök — nemcsak felbecsülhetetlen kárt szenvedtek, de nagyrészt jövedelmeik élvezetétől is elestek. Találkoztak efféle mátyusföldi más birtokosok is számosan. Nem tetszett ez azon főuraknak sem, kik eddigi fáradtságaik jutalmát csak csekély részben nyerhették, »noha többet érdemlettek,« mint a királyi adományos levelekben irva találjuk, és e többet az elnyerendő főkonczból, Máté nagyterjedelmű birtokaiból várták. Ez uralkodó hangulat alakot nyert a föliratban, melyet a Budán összeült püspöki kar a pápához intézett, és melyben a főpapok panaszosan előadják, hogy Tamás esztergomi érsek mennyit szenvedett, a

miért minden tehetségével Károly király javát és dicsőségét iparkodott előmozdítani. Trencsényi Máté, a király »vetélytársa«, az esztergomi egyház javait elpusztította vagy lefoglalta. Kérik tehát ő szentségét, ejtse módját a kárpótlásnak, nevezetesen írjon Károly királynak, hogy annak idején a mondott zsarnok javaiból igyekezzék kielégíteni az érseket. Károly király már e hír hallatára, hogy az elégületlenséget elfojtsa, hizelgő kifejezésekkel erősíté meg Tamás érseket Rozsnyó-Bánya birtokában, később pedig Komárom várát és megyéjét, minden hozzá tartozó jogokkal, az érsekségnek adta, noha akkor Komárom Csák Máté teljes birtokában vala; utóbb még Tamás érsek személyére is, a szenvedett károk pótlásául jelentékeny adományokat tett; de Máté ellen semminemü elhatározó lépést nem koczkáztatott

Szép-Frigyes.
(Az ambrasi képgyüjteményből.)

Ez óvatosság okát a föntebbieken kivül, külföldi eseményekben is kereshetjük. Luxemburgi VII. Henrik római király 1313 augusztus 24-én elhunyván, királyi székére legelőbb fia, János cseh király vágyódott; de miután jóakarói belátták, hogy nagyon ifjú koránál fogva czélját János el nem érheti, nehogy Habsburgivadék kerüljön Németország fölé, Lajos bajor herczeget jelölték királylyá. Pedig Frigyes osztrák herczeg, I. Albert király fia, szintén egész lélekkel vágyódott e kitüntetés után. Kortársai »Szép«-nek nevezték el, nyilván mert más felötlő jó tulajdonságot nem födöztek föl benne, míg a szépség bibliai ismert jelzője, az üresség és hiúság, nagyon rá illett. Miután Frigyesnek gyalázatos vesztegetéssel sikerült két-három választó fejedelmet megnyernie, a Habsburgok Bécsben, 1314 júliusban nagy családi gyülést tartottak, melyhez Károly királyunkat is meghívták. A Habsburgok eszökbe tartották, hogy mikor atyjok, I. Albert, hasonló tervet koholt, szintén meghívta III. Endre királyunkat tanácsadónak, segítőnek, és hogy akkor a magyarok segítsége mekkorát lendített azon, hogy Albert czélját elérte.

I. Károly magyar királylyal is előzetes egyességre jutott Szép-Frigyes, melyben hivatkozással a régi barátságra és atyafiságra, eskü gyanánt megigérte, hogy az osztrák herczegeket segiteni fogja minden ember fia ellen, és hogy, ha szövetkeznék valakivel, a herczegeket kivenné minden ellenségeskedésből. Mint az egyezmény rövid szövege is mutatja, az csak praeliminare volt, melyben a gondos hivatkozás az atyafiságra és régi barátságra elfödött valamely teljesitendő viszont-föltételt, és ennek teljesitésétől függött az egyezmény végérvényes ratificatiója, midőn az igéret esküvel is megerősíttetett volna.

Alig szenved kétséget, hogy Károly király ellenkövetelésül Pozsony város és megye visszaadását hangoztatta, melyeket — mint tudjuk — Ágnes királyné özvegyi jusson elfoglalva tartott. Frigyes herczeg valószinüleg nem nézte az árt túlzottnak, de aligha volt vele egy véleményen a család, legkevésbbé Ágnes özvegy magyar királyné, s ennélfogva nem hallunk semmit, hogy Károly Szép-Frigyest törekvéseiben segitette volna. Pótolták őt Csák Mátéval, kivel a Habsburgok régóta jó viszonyt folytattak Csák Máté igen alkalmasnak mutatkozott e szövetségre; először, mert Cseh-, illetve Morvaország határán terült el birtoka, tehát az elsőrendű ellenfél szomszédságában; másodszor, mert nem sokat követelt támogatásaért, — csak annyit, hogy a Habsburgok családi összeköttetésbe lépjenek vele. Erre hogy a Habsburgok ráállottak, tudjuk; de azt nem tudjuk: Máté fiának, leányának kellett volna-e a Habsburg házból vagy házba nősülnie vagy férjhez mennie? Csák Máté már adót is vetett ki e házasság költségeinek födözésére.

Máté tehát 1315-ben betört Morvába, Ott a kisebb várakat elfoglalta és rendszeres hadat járt. Ezen morva-csehországi hadjárat nem dicstelen hadi tény volt, és méltó arra, hogy a magyar történelem is foglalkozzék vele, valamint a cseh és morva történeti művekben kezdettől fogva külön szakaszt szenteltek neki.

E szerint János cseh király nem tűrhetvén tovább a vakmerőséget és erőszakoskodást, melylyel Trencsényi Csák Máté, »a gonoszság taplója«, Morvaországot fosztogatta, lakosait rabságra hurczolta, elhatározta megfenyítését. Összegyűjte tehát nagy sereget külföldi és belföldi harczosokból. Amazok ezerötszázan valának, valamennyien sváb módra felszerelt, azaz tetőtől talpig vasba öltözött sisakos vitézek; ezek »megszámlálhatatlan,« több ezerre menő, pánczéllal, vérttel, vaskalappal, sisakkal, lándzsával, nyárssal, íjjal és gerelylyel, ki így, ki amúgy vegyesen fölfegyverkezett nép. Együtt levén a sereg, János király 1315 május 21-én Prágából elindult és Magyarország felé vette útját. Mihelyt belépett Morvaországba, az ez országot széltében, hosszában dúló magyarok, jöttének hirét vevén, kezdettek visszavonulni, és kisebb erősségeket is, melyeket a cseh határon és Morvaországban elfoglaltak, de a melyekben immár nem hitték, hogy a cseh király ellen föntarthatják magokat, felgyújtván, önként elhagyták, hogy »a trencsényi gróf« vezérlete alatt összepontositsák erejöket. A cseh királyi sereg

pedig, nagyobb ellenkezésre nem találva, haladt előre. A Morva folyó egyik szigetén fekvő, Veszeli várhoz érkezék, és azt, lajtorjákat támasztván falaihoz, az első rohamra megvette. Aztán átment a Morva folyón és Holics vára előtt, melyet akkor Fehér-Egyháznak, latinul Albának neveztek, elhelyezkedett. Holics vára, noha Magyarország határán belül feküt, még nem sokkal előbb a cseh királyokhoz tartozott, a mennyiben tudniillik a csehek azt Magyarországtól jogtalanul elfoglalták; Csák Máté azonban visszafoglalta és hatalmában megtartotta. Holicsot megint elfoglalni tűzte ki most a cseh király hadjárata egyik czéljául. Körülzáratta tehát seregével, és már hosszasabban ostromlá, midőn Csák Máté egybesereglett hadaival segitségére jött, hogy az ostrom alól fölmentse. Máté serege könnyü lovasokból állott, kik íjjal, nyillal, lándsával és pajzszsal levén fölfegyverkezve, »magyar nyelven hatalmas zajt csapva,« nagyhangú riogatással, szilaj támadással vitézül rá ütöttek a csehekre, és »akár a havat vagy a port,« úgy szórták rájok nyilaikat, hogy ezek megrémülvén, hátat forditottak és futásban kerestek menedéket. Nagy fáradtságába került Lipa Henriknek, a csehek fővezérének, futó seregét megállitani, és »szóval, veréssel« visszaterelni, nehogy a királyi zászló, melyet a csatamezőn nehány német oltalmazott, a magyarok kezébe kerüljön. A csehek ugyan azzal mentegették csúfos futásokat, hogy a magyarok valamilyen veszedelmesnek képzelt cselvetésétől szeppentek meg, és azzal szépitették kudarczokat, hogy, miután ismét összeverődtek, a németekkel együtt az ellenség hadoszlopait »mint pókhálót« úgy verték szét, meg hogy nekik egynél több halottjok nem volt, míg a magyarok közül ide s tova, az erdőkben és mezőségen százötvenen vesztek el, és hogy ekképpen a győzelem pálmája mégis Csehország vitézeinek jutott. De a hadjárat eredménye nem felel meg e nagyhangú tudósitásoknak. Mert elvégre »minthogy a cseh király seregével Magyarországba mélyebben be nem hatolhatott, a sűrű és sötét erdők és bizonytalan utak miatt élelmet innét nem szerezhetett, de szerezni nem is merészelt, hanem mindent, a mire a seregnek szüksége volt, nagy fáradtsággal Brünnből kellett hozni;« minthogy továbbá Károly, a magyar király, Csehország királyának, mint igérte volt, más oldalról segitséget nem hozott, a cseh király és főurai kénytelenek voltak barátságos egyességre lépni Csák Mátéval, s aztán haza térni. Ennek folytán mindkét részről, a cseh király és a »trencsényi grófé« részéről tudniillik, nyolcz-nyolcz békebirót választottak, kik az egyenetlenség okairól tanakodjanak. A cseh király pedig Holics ostromát abba hagyván, junius 25-én Brünnbe érkezett.

Kiemelendő e hadjáratban Holics védőinek ügyessége és kitartása, melyen megtört a cseh fegyverek szerencséje. Miután a cseh sereg hasztalan intézett ismételt rohamot a várfalak ellen, titkos aknákkal akarta aláásni azokat, de az őrség ellenaknákat készitett, és a beléjök vezetett vizbe fullasztotta az ellenséges munkásokat. És igy e »szégyenletes« hadjárat kevesebb dicsőséget és hasznot hajtott a cseh királynak, mint remélhette.

A mit a cseh koríró említ, hogy a magyar király, noha igérte, segitséget nem hozott János cseh királynak: erre nézve a tudósitások elégtelensége miatt fölvilágositással nem szolgálhatunk. Lehet, hogy Szép-Frigyes kellő kárpótlás mellett annyit kivitt Károly királyunknál, hogy, míg Máté a cseh király ellen küzd, addig a magyar király hadai őt hát mögől meg ne támadják. Másrészt azonban alig szenved kétséget, hogy Visegrád visszavétele ez időbe esett, minthogy Károly király a következő évben már Magasvárt keltez. Visegrád elfoglalását a király egyik legkedveltebb hivének, Szécsényi Tamásnak, akkor még csak Arad, Bács és Szerém vármegyék ispánjának, Hasznos és Solymos várak nagyjának tudta be érdemül, ki azt addig tartotta ostromzár alatt, míg megadta magát.

Érdekes függeléke a cseh hadjárat leirásának azon huszonöt leoninus vers, melyekben Péter königsaali apát és koríró a magyarok hadviselését elbeszéli. Biztos tudomás és mások sokszoros elbeszélése után állithatja, úgymond, hogy a magyar nép nem használja a németeknél szokásos vaslemezekből készült fegyverzetet, hanem hadba vagy párbajra indulván, bőrből készült szoros, testhez álló zekét (tunica) ölt, és gondoskodik, hogy kitartó és gyors lábu lóra tegyen szert. A magyar ügyes íjász; nyila, midőn csak úgy repül a csatatéren, nem csekély sebeket okoz. Nyugodtan állva, nem akar harczolni; hanem vagy űz valakit, vagy maga fut meg, és így kerüli a sváb szabályok szerinti kemény dulakodást. Ellenben a nyilvetésre fekteti fő gondját. Gyorsan feszíti íjját, melyről előre, hátra, minden oldalra biztosan löki nyilát. Ez — úgy tetszik — hihetetlenül hangzott, a miért a koríró hozzá teszi: »higyétek el ezt nekem, Péter apátnak,« mintha mondaná: »szavamra mondom, hogy úgy van, amint állitom,« és folytatja: Nem ismernek kiméletet a magyarok; a ki nem akar meghalni, kerülje őket. A magyar népek szalonnával és hússal (?) kenik be magokat (hihetőleg, hogy ki ne cserepesedjék arczok), és rövid »mentéket« viselnek. Gerelyeik (iaculis) is vajmi kegyetlenek. Sem szóval, sem irásban elmondani nem lehet, — úgymond — mennyit szenvedett Morvaország a magyarok hadától![1]

[1] L. »Csák Máté harcza a csehekkel« cz. értekezésemet. (Századok, 1893. 506.) és »Trencsényi Csák Máté« cz. művemet, 130—135. lap.

János cseh király pénze.

VI. FEJEZET.

Kopasz nádor lázadása. Záh Felicián merénylete.

Szinte két évtizede tartott már, hogy nyomról nyomra, nem ritkán ismét tért veszitve, újra meg újra kellett Károly királynak és zászlója alatt a haza jobbjainak az országot visszahóditaniok és az állami rendet megalapitaniok.

Mi volt oka annak, hogy Borsa Tamás fia Kopasz nádor föllázadt királya ellen, ki őt még 1314-ben kedvelt hivének nevezi, kértére kegyeket osztogatván, kinek híve volt a legelsők között, még mielőtt Károly az országba jött, kit csehországi hadjáratában követett, megválasztani és megkoronázni segitett, ki őt az ország legfőbb méltóságára emelte, öcscsének pedig a legjövedelmezőbbet, a tárnokmesterit adta? Mi más, mint az, hogy a hatalmasul elfoglalt királyi várakat, koronai javakat, várföldeket legalább némi részben, minden méltányosság ellenére, kiadni vonakodott.

Druget Fülöp pecsétje.

Petne fia Péter, Kopasz nádor czinkostársa, midőn felhija a Sóvári Soós és velök egy tőből sarjadt családok őseit, hogy támadjanak ők is a király ellen, okul adván »mert ez naponkint inkább árt és ártani törekszik nekik,« aligha tudott volna más, részletes panaszt felhozni királya ellen, ki vele is éreztette bőkezűségét, mint azt hogy visszakövetelti Isten számára a mi Istené és a király számára, a mi a királyé — s ezt is módjával. Mert számos példánk van arra, hogy a lovagias király a méltányosság szélső határáig eléje ment még az imént fegyveresen föllázadt hűteleneinek is, sőt ajándékokkal kecsegtette őket, hogy azoknak, kiktől elvétette volt javaikat, ha érdemeket tettek rá, jutalomképpen meg visszaadatta, mert hasznos — úgymond — az erényt jutalmazni, és így az erény gyakorlására még inkább serkenteni, hogy az annál inkább edződjék.

A lázadók terve nem kevesebben sarkallott, mint hogy Károly királyt koronájától megfoszszák, és helyébe Halicsnak az Árpádokkal rokon fejedelmét híják meg a magyar trónra. E föladattal, a ruthén fejedelem meghívásával, Petne fiát Pétert bizták meg társai, ki a szomszédos Zemplénből átrándulván Vörös-Oroszországba, e megbizásban el is járt. A halicsi fejedelem

a határon levő várából, Maghból, szakadatlan beütésekkel alkalmatlankodott a király híveinek. Károly király annyira komolynak tartotta e veszedelmet, hogy személyesen vezetett hadat ama vár ostromlására. Elfoglalásáról ugyan nem tesz említést, hanem alkudozások útján sikerült Péter küldetése eredményét meghiusitania. Mindazonáltal szükségesnek találta a halicsi határ őréül Druget Fülöpöt, a szepesi és abaujvári megyei ispánt állítani föl, és neki ajándékozni a lengyel határszélen fekvő palocsai kővárat tartozékával együtt.

Kopaszék ellen a hadnagyi tisztet a király Debreczeni Dózsára bízta. Dózsa hivja föl a vidék nemeseit, hogy haladéktalanul a királyi zászló alá gyülekezzenek; ő viszi a fővezéri szerepet. Mellette látjuk Jánost, néhai Amadé nádor megtért fiát, de nem sokat hallunk vitézi tetteiről. Annál inkább kitünik Mick az Ákosok nemzetségéből; János és Móricz, a Berecz fiai és a Báthoryak ősei a Gutkeled nemzetségből; Elefánti Dezső, nyitrai és pozsonymegyei birtokos az Abák közül. Dezső úr előbb Csák Máténak volt hive, de elszakadván tőle, neje és gyermekei visszahagyásával a királyiak táborába menekült. Csák Máté iszonyú boszút állott a visszamaradt családon a gyermekeket megvakittatta, anyjokat pedig addig sanyargatta, míg a tömlöczben kiadta lelkét. Károly király mind végig nagy figyelemmel viseltetett hűségéért ily keményen meglakolt hive iránt és megtette őt Csehvár (ma Szilágy-Cseh) parancsnokának. Azonban e várat csakhamar ostrom alá vették a lázadók. Dezső kirontott az égő erősségből, hogy keresztül vágja magát, de fogságba esett, melyből miután a király megszabaditá azzal boszúlta meg magát, hogy Valkót, a Bekcs várát Krasznában, azonképen a Loránt fia István dergeneki erősségét ostrommal bevette és a király kezére bocsájtotta. Aztán a Lothárfiak ellen intézett támadást, megverte őket és Szilágyot elfoglalta tőlük.

Közben a lázadók összesereglettek és döntő támadásra készültek Debreczeni Dózsa, a vezér ellen, ki a királypárti haddal saját városában, Debreczenben tartózkodott. Szép számmal jelentek meg a király hivei. De a lázadók többen lehettek, mert Dózsa nem igen mert síkra szállani ellenök. Sok bátoritásra volt szüksége, míg támadást merészelt. Kenéz pozsonyi nemes Dudvágszeg, a mai Diószeg birtokosa rontott első sorban a lázadóknak a debreczeni mezőn állott sűrű tömegére, követték hasonló vitézséggel a többiek, míg végre futásba keverték az ellenséget. A Kállay család és a Báthoryak ősei itt igen kitüntették magokat. Dózsa ekkor sok foglyot ejtett, tömérdek prédát tett, melyből bőven kedveskedett a királynak, ki szintén feljött Biharba, hogy a váraikba szorult lázadókat fészkeikben kiirtani segitsen. Legelőbb Adorjánt a Berettyó kanyarulatai közt vették ostrom alá. Kopasz nádor maga vezette az elszánt védelmet, melyhez élete fűződött. Károly király 1317 július 1-én Adorján vára alatt keltezi levelét, melyet nem sokára »hatalmas karral elfoglalt«. Elefánti Dezső és a Kállayak hathatósan segitették, Kopasz azonban megmenekült és Sólyomkő várába vette magát.

Sólyomkő a Sebes-Kőrös völgyén, Élesd mellett, különálló sziklatetőn, szédítő magasságban épült. Kopasz számított rá, hogy bevehetetlen. Károly király a Dobi Dorogokra, a Borsák rokonaira, de egyúttal halálos ellenségeire, Joákim és István urakra bízta, hogy bánjanak el Sólyomkővel és Kopaszszal. A Dorogok szintén tudták, hogy Sólyomkő ostrommal meg nem vehető; tehát a szomszéd hegyormokon, jobbról és balról, Sólyomkővel szemközt két várat rakattak, nem annyira azért, hogy onnét ostromolják, mint inkább, hogy Kopaszt minden oldalról elzárják és kiéheztessék. Kopasz nádor tehát fogva volt saját menhelyén. Már csak abban bizakodhatott, hogy barátai az ostromzárt megtörik és őt a kelepczéből kimentik. Meg is érkezett Majos és ostromolni kezdé a Dorogok két erősségét. Az egyiket, Istvánét nagy

Sólyomkő.
(Cserna Károly eredeti rajza.)

erőfeszitéssel sikerült megvennie, de Joákim erősségével nem birt. Kénytelen volt tehát visszavonulni a nélkül, hogy Kopasz sorsán segithetett volna. Sólyomkőn végre minden eleség elfogyott; Kopasz kényszerült megadni magát; a király törvényt láttatott fölötte és kivégeztette. Osztoztak sorsában mások is.

Akközben, míg Kopasz sorsa beteljesedett és azután, a diadalok hosszú sora követte egymást: Dózsa és Mick a lázadókat váraikból egymás után kipörkölték, elfoglalták jószágaikat, és kipusztitották megyéikből. A király ugyanis, a rend visszaállitása végett, megtette Micket a sárosi és ungi ispánt egyuttal zempléni ispánnak, Dózsát, Bihar és Szabolcs ispánját, Szatmár, Szolnok és Kraszna vármegyék királyi biztosának és nyomban reá erdélyi vajdának, minthogy a lázadók, a »tekergős kigyóknál gonoszabbak«, nem egy-

könnyen adták föl ügyöket, hanem Majos, Petnefia Péter és Bekcs vezérlete alatt Erdélyre vetették magokat, hogy ott Kálán László erdélyi vajdával és fiaival szövetkezve folytassák az ellenállást.

László 1315-ig volt erdélyi vajda; de egyszerre csak azt halljuk, hogy kitették a vajdaságból és helyette a Pok nemzetségbeli Miklóst, a Meggyesaljai Moróczok ősét, ki már régebben viselte e méltóságot, nevezték ki. Erre aztán föltámadt Kálán László ellen minden ellensége és rosszakarója és a király kérésöket szó nélkül teljesitette.

Hogy ily tapasztalat a László és fiai loyalitását nem éppen növelte, könnyen érthető. Részt vettek-e kezdettől fogva a Kopasz lázadásában, erről nincs tudomásunk; inkább nem, mint igen. De annyi kétségtelen, hogy, midőn Majos és társai Erdélyben vonták meg magokat, hogy itt folytassák a küzdelmet, ekkor már László vajda fiai szintén kitűzték a lázadás zászlaját, és atyjok is velök tartott. Károly király az erdélyi lázadás elnyomására Debreczeni Dózsát, kit 1318 közepén Pok Miklós helyett erdélyi vajdává nevezett ki, és vele a Pécz nembeli Lukácsot, az Ibrányiak ősét, küldötte. Dózsa fényes, a debreczeninél is fényesebb győzelmet vett a lázadókon, minek jeléül zászlókat, fegyvereket és foglyokat küldött urának, királyának. De ezzel az erdélyi lázadás, nevezetesen a László vajda fiaié koránt sem volt leverve. Ennek a nehéz munkának a java Szécsenyi Tamás erdélyi vajdára szállott, ki az 1321. évi ősz közepén, miután Dózsát nádorrá tette a király, már mint erdélyi vajda szerepelt.

Mintegy függelékét képezi a Kopaszféle lázadásnak az Amadéfiak: János, László és Amadé újabb fölkelése. Ezen újabb fölkelésnek okát a következőkben találjuk: Még az öreg Amadé nádor hatalmasul elfoglalta volt a Balog-Semjén nemzetségnek jószágait: Semjént, Napkort, Szent-Mihályt és Guthot. Károly király megtörvén 1312-ben az Amadé nádor fiait Rozgonynál, a Balog-Semjének jószágait ismételve visszaadatni rendelte. Ugy látszik, bele is helyezkedtek azokba a törvényes birtokosok, de a király védő levele daczára meg-meg kidobták őket belőlök. Miután pedig az Amadéfiak a királylyal kibékéltek, a dolog ideig-óráig abba maradt. Most azonban, hogy a Kopasz lázadása alkalmával kitüntették magokat, a Balog-Semjének igazságos ügyöket Dózsa törvényszéke elé vitték, ki mint bihari és szabolcsi ispán és három vármegye királyi biztosa Szalacson gyűlést tartván, hatalmasul elidegenitett javaikat a törvényes birtokosoknak visszaitélte. A király ez itéletet megerősitette, végrehajtását azonban az Amadéfiak újabb fölkeléssel akarták megakadályozni. De erre nézve nagyon rossz időt választottak, mert Mick ispán ugyan elbánt velök — megvervén hadaikat, megvíván váraikat, elfoglalván birtokaikat. Ők magok, az Amadéfiak Lengyelországba bujdostak ki, hol atyjok hajdani vendége, az akkor szintén bujdosó Lokietek Ulászló király és fia Kázmér király vendégszeretőn fogadta a szerencsétleneket. Ott új hazát találtak, Amadeiaknak hitták magokat, lábatlan fehér sast viseltek czímerökben, és szegény sorsban ugyan, de

Dlugosz korában még éltek. Magyarországon azonban, hogy nevök se maradjon, a király szétdúlatta Amadé várát, Ungvárt pedig elajándékozta.

Hasonlóképen elzüllöttek a többi lázadók is. Petnefia Péternek, e zempléni hatalmasnak a vármegye ispáni székében utódja, az Amadéfiak legyőzője, Mick lett a megrontója, Borkú, Bodrogszeg és Porostyán várakat elfoglalván tőle. Ez utóbbit, melynek romjai a zempléni Dargó hegységben, nem messze Bocskótól, látszanak még, a hozzá tartozó nagy terjedelmű birtokkal együtt a Soós család ősei kapták jutalmul a királytól, mig Koldin nevű jószágát a Csomaközyeknek és Vitkayaknak adta a király. Az Ernei-ivadék, a borsodi Ákosok szintén elpusztultak. Ősi fényes váruk, Diós-Győr, melyben nem is másfél évtized előtt István nádor hasonnevű fia a bajor herczeg leányával ülte lakodalmát, Erzsébet királynő kezére került — alighanem nászadományképpen. A Borsák várait: Adorjánt, Kőrösszeget, Sólyomkőt a király tartotta meg magának, hogy — az akkoriban divatos hasonlattal élve — hatalma sátorának kötelékeit rajtok megerősithesse. Majosfia Majos és testvére Ellős bujdosásuk közben elpusztultak, ivadékok számkivetésbe költözött, javaik a királyi fiskusra szállottak. Gutkeled Dénes fiai pedig a szerb királyhoz menekültek és részt vettek ennek hadjáratában saját hazájok ellen.

Viszont Károly király méltóságokban és javakban bőséges jutalmakkal tüntette ki azokat, kik e veszedelmes lázadásokat leverni segitették. Jellemző azon kedvezése, melylyel Berecz fiainak, a Báthoryak őseinek megengedte, hogy az ecsedi lápon várat épithessenek, kikötvén, hogy azt »Hűség«-nek nevezzék. Másrészt azokat, kik hűségére visszatértek, bölcs mérséklettel kegyelmébe visszafogadta, meghagyván az ország összes biráinak és hatóságainak, hogy a megkegyelmezetteket »az Amadéfiak, Kopasz és Petnefia Péter idejében elkövetett károkért törvénybe idézni ne merészeljék.« Ilyenek nem kevesen lehettek. Ugy találjuk, hogy egy ízben még Bekét is, a Kopasz nádor öcscsét hivének nevezi. Másokért a lengyel királyi pár, ismét másokért Keystut a litvai fejedelem járt közbe; ezek is visszanyerték javaikat.[1]

A debreczeni csata és Adorján vára megvétele után Károly király az országos hadnak, melyet fölültetett vala, egy részét Komárom alá rendelte, hogy ez erősséget, melyet, mint tudjuk, vármegyéstül Tamás esztergomi érseknek ajándékozott, helyesebben: oda igért, visszafoglalja. Komárom ostroma aránylag elég sokáig tartott. A király maga 1317 szeptember első hetében már Komárom közelében tartózkodék. Vele voltak az esztergomi és kalocsai érsekek, a győri és pécsi püspökök, a tárnokmester és országbiró, természetesen dandáraikkal. Leveleit szeptemberben, októberben még Komárom alól keltezi, november 2-án is csak Komáromhoz közel van, míg végre a következő napon már igy keltez: datum in Komarum. E szerint tehát 1317 november 3-ika volna Komárom bevételének napja. Nem

[1] »Trencsényi Csák Máté,« 136—147. — »László Erdélyi vajda,« 476, és köv. l

sok részletünk van Komárom bevételéről. Emlékezetesebbek, hogy ekkor adta a király Markos mester fiának, azért hogy Visegrádnál s Komáromnál Dancscsal, a zólyomi vármegye-ispánnal együtt magokat kitüntették, a liptómegyei Nagy-Palugyát, és ez által a nemes Palugyay család alapját vetette meg.

*

Mialatt Károly király a következő években Milutin szerb király ellen harczolt és Mácsót visszahódította, az alatt Németujvári Gergely fia András szövetkezvén a németekkel, — kiket Szép-Frigyes a feszültség miatt, mely közte és Károly közt támadt, ha nem is buzdított, vissza bizony nem tartott, — Győrt és Sopronyt megtámadta, miből könnyen levonhatjuk a következtetést, hogy egy követ fújt a szerbbel. Azonban a Nagymartoni testvérek: Pál és Lőrincz a mondott két várost megvédték, sőt a rabló németeket, kik sikertelen kisérletök után az ország határait pusztíták, diadalmasan visszaverték.

A Németujváriak, a Hedrik vagy Héder nemzetének Németországból beszakadt s itt szíves fogadtatásban részesült fajzata, nagy hálátlansággal fizetett mindeneknek, a kik vele valaha jót míveltek. Megszítták magokat mások véréből, igaztalanul meggazdagodtak mások keze szorgalmából, hogy mint a legtűrhetetlenebb zsarnokok bontsanak törvényt, rendet és igazságot.

Az egész Dunántúl Sopronytól és Téténytől le a Száváig, a Duna és Tisza köze szinte rabszolgája volt e zsarnok szövetkezetnek. Se püspök, se káptalan, se konvent, se főur, se nemes, se pór mocczanni se mert vaspálczájok alatt. Letett minden ember saját akaratáról; zsarnokai kényén járt, őket szolgálta mindenki.

Károly király többször vezetett hadat ellenök, épp úgy mint elődei, V. István, IV. László és III. Endre magyar királyok. De mit ért? Ha győzött is, győzelmének gyümölcse maradandó nem volt, mert a szívós Németujváriak a talajból, saját jobbágyaikból, a velök tartó kisebb-nagyobb birtokosokból, a szomszédos osztrák és stájer, horvát és szerb urak segélyéből merítettek kifogyhatatlannak látszó új erőt és hatalmat. Nem volt más menekvés, mint minden úton, módon, rábeszélés, kecsegtetés vagy adomány által elpártolásra birni csatlósaikat, a hűtlenség tanyáján magán szerezni hiveket a király számára. Ez keserves munkát adott, mert jaj volt annak, a ki föl mert támadni zsarnokai ellen; a Németujváriak boszúja szörnyű volt »árulóikkal« szemben!

Aki az első lépést a Németujváriak, vagyis mint az általunk tárgyalt korban őket nevezték: a Henriciádok hatalma megtörésére megkisérlette, Frà Gentile szent széki követ volt, midőn a pécsi püspöki várat egyházi tekintélye és a pécsi káptalan segítségével elvette Henrik bántól. Jellemző a mód, melylyel a bán e vár birtokába jutott: Miután Pál pécsi püspök meghalt (1302), Henrik bán a püspöki vár parancsnokát alattomosan elfogta

és helyébe hivét, Miklós kántor-kanonokot ültetvén, a káptalant arra kényszeritette, hogy e rendelkezését szentesitse, mert ha nem: »Helyezek én a várba olyan szakállas embert, ki — tudom — jól fog kormányozni benneteket!« Viszont Miklós éneklő kanonokot arra kötelezte, hogy valahányszor kivánja, 30—40 vitézzel járuljon dandárjához. Hosszú idő mulván (1309) sikerült Gentilének a várat Miklós kántor kezéből kicsikarnia. Jutalmul ezért a káptalanbeliek azt nyerték Henrik bántól, hogy még öröklött javaiktól is, szőlleik és földjeik termésétől irgalmatlanul megfosztották, házaikból kirekesztették, mindenökből kivetkőztették őket és személyök miatt is éjjel-nappal kellett rettegniök.[1]

S ez még hagyján, mások még rosszabbul jártak. Gersei Nádasdi András fiai: László, a Köcski Sándor süve, és testvére Dénes az elsők közt valának, kik a királypártiakhoz állottak. Németujvári János, akkor az egész gonosz családnak feje, e miatt rájok szabaditotta hadnagyát, Vörös Salamont, ki

Kakas Miklós pecsétje.

Lászlót a gersei templomban három szolgájával együtt meggyilkolta, a holt tetemet kihurczolta és lefejezte, aztán az uri kastélyra tört, hol Dénes saját és testvére feleségével (a Köcski nővérével) és gyermekeikkel, összesen kilenczen bezárkóztak. A rabló rájok gyujtotta a házat és a szerencsétlenek benne égtek; csak az egyetlen Margitnak, később Magyar Pálnénak sikerült megmenekülnie dajkája gondos jóvoltából. Nem különben jártak az Athinai Abák. Lőrincz mester négy fiának minden jószágát elpusztitották a Németujváriak azért, mert a király hűségétől eltávozni nem akartak. Kettő a testvérek közül fogságukba esett és három éven át iszonyú kínokat szenvedtek. Miklóst, az idősebbet mezitelen testtel a ló farkához kötötték és hurczoltatták, hogy bőre, husa szétszakadozott. Rezneki Herbort is panaszkodott a királynak, hogy Vörös Salamon lerombolta és földörte várát, templomát, szüleit megölte s ezenfölül Babonak és Szent-György birtokokra vonatkozó szerzeményes leveleit elrabolta. A zalavári konvent vizsgálatot teljesitett ez ügyben és Rezneki Herbort panaszát valónak találta.[2]

Hogy az ily embertelen eljárás éppen az ellenkezőjét eredményezte annak, mint a mire czélzott, magától értetik. Még Bogár István, egy szintén hatalmaskodó és megbízhatatlan somogyi nemes is megutálta a Német-

[1] L. »Viszály a pécsi káptalanban« czimü közleményemet. (Tört. Tár, 1879.)
[2] L. »Nemes Magyar Pálné asszony« czimü értekezésemet. (Kath. Szemle, 1889.)

Pécs látképe.

(Rajzolta Cserna Károly.)

ujváriakat, kezdett eltávolodni tőlük, és Károly királylyal kaczérkodni. De Németujvári János, noha ugyanezen Károly királynak volt főlovász-mestere, Somogy és Tolna vármegyéknek ispánja, nem tartozott azok közé, kik ily fegyelmetlenséget eltűrnek. Döbröközi várnagyával ugy rajta üttetett Bogár István atyafiságán, hogy ő maga is megérezte a verést.[1]

Hasonlóképen jártak mindazok, kik áttértek a király és a korona hűségére. Számok kezdett napról-napra jelentékenyebb és tekintélyesebb lenni. A nevezetteken kivül megemlitendők még: Köcski Sándor, úgy tetszik, ugyancsak a Héder nemzetségnek Németujvári ágából, Amadéfia Miklós, az alsó lendvai Bánffyak őse; a spanyol Simon nemzetségből származott Nagymartoniak; az Osl nemzetbeli Lőrincz, a Kanizsai család alapítója; egy másik Lőrincz, kit származása után Tót Lőrincz néven, mint a Kont Miklós nádor atyját ismeri a történelem, a Koppányiak és mások, kiket — magától értetik — testvéreik, rokonaik, barátaik, vitézlő hiveik és szolgáik követtek. Sőt sikerült Károly királynak az imént nevezett Németujvári Miklóst, a »Kakast« is egy időre elvonni hűtelen rokonai közösségétől az által, hogy őt, a királyi lovászok mesterét, még Vas és Zala vármegyék ispánjává tette.

Köcski Sándor pecsétje.

A Dunántúlnak ezen politikai megoszlása nagy hullámokat vert. A szinte egyenlő erejü pártok kölcsönös kegyetlenséggel pusztitották egymást.

Amadé fia Miklós, Köcski Sándor, Osl Lőrincz egyrészt, másrészt Mick az Ákosok nemzetéből és Tót Lőrincz erőt vettek a Henriciádokon. Egymás után bevették Kőszeg, Kabold, Pölöske, Kanizsa, Kaproncza váraít és másokat. Megverték őket nyilt mezőn is. Midőn Németujvári András a többi Henriciádokkal a király hivei megfélemlítésére és javaik pusztítására indult, Köcski Sándor hamarjában összeszedett embereivel eléje került a pusztító hadnak és azt Szalafőnél kemény ütközet után visszaszorította. A szalafői vereség igen súlyos lehetett és nagy szorultságba hozhatta a Németujváriakat, minthogy megkeresték német czimboráikat is, hogy segítségökre siessenek. Jöttek is, mint mindig, ha a magyarság megrövidítése forgott a koczkán, a »kevély« pánczélos vitézek nem csekély számmal. Hanem Károly király eléjök küldötte három dunántúli hadnagyát,

[1] »Bogár István és Bogár fia Márton. Képek a XIV. századból.« (Századok, 1890.)

kik a német vitézséget is megcsúfolták, számosakat fogtak el a vasas németek közül, névszerint hat főembert, kiket a királynak bemutattak.[1]

Tótországban Mick a pölöskei Eördög család őse mellett, kitüntek Tót Lőrincz és rokonai is. Volt rá okuk elég. A Német-Ujváriak tömérdek kárt tettek Tótékban. Jószágaikat a végsőig tönkre tették, a kiket közülök elfogtak, vasra verték, pelengérre állították, csúfot űztek belőle, megbénitották, meg is ölték. Közel voltak ahhoz, hogy teljesen elpusztuljanak. Ugy tetszik azonban, hogy valamint Osl (Kanizsai) Lőrincz, ugy ők se maradtak ellenségeik adósai. Első sorban nem Lőrincz ur, ki — nincs kétség benne — országra szóló vitézsége által érdemelte meg, hogy Károly király főzászlótartójává nevezte ki; oly kitüntetés, melyre példát alig tudunk. De Károly király kénytelen volt egyszersmind ráparancsolni az ország összes biráira: a nádorra, alnádorra, szlavón bánra, az országbiróra és helyetteseikre, a vármegye-ispánokra, alispánokra és szolgabirákra, hogy Lőrincz, testvérei, unokatestvérei és minden maradékok fölött törvényt látni ne merészeljenek; hanem ha kinek panasza van ellenök, az a királyi fölség előtt kereskedjék.

Visszatérve a Németujváriakhoz, mindannak daczára, hogy egy teljes évtizedig tartott velök a küzdelem, teljesen leverni nem lehetett őket. Végre annyi sikerült Köcski Sándor bölcseségének, hogy »megpuhitotta« Jánost, a lázadók fejét, és arra birta, hogy négy várát: Sárvárt, Német-Ujvárt, az alsó és felső kőszegi várat kiadta és a korona hűségére tért. Károly király megkegyelmezett nemcsak neki, hanem czinkostársainak is, és feledést rendelt a multakra. A Németujváriak azonban nem feledtek. Találkozunk még velök a honárulásnak általok kiválóan művelt terén.

Ellenben nem találkozunk többé Csák Mátéval, ki 1321 márczius 18-án meghalt. Életének vége felé keveset hallunk felőle, ugy hogy régibb történetíróink halálát épen ezért 1318-ra tették. Ugy látszik, beletörődött öregségére a dolgok új folyásába és valami modus vivendi jött közte és a király közt létre. Erre mutat, hogy Máté több eddigi csatlósa, sőt egyik legbizalmasabb embere, főbirája: Bogárfia Márton visszatért a király hűségére a nélkül, hogy e miatt bántódása lett volna Máté ur részéről. A király Bogárfia Mártont ujolag kedvelt hivének nevezte, megerősitette pozsonymegyei birtokaiban, kinevezte Szilágymegye főispánjává, megjutalmazta ujabb jószolgálatait, sőt kedvezését átvitte fiára is. Viszont nem halljuk, hogy Csák Máté boszút állott volna Márton mester elpártolása miatt, pedig hasonló esetekben a boszúállás nagyon divatozott; Csák Máténak módjában is állott Márton mesteren boszút állania, mert birtokai keze ügyében estek. De Károly király sem emliti Márton mester érdemei közt, hogy kárt szenvedett volna akkor, mikor hűségére tért, noha mindkettőre példákban nem szűkölködünk. Ebből az vonható le, hogy alighanem a status quo alapján történt a talán csak hallgatólagos rendezkedés; minthogy 1318 augusztus 9-én és

[1] L. »Köcski Sándor« czimü értekezésemet. (Századok, 1888).

november 11-én is Csák Mátét Esztergomban, a keresztesek conventjében találjuk, hogy kedvelt emberének, László fia Gyula lévai várnagynak, a Tapolcsányiak ősének Kis-Tapolcsányt fölvallja. Alig húnyta be azonban Csák Máté szemeit, Amadéfia Miklós soproni ispán, be se várva a király megérkeztét, bevonult a Mátyus földjére és négy várát: Apponyt, Bajmóczot, Privigyét és Groghot (?) föladásra birta. Károly király nagy érdemül tudja be jeles tettét kedvelt hivének, mert e gyors és merész kezdemény következtében a többi várnagyok is elvesztvén önbizalmukat, a király kegyébe kéredzkedtek, kinek ekként sikerült a Máté hagyatékát könnyü szerrel átvennie. Az imént emlitett Tapolcsányi Gyula is föladta Lévát. A király Málast és a bakabányai ezüst bányákat adta immár hivének, »visszaidézvén emlékezetébe hűségének engedelmes és kitünő szolgálatait.« Hanem Trencsény vára, melybe az engesztelhetetlenek kétségbeesett csapata vette be magát, nem adta meg magát oly könnyen. Károly király személyesen sietett a vár alá, és sok vitézét látta nemcsak kitüntetni magát, de el is esni, míg bevehette. Trencsény vármegye ispánságát aztán tárnokmesterére, Nekcsei Sándor fiára, a hasonnevű rozgonyi hős bátyjára, Demeterre bízta.

És »az igazság úgy követelvén, hogy a királyi fölség érdemes alattvalóit és hiveit kegyesen megjutalmazza, a hűtleneket pedig szigorúan megbüntesse, mert ekként áll helyre a jó rend és magasztaltatik a király fönsége,« mint az akkori királyi adományos levelek bevezetései különböző változatokban biztositanak: Károly király fejedelmi bőkezűséggel jutalmazta meg bátor hiveit, kik őt a lázadók leverésében vérök hullásával segitették, s így megalapitotta az új aristocratiát támaszául trónjának, melyen — mondja ő maga — immár »levervén hűtleneink minden támadását és teljes hatalommal kormányozván az ország minden részében, szerencsésen elnökölünk.«[1]

*

A Záhok előkelő és régi nemzetség valának. Habár az első Záhot vagyis Zachariást, kitől a nemzetség magát elnevezte, nem ismerjük, nemzetének története hiányos adataink szerint is fölér a XIII. század elejeig. Nem egy közülök országos főméltóságot viselt: Bors fia Miklós (1221—1233) mint nádor és sopronmegyei főispán, Albős fia Konrád (1240—1269) mint a királyasszony főpinczemestere és győri vármegye ispán, Jób (1252—1279) mint pécsi püspök és Mosonymegye ispánja fordul elő. Ezen Jób a Záh nemzetbeli Záh fia Feliciánnak, a kiről most szó van, volt nagybátyja. A nemzetség — úgy tetszik — két főágra szakadt; az egyik főleg Nógrádban volt birtokos, a másik a Dunán túl, Tolnában, Somogyban, Baranyában. Felicián a nógrádi ághoz tartozott, és mivel Nógrád nagy részint Csák Mátéval

[1] »Trencsényi Csák Máté,« 156. és köv. II.

Trencsén vára.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

tartott, őt is a volt nádor táborában találjuk, a hol előkelő állást foglalt el, ha nem volt is Máté nádora, mivelhogy némely történetírónk ez állitása, mintha Felicián Máté nádora volt volna, a kútfők téves értelmezésén alapul.

Felicián, korának neveltje, vitéz, büszke és heves férfiú volt; csakhogy vitézsége — ezt a durva pártviszályok idejében csodálni nem lehet — nem egyszer az embertelenségig sülyedt, büszkesége pedig a féktelen dölyfösségig, hevessége szinte az őrjöngésig ragadta. Midőn Csák Máté hadnagyait az esztergomi érsek javai ellen küldötte, a Fulcián, helyesebben: Felicián, ki Szerdahelyt templomostul porrá égette, valószinüleg Záhunk; ugyanő, ki Károly király hivását, hogy térjen át hozzá, kevélyen füle mögé bocsájtotta. Utóbb mégis áttért; és a király mindenképpen megbecsülte új hivét, ki viszont ura kedvében járt. A király szabad járást engedett neki palotájában, hol leánya Klára a királyné oldalán, mint ennek kedves udvari hölgye, szolgált.

Záh Felicián merénylete.
(A bécsi képes krónikából.)

A szörnyű merényletet, mely az ő szerencsétlen nevéhez fűződik, legrégibb és leghitelesebb kútfőink így adják elő: 1330 évi április hava 17-én délben Károly király, Erzsébet királyné és két kis magzatjok, a négy éves Lajos és három éves Endre herczegek nevelőikkel: Gyulafia Knézicsi Miklóssal a Tapolcsányiak ősével és Druget János nádorfia Miklóssal, a későbbi országbiróval ebédnél ülnek vala visegrád-váraljai királyi palotájokban. A királyné főétekfogója, Szécsenyi Tamás fia Miklós, köznéven Kónya mester távollétében, annak helyettese, a mai Zemplénmegyével egyesült patakmegyei Sándor fia János, az Abáktól származott Méhi család alapitója, egy jó indulatu ifju volt a felügyelő. Ebéd közben belopódzott az étkezőbe a már koros és őszbe csavarodott Felicián, és egy óvatlan perczben, kirántván élesre csiszolt kardját, mintha veszett volna, dühösen a király fejének sújtott. A király védelmére fölemelte ugyan jobb karját, ez erősen meg is sérült, de a súlyos csapást nem birta fejéről elháritani, mely valószinüleg ketté hasitotta volna koponyáját, ha a királyné jobb kezét fejére nem teszi vala. Igy a kard a királyné keze fejét érte s annak négy újját levágta, úgy hogy azok, csak hüvelyk ujja maradván meg, menten lehullattak. Képzelhető, hogy a királyné legott elalélt, a király pedig az asztal

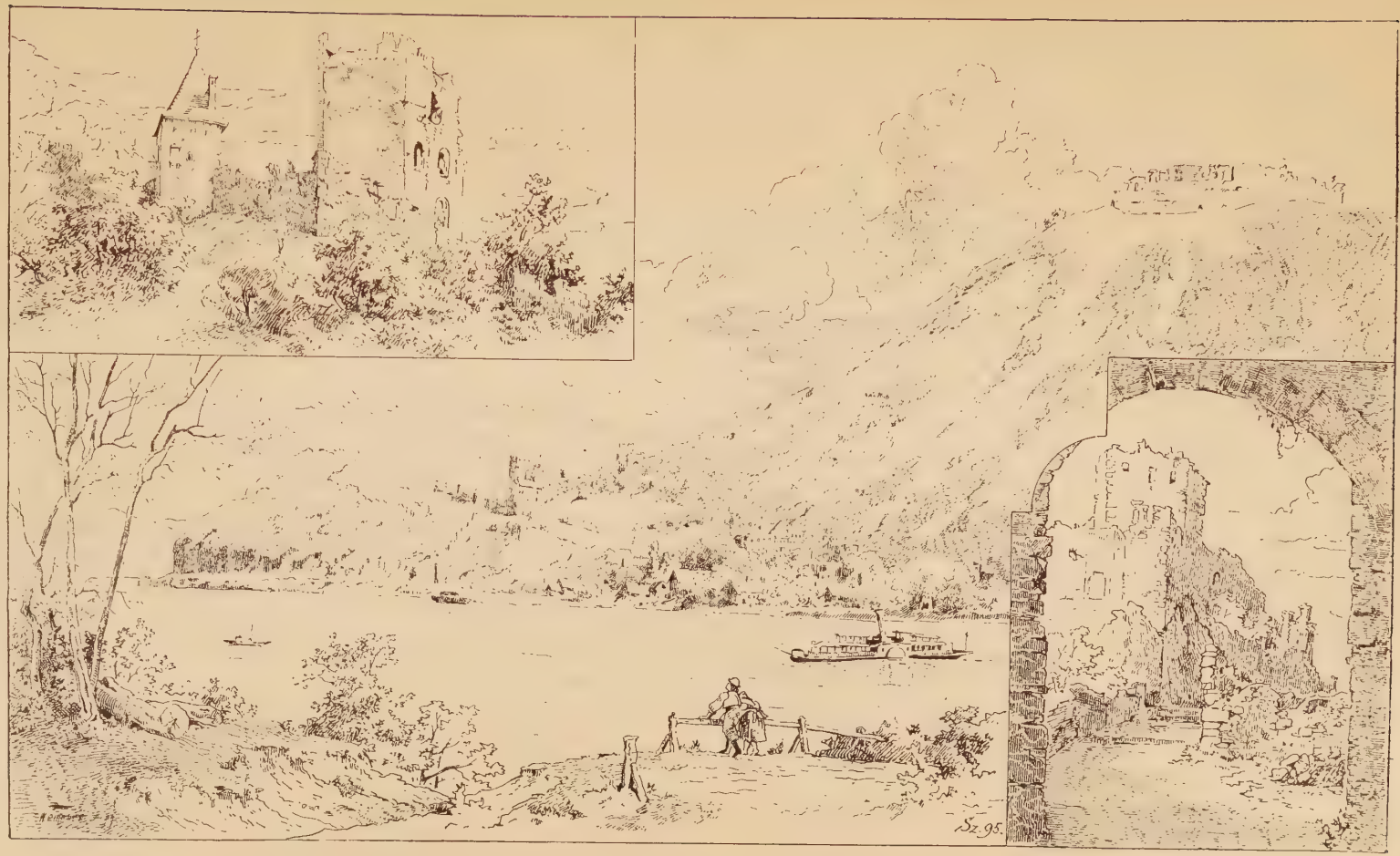

VISEGRÁD.

(Székely Árpád eredeti rajza.)

Az Athenaeum nyomása.

alá bukott. Felicián tehát azt hihette, hogy végzett a királylyal és a királyi herczegek ellen fordult, hogy azokat is megölje. Ezeket azonban nevelőik, habár halálos sebeket kaptak, öntestökkel védelmezték meg, csak Lajos tincséből vágott le egy csomót a dühöngő. Ekközben Sándorfia János, az étekfogó rárohant a vérengzőre és két kézre fogott tőrével a nyaka és jobb válla közt mély szúrást ejtett rajta, melylyel egyuttal a földre rántotta; a zajra beszaladt fegyveresek pedig összekaszabolták, úgy hogy emberi alakja nem maradt. Fejét aztán Budára, kezeit, lábait más-más városba küldötték, hogy rettentő például a város kapuira szögezzék. Felicián hasonnevű növendék fia és egyik hű szolgája, kik a királyi palota körül settenkedének, hogy, ha a merénylet sikerül, szükség esetén segédkezzenek, ha nem sikerülne, gyors paripáikon menekülhessenek, nem kerülhették el veszedelmöket. Elfogták és lófarkon végig hurczolták őket az utczák kövezetén, mig minden húsok lehullott, melyet az ebek faltak föl. Klárát, ezt a »gyönyörű szűzet« is erőszakkal kivonszolták a királyi udvarból, leszelték orrát és ajkait, hogy minden foga kifehérlett, levágták négy-négy újját mindegyik kezén, hogy csak két hüvelyke maradt meg, a nyomorult, félig holt teremtést egy gebére ültették, városról-városra czipelték, és arra kényszeritették, hogy kiáltsa: »Igy jár, ki hűtlen királyához!« Felicián idősebb leányának pedig, Sebe asszonynak, Palásti Kopaj, a Bors ispán fia feleségének, Becsei Imre lévai várnagy vétette fejét, mig férje három testvérével együtt fölakasztatott, mert mind a négyen a király vérének Záh Felicián által történt ontásában és a királyné kezének csonkitásában részeseknek találtattak, ezen felül nyilvános latorság bűnében elmarasztaltattak. Gyermekeiket a keresztes vitézek irgalomból mentették meg, egy tengeri szigetre vivén őket, hogy soha többé ne lássák hazájokat.

Igy hazai egykorú hiteles kútfőink, melyek egy szót sem emlitenek arról, mintha a merényletnek oka Klára gyalázatában volna keresendő. De sőt az egykorú külföldi korírók, kiknek semmi okuk se volna a hallgatásra, úgymint a nagy tekintélyű königsaali apát, a jól értesült Neuenbergi Mátyás, Madiusfia Mikás és Udinei János sem tudnak semmit ama versióról; azonképpen Ransanus Péter rövid krónikájában és a müncheni krónikában is hiába keressük azt. Pedig megjegyzendő, miszerint Neuenbergi Mátyás nem hogy kedvezett volna a magyaroknak, ellenkezőleg Károly királyt Albert római király fiai, az osztrák herczegek iránt hálátlansággal vádolja.

Az első, ki szegény Klára nevét bele keverte a visegrádi hallatlan merényletbe, egy olasz névtelen, ki azon alkalomból, hogy Erzsébet özvegy magyar királyné 1344-ben Rómába zarándokolt, említi, hogy a királynénak jobb kezén négy újja felében hiányzik, minthogy azokat Felicián nevű magyar főúr levágta. A történet — úgymond — ekképpen esett meg: Feliciánnak volt egy leánya, Erzsébet (így), ki a királyné udvari szolgálatában állott. A királyné öcscse a királyné segitségével meggyalázta a leányt. Eljött az idő, hogy atyja a szolgálatból visszavegye, mondván: férjhez adja.

Erzsébet viszonzá: [nem illik, hogy férje legyen annak, kinek becsülete a király árnyékában elveszett. Hallván ezt Felicián, fölháborodott. Szót sem

A romok felső része.

Visegrád.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

szólott. Ifjú lovag fiával azonnal a királyhoz indult, hogy beszéljen vele. A király táborban volt. Felicián tehát a táborba ment és csöndesen végig lépkedett rajta, a király védelmére emelt sánczokon áthatol és a király sátorához közelit. Itt egy szerzetessel, a király gyóntatójával találkozik, térdre borul előtte és meggyónik mondván: »Én legközelebb a világ legjobb lovagjával fogok végezni egy ügyet, melyben két férfiút fenyeget a veszély. Oldozz föl!« A szerzetes nem értette őt. Bezárta ajtaját, keresztet vetvén elmondá a Misererét, és a gyónót feloldotta az alól, mit ő nem értett meg. Ekközben az őrök megvitték Felicián megérkezésének hirét a királynak. A király asztalnál ült a királynéval és fiával Lajossal, a mostani királylyal, ki még gyermek vala. Éppen ebédelt. Feliciánnak engedelmet adott belépni. Felicián az engedélyre így szólt fiához: »Várj itt, ne jőjj be velem. Ha

ZÁCH FELICZIÁN RÁTÁMAD RÓBERT KÁROLY MAGYAR KIRÁLYRA.

ORLAY SOMA OLAJFESTMÉNYE A M. N. MÚZEUMBAN.

zajt hallasz, vágtass el, lovad jól fog vinni.« Felicián erre belépett. Látván őt a király, így kiáltott felé: »Megtaláltad, bolond, Csehországban a fegyvert, tudniillik azon aczélt, melyet nekem igértél?« Felicián válaszolá: »Nem; de magát a kardot meglelem. Óhajtod-e, hogy azon aczélnak, melyet találni fogok, ilyen pengéje legyen, mint itt az enyémnek?« Ezt mondván fölemelé kardját két lábra a király feje fölé. A király megtekintendő a fegyver pengéjét fölpillant, és ekkor Felicián lebocsájtván kardját sujtott. A vágás a király fejét már két felé hasitandó volt, és a király megijedvén, megborzadván az asztal alá bújt, a királyné pedig kezével fogta föl a csapást. Az aczél ekkor vágta le a királyné négy újját, melyek nyomban a földre hullottak. E hirtelen eset fölött nagy zaj keletkezett. A királyt kiszolgáló fiak késeikkel döfték le Feliciánt. Erre fia után iramodtak és ezt is megölték. Atya és fiu egy pillanatban haltak meg Erzsébet nyelve miatt.«[1]

A másik, ki a gyanút csak érinti, mint »mondják«-ot, Mügelni Henrik, egy polgári származásu német hegedüs, ki — úgy tetszik — járt Magyarországon is, aztán hosszú ideig IV. Károly császár udvarában tartózkodván, egy rímes magyar krónikát ajánlott Rudolf osztrák herczegnek. († 1365). A császár irigykedő országában, hol nem mindig beszéltek tisztelettel az özvegy magyar királynéról, megereszthette gyanusitó nyelvét.

A harmadik Dlugosz, a nagynevű lengyel történetíró, ki nagy történeti műve irásához nem fogott 1455 előtt, meghalt pedig 1480-ban; tehát 130—140 esztendővel az esemény után irt. Miután magyar kútfők után elbeszélte Záh merénylete lefolyását, és a maga tudomásából tévesen hozzá tette, hogy az Amadéfiak, kiket Záh ivadékának vélt, ekkor eljöttek Lengyelországba, hozzá fűzi: Vannak azonban, kik állitják, hogy Felicián azért dühödött fel oly nagyon, minthogy leányát Klárát, Erzsébet királyné öcscsének, Kázmérnak kiszolgáltatta, vagy legalább úgy tett, mintha nem törődnék a dologgal. Kázmér herczeg ugyanis az időben Magyarországon tartózkodván, beleszeretett a szép Záh leányba, és betegnek tetette magát, pedig csak a szerelem betegje volt. Ekkor küldötte vagy vitte volna a királyné Klárát Kázmérhoz.

A negyedik Bonfin († Budán, 1503), ugy mint Müglin, csak futólag emliti Kázmér és Klára esetét, a nélkül azonban hogy a királyné részességét érintené. Ellenben Istvánffy Miklós († 1615), a jeles magyar történész, a hagyományra és hegedűsök énekére hivatkozva, a visegrádi catastrophát szintén Erzsébet királyné vétkes közbenjárásának tulajdonitja. Szerinte advent idején (1329 deczember havában) Klárával együtt a templomba menvén, a leányt visszaküldé olvasójáért, melyet honn feledt; ez alkalommal esett meg a baj. És miután Klára 1330 január 1-én megvallá gyalázatát atyjának, ez sarkalta a mélyen sértett szülőt a vad boszuállásra.

Vizsgáljuk kissé e történeti hagyományt, mely a merénylet után

[1] Rényi R. fordítása a nápolyi tájszólással irott eredetiből.

elég hamar keletkezett, szétágazott és mind e napig tartja magát. Legelőbb föltünik, hogy a részletek mind a három versióban eltérők; másképpen adja azokat elő az olasz, másképpen a lengyel, másképpen a magyar, a mi természetesen a »mende-monda« hitelét nem emeli. Ha a magyart elemezzük, mint a mely keletkezésénél fogva leginkább igényelheti a hitelességet, szembe ötlik a nagy idő, mely a gyalázatos tett állitólagos elkövetése és megboszúlása közt elfolyt. Teljes négy hónapig marad még a monda Klárája a a királyné udvarában, hol az erénynek nincs védelme. Nem fél, hogy következmények jelentkeznek? nem süti ki szemét a szégyen? nem hallja, mit suttognak körüle? Ő nem mozdul; maig is ott ülne, ha a felbőszült udvari csőcselék ki nem vonszolta volna. De nem; ő kötelességének tartotta atyjának baját elpanaszolni; hanem ez a kevély és heves ember negyedfél hónapig türtőztette magát. Leányát nemhogy elvinné a veszedelmes tanyáról, bedugná valamely klastromba, vagy adná férjhez mielőbb az elsőnek, a ki kéri. Nincs tisztában magával, mit tegyen? Vagy csak negyedfél hónap mulván szállja meg a düh? Vagy mint az alávaló bravo számit és a legkedvezőbb alkalmat lesi? A legnagyobb nehézséget pedig Erzsébet királyné jelleme okozza. Jellemének fő vonásai: az istenfélelem, a családi tiszta élet, az óvatos gond mocsoktalan hirnevére és az erély. Hatvan évig ült a magyar királynék székén és jellemének e vonásai megvallották magokat. Pedig ezek nem engedik, hogy feltegyük a királynéban a dolust, melyet a hagyomány reá fogott. Záh Felicián is, kit kútfőink következetesen lovagnak, vitéznek czímeznek, nem tudta volna, mi a kötelessége: fölkeresni a »vétkes« Kázmért és számon kérni tőle leánya becsületét? Nem kell felednünk, hogy a daliás korban játszik történetünk.

De valamely oka csak volt e catastrophának, ha csak föl nem teszszük, hogy Felicián beszámithatatlan állapotban követte el tettét. Kutassuk ez okot.

Károly király Záh ügye fölött nem akart, mint az ország legfőbb birája, önmaga itélni. Összehivatta az országgyűlést, az ország főurait, főnemeseit és nemeseit: hadd itéljenek ezek. A főpapok a vértörvényszékké alakult országos gyűlésen részt nem vehettek, minthogy ezt a kánoni szabályok tiltják. De a világiak közül megjelent az ország szine-java, köztök mindazok, kiket a honmentő hazafiak érdeme megilletett. Jelen voltak Drugeth János nádor, Szécsenyi Tamás erdélyi vajda, Mick szlavón bán, Logret fia János mácsói bán a Szente-Mágocs nemzetségből, Lipóczi és Nekcsei Demeter királyi tárnokmester, Nagymartoni Pál országbiró, Losoncz i (?) Dezső a királyné udvarbirája, Druget Vilmos szepesi gróf, Babonegh János a királyné tárnokmestere, Dancs a zólyomi ispán, János budai kapitány és mosonyi ispán, Szécsi Dénes a királyi étekfogók mestere, Treutel Miklós pozsonyi ispán, Lendvai Miklós zalai ispán, az öreg Lack a székelyek ispánja, fia István a királyi lovászok mestere, Szécsi Pósa, Ostfi Domokos, Futaki Dénes, Becsei Imre ispánok és számosan mások. A király ezen, törvényszékké alakult országos gyűlés elé terjesztette panaszát; fölmutatta

saját súlyosan sebzett karját, a maga, a királyné és két fiacskája véres ruháit, a királyné levágott négy újját, a gyermekek leszabdalt tincseit, és törvényes elégtételt követelt. A gyűlés napokig tanácskozott, mígnem »érett megfontolás után« 1330 május 15-én ítéletet hozott.

A hosszas üléseket és tanácskozásokat az okozhatta, hogy a birák nem voltak tisztában Felicián lélekállapotával és tettének minősitésével. Kitünik ez az ítéletnek mintegy kettős indokolásából. A birák egy része »vérszomjas őrültség«-nek minősitette Záh lélekállapotát és magyarázta azzal, hogy Felicián gyermekségétől öregségeig számtalan embernek, rokonainak és földijeinek gyilkolásában gyakorolta magát és lelte örömét, a miért nem egyszer, de százszor megérdemelte volna a halált, el is vette volna büntetését, ha a királyi fölség meg nem védelmezi — saját veszedelmére, mert mentül inkább emelkedett a király kegyében, annál vérengzőbb lett, az ártatlanok vérét ontotta, és mivel még ez sem volt képes olthatatlan vérszomját enyhiteni, végre a királyi szent vér után leledzett. Mások közönséges gonosztévőnek mondották őt, kiben a ravaszságtól kezdve minden gonoszság tanyát ütött. A király gonoszságait tovább nem tűrhetvén, viselt méltóságának megfosztásával akarta büntetni és zabolázni, pedig jobb leendett, ha fejvesztésre ítéli. Hogy meg akarták őt alázni, ez dühitette föl annyira, mígnem megfeledkezvén minden eddig élvezett jótéteményekről, róka módra belopódzott a király házába, hogy a királyon és családján megboszulja magát. Végre a kétféle nézetet egyeztették és ítéltek, mint következik: A Záh nemzetség egyenes ivadékai harmadíziglen, azonképpen Felicián nővérei és leányai gyermekei kiirtatnak; a nemzetség többi tagja javait veszti és szolgaságra aláztatik; Felicián vejeinek testvérei és sógorai, ha nem volt előzetes tudomások a merényletről, személyökben és javaikban bántatlanok maradnak, de a király és a főurak udvarából kirekesztetnek; ellenben ha nekik vagy bárkinek másnak a merényletben segitséggel, tanáccsal vagy kedvezéssel részök volt, törvényes úton fej- és jószágvesztésre ítélendők.

Nagymartoni Pál országbiró pecsétje.

E vad és igaztalan ítéletét az országos törvényszék királya iránti nagy szeretetével és annak nagy érdemeivel indokolta, mint a ki a nyomoruságba

döntött, uratlan hazát a zsarnokok hatalmából kiragadta, szabadságában megtartotta, megoltalmazta és az *országok királynéja* rangjára emelte. Igaz. Magyarországon a nemzedékeken át dühöngő versengések és zavarok közben az erkölcsök annyira megvadultak, az emberi élet oly keveset ért, hogy a gyilkosságokat számba se vették. Azóta, hogy Károly király az országba jött, szinte haláláig élete soha se volt biztonságban; egyik gyilkos merény a másikat követte, s így nem lehet csodálni, ha a király folytonosan izgatott lelke az itéletben kifejezett szertelenséget tűrte, helyeselte, sőt talán kihítta. A nemzet atyái, az ország regeneratorai szükségesnek találták e kegyetlen bosszút, mely a lázadások és fölkelések hosszú sorát vérbe fullasztotta s egy félszázadra elnémitotta; de a nemzet józan helyeslésével az nem találkozott. És habár a Záhokon a drákói itéletet nagyrészint végrehajtották, Somogy vármegye az országbiró ellenében, ki a Záhok egyik ivadékát, Berekfalvi Zopa Pált jószágvesztésre és földönfutásra kárhoztatta, ezt életében és ősi javai birtokában megtartotta. A Zopák túl is élték az Anjoukat Magyarországon.

Épen e boldogtalan vérboszúnak, mely nem engesztelt, ellenkezőleg méltatlankodást keltett, tulajdonitom Záh Klára mondájának keletkezését és alakulását. A népköltészet tette az ősz atyát a szülői szeretet hőseül és a mindig bujálkodó zsarnokság áldozatául. Azonban a történeti kritika már Pray György korában nem látott mást Záh Feliciánban, mint egyet azon önkénykedő urak közül, kik az ország javait hatalmasul eltulajdonitották, midőn pedig azokat jogos birtokosuk visszafoglalta, megröviditve, megcsalatva érezték magokat, és dölyfös szenvedélyökben boszút forraltak.

De hiába; Záh Klára szép mondáját a nemzet tudatából ki nem irtjuk.[1]

[1] L. Dubnici krón. (florianus fontes III. 120.) Bécsi képes krón. (M. o. II. 239.) Math. Nuewenberg (Bochmer fontes IV. 137.) Michae Madii hist. (Schwandner III. 653.) Mdinei János, (florianus fontes III. 244.) Rousanus (u. o. IV. 225.) Müncheni krón. (u. o. III. 249.) Chron. Aulae Regiae (ed. Loserth, 473.) Muratori, Antiquitates III., Muglen (ap. Podhradczky: Chron. Budense, 244.) Dlugors. Hist. Polon. IX. 1004. Bonfin, d. II. l. IX. fejér, ed. VIII/III. 420. 427. VIIII/V, 492. Pray. Hist. regum Hung. II, 37. etc.

Károly ezüst-garasa.

MÁSODIK KÖNYV

*

KÁROLY RÓBERT KÜLPOLITIKÁJA

Jean de France Horáiból.

I. FEJEZET.

Zára és Velencze. Horvát-dalmát zavarok.

A MAGYAR TRÓN megerősödése jótékony hatással kecsegtette a magyar korona alá tartozott városokat is Dalmácziában.

A tengerparti városok közt Zára, Ragusa után a második helyet foglalta el. A magyar király uralma alatt igen jól érezte magát. Megfizette adóját a királynak, mely a kapujában szedett vám két harmadából állott, a harmadik harmad valószinüleg a grófot illette, kit a király nevezett ki, hogy őt képviselje, nevében itéljen a főben járó ügyekben, míg a város szabadon választotta podestáját és egyéb elüljáróit, élt jólétben és szabadságban saját szokásai szerint a magyar király oltalma alatt.

Csakhogy a magyar király oltalma nem volt mindig elégséges. A dalmát városok kétlaki életet éltek: lakosaik felerészben a tenger, felerészben szárazföldi fekvőségeik után szedték jövedelmeiket. Magokat megvédelmezni nem voltak elég erősek; a szárazon a horvátok beütései elől megvédte őket ugyan a magyar

király bánja; hanem a magyar királynak nem voltak gályái, hogy a tengeri hatalmak, nevezetesen Adria mátkája, Velencze ellen is megvédhesse. Ezért Zára Velencze oltalmát sem utasította vissza, melyet ez jóformán reá erőszakolt. Mert Zára becses volt Velenczére. Az adriai tengernek egyik legjobb kikötője levén, a velenczei kereskedelemnek fontos állomása vala. Innét indultak ki a velenczei árúk a szomszéd horvát, tót, szerb, bosnya, bolgár és oláh, sőt magyar vidékekre, honnét búsás hasznot húztak a velenczei nagy kereskedők, kik mellett a záraiak csak szatócskodtak, és ha nem is sanyarogtak, a tehetetlen irigység emésztette őket. Innét van, hogy Zára annyiszor föllázadt a velenczei védnökség ellen, melynek »súlyos igáját« mindenkép lerázni iparkodott nyakáról.

Midőn I. Károly király a magyar trónt elfoglalá, úgy találta, hogy II. Endre király, Szent-Erzsébet atyja, a szent földre szándékozván zarándokolni, hétezer márka ezüstért Zárát Velenczének lekötötte. De Zára régen megszünt magától zálog lenni, minthogy időközben a város jövedelmeiből a magyar király számára összegyült tizennyolczezer márka ezüstöt Velencze, feltörvén a város pénztárát, magához vette. A dolgok ez állásáról Károly király annyira meg volt győződve, hogy megkérte a pápát, hagyná meg Velenczének, miszerint engedje vissza Zárát a magyar koronának, az elvitt pénz többletét pedig téritse meg.

Velencze a föntebbieket kereken letagadta: Zárát soha se kapta pénzért zálogba, se pénztárt föl nem tört, se pénzt el nem sikkasztott. Zárát ember emlékezetet meghaladó idő — vagyis, mint hiteles történeti följegyzéseiben írva látja, (1311-ben) már szinte 319 esztendő — óta teljes joggal és joghatósággal birja, a mint azt IV. Béla magyar király is 1244-ben kelt jeles alakú levelével megismerte. A magyar királynak csak annyi joga van e városhoz, hogy a zárai kapuban szedetni szokott vám kétharmada őt illeti. A velenczei uraság a magyar király e jogát mindig tiszteletben tartotta; Zárával pedig oly kegyesen és édesdeden bánt, hogy lakói mindenben bővelkednek és csodálatosan gyarapszanak.

Azonban a háládatlan Zára ennyi szeretet iránt nemcsak érzéketlen maradt, hanem 1311 márczius havában a velenczei uraság ellen föllázadt, oly ügyesen és váratlanul, hogy grófja, Morosini Mihály, barátcsuhában alig menekűlhetett, míg tanácsosait Giustiniani Jánost és Dandolo Márkot elfogták és börtönbe vetették.

A fölkelés időpontja jól volt megválasztva.

Velencze igazságtalan háborúba keveredett Ferrara végett, a miért a pápa 1309-ben kiközösitette. Soha se fogott egyházi átok hatásosabban ennél. Angliában lefoglalták a kiközösitettek árúit, kifosztották árúházaikat és megrabolták utazóikat; Franczia országban a velenczei kereskedők portékáit, melyeket a vásárokra hoztak, a kormány elkobozta; még rosszabbul jártak Olaszországban, nevezetesen Romagnában, Calabriában, Toscanában és Genovában, hol a velenczei név régóta gyűlölet tárgya volt. Itt nemcsak

javaiktól fosztották meg és (rabszolgákul eladván őket) szabadságoktól, hanem életöktől is. Velencze, melyet fekvése is elkülönít Európától, e rendszabály következtében a bélpoklosok szigetéhez hasonlitott, melyet senki el nem hagyhat, senki meg nem közelithet. Hozzá járult, hogy a teljes üzlettelenség, munkahiány, éhség és vallási vigasztalatlanság méltán fölháboritotta a lakosságot a plutokrata, csökönyös kormány ellen. Három nemes család: a Queriniek, Participazzok és Tiepolok állottak a democrata mozgalom élére; a Szent-Márk terén vitták véres csatáikat az egymás ellen lázadt polgárok, mígnem hosszú öldöklés után ismét csak a szűk keblü kormány győzött, mely ez alkalomból keletkezett rendőri bizottsága, a tizek tanácsa által folytatta a boszúállás művét.

Ezt az időpontot használták föl a záraiak, hogy magukat a gyűlölt velenczei uralomtól függetlenitsék — úgy látszik — Subić Pál bánnak tanácsával, ki a velenczei Tiepolókkal sógorságot tartván, nem csupán ezek leveretését, de kivált azt tűrhette nehezen, hogy, míg családja az összes dalmát városok élén állott, Zárától távol kellett magát tartania. Zára tehát legott megválasztotta Pál bán fiát Mladen bánt ispánjának, mihelyt lázadásának első ténye sikerült.

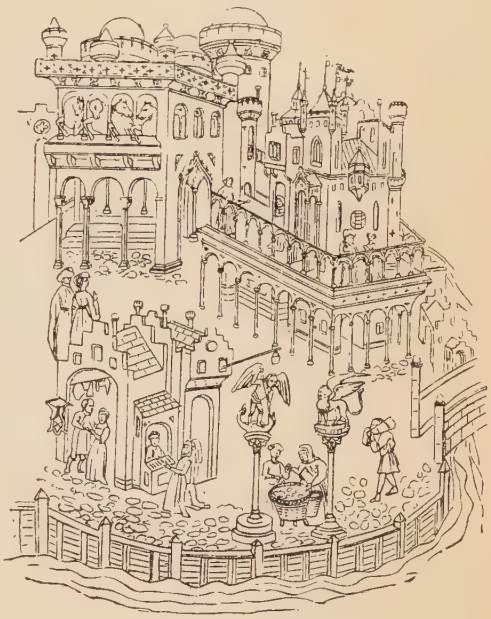

A Piazzetta Velenczében.
(Cesare Vecelli rajza után.)

De Velenczét nem törte meg annyira szerencsétlensége, hogy egykedvüen tűrte volna Zára lázadását. Hirét vevén fölkelésének, három kormánybiztos parancsa alatt hajóhadat küldött ellene, mely horgonyt vetvén Zára előtt, ezt a tenger felől elzárta és lakosait nyugtalanította. Pál bán, kinek gályái nem voltak, s így tehetetlen volt a velenczeiek ellenében, V. Kelemen pápához fordult. Levelében ékesen kifejtette, hogy a hű záraiak engedelmeskedni óhajtván az egyház perancsainak, elszakadtak Velenczétől; kéri tehát ő szentségét, ótalmazza meg hiveit az ádáz velenczeiek ellen, kiket Ferraránál levert, nehogy az istentelenek győzelmet vegyenek az engedelmesség fiai fölött. (1311 június 13.) Egyuttal utasította a záraiakat, küldjenek követséget urokhoz, a magyar királyhoz és mutassák be neki hódolatukat.

A záraiak Belgrád közelében, október elején találták I. Károly királyt, kinek minthogy egész uralkodásán veres fonálként végig vonul az igyeke-

zet, hogy az ország határait, a hozzá kapcsolt részeket és ezekre vonatkozó jogait épségben föntartsa vagy visszahódítsa, kegyesen fogadván őket, megerősítette III. Béla királytól nyert szabadalmaikat, nevezetesen: hogy podestájokul (rector civitatis) azt választhassák, aki nekik tetszik, és a bán ne itélhessen fölöttük. Ugyanekkor ő is levelet intézett a pápához, melyben jelenté, hogy Zára, mely Magyarországhoz tartozik, de Velencze sok ideig elfoglalva tartotta, minden hűséggel visszatért a magyar koronához, a miért a velenczeiek körülvették tengeri hajókkal, jogai és javai élvezetében háborítják. Esedezik tehát ő szentségének, parancsolja meg szigorúan Velenczének, hogy a mondott zaklatásoktól óvakodjék és téritse meg, a mit elvett.

Még előbb kellett történnie, hogy Károly király ez ügyben egyenesen a velenczei dogéhoz fordult; levelet irt hozzá, melyben arra kérte, ne károsítsa Zárát. Hanem Velenczében ügyet se vetettek a magyar király levelére. Hasonlóképpen járt a királynak Velenczéhez intézett második megkeresése. Ekkor megindult a harmadik levél, melyben Károly király kemény fenyegetéssel óvta Velenczét Zára bántalmazásától. Vajon az érdes hang, melyet Károly használni jónak látott, vagy talán a pápa intése tette meg hatását: a signoria késztetve látta magát nemcsak udvarias választ, de Grimani Miklós előkelő nemes személyében követet is küldeni a magyar királyhoz. Mentegette hanyagságát; aztán előadta a már ismert alakban jogát Zárára nézve és folyton hangoztatta nagy szeretetét, mély tiszteletét, melylyel a magyar király iránt viseltetik. Grimanit is intette, hogy feleselésbe ne bocsátkozzék, hanem csak fölvilágositást adjon, ha úgy kivánnák. (1311 november 12.)

Mialatt e levelezések folytak, Zára is kételkedni kezdett a magyar király hatalmában és megbánta fölkelését. Erre mutat két, 1311 szeptember 30-án és október 3-án kelt levele, melyeket a dogenak küldött és kifejezte a béke iránti óhajtását. Hanem békeszerető polgárai nem mernek — úgymond — megjelenni Velenczében, mert emlékökben van még az arbei polgár, kit Velenczében meggyilkoltak. Giorgi Marino maró gúnynyal telt, sértő választ adott e levelekre, midőn a záraiak szemére veti, hogy mást gondolnak szivökben, mást vall »álnok ajkok.« A doge e válasza kiábrándithatta azokat, kik Zárában azt hitték, hogy Velenczével az eddiginél enyhébb kötést köthetnek, ha kegyelmére önként visszatérnek. Tehát Pál bánba bizakodva, ki bennök a lelket tartá, ujra megkeményitették magokat, és amennyire tőlük telt, még vitéz tettet is követtek el.

Ugyanis 1312-ben, Giustini Beletto, a tengerzár parancsnoka beteges ember levén, kissé álmosan vitte unalmas tisztét. Észre vették ezt a záraiak is, hajóikat egy sötét éjjel, miután a szél kissé szétszórta a velenczei gályákat, egyenesen a tengernagy hajója ellen vitték, ezt egy másikkal s a tengernagygyal együtt elfogták, és mielőtt a többi velenczeiek fölocsudtak, révökbe hozták. Ellenben szerencsétlenség számba vehették a záraiak, hogy ugyanazon 1312 évi május havában Subić Pál bán meghalt, kinek

helyébe fiát, Mladent, még atyja életében bosnya bánt, nevezte ki Károly király Horvátország bánjának.

A kudarcz, mely Velenczét érte, midőn a záraiak két gályáját elvették és parancsnokát elfogták, ki fogságában meg is halt, fokozottabb tevékenységre sarkalta a signoriát. Tekintélyesb hajórajt szerelt föl és zsoldjába fogadta az ez időben leghirhedtebb brigantit, Dalmasiust, a »katalánok« kapitányát, és ennek ezer lovasból, ezer hosszú lándzsás gyalogosból és ezer falistárból álló seregét Zára alá szállíttatta. Mladen bán kellő készületeket tett e támadás meghiusítására. Nagy sereget gyűjtött ő is, melyet a katalánok és Zára kapui közt felállított. Három hónapig néztek így farkas szemet az ellenséges felek, mialatt említésre méltó dolog nem történt. Nem is azt tartották a középkor zsoldosai föladatokul, hogy a hadjáratot gyorsan befejezzék. Drága életöket nem szivesen koczkáztatták. Érdekök pedig úgy kivánta, hogy mentül tovább húzzák a zsoldot, ez alkalommal fejenkint havi nyolcz aranyat.

A három hónap multával, letelvén szegődsége, Dalmasius Velenczébe küldött, hogy azt az előbbi föltételek mellett ujabb három hónapra meghosszabbítsák. A mindig takarékos Velencze azonban erre nem volt hajlandó. Tudta, hogy az ő hajói nélkül Dalmasius nem jöhet vissza: tehát csupán egy hónapra hosszabbította meg a szegődséget, azt is félzsoldon. Hogy ebből izetlenségek keletkeztek, magától értetik, és Mladen bán sietett a zsoldosok elégületlenségét hasznára fordítani. Magához kérette Dalmasiust, hogy vele a béke iránt alkudozzék; de nem ebben, hanem abban egyeztek meg, hogy Dalmasius kap ötezer arany forintot, hátat fordít Velenczének, bevonul Zárába, mely őt kapitányának, seregét őrségének fogadja.

Dalmasiust és seregét 1313 szeptember 1-én nagy tisztességgel fogadták Zárában, míg a velenczeiek nyakra-főre összeszedték sátorfájokat és siettek menekülni, még mielőtt elűzetnének. Azonban Zárában valamennyien csakhamar tudatára ébredtek annak, hogy rossz cserét csináltak. A városnak legfőbb sérelme eddig is az volt, hogy nehány száz velenczei zsoldost kellett eltartani, most ugyanannyi ezret tisztelt mint szabaditóit falai közt, kiknek — föltéve, hogy neki nem drágábban szolgáltak mint Velenczének — az ellátáson felül 24,000 aranyat kellett fizetnie. Honnét győzhetett ennyit az a kis város! E körülmény igen megszaporitotta a békepárt sorait. Másrészt a kalandos Dalmasius és csatlósai várhattak-e kellemetlenségeken fölül unalomnál egyebet a világ e csűcsében?

Gondolt egyet a ravasz kalandor, miképpen szabadulhatna e kényszeredett helyzetből becsülettel. Tette ezt akként, hogy árulásának utólagosan jó szándékot csúsztatott alája. A velenczeiek érdekében tette ő azt, a mi árulásnak látszott, — így adta elő dolgát, — hogy a meghasonlott felek közt a békét annál biztosabban helyreállítsa. Iparkodott is valamivel jobb viszonyt szőni Velencze és Zára közt. E végett fegyvertelen velenczei urak jártak-keltek Zárában mint közvetitők és alkudozók, és a béke ügyét jó-

formán dülőre is vitték volna, ha minden dolguk közben bizalmatlanul nem tekintenek vala Dalmasiusra. Hát ha az ármányos új cselen töri eszét? Észre vette ő ezt, és azon óhajtását nyilvánitotta, hogy népével Apuliába vitorlázhasson. Készséggel teljesitették e kivánságát, miután mindkét oldalról szép szavakkal megköszönték jó szolgálatait. 1313 szeptember 23-án aztán megkötötték Velencze és Zára az új szerződést. Zára valami csekélylyel tűrhetőbb állapotba jutott. Ellenben Mladen bán lemondott zárai grófi czíméről, viszonzásul Velencze beirta nevét polgárai arany könyvébe.

Magyarország legtöbbet vesztett. Nemcsak Zárát vesztette el ismét, de utána Velenczéhez pártoltak a többi dalmát városok is.[1] Ellenben sikerült Károlynak a korona tekintélyét Szlavóniában és Horvátországban helyreállitani.

Druget Fülöp nádor pecsétje.

Az Anjouk Horvát-, Szlavón- és Dalmátországban igen zavaros állapotokat örököltek, melyek a XIV. század közepéig, az 1348-ban kötött zárai békéig nagy nehezen tisztultak. Okozták e zavarokat első sorban az ottani főurak, kik miután elfoglalák — mint az időben Európa szerte divatban vala — a korona javait, egymás ellen forditották fegyvereiket, közben pedig nem vetették meg a magyar király főhatósága alatt álló dalmát városokat sem, melyeket megsarczoltak, kifosztottak, elnyomtak. Éppen ez, a nyugtalanság szitása Tótországban és Horvátországban állott Velencze álnok politikája érdekében. Velencze a magyar koronához tartozó dalmát városokra áhítozott, minthogy Zára birtoka se volt addig biztosítva, mig a többit nem birta. Kedvteléssel látta, ha »barátai és polgártársai,« a »szlavón zsarnokok« a szlavón városokat zaklatták, mivel ezeket igy hajlandókká tették arra, hogy Velencze pártfogását keressék, főleg ha azt tapasztalták, hogy a

[1] Lásd a Századok 1894 évfolyama 135. lapján megjelent »Déli szláv történeti tanulmányaim« cz. értekezésemet.

Sebenico.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

magyar király nem birja őket kellő erélylyel megoltalmazni. Míg tehát a magyar királylyal szemben Velencze azt hajtogatta, hogy a dalmát városoknak nem a magyar király ellen nyujt segélyt, és a szerződésekben, melyekkel e városokat magához kötötte, a magyar király jogát mindig hangoztatá: nem szünt meg a horvát főurakat izgatni, lázitani és segiteni törvényes urok ellen, hogy a magyar király hatalmát bénítsa, seregét távol tartsa Dalmácziától.

Nem volt más menekvés. Károly királynak hosszabb ideig, szinte évenkint hadat kellett inditania horvát hűtlen alattvalói ellen. Van nyoma, hogy 1316 körül személyesen indult ellenök, ekkor nevezetesen a féktelen Németujváriak ellen, kik Szlavóniában is megvetették lábokat; a következő évben, úgy értesülünk, megvették a Dráván túl Izdencz és Monoszló várakat. 1321-ben Druget Fülöp nádor volt a magyar sereg hadnagya. Annyit tudunk róla, hogy a hadak már májusban megindultak és hogy e hadjáratban tisztéhez képest Baboneg János tót bán is részt vett. Sikeresen végződhetett, mert jutalmazások járnak nyomában. Emlékezetesebb az 1322. évi hadjárat, mely szorosan egybe függ Mladen bán személyével.

Kezdőbetü Varignana codexéből.
(A müncheni kir. könyvtárban.)

A dalmata krónikások sok rosszat hagytak írva Mladenről és tisztjeiről: egyházakat fosztottak, házasságokat bontottak, kezeseket megölettek, nemeseknek fejöket vették, utazó kalmárokat megraboltak, a tengermelléki városokat zsarolták, elvették földjeiket, állítván, hogy minden, a mi azon városokon kivül fekszik, részint ősi jogon, részint az istentől nekik adott hatalomnál fogva őket illeti. Nem tűrhették ezeket tovább Sebenico és Trau városok; egyetértve föllázadtak tehát Mladen és testvérei ellen, és 1322 január 16-án elhatározták, hogy Velencze oltalma alá adják magokat. Azonban nem hiányzott a dolog ilyforma elintézésénél Velencze keze. Ugyanis Mladen horvát és bosnya bán már két évvel előbb orvosát Guillelmo Varignanát követül küldötte a signoriához, »kedves barátaihoz,« azon izenettel, hogy úgy tapasztalja, hogy Velencze nem jó indulattal van iránta; a minap is, midőn sebenicoi alattvalói föltámadtak ellene, Velencze fegyvereket és hajókat küldött

a lázadóknak. Igen csodálkozik ezen a bán, ki mint Velencze hű polgára soha se vétett ellene. Mondja meg a signoria: mi oka ez egyenetlenségnek? A bán kész elégtételt adni olyanokban, a mikben netán ő a hibás. Ha pedig valamely gonosz mendemonda szolgáltatott okot e félreértésre, megbízza követét, oszlassa széllyel a kételyt, hisz ő hűséges barátságot óhajt tartani Velenczével és hajlandó megujitani a benső viszonyt, melyet vele kötött, midőn polgárának választotta.

A velenczei nagy tanács Mladen e követségére azt válaszolta, hogy igen; ők »kegyelmesen« fölvették a bánt polgáraik sorába, mely »nagy tisztességet« azzal érdemelte meg, mert jó indulatot mutatott a signoria iránt. A mi Sebenicot illeti, emlékezhetik a bán, midőn közte és a mondott város közt az egyenetlenség kitört, Velencze követet küldött hozzá is, Sebenicohoz is, hogy a békét közvetitse. Azonban a bán nem fogadta el a signoria közvetítését, mert Sebenicot minden szabadságától megfosztani és teljesen leigázni akarta. Velencze ezen isten ellen való nagy jogtalanságot nem tűrhette, és nem tűrheti, a miért tengeri haddal szándékozik segíteni Sebenicot; nem mintha az uralom vágya dagasztaná lelkét, isten tudja, hogy ilyesmi soh'se bántotta sem a jelenlegi tanács tagjait, sem elődjeiket; Velencze nem magának, hanem szabadságában akarja megtartani Sebenigót, a bán és bárki más (értsd: a magyar király) jogai csorbitása nélkül.

Mladen nem hallgatott Velencze tanácsára, minek következménye, mint érintők, az lett, hogy Sebenico és Trau városok elhatározták Velencze oltalma alá adniok magokat. Velencze pedig készséggel fogadta az ajánlatot és ölébe rejtette a már régóta érlelt gyömölcsöt; megkötötte a szerződést, melyben nagy óvatosan föntartatni kivánta a magyar királyt megillető jogokat. Azután meginditotta alkudozásait Subics Pál gróffal, a Zrinyiek egyenes ősével, a Mladen bán öcscsével az iránt, hogy Trau grófja legyen, de föllázadni köteles bátyja és mindazok ellen, kik Trau ellenségei; a háború június 29-én veendi kezdetét. Viszont Trau városa tehetsége szerint kezére jár a grófnak mindenekben akkor is, ha a horvát vagy tót báni méltóságot szorgalmazná — épségben tartván mindenkor a magyar király és velenczei doge iránt tartozó hűségét. Ez utóbbi kikötést, habár csak elvben volt figyelemmel a magyar király jogára, Károly király erélyes föllépténck kell betudnunk. Alig értesült ugyanis a koronája ellen intézett merényletről, legott Velenczébe küldötte Boleszló toszti herczeget és esztergomi érseket, ki, mint néhai Mária királyné bátyja, sógora is volt,[1] intézzen kérdést a signoriához eljárása iránt. A signoria kijelentette, hogy a magyar dalmát városoknak nem Károly király ellen, de sőt iránta való merő barátságból, nevének tisztességére nyujtott segedelmet. Károly király kellő értéke

[1] L. »A Piasztok és a magyar Anjouk közti rokonság« czimü genealogiai tanulmányomat. (Századok, 1892.)

szerint méltányolta e nyilatkozatot. Tudatá Velenczével, hogy a béke helyreállítása végett legközelebb hatalmas sereggel személyesen indul ama vidékre; reméli, minthogy a signoria azon területekből, melyek a magyar királyéi, egyet sem akar elfoglalni és bitorolni, őt jóakaratával támogatni fogja.

Károly király e levele Temesvárt, 1322 augusztus 3-án kelt, mikoron a hadak járása Horvátországban már megindult vala. Mladen bán tudniillik, a mint hirével lett Sebenico és Trau árulása, összeszedte seregét és Sebenico elé indult, ott maradt egy egész hónapig, elpusztitotta a város földjeit és szőlleit, de tapasztalván, hogy a várost magát el nem foglalhatja, Trau ellen fordult, hol hasonlóképpen mívelkedék. Boszúságában, hogy Trau falai ellen is tehetetlen, némely árulókat kivégeztetett, mi által czinkostársait: saját testvérét Pált, Cirjék fiait Korbávia knézeit, a bosnya Stepanics fiait (a Kotromanicsokat) a livnoi Mihajlics fiait, Iványfia Györgyöt, kik eddig neki amúgy is kelletlenül szolgáltak, magától még inkább elidegenitette. Károly király parancsára Baboneg János szlavóniai bán ekkor már hadastul elindult Mladen ellen. Vele tartottak unokaöcscsei, néhai István bán fiai, és számosan a bosnyákok közül; hozzá csatlakoztak az éppen megnevezett elégületlenek. Jötte hirére Mladen Bliscáig vonult vissza, mely alkalmat fölhasználták a sebenicoiak és trauiak, hogy a velenczeiektől kölcsön vett zsoldosok segitségével Mladen várait, Scardonát és Almissát megvegyék, kirabolják és elbontsák. Mladen zavarában másik öcscsét Györgyöt Károly magyar királyhoz küldötte, hogy tőle segítséget kérjen; továbbá szövetséget kötött az azon vidéki oláhokkal és Poljica város lakóival. Ez azonban nem tartóztatta Baboneg János bánt; Mladennak, kit Bliscáig üldözött, csatát ajánlott. A csata véres volt. Babonegék az oláhokat megverték és Mladent megszalasztották, ki előbb Poljica városába futott, aztán Clissa várában talált menedéket. Két hét mulva azonban, hogy ellenségei serege szétoszlott, visszaérkezvén öcscse is a magyar királytól, elhatározta, miszerint bőséges ajándékokkal ura, a magyar király lábaihoz alázkodik.

Közben Károly király is lóra ültette magyar és kún vitézeit, és míg őket részben Köcski Sándor, a későbbi országbiró hadnagysága alatt Szép-Frigyes osztrák herczeg és német pártkirály segítségére Lajos bajor herczeg és szintén német pártkirály ellen küldötte, seregének másik fele Horvátországba indult, mint ezt a velenczei dogeval előre tudatá. E seregét személyesen is követte. Midőn Károly király október közepén Knínben táboroz vala, érkezett hozzá ajándékaival Mladen bán. A király figyelmesen fogadta a szerencsétlent, meghagyván neki, hogy kiséretében maradjon, hol gondosan vigyáztatott reá. Zágrábba érkezvén, lemondatta eddig viselt méltóságairól, a horvát, dalmát és bosnya bánságról és magával vitte Magyarországba, honnét Mladen soha többé vissza nem tért.

A király e tette fölött valóságos örömujjongásba tört ki a dalmát krónikás. »Mladen bán, ki a királynak fittyet hánytál, — gúnyolódék — hol a hatalmad? hol a fönséged, melylyel Isten egyházát megvetetted, midőn püs-

pököket, apátokat és apáczákat kineveztél? hol a kevélységed, melylyel Dalmát- és Horvátország városai polgárait, kik csupán békén élni és jogaikban meghagyatni óhajtottak, kifosztottad és szegénységre juttadtad?« stb. Egyidejüleg kinevezte a király Baboneg Jánost Horvát- és Dalmátország bánjává is; Bosnyákországba hasonló minőségben az ifjú Kotromanics Istvánt ültette; visszatérő hadainak hivatalos leülését pedig 1323 január első napjára határozta.

Baboneg János azonban egy évig sem vitte a hármas bánságot. Mi birta Károly királyt arra, hogy Baboneg Jánost báni méltóságától fölmentse nem sokára azután, hogy Subics Mladen ellen kötelességét teljesítve fényes diadalt aratott? tüzetes adatok hiányában meg nem mondhatjuk. Gyanitjuk mégis, hogy János bán gyöngének mutatta magát a fölötte bonyodalmas déli szláv ügyek elintézésére. Károly király új bánul egy magyar embert, Amadé fiát Miklóst, a soproni és komáromi főispánt nevezte ki, nyilván azért, hogy ez a családi viszonyok által nem kötve, a pártok fölé emelkedve, okot ne szolgáltasson féltékenykedésre. Baboneg János igen zokon vette a király eljárását. Miklós bán hadait ő, fia, és unokaöcscsei meg akarták gátolni, hogy Horvátországba és Dalmácziába nyomulhassanak. Miklós azonban, »a nemes és hatalmas magyar ember,« mint ott tisztelettel nevezték, nagyon sok magyarral és kúnnal rendelkezvén, mialatt némelyeket Baboneg János hadi állásának megkerülésére vezényelt, derék hadával szétverte a szlavón hadakat és mintegy négyszáz lovat szedett el tőlük. Majd megengesztelődvén irántok és visszafogadván őket a király kegyelmébe, folytatta útját Horvátországon át Dalmácziába. Baboneg Jánost pedig kinevezte a király a királyné tárnokmesterévé, mely méltóságában évekig, úgy tetszik, haláláig működött.

Az új szlavóniai bán 1323 szeptember első felében Knín vidékén, hova a horvát és dalmát előkelőket magához kérette, tartózkodván, a zárai gróf és tanácsa szintén küldtek hozzá követeket, hogy tisztelegjenek előtte. Kninből Spalatoba indult, hol a papság és nemesség szintén tisztelettel fogadta; aztán Vránába ment, hol szeptember 23. napjáig szándékozott időzni. Világos ezekből, hogy Miklós bán ez útjának főczélja a dalmát városok hűségben való tartására volt irányítva. A horvát főurak ellenben, miután a királyi sereg haza vonult Magyarországba, tanácsot ülének a velenczeiekkel, nemkülönben a dalmát városok polgáraival, és »sok gonosz és veszedelmes dolgot terveztek a magyar király és bánja ellen.«

Nagyon megbotránkozott ez esztelenség fölött a dalmát krónikás: »Ó szolgák szolgái, magyarok szolgái, horvátok! — kiált föl mérgesen, — mit agyarkodtok királytok ellen, ki megszabaditott benneteket a zsarnok Mladentól és megerősitette szabadságaitokat! Nem akarjátok megismerni kegyelmét és más uraság után vágyakoztok? Nem tekintitek királyi hatalmát, melyet bir Magyar- és Lengyelországban? Nem tudjátok, hogy hatalmas a pápai udvarban, hol az történik, a mit ő akar? Nem veszitek észbe,

hogy Francziaország, Sicilia és Apulia mellette van; hogy az osztrák és stájer herczegek és a cseh király barátjai? Hol az eszetek! Egy csapásra lever titeket és azokat, kiktől e bolond tanácsot kaptátok. Eljő majd, mint az orditó oroszlán, éjszakról e déli vidékre; megszámlálhatatlan lesz sok nyelvű hadi népének száma; körülvesz titeket, egész tartományokat — és ez oroszlán egy leheletére elvesztek. A király haragja körülfog benneteket úgy, hogy el nem menekűlhettek.«[1]

1326-ban Károly király egész Szlavónia bánjául Miczket nevezte ki, az Ákos nemzetségből, a ki miután elfoglalta a Baboneg fiai várait és szövetkezék Kotromanics István bosnya bánnal és Frangepán Frigyes vegliai gróffal, bevonult Horvátországba, hol a horvátok mindannyian, a dalmát városok is meghódoltak neki, elfogadták urokul és sok drága ajándékkal tisztelték meg. De ezen igen loyalis viselkedés nem sokáig tartott. Alig kezdett el a szent korona és a királyi fölség jogainak helyre állításán müködni, a Czirjék fiai: Budiszló, Pál és György, nem különben Nelipics, a sógoruk, a király hirhedt ellenfelei és vetélkedő társai megtámadták őt, »kegyetlenül legyőzték,« ő maga is csak egyik csatlósának köszönhette, hogy megmenekült. Aztán Bihácson némi helyőrséget hagyván, visszatért Magyarországba.

Ez esemény következményeül tekinthetjük, hogy a következő (1327.) évben Spalato is, tekintve a signoria »édes« uralmát, Velencze védelme alá helyezkedék, fönntartván — tisztesség kedveért — mindazon jogokat, melyeket Magyarország királya »bir vagy birnia kellene«. Érdekes ismernünk a föltételeket, melyek alatt Spalato meghódolt. Velencze biztositotta Spalatot, hogy úgy fog vele bánni, mint a dalmát vidéknek legtöbb szabadsággal biró lakóival. A signoria választ számára két-két évi időtartamra kormányzót, kinek spalatoi gróf lesz a czime. E gróf a polgári ügyekben a városiak által megválasztott három biróval és hat tanácsossal lát törvényt; hanem bűnvádi ügyekben önmaga itél, de ekkor is a spalatoi szokások szerint, melyektől csak a kegyelmiekben térhet el; csupán a gyujtogatók, csalók, gyilkosok, tolvajok és árulók irányában van teljesen szabad keze. Fizetése ezerkétszáz font kis pénzben, harminczhét denárt számitva egy garasba. Minden más jövedelem a községé. Fizetése után tart a gróf segédet, jegyzőt és nyolcz szolgát. Kedvezményképpen a spalatoiak épitésre való fát, követ, tetőzetet és ruhát vám nélkül vihetnek Velenczéből saját szükségeik födözésére.

Hasonló szerződéssel hódolt meg a következő évben Nona városa is. Különös erőt kölcsönzött ez utóbbi város szerződésének azon kikötés, hogy mindannyiszor, valahányszor szerződését a város megszegi, azaz föllázad, tizezer márka ezüstöt tartozik büntetésképpen fizetni. Megjegyzendő, hogy a magyar király jogait — szóval legalább — Nona is megóvta,

[1] L. »Déli szláv tört. tanulmányok.« cz. dolgozatomat. Századok, 1894. 807.

mi arra mutat, hogy Magyarország tekintélye még nem süllyedt alá egészen. De az igazi úr már Velencze volt az egész dalmát tengerpart hosszában. Lassú, de biztos terjeszkedését elősegitették a szlavón urak, kik a magyar koronának tartozó engedelmességet meg nem tartották. Velencze egymás ellen izgatta, segítette őket; rabló hadjárataikat, ha nem voltak velenczei terület ellen intézve, annál szivesebben látta, mert ezek a dalmát városokat megfélemlítették.

II. FEJEZET.

Összeköttetés Szerbiával. Havasalföldi hadjárat.

Mellőzve a régibb szerb torzsalkodásokat, melyek 1286-ban abból keletkeztek, hogy a szerbek maguknak követelték a magyar koronához közvetlenül tartozott és magyar királyi bánok által kormányzott Mácsót, a XIV. század elejétől folytonos feszültség és viszály uralkodott Magyar- és Szerbország között. Az ellenséges viszony tudvalevőleg abból keletkezett, hogy Milutin leszoritotta bátyját a trónról; a viszály egyes részleteibe azonban nem vagyunk kellőn beavatva. Milutin Szerém és Valkó vármegyékbe tört, mely alkalommal László szerémi püspök falvait kirabolta, elpusztitotta, templomait feltörte, elhamvasztotta. De Garai István fia Pál leverte a szerbeket és nagy veszélytől mentette meg a hazát. Ezen rabló hadjárat alighanem folytatása volt a Dragutin és Milutin közt 1307-ben viselt háborúnak, melyben Subics Pál bán is részt vett, fia Mladen pedig, valamint Dragutin fia Ulászló foglyul esett. Ulászló Milutin halála után szabadságát visszanyerte.

Igen valószinü, hogy e kölcsönös portyázásokban és határsértésekben azután sem volt hiány; de sokkal nagyobb terjedelmet öltött az ellenségeskedés 1319-ben. Okot az ellenségeskedésre Fülöp tarantoi herczeg, Károly nagybátyja adott, midőn ugyanazon Károly királyunkkal és Mladen horvát-bosnya bánnal szövetkezvén, Szerbiát elfoglalni és Milutint trónjától megfosztani szándékozott. E végett összeesküvést is szőttek a szerb királyi udvar főemberei. XXII. János pápa azon tekintetből, hogy Szerbia ekképpen visszatér a katholikus egyházba, nemcsak helyeselte Fülöp tarantoi herczeg terveit, de az összeesküvőket is buzditotta, hogy vessék le a félhitü zsarnok igáját.

Azonban a dolognak idő előtt nesze terjedt, mi természetesen Milutint igen felbőszitette. Éppen kapóra jöttek a Debreczeni Dózsa által Erdélyben levert lázadók, kik a szerb királynál kerestek, és László erdélyi vajda leányánál, a szerb király menyénél találtak is menedéket.

Még tavaszodni se kezdett, midőn a szerb király váratlanul a mácsói bánságba és a szomszédos magyar területre ütött. Mácsó várát és e tartomány többi erősségeit megvette, a vidéket elpusztitotta, a lakosokat, szolgát

és szabadot, elhajtotta. Milutin ez »eszeveszett, botrányos támadása« gyors megtorlást követelt. Károly király tehát, még mielőtt felültethette volna az országos hadat, a dunántúli és más, Szerbiához közelebb eső csapatokat és velök Gútkeledi Amadé fia Miklós sopronyi főispánt küldötte a mácsói bánságba. Miklós ispán még télviz idején érkezett a Szávához, melynek túlsó partján a szerbek várták, hogy meggátolják a magyar hadnak a Száván való átkelését. Hanem Miklós vitézsége és ügyessége meghiusitotta a szerbek igyekezetét; átvitte seregét a Száván, és így feltartóztatta az ellenséget, nehogy Magyarország belsejébe törjön, a miért Károly király elégségesnek találta országos hadát csak aratás után indítani a táborba.

A király maga is elkísérte hadseregét. Jelen volt Mácsó vára visszafoglalásánál, melyet első sorban Amadéfia Miklósnak tudott be érdemül. Nem kis érdemeket szereztek: Köcski Sándor, Bátori Bereczfia János és Lőrincz, a Rumiak ősei: Gergely és Doroszló, kik Kolubár megvételénél is jelen valának, hol a király szeptember 16-án a Kállayak egyik szépatyja, Ubul-Mihályfia Mihály javára levelet iratott; valamint Hahóti Istvánfia Miklós, a Felső-lendvai Bánffyak őse, kit az Obonya folyón való átkelésnél talált az »alattomos félhitüek« nyila.

Károlynak Szerbia számára vert pénze.

A király, miután Mácsót Garai Pál kezén hagyta, visszasietett elhagyott ifjú feleségéhez; október 2-án már ismét honn volt Temesvárt.

A magyar fegyverek diadala teljes volt. Hasztalan küldött Milutin király Bariba, Szent-Miklós püspök sírjához nagy szép képet, lámpákat és gyertyatartókat mind tiszta ezüstből: Szent-Miklósnak ez egyszer a magyarokban telt öröme! A magyar hadak nemcsak Mácsót, Kolubárt, Nándor-Fejérvárt és sok más erősséget foglaltak el, de bekalandozták Macedoniát is. Mácsóban, a várban hurokra kerültek a Gutkeled nembeli Lothár unokái: András, Dezső és Lothár, kik — mint tudjuk — Kopasz lázadásának elfojtása után Erdélyen keresztül a szerb földre menekültek volt.

Károly király örömmel értesitette a pápát, hogy a félhitüeken, nagy hatalommal indulván ellenök, győzedelmeskedett; Macedoniát is elvette tőlük. Most pedig elhatározott szándéka legközelebb egész a tenger partjáig leverni ez eretnekeket. XXII. János pápa nagyon megörült Károly királyunk fényes győzelmének. Gondoskodott arról, hogy Nándor-Fejérvárt a püspökség, miután a magyar király azt kiragadta a hitetlenek kezéből, visszaállittassék és azt a magyar király, valamint felesége, Erzsébet gondjaiba ajánlotta. Egyuttal fölhítta Frigyes választott római, János cseh, Ulászló lengyel királyokat, Lipót osztrák és Henrik karantán herczegeket, hogy a magyar királyt a szerbek ellen inditandó újabb hadjáratában hathatósan segitsék.

Mily hatással volt a szerbekre vereségök, leginkább kitetszik abból, hogy alig hunyt el (1321 november 5-én) Milutin király, fia és utódja, Decsánszki Uros legott leveleket és követeket küldött Fülöp tarantoi herczeghez és általa a pápához, biztositván őket, hogy népestül a katholikus egyházba fog térni, egyuttal feleségül kérte a nevezett herczeg leányát Blankát, Károly királyunk unokahugát.[1]

Kevesebb szerencsével kisérlette meg Károly a magyar korona régi jogainak érvényesitését Havasalföldre.

Havaselve, a mai romániai királyság hajdan Magyarországhoz tartozott. Már Szent-Gellért, az első csanádi püspök életrajzában olvassuk, hogy Ohtum birodalma a Köröstől az erdőn túli részekig s Bodonyig (Widdin) és Szörényig terjedt. Szent-István király Ohtumot legyőzte és tartományát elfoglalván alapitotta a csanádi püspökséget. Jól mondhatta tehát a biborban született Konstantin, hogy a Traján hídja Szörény tornyánál, Magyarországban van.

A tatárjárás után, mely az alsó-dunai viszonyokat megbolygatta, IV. Béla magyar király 1247-ben a szörényi bánság egész területét az Olt folyóig a keresztes vitézeknek adta, hogy a dunai és oltmenti egész magyar határnak védelmét biztosítsa. A király utóbb kibővíté ez adományát és Rembaldnak, a keresztesek nagymesterének adta egész Kúnországot az Olt partján túl az erdélyi havasokig. Látható ebből, hogy Havaselvén a XIII. század közepén nyoma nincs a magyar királyi hatalomtól független bármi állami alakulásnak. Béla király itt püspökséget is létesített; 1246-ból ismerjük Gergelyt, az első szörényi püspököt.

Ekkor már oláh telepítések is voltak e vidéken. Az oláhok legtöbbnyire juhtenyésztésből éltek és annyira elszaporodtak, hogy Lythen nevü vajdájok fölhasználván IV. László király gyönge uralmát, föllázadt, hogy magát Magyarországtól függetlenné tegye. De az ellene küldött magyar sereg az oláhokat megverte, Lythent megölte, Barbat nevű testvérét elfogta és a magyar uraságot helyreállította. Havaselvén a magyar király vajdái, Szörényben a magyar király bánjai kormányoztak.

Igy folyt ez 1324-ig, mely évben még mindig magyar bánt találunk Szörényben. Ekkor azonban a magyar király havaselvi vajdája, Thokomér fia Bazarába Ivánkó vajdaságát kiterjesztette Szörény vármegyére is, hol időközben az oláhok szintén elszaporodtak. Károly királyunk több ízben elküldötte Bazarába Ivánkóhoz Bogárfia Márton szilágymegyei ispánt, egy a Csák Máté szolgálatában is kitünt ügyes férfiút, ki követi tisztében »híven és dicséretesen« járt el ugyan; de mint az eredmény megmutatta, nem kellő sikerrel, minthogy Bazarába megfészkelte magát Szörényben, melynek várát is elfoglalva tartotta.

Ily körülmények közt Szécsényi Tamás erdélyi vajda és Szécsi Dénes,

[1] L. »Szerb-magyar háboru. 1319.« czimü értekezésemet. Századok, 1894. 142.

előbb (1301) szörényi bán, ez idő szerint a királyi étekfogók mestere, kik közvetlen tapasztalásból ismerték e hegyi pásztorok ravaszságát, figyelmeztették a királyt, hogy ne hagyja annyiban a dolgot, hanem kergesse ki Szörényből Bazarábát, ha nem akarja, hogy az ország e határszéle veszendőbe menjen.

Károly király országos felülést rendelt tehát az aratás utánra, és míg egyes hadtesteket országa egyéb határainak oltalmára, másokat ipjának, Ulászló lengyel királynak segitségére küldött, ő maga tekintélyes haddal, melynek nagyja Laczkfi István, a királyi főlovászmester vala, indult Szörény vármegyébe, ezt elfoglalta, Szörény várát megvette és bánul bele ültette a már emlitett Szécsi Dénest. Megértvén ezeket Bazarába, tisztességes követeket küldött a királyhoz a következő izenettel: »Minthogy te, uram királyom, fáradtál sereged gyűjtésével, ezen fáradságodat hétezer márka ezüsttel fogom kárpótolni. Szörényt tartományával együtt elfoglaltad és birod, miattam birjad békével, valaminthogy a köteles adót, melylyel koronádnak tartozom, pontosan meg fogom fizetni évenkint. Ezen felül fiaim egyikét átadom neked, éljen udvarodban saját költségén és szolgáljon neked: csak térj vissza békességben és ne tedd ki népedet újabb bajnak, mert ha tovább jöttök, nem kerülitek ki a veszedelmet.« Megértvén ezeket a király, kevélyen azt felelé a követségnek: »Azt mondjátok Bazarábának, hogy ő az én juhaim bojtárja; én pedig szakállánál fogva rántom elő odujából.« Ekkor egy Dancs nevü hű főúr, Zólyom és Liptó ispánja ezeket mondá a királynak: »Uram, nagy alázattal és tisztesség tudással beszél ez a Bazarába; azért méltóztassál őt válaszadó leveledben királyi kegyelmedről és szeretetedről biztositani.« Hanem a király imént mondott dölyfös és fenyegető szavait ismételvén, azonnal kiadta a rendeletet a tovább indulásra.

Bazarába vajda követet küld Károly királyhoz.
(A bécsi képes krónikából.)

Igy irja le ez eseményt a magyar krónikás, ki e fejezetet azzal kezdi, hogy ugyanazon évben, melyben a méltatlan emlékü Felicián elpusztult,

azaz 1330-ban vezetett Károly király hadat Bazarába földére. Tehát ugyanazon szerző, ki a Záh Felicián merényletét elég bőven hagyta irásban, ugyanaz irta meg e rövid fejezetet a havaselvi magyar hadjáratról: »A változó szerencse elforditotta arczát és hátát mutatta a királynak, ki ellen mindenünnen hadak támadtanak, serege leveretett, és ráadásul kezén, lábán nagy kínokat szenvedett.« Nyilvánvaló, hogy habár a szerző, mint minden szavából kitetszik, igen roszszallotta a Felicián merényletét: nem javallotta a túlkemény szigort sem, melylyel ártatlan nemzetsége ellen eljártak, és e miatt főleg a királyt okolta. Neheztelése kiérzik azon jelenet megírásában is, mely állitólag a vajda követei és a király közt lefolyt. Mert habár lényegében minden úgy történhetett is, mint az egyszerü krónikás népszerűen előadja, a részletek, nevezetesen a király oktalan dölyfe, melynek oly sértő kifejezést adott, és szándéka, hogy Bazarábát kiveti országából, nem felelhetnek meg a valóságnak. Ugyanis, bármily ellenséges indulattal viseltetett a király Bazarába iránt, ennek gyalázatos árulása után is havaselvi vajdájának czímezi őt s havaselvi expeditiojának békés jellegét kiemeli, egyik jeles alaku levelében szóról szóra ezeket mondván: »Midőn az úr 1330. évében havaselvi tartományunk látogatására hadaink egy részével megindultunk, s azt békességesen megjártuk, onnét való visszajövetelünkben Bazarába havaselvi vajdánk felségáruló gonosz szándékkal ravaszul békességes indulatot mutatván, erdős, barangos vidéken titkos leseiből ellenségesen megtámadta seregünk egy részét.«

A havasalföldi hadjárat.
(A bécsi képes krónikából.)

Hol történt a magyar hadnak e veszedelme? még nincs megállapitva. A király jókor észre vette, hogy seregét a kietlen vidéken, az idő is már november felé haladván, ellátni nem képes. Hogy Argyasig eljutott, kétségtelen. Itt találta őt fel Bakó úr, Tatamérnak, a későbbi fejérvári prépostnak

és királyi alkanczellárnak testvére és Tamás erdélyi vajda csatlósa, ki a király és népe nagy csodálkozására nehány emberével szerencsésen fölkereste urát, titkos híreket hozván számára. Argyas várából már támadást is intéztek a királyi sereg ellen; de Laczkfi István a támadást visszaverte, sokakat a támadó oláhok közül megölt és hatot elfogott.

Ily körülmények közt szivesen fogadta a király Bazarába Ivánkó újabb ravasz alázkodását, ki hittel igérte, hogy hűségben marad a királyhoz, és kalauzokat adott, kik a királyt és seregét biztosan a legrövidebb úton kivezessék Erdélybe. Mert hiszen ha hosszú útra akarták volna a magyarok elhatározni magokat, czélszerűbb leendett a próbált úton térni vissza, melyen jövének. De a király megbizott a félhitű esküdözéseiben, mignem az áruló kalauzok seregét valamely hegyhasadékba vezették, melynek meredek sziklafalai tetejében az oláhok nagy sokasága ólálkodék, és a födözetlen, szűk fenéken haladó, rosszat nem sejtő királyra és hadára sziklákat hengerite, nyilakat hajita. Se támadásnak, se védekezésnek, se futásnak helye nem levén, mint a varsába került halak, halomra pusztultak a jeles vitézek, a nemesség virága, ifjak és öregek, gazdagok és szegények egyaránt. Különösen sok kún esett el, kiknek drága övei, ruhái, fegyverei, pénzes erszényei és kincsei az oláhok martalékává lettek. Ott találta hősi végét Osl Imre fia Lőrincz, a rettenthetetlen vitéz, a hires Kanizsai család alapitója; ott Lőrincz fia Tamás a királyhoz hűséges Athinai Abák közül; Pető csicsói várnagy Péter nevű atyafiával; Csepeli István fia János; ott veszett el Endre székesfejérvári prépost, királyi alkanczellár, és vele a király pecsétje; továbbá Mihály pozsegai és Miklós erdélyi prépostok; András sárosi plébános, Péter barát a domonkosiak rendjéből és a király egyéb papjai, udvari káplánai, kiknek a vad oláhok faszegeket vertek agyokba s így emésztették el őket. Mások, többnyire sebesültek, fogságba kerültek. Nagymártoni Simon fia

Szécsi Dezső önfeláldozása.
(A bécsi képes krónikából.)

Lőrincz, Pál országbiró öcscse, zarándi főispán ott bénult meg bal karjára és került fogságba, melyből nagy váltságdíjon szabadult. Megszabadult a nevezett Bakó úr, de egyik szeme árán; valamint István a királyi udvar jegyzője, de ez se vére hullása nélkül. Szerencsésen járt Laczkfi István, kinek csak a drága lova veszett oda.

Károly király úgy menekült meg, hogy czímeres fegyverzetét megcserélte a Szécsi Dezsőével, a Dénes bán fiával, kit aztán az oláhok, azt hivén hogy ő a király, kegyetlenül meggyilkoltak. Károly ekkor győződhetett meg igazán, hogyan tudják királyukat szeretni a magyar hazafiak. Az öreg Dancs és fia László, Laczkfi István, Csór Tamás, Szántai Kolos, Berend fia Márton és számosan mások, mint az élő fal, úgy állottak körül, hogy a jégesőként hulló nyilakat és csapásokat felfogják. Mennyit kellett tűrniök, szenvedniök, minthogy e borzasztó mészárlás november 9-től 12-ig, péntektől hétfőig, teljes négy napig tartott. Étlen és szomjan, éjjel és nappal, fáradtan és bágyadtan, örökös halálos félelem között szenvedték át e napok borzalmait. A király lova a fáradtságtól már makacskodni kezdett. Csór Tamás leszállott a maga lováról és fölajánlotta azt királyának, hogy ráüljön és mentse életét; pedig tudta, ha gyalog marad, a biztos halálnak teszi ki magát. A király azonban sokkalta fásultabb volt, hogy sem híve nemes ajánlatát elfogadta volna. Ernyedtségében lehanyatlott lováról, és magától nem is birt már fölülni reá. E fenyegető veszedelemből Szántai Kolos, a királyi apród mentette ki urát az által, hogy nagy fáradsággal és nem kisebb ügyességgel ujra fölsegitette nyergébe... Mit ér, ha a krónikás hozzá teszi, hogy az oláhok közül is annyian hullottak el, mint őszszel a legyek. Leverten érkezett magyar földre serge romjaival a király s folytatta utját Temesvárra, honnan sietve ment Visegrádra, s a hivatalos leülést 1331 január elsejére határozta. De azok közűl, kik Havaselvén harczoltak, sokan már rég leültek, hogy, ha aczélukat és vértjüket nem, honszerető és hazamentő vitéz szellemüket és a király iránti hűségöket fiaikra, unokáikra hagyják.

Oláhországnak ez volt születése napja. Ekkor ébredt föl fiaiban az öntudat; ez időtől keltezheti államiságát; a kóborló pásztorokból nemzet alakult.[1]

[1] L. »Az Osl nemzetség története« és »A Nagy-Martoniak« cz. értekezéseimet. Turul, 1889. és 1891.

Az első havasalföldi pénz.

III. FEJEZET.

Nyugati politika.

Az első szorosabb összeköttetés Károly király és a Habsburgok között 1317-re vezethető vissza.

Jóllehet hazai tudósítások nem emlékeznek róla, nincs okunk kétségbe vonni azon osztrák krónikások följegyzéseit, a kik szerint Frigyes római király és osztrák herczeg lejött Komárom ostromához, melynek bevétele azért került nagy fáradtságba, mivel a Duna medre veszi körül. De az osztrákoknak sikerült a Dunát másfelé terelni s így Komáromot a királyi hatalomnak alávetni.

Mária királyné halála.
(A bécsi képes krónikából.)

Az osztrákok, midőn magoknak tulajdonitják Komárom megvételéből a főérdemet, nyilvánvalóan, túloznak, minthogy Frigyes, voltaképpen segélyt jött kérni Károly királytól. Ismeretes, hogy a római királyválasztás meddő volt; a szavazatok egy része Szép-Frigyesre, mása a bajor Lajosra esett, és a pártkirályok közt, kik unokatestvérek és gyermekkori barátok valának, a fegyvernek kellett döntenie. A fegyver nem a Habsburgoknak kedvezett, jóllehet Lipót herczeget, Frigyes öcscsét, e fegyveres tények egyik főhősét, a lovagok mintaképének tartották. Ő is kezdette meg az ellenségeskedést, midőn a svájcziak: Uri, Schwyz és Unterwalden népei ellen fordult, kik Lajos hivei valának. Azt hitte, könnyen elbánik ezen föllázadt parasztokkal, de nem ismerte a szabadságért lelkesedő nép erejét. A svájcziak, csak ezerháromszáz vitéz férfiú, Morgarten mellett a bérczeken tanyáztak, midőn 1315 november 15-én Lipót hadai a hegyszorosokat megtöltve, a fagyos és sikos úton előre törtetének. A svájcziak őket kövekkel, szirtdarabokkal, fahasábokkal fogadták, melyek a meredek sziklákon legördülve, összezúztak lovat és lovagot egyaránt. Tömérdeken, a lovagok szine, virága vesztek ott; Lipót herczeg nagy nehezen menekült mellék ösvényeken. E veszedelem után beláthatta Szép-

Frigyes, hogy a maga erejével le nem győzheti vetélytársát; megint fölkérte tehát a magyar királyt, hogy segitsen rajta. Károly király azonban, szeme előtt tartván, mint kötelessége volt, az ország érdekeit, mindig azt hajtogatta: katonát zsold nélkül nem lehet kapni; ha szívesen teljesiti is Frigyes kivánságát, de ezt csak akkor volna módjában tennie, ha Pozsony, a koronának egy eltépett része visszakerülne az országhoz. Természetesen nem úgy értette, hogy Ágnes királyné özvegyi tartása rövidséget szenvedjen; hanem azt még sem tűrhette, hogy Pozsony várában, városában és megyéjében a német vesse meg a lábát. Frigyes elfogadta az ajánlatot és igérte, hogy ez iránt nénjével, Ágnes királynéval majd egyességre jut. De bizony nem hamar jutott, minek a Károly és Frigyes közti elhidegülés lett a következménye.

Idegenkedésének a Habsburgok iránt kézzel fogható jelét adta Károly király, midőn János cseh királyhoz, a Habsburgoknak mindvégig ellenfeléhez közeledett. Meghalván ugyanis 1317 deczember 19-én első felesége Mária, a beuthen-tescheni herczeg leánya, kit Székes-Fejérvárt temettetett el, a gyermektelenül megözvegyült király elküldé Szécsényi Tamás és Nagymártoni Simon ispánokat tolmácscsal és illő kísérettel János cseh királyhoz, megkeresendő őt, adná neki feleségül nővérei, VII. Henrik császár árvái egyikét. János király a követséget barátságosan fogadván, nővéreit, kik közül az idősbet Máriának, az ifjabbat Beatrixnek nevezik vala, de egyikök sem érte még el kora tizennegyedik évét, Luxemburgból hirnökök által magához hivatta. Bátyjok hivására mindkét szűz kiséretökkel együtt megérkezék Prágába 1318 június 20-án. Negyed napra azután a király, királyné a leányokkal egyetemben elindulának a königsaali monostorba, melynek alapitási évfordulóját kellett megülniök. Eljövének ide a magyar király követei is, és János király ráállott ismételt esedezésökre, szabad választásukra hagyván, hogy nővérei közü szemeljék ki, a melyiket akarják. A königsaali apát, kinek e tudósitást köszönjük, szintén jelen volt a választásnál. Némán — úgymond — de nyitott szemmel állottak a két leány előtt a magyar urak; jól szemügyre vették szűzies finom arczukat, testök

Károly esküvője Erzsébettel.
(A bécsi képes krónikából.)

alkatát, járásokat és gyorsan határoztak a kijelölendő iránt: Beatrixet, az ifjabbik leányt kérték meg a magyar király számára asszonyuknak és királynéjoknak. János király megegyezését adta és örült a dolognak. A leányt pedig bevezették a templomba és a königsaali Boldogasszonynak szentelt főoltár előtt törvényesen eljegyezték Károly magyar király távollétében a nevezett ispánok kezéhez. A harangok megszólaltak és a hódolattal tisztelgő szerzetesek gyülekezete nagy hangon elénekelte a Tedeumot. Nem sokára azután Károly király ünnepélyes követséget küldött a gyenge leányzóért, mely őt a morva-magyar határszélen tisztelettel fogadta, Magyarországba vezette, hol Szent-Márton püspök nyolczadában (november 12—18.) megkoronáztaték, mire azonnal fényes menyekzőt tartott vele Károly király.

Bajor Lajos.
(A mainzi városi múzeumban.)

Azonban a boldogság nem sokáig tartott. A krónikaíró apátúrnak már egy évvel később föl kellett jegyeznie, hogy Szent-Márton napja (1319 november 11) körül meghalt Beatrix magyar királyné asszony (a magzattal együtt, melynek életet adott), a mint erről bátyjának, János cseh királynak biztos értesítést hoztak. Károly király pedig eltemette feleségét Nagy-Váradon a Szent-László templomában, azon oltár előtt, melyet Kopasz nádor emeltetett, és a hol valószínüleg a maga számára jelölt nyughelyet.[1] A másodszor is özvegyen maradt Károly király végül 1320 július 6-án Budán Erzsébet lengyel herczegnővel lépett házasságra, ki II. (Lokietek) Ulászló lengyel királynak és feleségének Hedvignek leánya volt.

Hét esztendeje elmult, hogy Szép-Frigyest pártja megválasztotta római

[1] L. »Leánykérő Károly király számára« czimü tört. rajzomat. Századok, 1893. 507.

királynak, és ezóta évenkint megujuló dühvel folyt a harcz vetélkedő társával, a bajor Lajossal. Az erőre szinte egyenlő hadakozó felek kerülték a döntő ütközetet, hanem egymás tartományát pusztították, hiveit zsarolták, gyilkolták. Elsőrendü szövetségeseik, a bajoré: János cseh király épen úgy, mint az osztráké: Károly magyar király idegenkedtek a nagyobb erőkifejtéstől. János királynak sohasem volt elég pénze, és éppen ebben szenvedett hiányt Lajos is. Károly király pedig segítsége díjául Pozsonyt kivánta; osztrák Frigyes oda igérte neki kétszer is, egyszer 1314-ben, másszor 1317-ben, de egyszer sem állott szavának. Ebből kettős baj háromlott Szép-Frigyesre; az egyik, hogy nem bírván végezni Lajossal, királysága függőben maradt; a másik, hogy Károly király a csehek felé szítván, hivei mind inkább pusztították Ausztriát, mire Ausztria főurai bőven rászolgáltak, ha egyébért nem, azért, mert a lázadó Németujváriakkal egy húron pendültek. Ekközben elhunyván Beatrix magyar királyné, megszakadt a magyarokat és cseheket összekötő fonál és Szép-Frigyes czélszerünek találta a magyar királyt fölkeresni. 1321 november 21-én Temesvárt találjuk őt, kedves unokaöcscsével Károly királylyal tárgyalván. E tárgyalásról ugyancsak egy oklevél tanuskodik, melyben a magyar király kötelezi magát, hogy mindazon károkat, melyeket atattvalói az osztrákoknak okoztak, megtéríti; de — miként a következés mutatja — nem szenved kétséget, hogy Károly ez alkalommal segítséget igért Frigyes következő évi hadjáratához a bajor ellen; miből ismét az következik, hogy Frigyes is kötelezte magát Pozsony visszaszolgáltatására, a mi meg a magyar segítségnek volt elengedhetetlen föltétele.

Károly király szavát megtartotta és pedig bő mértékben, mert míg Szép-Frigyes összes osztrák, stájer és többi német hivei kétezerkétszáz embernél többet síkra állitani nem birtak, a magyar király segitő csapatai hatezerkétszáz lovast, köztök négyezer kún íjászt számitának. Hadnagyuk Köcski Sándor volt, kit Károly király vitéz tetteiért igen magasztal. Köcski Sándor vitézségének hire — úgymond — az egész világon elterjedt, mi által a magyar nemzet dicsősége, nem különben a magyar király tekintélye nagyban növekedett. Frigyes hadai a Duna mentén, és pedig a németek annak balpartján, a magyarok a jobb parton haladtak fölfelé Passauig. Keserű panaszok fakadtak az átvonuló magyarok és pogányok (kúnok) okozta károk miatt: a szegény emberek házait fölgyújták, a templomokat feltörték és kifosztották. Azonban ugyanezen panaszosok szerint az osztrákok se jártak el emberiebben, kik hadba indulván, saját hazájukat, mintha visszatérni soha sem akarnának, a pogánynál is pogányabban pusztították. Nem kiméltek semmit; a parasztok, polgárok, sőt nemesek vagyonát is elrabolták. A jobbágyakat, nem tekintvén kiéi, elfogták, és míg drága pénzen ki nem váltották magukat, a tűzön pörkölték vagy másképpen kegyetlenkedtek velük. Az edényt, bútort, hordókat összetörték, feltüzelték, és a mi leggaládabb, az eleséget és bort, melyet magokkal vinni nem birtak, az utcza

sarába vagy a folyóba öntötték, hacsak ezt is meg nem váltotta pénzen tulajdonosa. A mi hallatlan volt eddig: a kisebb nemesek kastélyait, ha bizonyos összegben előre ki nem egyeztek, fegyveres kézzel, nyilaikkal és tűzzel megtámadták. Szóval: a kereszténveknek nevezett osztrákok nem voltak jobbak a pogányoknál, mert nem kiméltek se nemet, se kort, se szerzetest vagy egyházi férfiút, se más rangú embert.

Szép-Frigyes seregével szeptember vége felé megérkezett Mühldorfhoz az Inn partjára; e folyón túl, Ampfingnél, vele szemben bajor Lajos ütött tábort; Lipót osztrák herczeg pedig valahol a Lech partján vesztegette — segélyt gyűjtvén bátyjának — a drága időt, minthogy bátyja követei, kiknek lovait a fürstenfeldi barátok eltüntették, nem értesitették a kellő időben. Lajos hadai már mind együtt valának; segélyt sehonnan se várhatott, a miért a tüzes cseh király sürgette a megütközést. Frigyes elfogadta az ajánlatot. Hasztalan tanácsolták neki, hogy öcscsét Lipót herczeget ókvetlen várja be. Dicséretére válik, de hasznára nem vált felelete, hogy e háború alatt annyi sérelem esett a kereszténységen, annyian lettek özvegyekké és árvákká, hogy az elhatározó ütközetet, dőljön akármerre, nem halaszthatja tovább.

Az ütközet reggelén, 1332 szeptember 28-án Frigyes négy hadtestbe osztotta seregét. A magyarokat és kúnokat, elkülönitve e négy hadtesttől, egy hegyre állitá, valószinüleg azon dombsorra, mely Dornberg átellenében, az Isen folyócska jobb partján Friexingtől keletnek vonul. E háttérbe szorítást a magyarok igen zokon vették. Okát e mellőzésnek nem irják meg, de nem nehéz kitalálni. A katonákat az időben a remélhető zsákmány, főleg azon váltságdíj kecsegtette, mely az ejtett foglyok után került. Ettől látták magokat elütve a másodsorban felállitott magyar segédhadak »és ez okon veszett el a csata«.

Reggel hat órakor csapott össze a két ellenséges hadsereg. Délig a Habsburgok határozott elsőségben voltak. Ötszázan az ellenfél legnemesebb vitézei közül fogságba kerültek és becsületszavakat kellett lekötniök, hogy többé nem küzdenek. A cseh király is nagy veszélyben forgott. Ő is lebukott lováról és el kell vala alatta vesznie, ha egyik osztrák főúr (Ebersdorfert gyanusiták ez árulással) talpra nem segiti. A bajorok nem adták föl a harczot. A gyalogságot küldék most az ütközetbe; a lovagok is leszállottak a lóról gyalog harczolandók. Főgondjuk az volt, hogy elleneseik harczi méneit megbénitsák, inát szegjék, leszúrják. E szokatlan harczmód által a lovagok felbuktak, megölettek vagy fogságba kerültek. Az osztrákok csatarendje máris megingott, midőn az ellenség megkerülésére kiküldött nürnbergi várgróf négyszáz pihent sisakosával a csatatérre megérkezék. Ő döntötte el a csata sorsát. Az osztrákok esztelenül azt hitték, hogy a várva várt Lipót herczeg serege érkezik és eléje ügettek; mire a tévedés földerült, el voltak fogva, legelőbb Henrik herczeg. Ekkor már a becsületét lekötött ötszáz bajor se türtőztethette magát, és szavát szegve rátört az ellenségre. Frigyes király lovát egy csatlós szintén átszúrta; a földre bukott király a nürnbergi várgróf fogságába került, ki meg-

A königsfeldeni apáczakolostor.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

Szent-Erzsébet.
(Ágnes királyné által készittetett üvegfestmény a königsfeldeni templomban.)

kegyelmezett életének és Lajos király elé vezette. »Isten hozott rokon; soha oly szívesen nem láttalak, mint jelennen,« e gúnyszavakkal fogadta őt a bajor. Frigyes nem birt válaszolni. A beállott zavarra az osztrák lövészek meghátráltak; az elhanyagolt magyarok és kúnok, kiket Frigyes a hegyen feledett, szintén hátat fordítottak. De nem súlyos veszteség nélkül, mert csupán Köcski Sándor dandárából, rokonai és csatlósai közül, nyolczvan ember veszett el. Úgy látszik, ezek árán mentette meg a magyar név becsületét, a miért Károly király teljes elismerését nemcsak megérdemelte, de meg is kapta.

Bajor Lajos foglyát, Szép-Frigyest Trausnitz várába záratta, míg Henrik herczeg a hadi zsákmány elosztásánál a cseh király hatalmába került, ki őt Brüglitzben lánczra verve őrizteté. Karácsony táján azon-

ban magához hozatta Prágába és eléje szabta a föltételeket, melyek alatt hajlandó őt szabadon bocsátani. Henrik e föltételekkel testvéreihez ment, ha vajon hajlandók-e azokat teljesíteni? De ezek oly nyomasztóknak és lealázóknak találták e föltételeket, hogy Henrik adott szavához híven kénytelen volt önként visszatérni fogságába. Pedig az osztrák uralkodó ház ez időben a legelhagyottabb állapotban vala. Feje és egyik főbb tagja rabságban sínlődtek; eddigi hivei, a német urak, nemesek és városok gyalázatosan cserbe hagyták és átcsaptak győzelmes ellenfeléhez; kevés tanácstalan barátja elcsüggedt. Ekkor emlékeztek meg megint az igaz barátról, a magyar királyról, kit Pozsonynyal mindeddig csak hitegettek. Nehéz szívvel teljesitették az osztrák-magyar szövetségnek föltételét. Pozsony vára és városa ekkor csakugyan visszakerült az országhoz, nagy örömére Károly királynak, ki Pozsony városát azonnal megajándékozta Szőllős nevü faluval, melyet éppen e napokban adott el Pozsony városa; megjutalmazta Haschendorfer Wolfing német urat is, kinek érdemeül rótta föl, hogy Pozsony, melyet az osztrák és stájer herczegek »hatalmasul letartottak«, az ő szorgos utánjárása következtében került meg. A königsfeldeni kolostor magányába visszavonult Ágnes királyné pedig ezentul is megkapta évi 8000 márka ezüstjét, mely őt Pozsony jövedelme czimén megillette.

Károly magyar király csakugyan hűséges barátnak mutatkozott. Péter-Váradon, 1323 február 20-án kelt levelében megújitotta szövetségét az osztrák herczegekkel János cseh, Lajos római király és örökösei ellen, nyilván kijelentvén, hogy ezt a régi atyafiságos barátságon felül azért teszi, mert Pozsony visszakerült az országhoz. Nagyobb nyomaték okáért ezen szövetséges levelet megerősítteté az ország főuraival is Szenczen, 1323 április 8-án. A szövetségnek azonban nem volt támadó jellege. Károly király azon volt, hogy a cseh királyt az osztrák herczegekkel kibékítse. Az alkudozások ugyanezen évi augusztus 24-én kezdődtek meg Holics és Gőding közt, amott a magyar király és az osztrák herczegek, itt a cseh király tartván ez alkalomból udvart. Károly király közvetítő fáradozását siker jutalmazta. A cseh király mind az öt Habsburggal: Frigyes, Lipót, Albert, Henrik és Ottó osztrák herczegekkel megbékélt. Igérte, hogy Lajost ellenök segiteni nem fogja; ellenben Henrik herczeget méltányos föltételek mellett szabadon bocsáttatta. Hogy a dolgok e fordulata Frigyes király sorsára is befolyt, azon nem lehet kételkedni, noha ő jóval később (1325) szabadult meg fogságából, ugyanakkor, midőn Lipót herczeg, »a lovagok virága,« férfi kora teljében megszünt élni.

Mind e jó szolgálatokért a magyar király jutalma az lett, hogy Pozsony vára és városa a többszörös igéret, szerződés, sőt átadás daczára megint visszakerült az osztrákok kezébe. És e dolog nem járt álnokság nélkül. Úgy látszik, a pozsonyi polgároknak is volt részök ez alávaló játékban: a hűséget megtörték, de Szőllőst megtartották.[1]

*

[1] L. a már idézett »Ágnes királyné« és »Köcski Sándor« czimü értekezéseimet.

A Habsburgok hamar elfeledték, mivel tartoznak Károly magyar királynak, ki őket majd a cseh II. Venczel, majd a bajor Lajos ellen tekintélyes hadakkal segitette. A fegyveres segítségen kivül Károly egyebekben is mindig kedvét kereste kedves unokatestvéreinek; hanem ezeknek már nagyatyjok, Habsburg Rudolf óta inkább kellett Magyarország, mint királya. Panaszra elég oka volt. Láttuk, mint ütötték el fáradságának már nem jutalmától, hanem bérétől, Pozsonytól, annyi kecsegtetés, igéret és szerződés daczára. Pozsonyon kivül egyes véghelyek és végvidékek, egyebek közt Muraköz, melyet V. István korában foglaltak el hatalmasul, folyton a németek bitorló kezén maradt, kik a hazaáruló Németujváriakat, fegyveresen betörvén Magyarországba, törvényes királyuk ellen segítették. Legújabban Szép-Frigyes leányát Henriknek, a bajor Ottó fiának jegyezte el, kinek özvegy anyja mind halálig viselte a magyar királyné czímét és Magyarország czímerét, fia tehát minden perczben fölléphetett, mint magyar trónkövetelő.

Azonban mind e visszásságok keserűséget okoztak csak, nem háborút. A fegyveres beavatkozást maga a legifjabb Habsburg, Ottó herczeg kérte. Ottó herczeget, Albert király legkisebb fiát, bátyjai nem sokba vették. Sem azt nem engedték meg neki, hogy a kormányba avatkozzék, sem jövedelmet nem adtak neki annyit, a mennyiből feleségét és udvari népét tisztességesen eltarthatta volna. Ottó többször szólt ez iránt testvéreivel, de ezek nem hallgattak reá, a mi a kissé könnyű vérű herczegnek annál inkább nehezére esett, minthogy Frigyes bátyja szépségét üresnek, Albert bátyja bölcseségét pedig tehetetlennek tudta. Ellenben neki, akkor az egyetlennek a családban, fiuivadéka is volt, pártja se hiányzott, minthogy az osztrák és stájer urak egy része hozzá szított. Károly magyar királyhoz fordult tehát, az ő tanácsát és közbenjárását kérvén.

Károly nem feledhette, hogy nagybátyját, Ottó atyját, Albert királyt hasonló okból, mert örökét kiadni vonakodott, meggyilkolta János Parricida herczeg, és készséggel felszólalt Ottó mellett, eltökélve levén, nagyobb baj elkerülése végett, szükség esetén fegyverrel is nyomatékot szerezni jóakaró figyelmeztetésének. Erre látszott kifejlődni az ügy, a miért Károly jó eleve hozzá látott a készülődéshez, és Ottóval egyetértve igyekezett megnyerni János cseh királyt, kiről tudta, hogy Szép-Frigyesnek nem éppen barátja. János király épen akkor, 1327 elején, érkezett Prágába, hogy az adót beszedje s aztán szokása szerint botorul elpazarolja. Ezzel hamar készen is volt, mivelhogy február első felében már Nagy-Szombatba sietett, hogy a magyar királylyal találkozzék. Mindkét király feltünés nélkül, csekély kisérettel érkezett, és úgy látszik, a ferenczrendiek zárdájába szállott. Károly király csupán legbizalmasabb két főemberét: Lipóczi Demeter tárnokmestert és Miczket, akkor már szlavóniai bánt hozta magával, azonkivül alkanczellárját a fejérvári prépostot, mivel irástudóra szintén volt szüksége; a cseh király kiséretében is csak az olmüczi püspök és két-három világi főúr vala. Hogy ez alkalommal kötötték meg a szövetséget az osztrák herczegek ellen, az abból is

bizonyos, mert e czéljokat mindjárt kötlevelök elején elfödni iparkodtak. Károly király, ugymond az oklevél, szükség esetén minden erejével segiteni fogja a cseh királyt mindenki ellen, kivevén az osztrák herczegeket, kikre több oknál fogva neheztelt. Ha azonban János király hadat izenne az osztrákoknak, ő ez esetben veszteg fog maradni, de még annyit sem enged meg, hogy a magyar urak közül valaki segitse a németet; míg, ha az osztrák herczegek támadnának a cseh királyra, akkor Károly király minden erejével melléje fog állani, föltéve hogy a harcztér nem esik messzire Magyarországtól. A kölcsönös segitség mindkét esetben ingyenes lesz; a királyok

János cseh király pecsétje.

a segitő had lótartásánál egyébbel nem tartoznak. Hogy pedig a szeretet kapcsa annál erősebbé legyen köztük, Károly király eljegyezte fiát, a negyed fél éves László herczeget János király leányával, a nálánál fél évvel idősebb Annával (szül. 1323 márczius 17.) s eziránt minden eshetőségre kiterjeszkedő szerződést kötött vele, melyre a ferenczieк temploma főoltárán szent esküt esküvének.

Az első, ki hasznát látta a magyar-cseh barátságnak, Ulászló lengyel király volt, kit apró termete miatt Lokieteknek (singnyi, rőf nagyságú) nevezett lengyel népe, Lotkotkónak a cseh. János cseh király ugyanis, Nagy-Szombatból visszatérve, egyenesen Sziléziába ment, hogy e hajdan

Lokietek Ulászló.
Matejko képe után

Csehországhoz csatolt tartomány hűbéresei hódolatát fogadja és innét seregét Krakó ellen, hol Lotkotkó székelt, vezesse. De a magyar király, kinek sürgős közbejöttét kérte ipja, követeket küldött leendő násza után ez üzenettel: »Inkább öld meg szemem láttára fiamat, (leendő vődet), hogysem apósomat bántsad.« Ezen szenvedélyes és az imént kötött szövetséget fenyegető kifakadásra a cseh király csakugyan beszüntetett minden ellenségeskedést László ellen. Miként folytak tovább a tárgyalások Károly magyar király és az osztrák herczegek közt, arról kútfőink mélyen hallgatnak, valamint a különben beszédes német krónikások is ezen reájok szégyenteljes eseményekről csupán rövid értesítésekkel szolgálnak.

A hadjáratot 1328 nyarán indult meg. A magyar sereget 80,000-re teszi a szövetséges csehek egykorú kútfője. Kétségtelen, hogy tekintélyes volt, minthogy a király összes népével vett részt benne. Hadnagya Laczkfi István, a későbbi erdélyi vajda, akkor még csak a királyi lovászok mestere volt. A magyar sereg Ausztriát a Duna mindkét oldalán, innen és túl elpusztította, tömérdek kárt okozván, mi az akkori hadjáratok egyik föladatát alkotta. A fősúlyt mégis a Dunától éjszakra fekvő vidékre fektette a király, kivált azért, minthogy a Wallseeknek, Pottendorfoknak, Zeltigereknek és Frigyes több főembereinek főleg itt voltak birtokaik. A magyarok a Mandhardshegyen is túlszáguldván, Waidhofen, Sighards és Eggenburg nevű várakat elfoglalták, miután a nevezett hegyen innen Marchegg, Stillfried, Rabensburg, Feldsberg, Gunzerstadt, Ulrichskirchen, Habern, Thösalt várakat s számos más erősséget is bevettek. A cseh király július végén érkezett meg 2300 sisakosával, csehekkel és lengyelekkel vegyest, a magyarok segitségére, és hat hétig ostromolta Drosendorfot, míg megvette. Ezzel a hadjáratnak jóformán vége is szakadt. Nem kevesen tüntették ki magukat e hadjáratban a magyarok közül; Laczkfi István Stielfried várát vette be, Hahóti Miklós, a későbbi szlavón bán, Habernt és Thösaltot foglalta el; Elefánti Dezső és Hektorfi Miklós királyi apród Marcheggnél tüntették ki magokat; Porpáczi Szarka Miklós, egyebek közt Stillfried ostrománál egy henczegő német lovagot nyergéből kiemelt és foglyul ejtett.

Frigyes királynak és osztrák herczegnek, kinek a hadviselésben soha sem volt szerencséje, és e hiányt ezuttal szószegő halogatással, vagy pöffeszkedéssel pótolnia nem lehetett, más menedéke nem maradt, mint békéért folyamodnia, melyet, miután öcscsének, Ottó herczegnek Haimburg városát és várát jövedelmei gyarapitására átengedte és a Habsburg-ház svájczi birtokainak kormányzásába neki befolyást biztositott, Károly királytól könnyen elnyert. A békét a Lajta melletti Bruckban, 1328 szeptember 21-én kötötték meg, mely napon a két oklevél kelt és kicseréltetett. Ezekben csak egyetlen pont úgy mellesleg árulja el a háború igazi okát, az t. i. melyben Károly király fegyveres szövetséget köt Frigyes, Albert és Ottó herczegekkel mindenki, még a császár ellen is, kivévén ugyanazon Ottó herczeget, szövetségesét János cseh királyt és ipját, László lengyel királyt.

Ellenben mint főokokat említik, hogy Frigyes király leányát néhai Ottó bajor herczeg fiának feleségül adván, a magyar királyban gyanut támasztott; aztán hogy az osztrák herczegek és övéik némely magyar határszéli részeket, várakat és földeket elfoglaltak: ezekből keletkeztek közöttök némely izetlenségek, háborgások és károsítások. De minthogy a herczegek biztositák Károly királyt, hogy Henrik bajor herczeget, a Frigyes vejét, Magyarország ellen soha se fogják segíteni, sőt ha akár a császár akár más valaki segítségével Magyarországra támadna, fegyvert ragadnának ellene és segítői ellen, minthogy továbbá a herczegek szentül megigérték, hogy Magyarország régi határainak helyreállítását többé nem akadályozzák, nevezetesen rábirják nénjöket, Ágnes özvegy magyar királynét, hogy Pozsonyra való minden jogáról mondjon le, a Muraközt pedig, melyet Walsee Ulrik elfoglalva tart, visszaadják, viszont Károly király is visszaadta Ausztriának a jelen háborúban elfoglalt részeit, és megengedte az osztrák alattvalóknak, kik Magyarországon szőlőbirtokosok, hogy, ha a szokásos hegyvámot megfizetik, azokat tovább művelhessék: örök békét és fegyverszövetséget kötöttek egymással, melyet a felek jelenlevő hivei, főpapok, országnagyok, ispánok és várnagyok esküvel szintén megerősitettek.

A béke helyreálltával a barátság is helyreállott az unokatestvérek: a magyar király és osztrák herczegek közt. Károly király számokra egy másik békelevelet is állított ki, mintegy kézi használatúl, nehogy az »unalmasan hosszú« (és rájok nézve lealázó) bruckival kellessék minduntalan előhozakodniok. E levélben csak az van megemlítve, hogy a magyar király és osztrák herczegek közt a szoros barátság helyre állott. A herczegek aztán tisztelegtek Károly királynál Pozsonyban, hogy ki mutassák iránta való barátságokat. A békekötés után a magyar seregek, melyek amúgy sem szerettek Szent-Mihály napja elteltével táborozni, minthogy lovaik ellátása ilyenkor fáradsággal járt, Ausztriából haza tértek.

János cseh király azonban elfoglalva tartotta a megvett várakat és vidéket, várván, hogy a békével, melyre hajlandó volt, megkinálják. Személyesen keresték őt fel az osztrák herczegek. János eléjök ment és Frigyes király láttára levette süvegét, hogy őt udvariasan üdvözölje. De Frigyes a cseh király üdvözletetét hideg büszkeséggel viszonozta, alig emelvén meg kalapját. Az udvariatlanság nagy lehetett, hogy az igen rövid látású cseh király észre vette, azt kemény megjegyzéssel kísérte és sarkon fordult azzal, hogy a háborút nyomatékosabban folytatja. A csehek ugyan nem éppen szerették királyukat, de a németek ellen való háború mindenkor oly népszerű volt nálok, hogy tűzzel fogtak új hadi készületekhez. Az egy Prága három nap alatt 10,000 fegyverest és 240 élelem- és fegyverhordó szekeret állitott ki. Hanem e friss sereg Znaimnál tovább nem ért, midőn a békekötés hire eléje érkezék. A megszeppent osztrák herczegek a békealkudozások fonalát újra fölvették. A lovagiasságában megsértett cseh király kemény föltételeket szabott, és csak Ottó herczeg szavára szállitotta alább, de még

mindig sulyos pénzbeli kárpótlásra, követeléseit, melyeket miután megadtak neki, november közepén visszatért Prágába.

Szép-Frigyes nemsokára (1330 január 13-án) meghalt, mire a magyar király még inkább éreztette barátságát unokaöcscseivel: Ottó herczeggel és bátyjával, a Bölcsnek nevezett II. Alberttel. Ottó 1331 szeptember elején fölkereste őt Pozsonyban és megkérte, hogy a brucki békekötést módositsa annyiban, hogy János cseh királyt hagyja ki belőle, sőt szövetkezzék velök ellene. Ok nélkül nem történt, de okát adni nem tudjuk, miért állott Károly király az osztrákok e kivánságára, és jóllehet az idő őszre járt és hadjáratra alkalmatlan volt, mégis segitséget igért nekik, mely határozatában a cseh királynak a morva határon történt személyes közbenjötte sem ingatta meg. Ezalatt az 50,000 harczosból, köztök 3500 sisakosból állott magyar csapatok fölvonultak a morva határon Laaig a Thaya mellett, hol az 1800 osztrák sisakossal és 20,000 gyalogossal egyesültek, míg velök szemben a cseh had 500 sisakos és 20,000 vegyes fegyverzetü vitézt számlált.

Hogy a cseheknek a harmadfélszer annyi ellenséggel kikötni nem volt kedvök, érthető; de hogy Ottó herczeg két hétig miért hagyta seregét a kellemetlen novemberi hidegben támadás nélkül vesztegelni és elkedvetlenedni, annak okát hiába keressük. Végre az időjárás, a november végén bekövetkezett nagy hideg, a magyarokat és osztrákokat eredmény nélkül haza késztette. Miután pedig a magyarok ott hagyták a csatatért, a cseh király is haza ment, embereire bízván az apró guerilla-harczot, melyhez minthogy jobban értettek az osztrák urak, mint a nagy hadjáratokhoz, az egész télen át folytatták. Békekötés vetett véget e nyomorúságos állapotnak, melyre Károly király látatlanban is ráállott azon föltétel alatt, hogy a cseh király Berencset és Holicsot, melyeket Csák Máté veje, egy István nevű cseh főúr elfoglalva tartott, visszaadja. Ez meg is történt s a király e várakat Menus fia Péter ispán gondjaira bízta.[1]

[1] L. »Tót Lőrincz« cz. értekezésemet. Századok, 1891. évf.

Erzsébet királyné titkos pecsétje.

IV. FEJEZET.

Károly családi viszonyai. Az utolsó évek.

Károly királynak első két feleségétől gyermeke nem maradt, a harmadik, Erzsébet királyné öt fiúval ajándékozta meg férjét. Az elsőt, ki 1321-ben jött a világra, de egy éves se lett, Károlynak hítták; a második, László 1324 november 1-én született; hanem e királyfi is, jóllehet már el volt jegyezve János cseh király leányával, 1329-ben szintén meghalt. A harmadik, Lajos[1] 1326 márczius 5-én született. A következő 1327 évi november 30-án, azaz Szent-András apostol ünnepén Endre, 1332 évi augusztus 20-án, Szent-István király ünnepén végre István herczeg jött a világra. Külföldi genealogusok még két leányt is adnak Károly királynak. Az egyiket Erzsébetnek híják és azt állitják róla, hogy Boleszló herczeg, falkenbergi seniornak volt a felesége; de minthogy ugyane genealogusok e házasságot conjecturánál egyébnek nem tartják, mi sem foglalkozunk tovább vele. Ellenben minden figyelmünket leköti azon állitás, hogy II. Henrik schweidnitzi herczegnek hites társa Katalin, I. Károly magyar király leánya volt, kinek Henrik herczeggel kötött házasságából született Anna, IV. Károly császár harmadik felesége. Annáról a legnevesebb cseh, morva és sziléziai történetírók állitják, hogy unokahuga volt Nagy-Lajos királynak, kinek udvarában nevelkedett s mellettök tanuskodik Nagy-Lajosnak Budán, 1353 május 27-én kelt levele, melyben IV. Károly, mint Anna férje iránti tekintetből lemondott Schweidnitz és Jauer herczegségekről, és minden őt, az országot és szent koronát megillető jogokról a nevezett herczegségekre. Ugyan miféle joga lehetett volna Magyarországnak a mondott herczegségekre, ha nem az, hogy azok esetleges örököse a magyar király unokahuga? Minthogy azonban a magyar történelem semmit se tud arról, hogy Károly királynak leánya is

Erzsébet királyné.
(A bécsi képes krónikából.)

[1] A Lajos név *Klodwig*tól ered, mely annyit tesz, mint *jeles vitéz*. »Nempe sonat Hluto praeclarum, Wiegch quoque Mars est«, úgymond Nigellius Ermoldus a Jámbor-Lajos tiszteletére írt költeményében. Ma Ludwig, kicsinyítve Lullo, latinosan Lodovicus, Ludovicus, franczián Louis, mely utóbbiból származott a magyar Lajos.

volt, pedig krónikáink Károly király minden törvényes ivadékát gondosan följegyezték, Katalinban Károly királynak törvénytelen gyermekét kell felismernünk. Azon körülmény, hogy a magyar király (eleddig) egyetlen leányát egy másodszülött schweidnitzi herczegecskének adta feleségül, csaknem teljesen kizárja a föltevést, hogy Katalin törvényes királyleány volt. Károly királynak egy törvénytelen fiát különben minden kétséget kizáró bizonysággal ismeri a történelem. Ez Kálmán »herczeg«, ki 1317 vége felé született, s kinek a király megengedte, hogy czimerét viselje. Midőn Károly harmadszor megnősült, Kálmánt keresztatyja, Ivánka váradi püspök gondjaira bizta, hogy őt pappá nevelje. Az imént emlitett Katalin ennek a Kálmánnak testvére lehetett.[1]

Ivánka püspök gondos nevelése nem vallott szégyent növendékével. Kálmán — mint pápai levelekből értesülünk — Isten kegyelméből tisztes, jámbor életével, jó erkölcseivel és fényes erényeivel születése foltját elfeledtetni iparkodott. Még mint növendék ifjú váradi éneklő kanonok, aztán esztergami prépost, 1337-ben pedig győri püspök lett, s mint ilyen 1375-ig kormányozta a győri egyházat.[2]

***

Tudjuk, hogy Károly magyar királyt születési jogon Sicilia trónja megillette, minthogy a szerződésben, melyet a szentszék Anjou Károlylyal, a provencei herczeggel 1264-ben kötött, az örökösödés rendje olyképpen volt meghatározva, hogy az előbb szülött az utóbb szülöttet, a fiú a leányt kizárja. Igy örökölte Károly után fia II. vagy Sánta-Károly a trónt. Ez utóbbinak első szülött fia, Károly Martel azonban, mint tudjuk, atyja előtt halt meg (1295) és fiát Károly Róbertet, azaz a későbbi I. Károly

[1] Némileg megerősiteni látszik ezen föltevésünket a pozsonyi városház kapualjának egyik zárköve, mely egészen ifju, szakálltalan és bajusztalan, püspöksüveges főt tüntet föl: minthogy pedig a másik zárkőben sisakdiszül az Anjouk ismert strucczmadara van, föltéve, — a mi igen valószinű — hogy e két ábra összefügg: történeti tudományunk jelen állása mellett nem gondolhatunk másra, mint hogy ama fiatal püspök Kálmán, Károly király természetes fia. A mondott kapu alja harmadik és nyegyedik zárköve két női koronás főt, egy idősbet és egy ifjabbat, látszólag anyát és leányát ábrázol, a kikről azt tartom, hogy Kálmán püspök anyja és nővére. Ki volt az anyja? arról némi felvilágositást látszik adni az ötödik zárkő, mely sisakot és ennek diszéül egy növekedő vagyis fél oroszlánt ábrázol. Ez valószinüleg Csák-czimer, miből ha az anyára következtetünk: ez a Csák nembeli Gyórkének, a király zászlótartójának, ki Rozgonynál elesett, volt leánya. Megárvulván Erzsébet (igy hitták a leányt) a király őt udvarába fogadta, utóbb feleségül adta Diprecht fia Jakus ispánnak és pozsonyi birónak, kit »komá«-jának nevezett a király és Prukkal, Pozsonyvármegyében megajándékozott. Károly valószinüleg számukra épittette a pozsonyi szóban forgó házat, mely Jakus és felesége halála után közös gyermekeikre maradt, kiktől azt Pozsony városa megvette. Ezek történeti tények, de a mit belőlük levontam, az puszta gyanitásnál nem egyéb.

[2] L. a köv. értekezéseimet: »A Piastok és magyar Anjouk közti rokonság.« Századok, 1892. és »Kálmán győri püspök.« U. ott, 1889.

Az Athenaeum nyomása.

A NÁPOLYI SZENT-JANUÁRIUS-TEMPLOM FŐKAPUJA.

magyar királyt, hét éves korában hagyta árván. Az örökösödési rend szerint tehát Károly-Róbertet illette volna meg Sicilia koronája, mint ezt Nagy-Lajos királyunk későbbi, a pápához intézett leveleiben számtalanszor hangsulyozta. De mivel unokájoknak Károly-Róbertnek a magyar koronát szánták volt nagyszülei, a siciliai koronát pedig harmadszülött fioknak, Róbertnek, mivel továbbá nem éppen alaptalan volt a félelem, hogy, ha Sánta Károlyt halála időnek előtte meglepné, unokája, a gyermek Károly Róbert uralkodása alatt Sicilia trónja nagyon meginoghatna: arra kérték a pápát, hogy az örökösödés megszabott rendét módositsa olyképpen, hogy Sánta Károly utódjává ne unokája Károly Róbert, se másodszülött fia, a későbbi toulousei püspök, Szent-Lajos, hanem harmadik fia Róbert legyen. VIII. Bonifácz pápa engedett e kérésnek, és azon okolással, hogy trónörökösnek az tekintendő, ki az uralkodóhoz vérségi kötelékénél és koránál fogva legközelebb áll, a fiui pedig közelebb áll az atyához az unokánál, Károly Róbert örökösödési jogát háttérbe szoritotta, és V. Kelemen pápa Sánta-Károlynak 1309-ben bekövetkezett halálakor csakugyan megkoronáztatta Róbertet Sicilia királyává.

Nagy-Lajos születése.
(A bécsi képes krónikából.)

A sok bajjal küzködő Károly Róbertnek türnie kellett e mellőzést; sőt Tamás esztergomi érsek után hiven elmondotta esküje azon szavait, melyekkel megigérte, hogy sem a római egyház jogait, sem annak tartományait háborgatni, sem a szentszéknek ezen tartományok érdekében hozott határozatait s rendeleteit sérteni nem fogja. Meg akarták ezzel kezeit kötni, hogy a szentszéknek, mint Sicilia hűbéres urának, rendelkezése ellen felléphessen. Szavát tartotta, hanem igényeiről Siciliára nem mondott le; sőt ellenkezőleg: az őseitől öröklött következetességgel mindig szem előtt tartotta azokat. Mihelyt csak némileg megizmosodék hatalma Magyarországon, megbizta atyafiát János viennei dauphint, hogy jogát a salernoi herczegségre és a szent angyalhegyi (Monte Gargano) javadalomra Róbert siciliai király előtt érvényesitse; sőt mit sem törődve ugyanezen nagybátyja ellenkezésével, kezdetben ugyan csak szórványosan, később következetesen használta a »Princeps Salernitanus et honoris ac montis sancti Angeli dominus« czimet, melyet már atyja is viselt. Utóbb a pápa is közben járt Róbert királynál, hogy unokaöcscsét e czim használatától ne

tiltsa el, és ajánlotta, hogy Róbert király unokáit, a siciliai herczegnőket magyar herczegekkel, Károly király fiaival házasitsák össze. Könnyen czélt ért, mert a siciliai királyt igen le sújtotta egyetlen fiának, Károly

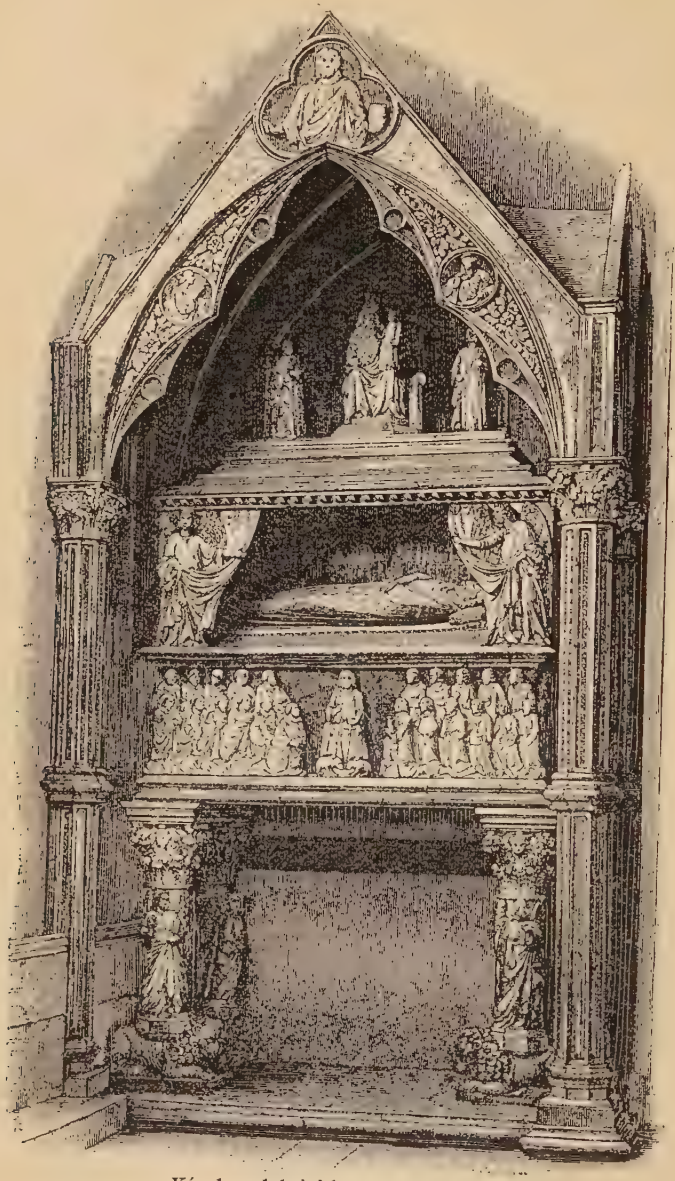

Károly calabriai herczeg siremléke.
(A nápolyi Szent-Januárius templomban.)

calabriai herczegnek 1328-ban bekövetkezett halála. E csapás félelemmel töltötte el és zaklatott lelkiismerete azzal vádolta, hogy talán nem igaz uton jutott Sicilia trónjára. Be kellett látnia, hogy ha unokáinak, Johan-

nának és Máriának, Károly calabriai herczeg leányainak jövőjét biztositani akarja saját testvéreinek, a tarantoi és durazzoi herczegeknek épen nem alaptalan támadásai ellen, oly férjeket kell számokra szereznie az Anjou-ház férfi tagjai közül, kiknek megtámadhatatlan joguk van a siciliai koronára.

Kortársai más jeles tulajdonságain kivül jámbor és igazságos embernek jellemzik Róbert királyt. Nem valószinütlen tehát, hogy e tervét végrehajtandó, azért gondolt legelőbb a magyar király fiaira, hogy jóvá tegye a sérelmet, melyet atyjokon elkövetett. A pápa helyeslésével is találkozott e terve. Róbert király tehát még a harminczas évek elején megindità az alkudozásokat a visegrádi udvarral. A követek és futárok egymást űzték az Adrián. 1331 tavaszán már készületeket tettek Nápolyban a magyar király fogadására. A pápát is megkeresték: adja megegyezését a tervezett házassághoz, arra is megkérték: adjon felmentést a házassági akadály alól, mely a fönforgó atyafiság miatt a kilátásba helyezett egybekelést meggátolná. XXII. János pápa készségesen megadta a dispensatiót, hogy Lajos és Endre, Károly magyar király fiai, házasságra léphessenek a velök harmadfokon vérrokon Johannával és Máriával, néhai Károly calabriai herczeg leányaival. Ő volt, ki leginkább sürgette e házassági egybekeléseket. Kétszer is írt Erzsébet királynénak, László zágrábi püspöknek, Endre fejérvári prépost és királyi alkanczellárnak, Tamás erdélyi vajdának, Demeter királyi tárnokmesternek, Miczk szlavón bánnak, Pál országbirónak, hogy igyekezzenek a kötendő házasságra nézve mennél előbb tisztába jönni; s újra írt a királynak és királynénak, hogy e házasságok megkötését ne halaszszák, hanem tekintve a számtalan hasznot, mely belőlök mind a két királyi házra háromolnék, a béke és szeretet megszilárditása végett mielőbb eszközöljék. Mindazonáltal a házassági szerződések megkötése valamiféle akadályba ütközött. A pápa azon panaszos szavaiból, hogy a békét és szeretetet megrontó gonosz szellem akasztá meg az egyetértést, sejthetjük, hogy már ekkor megindultak ama családi fondorlatok, melyeknek a szerencsétlen Endre herczeg utóbb áldozatává is lett.

Azonban 1322 június 30-án úgy értesülünk, hogy Sicilia királya, a leányok nagyatyja és Piacenzai Jakab udvari orvos és pozsonyi prépost, mint a magyar király titkos kanczellárja és teljes hatalmú megbizottja közt létre jött az egyezség következőképpen: Lajos, az elsőszülött, elveszi Johannát a szintén előbbszülöttet. Ha Lajos meghalna a házasság megkötése előtt, akkor Endre venné el Johannát; viszont ha Johanna halna meg, ez esetben Lajos vagy Endre Máriát venné el feleségül; ha pedig Lajos is, Johanna is elhunynának, akkor Endre kél egybe Máriával. Világos e sokféle combinatióból, hogy a magyar királyi ház mindig szeme előtt tartotta a két korona, a magyar és siciliai egyesitését; ha ugyan azt nem akarjuk föltenni, hogy Lajosnak a siciliai, Endrének a magyar koronát szánta.

Károly király 1332-ben már el is indult Nápoly felé, hogy e szerződést, melyet a szentszék is jóvá hagyott, megerősitse; de csak Székes-Fejérvárig érkezett, hol annyira elfogták a csúzos bántalmak (vagy talán a Nápolyból érkezett elégtelen és kellemetlen hirek), hogy útját abba hagyta és visszautazott Visegrádra. Az alkudozások tovább folytak, és midőn hosszas tanakodás után Róbert király kérésére végre abban állapodott meg Károly, hogy másodszülött fiát, Endrét viszi magával Nápolyba, Csór Tamást jelölte ki a kis herczeg nevelőjéül, tanitójául és háztartása főnökeül. Előre küldötte őket Zenggbe, velök valószinüleg Róbert barátot és Endre egykori dajkáját, Izoldát; hova midőn Zágrábon át júliusban maga is utánok a tengerpartra érkezék, nagy örömére szolgált, hogy mindeneket a legjobb rendben talált. Közben Róbert király fényes előkészületeket tett a magyar király fogadtatására. Manfredoniában hat gályát és elegendő számú hajót szereltetett föl Károly király 600 lovasból álló kisérete átszállitására. A hajókat veres, fehér, kék szinü (ezek voltak akkor a nemzeti szinek) és a magyar király czimerét viselő lobogókkal diszitette. A magyar király kiséretében valának Telegdi Csanád esztergomi érsek, Endre herczeg keresztatyja, Bátori András váradi és Piacenzai Jakab, immár csanádi püspök, Heniko a királyné egyik rokona, Dancs zólyomi főispán és számos más főur. Nápolyban mindnyájan dicsérettel halmozzák el a kis Endre herczeget korát meghaladó érettsége és szerénysége miatt.

Az alkudozások legott megint megindultak és a körül forogtak, hogy Károly király fiának, mint leendő siciliai királynak megkoronáztatását kivánta. Az agg Róbert király e szándéktól nem volt idegen, mert az uralkodásról lemondani és napjait csöndes szemlélődésben óhajtotta befejezni. Azonban a nápolyi királyi család cselszövényei folytán megváltoztatta e szándékát. Károly magyar királyt a láz törte; hanem szivós természete segitett rajta, és a pápa már szeptember 9-én (1333) örvendezését fejezte ki a fölött, hogy teljesen fölépült, de egyuttal figyelmeztette, nehogy hosszas távolléte kárt hozó legyen Magyarországra, végezze el ügyeit a siciliai királylyal s aztán induljon hazafelé. Szeptember második felében a két király végre megegyezett abban, hogy Endre lesz Róbert királynak halála után utódja; valamint a házassági szerződés iránt is akkép, hogy Endre és Johanna egybekelnek, mihelyest törvényes korukat elérik. Az egyezmény megtartására a két király, Sancia királyné, Róbert neje, és a két ország jelenlevő főurai esküvel kötelezték magukat. Az ünnepélyes eljegyzés Endre és Johanna közt szeptember 26-án történt meg, fényes ünnepségek és lovagi játékok között. A következő napon Róbert király Calabria herczegének nevezte ki Endrét, és e ténye által hivatalosan megjelölte őt trónörökösének.

Károly király aztán még sokáig maradt kedves szülőföldjén Nápolyban, hogy fia neveléséről, háztartásának berendezéséről gondoskodjék és

csak 1334 elején érkezett vissza Magyarországba. Hadi kiséretének leülése (residentia), mely után az illetőket ismét pörbe lehetett idézni, hivatalosan márczius 20. napjára határoztatott.[1]

*

Szerénytelenség nélkül mondhatta a magyar nemzet, hogy hazája Károly király eszélyes politikája által királynő gyanánt vált ki körülfekvő országok csoportjából. Fontosabb politikai ügyet a magyar király nélkül nem végeztek; mindenki az ő szövetségét kereste, ő volt a hangadó, az intézkedő. Magyarországot kezdették európaszerte archi-regnumnak tartani és nevezni, a mi mai nyelven szólva annyit tett, mint »nagy hatalom.« Leginkább kitünt ez 1335-ben a visegrádi fejedelmi congressuson, melynek czélja volt egyrészről Csehország, Lengyelország és a lovagrend közt a békét helyreállítani, másrészről megtörni Németország hatalmát, melylyel Magyarországot, de főleg Csehországot fenyegette, végre a kereskedelmi összeköttetést nyugat és kelet közt szabályozni.

Károly király több ízben küldött segítséget ipjának Ulászló lengyel királynak, kinek örökös küzdelmei valának a pogány litvaiakkal és a még pogányabb német lovagrenddel. Igy értesülünk, hogy 1325-ben megjutalmazta Rikalfot, a Berzeviczyek ősét, 1326-ban Egyed fiát Jánost, kiket tekintélyes haddal küldött volt Lengyelországba és ott dicséretesen hadakoztak. Midőn pedig 1330-tól 1332-ig ama három ízben kiujuló, vérengző rablójáratokat inditotta a német lovagrend a lengyel király ellen, melyben János cseh király is, mint a rend szövetségese részt vett: Károly király 8—10,000 emberrel Druget Vilmost, akkor Szepes, Győr és Zaránd ispánját, a későbbi (1334—1342) nádort küldötte ipja segítségére. A magyar sereg vitézül harczolt és nem csekély része volt benne, hogy a német lovagok addig is, míg Károly magyar király és János cseh király, mint békebirák kiegyenlitik majd a fenforgó viszályokat, fegyverszünetért esedeztek, melyben Lengyelországnak Dobrzynt és Bromberget visszaengedni kénytelenittettek. A viszály Pomeránia (Pomerella) körül forgott, melyet a lovagrend Lengyelországtól igaztalanul elszakitott és a pápa itélete daczára visszaadni vonakodott. A békebirák ugyan ismételve értekeztek, de eredményre főleg azért nem juthattak, mert Ulászló Pomerániáról semmi áron sem akart lemondani.

Azonban 1333 márczius 2-án meghalt Ulászló király, és a lengyel rendek összegyűltek Krakóban új királyt választandók. Károly magyar király is oda küldötte követeit, kik engedelmet nyervén, hogy a rendek gyülekezetében fölszólalhassanak, melegen ajánlották az ifjú Kázmér herczegnek, Lokietek Ulászló fiának megválasztását, mely esetben a magyar király mindennemü támogatását megigérték. Kázmért egyhangulag válasz-

[1] L. »Csór Tamás« czimü értekezésemet. Erd. Múzeum, 1890. évf.

tották meg aztán és Krakóban 1333 aprilis 24-én meg is koronázták. Károly tehát igéretét beváltandó mindenképpen arra törekedett, hogy Lengyelországot külső ellenségeitől megóvja, és a német lovagrend részéről úgy, mint János cseh király részéről békét szerezzen számára.

Csehországgal szemben ez neki teljesen sikerült, mert János cseh király, ki magát lengyel királynak is nevezte, és az osztrák herczegekkel csaknem folytonos ellenségeskedésben élt, ez időben régi barátjával és szövetségesével, Lajos császárral is meghasonlott a Henrik karantán herceg után maradt örökség miatt. Ha már előbb csupán az osztrákok ellen sem

A krakói székesegyház.

érezte magát túlerősnek a cseh király, most be kellett látnia annak szükségét, hogy a magyar királylyal és sógorával, a lengyel királylyal szövetkezzék. Elüljáróban a magyar király által sugalmazott Kázmér Sandomirban, 1335 május 28-án egy évre terjedő fegyverszünetet kötött János cseh király fiával, Károly morva őrgróffal, a későbbi IV. Károly császárral, melybe természetesen a magyar királyt is befoglalták. Augusztus közepén aztán Trencsényben jöttek össze a magyar, lengyel és cseh királyok meghatalmazottjai. A magyar küldöttség feje, tehát az egész értekezlet lelke, Miklós egri püspök, egykoron a bolognai egyetem rectora, igen tudós és

szerény férfiu volt. Nem egészen két heti tanácskozás után, augusztus 24-én, az uti possidetis alapján, a személyesen is oda érkezett cseh király és morva őrgróf jelenlétében akképen egyeztek meg, hogy a cseh király lemond minden jogáról Lengyelországra, azonképpen a lengyel király mindazon sziléziai és masoviai herczegségekről, melyek hűbéresei a cseh királynak meghódoltak. Ez ügy végleges elintézését pedig akkorra hagyták, midőn az érdekelt fejedelmek Visegrádon október 16-án Károly király udvarában találkozni fognak.

A cseh királyok 37 év óta voltak, kezdetben valóságos, azután czimzetes lengyel királyok. Nem csekély volt tehát az áldozat János cseh királytól, midőn lemondott minden jogáról a lengyel koronára és letette annak még czímét is. Ezen áldozattal nem állott arányban azon 20,000 hatvanad cseh garas, vagyis 20,000 márka ezüst, melyek fizetésére a lengyel király megbizottjai urokat kötelezték. Méltó ára csupán a magyar szövetség lehetett, a melyről szóló oklevelet Károly király nehány nap mulva, 1335 szeptember 3-án kiállitotta. Ez oklevélben eskü és a kiközösités terhe alatt kötelezték magukat Károly magyar király és elsőszülött fia Lajos herczeg, hogy János cseh királyt és fiait: Károly morva őrgrófot és János karantán herczeget mindenki ellen (kivevén Róbert siciliai és Kázmér lengyel királyt) teljes erejökkel segitendik, nevezetesen Albert és Ottó osztrák herczegekkel hirök és megegyezésök nélkül békét nem kötnek. Ez az első alkalom, hogy a még nem is tizenegy éves Lajos herczeget, kinek függő pecsétje a szövetség levelét szintén erősité, a politikába, a közéletbe bevonták.

Lajos herczeg pecsétje.

Október második felében és november elején érkeztek a fejedelmi vendégek Visegrádra. Fényes kisérettel jöttek és Károly király nagy ünnepélyességgel fogadta őket főpapjai és főurai élén, kik közül Csanád esztergomi érsek, László kalocsai érsek és kanczellár, Druget Vilmos nádor, Lipóczi Demeter királyi tárnokmester, Szécsényi Tamás erdélyi vajda, Ákos Mihály (Miczk) szlavón bán, Nagymártoni Pál országbiró soroltatnak fel. Elsőnek érkezett Kázmér lengyel király Ulászlóval, Leczye és Dobrzyn herczegével, Chartresi Galhard pápai követtel és udvara legelőkelőbb méltóságaival. Utána János cseh király, de még október végső napjaiban, mert mindszentek ünnepe körül (november elején) a német lovagrend követeivel már javában folytatta a tanácskozásokat. Később érkeztek a cseh király fia: Károly morva őrgróf és veje: Henrik alsó-bajor herczeg; míg Rudolf szász herczeg, Boleszló sziléziai herczeg és Liegnitz ura, Vitigo meiszeni és János olmüczi püspökök, Kolditzi Timó, Lipai Henrik és mások hol egyik, hol másik fejedelemmel érkezhettek. A koronás fők kétségkivül fönn a várban, vagy lenn a királyi palotában szállottak meg, míg kiséretök a magyar főpapok és főurak vendégei valának, kiknek Visegrádon fölös számmal voltak tornyaik,

palotáik, házaik és udvaraik. Polgárok sem hiányoztak, minthogy ez alkalommal rendezték a magyar-cseh-lengyel kereskedelmi viszonyokat. Bizonyos, hogy a gazdag Boroszlóból is volt itt küldöttség. Hogy a fejedelmek mekkora kisérettel jöttek, kitetszik abból, hogy egy-egy ebédre 4000 kenyér és 180 átalag bor kellett. A nagyszámú cselédség lovaival félszerek és sátrak alatt tanyázott. Hogy a küludvarok követségei, a megyék nemessége, bel- és külföldi városok küldöttei is megjelentek Visegrádon, részint tisztelgésül, részint érdekeik előmozdítására, vagy csak kiváncsiságból is, hogy jelen lehessenek valamelyikén a számos és pompás ünnepélyeknek, milyeket Magyarországon régen láttak, magától értetik.

Az összejövetel derekas czélja, a tárgyalások a cseh király és a lengyel király közt, minden nehézség nélkül értek eredményt. A trencsényi praeliminarékat helyben hagyták. A cseh király ünnepélyes formában írásba foglalva lemondását a lengyel királyi czímről, s minden jogáról Lengyelországra, lemondási oklevelét a magyar király kezébe tette le mindaddig, míg Kázmér lengyel király a kikötött kárpótlási összeget egészen lefizeti. Aztán szövetkeztek Lajos német király és Albert osztrák herczeg ellen. A szövetségesek valának János cseh király, Kázmér lengyel király, Károly morva őrgróf, Henrik alsó-bajor herczeg, Károly magyar király és fia Lajos herczeg. E szövetség megerősítésére Kázmér lengyel király leánykáját Henrik bajor herczeg kis fiával jegyezte el.

Nem oly simán és könnyen egyenlítették ki János cseh király és Károly magyar király, mint fölkért békebirák, a Lengyelország és a német lovagrend közt elmérgesedett viszályt. Pomeránia végre is a lovagrendé maradt, mely föltételhez Kázmér király kénytelen, kelletlen hozzájárult ugyan, de melytől a lengyel nemzet épúgy idegenkedett, mint Kázmér utódja, Nagy-Lajos. A szerződés alatt tanuképpen se olvasunk lengyel nevet; tanukúl csupán a föntebb emlitett magyar és cseh főurak szerepeltek.

Mily ünnepségeket ültek, mily fényt fejtettek ki a magyar királyi család és főurak a fejedelmi vendégek tiszteletére, azt — sajnos — felírva nem találjuk. De annyi bizonyos, hogy Erzsébet magyar királynénak november 19-ikére eső nevenapján ezek tetőpontjokat érték. Ekkor kelt a békekötés a cseh és lengyel király közt; ekkor a szövetségi okirat; ekkor tartották Kázmér király leányának eljegyzését a bajor herczeg fiával. Károly király vendégei közt fejedelmi magyar bőkezüséggel fényes ajándékokat osztott szét.[1]

[1] János királynak adott egy 200 márkát érő mosdó medenczét és kancsót, 50 aranynyal futtatott ezüstös kupát, két tegezt, két vitézkötést, egy csodaszép ostáblát, melynek négyzetei aranyba foglalt jaspisokkal és smaragdokkal voltak kirakva, az alakok pedig: a szegleten álló várak, gyalogok, pánczélos lovagok és királyok természethiven aranyból készitve, drága kövekkel ékitve; két megbecsülhetetlen értékü nyerget, egy kétszáz márkára becsült tőrt, egy gyöngyházból készült bámulatos mívü csészét, két drágaköves poharat, melyek mindegyike kétszáz aranyforintot nyomott, ötvenkét teljes ruházatot stb. Károly őrgróf, kit ez alkalommal a magyar király lovaggá avatott föl, drága lovakat, aranyos szerszámmal, csótárral, nyergekkel, vitézkötést és puzdrát (tarsolyt) kapott emlékül.

A vendégek november végén oszladoztak. A cseh király, ki ezentúl pecsétjeiben és leveleiben nem élt a lengyel király czímével, magával vitte az ifjú Kázmért Prágába, hova deczember 6-án érkeztek meg, s honnét Kázmér király kilencz napi ünnepeltetés után ment haza Krakóba.[1]

Károly király elpártolása unokaöcscseitől, az osztrák herczegektől és átpártolása a cseh királyhoz eléggé indokolva volt azon előnyök által, melyeket a hatalmak ezen új tömörülése a magyar király süvének, Kázmér lengyel királynak hozott. Volt azonban Károly királynak még más oka is: az osztrák herczegek megbizhatatlansága, mely arra inditotta, hogy ezen hálátlan rokonokkal, kiket jótéteményeivel meghóditani nem birt, fegyverei élét éreztesse. A legfőbb ok vala, hogy a békekötések föltételeit meg nem tartották. Pozsony ugyan végre-valahára, úgy látszik 1328-ban, viszszaszált az országra, minthogy Treutel Miklósban magyar királyi főispánt találunk benne; de a Muraköz, más határszéli területek és várak visszaadásáról, vagyis az ország határainak kiigazitásáról szó se volt; e helyett halljuk, hogy az ország lakói és kereskedői osztrák részről méltatlanságokat és károkat szenvedtek. Nagymartoni Pál országbiró, egy inkább német, mint magyar főúr mondja, hogy a magyar nemzet 1336-ban a németek szemtelensége, betörése és dühödtsége visszautasitására és megfékezésére viselt hadjáratot. S ha egyéb, valóban hajmeresztő adataink nem is volnának, maga e nyilatkozat elég volna Károly király eljárásának igazolására.

Az osztrák herczegek: Albert és Ottó, hogy a rosszat gonoszszal tetézzék, megalázták magukat legnagyobb ellenségök Lajos császár előtt, ki bátyjokat, a Szépnek nevezett Frigyest éveken át fogságban tartotta, és pártfogását keresték. A császár Bécsbe jött, hol a papság ott időzése alatt ugyan se nem misézett, se nem harangoztatott, de a herczegi ház nagy kitüntetéssel fogadta és egyebek közt arra kérte: engedje meg, hogy a Magyarországon fekvő német császári hűbéreket az osztrák herczegek annak adhassák, a kinek akarják. Bajor Lajos jól tudhatta, hogy a császárnak Magyarországon semminemü hűbére nincsen, mindamellett teljesitette az osztrák herczegeknek kérését. A legmerészebb támadás volt ez Magyarország függetlensége ellen. De ez nem elég. Ugyanazon herczegek szövetkeztek a magyar király lázadó alattvalóival. Két levelünk van, melyek arról tanuskodnak, hogy György, Dénes és Pál, az Orsini-Blagaji István, egykoron szlavóniai bán fiai és Baboneg János unokaöcscsei, azonképpen Németujvári Kakas Miklós özvegye és fiai: János, László és Henrik hűséget esküdtek az osztrák herczegeknek, Albertnek és Ottónak, hogy minden tehetségökkel őket fogják szolgálni és igérték, hogy Károly magyar királylyal nem kötnek békét a mondott herczegek engedelme nélkül.[2] Egyébiránt biztosan tudjuk, hogy nem csupán a megnevezettek, hanem Péter fia Henrik, a Szekcsőiek

[1] L. »Tót Lőrincz« czimü értekezésemet, i. h.

[2] L. »Steinschachi István bán.« Századok, 1894. »Az Orsini-Blagajiak egyik ősének pecsétje« és »A Német-Ujváriak két ismeretlen pecsétje.« Turul, 1893.

őse és ennek unokaöcscsei a János fiai: Miklós, Péter és Henrik, a későbbi Tamásiak, valamint Iván fia a Porostyáni (Pernsteini) János, tehát az összes Németujváriak hasonló szövetségre léptek a Habsburgokkal. Igaz, hogy a szövetséges levélben gondosan ki van emelve, miszerint ez urak »önként« állottak az osztrák herczegekhez, mint saját hazájuk és királyuk ellenségeihez, és semminemü bérök a levélben kikötve nincs; tudjuk azt is, hogy e hazaárulókat és felségsértőket, illetve szüleiket és rokonaikat Károly király annak idején érdemük szerint jól megtépte, és hogy e miatt a boszú még mindig izgathatta lelköket: de éppen a gondosan kitüntetett »önkéntesség« a mellett tanúskodik, hogy az osztrák herczegek élénken érezték tettök alávalóságát, valamint hogy részök volt a magyar király alattvalóinak elcsábításában, kiket — alig lehet kétség felőle — bérökben tartottak vagy legalább igéretekkel kecsegtettek. Ezek után nem lehet kétség az iránt, hogy Károly magyar királynak elkeseredése unokaöcscsei, az osztrák herczegekkel szemben teljesen jogosult, s háborúja ellenük méltó megtorlása volt nemtelen viselkedésüknek.

Németujvári Kakas János pecsétje.

A háború nem sokára meg is kezdődött. János cseh király, mihelyt Visegrádról haza érkezett, legott a hadgyűjtéshez fogott; hadával 1336 február 24-én Prágából kiindult, Ausztriába tört, és míg Ottó herczeg seregét összeszedte, Ausztria éjszaki részét elfoglalta és elpusztitotta. Aztán egymás közelében vert tábort a két hadsereg; egymással farkasszemet nézett a nélkül, hogy csatát kezdett volna. Ottó, mivel hadi népben és bátorságban alább állott a cseh királynál, nem mert támadni; a cseh király pedig várta a magyar segitő hadat. Jöttének hirére azonban akkora rettegés szállotta meg Ottó herczeget, hogy hadi népét cserben hagyva, április 24-ike éjjelén titkon elillant és Bécsig meg sem állott. »Ekkora gyalázat még nem esett rajtunk,« zúgolódék bátyja, a maga-tehetetlen Albert herczeg. A vezér nélkül maradt hadi nép pedig követte a rossz példát és szintén visszavonult, minek következtében húsz vár és az egész éjszaki Ausztria a csehek kezébe jutott.

Habár Károly király aligha hirdetett általános fölkelést, minthogy a törvénykezés csak részben szünetelt, mégis személyesen vett részt abban fiával, Lajos herczeggel és süvével, Kázmér lengyel királylyal együtt. A hadnagy Tamás erdélyi vajda volt. Május 4-én ugyan még Farkashidán, május 5-én pedig Nagy-Szombatban keltezett Károly király, de már május 12-én Marcheggnél, a Morva folyó mellett táborozott. Aztán, mig szövetségese, János király Prágában járt, hogy a további hadviselésre pénzt szerezzen, ő folytatá a háborút, Ollersdorf várát és Kreuspeykot (Kreisbach?) viván és megvevén. Hadjárata eredményével ugy látszik meg volt elégedve, mert nyomban utána megjutalmazta Tamás vajdát.

Miután János király ujra fölkészült, Marcheggnél találkozott a három király. Ekkor 600 sisakos, azaz lovag módra fölszerelt vitéz és több ezer íjász volt Károly, 200 sisakos és 300 könnyü lovas Kázmér körül. Úgy látszik, ezen válogatott csapatot bízta fiára, Lajos herczegre, míg maga Pozsonyba rándult, és július második felében vendégül fogadta János királyt, ki valószinüleg itt várta be, míg serege ismét összeverődött. Lajos herczegnek ez első hadjáratában, mely Bajorországig terjedt, aligha volt alkalma vitézkednie, nemcsak azért nem, mert kora se volt hozzá való, hanem mert az egész hadjárat harcz és győzelem nélkül ért véget az ennsi békében, melyhez, hogy Károly magyar király megegyezését kinyerje, János cseh király Magyarországba utazott. Az idő őszre járván, nem valószinűtlen, hogy ő kisérte haza Lajos herczeget ez első táborozásából, melyben Péter szakácsnak atyjok művészetét űző fiai szerezték a főérdemet Lajos királyfi körül. Jutalmuk nem maradt el a királyné asszony és gondos anya részéről.

Tamás erdélyi vajda pecsétje.

Az ennsi béke 1336 október 9-én kelt oklevelében Károly magyar király neve is előfordul, mintha ő is jelen lett volna a kötésnél. Pedig nemcsak nem volt jelen, hanem a békekötést keményen ellenezte. Haza se hítta hadait, melyek Laczkfi István királyi lovászmester vezérlete alatt a dunántúli határszéleket védelmezték. Laczkfi ez alkalommal elfoglalta az osztrákok által megerősitettt Lajtahegyet, helyreállitotta itt az ország régi határait, melyek védelmére ugyancsak a Lajtahegyen Szarvkő várát épitette, és hatalmába keritette az áruló Németujvárialktól Léka várát. A mit János király nagy nehezen elért, annyi volt, hogy Károly király Szent-Lucza napjától pünkösdig (1336 deczember 13—1337 június 8) fegyverszünetet kötött az osztrák herczegekkel, kikötvén, hogy az ország határai addiglan sértetlenek maradjanak.

A fegyverszünetet nem követte azonnal béke. Ellenkezőleg; Károly király 1337 pünkösd után ismét fegyvert ragadt az osztrákok ellen. Ha

nem is általános volt megint a fölkelés, hatalmas volt a hadsereg, melyet az osztrák herczegek ellen vezetett. Ütközetre azonban, jóllehet Károly király erre teljesen el volt határozva, a dolog nem került, mert a diplomatiai eredményeket többre becsülte. Legelőbb, úgy látszik, a Muraközre, illetve Osztrogó (Stridó) és Csáktornya várakra, valamint tartozékaikra nézve jött tisztába a tulajdonosokkal, a Walseekkal, kiktől 4000 márka finom ezüstön visszaváltotta az ország ezen régóta elszakitott területét. Azután lassankint a hűtelen Németujváriak is visszatértek. Károly király megtérésök föltételeül szabta, hogy határszéli váraikat kezéhez szolgáltassák. Kellett ezt kivánnia, hogy elvágja őket helyileg az osztrákoktól, kiknek közelsége könnyitette meg nekik a hazaárulást. De nem kivánta ezen lemondást kárpótlás nélkül: az ország belsejében adott nekik birtokokat s ez által mintegy bellebbezte, internálta őket. Kakas Miklós fiainak Léka váráért Kemendet adta Egervárral és Fancsikával. Henrik bán fiától, Pétertől elvette a zagorjei Krapina, Kosztel és Osztercz várakat. Ezen várak a Dráva és Száva közének nyugati részén, Stájer szomszédságában feküdtek. Magyarország ekképen erős támpontokat nyert a rabló stájer urak ellen. Péter úr pedig kárpótlásul más birtokrészekkel egyetemben a szekcsői uradalmat kapta, melytől magát ezentúl Szekcsői Herczegnek nevezte. Megjegyzendő azonban, hogy ezen birtokrészek közt voltak olyanok is, melyek Péter testvére, Jánoséi voltak. Ez ügyes sakkhúzás következtében János és fiai szintén siettek bűnbánólag megtérni és kiadni váraikat. Kárpótlásul Tamási várát Tolnában a hozzátartozókkal együtt kapták, melyről ezentúl Tamásiaknak híták őket. De sokáig nem tudták megbocsájtani a Szekcsőiek ármányát. A Porostyáni Iván fia János is megbékélt ugyan, hanem megmaradt osztráknak. Felesége Walsee leány levén, kitelepedett. Károly király az osztrák herczegek kérelmére megengedte, hogy Porostyán várát, mely közvetlenül az osztrák határon feküdt, kisajátitsák és Ausztriához csatolják.[1]

Mely föltételek alatt tértek vissza István egykori szlavón bán fiai, arra részletes adataink nincsenek. De valószinüleg hasonló föltételek mellett, mint a Németujváriak. A király elkobozta tőlök a Károlyváros közelében fekvő váraikat, köztök Stienićnákot, mely később királyi várrá lett, és — úgy látszik — Blagajt adta nekik cserébe, hol megtelepedvén, Blagajiaknak nevezték magokat ezentúl és hűséget tartottak a szent koronához ők is azonképpen, mint a Németujváriak.

Ezeket szerencsésen elintézvén, határozta el magát végre Károly király, hogy az ennsi békét jóváhagyja. Ez Pozsonyban, 1337 szeptember 11-én történt, külön levelet állitván ki Károly király, melynek egyik pontja egyenesen megtiltja az osztrák herczegeknek, hogy a hütlen magyar urakat védelmezni, pártolni, segiteni merészeljék.

[1] Ez állapot, a kisajátitás föltételes levén, nem tartott sokáig, minthogy Lajos király Porostyán királyi várát utóbb a Kanizsaiaknak adta; tehát már előbb kellett a király kezére visszakerülnie.

Az osztrákok határsértései és kártételei azonban nem szüntek meg, minek következtében a viszályok folyton fenyegetőbb jelleget öltöttek. Igy értesülünk, hogy Laczkfi István, kit a király az ország nyugati határainak őréül állitott föl, a németekkel több izben tusába keveredett, s egy alkalommal Puchmar (Pohemarus) nevü előkelő osztrák főurat, ki saját zászlója alatt viselt háborút, tizenharmad magával, vitéz lovagokkal elfogta és tőlök négy társzekérre való, 30,000 márkára becsült málhát elvett, melyet a foglyokkal együtt a királynak bemutatott és átadott. A király Puchmart tömlöczre vettette, a hol ez életét is végezte, az elkobzott értékkel pedig kielégitette a kárvallott országlakókat és kereskedőket.

Kétséget sem szenved, hogy e hadjáratok 1339-ben és 1340 ben is tovább folytak, míg végre Károly morva őrgróf, kinek az osztrák-magyar háború újabb kitörése kivánatos nem volt, 1341 június 23-án meglátogatta Károly királyt Pozsonyban, hogy a fönforgó ellentéteket kiegyenlitse. Károly ráállott, és abban egyeztek meg, hogy az osztrák herczeg négy magyar, a magyar király négy osztrák főurat jelöljön ki békebirákul, kik 1342 márczius 6-án, azok Pozsonyban, ezek Haimburgban összeülvén, a kölcsönös panaszokat megvizsgálják és orvosolják. Károly király választottjai valának: Ötting Rudolf, Pfannberg Ulrik, Pergau Ulrik és (póttagul) Schaumburg Konrád; Albert osztrák herczegéi: Péter szerémi püspök és királyi kanczellár, Szécsényi Tamas erdélyi vajda, Nagymartoni Pál országbiró és — mintegy póttagul — Gelet fia Miklós turóczi vármegyeispán, a későbbi nádor, kiknek egyesült bölcsesége, párosulva Károly király mérsékletével, az újabb zavaroknak elejét vette.[1]

A béketárgyalások Károly királyt már betegen találták. A sok táborozás, fáradság, munka rég megtámadta a király egészségét. Különösen az 1330. évi események: a Záh merénylete és az oláhországi, napokig tartó veszély, kell hogy rombolva dúltak legyen életszervein. Ez időtől fogva folyton betegeskedett. 1342 májusban oly erővel fogta el baja, hogy biztosra vették halálát, mely a visegrádi várban ugyanezen évi július 16-án, keddi napon, 54 éves korában csakugyan kioltotta életét. Holttestét másnap pompás menetben levitték Visegrád városába a plébániatemplomba. Itt gyászmisét mondván fölötte s elvégezvén a halottas egyházi szertartásokat, dereglyére tették a koporsót, hogy Budára, mely akkor már nagyhirű, fényes város vala, szállitsák. A főpapok és főurak szintén vizi járművekre szállottak, királyokat ez utolsó útján is, mint az előbbieken, elkisérendők. Előttök Tót Lőrincz, a Kontok atyja, lobogtatta főzászlótartó tisztéhez képest, az ország zászlóját, annyi diadal tanuját. Egész Buda, a papság és a polgárság a Duna partjáig ment halott királya elé. Az összes templomok és kolostorok harangjai zúgása közben felkisérték aztán a királyi tetemet a Boldogasszony templomába, ravatalra helyezték, éjjel-nappal zsolosmákat imádkoztak és énekeltek mellette, míg a templom főbejárata előtt, a boldogult királynak biborral leta-

[1] L. »Tót Lőrincz« cz. értekezésemet, i. h.

kart kezes paripáin ülve, három vitézlő férfiú állott őrt. Az egyik abban a diszben, melyben a király tornákon szokott megjelenni; a másik úgy, mint ahogy a király a lándzsavetésen vett részt; a harmadik és legékesebb azon fegyverzetben, melyet a király hadjáratokon szokott volt viselni. Öltözetük a király által viselt öltözet vala, dúsan kihányva himzéssel, sújtással, ékitve drága kövekkel, gyöngyökkel. A mi ércz szokott lenni a lószerszámon, a kengyelek, zabolák és csatok aranyozott ezüstből valának; a szíjak, a heveder, a bőrnemüek és a nyeregtakarók selyem kelmével bevonva.

Harmadnapon, elvégződvén újra a gyászos szent mise és egyházi szertartások, a koporsót, úgy mint a király benne feküdt, nem befödve, hanem nyilt arczczal föltették a hintós, az Anjouk koronás struczczával és hét ezüst csímbókkal, melyek a könnyeket jelképezték, földíszitett kocsira, hogy Székes-Fejérvárra vigyék és ott eltemessék. Székes-Fejérvár káptalanja és papsága, azonképpen lakói nagy sokasága eléje sietett a gyászmenetnek, és láttán keserű sirásra fakadt. A papok az egész éjjelt zsolosmázván, virrasztással töltötték a főtemplomban a ravatal körül, és már hajnalhasadatkor elkezdődtek az engesztelő szent misék, miközben a leirt három lovag a társaskáptalani templom főkapuja előtt őrt állott. E templomban, hol Szent-István és Szent-Imre tetemei nyugodtak, temették el Károly királyt is a főoltár mellett egész királyi díszben, »mint királyt temetni szokás«. Csanád esztergomi érsek mondott fölötte halotti beszédet.

Csanád esztergomi érsek pecsétje.

Közben, mielőtt a király halálának harminczadik napja letelék, összegyűltek a királyi udvarban az idegen fejedelmek: Kázmér lengyel király, Károly morva őrgróf és a szomszédos udvarok, köztök az aquilejai patriarcha küldöttei, főpapok, főurak az exequiák megülésére, melyeket augusztus 14-én tartottak az egész országban, legfényesebben természetesen Székes-Fejérvárt és Visegrádon. Ez alkalomból verses epitafium is készült, mely ránk is maradt. A pápa és biborosok Avignonban, azonképpen Albert osztrák herczeg is, ki éppen Karintiában tartózkodék, nagy gyászpompával szintén megülték a magyar király halottas emlékét.[1]

[1] Tarka képek a középkorból. Almanach, 1890.

V. FEJEZET.

Az ország belállapota Károly uralkodása alatt.

I. Károly király idegen származásánál és ifjú koránál fogva nem lehetett új hazájában, Magyarországon uralkodása kezdetén politikai irányadó tényező. Mert habár vitézségét és munkaszeretetét, ügyességét és erélyét szivesen vetjük latba, hogy ő volt Magyarország regenerátora, azt bajos lenne bebizonyitani. Kérdés tehát, kik voltak megindítói és ápolói azon hatalmas lendületnek, mely hazánkat a XIV. században a virágzásnak addig el nem ért magas fokára emelték? A kiket történelmünk azon korból közelebbről ismer: a Németujváriak, Csák Máté, Amádé nádor fiai, István nádor fiai, Borsa Tamás ivadéka, Petne fia Péter és más főurak, romboltak igen, de nem épitettek. Károly király bölcs tapintattal, a mennyire lehetett, kimélte ugyan őket, ezen kifelé düledező bálványokat, melyek a nemzeti egység veszélyesen megrepedezett szent csarnokát összeomlással fenyegették; de elvégre mellőznie kellett őket, kidöntenie és helyökbe új oszloprendeket állitani föl. Ők tehát a rombolók közt igen, de a regenerátorok közt számot nem tettek.

Frà Gentile, a pápai követ, igaz, új bizalmat öntött a nemzetbe, rámutatott a helyes útra. Normális időben ennyi talán elég is leendett. Hanem mikor a bölcs szót a minden oldalról érkezett fegyverzaj túlhangozá, a nemes szándékot a szenvedély elnémitá, a hazafias igyekezetet a zsarnoki önzés gátolá: többre volt szükség. Kétségtelen tehát, hogy a nemzet jobb fele, vagy legalább nagy része tette meg a főmunkát, mint mindig, arra hogy a haza a bajból kiláboljon. És ezeknek, a nemzet új aristocratiájának, vagyis, mint édes hazai nyelvünk oly szépen mondja: a szent korona jobb ágainak megválasztása, a Drugetek, Szécsényiek, Debreczeniek, Ákosok, Szécsiek, Lipócziak, Bátoriak, Bebekek, Sztáraiak, Garaiak, Görgeiek, Tököliek, Ostfiak, Apponyiak, Kanizsaiak, Köcskiek, Amadék, Atinaiak, Alsó- és Felső-Lendvaiak, Nagymartoniak, Laczkfiak, Gilétfiak, Zayak, Kontok, Czudarok, Magyarok, Nádasdiak, Gerseiek stb. stb. kiszemelése, kiknek legtöbbje a tehetősebb nemesi középrendből emelkedett ki harczi vitézsége s a közügyekben való jártassága által, kiket a szent korona iránti hűségért terjedelmes javakkal és sokszoros méltóságokkal jutalmazott, szóval: az új főnemesség megteremtése volt Károly király első és legfőbb érdeme, minthogy ezáltal a honvédelemnek új lendületet adott. Volt gondja azonban Károly királynak arra is, hogy a honvédelmet gyarapitsa, visszapörölvén annak föntartására rendelt, valamint a királyt és királynét illető javakat. Megyénkint bizottságokat nevezett ki, melyek végig járták a birtokosokat és előmutattatták velök birtokleveleiket. A ki nem tudta bebizonyitani igazait valamelyik birtokára, azt a rendes törvényszék elé vezették, hol azonban megtörtént

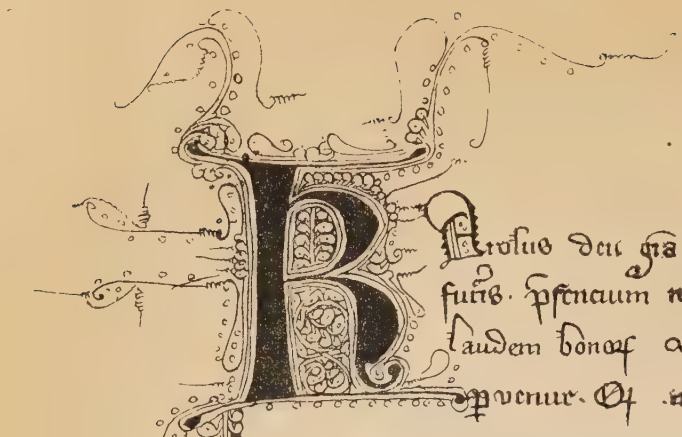

Károly oklevelének kezdő sorai.

az is, hogy a felperest, magát a királyt itélték el. Habár Károly készséggel meghajolt az itélet előtt, magától értetik, hogy hasonló eljárás, mennél igazságosabb volt, annál nagyobb elégületlenséget okozott. Láttuk, hogy a lázadásoknak ez volt rendes oka. Károlynak sikerült ugyan a lázadásokat levernie, de azért a hamu alatt izzott a parázs, és sokan biztosra vették, hogy ha előbb nem, Károly király halálakor ujra kitör a forradalom. Ezt sejtvén, sőt érezvén a király, minden lehetőt elkövetett, hogy trónját fiai számára biztositsa, és a romok fölé, melyeken uralma emelkedett, biztos házat épitsen magának és családjának.

Minthogy azonban a várkatonaságot minden iparkodása mellett se birta helyreállitani, a nemesi fölkelés pedig az által, hogy a zsarnokok igájokba hajtották a nemes embert és anyagilag tönkre tették, kevés kárpótlást nyújthatott: Károly király a honvédelem számára más alapot is keresett, körülbelül olyat, minőn az a feudális országokban, Francziaországban és Nápolyban sarkallott.

Mert ha megmaradt is »a főpapok, apátok, prépostok, perjelek és más egyházi személyek, valamint a bárók, ispánok, várnagyok, nemesek, egyéb birtokosok és minden más bármily rendű és rangú emberek régi hadi kötelezettsége«,[1] Károly király — úgy véljük, csak rábeszélése által, mert törvény ez iránt nincs — arra birta az általa bőkezűen ellátott nagybirtokos főúrakat, hogy saját költségökön és saját zászlójuk alatt kisebb-nagyobb számu katonaságot állitottak ki. E csapatok az olasz banderia (német alakban Banner, a. m. zászló) szótól *banderium* (zászlóalj), vezetőik pedig a *zászlós urak* büszke nevezetét kapták.

[1] Magyar Történelmi Tár. II. 186.

Károly elsô kettós pecsétje.

Továbbá az előkelőbb családok tagjait, kiket a közös származás, a nemzetségi kötelék (genus) amúgy is összetartott, még inkább egybefüzte a közös czímerrel, melyet nekik jutalmúl, mintegy kitüntetésül adott. Czímerek a zászlók és pajzsok diszitésére divatban voltak ugyan már előbb is. Csák Péter nádorról, például, tudjuk, hogy oroszlánt viselt zászlaján. De ekkor még alighanem szabad választás tárgya volt a czímer. Károly király azonban franczia, német és olasz formára rendszeresitette a czímerviselést s ennek ez által fényt kölcsönzött.

Ezenfelül a Szent-György társaságának alapitása által alapját vetette meg a lovagok rendjének, melynek tagjai (milites), mint külön nemesi fokozat a főurak és nemesek közt kezdenek jelentkezni.

Ugy látszik, az arany sarkantyús vitézek rendje is tőle származik. A tornákat, melyek az időben még, feladatukhoz képest, hadi gyakorlatok voltak inkább, mint színes játékok, szintén Károly király honositotta meg nálunk, hogy a harczi szellemet táplálja, éleszsze.

Ehez járult aztán, hogy a köznemességnek visszaadta szabadságát. Benne a haza és király hű védőket kapott, a nép pedig nyugodtan, zaklatástól menten járhatott mezei munkája után. Csakhogy igen megfogyatkozott a földmíves nép száma, mert a zavarok elől, a ki csak tehette, kereket oldott, minek következménye az lett, hogy a föld ára igen leszállt; egy ekényi földtérnek, azaz közép számitással 150 hold szántóföldnek, mezőségnek és erdőnek vegyest értéke három márkára, azaz osztrák értékü 63 frtra sűlyedt, ha a márkát tiszta ezüstben fizették; mert ha dénárokban, akkor még ezen értéknek is mintegy hatodát le kell ütni.[1]

Károly király és nagyérdemü tárnokmestere Lipóczi Demeter azon volt tehát, hogy a munkás kezet szaporitsa, az elhagyott helységeket és a Kárpát alját, az elterülő erdőségeket kiirtván, benépesitse. A népesitő rendszerek különbözők valának. Eredeti felfogásra mutat, például, Debreczeni Dózsa nádor eljárása, ki egyszerüen kihirdette: ha kinek, szabad embernek, kedve van Bócson vagy Szilason megtelepednie, jöhet bátran; mert megvédi őt, mint tulajdon jobbágyát, akárkinek zaklatása ellen: ezt hitére fogadja. Hasonló példák, kivált a jól termő magyar vidéken, nem voltak ritkák. Egyszerűbb ez eljárásnál csak az volt, ha valamely földesúr elment a szomszédja falujába, és hihetőleg előleges megbeszélés után, szétszedette a jobbágyok fából készült házait, szekerekre rakatta és a népet ijastul, fiastul, mindenestül a maga birtokára terelte. De ilyesmi ritkán esett meg pör nélkül. Több eszélylyel jártak el az erdélyi káptalani urak, kik hogy Koppán nevü birtokukat megnépesitsék, az érkező új telepeseket három évi szabadsággal, azaz földbérmentességgel kecsegtették. Károly király helyeselte ez eljárást,

[1] Egy hold széltében 12, hosszában 72, terjedelmében 864 □ amplexust, vagyis az ölelésre kiterjesztett két karnak, a király által meghatározott hosszát, azaz egy szóval: ölet tett ki.

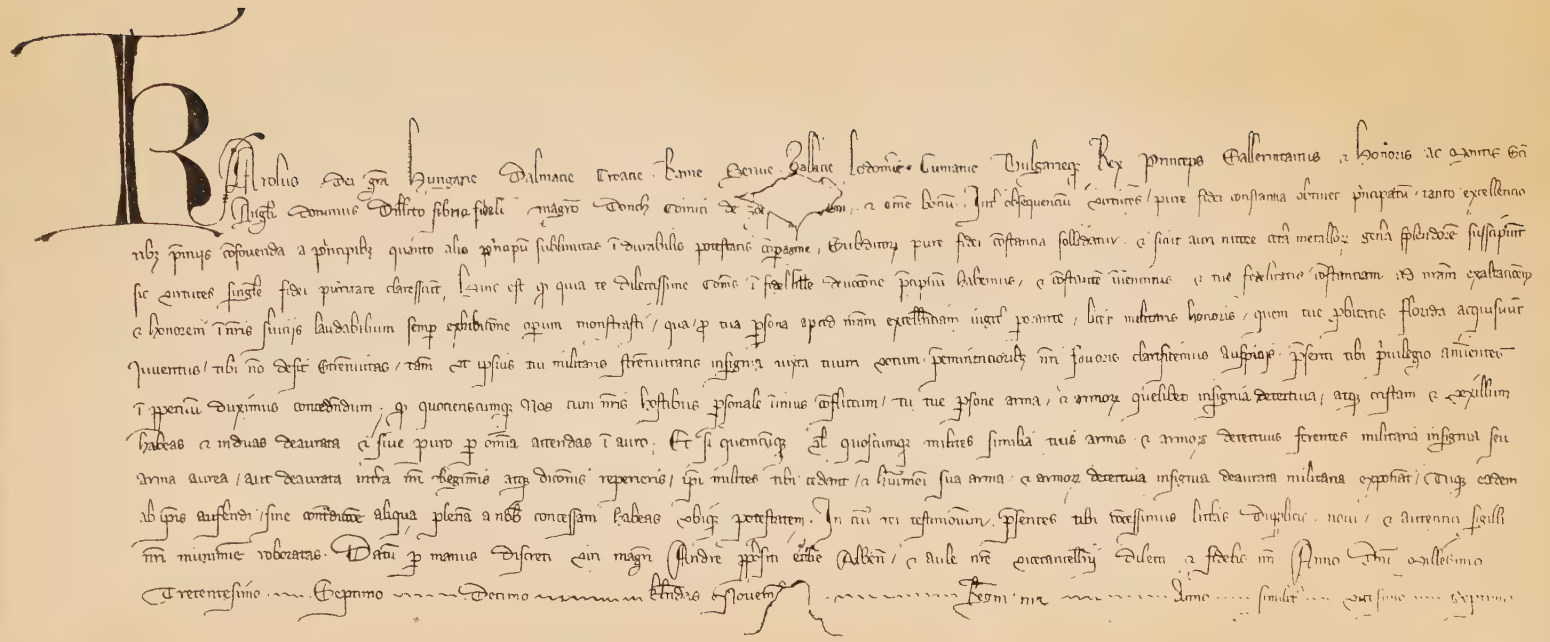

1327 október 24. Károly czimeradományozó levele Dancs zólyomi főispán részére.
(Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban.)

meghagyván a vármegye-ispánoknak és várnagyoknak, hogy a földbéröket lerótt jobbágyokat, ha menni akarnak, vissza ne tartsák. De hogy ily rendszer nemzetgazdasági tekintetben kevésbbé czélszerü, és nem sok sikerre vezetett, kézzel fogható. A mi munkaerőt az egyik vidék kapott, a másiktól vette el. Károly király és tárnokmestere nem ezen rendszernek, hanem a más országokból vagy túlnépes vidékekről való betelepitésnek voltak hivei. Ez utóbbi rendszer kevesebb közvetlen haszonnal járt ugyan a tulajdonosra, de annál többel az országra nézve. Igy népesitette be Károly király a Kárpátok alját Pozsonytól Máramarosig és Erdély ritka népességü vidékeit. A sürü erdőket, melyek a halicsi határig terjedtek, részben kivágatta és a vágásban községeket alapitott. Hasonló tervek kivitelére egyes ügynökök, többnyire már régebben megtelepedett tekintélyesebb férfiak vállalkoztak. Az eljárás az volt, hogy legelőbb is szerződést kötöttek a föld birtokosával, kinek szolgálatába szegődtek. Kihasitották azután az új község területét és felosztották egyes telkekre, melyek negyven holdnál ritkán voltak nagyobbak. Az ügynök, mint az új község örökös birája (soltész) többnyire kettős, örök időre tehermentes telket kapott, választhatott malomhelyet, állithatott sörházat, alkalmazhatott mesterembereket. Ő volt hivatva igazságot szolgáltatni az új község lakóinak a szász vagy magdeburgi, később már szepesi vagy korponai törvénykönyv szerint. A birói illetőségek, birságok, ha a negyedmárkát meg nem haladták, egy harmadrészben az ő jövedelmét képezték, két harmadában pedig a földesuraságot illették. Földjeit és jogát a soltész rendszerint (mert voltak kivételek is) eladhatta vagy másra ruházhatta. Az új telkesek földjeiket nem örökjogon, noha ez gyermekeikre átszállott, hanem csak bérben birták. Azonban a telkeikre rakott épület sajátjok volt. Ha távozni akartak, ezeket eladhatták, és »világos nappal« — mint szerződéseik mondják — tehát szabadon távozhattak. Az első években, rendesen tizenkét, tizenhat, husz, sőt néha több éven át, nem fizettek földbért; ezen kikötött idő elteltével azonban minden telek után egy negyedmárkát (olykor többet is) kellett fizetniök. A földbért a soltész szedte be, ki nem ritkán e fáradságáért is kapott százalékot. A földbéren fölül még ajándékok is járták, melyekkel részint a telkesek, részint a község testületileg voltak kénytelenek kedveskedni a földes úrnak : egy hordó sert, egy hizott sertést, nehány bárányt, baromfit, tojást, zabot, kalácsot adtak időközönkint, a miért viszont szabad faizást, halászati és vadászati jogot élveztek a lakosok. Az egyház is szabad volt, azaz a lelkész, kit a hitközség választott,[1] nem fizetett semmit a földes úrnak, ellenben tizedet kapott hiveitől, és ha vala-

[1] Ezért hitták *plebánosnak*, azaz a nép által választott papnak ellentétben a kinevezettel, kinek *ecclesiae rector* a neve és körülbelül annyi volt, mint a mai *administrator*, helyettes. A *parochust* kerületi vagy körpapnak nevezhetnők, amennyiben több hitközségnek volt lelki pásztora. Nagy hitközségekben (kerületekben is) több pap működött, kik a *prépost* (praepositus ecclesiae) elnöklete alatt, leginkább Szent-Ágoston szabályai (canones) szerint, közösen éltek a templom mellett épült monostorban.

melyikök utódok nélkül halt meg, hagyatékának egy része, többnyire hatoda, a templomot illette.[1]

Világos ezekből, hogy a földmívesség ezen osztályának a szabad költözködés joga biztositva volt. Hanem ezen »jobbágyok« mellett találunk szolgákat is, helyesebben, mert lényegileg azok valának : rabszolgákat.

A rabszolgaság a XIV. században még dívott Európában. A rabszolgák többnyire hadi foglyok voltak. A kit törvényes háborúban az ellenséges hadi nép közül elfogtak, ha ki nem válthatta magát, rabszolgaságra jutott. Akik idegen országba törtek rablás végett s ott foglyul estek, azok sorsa szintén rabszolgaság lett. A lázadóknak is, ha a törvényes hatalom által leverettek, rabszolgaság volt büntetésök. Valamint a kit nyilvános gonosztette miatt halálra itéltek, annak lett rabszolgája, ki őt a haláltól megmentette vagy megváltotta. Ilyenforma rabszolgáik voltak nem ritkán a menedéket nyujtó templomoknak.

A rabszolga rendesen a birtokkal járt, de külön is el lehetett őt adni, ajándékozni, végrendeletileg hagyományozni, vagy szabadon bocsátani kárpótlás mellett, jutalomképpen, vagy Isten nevében. Nem ritka eset, hogy a haldoklók saját lelkök üdveért visszaadták a szabadságot rabszolgáiknak.

A rabszolga csak rabszolgálóval léphetett egyenjogú házasságra ; gyermekeik a szülők sorsát követvén, szintén rabszolgák voltak. Szabad férfi vagy nő köthetett ugyan házasságot rabszolgával vagy rabszolganővel, ez utóbbiak gazdája engedelmével, de ez esetben is a rabszolga házastárs nemét követő gyermek rabszolgának született. Ha valamely szabad nő feleségül ment szökött rabszolgához, a ki sorsát eltitkolta előtte, de az utóbb kitudódott : az ilyet elválasztották, akár akarta, akár nem, férjétől és szabadon új házasságra léphetett. A megszületett leányok ez esetben az anyával maradtak, de a fiúk atyjok sorsában osztoztak. Állt ez megfordítva is, ha t. i. a nő volt szökött szolgáló. A magyar törvény e tekintetben nem ismert külömbséget. A rabszolga ura engedelme nélkül se pap, se szerzetes, sem apácza nem lehetett. Ha valamely rabszolga lopva az egyházi rendet fölvette, a püspöknek gazdája kivánatára degredálnia kellett őt. Dispensatio, mely a törvénytelen születés akadályát megszüntette, rabszolga számára nem adatott. Sőt ha valaki meggyónta, hogy ő szökött rabszolga, feloldozásban nem részesült, az úrasztalához nem bocsáttatott, míg elhagyott gazdájához vissza nem tért.

A rabszolgák száma az országban épen nem lehetett kevés. Bizonyos Mikó úr egymaga tizenöt szolgáját és szolgáló leányát bocsátotta szabadon és még ezeken felül hármat az esztergomi barátoknak hagyott. Áruk is jó volt : egyre-másra három ezüst márka, tehát a mennyi egy eke földé. Az egyház folyton azon törekedett, hogy e szégyenletes és pogány

[1] L. »Lipóczi és Nekcsei Demeter és Sándor« czimü értekezésemet. Századok, 1890. évf.

állapotot megszüntesse. Rábeszéléseinek volt is annyi foganatja, hogy a manumissiók, szabadon bocsájtások mind sürűbbekké lettek. Nem ritka, de megragadó példája a szülői szeretetnek a következő manumissió: Péter ispán Bélöd nevü szolgáját édes anyja örök üdveért és a jelenlevő szolga atyja jeles szolgálataiért szabadon bocsátotta, mig ugyanezen atya megmaradt régi ura szolgálatában.

A rabszolgák és szabadok közt állottak a *szabadosok* vagyis libertinusok, kiknek helyzetéről a következő példa adhat felvilágositást. Benedek fejérvári főispán megjelent a kalocsai főispán előtt, hol a maga és fiai nevében kijelenté, miszerint Cece nevü szolgáló leányának fiát, Pétert, kit Cece a főispán valamely nemzetségbelijének öleléséből szült, saját anyja kérésére, a kit Cece híven szolgált, — míg fia, a nevezett Péter, a főispánt és fiait szolgálta teljes odaadással, — ezért, de saját lelki üdveért is szabadosai sorába (in coetum libertinorum suorum) vette föl, a kinek ezentúl kötelessége az leszen, hogy őt vagy fiait a királyi hadseregbe (és nem másba) kövesse. Megengedi ennek következtében Benedek főispán a szabados Péternek, hogy törvényes házasságra léphet. Gyermekei és unokái különben szolgálhatnak annak, a kinek akarnak, de azon kötelezettségük, hogy a főispán maradékával hadba szálljanak, fönmarad mindaddig, míg erre kellő módjuk van. Ha elszegényednének, egy unciát tartoznak hadi költségül fizetni. Benedek főispán Isten és saját atyai átkával fenyegeti fiait, ha e rendelkezését meg nem tartanák, és kéri a lelkészeket (rectores ecclesiarum), hogy mint lelki pásztorok, az árvák és nyomorultak védői, oltalmokba vegyék a nevezett Pétert és utódait. Hozzá tette még, ha netán fiai vagy ezek utódai Istent és törvényeit megvetvén, Pétert és ivadékát súlyosb szolgálatra akarnák kötelezni, ezek jogositva legyenek a *szokásos egy márka lefizetése* mellett magukat a szabadosok sorából megváltani és oda menni, a hova nekik tetszik.[1]

Meg volt tehát adva a lehetőség, hogy sorsán javitson még a szolga is.

A mi pedig az imént tárgyalt szegődött jobbágyságot illeti, azoknak természetesen a viszonyok által is elősegitett életrevalóságától, szorgalmától, ipar- és kereskedelemfejlesztő képességétől függött aztán, hogy telepjök várossá növekedjék. Mert habár a magyar nem város alapitó, de inkább államalkotó nemzet, birt alkotmányában oly tényezővel, mely városaink keletkezésének és fönnállásának főfeltétele. Ez az önhatósági, önkormányzati jog és szabadság volt, melylyel a magyar állam mindannyi városainak alapját megvetette és fejlődésüknek legnagyobb lendületet adott. Mindegyikük, a mint első, gyenge körvonalai kifejlődtek, a szabadelvü magyar alkotmányhoz képest és a magyar államjog gyakorlata szerint, azonnal elnyerte a független önállást, az önkormányzat és igazságszolgáltatás teljes szabadságát, e mellett

[1] »Tarka képek a középkorból.« i. h.

KÁROLY KIRÁLY M

Az Athenaeum nyomása.

KETTŐS-PECSÉTJE.

Az Athenaeum kiadása.

a királyi védelmet, a tárnokmester jóakaratát és számos más kedvezményt; szóval: elnyerte a szabadságlevelet, a privilegiumot, mely nálunk olyan széles körű volt, minővel csak az olasz és dalmát városok birtak. Károly király ily szabadság-levelekkel megajándékozta Bártfát, a dunamelléki, Visegrád átellenében fekvő Nagy-Marost, a zólyommegyei Lipcsét, a gömörmegyei Pelsőczöt és Csetneket, Gölniczbányát és Szomolnokot, Hanusfalvát, valamint a máramarosi Visk, Huszt, Técső és Hosszú-Mező városokat, Barst, Szécsényt és Rima-Szombatot, Sárost, Eperjest és Szebent, Kőszeget, Túrócz-Szent-Mártont, Zsolnát, Vasvárt és más községeket, melyek fölvirágzása saját polgáraik szorgalmától és eszétől függött; vagy ellenkező esetben csakis lakosai élhetetlensége, korlátoltsága szolgálhatott okul, ha vagy ki sem fejlődtek, vagy lehanyatlottak és apró jelentéktelen községekké sülyedtek. Mert a mi a városok kifejlődéséhez még megkivántatott, a kedvező viszonyokat Károly király, ki a »városokat igen szerette, fölmagasztalta, sorsukon javitott és mindeneket jó rendbe hozott«, bőven megteremtette.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy a városok önkormányzati joga nem volt egyenlő. Voltak *nagyobb* és *kisebb* városok. Amazok önrendelkezési és biráskodási joga korlátlan: ez utóbbiakban a nagyobb vétségeket, mint az emberölést, súlyos sebesitést, rablást, gyújtogatást és pénzhamisitást a király által kiküldött biró (főispán vagy várnagy) itélte el. A városi autonomia főkelléke a biró és plébános választásában állott. A második alapjog, melylyel a magyar állam a városokat felruházta, az önkormányzat és igazságszolgáltatás volt: a magánjogi, rendőri és bűnfenyitő ügyekben a városi polgár önválasztotta bíróságnak volt alávetve. Fölebbezés egy másik város törvényszékéhez történhetett. Csak felségsértés és hazaárulás bűneseteiben itélt az országbiró; csak az ország és király iránt tartozó legfőbb kötelességek iránt intézkedett a tárnokmester. A város közvetlen a királynak volt alávetve. Csupán a király szállhatta meg kiséretével és hadaival, bármely más főur előtt csak a város akaratával nyiltak meg a kapuk. Csupán a király zászlója alatt harczoltak a polgárok, s e tekintetben az ország nemeseivel egyenrangúak valának. Mint ilyenek a karok és rendek sorában, a főpapok, világi főurak és nemesek után az ország negyedik rendét a szabad királyi városok képezték és élvezték ezen előjoguk minden folyományát: saját czímerök és pecsétjök alatt állitották ki hiteles okirataikat. A teljes tulajdonjogot s e czímen nemesi jószágok birtoklásának jogát is élvezték. Belső viszonyaikra nézve közvetlenül jogérvényes, senki szentesitésétől nem függő helyhatósági szabályokat (statutumokat) alkothattak, testületi szabályokat, milyenek például az akkoron nagy fontosságu czéhek szabályai voltak, jóvá hagyhattak.

Bártfa város pecsétje.

Igen fontos, a mit Károly király az igazságszolgáltatás érdekében tett. Verbőczy állítása szerint[1] a perrendtartást, melylyel a nagy jogtudós korában éltek: hogyan kell a pert megindítani, letárgyalni s befejezni, még Károly király hozta be Franciaországból. És csakugyan, azon nagy pergöngyök, melyek Nagymartoni Pál országbiróról maradtak reánk, nem sokat különböznek a XVI. századbeli periratoktól. Azt azonban, Franciaországból került-e hozzánk ezen, a régi magyar pertartásnál rövidebb ügykezelés, Olaszországból-e a szentszéki gyakorlat szerint, avagy a szomszéd Németországból, nehéz eldöntenünk.

Jóllehet IX. Gergely pápa a perdöntő tűz- és vizpróbát és a párbajt már 1234-ben eltiltotta s ezen decretumát 1279-ben a budai zsinat is kihirdette: a két első perbeli bizonyitékot csakis Károly király szüntette meg végleg és a bizonyító esküvel helyettesitette, melyet azonban nem csupán a peres félnek, hanem másoknak, az eskütársaknak is le kellett tenniök, a kik mintegy erkölcsi tanuságot vallottak a fel- vagy alperes mellett. Mert többre becsülni az ilyen esküt, melylyel háromszázan az egyik fél, négyszázan a másik fél mellett tanuskodtak, vajmi bajos. Ez lehetett az oka, hogy a perdöntő párbaj tovább is nagyban divatozott, és a bíróság annak, ki — egyéb bizonyitékai hiányában — párbajt ajánlott és a kihivás jeléül a *csök*-öt az asztalra tette, azt még a tiltakozó főpapok ellenére is odaitélte, kik aztán, mint más párbajra képtelenek, jó pénzen *bajnokokat* szegődtettek, hogy a bajt helyettök kivívják. És folyt a bajvívás lovon és gyalogosan, lándzsával, karddal, csákánynyal, furkóval és minden más fegyvernemmel. A felségsértők és hazaárulók egy ingre vetkőzve, rossz vassal kezökben voltak kénytelenek megvíni a király jól fegyverzett és gyakorolt bajnokával, a mi istenkisértésnél vagy szines gyilkolásnál egyébnek nem tekinthető. Ez azonban már Lajos király uralkodása elején megváltozott. A királyi apródok vadászat alkalmával, melynél a király is jelen volt, előhozakodtak azzal, hogy az 1346-iki zárai ütközet alkalmával a velenczések bizonyos grófot nagy pénzen, több ezer forinton megvesztegettek, minek következtében ő, rokonai és csatlósai támadást intézni vonakodtak; ezt látva a hadsereg, megzavarodott, szétment és győzelem nélkül távozott nagy szégyenére a királynak és az ország nagyjainak. A jelenlevő vádlott megrettent, szine változott és remegve tagadta a vádat; majd a világ minden gyalázatával illetvén vádlóját, a király szine előtt rögtön meg akart vívni vele. Hanem a király a főurak és udvari

I. Károly ezüst garasa.

[1] Tripatitum, pars II. tit. 6. §. 12.

vitézek tanácsa elé terjesztette az ügyet, melynek határozata úgy szólott, hogy a vádló és vádlott a királyi udvarban, a király és királyné, főurak és főnemesek jelenlétében, egy ingre vetkőzve két szál éles karddal életre-halálra küzdjenek meg. A ki Isten ítéletével bűnösnek bizonyúl, azt majd megbünteti a király maradékában is.[1]

Élénk világot vet a XIV. század erkölcseire a következő jogeset: a Szepesség két kiváló nemzetsége, a Görgeyek és a Berzeviczyek ősei: Rikalf, Kakas és János folytonosan fenekedtek egymás ellen. Ugy esett, hogy Kakas mester és testvérei megölték a Görgei Arnold fiát, Frigyest, mire a tüzzel, vassal való pusztitás a két nemzetség közt még inkább elharapódzott, míg végre 1307-ben jó emberek közbenjárására a kiegyezést megkisérlették. E czélra úgy Görgei Arnold, mint Kakas mester három-három békebirót választottak, kik a következő feltételeket szabták:[2] Kakas mester fivéreivel és száz barátjával alázatosan megjelenik Görgei Arnold és ennek tizenhat közeli atyafia előtt és bocsánatot kér tőlük. Aztán Lank Henrik (hihetőleg a tettes) négy tisztességes ember kiséretében Rómába,

Károly ezüst dénárai.

innét Bariba Szent-Miklóshoz és ismét vissza zarándokol Rómába. Itt kisérői közül ketten elhagyhatják, ő azonban tovább indúl Compostellába Szent-Jakabhoz, honnét visszatérő utjában még meglátogatja a boldogságos szűzet Aachenben.

Frigyes haláláért Kakas mester kétszáz márka ezüstre itéltetik, ez összeg felét azonban mások könyörgésére elengedik neki. A fenmaradt száz márkából fizet az egyesség kötése napján husz márkát, Szent-János és Szent-Mihály napján 15—15 márkát. Ötven márkát ad Lank Henriknek zarándokolása uti költségére. Ezenfelül tartozik hat zárdát alapitani és birtokkal ellátni és 4000 misét mondatni. Köteleztetik továbbá, hogy Görgei Arnold kezeseit fölmenti és kezes leveleiket visszaadja; Svábóczra és Palocsavárra támasztott minden igényéről lemond és az ellenségeskedés minden nemétől a jövőben tartózkodik. Viszont a Görgeieknek

[1] Kovachich, Form. Solennes Styli. 9.
[2] Wagner, Analecta Scepus. III. 252.

nincs megengedve, hogy Miklós várnagyot segitsék, ha a jelen egyességet el nem fogadná. Mindegyik fél megtériti a másiknak rablás, gyujtogatás és gyilkolás által okozott kárát. A ki pedig a jelen kötést megtöri, az fejét és javait veszti. A szászok ispánja és birája hitével és becsületével kötelezi magát, hogy a béketörés által sértett fél mellett a törvény szigorával helyt álland.

Nem kisebb gondja volt Károly királynak a pénz- és hitelviszonyok emelésére, a vám- és harminczad-ügy rendezésére, a bel- és kül-kereskedés biztosítására. A XIII. századbeli királyok állandó jövedelem-forrásul a pénz megadóztatását, melyet kamarai nyereségnek (lucrum camerae) neveztek, választották. A kamarai nyereség voltaképpen a pénzverő költség önkényesen kivetett hányadában állott. Egy márka (fél font) tiszta ezüstből vertek 480 kis dénárt, de a fogyasztó közönségnek csak négyszázat adtak egy márka értékében, pénzverő költség czímén visszatartván nyolczvan dénárt. Ez évről-évre így történt, minthogy az egyik évben vert pénz a következő évben már nem volt érvényes. Midőn pedig az előző évi denárokat újévkor beszedték, a beváltásnál egy márkára megint négyszáznyolczvan dénárt számítottak, mivel csakugyan ennyi tett ki egy márka ezüstöt, melynek fejében azonban ismét csak négyszáz új dénárt adtak. Ez volt az azon időbeli országos adó, melyhez még a pénz megrontása járult, a mi nem történt csalás nélkül. Minthogy ugyanis mennél rosszabb, azaz kevesebb ezüsttartalommal biró dénárokat adtak egy márka fejében, annál nagyobb haszna volt belőle a kamrának: ez arra csábitotta a legtöbb, pénzverő joggal biró fejedelmet, hogy koronkint rosszabb pénzt verettek, világos kárára a fogyasztóközönségnek, mely a rossz (fekete) dénárért kevesebb árut kapott, mert a forgalomban levő pénz névleges értéke mindegyre nagyobb lett valódi értékénél. Minthogy pedig az országban több pénzverő hivatal volt, a föntebbiekhez azon fonákság járult, hogy az ezüst márka (hítták *girának* is) a hozzákevert silány ércz arányához képest, hol nagyobb, hol kisebb értéket képviselt: a budai márka 56, a győri, fejérvári és erdélyi 40, a pécsi 48, a kalocsai és bácsi (éppen ugy mint a cseh pénz) 60 garasos volt. Egy garas megért 6 budai vagy 10 bécsi dénárt. Növelte a zavart a különféle külföldi pénz is. Károly király korszakot alkotó változást tett e tekintetben. A pénzverés utáni nyereséget megszüntette, és helyébe, hogy a kincstár is kárpótolva legyen, kapuk (porta, melyen a szénás szekér befért) szerinti adót vetett ki, mely kitett egy fél forintot, vagyis egy nyolczad márkát. A pénz értékét tehát, csakhogy a királynak jövedelme legyen, nem kellett többé az évenkinti beváltás által csökkenteni. E mellett az a másik, kereskedelmi tekintetben századokra szóló változás is történt, hogy Károly király 1335-ben firenzei

Károly arany forintja.

(Florentia, innét forint, arany forint) mintára arany pénzt kezdett veretni, mely egyik lapján Keresztelő Szent-János (utóbb Szent-László) képét viselte, a másikon pedig liliomot e körirattal: *Carolus Rex.* Az arany pénz behozatala sokat változtatott kereskedelmünkben, mert a kereskedésben nagy fontosságu dolog, ha jóval nagyobb érték jóval kisebb alakban jött forgalomba, mert ez az értékesebb czikkek cseréjét megkönynyebbitette. Hozzá járult Károly király pénzének, ezüstnek és aranynak egyaránt, jósága, mely mintául szolgált más államoknak, hol (például Hollandiában, Litvániában) sokkal később is »ad bonitatem auri hungarici«, vagyis a jóságra magyar aranyhoz hasonló pénzt vertek. A magyar aranypénz nem sokára hatalmas hitelre tett szert; távol is tért hóditott Európában, mint azt a magyar pénznek, mely a kereskedés útját követni szokta, elterjedése világosan jelöli.

Ide sorolandó Károly királynak, a föntebb emlitett Rikalf fiai (Berzevicziek) kérelmére, a főpapok és főurak egyhangu hozzá járultával, 1327-ben hozott, a bányászatot illető határozata: A föld gyomrában talált arany és ezüst a király tulajdonát képezte. Ha tehát valahol nemes érczre találtak, joga volt a királyi kincstárnak (kamarának) a terűletet közepes (?) váltságért megszerezni. Ennek következménye az lett, hogy mindenki eltitkolta ez örvendetes körülményt, mely őt egyébkint is jövedelmező birtokától potom áron megfosztotta. Hogy e titkolódzásnak eleje vétessék és Isten áldása a fölszinre kerüljön, Károly király meghagyta a bányaterületet eddigi birtokosa kezén, sőt a bányajövedelem egy harmadát is neki itélte oda.[1]

Bányászok a XIV. században.
(Felsőbánya város régi pecsétjéről.)

A nemzetközi kereskedelem ügye tárgyaltatott az 1335-i visegrádi fejedelmi congressuson is, és a benne részt vett három (magyar, cseh és lengyel) király iparkodott elmozditani mindazon akadályokat: az utak bizonytalanságát, a vámok rendezetlenségét, mik a kereskedelem föllendülését gátolták. Elsőben biztosokat neveztek ki a rendbontók, a rabló lovagok megfenyitésére. Az illető hatóságnak kötelességévé tették a rabló várát lebontani, birtokát elkobozni. E rendszabályok oly szigorúak voltak, hogy a rabló lovagot az esetben is becstelennek jelentették ki, ha a kárt megtéritette. A hármas szövetség területén elitélt rabló sehol, se Magyar-, se Cseh-, se Lengyelországban nem talált menedéket; idegen földre kellett kivándorolnia. Rendezték továbbá a vámokat: hol és mekkora vámot szabad a kereskedőtől szedni. Érdekes példát nyújt e határozatokról Károly király rendelete a morva határtól Budáig terjedő kereskedelmi vonalról: A cseh és morva áruk behozatala (ez áll a rendeletben) Fehér-Egyháznál (a mai Holics) tör-

[1] Fejér, Codex Dipl. VIII. 3. 198.

ténjék, hol az árúk értékének nyolczvanadát fizetik vámképpen. Holicstól az út Nagy-Szombatig ketté ágazott, az egyik Sásvárnak (ma Sasvár), Bikkszádnak (Bikszárd) vitt, a másik Szincének vagy Szenczének (Szenicz), Jablonczának (Jablonicz) és Bénynek (Bínyócz) Korlátkő vára mellett vezetett. Nagy-Szombatból a cseh-morva kereskedők útja Farkashídján, Semptén, Nyárhídon és Udvardon át Esztergomig, innét Csabán és a királyné ó-budai várához tartozó Szent-Jakabon keresztül a buda-városi kapunál érte végét. A nevezett helyek mindegyikén kellett fizetni. Fizetett pedig a kétfogatú, vagyis »rudas« kocsi egy lat ezüstöt, az egyfogatú, vagyis »ajnczás« annak felét. Nem sok idő mulva kiterjesztették ezen kedvezményes tarifát a kölni, hoyi és más rajnamelléki, valamint a nürnbergi, ambergi, regensburgi, egeri, boroszlói és egyéb kereskedőkre.[1]

[1] L. »Tóth Lőrincz« czimü értekezésemet.

Selmeczbánya törvénykönyve kapcsaiból.

HARMADIK KÖNYV

*

A NÁPOLYI HADJÁRATOK KORA

Visegrádi donjon.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

I. FEJEZET.

Lajos király uralkodása első évei.

LAJOS MINDEN AKADÁLY nélkül lépett elhunyt atyja örökébe. A néhai Károly király temetésére egybegyűlt országos rendek: főpapok, főurak, főnemesek, vitézek és nemesek egy szívvel, egy akarattal hozzájárultak, hogy az elsőszülött fiunak, Lajosnak koronázása Székes-Fejérvárt, 1342 július 21-én, azaz a következő vasárnapon ünnepélyesen megtörténjék. Hatodnapra tehát atyja halála után Csanád esztergomi érsek a püspökök nagy segédletével az Úr fölkentjének fejére tette Szent-István koronáját.

Az üde lelkű, tiszta vallásosságú, komoly ifjút megragadhatta a koronázási ünnepély egyik-másik mozzanata. Midőn a jelenlevőkben képviselve látta az egész országot, mely visszatartott lélekzettel hallgatta a koronázási esküt mondó csengő hangját, hogy majdan számon kérje: megtartotta-e? Vagy midőn minden szem reá villogott, minden ajak reménykedve őt üdvözölte, amint a szent koronával a fején a népnek fölmutatták! A magasztaltság e perczében maga körül látta a híveket, kik atyja trónját annyi önfeláldozással biztosi-

tották; eszébe jutottak a hősök, a dicsők, kik vérök hullásával tartották meg e hazát, immár az ő országát! És ereinek minden csöppje föllángolt a vágytól: visszaszerezni koronája elbitorolt jogait és birtokait, elődjei örökét!

Ez ügyben azonnal tanácsot ült az ország főuraival. Aztán atyja sírjánál meglágyult szívvel indult Váradra, hogy leglovagiasabb elődjét, Szent-László királyt ragyogó például maga elé tűzze, és leborulván a szentnek fehér márvány oltára előtt, ennek szószólása által maga számára az ég áldását megnyerje. Édes anyja, Erzsébet királyné pedig, hogy szeretett fiát dicsőült nagybátyjának és immár védőszentjének ajánlja, szent-Lajos püspök marseillei templomát dús ajándékokkal tisztelte meg.[1]

Lajos király, midőn a trónra lépett, még nem volt egészen tizenhetedfél éves, de már négy év óta el volt jegyezve Margittal, Károly morva őrgrófnak 1335 május 24-én a világra jött elsőszülött leányával. A Visegrádon kötött házassági szerződés értelmében Lajosnak már nemsokára feleségül kellett volna vennie menyasszonyát, kit »hogy a magyar nyelvet megtanulja s a magyar szokásokba okuljon,« Visegrádon neveltek. Azonban a leányzó még nagyon gyönge lévén, azon alkalomból, midőn Károly őrgróf, a leány atyja a boldogult magyar király végtisztességéhez Magyarországba érkezék (1342. augusztus 3), Lajos király újból biztositotta őt, hogy leányát, mihelyt fölserdűl, legkésőbb Szent-Mihályhoz négy évre, feleségül veendi; az erről tárgyaló levelet pedig, ha hiteles pecsétje elkészül, megerősíti. Minek következtében János cseh király, a menyasszony nagyatyja, a szentszékhez folyamodott, nehogy a harmadik vérségű fok, melyen a jegyesek egymáshoz állottak, akadályul szolgáljon e kötésnél. A pápa készségesen megadta a kivánt fölmentést. Az egybekelés föntebbi napjáig azonban — úgy látszik — nem kellett várakozni, minthogy Küküllei János 1345-ben úgy beszél Margitról, mint a ki Lajossal már egybekelt.

Lajos király uralkodásának első ténye volt a rendelet, hogy az ország minden megyéjében gyűléseket tartsanak, melyeken számba vegyék a rablókat, tolvajokat, hatalmaskodókat és ezek lajstomát szeptember közepéig terjeszszék föl neki. E rendelkezés czélja nyilván az volt, hogy csiráiban elfojtsák az izgalmakat, melyek Károly király halálakor itt-ott fölütötték fejöket, és elejét vegyék az elégületlenségnek ott is, hol annak netalán igaz oka volna. Így kárpótolta aztán az esztergomi káptalant a tolnamegyei Izsépért és Drásért, melyeket atyja tőle elvett, az esztergommegyei Nánával, — »édes anyjának, Erzsébet királynénak is tetszése, akarata és hozzá-

[1] Küldött oda nehéz, tiszta arany kelyhet, drágakövekkel kirakott feszületet, gyertyatartókat és ámpolnákat aranyozott ezüstből; továbbá két érdekes szőnyeget, egy frontalét vagyis oltárfüggönyt teljes egyházi öltözetet, úgymint misemondó, szerpapi és alszerpapi ruhát, palástot a szükséges fehérnemüvel, stolával és függelékekkel, mind igen gyönyörüeket.

Az Athenaeum nyomása.

NAGY-LAJOS KIRÁLY.

(Matejko képe után.)

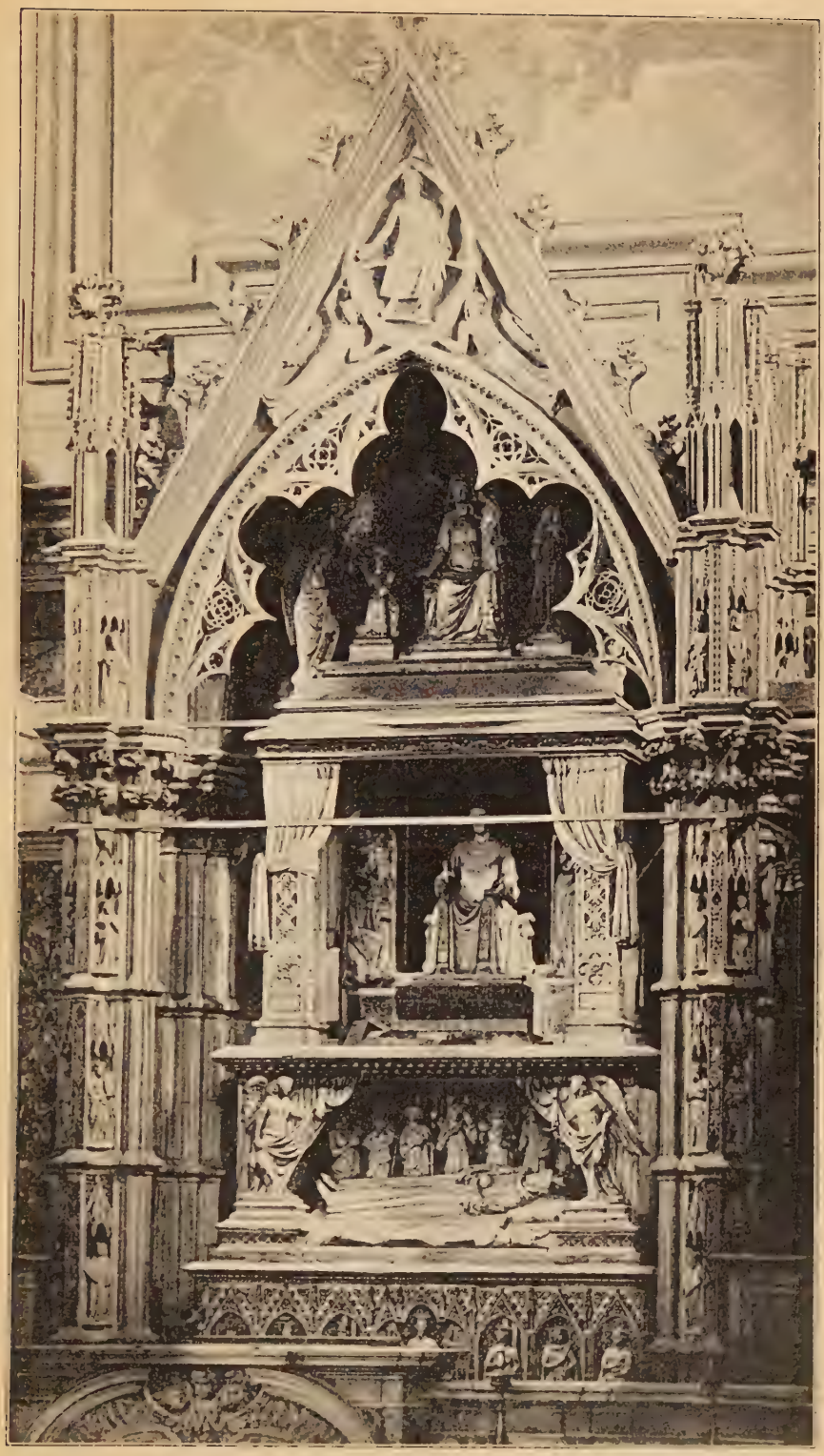

Róbert király siremléke.
(A nápolyi Santa-Chiara templomban.)

járulásából«. Amint hogy a királyi privilégiumokban, rendeletekben és levelekben, noha Lajos király nevében és pecsétjével adták ki, rendesen meg van emlitve anyja is, »Magyarország királynéja«, mint a ki azok kiadásába beleegyezett, hozzájárult. Megesett az is, hogy Erzsébet meghalt férje, Károly király gyűrüpecsétjével élt.

Ama szándékát, hogy koronája tekintélyét emelje s az országnak mások által bitorolt részeit visszafoglalja, Lajos király kénytelen volt kissé elhalasztani, mert minden figyelmét és erejét a nápolyi ügyek vették igénybe. Endre herceg már tíz év óta tartózkodott Nápolyban, és az agg Róbert király a nagyatyák kedvtelésével készült a napra, a melyen unokái és örökösei egybekelnek. Hirdetést küldött szét országában, jelentvén, hogy Endrét, a calabriai herczeget 1343. évi husvétkor lovaggá avatják és azután menyegzőt tart Johannával. Ez ünnepséghez hiveit, Siciliának, Provencenak, Piemontnak és a hozzá tartozó lombard részeknek nemeseit meghítta, hogy a kik a herczeggel együtt akarnak vitézkötést kapni, arra idejekorán készülhessenek. A nyolczvan éves király nem érte ugyan meg a husvétot; de midőn 1343 januárius 19-ike éjjelén meghalt, Endre és Johanna férj és feleség valának. Végrendeletében azonban meglátszék, hogy a gyermeteggé vált agg asszonyi cselek szövevényeiből nem bírt menekülni. Johannát és nem Endrét írta a trónon örökösnek; ha Johanna magtalan húnyna el, akkor sem Endre, hanem Mária, Johanna huga következzék, ki István magyar herczegnek legyen ez esetben feleségévé, mikoron Endrére a salernoi hercegség szálljon hűbérül. A kormányt pedig, mig Endre és Johanna életkoruk huszonötödik évét elérik, Sancia özvegy anyakirályné vigye a kijelölt kormánytanács élén.

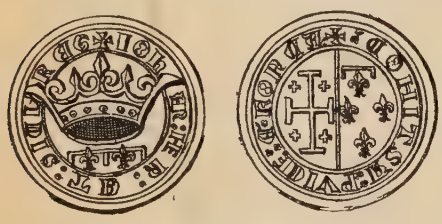

Johanna első koronázásakor vert pénz.

Róbert király e végső rendeletével senki se volt megelégedve. Nem a magyar királyi ház, mely zokon vette, hogy Endre világos joga daczára csak másodrendü, férji szerepet játszszék; nem a szent-szék, mely kiskoru örökösök mellett magának igényelte a kormányt; legkevésbbé Johanna, kinek határtalan uralomvágya és korán nyilatkozott buja hajlamai nem türtek féket, gyámságot. Lajos királyunk, ki megcsalt öcscse dolgát úgy fölkarolta, mint a magáét, egy perczig sem volt hajlandó Róbert király rendelkezését szó nélkül hagyni. Utja világosan ki volt jelölve. Mindenek előtt a pápát, a siciliai hűbér urát kellett megnyernie a végre, hogy a mondott végrendeletet megsemmisitse és Endrét királylyá tegye. VI. Kelemen pápa szeretetre méltó, lovagias modoru, fényüző és bőkezü férfiu volt, ki Károly morva őrgróffal előbb, midőn ez Párisban királyi rokonainál tartózkodék, ő pedig mint Pierre de Rosiers, fécampi benczés apát és

némelyekben Károly tanára volt, bizalmas viszonyt szövött. Lajos király, ismerve e belső viszonyt, arra törekedett, hogy ipját, ügyének megnyerje. E végett Prágába ment és megkérte: járjon közbe, hogy a pápa öcscsét ismerje el királynak, ilyenül kenesse föl és koronáztassa meg. Károly őrgróf vejét, az ifjú magyar királyt és utitársát, a vele egykoru Frigyes osztrák herczeget (Ottó fiát) nagy kitüntetéssel fogadta. Tiszteletökre hushagyó kedden fényes tornákat rendezett, melyekben Lajos is, osztrák Frigyes is élénk részt vettek. Aztán készséggel teljesitette Lajos óhajtását. A boroszlói püspököt küldé Avignonba a pápához bizalmas levelével, melyben arra kérte VI. Kelement, hogy tekintve az ő esedezését, nemkülönben Lajos őseinek az egyház körül szerzett érdemeiket, fogadja különös kegyelmébe Endre herczeget, hadd érezze közbenjárása foganatját. Lajos király is irt levelet Sicilia nagyjainak, talán éppen a királyi herczegeknek, melyben hivatkozva János cseh királynak és fiának barátságára, kéri őket, járnának közben a főbbeknél, nevezetesen Nápoly városánál, hogy hódoljanak meg öcscsének, kit néhai Róbert király a főurak jelenlétében közvetlen utódjául, Sicilia királyául kijelölt.

Nápolyból ez alatt mind rosszabb hirek érkeztek. Johanna, kinek udvarában Boccaccio a regös szerepét adta és Decameronja sikamlós elbeszéléseit föl-fölolvasgatta, élvsovár, könnyelmü, tékozló teremtés volt, ki csak arra gondolt, hogy tündököljön, és pompás ruhákban, ünnepélyekben, játékokban, kirándulásokban és szerelmi kalandokban lelte örömét. Ezen felül Canabis Filippának, e dajkából lett gonosz főasszonynak, állott befolyása alatt, ki szövetkezvén a hatalomra vágyó és a magyar Anjouk primogenituráját gyülölő asszonyokkal a királyi házból, az ármány szálait kezében tartotta, Johannában a tiltott vágyakat élesztgette és kielégitésökre alkalmat szerzett; elidegenitette őt férjétől, kinek magyar hiveit a megvetés tárgyává tette. Folytonos ünnepélyek váltogatták egymást; az ország egész jövedelmét fél év alatt elköltötték, mig Endrének neje engedelme nélkül felöltőt se készitettek. Máriát, az István magyar királyfi jegyesét, hogy a magyar királyi ház jogait csirájában eltiporják, pápai fölmentő levéllel Durazzoi Károlynak szerezték el feleségül.[1]

Erzsébet özvegy magyar királyné anyai szive sejditette a veszedelmet, melyben fia Endre, a calábriai herczeg forgott, és igen helyesen úgy vélekedék, hogy az ármányos szálakat, melyeket asszonyi kezek szövögetnek, az eszes nő könnyebben észreveheti, személyes tekintélyével kiméletesebben szerte tépheti, mint bármely jeles férfiakból vagy diplomatákból álló követség. Rómát, az apostolok sirját meglátogatni sem volt puszta ürügy nála. Rég vágyott ájtatosságát végezni a szent helyeken; fogadása tarthatta: hálát adni Istennek, ki nagy veszedelem közepett csodával határos módon óvta meg őt és övéit. Mégis midőn e czélt előtérbe tolta, rejtegetni kivánta anyai aggodalmait.

[1] L. »Nagy Lajos« czimű művemet, 34—45.

Lajos király fiui gyöngéd szeretettel gondoskodott, hogy édes anyja az utban fönnakadást ne szenvedjen, mindenütt nagy diszszel és teljes méltósággal jelenhessék meg. Kincstárait utiköltségül kiürittette. Tizenhétezer márka aranyat, huszonhétezer márka finom ezüstöt adott vele, utána még négyezer márka aranyat küldött, ezenfölül egy fél köből vert arany forintot és aprópénzt annyit, mennyi elég volt az ország határáig. Kiséretet is fényeset adott melléje, Druget Vilmos nádor özvegyén kivül számos előkelő asszonyt, kisasszonyt, főurat és testőrző vitézt. Kiséretében találjuk Geletfia Miklós nádort, Nagymartoni Pál országbirót, Vida nyitrai püspököt és kanczellárt, Miklós egri püspököt, Csór Tamás liptai, Vörös Tamás ujvári és István pilisi ispánt, a királyi ház rokonát, Sárói Bede harassói várnagyot, László pécsi kanonokot, a nádor fiát, Vásári Miklós esztergomi, Gergely császmai és Kanizsai István ó-budai prépostokat és számtalan másokat, papokat és világiakat. Nehogy e fényes társaságnak a tengerparton várakoznia kellessék, Lajos király idején megkereste a záraiakat és az arbei grófot, hogy Zenggen gályákat és más hajókat tartsanak készen, melyeken szeretett anyja, a királyasszony Apuliába vitorlázhasson.

Erzsébet Visegrádról június 8-án indult el, 22-én már Zágrábban várták. A velenczei tanács a záraiak által értesülvén a királyné szándékáról, készségesen elhatározta, hogy a magyar király iránti tiszteletből két gályát szerel föl, melyek a szlavón partokra küldetvén, az anyakirályné kiséretéhez csatlakozzanak, azonkivül három velenczei főnemest küld fényes kisérettel hozzá, kik őt Apuliába kisérjék. E határozatról értesité Dandolo Endre doge Frangepán Bertalant, a vegliai grófot azon kérelemmel, hogy adjon hirt a királyné jöveteléről. Bertalan gróf a tanács határozatát azonnal elküldé Lajos királynak és megigérte a velenczei signoriának, hogy mihelyest hirnökei, kiket a magyar királyné elé küldött, visszaérkeznek, biztos tudósitással szolgál; viszont ő is esedezik: kölcsönözzön neki egy gályát, melyen testvérével Doymmal szintén a királyasszony kiséretéhez csatlakozhassék.

Erzsébet királyné csöndes tengeren utazott Zenggből Manfredoniába, hol őt fia és menye a tengerparton várta, nagy ünnepséggel fogadta és Nápoly városába vezette. (1343 július 24.) Az éles szemü anyának borus szinben tünhetett itt föl fia jövője. A pápa elfogadta Johanna királynő hódolati esküjét s igy mintegy szentesitette a visszás állapotot, melybe Endre herczeg jutott. Sancia királyné, Róbert király özvegye és Johanna nagyanyja, ki hivatva volt a kiskoruság alatt Siciliát kormányozni, kolostorba készült a fergeteg elől; aki őt befolyásos helyzetéből kiszoritá, Valois Katalin, a tarantoi herczeg (Róbert király öcscse) özvegye és czimzetes konstantinápolyi császárné mindenképpen azon mesterkedett, hogy fiai egyikét kedveltesse meg a férjét megunt Johannával. Erzsébet királyné ki akarván vinni a pápánál, hogy Endrét is ruházza föl a királyi czimmel, nejével együtt kenesse és koronáztassa királyul, fényes követséget inditott

Avignonba a szentszékhez. E követségnek tagjai valának: a nyitrai püspök, az országbiró, a liptai és a hevesi főispán, az esztergomi, császmai és

Róma középkori képe.
(Benozzo Gozzoli falfestménye után.)

budai prépostok mint Lajos király, Erzsébet királyné és Endre herczeg küldöttei, kikhez Sancia és Johanna részéről siciliai főemberek csatlakoztak. E fényes követség küldőitől, valamint a siciliai érsekektől, püspököktől

és főuraktól számos levelet vitt a szent atyának.[1] Nagy ügyességre mutat, hogy Erzsébet ily fényesen és tekintélyesen állitotta ki a követséget. Ez sok utánjárásába, pénzébe és ajándékába kerülhetett. Azt azonban meg nem gátolhatta, hogy Johanna saját követei ellen ne áskálódjék, és ne iparkodjék titkon meghiusitani, amiért nyiltan esedezett. Nem is lehet csodálkozni azon, hogy a követség hosszu alkudozások után lassan jutott és igy is csekély eredményhez.

Mialatt az alkudozások Avignonban folytak, Erzsébet királyné személyes nagy kiséretével, a nápolyi érsekkel és több apuliai nemessel szeptember 14-én Rómába indult, az apostolfejedelmek sirját látogatni. Az utjába eső városok népe őszinte hódolattal fogadta, mert nagy híre vala jámborságának és kegyességének. Rómába érkezvén, az egész város ünnepi díszt öltött.

Három napig maradt Erzsébet királyné a szent városban. A Krisztus képét, a Veronikát (vera icon) kétszer mutatták meg neki; a szent helyeket mind meglátogatta és valamennyi templomot fejedelmileg megajándékozott. Négyezer aranyforintot költött ajándékokra.[2]

A magyar királyné jótékonyságának akkora hire terjedt, hogy a szegények számának szaporodása a világvárosban is feltünt. A tolakodó kéregetők úgy ellepték a fejedelmi asszonyt, hogy bőkezüsége elégtelennek bizonyult; hogy tehát a koldusok arczátlansága elől meneküljön, kénytelen volt a királyné a városból távozni. Október negyedike után érkezett meg Nápolyba.

Nem jó kedve lehetett a királyasszonynak. Avignonból követeitől rossz hirek érkeztek. A szent-szék huzakodott. Nem akart beleegyezni Endre koronázásába. Az alkudozások lassan haladtak, ha ugyan helylyelközzel el nem akadtak, jóllehet Lajos király udvari káplánját, Dénes barátot, kit nem sokára a kalocsai érseki széken találunk, küldötte segitségökre. Johanna magaviselete se sok jóval biztatta. Férjét megvetette; nem engedte, hogy megadják neki a királyi czimet, sőt megfosztotta volna mindenétől. Elkeseredett tehát a jó anya, vissza készült indulni Magyar-

[1] Meg kell jegyeznem, habár talán fölösleges, hogy Sicilia alatt mindig a mai Nápoly értendő, minthogy Sicilia szigete, melyet hivatalosan akkor többnyire *Trinakriának* neveztek, már 1282-ben elszakadt a szárazföldtől. A szárazföldet azonban és szigetet együtt a nápolyi királyok még mindig »Regnum Siciliae ultra citraque Pharum« vagyis a *két Siciliának* hitták, mivel igényeikről a szigetre le nem mondottak.

[2] Gyöngyökkel kirakott arany kelyhet ajánlott föl a Szent-Péter templomának és érczből készült oltárelejét, melynek középen zománczból egy angyal volt és ezt aranyezüstből, drágakövekből és gyöngyökből bámulatos szép ékitések vették körül. Kiemelendők különösen még a diszes női munkák, oltárdiszek és templomi ruhák, melyeket a magyar királyné és hölgyei hoztak. Ilyenek valának: a violaszinü vászonból készült faltakaró, kilencz képpel, köztük a magyar szentek képeivel, arany kalászokkal, szőllőlevelekkel és rózsákkal ékitve; továbbá egy oltár-elő, melyen vastag vörös selyem szövetre a fájdalmas szüz volt himezve. Ezt elnevezték a magyar királynő teritőjének. Azután egy kék selyemszövetből készült és egy violaszinű miseruha, melyek elején szent képek, hátán a feszület voltak kivarrva.

országba és magával vinni Endre fiát. Ekkora botránytól azonban megijedtek a nápolyi udvarban, és Johanna hizelgéssel vette körül napáját, szentül igérvén, hogy a kormányt igazságosan megosztja férjével és mindenben mint hü feleség fogja magát viselni irányában. Az avignoni udvarra pedig más eszközök hatottak, mint azt Küküllei János előadja. A magyar követek látván, hogy eszök munkájával semmire sem mennek; mivel még sem akartak eredménytelenül visszatérni, Lajos király és Erzsébet királyné tudtán kivül, a pápai kamra számára negyvennégy ezer márkát adni esküdnél is erősebben igértek, ha Endre királyfi Sicilia trónjára jut. Neuenbergi Mátyás krónikáson kivül Cola Rienzi is értesült e szerződésről; de ő még azt is tudta, hogy ugyanazon pápai kamra némely biborosok közbenjárására, kik minden áron Durazzoi Károlyt óhajtották a nápolyi trónra segiteni, más negyvenezer unczia aranyat [1] fogadott el azon igérettel, hogy Endre herczeg koronáztatását késlelteti. Annyi tény, hogy Johanna férjét már 1344 februárius 23-án királynak czimezte. Egy nappal előbb kelt pedig VI. Kelemen pápa levele Lajoshoz, Erzsébethez, Johannához, Sanciához és Endréhez, mely szerint tekintetbe vevén a pápa Endre ősei érdemeit; föltéve, hogy Endre Aimericus biborosnak, mint Sicilia ideiglenes kormányzójának, engedelmeskedni fog, tanácsot ülvén 1344 januárius 19-én a biborosokkal, bizonyos föltételek és óvások mellett, Endrét, »mint Johanna férjét« királyi czimmel fölruházza és elrendeli, hogy, ha ama feltételeket és óvásokat elfogadja és teljesiti, nejével ő is, »mint annak férje« Aimericus biboros által fölkenessék és megkoronáztassék.

Jóllehet e különböző záradékokkal ellátott levél még sok kibuvót és annál több halogatást engedett, minthogy a nagy befolyásu Talleyrand biboros, Ágnes durazzoi herczegnő fivére, a nápolyi Anjouk érdekében ármányt ármányra szőtt, Erzsébet királyné mindazonáltal e fél eredménynyel is beérte, és nem maradt tovább Nápolyban. Azonnal haza felé vette tehát utját, de csak hosszú késedelmek után vitorlázhatott át az Adrián és elutazásának évfordulóján érkezett haza. Megértvén pedig a király és királyné a módot, melyen Endre jogának a követség érvényt szerzett, igen megütköztek azon, hogy Siciliához való jogukat, mely Isten és igazság szerint őket megillette, pénzen kellett megvenniök. De nem volt más menekvés. Nehogy alkalmat nyujtsanak a gonosz nyelvek rágalmára, hogy a király fösvény, nehogy szószegéssel vádolják a magyar király követeit: megengedték a fölségek a kikötött összeg megfizetését. Minthogy azonban a kincstárban pénz nem vala, az adószedők hamarosan bejárták az ország megyéit, a király és királyné városait, a mondott összeget beszerezték és pontosan elküldötték a pápai kamrának abban a reményben, hogy Endre király koronázása haladék nélkül meg fog történni.[2]

[1] Minthogy a siciliai uncia 27·12 grammot nyomott, mai értékét osztrák 37·60 arany forintra tehetjük.

[2] L. »Csór Tamás« czimű értekezésemet.

Lajos király ezalatt Erdélybe készült, hol a szász lakosság körében kitört zavarok nagy mértékben szükségessé tették jelenlétét.

Az erdélyi szászok folyton zsörtölődtek, és háboruskodtak szomszédjaikkal Igy értesülünk Tamás erdélyi vajdától, hogy az összes erdélyi szászok föllázadtak a király ellen és petersdorfi Henning comes vezérlete alatt zászlót bontva, a magyarságra törtek. A vajda — úgy látszik — nem birt velök, mert a király kún csapatokat küldött ellenök; ezeket is megtámadták a szászok, de vesztökre, mert a kúnok megverték őket, mely alkalommal Henning is elesett. (1324.) Legtöbbet azonban lelkipásztoraiknak, az erdélyi püspököknek és káptalanbelieknek kellett tőlük szenvedniök, elannyira, hogy midőn Péter erdélyi püspök 1307-ben meghalt, már akkor tanakodának a püspökválasztó káptalan tagjai, nem volna-e hasznos valamely hatalmas főurat választani meg püspöknek, ki őket karhatalommal is megoltalmazná. Akkor ugyan még nem vihették ki szándékokat, hanem Benedek halála után (1318) siettek egy nagy urnak fiát, úgy tetszik, egyet a Szécsiek közül, András prépostot megválasztani. A szentszék sokáig nem akarta e választást megerősiteni, minthogy a választottban hiányzott a kellő tudomány és a kellő kor. De a káptalaniak nagy szabódására, kik váltig azt hajtogatták, hogy Andrásnak és szüleinek hatalma által sok sanyaruságtól menekül meg az egyház, és mert Károly királyon kivül több magyar főur volt szószólójok, végre (1320 július 1-én) ráállott a pápa, hogy legyen a káptalannak az ő akarata szerint. András ur aztán 1356-ig volt erdélyi püspök, mely hosszu idő alatt bő alkalma nyilt az erdélyi káptalannak választását megbánni. András püspök kikötött mindenkivel a világon: az egri püspökkel, hatalmasul betörvén Máramarosba, mely végett az egri és erdélyi püspökök közt rég folyt a viszály; a királylyal, kit Gyula-Fejérvárba bocsájtani nem akart, amiért ez őt megfogatni és jószágait lefoglaltatni rendelte; a pápával, ki őt káptalanával együtt kiközösitette, hivatalától felfüggesztette, egyházi megyéjét tilalom alá rekesztette; végre saját hűséges káptalanától is elvette annak szent-mihálykői várát. Szécsényi Tamás vajda hosszu türésének nyaka szakadt, és hadi népét Rimai Miklós kecskekői várnagy vezérlete alatt Gyula-Fejérvár ellen küldé a püspök és káptalana megfenyitésére. Rimai keményen járt el feladatában annyira, hogy az általa okozott kárt 20,000 márkára becsülte a püspök. És Tamás vajda, kit nem személyes sérelem, hanem a közjó vezetett, igyekezett a kárt megtériteni; hanem jó szándéka kivitele közben a püspök ismét fölingerelte, mire annak jószágait ujra kifosztatta, felgyújtatta, tizedét lefoglaltatta, a püspököt és a vele tartókat fölségsértőknek nyilvánitotta, az egyház szolgáit, kik a tilalom miatt misézni nem akartak, elüzte és helyöket más papokkal töltötte be. András püspök erre egyházi átokkal felelt. Tamás vajdát, Péter alvajdát, ki azzal fenyegetődzött, hogy a székesegyházat és a káptalan minden birtokát ugy fogja feldulni, mint ezt Alárdfia János idejében (1277 február 21)

a szászok tették, és a vajda minden tisztjét név szerint kiközösitette, és kérte a pápát, hogy hagyja helyben ez itéletét.

A pápa a pécsi, váradi s egri püspököket küldötte ki vizsgálóbirákul azzal, hogy, ha az ügyet akként találnák, mint azt András püspök előadta, közösitsék ki a bünösöket. XII. Benedek pápa e levele 1341 október 31-én kelt; következményeül tekinthetjük, hogy Szécsényi Tamás a királyi udvarba vonult vissza. Viselte ugyan még az erdélyi vajda és szolnoki ispán méltóságát, de a tárnokmesteri teendőket is gondozta; utóbb pedig lemondott a vajdaságról és királyi főtárnokká lett. Utódjául Lajos király Sirokai Miklós királyi főajtónállót, az Aba nemzetbeli Petőcz fiát, nevezte ki és nagy sereggel maga is ellátott Erdélybe, hol, mint Küküllei János mondja, a szászok egy része zavargott és a szokásos adót megtagadta. Lajos király megfékezte és engedelmességre visszavezette a zendülőket. Van okunk azonban azt hinni, hogy Lajos erdélyi utjának főczélja az erdélyi püspök által a nemesek, székelyek és szászok közt előidézett »veszekedések, egyenetlenségek és szétágazó jogi nézetek« kiegyenlitése és a béke helyreállitása volt. Ehhez képest Lajos király elsőben meghatározta az egyházmegyei szentszékek illetékességi körét, melyet az erdélyi püspök többször tullépett. Megtiltotta a püspöknek, hogy birtokczimen pörlekedvén, mig a pör eldöntve nincs, ellenfelét kiközösitse. A püspök által eddig akár jogtalanul, akár jogosan elfoglalt birtokok fölött pedig a vajda fog törvényt látni és itéletet hozni. A püspök ezentul semmi szin alatt se foglalja el a nemesek javait, szereznie is csak a király engedelmével lehet. Tartsa tiszteletben a nemesek egyházvédő (patronatusi) jogait és templomaikba ellenkezésökkel papokat ne küldjön. A papi tizedet meg lehet váltani pénzen is; jár pedig minden kepe után egy dénár. Ha a püspök a dénárt váltságképpen elfogadni nem akarja, künn kell hagyni a kepét a mezőn. Viszont tartsa mindenki tiszteletben a püspök jogait és ellenök véteni senki se merészeljen. Igy határozta ezt el Gyula-Fejérvárt, a főpapok és főurak tanácsában, 1344 julius 27-én Lajos király.

Ez alkalommal, midőn az erdélyrészi határ szélében tartózkodék (június 15.) a magyar király, megjelent előtte Sándor havaselvi vajda, ki hűbérese volt az országnak, de kinek atyja Károly király idejében (1330) a hüség utjáról eltévelyedett és sok ideig maradt lázadásban. Megértvén azonban Lajos király kegyességének és hatalmának hirét, önként, személyesen jött hozzá és földre borulván a királyi fölség előtt, visszatért az előbbi engedelmességre és hűségre. Nagy kincseket hozván ajándékba, a magyar királyt és koronát urának elismerte; aztán örvendezve tért vissza hazájába. Ezen becses, mert diplomatiai békés eredményt Lajos király Demeternek, nem sokára ezután váradi püspöknek tudta be érdemül.

*

Lehet, hogy még akkor, midőn Lajos király öcscse érdekében Prágában járt ipjánál, beszélték meg, hogy az új évfordulatkor részt vesznek a keresztes hadjáratban, melyet János cseh király, Károly őrgróf atyja harmadszor fog vezetni a poroszok és litvaiak ellen. Erős kisérettel érkezett Lajosunk 1344. évi deczember 6-ika körül Brünnbe, hol János cseh királylyal találkozott. Brünnből Teschenbe, innét az Odera mentén Boroszlóba, a keresztesek gyülekező helyére, január legelején érkeztek meg: a cseh és magyar királyon és a morva őrgrófon kivül a boroszlói és meisseni püspök, Bourbon Péter herczeg Franczia országból, Szép-Albert a nürnbergi várnagy, Schwarzenburgi Günter gróf, IV. Vilmos hollandi és hennegaui gróf, a császár süve, összesen mintegy kétszáz lovag, a csatlósokat nem számitva.[1]

Boroszlóból a kereszteseket a keleti tenger felé vitte utjok Königsbergbe, a német lovagok székhelyére, kiknek nagymestere volt innentúl vezetőjök a Memel vagyis Niemen folyamon keresztül a litva föld belsejébe, hol bevezetésképpen két erősséget kezdettek ostromolni, Vielnát és Pistent; ezek megvétele után alighanem az leendett tervök, hogy Litvánia fővárosát, Vilnát megtámadják, erre elég erősnek és jól fölszereltnek tartván hadaikat. Olgierd, a litvaiak egyik fejedelme azonban értesült az országát fenyegető veszélyről, és hogy azt elháritsa, a keresztesek mögött a német lovagrend védtelenül hagyott tartományára tört. Legalább ez a hir érkezett a keresztes vitézekhez, kik még alig kezdették meg a nevezett két erősség ostromát. Sietve megfordultak tehát és negyednapra visszaérkeztek Königsbergbe, de nyomát se lelték Olgierdnek, ki ekkor — úgy lehet — Lievlandot és Estlandot pusztitotta. Boszúsak lévén e felsülés miatt, szivesen folytatták volna a keresztesek a megszakadt hadjáratot, de csakhamar megenyhült a lég, fölengedett a talaj, mi a hadviselést ama mocsáros vidéken, utak és hidak hiján, lehetetlenné tette.

Lajos király utitársai voltak Laczkfi István erdélyi vajda, fia Dénes és öcscse Miklós.[2] Továbbá Lőrincz fia Miklós mester, Nagymartoni Pál országbiró unokaöcscse, ki tisztességes magyar kisérettel saját költségén követte királyát, és rettenni nem tudó bátorsággal szolgált neki.

E keresztes háború nyomában új háború keletkezett a csehek és lengyelek közt, melyben Lajos is részt vett segitő hadaival. Károly morva őrgróf ugyanis Lengyelországon keresztül igyekezett haza. Midőn pedig csekély kiséretével Kalis városába érkezett, úgy vette észre, hogy őt le akarják tartóztatni.

[1] Ez az utóbb nevezett Vilmos sokat utazott, dorbézoló lovag és hirhedt koczkajátékos volt, ki az ifju Lajos királytól Boroszlóban hatszáz arany forintott elnyert. Mikor pedig Lajosnak vesztesége fölött nem eléggé palástolt bosszankodását látta, fogta a durva czimbora nyereményét és elszórta a körülállók közt, mert ő nem szorult — úgymond — koczkanyereségre; csak azt nem érti, hogyan bánthatja ilyen potomság a magyar királyt, kinek országa, mint hiresztelik, bőséges aranyban.

[2] A vajda ez expeditióban lovastul elbukott és lábát törte.

Ügyessége által — mint hivé — kimenekült a hínárból, de atyja János cseh király fölháborodott a fián megesett e méltatlanságért és hadait Lengyelországba vezette. Kázmér király küzdve vonult vissza székvárosáig és a magyar királytól kért segélyt, ki, minthogy személyesen nem mehetett, mert ugyanekkor Horvátországban volt elfoglalva, a Lengyelországgal szomszédos vármegyék népeit ültette föl, és két jeles főtisztjének, Szécsi Miklósnak, a királyi étekfogók mesterének, Nógrád, Sáros és Szepes megyék ispánjának, nem különben Poháros Péter udvari vitéznek és Abauj vármegye ispánjának vezérlete alatt tekintélyes sereggel küldötte Krakó felé. Ezalatt Lengyelországban véres csatákat víttak, melyekben nem mindig a csehek győztek ugyan, de elvégre mégis körülszállották Krakót és fölperzselték külvárosait, pusztitván a vidéket is, a szentélyeket se kimélvén. (1345. június-július.) E veszélyből a megérkezett magyar hadak mentették ki Kázmért; föloldották Krakót az ostromzár alól és megóvták a vidéket az elpusztulástól. A csehek aztán szivesen ráállottak a fegyverszünetre, melyet béke követett. A béke helyreállitása körül sokat fáradozott VI. Kelemen pápa, követeül káplánját, Pusterlai Vilmos pozsonyi prépostot küldvén János és Kázmér királyokhoz, megkérvén egyuttal Lajos királyt is, minthogy őt ama tartományok jólléte közelebbről érdekli, legyen előmozditója czélzatainak. A békét csakugyan megkötötték, a miért a pápa köszönetet is mondott Lajosunknak. (1346. május 22.)[1]

Flórián-kapu Krakóban.

*

A dalmát partvidéken Velencze még mindig folytatta üzelmeit, mikhez kedvező alkalmat szolgáltattak a szlavón urak rakonczátlansága és egymásközt folytatott villongásaik. Már Károly király is megsokalta ez állapotot és uralkodása végén egész határozottan készült fellépni a velenczei cselszövények ellen. 1340 elején hire járt a horvát részeken, és e hir,

[1] L. a következő dolgozataimat: »László erdélyi vajda«, i. h. és Bazaráb fia Sándor meghódolása. Századok, 1893. V. ö. Nagy Lajos, 55—67.

hogy a magyar király és királyné ifjabb fiokkal és nagy sereggel jőnek a tengeri vidékekre, nagy megdöbbenést szült nemcsak itt, de Velenczében is. A főurak, kik vesztöket sejték, azzal hitegették magukat és másokat, hogy képesek lesznek a magyaroknak ellenállani; mert a vidéket annyira elpusztitják, hogy a magyar seregnek nem lesz elesége; aztán váraikból és a szorosokban oly erővel támadhatnák meg őket, hogy a magyar király örülni fog, ha menekülhet. Nyilván a szerencsétlen havaselvi expeditió keltett bennök ily hiú reményeket. Hogy mindamellett nem biztak erejökben, meglátszék abból, hogy Velenczét minden áron szövetségökbe vonni igyekeztek. Mladen Scardonát, Pál egy, Gergely (mind a hárman Subićok) két várat ajánlott föl a köztársaságnak, hogy birtokába átengedik. Velencze magától is, mihelyt a magyar király jöttének szándékáról értesült, azonnal lázas tevékenységet fejtett ki. Mint nagy veszély idején, három biztost küldött Szlavóniába, kik a lakosságban a jó szellemet éleszszék, és a hiveket városaik ellen buzditsák. Tudakolják meg: mily mértékben hajlandók a szlavón urak ellenállani a magyar királynak és mennyi segitséget várnak Velenczétől? Zenggen tartózkodó kereskedőinek meghagyta, hogy résen áljanak, minden ujdonságot, nem tekintve a költségre, megirjanak. Titkon leveleket küldött a magyar királyi udvarban levő olaszokhoz, tudakolván: jön-e a magyar király, mi czélból, és kinek tanácsára? Mladennek Scardonáért 10,000 font dénárt ajánlottak, nehogy e várost másnak játszsza kezére, »mi nagy baj lenne«. Izgatottsága annyira elragadta a signoriát, hogy midőn megérté, hogy Zára új gályát akar venni a zenggi gróftól, a vételt minden áron meg akarta akadályozni: mert ha rossz hangulatban volnának a záraiak, nem csekély kárt okozhatnának Velenczének. Tudósitást vevén pedig, hogy a magyar király már megindult és nem sokára megérkezik, meghagyta Morosini Péter tengernagynak, hogy hat gályával a szlavón biztosok rendelkezésére, hajóik és népök védelmére siessen. Ugyanezt parancsolta a Cornaro András parancsa alatt utjából visszatérő négy gályának.

Azonban a magyar király nem jött. Károly az időben már nagyon betegeskedék. Szenvedő állapota és a tatárok gyakori beütései meggátolták szándéka kivitelében. A művet tehát, melyet atyja kezéből a halál kiütött, fia és utódja fogta erélyes markába, és mindenek előtt szlavón bánját, Lendvai Miklóst sereggel inditotta Horvátországba, megfenyitendő a koronához hűtlen urakat. Velencze, mihelyt neszét vette a magyarok jöttének, »tekintve a nagy és világos veszedelmet, mely a szlavón partokat fenyegeti, ha a magyarok oda betörnének, még inkább a veszélyt, mely a velenczei városokat érné«, azonnal ismét három főrendű biztost küldött Szlavóniába: Nona, Zára, Sebenico, Spalato és Trau városokba, hogy a lakosságot hűségben megtartsák; kémeket küldjenek szerteszét, kik szemmel kisérjék az ellenséget; meglátogassák a brebiri, corbaviai és knini grófokat, hogy őket szövetkezésre, és váraik gondozására buzdítsák, »mert igen szükséges, hogy a magyaroknak ellenálljanak«. Segítséget is aján-

lottak nekik: kétszáz lovast vagy megfelelő számu gyalogost. A kereskedő hajókat eltávolitották; annál sürübben jelentkeztek a partőrző gályák a lakosok bátorítására; ha kell: megfélemlítésére.

Miklós bánnak 4000 lovasból álló hadserege nem mutatkozott elégségesnek· Knin jól megerősitett várát a magyar sereg bevenni nem birta. Az ostrom mégis volt annyi hatással Nelipics özvegyére, hogy követeket küldött Lajos királyhoz, hódolatát bemutatandó és a szent korona hűségére visszatérendő. Lajos kegyesen fogadta a megtérőt, vára átadását, bőséges kárpótlás mellett, követelvén. Erre is ráállott az özvegy. Midőn azonban Miklós bán elvonult a vár alól, a corbaviai grófok felbujtására megváltoztatta szándékát. Lajos király kijátszva látván magát, nagy haragra gyuladt; viszont annál inkább pártfogásába vette Velencze az özvegyet. A következő (1345.) évben tehát személyesen indult meg Lajos király, hogy horvát alattvalóit az engedelmességre visszaterelje. Szlavóniába julius 2-án érkezett 20,000 vitézzel, kiknek számát ama vidéki főurak, nevezetesen a bosnyák bán, Kotrománics István, tetemesen szaporitották. Bihácson állapodott meg és hódolatra hítta föl a lakosságot. Az összes horvát nagyok, középsorsuak és alrendűek megijedtek, azonképpen a Velencze uralma alatt álló városok, és átjöttek Bihácsra, jobbágyi hódolatukat jelentvén és váraik kulcsait átadván. Még a knini grófné és fia is megjelent és átadta várát, melyért cserében Czetinye vidékén kapott uradalmat. Csak a Subicsok közül Pál Osztrovicza ura és Mladen, Clissa és Scardona ura, bizakodva Velencze tengeri hatalmában, nem hajtották meg fejöket. Velencze is mindent megtett, hogy fönntartsa a »dicséretes« szövetséget a horvát lázadók közt és hogy megvédje és elvonja a dalmát városokat Lajos királytól. De keveset használt; mert a dalmát városok is értékes ajándékokkal fényes küldöttséget inditának urok a magyar király elé. Ki akart magáért tenni főleg Zára, három követet és nagyszerü ajándékokat küldvén a magyar királyhoz. De a követek oly ünnepélyes lassúsággal jártak el tisztjökben, hogy időközben Lajos, ki 18 napig időzött Bihácsnál, haza felé vette utját, és igy a záraiak követsége, királyt nem látva, kényszerült megtérni, mi fölött a velenczei uralommal eltelt lakosok, nagyok és kicsinyek egyaránt, boszankodtak.

Lajos király, midőn Zágrábon át Visegrádra és innét Damásdra rándúlt át, hogy ott vadászás közben üdüljön, annál is inkább meg lehetett elégedve ez évi hadjáratával, mert Lengyelországból is jó hirek érkeztek a segitő hadak sikeres működéséről, de Laczkfi András székely ispán, utóbb erdélyi vajda is, a tatárokon vett fényes győzelemről tett jelentést.

A tatárok ugyanis gyakran betörtek Magyarországba, az erdélyi széleket, a székelyek földét földúlták, néha beljebb is merészkedtek az országba, hogy azt fölprédálják és ismét kiosonjanak. Többször büntetlenül tehették; de ha a magyar had elérte, meg-megcsapkodta a kalózokat. Igy értesülünk XXII. János pápa leveléből, hogy az országos prédából meg-

kapta a maga részét: két tatár fiut, kiket föl fog neveltetni. (1325.) Máskor meg, hogy az egyik magyar sereg, mely Ulászló lengyel király segitségére volt, visszatérő utjában az Erdély éjszaki szélén benyomult tatárokat nagy vereséggel kikergette. (1330.) Lajos király végre is szükségesnek találta támadólag lépni föl ellenök, és meghagyta Laczkfi Andrásnak, vezessen hadat a tatárok ellen. A hadértő férfiu felülést rendelt székelyei közt, kikhez nehány közelebb lakó nemes is csatlakozék, és hatalmas sereggel rontott a tatárföldre. Az ütközetben számtalan tatárt levágván, vezéröket Atlámost, ki fő személy vala a kán után és a kán nővérét birta feleségül, elfogta és megvetvén az érette fölajánlott váltságdijat, lenyakaztatta. Aztán sok fogolylyal, aranyban, ezüstben, gyöngyös ékszerekben és drága ruhákban töméntelen zsákmánynyal tért vissza. A foglyokat és számtalan elszedett zászlót a királynak küldé Visegrádra. Tartott pedig ez ütközet három napig; kemény is lehetett, mert azonnal gyönyörű legenda fűződék hozzá.

E három napra, — igy szól a legenda, — míg e harcz tartott, Szent-László feje a váradi templomból, a hol őrizteték, eltünt. Midőn pedig a kincsőrző kanonok helyettese a negyed napon a szokott helyen ismét meglelé, annyira verejtékezett, mintha nagy munkát végezvén, érkezett volna vissza. Ezt nemcsak a többi káptalanbeliekkel, hanem sok szerzetes atyafival közölte a subcustos. A csoda megtörténtéről a foglyok is tanuságot vallottak. Egy vén tatár mondá, hogy nem a székelyek meg a magyarok, hanem ama László, kit mindig segitségül szólitának, verte meg őket. Más foglyok pedig ezt beszélték: »Mikor a székelyek ellenünk jövének, élökön szálas vitéz nagy lovon ülve, fején arany koronával, kezében szekerczés lándzsával, borzasztó suhitásokkal és csapásokkal rontott meg bennünket. A vitéz feje fölött pedig egy gyönyörűséges uri assszony, szintén koronás fővel, ékes és fényes ruhában lebegett.« Világos, magyarázza a krónika, hogy a Krisztus hiteért harczoló székelyeket maga a Boldogasszony és boldog László király segitette a saját erejökben és sokaságokban elbizakodott tatárok ellen.

A vérszemet kapott székelyek pedig a következő évben nagy számmal csaptak ismét a tatárokra. Megint nagy diadalt arattak, megszámlálhatatlan sok ellenséget vertek le, tömérdek drága prédát ejtettek, csillogó fegyverekkel, barmokkal, gyöngyökkel, gyémántokkal gazdagon tértek haza, hálát adván Istennek, ki e győzelemre segitette őket. Sőt rákapván, többször ismételgeték a vitéz székelyek e hadjáratokat a tatárok ellen, mig végre a megriadt pogányok messze, a krimi félszigetre költözének, a tenger partján lakó fajrokonaikhoz.

Igy a krónikák. Az oknyomozó történet annyit ad hozzá, hogy Lajos király a Sóky testvéreknek, kik az ország határát a vad tatárok betörése ellen vérök hullásával védelmezték, dicsérettel emliti és megjutalmazza szolgálataikat. Lökös mesternek, a székelyek és Brassó ispánjának (Tóth Lőrincz tárnokmester fiának és Kont Miklós nádor öcscsének) és Orbán várhelyi királyi

A BÉCSI KÉPES KRÓNIKA CZIMLAPJA.

Az Athenaeum nyomása.

A Magyar Nemzet Történetéhez.

Az Athenaeum kiadása.

várnagynak pedig megparancsolja, hogy a várhelyi királyi végvárat a Sepsi-széken, melyet hajdan a régi királyok parancsára a pogányok és bessenyők ellen épitettek, és legközelebb a berohant tatárok megrongáltak, javittassák ki és jól erősittessék meg, ellenben a vártól kétszáz dülőnyire a hegyek közt fekvő Székelynéz nevű romlott őrtornyot, mint amely különben is sem kémlelésre, sem védelemre nem elég alkalmas, rombolják le. Lajos király, ki egész uralkodása alatt arra törekedett, hogy országait gondosan megóvja a hadjáratok dulásától, birodalma e délkeleti zugában is több várat épittetett, hogy a vitéz székelyek gondtalanul szaporithassák hadait, szorgalmas szászainak ipara pedig fölvirágozzék.[1]

II. FEJEZET.

Endre meggyilkoltatása. Zára veszedelme.

Endre helyzete anyjának Nápolyból távozta után mind rosszabbra fordult. VI. Kelemen pápa megdorgálta ugyan Johanna királynőt és figyelmeztette, hogy a férj nejének feje, és hogy a »jóindulatu, szellemes, erényes és finom viselkedésü« Endre jeles tulajdonságainál fogva is tiszteletet érdemel; utasitotta Amici Vilmos chartresi püspököt is, kit 1345 január végén követül küldött Nápolyba, hogy azon főrangu urakat és hölgyeket, kik Johanna és Endre közt a botrányos visszavonást szitják, és kik közül tizenegyet névszerint fölsorol, az udvarból távolitsa el, oda többé visszatérni ne engedje, szükség esetén egyházi büntetéseket is alkalmazva ellenök: de mind e bölcs rendelkezésnek nem volt sikere. Johanna kormánytársat maga mellett vagy éppen maga fölött nem tűrt, még a bíboros pápai helytartót sem; és ezért, amennyire csak tehetségében állott, megakadályozni törekedett, hogy Endrét is megkoronázzák. E czél lebegett szeme előtt akkor is, mikor az országos méltóságokat új emberekkel, kik csaknem valamennyien Endre rosszakarói voltak, töltötte be. E mellett két főrangu özvegyasszony, Katalin, a tarantoi herczegek anyja, valamint Ágnes, a durazzoi herczegek: Károly, Lajos és Róbert anyja, egyre szőtték ármányos hálóikat és arra törekedtek, hogy Endrét láb alól eltevén, fiaik egyikét juttassák a polczra. Katalin azon mesterkedett, hogy idősb fiát Róbertet szeresse meg Johanna; Ágnes, mert Katalin már befonva tartotta Johannát, Mária, Johanna huga után vetette ki tőreit és ez uton remélt czélhoz jutni. Közben szakadatlan dinom-dánomból állott a nápolyi udvar kicsapongó napirendje; táncz, lovaglás, lovagi játékok, vadászatok egymást váltották fel. Ezt látva Sancia, Róbert király özvegye, miután minden igyekezete daczára sem volt képes unokáit jobb útra

[1] L. »Szlavónia meghódol Nagy Lajos királynak Bihácsnál« és »A tatárokon vett győzelem« cz. dolgozataimat. Századok, 1893.) V. ö. Nagy Lajos, 68 és köv. ll.

tériteni, zárdába vonult, honnét nem sokára (1345 július 28-án) követte férjét a sirba.

Ágnes durazzoi herczegné addig-addig járt a királyi palotába, míg-

Johanna királyné.
(Giotto falfestménye után.)

nem Mária herczegnő megigérte, hogy fiának nejévé lesz. Birván Mária igéretét, fivére Talleyrand biboros utján kieszközölte a pápánál a szükséges házassági engedelmet. A dispenzatio megérkezvén, a cselszövők immár

azon tanakodának, mint lehetne a házasságot titkon megkötni, nehogy szelét vegye Johanna királynő vagy a Tarantoiak, kik az egybekelést minden esetre meggátolnák. Azzal, hogy Mária szerződésileg István magyar herczegnek volt szánva, nem is törődtek. Abban állapodtak tehát meg, hogy Károly Máriát megszökteti s e botrány által csikarja ki az udvar utólagos megegyezését. Palotája a királyi palota szomszédságában levén, Máriát a kerten keresztül éjjelre magához vivé, és a következő napon törvényes feleségének nyilvánitotta. Johanna királynő, és a Tarantoiak fogukat csikorgatták e merénylet hallatára; de nyiltan senki se mert valamit tenni, mivel a nápolyiak nagy része, urak és nép, Károly herczeg pártját fogta.

A konstantinápolyi czímzetes császárné azonban nem bocsátott meg, és mert a fiún nem lehetett, az anyán töltötte boszúját. Ágnes herczegnő súlyos

Az Anjou-kastély Aversában.

betegen feküdt. Katalin a beteg ágyához hivatott orvost megtévesztette és azt a hirt terjesztette el, hogy az özvegy áldott állapotban van. Szégyenkezve hallotta a durazzoi herczeg e fölfedezést s törődni sem látszott tovább beteg anyjával, mire a beteget környező s Katalin zsoldjában álló nők méreggel vesztették el a szerencsétlent. Hanem az ilyen napi eseményeket hamar kiszoritották újabbak. Azt tudta minden ember, hogy Katalin császárnénak Acciajoli Miklós, előbb kereskedő, most titkára és fia nevelője, meghitt barátja. Az azonban újabb keletű botrány volt, hogy Johanna királynő Artus Károlynak, Róbert király természetes fiának, ez idő szerint kincstartónak, Bertrand nevű fiával viszonyt szőtt, mely annyira köztudomásu lett, hogy Endrének is fülébe jutott.

Endre ezeket és egyebeket korát meghaladó bölcs mérséklettel tűrte. Tűrte azt is, hogy a tarantoi herczegek, a zavart az országban nevelendők, a királyi tekintélyt csorbitandók, fegyveres csapatokkal barangoltak a királyi javakon és a durazzoi herczeg birtokain, rabolva és pusztitva. Mielőtt föllép, meg akarta Endre várni, hogy a pápai engedély koronázásához megérkezzék, és ő teljes hatalommal rendelkezhessék. Bátyja, Lajos király erélyesen sürgette az ügy elintézését. Most is (1345 ősz elején) Gergely csanádi püspök, Nagymartoni Pál országbiró, Vörös Tamás ispán, ujvári várnagy és Vásári Miklós, a királyi kápolna ispánja Avignonban jártak és eredményesen, mert a szent-szék kitűzte a napot, melyen Endre megkoronáztatik. Lehet, hogy ez eredmény következtében, lehet, mert türelme szakadt, Endre letett eddigi mérsékletéről és haragos lelke jelekben nyilatkozott: új zászlajára a királyi czimeren felül bárdot és békót festetett. E félremagyarázhatatlan jelre megijedtek a bűnösök. A császárné, a királynő, Artus Károly és fia, valamint többen mások, kik tudták, hogy a koronázás nem sokára megtörténik, összedugták fejöket és elhatározták, hogy elveszitik őt, még mielőtt a jogart kezébe venné.

Nápolyban nem merték tervöket végrehajtani, hanem elmentek szeptember 14-én szerencsétlen áldozatukhoz: ha tetszenék-e neki másnap Urcitella felé kutyákkal és sólymokkal vadászatra jönni? A mulatság el fog tartani nehány napig, szállásul Aversa, Capua vagy a Terra di Lavoro más helyei kinálkozván. Endre ráállott. Hajnalban elővezették a paripákat; Endre, a királynő s az urak felültek; az egész napon át vadásztak; későn este tartottak nyugovót Aversában. A vacsorát nagy vígan eltöltvén, elhagyták vendégei az álmos királyi párt, mely — meg levén ágyok bontva — közösen lenyugovék. Az árulók éjfél után egy órakor összegyülekeztek a templom mellett, belopództak a királyi alvó szoba szomszédságában levő terembe, s a teremőr által szólitgatni kezdették valamely ürügy alatt Endrét. Az ifjú fölébredt; ismervén a hívó hangot, ajtót nyitott és fegyvertelenül, födetlen fővel, rövid zekét öltve magára kiment a terembe. Az árulók legott reá rohantak, hogy leteperjék és megfojtsák, mert babonásan azt hivék, hogy vas vagy méreg nem fog rajta, óvószere levén a gyűrű, melyet anyjától kapott. A megrémült ifjú a veszedelemben erősen védte magát; tépett hajjal és összekarmolt arczczal, kétségbeesetten segitségért kiáltva, kiszabaditotta magát a latrok kezéből és hálószobája felé futott, hol fegyverei valának. Mire azonban az ajtóhoz érkezék, be nem juthatott, mert gonosz jegyzője ráforditá a zárt. Felesége pedig nem is mocczant ágyában és semmit se tett férje megmentésére. Csak Izolda nevű magyar dajkája, hallván fia és ura kiáltásait, kelt ki félénken ágyából és az ablakból jajveszékelt segitségért. Az ő és Endre sikoltásai az egész házat megtöltötték. Hanem a ház a várostól kissé távolabb feküdt, azért is választották e helyiséget, mint czéljoknak legalkalmasabbat, a pribékek, kik megijedve a zajtól és Endre kétségbeesett ellenállásától, tágitani kezdének. Ekkor a leggonoszabb közülök, Ber-

trand, Artus Károly fia, ki valamennyinél bűnösebbnek érezhette magát, vérebként újra áldozatára rohant, mire a többiek is neki bátorodva, szőke hajánál fogva a földre rántották és sarkaikkal tiporták. Hurkot vetvén nyakába, kihurczolták a kertre nyiló erkélyre, melyen az őrségnek volt külön helye; itt fölakasztották egy ablakfára és lógni hagyták a kertbe, míg megfulladt; aztán ledobván a magasból a holttetemet, a terem ajtaján keresztül távoztak.

A dajka, miután a gyilkosok léptei elhangzának és minden elcsöndesüle, vevé mécsesét, a király és királynő alvó-szobájához méne és hangosan szólitgatá kedves Endréjét, de választ, noha a királynő benn rejtőzék, nem kapott. Rémültében minden termet és szobát fölkutatott, minden

Részlet az aversai Anjou-kastély belsejéből.

embert fölkeltett, még a szomszéd szerzeteseket is, kikkel a király keresésére indult. Végre megtalálták a szerencsétlent, a mint nyakán a hurokkal dísztelenül feküdt a kertben. A holttestet a templomba vivék, hol reggelig virrasztának mellette a barátok. Jelenték a királynőnek is férje szörnyü esetét, ki zavarában föl sem kelt reggelig. Reggel a nép a királynőhöz csődült, kérdezősködvén a gonosztevők iránt, hogy boszút állhasson szeretett királya halálán; hanem a királynő száraz szemeit föl se merte emelni, sőt rettegvén a nép haragjától, más szálláson vonta meg magát. Hajnalban már tudták Nápolyban is a borzasztó bűntényt és sietve útra kelének a durazzoi és tarantoi herczegek és velök De Beaux Bertrand az országbiró, számos főur és polgár, kik megpillantván ifju királyuk szederjes

arczát, sirásra fakadtak. Kérdésökre: kire esik a gyanu? választ nem nyertek azoktól, kik inkább palástolni, mint kideriteni iparkodtak a bűnösöket. Johanna még az nap visszaindult Nápolyba, a nélkül, hogy férje hült tetemeit meg merte volna nézni.

A tetemet Durazzo Károly parancsára Nápolyba szállitották. Megtették ez utolsó szolgálatot kedves uroknak a magyarok, kiket részint még atyja, részint utóbbi látogatása alkaimával anyja hagyott vissza szolgálatára és ótalmára. A szerencsétlen ifju maga küldötte szállásaikra e hiveit, noha — mondják — több oldalról figyelmeztették, hogy óvakodjék feleségétől. Nápolyhoz közeledvén a menet, az egész város siránkozva jött eléje és elkisérte a főtemplomba, hol a koporsót a földre helyezték. Másnap, szeptember 20-án, Orsillo Minutulo kanonok tisztességesen eltemette Szent-Lajos kápolnájában. Jóval utóbb egy másik kanonok, Francesco Capece, sirtáblát készittetettt Endre sirjára.[1]

A nápolyi királyi palotában nehány nap mulva megszűnt a képmutatók gyásza és visszatért a régi élet, Endre király nevét emliteni se merték; Izolda félelemből szintén hallgatott a rémületes éjről, legföllebb a magyarokkal közlé néha magyarul, nehogy mások is megértsék, keservét. De az elkövetett gyilkosság híre gyorsan elterjedt, mint a sebes förgeteg hollósötét felhői, melyek mennyköveket rejtenek méhökben, mérhetetlen fájdalmat okozott Lajos királynak, István herczegnek, a szerető testvéreknek, Erzsébet királynénak, az édes anyának s általános megdöbbenést idézett elő az egész világon. Európa összes fejedelmei »az embertelen tett hallattára összeszorult szívvel és boszúra lángolt lélekkel« utálatokat fejezték ki a gonoszság fölött, »mely ha megtorlatlan marad, félő, másokon is elkövethetik.« Egész Olaszország megbotránkozott ez iszonyú tetten; undor szállotta meg a kebleket. Mindnyájan, első sorban Durazzo Károly, fölhitták Lajos királyt, foglalja el Siciliát: ők készséggel segitségére lesznek. Petrarca egész Olaszországot meggyalázva látta e barbár, vadállatokhoz illő tett által, mely a legszelídebb, ritka jóindulatu ifjút, nagy reményekre jogositó királyt életétől kegyetlenül megfosztotta.

*

A rémhir a legválságosabb helyzetben találta Lajos királyt, ki Dalmáczia fővárosának s Zárának birtokáért kényszerült erős küzdelmet folytatni a velenczeiek ellen.

Alig távozott el 1345 nyarán Lajos király Horvátországból, maroknyi néppel hagyván csak viszsza Miklós bánt, Velencze legott elhatározta, hogy Zárát kétszinű magaviseleteért megbünteti és igy a signoria tekintélyén ejtett csorbát kiköszörüli. Példát kell adnia, mert ha Zára elpártol, ki tartja

[1] »Endre herczegen Aversában 1345. szept. 19-én elkövetett gyilkosság.« Századok, 893. V. ö. Nagy Lajos, II. könyv.

Az Athenaeum nyomása.

ENDRE NÁPOLYI KIRÁLY SÍREMLÉKE.

(A nápolyi Szent-Januárius templomban.)

féken a többi tengerparti várost?! Természetéhez hiven alattomos uton látott a boszszú művéhez. Mig a magyar király a közelben tartózkodék, Velencze bizalmasnál bizalmasabb leveleket intézett Zárához, melyek utóbbika 1345. julius 23-án kelt; de már augusztus 10-én irta Dandolo András doge az arbei grófnak: »Zárával mint lázadó ellenséggel bánunk el«, és két nappal később Canalis Péter tengernagy a város alá érkezett hajóival, és mintha azon részeket csak meglátogatni volna feladata, magához kérette a grófot, több velenczeit és nehány előkelő zárait, hogy velök a város ügyeiről tanácskozzék. Midőn a meghivottak fedélzetén valának, elmozdult a parttól a nyilt tengerre, kijelentvén: »Innét addig nem távoztok, — úgymond, — mig a velenczeiek és ingóságaik nincsenek gályáimon.« Úgy történt, mint rendelé; mire a következő napon megkezdette az ellenségeskedést ő és Giustiniani Márk, ki a száraz földi csapatokat vezette. Utasitásuk igen szigoru volt: portyáztassanak, a záraiak birtokát fosztassák, pusztíttassák,

San-Donato templom Zárában.

gyújtassák, és minden kimélet nélkül, a hol érik, lehető sok kárt tegyenek bennök. Fogjanak azonnal az ostromhoz, és hogy kirohanások elől is védve legyenek, épitsenek a város kapuja előtt favárat: a hajóhad pedig Zára kikötője előtt horgonyozzon és ne engedjen semminemű vármüvet a városba jutni. Végül közhirré tétette Velencze: »Ha kinél záraiak vagyona volna letéve, ezt jelentse föl az illető és a letétet adja ki. Ha nem teszi, kettősét fizeti az eltitkolt értéknek, mely birság harmada a föladót, harmada a kormánybiztosokat, harmada az államot illesse.«

A záraiak megdöbbenve már az ellenséges szándéktól is, azonnal követséget inditottak Velenczébe, mely a dogenak fölvilágositással szolgáljon. A válasz, melyet hoztak, igen fönhéjázó vala. Két utja van Zárának: vagy bontsa le falait, adja át erősségeit és fogadja korlátlan urául Velenczét; vagy fogadja el a harczot és vívja ki, ha tudja, önállóságát. Erre a polgárok elhatározták, hogy mindnyájan fegyvert ragadnak városuk védelmére, mely másfél évre el volt látva a szükségesekkel. Egyuttal követet

küldtek Lajos királyhoz. Augusztus 16-án hajnalban indult meg követjük sietö utjára, és Lajos szine elé érvén, födetlen, alázatos fővel, térden állva, ajándékkal kezében ajánlá föl neki, mint természetes urának, Zára városát és esedezék: kegyeskednék a szent korona pártfogásában részesiteni üldözött lakóit. Lajos nemes lelke csordultig eltelt keserűséggel Velencze alávalósága hallatára. Minden erejével meg fogja polgárait védeni, mondá, s e válaszát röviden irásban is kifejezte: »Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya, nemes Jádra városa birái, tanácsa és közönségének üdvözletével kegyelmét! Megértettük Miklós szlavón bánunk tudósitásából szorultságtokat. Mire nézve tudjátok meg, hogy eltökéllettük teljes erőnkből megvédeni benneteket, és sietve készülünk segitségtekre. Addig is vitézül tartsátok magatokat. Kelt Visegrádon, 1345. évi augusztus hava 25. napján.«

Képzelhető, mekkora örömet keltett Zárában, midőn a közgyülésen fölolvasták a nagy király levelét. A nép ujjongott és tánczolva járta be az utczákat; letépte a velenczei czímereket, jelvényeket és helyette magyarral ékesitette pajzsát, sisakját, ruháját. Aztán szeptember 1-én, viharos éjnek idején, egyik polgárukat Nápolyba küldötték Endre királyhoz, esedezvén, hogy szeretett bátyja iránti tekintetből vegye oltalmába hajóikat és segitse őket, a miben lehet. A nevezett követet szeptember 17-én bocsájtották Endre király elé, ki, miután kegyesen kihallgatá, biztositotta őt kérelme meghallgatásáról. Másnap azonban Endre már áldozatul esett neje hütlenségének, s a váratlan esemény új fordulatot adott a záraiak ügyének.

Nagy-Lajos gyürüpecsétje.

Lajosnak most már csak egy gondolat élhetett agyában, bosszut állani azok felett kik testvére halálát okozták. De a zárai kérdés oly fontossággal birt az országra nézve, hogy annak megoldása előtt még a bosszuérzetnek sem adhatta át magát teljesen. Képtelen lévén igéretét megtartani és személyesen táborba szállani, megbizta Kotromanics István bosnya bánt és Lendvai Miklós szlavón bánt, hogy Zárát az ostromzár alól fölmentsék. E bánokat azonban Velencze megvesztegette, mire hanyagul jártak el tisztökben. Seregökkel ide s tova sétálgattak a helyett, hogy a király parancsát teljesitették volna. Midőn pedig a hozzájok küldött zárai követek sürgették, hogy támadják már meg az ostromló hadat: ennek erejével és a magok elégtelenségével mentegetődztek. Ily körülmények közt a záraiak ujra a magyar királyhoz fordultak, kinek szavában tántoríthatlanul biztak, és aki megigérte volt nekik, hogy szükség esetén személyesen jön segitségökre.

Lajos király, kinek öcscse halála sok gondot adott, első sorban arról gondolkozott, hogy Dalmácziában kikötőt találjon, mely nápolyi hadjárata kiinduló pontja, nyitja legyen; másrészt pedig arra is törekedett, hogy a közbeneső Velenczével türhető viszonyba jusson. Megkereste tehát szövetségesét, Albert osztrák herczeget, hogy a közbenjárást Velenczénél annál inkább megkisértse, mivel a pápa, ki igen féltette Siciliát, hogy a magyar

király szárazföldi utját elrekeszsze, az egyház régi ellenségével, a milanoi herczeggel kibékült és vele szövetséget kötött. Albert osztrák herczeg udvarmesterét küldé a signoriához, ki itt nagy tiszteletben részesült és elért annyit, hogy a signoria ellenkövetséget küldött az osztrák herczeghez, mely 1346. februárban indult utjára következő utasitással: »Velencze szeretettel viseltetik a magyar király iránt, nincs is vele semmi baja. Ha ellenben a herczeg ugy tudná, hogy a magyar király neheztel Velenczére, és a herczeg közvetitő kivánna lenni közöttük: Velencze nagyra becsüli e jóakaratot, mert szivén fekszik a béke és barátság fönntartása. De Zára háromszáz év óta Velencze birtoka; seregét tehát el nem vonhatja Zára területéről, mert hisz az saját területe.« A velenczei köztársaság követsége, úgy látszik, nem hatott a kérdés mélyére, midőn Bécsből azt jelenté a signoriának: Úgy hiszi, a magyar király hajlandó lesz fölhagyni a záraiak pártolásával, ha viszonzásképpen kettő közűl egyet megnyer a köztársaságtól: vagy segélyt öcscse halála megtorlására, vagy pénzt. Mire a velenczei köztársaság, színtén félre értvén a helyzetet, nem késett követeinek a következő választ küldeni: »Hadi segélyt Apuliával való kereskedelmi összeköttetései miatt nem adhat; pénzt azonban ajánlhatnak, és pedig 40,000 aranyig, ha a magyar király jogáról Zárára, és ismét 40,000 aranyig, ha jogáról a többi Dalmácziára lemond.«

Honnét meritették a velenczei követek vérmes reményeiket, ha nem saját korlátoltságokból, nem tudjuk; de tény, hogy Lajos király a záraiaknak küldöttségök által, mely a bosnya bán táborából jött Visegrádra, leveleiben is szívós kitartást ajánlott, minthogy eltökélt szándéka megvédeni és személyesen, minden erejével fölkelvén, szorultságokból megszabadítani őket. Albert osztrák herczegnek is azt üzente, hogy megbékülésének első föltétele, melyet Velenczének szab: szüntesse meg Zára ostromát. Mit midőn a köztársaság hirül vőn, megszakitott minden további alkudozást, sőt annál hevesebben látott az ostromhoz. Zára erősségeit, melyek a várossal szemben, a szigeteken feküvének, bevette; a hatalmas lánczot, mely Zára kikötője szádáját elzárta, elszakitotta, hogy hajói szabadon járhassanak ki- be, minek következtében a szerencsétlen város a tenger felől is, a szárazon is teljesen be volt kerítve. Még inkább megfeszitették a velenczések minden erejöket, midőn a magyar fegyverkezés hirét vitték. Május 16-án általános rohamot intéztek. A dulakodás hajnaltól napestig tartott. Az ostromlók közül nyolczszázan estek el eredménytelenül. Most tehát az ostrom végett készült faváraikat kezdették megerősiteni, mert tudták, hogy nem sokára ők lesznek az ostromlottak. A favárnak három oldala volt csak, minthogy a tenger felől elégségesen megvédte a hajóhad, ez oldalon tehát nyilt vala. Hossza 200, szélessége 100 lépést tett ki. Oldalait azon alkalomból, hogy a magyar sereg támadását várták, czementtel vakolták be és harmincznégy tornyot raktak rá. E munkájok, mint látni fogjuk, nem volt eredménytelen. Ellenben azt meggátolni nem tudták, hogy Subics

Pál, a Zrinyiek őse, ki Frangepán Doym közbenjárásával alkudozni kezdett Lajos királylyal, Osztrovicza várát át ne engedje a királyi hadaknak. Velencze még Rómába is elment panaszra az aquilejai patriarcha ellen, miközben magának Bertrand patriarchának méznél édesebb leveleket irogatott. A panasz az volt, hogy a patriarcha Lajos királyt Zára védelmében segiti; tartományán keresztül fognak a magyar seregek átvonulni, hogy Velencze istriai birtokát károsítsák; pedig Zára semmi másért nem kell Lajosnak, hanem hogy innét Apuliába törhessen.

Végre május végén hitelesen értesültek a záraiak Lajos király közeledtéről, ki 100,000 főnyi (?) haddal június 2-án ütött tábort Szemelniken (Zemnik), mintegy hét mértföldnyire Zárától, honnét június 10-én kétezer válogatott vitézzel a város közelébe vágtatott és azt szemügyre vette. A főbbek nagy sokasága jött ki elébe és térdre borúlva, könnyes szemekkel esdekeltek, szabadítsa meg őket. Majd három követet küldöttek Szemelnikbe, kik Lajos királynak hódolat jeléül átnyujtották a város kulcsait. Június 25-én bontatott aztán Lajos tábort, Zára alá vonult és a velenczeiek favárát körülzárta. A magyar sereg különféle elemekből állott; kútfőink magyarokat, horvátokat, bosnyákokat, filiszteusokat (jászokat), kúnokat, cseheket és németeket említenek. Nagyobb részök az alsó, déli vidékekről kerülhetett ki, azért időzött Lajos hosszabb időig Szemelniken. Faltörő gépeket nem hozott magával; úgy látszik, gyalog népe is kevés volt. Vele valának az aquilejai patriarcha, a bosnya bán, a szlavón bán és az erdélyi vajda. Lajos és a főbbek hadi tanácsot ültek a záraiakkal és abban állapodtak meg, hogy Zára faltörő gépeit a városból kiviszik, ezekkel a velenczeiek favárát töretik, aztán egy oldalról a záraiak, két oldalról a magyarok intéznek ostromot és behatnak a favár különben sem magas falain. A velenczeiek ismételve követeket küldöttek a magyar királyhoz, hogy vele értekezzenek, de Lajos nem bocsátotta őket színe elé. Annál könnyebben juthattak a bosnya bánhoz, a szlavón bánhoz és némely más főúrhoz, kikkel barátkozni kezdettek és árulást szőni. Megnyeretvén pedig némelyek a főbbek közül, a várostromra alkalmatlan lovas csapatok ellenszenvét annál könnyebb volt fölszítani, minthogy a záraiak éppen nem viselkedtek illomosan jóbarátaikkal szemközt. Szatócs nép voltak, mely nem akarta elmúlatni a rég nélkülözött alkalmat, a magyar urak jelenlétét, hogy jó vásárt üssön. A pénzváltók féláron váltották be a magyar pénzt; a borkereskedők a jól fölesztett falernumi akójáért hat-hét aranyat követeltek, példájokat a többiek is követték, elvégre a vizet sem engedték ingyen merni a kutakból. Ha a záraiak érdekében végzett hadi munkától a nagy hőség miatt eltikkadt főurak, kik egész nap étlen, szomjan ültek a nyeregben, a városba mentek, nem volt, ki egy csöpp enyhítő italt nyujtott volna nekik.

Lajos király tizenegy kőhajító gépet rendelt ki Zárából a favár alá, s azokat 2000 magyar lovas és 800 zárai gyalogos őrizete mellett éjjel-nappal müködtette. Július 1-én hajnalban a király riadót fuvatott, mire

ZÁRA OSTROMA.

(Tintoretto festménye Velenczében, a dogek palotájában.)

Az Athenaeum nyomása.

Az Athenaeum kiadása.

a záraiak, mintegy háromezren, védő szentjök Chrysogonus zászlója alatt kivonultak, gépeiket a favárhoz közelebb vonszolták, míg a magyar sereg két más oldalon vette azt körül. Az ostrom serényen és vitézül folyt, az ostromlók sok sebet kaptak. A favár tornyai közül csupán három állott még épen, ezeket is csak a tűztől védték a velenczeiek. Úgy látszék, a 16,000 lándsás és 600 lovas, kiket a favár védelmére rendeltek, a védelemben csupán a legszükségesebbre szoritkoztak, és hagyták az ostromlókat a nap hevében kifáradni. Ekkor, három órakor délután a hajóhad 30 gályája és számtalan bárkája a parthoz közeledett és leadta legénységét. E jelre kirohantak, leugrottak a bástyákról a velenczei zsoldosok és a záraiakat megrohanták. A záraiak védték magokat a túlhatalom ellen, a magyar sereg pedig csak nézte az egyenlőtlen harczot, de a világért sem avatkozott bele. Ebben állott a megvesztegetett főurak árulása. A záraiak viszszaveretvén, falaikról sírva szemlélték, mint égetik meg számszereiket, hajító gépeiket a velenczeiek, melyek közül csak egyetlen egyet, a Miklós bánét, mentették meg a magyar seregek. Lajos király, a husz éves fejedelem, a keserű tapasztalással, hogy becsületes szándékát saját főemberei elárulták, türtőztette biztos adatok hjján haragját. Csak az egy Miklós szlavón bánt csapta el gyalázattal. Belátván, hogy ily viszonyok közt, gépek nélkül további időzése haszontalan, harmadnapra Vrána felé vette útját. Itt seregét elbocsátván, keserűséggel szivében és fájdalommal sok elvérzett jó vitézéért, visszatért Visegrádra.

San Chrysogono ereklyetartója Zárában.

Velenczébe július 4-én érkezett meg a győzelem hire, bizonyosan az uté és módé is, melyen hozzá jutottak. Ezért oly igen hajlandó a köztársaság az egységre és békére, melyhez a bosnya bán útján jutni remélt. Sajátságos: míg győzelme előtt 40, esetleg 80,000 aranyat volt kész áldozni Zára, illetve Dalmáczia békés birtokáért, most, fényes győzelme után, Dalmáczia birtokáért 100,000, Záráért 60,000 aranyat ajánlott a magyar királynak, és ez összegeken felül 20, illetve 10,000 aranyat ajándékképpen az uraknak. Sőt visszavetette Dusán szerb czárnak, vissza Johanna siciliai királynőnek szövetkezési ajánlatát, nehogy a magyarok királyának érzékenységét sértse.

A záraiak a szerencsétlen július 1-i csata után azon reményökről, hogy

az ostrom alól fölmentetnek, végleg letevén, fölkérték Lajos királyt, közvetitsen közöttök és Velencze közt tisztességes békét. Lajos erre legott követeket küldött Velenczébe. Jogairól hajlandó lemondani, — igy szólt üzenete, — ha viszont Velencze Zára jogait tiszteli s épségben tartja. Velencze kitüntetéssel fogadta ugyan a magyar követséget, de királya ajánlatával nem értett egyet. Zára jogait tiszteletben tartani nem fogja. Ellenben szeretné, ha a magyar király nemcsak Záráról, de egész Dalmátországról lemondana. És mert volt alkalma tapasztalnia, hogy pénzzel sokra mehet, azt hivé, Lajosnál is mindent kivihet pénzen. A magyar követeket tehát határozott válasz nélkül bocsájtá el: válaszát és ajánlatait megviszik saját követei, kiknek számára utleveleket kért. De Lajos alighanem értesült a kétkulacsos bosnya bántól, hogy Velencze csupán csak pénzt ajánl föl neki; pénzért pedig, ha még annyi lett volna is, követeit sem fogadta el.

Zárában ezalatt mind szomorúbbra fordul a helyzet. A nagy csalódás, a vereség kislelkűvé tette a lakosságot, főleg az alsóbb rendü népet, melyet Velencze nyilt és titkos csábitásai megingattak, bujtásai föllázitottak. A néppárt mind hangosabban követelte: adják föl a várost. Követséget küldének tehát a velenczei táborba, új szerződés alapján békekötést ajánlván. De Velencze föltétlen megadást követelt, mire Zára polgárai a város védelmét folytatták és nem egy súlyos csapást mértek még sanyargatóikra. Már csak nyolczvan zsoldosuk volt, hanem még mindig biztak a magyar királyban, kit »szent gyanánt tisztelének«. Október elején a velenczeiek még egy favárat épitének, melylyel a várost a legszorosabban köriték és úgy elzárták, hogy hirt se vehetett a külvilágról. A nép, melynek nem volt már mit ennie, mind követelőbben sürgette tűrhetetlen szenvedései végét. November 25-én közgyűlést hittak össze, melyen csaknem kétszázan voltak jelen. A tanácskozás reggeltől estig tartott, miközben a piaczon egybesereglett tömeg békéért könyörgött. Könyek közt egyezett meg ebben végre a gyűlés. Hat előkelő követet választott, kiket Velenczébe külde, föltétlen megadást ajánlván és kegyelemért esdekelvén. A signoria kegyelmesen fogadta az alázatosan esedezőket és kegyelmet igért a megtérőknek, azonban a hat követet túszúl letartóztatá. Deczember 21-én megnyiltak Zára befalazott kapui, melyeken a velenczeiek bevonulván, elfoglalták az erősségeket és gondosan őrizték a várost. Uj alkotmányt hirdettek ki, melynek alapján a tanács és nép hűséget esküdt a köztársaságnak. A magyar jelvényeket mellőzték; Szent-Márk lobogóját felhúzták. A favárakat lerontották és Zára őrizetére négyszáz gyalogost és kétszáz lovast rendeltek. Egy hónapig tartott e tűrhető állapot. 1347 január 24-én azonban elkobozták a polgárok fegyvereit, aztán számos polgárt és nemest lefejeztettek, másokat különböző kínzásokkal, kegyetlenségekkel és büntetésekkel sujtottak; nemes férfiakat és hölgyeket tömlöczre vetettek, éhséggel és szomjusággal halálig kínoztak. Csak némelyeknek sikerült Magyarországba menekülniök.[1]

[1] Nagy Lajos 83—100.

III. FEJEZET.

Az első nápolyi hadjárat.

Midőn Lajos király elhatározta, hogy Endre halálát megboszulandó Siciliát elfoglalja és Johannát koronájától megfosztja, elkeseredése első hevében a végsőre készült. Geniális eszének minden találékonyságával és fáradhatatlan tevékenységgel fogott föladata megoldásához. Biztatta Endre egykori olasz hiveit, hogy a bűnösöket meg fogja fenyiteni. Közeledett Lajos császárhoz, VI. Kelemen ellenségéhez. A magyar király politikájának e fordulata a császár ínye szerint volt. Ő és fia, brandenburgi Lajos, 1342 óta Tirolnak is ura, megigérték a magyar királynak, hogy olasz útjában segitségére lesznek. Szövetségét az osztrák herczegekkel is megujitotta Lajos király. Ekkor találkozott Bécsben a császárral, vele egyességre jutott, melynek megszilárditásául eljegyezte öcscsét, István herczeget a császár leányával Annával, kit nálunk Margitnak híttak A pápa értesülvén ezek felől, figyelmeztette Lajost őseinek a szent-szék iránt tanusitott hűségére és óva intette, ne hozzon szégyent fényes házára. Ez Lajost nem zavarta; hanem Eduárdhoz, Anglia királyához, Szigfridet, a garam-szent-benedeki apátot, korának egyik legjelesebb emberét küldötte, jelentvén neki, hogy el van határozva hadat inditani Sicilia ellen. Fontosságot nyer e küldetés, ha figyelembe veszszük, hogy az angol király ellensége volt a franczia királynak, VI. Kelemen pártfogójának és pártfogoltjának. Egyuttal fölhítta Lajos a lombardokat is, kik Piemont egy részének Nápolyhoz való kapcsolását fájlalták: csatlakozzanak majdan, a kitörendő háború alkalmával a császárhoz és a magyar királyhoz.

A pápa már 1345 szeptember 29-én mély fájdalmát fejezte ki Endre borzasztó sorsa felett, emlékezetbe hozta, hogy már kiadta volt a rendeletet, hogy Endrét királylyá kenjék és koronázzák. Processus generalist hirdetett a gyilkosok ellen; Európa összes fejedelmeit közbenjárókul kérte fel és bucsut hirdetett azok számára, kik a béke fenntartásáért buzgón imádkoznak.

Mindez hasztalan volt. A magyar királyi udvar közvetve a szent-széket okolta Endre haláláért. Lajos nem is titkolta azt a pápa előtt. 1346 elején követséget küldött hozzá, melynek feje Strelici Albert gróf, az özvegy királyné rokona volt. A levélben, melyet e követség hozott, Lajos szemére veti a pápának, hogy Endre koronázását éveken át napról-napra halasztgatta. Kivánja, hogy öcscse halálát, mely gyalázat reá és rokonságára, megtorolja. Megnevezi Endre gyilkosait és követeli, hogy Siciliától és a hozzá tartozó részek birtokától megfosztassanak. Sicilia ennek következtében a szent-székre visszaszármazott hűbér, melyet magának, mint a siciliai királyi főág elsőszülöttének és öcscsének István herczegnek kiván adományoztatni. Végre, minthogy értesült, hogy

Róbert tarantoi herczeg feleségül akarja venni Johannát, s erre nézve már fölmentésért is folyamodtak, kívánja, hogy ezt a pápa ne adja meg, minthogy azok szerint, mik a processus generalisban foglaltatnak, Johanna amúgy is képtelen házasságot kötni. VI. Kelemen a föntebbiekre pontonkint felelt. Válaszában a sok szép szó mögött már ott rejlik az elhatározás: inkább pártolni a férjgyilkos, feslett életü Johannát, mint a magyar Anjouk jogait (ha még oly világosak is) érvényre jutni engedni. A válasz röviden adva így hang-

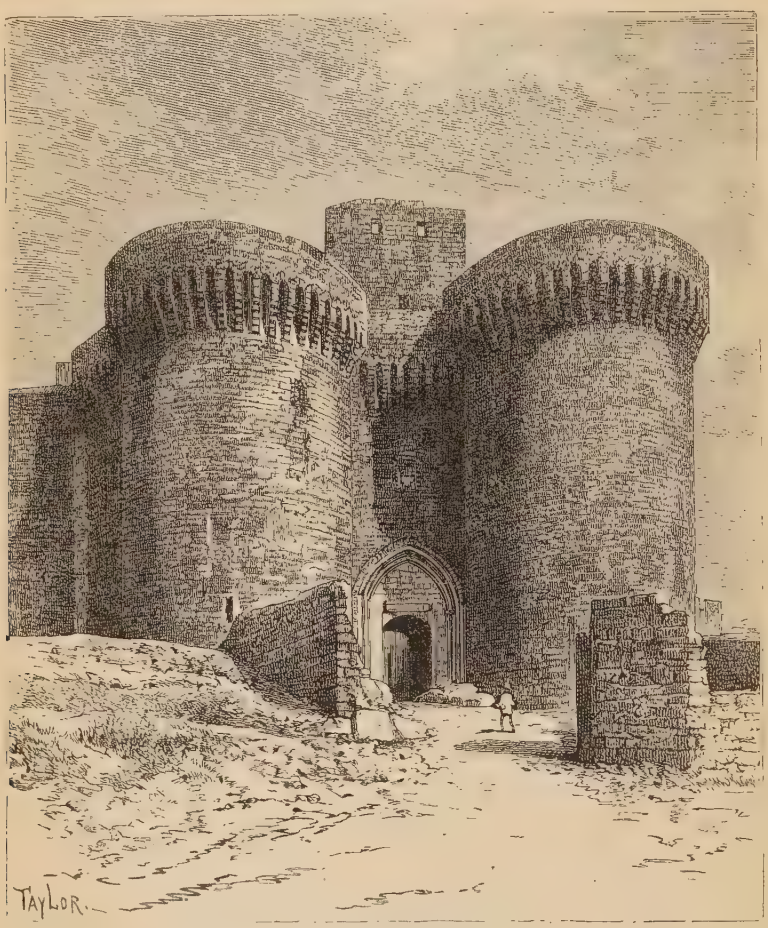

Avignon kapuja.

zott: Elsőben is nem a boszút, hanem az igazság rendes útját ajánlja a szent-atya Lajosnak. Mihelyt a gonosz tett tudomására jutott, nem szűnt meg utat és módot keresni, válogatás nélkül mint büntesse meg a bűnösöket. Azonnal két biborost nevezett ki vizsgáló és itélő birákul; ha ezek még el nem indultak a hely szinére, annak oka némely, személyökben rejlő akadályoknak tudandó be. Még a magyar követek megérkezte előtt kihirdette a processus generalist, mely szokatlanul nagy büntetésekkel sujtja

a tetteseket; továbbá, mennyire a távolság engedte, elég gyorsan informáltatta magát; a gyanusokat meg is idéztette volna már, ha Lajos minap nem izeni, hogy követei megérkezte előtt ne fogjon semmibe. Biztosítja, mihelyt kitudódnak a tettesek, nem fog késni őket — tekintet nélkül személyökre és nemökre — bűnök nagyságához képest megfenyíteni. Azonban, hogy Siciliát Lajosnak és öcscsének adja, folytatja a pápa, noha szomorúságok jelen napjaiban szivesen kedvezne nekik, ezt most — Isten és az igazság sérelme nélkül — nem teheti. Johanna az örökség által reá szállott Siciliának törvényes birtokában van, a hűségi esküt letette annak rendje szerint, a birtokba be van igtatva régi szokás szerint; sem a bűntényt hogy elkövette, meg nem vallotta, se reá ez még nem bizonyosodott; itélet által országától megfosztva nincs: következésképpen a hűbérosztó jog a szent-székre nem szállott vissza. Legyen azonban Lajos bizalommal! Ha a királynőről ki fog derülni, hogy férje halálában részes, (mire nézve ha adatai vagy utasításai volnának, azokat készséggel elfogadja), akkor majd atyai szeme lesz reá és öccsére, nem csupán egyenes leszármazások miatt, hanem azért is, mert így némileg megvigasztalhatja őket. A mi pedig a Johannának új házasságához adandó engedélyt illeti, igaz: ez iránt nagy tekintélyü férfiak keresték meg; de ő nem hallgatta meg eddig őket, nem is szándékozik sietni az engedelem megadásával, mígnem erre igazságos és észszerű okai nem lesznek. Hanem azon ne csodálkozzék Lajos és legkevésbbé se rója föl a pápának, hogy Endre megkoronáztatásának ügye, nem ugyan évekre, — mint ő írja, — de nehány hónapra elhaladt. Nehéz, szokatlan és bonyolult jogkérdés volt ez. Afölött, vajjon Endre öröklött joga alapján volt volna megkoronázandó, nagyeszü férfiak kételkedtek, állítván, hogy ez inkább a pápa kegyétől függ. De a szent-széknek voltak még más elintézendő ügyei is, melyeket végkép elhanyagolni nem lehetett. Azért haladt el szükségszerüen a koronázás ügye valamennyire. Végül megütközik a pápa azon, hogy Lajos király Talleyrand biboros felől állítja, miszerint ez tudott Endre meggyilkoltatásáról. Ha a nevezett biboros, unokaöcscsei jogát védve, Sicilia ügyeibe avatkozott is, nem kellett volna felőle, ki oly régi családból való, nagy erényü férfiu, a gyanut terjeszteni, mintha Endre haláláról tudott volna, e gonosz tett bujtója, tanácsadója, segítője vagy védője lett volna. A biboros fájdalmának és szomoruságának élénk jeleit adta, vevén a gyászos tudósítást. Higyje a király: ama biboros soha se tenne olyasmit, mi Isten törvénye ellen van, reá vagy családjára szégyent hozna. Befejezésül kéri a pápa a királyt, hogy megemlékezvén ősei erényére, semmit se kezdjen ez ügyben, a mi Isten sértésével vagy az egyház kárával járna.[1]

A processus generalisnak nevezett pápai köziratban, melyet kihirdetés végett kiaggattak az avignoni főtemplom ajtajára s elküldöttek az esztergomi

[1] Theiner, Monum. Vaticana Hung. I. 1050 és köv.

és kalocsai érsekeknek, bizonyára Nápolyba is, a pápa becstelennek nyilvánitott mindenkit, ki részes volt Endre halálában. Az ily becstelennek nem volt szabad végrendelkeznie, örökséget elfogadnia, tanuskodnia; el volt abban rendelve, hogy házát lerontsák és romban hagyják, javait elfoglalják, hivatalától, méltóságától megfoszszák, jobbágyait hűségi esküjök alól fölmentsék; kerülje őt minden ember; a helység, hol ily tettes lappang, ha azonnal ki nem adják őt, egyházi tilalom alá esik; még utódai is másodízig eltiltatnak minden egyházi és világi méltóság viselésétől.

A processus generalis megtermé keserü gyümölcsét. De Beaux Bertrand, az ország főbirája, nagy hive volt néhai Endre királynak. Nagy volt tehát e derék ember fájdalma ura halálán és ezért is, mihelyt a szentszék kiadta a processus generalist, elérkezettnek látta az időt, hogy tisztében eljárjon, annál bátrabban, minthogy Durazzo Károly ellenzéket képezett a bünpártoló királynővel szemben. Elment azonnal a herczeghez és előadta neki, hogy megbizható adatai szerint Tamásnak és Miklósnak, a boldogult király kamarásának és ajtónállójának, nagy részök van urok meggyilkolásában. A herczeg készségesen megadta a karhatalmat a nevezettek elfogatására. A vádlottakat, minthogy jó szerén vallani nem akartak, kínpadra vonták, mignem készeknek nyilatkoztak az igazság bevallására. Jelen vala csaknem egész Nápoly, számos nemes, köztük Terlizzi gróf, ki szintén bűnrészes lévén, félt a következő vallomástól. Erőszakkal bevitte hát Tamást a szomszéd kunyhóba és kivágta nyelvét. Miklós azonban megvallá, hogy Terlizzi gróf volt a gyilkosság tervezője, Artus Bertrand pedig a főgyilkos; résztvettek a gaztettben Sancha és Filippa asszonyok másokkal együtt, kiket a nevezettek majd kivallanak. Ők ketten véletlenül maradtak a királyi kastélyban és vettek részt a gyilkosságban. A törvényszék bitóra itélte őket, s az itéletet legott végrehajtották rajtok. Terlizzi gróf, nevén Gasso di Dinisiaco, a királynő főlovászmestere, igen gyanussá tette magát azzal, bogy a vallani kész Tamásnak nyelvét kivágta. Az országbiró tehát őt, valamint De Cabannis Sanchát, Moreoni grófnét, a királynő társalkodónéját, nemkülönben Cataniai Filippát, a királynő mesternőjét elfogatni rendelte. Éjnek idején fogták el mind a hármat a durazzoi herczeg fegyveresei, és a herczeg gályájára hurczolták, hogy vallatásuk annál akadálytalanabbul folyjon. Johanna értesülve udvari népe elfogatásáról, elküldé a herczeghez és az országbiróhoz udvarmesterét, Cataniai Rajmundot és De Cabannis Róbertet, Eboli grófját azon izenettel; bocsássák tüstént szabadon a megkínzott foglyokat, különben éreztetni fogja velök királyi haragját. A herczeg a követeket is elfogatta, s mint gyanusakat a gályára szállitatta. Rajmund az árboczra feszittetve a jegyző tollába töredelmes vallomást tett mindenről. Éjjelre szoros felügyelet alatt a herczeg börtönébe zárták a foglyokat. Másnap a törvényszéki épületbe vitték őket, honnan, mig a törvényszék ülésezett, hogy' hogy'nem, sikerült megszabadulniok és a királyi kastélyba menekülniök. A nápolyi nép ezért annyira

fölháborodott, hogy Róbert tarantoi, Károly durazzoi herczeg, ez utóbbi testvérei és cselédjei támogatása mellett a királyi kastély elé vonult és a gonosztevőket kiadatni követelte. Mivel pedig a királyné azonnal nem hallgatott szavokra, ostromolták a palotát, utóbb a kaput is fölgyujtották és nem nyugodtak addig, míg a gonosztevőket ki nem adták, kiket másnap halálra ítéltek s az ítéletet rajtok végre is hajtották.

Miközben Durazzo Károly mindinkább neki hevült Endre gyilkosai üldözésében, az alatt Taranto Lajos, eszköz anyja kezében, zsoldosokat fogadott és hozott Nápolyba, azokat lesbe állitotta, hogy a durazzoi herczeget és az országbirót elfogassa, s ez által a további üldözésnek véget vessen. Azonban tervét elárulták és kelepczébe csalt hadi népét majd egy szálig felkonczolták. Pedig még hátra volt nehány ember, főleg Artus Károly az ország kincstartója és fia, Bertrand, kikhez alapos gyanu fért, hogy Endre halálában részesek, és akik Katalin császárnéra és Johanna királynőre vallhattak volna. Ezeket megsemmisiteni, még mielőtt az igazság kezébe kerülnek, annál kivánatosabb föladatának tekinté Katalin császárné, mert remélte, hogy ez uton Artus tömérdek kincséhez is hozzájut. Ármánynyal fogott e nehéz feladat keresztülviteléhez. Artus fiával Sant-Agata nevü erősségében, egy jól védelmezett hegytetőn vonta meg magát azon föltett szándékkal, hogy életét, ha kell, lehető drágán adja el. Katalin hatalmas sereggel indult ki Nápolyból, a régi barátság szine alatt csellel bejutott Sant-Agatába, Artust és fiát elfogatta és várát elfoglaltatta. Az agg Artus bánatában nem sokára meghalt, fia, Johanna királynőnek nem régen szeretője, pedig megtébolyodott és dűhkórban, »mint az eb, úgy veszett el.«

Johanna királynő már ekkor teljesen Katalin hatalmában volt, kinek tervei Endre király halálával közeledtek megérésükhöz. Hogy Johannát szeme elől ne téveszsze, a császárné hozzá költözött a királyi palotába. Ide költöztette fiát, Róbertet is, hogy itt lakjék addig is, mig a házasság közte és a királynő közt meg lesz köthető. Nem a gyász, Johanna nehézkes állapota állott az egyesülés utjában. Ez állapotnak 1345 deczember 25-én szakadt vége Károly Martel születésével, kit a pápa nevében a cavailloni püspök, Johanna királynő kanczellárja, tartott keresztvizre. Johanna azonban ekkor már jobban szerette volna Róbert öcscsét, Lajost férjéül. A császárnénak ez ellen sem volt kifogása. Midőn Róbert egy izben sétalovaglásra távozott a királyi palotából, Acciajoli, Lajos herczeg nevelője, az ifju herczeget a palotába hozta, a királynő szobájába tuszkolta, a palotába vezető hidat pedig fölvonatta. A lovaglásból visszaérkezett Róbert a fölvont híd elől, ha nem akart a szabad ég alatt hálni, kénytelen volt saját szállására költözni.[1]

A veszélylyel szemközt, mely a királyi házat Magyarország felől fenye-

[1] Ebben leljük annak megfejtését, hogy nem csupán durazzoi Károly és fivérei, hanem Róbert tarantoi herczeg is azok közt volt, kik — mint emlitők — támadást intéztek a királyi palota ellen.

gette, Katalin császárné nem merte tovább folytatni cselszövényeit. Magatartásában váratlan fordulatot jelzett az irány, mely az elégületlen herczegek kibékitését tüzte ki feladatául. Tanácsára elsőben általános bűnbocsánatot hirdettek mindazoknak, kik a királyi palota megtámadásában részt vettek. Aztán a durazzoi herczegnek oda igérték Calabriát, melyet neje hozománya pótlásául követelt. A herczeg ezért elpártolt a magyar királytól, cserben hagyta szövetségeseit az Abruzzokban és a királynő szolgálatába lépett. Természetes, hogy a durazzoinak tett engedményhez képest a többi herczegek is kisebb-nagyobb jószágokat nyertek, mi hogy nem történt nagymérvü pazarlás nélkül, kitünik a pápa leveléből, melyben ez eljárást esztelennek nevezi. Taranto Lajosnak is engednie kellett bátyja elsőbbségi jogai elől. Vigasztalásul kinevezte a királynő kedves unokaöcscsét »mintegy helytartójának« és országos főkapitánynak. Róbert herczeget pedig visszahelyezték előbbi jogaiba, melyek biztosítására a pápa nyiltan fölhatalmazta nápolyi követeit, a padovai és casinoi püspököket, hogy Róbert és Johanna számára kiadhatják a házassági engedelmet, azonképpen minden isteni törvénybe nem ütköző házassági akadály alól való fölmentést; azzal a titkos utasitással mindazonáltal, hogy ez engedélyt csak akkor hirdessék ki, ha Lajos magyar király megtámadná Siciliát. Róbert vissza is költözött Johannához, és együtt oly botrányos életet kezdettek, hogy a pápa folytonosan intette őket tisztességesebb életre; végre egyenesen meghagyta Johannának: rögtön távolitsa el palotájából Róbertet, hogy a sok gyalázatos mendemondának, melyek hire a magyar királyi udvarban is elterjedt, vége szakadjon. Követeit pedig megbizta, hogy, ha szükséges, egyházi fenyitékkel is szerezzenek tekintélyt parancsainak.

Az ország főbiráját is igyekeztek megnyerni. Némely elitéltek javait adták neki. A pápa ezután ismételve panaszkodik, hogy az öreg Bertrand gróf semmit se tesz Endre gyilkosai kipuhatolása és büntetése tárgyában Még Izoldának, a magyar komornának és Miklós udvari embernek is kivetettek harmincz arany uncia évdijat azon hü szolgálatokért, melyeket néhai Endre királynak teljesitettek, és most utószülöttjének nevelése körül végeznek. Sőt hogy boldogult Endre szelleme is kiengesztelődjék, hat uncia aranyat rendeltek Sergius Gaytus papnak, hogy a nápolyi székesegyház kápolnájában, hol Endre király tetemei nyugosznak, lelke üdveért naponkint szent misét mondjon.

Valois Katalin 1346 szeptember 20-án megszünt élni. Emlékét úgy tisztelte Johanna királynő, hogy midőn fia Róbert, ki még mindig nála lakott, október 8-án anyja exequiáira ment, kiparancsolta cselédjeit palotájából; a kapukat bezáratta azzal, hogy Róbert császárt (mert ő öröklötte e czimet) ne bocsássák többé be; és a kulcsokat magához vette.[1]

*

[1] Gravina, Muratorinál, XII. 562 s köv. hasábok.

Habár Lajos is, a pápa is gondosan kerülték a szakitást, az érintkezés Avignon és Visegrád közt minél sürübb volt, annál feszültebbé lett. A szentszéknek nehezebb volt helyzete, mint a magyar királyé. Az ügy, melynek védelmére (mint hitte) vállalkoznia kellett, kétségbeejtő vala, mert az igazság, a látszat és közvélemény Lajos részén állott: ezért az elnéző kimélet és hosszú türelem a pápai levelekben, daczára annak, hogy rosszakaró hírhordások, akadékoskodások nagy próbára tették a türelmet.

Lajos király a Zára alatt július 1-én szenvedett kudarcz után azt az igéretet tette, hogy hajlandó nápolyi hadjáratát 1347-re halasztani, ha a pápa teljesiti nehány méltányos feltételét. Ezek a föltételek a következők voltak: hogy a pápa indittassa meg a szigoru vizsgálatot Endre gyilkosai ellen; hogy a kis Károly Martel herczeget, kit a magyar király és anyja készek Endre törvényes magzatának elismerni, vigyék át Aixba, a Provenceba, ott hű gondviseléssel neveljék, és adják neki a provencei grófságot; hogy Johanna ne mehessen addig férjhez, míg a vizsgálat ellene befejezve nincs. Lajos azonban e föltételek teljesülése nélkül is kénytelen volt a kivánt halasztást megadni, minthogy magának is szüksége volt haladékra. Ugyanis két utja volt a siciliai hadjáratnak: a tengeri és a szárazföldi. Lajos, midőn elhatározta, hogy hatalmas sereg élén Sicilia urává teszi magát, kezdetben arra gondolt, hogy hadi népét hajókon szállíttatja át az Adrián. De miután Velencze, belátva az őt fenyegető veszélyt, ha Sicilia ura is Lajos lenne, erre nem vállalkozott, a dalmát városok pedig a zárai szerencsétlen nap után nem vállalkozhattak, sőt az alkudozások Genovával és Sicilia szigetével, hogy a magyar sereget az Adrián átvigyék, szintén megfeneklettek: Lajosnak még csak az a lehetsége maradt fönn, hogy seregét száraz földön viszi Olaszországba. De ehhez sok előkészület kivántatott. Egy egész csomó kis állammal kellett egyezkedni, hogy a magyar seregnek szabad átmenetet engedjenek tartományaikon, föl ne tartóztassák szorosaikban és méltányos fizetés mellett élelemmel lássák el. Másrészt hadi népét úgy meg kellett válogatni, apróbb hadtestekbe osztani, hogy ez fegyelmetlensége által senkinek ne alkalmatlankodjék, a zsákmányolástól tartózkodjék, egész utján békességesen és barátságosan viselkedjék.

A szórványosan felmerülő adatok hiányossága mellett is bámulnunk kell azt a hihetetlen tevékenységet, melyet Lajos király ez irányban kifejtett. Már 1346 szeptember elején értesülünk, hogy a nádort, Gelétfia Miklóst, ki utban volt Sicilia felé, elfogták és Arbe szigetén elzárták. Ez hirül vitetvén a signoriának, elrendelte, hogy a nádort kiséretével együtt szabadon bocsássák, szállítsák gályán vagy más hajón Zenggig, és ha netán valamije elveszett volna, azt térítsék meg teljesen. De mire a signoria jól megfontolt rendelete Arbébe érkezék, a nádor fejenkint megvesztegette 500—500 forinttal az arbei helyettes grófot és birákat, ezek aztán bárkát rendeltek a torony alá, melyben a nádort őrizték, és a bárkás egy aranyért tovább szállította a nádort. Szörnyen megrestelte a signoria, hogy ilyesmi az ő kedves

barátján, a nádoron megtörténhetett, cselédségét málhástul utána küldötte, utóbb bocsánatot is kért tőle. Értesülünk továbbá, hogy a győri prépostnak, a genovai prépostnak, ki követségül járt a magyar királynál, a magyar király követeinek, kik közül az egyikben Rátóti Lestákra ismerünk, Velencze szabad átmenetet engedett területén. Lajos király pedig Kanizsai Istvánt dicséri meg, ki követi minőségében ugyanekkor jó szolgálatokat végzett felső és közép Olaszországban. Ezek mind a végett jártak-keltek, hogy a magyar hadaknak az utat készitsék. Jártak az aquilejai patriarchánál; végeztek a collaltoi grófokkal; a Della Scalákkal Veronában; a firenzei tanács Garai János választott veszprémi püspöknek és Miklós pozsonyi ispánnak vallotta meg, hogy az Anjou-ház magyar ágának különös barátja; Cola Rienzi, a hires néptribun is jelentette a pápának, hogy a magyar király részéről azon ajánlatot tették neki: ha megengedi, hogy ezer lovast toborozhat Rómában, akkor ötszáz lovast annyiszor bocsájt rendelkezésére, valahányszor akarja.

Szóval Lajos király utját felső és közép Olaszországon keresztül gondosan elkészittette. Borzadva látta ezt a szentszék is, mely immár (1347 október 23-án) nyaláb számra küldötte intő leveleit az olasz államokhoz, kérvén őket, hogy Lajos magyar királynak, vagy akárkinek másnak, hadi népét, mely Sicilia elfoglalására indul, segitségökben, pártfogásokban ne részesitsék. Egyuttal megbizta Perugia és Olaszország számos más püspökét, kiknek egyházi területén a magyar király átmenendő leszen, hogy XXII. János pápa bulláit, melyekkel szigoru egyházi fenyitéket rótt mindazokra, kik Siciliát megtámadják, kihirdessék.

Hazai kutfőink elbeszélésöket a nápolyi hadjáratról ott kezdik, midőn Lajos király 1347 bőjt közepén, márczius 7-ikén,) Garai János veszprémi püspököt és Treutel Miklós pozsonyi ispánt előre küldé Olaszországba, hogy lássák, lehet-e bízni azokban, kik a magyar királyt Siciliába meghitták. A király e megbizott emberei fönnakadás nélkül folytathatták utjokat alsó Olaszországig hol reményöket meghaladta az, amit ott ügyök állapotáról tapasztaltak. Az Abruzzo vidéki urak szövetséget kötöttek a magyar király érdekében, és akik nem akartak jó szerével hozzájok állani, azokat erőszakkal kényszeritették. Aquila volt a magyarpártiak főfészke, s élükön Lallo Campenesco lovag, jeles és bölcs férfiu, a város kapitánya állott. Itt szeretettel fogadták a magyar urakat és unszolták, híják meg a királyt. Ez unszolásra nem igen volt szükség, minthogy ezek meggyőződvén ügyök kedvező állásáról, levelet küldének a királyhoz: jöjön Siciliába késedelem nélkül; nincs nagy hadi erőre szüksége; a lakosok, hacsak meglátják is személyét, készséggel meghódolnak neki. Egyébiránt János püspök és társa Miklós ispán személyesen is visszatértek a királyhoz.

Erzsébet királyné, a gondteljes anya, ki egyik fiát már elvesztette Olaszországban, és más főurak, első sorban a főpapok, sokáig ellene valának Lajos azon szándékának, hogy személyesen induljon Siciliába, főleg miután

a dolgok szine itt hamar megváltozott. Johanna fölovászmesterét, Cavalcanti Jakabot sereggel küldé Aquila ellen. Lallo azonban e sereget megverte, magát a vezért elfogta. Ez eset nagyon megdöbbentette a királynét és — ki akkor még élt — Katalin császárnét, kik (mint már elbeszéltük) utatmódot kerestek, hogy Durazzo Károlyt megnyerjék, igéretet tevén, hogy átengedik neki Calabriát, ha szövetségeseit nemcsak cserben hagyja, de őket haddal meg is támadja. Durazzo Károly, ez ármányszövő, jellemtelen ember, ki mindenben csak önhasznát kereste, soha igaz nem volt se Lajos, se Johanna iránt, mert önmagát szerette volna látni Sicilia trónján: ráállott az alkura. Összegyüjtvén népeit Nápolyban, háromezer lovassal és sok gyalogos hadi néppel Aquila ellen indult, melyet 1347 májustól augusztusig körültáborlott. E hirre Lajos király hadi népét nem egyszerre, nehogy az odavalók megijedjenek és erőszakoskodástól tartsanak, hanem időközönkint, részletenkint, hatvanat, százat, ezret külömböző utakon inditott meg Sicilia felé. Világos — kiált fel a velenczei kormánytanács — a magyar király mindent elkövet, hogy czélját Apuliára nézve elérje. Naponkint küld oda fegyveres népet és pénzt. Népe szabadon és biztosan vonul át Lombardián, sőt birtokainkon is. Mit tegyünk? Mi is lehetőleg udvariasan fogadjuk őket. Ugyanezt irják dalmátországi grófjaink, hogy a király népe keresztül-kasul fut Dalmáczián. Egy ily csapatot vezetett Vásári Miklós, Csanád esztergomi érsek unokaöcscse, az időben nyitrai püspök. Több főur volt kiséretében, kik 1347 augusztus havában Ferrarán áthaladván, az Abruzzok felé sietének Aquila fölmentésére. De Lallo nem ijedt meg Durazzo Károlytól sem, hanem sokszor kirohant fészkéből és elütlegelte a nápolyi katonákat, kik fényesen öltözködtek, czifrálkodtak, de pelyhes ágyaikat jobban szerették a kemény tábori életnél, és keservesen tapasztalván, mily sulyos csapásokat mérnek rájok a magyar király emberei, nem törődve herczegökkel és királynőjükkel, betegség ürügye alatt haza sompolyogtak. Ismét érkezék Magyarországból egy nagy csapat, mely az apostolok oszlásakor (julius 15-ikén) útra kelvén, miután magához vonta a Lajos király pénzén fogadott lombard és német zsoldosokat és egyesült az aquilai vitézekkel, megtámadta a durazzoi herczeget. A herczeg pedig értesülvén, hogy Johanna Taranto Lajossal váltott jegyet, és a neki tett igéretről mitsem akar hallani, felhagyott Aquila ostromával és visszament Nápolyba.[1]

Mindezekről a nyitrai püspök hüséges tudósitást küldött Magyarországba, mely eloszlatott és elnémított minden aggodalmat. Lajos király tehát minden szentek napja (november 1) körül maga előtt utra bocsájtotta Gelétfia Miklós nádort nagyobb hadtesttel, mintegy utkészítőül a maga és hirnökül az Aquilában levők számára, s aztán a kormányt édesanyja, Erzsébet királyné kezébe letévén, Szent-Márton püspök ünnepén (1347 november 11-én) Visegrádról utnak indult, oly szándékkal, hogy a karácsonyt már

[1] Nagy Lajos, 127 és köv.

Aquilában fogja tölteni. Vele voltak János veszprémi püspök, Laczkfi István erdélyi vajda és a Johannától elpártolt Giovanni Pipino conte di Minervino, kit olasz hivei küldének eléje. Az ország határáig minden feltünés nélkül érkezett, de már Cilliben nagy pompával várták szövetségesei, a Cillei grófok. A német és osztrák vitézek egy értelemmel csatlakoztak a király kiséretéhez Midőn tehát Cilliből elindula, már tekintélyes fegyveres csapat követte Udinébe, hol a város jó szállással fogadta a magyar királyt; Bertrand aquilejai patriarcha is nagy örvendezéssel látta őt és megujította a szövetséget, melyet elődei atyjával, Károly királylyal kötöttek. Udinéből Saciléhez közeledett a király, mely erősség ugyan még az aquilejai patriarcha birtokán, de már a velenczeiek területének szomszédságában feküdt.

Erzsébet királyné nagy pecsétje.

A velenczei községtanács ide fényes követséget küldött Lajos királyhoz, hogy vele valamelyes békét kössön, és ennek révén aztán szabadon költözhessék át Velencze szárazföldi területén. Hanem a király Laczkfi István tanácsán indulván el, nem hallgatott a követekre, nehogy úgy lássék, mintha kénytelen volna velök békét kötni; hanem a faképnél hagyva őket, megparancsolta Laczkfinak, hogy a magyar, osztrák és német urakkal utána jöjön. Aztán elkerülvén Trevisot, jóllehet Padova ura, Carrara Jakab, (december 3-ikán) eléje lovagolt Cittadelláig és meghítta fővárosába, Lajos sietős dolgával mentegetvén magát, Padovát is elkerülte. Veronához közeledvén, már Vicenzában tiszteletére sietett Della Scala Albert és fia Mastino háromszáz lovaggal. Veronában fényesen megvendégelték a magyarságot és ajándékokkal

halmozták el a királyt és kiséretét. Midőn pedig hire terjedt, hogy a magyar király Veronában tartózkodik, az olasz városok elüljárói és nemes urak követeket küldének, vagy ha tehették, személyesen eljövének hozzá hódolatukat bemutatni és vele szövetséget kötni. Lajos deczember 8-ig maradt

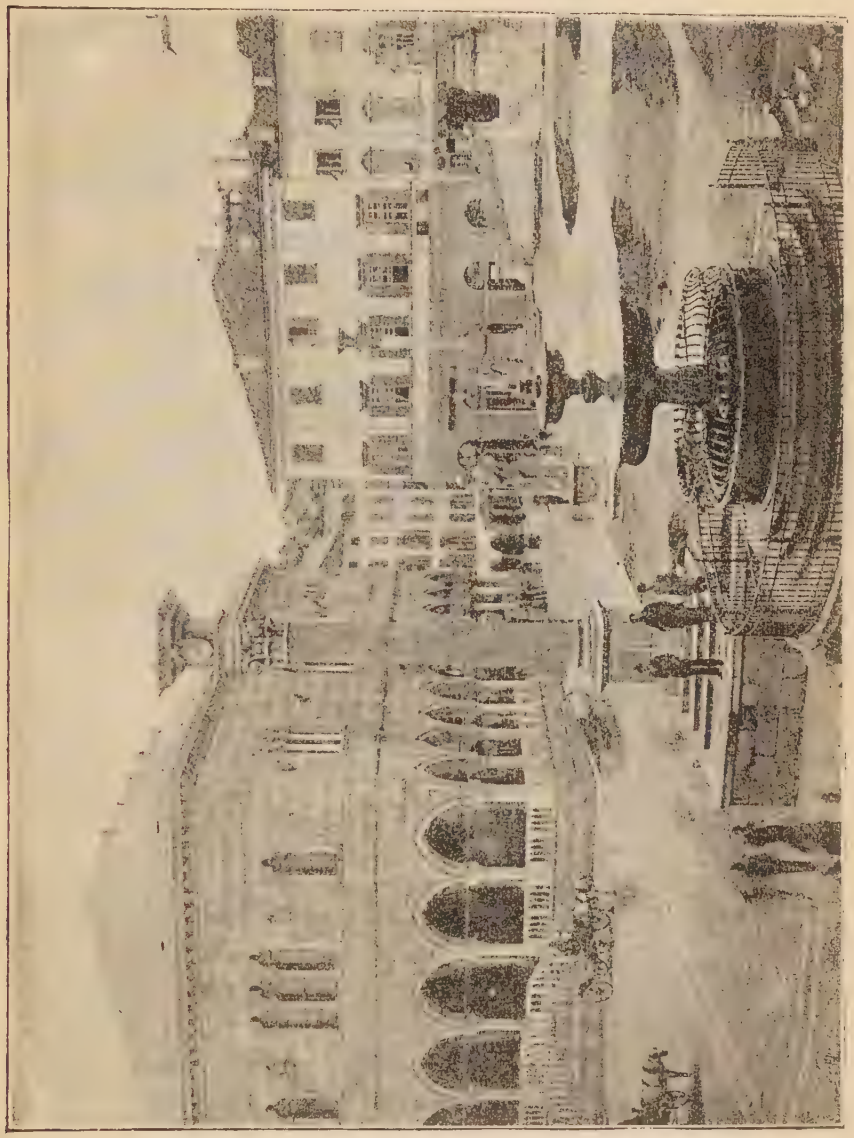

Az udinei városháza.

Veronában; december 9-én indult Mantován, hol a herczeg szintén szivesen fogadta, Ostiglián és Mirandolán át Modena felé. Estei Obizzo őrgróf öt mértföldnyire jött a magyar király elé: a király közeledtére leszállott lováról, hogy gyalog hódoljon neki. Lajos azonban kérte: üljön vissza és maga mellé szóllitotta. Igy együtt jutottak Modenáig, hol a királyt fényesen

elláttak. A következő napon, a király elutazása előtt, az őrgróf három, skarlát teritővel födött paripát ajándékozott a királynak, a veszprémi püspöknek pedig egyet, aztán elkisérte birtoka határáig, a Szent-Ambrus hidjáig. Itt nagy tisztelettel vette át a magyar királyt Pepoli Jakab, Bologna ura és nagy pompával vitte városába. Másnap Lajos folytatta utját és Castel San-Pietroban szállott meg. A következő, csütörtöki napon, deczember 13-án távozott innét és Imola, valamint Faenza mellett vonult el, mely pápai városokba, ugy látszik, nem akarták bebocsájtani; annál nagyobb tisztelettel fogadta Ordelaffi Ferencz, ki meghitta saját városába Forliba és háromszáz lovassal és ötszáz gyalogossal kiséretébe szegődött. Lajos király fölszaporodott kiséretével Cesenából Riminibe indult, hol Malatesta valamennyiöket megvendégelte. A király utjában az olasz urak közül többeket lovagokká ütött, köztök Malatesta fiát, ki ez időtől fogva keresztnév gyanánt fölvette a Magyar (Ongaro) nevet és azt mind haláláig méltóan viselte. A következő napokon Urbinon és Fabrianon át Folignoba folytatta Lajos király utját, hol a Trincik vendége volt. A firenzei köztársaság a magyar király üdvözletére tiz tagból álló követséget küldött, mely Forliban mutatván be magát, Riminiig és Perugiáig kisérte őt. Lajos király pedig folytatta utját akadálytalanul a spoletoi völgy hosszában, míg végre december 23-án szerencsésen megérkezett Aquilába.[1]

Ki tudná leirni az örömet, — úgymond a krónikás — a melylyel a rég óhajtott és várva várt királyt fogadták! Megűlvén pedig a szent karácsonyt, mely akkor még az újév első napja volt, Lajos király Aquilában és Sulmonában várta, mig összegyülekező hadi népe rendbe jött és tanácsot tartott a főbbekkel a teendők iránt. Ekközben Taranto Lajos és Johanna királynő magok köré gyűjték a királyi herczegeket, és a közös veszélylyel szemközt összetartásra szóliták fel őket. A herczegek 3000-nél több lovast, számos gyalogost gyüjtöttek össze és Capuánál gyülekezének. Capua széles mezejét szűk nyilásával, melyen a Volturno réve van, alkalmas helynek találták arra, hogy az ellenség átmenetelét a folyón gátolják, mi ha sikerül nekik, a magyar sereg Nápolyba nem jöhet és gyöngébbnek fog tekintetni. Hanem Fondi grófja, a magyar király előcsapatának vezére fölebb került, ott, Orticella mellett kényelmesen átkelt a Volturnón, a nagy sikságon tábort üttetett és kezdette a Capua mellett álló nápolyi hadat ingerelni. Hamar ütközetre került a sor, mely reggeli kilencz órától délesti három óráig tartott. Végre a magyarok intéztek támadást. Nyilaik nagy kárt okoztak az ellenségben, úgy hogy a lovasok nagy részének le kellett szállania, gyalog menekülendő; hanem a menekülőket könnyen elfogdosták a magyar király népei. Taranto Lajos visszavonulót fuvatott, mely nem nagy rendben történhetett, minthogy visszavonulás közben is sokan elpusztultak. Capuába nem juthatván, a züllött sereg Teano felé futott. Vezére belátta,

[1] L. »Lajos király utja Visegrádtól Aquiláig« czimü dolgozatomat. Századok 1893.

hogy, ha már a magyar király előcsapatának se bírt ellent állani, mennyivel kevésbbé lesz képes a derékhaddal megküzdeni. Acciajoli Miklós tanácsára tehát visszaindult Nápolyba azzal az elhatározással, hogy az országból kimenekül. Felesége Johanna királynő már 1348. január 15-én három gályán Marseille felé elvitorlázott. Taranto Lajos még egyszer maga köré gyűjtötte a királyi család tagjait, testvéreit, a durazzoi herczegeket és a többi főurakat, kérdést intézett hozzájok: akarnak-e vele tartani? Hanem ezek inkább hajoltak a magyar király pártjára. Értesülvén a felől, hogy a magyar király Capuát megszállotta, egy roncsolt sajkára volt kénytelen életét bizni, és nagy vihar közepett a part mentében éjszak felé vette utját. (1348. január 18.)

Az elhagyott nápolyiak követséget küldtek a magyar királyhoz Beneventoba és meghívták városukba. Durazzoi Károly is jónak látta tüntetőleg Lajos király mellett foglalni állást; a királyi család visszamaradt tagjait

Aversa.

magához kéreté és mintegy határozatképpen kijelenté nekik, hogy Lajos királyt, ki időközben (január 17-én) Aversába érkezett, nagy pompával kell fogadniok. Aztán maga mellé vevén Róbert tarantoi herczeget, Lajos királyt fölkereste. A király barátságosan fogadta két rokonát és öcscseik felől kérdezősködék. »Ők visszamaradtak Nápolyban, — felelének, — hogy fényes bevonulásodhoz a szükséges intézkedéseket megtegyék.« »Hozzátok őket ide, viszonzá Lajos király; ha együtt vonulunk a fővárosba, az fogja bevonulásom fényét leginkább emelni.« Pedig ekkor már elhatározta vesztüket. Mondják, a nápolyi érsek adta Lajosnak a tanácsot, hogy, ha biztosan akar uralkodni, tegye ártalmatlanokká a herczegeket. Ölje meg vagy zárassa el őket örökre, mert különben nem lesz vége az ármánykodásnak, és vagy kivetik az országból, vagy elteszik láb alól, mint szegény Endrével tették. A királynak sajgó és még mindig boszúra gyúlt lelke bevette ezt a tanácsot, melyhez tanácsosai nagyobb része is hozzá állott. Ujra fölhítta tehát a két

herczeget, küldjenek öcscseikért. De az ifjakat gonosz sejtelem fogta el, és csak a második hivásra jöttek el végre.

Együtt valának tehát valamennyien; a három durazzói: Károly, Lajos, Róbert és a két tarantói: Róbert és Fülöp. A király megpillantván az ifjakat, derült arczczal fogadta és még az nap (január 20-ikán) este megvendégelte őket. Ebéd után nagy vigan a koczkához ültek, melynél Lajos király volt mindnyájok közt az egyedüli nyertes. Fondi grófja és az aquilai Lallo, kik tudtak a sorsról, mely a herczegekre várt, elmentek a durazzoi herczeg szállására és kérték őt: fusson innét a többi herczegekkel együtt és ne mutassa magát a király előtt, ha élete kedves. Hiába beszéltek. Az annyi ármányt szőtt herczeg e tanácsban szintén csak ármányt látott, és hajdani szövetségeseit azzal némította el, hogy feladja őket a királynál. A következő este a herczegek a durazzoival élökön, ki nem szólott nekik az intésről, megjelentek ismét a király tiszteletére. A király szokott kegyességével fogadta rokonait. Aztán bevezette őket a nagy terembe, ő pedig magyarjaival tanácskozás végett más szobába vonult vissza. Itt ujra meghányatá a herczegek ügyét. A régibb határozatot föntarták azzal, hogy ebéd végeztével el kell a herczegeket fogatni. Ezután visszatért a herczegekhez és velök, valamint a többi urakkal az evés idejéig különféléről társalgott. Elkészülvén az ebéd, hozták a kézmosó medenczét elsőben a királynak, aztán a herczegeknek, végül rang szerint a többi uraknak. Ebéd alatt a király külön asztalnál, a herczegek másnál, a többi urak is másnál étkezének. Lallo ur, ki fölszolgált, oda férkőzött a durazzoihoz és suttogva mondá neki: »Fogoly herczegem, nem akartál tanácsomra hajolni? Rosszkor jöttél ide; hanem ha még futhatsz, fuss!« De a herczeg dühös pillantást vetett reá s alig birta magát csillapítani. Lallo pedig, a mikor teheté, integetett neki.

Végződvén a vacsora és asztal bontatván, maga elé hivatta a király a herczegeket. Nyájas szeme elvadult és nyers hangon rárivallva durazzoi Károlyra, szemére veté büneit: Endre koronázásának megakadályozását, Mária nőül vételét, Aquila ostromát. »Behíttál, — igy végzé szavait — hogy itt megölj; vagy behíttál, hogy Johannát és a tarantoiakat megsemmisitsük? Azt hivéd, hogy aztán könnyen el bánsz velünk vagy helytartónkkal, és magadnak marad az ország? Hiúk valának terveid. Játékod tárgyává nem téssz bennünket.«

A herczegek elsápadtak; a szó elhalt ajkokon. Károly nagy nehezen szóhoz jutott, mentegette magát és a Jézus Krisztus irgalmára kérte a fölséget, hogy könyörüljön rajta. A király pedig Laczkfi Istvánra bizta a herczegek őrizetét, ki illedelmesen egy szobát rendelt számokra. Reggel, január 23-án a király még egyszer egybehivatta tanácsát és a teendők iránt újból kérdést intézett hozzá. A tanácsbeliek ismét megmaradtak előbbi véleményöknél, hogy Durazzo Károlyt halállal kell büntetni, a többi herczegeket pedig foglyokul Magyarországba szállítani. Minek következtében elrendelte

a király, hogy a durazzoit ugyanazon a helyen végezzék ki, melyen szegény Endrét meggyilkolták. Fegyverre szólitá aztán összes hadait, átadatá az elitéltet két kún vitéznek és két pajzshordónak, hogy az itéletet rajta hajtsák végre. Kik átvevén őt, egy közönséges apró katonalovon elvezették a házba s az erkélyre, a hol Endre királyt megfojtották A herczeg gyónni akart, hoztak tehát számára egy barátot a szomszéd klastromból. Azután üstökénél fogva fejét hátra hajtották, és Becsei Imrefia Vesszős torkon verte pallósával, mig nem feje levált torjától, mire a hullát fejestül levetették a kertbe, hol az három napig temetetlen maradt. A többi herczegeket pedig elzáratta a király Ortona várába; utóbb átvitette Magyarországba és Visegrádon gondosan őriztette ugyan, de »tiszteletben és bőven részesültek mindenben, mint a királyi fölség rokonaihoz illik«. Ugyanazon alkalommal, midőn a herczegeket, szállitották Budára a kisded Károly Martelt is, hogy nagyanyja gondjai alatt neveltessék. De a kis herczeg a tavasz folyamán megbetegedett, és 1348. június 19-én meghalt. Eltemették Székesfejérvárt, »min Lajos király igen elbúsulta magát, mert őt akarta atyja örökének, Siciliának királyává megtenni «

Miután a halálos ítéletet Durazzo Károlyon végrehajtották, Lajos király hadi népei élén Aversából Nápolyba indult. Nápoly városa három gazdagon diszitett palásttal akarta megtisztelni és menyezet alatt bevezetni az érkezőt; de Lajos komor hangulatában visszautasitotta a megtiszteltetést. »Nem kell — úgymond — palástotok, nem menyezetetek, mert nem bizom bennetek, hanem kardomban«. Mondotta pedig ezt, teszi hozzá a krónikás, mert hallott valamely összeesküvésről, melyet a durazzoi herczeg szőtt, hogy a királyt e bevonulása alatt megöljék. Nápolyban a király viselkedése nagy megütközést szült; a herczegek hívei és pártfelei szétoszlának az egész országban és kezdették az ellen-forradalmat szítani; egy éjjel a fővárosban is zavarok támadtak. Azonban Lajos leereszkedő viselkedése, melylyel a főurak, nemesek, polgárok és a nép hódolatát fogadta, nemkülönben vendégeskedései az uj királyi palotában, ahol megszállott, csakhamar megnyerték számára a

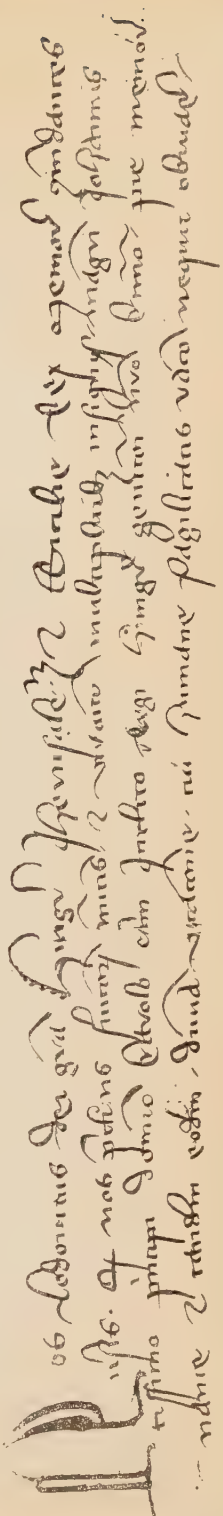

Nagy-Lajos Nápolyban kiadott oklevelének kezdő sorai.

szíveket, s rövid idő alatt teljesen urává lőn az országnak, és fölvette a magyar királyi czim mellett Jeruzsálem és Sicilia királyának czimét; melytől atyját, Károly Róbertet a családi politika fondorlatai elütötték.[1]

Lajos király sikerei annál nagyobb zavarba ejtették az avignoni főpapokat, mennél pártosabban hajlottak a bűnös Johanna felé; viszont Lajos felszólította a szent atyát, hogy miután az ország nagyjai meghivására és öcscse vére megboszulására indult Nápolyba, s az ország népe ugyszólván önként fogadta el uralmát, a pápa foszsza meg Johannát koronájától, ismerje el az ő jogait, koronáztassa meg Sicilia királyává; eljő, ha kivánják, személyesen Avignonba.

VI. Kelemen nem tudta, minő választ adjon Lajos felszólitására. Deczemberben azt üzente, a feleletet majd megadja Bertrand biboros, a szentszék nápolyi követe, kinek bölcs tanácsán — ezt ajánlja a pápa — nyugodjék meg a magyar király. De hogy mily tanácsot adjon a biboros, azt sem ő nem tudta, sem a biborosok zavarodott testülete. Ugyanekkor irt a pápa Johannának is. E levél is föltünteti az avignoni diplomatia tanácstalanságát. Ámul és zavarodik ő szentsége a fölött, hogy Johanna s alattvalói semmit se tettek a veszély elháritására. Most tehát másként kell segiteni a bajon. A pápa megbizza Bertrand biborost, hogy inditson meg alkudozásokat »Krisztusban legkedvesebb fia, a magyarok dicső királyával«. Hatalmazza meg a biborost a királyné is, hogy az ő nevében is köthessen egyezséget, olyat, a milyet éppen tud.

Miközben Avignonban a teendők fölött tanácskozának, azalatt Lajos király elbocsátotta német zsoldosait, kik Urslingeni Werner herczeg vezérlete alatt a későbben hirhedté vált *nagy magyar csapattá* (Magna Societas Ungarorum) alakulván, Rómának vették utjokat. Ordelaffi Ferencz is, kiről tudjuk, hogy nyolczszáz emberrel segitette a magyar királyt, szintén haza felé, Forliba vette utját. Megszabadulván e nyügtől Lajos, mig egy részről új birodalma belső rendezésével vala foglalatos, a főbb hivatalokat bennszülöttekre bizván, másrészt nagy mérvü előkészületekhez fogott, melynek közvetlen czélja Dalmátország visszavétele leendett. Ha Nápolyt meg akarta tartani, Dalmácziára Lajos királynak okvetlen szüksége volt, hogy a tengeren át közvetlenül érintkezhessék Magyarországgal. Szövetkezett e végből Genovával, mely negyven gályát bocsátott rendelkezésére, s ezek márcziusban már Nápoly előtt horgonyoztak, hogy bevárják a Provenceből érkező husz gályát és a Siciliában fölszerelendő harminczat. Képzelhető, mennyire megrémült Velencze, midőn kémei e hirt megsugták. A signoria azonnal kinevezte Loredano Pált dalmát biztosává, Subics Mladen clissai knézt pedig Dalmáczia határőrévé; dalmát városait: Zárát, Nonát, Sebenicot, Traut és Spalatot sietve megerősitteté, nagy palánkvárat épittetett és huszonnégy zászlóalja gyalogost rendelt dalmát birtokai védelmére.

[1] Nagy Lajos, 156—164. l.

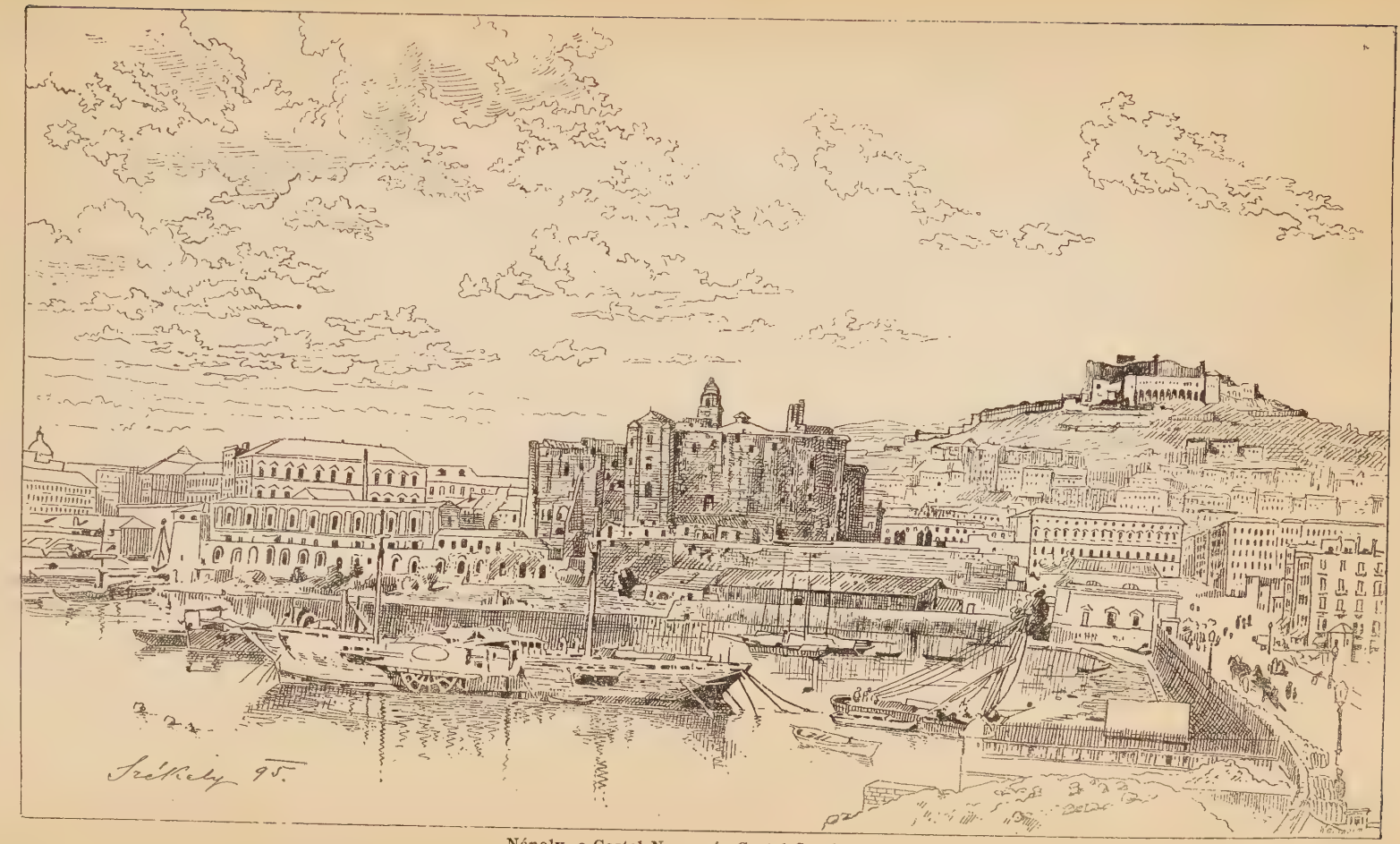

Nápoly, a Castel Nuovo és Castel Sant' Elmo.

(Rajzolta Székely Árpád.)

Az alatt mig Lajos király Velencze ellen készülődött, a biboros testüle nagy nehezen is elkészült Bertrand társuknak és szentszéki követnek adandó utasitásával. A siciliai kérdés veleje Lajos király azon kérelmében sarkallott: erősitse meg őt a pápa Nápoly birodalmában és koronáztassa meg Sicilia királyává. Ámde éppen e kérelmet nem akarta a pápa teljesiteni; Bertrand utasitása e pontra nézve tehát igy hangzott: Noha ő szentsége mindenben kedve szerint óhajtana eljárni, gondolja meg a magyar király, fontolják meg tanácsosai, teheti-e ezt a jelen esetben Isten megbántása és saját lelkiismerete erőszakolása nélkül? Johanna Nápoly törvényes királynője, úgy néhai Róbert királynak végső rendeleténél, mint születési legközelebbi jogánál fogva. Az egyház elfogadta tőlük a hüségi esküt, és most a királynő arról panaszkodik, hogy Lajos erőszakkal fosztotta meg országától, mi iránt igazságot kér a szent széktől. A férjén elkövetett gyilkosságban elmarasztalva nincs; de föltéve, hogy el is volna marasztalva, ez esetben is az ország az I. Károlylyal kötött szerződés alapján a calabriai herczegre, Endre fiára, Károly Martelra, némelyek szerint egyenesen az egyházra szállana vissza. Ez utóbbi esetben fontolja meg Lajos, hogy aki birói itélet nélkül, hatalmaskodással helyezi magát valamely tárgy birtokába, az — úgy polgári, mint egyházi jog szerint — vesztese ama tárgyra szerzett jogának. Így a hivatalos utasitás; amit azonban még egy csomó titkos clausula egészitett ki. Ő szentsége ezek szerint legjobban szerette volna, ha a régi állapot visszatérne, azaz Lajos föltétlenül elvonulna és Johanna haza térhetne országába; hanem minthogy erre nézve vajmi kevés remény kecsegteté, igen megelégednék azzal is, ha Lajos Nápolyt joga föntartásával a szentszék kezére bocsátaná. Ez esetben rávennék Johannát ugyanerre, aztán alkalmasan megkezdődhetnének az alkudozások, kivált ha Lajos a herczegeket vagy egyszerüen, vagy ideiglenesen szabadon bocsátaná. Ha azonban Lajos közvetlenül Károly Martelnek akarná adni Nápolyt, úgy hogy, míg ez megnő, a szentszék nevében valamely biboros és még egy a király előtt kedves ember vigye ott a kormányt: erre is rávenné a pápa a királynőt. Mindezen eshetőségekre ráállhatna a biboros. Ellenben ha a király megmaradna azon követelése mellett, hogy a pápa őt a tartomány birtokában megerősitse és megkoronáztassa: erre nem lehet reáállania. De ezt se kell a királynak kereken kijelenteni; hanem ajánlani: vegye újabban fontolóra a dolgot, addig a biboros is informatiókat szerez ő szentségétől, és aztán távozzék barátságosan. Sőt ha a magyar király a rendes adót megfizetné, az egyházat és alattvalóit semmi tekintetben se bántalmazná: talán így is meg lehetne őt tűrni hallgatagon, megerősités, átruházás, szerződés nélkül. A pápa nem lépne föl hivatalosan ellene. Egyébiránt cselekedjék a biboros legjobb belátása szerint.

Mindezek az utasitások azonban kárba vesztek. Európa keletén egy rettenetes járvány lépett fel, a fekete halál, mely már 1346-ban a tatárok közt szörnyen pusztitott. Olaszországba 1347 őszén genovai hajók hozták

a járványt; a tengerparti városokban: Genovában, Pisában, Nápolyban, Velenczében mutatkozott legelőbb; 1348 tavaszán már Itália belsejében is elterjedt. Mindenütt, a hova ellátogatott, 4—8 hónap alatt a lakosság egy harmadát elragadta; legborzasztóbban pusztitott Közép-Olaszország városaiban. A megrémült nép nyilvános körmeneteket rendezett Isten haragjának engesztelésére. Egész Európában lehetett látni a flagellansokat, az önostorozók felekezetét, e vértől boritott, elcsigázott alakokat, kik nagy csoportokban keresték fel a búcsujáró helyeket. Természetes hogy e nagy bucsujárások csak hozzá járultak a ragályos baj terjesztéséhez.

Sienában 80,000 embert döntött a halál sirba, Pisában naponkint ötszáz, Firenzében öt ember közül három, összesen 100,000 lélek hunyt el; Bolognában a lakosság két harmada lett a járvány áldozatává. A rettentő betegségtől a nápolyi királyság se lett megkimélve. Az ország lakossága hat hónap alatt mintegy félmillió emberrel fogyott meg; Nápoly városában annyira pusztitott a járvány, hogy két hónap alatt mintegy 60,000 személyt ragadott el.

Flagellansok.
(Tollrajz a konstanczi krónikából.)

A szörnyü istencsapása Bertrand bíborost távol tartotta Nápolytól és Lajos királyt is megakasztá úgy az ország megtartására, mint Dalmáczia visszahóditására irányuló terveiben. A királynak Magyarországon is sürgős teendői akadtak. Nápoly ügyeit tehát jól, rosszul, a mint lehetett, elintézte. Laczkfi István erdélyi vajda, kinek az elitélt Durazzoi Károly birtokát adta volt, a helytartói tisztet nem akarván eltogadni, Wolfart Ulrikot nevezte ki helytartójának, egy Bregenz mellől származott nemes condottieret, reá bizván egyuttal a nápolyi várakat, mig öccsének Konrádnak Lucerát és vidékét ajánlotta oltalmába. A Terra di Lavoro kormányát Treutel Miklósra, Calabriát Miczkbán fiára hagyta. Manfredonia kapitányává Zárai (Járai?) Istvánt nevezte ki, mig a Monte Gargano és az Abruzzok védelmét Csúzi János és Dobozi Mihály vállalták magokra. Ekként elrendezvén ügyeit, Lajos király május végével, egyetlen gályán, tehát kevesed magával, Dalmáczián át visszatért Magyarországba. Serege nagyobb része, a mennyiben a járványnak nem esett áldozatául úgy látszik szárazon tette meg visszatérő utját.

Johanna királynő és férje, Taranto Lajos herczeg Nápolyból menekülve 1348 márczius közepén érkeztek meg Avignonba. VI. Kelemen pápa nem gátolta meg, hogy a bíborosok az érkező fejedelmi pár elé ne menjenek, ünnepélyesen ne fogadják, a pápai palotába, szállására ne vezessék. A pápa is elfogadta őket fényes consistoriumában, sőt Johannát megtisztelte az általa azon évben megszentelt arany rózsával. Mindez felette zokon esett Lajos királynak és keserü szemrehányásokat tett a szentszéknek. A pápa mentegette magát, hogy nem tilthatta ki a királynőt a városból, mely sajátja vala. Mivel pedig még elitélve nem volt, a bíborosok véleménye oda hajolt, hogy őt mint királynőt kellene fogadni. Igy esett, hogy nehány biboros és udvari ember eléje ment, a pápa is elfogadta a consistoriumban, mint királyi személyt szokás. Ezen kivül azonban se nem ünnepelte, se kedvezéssel nem volt iránta és annyira nem segitette, hogy a királynő e miatt keservesen panaszkodott.

Valóban a királyi pár helyzete éppen nem volt fényes. Anyagilag nagy szükséget szenvedett; kilátása is kevéssé volt kecsegtető. Hanem midőn a magyar király Nápolyból haza indult, reménye azonnal fölcsillámlott. Pártja legott mozogni kezdett. A nápolyi nemeseknek nem tetszett a magyarok szigorú, habár igazságos és kifogástalan kormánya; visszakivánkoztak Johanna pompás udvarába, melyek ünnepélyei, mulatságai — ellentétben a későbbi csöndes és kihalt fővárosi élettel — vidámak és fényesek valának. Megbánták, hogy elhagyták királynéjokat. 1348 június 18-án tehát kitűzték ujra zászlaját s lovas vitézek Johanna királynét éltetve járták be Nápoly utczáit. Johanna is azonnal visszatérésre gondolt és fölhatalmazta Acciajolit, hogy e czélból kölcsönt kössön a főpapoknál; de a hitelvesztett királynőnek ez nem sikerült. Ellenben azon ajánlatát, hogy Avignont a pápának eladja, készséggel fogadták. Avignon egyházi birtok közt feküdt ugyan, de a nápolyi királyi családnak volt tulajdona; a pápák Avignonban zsellérek voltak, amiért az alkudozásoknak gyorsan az lett eredménye, hogy a szentszék 1348 junius 19-én Johannának, elengedvén mindeddig hátralékban maradt hűbéri adóját, 80,000 aranyat fizetett Avignonért s ráadásul augusztus 7-én Taranto Lajost királyi czímmel ruházta fel.

Pénznek bővében Acciajoli hajóhadat szervezett. Aztán személyesen Apuliába ment, hogy megnyerje Johanna számára a lakosokat. A nápolyi és capuai nemeseket könnyen megnyerte. Megnyerte Urslingeni Wernert is, ki nagy csapatának a járvány által megkimélt maradványával azonnal megkezdette a hadjáratot a magyarok ellen. Ez bátorságot öntött sokakba, kik a magyar uraságtól csakhamar elszakadt főurakkal elhatározták, hogy követséget küldenek a Provenceba, meghivandók a királyi párt, hogy visszajöjjön. E meghivásra szeptember 17-én érkeztek haza Johanna és Lajos tizenhárom gályán. Nápolyban, magában a városban, azonban nem mertek kikötni, mert ott még Wolfart Ulrik volt az úr, hanem kikötöttek Nápolyon tul Portici felé, a Maria del Carmine templomnál. Itt üdvözölték hiveik, feldi-

szitvén őket királyi palásttal; itt ütötte Werner Taranto Lajost lovaggá; innét indultak ki mindketten, hogy a Nápolyt dominálo helyeket elfoglalják. Elsőben Castel Sant' Elmot rohanták meg. A várőrség ugyan védhette volna magát egy darabig, de az ádáz fenyegetések hamar megadásra birták. Aztán Capovana váradra került a sor, mely Nápoly bejáratánál feküdt. Az őrség

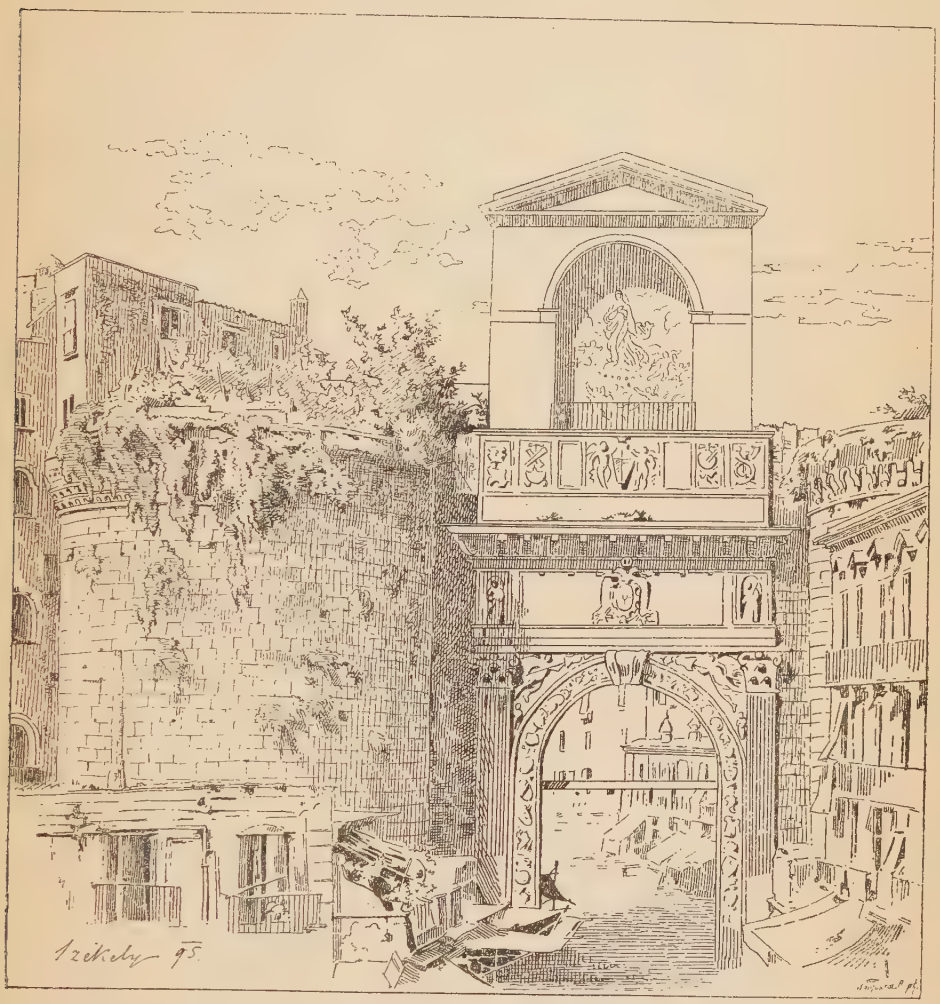

A capuai kapu Nápolyban.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

az első támadást visszaverte ugyan, hanem Sant' Elmo rossz példája és aggodalma, ha vajjon felmentik-e az ostrom alól, valamint a föltételek, melyekkel megadás esetén az őrséget kecsegtették, megtették hatásokat. Örömmel fogtak most a Wolfart Ulrik által védett Castel Nuovo ostromához, de kevés sikerrel, minthogy Ulrik szorgalmasan ki-kirohant várából és sűrűn csatározott ellenfeleivel Nápoly főutczáján, melyet akkor a szíjgyártók utczá-

jának neveztek, és oly rettegést terjesztett, hogy ez utczából mindenki elhurczolkodott. Taranto Lajos megunta a sikertelen bajlakodást a vitéz Ulrikkal; a vár megvívását tehát a nápolyi polgárokra és feleségére, a királynőre hagyván, tekintélyes hadával a magyar király azon népei ellen indult, kik Apuliában, Manfredoniában és a Garganon táborozának, miközben öt gályáját a szlavón partok felé küldötte, nehogy a magyarok ez oldalról kaphassanak segitséget, mig két gályája azon volt, hogy a tengerparti erősségekben levő ellenséget elzárja.

Acerra vára alá, melyet Treutel Miklós pozsonyi ispán védett, 1348 deczember 6-án érkezett, de ezt nem tudta bevenni. Ott hagyta tehát a sanseverinoi grófot serege egy részével, hogy a helyőrséget kiéheztesse. Eleség fogytán Treutel Miklós csakugyan megalkudott ostromlóival, szabad elvonulást kötvén ki magának, népének és deczember 24-ikén Manfredoniába távozott. Példáját követték Aversa, Capua, Sessi s a Terra di Lavoro egyéb erősitett helyei ugy, hogy az egész beneventoi völgyön az egy fiatal Apici gróf tartotta magát a magyar király pártján. Ez ellen indult tehát Taranto Lajos király egész erejével. Leverte őt, városát kifosztotta, elpusztitotta, magát a grófot elfogta, börtönre vetette és jószágaitól megfosztotta. Három hónap mulván váltották ki a bátor ifjút rokonai háromezer uncia aranyon. A Terra di Lavoro elvesztésével az ország többi részei: Basilicata és Calabria, a Terra d' Idronto és Bari, a Capitanata és az Abruzzok mind elpártoltak a magyar királytól. Csak szórványosan egy-egy erősség vagy város maradt ennek még híve: Manfredonia, Monte Gargano, Guglionesi, Ortona, Lucera, Trivento, végre Calabriában Stilo, Mantelcone, Seminara és Nicotera.

Nápolyban ez idő alatt Castel Nuovot Johanna és a nápolyiak serényen vitták. Johanna másképpen boldogulni nem remélvén, kisérletet tőn, hogy Wolfart Ulrikot megvesztegesse. Személyesen találkozott vele. A királyné hatezer arany forintot s egy grófságot igért neki, ha a várat föladja; de a kemény Ulrik nem fogadta el a szép asszony ajánlatát. Erre elzárták a várbeliek kimenő utját, hogy a városra többé ne üthessenek. Aztán vetőgépek által rohadt és dögleletes szagú tárgyakat dobattak várukba, hogy irtózattal és pestissel pusztitsák el őket; de az őrség az alatta hullámzó tengerbe hányta e hulladékot. Hanem elesége lassanlassan elfogyott. Minthogy pedig Ulrik arra is rájött, hogy a királyné több a várban levő brigantet megvesztegetett, tanácsosabbnak vélte az őrséggel kereket oldani. E határozatát nagy ügyesen végre is hajtotta, előbb azonban felköttette a megvesztegetett árulókat. A városiak csak hat nap mulva (1349 január 17-ikén) vették észre, hogy a vár elhagyatott. E hirre a Castel dell' Ovo őrsége is, olaszok és németek, háromezer forintért föladták az erősséget és eltávoztak. Wolfart Ulrik pedig Magyarországba jött a királyhoz, ki őt kegyesen fogadta és hálája jeléül neki adta az óvári uradalmat Mosony vármegyében.

Nápolyt és a közelében fekvő várakat visszafoglalván, Taranto Lajos

király összegyüjtött a németekkel együtt mintegy 2500 lovast, számos gyalogost és Lucera (Nocera dei Pagani) alá vonult, hogy azt megvegye; hadvezérei közül pedig Clairmont Roger grófot Calabriába, a miletoi grófot Manfredonia ellen, Wernert pedig Corneto ellen küldé, hogy a magyar király hűségén levő helyeket is visszafoglalják. Lucera nagy terjedelmü város volt s azért nehezen megvédhető. A magyarok tehát élelmi szereiket fölvitték a várba, hogy ezt minden áron megtarthassák. Taranto Lajos aztán ellenállás nélkül vonult a városba, de eleve lemondott arról, hogy a várat ostrommal bevehesse. Azt remélte, hogy, ha körülzárja, az éhség és halandóság az őrséget annál bizonyosabban kényszeriti a megadásra, minthogy se zsoldra, se fölmentésre egyhamar nem számithat. És valóban Wolfart Konrád serege, az egyetlen számba vehető hadi erő, napról napra fogyott, s úgy látszott, nem lesz képes Lucera ostromzárát megtörni, s ezt annál kevésbbé, mert, mi közben Taranto Lajos öt hónapig veszteglett Lucera körül, Roger gróf szerencsével járt Calabriában. Több hónapig ugyan hasztalan ostromolta Stilo várát, melyet az Ákos nembeli Miczkbán fia István vitézül védelmezett; de végre ennek is árulója akadt. Egyik kirohanása alkalmával az árulók átszaladtak az ellenséghez. Ő ugyan nehány magyarjával hősiesen védekezett; elzáratván várától, harmadmagával keresztülvágta magát és a hegyszorosokban keresett menedéket. Három napig üldözték, mig sebesülten Roger gróf fogságába került. Életének bántódása nem lett, mert VI. Kelemen pápa féltvén a fogoly herczegeket, szigorúan meghagyta Johannának és fővezérei mindegyikének külön-külön: ha valamely Siciliában tartózkodó magyart elfognak, azt gondosan, de úgy őrizzék, hogy bántódása ne legyen.

A manfredoniai számüzöttek is unszolták Taranto Lajost, küldjön Manfredonia visszafoglalására hadi népet, árulással biztatván őt rokonaik részéről, kik a városban tartózkodtak. Manfredonia kapitánya Zárai István volt, ki élvén a gyanuperrel, a számüzöttek és rokonaik gyermekeit összefogdostatá és kezesekül a várba viteté. A lakosság egyébiránt híven tartott a magyarokhoz. Csúzi János a Monte Garganon tartózkodó magyarok nehányával szintén segitségére sietett, minek következtében a miletoi gróf, ki Manfredonia ellen küldetett, nem birt a várossal és visszavonulni kényszerült. Ez alatt Wolfart Konrád, ki Lombardiából tetemes segitséget kapott, összegyüjte mintegy kétezer lovast, kik közül mintegy ezerkétszázat kiszemelvén, Lucera alá indúlt, hogy e várat az ostrom alól fölmentse. Hasztalan ingerelte Taranto Lajost, ez Konráddal megütközni nem mert, a mint mondják, azért, mert Werner tartóztatta vissza, állitván, hogy övéi nem szivesen harczolnak németek ellen. Konrád tehát Foggiának vette utját, mely az ellenség jöttének hirére eltorlaszolta magát. Csupán eleséget kért népei és lovai számára pénzért; de Foggia elüljárói udvarias kérését durván megtagadták. Este volt már; hanem a németek nem röstelték lovaikról leszállani és támadást intézni a város ellen, mely sötét éjjelig

tartott. Alig hajnalodék azonban, folytatták az éjjel abbanhagyott munkát. A fegyverhez nem szokott lakosság látván, hogy Taranto Lajostól segitséget nem várhat, hátat fordított és futtában keresett menedéket, mindamellett sokan vesztek el, számosan kerültek fogságba. Az asszonyok és gyermekek a főtemplomba futottak. Ezek védelmére kelt a triventoi gróf, ki megszánván szegényeket, olaszokból álló kisded csapatával, mely szintén a magyar királyt szolgálta, a templom elé állott, hogy senki se bántsa őket. Két napig őrizte az asszonynépet, végre megunván a vártát és szánakozván az éhezőkön, Wolfart Konrád engedelmével elszállitotta őket kivánságukhoz képest Ascoliba. A németek ez egyetlen városon 22,000 uncia aranyat sarczoltak. Konrád pedig elhelyezkedék Foggiában és berendezte hadiszállásául.[1]

Lajos király a Nápolyból vett hirekre Laczkfi István vajdát küldé Apuliába. István vajdát, a bátor és kemény vitézt, a hadviseléshez értőt, jól ismerték már ott, mert ha kit bölcs és győzelmes embernek tartottak, azt mondották felőle, hogy olyan mint Laczkfi István. Laczkfi magához vevén két fiát: Dénest és a vakmerő Miklóst, testvéreit: Andrást, Mihályt, Miklóst és Pált és mintegy háromszáz nemes urat, köztük Jánost a Miklós nádor fiát, Lőköst, a Kont Miklós öcscsét és Dobi Demetert, késő őszszel megindult, az Adrián szerencsésen átvitorlázott, Manfredoniában kikötött és a győzelmes Wolfart Konrádhoz csatlakozott Foggiában. Az egyesült seregek nagy szerencsével hadakoztak s oly nagy vitézséget fejtettek ki, hogy az olaszokat a legkisebb számu magyar csapat közeledtére valóságos rettegés fogta el. Taranto Lajos király levelet levélre küldött mindenfelé, kivált Firenzébe, segitségért esedezvén.

Lackfi István és Wolfart Konrád hadi szállásukat Foggiából Lucerába tették át. Taranto Lajos előlök Ascoliba iparkodott menekülni, de utólérték és január 23-ikán ütközetre kényszeritették, mely alkalommal három száz lovagot ejtettek foglyúl, mig a többiek lovaiknak köszönhették menekülésöket. Számos elszedett zászló hirdette a magyar király hada fényes diadalát. Nemsokára ezután a nevezett vezérek értésére esett, hogy Werner és csapata Cornetoban időz és hogy éjnek idején könnyen rajtok lehetne ütni, mert oly gondatlanok és elbizottak, hogy előörsöket sem állitanak.[2] A magyar király vezérei a következő éjjel meglepték Werneréket. Jöttöket senki se vette észre s a sánczokon át könnyen jutottak a városba, lovaikat visszahagyván csatlósaik kezén. Ilyképpen csaknem ágyaikban lepték meg a német és lombárd zsoldosokat, kik immár nem a harczra, hanem életük megtartására gondoltak. Werner mezitláb menekült a padlásra, reggel aztán megadta magát a vajdának fogolyképpen. Haragosa levén Wolfartnak, nem jó sors várt reá, és ha a német és lombard zsoldosok nem könyörögnek

[1] Nagy Lajos, 183—190.

[2] Nápolyi kútfők e gondatlanságot kiszámitott árulásnak bélyegzik.

érte, csakugyan megjárta volna az esküszegő. Laczkfi István, maga németül nem tudván, tolmács által szemére is lobbantotta esküszegését, utóbb azonban sikerült Wolfartot megengesztelnie, mire Werner és csapatja ismét magyar szolgálatba állott (február 1). A nevezett három hadnagy zászlaja alá gyültek aztán az Itáliában levő összes brigantik, kik mindnyájan rablásból éltek.

Johanna pedig és férje jelentékenyen megfogyatkozott hadseregökkel Nápolyban vonták meg magukat (febr. 16.), hol a könnyelmü királynő új szerelmi kalandokkal kárpótolta magát. Caracciolo Henrikre vetette szemét és megtette főkamrásává; de férje rájött a tiltott dologra és nagy botrányt csinált, neje kedvesét elfogatta és kivégeztette. A béke a házastársak közt, úgy látszik, csak akkor állott helyre, midőn Johanna férjének ajándékozta Calabriát mindazon birtokokkal, melyek valaha Sancia királyné vagyonához tartoztak. Mindenképpen fölösleges incidens volt ez a veszedelmekkel szemben, melyek a nápolyi királyi párt környékezték, minthogy a magyar király serege hétezernél több lovasból, csekély részben olaszokból és kétezer gyalogos lombardból állott. Laczkfi Nápoly és vidéke visszafoglalását tűzte ki feladatául. Útjában nyugatnak, Ascoli mellett szervezte seregét. A zsoldos csapatok április havában Urslingen Wernert és Wolfart Konrádot választották vezéreikké. Győzelmesen vonulván végig a beneventoi völgyön, ellenállásra csak a casali hegyszorosban találtak; miután ezt kemény támadással legyőzték, Capua elé értek, melytől a Volturno hídját gondosan védő ellenség elzárta őket. Volt azonban a magyarokkal egy zárai ügyes mester, ki két nap alatt oly alkalmas hídat veretett, melyen az egész nagy sereg átvonulhatott. Capuát aztán árulás folytán nehézség nélkül bevették (1349 április 22.), kifosztották, felgyujtották, elpusztitották, nem levén a magyarok képesek a németek dühét fékezni. Ez embertelenségnek mégis az a jó következménye lett, hogy rettegésbe hozta a vidéket. Aversa azonnal követeket küldött Laczkfihoz, bejelentvén hódolatát. Példáját követték a Terra di Lavoro többi városai s erősségei. A vajda örömmel fogadta a hódoló követségeket; serege szállásául Aversát választotta, honnan Nápoly felé sűrűn portyáztatott.

Johannának Taranto Lajos koronázásakor vert pénze.

De míg itt a magyarok szerencsével jártak, addig az adriai tengerpart vidékén, a honnét kiindulának, roszra fordult szerencséjök. Gravina városában Johanna királynő hívei kerekedtek fölül, és a magyar pártiaknak menekülniök kellett.[1] Azután a sanseverinoi Róbert gróf, a tricaricoi Roger gróf, azonképpen Altamura palatinusa sorra elfoglalták Bari tartománynak a magyar királyhoz hű városait és erősségeit: Ruvot, Terlizzit, Coratot,

[1] Köztük volt Domokos jegyző is, ugyanaz, kinek becses följegyzései tartották fönn számunkra mindezeket.

Giovenazzot és Molfettát. Terlizzi várát Csúzi János garganoi kapitány nevében hét magyar védelmezte lombárd zsoldosokkal. A lombárdok azonban háromszáz forintért elárulták a várat és magyar társaikat, kik utolsó csepp vérig védelmezték magokat, hatan elvérzettek és csak a hetediket birták elfogni, hogy fölakaszszák. Coratoban egy »igen előkelő magyar nemes«, Tamás fia Miklós (úgy tetszik: Szécsényi Kónya) parancsolt nehány magyar, lombárd és német fölött. A vár nem volt eléggé megerősitve, hozzájárult még az árulás. Miklós úr úgy mentette meg életét, hogy a német zsoldosok közé állott, kiket bevett szokás szerint csupán lefegyvereztek, aztán pedig szabadon bocsájtottak. De a többi magyarokat, kik nem menekülhettek, noha csak nehányan voltak, felkötötték. Ellenben Trani és Bitonto jól tartotta és nem adta meg magát. Azonban valószinüleg ezek se kerülték volna el sorsokat, ha Taranto Lajos király sürgősen nem kéri vala fönnevezett vitéz híveit, hogy hadi népökkel Nápolyba siessenek, hozzá csatlakozzanak, mert ő meg akar ütközni a vajdával.

Együtt levén pedig Taranto Lajos összes hívei és zsoldosai Nápolyban, követeket küldött Laczkfi István vajdához, keztyűt adatván át neki harczrahívás jeléül. »Uram, — mondá a küldöttség szószólója, — a nápolyi király kész seregestül megvívni veled és seregeddel. Jelölj napot és helyet a küzdelemre.« A vajda tisztelettel fogadta a küldöttséget és meghítta, mondván: »Ebédeljetek velünk; ebéd után válaszolunk.« Tanácskozván pedig hadnagyaival, ezek szivesen fogadták a kihívást, a küzdelem napjául a következő szombatot határozták, helyéül mindkét részről közösen megjelölendő térséget Aversa és Nápoly között. E határozatot Laczkfi irásban külön ellenkövetség által adatta a nápolyi király tudtára, ki a módozatot elfogadván, szintén megvendégelte a magyar küldöttség tagjait. Ez alkalmat fölhasználták a nemes ifjak Nápolyban, hogy vitézkötést kapjanak; kétszáznál többet tüntetett ki ekképen a nápolyi király. Az erdélyi vajda is elsőben Wolfart Konrádot, aztán számos német és magyar urat, nemest és apródot övezett körül a vitézkötéssel.

A kitüzött szombaton (június 6.) azonban, alig hogy a nap fölkelt, Taranto Lajos futárja levelet hozott Laczkfi vajdához, hogy a megbeszélt küzdelmet fontos okból elhalasztja. A dologban álnokság rejlett, mert a nápolyi hadak még napkölte előtt a közeli sűrűségben vonták meg magokat, hogy váratlanul ronthassanak a mondott levél következtében fegyverzetét letevő magyar seregre. A vajda már kihirdette a hadnagyoknak a levél tartalmát, midőn a nápolyiak rajtütöttek a városon. Laczkfi gyorsan rendelkezett. Miközben emberei lóra kaptak és az egyik kapun az ellenségre vetették magokat, a másikon háromszáz magyar íjászt küldött ki, hogy hátmögből kerüljenek a nápolyiakra. Kezdetben mégis nagy volt a rendetlenség, mig a vitézek, egyik korábban, a másik később, fölkészülének, és nem várva be egymást, kisebb-nagyobb csapatokban előrohantak. A nápolyiak megfutottak, sok halottat, sebesültet és foglyot

hagyván vissza. De Beaux Rajmund, Visconti Ádám, a san-severinoi és tricaricoi grófok, a legfőbbek, számos más nemes, kik közt lovag mintegy kétszáz volt, a magyarság kezébe estek. Laczkfi azonnal a Miczkbán fia szabadon bocsájtását sürgette Roger grófnál, kinek foglya vala, és nehány nap mulva a calabriai hős megérkezék Aversában.

E nagy vereség egész országban rettegést terjesztett. Az adriai tengerparton levő magyar had teljesen visszanyerte állomásait és szinte az egész Bari tartományt hatalmába kerttette. A pápai követ a nápolyi udvarnál, Annibaldi da Ceccano tusculumi bíboros püspök, egyetértve Guidó bíborossal a magyar udvarhoz küldött pápai követtel, sietett fegyverszünetet kötni egyrészről a nápolyi királyi pár, másrészről a magyar király hadi népe közt (1349 július 23.). Kihirdette a fegyverszünetet és 200,000 forint bírságot szabott arra, aki megszegi. Sőt — tekintettel a római jubileumra — kiterjesztette az 1350. év végén túl három hónappal, hogy a zarándokok szabadon jöhessenek, mehessenek. De már szeptember 8-án megszakadt a fegyverszünet, minthogy a nápolyiak a föltételeket nem akarták megtartani. A magyar sereg tehát megszállotta a Terra di Lavoro minden várát. A telhetetlen németek azonban akkora már annyira kifosztották a vidéket, hogy sem adót fizetni, sem a nagy hadsereget élelemmel ellátni képes nem volt. Nagy gondot adott ez Laczkfi vajdának, ki e miatt több ízben keserü szemrehányással illette a rakonczátlan zsoldosokat, mire ezek három hónapról elmaradt zsoldjuknak, mi 150,000 arany forintnál többet tett ki, megfizetését sürgették. A vajda haladékot kért Wernertől és Konrádtól, mig futárjai Magyarországból visszaérkeznek a pénzzel. Hiába ajánlotta nekik fiát kezesül, várni nem akartak; hanem kezökbe keritvén az imént nevezett főrangú foglyokat, ezeket addig gyötörték, mig 100,000 forinton kiváltották magokat. Sőt Laczkfi személye se volt biztonságban, minthogy a németek a nápolyiakkal kezdének alkudozni kiadatása iránt. Egy éjjel tehát összegyüjtötte magyarjait, kiindult velök Aversából s utját Manfredonia felé vevé, hova őt a zsoldosok közül is mintegy négyszázan követték. A többi németek folytatták rablásaikat karácsonyig. Előbb megalkuvának a nápolyi polgárokkal az iránt, hogy békén szüretelhessenek; aztán egyességet kötöttek Taranto Lajossal, hogy mellette fognak harczolni, ha a magyar király bizonyos ideig nem jönne; ha pedig jön, átadják neki Aversát és a többi várat százezer forintért. Miután pedig teljesen kiélték a vidéket, kénytelen-kelletlen szétoszlának. Werner nyolczszáz czimborájával visszaindult Róma felé Németországba; Konrád pedig restelvén hűtlenségét, a vajda után sompolygott, ha valamiképpen kibékülhetne vele. Laczkfi végre a keleti tengerpart védelmére mindeneket elrendelvén, Magyarország felé vitorlázott azon igérettel, hogy Szent-György napjára a királylyal együtt vissza érkezik.[1]

[1] Nagy Lajos, 183—198.

IV. FEJEZET.

Tárgyalások a szentszékkel. Második nápolyi hadjárat.

Láttuk, hogy Lajos király még nápolyi időzésekor súlyos csapást akart mérni Velenczére, és hogy e végett Genovából, a Provenceból, Siciliából nagy tengeri hajóhadat gyüjtött. Velencze e fenyegető veszélyt elháritandó, követeket küldött tehát Nápolyba, noha kevés eredménynyel kecsegtette magát, minthogy a magyar király »hallatlan, méltánytalan és kemény« követeléseket tett, azaz visszakövetelte egész Dalmáciát. De mert a békére szüksége volt, utasitotta követeit: igyekezzenek mindenképpen a király elé jutni és értessék meg vele követelései méltánytalan voltát; ha pedig ez lehetetlen volna, iparkodjanak főembereit arra birni: ne kössék magokat Zárához, melyről Velencze soha sem fog lemondani. Azonképpen a többi négy dalmát városért kináljanak minden árt, 100,000 forintot egyszer mindenkorra, vagy ötezret évi adóul; sőt ha többet kivánna a király, ezt se kell megtagadni, hanem új utasitásért Velenczébe irni. Ha ellenben a király semmiben sem engedne és Zárát s a szigeteket követelné, akkor szakitsák meg az alkudozásokat és térjenek vissza. Minthogy pedig ez eshetőség a valószinűbb, kiadta a kormánytanács a rendeletet, hogy Zárát azonnal szereljék föl, kivált a nagy lánczot a kikötő elzárására készitsék el tüstént. A velenczei követek Nápolyban nem végezhettek semmit, minthogy a király május végén visszasietett Magyarországba; követeket küldött Velenczébe, de ezek is hiába jártak, mert föltételeiket a kormánytanács oly túlzottaknak találta, hogy legott megtett minden ellenséges intézkedést a magyarok ellen. Czirkáló hajókat küldött az Adriára, melyek a király népei közlekedését Apulia és Szlavónia közt gátolják. Amit elvehetnek, elfoghatnak, vegyék, fogják el: igy hangzott ezek számára az utasitás. Hasonló utasitás ment Velencze szárazföldi és tengerparti hatóságaihoz. Megkérte Padova urát is, hogy ne engedje tartományán a magyarokat átvonulni. Figyelmeztette az olasz tengerparti államokat is, hogy magyarokat vagy magyaroknak ne szállitsanak, mert Velencze mint ellenséggel bánik velök.

Lajos király belátta, hogy a húrt az időközi események kissé túlfeszitették; de másrészt, hogy koronája jogaiból se kellessék valamit is engednie, már július elején jelenté a signoriának, miszerint követeit Vásári Miklós nyitrai püspököt és Sándorfia János csongrádi főispánt küldi Velenczébe fegyverszünet kötése végett. A követek Velenczébe megérkeztek és augusztus első napjaiban tanácskoztak a signoriával a fegyverszünet fölött. Némi nehézséget okozott, hogy a magyarok csak öt évre kivánták a kötést, a velenczeiek pedig tizre; meg hogy a magyarok Subich Mladent, a clissai knézt nem akarták befoglalni a békébe, a kormánytanács pedig ezt kérte. Hanem miután a signoria kijelentette, hogy ha a fegyverszünet létrejő, a

magyar király hadait a velenczei területen nem bántja senki, sőt barátságos fogadtatásban fognak részesülni s erre nézve rendeletet küld tisztjeinek, a tengert is nyitva tartja a magyar király számára, csak azt nekivánják, hogy Velencze más népek ügyeibe avatkozzék, a magyar követek engedtek és a fegyverszünetet, Mladent is belefoglalván, nyolcz évre megkötötték, az okmányt 1348. évi augusztus 5. napján kiállitották. Lajos király, azonképpen Dandolo András, a doge, megerősitette a fegyverszünetet és elrendelte, hogy a kötést alattvalói szigorúan megtartsák, sőt deczember 1-én kelt levelében irásban is kötelezte magát, miszerint igéretét a magyar hadak szabad átvonulását illetőleg megtartja, viszont azon óhajtását fejezvén ki, vajha a végleges béke is megköttetnék. Küldene e végből követséget is a királyhoz, ha a fekete halál nem dühöngene Magyarországon.

Dandolo András velenczei doge.

A rettentő kór hazánkban már 1348-ban tört ki, s az ország egyes részeiben erősen pusztitott, úgy hogy egész falvak kihaltak. 1349 május végén szünőfélben volt, de a nyári hőséggel ujabb dühhel ált előtt és Margit királynét, Lajos feleségét is elragadta.[1]

Lajos királyt se hagyta a járvány érintetlenül. Ezt olvassuk ki a velenczei tanács 1349. november 9-én hozott végzéséből, mely szerint utasitandók Magyarországon tartózkodó követeik, hogy ha a király oly állapotban van, javulása annyira előhaladt, hogy hozzá juthatnak, folytassák utjokat. Ellenben ha a király beteg, vagy ha meghalt, informálván magokat az ország állapotáról, és egyebek közt arról, kire szállott a kormány, értesitsék a tanácsot és várják meg ennek további rendeleteit. A királyt Isten kegyelme megóvta, s a velenczei követek csakugyan színe elé kerültek. A békealkudozások azonban, a mily nehezen indultak meg, oly gyorsan maradtak ismét abban. Lajos király 1349. deczember 17-én értesitette Dandolo András dogét, hogy követeivel a békét ugyan meg nem köthette, de a fegyverszünetet föntartja.

Eközben az avignoni diplomatia is jónak látta valamit tenni a nápolyi

[1] A velenczei doge 1349 október 7-én tudósitotta Perugia városát, hogy Magyarországon sokan halnak meg a járványban és hogy minap a magyar királyné is meghalt.

ügyben. Lajos király legutóbbi követeinek: Miklós nyitrai püspöknek és Pelsőczi Bebek György hevesujvári főispánnak sürgetésére a pápa Guidó bíborost, a magyar király kedves rokonát, küldte követeül Magyarországba. Guidó auvergnei és boulognei gróf, előbb lyoni érsek, ki születése fényét finom müveltséggel és diplomatiai ügyességgel növelte, nagybátyja volt János franczia király feleségének és ez úton rokona a magyar királyi háznak is. Mint a római egyház bíborosa, atyafia, Périgordi Talleyrand mellett az első helyet foglalta el a szent collegiumban. Kineveztetvén a

István herczeg pecsétje.

szentszék követévé Lombardiában és Magyarországban, háromszáz lovaggal indult utjára. Lajos király elébe ment Bécsig és Magyarországba hozta. 1349 június 7-én Lajos már arról értesité a velenczeieket, hogy a pápával egyességre remél jutni Guidó bíboros által, és azon van, hogy Siciliát, amint birta és birja, akárki ellenezné, tovább is birhassa. Guidó bíboros szintén irt Pozsonyból, június 13. napjáról, hasontartalmú levelet. Ez időtájt jöhetett tehát létre a szentszék követe és Lajos magyar király közt az egyezmény, melyben a pápa 1350 végéig fegyverszünetet eszközölve ki Lajos magyar király és a nápolyi királyi pár közt, megígérte, hogy törvényt lát Johanna

fölött, neki Nápolyt többé vissza nem adja, hanem azt István herczegre, Lajos magyar király öcscsére ruházza, ki feleségül veszi Máriát, néhai Durazzo Károly özvegyét. Viszont Lajos magyar király is tartozott a pápa kezére bocsátani Siciliában mindazon erősitett helyeket és területeket, melyeket hadai elfoglalva tartanak, ha Johanna ugyanezt teszi. Guidó bíboros aztán, valószinüleg mert a járvány megint hevesebben jelentkezett, nemsokáig időzött hazánkban. Szeptember 27-én helyettesének kinevezvén Ildebrandinot, a padovai püspököt, eltávozott; október 10-én már Karinthiából keltezte leveleit, s a következő 1350. év február havában Padovába érkezett.

Az egyesség tehát meg volt, de pontjait végre is kellett volna hajtani. A pápa örömmel értesült Guidó leveléből a történtekről. A házasságot István herczeg és Mária özvegy herczegnő közt nem ellenezte. Tetszett az is, hogy Lajos magyar király hajlandó Siciliának hadai által elfoglalt részeit Guido kezéhez a szent-szék számára átadni. Nem veszi ki azonban a biboros leveléből, ha vajjon föltétlenül vagy csak föltételesen, mindenkorra vagy csak ideiglenesen hajlandó-e a mondott részek átadására? Ezt szeretné pontosan és körülményesen tudni. Minthogy pedig Johanna királynő is titkon fölajánlotta, hogy ő is átadja Sicilia azon részeit, melyeket bir, sőt Taranto Lajos némely követei azt hiszik, hogy küldőjük is kész erre: a pápa az ügy elintézése végett egyik káplánját küldötte Johannához és férjéhez, meghagyván neki, hogy útközben térjen be Guidó biboroshoz és ennek utasitásait is hallgassa meg. Minthogy továbbá igen valószinü, hogy Taranto Lajos és felesége különböző okokból nehezen fognak megegyezni abba, hogy az általok birt részek a nápolyi pápai követnek, Ceccano Annibaldi biborosnak adassanak át, ellenben Guidó iránt, ki Johanna unokatestvére, több bizalommal viseltethetnek: várni kellene, míg kitudódik, ha vajjon Johanna és férje hajlandók-e az általok birt részek kiadására? A curia tehát ujra a kétszinü késlekedés utjára lépett.

Lajos király 1350 elejéig várt, mig a pápa ujabb kifogásaiból meggyőződött a felől, hogy a kötött egyezménynek reá nézve értékes pontjait végrehajtani nem fogják. Elhatározta tehát, hogy még egyszer személyesen indul Siciliába, nyomatékot kölcsönöz szavainak. Előbb azonban Pál nyitrai főesperest követeül küldötte Avignonba, főleg hogy a hangulatot kikémelje. VI. Kelemen pápa a király anyjához intézett levelet, (márcz. 16.) buzgón kérve az anyakirálynét, tartsa vissza fiát e hadjárattól; ne tegye ki lelkét, testét a veszélyeknek, ne bizza magát kétes hitű zsoldosokra. Még behatóbban irt később magának Lajos királynak. Igen sértené — úgymond — szerető rokonát, Guido biborost, kit eddig az ellenkezővel hitegetett, ha fáradozásai hiábavalók voltak volna. Azonban, midőn a pápa e levelét irta, (1350 április 14-ikén) Lajos király Laczkfi István hivására már az Adria vidékén járt, hogy Siciliába vitorlázzon.[1]

[1] Nagy Lajos, 198—217.

A király 1350 április 18-án indult el Zenggből egy gályán és nehány bárkán Apulia felé. Kiséretében valának a főbbek közül: Gelétfia Miklós nádor két fiával: Jánossal és Domokossal, nemkülönben öcscsével, Gelétfia Jánossal; Frankói Miklós zágrábi püspök és alkanczellár; Kálmán győri püspök, a király természetes bátyja; a két Bebek: István és György; Kont Miklós fivérével Bertalannal; Szécsi Miklós bán; Kónya, a Szécsényi Tamás vajda fia; Kanizsai István prépost és öcscse János; Laczkfi István testvéreivel, fiaival és alvajdájával: Járai Péterrel, és számosan mások, előkelőbbek mintegy háromszázan és ezer válogatott íjász, azaz kún. A király Velenczétől kért ez útjára gályát, de Velencze, elvéhez híven, megtagadta e kérelmet, amiért Taranto Lajos dicséretét aratta. A gályát tehát, melylyel

Barletta.

a magyar király, kikerülvén szerencsésen a tarantoi czirkáló hajóit, nyolczad napra Ortonában kikötött, alighanem a vránai johanniták kölcsönözték.

Az apuliai városok nagy örvendezéssel, ünnepélyekkel, lovagi játékokkal ülték meg urok megérkezését. Manfredoniába május 1-én vonult be a magyarság. Teano és Barletta meghódolt, azonképpen rövid ostrom után (május 8-ikán) Bari. Ez utóbbi városban Szent-Miklós koporsójához sietett a király, hogy ájtatosságát végezze. Laczkfi István, ki féltette csaknem kiséret nélkül levő urát, királyát, mintegy száz vitézzel állott őrizetére a templom ajtaja elé. De ez elővigyázatra nem vala szükség, minthogy a lakosság nagy ragaszkodással viselteték a király iránt, ki elvégezvén vecsernyéjét, fejedelmi ajándékot tett az oltárra. Példáját vitézei követték. Barlettában, hova Lajos hadi szállását áttette, több napig volt kénytelen időzni, míg (május 25-ikán)

eljöve Rátóti Lorántfia Lesták, az ő gondos udvarmestere, számos hadinépet és tömérdek kincset, sok ezer márka ezüstöt, arany és ezüst edényeket, kétezernél is többet hozván magával. A király nagy érdeméül tudta ezt be neki, bőven meg is jutalmazta érte, minthogy királyi tekintélye úgy kívánta, hogy idegen hadi népe, melynek kapitánya Wolfart Konrád vala, hátralevő zsoldját megkapja és serege ellátásáról gondoskodva legyen. Állott pedig serege 15,000 magyar, 8000 német lovasból és 4000 lombárd gyalogosból, kik kész fizetésért bőven kaptak a lakosságtól mindent, mire szükségök volt. Ide Barlettába sereglének a király hivei is, hogy jutalmokat vegyék a végzett szolgálatokért, kiállott szenvedésekért, vagy kárpótlást nyerjenek a Johanna által elkobzott és másoknak adományozott javaikért. A zágrábi püspök, mint alkanczellár, és Orsillo Minutulo kanonok, Endre herczeg kegyes eltakaritója, kit irodájában alkalmazott, serénykedének az adományos levelek kiállitásában, mert a király mindenki iránt igen kegyesnek és nagylelkünek mutatta magát.

VI. Kelemen pápa, mihelyt hirét vevé a magyar király új hadjáratának, Johanna iránti »atyai szeretetétől« indittatva, azonnal ráiratott Sicilia összes főméltóságára, főpapjára és főurára, hogy királynőjöknek minden tehetségökkel segítségére legyenek. Guidó biboroshoz is ment pápai levél, panaszszal telve azért, hogy a magyar király álnokul megszegte a kötést, melyet vele szerzett; megint Siciliára tört, midőn szegény Johanna és férje, kik biztak Lajos igéreteiben, készületlenek! Ennek okáért, minthogy az ügy különösen a biborost illeti, mert az egész római curia benne látja magát megcsalatva, az ő becsülete kivánja meg, hogy bármely úton módon segitsen a bajon. Menjen tehát személyesen a királyhoz, ki azon különös szeretetnél és bizalomnál fogva, melylyel iránta viseltetik, hajlandó lesz engedni. De a boulognei biboros, a mint Guidó urat hítták, kit nem Lajos, de a pápa hagyott cserben, nem vállalta el a küldetést. Rendelet ment tehát a nápolyi biboroshoz, Annibaldihoz, és mert ez is huzódozott, a pápa a térouennei püspököt bízta meg, hogy a szentszék nevében alkudozhassék a magyar és siciliai fölségekkel. Egyuttal Johannát is arra intette, gondoljon Istenre, férjével szeretetben, egyetértésben és békében éljen. Ő, a pápa, nem hagyja el őket, sőt mindennemü kegyével segitségökre leszen.

Lajos ezalatt még mindig Barletta tengerparti várában tartózkodék, várván békeajánlatai sorsát és Magyarországból gyülekező hadait. Innét öt gályával érkezének magyarok; minden gályán négyszáz fegyveres. Kancsal szemmel nézték a német zsoldosok e vetélytársaik megérkeztét, és csak alkalom kellett, hogy rossz kedvök kitörjön. Az alkalom nem sokáig késett. Ugyanis valamely csapszékben két lombárd brigante koczkát vetett két polgárral. A játéknak, mint annyiszor, czivódás lett a vége, mely mind nagyobb mérveket öltött. A harangokat félreverték; az összes zsoldos had czimborái segitségére sietett: viszont a polgárok vagyonukat védvén, utczáikat, házaikat

eltorlaszolták, mire a katonák gyujtogatni kezdettek. A királyt fölzavarta déli nyugalmából a zaj, a harangzúgás és a polgárok esdeklő kiabálása. A veszély láttára a dulakodók közé akart rohanni; de hadnagyai, magyarok és németek egyaránt, nem engedték, noha vaskeztyűivel csapkodott feléjök. Végre is, minthogy a németek hadnagyai bőszült embereikkel nem mentek semmire, Laczkfi István lóra ült és egy percz alatt köréje gyűlt kétezer magyarral, kibontván előttök a király zászlaját, a polgárok oltalmára sietett. Nem volt könnyű dolog, míg a vajda vakmerő fia, Miklós, a lengyel Móroczkó, Sóvári Sós László és — kit az olasz krónikás különösen kiemel — Kont Miklós, Acerra grófja kezet fogva a polgársággal a zsoldosokat a városból kiszoritották. Sok szabódásba került, míg Lajos megkegyelmezett nekik.

A következő napon a király elhagyta Barlettát és maga is fegyverzetben lovagolván csapatai közt, Canosa alá érkezett, hogy megvegye. Önmaga pajzszsal karján és tüzes csóvával kezében, hogy fölgyujtsa, rohant a kapunak. Hanem a tűz nem fogott, az őrség a falakat vitézül védte, a kaput döngető csapatra pedig sűrűn hajitotta le a köveket. A lehajitott kövek egyike által a király is megsérült és az árokba zuhant. A lovagias várparancsnok megdöbbent a király baján, és mindenek hallatára meghagyta embereinek, hogy a király személyét kiméljék. Megszólitotta magát a királyt is: »Igen csodálja, — úgymond — hogy ily veszedelmes támadásnál elül harczol. Méltóztassék ő felségének a veszély elől távolabb vonulni.« Lajos megköszönte a nemes jóakaratot, de (tevé hozzá) méltó dolog, hogy jó példát mutasson vitézeinek. Egyébként a canosai őrség, nem remélvén fölmentést, szabad elmenetelt kötött ki magának és átadta a várat, mikoron a körülfekvő városok és erősségek. Venosa, Spinazzola, Forenza, Corato, Candela, Melfi, Rapolla, Atella, Ascoli és Minervino követségei is a király elé kéredztek, hogy hódolatokat bemutassák. Ez utóbbinak várát a hozzátartozókkal együtt a király a nádornak adományozta.

Canosából Ascoliba vonult Lajos király, hol, mert serege igen megszaporodott, azt több felé osztá; Kont Miklóst és Wolfart Konrádot 10,000 emberrel egyenesen Aversa ostromára rendelte, míg Treutel Miklóst, Tót Lőköst és Pálfi Tamást kétszáz magyar és ötszáz német lovassal visszaküldötte Bariba, hogy innét az Ofanto vidéke felé felülről, — két zsoldos vezért ismét, hogy alulról nyomuljanak, egymást támogatva, a tarantoi öböl vidékére. Laczkfi András Potenza felé vitte csapatát, két hét alatt meghóditotta a vidéket és harmincznégy fogoly zsoldossal tért vissza. Még merészebb huszárcsínyt követett el András öcscse: Miklós. Értésére jutott, hogy háromszáz német zsoldos megesküdött, miszerint a magyar királyt megkötözve viszik Johanna királynő elé. Magához vette tehát István vajdának kipróbált vitézeit és hadi kalandokra mindig kész Dénes fiát, és százötvenen még azon éjjel Beneventoba lovagoltak, hogy ott a zsoldosokat meglepjék. Másnap reggel Benevento előtt folyt le az egyenlőtlen harcz, melyben két német

Canosa.

jutott egy magyarra, míg egynémelyik, például Bessenyei János királyi allovászmester, hárommal is megküzdött, és Isten segitségével mégis legyőzték a zsoldosokat. Százötvenet levágtak, a másik százötvenet pedig fogságba ejtették és megkötözve Melfibe vitték a király elé, ki megfosztatta őket minden fegyveröktől és igy megszégyenitve elbocsájtotta. Ekkor érkezett ugyancsak Melfibe Taranto Lajos követe, levelet hozván, melyben a latin király a magyar királyt párviadallal kinálta meg. »Tudja a latin király, — ez volt levelének rövid sommája, — hogy a magyar király kúnjaival és egyéb pogány hadaival nem többet törődik, mint kutyáival, ha elesnek; de ő, a levél küldője, ki lovagjait és harczosait félti, eltökélte magát, hogy a béke mielőbbi helyreállitása végett személyesen áll elibe. A ki győz,

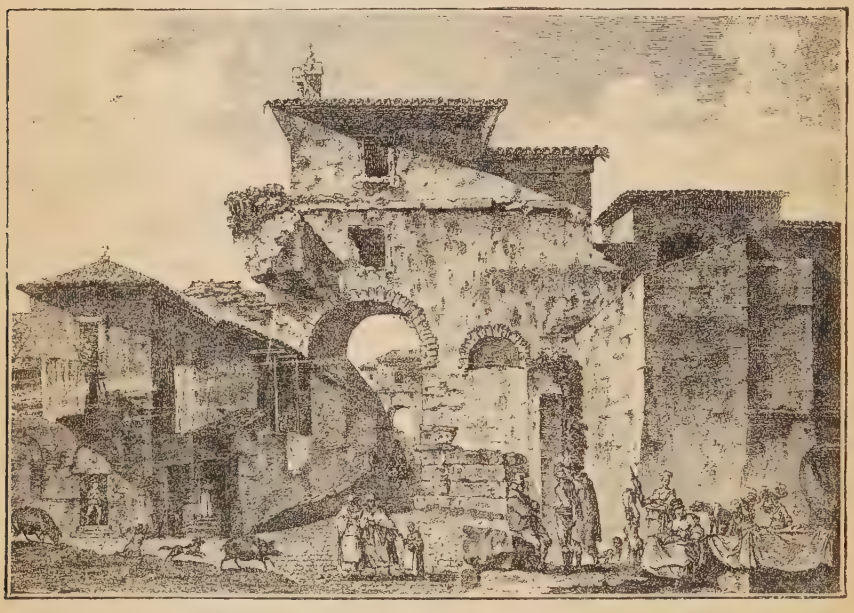

Benevento.

legyen az ura Siciliának.« Lajos magyar király elfogadta ez ajánlatot azzal, hogy a jövő vizkereszt nyolczadában, az angol király előtt vívják ki bajukat. Utóbb azonban Taranto Lajos visszavonta kihivását, miről a segédek, a magyar Lajos részéről Laczkfi István vajda, Kont Miklós és Wolfart Ulrik, a nápolyi Szent-Antal templomban irást adtak.

A király további útja Consán, Olivetin át valóságos diadalmenet vala: a főurak, városi követek és nép eléje özönlének, hűséget esküvén neki és seregét bőven ellátván. Csak egy város, Contarzo népe zárta be kapuit a magyar király előtt — igen meggondolatlanul; mivel Laczkfi István és András, segittetve a lengyel Móroczkó és Sós László által, kora hajnalon »futtában«, mint mondani szokás, vették be; élő hágcsón, csatlósaik vállán jutottak föl a toronyra, melynek tetejébe, a királyt éltetve, kitüzték a

Hermán nemzetség zászlaját, a fehér sárkányt, mire a kiégetett kapun át betódult a többi fegyveres nép, nem kegyelmezve senkinek, a lakosságot a kard élére hányta, a várost kifosztotta és fölgyujtotta. A ferenczieк zárdája is elhamvadt, és sokan az odavaló barátok közül »a halál poharából megittasodának,« úgymond magyar rendtársuk, ki e tudósitást reánk hagyta. Mindez egy rövid óra műve volt, és mire a király oda ért, a rommá dűlt város helyett a folyó partján ütötte föl sátorát. Ugyancsak e folyó, a Sele vagyis Silaro partján lovagolt nehány főbbjével Lajos király, hogy alkalmas gázlót találjon benne serege számára, midőn egy ifjú legény érkezék a helyszinére, hogy lovát megitassa.

— Menj fiú lovaddal a folyóba, hadd lássam, mély-e?

— Félek, uram király, hogy elragad az örvény.

— Ne félj semmit; csak ugrass bele!

A legény megsarkantyúzta lovát és a kanyargó örvénybe ugratott, mely elnyelte lovát is, magát is. A ló csak kikapaszkodék, de a legény benn maradt. Utána ugratott tehát a király és ő is ugy járt, azzal a különbséggel mégis, hogy finom skárlát köpenye elterülvén a vizen, mint egy vörös kerék föntartá őt. E veszélyes helyzetében is üstökön ragadta a legényt és kiúszott vele a partra. Sátrába vitette aztán az elaléltat, száraz ruhát adatott reá a magáéból, és lábánál fogva fölfüggesztette, hogy a víz, melyet túlságosan ivott, kifolyjon belőle. Nemsokára látni fogjuk, hogy az orvosi tudomány még elemibb műtétét alkalmazták magán a királyon.

Ebéd után Eboli és Salerno felé vette a király útját. Útközben igy szólott István vajdához: »Siess, előzd meg kiséreteddel a sereget és állj őrt Serránál, nehogy népeink kifoszszák.« A mit a vajda annál szivesebben tőn meg, minthogy a király neki ajándékozta a miletoi gróf egész birtokát, melyhez Serra is tartozik vala, és híven ott állott, míg az egész sereg elvonult a helység mellett, nehogy kára essék uradalmának. Eboliban nyugovót akart tartani a király, midőn íme két követ érkezék lelkendezve Salernoból, jelentvén: Nálok — mondának — két párt vetekedik egymással. A latin párt Nápolyba küldött, hogy gálya jőjjön segitségére, melyet minden perczben várnak; a magyar párt pedig őket küldötte buzgón esedezvén, méltóztassék király ő felségének nagy sietséggel jönnie s a gályát megelőznie, különben Salerno veszve van számára. »Nohát — kiálta a király vidáman — akkor siessünk!« És lóra ült vele együtt egész serege, be se várván a szokásos riadót. Folyton ügetve haladtak, a király mégis mintegy száz vitézzel, kiknek paripái leginkább birták, jóval megelőzte seregét, Salernoba érkezvén. De Laczkfi István nem javallá, hogy a városba szálljon, hol számos ellensége lappanghat, a miért és nehogy a polgárok hadai alkalmatlankodását eltűrni kénytelenek legyenek, a városon kivül veretett tábort. Valamivel később megérkezett a nápolyi gálya is; de szemügyre vevén a száguldó és gyorsan szaporodó magyar hadakat, megértette, hogy elkésett. Visszavonult tehát, mire a városbeli latin pártiak szintén jónak látták a magyar-pártiakhoz

állani és a templomban velök békecsókot váltani. Innét aztán fényes menetben, a papság elől a szent ereklyékkel, kiindultak Lajos király elé. Lajos illőn megtisztelvén az ereklyéket, igen kegyesen bánt a nagyszámu küldöttséggel. Nagyobb biztosság okáért megparancsolta katonáinak, hogy fegyveresen ne menjenek a városba, hanem ha kinek vásárolni valója van, tegye le előbb fegyverzetét és úgy lásson dolga után.

Négy napig maradt Lajos Salernoban, folytonosan el levén foglalva a hódoló követségek fogadásával, kiket fönsége és kegyessége teljesen megnyerte. Aztán tábort bontatván, Scafati alá érkezék, melynek földes ura, szerzetes apát, a sebes folyó két partját összekötő hidat fölszedette. A király beüzent a klastromba, hogy a hidat állitsák helyre és a várat adják kezére. Hanem a szerzetesek az igazságot elpalástolván felelték: »Az apátúr benn van Nápolyban a fölségeknél, ők engedelme nélkül nem rendelkezhetnek a várral: a mi pedig a hidat illeti, annak jókarban tartása a lakosság kötelessége.« Megharaguvék e beszédért a király és átúsztatta a folyót lovasaival, kik a helységet a vidékkel együtt elpusztították. Bezzeg ámultak e csínyen a szerzetesek, mert hihetetlennek tartották, hogy lovas átúszszék ekkora folyót, és a kifosztott lakosok panaszaiból nem éppen kecsegtető sorsot jósoltak magoknak. A hamarosan előkerült apát is sietett megkerestetni a királyt és kijelenteni, hogy kész engedelmeskedni neki. A király kegyelmesen fogadta az apátot, visszalátogatta és nála maradt ebéden. Este pedig nemcsak a zárdából és várból, melyet két oldalról folyó övezett s így a természettől igen megerősitett hely volt, hanem a vidékről is eltávozott. De marasztalatlan is ott maradt Laczkfi Dénes, hogy gyakorlati példát adjon a magyar vendégszeretet követelményeiről.[1]

Castellamarenál táboroz vala Lajos király, midőn Kont Miklóstól futár érkezék Aversa alól, jelentve, hogy ő felsége jelenléte Aversa ostrománál igen kivánatos. A király tehát meghagyta Laczkfi István vajdának, hogy elrendezvén a vidék ügyeit, az egész sereggel utánna jöjön, maga pedig kétszáz szemenszedett vitézzel azonnal Aversa felé indult. Harmad-, negyednapra követhette csak urát a vajda seregével.

A király alig hogy Aversához megérkezett (1350 július 1-én), rohamot parancsolt; de seregét keményen visszaverték. Iratott tehát Laczkfi Istvánnak, siessen Aversa alá, az ostromló haddal egyesülendő. Aztán rendszeresen láttak az ostromhoz: számszereket, hidakat, lajtorjákat és egyéb ostromkészletet csináltattak, miközben a lovasság Nápoly főváros faláig sűrűn portyázott, vitézségének nem egy vakmerő jelét adván. Érdemes följegyezni Járai Péternek, az erdélyi alvajdának jeles tettét. Az alvajda nem sokad magával Nápolyig portyázván, a főváros tőszomszédságában, Guicciardi hidjánál eleséggel megrakott tehervivő állatokra bukkant, melyek közül mintegy hatvanat elfogott. Csak nehányan menekülhettek a hajcsárok közül a falak

[1] Nagy Lajos, 218—232.

Salerno.

mögé Nápolyba, kik itt akkora zajt csaptak a magyarság határt nem ismerő merészségén, meg a szenvedett kár miatt, hogy a harangokat félre verték és nagy zenebona támadt. Az alvajda füléhez is eljutott a zaj, és kíváncsian leste, mi lesz belőle? Zsákmányát előre küldé tehát Aversa felé, ő maga pedig talán harminczhárom ijászszal a hid mögött a fűben heverészve várta a történendőket. Számtalan gyalogos érkezék Nápolyból; ezek azonban tovább nem merészeltek előre nyomulni, hanem megvárták a lovasokat, a latin király zsoldosait, kik szintén oly nagy számmal érkezének, hogy az alvajda jónak látta előlük kereket oldani. Csak ez kellett a nápolyiaknak, kik most, elől a lovasok, mögöttük a gyalogosok, ugyancsak nagy garral vették üldözőbe a visszavonuló magyarokat. Ez üldözés vagy két mértföldnyire terjedt; természetesen nem nagyon szabályosan történt az, mit midőn észre vőn az alvajda, bizván saját »óriási« erejében és társai vitézségében, megfordult és sürűn nyilaztatott kihevült üldözőire. Hamar megváltozott a helyzet. Az üldözők megfutamodtak és halomra döntötték saját gyalogjaikat, kiket oly páni félelem fogott el, hogy elhajigálták lándzsáikat és számszeres ijjaikat, csakhogy menekülhessenek, mire magyarjaink is vállra vetve ijjaikat, hosszú kardjaikkal hátukra mért csapásokkal nógatták a nyakra-főre menekülőket, sokakat elfogtak közülök a király mulattatására, kit hasonló kalandok vígságra hangoltak.

Ellenben Aversa ostroma lassan haladt, mert Pignataro Jakab, a várnagy vitézül védte a kezére bizott várost, és a mi kárt az ostromlók a falakon ejtettek, azt a védők serény ügyessége éjenkint helyre pótolta. A német zsoldosok ki-kirontottak az erősségből szorongatóikra; sebet adva és véve meg-meg visszaszállottak. Az ily csatározásokban a király karddal vagy lándzsával kezében szivesen vett részt. Meg is járta ismét. Szent-Anna napján, azaz 1350 július 26-án történt, hogy a király nagyon közel merészkedett a város falához és eljutott a helyig, hol szegény Endre tetemét lelökték vala. A falról valaki őt megismerte, rá lőtt és súlyosan megsebesitette a bal lábán. Lábában a vassal ért haza a király és álmatlanul töltötte az éjjelt. A nyíl szakálla egészen beledagadt húsába. Reggel jöttek hozzá Laczkfi István és Wolfart Ulrik, kik a helyett, hogy orvossal fölvágatták volna a sebet, tizenkét rántással alig birták a nyilat kihúzni, minden rántással a húst szaggatván. János barát, a király gyóntatója szerencsés volt e barbár műtét alatt fejét tarthatni jajgató fölséges urának, ki ekkor rendelkezett temető helyéről; tehát vajmi rosszul érezhette magát. Amint a király fájdalma némileg csillapult, azt tanácsolta István vajda a királynak, üljön lóra és lovagolja a tábort végig. Körülvezette a királyt a város falai kellő távolságában, hangosan kiáltatván a brigantikkal: »Éljen Magyarország, Jeruzsálem és Sicilia királya!« min nagy kedvöket lelték a magyar hadak, a várbeliek nem kis boszúságára. Hanem azért az ostrom még mindig nem kecsegtetett eredménynyel. Talán ez is volt oka, hogy Lajos király elmozditotta Laczkfi Istvánt a fővezérségtől és azt a »bölcs tanácsú« Kont Mik-

lósra ruházta, mely tette István vajdát igen elkeseritette, sokaknak nem tetszett s a dolgok folyását megzavarta. Kont Miklós, ki ritka ügyességet fejtett ki nehéz ügyek lebonyolitásánál, fegyverszünetek, békék kötésénél, elővette e tudományát és alkudozásokba bocsátkozott Aversa parancsnokával. A szerencse kedvezett neki. A városban az eleség fogyatékán volt; annyira, hogy a lakosok minden haszontalan fogyasztót kiüztek maguk közül; de ezzel csak rövid haladékot nyerhetett; a zsoldoshad nem lelkesedett az éhhalálért, mire 1350 augusztus 3-án Pignataro a várost is, a várat is szabad elvonulás kikötése mellett átadta.

Johanna és férje Aversa ostroma alatt mindennap rettegtek, hogy Lajos Nápoly ellen indul és őket elfogja. Midőn Aversa megadta magát, szerencséjökre megérkeztek a Provenceból pápai zászló alatt gályáik, melyeken Gaetába menekültek, mire a főváros s az ország a magyar királyt uralma alá jutott. Hanem az állhatatlan nép Lajosban idegent látott, és így sikerült nehány cselszövőnek a főváros lakosságát a magyarok ellen lázitani, kiket a polgárokra vetett hadi adó is gyűlöletesekké tett. De Kont Miklós erőt vett a lázadáson és Nápoly négy erősségébe ismét magyar őrséget helyezett. Még Aversa ostroma alatt történt némi közeledés Lajos király és Mária, durazzoi Károly özvegye közt. Lajos az özvegy megbizottjával, Rumbo Marinoval találkozott Trentula nevü faluban. Szóba jött-e itt a házasság Lajos és Mária közt, mi által Lajos a hatalmas durazzoi pártot kiengesztelni remélhette: biztosan nem tudjuk; de azt tudjuk, hogy ennek Nápolyban hire volt és nem tartjuk valószinűnek, hogy az özvegy herczegnő visszautasitotta volna az özvegy király kezét, mely két koronát tehetett volna fejére. Johanna is szelét vehette e hírnek és meghagyta tengernagyának, hogy Máriát titkon egyik hajójára vitesse és Provenceba szállittassa.

Lajos király is kezdett arról gondolkozni, hogy visszamegy Magyarországba. Acciajoli életirója Lajos ez elhatározásának okát főleg abban találja, hogy az Aversa ostrománál tapasztalt kellemetlenségek lehangolták; katonái kitöltötték már szegődségök idejét; pénzben és élelemben szükséget kezdett szenvedni; Durazzo Károly halála lehűtötte boszúját; végre hazulról is irták neki, jöjön már vissza. Fölépülvén teljesen lábbajából, összehivatta a magyar urakat, hogy tanácskozzék velök az iránt, kit tegyen meg Siciliában helytartójának? Fáztak a bizalomtól a magyar urak. Végre Laczkfi András leborult előtte és mondá: »Uram királyom, a te üdvösséged szeretetére, atyám és testvéreim érdemeiért kérlek téged, hogy engem hagyj itt ezen a földön.« Lajos kegyesen fogadta ez ajánlatot, visszahagyta őt »mint bárányt a farkasok közt« és vele Bertalant, a Tót Lőrincz fiát, Kont Miklós öcscsét. Salerno kapitányának megtette Druget Miklóst, néhai Vellermes nádor öcscsét; a Terra di Lavoro kormányzójának, egyuttal Aversa és Capua kapitányának pedig Frà Morialét, a johanniták vránai perjelét, ki utóbb hűtelenné lett és a rá bizott várakat átadta Johannának. Szeptember 14-én aztán elindult Lajos király Róma felé. Utját a szép tornyú Capuának, a

casinoi hegy alatt Campánián át vette. Rómába a nagy jubileum hozta melynek malasztjaiban (mint már a tavasz elején írta volt meg a pápának) részesülni óhajtott. Egész Európa vágyott akkor, a fekete halál után Rómába. A zarándokok nagy mennyisége ellepte Itália országutait. A vendéglők nem

Cola Rienzi.
(Dombormü Rómában, a Barberini palotában.)

fogadhatták be a szállást keresők százezreit. Minden ház szálló volt, és a keményebb éghajlathoz szokott németek és magyarok kénytelenek voltak mégis máglyák mellett az utczákon és tereken tanyázni. Mindamellett dicsérték a zarándokok példás magaviseletét és kegyes indulatát. Lajos

király szeptember vége felé érkezett a szent városba, nem nagy kisérettel: mindössze ezer bőrsisakos volt vele. Cola Rienzi száz előkelő emberével, kik e czélra külön készült biboros ruhába öltöztek, négy mértföldnyire ment a magyar király elé, tárogatók és mindennemü zeneszerek harsonája közt üdvözölvén őt a világ fővárosának vendégeül. Róma utczáin szőnyegek voltak elteritve, a házak virágkoszorúkkal díszitve; a nép éltette a királyt és Szent-Péter templomáig kísérte. A király itt naponkint misét hallgatott, s mindannyiszor megtekintette a Veronikát, nagy épülésére a világ minden részéből egybe sereglett búcsusoknak. Az üresen álló pápai palotába szállásolták el a magyar királyt. A római főurak mindennap udvarlására valának, meghitták házaikba és nagy tiszteletnek tartották, ha megvendégelhették. A nép meg akarta tenni urának, de Lajos e tiszteletet köszönettel háritotta el magától. Több napig ájtatoskodott, míg pápai föloldozást nyert, mely alkalommal négyezer aranyforintot tett le Szent-Péter oltárára alamizsnaképpen.

Rómából seregével Itálián keresztül tért haza Lajos király. A városokban, melyeken áthaladt, mindenütt nagy tisztelettel fogadták. Veronában, hova október 10 körül érkezett, elbocsátotta német zsoldosait. Zsoldjukat, amennyiben még nem fizethette ki, hazulról küldötte meg nekik. Magyarországba október hó 25-én érkezett meg, kimondhatatlan örömére övéinek és fegyvertársainak, kiket nagylelküen megjutalmazott.

De magasztalólag emlékezett meg a magyar nemzetnek a nápolyi hadjáratban kitüntetett érdemeiről is, a miért megerősitette és átirta számára az arany bullát, kivevén annak egyetlen czikkelyét, azt tudniillik, mely szerint az egyenes ági örökös nélkül elhalandó nemes birtokairól szabadon rendelkezhetett. Ezt a czikket törölte, elrendelvén, hogy a mondott esetben a mellékági rokonokat illeti meg az örökség, mi által az ősiséget újra megalapitotta. Ugyanekkor, vagyis az 1351. évi országgyűlésen, még huszonöt törvényczikkelyt szentesített, melyek közül a legfontosabb a zilált adóügy rendezése és egyszerűsitése. Lajos király törvénye szerint minden jobbágyi telek után három garas, melyekből tizennégy ment egy negyedmárkára, volt fizetendő és nem több. Az ugynevezett fölös dénárokat és adóváltságot senki sem tartozott fizetni; élelmi szereket sem volt szabad a jobbágyoktól szedni. Valaminthogy adómentesek lettek a községi előljárók és úri szolgák birtokai. Lajos király nagyot könnyített az adózók sorsán, midőn az adóügyet ekként szabályozta, és minden visszaélést, pótadót megszüntetett. De itt nem állapodott meg, hanem mindennemü igaztalan és fölötte terhes szárazvámot nemesek és nem-nemesek javára eltörölt, csakis a híd- és révvám szedését engedvén meg. Eltörölte továbbá azt a némely földbirtokos által gyakorolt, igen alkalmatlan jogot, mely szerint az utasoknak, nehogy a vámtulajdonos hasznától elessék, meghatározott, habár kerülő útirányt kellett venniök. Ezentúl járhatott mindenki azon az úton, a melyen akart. Divatban volt továbbá Magyarországban az is, hogy ha nemes ember feleségét haza

vitte, a nászút minden vámhelyén egy-egy márka ezüstöt kellett fizetnie. Lajos király ezt a visszaélést is megszüntette.

Bizonyára oly nagy könnyebbitések és jótétemények voltak a fölhozottak és még fölhozandók, hogy Lajos király ezek fejében nem találta igaztalanságnak a kilenczed behozatalát, melyet méltán tekinthetünk hadi-adónak. Rendelkezése erre nézve így szól: Mindennemü jobbágyainktól, szántóvetőktől és szőlőmívelőktől, legyenek azok szabad vagy bérfizető helységek lakói,

Nagy-Lajos első nagy pecsétje.
(Előlap.)

kivévén a fallal keritett városokat, kilenczedet szedetünk mi és a királyné, és meghagyjuk, hogy a főurak és nemesek hasonlóképpen mívelkedjenek; a főpapok is és a jobbágyokkal biró egyházi személyek, miután a tizedet beszedték, szedjék be a kilenczedet is, hogy ez által módjukban legyen nekünk hívebben szolgálniok és ekkép tisztességünk gyarapodjék. Ez indokolásból, de még inkább Lajos királynak Győr vármegyéhez intézett leveléből kitetszik, hogy a kilenczed hadiadó volt, melyet a hadi szolgálattól felmentett jobbágyság fizetni tartozott a hadköteles és birtokos nemességnek.

hogy ilymódon legalább költségeit megtéritse. Ahol a jobbágyság régibb ívású volt, és lassan-lassan amúgy is megvették rajta, a mit lehetett, ott Lajos király rendelkezését nem látták szívesen. Éltek talán a gyanuperrel, hogy a bizonytalan, mert a terméstől függő kilenczed révén elvesz majd a biztos földbér, a mint ez csakugyan bekövetkezett, és azt remélték, hogy a király e törvényét idővel megváltoztatja. De Lajos erősen sürgette annak végrehajtását. Aki — úgymond — elmulasztja a kilenczedet beszedni a

Nagy-Lajos első nagy pecsétje.
(Hátlap.)

maga javára, az ilyen törvényszegőn majd megvesszük azt a magunk hasznára. Nem keménység volt e szigora, hanem elejét kellett venni a zavarnak, mely abból keletkezik vala, ha a szabadon költözködő jobbágyok a kilenczedet mellőzött urak birtokaira sereglettek és a régi, törvényes alapon álló gazdájokat, földes urokat elhagyták volna. Mert Lajos király nemcsak az urak, de a pórok javát is szivén viselte, mint ezt még Bonfin is tudta, alighanem Mátyás király ajkáról. Ő tiltotta meg törvény által, noha ez már atyja alatt szokás volt, hogy jobbágy fölött más itélhessen, mint földes ura.

Kimondta továbbá, hogy régi vétségekért jobbágyát költözködési szabad jogában gátolni senki se merészelje. És e helyt szúrta közbe, mintha szégyelné a multat: Az atya vétségeért pedig a fiát se személyében, se vagyonában elmarasztalni nem szabad.

Ugyanezen 1351-ik évben keletkezett a nemesek adómentessége. »A nemesek kérésére ahhoz is járulunk — úgymond — hogy valamennyi igazi nemes országunk határain belül egy és ugyanazon szabadságnak örvendjen.« E kedvezmény kivált a szlavónoknak vált hasznára, kik a kamarai nyereségen fölül a bán szállójoga (zolazina) czímén a nyest-adóval és egyebekkel tartoztak. De amily nagylelkü az országvédő nemesség irányában, oly bőkezű volt a nemesi kiváltság osztogatásában, a miért igen sokan szerették, úgymond a krónikás.[1]

V. FEJEZET.

A nápolyi ügy befejezése.

A hangulatra nézve, melyben Lajos király Siciliát elhagyta alig lehet kétségünk. Az unottság, elégületlenség foghatta el egész valóját, a sivár érzelem, mely az embert a fáradságos munka végeztével boszantja, látván, hogy minden dolga, igyekvése, törődése haszontalan. Szerencséje neki is, az országnak is, hogy még fiatal ember volt, oly korban, melyben a sebek hamar gyógyulnak... Nem könnyü arra a kérdésre válaszolni: ha vajjon Lajos király, midőn öcscse halálának megboszulásával egyidejüleg Sicilia elfoglalását tűzte ki feladatául, nem helyezte-e családja érdekeit a nemzet érdeke fölé? Mai fölfogásunk szerint már Endre halálának efféle megtorlása, mint azt Lajos tevé, határozottan a nemzet érdeke ellen volna; még inkább oly hadjárat, mely Sicilia elfoglalását vallaná czéljául. De nagyot hibáznánk, ha a fogalmakat így egybezavarnók. A középkori nemzetek, és köztök a magyar nemzet fölfogása szerint a rokongyilkosság forbátja a legszorosabb jogok és kötelességek közé tartozott. Lajos tehát mulaszthatatlan kötelességet végzett, midőn magát öcscse gyilkosain megboszúlta. Másrészt az ország határának kiterjesztését, új tartományok meghóditását a fejedelmek fő dicsőségüknek tartották, de tartják mind e napig abban a meggyőződésben, hogy ez a birodalomnak, melynek élén állanak, előnyére történik. A római császárok »semper augustus« czímét német utódaik a birodalom gyarapitójára — »allzeit Mehrer des Reiches« — forditották és megvalósitását erénynek tekintették. Példájokat a többi fejedelmek követték, mit nem tehettek nemzetök ellenére. Csakhogy a nemzet alatt a nemességet kell értenünk, vagyis a vitézi osztályt, mely ha nem talált foglalkozást királya rendeletéből, a maga szakállára viselt vagy belső háborút vagy — minthogy Lajos ural-

[1] Nagy Lajos, 233 és köv. lapok.

kodása alatt ezt nem tehette, — elszegődött külföldre zsoldosnak. Lajos király nagysága és bölcsesége épp abban keresendő és magasztalandó, hogy birodalmától a háborút eltávolitotta és ez által megvetette fölvirulásának alapját. Továbbá tekintetbe kell vennünk, hogy a nemzet egy volt királyával és királya családjával. A királyi család, habár idegen származásu, de minden porczikájában áthonosult, megmagyarosodott, és Magyarország független volt, önmaga intézte sorsát! Manap soha se tudnánk helyeselni a Lajos királyéhoz hasonló vállalatot; de visszahelyezkedve a XIV. századba, nem volt az kivihetetlen. A magyar Anjouk örökösödési joga Siciliára fönnállott, és ha sikerül Lajosnak siciliai hadjárata előtt Zárát visszafoglalnia, s ekképpen a tengeri utat Magyarország és Apulia közt biztositania, vagy ha első siciliai útját, midőn ez egész országot szinte kardcsapás nélkül hatalmába keritette, a durazzoi Károlyon elkövetett politikai gyilkosság és a járvány meg nem hiúsitja: akkor Lajos valószinüleg czélt ér, Sicilia birtokát a maga vagy öcscse számára biztositja, és az események rohama által meglepett szentszék is előbb-utóbb bele nyugszik vala a változatlanba, habár a kérdés: ha vajjon haszna lett volna-e ebből hazánknak? akkor is megoldatlan marad. De most, miután Johanna lélekzethez és pénzhez jutott, pártja és a Durazzoké megemberelte magát, a lakosságban a háború iszonyai a lovagias magyar király iránti lelkesedést lelohasztották, a szentszék uj reményt táplált, Velencze és más olasz államok többé-kevésbbé ellenséges állást fogtak, pénz se volt már és minden arczra kiült a kedvetlenség: Lajos józan érzéke, belátása visszavonulást tanácsolt.

Nagy-Lajos.
(Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából.)

Hogy miképpen hajtja ezt végre? erre nézve nehezen volt még tisztában akkor, midőn nápolyi ügye föladására aligha határozta el magát véglegesen. Hogy Rómába ment a jubileumhoz, az nem volt »fogás« nála, mit felőle föltenni több volna az elfogultságnál. Elborult lelke megkivánta az üdülést. Hozzá hasonló kedvében irhatta a koronás költő: »A mint kivánkozik a szarvas a vízforráshoz, úgy kivánkozik lelkem tehozzád, Isten.« Még Siciliából távozta előtt megegyezett Lajos király abban, hogy közte és a nápolyi király közt fegyverszünet legyen. E fegyverszünetet meghosszabbitotta aztán 1351 april 1-ig azon föltétel alatt, hogy, mig a fegyverszünet tart, ő Magyarországba megyen, Johanna pedig és férje Provenceban tar-

tózkodjék, honnét november első napjára Negroponte szigetére jőjenek ; ott lesz ő is, a pápa követe is, és a megkötendő béke iránt fognak tanakodni. A pápa ez összejövetelhez, melynek határnapját csakhamar januárra halasztották, a térouennei püspököt rendelte ki, meghagyván neki, hogy a siciliai királynak és királynőnek, a mennyiben a tisztesség engedi, minden erejéből kedvezzen. Hanem Lajos király ettől a tervétől is elállott és követeket küldött Avignonba, hogy a békeszerzés munkáját a szentszékre háritsa. VI. Kelemen pápa kegyesen fogadta e követeket, és Auvergnei Guidó immár biboros püspökhöz, valamint unokaöcscséhez De la Jugée Vilmos bíboros diakonushoz utasitotta őket, hogy velök egyetemben állapitsák meg a békepontokat és azokat irásba foglalják.

A magyar követek vonakodva engedelmeskedtek a pápának, minthogy erre nem volt megbizásuk. Azonképpen a pápa egyenes parancsára történt, hogy a békekötés e tervezetébe azon pont is, mely szerint a nápolyi királyi pár a magyar királynak a herczegek váltságdíja és hadi kárpótlás fejében 300,000 forintot tartozik fizetni, fölvétetett. Johannának és férjének is megküldötte a pápa a tervezett békepontokat azzal a szigorú meghagyással, hogy azokat fogadják el készséggel, különben »úgy leveszi róluk kezét, hogy bizony megkeserülik engedetlenségöket.« Buzgón kérte a magyar királyt is, fogadja el e békepontokat. Isten irgalmára és szentséges vére omlására esedezett Erzsébet anyakirálynénak is, kivel a tervezetet szintén közölte, fogadtassa el fiával ezt a békét. Kedveskedésül megengedte neki, valamint fiának, István herczegnek, s ez utóbbi feleségének (a kiátkozott Bajor Lajos leányának !), hogy gyóntatójuk ugyanazon teljes búcsuban részesíthesse őket, melyben a jubileumi év alatt azok részesülének, kik Rómába jöttenek. (1351 január 8.) Lajos király csak júliusban válaszolt a pápa békejavaslataira ; válaszát a pápa kedvesen vette, mihez képest Lajos és öcscse, István erdélyi fejedelem, Budán október 11-én kelt megbizó levelükben fölhatalmazást állítottak ki követjeik, Garai János veszprémi püspök és kanczellár, s Wolfart Ulrik részére, hogy a pápának átszolgáltathassák a magyar seregek által elfoglalt részeket, föntartván csupán a salernoi herczegség és a szent-angyalhegyi javadalmi uraság czímét ; hogy kivonják e részekből a magyar király tisztjeit és népeit, a kivonulók ellátásáról és biztonságáról kellően gondoskodván. A kik pedig vissza akarnának maradni, valamint a bennszülöttek, kik a magyar király pártján valának, azoknak semmiben bántódások ne legyen. Lajos király a pápa kezébe tette le az egész nápolyi ügyet, remélvén, hogy a pápa igazságot szolgáltat neki és lelkiismeretére hagyta, hogy végezzen belátása szerint.

VI. Kelemen pápa hálát mondott Lajos királynak, a miért a békét helyreállította és oly nagylelkűséget tanusított, mely az ő, a pápa, ohajtásait felülmúlja. Miben állott e nagylelkűség, azt a pápa a következőkben tudatta Johannávai és Taranto Lajossal: »Az irgalmas Isten, ki könyörületét, ha haragszik se tudja megvonni tőlünk, a magyar király szivét

békére hajlitotta, mely király az előbbi megállapodásokat nem tekintve, az egész pénzösszeget, melyet neki fölajánlottak, az apostoli szentszék iránti tiszteletből teljesen visszautasitotta.«

De egyszerre csak ujabb fönnakadást szenvedett a béke ügye. Lajos király levélben értesitette Auvergnei Guidó biborost, hogy követei, a veszprémi püspök és Ulrik főispán, kiket a nápolyi ügyek befejezésére küldött, túllépték utasitásukat és oly egyességet kötöttek, mely iránt se tőle, a királytól, sem a királyi tanácstól utasitva nem voltak. Ennek következtében új követeket küld a siciliai részekbe és meghagyta ottani hiveinek, hogy a kezeikre bizott várakat át ne szolgáltassák. Képzelhető, mily zavart okozott e levél Avignonban. A pápa nem akarta hinni, hogy oly szilárd jellemü férfiútól, mint a magyar király, ilyen levél érkezhetett; épp azért tántorithatatlanul bízik benne. De minthogy a fogoly herczegek még nincsenek szabadon, a siciliai várak sincsenek átadva, s a magyarság még mindig bennök ül: az Isten irgalmára kéri őt, álljon szavának. (1352 május 28.) Aligha csalódunk, ha Lajos magyar király akadékoskodásának okát abban keressük, hogy nápolyi hívei személyét és vagyonát a boszuálló nápolyi udvar elől biztositva nem látta.

Ugyanis VI. Kelemen pápa levele fekszik előttünk, mely arról értesitette a magyar királyt, hogy, jóllehet a szentszék már írt a siciliai királynak, miszerint az ő volt híveit ne bántsa, most még különösen közben járt Orsillo Minutulo nápolyi kanonok érdekében, kit a magyar király iránt való tiszteletből kinevezett pápai káplánnak.

Valóban, a siciliai királyi pár több rendü okleveléből látjuk, hogy ismételve általános bünbocsánatot biztositott azok számára, kik az utóbbi háborus időben ellenök harczoltak. Föl vannak számosan név szerint emlitve. Lallo Campanesco is tovább birta az abruzzoi grófságot, melyhez husz várad tartozott. A tarantoiak számára, kik e várost a magyar király érdekében ostromolták, külön kegyelemlevél érkezett. A pápa a biborosok tanácsából még egy bullát állittatott ki, melyben fogadja, hogy azokat, kik a magyar-nápolyi hadjáratban a magyar királylyal tartottak, sem ő, sem utódai sem megidézni, sem másként zaklatni nem fogják.

Ezek után indittatva érezte magát Lajos magyar király, hogy még egy követet küldjön Avignonba Pál gurki választott püspök személyében. Ez meghatalmazásánál fogva megerősitette mindazt, amit Garai János veszprémi püspök és Wolfart Ulrik főispán megigértek és azon biztositást adta, hogy a fogoly herczegeket szabadon fogják bocsátani. Különösen szóba került még a 300,000 arany forintnyi kárpótlás is, melyet Lajos szavához híven a pápa kedveért elengedett. Ennek — úgy tetszik — viszonzásául történt, hogy a gurki püspök megjelenvén a consistoriumban, arra kérte a szentatyát, miszerint a magyar királynak azon költségei födözésére, melyeket a tatárok és más hitetlen népek ellen viselt és viselendő háborui igényelnek, engedje át a magyarországi egyházi jövedelmeknek egyébként a

pápai kincstár számára szedetni szokott tizedét. A pápa készségesen hajolt a magyar király követe kérésére és megengedte, hogy az 1352. évi november hó első napjától számitandó négy évig az összes magyarországi egyházi javak tizedét a mondott czélra fordithassa. Egyuttal megbizta a zágrábi, váradi és csanádi püspököket, hogy e tizedet a pápai dézmaszedőktől behajtván, szolgáltassák át a királynak.

Ezek után a pápának még csak egy kivánsága maradt fönn: a herczegek megszabadulása. Lajos végre a pápa ezen óhajtását is teljesitette. Miután megbékült a herczegekkel, 1352. október 4-én szabadon bocsájtotta őket csaknem öt évi fogságokból. Ugy látszik, még hosszasabban tartózkodtak vendégekül Budavárban a királyi udvarnál, minthogy Velenczén és Padován át csak 1353. január 11-én érkeztek meg Ferrarába. VI. Kelemen pápa ekkor már nem élt; meghalt 1352. deczember 6-án. Halála előmozditotta a kibékülést, melyet véglegesen az új pápa VI. Incze fejezett be.

Villani Máté azt állítja, hogy a szentszék fölmentette Johanna királynőt az Endre halálában való bünrészesség alól, miután Johanna tanukkal bizonyitotta, hogy varázslat alatt állott, mely férjétől elidegenítette és Endre jajveszéklésének hallatára nem engedte meg, hogy segitségére menjen. Villani ez adatát sem más krónikasok, sem oklevelek nem támogatják. Amit eddig tudunk, annyi, hogy a pápa Johannát és a királyi herczegeket De Beaux országbiró illetékessége alól kivette és a vizsgálattal ellenök Bertrand biborost bizta meg, ki azonban nem találta időszerünek e kérdéssel foglalkozni; továbbá, mikoron Johanna Avignonban tartózkodék (1348—9), három biborost biztak meg kihallgatásával, de midőn a pápa határidőt szabott megjelenésére, annyira megneheztelt, hogy búcsu nélkül távozott Avignonból. Minthogy a vatikáni gazdag levéltár még sok, eddig kiadatlan okiratot rejt, melyek Lajos korára vonatkoznak, lehet hogy ez irányban is kapunk még fölvilágositást. Alig hihető azonban, hogy a történelem fölmentse valaha Johannát a férjgyilkosság vádja alól.[1]

[1] Nagy Lajos, 242—256. l.

Taranto Lajos aranypénze.

NEGYEDIK KÖNYV

*

MAGYARORSZÁG FÉNYKORA

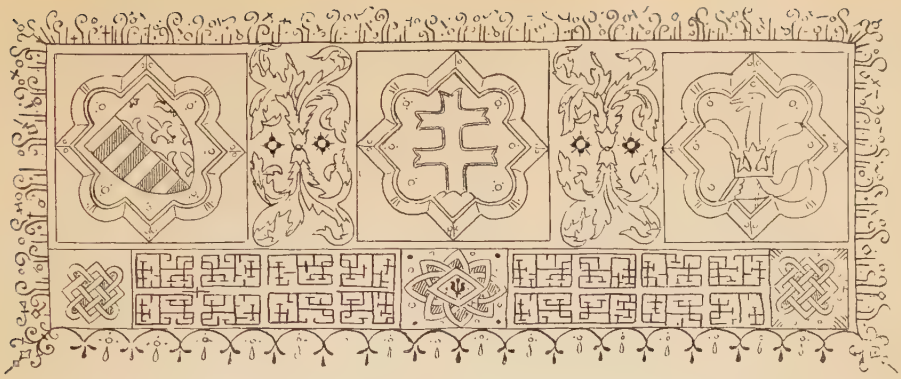

Diszitès a bécsi képes krónikából.

I. FEJEZET.

Litvai hadjáratok. Szerb ügyek.

A MAGYAR POLITIKA a siciliai hadjárat után más irányt vett. Ami eddig Lajos király minden gondját igényelte, Sicilia birtokba vétele, immár háttérbe szorult. Ezentul sokkal közelebb fekvő, gyakorlatibb célok érdekelték: Lengyelországnak, melyre örökösödési kilátásai voltak, megvédése; Dalmáczia visszafoglalása és a magyar hegemonía kiterjesztése az alsódunai tartományokra. Ezek voltak a közvetlen czélok, melyeket a magyar politika maga elé tüzött.

Kázmér lengyel királynak figyermeke, kire a lengyel koronát szállithatta volna, nem volt; legtöbb jogot tarthatott tehát örökéhez nővére, Erzsébet magyar királyné s ennek gyermekei. Kázmér maga ifjuságától fogva nagy vonzódással viselteték magyar rokonai iránt, mig a lengyel főurak előtt a magyar államnak többször jótékonyan tapasztalt hatalma és tekintélye kivánatossá tette a két nemzet közötti mentül szorosabb viszonyt. Másrészt I. Károly király is mindent elkövetett vala, hogy a lengyel nagyokat magának megnyerje. Igy történt, hogy terve, a lengyel koronát fiai egyikének biztosítandó, nem ütközött nehézségekbe. Kázmér hamar egyességre jutott országa főpapjaival és főuraival, kikkel 1339 júliusban Visegrádra jövén, itt a következő trónörökösödési kötést csinálták:

I. Károly magyar király megigérte, hogy a Lengyelországtól elszakitott részeket, nevezetesen Pomerániát visszaszerzi; fogadja, hogy uj adókkal a lengyeleket nem terheli és csorbitatlan meg fogja őket hagyni jogaik és szabadságaik élvezetében, kiváltképpen idegeneket nem fog alkalmazni országos méltóságokra.

E föltételek mellett elfogadta Kázmér lengyel király unokaöcscsei valamelyikét utódjának, föltéve, hogy magának figyermekei nem születnek. Ezt a kötést irásba is foglalták, de az oklevelek felőle — úgy látszik — elvesztek.

A rokoni szeretetet Kázmér király fokozott mértékben vitte át Lajos királyra, kit valaha térdein ringatott, és aki viszont őt, a lovagias és kedves nagybácsit, gyöngéd ragaszkodással kedvelte. Az időben az atyafiságos indulat a fejedelmek közt ritkán hatott mélyre, legtöbbnyire a politikai momentum volt a mérvadó. Kivételt képeztek minden esetre a lengyel és magyar királyi családok, melyek egymást bensőbben szerették, s bajaikban hathatósan segitették.

Miközben Lajos magyar király Siciliában járt seregével, Kázmér lengyel király Volhyniába ütött, mely Lubart litva herczeget uralta; a Szan és Stry folyók közti tartományt elfoglalta és örvendezve irta a pápának, hogy akkora országot szerzett, melyen egy érsekséget és hét püspökséget lehet alapítani. Azonban öröme kissé korai volt, minthogy a litvaiak nem könnyen engedték át sajátjokat és azt visszafoglalandók, pusztító hadjáratot inditottak Lengyelország ellen. Ekkor ugy látszott, hogy a szerencse végleg hátat fordított Kázmérnak, ki szorultságában a pápához és a magyar királyhoz fordult segitségért. Lajos király sietve gyüjtötte össze hadát, melylyel 1351 június 19-én indult meg Budáról Krakóba. Az egyesült magyar-lengyel sereg fényes diadalt aratott. A litvaiakat kiszoritotta Galicziából és Lodomériából és elfogta Lubart fejedelmet várában, melynek megvétele sok vérvesztésbe került. Július 27-én Sandomirban, nem sokára aztán Lublinban, Litvánia határszélén állott Lajos hadi szállása.

E helyütt a lengyel király igen veszedelmesen megbetegedett. Állapota olyan válságos lett, hogy a lengyel főurak siettek ünnepélyes eskükkel Lajost biztositani arról, miszerint híven állanak mellette és elfogadják őt királyoknak.

Jellemző az itt uralkodott hangulat, melyet János atya, a király gyóntatója, a tábori életben, nem ritkán talán kupák mellett, hallott: hogy Lajos király igen, de István herczeg nem kell a lengyeleknek se királyul, se helytartójául; németet se küldjön a király nyakokra, például a Wolfart urakat, mert ezeket nem szivelik. »Amely napon németet küldesz hozzánk várnagyképpen, — ezt mondották a király szemébe, — tudd meg, elpártolunk tőled.« Hadba is csak azon föltétel alatt ajánlkoztak szállani a király mellett, ha ad nekik annyi zsoldot, amennyiből kitelik jövésök, menésök és még a honn maradt család föntartása is.

Hogy krónikásunk szavahihető tudósító, kitünik abból, mert e föltételek egyike, az idegenekről, már stipulálva volt; másika, a hadi zsoldról, utóbb nyert megoldást.

Lajos király, visszahagyván a beteg Kázmért Lublinban, élére állott

III. Kázmér lengyel király.

(Matejko képe után.)

az egyesült magyar-lengyel seregnek. Tizenöt napi utat tett még a litvaiak országában rengeteg erdőségek közt, aztán megállapodott: a hadjárat czélja el volt érve. A magyar király bölcs mérséklete békére intett, annál inkább, minthogy nem akarta a megtört ellenséget a végső kétségbeesésig szoritani.

Elküldé tehát Kont Miklóst, az ügyes diplomatát, nehány magyar főurral a litvaiakhoz, hogy nekik békeajánlatokat tegyenek és őket a magyar táborba meghivják. Kieystut, kinek főczélja volt Lubart megszabaditása a fogságból, hajlandónak mutatkozott és nagy alázatossággal megjelent Lajos király előtt, készségesen ráállván a következő békepontokra: Ő és testvérei és minden népeik megkeresztelkednek, ha a magyar király koronát és királyi czimet szerez neki (Kieystutnak) a pápától; a litvánok kötelezik magukat, hogy a magyar király hadába szállanak, valahányszor kivántatik, saját költségeiken, — ha viszont a magyar és lengyel királyok őket a német lovagok és tatárok ellen megótalmazzák, jelesen, a lovagok által elfoglalt tartományaikat visszafoglalni segitik; a litvaiak érsekségeket, püspökségeket és monostorokat alapitanak országokban: Kieystut Budáig kiséri a magyar királyt és ott megkeresztelkedik; a szerződő felek kölcsönösen szabad járáskelést biztosítanak tartományaikban egymás alattvalóinak; a litvaiak a magyar kereskedőktől vámot, adót nem szednek. E kötést Lajos király sátorában augusztus 15-én pecsételték meg.

III. Kázmér ezüst garasa.

Miután a litvaiak a kötés megtartását saját módjok szerint megerősitették, Kont Miklós a király elé vezette Kieystutot, és Lajos király szintén esküvel fogadta, hogy örök barátságot tart vele és népével, minek jeleül levétetvén Lubartról, Kieystut testvére lábáról a béklyókat, legott szabadon bocsátotta.

Lajos király aztán tábort bontatott és Kieystuttal Krakó felé vette utját. Kieystut három napig kisérte a királyt, de a harmadik éjjel kiséretével együtt megszökött. Lajos a lengyel királylyal együtt szomoruan tapasztalta, hogy a litvai fejedelem kijátszotta, megcsalta őket, de segíteni ez idő szerint a dolgon nem lehetett.

Azonban alig kezdett tavaszodni, midőn 1352 február 22-én Lajos király kiindult seregével Budáról, hogy Kieystut gyalázatos esküszegését megfenyitse. Márczius 12-án már Szanokon volt, 21-én pedig Belcz vára alatt egyesült a lengyel király nagy hadseregével, mely a nevezett vár megvételére érkezett oda.

Minden arra mutat, hogy az ez évi hadjárat nem volt szerencsés. A litvaiak a tatárokkal és oroszokkal szövetségben pusztitva bekalan-

dozták Lodomériát és Galiciát; Belcz várának ostroma pedig nem sikerült.

A királyok a várnagyot, neve szerint Drozgét, felszólították a vár feladására; a ravasz ember nyolcz napig ámító szavakkal tartogatta őket, miközben a védelemmel teljesen elkészült, aztán pedig kereken megszakított minden alkudozást. A boszus királyok ostromra vezették tehát seregeiket. A csapatok meggázolták a várnak csaknem embermélységü árkait. Nehéz fegyverzetökkel nyakig láboltak a vizben, és midőn a töltés közelébe érkeztek, a kilőtt nyilak, lehajitott kövek és fahasábok özöne fogadta őket. Lajos királyt, ki itt is elül járt, fején érte a »sulyok« és a földre terítette. Az elaléltat Perényi Miklós vette a hátára és vitte vissza a vizen keresztül. Rokonának, László oppelni herczegnek azon alkalommal, hogy elsőnek ért föl valamely toronyra, sisakját lekapták fejéről, őt pedig lelökték, hogy majdnem agyonütötte magát. Rátóti Lórántfia Lestákot, a király kedves udvarmesterét és somogyi ispánt, a kő mellén érte és úgy a földre sujtotta, hogy holta napjáig megsínlette. Meggyesi Móriczfia Simont az alsó árokból félholtan hozták vissza. Szécsi Miklós, Bebek Balázs és István iszonyu sebeket vettek; Bebek István királyi zászlótartó kezében négy zászlórudat törtek el, de ő tovább is tartotta volna magát, hanem ötödik zászlója már nem volt és mellőle mind elmenekültek. Ellerbach Burkhardot nyillal sebezték meg. Albert nürnbergi várgrófot pedig valamely lezuhanó kő vagy tuskó ugy leverte lábáról, hogy el kellett szállitani; magához se tért, csak az ostrom után. Délig tartott az ostrom. A magyarok és lengyelek közt annyi volt a sebesült, hogy annak se szeri se száma. Benn a várban háromszázan estek el a magyarok nyilaitól. A sikertelen ostrom nemcsak a lengyeleket és magyarokat kedvetlenitette el, hanem a litvaiakat is megrenditette. Másnap április elsejére eső virágvasárnapján, látván Lajos király, hogy semmire se mehet, visszavonulásra határozta el magát. Előbb azonban a »nagyeszü békeszerző«, Kont Miklós közbenjárásával egyezkedésre szólitotta fel az ellenséget. Kont Miklósnak sikerült a litvaiakkal két évi fegyverszünetet kötnie. Lajos beleegyezett, hogy e két év alatt birják ők Lodomériát, a lengyelek pedig Galiciát Lemberg városával együtt. Lubart ügyében magyar nagyokból álló bizottság döntsön. A litvaiak megigérték, hogy ha elfogatása szabályszerüen és nem fortélylyal történt, ki fogják ujra szolgáltatni a magyar királynak. Drozge, a belczi várnagy, eljött a táborba és hódolatát fejezte ki a magyar királynak. Közben levétette a litvai győzelmi jeleket, a tornyok hegyébe szurt fekete haju emberfőket, és kitüzte a magyar király zászlaját, melyet megpillantván a magyarok örömmel kiabálák: »béke, béke!«

Lajos király aztán seregét és társzekereit a sebesültekkel együtt az uton, melyen jöttenek, visszaküldvén, ő maga negyven vitézzel más uton indult haza felé. Utja a Kárpátokon vezette keresztül. Sok baj és

kimondhatatlan fáradalmak után érkezett meg nagypénteken Beregmegyébe Munkácsra. Itt rövid üdülést engedvén magának, Váradra zarándokolt Szent-László sirjához, hol földre borulva adott hálát Istennek, ki őt a halál torkából kimentette és épségben haza vezérelte. Három napig időzött a király Váradon és bőkezü adományokat tett Szent-László egyházának.

Nem szabad említés nélkül hagynunk, hogy ugyanezen 1352. évben a magyar és lengyel királyok szerződést kötöttek Galicziára és Lodoméria nézve. Ebben a szerződésben Lajos király kijelentette, hogy a mondott két tartomány a magyar korona tulajdona ugyan, mindazonáltal ő azokat, egyetértve öcscsével, István herczeggel, Kázmér lengyel királynak ajándékozza, azon kikötés mellett mégis, ha Kázmérnak fia születnék, a magyar koronának joga legyen a mondott két tartományt 100,000 forinton visszaváltania; ha pedig Kázmér fiörökösök nélkül hunyna el, akkor Galiczia és Lodoméria egyszerüen Lajos királyra száll, csak úgy, mint a többi Lengyelország. [1]

A fegyverszünet leteltével ujra készületek történtek a háborúra a tatárok és litvánok ellen. VI. Incze pápa 1354. évi november 10-én keresztes háborut hirdetett Magyar-, Cseh- és Lengyelországban a nevezett népek ellen. Bullájában emliti, hogy a legközelebb lefolyt évben a pogányok sokakat leöltek és fogságba hurczoltak. Kutfőink azonban nem igen értesitenek e hadjáratról. Annyit mégis, hogy Lajos király nagypecsétes levelet iratott a nádorhoz, melyben Domokosfia Bebek Istvánt kimenti, amiért az 1355 július 1-ső napjára kiirt tárgyalási határnapra meg nem jelenhet, mert — úgymond — a lengyel király segitségére készül indulni, mi azonban nem fogja gátolni, hogy október elejére megjelenjék. Villani Máté, a firenzei egykoru krónikás, e hadjárat viszontagságait igy adja elő: Lajos magyar király 200,000 főnyi (!) seregével áthaladván Oroszországon, Tatárországba, mely a Bug folyón túl fekszik, érkezett. A tatároknak akkor fiatal fejedelmök vala, ki követség által azon szándékát jelenté a magyar királynak, hogy vele személyesen kiván értekezni. Lajos barátságosan fogadta a nagy kisérettel érkezett tatár fejedelmet, ki ugyan megdöbbent kissé a magyar király láttára, de üdvözölvén őt és elfogulatlanságát visszanyervén azt kér-

VI. Incze érme.

[1] Nem régen jelent meg a lembergi Kwartalnik Historyczky VI. évfolyamában Prochaska értekezése Vörös Oroszország elfoglalásáról. Szerinte II. György, Vörös-Oroszország fejedelme fölvette a katholikus hitre tért és azt elterjeszteni iparkodott országában, hogy ez által a magyar király, a glogaui herczegek és Lubart litvai fejedelem jogigényeit mellőzze, és a pápa segitségét a tatárok ellen megnyerje. De a ruthének ellenmondottak és őt 1340 április 7-én megölték. A következmény az lett, hogy Vörös-Oroszországot elfoglalták és Nagy-Lajos hozzájárulásával Lengyelországhoz csatolták.

dezte tőle: miért inditott ellene, miután okot erre nem szolgáltatott, háborut, és mit akar elérni vele? A magyar király e kérdésre azt felelte, hogy őt pogánysága miatt támadja meg; elérni azt akarja, hogy a tatár neki hűbérese legyen, és mint ilyen adót fizessen. A tatár fejedelem sajátságosnak találta e követelést, még mielőtt megmérköztek. Hátha a szerencse neki kedvezne, vagy legalább kétségessé tenné Lajos győzelmét? Minthogy azonban régi szándéka neki és országa nagyjainak, hogy a kereszténységre térjenek, elfogadja a hübéri viszonyt, adót is fizet, de nem meghódolása jeléül, hanem a veendő pártfogásért. Kérte továbbá, juttassa ezt a római pápa tudtára, kinek a teendők iránt várja utasításait. Lajos király hitelt adván a tatár fejedelem szavának, szövetséget kötött vele, és tőle az ország határaig kisértetvén, visszavezette seregét.

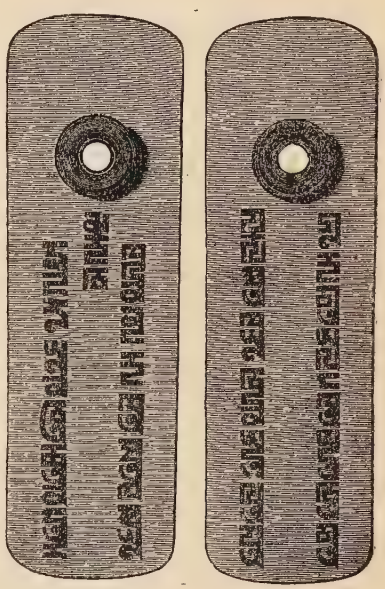

Tatár fejedelem követének arany lemezre irt megbizólevele.

Ez ifju tatár fejedelem alighanem Tünü-bég volt, Üzbégnek és Tajdolunak fia, kiknek XII. Benedek fejedelem 1340. augusztus 17-én különkülön leveleket irt. E levelekből megértjük, hogy Üzbég, a nyugati tatárok császárja, két követet: Lortoi Petranust, hajdan Kaffa urát és Albertet az ő társát, kereszténveket elsőszülött fia, Tünü-bég pedig Illés szent-ferenczrendi magyar szerzetest küldé ajándékokkal követségbe a pápához. Örömmel értesült a pápa, hogy a tatár császár tisztelettel viseltetik a szent-szék iránt; követeit kegyesen fogadta és megengedte nekik, hogy templomot épitsenek; az ott levő papoknak és szerzeteseknek, hogy prédikáljanak és a szentségeket kiszolgáltassák. Köszönetet mondott továbbá a vett ajándékokért, kérvén a császárt, térjen ő is a keresztény hitre, kedvezzen a kereszténveknek, főleg pedig tiltsa el népeit, hogy a magyar és lengyel királyokat beütéseikkel háborgassák. Viszont, ha a magyar és lengyel király alattvalói követnének el netán méltatlanságot a tatárokon, adja ezt a tatár császár a pápa tudtára, ki tehetsége szerint eleget tétet a vett sérelmekért. Hasonlóképpen irt a pápa Tajdolu császárnénak és fiának Tünü-bégnek; ez utóbbinak szivére kötötte, kövesse tanácsát mindenekben Illés magyar minoritának, ki őt igen szereti. A föntebbiek megtörténte óta tizenöt év mult el, mi azonban nem zárja ki, hogy Tünü-bég még mindig fiatalon jutott atyja trónjára. Tény egyébiránt, hogy a tatárok ezentul nemcsak nem háborgatták Lengyel- és Magyarországot, de sőt a

velenczei hadjáratban a magyar seregben harczoltak, valamint hogy a magyar-lengyel-tatár élénk kereskedésnek nyomaira akadunk.

Megmenekülvén a nagyobb gondoktól Lengyelországra, Galicziára és Lodoméria nézve, Lajos király figyelmét arra forditotta, hogy a magyar fölényt a Dunától délre eső tartományokban, nevezetesen Szerbiában, meggyökereztesse, és — ami e politikájának nyitja volt — Dalmátországot visszafoglalja. E föladata annyira világosan állott előtte, hogy ismételve ünnepélyesen megfogadta: vagy megszabadítja Zárát (és vele Dalmátországot) Velencze kezeiből, vagy ama város falai alá temetkezik. Ha szavát nem is válthatta be mindjárt, eszében tartotta mindig, és megtett minden intézkedést, hogy majdan, ha szava beváltására kerül a sor, készen legyen. Ez intézkedésekhez tartoztak a szomszéd olasz és német fejedelmekkel kötött szövetségek; aztán, hogy öcscsének, István herczegnek, ki eddig Erdély fejedelme volt, herczegi czimen és teljes joggal átadta Dalmát-, Horvátországot és Szlavóniát.

István herczeg, ki a nápolyi hadjárat befejezte után feleségül vette Bajor Lajos német császár leányát Annát, kit nálunk Margitnak hivtak, Zágrábban tartott udvart, hogy a szlavón tartományokban több mint félszázados zavarok alatt elernyedt jogot és törvényt uralmába visszahelyezze, a fékevesztett urakat a rendnek ujból meghódítsa, a nép elvadult erkölcseit pedig a kegyelt papság befolyásával szelidítse. Sajnos, a herczeg már 1354 augusztus 9-én meghalt, egy Erzsébet nevü leányt és János nevü fiut hagyván maga után, mely utóbbira a lengyel rendek az örökösödési jogot nem késtek kiterjeszteni. (1355 június 24.) E János örökölte atyja után Szlavóniát is, mig özvegy anyja herczegnő czimen vitte nagyon is kiskoru fia helyett a kormányt.

Dusán István czár érme.

Ezen (mint most nevezik) déli szláv tartományait azonban nemcsak az elhatalmasodott oligarchiától félthette Lajos király, ami ez időben nagyobbadán már elintézett dolog volt; nemcsak nyugat felől, Velencze befolyása és terjeszkedő hajlamai elől kellett őriznie: hanem első sorban Szerbia ellen megvédenie, mely, mig évtizedek óta barátságtalan viszonyt folytatott Magyarországgal, ép ekkor, Dusán István czár uralkodása alatt, hatalmának delelő pontján állott. Volt a szerb politikának még egy kinövése, mely az ottani zilált vallási állapotokban találta kutfejét, tudniillik a nyugati keresztények üldözése. Adatainkat ez üldözésre nézve magának Dusánnak, a szerb czárnak leveleiből meritjük. Szerbiában a nyugati kereszténveket bántalmazták, erőszakosan kényszerítették a keleti egyházba, ujra keresztelték és bérmálták őket, templomaikat elszedték, a püspökök, apátok, papok javait elfoglalták, sokakat közülök elzártak, a többieknek a misézést, a szentségek kiszolgáltatását megtiltották. Auvergnei Guido biboros, ki mint a

szentszék követe a nápolyi béke helyreállításán fáradozván, Magyarországon járt, értesülvén ezekről, megkérte Lajos királyunkat, meg Velenczét is, hogy Dusán Istvánt intsék meg, és az ottani (nyugati) kereszténységnek hatalmas védelmet nyujtsanak. (1350 május.) Lajos királyt erre nem igen kellett biztatni. Elsőben azért nem, mert Dusán a magyar korona felsőbbségét nemcsak el nem ismerte, de a Magyarországhoz kapcsolt némely részeket, Bosznia délvidékét elfoglalta; a korona hűtleneit Boszniában, Dalmácziában és Horvátországban bujtotta, pártfogolta. Másodszor azért sem, mert, mint az egyház és czivilizáczió hive, nemhogy türte volna annak

Zsicsa, a szerb királyok koronázási temploma.

csorbitását, de sőt lelke egész hevével terjeszteni iparkodott a nyugati kereszténységet, mi kivált azon időben (példák rá a lengyel, cseh, morva, sziléz, szlavon és horvát népek) egyértelmü volt a polgárositással. Hanem az adott viszonyok közt, mig a nápolyi ügyek teljes elintézést nem nyertek volt, a békealkudozások végső eredményre nem jutottak, a lengyel király is igényelte segitségét: gondjait még inkább megosztania nem lehetett. A szerbek elleni védekezést tehát rokonára Kotromanics István bosnya bánra bizta, kinek, miután hadai egy része visszaérkezék Siciliából, segitséget küldött (1350 október), aztán pedig maga inditott háborut.

A szerb hadjárat lefolyásáról részletes tudósitásaink nincsenek; csak

annyit tudunk, azt is többnyire törvénykezési határnapok kijelöléséből, hogy az 1353. évi hadjáratot ez év végén fejezték be, a következő 1354. évi pedig egész nyáron át folyt. Hogy e hadjáratokban a szerencse Lajos királynak kedvezett, hozzá vethetjük abból, mert adományokat osztott ki azok közt, kik e hadjáratokban kitüntették magokat, mi rendszerint szerencsés hadjáratoknak szokott következménye lenni. Mert továbbá a bosnya-szerb párt jelentékeny tagja, Vlkoszlavics Vlatkó knéz alávetette magát István bosnya bánnak, azaz a magyar párthoz szegődött. István bán 1353-ban meghalván, az új bánnak Tvartkónak anyja gyűlést tartott a milesevoi templom mellett, mely gyűlésen nemcsak a szoros értelemben vett Bosznia, hanem a bosnya alvidék: Zagoria és Hum urai és lakói, kik előbb Dusánt uralták, szintén részt vevén, Vlatkónak és hiveinek birtokát biztositották »mig a knéz otthon marad,« azaz nem pártol vissza a szerbekhez. Legvilágosabb jele azonban Dusán leveretésének az, hogy e konok eretnek szükségesnek látta fényes követséget küldeni Avignonba a szentszékhez, mely aranypecsétes levelet hozott a pápa számára s annak tartalmát esküjével megerősitette. E levelében a szerb czár elismerte a pápát az egyház fejének; szentül igérte, hogy örökké megmarad a katholikus egyház hivéül, népeit is visszatéríti ez egyházba, amint hogy meg is parancsolta már egész birodalmában, hogy senki bántani ne merészelje a katholikusokat, kiket régi jogaikba visszahelyezett. Alázatosan esedezik tehát, küldjön a szentatya nehány jámbor férfiút, kik az általa megkezdett müvet befejezzék. (1354 deczember.)

Szó sincs róla, mintha a szerbnek komoly szándéka volt volna megtartani, a mit igért. A balkán-félszigeti uralkodóknak: görögöknek, bolgároknak, oláhoknak, szerbeknek megszokott álnok fogása vala, hogy ha nagy veszély fenyegette őket, a római szentegyház védő palástja alá bujtak. A szerb követség czélja sem volt más, mint a pápa által arra biratni a magyar királyt: ne bántsa tovább a szerbeket. A pápa tehát meghagyta követeinek, a pattii és traui püspököknek, kiket Dusán kérelméhez képest Szerbiába küldött, térjenek be előbb a magyar királyhoz és kérjék meg őt, segitse elő a szerbek megtérését tanácscsal és kedvezéssel. A pápai követség el is jött Lajosunkhoz és őt a békére hajlandóvá tette. Legalább úgy ujságolta 1355 május 28-án a ragusai gróf a velencei dogénak: »Azt hiszik, hogy Szlavónia császárja és Magyarország királya közt béke leszen.« Hanem a szerb czár a pápai követeket dölyfös fönhéjázással fogadta. Válaszán meglátszék az álnokság, kétszinüség és hazugság. A püspököket tanácskozás czime alatt meghurczolta birodalma táboraiban, váraiban és városaiban. Megriasztotta őket kegyetlenségeivel és a tanácskozás gonosz megszaggatásával. Életök se volt biztosságban. Örültek szegények, hogy épen, habár minden eredmény nélkül térhettek vissza. VI. Incze pápa ezek után tehát egyedül a magyar király kegyességébe, bölcsességébe, hatalmába és győzelmes erélyébe, »melyek hirétől megtelt a világ,« helyezte minden reményét.

Pedig Lajos király időközben a szerb czárral tárgyalt a béke iránt, és úgy látszik, nem csekély reménykedéssel. Mert a szerb, ki meggyőződhetett róla, hogy hamis játékával nem sokáig fogja áltatni a határozott jellemü pápai követeket, annál engedékenyebbnek mutatkozott Lajos király iránt, mennél inkább tarthatott a rászedett és megsértett szentszék haragjától. Másrészt Lajos, ki szeretett vérnélküli eredményhez jutni, örült volna az ínye szerinti békének, melylyel eloszlatja vala háta mögől a veszélyt, ha a fegyverszünet leteltekor Dalmátország végett Velenczével kellend leszámolnia. Épp ez okból megbizta Subich Ilonát, a bosnya bán anyját is, látogatná meg sógornéját, Subich Mladen özvegyét, Scardona és Clissa urnőjét, és egyezkedjék vele e várak átadása iránt személyesen. (1355 május.) Ez okból kivánt ő is személyesen lejőni Horvátországba, hogy a teendők iránt közvetlenül intézkedjék. Mert habár Velenczével is óhajtá a békét, mint ezt a pattii és traui püspököknek őszintén kijelenté, a tapasztalatokon okulva, méltán tarthatott tőle, hogy a signoria oly békefeltételeket fog ismét ajánlani, mint eddig, azaz pénzbeli kárpótlást fog igérni a dalmát városokért. Már pedig a magyar korona jogait bármi áron elidegeníteni, velök vásárt ütni: erre Nagy-Lajos soha sem volt hajlandó.

Dusán azonban nemcsak a szentszéket szedte rá; Lajost is iparkodott kijátszani. Csalfa játékának más czélja nem volt, mint időt nyerni a törökök által is fenyegetett Szerbia előnyére. Lajos király tehát elhatározta, hogy ujból megindítja Dusán ellen a háborut és azt nagy nyomatékkal folytatja. Szándéka volt megkérni a pápát, hogy keresztes háborut hirdessen a félhitü szerbek ellen, és engedélyt kérni tőle, hogy a Magyarországból befolyó pápai tizedet további három évre e czélra fordíthassa. Követet is küldött, levelet is irt a pápához e végből. Sereget is azonnal gyüjtetett és azt elküldötte Szlavóniába, hol a leérkezett első csapatok már az 1355. évi deczemberben megkezdették müveleteiket. Lendvai Miklós bán elfoglalta Clissa váralját, a felső kaput és Oprack nevü fellegvárát; csak a sziklát birta megtartani Palmano a szerb czár nevében, kinek, mint testvérének, Mladen özvegye, Leljka átengedte. A bán az elfoglalt részeket azonnal megerősítette, és — úgy látszik — nem sokára a sziklát is hatalmába kerítette, néhai Subich Pál brebiri gróf erősségeivel együtt; hatalmába ejtette ennek leányát és unokaöcscsét is.

Közben, 1355 december 20-án Dusán czár meghalt ugyan, de Lajos király a szerb hadjárat eszméjét mindamellett egy darabig még föntartotta. Bizonyítéka ennek az, hogy a szent életü pattii püspök előtt így nyilatkozott. Hogy azután Velenczére kerül a sor, az se lehetett titok. Ezért kötött szövetséget Albert osztrák herczeggel tiz évre, továbbá IV. Károly császárral, ki őt Magyarországon e végett meglátogatta, és egyebek közt Lajos bajor herczeggel. De világos, hogy előbb szerb oldalról kellett biztosítania magát. Az 1356. év elején a magyar és szláv csapatok Velencze nagy rémületére mindinkább megszaporodtak Horvátországban. Lajos király maga

is a háboru szinhelyére készült s megérkeztét Zágrábban a nagybőjt közepére (márczius 30) jelezte. Hogy a háboru aztán mégis nem Szerbia, hanem Velencze ellen indult meg: némely történetirók Lajos ez eljárásában álnokságot véltek fölfödözhetni. És nem lehet tagadni, hogy egyik-másik körülmény Lajos ellen tanuskodik, és igazságot látszik szolgáltatni Velenczének, mely őt kétszinüséggel vádolta. De Lajos jellemében kétszinüség nem fért; látni fogjuk, hogy a támadás Velencze ellen később és méltó okokból fogamzott meg lelkében. E támadásra közvetlenül annak kezdete előtt Velencze adott okot, mig a szerbek elleni hadjárat elhalasztását nagy, időközben történt események tették lehetővé.[1]

II. FEJEZET.

Dalmáczia visszahódítása.

A Velenczével kötött, nyolcz évre szóló fegyverszünetet Lajos magyar király lelkiismeretesen megtartotta. Megesett ugyan, mi harczias időben nehezen volt elkerülhető, hogy az osztroviczai és knini helyőrség — igy panaszlák a velenczések — kárt okoztak a sebenicoiaknak. Azonban e sérelem sem az ő, sem István herczeg, sem anyjok a királyné tudtával nem történt. Ennélfogva Lajos király teljes kárpótlást igért, és hogy kitünjék a fegyverszünet megtartására irányzott komoly szándéka, az ügy megvizsgálására Ugali Pál bánt, István herczeg helytartóját küldé ki, fölhíván a dogét, küldené ő is megbizottját a vizsgálathoz. Az inczidenst Velencze teljes megelégedésére oldották meg, miért a signoria indittatva érezte magát megköszönni Erzsébet anyakirálynénak a készséget, melylyel a kárvallott velenczei alattvalókat kielégittette. Annál nagyobb bántódással vehette Erzsébet királyné, midőn kérését: oltalmazná meg tengeri utjában egy emberét, kit lovakkal és egyéb dolgokkal fiához Apuliába küld vala, Velencze visszautasitá, mert — úgymond — kerülnie kell a részrehajlás gyanuját is. (1350 július 24.) Hagyján, ha Velencze földicsért pártatlanságát megőrzi vala az ellenséggel szemben is! De még tizenöt év mulván is nyomatékkal eszébe juttatta Johannának, Sicilia királynőjének, a kedvezéseket, melyeket neki ez időben tett. »Nemcsak hogy nem kedveztünk a magyar királynak semmi áron, de gályáinkkal zavartuk minden tehetségünkkel,« ezek szavai, melyeknek annál nagyobb hitelt adhatunk, minthogy ezt Velencze érdeke is igy kivánta. És alig egy hónapra reá, hogy a velenczei kormánytanács pártatlanságát hangsulyozta, emeltek Erzsébet királyné és István herczeg panaszt a bántalmazások és károk miatt, melyeket a magyar hadi népek velenczei kikötőkben szenvedtek. A kormánytanács

[1] Nagy Lajos, III. könyv.

himelt-hámolt és vizsgálatot igért; de Lajos király nem hagyta ennyiben a dolgot: a követnek, kit a Genovával háboruba keveredett Velencze engesztelés végett hozzá küldött, szemére lobbantotta, hogy küldői esküjöket megszegve megsértették a fegyverszünetet. Ez ügyet sokáig tárgyalták aztán Zenggben, hol mindkét fél megbizottjai értekeztek. Velencze békebiróságot ajánlott; de mivel megbizottjai utasitásokhoz képest vakmerőek voltak a tételt úgy állitani föl, hogy nem Velencze, de a magyar király vétett a fegyverszünet ellen, Lajos megbizottjai engeszteletlenül tértek vissza. (1351 június.)

Velencze eljárása szörnyü háborodásba hozhatta Lajos királyt. Kitetszik ez az előkészületből, melyet a signoria a magyar király haragja kitörése esetére megtenni szükségesnek látott. Külön bizottságokat választott és ruházott föl teljes hatalommal a folyó genovai és várható magyar ügyek elintézésére. Oly rendelkezés, melyre a signoria nagy szorultság idején határozta el magát; továbbá a kitörhető háborura való tekintettel ujból elővette egy izben már elejtett tervét, mely szerint Scardona és Clissa az özvegy grófnétól legalább bizományképpen átveendők. Sejtelme nem éppen volt alaptalan. De-Valente János, Genova herczege fölhitta Lajos királyt kanczellárja, Beltramis Miklós által, kit követül küldött Budára, kössön szövetséget Genovával Velencze megrontására. Lajos kegyesen fogadta a követet és ellenkövetül elküldötte Genovába Gergely váradi kanonokot, utóbb csanádi püspököt, ellátván őt teljes hatalommal az ajánlott szövetség megkötésére. A szövetség 1352 október 22-én jött létre, oly kikötéssel mégis, ha a felek valamelyike Velenczével megbékülne, a magyar-genovai szövetség érvényét veszti. Egyenesen Velencze megrontására intézett támadó és fosztogató szövetség volt ez. Genova tengeren, a magyar had egyidőben szárazon indítja meg a támadást, melynek eredményén, a közös prédán a szövetségesek megosztoznak. A hadviselés tere a dalmát tenger és tengerpart.

Mégis úgy találjuk, hogy Lajos király nem törte meg a fegyverszünetet és nem vett részt Genova háborujában. Olasz történetirók beszélik, hogy IV. Károly császár, ki ez időtájt (1353 május 27) Annát, az Erzsébet anyakirályné udvarában növekedett schweidniczi herczegnőt harmadik feleségül vette, Velencze ajándékai által megnyeretve, arra intette Lajost, várja meg a fegyverszünet határidejének letelését. IV. Károlynak csakugyan érdekében állott a magyar-velenczei háborut késleltetnie. Mi azonban azt hiszszük, hogy Lajost első haragos föllobbanása csillapultával — hisz még fiatal ember volt — gyöngéd igazságérzete tartotta vissza, hogy be nem ismert szószegést büntessen és a lelkiismeretlen signoriának ürügyet szolgáltasson hasonló vádra. A történelem nem vethet Nagy-Lajos szemére egy immorális tettet sem. S igy könnyen tehette 1353 végén IV. Károly császár, hogy követe által biztosította Velenczét, miszerint a magyar király a hátralevő három év alatt nem fogja megszegni a fegyverszünetet.

Lajos király ezen elhatározására befolyhatott az is, hogy a szintén

anyja udvarában nevekedett bájos Erzsébettel, Kotromanics István bosnya bán leányával lépett második házasságra. E házasságot »bizonyos okokból« 1353 június 20-án oly hamarosan kötötték meg Lajos és Erzsébet, hogy jóllehet tudták, miszerint a negyedfoku rokonság akadálya áll fönn közöttök, erre nézve fölmentést szándékosan nem kértek. Csak utólagosan, 1353 október 31-én jutott VI. Incze pápához folyamodványuk, melyben esedeznek: minthogy szétválasztásuk nagy botránynyal járna, oldja fel őket ő szentsége a kiközösítés alól, melybe engedetlenségök által estek, és engedje meg, hogy

IV. Károly császár pecsétje.

továbbra is együtt élhessenek. A pápa kérésöket, üdvösséges penitentiát szabatván ki rájok, készséggel teljesitette.[1]

1356-ban más szine volt a dolognak. Lajos király biztos adatokat nyert Velencze békeszegő ármányairól. A signoria az őt fenyegető veszély tudatában és attól való félelmében ujra kezdette, helyesebben: folytatta ármánykodó

[1] A folyamodványból az tünik ki, hogy ekkor, október 31-én, Erzsébet királyné már áldott állapotban volt. Ha tekintetbe veszszük, hogy első leányát, Katalint több évvel később hozta a világra, föl kell tennünk, miszerint szerencsétlenség vagy baj érte a királynét első magzatával, melyből nagy későn épült föl teljesen.

játékát Lajos király ellen. Valamint Dusánnal mindvégig titkos szövetségben állott, ugy a pápa alább idézendő leveléből bizonyos, hogy örököseihez hasonló viszonyba lépett. Terveit Scardonára és Clissára nézve, nehogy magyar kézre kerüljenek, tovább üzte. Clissában Miklós bán ugyan már megvetette lábát, de Scardonát Velencze végre harminczezer font kispénzen megvette Mladen özvegyétől. Tudta, hogy tilosban jár, azért nem a maga nevében, hanem az özvegy fivére nevében őriztette. Az érem másik lapja pedig ez: Lajos király, miután, hihetőleg április vége felé, megérkezett Zágrábba, itt hitelesen értesült, hogy Szerbiától immár nincs mit tartania. A nagy birodalom Dusán halálával teljes anarchiának indult. Dusán fiát, a tizenkilencz éves Urost, még kiskorunak nézte anyja, az uralomra vágyó özvegy czárné. Ő és Simeon, Dusán testvére, kezökbe ragadták a kormányt, mig a hatalomra vergődött boljár nemzetségek, önhasznokat lesve, függetlenitették magokat és a nagy szerb birodalmat foszlányokra tépték. Ezeket hallani ez idő szerint nem lehetett kellemetlen Lajos királyra. És ha nem érkeztek is hozzá szerb részről már ekkor engesztelő követségek, mire nézve biztos adatok nem állanak rendelkezésünkre: a józan ész mindenképpen azt tanácsolta, hogy a föloszlás processusát

Dusán és Uros érmei.

nem kell oly beavatkozással zavarni, mely a széthuzó elemeket a közös védelemre netán egyesithetné. Sőt a belső bajokkal küzködő uralkodótól a politikai irány megváltozását, a szerb viszonyok jobbra fordultát is lehetett várni. E politika, mint a következés mutatta, bevállt: Szerbia legkevésbbé se zavarta Dalmáczia visszahódítását.

Ez az az időpont, melyben Lajos király arra határozta el magát, hogy hadjáratát a szerbek ellen elhalasztja és minden erejével az esküszegő Velenczére támad. IV. Károly császár is arra figyelmeztette, hogy a signoriával semminemü kötést ne tegyen, minthogy nem sokára módjában lesz Velenczét igen terhes föltételek elfogadására kényszeriteni. Ekkor értesitette Lajos király szövetségesét, Albert osztrák herczeget, hogy itt az ideje, melyben segitségét kéri. Ekkor mondotta föl a császár Velenczének a barátságot, tudósitván a dogét, hogy Lajos magyar király pártjára állott. Lajos király pedig kivezette Horvátországból Bihácsig előre nyomult hadai nagy részét és Treviso felé irányozta utját, mert Velenczét főleg ez oldalról akarta megtámadni. Velencze június 13-án még mindig nem tudta, merre fordult a magyar király; pedig ekkor Lajos négyezer lovasból álló előcsapata, melyet Wolfart Konrád vezetett, már

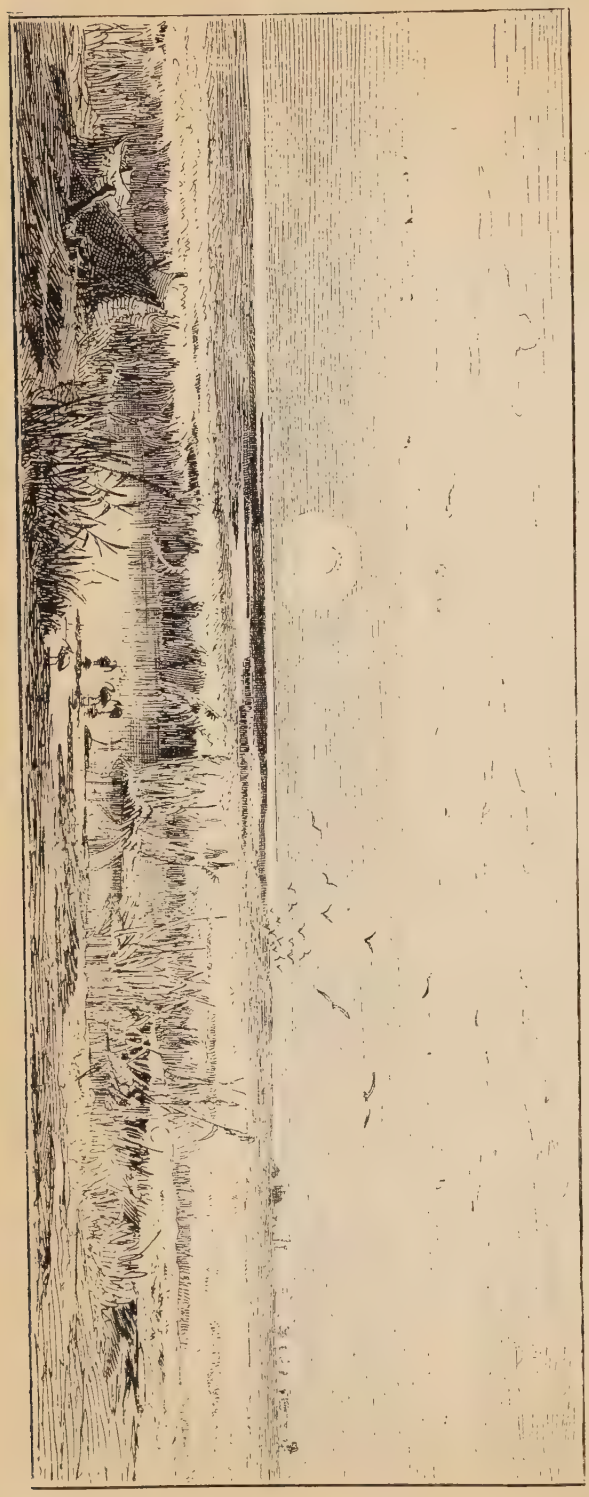

Aquilejai síkság.

áthaladt Görczön, melynek grófja szintén Lajos királyhoz szegődött. Június 26-án az egész sereg, melyet némelyek negyvenezerre, mások százezerre becsültek, a Tagliamento partjain San-Vitoban, Aquileja területén táborozott. Miklós aquilejai patriárka, IV. Károly természetes fivére, szintén szövetségese volt a magyar királynak. A magyar sereg folytatta utját Sacilen át Conegliano, az első velenczei erősség ellen és azt megvette.

Mód nélkül megrémült e hirre Velencze, mely, mint végső veszedelem idején szokásban volt, állandó, naponkint ülésező honvédelmi bizottságot választott. Panaszaival ostromolta a pápát is, minthogy nyilván Velencze valamely barátja sugalmazását olvassuk ki az 1356 július 4-én kelt és Lajos királyhoz intézett pápai levélből. Amily örömmel értesült nem régen — úgymond VI. Incze — Lajos király követétől és leveléből, hogy Szerbiára akar támadni, a szakadárságot onnét kiirtandó, s amily bizton remélte, hogy a hitetlenek vastag nyakát meggörnyeszti és félhitüek megnőtt szarvait letördeli: oly nagy fájdalomra változott öröme, panaszosra vigas-

sága hangja, megértvén, hogy a kardot, melyet a hitetlenek ellen kötött fel, a hivő Velencze ellen huzta ki hüvelyéből. Kéri tehát, igyekezzék helyreállitani a békét, melynek eszközlésére Bonjohannes fermoi püspököt küldi hozzá. Előre látta ezt Lajos király, azért mihelyest elhatározá, hogy Szerbia helyett Velenczét támadja meg, elküldötte Kanizsai István ó-budai prépostot a pápához, hogy eljárása indokait fölfejtse, Velencze áruló eljárását bebizonyitsa, és biztositsa, ha kell, esküvel is, ő szentségét, miszerint ezért a hadjárat a félhitüek ellen el nem marad. Az eredmény, melyet Kanizsai István elért, teljes volt; fényesen igazolta Lajos királynak követe ügyességébe helyezett bizalmát és a diplomatiai művészet mesterévé avatta föl e szelid, nyugodt és kedves férfiut, milyenül őt VI. Incze pápa jellemezte. Eljárásának eredményeül a pápa már július 17-én roszszalását fejezte ki Gradenigo János velenczei dogehoz irt levelében afölött, hogy a velenczei köztársaság a rácz királylyal, egyéb ráczokkal, félhitüekkel és eretnekekkel esküvel megerősitett szövetséget kötött a magyar király ellen. Eljárását annál kevésbbé helyeselheti, minthogy a magyar királynak épp az a föltett szándéka, hogy Ráczországból az eretnekséget kiirtsa, hasonló szövetség pedig nagy hátrányára válhatik Velenczének. Eltiltja tehát a pápa Velenczét e szövetségtől, azt semmisnek nyilvánitja; ne merészelje segélyben, támogatásban vagy kedvezésben részesiteni a ráczokat! Parancsának foganatot szerzendő, meghagyta a pápa az aquilejai és gradoi patriarkáknak, nemkülönben a salzburgi érseknek, hogy mindazokat, kik Lajos magyar király ellenében a félhitüeket vagy hitetleneket segitik, az egyházból kiközösitsék. Egyuttal elküldötte Péter pattii püspököt, mint követét Velenczébe, hogy ott a pápa nevében intézkedjék: mire nézve arra inti a dogét, hogy a püspök szavát higyje és fogadja. Lajos király ugyanis, bizván ügye igazságos voltában, késznek nyilatkozott a közte és Velencze közt fönforgó vitás kérdést a szentszék itélete alá bocsátani és hadát Velencze területéről visszavonni. Mihez képest Kanizsai István megesküvék küldője, a magyar király nevében, hogy komoly szándéka háborut inditani a szerbek ellen, azonképpen az egyházi szakadást saját birodalmában, nevezetesen Bosnyában

Gradenigo János doge.

megszüntetni. Volt a pápának még egy kívánsága, melyet már 1355. évi deczemberben terjesztett a magyar király, az összes magyar főpapok és káptalanok elé. A pápai birtokon ugyanis a hűbéresek függetlenitették magokat. A szentszék Albornoz biborost küldé ellenök, hogy visszafoglalja Szent-Péter örökét és a pápai uralom alá terelje hűbéreseit. Albornoz sok helyet visszafoglalt már, de az Ordelaffikkal és Manfredikkal nem birt végezni. Az volt tehát a pápa kérése, küldjenek neki a vitéz magyarok segitő csapatokat, hogy e »vipera fajzatot« engedelmességre szoríthassa. Kanizsai István azon kellemes helyzetben volt, hogy e tekintetben is megfelelhetett a pápa óhajtásának. De ezt már nem mint budai prépost, hanem mint zágrábi püspök tette, mivé őt a pápa időközben kinevezte.

Kanizsai István ügyességének legnagyobb bizonyitéka a levél, melyet a pápa kegyessége 1356 augusztus 11-én Lajos magyar királyhoz küldött. Hálát ad ebben a szentatya az úr Jézus Krisztusnak, ki Lajost kegyelmével oly bőven elárasztotta, fiatal lelkébe érett észt, gyönge testébe férfias erőt adott. Kimutatta ezt ő, midőn a hitetlen litvaiak és rutének, nemkülönben a ráczok ellen küzdött. Most is követei: Péter pattii püspök és István választott zágrábi püspök által azon szándékát fejezte ki, hogy a gyalázatot, melyet a félhitű Uros rácz király országában az üdvözitőn elkövet, megboszúlja. A szentatya örömmel hallotta a nemes magyar fejedelem ez elhatározását, és óhajtásához képest keresztes hadjáratot hirdetett a szokásos kedvezések mellett, melynek fővezérévé Lajost, »Krisztus bajnokát«, nevezte ki, intvén őt, hogy mielőtt a távolba indul harczolni a szent hitért, saját országaiban, nevezetesen Bosnyában, irtsa ki a felburjánzott eretnekséget, s azonképpen jőjjön el Olaszországba is, hogy mint az egyház főkapitánya leverje a gaz Ordelaffikat, mely költségei födözésére átengedte neki a magyarországi egyházi javadalmak tizedét három évre. A pápa általános imákat rendelt az egész kereszténységben, hogy Isten a magyar királynak hosszú életet, gyermekeket, nagy családot és győzelmet adjon.[1]

*

Lajos király serege alkatrészeire nézve magyarokon, kúnokon, szlávokon és tatárokon kivül, nem jelentéktelen részben németekből is állott, kik a nagy királyt, mert tudott nyelvökön, zsolddal és ajándékkal bőven ellátta őket, híven szolgálták, Conegliano, Asolo, Ceneda és Quero elfoglalásánál segítségére voltak. Aztán átkelvén a Piaven, Trevisot szállotta meg a magyar sereg. Nem kis zavarban volt Carrara Ferencz, Padova ura és Velencze lekötelezettje, midőn a magyar sereg tőszomszédságában mutatkozott. Védelembe helyezte ugyan a hegyszorosokat és városait, de mert belátta, mennyire elégtelen e rendelkezése, — mert a magyar lovasság át-átment a padovai területre requirálni, ha nem is ölt, nem is gyujtogatott, —

[1] L. »Kanizsai István zágrábi püspök« czimü értekezésemet. Kath. Szemle, 1891.

fényes követséget küldött a magyar király elé, melyet ez ünnepélyesen fogadott és szövetséget ajánlott neki. Carrara három napig tanácskozott embereivel, végre is arra határozta el magát, hogy Lajos király fölajánlott szövetségét elfogadja. (1356 július 30.) Példáját számosan követték a szomszéd kisebb urak közül. Viszont Lajos király, hogy megóvja Padovát a csatangoló katonák pusztításaitól, saját népével őriztette a padovai határon az átjárókat és halálbüntetés alatt tiltotta meg a rablást padovai területen, mi több: megengedte a bennszülötteknek, hogy fegyverrel védhessék vagyonukat.

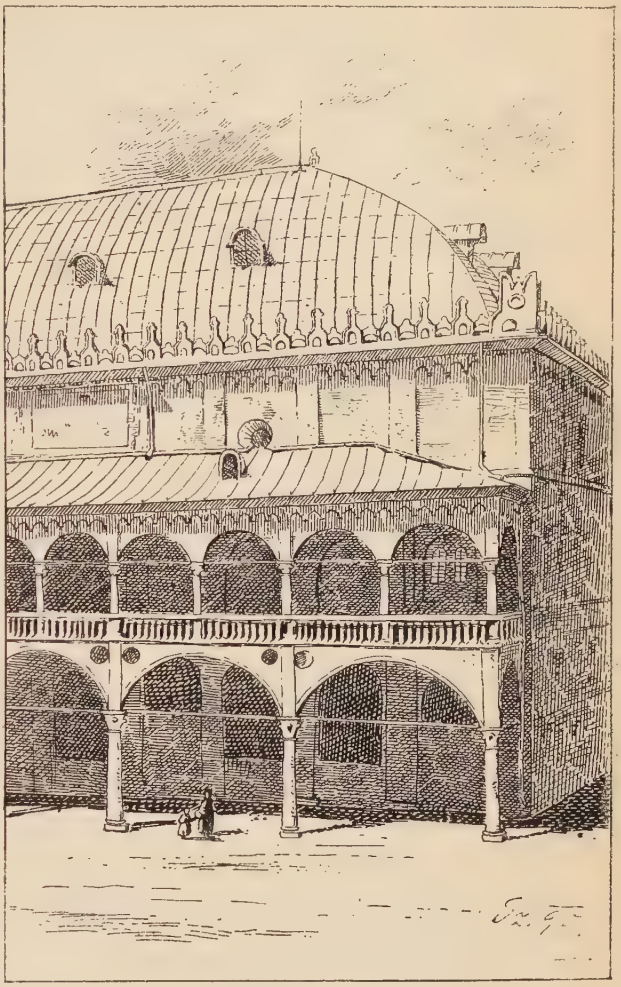

A városháza Padovában.
(Székely Árpád eredeti rajza.)

Treviso ostroma azalatt nem nagyon haladt előre. A várost és várat a velenczei tiszttartók ketteje: Delfino János és Loredano Pál vitézül védték, ellenben Giustiniani, a harmadik tiszttartó, sokkal gyöngébbnek tudta magát, hogysem föladatához képest kirohanni s az ostromlókat megtámadni merészelte volna. Ekközben (augusztus 8-án) Gradenigo János, a velenczei doge, meghalt. Utódjául, hadértő emberre levén szükség, a velenczeiek egyhangulag ugyanazon Delfinot választották meg, ki Trevisoban a védelmet intézte. A kormánytanács Lajos királyhoz folyamodott, hogy megválasztott herczegét szabadon engedje átmenni Velenczébe, amit Lajos, megadván a távozónak az illő tiszteletet, lovagiasan megengedett. Lajos király, ki Treviso ostromát maga vezette, itt nem kis veszedelemben forgott. Baldachino Julián, trevisoi nemes, világlátott kalandor, ki utazásaiban magyarul, tótul és németül megtanult,

beszökött Trevisoba és kileste Lajos életmódját, hogy tervét, mely nem állott kevesebből, hanem hogy a magyar királyt élve vagy holtan a velenczések kezébe juttassa, véghez vigye. Ezt nem tartotta lehetetlennek. Lajos király ugyanis, miután a csapatokat Treviso ostrománál reggelenkint elrendezte, visszavonult egy órára Acieto nevű majorba, s annak kertjében egymaga, a Sile folyócskának háttal ülve, olvasta levelezéseit. Kitünő csolnakász levén Baldachino, úgy tervezte, hogy éjjel fölevez két társával és elbúvik a partszéli sűrű bozótban, aztán az alkalmas pillanatot kilesve, hurkot vetnek a király nyakára, a vizbe rántják és tovább eveznek. A folyó mélysége miatt lovas nem mehetett volna a király segitségére, csolnak pedig nem volt kéznél. Baldachino ajánlatot tett ez iránt a trevisoi előljáróknak, tizenkét ezer aranyat és Castelfranco várát kérvén jutalmul, ha merénye sikerül. Trevisoból Velenczébe utasitották a signoriához; minthogy azonban a módot, melylyel tervét véghez akarta vinni, nem közölte, innen is elutasitották. A békekötés után Lajos király értesült a dologról. Hihetőleg lovagiasságok föltüntetése végett magok a velenczések értesitették felőle. Magához hivatta tehát ez embert Budára és elmondatta vele kalandos tervét. »Biz az így megeshetett volna,« felelé a király; aztán paripákkal és sólymokkal megajándékozván, útjára bocsátá.

Hallott-e a veszélyről, melyben Lajos király forgott, nem-e? az osztrák herczeg féltette Lajos életét és rábirta, hogy hagyja el a tábort és jőjjön haza. Valószinübb azonban, hogy a pápai követek megérkezte késztette Lajost arra, miszerint átruházván Tamásra, Vásári Miklós esztergomi érsek testvérére a hadsereg vezérletét, Budára induljon. (Augusztus 23.) A király távozta után a velenczeiek vissza akarták foglalni Coneglianot, de leesett állal és vérbe borult fővel kényszerűltek visszavonulni. Hasonló sors érte azokat, kik Forliba törtek, az aquilejai patriárka birtokára, mire a patriárka csapatait szintén Treviso ellen küldötte. Itt az ügyek igen rosszul állottak Velenczére nézve. A lakosok is összeesküvést szőttek, s egy éjjel a várost át akarták adni. Hanem november 4-én az összeesküvőket elfogták és nyolczat közülök felakasztottak. A szükség mégis már megadásra kényszeriti vala a várost, midőn a hadviselő felek november 11. napjától 1357 április 10-éig tartó fegyverszünetet kötöttek. A pattii püspök tudniillik, és a fermoi, kiket a pápa, hogy békét kössenek a magyarok és velenczések közt, követeiül küldött, megérkeztek Velenczébe. Itt kijelentették, hogy a béke csak úgy jöhet létre, ha Velencze visszaadja a dalmát városokat. A signoria e jegyzékre nem adott ugyan határozott választ, de mert a békére hajlandóságot találtak, folytatták a püspökök útjokat Budavár felé, hol ünnepélyes fogadtatás várta őket a »szelid és vallásos« magyar király, az egyház hű fia részéről. Átadták a zászlót, melyet a szentatya az egyház kapitányának küldött, és tisztába jövén teendőik iránt, nagy tisztességgel távoztak a magyar királyi udvarból ismét Velenczébe, útközben a magyar hadak által is becsülettel tiszteltetvén.

Velenczében a herczegi palotába szállottak. Ki szivesen, ki kedvetlenül fogadta őket, amint tudniillik a harczias vagy a békés párthoz tartozott. A tanácsba hivatván, előadták, hogy jóllehet igen hatalmas a magyar király, Isten mégis békére hajlitotta szivét. Kész Velenczének átengedni egész Dalmácziát, még Zárát is; kész megbocsátani minden sértést és barátságot kötni vele, de e barátság jeléül tartozzék Velencze évenkint egy fehér lovat küldeni neki. Mely együgyü beszédnek értelme, minthogy nem lehetett más, hanem hogy Velencze adja magát a magyar korona főhatósága alá: nem kis vihart keltett a tanácsban, és »mert az értelmetlenek többségben valának,« a föltételt el nem fogadták. »A pattii püspök sóhajtott és megjósolta, hogy majd hátrányosabb föltételekre is rááll még Velencze.« Időközben elérkeztek Velenczébe Lajos király követei a végett, hogy a béke iránt értekezzenek. A követség feje Szécsi Miklós volt, tagjai közől csak Gergely váradi kanonokról, kit már genuai követségéből ismerünk, és a záraiakról történik emlités, kiket Lajos király azért küldött e tárgyalásokhoz, hogy saját városuk érdekeit képviseljék. Ismerjük részletesen a tárgyalás menetét; eredménye azonban nem volt semmi.

Háború maradt hát a jelszó továbbra is. Vásári Tamás folytatta Treviso ostromát és több ízben győzedelmeskedett az ellenségen. Egyszer visszaverte, és a város kapui előtt megcsapta a kirohanó őrséget; másszor Trevisohoz közel ezer gyalogból és hatszáz lovasból álló csapatot vert szét, sokakat közülök foglyul ejtvén; harmadszor a Brentánál vitt véghez igazi huszármerényt. A velenczeiek tudniillik zsoldba fogadták a nagy német zsoldoscsapatot, s ez a vicenzai területen várta, míg a Brenta leapad, hogy azon átkelhessen és rendeltetése helyére juthasson. Nem várakozott addig a magyar vezér, hanem átúsztatta csapatait a folyón, a német zsoldosokat leverte, elfogta, lovaiktól, fegyvereiktől megfosztotta, aztán zsoldos szokás szerint utjokra bocsátotta. Júniusban Kont Miklós, az új nádor hozott új hadakat, melyek a Terra Ferma éjszaki vidékén működtek. E hadak elfoglalták Serra-Vallét és Mestrét; Castel-Francot ellenben nem sikerült bevenniök. Szeptember 21-én haza tért tehát a nádor, visszahagyván a hadnagyságot Vásári Tamásnak. Lajos király azonban, nem tudni mi okból, valószinüleg mert a hadjárat eredményével nem volt megelégedve, elszólitotta Tamás vitézt és Hímfi Benedeket küldötte helyébe. Erről annyit olvasunk, hogy az ellenséget több ízben megverte; azt is tudjuk, hogy a magyarok a trevisoi számüzöttek segélyével sokakat elfogtak a lagunákban, kik hajón jöttek Velenczéből. Sokáig azonban Benedek úr se hadnagyoskodott, mert a király visszaküldötte Vásári Tamást, ki az elfoglalt területet és erősséget vitézül megvédte ugyan, de Velencze elszántságát megtörni nem birta.

E gyönge eredmény, melyet a magyar fegyverek, már a második évben harczolván Velencze ellen, fölmutatni birtak, Erzsébet anyakirálynét is tevékenységre buzditotta. Az ő fegyvere az imádság levén, zarándok útra

készült Marburgba magyar Szent-Erzsébet sírjához, Kölnbe és Aachenbe. (1357 május.) Kiséretében valának hetven lovagján kivül IV. Károly császár és ifju neje, Schweidniczi Anna, az ő hálás neveltje. Hogy a mondott templomokat bőven megajándékozta, magától értetik. Ez ajándékok némelyeit maig is őrzi az aacheni egyház kincstára. Valószinüleg ekkor tette e fogadalmat, melyet utóbb fia beváltott, midőn Aachenban a magyar kápolnát épittette: buzgón esdvén a seregek urát, hogy a magyar fegyvereket győzelemre jutni engedje.

Nagy-Lajos ereklyemutatója Aachenben.

Egyébiránt a hadjárat sorsa a dalmát harcztéren dőlt el, hol magok a dalmát városok, első sorban Zára mérték a főcsapást Velenczére. A dalmát városok védelmére, bízván tengerparti fekvésökben, és minthogy minden erejét a Terra Fermára kellett forditania, Velencze kevesebb gondot viselt. Csúzi János bánnak Dalmácziában visszahagyott horvát hadai pedig, hajóik nem levén, folytatták eddigi hadviselő szokásaikat, melyek ez alkalommal czélszerüeknek bizonyultak. A velenczei urasághoz szító városok területét bekalandozták, tűzzel-vassal pusztították, a termést zöldjében lekaszálták, a szőllőket, olajfákat kiirtották és a város faláig mindent elraboltak, a mit értek. Segitségökre jöttek hivatlanul is a tengeri kalózok, kik a viz felől és a szigeteken hasonlóképpen cselekednének. A kárvallott városok végre megelégelték a sok pusztitást, főleg miután tudomásokra jutott, hogy Velencze a békealkudozások folyamán hajlandó volt lemondani rólok. Elhatározták tehát, hogy őket nem fogja áruba bocsátani senki, hanem jószántokból

AZ AACHENI SZÉKESEGYHÁZ.

Az Athenaeum nyomása.

térnek vissza »természetes urokhoz,« a magyar királyhoz, ki amúgy is közelökben tartózkodott.

Hogyan hajtották végre Spalato és Trau városok elhatározásukat, egykorú följegyzések után a következőkben adjuk: A spalatoiak látván, hogy természetes urok naponkint megtámadja és háboritja őket, a velenczei uraság alatt pedig nincs semmi keresetök és iparkodásuknak semmi gyümölcse és hogy Velencze sem meg nem védi őket, sem pénzt nem kölcsönöz, se semmi segítséget nem nyujt nekik, saját jóvoltukra gondoltak és arra, miképpen térhetnének vissza természetes urokhoz mennél tisztességesebben, veszély és kár nélkül. Megbeszélvén az ügyet a trauiakkal és mindent megfontolván óvatosan, szándékukat 1357 július 8-án, szombaton hajnalhasadtakor véghez vitték. Éjjel összegyülekeztek a fölfegyverkezett lakosok Szent-Domnius templomában, és miután a velenczések zsoldosait összefogdosták és bezárták, nehogy útban legyenek, elmentek a község palotájába, hol a gróf, Quirino János lakozék. A gróf hallván az utczai zajt, az ablakhoz állott, és megismervén Madius Mikhást, a fegyveres nép kapitányát, kérdé tőle: »Micsoda fegyveres nép ez?« Mire Madius felelé: »Ez a spalatoi nép, kik megadják magokat törvényes uroknak, és tőled a város kulcsait kivánják.« A gróf azonnal átadta a város kulcsait, és magát családjával együtt Madius jóvoltába ajánlotta, kit Madius biztosita: »Ne féltsd — úgymond — se fejedet, se családodat; elbocsátunk tisztességesen, sérelem nélkül.« Mire a gróf megnyugodott, a nép is helyeselte Madius nyilatkozatát, mert szándékok szerint beszélt. Minthogy pedig előre meg volt beszélve a trauiakkal, hogy azon éjjel hasonlóképpen cselekesznek, a spalatoiak még az éjjel elküldötték egy emberöket, ki napkelet előtt megérkezett Trauba és elbeszélte, Spalatoban mik történtek. Hanem a trauiak nem tőnek még semmit, mert aggasztó gondolataik támadtak. Most tehát megvárták, míg grófjok, Bembo Márk kiment a városból misére a barátokhoz, mint ez mindennapi szokása vala. Ekkor elzárták a várost és nem engedték, hogy a gróf visszatérjen. Látván pedig Bembo az árulást, útnak eredt szolgáival Spalato felé. Megsugták ugyan neki, hogy Spalato is föllázadt a velenczei uraság ellen; de ő felele: »Mindegy; én voltam a mult években a spalatoiak grófja, és inkább kivánok köztök halva lenni, mint élve a trauiak közt,« és tovább sietett útján. A spalatoiak tisztelettel fogadták. Nehány nap mulva három gálya érkezett Spalato elé, hogy fölvegye a két grófot, kiktől a lakosok illő

Traui egyház pecsétje.

tisztelettel és minden emberséggel búcsuztak el. Ez után érsekök vezérlete alatt késedelem nélkül követeket küldöttek Lajos királyhoz, ki kegyesen fogadta őket, kegyelmesen végzett velök, megerősitvén a magyar szent királyok által adott szabadalmaikat és kiváltságaikat, melyek mellett a dalmát városok »idő folytán fölvirágzottak, jóllétnek örvendettek, és a polgárok jól éltek Lajos király uralma alatt.«

Az adott példáról hímet varrva, a többi dalmát városok után a mélyen megalázott és kiéheztetett Zára is fölemelte fejét és nagyon megkivánta a magyar uralmat. A magyar király hadai már régebben ostromolták e várost, míg a zárai számüzöttek azon voltak, hogy az ostromlók és ostrom-

Szent-Simon koporsója Zárában.

lott polgárok közt egyetértés keletkezzék. Ez egyetértésből kifolyólag a zárai Szent-Mihály egyház prépostja, lajtorjákat állitva a falak alá, besegitette a derekabb vitézeket a városba, kik a velenczeiek zsoldosait visszavonulni kényszeritették a várba. Történt pedig Zára visszavétele 1357 szeptember 17-én, mely alkalommal a derék Ellerbach megsebesült és sebében meg is halt. A velenczei signoria Zára grófján hűtötte boszúját: gyávasággal vádolták, súlyos pénzbirságra, egy évi börtönre és örökös hivatalvesztésre itélték. Lajos király, ki ez időben Zágrábban tartózkodék, nagy örömmel lejött Zárába, a várat többször ostromoltatta, de csak a békekötés után lett urává. Közben megbizta Csúzi János bánt Nona ostromával;

de a velenczei őrség Giustiniani János gróf parancsa alatt keményen védte és csak nagy későn, éhség által kényszeritve, adta meg magát. Ellenben Sebenico, megelőzvén grófját Giustiniani Andrást, 1357 deczember 14-én önként tárt kaput, miután Csúzi János bán biztositotta régi szabadságait. Lajos király e biztositó levelet decz. 15-én megerősitette. 1358. januárban Brazza is elpártolt Velenczétől. Ugyanakkor az almissaiak, spalatoiak és trauiak megtámadták Farot, fölgyujtották és elfoglalták. Grófja, Cornaro Miklós a várban kényszerült megvonnia magát.

E veszteségek végre megtörték Velenczét. Már most ő folyamodott a pápához, hogy békét közvetítsen közte és a magyar király közt. A doge 1357

Szent-Simon koporsójának belseje.

november 28-án küldé követeit Zárába a királyhoz és száz lira birság terhe alatt megparancsolta nekik, hogy a kiszabott határnapra végezvén, Velenczébe visszatérjenek. Deczember 1-én indultak meg a velenczei követek: Carrara Ferencz velök küldötte helytartóját, hogy segitségökre legyen. Lajos király a béke föltételéül szabta, hogy Velencze Dalmáczia birtoklásáról örökre lemondjon. A békepárt ezalatt Velenczében túlsúlyra vergődött, a kormánytanács a békét elfogadta, és Lajos király Zárában a szent-ferenczieк sekrestyéjében, 1358 február 18-án megesküdött reá a következő föltételek mellett: Velencze lemond egész Dalmácziáról, azaz a Quarnero-öböl közepétől Durazzo határáig minden általa birt erősségről, területről, szigetről, kikötőről, valamint

minden jogáról, melyekkel ezekre birt vagy birni vélt; nevezet szerint: Nona, Zára, Scardona, Sebenico, Trau, Spalato és Ragusa szárazföldi városokról, valamint Ovsero, Cherso, Veglia, Arbe, Pago, Brazza, Lesina és Curzola szigetekről, minden hozzávalókkal együtt. Velencze lemond Dalmát- és Horvátország czímeiről, melyeket a dogék eddig használtak; lemond minden jogorvoslatról, hogy e tartományokat valaha visszaszerzi. Ünnepélyes esküvel igéri, hogy ez országok belügyeibe avatkozni nem fog. Viszont Lajos király igéri, hogy mindazon várakat és helyeket, melyeket Treviso, Ceneda és Istria területén elfoglalva tart, visszabocsátja; olyképpen azonban, hogy a doge ottani barátjait, megbocsátván az ellene vétetteket, kegyesen fogadja. A tényleges átadásnak huszonkét nap alatt kell megtörténnie. A hadi foglyokat kölcsönösen kicserélik. Mindkét fél teljes hajózási és kereskedelmi joggal bir; a tengeri rablókat egyik sem veszi oltalmába. Ha ki e béke ellen vét, várat, várost, területet elfoglal, azt a sértett fél jelentse föl a szentszéknek, mely egy hónap lefolyása alatt az ügyet megvizsgálja, a vétkest pörösködés nélkül elitéli s ítéletét végrehajtja. A békébe foglalták a szerződő felek szövetségeseit is. Lajos király megemlitett szövetségesei valának: Miklós aquilejai patriárka, Carrara Ferencz Padova ura, Albert és Menyhért görczi és tiroli grófok, Gáspár cenedai püspök, továbbá Biachinus de Porciliis, Della Parte Ferencz, a De-Vonico nemesek, Guezellonus de Canino, a collaltoi grófok, Della Scala Can Grande, Verona fejedelme és testvérei, végre Feltre és Belluno birodalmi városok. A velenczeieké: Bayfinberg Ulrik és Colentini.

A békekötés megerőstiése után Lajos király Kanizsai István zágrábi püspököt és Szécsi Miklós országbirót, Velenczébe küldte, hogy ott a dogenak és hittársainak esküjét átvegyék és a magyar hadak által elfoglalt velenczei várakat és városokat kiadják. A doge a Szent-Márk főegyházában február 25-én, huszonkét előkelőbb velenczei nemessel együtt, megerősitette esküjével a kötést, melyet a magyar király megbizottjai kezébe tett le. Lajos király szétküldötte a jó hirt, a magyar dicsőség hirét Európa fejedelmeihez és megkérte őket, hogy a zárai békekötést hirdessék ki fővárosaikban. Ő maga igazi vitéz létére Szent-György érdemeinek és pártfogásának köszönvén győzelmét elrendelte, hogy a szentnek veszprémi basilikájában, »mely faragott kövekből épült és csodaszép festményekkel volt ékítve, és melyben a szentnek koponyáját aranyos hermában őrizték,« naponkint szent misét mondjanak, mi végre Gyimótfalvát ajándékozta a veszprémi egyháznak. Erzsébet ifjabb királyné pedig valószinüleg ekkor ajánlotta föl a zárai templomnak az ott kötött béke emlékeül Szent-Simeon ezüst koporsóját, e nagyszerü művet, melynek párját hiába keressük az osztrák-magyar monarchiában.[1]

[1] Nagy Lajos, 305—335.

III. FEJEZET.

Bosnya ügyek. Magyar hadak a szentszék szolgálatában.

Kanizsai István zágrábi püspök és Lajos király követe VI. Incze pápánál, mint érintők, három irányban kötötte le urát esküvel a szentszéknek: hogy háborút indit a szerbek ellen, az egyházi szakadást Bosnyában megszünteti, s végül, hogy az egyházat tartományai visszaszerzésében az Ordelaffik és Manfredik ellen segitendi. Végezvén a velenczei háboruval, elkövetkezett annak ideje, hogy Lajos király igéretét beváltsa, és habár nincsenek kimeritő tudósitásaink, nem hiányzanak biztos adatok arra nézve, hogy Lajos szavát tartotta. Első sorban megkezdette a háborut Szerbia ellen. Csúzi János, Dalmát- és Horvátország bánja, Knin̄ből 1358 október 6-án irja a velenczei signoriának, hogy a magyar király háborút visel Szerbia királyával, ki ellen nehány hajót szándékozik ő is küldeni; kéri tehát, hogy a velenczei gályák ne akadályozzák utjokban e hajókat. Azonban a hadjárat nem jó eredménynyel folyt, minthogy a szerbek béketárgyalásokat szinlelve, kétszer is megverték a magyar sereget. E hir nagyon megszomoritotta Lajos királyt. Összehítta országa valamennyi nagyjait; Kázmér lengyel király is részt vett a tanácsban, hol azt végezték, hogy a király általános felkelést rendeljen s önmaga is részt vegyen a hadjáratban, melyet addig folytassanak, mig a szerbek meg nem hódoltak és királyuk a köteles hűségi esküt le nem tette. A következő évben (1359 május 1) Kont Miklós nádor volt a szerbek ellen a sereg vezére. Lajos király csakugyan részt vett e hadjáratban, mely győzelmesen haladt Szerbországon végig Rigómezőig. Azonban e hadjáratnak nem volt tartós eredménye; minthogy alig hagyták el a magyar hadak Szerbiát, Vojnai Vojszláv szerb főur már is (augusztus 6) Ragusa kapui előtt fosztogatta e város kereskedőit. A kérdésre: miért cselekszi ezt? azt felelte, hogy a szerb király hagyta meg neki viszonzásul, amiért a magyar király Szerbiát pusztitotta. Ragusa tehát urához, a magyar királyhoz fordult, ki ugyanezen 1359. év őszén Erdélyben is gyüjtött sereget, és másodszor tört Szerbországba. Nyoma van a szerb hadjáratok folytatásának 1363-ig, mig végre Dusán czár fia, V. Uros István, kénytelen volt Lajosnak alávetni magát és a magyar korona felsőbbségének meghódolni.

Ép igy megtartotta Lajos azt az igéretét is, hogy a szentszéket az egyházi állam visszafoglalásában segitendi, és ama barátságos viszony, mely a magyar királyi ház és a szentszék közt ez által létrejött, nem kevesebb hasznára vált az egyháznak, mint a magyar államnak, mely ekképpen vezérszerepet játszott Európa politikájában.

Azóta, hogy a pápák Avignoba tették át lakásukat, az egyházi állam birtokai csak a papiroson voltak az övéik. A tényleges urak a pápa-

ság hűbéresei vagy helytartói, az úgynevezett signorok vagy zsarnokok a De-Vicok, Malatesták, Ordelaffik, Da-Polenták, Brancaleonik, Della-Cimák, Manfredik, Simonettik, Trincik, Gaetanik, Esték, Viscontik és többen mások valának, ghibellin érzületű urak, kiknek legkisebb gondjok is nagyobb volt annál, hogy földesuroknak, a pápának engedelmeskedjenek, vagy neki szolgáljanak.

VI. Incze tehát, mihelyt elfoglalta Szent-Péter székét, föladatává tette az egyházi állam tartományait visszavenni. Szerencséjére Albornozban, a Szent-Kelemenről, később Szent-Szabináról nevezett biborosban oly férfiu állott rendelkezésére, kinek hadi és politikai képességei egyaránt megfeleltek a nehéz föladatnak, melyet a pápa eléje szabott, megbizván őt (1353 június 30) mint követét és általános helytartóját az olasz egyházi területen, hogy a signorok gazdálkodásának vessen véget. Albornoz rövid időn végzett a kisebb signorokkal, fegyveres erővel és ügyes alkudozással visszaszerezte a patrimoniumot és a spoletoi herczegséget, sőt legyőzvén a Malatestákat, majd kiegyezvén velök Lajos magyar király közbenjárásával, a Marcáknak is ura lett. Csak Ordelaffi Ferenczczel és a vele szövetkezett Faenzai Manfredi Jánossal s Vilmossal nem tudott végezni. A Manfredikkal még előbb. Miután keresztet hirdetett ellenök, melyet a Malatesták is fölvettek és Faenzát elpusztitották, a Manfredik az egyház kegyelméhez fordultak és Lajos magyar király e végből küldött követeinek kérésére igen előnyös békét nyertek. Albornoz kiközösitette Ordelaffit, tilalom alá rekesztette területét, keresztes háborut hirdetett ellene; Ordelaffi csak nevette a vihart, mely feje fölött tornyosult. Midőn az őt kiközösitő csengetyű hangját hallotta, a város valamennyi harangját meghuzatta, melyek zugása közben viszont megátkozta a pápát, biborosait és nevetve biztositá barátjait, hogy az anathema daczára csak úgy izlik neki a kenyér, hús és bor, mint azelőtt. Ezen istentelenségét kegyetlenséggel párositotta: a forlii püspököt elüzte, a papokat, kik az interdictum miatt misézni vonakodtak, lenyakaztatta, felköttette, megnyúzatta. De a harag még se vakitotta el annyira, hogy minden eszközt föl ne használt volna védelmére. Fölkérte a Viscontiakat, Galeazzot és Barnabást, hogy legyenek segitségére, előadván, miszerint Albornoz czélja nem más, mint az összes ghibellineket megalázni s Olaszországot egészen meghóditani. Landau gróf nagy zsoldos kompániáját is zsoldjába fogadta.

Albornoz válságos helyzetbe jutott; Lajos királynak sietnie kellett, hogy igéretét beváltsa. A velenczei szárazföldi területen működő csapatok egy részét Laczkfi István vezérlete alatt Albornoz segitségére küldötte tehát, ki akkor — mint mondani szokás — két kézzel küzdött az egyház ellenségeivel. Mig hadai felét Landau ellen küldötte, kit szerencsés alkudozással és a magyar király segitségével végre is eltávolitott, a másik felével Cesenát ostromolta, melyet Ordelaffi férfias lelkü felesége, Marzia, hősies elszántsággal védelmezett. A pápai seregek győzelmüket nem kis részben köszönhették

a magyaroknak, kik nem egy várost, helységet és váradot elfoglaltak, az egyház engedelmességére visszavezettek és Albornoz biborosnak átszolgáltattak. A pápa melegen meg is köszönte Lajos királynak a nagyszámu fegyveres népet, melyet az egyház segitségére küldött. Viszont kivánta, hogy Isten számos gyermekkel vegye körül a magyar trónt: nyilván mert tudta, hogy Lajos királynak is ez volt legforróbb, de még betöltetlen óhajtása. Köszönetet mondott a pápa az esztergomi érseknek is, akkor még Vásári Miklósnak, mivel neki nem kis része volt a segitség küldésében. Reméli, hogy a vitéz magyarok segitségével letördeli a lázadók szarvait; de mert erre idő kell, kéri Lajos királyt, hagyja ott hosszabb ideig csapatjait, minthogy már a magyar neve is félelemmel tölti el az ellenséget (1357 május 1.) Lajos király nemcsak teljesitette a pápa kivánságát, hanem ujabb csapatokat küldött az egyház segitségére. Sőt úgy találjuk, hogy Laczkfi Miklós 1358 október 6-án még mindig Olaszországban tartózkodik a magyar király segitő hadával.

Nagy szükség lehetett Laczkfi Miklósra, minthogy Albornoz biboros, ki Fanoban 1351 április 29-én és következő két napon az egyházi állam nagyjaival gyülésezett, és hires constitutióit kihirdette, ugyanekkor köztudomásra hozta, hogy Itáliát nem sokára elhagyja, egyuttal bemutatta utódját Androin de la Roche clugnyi apátot és pápai követet. Megütközéssel értették a jelenlevők a biboros szavait. Tudták, mily veszedelem érheti az országot, ha a háborunak közepette a biboros elhagyná. Ő értett mindenhez, vezetett, intézett mindent, benne összpontosult mindenek szeretete és bizalma. Kérték tehát, és e kérelemhez járult a clugnyi apát is, hogy legalább szeptemberig ne mondjon le. Július 21-én capitulált Cesena, julius 25-én Bertinoro; de Forliban tartotta magát Ordelaffi, midőn Albornoz szeptember elején Avignonba távozott. A clugnyi apát, Albornoz tehetetlen utódja, meginditotta Forli ostromát, de azt az év végén kénytelen volt abba hagyni. 1358-ban új hadakat, mint láttuk, magyarokat is kapván, ismét hozzá fogott az ostromhoz, de Ordelaffin kifogni annál kevésbbé tudott, minthogy sikerült ennek a nagy csapat maradványait zsoldjába fogadni.

Végre belátták Avignonban, mekkora hiba volt Albornoz visszahivása, és sürgősen kérték, térjen vissza az egyházi államba, hol 1358 végén ismét működésben találjuk. Legelsőben a nagy csapattal igyekezett egyezségre jutni. Lajos király is közben járt, Tamásfia Miklóst küldvén Landau grófhoz. Nehéz volt egyezkedni a »Béliál fiával«, de elvégre is nagyobb zsoldért ott hagyta kisebb zsoldot fizető urát és kivonult az egyházi államból. Forlival és Ordelaffival is végzett Albornoz vitézsége és bölcs mérséklete, Ordelaffi 1359 július 4-én megadta magát a biboros kegyelmére, melyben nem csalódott. És igy Romagna ismét elfogadta a pápai uraságot. Igen ám, ha a hydrának új s ezúttal leghatalmasabb feje nem nőtt volna Milano herczegében, Visconti Barnabásban, ez alacsony és közönséges lelkü zsarnokban, ki még azzal sem fárasztotta magát, hogy alávalóságát

palástolja. Követelte Bolognát, melyet VI. Kelemen pápa a Viscontiaknak tizenkét évre átengedett, miután ez időszakaszból még négy év hátramaradt. De elhallgatta, hogy a kikötött hűbért soha se fizette meg, sőt Bolognát évek előtt Oleggio Jánosnak adta át, kitől azt az egyház visszaszerezte A szentszék e körülményeket emlékezetébe idézte és követelését visszautasitotta, mire Barnabás hadizenettel válaszolt. Négyezer lovassal, ezerötszáz magyarral, kik valószinüleg a velenczei hadjárat után szegődtek hozzá, négyezer gyalogossal és ezer ijászszal indult hadnagya, Este Ferencz, a bolognai területre. Albornoz kényes helyzetbe jutott. Nem volt pénze, tehát hadserege sem. A pápa ugyan fölhatalmazta, hogy egyezkedjék Lajos királylyal vagy biztosaival a küldendő segélyhadak fizetsége és ellátása iránt.

Bologna.
(Rajzolta Székely Árpád.)

De éppen erre hiányzott a költség. Albornoz eladta saját ezüstjét is, hanem az érte bevett 30,000 aranyból nem sokra tellett. Pedig Bolognával, melyet Visconti hadai keményen ostromoltak, minden veszve látszott. VI. Incze pápa tehát megint csak »a római egyház fiához,« a magyar királyhoz folyamodott, ki »nemcsak hatalmára, de személyére (egyeniségére) nézve is meghaladta az összes keresztény fejedelmeket«. Lajos király János kalocsai prépost által meg is intette Viscontit, hogy tartózkodjék Romagna pusztitásától, Bologna ostromától. Hanem Barnabás siketségre vette a baráti jó szót. A pápa tehát új kérelemmel ostromolta a magyar királyt, a vicenzai püspököt küldvén hozzá, hizelgő leveleket iratott a két magyar királynénak, főpapoknak, főuraknak, hogy ők is szószólói legyenek az egyháznak, melynek ügye veszendőben vagyon. Csakugyan minden pillanatban

várták Bologna elestét, midőn Visconti 1360 szeptember 15-én Bologna alatt tábort bontott, abba hagyta az ostromot és Milanoba vissza sietett. E gyors futást azon hir okozta, hogy tekintélyes magyar hadsereg közeledik. A hír való volt. 1360 szeptember 30-án hétezer magyar »mint megannyi oroszlán és párducz« érkezett Bolognába. Hadnagyuk Meggyesaljai Mórócz Simon, a Pok nemzetségbeli Móricz fia volt, Pozsony, Győr és Bakony főispánja. Hétezer magyarral végezhetett volna valamit Albornoz biboros; de a régi igazság, hogy pénz nélkül nem lehet hadat járni, ujra igaznak bizonyult. Meggyesaljai Mórócz Simon annál kevésbbé volt képes népét összetartani, minthogy Albornoz nem volt képes azt fizetni. Kárpótlásul Malatesta Galeotto vezérlete alatt ellenséges területre, Parmába és Modenába vitette a magyarokat. Itt huszonöt napig, ellenállást nem találván, mindent elpusztitottak. Miután pedig amit találtak fölemésztettek, visszatértek Bolognába, honnét, tekintettel Albornoz üres kincstárára, szétoszlottak. Egy részök, mintegy 2500 lovas, zsoldos haddá alakult és a siciliai király szolgálatába lépett; más részök visszatérő utjában Visconti zászlai alá szegődött. Vezérök, Simon ispán, kit az olaszok »Simon della Morte« néven neveztek, visszatért Magyarországba, hol a király igen barátságtalanul fogadta a kegyvesztettet. Mondják, hogy a magyar segitő had szétzüllését Visconti bőkezüsége idézte elő, ki a helyett, hogy megütközött volna vele, czélszerűbbnek találta megvesztegetni a főbbeket. Barnabás tétlensége és levele Albornozhoz, melyben gúnyosan azt irta neki: »A rettegés, melyet nekem okozni akartál, gyalázatodra fog fordulni«, megerősiteni látszik a föntebbi hirésztelést.

A magyarok távoztával Albornoz csaknem minden hadierő nélkül maradt, míg a gazdag Viscontinak sikerült Landau népeit is zsoldjába fogadnia. Minden arra mutatott, hogy Visconti az ellenségeskedést mielőbb ujra megkezdi és Bologna bevételével tetézi. Albornoz kétséges helyzete tudatában elhagyta Olaszországot és márczius közepén Magyarországba indult, egyenesen Lajos királyhoz, ki Zágrábban tartózkodott, hogy a szerb hadjáratra készüljön. Jó reménynyel kecsegtette magát az ékesszóló főpap; de a mit kieszközölhetett, csupán Lajos király parancsa volt, melylyel megtiltotta a Barnabás zsoldjában állott magyaroknak, hogy az egyház ellen harczolni merészeljenek.

Hogy Lajos király Albornoz segitségére ujabb csapatokat nem küldött, ezt a krónikások különféleképen magyarázzák. Némelyek szerint valami nagy czímen felül azt kivánta a pápától, hogy ő szentsége födözze a költséget a magyar hadak olasz utjához, s e mellett amit azok elfoglalnak, az maradjon magyar kézen. Mások szerint azt óhajtotta, hogy a pápa mentse őt föl a keresztes hadjárat fogadalmától, melyet a pattii püspöknek tett, és választassa el mindeddig magtalan feleségétől Vannak, kik azt az állitást koczkáztatták, hogy Visconti megvesztegetésében kell Albornoz kudarczát keresnünk. Hogy Lajos restelte a szégyent, mit

segitő hada a pápai kincstár tehetetlensége miatt hozott reá, valószinünek tartjuk; azért is méltán neheztelhetett, hogy a pápa — letelvén a három év — nagy áldozatai daczára megvonta tőle a magyar egyház tizedét. De Albornoznak adott tagadó válaszát nyilván azzal okolta meg, hogy a ravasz Visconti Barnabas, ki ellen a pápai követ a segitséget kérte, éppen őt szólitotta föl békebiróul ügyében az egyház ellen; következőleg mint választott biró nem foghatott fegyvert az ellen, ki őt bizalmával megtisztelte. Mert hogy nem a pápaság ellen táplált boszús indulat vezette Lajos királyt ez elhatározásában, kitetszik föntebbi hatásos tilalmán kivül abból is, hogy utóbb mégis küldött ötszáz válogatott lovast Bolognába a pápának Czudar Péter bán hadnagysága alatt.

*

A XIV. század közepe táján az Athosz hegyén, a szerzetesek e földi paradicsomában, a mysticismus sajátságos neme fejlődött ki. A hesychasták (mert úgy nevezték őket) rajongásából iszonyú vallási viták keletkeztek, melyek fölött zsinatok mondottak átokkal súlyositott itéleteket. E mellett Bogomil tanai új és mély gyökeret vertek a szent hegy örökzöld ligetében. Élt Thessaloniában egy Iréne nevű apácza, ki titokban a bogomilismust tanitotta. A barátok, kik nem éppen jámbor czélokból sereglettek körüle, fogékony hallgatóivá lettek, s az új tanokat elterjesztették az egész Athoson, el az egész Balkán-félszigeten. Egy Theodosit nevű konstantinápolyi csavargó barát vetődött mindenfelé. Orvosi ismereteivel utat talált nagyokhoz, kicsinyekhez és nemcsak a hesychasták elveit tanitotta, hanem a pogányság maradványait is fölélesztette. A szent tölgy újra isteni tiszteletben részesült, juhokat és bárányokat öltek meg tövében, mignem Szent Theodosij kivágatta. Theodosij után két előzött barát jött Tirnovóba. Az egyik (Bosota,) oly isteni kinyilatkoztatásról beszélt, melynek sugallatából kigúnyolta a szentek képeit, becsmérelte magát az istenembert, megvetette a munkát és házasságot. A másik Lázár csupaszon járkált az utczán, tana az orosz szkopczok tanának mintája lehetett. A durva adamismust pedig Theodosij, tudatlan és neveletlen szerzetes terjesztette; a házasság káros voltáról papolt, mi által sok asszonyt, férfit, ifjút és öreget gyüjtött maga köré és kivonult velök rejtett völgyekbe, barlangokba.

Ez a feslettséggel párosult vallástalanság sehol se terjedt el annyira, mint Boszniában. A »tót egyház«, mint a patarénusok vagy bogomilek magokat hitták, egész Bosnyát elárasztotta, míg a katholikus egyház ugyanott napról-napra hanyatlott. Már a bosnya püspök se lakott otthon hanem kiszorult Gyakovárra (ma Diakovár), a pécsi egyházmegyébe. Keserűen panaszkodott XXII. János pápa, hogy Bosnyában, »az eretnekek hazájában a papok hanyagsága miatt annyira elszaporodott a hitetlenség, hogy a templomok pusztulnak, az egyházi rend ki van gyökerezve, Krisztus szentségeit gúny tárgyává teszik, szent testét lábbal tapodják, a kereszt-

NAGY-LAJOS

Az Athenaeum nyomása.

IK KETTŐS-PECSÉTJE.

Az Athenaeum kiadása.

tet nem tisztelik, nem áldoznak, sokan a keresztséget sem ismerik.« Kéri azért Subich Mladent, a horvát és bosnya bánt, irtsa ki az eretnekséget.

Mladen még katholikus volt, hanem utódja Kotromanics István bosnya bán (1322—1353), jóllehet előbb szintén nem nagy barátja vala a bogomileknek, szükségesnek találta a keleti kereszténységhez csatlakozni. Csak azután, hogy a lengyel Erzsébetet nőül vette, s így sógora lett I. Károly magyar királynak, iparkodott őt XXII. János pápa megtériteni. De iparkodásának egyelőre nem sok eredménye volt, mivel úgy találjuk, hogy a bogomilok még a szomszéd Horvát- és Dalmátországban is elterjedtek, annyira, hogy Spalato és Trau városok törvényt hoztak, melylyel kitiltották őket területökről; »ha pedig mégis betolakodnának, meg kell égetni őket és javaikat elszedni.« Sőt a pápa azon aggodalmában, nehogy szakadás jusson a püspöki székbe, megtiltotta a bosnya káptalannak mindenkorra, hogy a netán megürülő püspökségbe főpapot választani merészeljen, magának tartva fenn annak betöltését. Mindez keveset használt. A pápa maga panaszkodik, hogy az eretnekség inkább-inkább gyarapszik Bosnyában, mert immár maga Stipo (István) bán és a főurak pártolják. Kéri tehát a horvát főurakat, hogy Nelipich kníni grófot, ki önként ajánlkozott a katholicizmus védelmére, mindenképpen támogassák. Tudni való azonban, hogy Nelipich régóta ellensége volt Kotromanics István bánnak és önző czéljai elérésére alkalmasnak találta ellenében kijátszani ezt a kártyát, valószinűleg inkább gyűlöletből iránta, mint az egyház iránti szeretetből. Semmiképpen sem az ő érdeme tehát, hanem I. Károly magyar királyé, hogy rábeszélése által a bosnya bánt visszatéritette a nyugati kereszténységhez.

Kotromanics István érme.

Ideje is volt; minthogy Bosnyában a katholikus istentisztelet végképp megszünt és a templomok romokban hevertek. Károly király ajánlatára oda küldötte a pápa Gellért atyát, a minoriták generálisát, kit ugyancsak Károly óhajtásához képest Kotromanics István bán kegyesen fogadott, megigérvén neki, hogy a templomokat fölépitteti és az istenszolgálatot fölvirágoztatja, jóllehet tartott tőle, hogy alattvalói, a bogomilek ez esetben a szomszéd félhitű szerbeket segitségül fogják híni. De ezen aggodalma daczára is hajlandó volt István bán a pápa óhajtását teljesiteni és a bogomileket üldözőbe venni, ha viszont a pápa s a magyar király őt oltalmokról biztositják. A pápa azonnal biztositotta őt kegyelméről és legott megkereste a magyar királyt is, hogy minden igyekezettel istápolja a bosnya bánt, hogy kiirthassa országából az eretnek, gonosz járványt, visszaállithassa az igaz Isten tiszteletét és a lerombolt egyházakat az úr dicsőségére fölépithesse. Kotromanics István aztán visszatért a nyugati kereszténységhez és példáját

számosan követték nagyjai közül. A bosnya püspök is visszaköltözött hazájába; a macarscai püspök is visszanyerte egyházmegyéjét, sőt a pápa Delminiumban vagyis Duvnóban új püspökséget alapitott. Volt tehát immár három püspöksége Bosnyának: a bosnyai a szoros értelmében vett Bosnyaország számára, mely a kalocsai érsek, mint metropolita alá tartozott; továbbá a macarscai és delminiumi Halma (Hum) és a bosnya melléktartományok részére, melyek a spalatói érsekség alá tartoztak.

Mint a mondottak után előre volt látható, az ellenségeskedés Szerbia és Bosnya közt kitört. E háborúnak egyik részlete, hogy Kotromanics, kit Lajos király híven istápolt, 1349 körül hatalmas sereggel betört Szerbországba és annak egy részét elpusztitotta. Dusán mérges panaszokat hallatott e miatt, és megkereste a velenczei köztársaságot, járjon közbe, hogy Kotromanics neki elégtételt adjon és óvakodjék hasonló kártevésektől. (1350. április 13.) Mivel pedig Velencze közbenjárása eredménytelen maradt, Dusán is megtámadta Boszniát épp azon időben, mikoron Lajos király második nápolyi hadát járta. Kotromanics kénytelen volt hegyeiben és erdeiben keresni menedéket, míg Dusán Bobovácz várát, melyben a bán szép leánykája Erzsébet, a későbbi magyar királyné tartózkodék, hadával körülözönlötte. Sok bosnya főúr, a bogomilek nyilt és titkos pártolói, csatlakoztak a czárhoz, de Bobovácot bevenni nem tudták és be kellett érniök a védtelen tartomány pusztitásával. Érintettük már, hogy Lajos király, amint visszaérkezett Olaszországból, segítségében részesitette bánját, kinek nemsokára azután, mint szintén előadtuk, leányát feleségül vette. Kotromanics azonban nem sokáig gyönyörködött leánya szerencséjében: még azon évben, 1353. szeptember 28-án meghalt. Ügyes, de nem mindig őszinte politikájával rakta meg alapját, hogy Bosznia — rövid ideig ugyan — előkelő szerepet játszott a Balkán-félszigeten.

Tvartkó István érme.

Kotromanics István bánnak nem maradt fia, a báni méltóság tehát átszármazott öcscsének, Ulászlónak fiára, Tvartkó Istvánra, ki helyett, minthogy kiskorú volt, anyja, Subich György leánya, Ilona kormányzott. A jó viszony Lajos király és bánja közt csakhamar meglazult. Mi volt e viszály oka, kitetszik Gál főesperes leveléből, melyet püspökének, Kanizsai Istvánnak 1358. julius 7-én irt: »A király és a bosnya bán közt helyre állott a béke és egyetértés akképpen, hogy a bán a halmai területet, minden hozzá tartozó várral, átengedte az ifjabb királyasszonynak; viszont a király megerősitette a bánt és öcscsét Bosnya és Ozora birtokában azon föltétel mellett, hogy a bán ismerje kötelességének a patarenusokat és eretnekeket országából száműzni, a királynak hűséget tartani, minden hadjáratában, valahányszor fölhívja, szolgálatára lenni, azonfölül vagy ő, vagy öcscse folytonosan a királyi udvarban tartózkodjék.« Tehát a viszály oka

az volt, hogy Tvartkó nem akarta kiadni a magyar királynénak Halmát, melyet ez valószinűleg mint atyai örökét és hozományát követelt. De miután e követelésnek eleget tett, a béke helyreállott. Csakugyan úgy találjuk, még 1358-ban, hogy Csúzi János, a horvát és dalmát bán, egyúttal Halma kormányzója, Farkas (Vuk) pedig, Tvartkó öcscse, Lajos király udvarában tartózkodik.

De a jó egyetértés sokáig nem tartott; megbontotta nyilván azon körülmény, hogy Tvartkó vagy nem tudta, vagy nem akarta a bogomilek túlkapásait megfékezni. 1363 júniusában tehát Lajos király két sereget inditott Bosznia ellen. Az egyiket Fraknói Miklós esztergomi érsekre és Kont Miklós nádorra bízta. E sereg Ozorába tört és Szreberniket körültáborlotta, hogy megvegye, ami azonban nem sikerült. Ezen hadjárat alkalmával történt, hogy az érsek és királyi kanczellár sátrából a nemes érczből készült királyi pecsétnyomókat azok, kiknek őrizetére az érsek bízta volt, ellopták, és — mint utóbb rájöttek — Beszterczén valamely ötvösnek eladták. A király, mint a krónikás egyenesen megjegyzi, ezzel nem törődött, hanem új pecsétnyomókat készittetett, azokat ismét az érsekre bízta, hogy vele az elorzott pecsét alatt kiadott okiratokat is újból megerősitse, mint ez számos okiraton mind e napig előfordul. A másik sereg, melyet a király vezetett, Plievába jött Szokol vára alá, hogy azt elfoglalja. De jóllehet ez se sikerült, nagy félelem szállotta meg a báni családot, mire abból következtetünk, hogy Celsi Lőrincz Tvartkót, »Isten kegyelméből egész Bosznia bánját«, öcscsét Farkast és anyjokat Ilonát megkeresésökre fölvette Velencze polgárai közé. Ami nyilván arra mutat, hogy nem érezték magukat biztosan hazájokban, és szükség esetére Velenczében menedéket reméltek találhatni. E félelem nem volt alaptalan, minthogy 1365-ben csakugyan lázadás tört ki Boszniában, Tvartkó anyjostul menekülni kényszerült és Lajos királynál keresni pártfogást, melyet meg is nyert. A lázadás kitöréséről a következőkben értesülünk: A velenczei doge azon panaszára, hogy a bosnya hamis pénz miatt sok kárt szenvednek a velenczei kereskedők, azt a választ adta Tvartkó, hogy ezt fájlalja ugyan, de az ő nemesei hűtelenek Isten ellen és ő ellene. Őt és anyját az országból gyalázatosan kivetették, elkergették. Isten után csakis Lajosnak, a magyar királynak köszöni, hogy valamiképpen ismét visszafogadták őket saját országukba, jóllehet nem az egészbe. Azért valameddig teljesen meg nem erősödik, nem büntetheti a bűnösöket. Tvartkó e levelében »Isten és ura királya, Lajos király kegyelméből« nevezi magát bosnya bánnak.

Ugy látszik, ez utóbbi lázadásnak inkább katholikus szine volt, minthogy a lázadás élén Tvartkó öcscse, »Farkas István, az ifjabb bosnya bán« állott, kit bátyjának végre is sikerült az országból kiszoritani (1367). Raguzából, ahova menekült, önérzettel telt levelet irt V. Orbán pápának, melyben magát, ellentétben a legtöbb előbbi bosnya bánnal, nyiltan hű katholikusnak vallja és keserűn panaszkodik bátyjára, az eretnekek párt-

fogójára, ki őt örökétől megfosztotta és üldözi. A pápa, ha csakugyan ekképen állana Farkas ügye, miként előadja, Lajos király oltalmába ajánlotta az ifjabb bosnya bánt (1369. deczember). Más és alaposabb panasza is volt a pápának a bosnya bán ellen. Tvartkó, »a te alattvalód« — írja a pápa 1370 április 8-án Lajos királynak — és anyja ennek unokáját (Katalint), a Subich Gergely leányát, nevelés és kiházasitás végett magukhoz vették; most pedig feleségül kivánják adni szülei megegyezte nélkül (Vukasin) szerb király félhitű fiának. A pápa ezt megtiltja és utasitja Tvartkót, hogy a leányt vagy szüleinek adja vissza, vagy küldje Lajos magyar király udvarába.

Ez alatt a térités szakadatlanul folyt, főleg Peregrinusnak, Bosznia tudós püspökének buzgó közreműködésével. Nemcsak Boszniában, de Szerbországban és Besszarábiában is nagy volt az aratás, de kevés az arató. A ferenczieknek bosnya vikáriusának kérésére fölhítta tehát XI. Gergely pápa a szent-ferenczrendi kolostorok főnökeit, különösen Assisiét, hova Portiunculára sok szerzetes összegyülekezik, engedjenek alkalmas rendtársakat, hatvannál nem többet, a nevezett tartományokba menni. Egyúttal megengedi Lajos magyar király, »a legkeresztényiebb fejedelem« megkeresésére, hogy ott tizenkétzárdát épitsenek senki ellenmondásával nem törődvén.

Tvartkó István pecsétje.

E részről tehát nem volt baj; hanem annál nagyobb volt a veszedelem a törökök részéről. Huszonöt esztendő alatt a törökök nagyszerű átalakitást végeztek a Balkán-félszigeten. Thráciában egész otthonosak voltak már; Byzancz aléltan várta halálát; Bolgáriától, Maczedóniától, Albaniától, a hellén félszigettől nem volt mit tartaniok. Csak még három állam: Szerbia, Bosznia és Zeta volt hátra. Szerbia azonban a maricai ütközet óta nagyot sülyedt. Lázár, az ország uralkodója, nem császár, nem is király, hanem csak fejedelem, knéz czímet viselt. Tőle csaknem függetlenül uralkodott Brankovics Vuk Pristinában, miközben hatalommá fejlődött Tvartkó, Stracimir bolgár fejedelem veje és a magyar király kegyelméből Bosznia bánja. Anyai ágról, mint Dragutin király unokája, ő volt az utolsó Nemánya és a szerb trón örökösének tartá magát. Milesevóban, szent Száva sírjánál, 1376-ban királylyá koronázták tehát és e czimet vette föl: Szerbia, Bosznia

a tengervidék és a nyugati tartományok királya. A déli szláv történetírók azon állitása, hogy Tvartkó, midőn magát királynak koronáztatta, lerázta egyúttal a magyar király főhatóságát: semmivel sincs indokolva. Sokkal valószinűbb, hogy a bosnya bán hatalmának terjeszkedése Szerbia rovására, amint kezdettől fogva a magyar király érdekében állott, úgy királylyá koronáztatása a magyar király jóváhagyásával és engedelmével történt, Lajos király mindhalálig főura maradt Boszniának. Kitünik ez abból is, hogy midőn Tvartkó hatalmát Ragusa és Cattaro felé akarta terjeszteni, de Ragusa panaszt emelt e végett közös uroknál, a magyar királynál: Tvartkó szó nélkül letett tervéről. Még inkább Tvartkónak sutischai királyi udvarában 1385 márczius 28-án (tehát Lajos király halála után) kelt leveléből, melyben biztosítja kedves komáját, Garai Miklós nádort, hogy iránta, Erzsébet és Mária királynők, azonképpen Hedvig lengyel királynő iránt törhetetlen hűséget fog tartani.

IV. FEJEZET.

A törökök fellépése és az aldunai fejedelemségek.

A Dusán szerb czár és a szentszék közt folytatott levelezésben, melyről fölebb emlékezénk, érdekes a pont, melyben a traui püspök által arra kéreti a pápát: kegyeskednék a törökök ellen inditandó hadjárat fővezérévé őt, a szerb czárt kinevezni. Az előadottak után nem valószinűtlen, hogy a szerb czár a török veszedelmet és készségét a törökök ellen küzdeni, miután a pápák ismételten keresztes háborút hirdettek ellenök, első sorban a pápa jóindulatának megnyerése végett tolta előre.

Másrészt azonban nem kis gondot okozhattak akkor már a szerbeknek a törökök, kik, míg Dusán nyugaton nyesegette a görög birodalmat, a keleten épen úgy müvelkedének. A pápa volt az első az európai fejedelmek közt, ki figyelmeztetett a török veszedelemre. 1343 szeptember 30-án irta a magyar nemzetnek: »A népek, melyeket köznyelven törököknek neveznek, egybegyüjtvén nemzeti erejöket, sok hadi hajóval Romániára, a keleti császárságra törtek; egyes helyeket és szigeteket elfoglalván, azokat tüzzelvassal pusztitják, a lakosokat rabszíjjra füzik, eladják és hithagyásra kényszeritik.«

A törökök, midőn Európába átjöttek, szervezetökkel és hadi gyakorlottságokkal a Balkán-félsziget népeit minden tekintetben meghaladták. A hadviselés volt mesterségök és hadseregök kitünően szervezve. Kezdetben az ő hadi erejök is kiválólag lovasságban állott ugyan, de már 1330 körül a gyalogság, a janicsárok képezték annak magvát. E rendes gyalogság által bírták a városokat és várakat bevenni. Ha valamely tartományt elfoglaltak, annak maradandó meghóditásán munkálkodtak, amidőn a föld harmad-

részét Ázsiából áthozott mozlimekkel telepitették meg, viszont a hadértő és ellenállásra képes keresztény lakosságot Ázsiába szállitották.

A török birodalom megalapitója, Orkhán fia és utódja I. Murád szultán szigorú, fáradhatatlan és bőkezű fejedelem volt. Kormánya második évében elvette a görögöktől Drinápolyt, a keleti birodalom második fővárosát, melynek elfoglalása után Lalasahin török hadvezér és Rumélia első beglerbégje azonnal Bolgárországra rontott, elfoglalta Eski-Zagorát és Philippopolit, honnét a körülfekvő bolgár várakat hatalmába keritette s a

I. Murád szultán.

keresztény népeket »vojnak« czimen segitő csapataiba sorozta. Nagy szerencsétlenség volt Bolgárországra az uralkodó ház családi viszonya. Sándor bolgár czár ugyanis egy szép zsidó leányba szeretett; zárdába űzte törvényes nejét, az oláh vajda leányát, a zsidó leányt nőül vette és halála esetére úgy rendelkezett, hogy a zsidó assszonytól született fia: Sisman János legyen trónja örököse, míg az oláh asszony fiát: Stracimir Jánost Bodon (Bdyn, Widdin) tartományával hitte kielégithetni. E két testvér aztán halálosan gyűlölte egymást. Midőn tehát Sándor czár meghalt (1365),

birodalmát, melynek oly nagy szüksége lett volna egységre, felosztva, szétmállva hagyta hátra. Alsó végét a törökök foglalták el; Tirnovoban Sisman székelt, tartománya Oláhországgal feküdt szemben; Stracimir Bodonban, Bolgárország nyugati részében parancsolt, mig a Pontusvidéki résznek korlátlan ura Dobrovics volt, kitől a Dobrudsa vette nevét.

A szerbek és bolgárok pártokra oszolva, szétszakadozva, a byzanczi udvar régi pártoskodás által tönkre téve, erőtlen levén, a töröknek nem volt nehéz föladat Attikát elfoglalni és Konstantinápolyt oly szorultságba hozni, hogy császárja, V. János kénytelen volt családja kincseit előbb elzálogositani, aztán eladni Velenczében. Az ügyefogyott Palaiologos fűhöz-fához kapkodott. Elsőben a pápához folyamodott, visszatérési szándékát jelentvén be. Közben I. Murád áttette székhelyét Ázsiából Európába, Brusszából Drinápolyba. Nemsokára kezére keritette Thrácia várait és mindinkább szoritotta Bolgárországot. Sisman czár meghódolt neki, hűbért fizetett a szultánnak és nővérét háremébe küldötte. Ha már e tette sem jól jellemzi Sismant, még galádabb, amit nem sokkal ezután elkövetett. A jómagával tehetetlen Palaiologos V. János császár mindenütt segitséget keresett. Járt Velenczében, eljött Tirnovóba is. A nyomorult Sisman, Bulgária utolsó czárja, börtönbe vettette a segélyt kérő császárt. Nagy-Lajos király, ki rég forgatta elméjében a hadjáratot a hitetlenek ellen, hisz a pattii püspöknek is megigérte, s az 1358-iki zárai békekötésbe is bevette, annál inkább elérkezettnek látta az időt, hogy fogadalmát betöltse, minthogy ez által Bolgárországot, »mely születési jogánál fogva őt illeti«, Magyarországhoz szorosabban csatolni, népét a nyugati müveltség számára megnyerni reméllte. Kitetszik ez V. Orbán pápa emez magasztaló hymnushoz hasonló leveléből, melyet Lajos királyhoz intézett: »Óh legbuzgóbb fejedelem, Isten szent egyházának legszeretettebb fia, ki az ájtatosság hevétől izzón szánakozol szenvedő anyádon, és a mennyei királynak engedelmeskedvén, hadat járni óhajtasz, hogy az ő jegyesét a gonoszok támadása ellen megvédjed. Te vagy valóban a háladatosság fia, ki Isten adta hatalmadat alázatos szivvel megismervén, azt Isten kedve szerint majd az egyház gonosz fiai s ellenségei, majd a félhitűek és eretnekségben tévelygők, majd a pogányok és hitetlenek ellen igyekszel fordítani. Te vagy valóban a legkeresztényebb király, ki nem vétkes gyönyörökben hivalkodol, hanem buzgón müvelkedel üdvözitőd nevéért, földi birodalmadat e dicséretes áron az égivel óhajtván megcserélni. (1364 február 25.)

Sisman ezüstpénze.

Nagy-Lajos király a nála levő konstantinápolyi császárnak is megigérte segitségét, ha ez viszont a nyugati egyházba visszatér. János ráállott e föltételre és együtt küldöttek követséget a szentszékhez: a csá-

szár Maginkaires György konstantinápolyi lovagot, a király Szigeti István nyitrai püspököt, kérvén a szentszék hozzájárulását. De a szentszék, melynek jószivűségét az eretnekek és félhitűek annyiszor rászedték, igen huzakodva felelt a görög-magyar szövetségnek; válasza is lanyha volt. A pápa, jóllehet helyeselte, hogy a magyar király a byzanczíak védelmére vállalkozott azon czélból, hogy őket az egységre visszavezesse, a gondos és megfontolt eljárást ajánlja mégis, nehogy kárba vesszen, ami haszonra indult meg. Ugyanis, — mint ezt régi iratok tanusitják, — a byzanczíak az egyházzal folytatott hasonló alkudozásokkor mindig ravaszul jártak el s az egyházat rendesen kijátszották. A multról annál nagyobb valószinűséggel lehetett következtetni a jövőre, minthogy a byzanczíak nem meggyőződésből és tiszta szándékkal, hanem kényszerűségből, hogy a magyar király segitségét megnyerjék, fogadták a megtérést. Ezért óvatosan kell velök elbánni, és mivel az ügy hamarosan nem végezhető el, egy évet kell várni, — ajánlá a pápának — mintegy időt engedvén az igéret beváltására. Lajos király tehát ne induljon személyesen a törökök ellen; az esetben is, ha a görög császár és fiai tényleg

Stracimir ezüstpénzei.

megtértek, csak fegyveres népét küldje segitségökre: ő maga, ki jótevés nélkül meg nem lehet, időközben másféle nemes tetteket müveljen. (1366 június.)

Azonban Nagy Lajos király a bolgár czár árulásáról és a konstantinápolyi császár fogságáról értesülvén, a pápának amugy is későn fogamzott utasitását se be nem várhatta, se nem követhette, hanem míg ő maga hadra készült, egyik udvari vitézét küldötte Savoya grófjához, a görög császár unokatestvéréhez, fölhíván a grófot, hogy tengeri haddal jőjjön, mig ő (a magyar király) hatvanezer emberrel szárazon fogja megtámadni a törököt és szövetségesét, a bolgárt. Reméli biztosan, hogy a görög császárt fogságából megszabaditják, a törököt megverik és a Balkán-félszigetből kiűzik. A savoyai gróf tanácsot ülvén főembereivel, megigérte, hogy a tengerre száll népével és barátaival, és a meghatározott időre Gallipoliba érkezik. Gályákra, hogy a törökök közlekedését Ázsia és Európa közt megakadályozza, a bolgárt a tenger felől is megtámadhassa, seregét kellőleg élelmezhesse, Lajos királynak magának is szüksége volt. Nem valószinűtlen tehát, hogy ugyanazon udvari vitéz, ki a savoyai herczegnél járt, tett megrendeléseket a Provenceben és Nizzában tiz gálya készitésére. Hanem a

féltékeny velenczei kormánytanács a szentszéknél tartózkodó jegyzője által megtudta Lajos király szándékát, és fenyegetéseivel, melyeket Nápolyi Johannának, a Provence fejedelemasszonyának üzent, sikerült is Lajos király tervét meghiusitania. Nem törődve ezzel Lajos király, felültette népeit és 1365 kora tavaszán táborba szállott, megkisérlendő, mit lehetne a kereszténység közös ügye és a magyar korona érdekében cselekednie. Seregével átkelt a Dunán, Felső-Bolgárországba tört, annak fővárosát, Bodont hamarosan elfoglalta, Stracimir fejedelmet feleségével, Sándor oláh vajda leányával, kit anyja, Klára katholikus elvekben nevelt, elfogta és Horvátországban, Gumnik várában tisztességes őrizet alá helyezte. Szándéka volt-e Lajos királynak Bolgárországot, melyben előbb Hímfi Benedeket, majd Laczkfi Dénest, aztán Korógyi Fülpesfia Lászlót, és ismét Benedeket bánokul fegyveres néppel visszahagyta, közvetlenül Magyarországhoz csatolni, vagy azt Stracimirnek, mihelyt a nyugati kereszténységhez maga is, népe is áttért, visszaadni? ma el nem dönthetjük. Mégis azt hisszük, hogy ez utóbbi terv volt inye szerint, a miért az elfoglalt országban azonnal megkezdette a térítés művét, melynek nagyszerűségéről a viterboi Márk, szent-ferenczrendi tartományi főnök levele egyik rendtársához tanuskodik. E levél így hangzik: »Tegnap vettem Lajos magyar királynak és a bosnya vikáriusnak igen örvendetes levelét. Ez utóbbi jelenti, hogy a magyar király megkeresésére hat szerzetest küldött Bolgárországba, kik ötven nap leforgása alatt kétszázezer embernél többet megkereszteltek. Hanem azért ama tartomány lakosainak még harmadrésze se tért meg. Nehogy a mondott számot valaki kétségbe vonja, a király a megtértek nevét hiteles jegyzékbe foglaltatta. A főbbek jobbágyaikkal csapatosan jelentkeztek a keresztségre, az eretnekek és félhitűek papjaikkal és szerzeteseikkel visszatértek a nyugati egyházba, a patarenusok és manichaeusok a szokottnál hajlandóbbak a keresztség elfogadására. Csökkenti az eredményt a munkások, a térítők elégtelen száma és a félelem, hogy Lajos király Bolgárországot, melyet hatalmával elfoglalt, ismét elveszti. A király azt kivánja, hogy kétezer szerzetest küldjek neki és saját életét szivesen áldozná föl, hogy a tévelygőket az igaz útra vezesse.«.

Vannak, a kik nem helyeslik Lajos király térítési buzgalmát és azt állitják, háborúi a Balkán-félszigeten testvérharczok voltak, melyek megsemmisítették annak lehetőségét, hogy e népek a török félhold ellenében a magyar korona alatt őszinte lelkesedéssel egyesüljenek. Valóban téves e fölfogás. A balkán-félszigeti népek csak az esetben egyesültek volna a magyar nemzettel, ha sikerül őket kissé pallérozni. És mi nyerhette volna meg őket a műveltség számára, ha nem a nyugati kereszténység? Csak ha Lajos királynak sikerül a bolgárokat, szerbeket, oláhokat tartósan a megnyernie katholicismusnak, akkor alakulhatott volna a viszony Magyarország és e népek közt szorosabbá s a vonzódás kölcsönössé. Lajos királyt minden hitbuzgalma mellett államférfiúi nézetek vezérelték. Azon időben a

népek művelődésének egyedüli eszköze a vallás, egyedüli iskolája az egyház volt. A hanyatlásnak rohanó byzantinismus életet, erőt, szellemi lendületet a népnek nem adhatott; hátramaradás, tespedés, de sőt hanyatlás volt a keleti egyház jellege, mig a nyugati kereszténység, mely a humanismust, a tudomány és művészet újjászületését megszentelte, pártolta, a művelődésnek és haladásnak volt iskolája. Midőn tehát Nagy-Lajos a népeket a katholicismusra akarta téríteni, a humanismusnak, a nyugati műveltségnek akarta megnyerni őket, és ez által az érdekközösséget a nyugattal felkölteni és föntartani. Hogy Nagy-Lajos helyesen gondolkozott, mutatja az ötszázados tapasztalás; az idő neki szolgáltatott igazat: az ő bölcsesége és előrelátása, midőn törekvését arra irányozta, hogy a népeket civilisálja, fényesen igazolta magát.

Lajos király a fönt emlitett hiteles névsort, jelentésével a történtekről és elhatározásáról, hogy kész a török ellen keresztes hadjáratot inditani, elküldé Avignonból még mindig ki nem mozdult követének, a nyitrai püspöknek, hogy azt a szent atyának terjeszsze föl. Valószinűleg ugyanakkor értesült a pápa arról is, hogy a lovagias VI. Amadé, a savoyai gróf, franczia és olasz fényes lovagok élén már elhagyta hajóhadával Velenczét (1366 június), hogy Konstantinápolyba s onnan a bolgár partokhoz vitorlázzon. Mindezen jó hirek örömmel töltötték el a pápát és a biborosokat, kik még egy héttel előbb óvatoskodtak és a magyar királyt is óvatosságra intették. Most Maginkairest és a nyitrai püspököt az ünnepélyes consistoriumba vezették és elmondatták velük azon megnyugtató alkudozásokat, melyek a magyar király és a görög császár közt folytak. A tanácskozást aztán gyors határozatok követték, melyek értelmében a konstantinápolyi császárnak megküldötték az általa aláirandó hitvallást, és Lajos király kivánságához képest Magyarország mind az öt érsekének: az esztergomi, kalocsai, zárai, spalatoi és ragusai érsekeknek, valamint a tartományaikhoz tartozó püspököknek meghagyták, hogy keresztes háborút hirdessenek a török ellen oly teljes bucsúkkal, milyenekben a szentföldért küzdők szoktak részesülni. VI. Orbán pápa szerfölött magasztalta Lajos király hitbuzgalmát és kérte, hogy a megkezdett nagy művet Isten kegyelmével folytassa. Dicsőitéssel és hálával fordul aztán idősb Erzsébet királynéhoz, mert főleg az ő jeles buzgóságának és hathatós ajtatosságának lesz köszönhető, ha a görögök a közönséges egyházba visszatérnek, minthogy a török ellen inditandó háborút fiánál leginkább ő szorgalmazta, a miért ugyanazon lelki kegyekben részesitette, melyekkel a keresztes hadi népet kecsegteté. Irt a pápa még Kont Miklós nádornak, több főpapnak, Laczkfi Dénes vajdának és testvéreinek, Szécsi Miklós bánnak, mint Lajos befolyásos tanácsosainak; köszönetet mondott nekik és buzditotta őket, hogy a törökök kiüzését Európából Lajos királynál tovább is hathatósan sürgessék.

Nem sokára aztán, 1366 augusztus havában, megérkezett a savoyai

gról Gallipolinál, melyet a törököktől elfoglalt. Itt eléje jött a konstantinápolyi patriárka, jelentvén, hogy császárja még mindig fogságban sínlődik. A gróf a magyar király felől kérdezősködött; de az érsek nem tudott felőle semmit. »Isten neki, felelé a gróf, a magyar király ajánlkozott, hogy minden erejével segitségemre jön: az ő szavára indultam meg. Azonban ha

Nagy-Lajos fogadalmi képe.
(A máriacelli templom kincstárában.)

jő, ha nem jő: megütközöm a hitetlenekkel, a kereszténység és császár ellenségeivel.« Aztán háborut üzent a bolgár czárnak, elfoglalt néhány várat és a jól megerősített Várnánál oly egyezségre lépett a polgárokkal, hogy tizenkettőt közülök a bolgár czárhoz küld, a görög császár szabadon bocsátását sürgetni. Sisman hajlandó volt a császárt szabadon bocsátani, ha ezzel a háborúnak vége szakad. Ez örvendetes hírre a savoyai

gróf a kontantinápolyi patriárkát küldötte Sismanhoz és biztositotta őt, hogy mihelyt a görög császárt szabadon bocsátja, Várna ostromával fölhagy és haza megy. Ez így meg is történt.

Mennyi igaz van abban, a mit a savoyai krónika után elmondottunk, nehéz eldönteni. Ténynek vehetjük, hogy a savoyai gróf a magyar király hivására jött Bolgárországba, unokatestvérét a császárt megszabaditandó. Valószinű, hogy Lajos a szentszék késedelmes eljárása miatt is elkésett a találkozótól, melyet a savoyai herczegnek, ki hadjáratát hamarosan bevégezte, adott. Lehet az is, hogy Lajos király mindamellett még ezen 1366. évben haddal járt Bolgárországban, és nem alaptalan azok véleménye, kik Lajos győzelmét, melynek következtében a mária-celli templomot épittette, 1366-ra teszik. Hogy Lajos király komolyan foglalkozott a török és hűbérese a bolgár Sisman ellen inditandó háborúval, kitünik abból is, mert Velenczével sokáig alkudozott (1366 szeptember 30.—1367 márczius 5.) két hadi gálya iránt, melyekre — ugymond — szüksége van. Biztosra vehetjük tehát, hogy Lajos király 1367-ben is hadakozott a törökökkel, habár ezen állitásunk megokolására nincs más adatunk, mint hogy Carrara Ferencz, Padova ura, mint Lajos király szövetségese, 1367 elején háromszáz gyalogost küldött Velenczén és Zenggen át a magyar király seregéhez. Hogy e hadjárat szerencsés volt, kivehető abból, hogy a térités jó szerencsével folyt. Szerencsésebbek vagyunk tudósitásainkkal az 1368. és 1369. évekre nézve. Kétségtelen, hogy Lajos király 1368 októberben Bolgárországban, közel Szokol várához, november 12-én ugyancsak Bolgárországban, a Duna mellett, Szörényvár átellenében tartózkodott. Vele voltak László (valószinüleg az oppelni herczeg az ország nádora) a sereg vezére, Lendvai Miklós a sereg egyik kapitánya és mások. E hadjárat vagy a következő év végeig folyt, vagy — a mi valószinűbb — 1369-ben újra kezdődött, mivel a bolgárok ellen működött had oszlása 1369 deczember 7. napjára volt meghatározva. Ugyanezen évben, junius 22-én megjutalmazta Lajos király bolgárországi bánját, Hímfi Benedeket, testvéreit és rokonait, a

Nagy-Lajos felajánlja a mária-celli templomot.

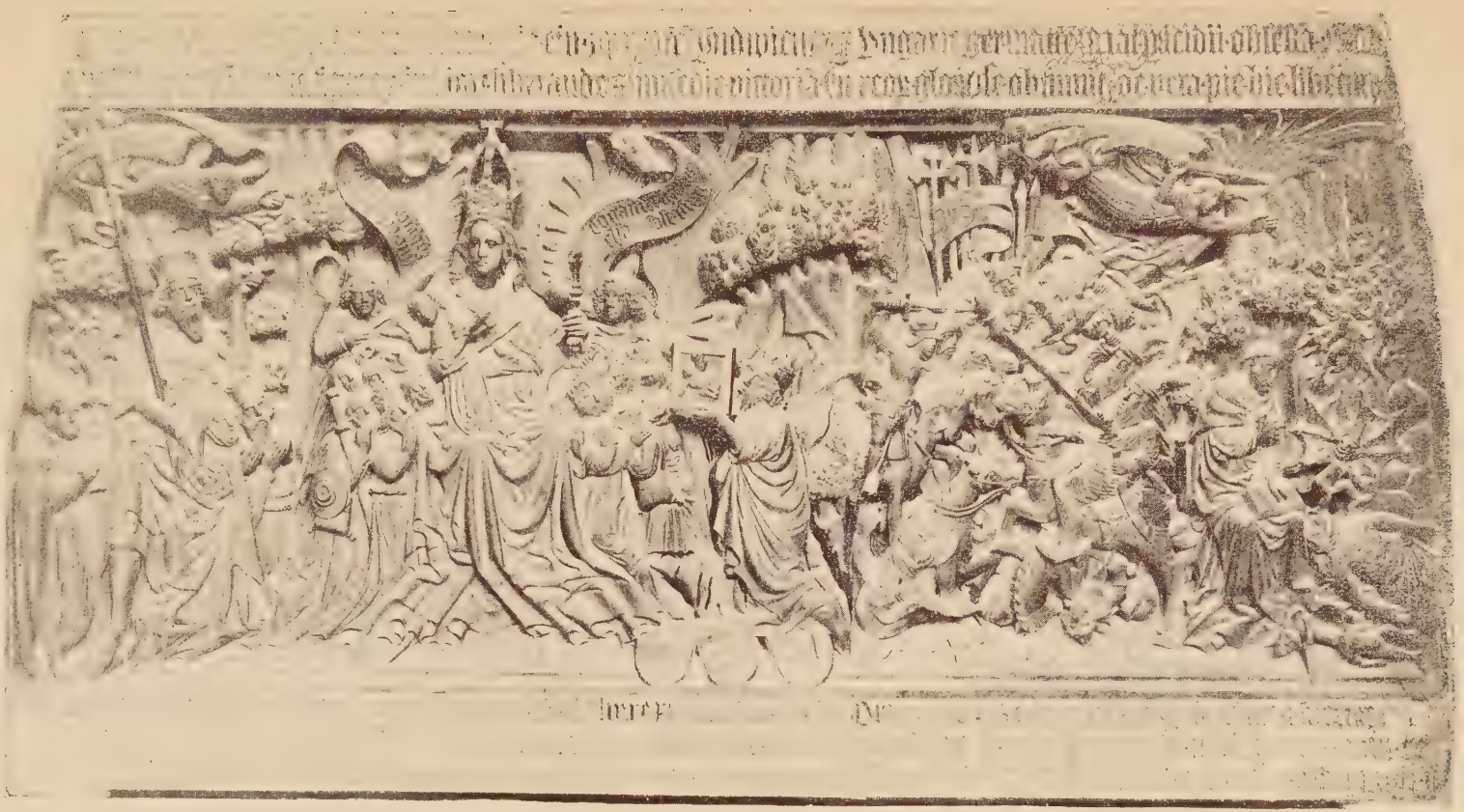

Az Athenaeum nyomása.

NAGY LAJOS DIADALA A TÖRÖKÖK FELETT ÉS A MÁRIA-CZELLI TEMPLOM ALAPITÁSA.

(Dombormű a mária-czelli templom portaleján.)

mivel Bodont és Bolgárországot sok veszély közepette megoltalmazták, és alig szenved kétséget, hogy nem sokára azután mentette föl őt e terhes hivataltól, minthogy 1370. márczius 18-án már bodoni volt vajdának czimeztetik. Lajos király aztán átadta Bodont és Bolgárországot előbbi gazdájának, Stracimirnek, hanem csak »bizonyos feltételek és szolgálatok mellett, hogy az országot az ő neve és czíme alatt kormányozza.« Stracimir megtartotta a mit igért, a pénzeken is, melyeket veretett, míg a többi bolgár fejedelmek koronát viseltek, az ő fején süveg van; mig a többi bolgár czár jogarát kereszt ékitette, annak jeléül, hogy Isten kegyelméből uralkodnak, az övén az Anjouk virága, a liliom díszlik. Nem is szünt meg mostoha testvére ellen intézett támadásaival, s egy időre Szófiát is elvette tőle; hogy pedig népe se közlekedjék öcscse népével, elszakitotta őket egyházilag is a tirnovói patriarkától.

Azonban a törökök foglalásai mind nagyobb arányokat öltöttek. Elfoglalták és adófizetőjökké tették az egész kelet-római birodalmat, sokakat rabszijra fűzvén és magukkal hurczolván; Konstantinápoly városa és annak császárja is nem csupán adózójává lett a töröknek, de ez úgy szólván kezében tartotta őket. A törökök hatalma az időben (1372. május) Magyarország, Ráczország, Albánia és Szlavónia határáig terjedt és a pápa nagyon félt, hogy az adriai tenger kikötőit is elfoglalják. Buzgón esedezett tehát Lajos királynak, minthogy gonosz idők lévén, keresztes hadat gyüjteni nem lehet, és minden remény egyedül a magyar király roppant hatalmában egyesül, ki a katholikus népeknek ez idő szerint fővédője s a hitetlenek legfélelmesebb üldözője: szálljon szembe az iszonyu veszélylyel és tartsa távol hatalmas karjával az istenátkozta ellenséget. Ő, a pápa szivesen részíti őt minden kedvezésben, és már fölhítta a velenczei dogét, hogy annyi hajót bocsásson rendelkezésére, a mennyire szüksége van. Persze sajátságos ellentétet képez a föntebbi ajánlkozással a pápa levele, melyet ugyanezen 1372. évi deczember 18-án iratott Lajos királyhoz, ki értesülvén a török győzelméről egyik hűbérese fölött, elhatározta, hogy országos hadat indit a törökök ellen, és bizva a pápa kecsegtető igéreteiben, arra kérte őt követe és jogtudósa, Bredenscheid János által, mentené föl a főpapságot a tized-adó alól egy évre, hogy az könnyebben részt vehessen a hitetlenek ellen inditandó hadjáratban. De XI. Gergely ő szentsége, kiről megjegyzendő, hogy VI. Kelemennek volt unokaöcscse, e kérelem fölött igen megbotránkozott, azt egyenesen megtagadta, okul adván egyebek közt, hogy a magyar papok amugy is gazdagok, és jól megszidta őket, a miért Lajos király közbenjárását effélékre fölhasználni merészelték. Lajos király e visszautasitás után is kénytelen volt nagyobbszerű hadjáratot inditani a törökök ellen, minthogy ezek már husz hónap óta a kelet-római

XI. Gergely pápa érme.

s bolgár birodalomnak, nemkülönben Szerbiának egyes részeit elfoglalták, elpusztitották és — úgy látszik — a tatárokkal szövetkezvén, új támadásra készültek. Hogy a folytonos háborúk által kimerült kincstáron segitsen, Katófia Beriszló erdélyi prépostot és Gereni Drugeth Miklós ungi főispánt küldötte a szentszékhez azon kéréssel, hogy miután 1373 májustól számitva egy év lefolyása alatt hatalmas sereggel személyesen indul a törökök ellen: hirdessen Magyar-, Lengyel- és Dalmátországban, valamint birodalma egyéb tartományaiban keresztes hadjáratot. A szentszék engedett Lajos király kérelmének, és meghagyta a magyar-lengyel birodalom összes érsekeinek, hogy egyházi tartományaik minden városában és egyéb alkalmas helyein hirdessék a szent keresztet.

Volt-e eredménye e készülődésnek; meginditotta-e Lajos király a tervezett hadjáratot; ha igen, mily sikerrel? E kérdésekre adatok hiában nem válaszolhatunk. Ellenben hitelesen értesülünk arról, hogy Lajos király 1377 szeptember havában tudósitotta barátját, Carrara Ferenczet, Padova urát, hogy nagy diadalt aratott a törökökön és a bolgár királyon, mely sok vérbe került, minthogy a hitetlenek háromszor annyian valának, mint a keresztények. Ez örömhirt közhirré tették, és alkalmából nagy ünnepségeket tartottak Padovában. Van adatunk arra is, hogy 1380-ban is készült keresztes hadjárat a török ellen. A mondott év február 16-án a bátai apát és a pécsi őrkanonok, mint Aragoniai János biboros és pápai követ biztosai, tanuságot vallanak arról, hogy Karánsebesi Garalyscha Jakab betette a perselybe, melyet a hitetlen török ellen inditandó hadjárat költségei födözésére fölállitottak, a kiszabott összeget.

*

Az oláhok a Balkán-féiszigeten a XIV. század első felében még igen alárendelt helyzetben voltak. A szerb okiratokban csakúgy mint Dusán szerb törvénykönyvében az oláhok mint juhászok, a földmivelő szerbeknél sokkal alább való néposztály fordulnak elő. I. Károly királyunk is fejedelmüket, Bazarabát, a havaselvi vajdát szintén csak juhai pásztorának nevezi. Nem felötlő tehát, habár jellemző, hogy a szerbeknek meg volt tiltva összeházasodniok az oláhokkal. Annyira megvetett nép volt az oláh, mely minden politikai és polgári jogtól meg volt fosztva, se fejedelmi, se megyei (zsupai) adót nem fizetett, se hadkötelezett nem volt, mi arra mutat, hogy az oláhokat proletáriusoknál többre nem tartották. Dusán, midőn hatalmának tetején a szerbek, görögök, bolgárok és albánok czárjának nevezte magát, ezzel azt jelentette, hogy a félszigetet mind a négy nemzetének ura: az oláhokat nem tartotta érdemeseknek a nemzetek közé számitani, pedig közülök sokaknak volt ura. Politikai egyéniségük voltaképen 1330-tól fogva datálható, midőn havasaik szorosaiban a magyar sereget szinte megsemmisitették. Ekkor vívták ki függetlenségüket is, mely 1344-ig tartott, mikoron Bazarába Sándor késztetve érezte magát Nagy-Lajos

lábaihoz járulni, drága ajándékokkal őt megengesztelni. A békekötés egyik pontja nyilván az volt, hogy az oláhok hit dolgában a nyugati kereszténységgel egyesüljenek, a miért Havaselve egyházi tekintetben az erdélyi püspökség alá rendeltetett. Erre mutat, hogy VI. Kelemen pápa örömmel értesülvén, miszerint az »oláh románok,« kik Magyarországon Erdélyben, Havasalföldön és a Szerémségben laknak, kezdenek a katholikus hitre áttérni, ez oláhok lelki üdvösségéről gondoskodni óhajtva, irt nemcsak Lajos királynak, Erzsébet anyakirálynénak, hanem más, nemes és nem nemes oláh románoknak is, hogy őket e részben buzditsa.

Az oláhokról egy darabig ezután hallgat a krónika; de Küküllei János még sem egészen jól tudta, hogy Sándor vajda haláláig tartotta meg hűségét, melyre irásbeli kötések kötelezték. A vajda élete vége felé »megfeledkezett a jótéteményekről«, melyeket Lajos király kegyelméből élvezett és az adófizetést elmulasztotta; fia pedig és utódja Lajk Ulászló, László atyja friss nyomán haladt, midőn a magyar király »engedelme nélkül« vette föl Havaselve vajdája czimét. Lajos király tehát 1365. január 5-én fölhítta mindazokat, kik »hadba szállani régtől fogva kötelesek«, hogy február 24-én Temesvárra egybegyüljenek, onnét a mondott havaselvi vajda vakmerőségének megfenyitésére indulandók. Hanem e hadjárat mégse Havaselve, de Bolgárország, nevezetesen Bodon ellen indult, mely szándékváltozásnak más oka alig képzelhető, minthogy Lajk sietett meghódolni. Világos jele ennek a rendelet, melyet László (Lajk) Isten és a »királyi fölség kegyelméből« havaselvi vajda és szörényi bán a brassai kereskedők érdekében »nagylelkű és természetes ura« Lajos magyar király szoros parancsából, melyet Lépes Demeter udvari vitéztől megértett, és melynek mindig engedelmeskedni ohajt, kiadott.

Laczkfi Miklós pecsétje.

Azonban a hüségnek és alárendeltségnek kelletlenül viselt álarczát Lajk vajda hamar elvetette. Miután kellően, mint hivé, elkészült az ellenálláshoz, ujra megtagadta az engedelmességet. Nem maradt tehát más menekvés, mint a háboru. Lajos király ennek következtében 1369-ben két sereget inditott Havaselve ellen, melynek vajdája »az ő királyi hatalma ellen föllázadt«. Az egyik sereget maga vezette, hogy Bolgárország felől

támadjon Havaselvére; a másik seregnek, mely erdélyiekből, »nemesekből és székelyekből« állott, vezére Döbröközi Laczkfi Miklós erdélyi vajda, a nagy Laczkfi István fia, a vakmerő vitéz volt. Miklós vajda átkelt az Ilonca (Jalomica) folyón, miután az annak partján emelt erőditményeket megvette; megütközött az oláh vajdának Dragmen gróf, dombovicai várnagy által vezérelt seregével, melyet futásba kevert. Hanem aztán, minthogy minden elővigyázatról letett, a csatározások által megapadt seregével oktalanul nagyon előre haladt és galagonyás sürűségekbe, keskeny szorosokba jutott, az erdőkből és hegyekről előrohanó sok oláh keményen megtámadta. Ott veszett ekkor Járai Péter, az erdélyi vitéz alvajda, Vas Dezső a Vass grófok őse, Vörös Péter a küküllei várnagy, Székely Péter és László sok más vitézzel és nemessel. Midőn erre a magyar sereg hátat forditva megfutamodék, hinárokba, mocsarakba és ingoványokba került, minek következtében ismét sokan ott hagyták életüket és csak néhányan menekültek meg nehezen. Az elesettek közt volt maga a vezér, Miklós erdélyi vajda, kinek tetemét véres tusa után szabaditották ki az oláhok kezéből és hozták Esztergomba, hol a barátoknál eltemették. A másik sereg szerencsésebben végzett. Gara Miklós, az ifjú macsói bán, a királyi sereget Lajk oláhjainak sürű nyilvetései ellenére is, mellvédekkel és tornyokkal ellátott hajókon átszállitotta a Dunán, mire az oláhok, mint a füst, szétoszlottak. A király pedig behatolt a szörényi bánságba, azt elfoglalta és Szörény várát azonnal megerősitette. Nehány év mulva aztán Brassó vidékén Törcs fellegvárat a szászok készséges segédkezésével fölépitette és angol zsoldos falistárokat rendelt őrizetére.

Az 1369-ik évi hadjárat következménye megint az lett, hogy Lajk meghódolt. Hihetőleg Klára, Bazarába Sándor vajda katholikus özvegye, Sracimir szintén katholikus nejének édesanyja és Lajk mostohája hozott létre oly compromissumot, mely szerint Lajk visszatért a magyar korona hűségére, megtartotta mint Lajos király hűbérese Havaselvét, visszakapta báni czímen, mint a magyar király zászlósa, Szörényt; azonképen Stracimir is visszanyerte, de csak mint hűbért, Bodont, és mindketten megigérték, hogy a nyugati kereszténység elé akadályt nem gördítenek, sőt kilátásba helyezték, hogy maguk is katholikusokká lesznek. Igazolja ezen föltevésünket az, hogy Lajk 1369 november 25-én kelt rendeletében Isten és a magyar király kegyelméből havaselvi vajdának és szörényi bánnak czímezi magát és tudtára adja római katholikus alattvalóinak, hogy Demeter erdélyi püspököt, kinek egyházi hatóságához Havaselve atyjának, néhai Sándor vajdának idejétől fogva tartozik, megkérte, küldené el suffraganeusát, hogy Havaselvén templomokat és oltárokat szenteljen és visszaállítson, bérmáljon és más püspöki teendőket végezzen. Minthogy a fölszentelt püspök el fog érkezni, meghagyja Lajk, hogy eléje akadályokat ne gördítsenek, sőt inkább mindennemű kedvezéssel segítségére legyenek. Jóllehet e levélben ily kitételek fordulnak elő, hogy önüdvét

tekintve kérte meg ama tölszentelt püspököt, ki az ő és alattvalói üdvösségére vezető teendőket fogja végezni: Lajk maga még mindig nem volt katholikus, minthogy V. Orbán pápa 1370 április 8-án kelt levelében megdicséri ugyan Lászlót, Oláhország vajdáját, hogy, noha félhitü lévén, a római egyház iránti tiszteletből gyűlöli és ellenségének tartja a törököt, kéri mégis, hagyja el a szakadárságot, térjen az igaz hitre, hogy győzedelmesebb lehessen a török ellen. Teheti ezt annál könnyebben, minthogy az ő országában, kivált mostohájának, Klára asszonynak buzgósága folytán, már is sok a katholikus, szerzetes is van elég. Csakugyan, mint a küküllei főesperestől tudjuk, az oláhok kezdének tömegesen katholizálni, minek következtében a pápa nem elégedett meg azzal, hogy a ferenczieknek hat zárda épitését engedte meg Magyarország, Oláhország és Bosnya határán, jóllehet mindenütt, városokban és községekben, voltak parochiák; hanem miután úgy értesült, hogy az oláhok közül, kik Magyarországnak a tatárok felé eső határán laknak, Lajos király fáradozása által sokan visszatértek a schismától, és ugyanazon király segitségével a többiek is visszatérnének, ha számukra külön püspöki szék állíttatnék, mivel a magyar papok szolgálatával be nem érik; továbbá, hogy Spoletoi Antal, szent-ferenczrendi szerzetes, ki az oláh nyelvet tudja, már sokat megtéritett és megkeresztelt, alkalmas volna oláh püspöknek: megbizta az esztergomi és kalocsai érseket, hogy Antal barát tudományáról és életéről hiteles tudósitást adjanak, vagy ajánljanak nálánál a czélra alkalmasabbat; megkérte egyszersmind Lajos királyt is az ügy pártolására.

Nagy-Lajos király pedig, hogy a nyughatatlan oláh vajdát mentül szorosabban csatolja Magyarországhoz, a fogarasföldi új oláh telepitvény herczegévé tette. A fekete halál ismételve pusztitott Magyarországon és az ország több részét néptelenné tette. Ez volt valószinű oka, hogy Lajos király Fogaras vidékét oláh településekkel népesitette meg. Ezen oláhok főispánjává tette herczegi czímmel. Másrészt, hogy az útat a megbizhatatlan szomszéd országaiba nyitva tartsa, valamint hogy a határt ellene szükség esetén megvédhesse, Talmács mellett, hol az Olt utat tör magának Havaselvére, Lajos király várat épittetett. A király bölcsesége némileg czélt ért. Kiviláglik ez Lajk vajda 1372 július 16-án kelt leveléből, melyben arról értesülünk, hogy midőn katholikus még nem, de már a magyar király kegyelmében volt, hatalmas sereggel indult a hitetlen törökök és a tirnovói bolgár czár ellen. Rokona, Dobokai László, ez alkalommal vitézségének kitünő jelét adta, a miért őt meg is jutalmazza. Minthogy pedig ama László vele (a vajdával) együtt a fölséges magyar királynak mindenkoron alázatos híve, kéri ő felségét, mint természetes urát, hogy ezen, a félhitűség jármától megszabadult Dobokai Lászlónak tett adományát megerősiteni méltóztassék, hisz a mikor ez adományozást tette, akkor urának királyának kegyelmében állott.

Nem szenved kétséget, hogy Lajk oláh vajda 1372-ben Lajos király

azon óhajtását, hogy a schismától eltérjen, színleg legalább teljesitette. Szinleg, mondjuk, minthogy az 1376. és 1377. években Lajk vajda ismét hűtelen. 1376 elején már nem ő, hanem Treutel János a szörényi bán, és 1377 végén még mindig úgy van, hogy Havaselve nincs a magyar király kezén, noha Lajos király reméli, hogy nem sokára ismét kezére kerül. Es e meglazult viszony aligha nem régibb keletű, minthogy a pápa már 1373 május 15-én a törököt és oláht egy varsába vetette, megtiltván, hogy vasat adjanak el nekik.

*

A magyar király hűbéres országaihoz tartozott Kúnország is. A XI. századtól a XIII. századig a tartományt, mely az Olttól a Prutig terjed, értették Kúnország alatt; később e nevezet csupán a mai Moldovára szoritkozott. Lakói az uralkodó kúnok és alattvalóik, a ruthének valának. A ruthének régibb időtől fogva laktak itt, mint a sátor fiai, a barangoló kúnok. A kúnok aztán a tatárok elől Magyarországba menekültek és nagyrészint a tatárjárás után is itt maradtak; viszont a Kúnországot a tatárok tartották elfoglalva a XIII. század közepétől a XIV. század közepéig, s ekkor történhetett, hogy pásztor oláh népek is megtelepedtek itt, e »fekete« Kúnországban, amint a Kárpátoktól a Szeret folyóig elterülő földet hítták, mig a Szerettől keletnek a »fehér« Kúnország feküdt. A kipcsaki tatároknak, a kikről beszélünk, hatalma a XIV. század közepe felé mindinkább sülyedni kezdett. Miután a székelyektől, magyaroktól és lengyelektől többszörös vereséget szenvedtek, kitakarodtak a fekete Kúnországból, melyet azután Nagy-Lajos királyi jogánál fogva elfoglalt.

Kúnország e visszafoglalása mindenesetre 1347 előtt történt, minthogy VI. Kelemen pápának 1347 márczius 29-én kelt leveléből arról értesülünk, hogy Lajos király a milkói vagyis kún püspökség fölélesztését sürgeti. Milkó kezdetben a székelyek püspöksége vala. Robert esztergomi érsek 1226 körül a kúnokat térítvén, milkói püspökké a domonkosrendi Theodorikot rendelte, és egyházi hatóságát kiterjesztette a kúnokra, mely időtől fogva a milkói püspököt a kúnok püspökének is nevezték. A tatárok aztán a milkói püspökséget is elpusztitották. XXII. János pápa 1332-ben föl akarta támasztani a milkói püspökséget és meghagyta az esztergomi érseknek, hogy Vasvári Vida, szent-ferenczrendi szerzetest és királyi káplánt milkói püspökké szentelje. Hanem Vida a nyitrai püspökséget kapta, melyet haláláig viselt. Most tehát, hogy Lajos király a milkói püspökség visszaállitását szóba hozta, arra is megkérte a pápát, nevezze ki Németi András szentágostonrendi lectort és kedves káplányát milkói püspökké; a mi meg is történt. A kereszténység is terjedt a kún részeken, minthogy a pápa meghagyta a ferenczieknek magyar tartománya főnökének, hogy Kúnországba, nehány istenfélő szerzetest küldjön. (1348. május 31.) Egyébiránt a pápa egy későbbi levelében is érinti, hogy Lajos király »a bálvány-

imádó tatárokat országa határaitól erős kézzel és hatalmas karral tova szoritotta«.

Ha Moldovaországot a XIV. század derekán a tatárok elhagyták, a kúnok és ruthének pedig gyéren lakták, könnyen felfogható, mint támadt egy oláh terület harczedzett vajdája agyában a gondolat, hogy Moldovában, hová az oláhok kezdettek mindinkább beszivárogni, független államot alkosson. »Lajos király idejében — beszéli a magyar koriró — Bogdán, a máramarosi oláhok vajdája összegyüjtvén oláhjait, titkon kiköltözött Moldovába, mely a tatárok közelsége miatt néptelen vala.« A máramarosi oláhok eredetéről a következőket tudjuk: Kún László király uralkodásának 1284—85 éveiről nagyfontosságú eseményt jegyeztek föl az orosz krónikák. Hire járt, hogy a tatárok be szándékoznak ütni Magyarországba. Kún László a nagy tatárjárás emlékének hatása alatt segitségért folyamodott Rómába is, Konstantinápolyba is. A segitség nem maradt el. Különösen nagy számú óhitű oláhok jöttek át, és ezek egyesülten a magyarokkal

Moldvai érmek.

kemény csatát vívtak a Tisza folyó mellett, melyben a tatárokat legyőzték. A király hálás akarván lenni az oláhok iránt, meghivta őket, telepedjenek le az ő országában és ne menjenek vissza Konstantinápoly vidékére, hol, mig ők itt harczoltak, feleségeiket amugy is a latin religióra téritették. Miután meggyőződtek ez állitás igazságáról, elhatározták, hogy nem mennek többé vissza; hanem megkérték László királyt, adjon nekik lakóhelyet, de ne kényszeritse őket a görög ritus elhagyására. László király teljesitette kérelmüket, földet adott nekik Máramarosban, a Maros és Tisza közt, hol az oláhok magyar nőket vettek feleségül, ezeket a maguk óhitére téritették, velük békességben éltek, mignem Bogdán kivitte őket Moldovába.

Lajos király azonban nem hagyta annyiban ez engedetlenséget, hanem Bogdánt — lengyel segitséggel is — megtámadta, hogy engedelmességre és visszatérésre szoritsa. De mivel az oláhok száma Bogdán körül mindinkább szaporodott, hatalma és tartománya gyarapodott, ez nem sikerült neki. Annyit mégis elért, hogy Moldova szabadon választott vajdája hüséget tartozott a magyar királynak esküdni, adót fizetni és magát hübéresének

vallani. Megerősiti a krónikás ezen előadását Lajos királyunknak 1365-ben kelt okirata, melylyel a hűtlen Bogdán máramarosi jószágait: Konyhát és tartozékait az Iza völgyén Szász fiának, Balk vajdának, testvérének Jánosnak és unokatestvéreinek Drágnak, Dragomérnak és Istvánnak, moldován embereknek adományozta jutalmul a hűségért a szent korona iránt, melyet Moldovában tanusitottak, a királyt Magyarországba követvén azon alkalommal, midőn a hűtlen Bogdán és fiai alattomban elfoglalták a király Moldovaországát és az ő gyalázatára megtartani törekesznek. E családból származtak a hires, dús és hatalmas Drágfiak, Máramaros egykor leggazdagabb dinasztái. Mikor történt Bogdán secessiója, pontosan meghatározni eleddig nem lehet. Mindenesetre 1359 előtt, minthogy ez évi márczius 20-án jutalmazta meg Lajos király Gyulafia Drágost jó szolgálataiért, melyeket Moldva megkisérlett visszaállításakor végzett.

Hogy az új kapocs, melylyel Lajos király Bogdánt magához csatolta, tartós és a magyar befolyás Moldovára hathatós volt, kitetszik abból, hogy Laczkó moldovai vajda, a Bogdán utódja, késznek nyilatkozott az óhitről lemondani és a római egységre térni. Minek következtében a pápa a prágai érseket, a boroszlói és krakói püspököket bizta meg, hogy az uniót hajtsák végre. Nevezet szerint tegyék várossá Szeretet, templomát alakitsák át székesegyházzá, csatoljanak hozzá egyházmegyét és vegyék ki a halicsi félhitű püspök joghatósága alól. Alapitsanak továbbá káptalant, és ha alkalmasnak találják, szenteljék föl az új egyház püspökévé Krakai András minorität. (1370.) Lajos király pedig megint sürgette a milkói püspökség visszaállitását, mire XI. Gergely pápa kinevezett bizonyos Miklós, Milkó vidékéről származott szerzetest püspökké (1371); egyszersmind fölhivta az esztergomi érseket és az erdélyi püspököt, kik ama sokáig üresedésben levő püspöki szék javait és jogait elfoglalva tartották és gyakorolták, adják azokat vissza; fölkérte Lajos királyt is, hogy Miklós püspököt azok visszaszerzésében segitse.

Bogumil sirokon látható lovasok.

V. FEJEZET.

Habsburgok és Luxemburgok.

Habsburgok büszke házát, mely Rudolf római királyban sebes szárnyalással, mint a sas, emelkedett a magasba, mely hatalmas ivadékában, mint a királyi tölgy dús ágakat és lombokat hajtott, kegyetlenül megtépte a zivatar. Négy király támadt nehány évtized alatt belőle, köztük három római, és most, a XIV. század derekán csak egy jámbor öreg asszony, Ágnes, III. Endre magyar király özvegye volt az egyetlen, kit a királyi czím megilletett. A Rudolf és Albert királyok nagy számú férfiivadéka is egy rügyre szoritkozott, a jómaga-tehetetlen II. Albert herczegre, kit — habár negyvenedik évét számitotta — még nem áldott meg az ég utódokkal. II. Albertet »bölcs«-nek nevezték kortársai és méltán megillette e jelző a férfiút, ki a neki jutott szerényebb viszonyokba méltósággal bele tudott illeszkedni. Az a kicsiny és szegény osztrák herczegség, melynek ura volt, becsületes és dolgos, de lelkesedni képtelen, hadjárataiban szerencsétlen népével, nem sok tekintélyt adott fejedelmének. Annál több, tiszteletet gerjesztett a beteg fejedelem a maga szerénységgel párosult határozottságával, ha érdekei úgy kivánták, óvatos pártatlanságával oly ügyekben, melyek közvetlenül nem érdekelték; belátásával és nyugodtságával, ha közbenjáró véleményét igényelték. Ekképen meg tudta óvni országát külső és belső háboruktól, miközben a béke áldását élvező lakosok jólétnek örvendettek. Igy esett, hogy — Csehországnak jóval mögötte — Ausztria egyike volt Németország előkelőbb tartományainak.

Lajos magyar király »bölcs« nagybátyjával mindig jó barátságot tartott és miután ezt végre megáldotta Isten gyermekekkel, e barátságot teljes mértékben átvitte ezekre. Az akkor még igénytelen Bécsbe többször

fölrándult, ha nem is mindig országos dolgokban, de nem ritkán fontos ügyekben. Többi közt 1345 deczember 14-én a szövetséget, melyet atyja az osztrák herczegekkel kötött, megerősitette. Albert herczegnek volt is alkalma a magyar király barátságának becsét tapasztalni. A Habsburgoknak ugyanis régóta sok kellemetlenségük akadt ősi birtokaikon, hol a svájcziak szövetkezve Zürich városával folyton fenekedtek uraik ellen. Albert herczeg más menedéket nem találván, 1355 július 26-án segitséget kért a magyaroktól. Lajos király Laczkfi Pált négyszáz ijászszal küldötte, kik Svájczba érkezvén, Puchaim Albert ergaui és turgaui kormányzó vezérlete alatt Thurgau város körül augusztus 11-én véres csatát vívtak a svájcziakkal. »Szent királyok segitsetek!« volt a magyarság jelszava, mely mellett mintegy háromszázat nyilaztak le a svájcziak közül. Mint a vágóhidon úgy rogytak össze a svájcziak lovastúl, mert meg volt szigorúan hagyva a magyaroknak, hogy senkit se kiméljenek, senkit foglyúl ne ejtsenek. Hasztalan emelték föl esdő kezüket rimánkodván: »Oh édes uram, kegyelmezz, ne ölj meg!« a magyarság nem adott kegyelmet, rivallván: »Hallgass... német; ittátok vérünket, ma iszszuk a tieteket!« E hallatlan vereség következménye lett, hogy a szövetségesek békét kötöttek. (Zürich, 1355. augusztus 18.) Visszaérkezvén pedig Laczkfi Pál, fejedelmi ajándékot kapott az osztrák herczegtől és következő Lajos királyhoz szóló levelet: »Köszönjük atyafiságodnak a segitséget, mert a mit ötezer fegyveressel egy egész esztendő folytán megcselekedni nem birtunk, azt Laczkfia Pál négyszáz magyarral megtette dicsőségesen. Kérünk tehát, hogy Pál urat királyi bőkezűséggel megjutalmazni kegyeskedjél.«

Ezek után az osztrák herczeg 1356 január 6-án új szövetséget kötött Lajos királylyal, melyben egymás tényleges és szerzendő birtokait tiz évre kölcsönösen biztositották. Az osztrák herczeg továbbá megengedte, hogy alattvalói, ha akarnak, a magyar király szolgálatába szegődhetnek. Egyszersmind megfogadta, hogy Kázmér lengyel király ellen, kinek folytonos izetlenkedései voltak IV. Károly császárral és cseh királylyal, senkit se fog segiteni. Ugyanekkor Albert herczeg mint fogott biró itélt Margit bajor herczegnőnek, néhai István magyar herczeg özvegyének, aztán Hohenlochi (Hohenlohe) Gerlach feleségének hitbére fölött.

Az osztrák herczeg Győrig kisérte kedves magyar vendégét, honnét Wallsee Ulrikot, Landenberg Hermant, Puchaim Albertet és Meissau Ottót küldötték a császárhoz, hogy a császár, magyar király és közte esett némely félreértéseket kiegyenlitsék.

Midőn II. Albert herczeg 1358 július 26-án élete hatvankilenczedik évében elhunyt, tizennyolcz éves fia, IV. Rudolf herczeg lett utódjává. Rudolf herczeg egyike volt azon uralkodóknak, kikben a genialitás teljes fényével, de egyszersmind minden árnyékával jelentkezett. Hét évig uralkodott csak és mindössze huszonöt esztendőt élt: korában tehát mentséget talál a szen-

Az Athenaeum nyomása.

IV. RUDOLF OSZTRÁK HERCZEG.

(Az ambrasi gyüjteményből.)

vedély, mely midőn nagyra tör, néha el is siklik. Ha más eszméje nem lett volna, mint Magyarország, Csehország és Ausztria egyesitése, melyet utódai ez időtől fogva mindig szem előtt tartottak és szivós kitartással követtek, mig végre — a magyar és cseh nemzetnek nem ugyan előnyére, de Ausztriának annál nagyobb hasznára — realizálták: ez az egy megérdemlé, hogy »Alapitó«-nak hívják övéi, noha e melléknevet voltaképen tévedésből adták neki. De e mellett ő szerezte meg Tirolt az osztrák ház számára:

IV. Rudolf pecsétje.

a görczi birtok egyesitését Ausztriával szintén ő inditotta meg, és a polgári elem pártolásával, a tudomány és művészet ápolásával ő rakta le alapját Bécs városa nagyságának. Ő alapitotta a bécsi tudományos egyetemet és kezdette épiteni Szent-István templomát. Bécs akkor egyszerű, a passaui püspökséghez tartozó plébánia volt. Rudolf herczeg belátta, ha Bécset jelentősb várossá akarja átalakitani, főpapi székkel kell ellátnia, hisz e nélkül főváros az időben se volt képzelhető. Tervét nem valósithatta ugyan

meg; a káptalant azonban sikerült létrehozni s ettől már csak egy lépés hiányzott a püspökség megalapitásához.

IV. Rudolf arra törekedett, hogy mennél függetlenebb úrrá tegye magát. E czélját mielőbb elérendő, lázas türelmetlenséggel gyártotta az öt okiratot, melyeket közönségesen az osztrák ház privilegiumainak neveznek. E levelek azon elvből indulnak ki, hogy az osztrák herczeg a német birodalom első, legfőbb és leghivebb fejedelme, Ausztria a birodalom pajzsa és szive, a miért ők a birodalomban előnyös állást érdemelnek. Már Julius Caesar, ki — e gyártmányok szerint — nagybátyjának és utódainak hűbérül adta Ausztriát, meghagyta, hogy ne legyen senkinek hatalma fölöttük, és Nero császár is elrendelte, hogy Ausztria mindenkorra szabad és hűbéri adótól mentes tartomány maradjon. Ugyanigy rendelkezett I. Frigyes császár, hogy az osztrák herczeg se a birodalomnak, se senkinek másnak ne tartozzék szolgálni; csupán ha a birodalom hadat járatna Magyarországon, köteles egy hónapra saját költségén tizenkét vitézt állitani. Az osztrák herczeg nem tartozik részt venni a birodalmi gyűléseken sem. Ha ott mégis megjelennék, udvari főherczeg gyanánt bánjanak vele, kit a választó fejedelmek után a császár jobbján illet meg a díszhely. A hűbért saját tartományában (Ausztriában) és díjtalanul ruházza reá a császár. Ekkor is nem födetlen fővel és térden állva veszi azt át, hanem lóháton, fejedelmi díszben, a jogarral kezében, ágas koronával diszitett herczegi kalappal a fején. Sőt a herczeg viselhet királyi koronát is, kereszttel a hegyén, azonképen a császár és minden nép jelenlétében maga előtt hordathatja az igazság kardját és az ország zászlóját. A birodalomnak nincsen joga törvényt látni a herczeg személye fölött. Senki vádjára se köteles helyt állani, még a császár előtt sem. Hanem ha önként alá akarja magát vetni valamely itéletnek, hűbéresei és ministerialisai közül nevez ki birókat maga fölé. Mi több: Ausztria belügyeibe nem avatkozhatik a birodalom. Ott minden birtok hübér, mely korlátlanul a herczegtől függ, ki önkényesen uralkodik népe fölött. Szóval, IV. Rudolf nem kevesebbet akart, hanem hogy magát, országát és alattvalóit a német birodalomtól, melynek elvégre Ausztria kiegészitő része volt, függetlenné tegye. Másrészt azonban bevett az osztrák privilegiumokba oly rendelkezést is, mely szerint a birodalom az osztrák herczeget minden megtámadója ellen összes erejével megvédeni tartozik, és semmi fontosabb birodalmi ügyet az osztrák herczeg tudta és hozzájárulása nélkül elvégezni nem szabad.

Elkészülvén 1359 tavaszáig e privilegiumok, IV. Rudolf herczeg április havában a császárhoz, ki ipja is volt, Prágába utazott, hogy azok megerősitését tőle elnyerje. Azonban a császárnak legkivált a »Julius Caesar« és »Nero« ütött szeget a fejébe, és elküldötte az okleveleket Petrarcának szakértő vizsgálatra. Miután pedig Petrarca azokat otromba és szemtelen hamisítványoknak minősitette, azok megerősitéséhez egyelőre nem járult és a Rudolf herczegtől kért többi kedvezményeket is megtagadta.

Mérgesen távozott a herczeg a császártól és már két hónap mulva észre lehetett venni, hogy tehetetlen mérge a császár megbuktatásán dolgozik. Ugyanazok által, kik megválasztották, a választó papi fejedelmek által, szerette volna őt megbuktatni. A császár ugyanis ép ez időben megsértette a német főpapságot. Rendeletet adott ki a püspökökhöz, melyben fölszólította őket, fékezzék meg papságuk fegyelmetlenségét, különben kénytelen lesz világiakat megbizni, hogy sequestrálják a papi javakat. Ez ugyan csak üres fenyegetés akart lenni, de azért, mert nem ijedtek meg tőle, annál inkább zokon vették. IV. Rudolf, fölhasználandó e torzsalkodást, Lajos magyar királyt szemelte ki ellenkirályul. A terv a magyar király tudta nélkül készülhetett, de jól volt kieszelve. Ha valaki, Lajos volt eléggé hatalmas arra, hogy IV. Károlylyal megmérkőzzék. Őt, az egyház hű fiát, a clerus legszivesebben látta volna császárul; tőle, a gazdag, bőkezű és nem német fejedelemtől legtöbbet várhattak a választó fejedelmek; végre Rudolf nem is képzelhetett magának kegyesebb urat, mint családja e régi, jóakaró barátját, rokonát, magának sógorát. Most is, 1359 augusztus 2-án Pozsonyban nála volt, hogy atyáik által kötött szerződések megerősitését kinyerje tőle, meg talán azért is, hogy tapogatódzzék, hajlandó volna-e Lajos Németország netaláni választását elfogadni? De erre adatunk nincsen.

Veje ármányait, ki időközben a bajor és würtembergi herczegekkel is szövetkezett, időnek előtte megtudta IV. Károly császár. Belátta, hogy reformátori törekvését az egyházban rosszul alkalmazta. Visszavette tehát korholásait és védő leveleket adott a pap uraknak a világiak túlkapásai ellen. Egyszersmind azt hitte, hogy a hálót, melyben őt akarták megfogni, egy rántással szakitja szét. Bacharachban, a Rajna mellett, hova 1359 november 11-ére a választó papi fejedelmeket összehívta, azon meglepő kijelentést tétette nekik, hogy IV. Rudolf osztrák herczegtől tudja, miszerint a papi fejedelmek a pápa tudtával őt elmozditani és helyébe Lajos magyar királyt óhajtják megválasztani. Ez mestervágás akart lenni. A nélkül, hogy a választó fejedelmeket vádolta volna, tudtokra kivánta adni a meglepetteknek, hogy átlát a szitán. A pap urak mindent letagadtak, és úgy látszik, jó lélekkel. Leveleket is irtak a császárnak ártatlanságukat erősitvén, a magyar királynak és osztrák herczegnek, melyben kérik őket, tegyenek tanuságot bűntelenségükről. IV. Károly nyilván felsült, a mi kisebb baj volt reá nézve; ellenben a magyar királyt mélyen sértette, midőn méltatlanul meghurczolta. Őt kiengesztelni tekintette legsürgősebb feladatának, s ezt annál inkább, mivel, ha ármánykodó vejével el akart bánni, előbb el kellett intézni ügyét a magyar királylyal. De Lajos, ki 1358 november óta Erdélyben járt és csak 1359 februárban érkezett vissza Visegrádra, nem igen volt megközelithető. A császár ugyan már február második felében készült hozzá, de két hónapig folytak aztán még az alkudozások, míg végre sikerre vezettek az által, hogy Károly fölajánlotta Lajosnak Feltre és Belluno lombard városokat Gazamatta várral együtt.

E helységek eddig az aquilejai pátriárka gondozása alatt állottak, de Miklós patriárka halálával (1358) visszaestek a csaszárra. A császár nem sok fontosságot tulajdonitott nekik; Lajos király ellenben, miután Velencze szárazföldi birtoka mögött feküdtek, szükség esetére jól fölhasználhatta őket, a miért kezdetben (Szécsenyi?) Tamás fia Miklóst küldötte oda kapitányul, utóbb átadta szövetségesének és barátjának: Carrara Ferencznek.

Ez előzékenység kedvezőn hangolta Lajos királyt. Nagy-Szombatban 1360 május közepén találkozott a császár és vele öcscse, János morva őrgróf, a magyar királylyal, kinek kiséretében volt Rudolf osztrák herczeg. Valamennyien kibékültek. A császár irást adott magáról, hogy a magyar király ellen szórt rágalmakat soha se hitte, a jövőben se fogja hinni. Nemkülönben a császár és öcscse egyrészt, az osztrák herczeg másrészt szintén leveleket cseréltek, melyekben megismerik, hogy a köztük fenforgó egyenetlenségeket Lajos király közreműködésével kiegyenlitették. Nevezet szerint a Luxemburgok végleg lemondanak Ausztriáról, a Habsburgok Cseh- és Morvaországról, s ezen jogaikra vonatkozó okirataikat egymásnak kölcsönösen kiadják. Nagy-Szombatból Ausztriába, Seefeldbe mentek a kibékült fejedelmek, elkisérte őket oda Lajos magyar király is, hol május 21-én Rudolf herczeg térden állva (és nem lóháton) kapta hűbérül tartományait (Tirol és Burgund kivételével) a császártól.

Azonban az egyetértés a császár és veje közt nem állott helyre, és valószinűleg háború lett volna a vége, ha Lajos király ismét békitőleg nem szól közbe. Vilmos egri prépostot és kinevezett pécsi püspököt küldötte a császárhoz Nürnbergbe (1360 július), hogy őt engedékenységre birja, ki nem sokára jelentette is neki, hogy kedves vejét, Rudolf osztrák herczeget, megbocsájtván fiatalkori könnyelműségét, ujra kegyelmébe fogadta, valamint hogy lemondott Masoviáról és Plockról a lengyel király részére, és megigérte, hogy nem fogja a boroszlói püspökség elszakítását a gneznai metropolita széktől sürgetni, azaz nem fogja eltépni a végső szálat, mely Sziléziát még Lengyelországhoz fűzte. Ez engedményeket főleg az által nyerte el a magyar király, hogy nagybátyjával Kázmér lengyel királylyal egyetemben segitő csapatot küldött a császárnak hadjáratához a würtembergi herczeg ellen. Sőt nem sokára ezután úgy értesülünk, hogy IV. Károly császár és cseh király, nemkülönben öcscse János morva őrgróf és Rudolf osztrák herczeg szövetséget kötöttek cseh, morva és osztrak birtokaik védelmére minden ember fia ellen, kivévén a magyar és lengyel királyt. Tehát Vilmos püspök ügyesen járt el Nürnbergben, a miért a nem épen bőkezű császár kétezer forintot ajándékozott neki. Valószinüleg volt része abban is, hogy Lajos király és felesége jeles alakú levélben erősitették meg Erzsébetnek, néhai István magyar herczeg leányának, eljegyzését Jodokkal, János morva őrgróf elsőszülött fiával. (Visegrád, 1361 február 2.)

Ime ez lett volna a luxemburgi jutalma engedékenységeért: a közeli kilátás a magyar trónra. Lajos királynak ugyanis második házasságából

még mindig nem volt örököse. Néhai István herczegnek volt ugyan két gyermeke: János és Erzsébet, de János 1360 őszén elhunyt, maradt tehát csak az egyetlen Erzsébet, kit méltán tartottak akkor az Anjouk magyar trónja örökösének.

*

Megértettük az előadottakból, mennyi önzéstelen jóakarattal viseltetett Nagy Lajos király úgy a Habsburgok, mint Luxemburgok iránt, és ezen jóakarata mindkét háznak mily nagy előnyére szolgált. Jóindulata azonban nem talált viszonzásra. Mihelyt az osztrák herczeg nem látta hasznát Lajos politikájának, megszokott hálátlansággal a magyar ellen fordult. Ép így tett a császár is.

Legújabban az aquilejai patriárka adott erre ürügyet, kit Rudolf herczeg megtámadni és javaitól megfosztani készült. És mert belátta, hogy a magyar király szövetségesét, a patriárkát ez igaz ügyben el nem hagyhatja, ő hagyta cserben a magyar királyt, a császárral szövetkezett (1361 augusztus 1), már más nap megtámadta a patriárkát, leverte és foglyul magával vitte Bécsbe. Tudta az osztrák, hogy ez által a magyar király legnagyobb ellenségének, Velenczének járt kedvében. El is látogatott a lagunák városába és ünnepeltette magát. (Szeptember 29—október 5.) A patriárkának, kit útközben megraboltak, pecsétjétől megfosztottak, Bécsben, aztán Melkben szigorú őrizet alatt tartottak, mégis sikerült követséget küldeni a magyar királyhoz és tőle sürgős segitséget esdekelni. A követek hálával emlékeztek arról, hogy nemcsak Lajos király, de boldogult atyja is Aquilejának oltalmazója volt. Azonképen Aquileja is, midőn Lajos 1347-ben Nápolyba, 1356-ban Velencze ellen inditott hadjáratot, minden erejével segitette a királyt, ki ez utóbb mondott évben tiz esztendőre védelmi szövetséget kötött a patriárkával. E szövetségre hivatkozott a patriárka most, midőn az osztrák herczeg meg akarja fosztani minden birtokától. A herczeg és a vele szövetkezett császár elől egyedül a magyar király mentheti meg őt a végromlástól.

A követség előadása nagy hatást gyakorolt Magyarországon. Ha Aquileja megszünt önálló hatalom lenni, Magyarország egyik természetes támaszát vesztette el Velencze ellen. Ha a császár, Velencze s az osztrák herczegek szövetkeznek, vége Lajos befolyásának Olaszországban. És ez még hagyján; de mi lesz akkor, ha a coalitio Magyarország ellen támad? Ettől tartott Lajos király és utasitotta a dalmát városokat, hogy szemmel, füllel vigyázzanak, mert a császár és osztrák herczeg, úgy látszik, meg akarják támadni a magyar birodalmat. Lajosnak tennie kellett. Hogyan hatott az osztrák herczegre: rábeszéléssel-e, kedvezéssel vagy fenyegetéssel? nem tudjuk; de tény, hogy IV. Rudolf herczeg, ki a mult augusztus első napján szoros szövetségre lépett ipjával, a császárral, s főleg az ő segitségének köszönhette sikereit Aquiléja ellen, merész kanyarulattal rögtön

hátat fordított neki és 1362 január 7-én a maga és öcscsei: Frigyes, Albert és Lipót herczegek nevében szövetséget kötött Lajos magyar királylyal IV. Károly császár és János morva markoláb ellen.

Lajos király igen fel volt háborodva a császár ellen, ki az ő barátságáért hálátlansággal fizetett úgy neki, mint Kázmér lengyel királynak. Viszont a császár is féltékeny lehetett a fényes eredményekre, melyeket Lajos és fegyverei kivívtak; félthette gyarapodó családi birtokát, legelőbb Sziléziát, főleg az esetre, ha Magyar- és Lengyelország egy kézbe, a magyar királyéba kerülend. Mint Károly Lajos iránt úgy érzett Rudolf Károly iránt, ki letartotta merész szárnyalásait, letörülte szépen festett fellegvárait. De félthette a Luxemburgok mind inkább terjedő hatalmától Ausztriát is, mig Lajostól némi engedékenységet remélhetett az aquilejai patriárka ügyében is; Schwarzbach várat pedig foglalóúl mindjárt megkapta.

Még inkább elmérgesedett a császár és a magyar király közt fennálló rossz viszony a császárnak meggondolatlan nyilatkozata következtében. Cseh rablók ugyanis többrendű kárt okoztak a magyar határszélen. Lajos elégtételt követelt a császártól, mint cseh királytól, a kárvallottak érdekében; de a császár, a helyett hogy e jogos igényt kielégitette volna, azzal hozakodott elő, hogy Lajos király nagy befolyást enged anyjának a kormányügyekre és oly aljas kifejezéssel illette a magyar anyakirálynét, mely koronás fia érzelmeit mélyen sértette. A magyar követek azonnal visszautasitották a császár sértéseit és készeknek nyilatkoztak akár vele, akár megbizottjával királynéjok meggázolt becsülete miatt megvívni. A császár mentegetődzött és tréfával akarta elütni a dolgot; hanem a követek oly komolynak vették a sértést, hogy azt csak vér moshatja le, s azonnal távoztak Prágából. Lajos, ki gyöngéd fiúi szeretettel és tisztelettel viselteték anyja iránt, megdicsérte követei eljárását és háborura készült. Közben a viszálykodó fejedelmek kemény jegyzékeket váltottak egymással; de el nem felejtkeztek a dolog velejéről, hogy mennél jobban elkészüljenek a hadjárathoz és mennél több szövetségest gyüjtsenek magok köré. Lajos király szövetségese IV. Rudolf herczegen kivül Kázmér lengyel király volt, mig Rudolf a salzburgi érsekkel és suffraganusaival, nem különben Mainhard felsőbajor herczeggel és tiroli gróffal lépett kölcsönös védelmi szövetségre. Pozsonyban, 1361 deczember 31-én a freisingi, passaui, chiemseei, seckaui és lavanti püspökök, Ausztria, Stiria, Karintia és Karniolia egyházi és világi főurai esküjökkel erősitették meg a szövetséget, melyet IV. Rudolf és testvérei, valamint Mainhard herczeg egy részről, Lajos magyar király és Kázmér lengyel király más részről kötöttek.

Lajos király titkos pecsétje.

A háboru czélja ez alkalommal igen komoly volt, nem kevesebb, mint a császár megbuktatása. Mire nézve a magyar király és az osztrák herczeg Budán, 1362 márczius 10-én megegyeztek abban, hogy mindazon

IV. KÁROLY, NEJE VALÓ

(Falfestmény a karlste

Az Athenaeum nyomása.

ÁNKA ÉS FIA VENCZEL.

Mária-kápolnájában.)

foglalásokat, melyeket közösen tesznek, egyenlően osztják föl magok közt. Ehhez képest országaik határainak rendezését s más szükséges igazitásokat a hadjárat utánra halasztották. Viszont, nehogy az aquilejai patriárka ügye gátlólag vagy bomlasztólag hasson a szövetségre, IV. Rudolf tapasztalván Lajos király szilárd elhatározását, igen sokat leengedett követeléseiből, úgy hogy a patriárka friauli birtoka és hatalma sértetlenül megmaradt. Ezen előzmények után Lajos király fölkelést rendelt. Az egyesült hadak Trencsénig érkeztek, hogy Morvaországba törjenek, midőn IV. Károly követeként Bolko schweidnitzi herczeg, Lajos király rokona jelentkezett békeajánlatokkal. A felek fegyverszünetet kötöttek, és Lajos király a béketárgyalásokhoz Kont Miklós nádort és Bebek István országbirót küldötte Brünnbe. A tárgyalások nem vezettek czélhoz és ez Lajos király helyeslésével találkozott, azonban a visszatért követek hadsereget már nem találtak

IV. Károly és neje Erzsébet.

Trencsénben: szétoszlott az, mivelhogy néhány éven át szűk termés levén, nemcsak Ausztriában, Cseh- és Bajorországban, hanem nálunk sem talált eleséget. Ha tehát a császárnak az volt czélja, hogy a háborut elodázza, e czélját elérte, mert közben az ősz beköszöntvén, a hadjáratnak vége szakadt. Most tehát csak az lehetett a császár legközelebbi feladata, hogyan jusson a fegyverszünettől tiszteséges és nem költséges békéhez; és e végett az új pápa közbenjárását is kikérte. V. Orbán, ki 1362. deczember 6-án ült VI. Incze helyébe, amúgy is a törökök ellen inditandó keresztes hadjárat gondolatával levén elfoglalva, örömest engedett a császár kérésének és Péter volterrai püspököt egész halmaz ajánlattal küldötte Magyar-, Cseh-, Lengyel- és Osztrákországba, »hogy a béke elalvással fenyegető gyönge mécsét éleszsze«.

A cziprusi király is iparkodott közreműködni a békeszerzésben.

A török veszedelem őt is fenyegette, közvetlen érdeke kivánta tehát, hogy a keresztény fejedelmek kibékülvén, részt vegyenek a törökök ellen inditandó hadjáratban. A pápa ajánlatával ellátva sorba vette a fejedelmeket, mindenütt segélyt kérvén. De ezek ketten, a cziprusi király és a pápai követ keveset lenditettek volna a béke ügyén, ha a császár ügyességével nem segit magán.

IV. Károly király harmadízben lett özvegygyé 1362. július 10-én, midőn a schweidnitzi Annát, a magyar udvar neveltjét, elvesztette. A császár, ki házasságot mindig politikából kötött, szemét most Erzsébet pomerániai herczegnőre, a lengyel király unokájára és a megsértett magyar királyné unokahugára vetette. Az ajánlat hizelgő volt Kázmérra és engesztelő Erzsébetre. A pápai követnek tehát, de különösen Katalinnak, IV. Rudolf osztrák herczeg nejének, ki néhai Margit, Lajos király első feleségének huga volt, sikerült az ellenséges feleket arra birni, hogy ügyök felett mint becsületbirák a lengyel király és a schweidnitzi herczeg itéljenek. Miként e választás mutatta, már az előleges megbeszélés is biztos kilátást nyujtott az iránt, hogy a császár teljes elégtételt fog szolgáltatni a magyar királynénak, minek következtében Lajos király megizente a váczi püspök által a pápának, hogy nagy reménye van a béke föntartásához. Ilyképpen a magyar királyi család is hozzájárult a tervezett házassághoz. Lajos király pedig főurai fényes társaságában Sandecen és Bochnián át Krakóba utazott, hol a lakodalmat, miután a császár könyek közt kért bocsánatot, nagy ünnepséggel ülték meg. A császáron mint vőlegényen és Kázmér lengyel királyon mint házi gazdán kivül jelen voltak: a magyar király, Zsigmond »dák király« (ugy vélem: Sisman a trnovoi bolgár fejedelem), Péter cziprusi király, Boleszló pomerán-stettini herczeg mint örömatya, Ottó bajor, Ziemovit masoviai, Boleszló schweidnitzi, László oppelni herczegek és több más fejedelmek a Piastok közül, valamint Volterrai János, a pápai nuncius.

Ekképen állott helyre a béke IV. Károly császár és testvére János morva őrgróf közt egy részről, más részről Lajos magyar király és IV. Rudolf osztrák herczeg közt, melyről Brünnben 1364. február 10-én állitottak ki kötéslevelet a maga rendje és módja szerint. IV. Rudolf osztrák herczeget azzal vigasztalta meg Nagy-Lajos, hogy öröködési szerződést kötött vele és unokahugát, a tizenhárom éves Erzsébetet, ki eddig az öt éves morva Józsának volt szánva, Rudolf öcscsével III. Alberttel jegyezte el. Rudolf utóbb Mainhard gróf halálával Tirolt szerezte még meg családjának, de nem sokára aztán, 1365. július 27-én meghalt. A cseh-magyar békekötés hirének V. Orbán pápa megörült, minthogy a magyar király segélyt ajánlott neki Visconti Barnabás ellen. Önmagát iparkodott fölülmulni a szentatya Lajos magasztalásában, habár a segélyt, miután Viscontit idő közben kegyelmébe fogadta, megköszönte, föntartván az igéretet az esetre, ha arra később szüksége lenne.

Hanem a családja hatalmát mások kárával nagyon is mohón növelni

törekvő Károly császárral a jó egyetértés nem tarthatott sokáig ezentúl sem, és 1369-ben ismét együtt találjuk Kázmér lengyel királyt, a bajor herczegeket, a pfalzi grófokat Lajos királylyal Pozsonyban a végből, hogy a császár ellen szövetkezzenek. És alighanem nehéz idők virradtak volna a Luxemburgi házra, ha a jó szerencse ki nem fejti ellenségeit e szövetség kapcsából.

VI. FEJEZET.

Nagy-Lajos Lengyelország királya.

Kázmér király, a Piastok utolsó és legnemesebb sarja a lengyel trónon, 1370-ben meghalt. A nyarat Nagy-Lengyelországban töltötte, szeptember elején országa délibb vidékére ment vadászni. Utközbe nmegpihent a sieradzi herczegségben és Kisasszony napján (szeptember 8) szarvasvadászatra készült. Már előállott a vadászszekér, midőn a jámborabb udvari emberek figyelmeztették a királyt az ünnepre. Kázmér éppen engedni akart, hanem egyik ledér társa valamit sugdosott a fülébe, mire gyorsan a kocsiba ugrott és elhajtatott. De hamar utolérte a szerencsétlenség: a vad űzése közben lebukott lováról és megsértette baloldalát. Lázba esett. Nagy ügygyel-bajjal szállitották Krakóba, hol november 5-én elhúnyt.

Ami után atyja I. Károly, anyja Erzsébet, utóbb maga Lajos is annyira áhitozott: a Piastok lengyel koronája valahára reá szállott. Ki hitte volna? Lajos már nem lelte örömét benne.

A krakói püspöknek és a lengyel kanczellárnak, kik őt a lengyel főurak nevében a megürült trón elfoglalására személyesen meghítták, azon aggodalmát fejezte ki, hogy gondját két birodalom közt felosztván, egyik javának sem fog kellően megfelelni. Nem üres mentség volt ez Lajos részéről, kinek becsületes lelkéhez soha sem fért az alakoskodás. Lengyelország nehéz kormányzatú állam volt: az egység hiányzott belőle, csak a király személye volt összekötő kapocs; másként a különböző tartományok inkább szövetkezetek valának. A nemességben még nem fejlődött ki az igaz hazafiság és így esett, hogy az országot megvédeni a maga erejéből legtöbbnyire képtelen vala, a legmíveltebb tartományokat elveszni engedte, jobbágyait a külső és belső rablóktól megvédeni nem tudta; mégis minden módon azt fúrta, faragta, hogyan vonja ki magát inkább-inkább a közteher viselése alól és szaporitsa kiváltságait az állam rovására. A polgárok nagyrészint bevándorlott németek levén, nem éreztek együtt a honfiakkal, ellenkezésben éltek a nemesekkel és nagyon is a magok hasznát, nem a közjót tekinték; bár jól megszedték magokat, adót nem fizettek. A jobbágyokat és szabadosokat (kmeteket) csakúgy, mint a földhöz ragadtakat elnyomta a nemesség, kihasználta a polgárság és kiszítta a Kázmér által pártfogolt zsidóság,

mely nyelvben, öltözetben, üzelmeiben maig is az, ami akkor volt: a hirhedt lengyel zsidóság.

Lajos király elgondolhatta: minthogy Isten meg nem áldotta fimagzatokkal, kiknek számára koronákról kellene gondoskodnia, kevés rokonszenve mellett a lengyelek iránt, kiknek nyelvét elsajátitani eleddig kedvet nem talált magában, minek törje magát e téren is, mely alig ha fog sok örömet hozni számára? Ha mindamellett a lengyel küldöttség és a magyar főurak huzamosb rábeszéléssel mégis rávették, hogy utnak eredjen Lengyelországba, nem csekély része lehetett ez elhatározásában azon tudatnak, hogy anyja mennyire csüng e terv valósitásán, mely tulajdonképen az ő hozománya. Erzsébet királyné és László oppelni herczeg, akkor Magyarország nádora, már előbb elutaztak Krakóba a beteg Kázmér király látogatására. Lajost, hogy most utánok indult, a lengyel rendek Uj-Sandecben fogadták és nagy pompával kisérték Krakóba, hol a papság, a városi hatóság, a czéhek zászlóikkal fényes menetben vezették a főtemplomba. Lajos király nagy sereggel indult a lengyel földre. Alighanem bonyodalmaktól tartott, mert a szileziai herczegeken kivül voltak még Piastok, kiknek mint fiörökösöknek, ha örökösödésről leendett szó, több joguk volt a trónra, mint a leányágnak és ennek révén Lajosunknak. Ilyen volt Ziemovit, Massovia herczege s a lengyel korona hűbérese. Hanem ez vagy nem volt oly nagyralátó, hogy a korona után nyult volna, vagy eléggé belátó volt, hogy nem köthet ki sikerrel a magyar király ellen: beérte azzal, hogy nem mutatta be

Nagy-Kázmér mellszobra.
(A krakói székesegyházban levő sirjáról.)

hódolatát az uj királynak. Egy másik élő Piast a gniewkowoi Fehér-Ulászló volt, Lajos második feleségének, a bosnya Erzsébetnek anyai nagybátyja.

Az elhunyt Kázmér király úgy bánt el ezzel is, mint Ziemovittal: terjedelmes birtokot engedett át neki hűbéri jogon. Ulászló szenvedélyes, makacs természetű ember levén, nem hajlott meg a törvényes rendnek, nem jelent meg a bíróság idézésére, mire Kázmér király karhatalommal állittatta a törvényszék elé. Haragjában, mert sértve érezte magát, vissza-

Kázmér király halotti ékszerei.

vetette a király adományos levelét és lemondott a kapott területről. Később megbánta ugyan elhamarkodott tettét, de Kázmér nem fogadta vissza kegyelmébe. E fölött elkeseredve, miután felesége is elhalálozék, lemondott ezer forintért minden jogáról Kázmér javára és nehány nemessel a szentföldre zarándokolt. Ismét visszakerülvén, a császár és más fejedelmek udvarán hányódott, részt vett a német lovagrend egyik litván hadjáratán, végre Avignonba került V. Orbán pápa udvarába. Sehol se társalgott lengyelekkel. Egy izben átutazván Kujavián, be nem tért sehova, még csak éjjeli szállásra sem. Életuntságában végre a cisterciták szerzetébe lépett;

mivel azonban itt se találta föl, amit keresett, a fekete barátok, Szent-Benedek fiai dijoni zárdájába vonult. Kázmér és Lajos neje segiték őt pénzzel.

Ez alkalommal Fehér-Ulászló sem alkalmatlankodott Nagy-Lajos királynak. Kellemetlenséget egyelőre néhai Kázmér király végső rendelete okozott Lajosnak. Kázmér ebben bőségesen gondoskodott a főbb méltóságokat viselő urakról, az ország templomairól, özvegyéről, törvényes leányáról és törvénytelen fiairól. Kivált unokájának, Kázmérnak, kit udvarában nevelt, sokat hagyott, többet mintsem az ország egysége megengedte: Dobrzin, Leczyc és Sieradzia herczegségeket, Kujavia egy részét sok várral. Testamentuma végrehajtójául a krakói főesperest rendelte, s ez Lajos király megérkezte után másnap engedelmet kért tőle, hogy a rábizottakat elintézhesse, mit a király — nem vizsgálván meg behatóbban az ügyet — nagylelkűen, amilyen mindig volt, meg is adott. Csak miután több oldalról figyelmeztették, hogy az ország ekkora területének elidegenitése veszélyes a királyi hatalomra, adatta át az iratokat a gneznai érseknek, a krakói püspöknek és a jelenlevő országnagyoknak. Ezek Kázmér örökségét tárgyalás alá vették ugyan, kifogásolták is, de a hatalmas herczeg ellen, ki IV. Károly császárnak volt sógora, nem mertek határozatot hozni. Lajos király tehát alkura lépett és kiegyezett az ifju herczeggel.

A magyar Anjouk-czímere.
(Az aacheni székesegyház kincstárában.)

Még egy körülmény tartóztatta egy perczre Lajos lengyel királylyá koronázását. Lengyelország fővárosa előbb Gnezna volt Nagy-Lengyelországban; itt koronázták valamikor a fejedelmeket. De Lokietek Ulászló, félelmében a német lovagrendtől, ezen az immár bellebb tolt határokhoz közel eső fővárosból elvitette a koronázási jelvényeket és Krakóban, mely hívebben simult hozzá, koronáztatta meg magát. Hasonlóképpen tőn Kázmér király. A nagy-lengyelek, féktelen urak, ezt zokon vették és követelték, hogy Lajos magát Gneznában koronáztassa meg. Lajos ugyan nem hajlott e követelésre, de veleszületett jóságánál fogva megigérte, hogy mihelyt Krakóban magát a gneznai érsek által megkoronáztatta, legott Gneznába indul és e várost is meglátogatja.

Ezek után Lajost 1370. november 17-én, mely vasárnapra esett, Krakóban a székesegyházban lengyel királynak megkoronázták. Igéretéhez képest aztán Nagy-Lengyelországba sietett. Gneznában egy másik koronázáshoz készültek, de Lajos királyt, ki minden kétszinűséget gyűlölt, erre rá nem vehették. Két napot töltött tehát Gneznában és aztán visszatért Krakóba. Itt sem időzött sokáig, noha a lengyel urak óhajták, hogy tovább maradjon közöttük. De mert a velenczei bonyodalmak kivánatossá tették jelenlétét, visszatért Magyarországba, Lengyelország kormányát lengyel anyjára, Erzsébet özvegy királynéra bizván.

Lengyelország czimere.
(Az aacheni székesegyház kincstárában.)

Erzsébet királyné Lengyelország kormányzásában boldogult fivérének Kázmér királynak nyomdokait követte. Ha kormányzásával a nemesség még sem elégedett meg, annak oka nem benne rejlett. Ziemovit masoviai herczeg a litvánokkal czimborált. A német lovagrend nagymestere panaszt emelt ellene a pápánál, hogy a kereszténység ellenségeit tanáccsal és élelemmel segiti, útat nyit nekik tartományán át és osztozik velök a prédán. A masoviai azzal mentegetődzött, hogy két ellenség közé levén czövekelve, érdeke parancsolja, miszerint a kevésbbé veszedelmessel tartson. A pápa megintette a herczeget, hagyja abba a törvénytelenséget és megkereste Erzsébet királynét, hogy Ziemovitnak, mint alattvalójának, tiltsa el a hasonló üzelmeket. Erre a litvaiak betörtek Lodoméria és Vladimirt megszállották. E vár Koriatovics Mihály herczeg hűbéréhez tartozott. A herczeg éppen Krakóban levén, várnagya kardcsapás nélkül adta föl a várat, melyet aztán a litvaiak leromboltak. Lajos tehát Galicziát és Lodoméria, vagyis Vörös-Oroszországot, melyet Kázmérnak — mint tudjuk — csak halála napjáig engedett volt át, az ellenséget kiűzvén belőle, közvetlenül Magyarországhoz csatolta és kormányát elsőben László oppelni herczegre, aztán magyar főurakra: Czudar Péterre, Czudar Imre egri püspökre, Bebek Imrére és Kapolyai Jánosra bízta.

A viszonyt a német lovagrenddel Lajos kormánya a Kázmér által megvetett alapon föntartotta. A kereskedést Lengyel- és Poroszország közt Lajos király is, László herczeg is oltalmába vette. Azon igéretet, melyet I. Károly, Lajos atyja tőn, hogy a Lengyelországtól elszakitott részeket, névszerint Pomerániát, visszakapcsolja, eltörülte ugyan az 1343. évi kalisi béke, de Lajos e kötést, mely lemondott Pomerániáról, aláirni vonakodott, mert nem akarta a jövőre nézve kezét megköttetni. Most azonban beláthatta, hogy oly nemzettel, mely »minden adózást, mint a pestist gyűlölt,« amely hadba csak azon feltétel alatt akart menni, »ha annyi zsoldot kap, mennyi nem csupán saját szükségleteire, hanem családja föntartására is elég«: a hatalmas lovagok ellen, kik elvégre a rendet, miveltséget, jólétet előmozditották, harczot, beláthatatlan harczot kezdeni annál kevésbbé lehet, minthogy a nehéz fegyverek a szívós német lovagok kezében, a könnyűek a csélcsap lengyelekében nagyon egyenetlenek valának.

Lajos király kormánya Lengyelországban népszerű nem volt. A lengyelek rossz néven vették, hogy koronáztatása után rövid ideig mulatott közöttük; hogy míg Kázmér a kisebb nemességet minden időben fogadta, kihallgatta, igazságot szolgáltatott és ajándékot osztogatott neki: Lajost magyar kisérői, testőrei környezték és a hozzáférhetést megnehezitették. Rossz néven vették azt is, hogy Lajos az oppelni herczeget a vieluni herczegséggel megajándékozta; a nagy lengyelek még külön azért is nehezteltek, amiért nem Gneznában, hanem Krakóban koronáztatta meg magát, sőt midőn a gneznai főtemplomban Szent-Adalbertnek, a vértanú-halált szenvedett magyar apostolnak sírját meglátogatá, nem akart a számára készitett fényes királyi trónusba ülni, s ez által a Krakóban végzett koronázást mintegy befejezni. Igen ám, mert Lajosnak nem a particularismus dédelgetése, hanem a nemzet egyesitése volt föladata. Még több panasz volt Erzsébet kormányára, minthogy akkor úgymond a krónikás, senki sem tudta, mihez tartsa magát. Ha ki az anyakirálynéhoz fordult, fiához utasitották, ha pedig a királyhoz ment, ez visszaküldötte anyjához. Még inkább sértette a nemzetet, hogy a régi, kipróbált tisztviselőket elmozditották és helyöket fiatalabb, hizelkedő kegyenczek foglalták el. A tény, melyből e közpanaszt levonták, a következő: Az anyakirályné Kázmér politikájának azon elvéből indulva ki, hogy Nagy- és Kis-Lengyelországot egygyé olvaszsza, Pilziai Ottó kislengyelországi nemest nevezte ki Nagy-Lengyelország kapitányává. A nagy-lengyel nemesek emiatt jogsértésről

Nagy-Lajos lengyel pénzei.

panaszkodtak. Rablás és utonállás ennek következtében annyira elszaporodott, hogy Erzsébet kénytelen volt nagy-lengyel urat nevezni ki országos kapitánynyá. Akik anyagi érdekek hajhászását vetik Lajos király és anyja szemére, azok nem tekintik, hogy Lengyelország vajmi keveset jövedelmezett. A törvénykezési díjakat a főbiráknak engedték át, a többi nem rendszeres, hanem csak alkalmi adót hanyagul szedték be. Hátramaradt az egyetlen úgynevezett ekeadó (poradlne), mely jobbágytelkenkint hat garast tett ki, hanem ezt is a sok sikkasztás és fölmentés annyira megröviditette, hogy Lajos kénytelen volt annak beszedését, tekintet nélkül papra, nemesre, elrendelni. Ez nagy megütközést szült. Sűrű panaszok érkeztek mindenfelől a királyhoz, kit emlékeztettek 1335-ben tett igéreteire. Lajos király joggal hivatkozott arra, hogy távol van tőle új adókkal terhelni az országot, hisz ő a régi, néhol talán feledékenységbe ment adót követeli csak, és ez nem áll ellenmondásban igéretével. Azonban anyjának és híveinek tudósitásából teljesen meggyőződött arról, hogy az adó tetemes leszállitása még legbiztosabb módja az elégületlenség és zavargás megszüntetésének és a belső nyugalom helyreállitásának. Lajos király megfogadta e tanácsot, de az adó leszállitásával más czélt is kötött egybe.

Az Anjou-ház örökösödésének jogát 1355-ben csupán a fiágra állapitották meg a lengyelek; a fiág pedig Lajossal kihalandó volt. Arra nézett tehát, hogy az örökösödést a leányágra is kiterjeszszék. Évégből Lajos király a lengyel főurakat összehítta Kassára. 1374 nyarán Nagy- és Kis-Lengyelország nemessége és főpapsága csakugyan bevonult Kassa városába. Kezdetben az ekeadó törvényességét tárgyalták. Ezt nem volt nehéz megbizonyitani Zavisza főkanczellárnak, ez eszes és ügyes diplomatának. »Ha pedig — tevé hozzá — kegyelmeteknek nehezére esik a a fizetés, van módja leszállitásának.« Megkezdődtek az alkudozások. A papság és kis-lengyelek a kanczellár szövetségesei és az Anjouk hívei valának, ellenben a nagy-lengyelek nem akartak egyezkedni. Aki az adót, mondák, be akarja szedni nálok, lássa, hogyan fog hozzá. De elejét vették csökönyösségüknek, és hogy el ne széledjenek, bezárták a város kapuit. Zavisza és a kis-lengyelek győztek. 1374. szeptember 17-én létre jött az országos egyezmény: Lengyelország »nagy privilegiuma«. Alig szenved kétséget, hogy Zavisza szerkesztette az okiratot, mely tizenkilencz szakaszból áll és az egész államközi viszonyt rendezi a korona és nemzet között. Az első két szakasz a leányági örökösödéssel foglalkozik, a harmadik Lengyelország integritását biztositja, a negyedik és ötödik szakaszban fölmenti a király egész Lengyelországot bármi néven nevezendő királyi adótól vagy szolgálmánytól és megelégszik azzal, hogy a korona jogának elismerésére minden jobbágyi telektől évenkint Szent-Márton napján (november 11-ikén) két garast folyó pénzben, melyekből negyvennyolcz tesz egy lengyel márkát, fizessenek, de azon kikötéssel,

hogy az országot a nemesség védeni tartozzék. (7—10. szakasz). A többi szakaszok részint a törvénykezésre, részint arra vonatkoznak, hogy a király utazásai közben másnak terhére ne essék. Mindamellett a főpapok és káptalanok még azt a két garast se fizették.

*

Magyarország és Lengyelország egyesülése Németország politikai viszonyaira szintén befolyással volt. Mindazok, kik IV. Károly császárra leginkább azért duzzogtak, mert a Luxemburgok családi hatalmát minden módon

László oppelni herczeg pecsétje.

gyarapitani törekedett, fölemelték fejöket, és a magyar király pártfogásában bízva, szövetkeztek a császár ellen. Midőn az 1370. év végét járta, a császár helyzete oly válságossá lett, mint előbb soha sem volt. Összes Németország ellene zúdult és, a Habsburgokat kivéve, nem volt barátja. Szerencséjére V. Orbán pápa, ki Károlyt szintén nem szívelhette, 1370 deczember 19-én meghalt; a helyébe választott XI. Gergely viszont határozottan jóindulattal viseltetett iránta. Csakhogy idő kellett hozzá, míg jóindulatát kimutathatta, az alatt pedig kitört Brandenburg végett a császár és a bajor herczeg közt a háború. Minden szem azt nézte, mily állást foglal el Lajos király?

A brandenburgi kérdés Magyarországot távolról sem érintette, ellenben Lengyelországra nézve nem volt közömbös, hogy Brandenburgot Csehországhoz csatolják, mely néhány év előtt Schweidnitzczel, Jauerrel, Felső- és Alsó-Lausitzczal gyarapodott. Lajos mint lengyel király tehát a bajor herczegeknek fogta pártját. Előbb azonban, hogysem kardját hüvelyéből kirántotta, tartományait az osztrákok betörései ellen biztositandó, Pozsonyban, 1371 július 2-án egyezségre lépett III. Albert és Lipót osztrák herczegekkel, hogy bár külön zászlók alatt fognak harczolni, egymás tartományát kölcsönösen megkimélik.

Lajos király most Oppelni László nádor és Czudar Péter bán vezérlete alatt tekintélyes hadtestet küldött Morvaországba, mely tűzzel-vassal pusztitotta e tartományt, míg a bajor herczeg és szövetségesei más oldalról támadták meg a császárt. Egészben véve eredményre nem vezettek e csatározások, Károly császár tehát az alkudozások terére kalauzolta ügyét és egyelőre 1373 pünkösdig terjedő fegyverszünetet kötött ellenfeleivel, melyhez 1372 elején Lajos király is hozzájárult. A mondott év elején ugyanis a tescheni herczeg bizalmasan közölte Lászlóval, a magyar nádorral, hogy a császár szeretne a magyar királylyal kibékülni, és barátságuk megerősitésére gyermekeik közt eljegyzést hozni javaslatba. E közlést szivesen hallgatták a magyar királyi udvarnál és javasolták, hogy Zsigmondot, a császár másodszülött fiát, jegyezzék el Máriával, Lajos király másodszülött leányával.

Akkor tudniillik Katalinnal, elsőszülött leányával — mint látni fogjuk — más terve volt Lajosnak. Január 30-án a nádor már értesitette a császárt, hogy ajánlatát elfogadták és küldheti a tescheni herczeget, hogy ünnepélyesen kérje meg Máriát, ki hozományul kétszázezer arany forintot fog kapni; hanem igyekezzék egyúttal a bajor herczeggel is kibékülni. Február 20-án érkezett Budára a tescheni herczeg mint a császár követe és leánykérő. Meghallgatták kérését és a kedvező választ a nádor Telegdi Tamás esztergomi érsek kiséretében megvitte a császárnak, ki, hogy a magyar ügyek tárgyalásához közelebb legyen, Boroszlóban tartózkodék. Miután pedig Nagy Lajos és neje 1372 május 23-án János alexandriai patriárka és pápai követ előtt letették az esküt, hogy IV. Károly császár és Erzsébet császárné, Venczel cseh király, János és Jodok morva őrgrófok birtokaihoz semminemű igényt nem tartanak, még ha föl is ajánlanák nekik, akkor se fogadnák el azokat, a béke a Luxemburgok és Anjouk közt ismét helyreállott és háboritás nélkül fönnállott IV. Károly császárnak Prágában, 1379 november 29-én bekövetkezett haláláig.

Azonképpen helyreállott a IV. Rudolf halálával meglazult jó viszony az osztrák herczegekkel. Az osztrák herczegek huszonöt év óta csaknem szakadatlanul jó barátságot tartottak Magyarországgal és ez úton sikerült magukat némileg a birodalmi herczegek fölé emelni, területöket jó részint függetlenné tenni s ellensúlyozni a Luxemburgok terjeszkedését. Főleg

IV. Rudolf becsülte nagyra a magyar szövetséget. Uralkodása végén viselt háborúja Aquileja és Padova ellen kissé ugyan elidegenitette a magyar királyt, de még mindig fönnállott a szövetség, öröklési szerződés és nem lett volna nehéz visszaállitani a jó egyetértést. Halála azonban testvéreinek, tapasztalatlan ifjaknak, III. Albertnek és Lipótnak nyitott utat a herczegi székre, kik a politikához nem értettek. Pedig nehéz helyzettel állottak szemben. Délen a patriárka és Carrara Ferencz voltak diadalmas elleneseik, északon a bajor herczegek lesték az alkalmat, hogy a tiroli grófságot elhalászszák. E körülmények közt az lett volna a helyes eljárás, ha mentül szorosabban csatlakoznak Magyarországhoz, ha sürgetik, hogy a házasság III. Albert herczeg és a magyar Erzsébet közt létre jőjjön. Hanem az osztrák herczegek ezt nem tették és tért engedtek a császárnak, ki legott felajánlá fiának Venczelnek, a későbbi császárnak, kezét Erzsébet herczegnő számára. És miután ajánlatát elfogadták, 1365 novemberben fényes kisérettel, melyben négy püspök és hat herczeg vőn részt, Budára ment, hogy személyesen kérje meg fia számára Erzsébet kezét, melyet meg is nyert azon fölhatalmazással, hogy osztrák Alberttel az ügyet intézze el. Ez, úgy látszik, nem került nagy fáradságába. III. Albert nemcsak lemondott Erzsébetről, előbbi mátkájáról, és legott feleségül vette a császár hasonnevű leányát; hanem egyszersmind fölmondotta a magyar királynak 1356. január 9-én tíz évre kötött, tehát éppen lejárt szövetségét.

III. Albert osztrák herczeg és nejei.
(Schulz Alvin: Deutsches Leben im XIV. XV. Jh. után.)

E meggondolatlan lépés a három szomszédos államnak: Magyar- és

Az Athenaeum nyomása.

II. ALBERT OSZTRÁK HERCZEG.

(Az ambrasi gyüjteményből.)

Csehországnak és Ausztriának viszonyát egymáshoz teljesen átalakitotta. Az osztrák herczegeknek, ha nem akartak a két szomszéd nagyhatalomtól elnyomatni, a császárhoz kellett szegődniök. Lajos magyar király kedvetlenül oldotta fel őket Budán, 1366 február 25-én kelt levelével eddigi kötelezettségeik alól. Hanem azért a megszokott régi barátság nem hűlt el egészen közöttük. Daczára annak, hogy nem küzdöttek egy táborban, láttuk, mint igyekeztek tartományaikat kölcsönösen megoltalmazni a háború borzalmaitól. Azonban humánus igyekezeteikben nem osztoztak alattvalóik, legalább a németek nem, kik nem ritkán betörtek Magyarországba, hol a velök egy húron pendülő fraknói grófokkal és más gonosz czimborákkal egyetértve, raboltak és pusztitottak. Lajos király, hogy a németek e »szemtelenségét« meggátolja, Kanizsai István zágrábi püspököt és testvérét Jánost bízta meg Sopron és Vas vármegyék védelmével. Aztán pedig Sopronban, 1372. október 16-án irt levelökkel Lajos király, III. Albert és Lipót herczegek halálokig tartó oly kötésben egyeztek meg, mely szerint a határszéli villongásokat és az ököljog gyakorlatát megtiltották alattvalóiknak. Ha valakinek megtorolni valója volna, a németnek a magyar, a magyarnak a német ellen, tegyen panaszt, hogy ügye megvizsgáltatván, magyar részről a nádor és a zágrábi püspök által elégtételt nyerjen. A szerződő felek kötelezték magukat, hogy minden efféle panasznak két hónap alatt végére járnak. Mind bensőbb lett a kölcsönös barátság, midőn az osztrák herczegek a Velencze ellen inditandó hadjáratban a magyar király szövetségébe léptek. Mintegy e szövetkezés jutalmául s biztositásául szolgált, hogy Lajos király a három közül legkisebb leányának, Hedvignek kezét Lipót osztrák herczeg legidősbb fiának, Vilmos herczegnek szánta. A tárgyalások erre nézve 1374-ben indultak meg és augusztus 18-án annyira megértek, hogy Lipót herczeg fiát, Vilmost fölajánlotta Hedvig herczegasszony férjéül, kinek védelmét az esetre, ha atyja előbb meghalna (Lajos király ekkor már sokat betegeskedett) magára vette. Hasonló kötelezőt állitott ki 1375 márczius 4-én Lajos király, melyben kétszázezer aranyforintot biztositott leányának, mire az apró jegyeseket (Vilmos született 1370-ben, Hedvig 1372-ben) Demeter esztergomi érsek a haimburgi plébánia templomban összeadta s a következő éjjel együtt is háltak. A tényleges egybekelésnek akkor kellett volna megtörténnie, ha Hedvig tizenkettedik életévét elérte. Még nagyobb biztosság kedveért Lajos magyar király e szövetséget az ország egyházi és világi főuraival és nagyobb városaival is megerősíttette.

Megemlékeztünk egyszer már Fehér-Ulászlóról, a hajdani gniewkowoi herczegről, ki utoljára Dijonban vonta meg magát a benczés barátoknál, hol immár tizennegyedik évét töltötte. Nyughatatlan nagy-lengyel uraktól értesült Kázmér haláláról, kik miután üzeneteik és leveleik által czélt

nem értek, személyesen is eljöttek, hogy őt Kázmér trónja, vagy csak atyai öröke elfoglalására fölhívják. Ulászló a pápához ment, hogy ez őt szerzetesi fogadalmai alól fölmentse. A pápa azonban elutasította őt kérelmével együtt, mire barátai költségén és tanácsára Budára jött Lajos király udvarához, hogy ennek közbenjárásával érjen czélt a szentszéknél. Budán nem fogadták ugyan tárt karokkal, mégis két évnél tovább maradt ott. Végre Lajos király engedvén felesége kérésének, ujra elküldötte Ulászlót Avignonba XI. Gergelyhez és vele küldötte törvénytudóját Bredenscheid Jánost. A pápa azonban nem talált elégséges okot a herczeget fölmenteni szerzetesi fogadalma alól, nem teszi ezt — úgymond — már csak azért sem, mert a herczeg egyenesen a lengyel királyoktól származván, könnyen galibát okozhatna még Lajos fiainak, ha — úgy reméli és óhajtja a pápa — Isten őt azokkal megáldaná. A pápa tényleg jól ismerte a könnyelmű barát-herczeget, ki egy napon csak eltűnt Budáról és fölbukkant Kujáviában (1373), hol csakhamar pártja akadt. Nehány város és vár azonnal megnyitotta előtte kapuit, de ezek épp oly gyorsan el is pártoltak tőle, midőn a nagy-lengyel főkapitány Lajos király parancsára haddal indult ellene. Csak egy ütközetre került a sor, Ulászló elmenekült és a következő évet a legnagyobb nyomorban töltötte; 1375-ben azonban ismét előkerült, mikoron rablásainak, utonállásainak és erőszakoskodásának az lett a vége, hogy megsebesülve és összeroncsolva hozták Magyarországba unokahugához, az ifjabb királynéhoz. Lajos király nagylelkűen bánt el vele; megvette tőle örökét tizezer arany forinton és a szentmártoni apátságot adta neki. Hanem itt se maradt sokáig. 1379-ben Danzigba menekült a német lovagrendhez. Még egyszer majd hallunk felőle.

E zavarok arra birták Erzsébet anyakirálynét, hogy Lengyelországból távozzék és a kormányt erősebb kezekre bízza. Lajos király Dalmát- és Horvátország kormányzásával bízta meg öreg, de még mindig uralomra vágyó anyját, és ő maga néhány hónapra Lengyelországba ment. De míg gyöngült egészsége a lengyel éghajlatot kevésbbé viselhette el, anyja visszakívánkozott Krakóba. Nagy örömmel fogadták a visszatérőt. Krakónak az ő jelenléte fényt és pompát, jelentőséget és gazdagságot kölcsönzött. Egész Európa közvetlen érintkezésbe jutott a lengyel fővárossal. Követségek jöttek és mentek, mihez képest a leggazdagabb király anyja fényes udvart tartott, hol ünnepélyek, ének és zene mulattatták a finom matrónát és vendégeit.

Megzavarták ez ünnepélyeket a litvaiak betörései, kik szokásuk szerint nyilsebességgel ütöttek Lengyelországba, ott rabolván, fosztogatván, tüzzel-vassal pusztitottak. Ez alkalommal a Visztula mentén fölfelé haladva, csaknem Krakóig jöttek, hanem aztán martalékukkal visszasiettek, szétoszlottak, lápos és erdős sűrűikben elrejtőztek. Még inkább megdöbbentette Erzsébetet egy ujabb betörésük. Vásáros napon, 1376 deczember 7-én e rémséges hírrel riasztották föl a várbelieket: »Gyilkolják a magya-

rokat!« A királyné kiséretéből való néhány lovas viszályba keveredett egy-két szekér széna miatt a lengyelekkel. A viszály verekedéssé fajult és annyira elmérgesedett, hogy Kmyta Jaskó, a starost, szükségesnek látta fegyveres erővel közbelépni, de szerencsétlenségére, minthogy állitólag egy magyar katona nyila nyakába furódott, lováról lebukott és szörnyet halt. Erre oly düh fogta el a lengyeleket, kivált a starost rokonait és csatlósait, hogy bosszút lihegve estek bűnösre, bűntelenre, még a szállásaikon levő magyarokat is lemészárolták. Százhatvan magyar pusztult el így, de talán egy se maradt volna meg, ha a királyné be nem záratja a vár kapuit és lajtorjákat nem támasztat a falak alá a menekülők számára. Még a várba is nyilakat, gerelyeket vetettek utánok. Ez iszonyú jelenet elvette Erzsébet kedvét attól, hogy tovább is Lengyelországban maradjon. Mihelyt kiséretére nézve biztosan teheté, visszasietett fiához Budára és lemondott Lengyelország kormányáról.

Nagy-Lajos a történtekről értesülvén, igen tekintélyes sereggel ment át a Kárpátokon azon kettős czélból, hogy a litvaiak vakmerőségét megfenyitse, aztán hogy az ország kormányát más kezekre bízza. Különösen hűbéresének, Narynuntovicz György belczi várnagynak hűtlensége keseritette el. A lengyel főpapokat is megkérte, küldjenek segitő csapatokat a hitetlenek ellen, de a főpapok megtagadták kérését, még kmetjeiknek sem engedték meg, hogy a királyi sereghez csatlakozzanak. Ellenben a lengyel főurak hét zászlóaljat hoztak a királyi hadba. Seregét Lajos két részre osztván, mialatt a lengyelek Chelm várát elfoglalák, őmaga magyarjaival Belczet ostromolta, melyet Narynuntovicz végre föladni kényszerült. Lajos az elfoglalt várakat közvetlenül a magyar koronához csatolta. Narynuntoviczot kegyelmébe fogadta, családostól Magyarországba hozta s itt látta el birtokkal. Ugyanakkor a litvai királyi család két tagja, Koryatovicz és Lubart, meghódolt a magyar királynak, és önként átadták neki váraikat, magukat, feleségeiket és gyermekeiket. Lajos király kezökön hagyta mint hűbért váraikat, hanem gyermekeiket tuszokul Magyarországba küldötte.

Sokkal nehezebb volt a király másik föladata: anyja helyébe kormányzót találni Lengyelországnak. A főbb nemesség csak a starostok (főispánok) uralmát óhajtá, aminthogy később erre nézve czélt is ért. Ellenben az alsóbbrendű nemesség erőteljes kormány, a főurak garázdálkodásától őt megvédő szigorú törvénykezés után vágyakozott; főleg Oppelni László után, ki eddig Galicziában és Lodoméria igen jótékonyan kormányzott. Lajos király kinevezte tehát e derék embert helytartójává Lengyelországban. László herczeg új állása nem volt irigylésre méltó. A pártokra szakadt és egymás ellen fenekedő főnemesség, ha arról volt szó, hogy ellenzéket képezzen a helytartó ellen, ritka egyetértésre jutott. Rosszalták a herczegben »hogy csendes és békeszerető, hogy a földmüves és iparos népet pártolja, ellenben a nemességet és papságot gyűlöli«.

Jellemzi az állapotokat, hogy mi adott okot a gyülölet vádjára: »Mert nemtelen fösvény szigorral mindenkitől megkövetelte, hogy Szent-Márton napjára kétgarasos telekadóját megfizesse.« Ez ellenzékkel szemben László herczegnek nem volt hatalma, ereje. A nagy-lengyel nemesek egymás ellen viseltek háborút. A papság a főurak erőszakoskodásaiért és rablásaiért panaszkodott. A zavar tetőpontját érte. Küldöttség ment Lajos királyhoz, kérvén őt, hogy mozditsa el László herczeget, kinek kinevezésében a kassai privilegium megsértését látták és segitsen a bajon. Sajnos állapotok, hogy a legderekabb király, a legnemesebb ember kénytelen volt vérző szívvel nézni, mint silányul el legjobb szándéka a kivitelben. A lengyel történetírók, maga az elfogult Caro Jakab, elismerik, hogy Lajos király jellemét nem lehet kétségbe vonni. A baj abban rejlett, hogy lehetetlen volt két oly egyenlőtlen széken, mint a magyar és lengyel trón, egy időben helyet foglalni.

Erzsébet özvegy királyné, Nagy-Lajos édes anyja, Budavárban, 1380. deczember 29-én meghalt és az általa alapitott ó-budai Clarissák zárdájában takarittatott el. Lajos király anyja halála után még kevésbbé igyekezett befolyni a lengyel urak örökös veszekedésébe. 1381 márczius 20. napjára meghitta őket, hogy országuk kormányzásáról gondoskodjanak. Számos főpap és főúr jelent meg e meghívás következtében Budán, kik itt is folytatták viszályaikat. A jobbak tanácsára Lajos király Zaviszát a krakói püspököt, ennek atyját Dobieslawot a krakói várnagyot és a nagy-lengyelországi Subini Sedzivojt, a kalisi nádort és krakói starostot nevezte ki Lengyelország kormányzójává és teljes hatalmat adott nekik az ország kormányzására.

Nagy-Lajos és Erzsébet.
(A máriacelli templom dombormüvéről.)

ÖTÖDIK KÖNYV

*

AZ ANJOUKOR VÉGE

Diósgyőr.

I. FEJEZET.

A harmadik háboru Velencze ellen. A turini béke.

Előrelátó politikájának alig adhatta valamikor világosabb jelét Lajos király, mint a midőn az 1358-iki zárai béke feltételeit megállapitotta. E békekötés, mely Velenczét Dalmácziától megfosztotta, a tenger és a kereskedés szabadságát hangoztatta, méltán töltötte el nyugtalansággal a köztársaságot. Hogy a Balkán-félszigeten folytatott kereskedelme kikötőit, a dalmát városokat, elvesztette, bennök új vetélytársakra bukkant és monopoliuma az Adrián naponkint csorbulást szenvedett, mindezt talán még elviselte volna, jóllehet ez által balkarja bénult meg. Hajh, de nemcsak a magyar állammal kellett megosztania a kereskedelem áldásait! Ott volt Genova is, Velencze régi vetélkedő társa, melylyel való görcsös viaskodásában egy század óta vérrel festette a tengert. Ott volt a még régibb ellenség, az aquilejai patriárka, ott az osztrák herczegek, kik a tengerhez tolakodtak és Triest lázadását szitották; továbbá Verona és Padova urai, kik a többi apróbb-nagyobb szomszédokkal együtt a gazdag köztársaság rovására iparkodtak gyarapodni; ott végre mindazon tengerparti államok, a siciliai királyság, Ancona stb., melyek az Adrián szabad hajózást követelnek. Legtöbben az érintettek közül az utóbbi háborúban részint szövetségesei valának a magyar királynak és segitették legyűrni Adria jegyesét, tehát díjul követelték az előnyöket; részint vérszemet kapva Velencze megaláztatásán, magúk is éreztették erejüket Szent-Márk megtépett, megernyedt oroszlánjával. Ezt a lassu halált, ezt a morzsánkénti megsemmisülést Velencze nem tűrhette! Ahol tehát anyagi erejéből nem telt, észszel, álnoksággal igyekezett segiteni magán.

Hogy ez úton nem egyszer összeütköztek az érdekelt felek, magától értetik. Lajos király ez idő alatt ritka példáját adta türelmének, melynek főoka — úgy véljük — abban rejlett, hogy gályái, melyekkel alattvalóit a tengeren megvédhette és Velencze túlkapásait megtorolhatta volna, nem valának, a signoriának pedig mindeddig sikerült megakadályozni, hogy a magyar állam tengeri hatalommá fejlődjék. A magyar király türelmének is vége szakadt azonban és az ellenségeskedés lánggal tört ki, midőn Velencze Carrara Ferenczet, Padova urát és Lajos király szövetségesét ismételve megtámadta. Emlékezhetünk rá, hogy Carrara Ferencz a hábo-

Genova.
(Schedel világkrónikájából.)

rúban, melyet Lajos Dalmátország visszafoglalása végett a velenczei köztársaság ellen folytatott, híven tartott Lajoshoz, ki őt a zárai békébe is belefoglalta. A köztársaság Carrara e magaviseletét igen zokon vette, minthogy ez neki köszönhette első sorban, hogy Padova uraságához jutott. És most »a hálátlan« a köztársaság szárazföldi birtokát, Trevisot áhítá! Hasztalan fáradt utóbb Carrara abban, hogy Velenczét más nézetre bírja: meglátogatta a lagunák városát, megvendégelte a patriciusokat; a signoria mindig kémkedő szemmel nézte és leste az alkalmat, hogy megfizethessen neki. Ellenben Lajos király ünnepélyes esküvel és levélben biztosította, hogy, ha bármely okból megtámad-

nák, síkra száll mellette; még támadó hadjáratában is segiti, ha Carrara az ő tudtával üzen háborút. Sőt jutalmul — láttuk — neki adta Feltrét és Bellunot, melyeket IV. Károly császártól kapott.

Régi mondás: az ebnek, melyet el akarnak emészteni, veszett hírét költik. Velencze is arról vádolta Padovát, hogy a határszélt bolygatja és annak erőszakos kiigazitását határozta el. Lajos király azonban Siket János váczi püspököt küldé Velenczébe, hogy követelje Padova ura számára Sant Ilario vidékét, mert ez nem tartozik a köztársaság területéhez; más újitásokat se tegyen, minthogy a magyar király Padovát azokban, mikben igaza van, el nem hagyja. Velencze ugyan az állitás ellenkezőjét vitatta, de alkalmasb időre várt, mivel a pápa is Padova pártját fogta és sürgette Lajost, intse meg az osztrák herczeget és Can Frande della Scalát, ne szítsák a viszályt,

Padovai főtemplom.

mely a velenczei köztársaság és Padova közt dúl, és ne bonyolitsák a zavarokat, melyek veszélyesekké válhatnak. Később pedig megkérte XI. Gergely Lajos királyt, járjon közben, hogy Velencze elfogadja a békét, vagy legalább két-három évre fegyverszünetet kössön Carrarával. Lajos király Firenze és Pisa városok társaságában már előbb közbe lépett a béke föntartása érdekében, és ekkor, hogy a kinevezett határigazitó bizottságok dolgozhassanak, két havi fegyverszünetet is kötöttek; de míg a velenczei bizottság ujabb és ujabb nehézségeket támasztott, a signoria e két hónapot fegyverkezésre forditotta.

Az ellenségeskedés kitörvén, Padova ura fegyveres segitséget kért Lajostól. Velencze ugyan azzal fenyegetődzött, hogy erőszakot erőszakkal torol meg: de Lajos ezzel keveset törődvén, elsőben Laczkfi Istvánt, az erdélyi vajdát, a hasonnevű vajdának és nápolyi hősnek fiát kétezer lovas-

sal Felső-Olaszországba küldötte; nemsokára aztán megjött Telegdi Tamás esztergomi érsek is 2500 lovassal. Előkelő urak számosan voltak a magyar csapatokban, kik közűl azonban csak nehányat emlitenek az olasz kútfők: Hímfi Benedeket és Bebek Gyögyöt, továbbá Czudar Pétert és Ubal grófot, nem valószínűtlen, a Kállayak egyikét, kiknél az Ubúl (Ubaldus) név hagyományos vala. Carrara másképpen is remélt segithetni magán. Orgyilkosokat bérelt, hogy a velenczei tanács azon tagjait, kik ellene dolgoztak, lába elől eltétesse. Azonban minthogy szándékát elárulták, csak növekedett ellene az elkeseredés. Velencze pedig minden felelősséget a magyar királyra háritott, kit szerinte semminemű szerződés által nem lehet megkötni, ha Olaszország vesztéről van szó. Lajos király e rágalommal szemben Visegrádon, 1373 február 7-én kelt manifestumot adott ki, melyben közhirré tette, hogy tengeren és szárazon tör Velencze, e fölfuvalkodott város ellen, mely igaztalanul támadott Padovára, a magyar király szövetségesére, jóllehet ő számos követséget küldött békeszerzés végett Velenczébe; de Velencze megátalkodott kevélységébe visszautasitá kisérleteit. Kalózjogot ad tehát minden ember fiának, és ameddig e háború tart, menedéket Velencze minden ellenségének Dalmátország réveiben, váraiban. IV. Károly császár is rá irt a birodalmi olasz városok helytartóira, nevezet szerint Visconti Barnabásra és Galeazzora, hogy Lajos magyar király és szövetségesei ellen ne fenekedjenek, mert ő, a császár, ezt semmi esetre sem fogja tűrni, annál kevésbbé elhagyni a magyar királyt, minthogy ez jogosan inditott háborút a köztársaság ellen. Az osztrák herczegeket, III. Albertet és Lipótot, noha eleinte Velenczéhez szítottak, szintén rábirta Lajos, hogy Padova részére álljanak, amiért ez Feltrét és Bellunót adta át nekik, mely városokhoz az osztrákok jogot tartottak.

A háború nagy tűzzel folyt. Carrara Ferencz az esztergomi érsek által vezetett új magyar segélyhad elé ment; és Sacilénél találkozván vele, azt a Piave-vonal védelmére inditotta. Ütközetre került a dolog, mely a velenczeiek veszteségével végződött. Giustiniani Tádé, Camino Gellért, a cenedai gróf, Azzo a velenczeiek vezérei másokkal fogságba kerültek és foglyokul Magyarországba küldettek. Több szerencsével harczolt Velencze a tengeren; de egészben véve ügyei oly gonoszul állottak, hogy nem átallott ötezer törököt és morlákot fogadni zsoldjába. Carrara hadai Treviso elfoglalását tűzték föladatokul. A velenczeiek palánkokat (bastidákat) épitettek Treviso védelmére, Carrara népei pedig ugyancsak bastidákkal zárták el amazok kimenő utját, úgy hogy a velenczeiek kénytelenek voltak egy új, harmadik bastidát épiteni, hogy teljesen el ne rekesztessenek. E bastidákat megtámadni és szétrombolni volt a padovaiak föladata. A magyarok, noha számuk megfogyott, — amennyiben Hímfi Benedek és Bebek György időközben haza tértek csapatjaikkal, — részt vettek a föladat megoldásában és első

ízben szerencsével jártak, mert kiűzték a velenczéseket a bastidákból és lerombolták azokat. Ez alkalommal az ifjú Carrara Ferencz oly derekasan viselte magát, hogy megnyerte a vajdától a vitézkötést. De a június 30-án intézett második támadás annál szerencsétlenebbül végződött. Ekkor már a törökök is részt vettek az ütközetben. A velenczeiek és törökök, kik gyalog harczoltak, a magyar lovasságot mocsaraknak szoritották, honnét nem menekülhetvén, az ellenség kézi és számszeres íjjaiból röpitett nyilainak födetlen czéljául szolgáltak. Meg kellett magokat adniok. A Dandolo-féle krónika ezerre, Chinazzoé két százra teszi a foglyok számát, kik közt valának István vajda és tizennégy, mások szerint harmincz magyar úr, köztük a már emlitett Ubal gróf. A zsoldosokat zsoldos módra, elvevén fegyvereiket, lovaikat,

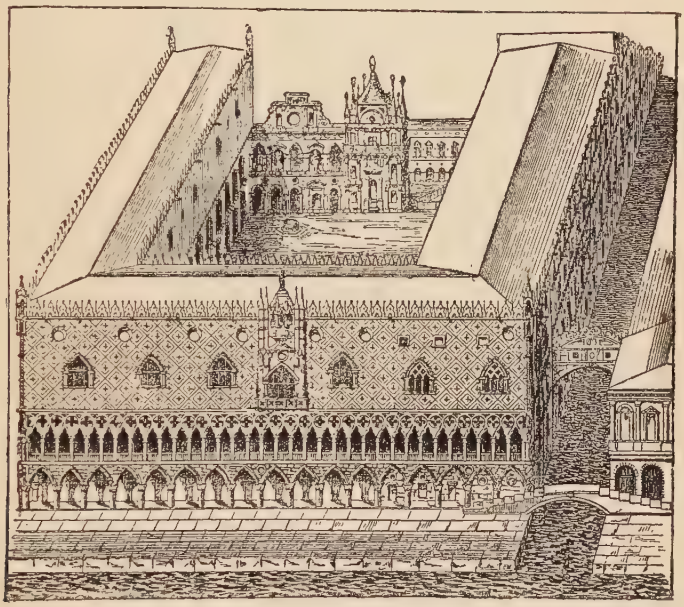

A dogek palotája Velenczében.

szabadon bocsátották. A magyarokat és padovaiakat ellenben elzárták, és pedig a főnemeseket a dogek palotájának amaz, ólakhoz hasonló sötét zárkáiba, melyeket maig is borzalommal szemlél az utas; a többieket a Giudecca alsó végébe. A vajdát fölváltva hat-hat nemes őrizte.

Hanem a szerencsétlenség annál kevésbbé törte volna meg a magyar szövetségben bizó Carrarát, minthogy Lajos király legott visszaküldötte Bebek Györgyöt 1500 lovassal. De miután Velencze Ferencz testvérét, Marsiliot lázitotta föl ellene, a Visontiak is immár nyiltan Velenczéhez csatlakoztak s a fogoly magyar urak rokonai unszolták Lajos királyt, hogy a fogságban senyvedőket mielőbb megszabaditsa: a padovai

herczeg végre békére hajlott, melyet a pápa közbenjárásával 1373. szeptember 21-én megkötöttek. A békefeltételek Padovára vajmi súlyosak valának: 100,000 aranyat kellett fizetnie, a határkérdést Velencze előnyére elintéznie s ami Carrarának leginkább fájhatott, egyetlen fiát Velenczébe kellett küldenie, hogy ott a nagy tanács termében térden állva kérjen bocsánatot a signoriától. Petrarca készitette a beszédet, melyet az ifjú vitéznek kellemetlen helyzetében el kellett mondania. »Kelj fel — válaszolá neki a doge, — ezentúl ne vétkezzél se te, sem atyád.« Nagy-Lajos király 300,000 forintra becsülte költségeit a Padovának adott hadi segély alkalmából, ide nem számitva azon 30,000 ló értékét, melyek akkor odavesztek. Kissé nagynak tűnhetik fel e szám. De nem szabad figyelmen kivül hagynunk, hogy minden magyar lovasnak azon kivül, melyen ült, legalább még egy tartalék lova volt.

E békekötésnek is, mint annyinak, új háború járt nyomában Velencze és Ausztria közt, minthogy Velencze némely helyeket, mint Feltrét, Bellunot, melyeket visszakövetelt, az osztrák herczegek Padovától kaptak. Viszont az osztrák herczegek 300,000 forint kárpótlást kivántak, mely árt Velencze túlságosnak találván, kitiltotta a nevezett helyek lakóit területéről. E sértésért Lipót osztrák herczeg négyezer emberével Cenedára és Trevisóra tört, miből természetesen kölcsönös pusztitás keletkezett, mígnem Lajos magyar király közbenjárására a felek másfél évre fegyverszünetet, s ennek leforgása után a status quo alapján békét kötöttek. A doge ez alkalommal nagy dicsérettel nyilatkozott Tót Lőrincz unokájáról, Miklós udvari vitézről, Lajos király követéről, ki nagy jóakaratot mutatott a köztársaság iránt. Két lepedőt, egy szép paplant, mik a pápa számára készültek, és egy kordét ajándékozott neki hálája jeléül.

Ez a háború arról is nevezetes, hogy a velenczések ebben használtak először ágyút, melyet a trevisoi krónika ekképen irt le: »Ormótlan, öblös szájú vas szerszám az, mely hosszában ki van fúrva. E fúrt nyílásba gömbölyű követ, kénből, salétromból és szénből készült port tesznek. Ha e port egy külön lyukon át meggyujtják, a kő oly erővel röpül kifelé, hogy fal ellent nem állhat neki. Közben pedig azt hinnéd, hogy menydörgést hallasz.« Ez új találmány használata csakhamar általánossá lett; a hadihajókat is vele kezdették fölszerelni.

A béke Velenczével nem sokáig tartott, A velenczeiek, hogy kereskedésöknek a genovaiak által féltékenyen őrzött Fekete tengerbe utat nyissanak, nagy pénzen megvették V. János görög császártól Tenedos szigetét. A genovaiak ezen kereskedelmök ellen intézett merényt meggátolandók, kiszabaditották IV. Andronikost, V. János pártütő fiát, ki bevevén Konstantinápolyt, Tenedost azonnal átengedte Genovának. Hanem a sziget parancsnoka és népe hű maradván a régi, fia börtönében sanyargó császárhoz, átadta a szigetet Velencze gályáinak. Hogy ebből

háború keletkezik a két engesztelhetetlen köztársaság közt, előre tudható volt, amiért mindkettő szövetségesek után nézett. Kihez fordulhatott Genova nagyobb bizalommal mint Lajos királyhoz, kinek neheztelését Velencze iránt jól ismerte. Lajos Genova mellett nyilatkozott és példáját Padova ura követte, ki — úgy mondák — magyar felsőbbség alatt Velencze ura is szeretett volna lenni. Padovában gyültek össze a szövetségesek: a magyarok, padovaiak, veronaiak és az aquilejai patriárka követei. Velencze szövetségesei a ciprusi király és Visconti Barnabás valának. Velencze elküldötte követeit Padovába is és szövetséget ajánlott e város urának. Hanem Carrara szemére vetette a tőle szenvedett méltatlanságokat és joga tudatában készebbnek nyilatkozott meghalni, mintsem hogy ellenségei rabszolgájává aljasuljon.

A magyar sereg ötezer lovassal már megérkezett volt 1378 június 26-án Padovába, és Carrara éppen arra készült, hogy Velenczére lecsapjon, midőn Alsáni Bálint pécsi püspök, a magyar király követeképpen, azon parancscsal kereste föl, hogy még egyszer kisértsék meg a békés egyezkedés utját. Elment tehát nehány padovai úr Velenczébe, hol július 14-én kijelentették, hogy ők ime ujra békét ajánlanak, ha azonban czélt nem érnek, az összes szövetségesek nevében hadat izennek. A signoria, hogy szétbontsa ha lehet a magyarok és szövetségeseik közös ügyét, azt felelte: »Padova nem tud veszteg maradni, legyen tehát neki, amint kivánja, háborúja; de a magyar király nem adott okot az ellenségeskedésre.« Carrara Ferencz e válaszra 16,000 emberével, kiknek nagy részét a magyar segítő hadak tevék ki, megtámadta Mestrét és elzárt Velenczétől minden közlekedést. E jelre viszont feltámadt Visconti és Verona urára, Padova barátjára küldötte zsoldos hadait, mig a padovai háromezer magyarral pusztította Brescia vidékét. Hasztalan hivatkozott Visconti, hogy nem szándéka háborúba keveredni a magyar királylyal, mire a Bánca (Bancha, Vancha) nemzetségből származott Horváti János macsói bán, a magyar hadak vezére, azt válaszolta, hogy királya nem hagyja el szövetségeseit, kik közé Verona is tartozik. Visconti tehát három hónapos fegyverszünetet kért és kapott, s ezt az időt arra használta fel, hogy a genovai területet támadja meg; innen azonban visszaverték. Genova ekkor tekintélye zenithjén állott. Igy indult meg a háborúság a Terra fermán; mert tudnivaló, hogy az a tengeren vette kezdetét, valamint hogy a döntő súly a hadi hajókon feküdt mindvégig.

IV. Andronikos érme.

A Tiberis torkolatának közelében, a régi Antium előtt találkozott 1378 május 30-án először a genovai és velenczei hajóhad. Ez utóbbi tizennégy gályából állott, melyek parancsnoka Pisani Viktor volt, mig a genovai tengernagy, Fiesco Lajos, tíz gályát vezényelt. Iszonyú vihar

dühöngött a tengeren, mely a harczot csaknem lehetetlenné tette. Végre Pisanit segitette győzelemre az orkán. A tiz genovai gálya közül csak négynek sikerült megmenekülnie, az olasz félszigetet megkerülnie és Zára kikötőjében oltalmat találnia. Ezek itt várták meg a hazulról, Genovából küldött segitséget, mert Doria Lucián, az új genovai tengernagy, csakhamar tizennégy, majd huszonkét gálya fölött parancsolt. Pisani követte az elmenekült négy gályát Dalmácziába, megtámadta és hármas roham után megvette Cattarot s hasonlókép bánt el Sebenicoval, midőn hirét vevé, hogy a genovai hajóhad egy része a traui kikötőben horgonyoz. Gyorsan ide vitorlázott, de csakhamar belátta, hogy a jól védett kikötőt el nem foglalhatja. Ellenben elfoglalta Arbét és nehány ágyúgolyót küldött Zárába, melyek azonban kevés kárt okoztak. A signoria meg volt elégedve műveleteivel, és utasitotta Trau ostroma folytatására, melyhez négy új gályát küldött. Pisani engedett, azonban második kisérlete Trau ellen, jóllehet legénységét éppen nem kimélte, csak oly eredménytelen maradt, mint az első. Dalmácziában pedig igen izgatott hangulat keletkezett Velencze ellen azon kegyetlenségek miatt, melyeket a velenczei hadak Cattaroban és Sebenicoban elkövettek. Azok is, kik eddig kelletlen fogtak fegyvert, most elhatározták, hogy hét hajót szerelnek föl Velencze ellen.

Közben bekövetkezett a tél. A genovaiak a kedvező időt fegyverkezésre használták és 1379 májusban léptek föl támadólag. Hogy a velenczéseket Pólából, téli kikötőjükből kicsalják, hajóik egy részével ingerkedtek velök, míg a többieket elrejtették. Pisani nem találta czélszerűnek a kihívást elfogadni, de kapitányai, ingerlékenyebbek mint ő, hangosan követelték a megütközést, melyet a signoria tiszttartói is sürgettek. A vezér vonakodva engedett ugyan, hanem aztán eltökélten rontott mintegy húsz hajójával az ellenségre, kiszemelte a maga számára a genovaiak admirálisa hajóját, hidat vetett reá, és elfoglalta. Doria Luczián, az admirális elesett. Vezérök halála, mely egyébkor lohasztólag szokott hatni, dühbe hozta a genovaiakat. Elrejtett gályáik ekkor jelentek meg a csatasorban, és nehány óra alatt tizenöt velenczei gályát keritettek hatalmukba, 1900 embert, közöttök huszonnégy patricziust tettek fogolylyá. Pisani Parenzoba menekült hajóhada romjaival, honnét Velenczébe idézték és a halálra itéltet börtönbe vetették. Ha Doria Ambrus, ki a genovai hajók vezérletét ideiglenesen átvette, a pólai győzelem után egyenesen Velenczének tart, kardcsapás nélkül foglalta volna el a halálra rémült várost; de ezt elmulasztá. Doria Péter pedig, az új tengernagy, azt határozta, hogy hamarabb nem indul Velencze ellen, míg összes hajóhada együtt nincs, és meg nem szabaditotta Cattarot, Sebenicot és Arbét az ellenségtől.

Hogy a pólai csapás után kissé fölocsudtak a velenczeiek, nyakrafőre városuk védelméről gondoskodtak, aztán pedig legott követeket kül-

dének Nagy-Lajos királyhoz, békéért esedezvén. E követek május 25-től július 2-ig csaknem naponkint titkos jelentéseket irtak a dogenak. Contarini Zakáriás és Priuli Jakab — így hítták őket — magyar födözet alatt indultak el Trevisoból. Utjokat Sacilén, Spilenbergen, Villachon és Magyar-Óváron át Budának vették, hova június 12-én érkeztek meg Szepesi Jakab ispán kiséretében. A király nem volt Budán, hanem két mértföldnyire fekvő magányában (Visegrádon?) tartózkodott. Kihallgatásokra azonban kirendelte Durazzo Károly herczeget, a győri és váradi püspököt és a nevezett Jakab ispánt. Hanem a követek inkább szerették volna, ha a király maga vagy a királyné hallgatja ki őket. Hogy ez megtörténjék, Lajos mester, a barátok új generálisa sokat fáradott, de czélt nem ért. Június 13-án a vecsernye után voltak első kihallgatáson. A velenczei követek ez alkalommal megtették bőbeszédű előterjesztésöket. Czéljok az volt, hogy a tárgyalást húzzák-halaszszák, míg a teljesen védtelen Velencze, mely 5—6 gályánál többel nem rendelkezett, kissé lélekzethez jut. Hanem a magyar urak ezt hamar észrevették és nyiltan kimondták: Hagyják a fölösleges szószaporitást, drága időveszteget ést! A magyar királynak fontosabb dolga van, mint hosszadalmasságaikat végig hallgatni, melynek czélja nem egyéb a halogatásnál. A magyar ember a dolog velejét keresi, hanem ebbe a követek nem ereszkednek. »De sőt — válaszolák a követek — hasonlóképpen gondolkozik a signoria is. Azonban ne csodálják az urak, ha csak általánosságokban mozgunk, hisz küldőink azt sem tudják, mi oka, mi ürügye van a mostani háborúságnak? Mi ketten jártunk itt nem régen; volt akkor szerencsénk a királynéval, főpapokkal és főurakkal érintkeznünk, de azt se tudhattuk meg, mi inditotta haragra a királyt Velencze ellen?« A beszédre a győri püspök felelt, ki hangsúlyozta, hogy a király mindenek fölött vallásos és igazságos. Az egész világ tudja, hogy őt csak észszerű és igazságos dolgok inditották a hadüzenetre. S mielőtt ezt megtevé, kikérte bölcs és jámbor emberek tanácsát és az ország nagyjainak véleményét. Az út ellenben, melyen a követek elindultak, a békekötés halogatására, nem pedig megszerzésére vezet. Egyébiránt előterjesztik ők kivánataikat a királynak, aztán válaszát is meghozzák.

Kilátás a békére tehát kevés volt. A firenzei követek, kik mellesleg a velenczések ügyét támogatták, szintén a háború folytatását jósolták. Ugyanezt a nézetet vallotta a budai udvarnál levő pápai követ is. A válasz, melyet a győri püspök hozott, megerősité a gyanitást. Még azt is szemökre lobbantották a velenczei követeknek, hogy szineskednek. Velenczében azt hiresztelik, hogy a követség nem önszántából, hanem a magyar király meghivására indult utnak. Ajkukon hordják, de szivökből nem kivánják a békét, és ide csak kémlelődni, tapogatózni jöttek. Ellenben a király, Károly herczeg és ők valamennyien a békét óhajtják. Ami a háború okait illeti, azokat majd elmondja Károly herczeg Olaszországban, hova

nem sokára elindul, mint a magyar hadak fővezére és a király meghatalmazottja. Most azért nem adják elő azokat, mert a király nem akarja saját házában megbántani vendégeit. Egyébként, ha még más mondani valójuk volna, a király szivesen meghallgatja őket. Aztán biztos födözettel, Károly herczeg kiséretében haza indulhatnak.

A velenczei követek jól tudták az ellenségeskedés okát. Miután hiába kisérlettek meg minden utat és módot, hogy valamit megtudhassanak a király szándéka felől, nehogy eredménytelenül térjenek vissza, előhozakodtak a pagoi sóügygyel, azt állitva, hogy itt Budán értesültek arról legelőbb. Szeretnék tudni úgymond a dolog mibenlétét és a fölvilágositást korántse vennék sértésnek, de sőt óhajtanák, ha itt folytatnák a béketárgyalásokat, mi az ország és király tekintélyével egyezőbb lenne. Itt a királylyal könnyebben lehetne végezni, aminthogy annak idején Zágrábban is gyorsan megkötötték a békét. »Igen, — felelték a magyar urak — ha jókor, idején kivántátok volna megtudni a magyar király haragja okát, megtudhatták volna; de — tevék hozzá példálódzva — száraz lábbal a király nem mehetett Velenczébe. Szövetkezett tehát barátaival, és ezek ügye úgy bele van szőve azokéba, hogy kibontani belőle nem lehet.« A követek egyébiránt kéz alatt megkapták a háborúság okait és némely békepontokat a ferenczrendiek generálisa által, kinek azokat a győri püspök adta át, de azt kellett mondaniok, hogy két alsóbb rendű tanácsostól szerezték.

Czudar Péter pecsétje.

E pontok a következők: A Padova ellen inditott hadjáratban nem tartották meg a velenczeiek az 1358-iki békekötés azon rendeletét, mely szerint a vitás ügyek a pápa békebirói itéletére bizandók. Ennek következtében a magyar királynak részt kellett vennie az 1373-iki velencze-padovai hadjáratban, mi sokba került nemcsak neki, de Padovának is, valaminthogy nem csekély kárt szenvedett a magyar király abban, hogy a velenczeiek nem engedték a pagoi sót kikötőikbe és azokon átbocsájtani. Kártéritést követel továbbá a király cattaroi és sebenicói alattvalói számára a károkért, melyeket, Pisani okozott nekik; végre követeli jelen hadi költségei megtéritését. A velenczei követek a tárgyalást e pontok fölött még az napon megkezdették a magyar meghatalmazottakkal, kikhez Czudar Péter szlavón bán járult. Dicsekszenek dogéjoknak, hogy kimeritették ékesszólásuk tárházát a köztársaság érdekei védelmében, de kárba veszett fáradságok, mert »a magyarok, mint afféle durva, müveletlen emberek,« nem is hallgattak érvelésökre, azt semmibe se vették, levén egyedüli argumen-

tumok a kard és íjj. »Miután pedig tapasztaltuk, hogy feleleteink nem tetszettek a magyaroknak és hogy a béketárgyalásokat Olaszországban akarják folytatni, ami érdekeink ellen lenne, azt az engedményt tettük nekik, hogy a mi a sóügyet illeti, jól van, majd találunk oly módot kiegyenlítésére, mely tetszeni fog a király urnak. Padovára nézve is kijelentettük, hogy ezt a kérdést is a király megelégedésére fogjuk megoldani.« Hanem mindez engedményeik mellett is, úgy látták a követek, kevés remény volt a békekötéshez, mivel a genovaiak és padovaiak ellene voltak, kivált ez utóbbiak egyenesen kimondották, hogy a béke nem kell nekik. »Pedig ezek, sajnos, nagy tekintélylyel birnak a királyi udvarnál.«

Június 17-én a királyi jegyző meghívta a velenczei követeket ünnepélyes kihallgatásra a királyhoz. Az előszobában mondá már nekik a győri püspök Károly herczeg és Szepesi Jakab ispán jelenlétében, hogy a királyi tanács határozatához képest a béketárgyalásoknak a helyszinén, Velenczéhez közel kell történniök. Ez nagyon bántotta a velenczéseket, és el nem fojthatták a megjegyzést, hogy eltekintve a király méltóságától, melylyel egyezőbb, ha Budán tárgyaltatnék a béke, ők főleg azért óhajtanák itt az alkudozások megkezdését, mivel Genova és Padova az igazságos király jelenlétében nem merne igaztalan vagy túlhajtott követelésekkel előállani, vagy ha merészelne, a király azokat kellően leszállítaná. Az nem volna baj, hogy a szövetségesek követeinek nincsenek erre meghatalmazásaik, minthogy azokat be lehet várni. De a követek csak falra hánytak borsót, minthogy a padovaiak és genovaiak azzal biztatták a királyt, hogy vessék ki őket a magyar király szövetségéből, ha szeptember végeig át nem szolgáltatják Velenczét; szerintök e város végét járja, nincs már se pénze, se katonája, se elesége, semmije.

Szepesi Jakab pecsétje.

Közben sokan gyülekezének a főurak közül az előszobába, mire mindnyájan a király szine elé bocsáttatának. A velenczei követek előléptek és a legalázatosabb, legengesztelőbb hangon adták elő követ-

ségük tárgyát. A király feszült figyelemmel hallgatta végig őket. A választ a győri püspök adta meg, kijelentvén, hogy ura, királya az ország tanácsa meghallgatásával Károly durazzoi herczeget küldi Olaszországba, ki a háború és béke fölött teljes hatalommal fog dönteni s elrendelte, hogy szövetségesei is küldjenek meghatalmazottakat a tárgyaláshoz. Ő felsége a király, amennyiben rajta áll, hajlandó szövetségesei joga és tisztessége föntartásával békét kötni. A király aztán elbocsájtotta a követeket, kik — mint mondá — teljes biztossággal utazhatnak haza. A velenczei követeket, azonban nem siettek az elutazással, hanem a két királynénál és minden többi jóakarójuknál még mindig azon fáradoztak, hogy a béketárgyalások Budán menjenek végbe. Ideig-óráig úgy látszott, mintha czélt érnének, de elvégre sok hányatás után eredmény nélkül indulának haza felé, Oroszvárig magyar, innét osztrák födözet alatt.

A velenczei követek jelentése pompás képet tár elénk Nagy-Lajos udvaráról. A budai királyi udvarban egyidejűleg ott találjuk a pápai, firenzei, genovai, velenczei és padovai követségeket. Lajos és magyar tanácsosai határoznak Olaszország, Európa sorsa fölött. Mert nemcsak Velenczéről van itt szó, hanem Firenzéről és Nápolyról is, mely iránt a pápai követ érdeklődik, és ettől a kérdéstől függ — mint látni fogjuk — az egész keresztény világ nyugalma. E fény és hatalom mögött azonban megérzik, hogy Lajos ereje időnek előtte hanyatlik. A habozás a király elhatározásában különböző irányú befolyást tételez föl, és ha nem is találunk két pártot, melyek egymás ellen agyarkodnak, két árnyalatot határozottan észreveszünk a nemzeti és hazai mellett: a becsempészkedett olaszt. Durazzo Károly olasz, Vilmos győri püspök olasz, a váradi püspök László az Olaszországból beszármazott Benedek orvos ivadéka. Ezek viszik, igaz olasz ügyben, a vezérszót, és mögöttök ármánynak, hazugságnak és megvesztegetésnek akadunk világos nyomaira. Lajos király hanyatlik! Hogy a csaták zajába nem kivánkozik, ez föltűnést nem kelt, hisz az ötvenet már meghaladták életkora évei, és nem ritkán nyavalygó teste gondos ápolást igényelt. De hogy a fontos béketárgyalások vezetését, melyek, ha kellő erélylyel és becsületességgel vitetnek, uralkodása legfényesebb eredményét alkotják vala, a legbiztosabb kézből, a saját kezéből kiadja: ez kétségtelen jele Lajos ernyedésének, mely — mit hazánk érdekében eléggé sajnálni nem lehet — időnek előtte mutatkozott a nagy férfiúban.

Mig a béketárgyalások augusztusban megindulnak, a harcztereken tovább folyt a küzdelem. A szárazföldi harcztéren kevés érdekes történt. Az 1379. évi hadjárat eredménye mindössze annyi, hogy a szövetséges had az ellenség földjén és költségén élődött. Ellenben felkölti érdeklődésünket az az életre, halálra törő harcz, melyet Velencze és Genova a tengeren vivtak. Egy szikra kétség sem lehetett az iránt, hogy Genova Velencze elfoglalására készül; a velenczeieknek tehát nem volt

vesztegetni való idejük, ha városukat meg akarták menteni. A Lido szádát elzárták erős lánczokkal, ágyús hajókkal, és mindkét parton erődített táborokkal. Chioggiába pedig háromezer embert helyeztek el, egy kis flotillát rögtönözték a lagunák védelmére, hat megmaradt gályájokat pedig a főbejáratok oltalmára rendelték.

Csakhogy éppen elkészültek e minden erejüket megfeszitett munkával, midőn Doria Péter negyvenkét gályával, melyek közt voltak a dalmácziaiak is, megjelent a Lido előtt; de mert ezt jól megerősítve találta, Chioggia ostromára határozta el magát. A szövetséges magyar hadak szintén részt akartak venni Velencze kilátásba helyezett ostromában, de Carrara csak 20—25-nek, a főbbeknek teljesitette ezt a kivánságát, mert — mint mondá — nincs helye bárkáiban. Ez nagy kedvetlenséget szült a magyar táborban. Ezen elutasitásból azt következtették, hogy a genovai és padovai csapatok, melyek létszámát 24,000-re tették, mindent, dicsőséget és zsákmányt magoknak akarnak megtartani.

Chioggia város a hasonnevű sziget csúcsán fekszik, melyet kétszáz lépés hosszú hid kötött össze a szomszéd szigettel. E hidat védő műveket elfoglalni volt a szövetségnek első feladata. Az ostrom augusztus 11-től 15-ig elkeseredetten folyt. Augusztus 16-án Carrara elhozatta hires gyujtó gépeit, de a melyekkel nem sokat ártott. A chioggiaiak oly kitartással harczoltak, hogy a szövetségesek az e napi ostromot már meg akarták szüntetni, midőn láng csapott föl, mely azonban csak a gyujtótól eredt, de a chioggiaiak azt hivék: a hid ég. Nehogy visszamenő utjok elrekedjen, oly rendetlenül futottak a hídon keresztül, hogy az ostromlók velök érkeztek a városba, s azt azonnal fosztogatni kezdették. E hat napi ostrom Velenczének hatezer emberébe került, és közel négyezren jutottak Genova fogságába. Carrara, kinek nevében a várost elfoglalták, és ki a lakosokat legott hűségére esketé, azt indítványozta, hogy azonnal támadjanak a megrémült Velenczére. Doria azonban biztosan, rendszeresen akart eljárni: ez nap megelégedett azzal, hogy a főtéren a genovai, a palotára a padovai, a toronyra pedig a magyar zászlót felhúzatta.

Velencze — biztosra vehették — el volt veszve. A tenger felől a leghatalmasabb hajóhad fenyegette, mely elé azt az egynehány gályáját ki se merte küldeni. A part felől ellenséges hadak környékezték. Egy zátony védelmére volt utalva elcsigázott és éhhalálnak kitett népe. Attól lehetett tartani, hogy e kétségbe esett nép önmaga adja föl a várost. Chioggia veszedelme, képzelhető, mekkora rémületet okozott. Éjjel tudták meg és azonnal félre verték a harangokat, fegyverre szólitották az összes népet, mely igy virrasztott reggelig. Miután megvirradt, ott látták lobogni Chioggia tornyán a magyar zászlót! Az asszonyok jajveszéklése, a nép izgatottsága, a javaikat féltő gazdagok szepegése, a hivatalnokok aggodalma, kik a város élelmezéséről nem gondoskodtak elégségesen, ezer

hang, mely minden áron békeért esengett, arra birta a tanácsot, hogy követséget küldjön a genovai tengernagyhoz. A doge alázatos levele, melyet Padova ura »ő fenségéhez« intézett, visszatükrözi a köztársaság nagy szorultságát. A követek elindultak Chioggiába. Hét előkelő fogoly genuait vittek magokkal, kiknek kedvezésül szabadságokat akarták visszaadni, és egy fehér lapot, melyre Doria és Carrara irják föl a béke föltételeit.

Carrara Ferencz azon nézeten volt, hogy meg lehetne kötni a békét; hisz amit ő kivánt, azt már elnyerhette Velenczétől, mely léteért remegett. Ámde a genovaiak a létét akarták megsemmisiteni, amiért a magyar király nevével takaródzván, ellene nyilatkoztak a béke megkötésének. »Nem kötünk előbb békét, — volt Doria kegyetlen válasza, — mig a négy lóra, melyek székesegyháztokat ékesítik, zablát nem vetettünk. E hét genuai foglyot pedig vigyétek vissza: nehány nap mulva kardunkkal szabadítjuk meg testvéreinket.« E keserű és gúnyos szavak a velenczeik kétségbeesését a végsőig fokozták. Ez utjokban láthatták, hogy a köztársaság területe csupán magára Velencze városára szoritkozott. Az ellenség oly közel volt, hogy a signora eltiltotta a harangszót, melylyel a népet egybe szokták gyüjteni, nehogy ez is árulójává legyen.

Ekkor kétségbeesése rémséges perczeiben csöndült meg a velenczei tanács fülében Nagy-Lajos kegyes szava, melylyel követeit Budáról elbocsátotta, hogy ő óhajtja a békét, és egyetlen bizalmok a magyar táborba vonzotta őket. Morosini Miklós, Contarini Zakariás és Gradenigo János Sacilébe indultak tehát, de Durazzo Károly még nem érkezett meg.

A követek ez ajánlatot azonnal közölték a trevisoi tanácscsal, mely azt elfogadhatónak találván, beküldték Gradenigo Jánost Velenczébe, hogy a dogénak ez ügyet előterjeszsze. A signoria ez ajánlatnak igen megörült, minthogy — úgy látszik — keményebb föltételekre is el volt készülve. Gradenigo a válaszszal visszatérvén, a velenczei követek Sacilébe utaztak az időközben megérkezett Károly herczeghez, kit »a Pace« névvel előlegesen megtiszteltek, és augusztus 23-án társaságában találták a győri püspököt, Czudar Pétert és Hímfi Benedeket. Gradenigo előadta küldetése eredményét: a doge és tanács köszönik a magyar király kegyességét, elfogadják a nekik tett ajánlatot a közlött föltételek mellett, melyeket irásban is átnyujtott. Erre egy óráig tanácskoztak a magyar urak. Képzelhető, mennyire meg voltak elégedve a minden reményöket meghaladó eredménynyel. A büszke Velencze magyar fönhatóság alatt! A gazdag Velencze Magyarország adófizetője! A magyar király hosszú czímébe Velenczét is befoglalja! Ő fogja beigtatni a dogét a Palazzo ducalében, melynek ormán épp úgy, mint a Szent-Márk terén, a magyar zászló leng!

A tanácskozás határozatához képest előlépett a győri püspök, és biztositotta a túlboldog velenczei követeket, hogy még a gondolatot is, miszerint Velencze elpusztuljon, visszatetszéssel utasitják el magoktól. Tetszik

ellenben nekik Gradenigo előterjesztése és elfogadják a föltételeket. Maradjon meg Velenczének doge-választó joga, kormánya, tanácsa, hivatalnokai, városai, várai s egyéb helyei, miről jegyzéket is adtak. A velenczei követek hálálkodtak és esküdöztek, mennyire megmutatják, hogy híven szolgálják majd a magyar királyt és mindenekben kedvét keresik.

Óh, ha ott lett volna Lajos király, bizonyára mindenek ekképpen történnek! Lajos bölcsesége és mérséklete megtalálta volna a kellő mértéket, melylyel mindenkor az igazságot mérte. E nap valószinűleg fordulópont leendett hazánk történetében. Egészen más irányt vett volna az. Ha a török veszély idején a magyar király rendelkezik a velenczei gályákkal, Velencze pénzerejével, ha sikerül kiegyenlítenie a korona alá tartozó dalmát városok érdekeit Velencze érdekével, képzeljük el a hatást, melyet Magyarország a Balkán-félszigetre ez úton is gyakorolhatott volna... De félre hiú képek!

Trieszt legrégibb képe.

Esedeztek aztán a velenczei követek, méltóztassanak gondoskodni arról, nehogy a genovaiak és padovaiak megrohanják Velenczét. Irni lehetne a dalmát városoknak: Ne mozduljanak Chioggiától; írni Genovának és Padovához, hogy a magyar király képviselői nélkül ne fogjanak semmibe. Károly herczeg biztositotta őket, hogy a Velenczét fenyegető veszély elháritására megtett már amit jó szerével tehetett. Ekkor fölállott a győri püspök és még a következőket tartá szükségesnek elmondani: »Nem szeretném, ha az én kevésbbé szabatos beszédem alatt mást értenétek, mint Károly herczeg és ez urak értenek. Ez urak véleménye, hogy nekünk egy várostokra szükségünk lesz; ezt át kell adnotok örökre. (Triesztet gondolta, melyet az osztrák herczegek áhitának.) A doge-választás is csak oly módon fog történhetni, mely a király méltóságát elismeri. Királyunknak, ki nem az anyagi hasznot lesi, meg kell adnotok minden tisztességet.« A velenczei követek még ezzel is igen meg voltak elégedve. Durazzo Károly pedig sürgette, hogy végére járjanak a kötésnek. »Estig elkészülhetünk — mondá — a pontozatokkal azokra nézve, melyeket tőletek kivánunk. Ha készen leszünk velök, magunkhoz kéretünk titeket és aztán végezhetünk, nem ugyan vég-

legesen, mert ehhez a nádor hozzájárulása is szükséges. Őt egyébiránt, valamint Jakab ispánt (ki Padovában járt), minden órán várjuk.«

Ebéd után, este felé, csakugyan a velenczei követekért küldöttek és fölolvasták előttük a békepontok fogalmazatál. Oly nagyokat kivántak, hogy megborzadtak a velenczei követek. Három köztársaság — mondák — nem elég e pontok betöltésére. Hogy fogalmunk legyen a szertelen követelésekről, melyeket eredeti alakjában nem ismerünk, ide igtatjuk a már leszállított ultimatumot, melyből engedni *akkor* semmi szín alatt se voltak hajlandók a szövetségesek: Velencze elismeri a magyar királyt, örököseit és utódait urának; adóképpen fizet neki évenkint százezer aranyat, hadi kárpótlásul pedig egyszer s mindenkorra egy milliót. Addig, míg a hadi kárpótlás megkerül, Velencze zálogba adja a herczegi süveget és a köztársaság kincseit. Továbbá lemond Triesztről és átadja a Terra fermát: Trevisot, Coneglianot, Castelfrancot, Mestrét, Cenedát stb. A dalmát sót szabadon árulják, vagy e szabadság megszorításáért kárpótlást fizet a köztársaság. És még ezek mellett föntartották a szövetségesek, név szerint Genova követeléseit.

Mi okozhatta e szertelen változást, arról egyenes tudósításaink nincsenek. De gyanítjuk, hogy a magyar urak, mielőtt e pontok fogalmazásához fogtak, értesítették Genova és Padova képviselőit az ügyek állásáról. Treviso és a többi szárazföldi városok utólagos fölvétele e pontozatokba, melyek Carrara javára kerültek oda, ezt kétségtelenné teszik, legalább Padovára nézve. A genovai érdekek képviselői szintén magukon kivül lehettek e váratlan fordulat hallatára. Bevallott czéljuk volt Velenczét megsemmisíteni. Nem tagadták, hogy vagy ők lesznek Velencze alattvalói, vagy a velenczeiek az ő alattvalóik. És most így elsilányitják régen ápolt, a megvalósuláshoz közel álló terveiket! Árulással vádolták a magyar urakat, hogy most, midőn hosszú fáradtságuk gyümölcse annyira érett, hogy leesik magától, ők maguknak szakitják le azt. Ám ha beérik vele, ők lássák. Csak oly botorak ne volnának, hogy egy tál lencséért adják oda minden örökségüket. Mert Velencze, a város, Genovának nem kell; azt pusztán a magyar király számára foglalná el. De ki téríti meg a roppant költségeket a magyar államnak? Legalább erről gondoskodnának, hogy árulásuk díját vegyék! Ehhez könnyen hozzájutnak. Velencze készséggel oda adja mindenét, csak bőrét hagyják meg, hisz életéért remeg.

Ezen és hasonló okoskodások, melyeket későbbi tárgyalásokból merítünk, bírhatták a magyar urakat követeléseik oktalan hatványozására. A velenczei követek e követeléseket olyanoknak találták, melyeket elfogadni annál kevésbbé lehet, minthogy Lajos király világosan kikötötte, hogy szövetségeseinek is eleget tegyenek, azok jogait megvizsgálják, mire nézve a döntő itéletet föntartotta magának. Ezek után a velenczei követek arra kérték a dogét, kezdjen titkos tárgyalásokat Genovával és Padovával. Mert még az esetben is, ha sikerül a magyarokkal kiegyezniök, kérdés: képesek

lesznek-e a magyarok őket megvédeni Genova és Padova ellen? Ők, a követek, maradnak és azon lesznek, hogy az ügyet húzzák-halaszszák, bonyolitsák. Qui habet tempus, habet vitam.

Feladatuk teljesitésében, hogy a béketárgyalásokat addig bonyolitsák húzzák és halaszszák, míg Velencze időt nyer újabb erőgyűjtésre, követeik valóban remekeltek. »Készséges örömmel megismerjük a magyar királyt urunknak«, igy szólt üzenetük, és mert ez nem volt elég, hozzátették: »fisarjadékát is«, és végre: »valamint leányait és azok királyi ivadékát«. Készeknek nyilatkoztak hadi kárpótlást adni, s az összegben elmentek egészen nyolczszázezer aranyig.« Évi adóul pedig egyelőre tizezer aranyat ajánlottak meg.« A magyar urak: Károly durazzoi herczeg, Garai Miklós a nádor, Vilmos győri és Alsáni Bálint pécsi püspök, Szepesi Jakab, Hímfi Benedek, Czudar Péter és Ákos úr jóhiszemüleg folytatták a tárgyalásokat. Már-már megegyeztek, mikor a velenczei követek azzal állottak elő: Ők ugyan »tekintettel a magyar király nagy jogérzetére és arra, hogy mindig gyülölte az igaztalanságot,« igen nagyon megbíznak az ő igéretében, hogy mindent meg fog tenni szövetségesei, Genova. Pedova, Ausztria és Apuiléja követeléseit mérséklendi; mégis szeretnék tudni részletesen, melyek ezek a mérsékelt követelések? Hanem erre a kérdésre nem tudnak pontos választ adni a magyar urak, minthogy szövetségeseik, kivált Genova, fölöttébb bizalmatlanok voltak iránt uk s a velük egy követ fujt Carrara Ferencz Padova ura vakmerőn Lajos királyt is vádolta, hogy áluton jár, hogy »oly módon akarja elnyerni Velencze uralmát, melyen még az Istennek sem engedi«. Ez boszantotta a magyarokat. Heves jelenetek élesedtek ki a közös tanácskozások alatt, melyeket a szövetségesek nem egyszer megszakitottak, abba hagytak. És mivel az izgatottság folyton nőtt, a velenczei követek és bizalmasaik folytonosan tüzeltek. A genovaiaknak nem nagyon kellett magyarázgatniok, hogy voltaképpen az ő álluk koppan. Pedig hát ők tették, amit tettek. Ők győztek Pólánál, ők foglalták el Chioggiát, ők szoritják Velenczét. Hanem e négyszeres munkáért nekik csak a morzsákat szánták hű pajtásaik, a magyarok, kik semmiért a főkonczot követelik. Ellenben a magyar táborban másként beszélt Lajos, a barátok generálisa. A genovaiak, mondá, azért irtóznak a békétől

Garai Miklós pecsétje.

és törnek Velencze végső elpusztitására, mert annyira kapzsiak, hogy irigylik a magyaroktól Velenczét. Igaz is; felelének magyarjaink. Világos, hogy az a »szemétzsák« is, — Padova ura tudniillik, kire nagyon megnehezteltek a magyar király ellen intézett kifakadásáért — csak ezért nem akarja a békét és gázolja urunk becsületét. De jaj neki, ha Velenczével megegyeztünk! Ellene törünk mindhalálig! És esküdöztek, hogy akár akarja, akár nem, de megszeliditik. Megszállják tartományát; sőt a nádor arra is vállalkozott, hogy leszúrja és ajánlotta, támadjanak ellene azonnal hathatósan. Különben — tevé hozzá — legott megüzente a fölséges urnak azt a czudar nyilatkozatát.

A velenczeiek meg lehettek elégedve munkájokkal, azonnal meg is irták a dogénak eredményét, valamint megirtak neki minden más ujdonságot, melyekkel Lajos barát, a firenzei követek, kik szintén a táborba érkeztek és némely magyar pártfogójuk bőven ellátták őket. Mindamellett a szakitás a magyarok és szövetségeseik közt nem következett be: Lajos király nem engedte meg. Pedig a békét főleg Károly herczeg nagyon áhitá. Miért? megtudjuk nemsokára. Még a velenczei követeket is arra unszolta: találják ki módját, miképpen lehetne a genovaiakat békére hajlitani? Sőt államcsínyra is gondoltak a mieink és azt a tanácsot adták a velenczeieknek: adják magokat azonnal és teljesen, minden szó nélkül, a magyar uralom alá. E bevégzett önkéntes ténynyel számolniok kellene a szövetségeseknek, és Velenczét vagy nem mernék megtámadni, vagy, ha megtámadnák, a magyar királynak meg kellene védelmeznie a várost, mint sajátját. A ravasz követek azonban, kik ekkor (szeptember 25-én) már nem igen gondoltak komolyan arra, hogy városukat a magyar uralom alá adják, kitérő választ adtak erre nézve, ellenben újabb, elfogadhatatlan tanáccsal szolgáltak arra, miképpen bírják a magyarok szövetségeseiket a békére. És ez így tartott négy-öt hónapon keresztül; de békére e tárgyalások, miután a mieink az első kedvező alkalmat elmulasztották, nem vezettek. Azt a czéljokat azonban, hogy időt nyerjenek, teljes mértékben elérték. Megtették halogatással, amit eszökkel kivinni nem tudtak, amiért a nagy magasztalás, amelyben részesültek, megillette a velenczei meghatalmazottakat.

Az ekkép nyert időt jól felhasználták a velenczeiek. Elsőben, hogy legyen, ki a védelem ügyét bölcsen vezesse, szabadon bocsátották és a honvédelem élére állitották Pisani Viktort, a rajta elkövetett méltatlanság által mind népszerűbbé vált tengernagyot. Pisani váradokat rakatott Velencze védelmére, a hajógyárban levő gályákat kijavittatta, a készletben talált anyagból újakat épittetett, összeíratta a csatornákban talált naszádokat, hogy hadi czélokra fölszerelje; újra szervezte a harczképes polgárokat és fegyvert osztott ki közöttük; végre besorozta mindazokat, kik hajós szolgálatra alkalmasak valának és szorgalmasan begyakoroltatta őket. Mindenre pénz, sok pénz kellett. A polgároknak e nehéz napokban kitüntetett

CONTARINI ANDRÁS VISSZATÉRÉSE V

(Paolo Veronese festménye V

Az Athenaeum nyomása.

ZÉBE A CHIOGGIAI DIADAL UTÁN.

en, a dogek palotájában.)

áldozatkészsége teljes dicséretet érdemel. Contarini András, a doge adta a példát, midőn lemondott fizetéséről és minden ezüstjét az államnak ajándékozta. A papság, mely tetemes adót rótt magára, sőt fiatalabb tagjait a seregbe állitotta, azonképpen a polgárok követték e jeles példát. A velenczeiek áldozatairól fényes lapok tesznek sűrű említést. A munka serényen folyt, és szeptember vége felé biztosan lehetett számitani arra, hogy október közepéig harmincznál több gálya indulhat Chioggia ellen. A doge közhirré tétette, hogy hetven éves aggkora daczára ő maga veszi át a vezérséget és vissza nem tér addig, míg az ellent a város közeléből el nem űzte. Deczember 21-én lépett a doge és vele a tanács egy része a tengernagyi gályára.

Contarini András doge.

Pisaninak genialis ötlete támadt: a lagunákba vezérlő két csatornát, a brondolóit és chioggiait, a genovaiak kimenő útját, sülyesztett hajók és bevert czölöpök által elgátolni, a genovai hajókat ez által a lagunákba bezárni s aztán Chioggiában ostrom alá fogni. A terv nagy erőfeszitéssel ugyan, de jól sikerült, mire megkezdődött Chioggia ostroma, mely változó szerencsével félévig tartott, míg nem 1380 június 24-én a chioggai kikötőben levő tizenkilencz genovai gálya 4170 emberével kegyelemre megadta magát. A visszatérő dogét a sok kiállott szenvedéseiért magát megbosszult Velencze nagy diadallal üdvözölte. Az öröm kissé korai vala. Genova belátván a chioggiai kikötőbe zárt gályái veszedelmét, sietett újakat készíteni, hogy Chioggiát az ostrom alól fölmentse, vagy, ha ez nem sikerülne, a háborút folytassa. Maruffo, a genovai új admirális, csakhamar harminczkilencz gályával mutatkozott az Adriában és 1380 június 26-tól augusztus 1-ig terjedő időközben elfoglalta Triesztet, Arbot, Polát és Capo d'Istriát; augusztus 8-án pedig Velencze alatt mutatkozott, mire a signoria Pisanit bízta meg, hogy negyvenhét gályával a genovai hajóhadat űzőbe vegye. De a hős Pisani életének Manfredoniában augusztus 13-án rövid betegség véget vetett. Utódjává Zeno Károly lett, ki a zárai kikötőben menedéket talált genovai hajóhadban kárt nem tehetett; Zengg elfoglalása és megrablása pedig

aligha kárpótolta azért, valamint hogy sem a tengeri, sem a szárazföldi hadsereg, miután a magyar csapatok, mint látni fogjuk, másutt találtak alkalmazást, emlékezetest ezentúl nem tettek.

A tél beálltával újabb békítő kísérletek történtek. Firenze szép levélben ajánlotta Lajos királynak jó szolgálatait. Velencze kész volt áldozatok arán is megszerezni a békét. Minthogy pedig belátta, hogy Trevisót és területét semmikép se tarthatja meg, nehogy az halálosan gyűlölt szomszédjának, a padovainak kezére kerüljön, inkább oda ajándékozta Lipót osztrák herczegnek (1381 május 2), ki újonnan szerzett területét 1400 lándzsással legott birtokába vette. Hogy e miatt az osztrák herczeg és Padova ura közt a háború ki nem tört, csupán Lajos király erélyének köszönhető, ki meghagyta nekik, hogy, míg a szövetség tart és az Velenczével békét nem kötött, egymás ellen ne fenekedjenek, hanem intézzék el békességben. Végre sikerült VI. Amadé savoyai herczegnek és a firenzei köztársaságnak az ellenséges feleket békére hajlítani. Leghajlandóbb volt arra Lajos király, kinek követei: Alsáni Bálint pécsi püspök, Horváti Pál zágrábi püspök, Pásztói Domokos fia János udvari vitéz a Rátót nemzetségéből, továbbá Dalmátország részéről De Georgiis és De Raduchis Jakab jogtudós már 1381 február 13-án kapták ki megbizó leveleiket, míg Velencze április 5-én, Aquileja április 9-én, Padova április 18-án, Genova május 9-én állította ki azokat megbizottjai számára.

Fényes congressus ült össze ennek folytán Turinban, hogy a vágyva várt békét megadja az évek óta sanyargatott népeknek. Első sorban a magyarok végeztek Velenczével, melynek követei ez alkalommal nem azt az utasítást kaphatták, hogy akadékoskodjanak. A magyar-velenczei békekötés főbb pontjai: Az 1358. évi zárai béke megerősíttetik és szorosabban meghatároztatik; a dalmatáknak szabad 35,000 arany erejéig magyar árút Velencze területére bevinniök, ott akárkinek eladniok és húszszor annyit kivinniök — kivévén a sót, mely megszorításért a köztársaság a magyar királynak hétezer aranyat fizet évenkint Szent-István király napján, és ezt az összeget Zárán át Budára szállitja; szól pedig Velencze e kötelezettsége örök időre; a dalmaták vám vagy más czímen semminemű fizetséggel nem tartoznak Velenczének; ellenben a háború alatt elfoglalt helyeket, nemkülönben a hadi foglyokat egymásnak kiadják. Zenggben Velencze consult és zászlót tarthat, ameddig ez a magyar királynak és a zenggi grófnak tetszik. A többi békepontok közül megemlítendők: Padova ura föloldatik a fizetség alól, melyre őt az 1373. évi béke kötelezte, viszont a lagunák közelében épített némely váradját tartozik lebontani; a határokat az ő és Velencze területe közt vegyes bizottság állapítja meg; Treviso és területe az osztrák herczegé marad. Az aquilejai patriarchatus, mely akkor üresedésben volt, megtartja mindazon birtokait, melyeket a hadjárat előtt bírt. Végre a genovaiak és velenczeiek megegyeztek abban, hogy Tenedos

szigetét Velencze kiadja a savoyai grófnak, ki az ottani erősségeket tartozik lebontatni. A foglyok kölcsönös kicserélésénél kitűnt, hogy a 7200 hadi fogoly közül, kiket a velenczeiek hatalmokba keritettek, csak 3464-et adhattak vissza, a többi e nyomorult kufárok börtöneiben elveszett. Genova csaknem minden foglyát visszaadhatta.

A velenczei köztársaság a Turinban, 1381 augusztus 24-én kötött békét Magyarországgal szemben október 4-én ratifikálta, mely alkalommal a turini kongresszus magyar tagjai Velenczében megjelentek, hogy a doge esküjét vegyék. Viszont Velencze két követét, Dandolo Lenárdot és Jantino Györgyöt küldötte Magyarországba, hogy jelen legyenek, midőn Nagy-Lajos megerősíti a békekötést. A király Diós-Győrt, november 26-án fogadta a velenczei követséget. Nagy örömet okozott Lajos királynak, ki ez időben a hit örök vígasztalásait mindinkább kereste, hogy Velencze Remete-Szent Pál ereklyéit Alsáni Bálint és Horváti Pál püspökök által neki ajándékozta. Úgy tetszik, titkos feltétel gyanánt kötötte ki, hogy Szent-Pál első remetének, kinek tiszteletére Magyarországban a pálosok szerzete keletkezett, ereklyéit, melyeket akkor Velenczében őriztek, neki adják. Megigérte Lajos király, midőn egy alkalommal Mária-Nosztrán a pálos atyáknál látogatóban vala, hogy ha Isten a velenczei háborúban megsegíti, a Szent-Pál testét megszerzi. Mire Lukács nevü, tiszteletre méltó öreg remete biztosította őt Isten segítségéről. Ennek jeléül legott egy hárscsemetét ültetett, melyet, minthogy azonnal megfogamzott, sokáig *Lajos fájának* neveztek.

III. FEJEZET.

Nápolyi ügyek. Johanna végzete.

Velencze iránt az ellenszenv, Nápoly felé a rokonszenv vezette Lajos királyt. Szive nem bírt elszakadni Nápolytól. A vérrokonság, a ki nemelégitett vágyak vonzódásával révedez szeme Nápolyon. Vissza-visszakapkod utána, míg élte alkonyán oly görcsösen markol története küllőibe, hogy azok megroppannak és kizökkennek szokott vágásukból. A közeledés a nápolyi és magyar Anjouk közt a durazzoi herczegektől indult ki. Ők kérték meg a pápát, békéltesse meg velük a magyar királyt. VI. Incze pápa az ismert fermoi püspököt, Bonjohannest küldötte e végett Magyarországba. Hogy Lajos király nemes szive készséggel hajolt ez intésre, tanusítja a levél, melyet Budáról, 1361 szeptember 10-én küldött rokonaihoz. Féltékenységgel nézte Johanna e közeledést. Fölfogatta Lajos király leveleit, melyekből kisüthetni vélte Durazzo Lajos herczegnek, »aki folytonosan rossz indulatot mutatott iránta,« ármánykodásait és elküldé azokat a pápának.

Taranto Lajos, Johanna második férje, ekkor már nem élt. Meghalt

1362. május 26-án. Nem vala ő, mint az olaszok jellemezték, sem tudós, sem okos ember, hanem szeretett enni, inni, dorbézolni. Ellenben nem szerette feleségét, kit többször elvert, és nem kedvelte rokonait sem. Túlságosan gyáva levén, a vitéz férfiakat nem becsülte meg eléggé, de annál inkább dicsekedett még oly hitványul viselt dolgaival is. Johanna harmadszor ment férjhez. Olyan férjet választott, ki szerencséjének tartsa, ha felesége őt valamivé teszi. Ilyenül mutatkozott Aragoniai Jakab, a címzetes mallorcai király, birtok és hatalom nélkül való fejedelmi sarjadék, kivel szemben Johanna kikötötte, hogy az állam ügyeibe nem avatkozik, magát meg nem koronáztatja és a siciliai királyi címet nem viselendi. V. Orbán pápa nem mulasztá el Lajos magyar királyt értesiteni e házasságról és szeretetébe ajánlani Mallorca finom modorú királyát. Hanem Johanna e harmadik házassága sem volt boldogabb az előbbieknél. Jakab mégis csak beleártotta magát a kormányba, és minthogy e miatt kellemetlenségei keletkeztek uralmára féltékeny nejével, eltávozék Péter castiliai király udvarába és annak seregében részt vett az Aragonia ellen inditott háborúban, remélvén, hogy ez úton atyja örökét, Mallorcát visszaszerezheti. E helyett azonban fogságba került, melyből feleségének kellett őt 40,000 aranyon megváltania. Visszatért tehát Nápolyba, de megint nem volt maradása, mert folyton azon tépelődött, hogyan juthatna atyai örökéhez? Végre is a halál szabott határt sikertelen kísérleteinek.

Ekközben mind bensőbbre füződött Lajos király viszonya a nápolyi herczegekhez, kétségkívül azért is, mert neki még nem volt ivadéka; István herczeg fia is elhunyt és az egyetlen Erzsébet, ugyancsak István leánya, maradt fönn az Anjouk magyar ágán. Lajos király ezen Erzsébetre szerette volna ruházni minden Nápolyra vonatkozó s gyakran emlegetett jogait. A pápa ugyan azt hozta javaslatba, hogy Lajos király ezen unokahugát, ki — mint tudjuk — már többeknek el volt jegyezve, Fülöp burgundi herczegnek adja feleségül, mert meg van — úgymond — győződve arról, hogy a magyar királyi család kedvelni és tisztelni fogja ez ifjú herczeget; sőt hasznosnak találta volna, hogy e két rokon nemzetségi ágat a sógorság köteléke fűzze ismét egybe. Lajos király azonban Taranto Fülöp herczegnek adta őt feleségül, ugyanazon Fülöpnek, ki előbb férje volt Máriának, Johanna királynő 1366 május 20-án elhunyt hugának.

Ez egybekelést megelőzőleg Lajos király követeket küldött a szentszékhez s kijelenté, hogy noha a nápolyi királyság jog szerint őt illeti, nem akarja Johannát, míg él, háborgatni, ellenben igen zokon venné, ha Johanna halálával ez ország másra jutna. Kéri tehát a pápát, hogy jogának kedvezzen. A pápa kitérőleg válaszolt. E jogok említése nem lehetett az avignoni politikának ínye szerint. Még nagyobb ellenzésre talált az Johannánál, ki minden szerencsétlenséget, mely életét elkeserité, a magyar királyi családnak tudott be. Johanna tehát, hogy a gyűlölt magyar

király terveit meghiúsitsa, örökösökről kezdett gondoskodni. Gyermekei magának nem levén, hugának, Máriának leányaira vetette szemét, nevezetesen Margitra, kinek férjeül kiszemelte Durazzo Károlyt, a magyar

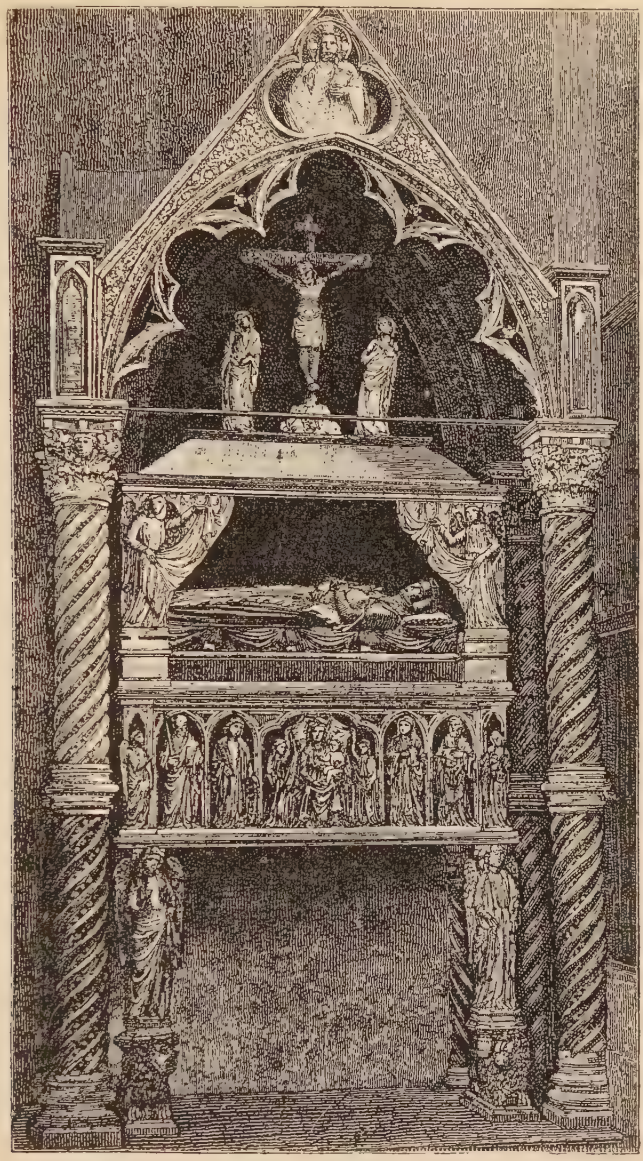

Taranto Mária siremléke.
(A nápolyi S. Chiara templomban.)

királyi udvarban nevelt herczeget, kit egyúttal utódjának, trónja örökösének jelölt ki. Hogy Johanna ez által nem Lajosnak, a magyar királynak kereste kedvét, az kitűnik az előzményekből és következményekből egy-

ránt. Ő arra számitott, hogy ezen rendelkezése által a herczeg érdekeit a magyar király érdekeivel hozza ellentétbe. Károly herczeg azonban lakodalma után visszatért Zárába, honnét Dalmát- és Horvátországot tovább kormányozta és ügyessége által mind kedveltebbé tette magát uránál, a magyar királynál.

A házasság Durazzo Károly és Margit, Taranto Fülöp konstantinápolyi czímzetes császár és magyar Erzsébet közt csaknem egyidejűleg történt. De míg Károly visszament ura hű szolgálatába, addig Fülöp Johannát, királynőjét követeléseivel nyugtalanitotta. Követelte, hogy a salernoi vagy a bari herczegséget, vagy a Garganotól az Otrantoig terjedő földet adja át neki. Johanna a pápa védelme alá menekült. XI. Gergely pápa megkérte Lajos királyt, intse Fülöpöt erélyesen békére és ne kivánjon oly területet, melyet Siciliától elszakitani nem szabad. A veszély nagy lehetett, de elhárult Johannáról, mert Erzsébet meghalt és nemsokára követte őt a sírba férje, kiben a tarantoi herczegi ág kihalt.

Lajos király méltó haragját Johanna ellen sem a pápa békítési kisérletei, sem az idő nem birták enyhiteni. A még mindig fiörököst remélő Lajos három leánya egyike számára óhajtotta most Nápolyt, mit hogy elérjen, diplomatiájának minden ügyességét megfeszítette. Az eszme, az első lépés — úgy tetszik — a szentszék közvetítésével a franczia király udvarából indult ki. Lajos király ugyanis mentegetődzik jegyzője, Patai Simon által, hogy miért késlekedett eleddig a franczia udvarhoz követséget küldeni, mely tárgyaljon az ő leányai és Károly franczia király fiai közt kötendő házasság fölött. A pápa a mentséget kielégitőnek találta, kimentette őt a franczia udvarnál és jelentette, hogy a perugiai De Podio lovag, diplomatiai ügynök, ki a franczia és a magyar királyok gyermekei közt kötendő házasság ügyében hosszabb ideig tartózkodott a szentszéknél, immár a budai királyi udvarhoz indul (1374. január). A megpendített eszme visszhangra talált a magyar királynál. Meghatalmazta tehát legbizalmasabb és legügyesebb diplomatáját, Kanizsai István zágrábi püspököt, továbbá Czudar Péter szlavón bánt és az imént nevezett De Podío lovagot, mint követeit, hogy eljegyzési szerződést kössenek a franczia király másodszülött fia s az ő valamelyik leánya: Katalin, Mária vagy Hedvig közt, nászhozományul Siciliát és a hozzá tartozó részeket ajánlván föl. (april 16.) A követség sikerrel járt. Az eljegyzési oklevél, mely Párisban kelt, a király és királyné által esküvel megerősittetett, a következő pontokat tartalmazza: Lajos valoisi herczeg, a franczia király másodszülött fia eljegyzi magának házastársul Katalint, a magyar király elsőszülött leányát azon esetre, ha megnyerhető a pápa nyilatkozata, mely Lajos magyar király jogát a siciliai királyságra s a hozzá tartozó területekre, úgymint a Provencera, Forcalquierre és Piemontra, érvényesnek ismeri el. Egyúttal szövetséget köt a két király, hogy együttesen visszaszerzik s megvédik a mondott nászhozományt és mindent elkövetnek, hogy erre a

szentszék megegyezését elnyerjék (augusztus 10.). A magyar király követei útjokat menet és jövet Avignonon át vették, mint erről XI. Gergely pápa Johanna királynőt értesité. Az eljegyzés tényét a pápának előadták ugyan, de a szerződés egyéb pontjait elhallgatták. Hanem emellett az elhallgatott szerződésből kifolyó föladatokhoz képest uruk, Lajos király igazait Siciliára erősen hangoztatták. Lajos királyt, úgy mondák, jogsértéssel fosztották meg Siciliától. Ugyanis néhai Károly Róbert, Lajos atyja, elsőszülött fia volt Károly Martelnak, II. Károly siciliai király elsőszülött fiának. Tehát egyenes leszármazás útján Károly Róbertet és utána Lajos királyt illette volna Sicilia trónja, melyet most Johanna bitorol, ki egyenes örökösök nélkül fog meghalni. Nehogy tehát ez esetre újabb sérelem érje a magyar királyt, kérik a szentszéket, jelentse ki, hogy Johanna után a magyar királyt illeti az ország. A pápa VIII. Bonifácz ismert rendelkezésére hivatkozott, mely a siciliai királyi család öröklési rendét II. Károly király hozzájárultával meghatározta. Ez idő szerint — úgymond — más értelemben nem dönthet, mivel törvényt nem láthat az ellenfél meghallgatása nélkül, amint-hogy Lajos király — így ismeri a pápa az ő igazságos voltát — hasonló körülmények közt maga sem mívelkednék különben. Bízza, ha úgy tetszik, a magyar király ez ügyet a szentszékre: gyors igazságszolgáltatást igér. Vagy ha inkább volna kedve szerint, hogy egyezséget kísértsen meg, ekkor is fölajánlja jó szolgálatait. A magyar követek e válaszszal nem érték be, hanem hogy a szentszéket és általa Johannát engedékenynyé tegyék, más oldalról intéztek támadást. Jól van, mondák; föltéve, de meg nem engedve, hogy VIII. Bonifácz jogát gyakorolta, midőn Siciliáról, mint a szentszék hűbéréről a magyar királyi család rovására intézkedett; de a salernoi herczegség, a Szent-Angyal hegye, a Provence, Forcalquier és a piemonti grófság nem foglaltatik VIII. Bonifácz rendelkezésében. Ezekről, nevezet szerint a három utóbbi tartományról, nem is rendelkezhettek a pápák, mint-hogy nem a szentszék fönhatósága alá tartozó hűbérek. Kérik tehát ő szentségét, hogy megidéztetvén az ellenfél is, tegyen igazságot közöttük. A pápa ráállott, hogy törvényt lát, és vagy itéletet mond, vagy egyezséget ajánl a vitás kérdésben, föltéve, hogy mindkét fél megbízik benne. De a magyar követség még ezzel se volt megelégedve, mert nem békebírót keresett a szentszékben, hanem igazságot követelt ura, a magyar király részére. Mire válaszul a pápai consistoriumban azt nyerte: Mint-hogy ő szentsége ezen ügy állását nem ismeri, meg kell hallgatnia, mielőtt itéletet mond, az összes érdekelteket. Ha ez megtörtént, megtesz a tiszta igazság szerint mindent a jó egyetértés föntartására (1374. szeptember).

Ezek után Kanizsai István püspök és követtársai Román, Velenczén és Zenggen át visszaindultak hazájukba. XI. Gergely pápa pedig fölhítta Johanna királynőt, hogy kellően megfontolván a kérdést, küldjön mentül előbb ahhoz értő jogtudókat, kik ügyét megvédjék, és hogy a szentszék

idején válaszolhasson a magyar királynak, mert különben ellenségeskedés vagy botrány támad a dologból. A haza érkezett magyar követeket nyomon követte novemberben a franczia király fényes küldöttsége, mely Budára érkezvén, míg egyrészt az eljegyzési levél megerősitésére Lajos esküjét vevé, másrészt pótló szerződést kötött a magyar királylyal, melyben megállapították, hogy azon esetre, ha Katalin herczegnő leendő férje előtt halna meg, Sicilia visszaszáll a magyar királyra és örököseire; ellenben

V. Károly franczia király.
(Jean de Bruges egykoru miniatureje után.)

ha Katalin után gyermekek maradnak, ezek öröklik anyjok hozományát Siciliát és tartozékait. Ezen pótló szerződést Lajos király 1374 deczember 24-én erősitette meg, V. Károly franczia király ellenben csak 1375 deczember 17-én, tehát egy teljes év mulva járult hozzá. Időközben a királynő megfogadta a pápa szavát, jogvédőit elküldé Avignonba, hogy a magyar király jogát megtámadják, kétségbe vonják; de ez nem sikerült nekik. A magyar és franczia udvarok pedig abban egyeztek meg, hogy együt-

tesen követséget küldenek Johanna királynőhöz. Bírjuk a franczia követségnek, melynek vezére a toursi érsek vala, utasításait, melyekből a következőket közöljük: a követség mindenek előtt a pápának mondjon köszönetet a közbenjárásért, melylyel az eljegyzést Valois herczeg és a magyar királyleány közt létrehozta; kérje meg ő szentségét, adná ki másolatban mindazon egyezményeket, melyeket Lajos magyar király és a nápolyi királyi pár kötöttek, hogy ezekből a teendők iránt okulván, a magyar király jogát megbizonyithassa; esedezzék végre, hogy a követség, melyet a szent atya Johannához ez ügyben küldeni fog, oly férfiakból álljon, kik a franczia királynak kedveznek, és utasítsa őket, hogy a magyar-franczia követség után, ne előtte járjanak. Ha pedig Nápolyba érkeznek — folytatja a követi utasitás — adják elő a királynőnek az eljegyzés történetét; kérjék meg alázatosan, egyeznék abba, hogy a pápa a magyar királyt, illetve Valois herczeget és jegyesét ismerje el és nyilvánitsa Nápoly örökösének; biztositsák Johannát, hogy ez esetben, míg Isten élteti, a szövetségesek részéről semminemű háboritása nem lesz, mindennemű támogatásban s védelemben részesülend; igérjenek, ha kívántatnék, kárpótlást a királynő unokái számára, évi járadékot vagy javakat, és kössenek ez iránt, ha lehet, a szentszék közbejöttével szerződéseket. Ellenben, ha a követek látnák, hogy jó szóval nem sokra mennek, figyelmeztessék Johannát a kellemetlenségekre, melyek keletkezhetnének, ha a föntebbiekben meg nem nyugodnék. Fájdalmasan esnék ugyan a franczia királynak, ha nápolyi nővére a háztól, melyből eredt és melytől szeretetben és kedvezésben részesült, kellemetlenséget tapasztalna; de ez el nem maradhatna, mert két oly király, mint a franczia és a magyar, nem tűrheti, hogy gyermekeik örököktől megfosztassanak. Jusson eszébe Nápoly királynőjének, mekkora szorongatást szenvedett, midőn e királyok egyike volt csak ellensége, és mérlegelje ezek után, mi vár reá, ha majd mindketten megtámadják. Ez pedig be fog következni. E következményeket fessék ki mennél komorabb színekkel; aztán lépjenek elő a pápai követek és puhitsák meg őt kellően. E strategema, tagadni nem lehet, ügyesen ki volt dolgozva. Hanem hátra van még a lóláb, az utolsó pont, melyben a franczia király a Lajossal kötött szerződések ellenében meghagyta: igyekezzenek követei fiának Nápolyt minden körülmények közt biztositani, még azon esetre is, ha Katalin férje előtt halna meg; ha a magyar követek ennek ellenmondanának, sőt elutaznának, semmivel se törődve, igyekezzenek Johanna királynőt a franczia érdekeknek minden áron megnyerni.

Mit felelt Johanna ezekre, — miután a franczia-magyar szövetség Katalin királykisasszony halálával nem sokára tárgytalanná vált, — kevés érdekkel bir. Felelet volt egyébiránt Johanna részéről az is, hogy a negyvenhat éves, harmadszor megözvegyült királynő negyedszer is férjet választott. Udvaronczai még mindig gyermekekkel kecsegtették a szép és erőteljes királynét. És ha a jövendölgetés beteljesednék? Ez határt vetne a sok

zaklatásnak, melyekkel az öröklés végett ez utóbbi időben annyit keserítették. Férjéül Braunschweigi Ottó lovagot jelölte ki. Az olasz közvélemény elképedt Johanna választása hirére. A firenzei köztársaság Colluccio Salutatinak, a humanismus egyik úttörőjének classicus tollával értesité Lajos királyt e hangulatról. Szörnyű házasság, — ugymond, — melyet a legtöbb királyi családdal rokonságot tartó királyasszony kötött oly emberrel, kit Itália középrendű hölgyei kikosaraztak volna. Mert akit Johanna maga mellé a trónra emelt, nem több egyszerű katonánál, ki gyermekségétől fogva mint zsoldos szolgált Italiában. Mennyire meg van gyalázva a rokonság, midőn német vérrel elegyedik az Anjou Károly sarja, Károlyé, ki leverte a Manfredokat, Conradinokat, kiűzte Olaszországból a németeket. (1376 április 2.)

Sokkal fontosabb esemény tolakodott azonban előtérbe, mely, mig az egész keresztény világot megrázkodtatá, első sorban Johanna királynő sorsára volt sujtó hatással. Értjük az egyházi nagy szakadást. Ismeretes, hogy XI. Gergely halálával (1378 márczius 27) a biboros atyák elsőben VI. Orbánt, aztán nagy részök elszakadván tőle, VII. Kelement választották meg pápának, kit főleg Johanna méltatott pártolására és menedéket adott neki országában, mig VI. Orbán elhagyottságában nagy szorongatásnak volt kitéve. Ezen elhagyott és szorongatott helyzetében VI. Orbán legelőbb IV. Károly császárhoz és Lajos magyar királyhoz fordult, »siralmasan panaszkodván« az igaztalanságokról, melyeket Kelemen és franczia biborosai rajta elkövettek. A császár és magyar király már előbb tanakodtak a fölött, mint vegyék elejét e szakadásnak. Követeket küldöttek Kelemenhez és biborosaihoz »illendően kérvén őket, hogy a megkezdett szétvonással hagyjanak föl és térjenek vissza VI. Orbán pápához, kit az imént ők választottak a kereszténység legfőbb papjává«. Hanem Kelemen és környezete siketségre vette a császár és magyar király kérését, ellenben Németországnak csaknem összes fejedelmei megállottak VI. Orbán hűségében és dús ajándékokkal örvendeztették meg a szent atyát. Fölülmúlta valamennyiöket Erzsébet asszony, Nagy-Lajos hitestársa, ki igen, drága, huszonkétezer forintnál többre becsült egyházi ruhákat és oly fényes tiarát küldött a pápának, hogy azt még utódai is sokáig viselték. »Mondhatni, ha a császár és Lajos magyar király az időben oly melegen nem fogták volna VI. Orbán pártját, sokkal veszedelmesebben állott volna ügye.« Igy azonban Toscana, Lombardia, Német-, Cseh-, Magyar-, Lengyel-Angol-, Dán-, Svéd-, Norvég-, Poroszország és Frisia az igazi pápa engedelmességében megmaradtak.

Ellenben Johanna kitartott az ellenpápa mellett. Hasztalan intették őt Venczel cseh király (Károly császár időközben elhalálozván) Nagy-Lajossal egyetértve Zólyomban kelt levelökkel; hasztalan intézett hozzá sienai Szent-Katalin hasontartalmu leveleket: Johanna mindez intések daczára tisztelettel halmozá el tovább is az ellenpápát és nyilt parancsban népének

is meghagyta, hogy VII. Kelement ismerje el az egyház fejéül. Kelemen ellenpápa is azt hitte, megboszulja magát Lajos magyar és lengyel királyon, azáltal, ha sikerülne a lengyel trónra valamely hivét ültetnie. Tudhatta, hogy Kassán tekintélyes párt nyilatkozott az Anjouk nőágának örökösödése ellen; az eredmény, melyet Fehér-Ulászló kivívott, szintén arra mutatott, hogy a Piast névnek még nem mult el varázsa; elhatározta tehát, hogy amaz Ulászlót, ki csak imént tért vissza hóbortos kalandjaiból a dijoni zárda csöndes falai közé, eszközül fogja használni terve kivitelére. Levelezett vele, és levelei egyikében kijelentette, miszerint tekintettel arra, hogy Lengyelországban régi helyes és föntartott szokás szerint asszony nem örökölheti a trónt; tekintettel arra, hogy Ulászló harmadfokon rokona néhai Kázmér királynak és igy legközelebbi öröklési jogai vannak: fölmenti őt a szerzetesi fogadalmak alól és megengedi, hogy világi javait ismét birhassa, igaztalanul elvett herczegségét megint elfoglalhassa. Azonban Kelemen fáradozásai kudarczot vallottak, minthogy a szegény baratherczeg hivekre nem találván, visszatért Dijonba, hol utóbb életét végezte.

Demeter bibornok pecsétje.

VI. Orbán pedig válaszul huszonkilencz új biborost nevezett ki, köztök Demeter esztergomi érseket, aztán Alsáni Bálint pécsi püspököt is, és nem egy nápolyit a legtekintélyesebb családokból, kiknek a befolyásosabb egyházi állásokat adta Johanna királynő országában, míg hivét, a nápolyi érseket kitette székéből, kéz alatt pedig fölszólította Durazzo Károly herczeget, foglalja el a nápolyi trónt. Károly herczeg ugyan nem szivesen látta Johanna negyedik házasságát, de némi megnyugvást talált abban, hogy a nápolyiak, kik semmitől sem irtóztak annyira, mint a német uralomtól, osztoznak érzelmeiben. Eleinte tehát egykedvűen vette a pápa fölhivását. Befolyhatott e magatartására a hála is, melylyel Johanna iránt feleségestül tartozott, nemkülönben Lajos király föntartott jogainak tisztelete. Hanem miután ujabb és sürgető felhivások érkeztek

hozzá nemcsak Rómából, hanem sienai Katalin is buzditotta, hogy Johanna ellen támadjon föl, nem küzdhette le vágyát és csak azt kötötte ki, hogy a pápa eszközölje ki Lajos király megegyezését és hathatós segitségét.

VI. Orbán, ki Johannát közvetlen tapasztalásból ismerte, minthogy előbb barii érsek levén, alattvalója volt, belátta, hogy Olaszországot a hitszakadástól csak azon esetben óvhatja meg, ha ennek fő pártolóját ártalmatlaná teszi; kemény bullát intézett tehát Johanna ellen (1380 április 21), melylyel őt trónjától megfosztottnak nyilvánította és alattvalóit hűségi esküjök alól fölmentette. Ez itélet végrehajtásával pedig Lajos magyar királyt bízta meg, kihez követét küldötte azon kérelemmel, segitse Durazzo Károlyt tehetsége szerint Nápoly elfoglalásában. Lajos király, ki ekkor már nagyon érezhette fáradalmak által elnyűtt korát és annyiszor tapasztalta a szentszék ellenkezését arra nézve, hogy a siciliai koronát bármely más koronával egyesítsék, megnyugodott a pápa kivánságában. Miután megesketé Durazzo Károlyt, hogy leányait Magyar- és Lengyelország békés birodalmában háborgatni nem fogja, reá ruházta, mint kivüle az olasz-magyar Anjou-ház egyetlen fisarjára, mindazon jogokat, melyeket Siciliára birt. Megengedte neki, hogy a velenczei területen álló magyar csapatokból hadi népet gyüjtsön, melynek vezérevé Horváti János mácsói bánt nevezte ki. Pénzt, az állam kincstára ki levén meritve, nem adhatott ugyan, de adott hitellevelet, melylyel fölhatalmazta a mácsói bánt, hogy a magyar király nevére százezer arany forintot vehessen kölcsön. (1380. június 2.)

Alsáni Bálint pecsétje.

Károly durazzoi herczeg, ki a magyar történelemben Kis-Károly néven ismeretesebb, azon Durazzo Lajos herczegnek volt fia, ki negyedmagával, nápolyi királyi herczegekkel 1349-től Visegrádon fogolyképpen tartózkodott, haza érkezvén pedig fogságából folyton zavargott Johanna királynő ellen, mig nem a nagy magyar csapat segitségével leveretvén, a Castell dell'Ovoban elzáratott. Atyja halála után (1362 július 22) az árva fiuval Johanna királynő legelőbb éreztette kegyelmét azzal, hogy atyja emlékét a lázadás szennyétől megtisztitotta, javait fiának vissza-

adatni rendelte. Azonképpen V. Orbán pápa is Nagy-Lajos kegyeibe ajánlotta, ki hajolván a pápa szavára, a tizenegy éves gyermeket[1] nevelőjével, Vilmos commachioi püspökkel együtt Magyarországba, udvarába hozatta (1365.), itt gondosan neveltette, kinevezte Szlavónia herczegévé és utóbb megtette Dalmát- és Horvátország bánjává. Mint ilyen Károly feleségül vette (1370 január 24) rokonát, Durazzo Margitot, a Lajos által Aversában halálra ítélt Károly herczeg leányát, kivel Zágrábban letelepedett. E házasságból két gyermek született: Johanna, utóbb e néven II. siciliai királynő, kiben a nápolyi Anjouk kihaltak és László, ki mint siciliai király és magyar trónkövetelő történetünk folyamában majd még előkerül. Durazzo Károly herczeget nálunk igen megkedvelték. Egyszerü, nyilt föllépte, jóakaró tekintete, finom műveltsége, melyet a föléledő humanismusból merített, módjához képest tanusított bőkezüsége és nagylelküsége, erélye, melyet az Anjoukkal közös becsvágya aczélozott, meghódította számára a magyar urakat, kikkel a magyar táborban megoszta örömet, fáradalmat. De e mellett hideg, számító esze, ravaszsága és önzése annyira uralkodtak rajta, hogy az eszközökben nem válogatott és nem rettent vissza a legvégsőtől sem, ha tervei sikerülte ettől függött.

Most midőn Nápolyba volt indulandó, mintegy kilenczezren szegődtek zászlai alá magyarok; a tizedik ezret többnyire olaszok tették ki. Julius elején indultak meg Trario vidékéről és Vicenzának vették utjokat. Della Scalaék fáklyafénnyel, nagy ünnepséggel fogadták. Feltünt itt a lovagok és főbb nemesek nagy száma, kik a herczeget követték. Százötven társzekér járt nyomukban. Másnap folytatták utjokat a pusterlai hidon át Monte Belloba, aztán Veronánál átkelvén az Adigén, tovább haladtak. A haladás lassan történt. Az élelmezés vagy a barátságos fejedelmek szivességéből vagy requirálásból telt. Szeptember elején elfoglalta Károly Gubbiot. Innét meghították őt az Arezzo városbeliek, átadták neki magukat és városukat, oltalmat esdvén ellenséges pártfeleik ellen. Károly herczeg Vilmos győri (előbb sienai) püspököt nevezte ki helytartójává, ki, hogy uralmát Arezzoban biztosítsa, a guelfeket és ghibellineket — úgy, ahogy — kibékitette. A firenzei számüzöttek (ghibellinek) látván ez eredményt, kezdének Károly köré seregleni, nagy boszúságára a firenzei guelf tanácsnak, mely panaszt panaszra küldött Lajos királyhoz, nyakra-főre fegyverkezett és izgatottan keresett segítséget a szomszéd államoknál. Károly herczeg ez ijedséget hasznára fordítandó, elküldé Firenzébe a győri püspököt, fölhíván a várost, hogy tekintettel arra, mennyi hálával tartozik a magyar királynak, segitse őt (mint követei igérték) pénzzel és hadiszerekkel Johanna ellen. De Firenze erre nem volt hajlandó. Megismerte ugyan, hogy Lajos magyar király nagy hálára kötelezte, midőn a császárnál és egyéb hatalmaknál oltalmazta

[1] Született Nápolyban, 1354-ben. Camera, Elucubrazioni Storico-diplomatiche su Giovanna I. e Carlo III. 176.

a köztársaságot és egyes polgárait kegyességgel védelmezte, sőt hálával tartozik Firenze az egész Anjou-háznak. Szivesen le is rója hálaját bármikor, bárki ellen, de nem teheti ezen családi versengésben, midőn vér vér ellen harczol. Mikoron azonban a »barbár magyar hadak« és saját számüzöttjeik mind közelebb férkőztek a városhoz, szeptember végén Firenze a következő szerződést kötötte: Károly herczeg védelmébe fogadja Firenzét és szövetségeseit; ellenségeit, a számüzötteket nem segíti; viszont Firenze a magyar hadak kapitányának negyvenezer forintot ad kölcsön, ötezer forinttal pedig a herczegnek kedveskedik.

Durazzo Károly 1380 november 11-én Rómába érkezett. VI. Orbán pápa ünnepélyesen fogadta, kinevezte az egyház zászlótartójává és Róma senatorává. Az egész telet és tavaszt Rómában töltötte. Ügye még nem érett meg egészen. Első sorban pénz kellett. A pápa beolvasztotta kincseit és a papságot megadóztatta. De míg e rendszabályok eredményre vezettek, az idő eltelt. Közben Károly megegyezett a szentszékkel a föltételekben, melyek alatt VI. Orbán pápa őt pünkösd első napján személyesen királylyá kente és megkoronázta. Július 8-án új ünnepélynek volt színhelye Szent-Péter temploma. A pápa magasztaló beszédben emlékezett meg Lajos királyról, aztán föltűzte a vörös keresztet Károlyra és mindazokra, kik őt Nápolyba valának követendők. Károly még az nap el is indult Nápoly felé.

Braunschweigi Ottó Johanna királynő serege élén eleinte San Germanonál várta III. Károlyt, mint a Durazzot koronázása után hítták. De mivel serege naponkint fogyott, visszafelé vonult. Károly nyomon követte és Nápoly alá július 16-án csaknem egy időben érkezének. A nápolyi nemesség és nép nagy része Károly pártjára hajolván, azonnal zavarogni kezdett és nem engedte, hogy Johanna zászlait a város falaira tűzzék. Károly erről értesülvén, még az nap esti kilencz órakor bevonult a tárt kapukon, másnap pedig Castel Nuovot fogta ostrom alá, mig Ottó Marsigliano felé vette útját. Castel-Nuovoba Johanna zárkozott számos asszonynyal és gavallérral, kik az eleséget segitették fogyasztani. Hasztalan kisérlé meg Ottó mezei csatára késztetni Károlyt, ez sem az elfoglalt várost koczkára tenni, se Castel Nuovo ostromát abba hagyni nem akarta. Az élet pedig a városban kifogyott, amiért Johanna fegyverszünetet kért ostromlójától. Károlyt lovagiassága el nem hagyta. Mentegette eljárását, friss eledelt küldött nagynénjének és négy-öt napi fegyverszünetet engedett neki azon föltétel alatt, hogy ha férje ez idő alatt az ostromzárt meg nem töri, megadja magát. Augusztus 25-én, mint a fegyverszünet végső napján, megérkezett Ottó Aversából, hova visszahúzódott vala. Károly csatarendben várta. Az ütközet kimenetele kétes volt. Ottó vitézül haladt előre csaknem Károly zászlójáig; ekkor túlnyomó erővel körülfogták és foglyul ejték. E leverő hírre csapatai meghátráltak; a sürű eső meggátolta a rendetlenül futók üldözését. Johanna hadai megbomlottak, ő pedig megadta magát és tisztes fogságba került.

A Magyar Nemzet Történetéhez

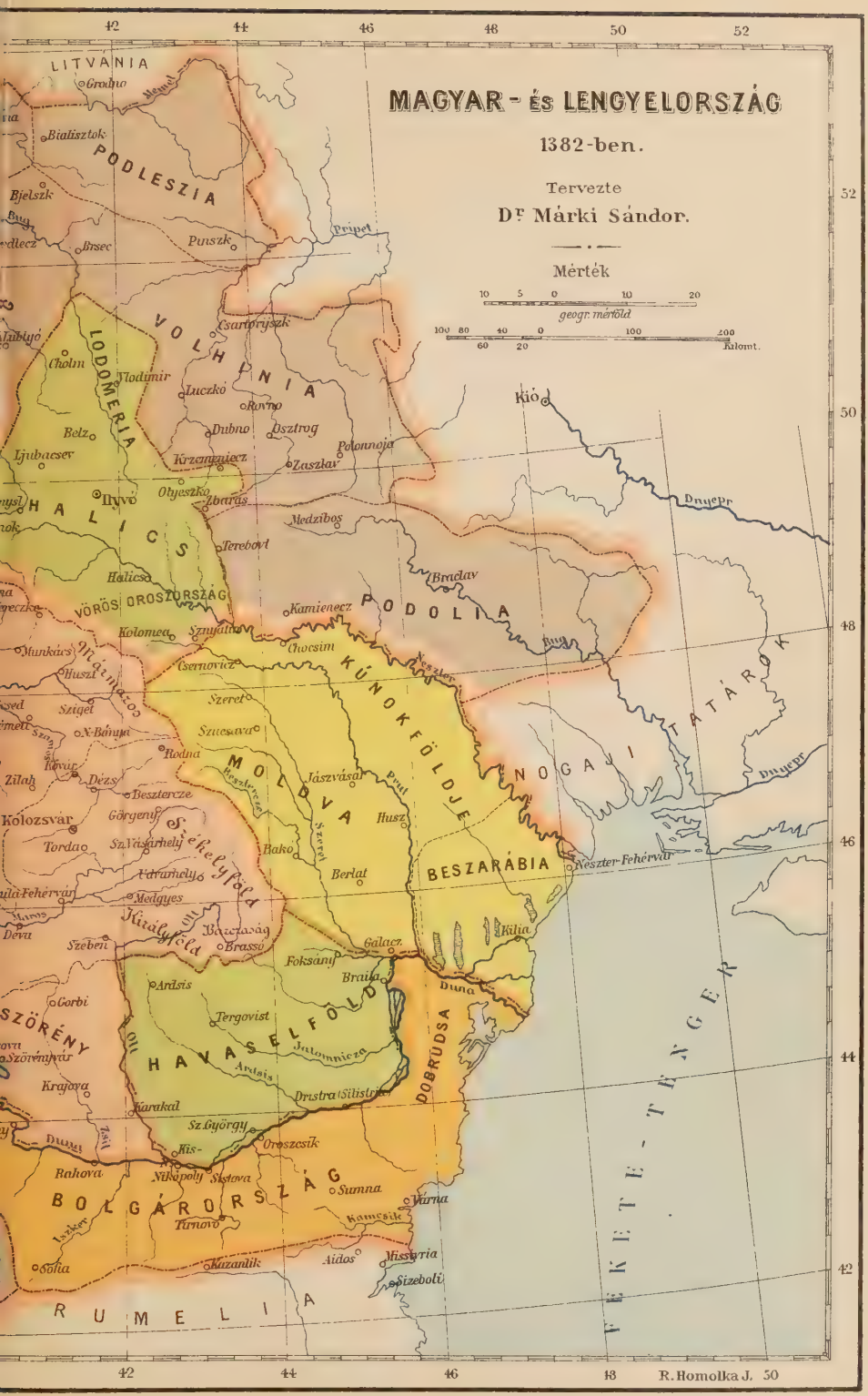

Kogutowicz és Társa Magy. Földrajzi Intézete Budapesten.

Szeptember elején tíz gálya érkezett provenceiakkal a királynő segítségére Nápoly alá. Károly futott a fogoly királynőhöz, kérte, fogadja őt fiává és hagyja meg a gályáknak, hogy ellenségeskedéstől tartózkodjanak. Johanna igéretet tett ez iránt és azon ürügy alatt hivatta magához a tengerész tiszteket, hogy hódolatra intse őket Károly iránt. A tisztek eljövének; a királynő tanuk nélkül beszélhetett velök. Szemökre lobbantotta késedelmöket és arra intette, ha még egy csöpp hűség van bennök, tartsanak Anjou Lajoshoz, kit ő fiául, utódjául fogadott és minden erejökkel harczoljanak elnyomói ellen.

Ez álnokság hallatára Károly király Muro várába (Basilicata) záratta el a királynőt és végre, midőn értésére esett, hogy Anjou Lajos franczia vetélytársa, kit VII. Kelemen szintén Sicilia királyává koronázott, ellene fölkerekedék és pártja Nápolyban vérszemet kap, négy magyar zsoldos által megfojtatta. (1382 május 22.)

A szomorú végzet, mely Johannát elérte, elnézővé tette birálóit. Hogy ő maga buja, udvara feslett volt, azt tagadni nem lehetett; hogy uralomra vágyó természete a kormányon maga mellet senkit sem tűrt, azt harminczkilencz évi uralkodása eléggé tanusította; hogy első férje, András herczeg halálában része volt, azt a kortársak egyhangúan vallották. De idősb korában mint ájtatos, eszes asszonyt, ki templomokat építtetett, az igazság kiszolgáltatására ügyelt, a tudósokat pártolta, a szegényeket segítette: dicsérték. Szépítette Nápolyt, a kereskedelmet elősegítette. Tékozló maradt azonban mindvégig és a nép ezért is szerette. Dicsérték határozottságát is, természetes ékesszólását és bájait.

IV. FEJEZET.

Lajos halála. Uralkodásának jellemzése.

Johanna királynő halálát Nagy-Lajos király nem sokáig élte tul. Koros ember ugyan még nem volt; mindössze ötvenhét és fél esztendőt élt. De ha elgondoljuk, mennyit fáradott minden megnyugvás nélkülteljes életében, mennyi hadjáratban vett részt, háromszor: Canosánál, Aversánál és Belcznél megsebesült, átszenvedte a nagy járványt: megfejthetjük, mi őrlötte meg, mi emésztette föl aránylag oly gyorsan életerejét. Bizonyos alkalommal (1353 november 26) Zólyomban vadászott, midőn váratlanul egy sebes medve került eléje, melyet a király vadászó dárdájával, erejét túlbecsülve, merészen megtámadott, hogy elejtse, amint nem egyet ejtett el már életében. De ez egyszer szerencsétlenül járt, mert a medve a királyt feldöntötte, mindkét lába szárán huszonhárom marással megsebesitette és bizonyosan megölte volna, ha Besenyő János allovászmester jókor meg nem jelenik és a fenevadat kardjával ki nem végzi. Lajos király a

vadászatot ifjuságától fogva kedvteléssel űzte; élete vége felé azonban fölhagyott e daliás időtöltéssel és pedig — úgy látszik — nemcsak testi ereje hanyatlása miatt, hanem mert lelke is a szellemi élet nyugalmát áhítá. Ha tehette, visszavonult immár a világ zajától, hol kedvelt szerzetesei tudományos körébe: Szent-Lőrinczre, Mária-Nostrára a pálosokhoz; hol a magányba: az akkor már elcsöndesült Visegrádra vagy Diós-Győrre, hogy szent elmélkedésbe, imádságba mélyedhessen. Életének e végső szakasza a nyári verőfényes nap alkonyához hasonlított, melynek bucsúfénye minden érdességet elsimít, eloszlat.

Különben is a nagy király uralkodása zenithjén, trónja virágában is minden reményét a királyok királyába helyezte, szerencséjét neki köszönte, boldogságát tőle remélte. Elhihetjük tehát benső káplánjának, életirójának, Küküllei Jánosnak, hogy vágyott már a fáradalmas életből egyesülni teremtőjével, kinek hivására csakhamar föl is cserélte a mulandó földi létet az örökkévalóval. Lajos király meghalt Nagy-Szombatban, 1382. évi szeptember hava 10. napján, éjfél előtt, miután negyen évig, egy hónapig és huszonkét napig uralkodott Eltemették Székes-Fejérvártt, az általa temetkezéseül épitett Szent-Katalin kápolnában, ugyanazon hónap 16. napján.

Egész Magyarország mélyen gyászolta elköltözött nagy királyát. Nagynak nevezték őt őseink és az utódok nem vonták meg tőle e nevet, melylyel őt a nemzet hálája megdicsőítette, míg a magyar egyház szentként tisztelte. »Királyaink közül István és László, a védő szentek után szokta említeni a magyar nép ma is és minden magasztalásnál többet mond, hogy nevét a Mátyásé sem volt képes elfeledtetni az ősz magyarral.« És méltán mert a nagy király bőséges hatalma mellett is, nem önkénye vagy a szenvedély sugallata szerint, hanem a józan ész tanácsával, a törvény értelmében uralkodott; körültekintőn, nagy gonddal, bölcsen és erényesen igazgatta népe ügyét. Minden igyekezettel azon volt, hogy elődjeinek, a szent királyoknak példáján indulva, az Istentől gondjaira bizott országokat, tartományokat és nemzeteket szabadságaikban, törvényeikben, törvényes szokásaikban, békében és nyugalomban megtartsa, minden ellenséges betörés ellen megoltalmazza és megvédje. Igy jellemzi őt egykorú életirója, mig János alexandriai patriárka és szentszéki követ IV. Károly császárhoz 1372-ben idézett levelében bámulattal nyilatkozik felőle ekképen: »Soha sem láttam — úgymond — fejedelmet, ki oly nagy hatalommal annyi szerénységet párosítson.« Petrarca pedig a nagy király négy sarkalatos erényét: eszélyét, jogérzetét, erélyét és mérsékletét magasztalván, joggal kérdi: a világ mely királya tett annyit birodalma becsületére és alattvalói javára, ki mindamellett nem fuvalkodott föl, nem volt nagyralátó; de sőt mennél inkább fölemelte Isten az ő sorsát, annál alázatosabb és kegyesebb lőn.

E mellett, vagy talán éppen ezen élénk kötelességérzetnél fogva nem találunk a különböző házakból származott királyaink közt egyet is

ki magyarabb, nemzetiebb volt Nagy-Lajosnál. Természetes; hisz a magyar főurak ritkán értettek más nyelvet a magyarnál. Lajos király, ha követeket küldött idegen udvarokhoz és a követek közt esetleg nem volt pap, kénytelen volt tolmácsot adni melléjök. Német okiratokat, milyenek

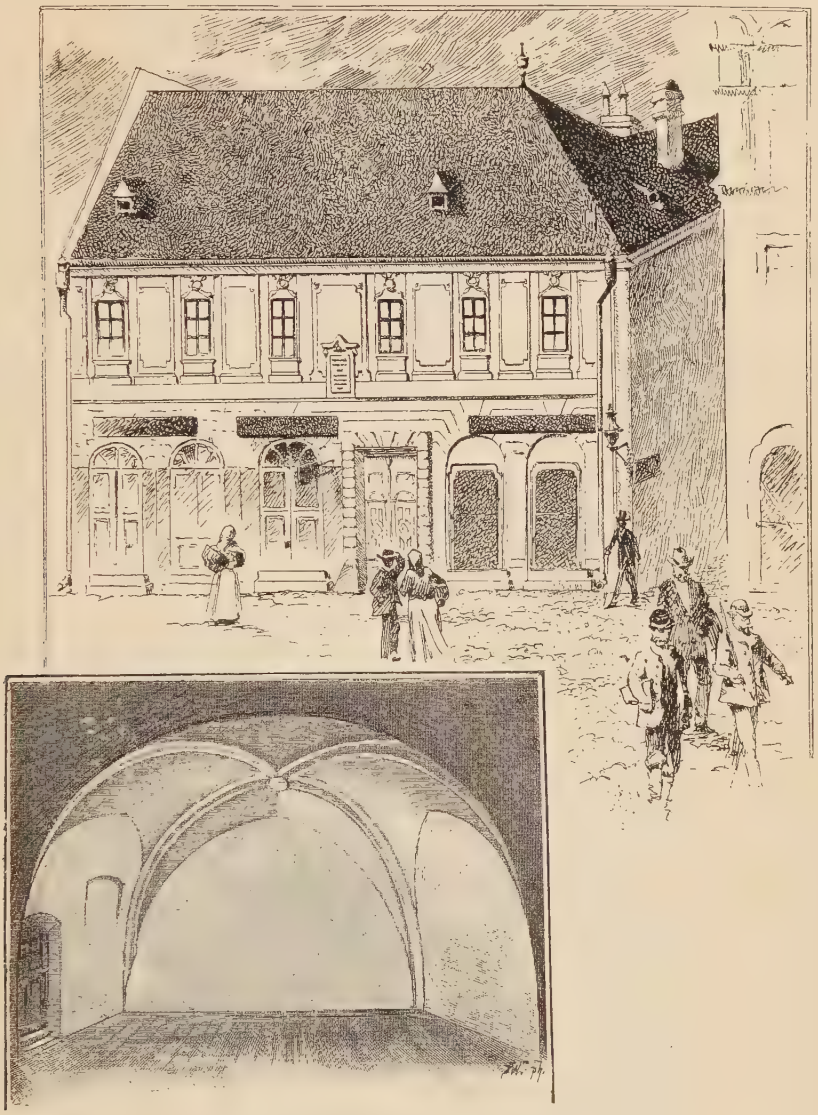

A nagyszombati ház, melyben Nagy-Lajos meghalt.

akkor már nagy számban voltak, hisz a németek se tudtak anyanyelvökön kívül mást, a magyar törvényszékek, minthogy nem értették, figyelembe se vették. Lajos király, mit mint különlegességet említnek, beszélt ugyan németül, mégis megkívánta, hogy jegyesét IV. Károly leányát

Magyarországban neveljék, hogy magyarul megtanuljon és a magyar szokásokat elsajátitsa. Második neje: a bosnya bán leánya szintén a magyar királyi udvarban nevelkedett sok más atyafiságos herczeggel és herczegnővel egyetemben. Lajos leendő vejeit, Zsigmondot és Vilmost, szüleik kezdetleges ellenkezése daczára, Magyarországba hozatta, hogy magyarokká váljanak. Mindamellett külföldi, főleg német vitézek örömmel követték a lovagias és bőkezű fejedelmet hadjárataiban, mások is, papok és világiak szivesen özönlöttek a gazdag Magyarországba, hová a királyi udvar fénye s a király kegyelme vonzotta őket.

A középkor úgy tekintette a vitézi rendet, mint a legelső világi tisztességet, hisz még a királyoknak, királyfiaknak sem adták ingyen, hanem meg kellett érdemelniök a vitézkötést. Az igazi vitéz — ezt tartották a középkorban — védelmezi az özvegyeket és árvákat, hadba száll törvényes ura mellett; szeretettel szolgálja Istenét és tisztelettel viseltetik a hölgyek iránt. Jutalma ezért a borostyánkoszorú, melyet tisztességes hölgyek piros ajkok dicséretével nyujtanak neki, kedves barátjoknak, szivesen látott vendégöknek. A fejedelem pedig elárasztja őt aranynyal, ezüsttel, paripákkal és drága ruhákkal. Magyarországon a fekvő javakat se vetették meg. De a XIV. században már megfogyott az igazi vitézek száma, azért is oly nagy a becse a magyar királynak, kiből a vitézi erények még ki nem vesztek és nagy barátja volt lovagias vállalatoknak, hadjáratnak, vadászatnak, tornának. A torna játék volt a vitézek gyakorlatára. A tornán tanultak sorban lovagolni, csapatokat képezni, lóháton harczolni, a nyeregből kihajolni, keményen ülni, az ellenséghez férkőzni. A torna összeszoktatta a hadakat, barátságot szőtt a különböző elemek közt. A vitézi játékoknak több német ismerték. Legtöbbre becsülték a lándzsatörést, mely hegyes vasakkal történt és melynél a test nem volt annyira védve. A lándzsavetés kevésbbé volt fáradságos; a lándzsa tompa volt, a lovag egészen födve, sisakja le volt eresztve. Voltak akik karddal, vagy furkóval (buzogánynyal) mérkőztek. Magától értetik, hogy a lovagok teljesen vértezetten viselkedtek ilyenkor. Nem szenved kétséget, hogy a főbb magyar urak a német lovagok vitézi fegyverzetét a sisaktól kezdve a pikkelyes vassaruig elfogadták. De a magyar hadi nép zöme, mely a magyar fegyvert félelmessé tette, megmaradt régi hadi viselete és harczi modora mellett. A magyarok hadi öltözete bőrből készült és többszörös volt. Az alsó ruha puha irhából állott, erre a második (néha harmadik, sőt negyedik) rövid bőr »mentét« öltöttek, mely szorosan a testhez simult. Sisakot is bőrből viseltek, mely arczukat nem egészen födte el. Szemökre nagy szükségök volt, levén ügyes nyilazók, ebbe helyezték minden reményöket. Támadó fegyverök tehát az íjj volt, melyet lóhátról előre hátra biztosan kezeltek. Ehhez a nyiltartó puzdra tartozott; védelmül pedig egy hosszú kard szolgált. A csatában kerülték a sváb (német vitézeknél dívott) harczot, hanem tiz,

Hasonmás a gyulafehérvári Batthyányi-könyvtár **Missale**-jának címképéről. (1377.)

tizenöt emberből álló csapatokban, nyillövő távolságra, vagyis 250—300 lépésnyire, megközelitették az ellenséget és kilőtték reá nyilaikat, melyek a vértezett vitéz népben ugyan kevés, de a lovakban és gyalogságban annál több kárt okoztak. Ha megfutott az ellenség, üldözték, ha azonban első támadásoknak kivánt sikere nem lett, ők futottak széllyel, hogy aztán (jeladása végett puzdráikat ütögetvén) ismét összeverődjenek, ujra meg ujra az ellenségre támadjanak, melynek zaklatásában nagy mesterek valának. A halálmegvetésből eredt merészség tette a magyarságot félelmessé kitartásuk pedig győzelmessé.

Lajost, a ki maga is személyesen részt vett a hadjáratokban, kartársai méltán tekintették a vitézek mintaképének. A katonás nemzet királya azonban a tudományt is meg tudta becsülni. A tudományoknak egyébként mindenben nagy keletjök volt Magyarországon. Rendesen találkozunk a külföldi főiskolákon: Párisban, Bolognában, Rómában, Padovában, Vicenzában, Toulouseban stb. tanult magyar emberekkel. Azon javadalmas kanonokok száma, a kiknek meg volt engedve, hogy egyetemeiken töltvén idejöket, jövedelmeiket húzhassák, elég jelentékeny. Az országban is volt iskola, a külföldhöz aránylag bőven; nemcsak a káptalanok mellett, melyek egyik tagja rendesen az iskolás kanonok volt, hanem falvakban is. Kiveszszük ezt a stolajövedelmek elosztásának arányából. A stola harmada — ugymond a szabály — a plebánost illeti, két harmada a káplánokat és a tanítót. A tanitónak annyi járt, mint egy káplánnak. De a felsőbb tanitásban — úgy látszik, azóta, hogy Csák Péter szétverte a veszprémi főiskola tanárait (1276) — hiány keletkezett. Miklós pécsi püspök is panaszkodik, hogy papja ugyan sok van, de mennél kevesebb köztük a tudós. Azonképpen Nagy-Lajos király csaknem egyidejüleg azt irja a pápának, hogy királyi tanácsában sokszor látja szükségét a tudós theologusnak és régóta nem találkozik papjai közt a szent hittan mestere. Pedig ha valakinek, neki, ki körül van véve hitetlen és félhitü népekkel, volna szüksége olyan egyénekre, kik a hit igazait meg tudják védeni. Innét magyarázható, hogy papok, jogtudósok, orvosok, csak úgy, mint a költők és énekesek, hirét vevén a magyar király tudományszeretetének és bőkezűségének, messze földről összegyültek udvarában. Ez vitte Nagy-Lajost, ki még midőn Siciliának is volt királya, megerősítette a nápolyi hittani főiskola szabadságlevelét, arra, hogy a pécsi egyetemet alapítsa. Hasonló helyzetben lehetett IV. Károly császár és cseh király, midőn 1348 április 7-én, a párisi mintájára, a prágai egyetemet alapította, melyben a magyar tanulók a csehekkel, morvákkal és déli szlávokkal egyetemben az első nemzetet alkották; azonképpen Kázmér lengyel király, midőn 1364. május 12-én a krakói egyetem alapító levelét közzé tette és IV. Rudolf osztrák herczeg, midőn 1365 márczius 12-én alapját vetette a bécsi egyetemnek, melyben a magyar tanulók az olaszokkal együtt szintén külön nemzetet képeztek.

Lajos király, tudományszeretete igen sok külföldi tudóst vonzott

hazánkba ; ezek legnagyobb része egyházi rendhez tartozott. Szívesen fogadta a tudós papokat, de csak akkor, ha siettek a hazai nyelvet megtanulni, mert ha nem, kimélet nélkül kiutasitotta őket országaiból. Mindazonáltal aggódva nézett a jövő elé, midőn a pápák a világegyház egész területén létező papi javadalmak betöltését, hivatkozva Istentől nyert teljes hatalmukra, saját kezökben összpontosíták és valamint a világi fejedelmek előbb gyakorlott kegyuri jogait, úgy az egyházi testületeknek választási szabadságát, melyet az investitura-harcz győzelmes befejezése után a közzsinatoktól nyertek, hatályon kivül helyezték.

Alig szenved kétséget, hogy Szent-Istvántól kezdve a XII. század elejeig királyaink nevezték ki a magyarországi főpapokat. A XII. században átment e jog az egyházi testületekre, melyek — első sorban a káptalanok — ez időtől alakulnak és emelkednek. A király csak közvetve gyakorolhatott befolyást a választásokra, de ezt annál inkább tehette, minthogy ekkor még az illető metropoliták magoknak igényelték a tartományukbeli püspökök megerősitését. III. Incze azonban csakis a szentszéket tartotta hivatottnak arra, hogy püspökválasztás fölött ítéljen. IV. Kelemen pedig magának tartotta fönn a szentszéknél megürült püspökségek betöltését. Frá Gentile, ki Magyarországba hozta a IV. laterani zsinat helyes főpapválasztó szabályait, hozott oly bőséges reservatiókat is, hogy ama szabályoknak nem sokáig lehetett hasznát venni. A XIV. század közepe felé ritka eset, hogy Magyarországon püspököt választanak. Az avignoni pápák siettek a kinevezési rendszert kifejteni, midőn jövedelmeik Itáliából megszüntek, máshonnan kisebbedtek és a curia pénzügyi zavarában új források után kutatott.

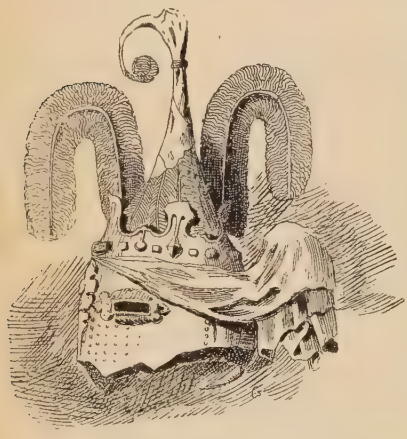

Sisak Nagy-Lajos sirjáról.

Az eredmény teljes volt; a folyamodványok tömegesen érkeztek. VI. Kelemen alatt a várandóságok a megürülendő javadalmakra oly számosak valának, hogy már kezdettek panaszok érkezni a curiához, miszerint az expectansoknak adott pápai kegyek haszonnal nem, hanem csak haszontalan fáradsággal és költséggel járnak.

Nem ez bántotta Lajos királyt. Nem irigyelte ő a pápai kanczellária megszaporodott jövedelmét, rést sem akart ütni a szentszék teljhatalmán, midőn befolyni kivánt, mint ősei, az egyház kegyurai befolytak, az egyházi kinevezésekre Magyarországon. Hanem azon aggodalommal nézett a jövőbe, melyet utóda Zsigmond ekkép fejezett ki: »Az ország javadalmasai legnagyobb részben hatalmasak és ha nincsenek lekötelezve a királynak, állását

Az Athenaeum nyomása.

SZENT-GYÖRGY SZOBRA PRÁGÁBAN.

(Kolozsvári Márton és György magyar ötvösművészek munkája.)

veszélyeztetik, amint ezt már meg is cselekedték.« Ezért kisérlé meg Nagy-Lajos a magyar korona kegyúri jogait visszaszerezni. Igen komor hangulatu leveleket irt a pápának ez ügyben; e komor hangulatában meg is maradt elannyira, hogy se jó szót, se jó tettet tőle a pápa nem kaphatott.

XI. Gergely iratott az esztergomi és kalocsai érsekeknek és utasító őket, hogy jogtudósok közreműködésével is magyarázzák meg a magyar királynak, miszerint az egyházi javak adományozásának joga őt meg nem illeti. Előadatta neki követe által, hogy az egész világon egyetlen uralkodó sincs, kinek akaratát az egyházi javadalmak betöltésénél annyira tekintetbe vennék mint az övét; egyetlen uralkodó sincs, ki országa megüresedett vagy megüresedendő javadalmai ügyében oly sűrűn fordulna hozzá, mint ő, kitől a pápa semmit sem tagad meg, amit becsülettel megadhat.

Nagy-Lajos pénzei.

Tetézett mértékben meg is érdemelte Lajos e figyelmet, mert Szent-Istvánon kivül egy sem volt elődjei és utódjai közt, ki az apostoli czímet (melyet ugyan nem viselt) jobban megérdemelte. Tündöklő fényben állnak apostoli buzgóságának alkotásai, melyeket a pogány jászok kúnok és tatárok megtérítésével, Isten házai építésével és diszítésével, a szerzetes rendek ápolásával mutatott. Mindezen törekvései hazánk művelődését, polgárosítását, a művészetek: építészet, képfaragás, képirás, ötvösség fölvirágozását, a tudományok föllendülését czélozták.

A márianostrai zárda, a lövöldi karthauziak klastroma, a remetei, gönczi, diósgyőri, szentlőrinczi, újhelyi stb. kolostorok, az aacheni és máriaczelli kápolna mind az ő bőkezüségét és ájtatosságát dicsérik a s drágaságokban, a mikkel bőkezüsége e két utolsó egyházat elhalmozta, a középkori ötvösmüvesség remekei maradtak reánk. S a király példája országszerte hatott; a tüskevári, ma már romokban álló templom, a szepesi székes-egyház az elpusztult nagybányai Szent-István-templom mellett, melynek ma már csak tornya áll fenn, e korszak műtörténeti emlékeinek egyik leg-

érdekesebb emléke a kassai dóm, a csucsives stilnek e sok tekintetben valóságos unicum gyanánt álló alkotása.

Szép hazánkat önképére és hasonlatosságára nagygyá tenni, ez volt a nagy király egész uralkodásának törekvése; s ezt e czélt senki oly mértékben, mint ő, nem közelitette meg királyaink közül.

Sokan mulasztásul róják föl Lajos királynak, hogy országgyűléseket nem tartott. Annyi igaz, hogy országgyűlési végzéseink az ő 1351. évi rendeletén kivül nincsenek. Azonban ma már ismerünk nyomokat, melyekből bizonyos, hogy ilyennek többnek is kellett lennie. Ez gyanitható azon levélből, melyet Lajos király az aquilejai patriárkával ötven évre kötött szövetségéről adott ki (1376 június 21.), és az országnagyok egész Magyarország helyett és nevében irták alá. Továbbá a Zsigmond király alatt 1397-ben tartott országgyűlés végzéseiben két izben történik hivatkozás Lajos királynak eddig ismeretlen országos rendeleteire, miből helyesen következtethetjük, hogy az 1351-ikin kivül más országgyűléseket is tartott.

Különben is képzelhető-e, hogy Lajos király, kinek minden, még családi ügyekre, titkos szövetségekre vonatkozó rendelete is bőséges megfontolásnak és tanácskozásnak volt eredménye, melyeket anyjának, öcscsének, az ország főpapjainak, főurainak, főnemeseinek, vitézeinek és nemeseinek előleges tanácsával és hozzájárultával adott ki: az általa ünnepélyesen megerősitett aranybulla által előirt országgyűlést mellőzte volna? Hogy Lajos király, ki a lengyelekkel többszörösen tartott országgyűlést, kedvelt magyarjait, kiknek pedig szemökbe mondotta: »Tudjátok, hogy ekkorig minden kivánságtokat és óhajtástokat betöltöttem,« ezen sarkalatos jogukban megrövidítette volna!?

Dlugosz, a lengyel történetiró, ki semmiképen sem gyanusitható részrehajlással, állitja, hogy Lajos király, ha a maga belátása szerint szabadon rendelkezik, ha a magyarok és lengyelek tevékenységét nem korlátozzák vala: még nagyobbakat mivelt volna.

Csakhogy a középkori országgyülést nem szabad mostani szemeinkkel néznünk. Az akkori országgyülések nemcsak törvényhozó, törvényvédő, de egyuttal törvénylátó napok voltak. Törvénysértések orvoslatát közügyekben úgy, mint sulyosabb magánügyekben az országgyűlésen, melyen a király elnökölt, kereste a sértett fél.

A király kötelességek közt a középkor az igazság kiszolgáltatását első helyre helyezte. Királyát tekintette a nép a jog hivatott védőjének és az országlakosok legfőbb birájának. A legnagyobb dicséret, melyben a középkori irók a fejedelmeket részesitették: igazságos voltuk magasztalása. A koronázás főkép e kötelesség teljesitésére hivja föl a fejedelmet; erre szól esküje, s egész a középkor végeig a király nemcsak birja de személyesen gyakorolja a birói hatalmat.[1]

[1] Hajnik. A kir. bíróság személyes jelenléte.

Nagy-Lajos király, az igazság őre, nem tért ki e terhes kötelesség elől; ellenkezőleg, mindenképen azon volt, hogy a ki az igazságot keresi, azt közelebb és könnyebben megtalálja. Tudjuk, hogy az erdélyi és szlavón

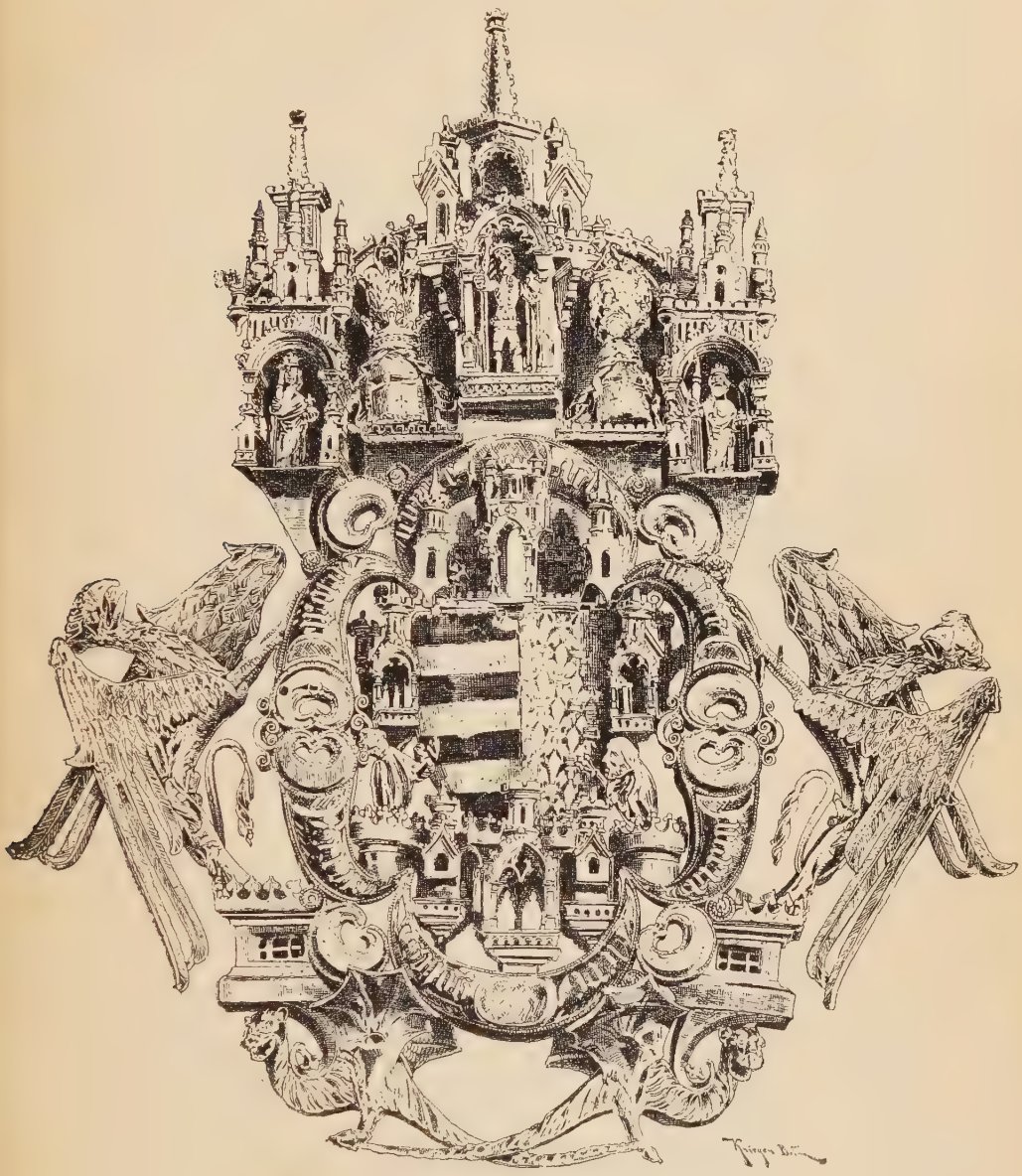

Nagy-Lajos czimere.
(Az aacheni magyar kápolna kincstárában.)

részekben, valamint Magyarországon megyénként gyüléseket tartott, hogy a nép baját meghallgassa, orvosolja, és tette ezt élte végeig.

Azonképen szigoruan követelte, hogy az országbiró, a nádor, az erdélyi

vajda, szlavón bán, tárnokmester, főispánok stb. szorgalmasan és lelkesen teljesitsék részint az ő személyében, részint hivatalbeli kötelesség szerint az igazság szolgáltatását. Egyik első rendelete volt, mint emlitők, hogy az ország minden megyéjében közgyüléseket tartsanak: azonképen ezer példánk van arra, miszerint Lajos király nagy gondot forditott a törvénykezésre, valamint hogy törvénytelenségről, törvénysértésről nem vádolták soha a nagy királyt, jóllehet van eset reá, hogy tultette magát a törvényen, a mint ezt maga megvallja, de egyuttal előadja az okokat, melyek őt erre késztették.

Nem hallunk Nagy Lajos egész uralkodása alatt egyetlen ellene irányult lázadó merényletről, vagy csak az elégületlenség kitöréséről. Uralkodása e tekintetben is kivétel hazai történelmünkben.

V. FEJEZET.

Mária és Erzsébet királynők.

Nagy idők és nagy emberek egymásra kölcsönös hatással vannak és ritkán lehet kimutatni teljes biztossággal: a politikai viszonyok szülték-e a nagy embereket, vagy jeles egyének készitették-e elő a nemzetek nagyságát?

Lajos királyt a nagy királyok közé számitja a történelem. Az is volt. Uralkodása alatt Magyarország minden tekintetben felvirágzott a negyven éves béke alatt, melyet sem belső, sem külellenség nem zavart meg. Ez idő alatt az oligarchia szarva ismét megnőtt, de Lajos király ura volt és folyton foglalkoztatta külháboruiban. A nyugtalan elemek pedig, melyeknek ez sem volt elég, elszegődtek idegen hatalmak zsoldjába. Nem volt Olaszországnak állama, melyben magyar vitézek ne találtak volna alkalmazást.

A sors megtagadta tőle a fiutódot, két apró leánya maradt: Mária és Hedvig. Gondjuk anyjokra szakadt, a ki napának, idősb Erzsébet királynénak viselte ugyan nevét, rangját és czimét; tőle örökölte ambitióit és nőisége minden gyöngéit, de nem nagy eszét, tapintatát, körültekintését, bölcseségét.

Intézkedett-e Lajos király és miként a koronákról, melyeknek fényességet ő kölcsönzött? Erre hiteles adatunk nincs. Hozzávetőleg se jutunk biztos eredményre.

Lajos királyban egykoron ugyan megvolt a vágyakozás, hogy jogara alatt Magyarországgal Nápolyt és Lengyelországot, mely országokra öröklési jogot tartott, talán Velenczét is, mely Nápoly birtokához okvetetlenül szükségesnek, Dalmáczia biztositásához kivánatosnak látszott, egyesitse; de lelkiismerete és bölcsesége utóbb belátta annak lehetetlenségét, hogy egy király, ha még oly gondosan igyekszik is uralkodói kötelességét betölteni, három ily, külön nemzetiségü és jellemü népen uralkodjék. Miután kellet-

lenül lemondott Nápoly birtokáról és duzzadó tettereje nem talált kielégitést Dalmátország visszaszerzésében, Szerbia, Bulgária, Oláh- és Kúnország meghóditásában keresett kielégitést, mely országok őt születésénél fogva megillették s elődjeinek királyi czimében is bennfoglaltattak. Kont Miklós nádor csakugyan délnek irányozta tevékenységét; de hogy Kont utóda a nádori széken a lengyel László oppelni herczeg lett, ez idősb Erzsébet királyné műve volt, nyilván azért, hogy Lengyelország, az ő hozománya, annál inkább biztositva legyen. Tudjuk azonban, hogy Lajos király már a lengyel trón elfoglalásában se találta igazi kedvét, és miután anyja is megelégelte ott a kormányzást, akkor érezte igazán, mekkora nyűg két olyan országon, mint Magyar- és Lengyelország, egyszerre uralkodni.

Ellenben kétségtelen és számos adattal bebizonyitható Lajos király azon gondolkodása, hogy mindazon országok és tartományok, melyeket birt, vagy melyekre jogot tartott, gyermekei kezén megmaradjanak.

Ismeretes, hogy elsőszülött, Katalin nevü leányának és jegyesének, Lajos franczia királyfinak meg akarta szerezni Nápolyt. Midőn ez iránt Avignonban, Párisban, Budán és Nápolyban megindultak a diplomatiai alkudozások, Nagy-Lajos akkor már lengyel király is volt. Nem lehet elképzelni, hogy Katalinra és leendő férjére Nápoly mellett még Magyarország, sőt Lengyelország koronáját is egyesitve akarta volna hagyni. Lehetetlen, hogy meg akarta volna terhelni háromszoros oly teherrel, melyek kettejével ő maga nagy nehezen és elégtelenül birkózott meg. S ezt annyival kevésbbé, mert akkor már Katalinon kivül még két leánya vala.

Katalin azonban meghalt; s mihor VI. Orbán pápa pedig trónvesztettnek nyilvánitotta Johannát, Lajos király unokaöcscsének, Durazzo Károlynak engedte át a nápolyi királyságot. Miképpen akarta aztán két fönmaradt leányai közt felosztani koronáit, arról hitelesen nem értesülünk. Nem hazudtoljuk meg tehát Haselbachi Ebendorffer Tamás bécsi egyetemi tanárt és történetirót, ki a XIV. század végén születvén, közel állott a korhoz, melynek történetét megirta, midőn azt állitja, hogy Lajos király halálos ágyán úgy rendelkezett, hogy Máriára és leendő férjére, Zsigmondra, Lengyelország maradjon, Hedvigre és Vilmosra pedig Magyarország.

Sőt több körülmény arra mutat, mintha Ebendorffernek igaza volna. Tény ugyanis, hogy a lengyel főurak Lajos király óhajtásához képest nemcsak Mária örökösödési jogát ismerték el, hanem 1382 július 25-én Zólyomban, hová őket Lajos meghitta, készséggel meghódoltak a tizennégy éves Zsigmondnak, mint Mária jegyesének.

A király halála után azonban az események egész más fordulatot véttek: Lajos királyt Székesfehérvárt eltemették, a következő napon leányát, Máriát — mint ezt maga irva hagyta — a főpapok, országnagyok, nemesek és főnemesek összessége, mintha boldogult atyjának fia lett volna, ugyanazon szent koronával, melylyel a magyar szent királyokat, az ő elődjeit megszokták volt koronázni, megtartván a szokásos ünnepségeket,

egyhangulag, senki sem ellenkezvén, Magyarország királyává koronázták, fölkenték és a kormánypálczát kezébe adták.

Mária ekkor tizenegy éves levén, a kormányt helyette a természetes regens, Erzsébet anyakirályné vitte, ki el nem mulasztotta a barátságos kormányokat ezen örvendetes eseményről tudósitani. Nápolyba Garázda Tamás vitte a hirt, melynek III. Károly király annyira megörült, hogy a követnek kétszáz arany forintot rendelt évi járadékul. Nem igy lelkesedtek Velenczében. Eleinte ugyan hasznosnak találták, hogy két tagból álló követség menjen Lajos király özvegyéhez és árvájához; minthogy azonban senki se törte magát e kitüntetés után, elégségesnek találták volna levelet küldeni; nagy későn mégis, mint látni fogjuk, visszatértek eredeti szándékukhoz. Ellenben más előkelő városok, mint Nürnberg, Prága, Köln, Hoy, melyek Magyarországgal élénk kereskedést folytattak, ajándékokkal jöttek, üdvözölték az ifju királynőt és esedeztek neki, hogy a szabadalmakat, melyeket atyjától, Nagy-Lajos királytól nyertek, kegyeskedjék megerősiteni.

A lengyelek azonban határozottan ellenséges állást foglaltak el Mária királynővel szemben. Midőn meghódoltak neki és Zsigmondnak, ezt azon feltevésben tehették, hogy kizárólag Lengyelország leendő uralkodóinak hódolnak meg. Látván, hogy az ő Máriájokat, kit maguknak szántak, első sorban Magyarország királynőjévé koronázták meg, az Anjou házhoz hiven tartó lengyelek is elidegenedtek tőle, mert nem óhajtották, hogy Lengyelországot megint Magyarországból kormányozzák. Zsigmond köztük volt és ujra hódolatot követelt tőlük, de a nagy-lengyelek csak azon föltétel alatt ajánlották meg hódolatukat, ha viszont ő is kötelezi magát, hogy feleségestül állandóan Lengyelországban fog lakni, és a kis-lengyel Domaratot, Nagy-Lengyelország főkapitányát hivatalától elmozditja. Ezen föltételek elseje annyit jelentett, hogy Magyarországról mondjon le; másika, hogy hiveit lökje el magától. Zsigmond a nagy-lengyelek mindkét föltételét visszautasitotta, mi népszerüségét, melyben német létére része amúgy se sok volt, jócskán apasztotta.

A nagy-lengyelek Radomskban, 1382 november 25-én gyülést tartottak, melyben engedelmességet és hűséget fogadtak Nagy-Lajos király leányai közül annak, kit mint atyja örökösét királyul hozzájok küldenek, hogy közöttük maradjon. Ezen határozat által, mely a kassai egyezséghez tartott, kettőt akartak elérni: elszakadásukat Magyarországtól, és minthogy Mária, Zsigmond jegyese, Magyarország királynője volt, remélték, hogy Zsigmondtól is megmenekülnek.

A radomski gyülés két követséget küldött ki kebeléből; egyet Erzsébet anyakirálynéhoz, a másikat a kis-lengyelek (krakóiak, sandomiriak) vislicai gyülésére.

Vislicára aztán megérkezett Erzsébet anyakirályné válasza; Czudar Imre egri és János csanádi püspök hozta. Az özvegy magyar és lengyel

királyné megköszöni a lengyel nemzet hűségét és arra kéri, hogy hiven ragaszkodjék hozzá, leányaihoz és kivülök senkinek (tehát Zsigmondnak se) hódoljon meg. E választ a vislicai gyülés örömmel értette, Zsigmond pedig szomoruan tért vissza övéihez.

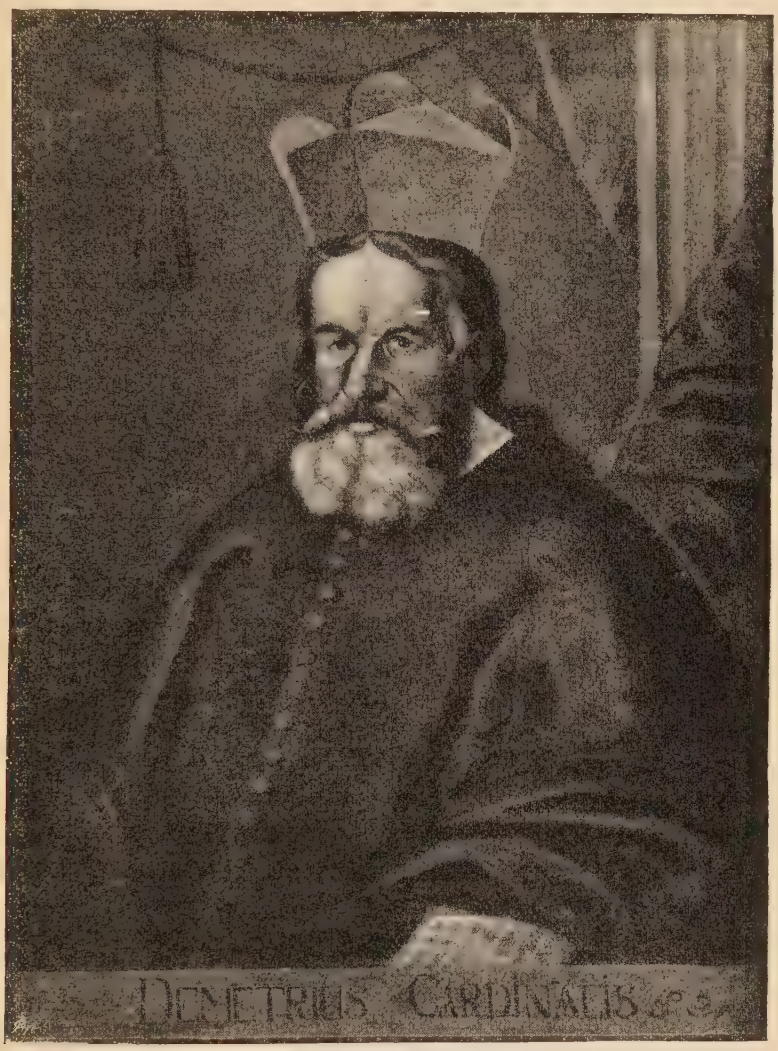

Demeter bibornok, esztergomi érsek.
(Az esztergomi székesegyház XVI. századi olajfestményéről.)

1383 február végén a lengyel urak ismét gyüléseztek és pedig Sieradzban. Oda érkeztek a magyar anyakirályné követei is, élükön Miklós veszprémi püspökkel és kijelentették, hogy küldőjök élve jogával, melyet neki a kassai egyezmény adott, leányai közül a fiatalabbikat, Hedviget el fogja küldeni a lengyel trón elfoglalására. Szivesen küldené Máriát, de ez

már magyar királynő, a miért feloldja mindazokat, kik Máriának és Zsigmondnak meghódoltak, a hűség esküje alól. Hedvig nemsokára megérkezik Krakóba, hogy husvétkor megkoronázhassák; de csak azon föltétel alatt küldi el Hedviget, ha a koronázás után rögtön visszaküldik anyjához, mert a leánynak még három évig van szüksége anyja nevelésére. A sieradzi gyülés tanácskozás tárgyává tette az anyakirályné ezen üzenetét azzal, hogy márczius 28. napján megadja reá a választ.

A nehézség, mely hosszabb tanácskozást igényelt, abban állott, hogy többen a Piast nemzetségből származott Ziemovitot, Massovia herczegét akarták lengyel királynak. Mások, kik tartottak a kassai egyezményre, de Ziemovitnak se voltak ellenesei, ugy akarták kiegyeztetni a szétágazó véleményeket, hogy Ziemovit feleségül veszi Hedviget s aztán együtt uralkodnak. Ezek is, amazok is ráállottak Erzsébet anyakirályné ajánlatára és Hedviget pünkösdre várták. Sokan eléje is mentek Szandecig; Erzsébet királyné is hozta leányát, de csak Kassáig. Innét átüzent Szandecre: minthogy az áradások miatt nem mehet Krakóba, jőjjenek a lengyel főurak hozzá Kassára. Kassán azután közösen abban egyeztek meg, hogy Hedvig koronázása Szent-Márton napjáig, azaz 1383 november 11-ig elmarad. Kikötötték ez alkalommal azt is, hogy ha Hedvig gyermektelenül halna meg, Lengyelország átszáll Máriára és viszont, ha Mária halna meg előbb, Magyarország Hedvigre fog szállani.

Erzsébet vonakodásának oka Hedvig elküldésében a Ziemovit trónkövetelése volt, melyet oly nagy párt támogatott, hogy Sieradzban, 1383 junius 15-én királynak ki is kiáltották. Erre Erzsébet Zsigmondot, ki akkor magát Magyarország gyámjának nevezte, Demeter esztergomi biborossal és mintegy 12,000 emberrel Lengyelországba küldötte. A magyar had Ziemovitot és pártját teljesen leverte, és csak László oppelni herczeg, egykoron magyar nádor, ez idő szerint legtekintélyesebb lengyel főur közbenjárásának sikerült fegyverszünetet hozni létre.

Szent-Márton napja is elkövetkezett, de az ifju királynő, kit a belválságok közepett megváltóképpen várva-vártak, nem érkezett. Megvolt ennek a maga oka: mert mig a lengyelek a királynő eljövetelétől várták a béke helyreállitását, Erzsébet anyakirályné nem merte serdülő leányát a lengyel zavarok áldozatául odavetni.

E bizonytalanságnak véget vetendők, némely türelmetlen lengyel urak, mint Subini Szedzivoj krakói várnagy és Tarnovoi Jaskó sok fiatal nemessel Magyarországba utaztak, hogy az anyakirálynét leánya kiadására rábirják. Szedzivoj a fiatalokat túszokul ajánlotta, hogy Hedviget, mihelyt megkoronázták, visszaküldik további nevelés végett anyjához.

E követség Zárában találta a királynét, hol az — mint elő fogjuk adni — a szláv lázadás elfojtása végett tartózkodott. Szedzivoj ajánlatát elfogadni látszott a királyné, ellenben Tarnovoi Jaskót visszaküldé azzal, hogy biztositsa legalább Krakót leánya menhelyéül. Jaskó vállalkozott

erre, Szedzivoj pedig abbeli félelmében, hogy Krakó Jaskó kezére kerülhetne, megszökött és lóhalálában futott vissza Lengyelországba.

A lengyel urak, kik 1384 márczius 2-án ismét Radomskban gyülésezének, kinyilatkoztatták, hogy ha Erzsébet királyné leányát két hónap alatt el nem küldi, a lengyelek más királyt választanak. A szandeci

Hedvig lengyel királyné.
(A krakói székesegyházban őrzött kép után.)

gyülés pedig kimondta az ultimatumot: Pünkösd utáni csütörtöktől kezdve ha a királynő meg nem érkeznék, egy lengyel se nyugszik, mig más királyt nem választanak. Arról azonban, hogy a békét az országban helyre állitsák, senki sem gondoskodott. Ellenkezőleg, a kölcsönös rablótámadások mindennaposak valának és az országot végső inségre juttatták.

Ez a pünkösd is elmult, de a királynő még se jött. Azt hitték, hogy

a Sieradzban szeptember 22-én egybegyült főurak csakugyan új királyválasztáshoz fognak. Nem tették. Közben azonban Erzsébet királyné és Garai Miklós nádor mindent elkövettek, hogy Hedvig biztosságáról gondoskodjanak, ha Lengyelországba küldetnék. Igy találjuk, hogy Jánost, a Ziemovit öcscsét, szintén massoviai fejedelmet megnyerték Lajos király leányai részére azzal, hogy 2400 frt évi zsoldot igértek neki a bochniai sóbányák jövedelméből, ha valahányszor felszólitják, harmincz dsidást bocsájt a lengyel korona rendelkezésére. Garai Miklós nádor is szövetséget kötött László oppelni és kujáviai herczeggel, melyben ez utóbbi örök hűséget és engedelmességet fogadott a királynők iránt, és megigérte, hogy őket mindenki ellen testvérileg megoltalmazza. Hasonló szerződés hihetőleg több is jött létre. És minthogy ekképpen némileg biztositva látta Erzsébet leánya sorsát, ellátván Hedviget aranynyal, ezüsttel, drága edényekkel, ruhanemüekkel, ékszerekkel, szőnyegekkel s egyéb szemkápráztató fejedelmi kelengyével, Demeter esztergomi biborosra és János csanádi püspökre bizta, kik sok más főur kiséretében elhozták a még alig tizenkét éves, de már gyönyörüen kifejlett leányzót Krakóba, hol a Lengyelország főpapjai, főurai és mindennemü nemesei hangos lelkesedéssel üdvözölték.

Nem is halasztották sokáig, hanem 1384 október 15-én, a nevezett magyar főpapok, a gneznai érsek és krakói püspök segédletével »királynak« koronázták.[1]

A lengyel korona kérdése ilyen formán szerencsés megoldást nyert. De mialatt Erzsébet királyné azon fáradozott, hogy Nagy-Lajos örökségének ezt a becses részét, — ha már az egészet nem tarthatja meg egy kézben — legalább ifjabb leányának biztositsa, azalatt itthon olyan zavarok támadtak, melyek az ország területi épségét megtámadva, magának Máriának trónját fenyegették komoly veszedelemmel.

Az első támadás Tvarkótól, az anyakirályné rokonától jött. Bosznia ez idő szerinti ura, a ki a magyar király elnézésével Ráczország és Bosznia királyának nevezte magát, nem volt kielégitve nagyratörő politikájának eredményeivel. Vágyainak határát az adriai tenger, a Száva és a Dráva képezte. Tvartkó Rácz- és Bosnyaország mellett Dalmátországot, Horvátországot és Szlavóniát is birni akarta. Akaratát nagy részint végre is hajtotta; hogy nem egészen és nem tartósan, abban e hatalmas férfiut halála akadályozta meg.

Még Nagy-Lajos király életében azon járt az esze, hogyan terjeszthetné ki hatalmát a tengerig és foglalhatná el egyelőre Cattarot s Ragusát? Cattaro porkolábját meg is nyerte. A porkoláb azzal dicsekszik, hogy Tvartkótól hadi népet és élelmet kapott, és hogy a király segitségével tarthatta fenn magát. De másrészt rég belátta, hogy hajóhad

[1] L. a Századok 1895. évi folyamában megjelent »Ifjabb Erzsébet királyné« czimü értekezésemet.

nélkül Ragusa urává nem lehet. Innét folytonos esdeklései Velenczéhez, hogy onnét nehány hajót kivihessen. Velencze azonban következetesen ellenállott e kérelmének, utoljára 1382 július 25-ikén. Most tehát azon törte fejét, miképen bénitsa meg Ragusa kereskedését, hogy szegénynyé és megadásra hajlandóvá tegye? A Bocche di Cattaro szádájában egy erősséget épitett, melyet Szent-Istvánnak nevezett el, a későbbi Novit, a mai Castelnuovot, hogy ez Ragusának vetélytársa, a bosnya kereskedelem kikötője, a dalmát só- és borkereskedésnek majdan központja legyen. Sőt Lajos király elhunytával nagyobbakat is merészelt.

Október elején politikai emissariusokat küldött a dalmát városokhoz és horvát főurakhoz, hogy őket a magyar koronától való elpártolásra csábitsák. De a mennyire tudjuk, ezuttal csupán Palisnai Jánosnál, a keresztesek vránai perjelénél érte el czélját. A horvát főurak közül, kiknek atyái oly sokáig ellenkeztek I. Károlylyal, sőt uralkodása elején fiával, Lajos királylyal is, egyet se találunk Tvartkó hívei közt A dalmát városok pedig sokkal inkább gyülölték a szlávokat, kiktől annyit kellett egykoron szen-

Castelnuovo.

vedniök, és sokkal hívebben ragaszkodtak a magyar koronához, mely őket a szláv önkény ellen védelmezte, Velencze önzése elől megoltalmazta, szabadságaikban megtartotta, hogysem hűtlenségre gondoltak volna.

Zára e csábitásokra azzal felelt, hogy főemberei, élükön a hajdan hirhedt Budizló ispán fiával, Butkóval, ennek testvéreivel és unokáival, 1382 október 8-án szövetkeztek, hogy egymást el nem hagyják, hanem »örök hűséget tartanak a királynőkhöz és a magyar szent koronához«. A zárai tanács itt nem állott meg, hanem miután a brebiri grófokat, a Subichokat a királynőknek tartozó hűségben megerősiték, követeket küldöttek Mária királynőhöz, hogy őt megkoronáztatása alkalmából üdvözöljék, kérvén a királynőt: adjon hitelt követei előterjesztésének.

A királynőket Nyitrán találták a követek. Jelentéseiket igen komolyan vették. Erzsébet királyné legott biztost küldött Zárába, Sebenico, Trau, Spalato, Nona s Dalmát- és Horvátország más városaiba. Biztosul egyik leghivebb emberét, Besenyei János veszprémi ispánt, ki egykoron Lajos király életét mentette meg, szemelte ki. Besenyei hiven eljárt feladatában

Zára a királyi biztosnak adott válaszában megigérte, hogy a dalmát részek megtartására irányuló törekveseiben, őtet tehetségéhez képest segitni fogja. A város hetvenöt tanácsosa Miklós pozsegai prépost és Bebek Detre, Bebek Imre bán helytartója kezéhez ujra hűséget esküdött, s igéretet tett, hogy minden, a királynők és a szent korona ellen irányuló szövetkezést, összeesküvést, árulást, egyezkedést, a mely tudomásukra jut, fölfednek, elleneznek és meghiusitanak.

Nincsen ugyan felőle tudósitásunk, de kétséget alig szenved, hogy a többi dalmát városok hasonlóképen mivelkedének.

Eközben a velenczei tanács, sok szabadkozás után talált végre (1383 február 4.) Morosini Pálban és Bragadino Péterben vállalkozókat, kiket Magyarországba követekül küldhetett. Ellátta őket ajánló levelekkel a királynőkhöz, az ország egyes főpapjaihoz és főuraihoz. De utasitásaiban nagyon óvatos volt. A követeknek csupán a köztársaság fájdalmát kellett kijelenteniök, Lajos király halála által az összes kereszténységet ért pótolhatatlan veszteség fölött, és örömüket a királynő koronáztatásán, kinek azonban csak általánosságban ajánlják föl a köztársaság jó szolgálatait, részletekbe nem bocsátkozván.

A velenczei fényes követség elvégezvén feladatát és haza érkezvén magyarországi utjából, előadta, hogy a mint Garai Miklós nádor, Losonczi László vajda és Tamás zenggi püspök szavaiból megértette, Erzsébet királyné szeretne szövetséget kötni Velenczével. A kormánytanács szivesen hallotta ez ujdonságot; nem tudta ugyan hova czéloz, de fölhatalmazta magyarországi volt követeit: irjanak a maguk nevében a nevezett uraknak, hogy előadták a szövetség ügyét a signoriának, mely azt szivesen vette és nem idegenkedik megvalósitásától.

Azonban Erzsébet királyné Tvartkót, saját unokaöcscsét sokkal veszedelmesebb embernek ismerte, hogysem az ellene inditott actiót hosszu pórázra eresztette volna.

Miután Ragusának, hogy hűségében megerősitse, régi szabadságait megerősitette, és ehhez képest elkobzás büntetése alatt megtiltotta, hogy a Tvartkó által épitett új várban bort és sót áruljanak, György bosnya püspököt Velenczébe küldé, névleg hogy a doge köteles esküjét a turini békekötésre felvegye, voltaképen pedig azért, hogy a szövetkezés kérdését tisztázza.

De már is elkésett. Tvartkó ügyessége tért nyert Velenczében. A signoria azon kedvezményben részesitette őt, hogy megengedte Baseio Miklós nevü polgárának, miszerint a tengernagyi tisztet Rácz- és Bosnyaország királyánál elfogadhassa, sőt eladott számára, mert hisz a király Velencze polgára is volt, egy jó gályát.

Minthogy azonban Velencze még nem jól értette a magyar szövetség czélját, s Tvartkó szándékát se vehette ki tisztán, megbizta Dandolo Saracenot: induljon Magyarországba, vegye fel ő is a magyar királynő

Az Athenaeum nyomása.

RAGUSA.

(Székely Árpád eredeti rajza.)

esküjét a turini kötésre, annyival inkább, minthogy ott más fontos teendője is lesz. Meghatalmazta, hogy a szövetség kötését, ha szóba nem kerülne, tegye ő maga beszéd tárgyává. A velenczei magyar szövetkezés czélja a magyar és velenczei birtok védelme volna az adriai tenger mellékén Ragusától fölfelé. A velenczei köztársaság Dalmáczia védelmére annyi gályát tartoznék kiállitani, a mennyit Magyarország ugyane czélra kiállit. Magyarország pedig szerelhet föl Velenczében annyi gályát, a mennyit akar. Viszont, ha a velenczei birtokot támadnák meg, Magyarország félannyi gályát (de ötnél nem többet) állit ki, mint Velencze. A szövetség tiz évre kötelezne.

Ezen utasitás 1383 július 6-ikán kelt. De három hét mulva, július 26-án két sebes hirnököt küldöttek Dandolo után, hogy ne hozza szóba a szövetséget, sőt ha azt magyar részről megpenditenék, kerüljön minden tárgyalást és térjen vissza.

Megfejti e rögtönös nézetváltozást az a körülmény, hogy négy nappal hirnökök kiküldése után, július 30-án, Tvartkót Ráczország, Bosnyákország és a Tengermellék királyát, gyermekeit és örököseit ujra beirták a velenczei polgárok aranykönyvébe, mert hű és igaz velenczeinek mutatta magát, ki a köztársaság javát buzgón előmozditja, a miért azt is megengedték neki, hogy két gályát épithet magának Velenczében.

Tett-e Tvartkó kötelező igéreteket, a mi valószinü és melyeket? az mellékes dolog. Velencze megértette, hogy Tvartkó, miután czímébe fölvette az adriai tengermelléket, a dalmát városokat akarja zaklatni és elfoglalni. S ez Velencze politikájába nagyon bele illett. Tapasztalásból tudta Velencze, hogy a magyar bán nem mindig képes a dalmát városokat megvédelmezni, valamint hogy a szlávok zaklatásai kényszeritették mindannyiszor Dalmácziát. Velencze karjaiba. Ezt várták Tvartkó támadásaitól is.

A velenczei-magyar szövetség ügye Budán csakugyan szóba jött; Garai nádor hozakodott elő vele. De a doge végleges válasza az volt, hogy ő békét tart ugyan a királynőkkel, azok mindennemü előmenetelét óhajtja, de külön szövetségről tudni nem akar. A magyar kormány szemrehányásokat tett a signoriának, hogy Tvartkónak két gályát engedett épittetni, melyekkel támadólag működhetik a magyar alattvalók ellen. A köztársaság, inkább kárörvendő gúnyképen, mint mentségül, azt válaszolta, hogy Velenczében épitenek ugyan két gályát a rácz király számára, de azokat nem ők fogják fölszerelni, csak kapitányuk lesz velenczei polgár, kinek meg fogják hagyni, hogy a magyar királynő alattvalóival és hiveivel barátságosan bánjék.

Dalmácziából pedig és Horvátországból mind zavarosabb hirek érkeztek, melyekre az anyakirályné egyelőre azzal felelt, hogy Bebek Imrét fölmentette a dalmát-horvát báni méltóságtól, s elküldötte Galicziába orosz vajdának, és helyébe Csáktornyai Laczkfi Istvánt, volt erdélyi vajdát, nevezte ki (1383 június 15.) Az új bán, ki fia volt I. Laczkfi Istvánnak, a

nápolyi hadjáratok fővezérének, maga is a Lajos harczaiban annyiszor kitünt hős, augusztus 1-én érkezett meg Zárában.

E személycsere mindenesetre hiba volt. Bebek Imre, Györgynek, a királyné sokáig és hiven szolgált tárnokmesterének fia, hűséges embere volt a királynőknek, azután is — rövid habozás után — az maradt; hivatali mulasztásról se lehet őt vádolni, a mennyiben mig ő volt a bán, a lázadás nyiltan nem merte felütni fejét. Ellenben a Laczkfi hűségét, jellemét oly mértékben nem magasztalhatjuk.

Ugyancsak a horvát-dalmát zavarok csillapitására elhatározták a királynők, hogy a hely szinére utaznak. Már 1383 szeptember 2-án értesitette Erzsébet királyné Trau városát, hogy nem sokára meglátogatja. Utja oda és vissza Zágrábon vezetett keresztül. Október 24-én érkezett Zárába és a szentbenedekrendi apáczák Szüz-Mária-zárdájába szállott. Vele volt két leánya: Mária királynő és Hedvig, Alsáni Bálint bibornok, Laczkfi István dalmát és horvát bán, Lendvai István szlavón bán és sokan mások. Jöttük hirére Palisnai János azonnal kitűzte Vrána vára fokára a lázadás zászlaját. Erzsébet királyné ellene küldé hadi népét, mire Vrána csakhamar meg is adta magát. Palisnait természetesen letették eddig viselt méltóságáról. Erzsébet királyné még gondoskodott Trau város falainak kijavitásáról, Simeon ereklyés szekrényének gondozásáról, kegyelmeket is osztogatott, többi közt a traui káptalannak pecsétet adott, s aztán november 4-én hazafelé indult. 1384 februárban már Budán találjuk.

Dalmátországban nem voltak tartósak a királyné látogatásának jó következményei. Laczkfi Istvánt is csakhamar elmozditották a báni méltóságból, helyébe Szentgyörgyi Tamást küldvén, ki 1384 május 15-ikén érkezett meg Zárába. És mindamellett Tvartkó hívei folyton szaporodtak. Még a hű Zárában is fedeztek fel összeesküvést, melyet Miksics Misko szervezett. Az árulókat lófarkon végig hurczolták a város utczáin, aztán fejüket vették. A város főbbjei pedig Tamás bán kezéhez újból hűséget esküdtek a magyar koronának és királynőknek.

A felhők mindinkább tornyosulni kezdének és pedig nemcsak Bosnya felől, s a vészt megérezte Garai Miklós, a hű nádor. Kétségkivül tőle eredt a gondolat, hogy meg kell kisérleni a kiegyezést magával Tvartkóval. Tervét Erzsébet királyné elfogadta és kivitelét magára a nádorra bizta, ki komája volt a bosnya királynak.

Még nem kezdett tavaszodni 1385-ben, midőn a nádort utban találjuk Szutiszkó, a bosnya király székes városa felé. A ravasz Tvartkó szinleg nem sokat kivánt a jó egyetértés helyreállitása díjául: csupán Cattaro városát, mely állitása szerint valaha őseié volt. Garai megigérhetni vélte kivánsága teljesitését, a miért aztán Tvartkó örökös szövetséget kötött kedves komájával, Magyarország nádorával széles e világon mindenki ellen, kivévén Erzsébet és Mária magyar királynőket és Hedvig lengyel királynőt, az ő

MÁRIA KIRÁ

Az Athenaeum nyomása.

KETTŐS PECSÉTJE.

legkedvesebb hugait, kik iránt élete fogytáig hűséget és engedelmességet fogadott.

Erzsébet királyné teljesitette Tvartkó óhajtását. Július 20-án már Velenczén át értesülünk, hogy Cattarot a magyar királynő a rácz királynak ajándékozta, és augusztus 23-án maga Tvartkó erősiti meg e hirt, hogy az ő »fenséges huga, Magyarország királynője kegyelméből örök időkre kezéhez vette ősei városát Cattarot.«[1]

VI. FEJEZET.

A nőuralom következményei.

A kort, mely Nagy-Lajos király halálától 1386 végéig terjed, Mária királynő uralkodásának nevezi a történelem, de jogtalanul, mert az igazi uralkodó nem ő volt Magyarországban, hanem anyja, Erzsébet királyné, Nagy-Lajos özvegye.

A sok szerencsétlenséget tehát, melyek Mária életét megmérgezték, az ő rovására kell irnunk, amint hogy Hedvig sorsának jobbra fordulása is ott kezdődik, a mikor anyja befolyása alól kikerül.

Erzsébet királynénak addig, a mig anyósa, az idősebb Erzsébet élt, nem volt nagy tekintélye az udvarban. Csupán az anyakirályné halála mentette fel a másodrendü szerep, a gyámság alól, tette meg őt az ország nagyasszonyának.

Föltéve, hogy azon időben, midőn Lajos király feleségül vette, húsz éves volt, Erzsébet Nagy-Lajos halálakor mintegy ötven éves lehetett.

Idősb Erzsébet királynén kivül aligha gyülölte valaki Johanna nápolyi királynőt annyira, mint ifjabb Erzsébet királyné; de másrészt senki sem indult ugy nyomdokain, mint ő. Nem mintha feslett erkölcsü, könnyelmü életü lett volna, mint volt Johanna; de uralkodni és pedig önkényesen uralkodni csak ugy kivánt, mint amaz. Ő is azt szerette volna, hogy leendő veje a királynő engedelmes férje, de ne kormánytársa legyen, nehogy az ő tekintélye és hatalma csorbuljon.

Mihelyest idősb Erzsébet királyné elhunyt, első gondja volt annak embereit szolgálatába fogadni. Ezek értettek az uralkodáshoz; megtanulták az előbbi nagyasszony korában és folytatták új urnőjök tetszése szerint, nem éppen eszesen.

A közvéleménynek nem épen épülésére, az országnak, pedig határozottan kárára szolgált az ellenszenv, melylyel Erzsébet királyné Zsigmond, Mária jegyese iránt viseltetett.

Zsigmond 1384 február 14-én töltötte be tizenhatodik életévét; de

[1] L. idézett értekezésemet, a Századok 1895. évfolyamában.

korához mérten csélcsap, pazarló és (a mit Budán legnagyobb hibájának tudtak be) uralomra vágyó volt. Erzsébet királyné főleg emiatt mindenképen szabadulni óhajtott tőle, és más férjet keresett leánya, Mária királynő számára.

A franczia királyi háznál puhatolództak és sikeresen. VI. Károly franczia király már 1384 márczius 7-én kinevezte Garai Miklós nádort a franczia királyi nagy tanács tagjává, e méltóság minden jogával és jövedelmével, a mi azt jelenti, hogy a franczia udvarnál hajlandók voltak már ekkor a magyar udvar házassági ajánlatát elfogadni. Zsigmondot tehát kinézték, ha ugyan nem kiüzték a budai királyi udvarból, mint ezt Nieheimi Detre följegyezte.

Az alkudozások előre haladván, 1385 április 16-án már arról rendelkezik a velenczei tanács, hogy a franczia királynak Magyarországba küldendő követsége Zenggbe szállittassék. E fényes követség Budán per procura meg is kötötte a házasságot Lajos orleansi herczeg, a franczia király öcscse és Mária magyar királynő közt, mely kötéshez az egész ország hozzá járult, mint ezt György corbaviai gróf és a magyar királynő tanácsosa a velenczei dogénak jelenté, midőn Losonczi László erdélyi vajdával, Frangepán János vegliai gróffal és mintegy százötven lovaggal Padova felé utban vala (1385 junius 27), hogy Franciaországba menjen Lajos »királyt« Magyarországba hozandó.

Mária királyné.
(Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából.)

Hanem azok bizony nem hozták el a franczia királyfit Magyarországba. Nieheimi Detre azt mondja, hogy a dologból azért nem lett semmi, mert a franczia herczeg már megkötötte volt a házassági szerződést Visconti milanoi herczeg leányával. De téved; mert csak azután, hogy a magyar házasság reménye elmállott, indult meg Viscontival az alkudozás Valentina leánya iránt. S igy alighanem jól tudja Márki Sándor, hogy Zsigmond erélyes közbenlépte hiusitotta meg az ellene intézett merényletet. Több volt az ennél: hiba volt. El kellett hogy keseritse III. Károly siciliai királyt is, kinek a franczíák voltak legveszedelmesebb ellenségei; elkeseritette Venczelt, a római és cseh királyt, Zsigmond bátyját és Zsigmond unokaöcscseit: Józsa és Prokóp morva őrgrófokat; el magát a pápát, ki Franciaországot nem számitotta hivei közé s ez úton Magyarországot is elveszithette volna.

Ezen politikai baklövéseket belső, közigazgatási szabálytalanságok előzték meg.

Nagy-Lajos király halála után mintha két uralkodó lett volna, és mindkettő egyenlően parancsolt, mi a zavart az országban mindinkább növelte. Lajos király kormányra léptekor szintén még kiskoru volt ugyan, mellette sokban rendelkezett uralomra vágyó anyja, de a rendeletek neve és pecsétje alatt keltek. Most a hivatalos levelek hol Mária királynő, hol Erzsébet királyné nevét viselték, máskor meg együtt adták ki a királynők leveleiket igy: Mi Mária és Erzsébet Magyar-, Dalmát-, Horvátország stb. királynői.

Meglátszik e zavar a rendeletekre adott válaszokból. Igy például Toldi Miklós szabolcsi alispán Erzsébet levelére nem Erzsébetnek küldi válaszát, hanem — a mint illett — Mária királynőnek. Hasonlóképen cselekszik a leleszi konvent és mások. De ismét mások megforditva mívelkednek; mig találkoztak, pl. Fraknói Pál, ki a királynő levelét el se fogadta, meg se nézte. Megtörtént az is, hogy mig Mária királynő Szegzárdon keltez, ugyanazon a napon Erzsébet királyné főkanczellárja Visegrádon szintén Mária királynő neve alatt ad ki okiratot, melyet, minthogy a királynő pecsétje nincs kezénél, a maga pecsétjével hitelesit.

Csekélységeknek látszanak ezek, de ép azért annál mélyebben megrenditik a törvény iránti bizalmat, tiszteletet; a zavar mind messzebb terjed, midőn látják, hogy Mária királynő a füleki vár tartozékát képező Simonyi és Déter nevü gömörvármegyei birtokokat Kaplai János orosz vajdának adja, mig viszont Erzsébet királyné Károlyi Simon fiainak és Várdai Domokosnak a szatmármegyei Mada nevü birtokot adományozza; Mária királynő Szécsényi Konya fia Frank, Vas, Zala és Sopron vármegyék ispánja Hof és Menhárd nevü birtokait elcseréli a hevesmegyei Tarjánnal; viszont Erzsébet Csabi László leányát fiusitja és Csab-Rendek és Görbő nevü birtokaiba igtattatja.

És ez még hagyján! Kegyelmeket a hazafiak morgás nélkül szoktak elfogadni. Ellenben kiknek kegyelem helyett kegyvesztettség jutott osztályrészül, kiket jószágaikból kipusztitottak, hajszoltak, ellenségeiket rájok szabaditották, megcsúfoltak, ha hozzá még érdemeket szerzett hatalmas urak voltak: hogy azok meghajtsák

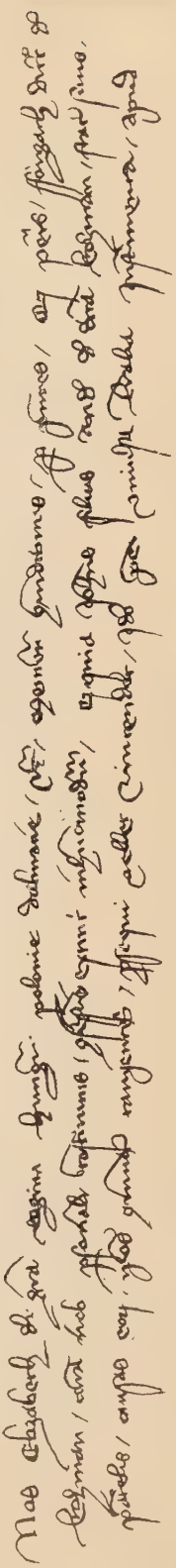

Erzsébet oklevelének kezdősoraj.

kemény nyakukat és csókolják a gyöngéd kezeket, melyek őket megkorbácsolták, az időben még nem divatozott Magyarországon.

Különösen két hatalmas nemzetséget látunk, melyeket Erzsébet királyné üldözött: a Czudarokat és Laczkfiakat, még nem régen dicső Lajos király bizalmas főembereit, hadvezéreit. Erzsébet királyné elvétette a hűtlen Czudar Péter vajda Chruchov, Ilsva és Kaproncza nevü birtokait; kieszközölte VI. Orbán pápánál, hogy Czudar Imre, kit birtokától megfosztott, az egri püspöki székről, az imolaiba, Olaszországba áthelyeztessék; Czudar György és István ellen pedig különböző czimeken hajszákat indittatott.

A Czudarok azonban jóformán rászolgáltak ez elbánásra. Dlugosz, a lengyel történetiró emliti ugyanis, hogy a magyar-orosz (galicziai) várnagyok, megértvén Nagy-Lajos király halálát, a reájok bizott várakat a litvai Lubart fejedelemnek pénzen elárulták és átadták, a miért Erzsébet királyné részint fejök, részint jószágaik elvesztésére itélte őket. Minthogy László oppelni herczeg 1378-ig viselte az orosz vajdaságot, utána pedig a Czudarok következtek, valószinüleg ezek vajdasága alatt történt az árulás, mert Kaplai János és Bebek Imre, kik később viselték az orosz vajdaságot, nem lettek kegyvesztettekké. A Czudarok meg is huzták magukat; nem halljuk felőlök, hogy a forradalomban részt vettek volna. A miért később Imre püspök is visszakerült Imolából az erdélyi püspökségre, Péter is ujra országos méltóságokat kapott.

De hogy mit vétettek a Laczkfiak, nevezetesen Csáktornyai István vajda, Döbröközi András vajda, Simontornyai István főlovászmester és öcscse Dénes, azt annál kevésbbé lehet érteni, minthogy István vajdát — mint láttuk — dalmat-horvát bánnak is kinevezték, Simontornyai István pedig mind végig királyi lovászmester volt. Mégis minduntalan pörrel zaklatják s a meg nem jelenőket sokadalmakban kihirdetik. Mig mások iránt valóban bűnös elnézést tanusitanak, például Töttös László iránt, kit, bár Szekcsői Péter ellen folytatott pörében hamis okiratot használt, Erzsébet királyné fej- és jószágvesztés helyett csak pénzbeli elégtételadásra itélte, addig ugyanazon Erzsébet ráirt Kállay Ubulra, hogy kerülje a lázadó Laczkfi István vajda társaságát.

Hogy az efféle tapasztalatok a lelket elkeseritik, föllázitják, az könnyen érthető. Mi bántotta azonban Horváti Pál zágrábi püspököt, Horváti János bánt, Szécsi Miklós országbirót, Zámbó Miklós tárnokmestert? annak másban kell okát keresnünk. Horváti Pál zágrábi püspök Lajos király egyik leghivebb, legkedvesebb embere vala. Ő és Alsáni Bálint, a pécsi püspök, voltak a király meghatalmazottjai a turini békekötésnél. Csak hozzávetés, a mivel előhozakodunk: az a vetélkedés Alsánival bánthatta a zágrábi püspököt. Ő határozottan több volt Alsáninál, a mi a szellemi tehetséget illeti; idősb püspök is volt; de mindenütt mögötte maradt. Ugy látszik, Erzsébet nem szivelte. Elégületlensége abban nyilatkozott, hogy a szent földre kivánkozott zarándokolni, e czélra gályát is kért a velenczei

tanácstól; de nem indult el és keserüen tapasztalta, hogy vetélytársa a királynénak főkanczellárjává és nemsokára biborosa lett. Erzsébet királyné még azzal is bosszantotta, hogy összes ingatlanait, butorait, borait prédára bocsájtotta azon ürügy alatt, hogy a püspök és helytartója (tehát valószinüleg csak ez utóbbi) Pensauroi János pápai dézsmaszedőt megkárositották.

Nem igy volt a püspök testvérével, Jánossal, kit Nagy-Lajos király Garai Miklós helyébe mácsói bánná tett meg, ki a velenczei háboru alatt magát kitüntette, a miért a király őt bizta meg, teljes hatalommal, azon segitő had főkapitányságával, mely Durazzo Károlyt Nápolyba volt vezetendő. De sőt — mint az imént előadók — 1383-ban is a királynők János bánt hivták meg, hogy Zárán át segitséget vigyen az ő kedves rokonuknak, a mi csalhatatlan jele a királyi kegyelemnek.

Szécsiről és Zámbóról és a többi elégületlenről, kiknek száma csakhamar az ország nagyobb részét tette ki, és a kik közé Demeter biborost is számitgatták: nem tudjuk, mely személyes ok vitte őket a forradalomba. Szécsi országbirónak még 1383 augusztus 7-én a zalamegyei Sejtér és Csesztve nevü birtokokat ajándékozták azon tántorithatatlan ragaszkodásért és buzgó hűségért, melylyel irántok viseltetik.

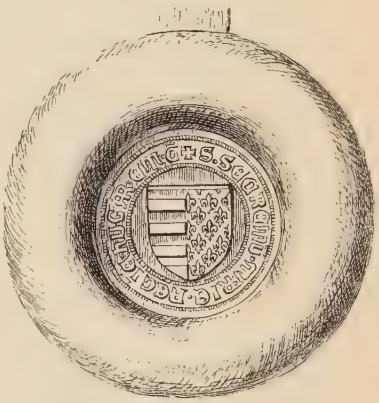

Mária titkos pecsétje.

Pedig ekkor már minden forrott. A hazafiak (mert e nevet még nem lehet tőlük megtagadni), kiket Nagy-Lajos király biztos kézzel kormányzott, előbb megütközéssel, aztán boszusággal nézhették a kapkodást, melylyel az asszonyi szeszély és képtelenség az ország gyeplőit vezette; aggodalommal látták, hogy az ország területét éjszakon is, délen is tetemesen csorbitják, pedig Nagy-Lajos és atyja életöket őrlötték meg időnek előtte, hogy az ország határait megőrizzék, s a mit belőlök az idők viszontagságai letördeltek, vissza szerezzék. A mi észt, tudományt, erőt Isten e királyoknak adott, ráforditották a szent korona épségének föntartására. A nemzet híven, kitartóan, vére hullásával segitette, a mint kötelessége volt, urait királyait föladataik teljesitésében. Hányszor küzdöttek tatárok, oláhok, bolgárok, ráczok, törökök, velenczések, osztrákok és csehek ellen, hogy a szent korona rozsdafoltjait fényesre csiszolják? Mennyi vagyont áldoztak, mennyi vért ontottak, hogy a hűtlenné vált bosnyákot báni székén megtartsák? Hányszor inditottak segitő hadakat a litvaiak, a német rend ellen, hogy a lengyel királyságot megoltalmazzák? És mindezt talán azért, hogy asszonyi tehetetlenség egy éven át elpocsékolja, a mit ők nyolczvan év alatt drágán, életökkel és vérökkel gyüjtöttek?

Pedig I. Károly és I. Lajos eszméi még meg se valósultak egészen, Nápoly, az Anjouk egyik öröke még nincs egyesitve Magyarországgal; Velencze is, ez a tehetetlen szatócs nép, kijátszotta a boldogult nagy királyt, midőn hűbéresének ajánlkozott és ennek fejében potom hétezer forint adót fizet!

Itt az ideje, könnyü azon segiteni. Nápolyban Károly király az úr, magyar nevelés, kit szeretnek és ki őket szereti. Megmutatta számtalanszor, hogy helyén az esze, helyén a szive. Nem csoda, hisz Nagy-Lajos király neveltje, az olasz-magyar Anjou-ház egyetlen nagykorú férfi örököse. Ha déli Olaszország Magyarországgal egyesül, akkor az egyesült dalmát és nápolyi gályák uralkodnak az Adrián és Velenczének nem lesz módjában a bosnya bán áruló terveit előmozditani, sőt a büszke Velencze is magyar főhatóság alá kerül.

Mária arany és ezüst pénzei.

Aztán senki se vádolhatja őket hálátlansággal Nagy-Lajos gyermeke iránt. Máriának ugy sem kell Zsigmond, a kivel kis korában eljegyezték, mindeddig egybe se keltek. Van Károly királynak fia, László a neve, ki nem sokkal fiatalabb a különben is gyönge alkatu Máriánál. Nem nagy baj ez, összekelhetnek e miatt. Majd ha atyjok megvalósitotta Nagy-Lajos terveit, szedjék ők fáradsága gyümölcsét, örököljék atyáik trónját, koronáit és birodalmát, melynek nem lesz párja a világon.

A gondolat, melyet kezdetben talán a személyes sérelem, az elkeseredés, a boszu sugallt, igy lett hazafias, nemzeti eszmévé, mely hamar hóditott.

Ez áramlat ellen védekezniök kellett a királynőknek. Garai Miklós nádor 1348 június 30-án fölhitta Losonczi László erdélyi vajdát, hogy fegyverkezzék és minden népével hadba szálljon. Ez a királyné akarata, a ki azt izeni neki, hogy addig is, mig többet tehet, egy várat enged át neki, hol feleségét biztosságba elhelyezheti.

A forradalmárok pedig bejárták a nemesi udvarokat és városokat, hogy hol rábeszéléssel, hol ijesztgetéssel pártfeleket gyüjtsenek. Erzsébet királyné hitelesen értesült ez üzelmekről, a miért viszont ő is intette hiveit, nevezetesen a geréczi polgárokat, a zágrábmegyei alispánt és szolgabirákat, hogy ha Pál zágrábi püspököt, Csáktornyai Laczkfi Istvánt vagy Szécsi Miklóst és csatlósaikat, kik személyesen és leveleikkel fölkeresik a nemeseket, hogy rosszakaratu beszédeikkel a magok részére csábitsák, megkerithetik, személyöket és vagyonukat tartóztassák le. Addig is pedig tegyék közhirré, hogy senki szavoknak ne higyjen. És nem szenved kétséget, hogy azokat, kik a forradalmárok közül méltóságokat viseltek, a királyné megfosztotta tisztségeiktől.

A nádor előleges tudtával történt-e ez, alig merném állitani. A nádor az országgyülés egybehivását hozta javaslatba, s a királynők meg is fogadták tanácsát. Hogy békitő, engesztelő, megnyugtató czélja volt ez országgyülésnek, kitetszik a királynő azon okiratából, melylyel jóváhagyta atyjának az 1351. országgyülésen hozott ama törvényét, melylyel II. András király aranybulláját megerősitette.

A nádor az engesztelés terén tovább haladt és pedig nem minden siker nélkül, minthogy Horváti Pál zágrábi püspök, Csáktornyai István volt vajda, Szécsi Miklós volt országbiró, Horváti János volt mácsói bán, Zámbó Miklós volt tárnokmester és Simontornyai Laczkfi István a magok, testvéreik, rokonaik, barátaik, csatlósaik és szövetséges társaik nevében leveleket küldöttek szét, többi közt Pozsony városához, melyben tudatják, hogy jóllehet némely országlakók közt ellenkezések támadtak, ezen visszavonások Erzsébet és Mária királynők, az ő kegyelmes asszonyaik közbenjárására megszüntek és a béke helyre állott. Kérik tehát Pozsonyt is, hogy törhetetlen hűséggel szolgálják ezentul a királyasszonyokat, és ezen leveléket tegyék közzé. Azonban csak három pecséttel volt ama levél megerősitve: a Szécsiek kétfejü sasával, a Laczkfiak sárkányával és Zámbó husvéti bárányával. A Horvátiak czimerét: balfelül az öt liliommal, jobbfelül a három haránts pólyával, hiába keressük rajta.

Tényleg csakugyan úgy volt, hogy Szécsi, kinek Garai átengedte a nádorságot, Zámbó, ki visszafoglalta a tárnokmesterséget és Simontornyai István, ki ezután is a főlovászmesteri méltóságot viselte, visszatértek a királynők hűségére.

Horváti Pál zágrábi püspök azonban és Kanizsai Miklós[1] többed magokkal 1385 augusztus közepén már Nápolyban jártak, hogy pártfeleik nevében az országba hijják III. vagyis durazzoi Kis-Károlyt, Sicilia királyát.[2]

[1] A János fia s a hasonnevü későbbi esztergomi érsek és első primás bátyja, a föltörekvő gazdag főur, ki utóbb tárnokmester lett, de akkor még semminemü méltóságot nem viselt. »Az Osi nemzetség« czimü monografiámat. 38.

[2] L. »Ifjabb Erzsébet királyné« cz. értekezéseimet. Századok, 1895. évf.

VII. FEJEZET.

Kis-Károly. A catastrophák.

Durazzoi III. Károly, Sicilia királya, kit, mint 39 napig uralkodott magyar királyt, II. vagy Kis-Károly néven ismer történelmünk, tudvalevőleg Nagy-Lajosnak köszönhette trónját. Mig a nagy király élt, ő volt legerősebb támasza Károly királyságának az ellen-király, Anjou Lajos ellenében. Nagy-Lajos halála után a magyar királynék pártfogolták, mig a veszedelmes vetélytárstól, a franczia királyfitól, 1384 szeptember 24-én a járvány megszabaditotta.

A jótéteményekért Károly nem fizetett jóval. VI. Orbán pápát, a ki őt annak idején királylyá koronázta, Nocera várában ostrom alá vette, miért ez őt 1385 február 2-án ünnepélyesen megátkozta. Hálátlanságát nemsokára még nagyobbal tetézte, midőn elfogadta a magyar főurak meghivását s megindult Magyarország trónjának elfoglalására.

Az elégületlen magyar főurak követeinek, Pál zágrábi püspöknek és Kanizsai Miklósnak nem került sok fáradságba őt ez elhatározásra birni. Addig beszéltek neki az ország elgyarlódott állapotáról, melyen csak ő segithet és a Lajos király fényes terveiről, melyeket csak ő valósithat meg, hogy végre megfeledkezett igéretéről, melyet elhunyt jótevőjének tett: hogy leányait örökségükben nem fogja háboritani. Hasztalan törekedett őt határozatában megingatni felesége, Margit királyné, előadván, hogy hisz még a siciliai királyság meghóditásával se végzett egészen. Férje csak annyiban engedett neki, hogy visszahagyta László fiát, kit szintén magával készült vinni, valószinüleg azért hogy őt Máriával eljegyezze.

1385 szeptember 14-én este felé ment Durazzo Károly király Nápoly kis molojára, hol három gályája volt kikötve, azonban csak a következő napon indult el Castellamare, Sorrento és Manfredonia felé. Itt vette fel a szárazon utána eredt nápolyi nemeseket, kik közt a főbbek valának: Alberico da Barbiano a siciliai seregek főparancsnoka és Naccarella Dentice Ferencz udvarmester. Odaszámitva a magyar követséget, mindössze se sokan valának, minthogy elfértek négy kis hajóban, melyek Mantfredoniából Magyarország felé október 23-án eveztek el. A király — úgymond a krónikás — nem akart sok embert vinni magával, mert erősen bizott magyar párthivei hatalmában. Valószinüleg azért sem, minthogy hadi népét vissza kellett hagynia Nápoly védelmére, melynek kormányát feleségére bizta, a miért viszont Scrovegno Jakabot, padovai nemest lándsásokból és számszeres ijászokból álló csapatjával szegődtette.

A gályák Zenggnél kötöttek ki, hol nagy örömmel fogadták Károlyt; fokozódott a lelkesedés, midőn Zengből Zágrábba érkezett, hol deczemberig Pál püspök vendége volt.

A forradalmárok szándékát már régen ismerték a magyar királyi udvarban, de a királynők, ugy látszik, nem tudták a veszélyt, mely őket ez oldalról fenyegette, kellőleg mérlegelni. A viszony köztük az utóbbi

Kis-Károly király.
(XVIII. századi rézmetszet után.)

időkig szives volt; Károly le volt kötelezve kedves rokonainak. A királynők mától holnapra látó politikát űztek. A közelebbi veszély pedig Zsigmond részéről fenyegetett, ki nem volt hajlandó menyasszonyáról és a

magyar koronáról könnyü szerrel lemondani. Ellenkezőleg, minthogy ünnepélyes kötésekben nem bizhatott, fegyverrel erőszakolta jogait. Bátyjának, Venczel királynak, átadta Brandenburgot, rokonainak Józsa és Prokóp morva őrgrófoknak 200,000 forint erejéig lekötötte a hajdani Mátyus földet, a Vágmentét a Morva határtól a Dunáig; más főurakat is megnyert igéretekkel, hogy fegyveresen segitsék. Augusztus elején betört Magyarországba, elfoglalta Nyitrát, honnét Pozsonynak fordult, melynek német polgárai meghódoltak neki. Részletes adataink ugyan nincsenek, de annyi kétségtelen, hogy (ha nem is őszintén) a királynők megbékültek

Kis-Károly nápolyi királyi pecsétje.
(Előlap.)

Zsigmonddal, Zsigmond egybekelt Máriával s aztán megengesztelődve Csehországba távozott, hogy segélyt gyüjtsön Kis-Károly ellen.

A kiengesztelődés egyik részletéül vehetjük a levelet, melyet a királynők Demeter esztergomi biborosnak éppen neve napjára (október 26) küldöttek, melyben őt szeretetökről biztositák és merő mende-mondának gonosz besugásnak állitják, mitha őt az esztergomi érseki széktől el akarnák mozditani.

A fősúlyt a kiengesztelődéseknél a nemességre fektették, mely sürün panaszkodott, hogy régi szabadságai, kiváltságai sok tekintetben csorbulást szenvedtek. Mária királynő tehát Budára, 1385 november 8. napjára összehitta az országgyűlést, mely ez alkalommal minden vármegye négy köve-

NYOMT ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN

VALOIS LAJOS KIKOSARAZTATÁSA ÉS ZSIGMOND ESKÜVŐJE

(Froissart krónikájának boroszlói codexéből)

téből állott. És november 14-én kelt jeles alaku levélben, tekintve a tántorithatatlan hűséget, melylyel a nemesek Magyarországnak és a szent korona összes jogainak, kivált a határok védelmében és megtartásában minden alkalommal készségesen tanusitottak, tekintve, hogy az országot ő maga is ezen hűség által birja: ujból megerősitette a nemesek jogait és kiváltságait, melyeket a szent királyoktól, legutóbb Nagy-Lajostól kaptak.

Közben Kis-Károly, ki még mindig a közvetitő szerepét játszotta, eléggé megerősödve látván pártját, melyhez régibb barátai, fegyvertársai és hivei, talán a padovai Scrovegno is ekkor csatlakoztak, Zágrábból Buda

Kis-Károly nápolyi királyi pecsétje.
(Hátlap.)

felé megindult. A királynők barátaik tanácsára, kik közül kutfőnk a vajdát (Laczkfi Istvánt-e avagy Losonczit?) és Horváti János bánt emliti, a Budához közeledő Károly elé kocsin indultak. Károly a szabadban megpillantván a királynők kocsiját, mintegy hat főuri kisérőjével együtt leszállott lováról és gyalog ment eléjök, mit látván a királynők, ők is kiszállottak kocsijokból és szintén gyalog lépkedtek a király elé sok főuri hölgy kiséretében. Igy találkoztak egymással. Károly mélyen meghajtva magát üdvözlé a királynőket, azután megölelték és homlokon csókolták egymást. A kölcsönös üdvözlések és bemutatások közt csaknem egy óra telt el, mire Károly a királynők kocsijába ült s igy együtt vidáman és ünnepélyesen vonultak Buda fővárosba, hol Károly egyik hivénél szállott meg.

Budán Károly azonnal kezébe vette az ország kormányát; a csakhamar megint egybegyült országgyülés megválasztotta őt az ország kormányzójává. A felbőszült nép, mely egyre azt hajtogatta: »Meddig türjük az asszonyok igáját?« elhatározását szükségesnek tüntette föl. Szükségesnek azt is, hogy Buda várát olasz és magyar őrséggel lássák el. E kényszernek látszott engedni Károly is, midőn mintegy a királynők védelmére a királyi palotába költözött, hol »minden tehetségével azon volt, hogy szeretetteljes modorával az országnagyokat megnyugtassa, kibékitse egymással és ekképpen az egyenetlenséget tartós béke váltsa föl.« Ez igen hamar sikerült Károlynak, úgy hogy kevés idő multával az egész országban visszaállitotta a békét és egyetértést, udvarába hivogatván az országnagyokat mind, »kik azután közakarattal megválasztották királyokká«.

Igy értesitenek egész általánosságban a kronikások. Részletesen csak annyit tudunk, hogy Károly király az ország főméltóságait elosztogatta és eligérgette hiveinek, ez lévén a kibékitésnek akkoriban egyetlen módja. A nádorságot meghagyta Szécsi Miklósnál; Kaplai János helyébe Bebek Imrét megtette országbiróvá; Simontornyai Istvánt visszahelyezte a lovászmesteri hivatalba és kinevezte trencsényi ispánná és várnagygyá; Horváti János — ugy látszik — szlavón bán lett. Forgách Balázst is megtette királyi pinczemesterének és igen kedvelte. Frangepán István vegliai és modrusi grófnak azt a kiváltságot adta, hogy fiusitott leánya örökölhessen utána.

A további eseményeket a krónikás, Gataro, a következőkben beszéli el:

Károly király értesülvén, hogy őt akarják királynak megválasztani, szinleg vagy egyelőre, visszautasitá a királyi méltóságot, nem akarván megsérteni Mária királynőt és mondá: elég neki Apulia királysága, mert még ezt se hóditotta meg egészen. Azonban az országnagyok bebizonyitották neki, hogy Magyarország trónja őt joggal megilleti; ez országot nem kell meghóditania fegyverrel, mint Apuliát, hanem meghóditotta azt szeretettel. Nyomós okokkal czáfolgatták, hogy nem szabad visszautasitania az ország koronáját, mert csak ugy teljesedik be az ország összes nagyjainak óhajtása, és csak úgy biztositható az ország nyugalma, az alattvalók boldogulása, ha ő veszi át az ország uralmát. Károly kénytelen volt az okoknak engedni; ellent se mondott immár, hanem ráállott, hogy megkoronázzák.

Szóval: a szerencse gyorsan fölkapta, hogy épp oly sebességgel lesujtsa. Csak még a királynőkkel kellett végezni csínján és békés uton, mert az álarczot nem volt szabad még letenni, a komédiát végig kellett játszani.

Károly a nemeseket, kik rávették a szent korona elfogadására, Mária királynőhöz küldötte, hogy őt lemondásra birják. Ezek előadták a királynőnek, hogy a közvélemény ellene van, nyugodjék meg tehát sorsában. A nemzet nem akar engedelmeskedni nőnek. Jog szerint sem illeti meg őt a trón, mert nincs rá példa, hogy a magyar valaha nőt uralt volna. Neki

elég képessége se lehet ily nagy ország kormányzására. Férfiu dolga ez. Maga megitélheti, az ország zavaros viszonyai közt ér-e valamit a gyönge asszony? Ez az ország akarata, a közvéleményé, melynek engedni kell, kivált ha változtatni nem lehet a dolgon.

A gyönge nők, a királynő és anyja, csaknem eszméletöket vesztették erre a lesujtó nyilatkozatra. Önuralmát legelőbb Mária nyerte vissza. »Atyámnak engem jogosan megillető koronáját — szólt, miközben könyei előtörtek — meg nem tagadhatom. Tegyetek úgy, a hogy akartok. Mint asszony, ellene nem állhatok az ily tömegnek és csak arra kérlek, hogy atyám érdemeit tekintve (ha ugyan becsülitek még valamire), legalább életünket hagyjátok meg és engedjétek hogy Magyarországot számüzöttként elhagyva, uramhoz mehessek.«

Erzsébet szárazabban válaszolt és kijelentette, hogy Károlylyal személyesen kiván beszélni. A mint magokra maradtak, anya és leánya zokogva borultak egymás karjaiba, hogy panaszszal könnyitsenek fájdalmukon. Udvari hölgyeik se tartózkodhattak a sirástól. Első felindulása legyőzése után azonban Erzsébet ismét a régi lett. Meg akarta győzni a koronához amúgy se ragaszkodó leányát, hogy erőszak ellen nincs mit tenniök. Ha át nem adják a koronát, az elbizakodott áruló talán véröket is ontja. A tömeget ingerelni nem szabad, mert az megfeledkezik magáról s a koronát életök árán is elveszi tőlük. Méltóságok és nemök aligha volna mentség. Ha lemond Mária, kiméletre számithatnak; és mig élnek, lehet reményök, hogy ujra visszaszerzik az elveszett országot, mert Isten megfizet minden rosszért.

Azután felszáritotta könyeit, Károlyt hivatta és szólt hozzá ekképen: »A büszke és féktelen magyar nemzetet asszonyi kéz nem vezetheti. Vedd át őseid országát!«

A palota-forradalom sikerült. Mária és Erzsébet nyilatkozatának hire azonnal elterjedt. Mindenki azt hitte, hogy valamint a királynők hitták meg Durazzo Károlyt az országba, hogy itt rendet csináljon, azonképen Mária önként mondott le a koronáról.

Az országgyülés Székes-Fejérvárra tette át üléseit. Az ország rendei forma szerint megválasztották Károlyt Magyarország királyává és az év utolsó napján megkoronázták. Hogy hitelre találjon a királynők önkéntes lemondásának hire, az ünnepélyen Máriának és Erzsébetnek is jelen kellett lenniök.

Zára város közönsége volt az első, mely Nápolyba Margit királynénak újságolta, hogy férjét a magyar királynőknek, az összes főpapoknak és főuraknak közkivánata szerint Székes-Fejérvárt, deczember 31-én, reggeli 9 órakor (in ora terciarum) királynak megkoronázták. E tudósitás január 21-én érkezett Nápolyba, a miért az nap este fényesen kivilágitották a várost.

Február 10-én Károly királytól is érkeztek levelek a nápolyi királynéhoz, főurakhoz és a polgársághoz, jelentvén megkoronáztatását. A miért

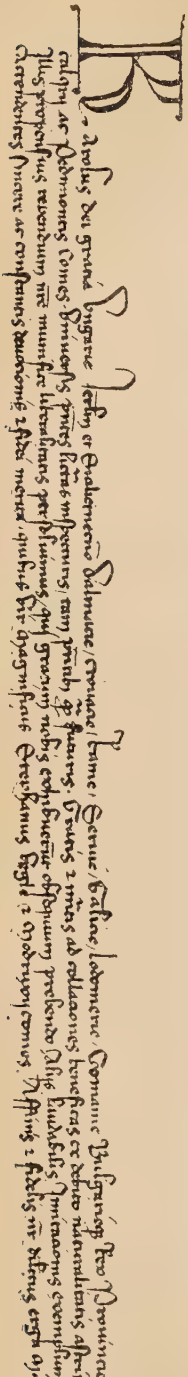

Kis-Károly oklevelének kezdősorai.

ismét nagy kivilágitás és ünnepélyek valának Nápolyban. A február 18-ára eső vasárnapon a nápolyi polgárok lóháton és gyalog Margit királynő üdvözletére mentek a Castell Nuovoba. Hasonlóképen cselekedének a czéhek is. Valamennyit megelőzték a capuai és nidoi nemesek. És vala nagy öröm és általános ünnepség. Firenze városa is küldöttséget menesztett Budára és Nápolyba. Ez utóbbiakhoz csatlakoztak a Nápolyban lakozó firenzeiek letakart lovakon, selyem ruhában. Este pedig fáklyás menet volt. Hasonlóképen cselekedtek a genovaiak. Margit királyné, mintegy viszonzásul ennyi megtiszteltetésért, kiséretével, kilencz fehérbe öltözött főrendü hölgygyel végig lovagolt Nápoly utczáin. Karjaikon aranyos szalagokat viseltek.

Még márczius 1-én is Standardo Jakab, Caracciolo Jakab és Minutulo Miklós Nápoly főutczáján lovagjátékot, disztornát rendeztek, mely alkalommal zászlóikon diszül magyar czimert viseltek. Pedig ekkor már gyásztort ülhettek és halálfőt viselhettek volna zászlóikon.

Az olasz és német krónikások, kik Kis-Károly catastrophájával sokat foglalkoztak, habár a dolog lényegére sokszor megegyeznek, a körülményekre nézve egymástól eltérnek. Gataro, a padovai történetiró, kinek ez alkalommal nyilván földije, Scrovegno Jakab volt a kutfője, legbővebben adja elő az eseményt és kiterjeszkedik annak okaira is, midőn azt állitja, hogy az új király egyenlően akarván igazságot szolgáltatni mindenkinek, kénytelen volt azok ellen fordulni, kik Lajos halála után illetéktelenül állami és egyéb javakat ragadtak magukhoz. Ellenkezésbe jövén ily módon a nagyokkal, ezek gyülölni kezdék Károly királyt, uralma ellen fondorkodtak és sokan átpártoltak a királynőkhöz.

A királynék udvarában a legnagyobb kétségbeesés uralkodott; a megrémült Erzsébet és Mária el voltak reá készülve, hogy Károly elfogatja őket és életüket kezdték félteni a trónbitorlótól. Látva, hogy a hangulat az új király ellen irányúl, nem késtek azt a maguk részére felhasználni. Hogy az életöket fenyegető veszélyt megelőzzék, Garai Miklóssal és más országnagyokkal erőszakos föllépésre határozták el magukat.

Február 7-ét irták, midőn a királynék, Gataro szerint, értésére adták Károly királynak, hogy mindenképen beszélniök kell vele. Szokása levén gyakori látogatásokat tenni a királynőknél, elment az nap is reggeli kilencz óra körül,

s oda érkezvén, a királynők egyedül a királylyal visszavonultak egy terembe, mindhárman beszélgetvén. A királynők környezetében leghivebb embereik voltak: Garai Miklós, Forgách Balázs, Alsáni Bálint bibornok, Bebek György és fia Imre, a ki bár Károly királytól elfogadta az országbirói méltóságot, nem szünt meg tovább szolgálni a királynőket.

A tanácskozás javában folyt a belső teremben, midőn Forgách Balázs benyitott, köpenye alatt rövid kardot[1] tartva a kezében. Mintha fontos ügyben érkezett volna, egyenesen az egymással beszélgető fejedelmi személyek felé tartott, és midőn közelébe jött Károly királynak, reá emelte fegyveres kezét, teljes erővel fejére sujtott úgy, hogy keresztül vágta koponyáját egészen le a bal szeméig. A zajra a többiek is berohantak és a királynők és a király emberei között heves dulakodás volt a királynők szobájában, mely alkalommal a Naccarellának nevezett Dentice Ferencz is megsebesült. Forgách Balázs oly sulyos sebeket kapott, hogy életben maradása még 3 hét mulva is kétséges volt.[2]

Károly király három vágást kapott: egyet képére, kettőt fejére; az egyik — ugy látszik, a Forgách Balázstól eredő legelső vágás — a balszemétől is megfosztotta.

A megsebesitett királyt az éjszaka hetedik órájáig a palota egyik szobájában őrizték, azután pedig, Erzsébet királyné parancsára, azokkal együtt, a kik vele maradtak, elzárták. Az utczákat ez alatt fegyveres csapatok járták be, magával Garaival s a királynő pártján levő főurakkal élükön, kik Mária királynőt éltették. A várat Károly emberei, Barbiano és Naccarella tartották kezükön, de a királynék pártján állott nép becsődült várba. Az ellenállás hasztalan volt; csak a vár főerőssége, a torony tartotta magát, melyet Scrovegno Jakab a padovai számszeresek élén sietett védelmi állapotba helyezni.

A városban és városon kivül ez alatt hire terjedvén Károly király balesetének Csáktornyai István vajda és Horváti János bán fegyveres csapataik élén bejárták az utczákat, Éljen Károly király, halál a királynőkre! kiáltással az egész várost körülvették s egész éjjel fegyverben állottak. De Horváti látván, hogy hiábavaló minden erőködése, február 8-án reggel Zágráb felé vette utját és kétségbeesve sorsa fölött, Tvartkó karjaiba vetette magát. Innentul egyesült a lázadók két, különnemü csoportja: a Tvartkóék nagy szláv eszmével telitett tábora a magyar forradalmi csapattal, mely utóbbinak egyik főeszméje az lehetett, hogy Tvartkót

[1] A fegyvert, melylyel Forgách a királyt megsebzette, a magyar hagyomány kivétel nélkül csákánynak nevezi, talán azért, mert a bicellus szót Parizpápai szótára csákánynak forditja. De a magyarositás téves, vagy későbbi gyakorlatról tanuskodik. Bicellus, melyet Mária királynő világosan, mint a Kis-Károly ellen használt fegyvert emliti, azon rövid kard volt, melyet a XIV. századbeli urak és vitézek rendesen viseltek, mint az több egykoru képen látható.

[2] L. »Ifjabb Erzsébet királyné« czimű értekezésemet. Századok i. h.

levervén, az ország integritását helyreállitsa és a magyar állam hatalmát növelje.

Nehány nappal később Károly királyt, kit az orvosok folyton kezeltek, arra kényszeritették, hogy elhagyja szobáját, személyesen elmenjen a nevezett erősségbe és megparancsolja Scrovegno Jakab mesternek, hogy a tornyot adja át Garai Miklós grófnak, mit az meg is tett, mire az erősség Garai Miklós gróf kezére került.

Február 14-én Károly király nem érezvén magát biztonságban Budán, mondá a királynőknek, hogy el akar menni Visegrádra, mert ott jobb a levegő a fejfájás ellen, mint Budán. A királynők hozzá járultak e kivánsághoz és elkisérték Károlyt Visegrádra. Oda érkezvén, orvosokért küldöttek, kik másnap meglátogatván a királyt, oly szert adtak be neki, mely a beteget öt napon át igen meghajtotta, minek következtében sebe is nagy fájdalmat kezdett okozni és erejét is hanyatlani érezte annyira, hogy közel látszék a halálhoz. Fölismervén állapotát Károly király, hozzá fogott ügye rendezéséhez. Apulia trónjának örökösévé László fiát tette, kit Naccarella gondjaira bizott. Hasonlóképen ennek gondjaira bizta leányát, Johanát, feleségével, Margit királynéval egyetemben.

E rendelkezés arra mutat, hogy olasz hívei, valószinüleg kutfőnk Scrovegno lovag is, Károly király körében maradtak.

Végső rendeletét megcsinálván, — folytatja Gataro — noha Orbán pápa által ki vala közösitve, az egyház szentségeit kérte; meggyónt, megáldozott s az estei krónika szerint, február 24-én, a siciliai szerint 27-én kiadta lelkét.

Temetése körülményeiről IX. Bonifácz pápának az esztergomi érsekhez Rómából, 1391 február 3-án intézett bullájából értesülünk: Néhai Károly királyt — irja a pápa — jóllehet közvetlenül halála előtt töredelmének nyilvános jelét adta, mégis azon ürügy alatt, mert boldog emlékü VI. Orbán pápa által ki volt közösitve, nem temették el egyházi szertartással, hanem a visegrádi előhegyen fekvő szentendrei benedek-rendi monostor közelében valamely házba eltették, de még el nem hantolták. Azért fiának, László siciliai királynak folyamodására elrendeli a pápa, hogy az érsek ha rövid uton beszerzett értesüléséből kiderülne, hogy néhai Károly király csakugyan töredelmesen hunyt el, temesse vagy temettesse el a mondott monostor templomában.

Ez a február izgalomteljes hónapja volt Erzsébet királynénak. Mig az élet-halál harcz folyt Mária királysága érdekében, melylyel saját uralma is koczkára volt téve, ugyanakkor nyert — bár hasonlithatatlanul kevesebb izgalmak között — végleges megoldást másik leánya, Hedvig örökségének, a lengyel koronának sorsa.

Lengyelország ifjú királynőjének mindjárt a koronázás után hatalmas kérője jelentkezett Jagello litván nagyfejedelem személyében, kit a lengyel urak maguk szólitottak fel, hogy kérje meg a szép Hedvig kezét, vele megkaphatja Lengyelországot is.

Az Athenaeum nyomása.

HEDVIG LENGYEL KIRÁLYNÉ.

(Matejko képe után.)

Jagelló, kitől a lengyelek legelőbb remélhették, hogy a Nagy-Lajostól vissza foglalt orosz részeket, Galiciát és Lodomeriát megszerzi, kinek vitézsége és pazar bőkezüsége mellett oly nagy volt a népszerüsége, hogy Lengyelországban teljesen biztak hatalmához, 1385 elején fényes követséget küldött Krakóba, hogy a királynő kezét megkérje. A követség tagjai, Jagelló már megkeresztelt öcscsei és rokonai, január 18-án a királynő szine elé bocsáttatván, előadták, hogy ha a királynő elfogadja küldőjük ajánlatát, ő és minden más pogány testvére, az összes litvai főurakkal és néppel a római katholikus egyház kebelébe tér; Litvániát és az orosz tartományokat örök időkre egyesiti Lengyelországgal; minden kincsét és tehetségét e két birodalom javára forditja; Lengyelországnak visszaállitja régi területi nagyságát; a lengyel foglyokat, melyek a litvaiak kezébe kerültek, szabadon bocsátja, és készséggel megfizeti a 200,000 forintot, a mennyi Vilmos osztrák herczegnek jár azon esetre, ha a vele kötött házassági szerződés felbomlik.

Fényesebb ajánlatot aligha tett leánykérő követség. Hedvig, körülvéve országa főuraitól, mégis azt felelte, hogy kezéről, mely másnak van eligérve, ő nem rendelkezik, és a követeket anyjához küldötte.

Erzsébet nehéz helyzetbe jutott a litvaiak ajánlatával szemben. A mennyire lelkébe láthatunk, egyik leendő veje se volt ínye szerint. Akkor, midőn csöpp leánykáit eljegyezték, mert anyósa, az idősb Erzsébet még élt, neki kevés szólást engedtek a választáshoz. Fenhéjázó asszony létére a másodszülött cseh királyfi neki határozottan nem kellett; hogy a még alább álló osztrák herczeg szive szerint volt-e? abban is kételkedünk.

Német is volt mind a kettő, kiket szintén nem nagyon látszott szivelni. Hanem a főpapok, főurak, sőt városok nagyon lekötötték szavukat az osztráknak, a kivel nem igen akarhatta ellenségei számát növelni. Tehát se nemet, sem igent nem mondott, hanem a felelősséget a lengyelekre háritotta, kik iránt — úgymond — a legjobb indulattal viseltetik. Végezzenek a krakói főpapok, főurak akképen, a mint azt a kereszténység s a maguk javára leghasznosabbnak látják. Ez egyébként világos beszéd volt, melyet István csanádi prépostnak és Kazai László pataki várnagynak, kiket követségben küldött a nagyfejedelemhez, se Krakóban, se Vilnóban nem kellett bőven értelmezniök.

A lengyel urak megint gyüléseztek és követeiket, kik Budán jártak a litvaiakkal együtt, elküldötték Jagellohoz Vilnóba. Itt augusztus 14-én irásba foglalták mindazt, a mi az év elejétől fogva történt és iratukat megküldötték a magyar királynőnek. Midőn azonban Krakóba visszaérkezének, nagy meglepetésükre ott találták Vilmos osztrák herczeget, kikövetelte, hogy jegyesével összekelhessen.

Lipót osztrák herczeg, Vilmos atyja, ugyanis értesülvén a litva-lengyel követség eredményeiről, legott lesietett Budára és sürgette, hogy a házassági szerződést, melyet gyermekeik iránt Lajos királylyal kötött, végrehajtsák. Erzsébet, kit ekkor már teljesen elfoglaltak az otthoni zavarok,

vele sem ellenkezett, hanem leányával a királynővel, Garai Miklóssal és Demeter biborossal egyetemben kijelentette, hogy a házassági szerződést, melyet boldogult férje Lipót herczeggel kötött, megtartja; a házasságot Vilmos és Hedvig közt legkésőbb augusztus 15-éig, vagyis Nagy-Boldog asszony napjáig elhalasztja, megbizván László oppelni herczeget, hogy e határozat végrehajtásáról gondoskodjék. (1385 július 27.) Viszont Lipót

Hedvig királyné billikoma.
(A drezdai kir. kincstárban.)

herczeg is levelet adott magáról, hogy mihelyt fia egybekelt Hedviggel, azonnal lefizeti a 200,000 forint hitbért, illetve gondoskodik, hogy annak tiz százalékos kamatai menyének kijárjanak, és igéretet tesz, hogy halála után Vilmos az osztrák herczegségekből és uradalmakból az őt megillető részt örökölni fogja.

A dolgok e fordulata nem tetszhetett ugyan sem a lengyeleknek, se Jagellonak, de annál inkább tetszett Hedvignek, ki gyermekkorában Vil-

mossal nevelkedvén, a szelid fiut igen megszerette. Mit törődik egy serdülő leány a politikával, ha szive meg kezd nyilatkozni. Midőn tehát arról értesült, hogy anyja is Vilmos mellett nyilatkozott, hihetünk Dlugosznak, hogy bizalmas emberét Bécsbe küldötte Vilmoshoz és meghivta Krakóba.

Vilmos is hallgatott szivére és tekintélyes kisérettel, váratlanul a lengyeleknek, beállitott Krakóban. A várba ugyan nem bocsátották, s e miatt az alsó városban kellett szállást fogadnia, de a királynőt nem gátolhatták abban, hogy udvari hölgyei kiséretében ne találkozzék gyermekkori barátjával a minoriták étkezőjében, hol aztán a mindkét nemü fiatalság szinte naponkint vig órákat töltött.

Nagy-Boldogasszony napja is közeledett, el is múlt, de az oppelni herczeg nem találta alkalmasnak, hogy sürgesse az egybekelést. Neki is az feküdt érdekében, hogy ne ellenkezzék a lengyel közvéleménynyel, ne kellemetlenkedjék Jagelloval, hisz hűbérese volt a lengyel koronának. Ellenkezőleg 1386 január 12-én azon nyilatkozatot tétette Jagello előtt maga és a többi lengyel nagyok nevében, hogy a nagyfejedelmet Lengyelország királyának és Hedvig férjének már megválasztották, mely választásukat a február 2-án Lublinban tartandó országgyülés meg fogja erősiteni.

E közeledő veszedelemmel szemben Vilmos herczeg arra határozta magát, hogy barátai segitségével a krakói várba lopódzott. Hogy mennyire haladt a szerelmesek viszonya azon két hét alatt, mig Vilmos Hedvigje közvetlen közelében tartózkodott, arra nézve eltérők a tudósitások. Annyi azonban kétségtelen, hogy Vilmos herczeg csak Hedvig halála után érezte magát feljogositva arra, hogy nősüljön, feleségül vevén Johannát, Kis-Károly leányát.

Midőn azonban a várnagy megtudta, hogy Vilmos herczeg a királynőnél tartózkodik, menekülnie kellett. Mondják, Hedvig maga bocsátotta le kosárban a várfokon.

Ezalatt Jagelló fényes kisérettel közeledett Krakó felé. Mindenütt kitörő örömmel fogadták. És Hedvig, a tizenhárom éves leányzó ott állott tanácstalan. Magyarországon a zavar tetőpontját érte. Kis-Károly, mint láttuk, akkor fosztotta meg nővérét, Máriát, Magyarország koronájától. Anyjától tehát és nénjétől tanácsot nem kérhetett. Eléggé magyarázhatták neki, mekkora érdeme lesz Isten előtt, ha egy egész pogány nép az ő közreműködésével megkeresztelkedik, mily nagy hasznát látja Lengyelország, az ő országa a hatalmas nagyfejedelem szövetségéből. Ezt nyilván meg is értette; de még azt is akarta volna tudni, szép-e Jagello? S miután egy a litvai nagyfejedelem elé küldött bizalmasa ez iránt megnyugtatta, megadta magát.

Jagello 1386 február 12-én tartotta bevonulását Krakóba. Hedvig világhirű szépsége, a mint hivei: oppelni László és masoviai Ziemovit közt megjelent, elbűvölte. Másnap dús ajándékokat tett le szive bálványa lábaihoz és már február 18-án megkeresztelkedett ő és hitetlen vagy fél-

hitü rokonai. Jagelló Ulászló nevet nyert a szent keresztségben. Február 18-án egybekelt Hedviggel; márczius 4-én fejére tették a koronát.

Mikor Mária visszanyerte Szent-István koronáját, Nagy-Lajos másik leánya ugyanakkor jeles férjet kapott, keresztanyja lett a litvai népnek és Lengyelország nagyságának a Jagellok alatt megalapitója.[1]

A kiállott veszedelem és szenvedett izgalmak Erzsébet királynét elnézőbbé igen, de nem tették bölcsebbé. Leánya, Mária királynő által a sebeiből alig lábbadozó Forgách Balázst Gimes várával, mely Csák Máté halála után szállott a koronára, s annak nagy kiterjedésü, Nyitra, Bars és Esztergom vármegyékben fekvő uradalmaival, jogaival és élvezményeivel jutalmaztatta meg; az udvarból számüzött urakat, köztük a Czudarokat ismét szivesen látta, Czudar Imre is visszakerült Imolából az erdélyi püspöki székre; a Károlyhoz szegődött árulók nagy részének is megbocsájtott, azaz türte, hogy méltóságaikat tovább viseljék, valószinüleg

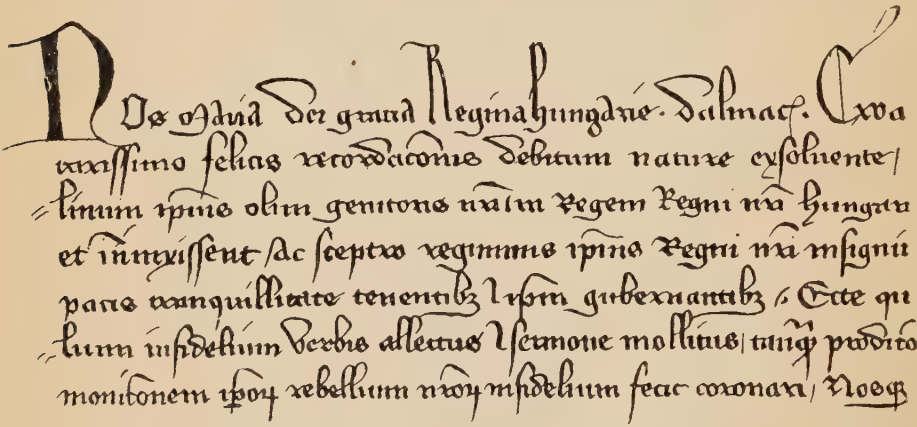

Kezdősorok a Forgách Balázs részére adott oklevélből.

alkalmas időt várva, mig egyenkint elbánhatik velök. De hogy a kormány gyeplőit kezéből kiadja, Zsigmondot, a királynő férjét, királylyá koronáztassa, arra rávehető nem volt semmi áron. Viszont Zsigmond minden áron úr akart lenni Magyarországon. A sereggel, melyet Károly ellen gyüjtött, az országba jött és már Győr közelében táborozott, hogy jogainak érvényt szerezzen. Vele voltak Venczel cseh király, Józsa és Prokóp morva őrgrófok, és a dolog oly szint kezdett ölteni, hogy Zsigmond második Károlylyá növekszik.

A királynők megijedtek és a cseh királyt kérték meg közbenjáróul, hogy a közöttük és Zsigmond közt fenforgó viszályokat kiegyenlitse. Venczel elfogadta ez ajánlatot és miután a királynőknek szabad jövéstmenést és Győrben biztos tartózkodást igért, a királynők megjelentek

[1] L. id. értekezéseimet a Századok 1895. évfolyamában.

Győrött. Kiséretökben érkezének: Demeter esztergomi és Bálint pécsi bibornokok, Péter váczi és János csanádi püspökök, Csáktornyai Laczkfi István volt vajda, Zámbó Miklós királyi tárnokmester, Czudar Péter volt bán, Szécsényi Frank, Bebek Detre és Drág máramarosi vajda.

A királynők május 1-től 12-ig tartózkodtak Győrött, a béke okiratok legalább ezen keletet viselik. A fő, de titkos okirat az, melyben Mária és Erzsébet királynők megigérik Venczel királynak, hogy az ő akarata ellenére Zsigmondot nem engedik megkoronáztatni Magyarország királyává. Ezzel szemben kétségtelen, hogy Venczel ez engedmény ellenében szintén állitott ki kötelezőt, melyben biztositotta a királynőket, hogy ellenökre nem fogja sürgetni Zsigmond megkoronáztatását. Azonban ezen oklevél nem maradt korunkra. Azután egy külön okiratban megkérték a királynők Venczelt, hogy békebiró legyen egyrészről köztök, más részről Zsigmond a Mária férje, Józsa és Prokóp morva őrgrófok közt a következő pontokban: hogy kibékitse Zsigmondot az egyházi és világi magyar urakkal, kikkel haragot tart; hogy kötelezze őt az ország szabadsága és törvényes szokásai tiszteletben tartására; hogy a békét helyreállitsa a háborgó országban; hogy biztositsa Erzsébet hitbérét, javait és jövedelmeit azon levél értelmében, melyet férjétől, Lajos királytól kapott; hogy rendelkezzék a fölött, miszerint Mária újból átadassék Zsigmondnak egybekelés végett.

Ezek ellenében Zsigmond, Józsa és Prokóp követelései, szintén megbizván Venczel itéletében, ezek valának: Zsigmondnak adják vissza Máriát; róla állásának megfelelőleg gondoskodjanak, nevezet szerint, hogy az Ausztriával és Morvaországgal szomszédos várakat birhassa; adóságait fizessék ki; a Vág és Duna közötti országrészt a morva őrgrófoknak adják át, a mint ezt Zsigmond nekik levélben lekötötte; az adományos leveleket is, melyeket párthiveinek adott, erősitsék meg és bocsássanak meg azon magyar főuraknak, kik őt eddig pártolták.

Mire a békeszerző Venczel király 1386 május 12-én a következő egyezséget hozta létre: Béke legyen a felek: Mária, Erzsébet, Zsigmond, Józsa és Prokóp, valamint összes párthiveik közt. Az adományos levelek, melyeket a felek egyes országlakóknak adtak, mint érvénytelenek visszaadandók. Az ország szabadságát egyik félnek sem szabad megsérteni. A kárt, melyet eddig szenvedett, türje kiki békén. Erzsébet királyné hitbére biztositásáról külön levél adatik ki. Zsigmond ellátása czimén megkapja Vasvármegyét, Trencsén várát és mindazon osztrák és morva határszéli uradalmakat, melyeket hajdan István herczeg, Lajos király öccse birt; a mit még ezenfelül akar, az iránt Venczel király fog határozni. Zsigmond feleségével, Mária királynővel lakhatik mindenütt, a mint ez férj és feleség közt illik. Adósságait kifizetik az ország jövedelméből. Józsa és Prokóp a Duna és Vág közeért, melyet magoknak megszereztek, kárpótlásul jövő évi november 11-ig kétszázezer forintot kapnak, mely összeget, miután Pozsony-

ban, Nagyszombatban vagy Semtén kifizették, a mondott országrész átszármazik Zsigmondra.[1]

A béke ekképpen Zsigmonddal legalább papiron helyreállván, a királynők Győrből Budára visszatértek s immár arról tanakodhattak, miképpen lehetne a szlavón vidéken mindinkább gyarapodó zavargásokat lecsendesiteni? Horváti János ugyanis és öcscse, László, Kis-Károly catastrophája után csatlósaikkal és más elégületlenekkel Zágrábba menekültek testvérökhöz, Pál püspökhöz, azon kényszerü szándékkal, hogy Tvartkó

Zsigmond őrgróf nagy pecsétje.

bosnya királylyal — kinek főembere Palisnai János, a keresztes vitéz, velök tartott — egyesülve, a fegyveres lázadás zászlaját kitüzik. Pál püspök e czélra eltékozolta a zágrábi egyház javait, kincseit és egyházi szereit, hogy zsoldosokat fogadjon, kik Ivanics szigetéről, a püspök jószágáról szerte kalandozva raboltak, pusztitottak, elfoglaltak városokat, sőt egész megyéket. Főleg Gara (ma Gorján Verőcze, akkor Valkó vármegyében) várára vágyódtak, Garai Miklós székhelyére, melyben a volt nádor gazdagságát, kincseit összehalmozta.

[1] Cod. Diplom. et epist. Moraviae, XI. 351—356. — Fejér, CD. X/I. 183.

A királynők megemlékezhettek arról, hogy harmadfél év előtt mily könnyű szerrel csöndesitették le a kedélyeket, és most is azt remélhették, hogy kegyelmekkel, adományokkal ez ismét sikerülni fog nekik. Julius közepén elindulának Budáról Gyakovár (Diakó), a bosnya püspökség székhelye felé. Kiséretökben nem kevesen valának főpapok, országnagyok, vitézek, főurak, előkelő nemes asszonyok és kisasszonyok; kiket névszerint megemlithetünk, a következők: Garai Miklós a volt nádor két növendék fiával: Miklóssal és Jánossal, valamint unokatestvéreivel: István fia Pállal, Pál fia Jánossal és Botos Gergelylyel, a Kereszturi András fiával; Forgách Balázs, a királyi főpinczemester, Nevnai Treutel János, néhai Alsáni János bán fia Pál mester, s ennek fiai: László és Miklós; Kanizsai János fia István, Ákos bán fia Miczk, Korogyi Fülpös fia István mácsói bán és Maróti István.

Gyakovárban egy-két napig megpihenvén, alighanem azért, mert hirét vették, hogy a lázadók őket itt meg akarják, támadni a királynők és kiséretök július 25-én, szerdán, Szent-Jakab apostol napján, korán reggel elindultak Gara felé, hogy ott a nádor jól megerősitett várában nagyobb biztosságban lehessenek, midőn Garához közel az országuton Horváti János, Palisnai János keresztes és társaik[1] vezérlete alatt megszámlálhatatlan fegyveres nép lándzsával, karddal és íjakkal őket váratlanul megrohanta.

Garai Miklós fiaival, rokonaival és csatlósaival, Forgách Balázs, Kórogyi István és a többiek, kiket névszerint emlitettünk, vitézül védték a királynőket, minthogy ezek kocsija körül folyt leginkább a harcz; de a sokasággal szemben elégtelen volt erejök. Forgách harczolva elesett, legott a királynők láttára le is nyakazták; Garai Pál fia, János, szintén elesett, őt is lefejezték; Botos Gergelyt leszurták; Garai István fia, Pál, sulyosan megsebesült és fogságba került, azonképpen Garai Miklós, a nádor ifjabbik fia, mig a másik gyors futással menekült; fogságba kerültek még többékevésbbé megsebesülve: Alsáni Pál két fiával, Treutel János, Kanizsai István, Ákos fia Miczk, Kórogyi István és Maróti János. Leghősiesebben a nádor védelmezte urnőit. Leugorva lováról, hátával a királynők hintajának támaszkodva osztogatta a csapásokat. Lándsával, karddal nem mertek hozzá közeledni, nyilakat lőttek reá, de ő azokat, mint a nádszálat törzöste testébe, nehogy gátolják. Végre valaki hátulról, a kocsi alól rántotta le lábáról. Arczczal bukott a földre, a tömeg rárohant, fejét vette s azt azon véresen dobta a királynők hintajába.

Levervén immár kiséretét, a dühös hadi népség a királynőknek esett, megfosztotta őket drága ruháiktól, ékszereiktől, tömérdek kincsöktől, podgyászoktól és előbb a zágrábi püspökség Gunach várába, azután Ujvárba (Novigrádba) vitték, a fogoly főurakat pedig Pozsega várába, Orjava várba,

[1] Ezek közül Korpádi Jánost és Lászlót, valamint Szerdahelyi Koron Pétert emlithetjük.

Csáktornyába és Pachytelbe (Petenyevára?) zárták, hol kezükön, lábukon és nyakukon megvasalva tartották.[1]

A meggyilkolt három főur fejét, Garai Miklósét, Forgách Balázsét és Garai Jánosét,[2] Pál zágrábi püspök Nápolyba szállitotta. A fejeket szamaras kárén körülhordották Nápoly utczáin, aztán szemlére kitették Nápoly piaczán. (1386 szeptember 16.)

A nápolyi királyi család mindekkorig kétségben volt Károly király haláláról. Bizonyosságot Pál zágrábi püspöktől és a vele érkezett magyar uraktól nyertek. Margit királynő daczára annak, hogy Nápoly egyházi tilalom alá volt rekesztve, ünnepélyes gyászmiséket mondatott férjeért. Fia László pedig, midőn tudatta az ország lakóival atyja szomoru végét, azzal biztatta őket, hogy nemsokára boszut fog állani haláláért.

[1] A királynők elfogatásának ezen hű történetét Mária királynő maga irta le Debreczenben, 1387 szeptember 7-én kelt levelében (Fejér, CD. X/III., 313.), mely eddig történetiróink figyelmét elkerülte. V. ö. Hazai Okmt. VII. 434. — Gr. Károlyi cs. oklt. I. 546. — Fejér, CD. X/I., 333., 339., 343., 367., 426.

[2] Magni comitis Ungarie et Fulcarii Balasii, qui percussit regem et tercius vocabatur Care Sanese. »Chron. Sicul. 65.«

Zárókő a pozsonyi városházán.

AZ ANJOU-HÁZ ÖRÖKÖSEI

IRTA

SCHÖNHERR GYULA

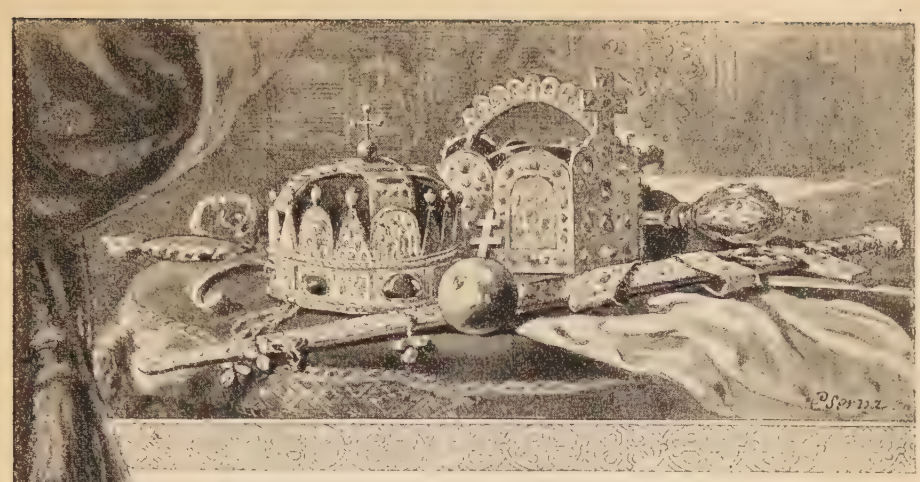

ELŐSZÓ.

Országunk egységét felbomlással fenyegető, állami létünket alapjában megtámadó küzdelmeket kellett a nemzetnek végig harczolnia, a mig az Árpádok kihalta után új, életképes uralkodóház jutott a magyar királyok székébe, s majdnem egy második évtized munkájába került, mig az új fejedelmi törzs gyökeret verhetett a nemzeti élet talajában. A végzet mostoha volt a magyar nemzet iránt. Nyolczvanhat évvel az utolsó Árpád-sarj elhunyta után ismét dynastiaváltozás küzdelmei vártak az országra. A válság most sem volt kisebb s az esemény jelentőségre majdnem felülmulja az Anjou-ház trónra jutását.

Nemzetek életében a modern történetirás nem az uralkodók évei után emeli a határköveket, de Zsigmond királylyá választatása azon események közé tartozik, melyeket joggal tekintünk korszakalkotóknak hazánk történetében. Nem azért, mert benne uj család jutott a trónra; hiszen talán nem is lehet dynastiáról beszélni ott, a hol az uralkodó család már a második nemzedékben nőágon nyer folytatást. Nem is azért, mintha uralkodása nagy eredményeket jelentene a nemzet életében. Zsigmond hosszu kormányzása épen nem mondható nyugalmasnak, bárha szerencséje elég időt adott rendelkezésére, hogy ifjukori hibáit helyrehozhassa, s meg tudta magát kedveltetni a nemzettel, melynek nagy része trónraléptekor elkeseredett harczot vivott uralma ellen. Az ő uralkodásának egyik főjelentősége abban rejlik, hogy uj irányt jelöl ki a magyar állami politika számára s új állam-

alakulások csiráit rejti magában, mely teljesen megváltoztatja Magyarország helyzetét az európai államok sorában.

A nemzeti királyok alatt Magyarország, bár a nyugati müveltség legmagasabb szinvonalán, teljesen keleti jellegü állam; belsejében a nyugat szellemétől sokban eltérő nemzeti ideálokat szolgál s külpolitikájának sulypontja a Balkán-félsziget, melynek népeivel szemben a nyugati civilisatio terjesztőjének szerepét viszi. Az Anjou-ház, a mily gyorsan azonositotta magát a nemzet belső életével, ép oly hévvel tette magáévá annak külügyi törekvéseit. A balkáni politika az Anjouk alatt fénykorát éri, s Nagy-Lajos lengyel királysága voltakép nem egyéb, mint a civilisatori szerepkör határainak kibővitése Európa észak-kelete felé.

De már a nagy király alatt új ellenség támad keleten, mely mindjárt első fellépésével vitássá teszi a magyarság fenhatóságát a Balkán-félsziget népei felett. A magyar nemzeti politika ez időtől kezdve kelet felé csak az ország védelmére szoritkozhatott; hóditó törekvéseit Európa nyugata felé kellett irányoznia. A luxemburgi Zsigmond, IV. Károly római császár és cseh király fia, származásánál, összeköttetéseinél s egyéni hajlamainál fogva mintegy teremtve látszott arra, hogy ez irány első képviselője gyanánt lépjen fel. Családi politikájának legnagyobb eredménye, római királylyá választatása, Magyarországot személyi unióba hozta a német birodalommal, melynek uralkodói hosszuideig ellenséges szemekkel nézték az ország függetlenségét. A római császári méltóság fényt vetett koronánkra, s megbizható szövetségeseket szerzett a nemzetnek a közös ellenség, a török ellen való védelemben.

Zsigmond atyai örökségét, Csehországot megszerezve s koronáit veje Albert osztrák herczeg részére biztositva, betetőzte külügyi politikáját, mi által először hozta létre a Habsburg-ház kormánypálczája alatt Magyarország, Ausztria és Csehország államszövetségét.

Fényes és dicső intervallum után, mely a nemzeti királyság eszméjének utolsó diadala volt, a viszonyok állandóvá tették az államszövetséget. Zsigmond és Albert uralkodása ekként összekötő kapcsot képez Magyarország középkori és ujabb története között. Nem az ő hibájuk, hogy ez államok szövetségéből kifolyó helyzet, melyet ők készitettek elő, a késő századokban annyi megpróbáltatás kutfejévé lőn nemzetünkre nézve.

A német birodalommal létesült kapocs Zsigmond és Albert alatt nemcsak teljesen érintetlenül hagyta az ország nemzetközi állását és államjogi viszonyait, de még csak a kisérletre sem nyujtott alkalmat, hogy az megváltoztassék. Annál nagyobb volt a hatás a társadalmi és müvelődési viszonyokra a közvetlen érintkezés következtében, a melyet e kapocs Magyarország és a nyugat között létesitett.

A XV. század eleje nagy átalakulásokat idézett elő az emberiség történelmében. A polgári rend erősödése és az egyház reformálása képezték az uj korszak jelszavait; s e két eszme egymással karöltve volt arra hivatva, hogy megváltoztassa az emberi társadalom képét. Az új század váltóján

ez eszmék csirái már kikelőben voltak s éreztették hatásukat, oly rázkódtatásokat idézve elő a nemzetek testében, a minők csak nagy, gyökeres változások kisérőiként szoktak fellépni. Az általános mozgalom Magyarországra is kiterjedt. Zsigmond az oligarchiával trónjáért vivott nagy küzdelmek után a városi rendben ismerte fel uralmának új, biztos támaszát s a kedvezések, melyekkel félszázados uralma alatt a városi polgárságot elhalmozta, a polgári elemet a nemzet állami életében országos jelentőséggel ruházták fel. S mig ekként saját uralmának megszilárditására törekedve, a korszellem egyik főirányának legnagyobb pártfogójává lőn, ugyanakkor, bár akaratlanul, hatalmas lökést adott a másik vezéreszme terjedésének. A római király, a ki a pápasággal szövetkezve, a világi és egyházi tekintély minden fegyverét igénybe vette Husz és követői megsemmisitésére, az ellenük viselt hadjáratok által alkalmat adott a nemzetnek, hogy tanaikat megismerje, s mig seregeket vezetett Csehországba a husziták ellen, itthon az egész országban elterjedt az új hit, s a városok falai váltak annak legerősebb védőbástyáivá.

A mozgalmak, a melyek az új eszmék elterjedésével jártak, az egész ország nyugalmát feldulták; pedig a nemzet alig nyugodott meg az Anjouk végnapjait kisérő catastrophák s a 15 éves küzdelem után, melybe Zsigmond trónjának megszilárditása került; s mig szervezetében az átalakulás processusának láza dult, ugyanakkor kellett élet-halálharczra készülnie a külső ellenség ellen, a mely kelet felől támadva, egész állami életét megsemmisitéssel fenyegette.

Az ilyen korszak erősebb próbára teszi az állam életerejét, mint a nagy válságok, melyek a nemzet legjobbjait egyesitik a haza védelmére. A lassu, de emésztő küzdelemben a magyar dicsőséggel állotta meg helyét, s fényes bizonyságot tett nagy államfentartó erejéről, mely ha váratlan catastrophák meg nem törik, az új világrend korszakának határán is biztositotta volna számára eddig birt vezérszerepét Európa népei történelmében.

A Luxemburg-ház czimere.
(Venczel király bibliájában.)

ELSŐ KÖNYV

*

ZSIGMOND KÜZDELMEI

A MAGYAR KORONÁÉRT

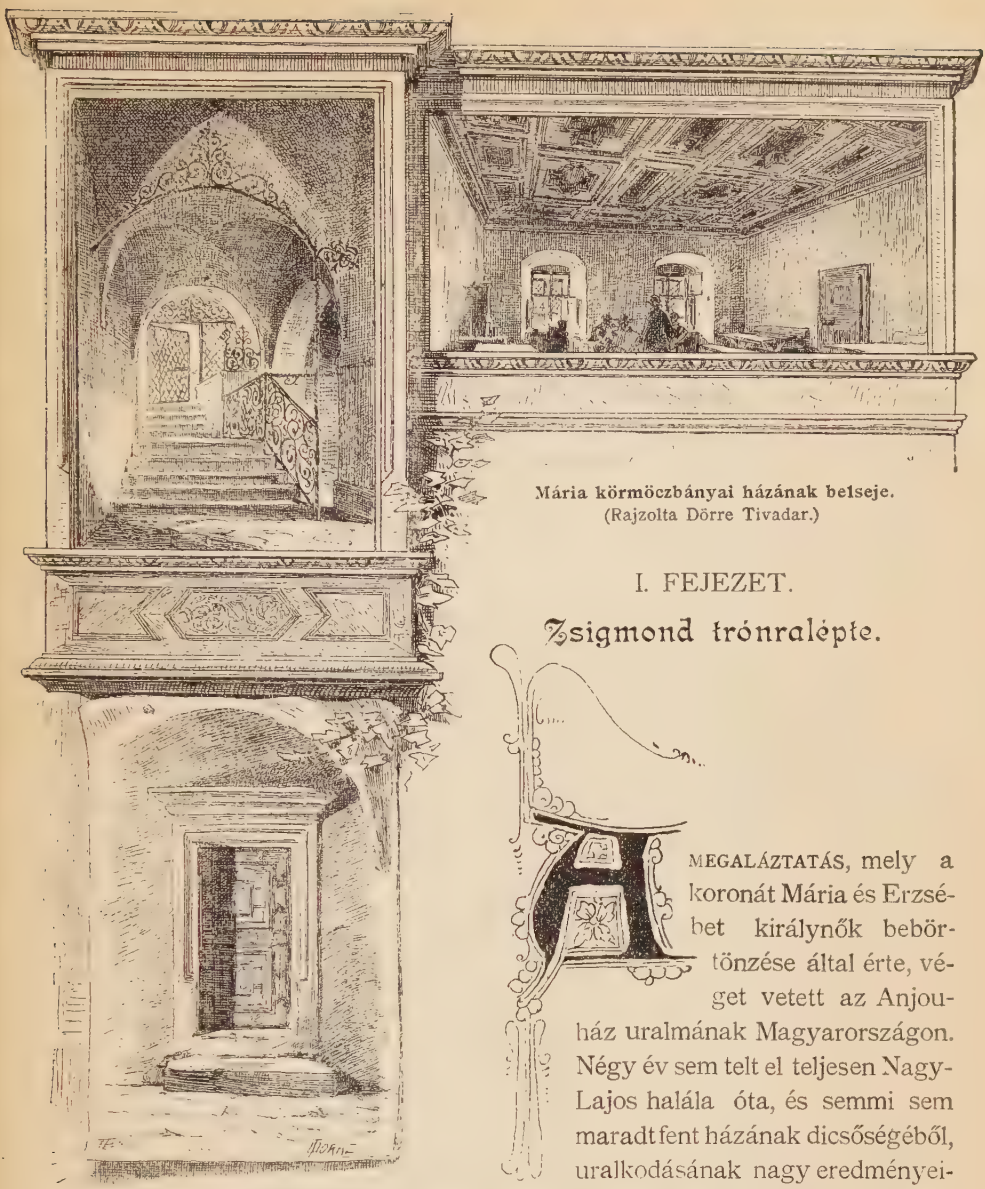

Mária körmöczbányai házának belseje.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

I. FEJEZET.

Zsigmond trónralépte.

A MEGALÁZTATÁS, mely a koronát Mária és Erzsébet királynők bebörtönzése által érte, véget vetett az Anjou-ház uralmának Magyarországon. Négy év sem telt el teljesen Nagy-Lajos halála óta, és semmi sem maradt fent házának dicsőségéből, uralkodásának nagy eredményeiből. A fényes napok után a megpróbáltatások minden neme sujtotta a nem rég oly hatalmas uralkodó családot; a királyi hatalom varázsa semmivé lett s az ország egy tekintélyes részének lázadása, urrá levén a korona felett, a fejetlenség veszélyébe sodorta az egész birodalmat. Mindez annak a következménye volt, hogy gyönge női kezek vették át a nagy király örökségét, melynek épségben tartására a férfiak közül sem lett volna mindenki alkalmas. A női uralom gyászos következményei kimondták az ítéletet a Nagy-Lajos által megállapitott öröklési rend felett, s elkerülhetetlenné tették a dynastia-változás bekövetkezését.

Hogy a dolgok idáig fejlődtek, abban első sorban maga a királyi család volt hibás. Az általános politikai felfogás egész Európában kizárta a nőket a kormányból, s a nőági örökösödést, ott a hol annak helyt engedett, csakis úgy ismerte el, mint legtermészetesebb utját az átmenetnek egyik dynastiáról

a másikra. Nagy-Lajos is csak azáltal remélhette leánya számára megtartani koronái örökségét, hogy vele s általa leendő férjének háza jut a trónra. Mária uralmának biztositására tényleg az lett volna a legjobb mód, ha egybekelését a kiszemelt vőlegénynyel mielőbb megtartva, ezt királylyá koronáztatják.

Nem történt meg. Zsigmondnak, a királynő jegyesének majdnem fegyverrel kellett kierőszakolni, hogy elfogadják Mária férjeül. Erzsébet, az anyakirályné, az esküvő után sem akarta kibocsátani kezéből a kormányt. Kis-Károly fellépéséből, másik leányának Hedvignek sorsából sem tudta levonni a tanulságot. Kétségtelen, hogy magatartására befolyással volt a bizalmatlanság, melylyel a kissé túlkönnyű gondolkozásu ifju iránt viseltetett. De a következmények a királyné politikája ellen nyilatkoztak, s a mi után Zsigmond évek óta esengett, megnyitották előtte az utat a magyar trónra.

A gyakovári véres események hirére a törvényes rendhez hű egyházi és világi főurak Budára siettek, hogy itt a kormány vezetéséről gondoskodjanak. Élükön Szécsi Miklóssal, a nádorral, és Bebek Imre országbiróval, kormányzó tanácsot alakitottak, mely külön pecsét alatt adta ki okleveleit. Hirnökeik bejárták az országot és a vármegyék nemeseit Szent-István nyolczadára Székesfejérvárra gyülésre hivták, hogy az ország sorsa felett tanácskozzanak.

A gyülésen megjelent főurak és nemesek között sokan voltak, kik azt hitték, hogy békés uton egyezkedhetnek a lázadókkal. Maga a nádor, Kis-Károly egykori hive, épenséggel nem volt Horvátiék ellen hangolva; s itt volt az idősb Laczkfi István is, a csáktornyai, és Zámbó Miklós tárnokmester, kik csak nem rég hagyták oda a lázadók pártját. Az ő befolyásuk érezhető a gyülés határozataiban, melyek a királyi hatalom megszoritására irányuló intézkedések mellett a rendek azon óhajtásának adtak kifejezést, hogy a királynők Horváti Jánosnak, a vránai perjelnek s társaiknak, ha a kezükben levő kincstárt s a királyi várakat visszaadják s a hűségesküt leteszik, a történtekért teljes bünbocsánatot adjanak s udvarukba fogadva, az őket megillető méltóságokkal ruházzák fel.

E határozatokban a rendek egyuttal kimondták annak szükségét, hogy ha jövendőben az elmultakhoz hasonló zavargások keletkeznének, azok megszüntetésére az uralkodó a főpapok és főurak tanácsán kivül a tekintélyesebb köznemesek véleményét is vegye igénybe. És a lezajlott catastrophák igazi előidézőire kemény itéletet mondtak ki, midőn az országos tanácsból örökös kirekesztéssel fenyegették azokat, a kik tanácsadásaikban nem az ország javát, hanem egyesek érdekeit szolgálják.[1]

[1] A töredékben fentmaradt határozatok szövegét Hajnik Imre közölte a Történelmi Tárban, 1878. 173. Az irat keletkezését ő 1387-re teszi, a mire a benne előforduló »regia et reginalis maiestas« kifejezés indithatta. A szöveg azonban több helyen királynőkről beszél, s lehetetlen elhinnünk, hogy a főurak 1387 augusztus végén még ne tudtak volna semmit Erzsébet haláláról. A distinctiot a királyi és királynéi felség közt Mária kormányának első felében, Zsigmond trónralépte előit is megtaláljuk a velenczei diplomatiai iratokban és igy világos, hogy az Máriának a királynőnek, és Erzsébetnek, az anyakirálynénak állását akarja egymással szemközt megkülömböztetni.

Zsigmond Csehországban vette a hirt hitvese és anyósa elfogatásáról. Azonnal Magyarországba sietett, hogy felhasználja a helyzetet trónigényeinek érvényesitésére. Ugy látszik, már a székesfejérvári gyülésen is jelen volt, a nélkül azonban, hogy befolyást tudott volna gyakorolni az egybegyültek határozataira.[1] De már most kaphatott biztatást tervei megvalósitására, s mikor a gyülés szétoszlott és a főurak tanácsa vette kezébe a kormányt, mint a fogoly királynő férje, meg tudta szerezni magának az őt megillető részt a kormányügyek vezetésében. Ez alapon nyert hatáskörét ügyesen felhasználta, hogy adományokkal gyűjtsön magának hiveket. Adományleveleiben, miket most még csak mint brandenburgi őrgróf s a római szent birodalom főkamarása állit ki, nem mulasztja el megigérni, hogy az adományokat annak idején Mária királynővel meg fogja erősittetni, de helylyel-közzel már olyan igéretet tesz, hogy maga fogja azokat megerősiteni, »midőn meg lesz hozzá teljes hatalma.«[2]

Reményeinek megvalósitására tényleg elérkezett az alkalmas időpont. Maguk a királynők legbuzgóbb hivei is belátták, hogy az asszonyi uralmat többé lehetetlen fentartani, s minthogy Zsigmond egy év óta Máriának törvényes férje volt, az ő királyságában látták egyedül megmenthetni a legitimitás elvét. E felfogás híveinek élén Laczkfi István állott, ki nem sokkal később Szécsi Miklós utóda lőn a nádori székben,[3] s legfőbb támogatói a Kanizsaiak voltak, kiket Zsigmond, úgy látszik, sopronmegyei birtokukon személyesen is felkeresett, hogy velük a teendők felett tanácskozzék.[4] A dolog azonban még nem volt teljesen megérve. Zsigmond nem is siettette; megelégedett a »Magyarország ura és védője« czimmel, melyet — bizonyára az országos tanács beleegyezésével — november második fele óta használt okleveleiben.[5]

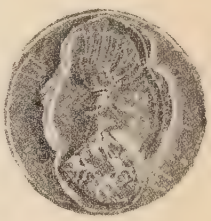

Zsigmond őrgrófi pecsétje.

Mindenekelőtt a királynők kiszabaditására kellett megtenni a szükséges lépéseket. Az év végén jelentékeny számu hadi erő gyülekezett Zsigmond zászlaja alá, ki most már, országos sereg vezére levén, »az ország főkapitánya« czimével felruházva indult katonáival a déli részek felé.

Mária és Erzsébet királynékat Horvátiék a gomneczi várból — nem bízva e hely erősségében — még szeptember havában átszállitották Novi-

[1] Egy héttel a gyülés után, szeptember 5-én itt adja ki első ismert adománylevelét. Fejér, Codex Dipl. X/I. 299.

[2] Fejér, i. h. 297—299.

[3] Az utolsó nádori kiadvány, mit Szécsitől ismerünk, 1386 október 16-ikán kelt.

[4] Abból sejtem ezt, hogy 1386 szeptember 15-én a közeli Magyar-Óváron keltezi oklevelét (Fejér, i. h. 298.), mig kevéssel előbb és utóbb Székesfehérváron időzik. Más czélja ez utnak az ország nyugati határára alig lehetett.

[5] E minőségben ir november 22-én Velenczének, hogy az évi adó fizetését további rendelkezésig tartsa függőben. Monumenta Slavorum Meridionalium, IV. 231.

grádba, mely Zárától keletre, a Canale della Montagna legdélibb csucsát képező kis tengeröböl partján fekszik. E vár legbiztosabb helyül kinálkozott a foglyok megőrzésére. Közelében volt Vrána, Palisnai perjel főfészke; a tengeröböl három oldalról szárazföld által volt köritve, s keskeny csatorna közvetitette Jesenisánál az összeköttetést a Canaleval. A lázadóknak könnyü volt a királynőket veszély esetén hajóra ültetni s az adriai tengeren át nápolyi területre szállitani. Horvátinak ez is volt a terve, de még nem gondolhatott annak kivitelére, midőn hirül vette, hogy Zsigmond táborba szállott a királynők megszabaditására. Egyidejüleg megjelentek az Adrián Velencze czirkáló hajói, melyek éber figyelemmel kisérték a lázadók mozdulatait. Horváti megijedt, hogy régi ellensége, Erzsébet királyné kisiklik kezei közül. A gőgös főur boszuérzete szörnyü jeleneteket idézett elő a királynők börtönében, mik azzal végződtek, hogy Horváti pribékjei a szerencsétlen Erzsébetet 1387 január első felében tulajdon leánya szemei előtt megfojtották.[1]

Zsigmond nem tudott semmit e szörnyü tett felől; Zárában is, hol a holttestet egy hónap mulva San Chrysogono templomában eltemették, csak titokban suttogtak felőle. A Zsigmond által meginditott hadjárat tehát nem e hir hatása alatt maradt félbe, hanem azért, mert elegendő hadierő hiján nem léphetett fel elég tekintélylyel a lázadók ellen. Horvátiék az egész délvidéket hatalmukba keritették. Palisnai János, ki magát az év elejétől Dalmát-Horvát-Szlavónországok bánjának nevezte, ostrommal foglalta el az ellenséges városokat; Szlavónia legerősebb helyei a pártütők kezei közé jutottak, s mig Horváti Pál püspök Palisnai Tamással, a perjel testvérével, február 22-ikén Nápolyba ment fegyveres segitségért, az itthon maradt vezérek a hármas országon kivül már a szörényi és mácsói bánságokban is megfészkelték magukat.

Zsigmond január első napjaiban Laczkfi István és Kanizsai János püspök kiséretében Kapronczáig hatolt.[2] Egy hónapot töltött a szlavóniai határszélen minden eredmény nélkül. Mikor hire jött, hogy Horváti János és a perjel nagy sereggel jönnek Zágráb ostromára, Losonczi László szörényi bánra bizta a tartomány védelmét, kinevezve őt Dalmát-Horvát- és Szlavónországok főkapitányává. Ő maga visszatért az ország belsejébe. Az eredmény hiányát annak tulajdonitotta, hogy nélkülöznie kellett a királyi méltóság tekintélyét, s ez ujabb ok volt neki s párthiveinek a királyválasztás siettetésére.

Laczkfi István, a nádor, és Kanizsai János, a kit az üresedésbe jött esztergomi érsekség elnyerése kecsegtetett, a Kaplaiak, Ilsvai Leusták s a többi urak, kik felemeltetésüket várták az új uralomtól, tőlük telhetőleg támogatták az ifju trónjelöltet.

[1] A forrásokat részletesen idézi Márki Sándor, Mária királyné cz. művében. (M. Tört. Életrajzok, 1884.) és Huber, Die Gefangennehmung der Kginnen Elisabeth u. Maria v. Ungarn und die Kämpfe Kg. Sigismunds gegen die neapolitanische Partei. Archiv für Öst. Geschichte, LXVI.

[2] Fejér, Cod. Dipl. X/I. 379.

Zsigmond márczius elején már közeli megkoronáztatását helyezi kilátásba.[1] A hónap végén Zsigmond hivei Székesfejérváron országgyülést tartottak és az őrgróffal szövetségre lépve, valóságos szerződés-levélben állapitották meg azokat a feltételeket, melyek alatt őt királyukká választani hajlandók.

E választási feltételek pontjai következők voltak: Az ország rendeit régi szabadságaikban megőrzi. Az országos tanácsba külföldieket nem vesz fel, csak magyarországi főpapokat és főurakat, s azok utódait. Egyházi méltóságokra is csupán belföldieket fog kinevezni vagy kinevezésre a pápának ajánlani. A rendek iránt eddig netalán táplált haragját kiirtja szivéből, s kegyelmet ad mindazoknak, a kik neki s a királynéknak hűséget esküsznek. Minden eddig tett adományait megsemmisiti. A szövetség tagjai közül senkit el nem hagy, kivéve azt, akit a szövetkezők maguk közül kizárnak, s valamennyiöket védelmezni fogja.

Zsigmond elfogadta a feltételeket, azzal a záradékkal együtt, hogy a szövetség tagjai, a nélkül, hogy ez által hűtlenség bünébe esnének, minden lehető módon kényszerithetik őt azok megtartására. Mire az egybegyült rendek az őrgrófot Magyarország királyává választották. A koronázás kérdése körül némi nehézség merült fel. Az esztergomi érseki szék üresedésben állott (Demeter bibornok 1387 elején költözött ki az élők sorából), Lajos kalocsai érsek, Kis-Károly egyik főpárthive, távol tartotta magát a gyüléstől, s nem jött el Alsáni Bálint sem, a pécsi bíbornok-püspök, kinek a délvidéki lázadók ellen székvárosát kellett oltalmazni. A legidősb főpapra, Benedek veszprémi püspökre, háramlott tehát a tiszt, hogy az uj királyt márczius 31-én, virágvasárnap, fölkenje és a szent koronával Magyarország törvényes királyává koronázza.[2]

Az országnak tehát két királya volt: Mária, Nagy-Lajos vér szerinti örököse, és férje Zsigmond, ki ép oly választás és koronázás jogán viselte e méltóságot, mint Mária, nem ellenében, hanem segitségére emeltetve fel a királyi trónra. Hasonló eset még eddig nem fordult elő a nemzet történetében, s a kik ezt a helyzetet megteremtették, nem tehették a nélkül, hogy ne gondoltak volna a nehézségekre, melyekkel a társuralkodók kölcsönös jogkörének megszabása fog járni. De e fontos kérdésnél még fontosabb volt a királynő kiszabaditása, melylyel annál inkább kellett sietniök, minél nagyobb arányokat öltött a délvidéki lázadás terjedése.

Nápolyba Horváti Pál püspök Kis-Károly szomoru sorsának hirével egyidejüleg vitte meg a tudósitást a királynők elfogatásáról s a sikerekről, melyeket a nápolyi királyi ház párthivei a délvidéken elértek.

Kis-Károly özvegye ünnepélyes alakban jelentette be kiskoru fiának, Lászlónak igényeit a magyar trónra, mely atyjának életébe került. 1387 április 19-éről, a nápolyi Castel dell' Ovo falai közül keltek László nápolyi

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/I. 325.

[2] Diplomacziai Emlékek az Anjoukorból. III. 620. V. ö. Fejér, i. h. 454.

király levelei, melyekben atyja halálával együtt királyi méltósággal történt felruházását közhirré tette.[1] László csak 13 éves volt, de háta mögött szenvedélyes anyja állott kormányzó gyanánt, a kinek boszuvágya az eddigi véres események által még nem volt kielégitve, s a szivósság, melylyel Kis-Károly egykori párthivei a küzdelmet folytatták, reményt nyujtott a fiunak szerencsétlen atyja örökségének elfoglalására.

A forradalom vezérei itthon már előbb kitüzték nápolyi László zászlaját. Azon a héten, melyen Zsigmondot megkoronázták, Horváti János és

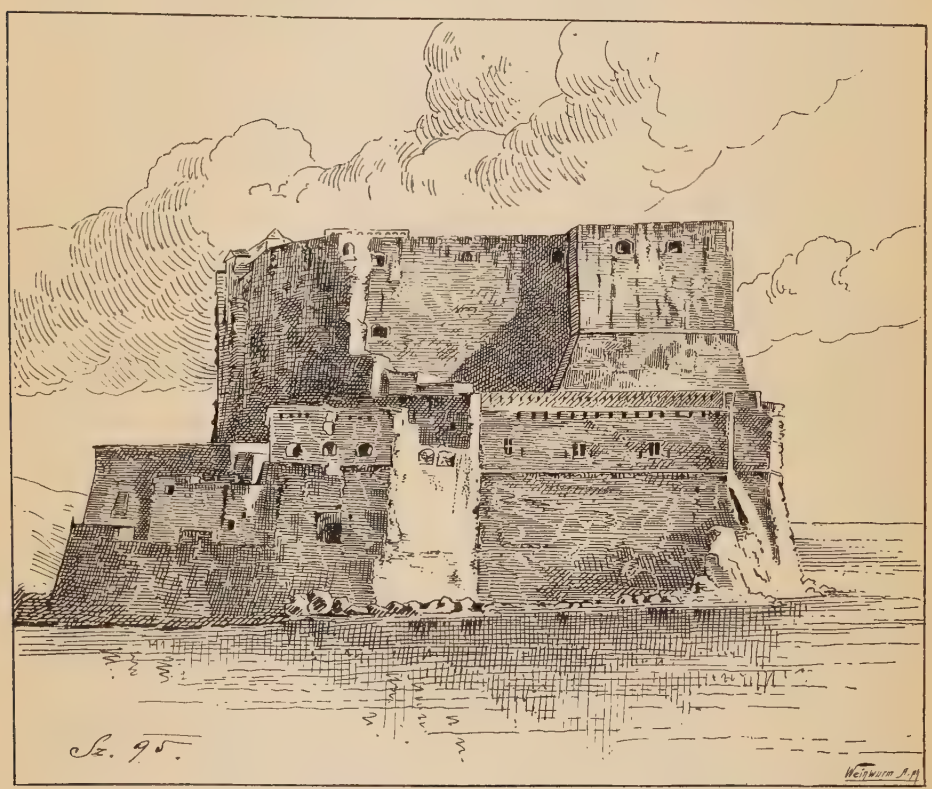

A Castel dell' Ovo Nápolyban.
(Rajzolta Székely Árpád.)

Palisnai e zászló alatt megrohanták Pécset, a várost felégették, a várat ostrom alá vették s a püspökség és a szomszédos nemesség birtokait tüzzel-vassal pusztitották.[2]

Zsigmond a koronázás után visszament Budára s április 4-én kiáltványt intézett a dalmát és horvát rendekhez, hüségre intve őket addig is,

[1] Anjouk. Dipl. Emlékek. III. 627.

[2] Siklósi Miklóst, Nyiri Mihályt és Benedeket és Csányi Jánost, kik a pusztitásban részt vettek, Zsigmond már április 13 és 14-én jószágaik elkobzásával bünteti. Orsz. levéltár, Dipl. 7243. és 7309. Gr. Károlyi cs. Oklevéltára. I. 422.

a mig a lázadók ellen teljes erejével felléphet.[1] Hogy ezt mielőbb megtehesse, külső segitségre volt szüksége, s ezt rokonain kivül első sorban annál a hatalmasságnál kereste, mely legközelebbről volt érdekelve a magyarországi események által. A nápolyi párt sikerei a külföldi hatalmak közül főleg a velenczei köztársaságra birtak jelentőséggel. A nápolyi és a magyar királyi koronák egyesitése nagy veszélylyel fenyegette a köztársaság uralmát az adriai tengeren, s végkép kiragadta volna kezéből Dalmáczia birtokát, melyet soha sem szünt meg jogos örökségének tekinteni. Ehhez járult, hogy több dalmát főur és város Genovától kért segitséget a lázadók ellen. A signoria nem látta szivesen régi vetélytársát a pártfogó

Novigrád.
(Rajzolta Székely Árpád.)

szerepében és sietett azt a maga részére lefoglalni. Mindenekelőtt oda törekedett, hogy Magyarországon vége szakadjon a fejetlenségnek.

Hogy Zsigmond megválasztatása aránylag oly rövid idő alatt volt kivihető, abban igen sok része volt Barbo Pantaleon velenczei követ diplomatiai ügyességének, a ki a turini békekötés megujitása végett 1386 dereka óta Budán időzött. Viszont Zsigmond is tudta, micsoda érdekek kötik Velenczét az ő uralma megszilárditásához, s a nápolyi párt ellen tőle várta a leghathatósabb segitséget. Husvét vasárnapján a királyi vár kertjében s két nappal később az udvari kápolnában a nádor, a pécsi bibornok-püspök és Kanizsai János jelenlétében hosszasan tanácskozott az ügyvivővel Mária királynő kiszabaditása érdekében, a signoria segitségét

[1] Fejér, Codex Dipl. X/I. 330.

kérve a tenger felől, mig ő a szárazföldről nyomul elő Novigrád kiostromlására. A két oldalról megindítandó operatiora főleg azért volt szükség, hogy Horvátiék ne szökhessenek az Adrián át Nápolyba a királynővel. A követ ezt be is látta, s épen azért, bárha küldetése eredetileg Mária királynőhöz szólt, s annak megujitására Zsigmonddal szemközt külön lépéseket kellett tennie, nem hallgatta el ama reményét, hogy a signoria Zsigmond kérését teljesiteni fogja. Mily jól volt informálva küldőinek szándéka felől, mutatja az, hogy még mielőtt Velenczében értesültek volna e tárgyalások felől, a doge körlevélben buzditotta a dalmát városokat a magyar koronához való hűségre.

A második kihallgatásnál Zsigmond értésére adta a követnek, hogy a hadjáratot pünkösd után két héttel meg fogja inditani.

A Velenczével folytatott tárgyalásokban Zsigmondot az a remény vezette, hogy a köztársaság segitségére nemcsak a királynő kiszabaditásában, hanem a lázadás teljes leverésénél is számithat.

Április 23-án Demeter császmai prépostot és Szántai Jánost küldte Velenczébe, bejelentetve általuk megkoronáztatását s megbizva őket, hogy a turini béke megerősitésén kivül a segitség ügyét is siettessék.[1]

A forradalom terjedése azonban nem engedte meg, hogy a tárgyalások sikerét bevárja. Horvátiék egy csapata Baranya vármegye elpusztitása után Horváti László, Dán fiai László és Mihály és Jánki László vezérlete alatt átcsapott Temes vármegyébe, Horváti János pedig a Szerémségben folytatta pusztitásait. Zsigmond a mácsói bánná kinevezett Garai Miklóst küldte ellenök, a ki Losonczi László és István bánokkal egyesülve, Horváti Lászlót Temesvár alatt megtámadta, csapatait szétverte és több főemberét elfogta.[2] Ezután Horváti János ellen vitte győztes hadait, s a lázadó vezért Cserevicznél megverte,[3] Ujlakot, melyet Horváti néhai Hédervári Kont Miklós nádor unokáitól elfoglalva tartott, ostrommal bevette s a vár falai közt rejtőző Laczkfi Imrét, András vajda fiát elfogva, több más fogolylyal és a nápolyi zászlóval együtt Zsigmondhoz küldte. Horváti János Pozsega várába vette magát, de Garai ide is követte s rövid, heves ostrom után meghódolásra kényszerité.

A pártvezér elfogatásával, úgy látszott, könnyü lesz a lázadásnak véget vetni. Horváti János Garai kezébe kerülve, maga és társai nevében megigérte, hogy a Zsigmondtól nyerendő kegyelem fejében leteszik a láza-

[1] Anjouk. Dipl. Emlékek, III. 619., 623., 627., 629—632.

[2] Ezek egyikének, Hosszubácsi Lászlónak javait Zsigmond 1389 január 15-én az Alsániaknak adományozta. M. Nemz. Múzeum ltára.

[3] A csatában részt vett Maróti János is, ki nemrég szabadult ki Horvátiék fogságából. Zsigmond 1495. évi adománylevele a müncheni kir. levéltárban; Fejérpataky László közlése, ki az általa szerkesztendő Zsigmondkori oklevéltárhoz az ország minden részéből, a hiteles helyekről, családi levéltárakból s több nevezetesebb külföldi levéltárból nagy fáradsággal összegyüjtött oklevél-másolatait lekötelező szivességgel bocsátotta e sorok irójának rendelkezésére.

dás zászlaját s visszaadják Mária szabadságát; tulajdon személye szolgált biztosítékul arra, hogy Palisnaiék meg fogják tartani ezt az igéretet. De a rókát könnyebb volt a kelepczébe csalni, mint abban megőrizni. Horváti kiszabaditására szerbek törtek be a mácsói bánság területére. Garai ellenük indult s Horváti őrizetét ez alatt az ifjabb Laczkfi Istvánra, a simontornyaira bizta, megfeledkezve a közeli viszonyról, melyben a Laczkfiak csak nemrég állottak a nápolyi párthoz. Laczkfi összejátszott a fogoly vezérrel és alkalmat nyujtott neki a szökésre; a cselszövényt elég ügyes volt elpalástolni, úgy hogy senki se keresse benne az árulót. Mire Garai visszatért, Horváti már bosnyák területen örvendett visszanyert szabadságának. A mácsói bán erre Cserevicz, Gyakovár és Kásvár elfoglalásában szerzett magának kárpótlást, s a várakban rejtőző lázadókat, Horváti Lászlót, György boszniai püspököt, Szeglaki Lászlót s többi társukat egymás után üzte ki a tartományból. A fészkeikből kivert pártütők, vezérük példáját követve, mindannyian Boszniába menekültek.[1]

Zsigmond a szökevények felett az országos tanácsban kimondatta a fej- és jószágvesztés büntetését, s javaikat a hozzá hü urak szolgálatainak jutalmazására használta fel. Egyébként is igyekezett felhasználni a rendelkezésére álló eszközöket, hogy tekintélyes jószágadományokkal erősitse meg őket hüségökben.[2] Május elején az északnyugati határszélre utazott, bizonyára, hogy unokaöcscsét, Józsa morva őrgrófot segélyadásra birja.

A külföldi diplomatia egyéb eszközeit is igénybe vette, s Orbán pápa kétségkivül az ő közbenjárására serkentette Velenczét Mária kiszabaditására és Zsigmond érdekeinek támogatására.[3] A pápa buzditására azonban már nem volt szükség. A köztársaság, melynek hajói, mint láttuk, már januárban megakadályozták a királynők átszállitását, Barbarigo János vezérlete alatt gályákat küldött Novigrád alá.

Palisnait, a ki egyedül tartotta magát a lázadás vezérei közül, a két tüz veszedelme fenyegette. A fogoly magyar urakat: Kórógyi Istvánt, Kanizsai Istvánt, Alsáni Lászlót és Miklóst a szlavóniai részekből Novigrádba akarta átvitetni, hogy minden erejét e hely védelmére fordithassa. Frangepán János az átvonuló csapatot utközben Losonczi István szörényi

[1] Garai hadjáratát a Horvátiak ellen Zsigmondnak 1406 augusztus 1-én kelt adománylevele (Hazai Okmt. VII. 432.) beszéli el legrészletesebben. V. ö. Fejér, X/I. 243. X/III. 342. X/IV. 295. és 660. Az egyes hézagokat a fentebb idézett okleveleken kivül az orsz. levéltár Dipl. 7298. és 7309. jelz. okleveleinek adatai töltik ki.

[2] Csak a legnevezetesebb adományokat emlitem meg. Laczkfi István nádor Komárom várát, melyet a már előbb Mária királynőnek adott 8000 frt fejében zálogban tartott, örök adományul kapta. Orsz. levéltár, Dipl. 7253. A Kanizsaiak a kapuvári uradalmat kapták. Hazai Okmtár, V. 165. Szécsi Miklós, a volt nádor, Dobra várát Vas vmegyében. Hg Batthyány cs. ltára Körmenden.

[3] Anjouk. Dipl. Eml. III. 632.

bán, Kaplai János és testvérei, a corbaviai grófok s más magyar és horvát urak segitségével megtámadta, és Palisnait Pocsitel várában, hova foglyaival együtt menekülni kényszerült, heves ostrom alá vette. A perjel Horváti János példáját követte: szabadon bocsátva a fogoly magyar urakat, fegyverszünetet kért és esküvel fogadta, hogy Máriát kiadja kezei közül. Frangepán erre szabad utat engedett neki, de a hütlen párt-vezér megszegte szavát s Novigrádba érkezve, a várat védelmi állapotba helyezé. Frangepán nyomon követte s a velenczei flottával egyetértőleg szárazon és vizen megindította Novigrád ostromát. Palisnai a velenczeiekkel kezdett alkudozni és szabad elvonulás feltétele mellett, melyért a velenczei tengernagynak kellett kezességet vállalni, feladta a várat.

A Frangepánok várkastélya Zenggben.
(Rajzolta Székely Árpád.)

1387 június 4-én nyilt meg Mária börtönének ajtaja. A királynő Velencze hajóival még aznap elhagyta szenvedéseinek, anyja szörnyü halálának szinhelyét, s a tengeröblön átkelve, a Canale partján, Lukanáczban szállott meg. Innen értesitette a dalmát városokat kiszabaditása felől. A következő nap már Nonában volt, honnan 10 napi pihenő után június 16-án Zenggbe, a Frangepánok várkastélyába érkezett. Utját igazi diadalmenetté tette Frangepán és társai figyelme, Velencze lovagiassága és a dalmát parti lakosság őszinte öröme. A velenczei köztársaság hat tagból álló küldöttséget küldött üdvözlésére. VI. Orbán pápa Luccából június 14-én Zsigmondhoz intézett apostoli levélben fejezte ki szerencsekivánatait a királynő kisza-

badulásához és külön levélben köszönte meg Velenczének ez ügyben tett szolgálatait.[1]

Zsigmond Budán értesült ez örvendetes esemény felől, melynek hirét Frangepán követe, Vukovics Szankó vitte meg neki.[2] Azonnal megindult csapataival a déli részek felé. Utja nem volt elég gyors, mint a hogy az örömhir hatása alatt várni lehetett volna; de közte és a királynő között ellenséges terület feküdt, melyen fegyveres erővel kell magát keresztül küzdenie; időt kellett tehát nyernie, hogy hozzá csatlakozó hiveinek banderiumaival növelje erejét. Jövetele hirére Mária is elbucsuzott velenczei kisérőitől, meleg hangu levélben köszönve meg a köztársaság védelmét; július 1-én megindult Zenggből s Frangepán kiséretében szerencsésen eljutott Zágrábig. Itt történt meg, július 4-én, a találkozás Zsigmond és Mária között. Nagy-Lajos leánya egy évi távollét után — 1386 nyarának elején, a győri egyezség után váltak el egymástól — mint koronás uralkodótársát látta viszont azt az ifjut, kit nem kölcsönös vonzalom, hanem a külső viszonyok kényszeritő hatalma tett férjévé.

Zsigmondnak július havában egész erejét arra kellett forditani, hogy hatalmába keritse a szlavóniai várakat, melyek eltávozása esetén a lázadás megannyi tüzhelyévé válhatnak. Frangepán segitségével a Zágráb szomszédságában emelkedő Medveváron kezdte meg erejének próbáját. Majd Csáktornyát foglalta el, kiszabaditva a még mindig fogságban sinylődő Treutel Jánost. A szlavóniai tartomány visszahóditása az egész hónapot igénybe vette.

Augusztus elején az ivanicsi sziget erőssége, Gomnecz is Zsigmond kezére került. E vár bevételével Szlavónia pacificatiója jóformán be lőn fejezve és Zsigmond bőkezü adományokkal tüntette ki azokat, a kik e feladat teljesitésében segitségére voltak.[3]

A lázadás tüze egyidőre elaludt, a pártosok egy része a király hatalmába került, a fővezérek az ország határain kivül bujdostak. Elérkezett az idő az új közjogi helyzetnek, a király és királynő egymáshoz való viszonyának tisztázására. Turóczi János krónikájából azt olvassuk, hogy Mária királynő Székesfejérváron, az ország rendei gyülekezetében, — melynek idejét a krónikás az ő zavaros chronologiájával 1386 pünkösd ünnepére

[1] A Márki S. és Huber által i. m. felsorolt egykoru források adatait — főleg a kiszabaditásban résztvevők neveire vonatkozólag — a hg Esterházy cs. kismartoni levéltárának 1388 január 10., 1389 aug. 20. és 1390. aug. 14-én kelt oklevelei egészitik ki uj részletekkel. Szükségesnek látom ismételten megjegyezni, hogy ezeket is, a legtöbb alább idézendő levéltári adattal együtt, Fejérpataky László szivességének köszönhetem.

[2] Zsigmond a követet 1388 január 10-én Kerstina zágrábmegyei helység adományával jutalmazta. Hg Esterházy cs. ltára Kismartonban.

[3] Gomnecz bevételét augusztus 10-én és a következő napokon már mint megtörténtet emliti Zsigmond a Losoncziék seregében szolgáló Kiskezü Péter, továbbá Ruszkai Domokos és Kemecsi Miklós részére kiállitott adományleveleiben. Orsz. ltár, Dipl. 7298. Motesiczky cs. lt. a M. N. Múzeumban. V. ö. Fejér, Codex Dipl. X/I. 332. és X/IV. 660.

teszi — Zsigmondot ünnepélyesen elismerte Magyarország királyának s átengedte neki a teljes királyi hatalom gyakorlását.[1] Régebbi följegyzésből meritette-e ezt az adatát, nem tudjuk, de elbeszélése, közel száz évvel az esemény után, mutatja a felfogás általánosságát, hogy ily nagy fontosságu kérdésnek megoldása, minőre még nem volt eset történelmünkben, csakis ünnepélyes formában, az ország közjogi tényezőinek közreműködésével, mehetett végbe. Azonban, úgy látszik, nem igy történt.

Mária királynő.
(A runkelsteini vár egykoru falfestményéről.)

Máriában csak a születés és a név képviselte a törvényes királyságot; végre is gyönge, fejletlen gyermekleány volt, a kiben nincs meg a szükséges erő a kormány vezetésére. Uralma kezdettől fogva árnyékkirályság volt; nem szabad felednünk, hogy az igazi hatalmat trónraléptétől kezdve anyja tartotta kezében, s a kormánypálcza ez erős kézből is magától kiesett, midőn férfi lépett fel az Anjou-házból annak birtokáért. Maga a könnyüség, melylyel Kis-Károly a koronát elnyerte, mutatja, mily kevéssé volt Mária személyes joga a közfelfogásban meggyökerezve. A kik Mária mellett küzdöttek, a dynasticus jogokat védték személyében, de nem fogadhatták el őt alkalmasnak a királyság terhe és felelősségének viselésére. A dolgok menetében természetes megoldásnak látszott, hogy az anya helyét a férj foglalja el oldala mellett, s mig a korona fényében mindketten osztozkodnak, a teher egyedül az utóbbit illesse. Igy történt az Lengyelországban is, hol a törvényes trónutódul elismert Hedvigtől, mihelyt Ulászlót férjévé fogadta, a királyi hatalom minden rázkódás nélkül ennek birtokába ment át.

Ehhez nem kellett külön közjogi actus, sőt talán, a még mindig

[1] Schwandtner, I. 271. V. ö. Márki Sándor, i. m. 125–126.

bizonytalan helyzetre való tekintettel, szándékosan kivántak minden ünnepélyes szertartást mellőzni azok, kik az ország sorsát kezükben tartották. Mária és Zsigmond egész csendben megosztozkodhattak az uralmon úgy, hogy a legitimitás hivei társkirályoknak tekinthették őket. A közös uralkodás elve abban a tényben nyert leghatározottabb kifejezést, hogy a királynak és a királynőnek közös főkanczellárjuk volt, s Kanizsai Jánosban, a ki e tisztet viselte, megvolt a kellő tapintat, hogy a felségjogok gyakorlásánál az illetékességi összeütközéseknek elejét vegye. Az igazi király azonban Zsigmond maradt, s gondja volt reá, hogy e tényt kifejezésre juttassa ott, a hol azt az államhatalom egysége megkövetelte. Ezt mindjárt együttes uralkodásuk első hónapjaiban megmutatta. A turini békekötés Magyarország és Velencze között június havában megujittatott. A velenczei köztársaság június 12-én azzal az utasitással küldte követeit Zsigmondhoz, hogy a békeszerződés megerősitését úgy tőle, mint Máriától esküvel követeljék. Zsigmond ez ellen tiltakozott s kivánságára a signoria lemondott Mária megesketéséről. Zsigmond augusztus 23-án Császmán Demeter nyitrai püspök, Ilsvai Leusták főudvarmester, Bebek Detre s mások jelenlétében egymaga tette le a királyi esküt a békekötés megtartására.[1]

II. FEJEZET.

Bosznia és a délvidéki forradalom.

A királyi pár azzal a reménynyel hagyta el a délvidéket, hogy a lázadó vezérek kiüzésével sikerült visszaszerezni az országrész nyugalmát. Pedig a küzdelem még korántsem volt befejezve. A nápolyi párt titkos szálai az egész horvát-dalmát területet behálózták, s a forradalmi szellem sokkal mélyebb gyökeret vert e nyugtalan, forró vérü nép által lakott földben, hogysem egy csapással ki lehetett volna azt a talajból irtani. S a Boszniába menekült vezérek nemcsak biztos menedéket találtak ez ország hegyei között, de a legalkalmasabb talajt is cselszövényeik folytatására.

Boszniában még mindig Tvartkó volt az ur, a délszlávok történelmének e hatalmas alakja, a ki a magyar király hűbéreséből, az egyszerü bosnya bánból országának független királyává tudta magát felküzdeni. Bosznia első királyának az volt a terve, hogy országa köré csoportositja a szomszéd államokat, s egy új délszláv császárságot teremt a Balkánfélszigeten, a bolgár czárok, s Dusán birodalmának hasonmását. Lépésről lépésre közeledett czéljához. Jelentékeny területet foglalt el Szerbiából,

[1] Anjouk. Dipl. Eml. III. 647.

melynek királyi czimét viselte czimei között s hatalmát lassankint a tengerpartig kiterjesztette.

A Nagy-Lajos halálát követő zavarok kedvező alkalmat adtak neki Cattaro megszerzésére; de ezzel nem elégedett meg. Lassan, számitással készité elő haderejét a nyilt lázadásra s addig is minden eszközzel segitette Horvátiék forradalmának terjedését a délvidéken, mely reményt nyujtott neki arra, hogy uralmát Horvátországra és a dalmát tengerpartra is kiterjeszti. Nagyravágyó terveinek leplezésére nem volt többé szükség, midőn a lázadás vezérei országába menekültek s tőle várták a segélyt actiójuk folytatására.

A nápolyi párt szövetkezése Tvartkóval a horvát-bosnyák határ több várát nyitotta meg a bosnya király előtt, és fontos hadviselési központot biztositott számára Vránában, melyet Palisnai János Novigrád feladása után igyekezett teljes védelmi állapotba helyezni. Igen fontos vivmány volt Clissa megnyerése is, mely a Boszniából Spalato felé vezető ut kulcsát képezte.[1]

Augusztus 2-án megjelent az első bosnya sereg és Dalmáczia alsó részének főhelyét, Spalatot ostrom alá vette. A spalatoiak még az ostrom megkezdése előtt külön követ utján kérték a bosnya királyt, tartsa tiszteletben szabadságaikat, s igérték, hogy a mennyire a magyar szent korona iránt tartozó hűségükkel összefér, készek őt pártfogójukul elismerni. De az ostromló sereg ellen keményen védték falaikat s egyidejüleg a magyar királyi párhoz is folyamodtak segitségért. Zsigmond a bosnyák király fellépéséről értesülve, Losonczi László bán testvérét, Albertet vránai perjellé nevezte ki s azzal a megbizással küdte le, hogy Vrána elfoglalásával állja utját a bosnyák hadak bejövetelének. Mig a Szlavóniához közelebb eső részeken Frangepán János igyekezett Zsigmond érdekeit megóvni, Losonczi Albert a corbaviai grófok társaságában már október elején megkezdte Vrána ostromát. November 8-án Horváti János vezérlete alatt bosnyák csapatok érkeztek Palisnai segitségére. Az uj perjel kénytelen volt felhagyni az ostrommal s Nonába ment hadaival téli szállásra. Az ostromlottak és a felszabaditók most egyesülten elpusztitották Zára környékét s magát Nonát is ostrom alá vették, Ostrovicát pedig, honnan Zárát és Nonát egyaránt sakkban tarthatták, deczember 17-én hatalmukba keriték. A dalmát városokat rémület szállta meg a bosnyákok e gyors sikerére; Trau karácsony ünnepén Zsigmondhoz is, Tvartkóhoz is követség küldését határozta el, hogy az elsőtől segitséget, a másodiktól kegyelmet kérjen. De már a következő napokban véres összeütközésre került a dolog a magyar és bosnyák pártok között, mely ez utóbbi győzelmével végződött. Trau lőn tehát az első dalmát város, melyet a bosnyákok fellépése eltántoritott a magyar korona hüségétől. A többiek nagyobb kitartást tanusitottak. Zára,

[1] Clissa július 22-én hódolt meg Tvartkónak.

Sebenico, Spalato 1388 január havában külön-külön követeket küldtek Zsigmondhoz, hogy figyelmeztessék a Bosznia felől fenyegető veszélyre, mely a leggyorsabb segitséget tette szükségessé.[1]

Zsigmond már őszszel (1387 szeptember 22-én) azt igérte a velenczei dogenak, hogy sze-

[1] V. ö. Huber, i. m. 522—526. és Klaić, Gesch. Bosniens. 219—226.

A székesegyház Trauban.
(Rajzolta Székely Árpád.)

mélyesen áll serege élére s október közepén Gyakováron lesz »a bosnyák bán s a többi lázadók vakmerőségének megfenyitésére«.[1] November végén és deczemberben pedig nagy tevékenységet fejtett ki, hogy a sereg megindításához szükséges pénzt összegyüjtse. Losonczi László bán, Laczkfi András, Czudar György és János, a váradi püspök, Kórógyi István jelentékeny összegeket kaptak a kincstárból hadak gyüjtésére;[2] s Losonczi bán január utolsó hetében tényleg el is ment seregével Szlavóniába.[3]

De Zsigmond maga nem váltotta be igéretét, akkor sem, midőn Horváti János, Szeglaki László, Hédervári Kont István, Korpádi János és Palisnai Beriszló, a volt perjel unokaöcscse, az eddigi sikerektől vérszemet kapva, 1388 nagybőjtjén[4] átkeltek a Száván s Szerém és Valkó vármegyékben meglobogtatták a nápolyi király zászlait. Zsigmond az alvidék hü főurait, Kórógyi Istvánt, Laczkfi Györgyöt s az Alsániakat szólitotta fel a fenyegetett részek védelmére. Ezek a Garai Miklós által küldött segélycsapatokkal egyesülve, a basaközi járásban megütköztek a pártosokkal és szétverték bosnyák és rácz csapataikat. Horváti János futással mentette meg életét, a többiek Kórógyiék kezébe kerültek, a kik bilincsekbe verve egyenesen Budára vitték fel őket. Zsigmond törvényt tartott a pártosok felett, s kimondatta felettük a fej- és jószágvesztés büntetését. Korpádi Jánost lófarkához kötözve végig hurczolták a város utczáin, lefejezték, felnégyelték s holttestének darabjait »mint bőzhödt dögöt« a város falain kivetették. Hasonló sors érte a többieket is.[5]

Ez a kegyetlenség az itélet végrehajtásában jellemzi a hangulatot, mely a nápolyi párt vezetői iránt a királyi udvarban uralkodott, de nem talált visszhangra a közvéleményben s majdnem végzetes következményeket vont maga után. Az országot kormányzó főurak sorában, tudjuk, igen sokan voltak, a kik kezdetben maguk is az ellenpárthoz tartoztak, rokoni összeköttetésben állottak a vezetőkkel, s nem egy közülök titokban talán még mindig rokonszenvezett azok czéljaival. Ez utóbbiak között volt, mint látni fogjuk, Laczkfi István, ki mint nádor az első szerepet játszotta Zsigmond udvarában. Zsigmond maga is valószinüleg elég okot

[1] Anjouk. Dipl. Eml. III. 666. Hubernek (i. m. 523.) igaza van, midőn e levél keltét 1387-re teszi; annál feltünőbb, hogy a benne foglalt adatot az 1388-iki ősz eseményeinek elbeszélésénél ismét felhasználja.

[2] A két Czudarnak 2000—2000, Laczkfi Andrásnak 2500, Kórógyinak 4000, Losonczinak 2334 frtot utalványoz Zsigmond a Perényi Péternél levő heted-adóból. Gr. Zichy cs. Okmt. IV. 341—343.

[3] 1388 január 20-iki perhalasztó levél a Kállay cs. ltárában.

[4] Nem pedig 1387 őszén, mint Huber (i. m. 523.) állitja. V. ö. Fejér, Codex Dipl. X/I. 414.

[5] Korpádi társai közül csak Szeglakiról mondja Mária egyik oklevele, (1390 szept. 25. M. Nemz. Múzeum ltára), hogy kivégezték; a többiekről csak annyi mondatik, hogy elvették megérdemelt büntetésüket. Fejér, Codex Dipl. X/I. 414. X/IV. 668. és Hazai Okmt. VII. 430. V. ö. Huber, i m. 523.

szolgáltatott arra fiatal korának könnyelmüségével, hogy ne legyenek vele megelégedve. Hiszen, mióta megkoronázták, alig vett komolyan részt a kormányzás gondjaiban; neje megszabadítását úgyszólván távolról nézte s szlavóniai rövid hadjárata után többé semmi szándékot nem mutatott arra, hogy maga személyében álljon ki fenyegetett trónjának védelmére. Az uralkodás gondjait egyáltalában nem látszott komolyan venni, szórakozásokkal tölté idejét, mikben idegenek, Csehországból magával hozott, olasz, lengyel, német földről udvarába sereglett pártfogoltjai vették körül. Folytonos pénzzavarai sem voltak alkalmasak tekintélyének megszilárditására: Brandenburgot kénytelen volt unokaöcscseinek, Józsa és Prokóp morva őrgrófoknak elzálogosítani. Mindezek könnyen megértethetik velünk az elégületlenséget, melyet még azoknak is kellett érezniök vele szemközt, a kik legbuzgóbb hívei voltak királylyá választatásának. A titkos elégületlenség Korpádi és társai kivégeztetése után összeesküvést hozott létre Zsigmond ellen, melynek czélja egyenesen az volt, hogy a könnyelmü ifju a trónról eltávolittassék. Ha két különböző forrásu — de egykoru — krónika elbeszélésének hitelt adhatunk,[1] az összeesküvők Mária közremüködésére számitottak, a kinek bizonyára szintén volt elég oka fér-

Mária háza Körmöczbányán, a zólyomi kapunál.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

[1] Corner Hermann, Corpus scriptorum medii aevi, 1155. és a Cardauns által közölt krónika, Zeitschr. für ältere deutsche Geschichte, XVI. 340. V. ö. Márki Sándor, i. m. 132—134.

jével szemközt az elégületlenségre. Mária nem hajlott a veszedelmes játékra, sőt azt mondják, ő maga volt az, a ki Zsigmondot a készülő veszélyre figyelmeztette. Az összeesküvés talán épen a korai felfedeztetés miatt nem jutott el a kitörésig, s az elégületlen főurak most már a királynőre is kiterjesztve haragjukat, oda hagyták a királyi udvart, haza tértek biztos tűzhelyeikhez. Zsigmond nem mert nyiltan fellépni az összeesküvés tagjai ellen, jobbnak látta a békés kiegyezés utját. A kipróbált hűségü Kanizsai János, 1387 vége óta már esztergomi érsek, vállalta magára a békitő szerepét, fölkereste a főurakat egyenként váraikban, s bölcs tapintatának sikerült a kedélyeket lecsillapitni.[1]

Hihetőleg ez az eset vezette Zsigmondot arra a gondolatra, hogy külföldi összeköttetései utján igyekezzék uralmát az országban megszilárditani. Rokonaival, Venczel királylyal és Józsa morva őrgróffal védő és támadó szövetséget kötött, melyben megigérik, hogy egymást minden külső és belső ellenség ellen védelmezni fogják,[2] s békealkudozásokat kezdett Vilmos és Albert osztrák herczegekkel is, a kikkel a jó viszonyt az ország lakosai által osztrák kereskedőkön elkövetett méltatlanságok zavarták meg.[3] A Luxemburgokkal kötött szövetségért azonban le kellett mondani testvéröcscse, János görliczi herczeg javára a cseh koronára táplált jogairól, jobban mondva Venczelre bizni a szabad választást közte és János között.[4] Az osztrák herczegekkel pedig csak 1389 október 24-én tudott hosszu tárgyalások után kiegyezni s 1390 június 2-án kötötte meg Alberttel és Józsa őrgróffal a védelmi szövetséget.[5]

Az összeesküvést követő bizonytalan helyzetnek tulajdoníthatjuk, hogy az egész 1388. évben sem a király, sem az ország rendei részéről semmi sem történt a dalmát országrész védelme érdekében. Zsigmond a nyár folyamán többször is hirdette, hogy táborba száll a lázadók ellen.[6] Szándékát most sem valósította meg. Dalmáczia urai és városai maguk voltak kénytelenek védelmükről gondoskodniok. Spalato a sűrűn ismétlődő ostrom által kimerült, s miután hasztalan fordult ismételten Zsigmondhoz segitségért, a tartomány nagyjait szövetkezésre szólítá fel. Október 6-án a spalatoi Szent-Katalin-templomban Nelipics scardonai várnagy, a Brebiriek követei, valamint Spalato és Sebenico városok meghatalmazottjai esküvel fogadták, hogy egymást a bosnyák király ellen megvédik s országukat a magyar korona hűségén meg fogják őrizni. De ez nem akadályozhatta meg Tvartkót

[1] Kanizsai e szerepéről Zsigmond május 7. és Mária nov. 25. oklevelei emlékeznek meg, melyben Gelse, Lak és Sziget adományozásával jutalmazzák meg ebbeli szolgálatait. Fejér, Codex Dipl. X/I. 402. és 420. Ez okleveles adatok elkerülték történetiróink figyelmét, pedig épen ezek ütik reá a fentebb idézett krónikák elbeszélésére a hitelesség bélyegét.

[2] Prága, 1388 április 17. Fejér, Codex Dipl. X/I. 439.

[3] Eredeti oklevelek Bécs város levéltárában. V. ö. Fejér, X/I. 431. és 433.

[4] Sempte, 1388 június 3. Fejér, X/I. 435. és X/VIII. 243.

[5] U. o. X/VIII. 296., 303.

[6] Június 30. Bécs város ltára, és aug. 7. Gr. Zichy cs. Okmt. IV. 365.

abban, hogy tovább ne folytassa a tartomány s annak főbb erősségei, Clissa, Vrána, Ostrovica nyugtalanítását. A bosnya király Knin birtokában az egész horvát terület urának tudva magát, Hranics Vlaskót nevezte ki Horvátország kormányzójává, s november havában Vukcsics Hervoja vajda és testvére Vuk utján meghódolásra szólítá fel a dalmát városokat.

Most már Zsigmondnak is kellett valamit tenni a korona tekintélye érdekében. Losonczi László szlavón bán 1388 karácsonyán mint Dalmáczia és Horvátország kormányzója és a királyi sereg főkapitánya vonult be Zárába. Hat hétig időzött itt, segédcsapatokat várva a vidékről serege erősitésére, melynek nagysága egyáltalán nem állott arányban a reá váró feladat nehézségével. A magyar haderő készületlensége Horvátit ujabb betörésre készté Szlavóniába, minek hirére Losonczi Albert vránai perjel is táborba szállott.[1] Losonczi László bán február 8-án hagyta el Zárát, a nélkül, hogy ottani tartózkodását bármi siker koronázta volna. Márczius elején Hranics már egész követelőleg szólitotta fel a városokat a hódolásra. Spalato haladékot kért, hogy megtudhassa, számithat-e magyar segítségre? Tvartkó megadta azt egész június 15-éig, sőt midőn ez a határidő is elmult, abba is beleegyezett, hogy Spalato az összes dalmát városok között legutolsónak tűzze ki a bosnyák király zászlaját.[2]

Nem Zsigmond érdemén mult, hogy ez még az 1389. év folyamán meg nem történt. Kelet felől nyugtalanító hirek érkeztek a törökök közeledése felől. A török uralom lassu terjeszkedése Tvartkó császárságí álmait megsemmisítéssel fenyegeté, s a bosnya királynak egyelőre le kellett mondania Dalmáczia meghódításáról, hogy annál nagyobb erővel gondolhasson meglevő országának védelmére. Magyarországra a veszély még nem volt imminens, de oly kicsiny sem, hogy egyszerüen szemet lehetett volna hunynia előtte. A védelmet az uj ellenséggel szemben megnehezítette az a körülmény, hogy Szerbia, melynek a magyar korona hűbéri kapcsában e védelem első bástyájául kellett volna szolgálni, ujabban ismét e kapocs lazitásán munkálkodott. Lázár a szerb fejedelem, Tvartkóval jó barátságban, szintén a nápolyi párt titkos támaszai közé tartozott, s mig a bosnyák király Dalmácziában terjeszkedett, a szerb csapatok a Szerémség és a mácsói bánság területét nyugtalanitották betöréseikkel. Zsigmond 1389 elején haddal készült Lázár megfékezésére. A háborut csak Garai Miklós fellépésének sikerült elodázni. A mácsói bán, ki a despota leányát vette nőül, személyesen ment Szerbiába, hogy Lázárt és ennek másik vejét Vuk vajdát a hűbéri viszony tiszteletben tartására intse.[3]

[1] Zsigmond február 24-én a Nagymihályiakat a perjeihez való csatlakozásra szólitja fel. Gr. Sztáray cs. Oklt. I. 485.

[2] Klaić és Huber i. m.

[3] Zsigmond 1389 június 7-én értesiti Vuk vajdát Garai követségéről. Gelcich-Thallóczy, Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. 113. V. ö. Hazai Okmt. VII. 436. és Fejér, Codex Dipl. X/IV. 665.

A kibékülés annál könnyebben ment, mert Murád szultán nagy sereggel közeledett Szerbia ellen. Tvartkó jelentékeny sereget küldött szomszédjának segitségére; a bosnyák sereg főemberei között ott volt Horváti János is. Az összeütközés a Rigómezőn 1389 június 15-én történt meg és a törökök győzelmével végződött. Murád szultán a csatamezőn lelte halálát, de katonái szétverték a szerb és bosnyák sereget; elesett Lázár fejedelem is, és holttestét magyar területen, a ravaniczai kolostorban temették el menekülő katonái.

A törökök e nagy diadala csak azonban rövid időre bénitotta meg Tvartkó tevékenységét. Losonczi László bán 1389 júniusban visszafoglalta Clissát és őszszel Frangepánnal s a zárai és pagoi segédcsapatokkal egyesülve, Vránát ujból ostromolni kezdte. Palisnai november 22-én sebet kapott a vár

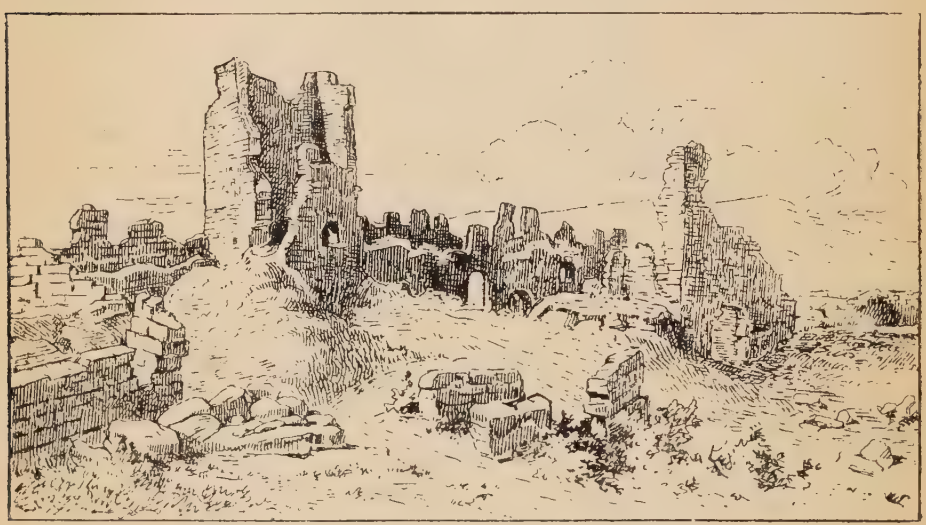

Vrána romjai.
(Rajzolta Székely Árpád.)

védelmében, s két nappal utóbb az ostromlottak egy heves összeütközésben több száz embert vesztettek. De a záraiak váratlan visszavonulása miatt félbe kellett szakitani az ostromot. Ez alatt Tvartkó is összeszedte magát, s csapatai karácsony napján vissza foglalták a clissai erődöt. S a bosnyák király következetes politikája végre is megtermé gyümölcsét. A dalmát városok elveszték bizalmukat a Magyarországtól várható segitség iránt s mindinkább megbarátkoztak azzal a gondolattal, hogy meghódolnak Tvartkó hatalma előtt. A velenczei köztársaság már 1390 tavaszán látta, hogy Dalmáczia veszve van Zsigmondra nézve és kisérletet tett, hogy a maga fenhatósága alá hajtsa a városokat. Ezek azonban úgy gondolkodtak, hogy a velenczei pártfogás még kevésbbé képes őket Tvartkó zaklatásaitól megoltalmazni. Májusban megjelentek Spalato követei Szutiszkóban, hol Tvartkó udvarát

tartá, s bejelenték, hogy városuk kész a bosnya király uralmát elismerni. A példát követte Sebenico s Alsó-Dalmáczia 3 legnagyobb szigete: Brazza, Lesina és Curzola, s végül némi halogatás után Trau, mely előbbi bosnyák párti voltát elfeledve, ujabban ismét a magyar korona hűségéhez kezdett ragaszkodni. Tvartkó a behódolókat horvát és latin nyelven kiadott okleveleiben megerősitette régi kiváltságaik birtokában. Ezzel Dalmáczia meghóditása befejezettnek látszott, s Tvartkó büszkén iktatta neve után Horvátország és Dalmáczia királyi czimét.[1]

Zsigmond s a magyar kormány meglehetős hidegvérrel vett tudomást ez eseményekről. A király megelégedett azzal, hogy Bebek Detrét, az új szlavón bánt küldte Horvátországba. Bebek szeptemberben Knint ostromolta, de elegendő erő hijával levén, semmi eredményt sem tudott felmutatni.[2]

Csak Zára és környéke, a felső-dalmácziai tengerpart állott még ellent a bosnya király hatalmának. Tvartkó Velencze segitségéhez fordult Zára meghóditása érdekében, s épen ebbeli terveivel volt elfoglalva, midőn a halál (1391 márczius 23-án) véget vetett nagyravágyó terveinek. Nehány héttel előbb halt meg az egykori vránai perjel, Palisnai János. A nápolyi párt ez utóbbiban többet veszitett, mint Tvartkó halála által. A hatalmas bosnyák királynak nápolyi László pártjának védelme kezdetben csak ürügyül szolgált hatalmi törekvéseiben; később nem is leplezte szándékát és a horvát-dalmát területet, mit a nápolyi párt segitségével foglalt el, saját maga részére vette birtokba. Politikájának nagy mértékben kedvezett a pártosok trónjelöltjének kiskorusága, s a zilált helyzet, mely a nápolyi királyságban uralkodott. Az anyakirályné, Margit két izben is szándékozott átkelni az Adrián, hogy magyar területről közvetlen közelből intézze a párt ügyeit, de nem hagyhatta el országát, hol II. Lajos, az egykori veszedelmes vetélytárs Anjou Lajos fia, Nápolyból is kiszoritotta és kényszeritette, hogy Gaetába helyezze át udvarát. Tvartkó halálhirét bizonyos megkönnyebbüléssel vették a gaetai udvarban tudomásul és siettek László király jogainak érvényesitésével, mielőtt az uj királynak, Tvartkó fivérének, Dabisa Istvánnak ereje lenne előde politikáját folytatni. Nem akarván a bosnyák urakat elidegeniteni magától, 1391 július 17-én anyja és gyámja Acciajuoli Angelo florenczi érsek, San Lorenzo in Damaso bibornoka beleegyezésével megerősitette Hervoja vajdát és testvérét Vukot a horvát-dalmát báni méltóságban, melyet ezek már Tvartkó alatt viseltek, s a harmadik Vukcsics testvért, Dragisát, más bosnyák és horvát urakkal együtt, jószágadományokkal tüntette ki.[3] De az egész magyar korona területére Horváti Jánost tette meg helytartójává, tehát formaszerüleg is élére állitá annak a pártnak, melynek ő volt kezdettől fogva lelke és éltető ereje. Ügyes intézkedései ismét életet öntöttek a pártba s ujult remény-

[1] 1390 augusztus 1-én kelt oklevelében találkozunk először e czimmel. V. ö. Klaić i. m. 236—247.

[2] Huber i. m. 531.

[3] Anjouk Dipl. Eml. III. 696—703.

nyel, bizalommal tölték el a vezéreket annak sorsa iránt. Horváti Jánosnak, úgy látszik, sikerült megujítani a titkos összeköttetést az elszakadt párthivekkel, a kik most az első méltóságokat viselték Zsigmond udvarában. Hogy ez a titkos összeköttetés előbb is fennállott, azt láttuk Simontornyai István esetéből s az 1388-iki összeesküvésből. Az összekötő kapcsot ezuttal nem kisebb ember képezte, mint az ország nádora. Az idősebb Laczkfi István, Kis-Károly egykori párthive, bár az elsők között volt, a kik Zsigmondhoz csatlakoztak, szive mélyében nem viseltetett igazi hűséggel királya iránt. Okát nem tudjuk adni, miért fordult el attól, kinek trónra emeltetésében oly nagy része volt. Tény az, hogy László környezetében úgy voltak felőle informálva, mint a ki csak a kedvező alkalmat várja, hogy nyiltan elpártoljon Zsigmondtól. Ez nagy vivmány volt a nápolyi pártra, s arra a reményre jogositotta fel Horvátiékat, hogy a nádor példája nyomán az ország többi főurait is könnyü lesz László pártjára vonni. A zágrábi püspök utján egy névjegyzék került Nápolyba, melyben a két Laczkfi Istvánon kivül Kanizsai János érsek, a váczi és váradi püspökök, Losonczi László, Bebek Imre és Detre, Szécsi György, a volt nádor fia, Péter vajda fia Farkas, Zámbó Miklós tárnokmester és testvére Imre László király titkos párthiveiként voltak feltüntetve; úgy hogy László király október 7-én két megbizottat küldvén Magyarországba, levelében mindezeket az urakat Horváti Jánossal egy sorban szólitja fel, hogy velük ügyei érdekében tanácskozzanak.[1]

Csáktornyai Laczkfi István pecsétje.

Horvátiék jelentése nem felelt meg a valóságnak, s a László király által felsorolt urak aligha szolgáltak reá még akkor, hogy a notorius hütlennek és lázadónak nyilvánitott Horváti Jánossal, Erzsébet királyné gyilkosával egy sorba kerüljenek. De a helyzetet jellemzi, hogy a nyilt lázadás, mely öt év óta szitja a testvérharczot az országban és a királyné-gyilkosságtól sem rettent vissza, a törvényes király trónjának lépcsőjén remél magának hiveket találni, s tényleg abban a férfiuban találja legfőbb támaszát, a ki a legelső országos méltóságot viseli a király oldala mellett.

Nápolyi László 1392 elején már személyesen készült Dalmáczíában fellépni s szabad átmenetet kért Velenczétől hajói számára, melyek őt az Adrián keresztül Zenggbe fogják szállitani.[2] Miután az országában duló pártviszályok e tervének kivitelét most sem engedték meg, Horváti Jánost, mint helytartóját, s Hervoját, mint dalmát és horvát bánját ünnepélyes oklevélben hatalmazta fel, hogy nevében kegyelmet hirdessenek mindazoknak, a kik a »brandenburgi őrgróf« és neje pártját elhagyva, az ő törvényes

[1] Anjoukori Dipl. Eml. III. 694.

[2] Huber, i. h. 533.

uralma alá adják magukat. Ugyanily meghatalmazást küldött a nádornak is, ezzel kétségtelenné téve az összeköttetést, mely Laczkfi István és a nápolyi párt között fennállott.[1]

A magyar korona elnyerése körül kifejtett buzgalmában László király oly tettre is engedte magát hivei által elragadtatni, melyet csak a király ifjusága, anyjának Margit királynénak fékezhetetlen bosszuvágya s a pártos főurak végső elkeseredése tesznek némileg érthetővé. A gaetai udvar 1392 őszén Bajazid szultánhoz fordult segitségért Zsigmond ellen, s hogy biztositsa magának a szultán szövetségét, házasságot tervezett László király és Bajazid egyik leánya között, daczára annak, hogy az ifju király 1390 óta Chiaromonte Manfred, Modico grófja leányának Costanzának volt esküdt vőlegénye. Feltehető, hogy a szultán két kézzel kapott a kedvező ajánlaton, mely szabad utat nyit számára Magyarországba. Megindultak a titkos tárgyalások Gaeta és a szultán európai fővárosa, Drinápoly között. Laczkfi István a nádor tudott a tervről. De nem maradhatott az titokban László vetélytársa, II. Lajos király előtt, a kivel Zsigmond 1388 folyamán szorosabb összeköttetésben állott,[2] s tudott a dolog felől a velenczei köztársaság is, melynek hajói éber figyelemmel kisérték mindazt, a mi az Adrián történt. A signoria 1393 nyarán hidegen visszautasitotta Horvátiék közeledését, a kik szerették volna őt is megnyerni terveiknek. És Zsigmond udvarában két oldalról is kaphattak értesitést a dolgok állapota felől. Maga a nádor sem kerülhette ki a gyanut, hogy összeköttetésben áll a pártütőkkel. A nélkül, hogy közte és Zsigmond között nyilt szakitásra került volna a dolog, nem sokára megvált a nádori méltóságtól, mely Zsigmond eddigi hü udvarmesterére Ilsvai Leustákra ruháztatott át.

A nápolyi párt tervével nem csak Zsigmond érdekei voltak közelről érintve, de Dabisa bosnya királyéi is. Tvartkó utódának máris nagyon kellemetlenek voltak a forradalmi vezéreknek az ő országából kiinduló cselszövényei. Ép oly joggal tartotta magát Horvátország és Dalmáczia királyának, mint a mily jogon László igyekezett királyi jogait e tartományok felett érvényesiteni; s most a török szövetség terve országának legveszélyesebb ellenségét készült nyakára hozni. Méltán féltve Boszniát a szomszéd szerb fejedelemség sorsától, oly tettre szánta el magát, mely nagy fordulatot jelent a bosnyák politikában. Elhatározta, hogy szakit a nápolyi párttal, mely ily rútul készül fizetni a vendégszeretetért, lemond Horvátország és Dalmáczia különben is bizonytalan, ideig-óráig tartó birtokáról s visszatér a magyar korona hüségére.

A tárgyalások közte és Zsigmond között már 1392 végén megindultak. Zsigmond meghitt emberének, Nagymihályi Jánosnak küldetése

[1] Anjouk. Dipl. Eml. III. 717.
[2] Ragusai Oklt. 111.

Boszniába bizonyosan ez ügygyel állott összefüggésben.[1] Zsigmond 1393-ban nyár elején tekintélyes sereg kiséretében a horvát határra ment s Gyakováron[2] találkozott Dabisával. A bosnya király, ki már előbb fegyverrel foglalta el Palisnai örököseitől Vránát és Ostrovicát, a tartományokat Zsigmond kezébe szolgáltatta, és elismerte a király főuri jogait Bosznia felett, sőt abba is beleegyezett, hogy halála után a bosnya királyság Zsigmondra szálljon. A nevezetes szerződést Zára város jelenlevő követein kivül augusztus 23-án Hervoja is megerősitette, s a bosnyák főurak nagyobb része egymás után jelentette ki hozzájárulását.[3]

Horvátiék azonban nem nyugodtak bele ily könnyen a dolgok e fordulatába, mely utolsó menedéküktől fosztja meg őket. Királyukra, nápolyi Lászlóra mindaddig, a mig a maga országának sem tudott urává lenni, nem lehetett számitniok. Az Uszorában fekvő Dobor falai közé vették magukat, s a biztos menedékhelyből még egyszer megkisértették felszítni a lázadás tüzét a dalmát városokban, melyek már nagyon hozzá szoktak az úr nélküli állapothoz. Ez részben sikerült is; maga Spalato sem Dabisát, sem Zsigmondot nem volt hajlandó királyául elismerni s több község a bosnyák uralomnak adott előnyt a magyar felett. A gyors siker végre Dabisát is eltántoritotta. A lázadók már ismét a szlavón részeket nyugtalanitották betöréseikkel.

Zsigmond kis pecsétje.

Zsigmond kormánya a dolgok ily állásával szemben elhatározó lépésre szánta magát. Virágvasárnapra (ápril 12) gyülésbe hivta Budára az országos rendeket, elrendelte a nemesség fölkelését, rendkivüli hadi adót vettetett ki, minden két portára egy arany forintot s a vármegyékbe biztosokat küldött ki annak behajtására, a kik 15 nap alatt tartoztak a begyült pénzt Alsáni Bálint bibornok, az esztergomi érsek, Ilsvai Leusták nádor és előde Laczkfi István, ez idő szerint zagorjei főispán kezébe szolgáltatni.[4] Kettős feladat megoldása várt az ily módon szervezendő haderőre: a török ellen való védelem, mely, mint alább látni fogjuk, immár mind nagyobb mértékben vette az ország erejét igénybe, s a bosnyák felkelés végleges elnyomása. A török ellen az ország-

[1] Gr. Sztáray cs. Oklt. I. 518.
[2] Mint az események mutatják, július havában
[3] Huber és Klaić, i. m.
[4] Fejér, Codex Dilp. X/I. 256.

gyülés Kanizsai érseket és a nádort küldte az alvidékre.[1] Dalmát-, Horvát- és Szlavónországok bánjaivá pedig a két Garai testvért, Miklóst és Jánost nevezte ki, a kiket katonai erényeik s a rendelkezésükre álló anyagi eszközök leginkább tettek képesekké e részek nyugalmának helyreállítására.

A boszniai expeditio nagy jelentőségéről tanuskodik, hogy maga a pápa, IX. Bonifácz a neopactai érseket apostoli nuntiusul küldte Dalmáczia, Horvát- és Szlavónországok és Bosznia területére s keresztes hadjáratot hirdettetett Dalmáczia templomaiban a bosnyák patarenusok s mindazok ellen, kik az akkor még VII. Kelemen ellenpápa pártján levő nápolyi Lászlóval állanak összeköttetésben.[2]

Zsigmond az új bánokkal, a három Kanizsaival — János érsek májusban már otthon volt — a nyár elején bevonult Boszniába s egyenesen Dobor ostromára sietett. A két Horváti a túlnyomó erő elől futásnak eredt. A jóformán védetlenül maradt várat Zsigmond elfoglalta és felgyujtatta. Garai Miklós ez alatt tovább nyomult az ország belsejébe. Jövetelének hirére Dabisa elébe ment s békeért könyörgött. A bűnbánó bosnya királyt Garai Zsigmond táborába kisérte hol egész udvarával s országa nagyjaival megujitá hódolati nyilatkozatát.

Egyedül Vukcsics Vuk vajda, Hervoja testvére tartotta még magát Horvátországban. Garai Miklós a királyi sereggel azonnal elindult a bánsága alá tartozó részek elfoglalására s egymásután foglalta vissza a horvát és dalmát várakat. Knin bevételével a lázadás utolsó fészke is Zsigmond hatalmába került.[3]

A nápolyi párt hivei, a kik ez alkalommal kézre kerültek, kétségtelenül osztoztak a 6 év előtt Korpádit, Szeglakit, Hédervári Kont Istvánt ért kegyetlen sorsban; talán ekkor történtek azok a tömeges kivégzések, melyek a hagyományban Kont nevéhez füződve, oly mély árnyékot vetettek Zsigmond emlékére. De a fővezérek, Horváti János és Pál, ezuttal is szerencsésen kikerülték Zsigmond boszuját. A pártjukra mért végzetes csapás után nyomtalanul eltünnek a történelem lapjairól, mely annyi véres tettüket jegyezte fel az utókor számára.

[1] Zsigmond Budán, april 24-én kelt oklevele, az orsz. ltárban, Dipl. 7938.
[2] Monum. Vaticana. I/III. Bullae Bonifacii IX. P. M. I. 259.
[3] Huber, i. m. 538., hol a források részletesen fel vannak sorolva.

Bogumil sirokon látható lovasok.

III. FEJEZET.

Az első török háborúk.

A törökök megjelenése Európa keletén s gyors terjeszkedésük a Balkán-félszigeten komoly veszélyt rejtett magában hazánkra. Nagy-Lajos nem hiába igyekezett első fellépésük hirére az addiginál szorosabb kapcsolatba hozni a Balkán-félsziget fejedelemségeit a magyar birodalommal. De nem szentelte erre a czélra egész politikai tevékenységét; fel sem foghatta még a maga valójában a veszély nagyságát; s bár győzelmesen mérte össze fegyvereit az új ellenséggel, nem volt képes azt feltartóztatni hóditása tervszerü gyarapitásában. S a halála után beállott zavarok lehetetlenné tették, hogy utódai kellő figyelemmel kisérjék a Balkán eseményeit.

Murád szultán 30 éves uralkodása végén a Balkán-félsziget nagyobb része a töröket uralta A görög császár fogoly volt Konstantinápolyban, s csak mint a szultán adófizetője tarthatta meg ideig-óráig uralmát azon a kis területen, a mely egykori birodalmából megmaradt számára. Csak Murád közönyén mult, hogy már régen nem foglalta el Konstantinápolyt. E helyett egymásután terjeszté ki hatalmát a császári várostól északra fekvő kerületekre; Bolgárországot adófizetőjévé tette, s a rigómezei ütközetben, mely életébe került, véget vetett Szerbia állami függetlenségének.

Szerbia bukása közvetlen szomszédságunkba hozta a veszélyt. A Nemanjidák birodalma természetes védő bástyája lehetett volna Magyarországnak a védelmi harczban; most pedig, épen ellenkezőleg, a törökök előnyomulásánál kellett az előőrs szerepét vinnie. Lázárevics István, a csatamezőn elesett fejedelem fia, csak a teljes meghódolás árán léphetett atyja örökébe, s az évi adón kivül fegyveres erejével is kénytelen volt adózni a török fenhatóságnak. S midőn a rigómezei ütközetet követő hónapokban a török seregek először lépték át a Dunát, hogy hazánkban pusztitsanak, a szerb nemzet fiai ott harczoltak a török csapatok soraiban keresztény testvéreik, egykori hűbéruruknak, a magyar királynak alattvalói ellen.

Zsigmond sokkal kisebbnek érezte a délvidéki lázadás által megosztott erejét, hogysem közvetlen a törökök ellen vezetendő hadjáratra gondolhatott volna, de nem tűrhette nyugodtan a szerb fejedelem elszakadását. Még ez évi november havában jelentékeny sereggel Szerbiába nyomult. Vele voltak a Kanizsaiak, Kórógyi István, Perényi Miklós, Kuzsali Jakcs István, Sarui László temesi főispán s a kisebb nemesség közül Gyulaházi Péter, — nem rég még Horvátiék híve, — Zrednai Jakab, Kállai István, Nagymihályi

[3] Fejér, X/IV. 660.

János s mások.[1] A királyi sereg bevette Porecs és Csesztin várakat — az előbbi a Duna mentén, Galambócz és Orsova között fekszik, — s ez alatt Garai Miklós a mácsói bánságot védelmezte meg Horváti János ellen, a ki a szerb hadjáratot felhasználva, bosnyák csapataival hátulról akarta Zsigmondot megtámadni.

A rövid ideig tartó hadjáratot — Zsigmond deczember 1-jén már Temesváron időzött — fél év mulva követte a második, melyet a törökök újabb betörése s a mácsói bánság, Szerém, Krassó és a temesi kerület elpusztitása vont maga után. Zsigmond ezuttal nem ment maga, hanem Perényi Miklós szörényi bánt és a temesi főispánt küldte az alvidék védelmére; ezek a Dunán átkelve, Szerbia belsejébe nyomultak s Vitinicze vára alatt a törökök és szerbek egy csapatát megverték. A győzelem elég nagy lehetett, mert a vezérek az elfoglalt török zászlókat a királyi udvarba küldték diadaluk jeléül.[2] De hatása rövid ideig tartott, s 1390 végén ujabb sereg indult Szerbiába a törökök megfékezésére.[3]

A betörések nem szüneteltek, s 1492 elején Zsigmond Garai Miklóstól, ki a mácsói bánságot mostanig viselte, három várat a szerb határon magához váltott — a két Kőszeggel és Csesznek várával kárpótolva ezért, — hogy a szerbek felett nagyobb felügyeletet gyakorolhasson. Ez csak kiindulási pontja volt egy nagyobb hadi vállalatnak, melyhez rokonának, Józsa őrgrófnak s több külföldi főurnak segitségét is sikerült megnyernie. Zsigmond husvét után általános felkelést rendelt el a török ellen.[4] A királyi sereg május végén indult utnak. Zsigmond kiséretében voltak a magyar urakon kivül Bolkó, Oppeln és Strelitz herczege, és Vilmos, Cilly grófja, a ki azonban a háboru folyama alatt betegen visszafordult s hazamenvén, rövid idő mulva meghalt.[5] Bajazid nagy sereget küldött Zsigmond elé, mely a Duna jobb partján, Szendrőnél, Keve várával szemközt foglalt állást. A törökök nem voltak képesek a magyar sereg átkelését megakadályozni. Zsigmond egész Izdrilig nyomult elő seregével. Döntő csatára azonban nem került a sor; a törökök, úgy látszik, túlbecsülték Zsigmond hadi erejét s jobbnak látták ütközet nélkül visszavonulni. Zsigmond egész július végeig

[1] E neveket Zsigmond adománylevelei sorolják fel. Orsz. ltár, Dipl. 7530. 7533. 7535. Hg. Esterházy cs. kismartoni ltára. Kállay cs. lt. Fejér, Cod. Dipl. X/I. 515, és 525. Gr. Sztáray cs. oklt. I. 489—492. V. ö. Huber, i. m. 529.

[2] Zsigmond adománylevele Világos váráról Sarui László részére. Hg. Esterházy cs. kismartoni ltára. V. ö. Fejér, Codex Dipl. X/I. 610. és Huber, i. h.

[3] E harmadik szerb hadjárat emlékét csak a perhalasztási rendeletek őrizték meg, melyek a táborba szálló nemesek részére adattak ki. L. Fejér. X/I. 663. Gr. Sztáray cs. oklt. I. 500, s több kiadatlan oklevél a Kállay cs. ltban. Hogy a királyi sereg ez alkalommal is Szerbiába ment, azt Zsigmondnak Zeretvai Péter részére 1390 szeptember 23-án kelt perhalasztó rendeletéből tudjuk meg. M. Nemz. Múzeum ltára.

[4] 1392 május 13. oklevelében Vitéz Lászlót ez alól felmenti. M. Nemz. Múzeum levéltára.

[5] Fejér, X/II. 418.

maradt Szerbiában, ostrom alá vette a törökök által megszállva tartott Galambóczot, hol Perényi Péter sulyos sebet kapott, elfoglalt nehány kisebb erődöt, s Garai Miklósra bizta az elfoglalt részek őrizését.[1] Alig hagyta el azonban a magyar sereg az ellenséges területet, a lesben álló török csapatok ismételten betörtek a Szerémségbe s a mácsói bánságba. Perényi Péter Érsomlyónál egyik csapatukat megverte s egy zászlót elvett tőlük, egy másik csapat először Nagyolasz alatt, másodszor Nagyengnél Maróti Jánossal ütközött meg, a ki a vezért megsebesitette s testvérét fogságba hurczolta.[2]

Mindezek a kisebbszerü hadviselések semmi különös eredményt sem mutattak fel, s még csak a török rabló csapatok beütéseit sem voltak képesek megakadályozni. Annál kevésbé tartóztathatták fel Bajazidot hóditásai növelésében. 1393 nyarán Tirnovo, a bolgár czárok székvárosa török kézre jutott, s ezzel Bulgária meghóditása be lőn fejezve. A törökök most már Oláhországot és Moldovát fenyegették, s előre volt látható, hogy ez a két fejedelemség sem kerülheti el Szerbia sorsát. Zsigmond kormánya meggyőződött a felől, hogy itt gyors és elhatározó föllépésre van szükség; de a belviszályok által meggyöngitve, csak külföldi segitség esetén számithatott sikerre. Még mielőtt a Dabisával megindult alkudozások eredményre vezettek volna, Frangepán János azzal a felszólitással járult Velenczéhez, hogy lépjen szövetségbe Zsigmonddal a török ellen.[3] A király maga pedig személyesen kereste fel legközelebbi rokonait, házának tagjait, hogy részvétüket megnyerje a kereszténység ellensége ellen meginditandó nagy actióhoz. Znaimban, 1393 deczember 14-én, szövetséget kötött Józsa őrgróffal, továbbá Vilmos meisseni őrgróffal, ki Józsa testvérét birta nőül, és Albert osztrák herczeggel. 1394 vizkereszt napján Prágába érkezett és február 2-án Venczel királylyal is megujitá régebben fenálló szövetségét. Venczelnek azonban már ekkor megvoltak a maga bajai országa rendeivel, a kik halálosan meggyülölték uralmát, és Zsigmond a prágai időzés tulajdonképeni czélját szem előtt tevesztve, a saját örökségi igényei biztositására látszott felhasználni az alkalmat; alapos a gyanu, hogy az ő keze is benne volt a palotaforradalomban, mely ez évi május havában Venczelt megfosztotta szabadságától.

Bolgárország elfoglalása után a magyar király követei megjelentek Bajazid szultán udvarában és felszóliták őt, hagyjon fel további támadásaival a keresztény államok ellen. A szultán büszkén hivatkozott fegy-

[1] Zsigmond adománylevele Perényi részére Szőllősről. 1399 aug. 29. Br. Perényi cs. levéltára. Orsz. ltár, Dipl. 7799, 7805, 29446. Fejér. Cod. Dipl. X/I. 683. X/II. 64 és 418. X/III. 144. Hazai oklt. VII. 436. V. ö. Huber i. m. 436.

[2] Zsigmond adománylevelei Perényi részére i. h. Maróti János részére Orsz. ltár 7806. és müncheni áll. ltár. V. ö. Fejér, X/IV. 295.

[3] Mon. Slav. Merid. IV. 305.

Zsigmond első nagy pecsétje.

vereinek hatalmára, mint hóditásai legfőbb jogczimére, s a követek, kik Konstantinápolyt utba ejtve, meggyőződhettek a görög császár tehetetlenségéről, azzal a hirrel tértek vissza Budára, hogy Bajazid egész erejével készül Havasalföld meghóditására. Láttuk az erélyes intézkedéseket, miket az 1394. évi husvét hetében összegyült országgyülés tett az ország hadi erejének szervezésére. A törökök közeledésének hire korai volt, s a nádor és Kanizsai érsek vezérlete alatt leküldött sereg május végén már visszatért az alvidékről. De kétségtelen volt, hogy a két oláh fejedelemséget komoly veszély fenyegeti, melylyel Magyarországnak is teljes erejéből szembe kell szállania.

Moldova és Havasalföld sohasem voltak igazán hű alattvalói a magyar szent koronának; fejedelmeik most is nehány év előtt elpártoltak Zsigmond fenhatósága alól s Ulászló lengyel királylyal léptek szövetségre.[1] Zsigmond ezt ép oly kevéssé tudta megakadályozni, mint a hogy el kellett türnie trónralépte évében azt is, hogy a lengyel király Halicsot és Lodomériát, mint nejének atyai örökségét, elszakitsa a magyar birodalomtól.[2] Zsigmond kormánya gyengeségéről a legvilágosabb bizonyiték az a tény, hogy a magyar pártfogás alatt élő pásztornépek két fejedelemsége nem tartotta elég erősnek a magyar királyt az ő fejletlen állami életük megoltalmazására, s biztosabb védelmet vélt találni a lengyel korona fenhatóságában.

A törökök terjeszkedésével szemközt e kérdés tisztázásának az ideje is elérkezett. Zsigmond 1394 nyarán, Dobor bevétele után, személyesen kereste fel a lengyel királyi párt, s a sandeczi találkozáson (július 24) kétségkivül a moldvai és havasalföldi vajdák ügye is szóba került. Ugy látszik azonban, hogy minden eredmény nélkül; legalább nincsen semmi nyoma annak, hogy Ulászló és Hedvig forma szerint lemondtak volna a fejedelemségek felett igényelt főuri jogról. Ámde Bajazid nem sokáig váratott fenyegetésének beváltásával. 1394 őszén nagy sereggel, melyben Lázárevics István is jelen volt szerb csapataival, betört Havasalföldre, elfoglalta Kis-Nikápolyt és Mircse vajdát elüzte fejedelmi székéből. A vajda, a ki Zsigmonddal már ez év tavaszán is érintkezésben állott,[3] most egyenesen hozzá fordult segitségért. De Zsigmond előbb a lengyel főurasághoz ragaszkodó moldvai vajdával, Istvánnal akart leszámolni, a mi már azért is szükségesnek látszott előtte, hogy a havasalföldi hadjárat esetére ez oldalról biztositva érezze magát. Az ősz derekán megindult Budáról és Szegeden hosszabb ideig tartózkodva, itt várta be a főurak bandériumainak csatlakozását. Karácsony ünnepét Tordán töltė. Kanizsai István, a

[1] Huber, i. m. 541.

[2] U. ott 528.

[3] Zsigmond május 26-án Bethlen Gergelyt küldte hozzá követül, azzal, hogy utasitásait az erdélyi vajdától, Szécsényi Franktól fogja megkapni. Gr. Bethlen cs. levéltára.

székelyek ispánja előre ment bandériumával s a székelyek csapataival, folytonos csatázások között nyitva utat a király számára a tartomány erdőboritotta hegyein keresztül; megütközött István vajdával és megszalasztotta ennek csapatait.

Zsigmond más uton vonult be; kiséretében voltak az esztergomi érsek és Csáki Miklós temesi főispán, Kanizsai István elébe jött és csapataival fedezte a király utját a havasok szakadékaiból leselkedő oláhok nyilai elől. A magyar seregek akadály nélkül jutnak el Szucsaváig, a vajda székvárosáig. István vajda főemberei kiséretében megalázva ment a magyar király elé; kegyelmet kért, elismerte a magyar korona fenhatóságát, letette a hűségesküt s megigérte, hogy évi adóját pontosan meg fogja fizetni[1].

Zsigmond február 2-án még Nempch vára előtt keltezi oklevelét;[2] 14-én már Brassóban van s 18-án megjutalmazza e város polgárait a hadjáratban részvételükért.[3] Ide jött Mircse is, az elüzött havasalföldi vajda; hűséget esküdött Zsigmondnak s megigérte, hogy ha a király személyesen vezet hadat Havasalföldre, abban részt vesz, a király seregét ellátja elegendő élelmi szerrel, a sebesülteknek menedéket ad és mindent megtesz a hadjárat sikere érdekében.[4]

Alig két napi pihenés után a magyar seregek tényleg megindultak Havasalföldre, hogy Mircsét visszahelyezzék fejedelmi székébe. Zsigmond Losonczi Istvánt és Bebek Ferenczet már ápril elején előre küldte és Bethlen Gergelynek, udvari katonájának, megbizást adott, hogy csatlakozzék hozzájuk s a velük levő királyi zsoldosokat vegye szigoru vizsgálat alá.[5] A király május elején indult seregéhez, Budán hagyva Mária királynét, ki várandó állapotban volt. Zsigmond kiséretében voltak az esztergomi érsek, Garai Miklós bán, Kanizsai István, Perényi Péter; az alvidéken csatlakoztak hozzá Csáki Miklós és Maróti János. Az előre küldött magyar seregek már ekkor véres harczokat vívtak a törökökkel s a velük tartó oláhokkal; és Zsigmondnak is folytonos csatározásokkal kellett magának utat törnie a tartomány belsejéig.

A küzdelem központja az alsó Duna balpartján fekvő Kis-Nikápoly lőn, melynek várát a törökök vitézül védelmezték.

Mialatt a magyar seregek Kis-Nikápolyt ostromolták, váratlan gyászhir érkezett Budáról: Mária királyné, alig egy héttel Zsigmond távozása

[1] Adománylevelek a Kanizsaiak részére 1397 márcz. 4. a Hg. Esterházy cs. kismartoni ltban, és Fejérnél, Cod. dipl. X/II. 273. és 438. Perhalasztások, 1395 febr. 9. és 10. napjától, a Kállay cs. ltban. V. ö. Soproni okmt. I. 541. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 660.

[2] Orsz. ltár. Dipl. 29745. E keltezésből kitünik, hogy Huber helyesen tette e hadárat idejét 1395 január havára. I. m. 546.

[3] Adománylevél Csáki Miklós részére, február 14. Gr. Csáky cs. ltára. A brassóiak megjutalmazását l. Fejérnél, X/II. 294.

[4] Fejér, X/I. 270.

[5] 1395 ápril 6. Gr. Bethlen cs. ltára.

után, a budai hegyek között lovagolva leesett lováról s koraszülés áldozatává lőn.[1] Zsigmond nem hagyhatta oda a harcztért a háboru befejezte előtt; Kanizsai János érseket küldte tehát vissza az országba, hogy a királynő temetéséről gondoskodjék s a netalán beálló zavarokban a király érdekeit megvédje. Mária temetése országos nagy fénynyel és pompával ment végbe. Az utolsó magyar Anjou, kinek fejét a magyar korona ékité, Váradon, Szent-László lábainál talált örök nyugvóhelyet.[2]

Ez alatt a magyar fegyverek bevették Kis-Nikápolyt; az ostrom sok vérbe került, a mieink közül Kanizsai István és Maróti János sebeket is kaptak. Ezzel Mircse fejedelmi jogai s általuk a tartomány hűbéri viszonya biztositva látszottak. Zsigmond haladéktalanul viszszaindult. De nem számolt az oláhok állhatatlanságával és álnok megbizhatatlan természetével. Mircse vajda meg sem várta, a mig a király kivonul; a törököktől való

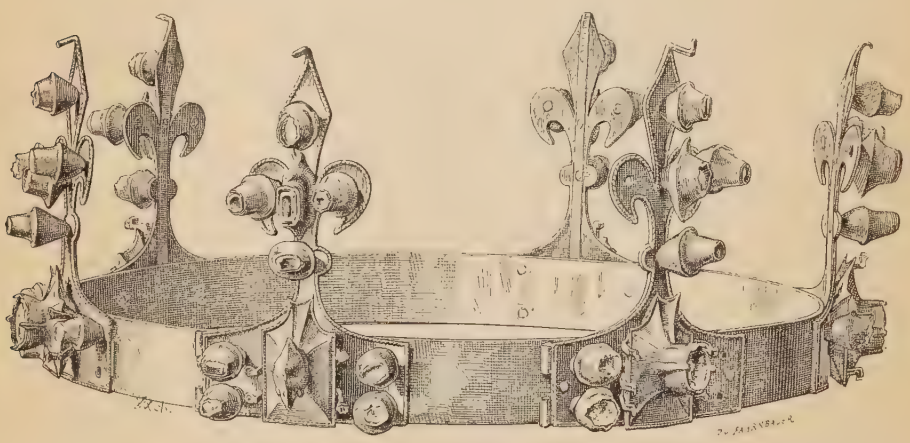

Mária királynő sirjában talált korona.
(A bécsi udvari múzeumban.)

félelmében s hogy ezek haragját kiengesztelje, elődei hagyományos politikáját követve, utána lesetett a hegyi utakon haladó magyar seregnek, s mint egykor Róbert Károly idejében, a magyar vitézek most is megismerkedhettek az oláhok fegyvereivel: a hegyszakadékokból, kősziklák mögül reájuk röpitett kövekkel és mérgezett hegyü nyilakkal.[3]

[1] Mária halála napját Dlugoss május 17-ére teszi; az eset részleteit a Cardaunsféle krónika beszéli el, i. h. 344. V. ö. Márki, Mária királyné. 148. Zsigmond már akkor Erdély déli határán járt, hova a hir csak több hét mulva juthatott el.

[2] Adománylevelek a Kanizsaiak részére. 1397 márczius 4., decz. 8. és 1401 február 17. a Hg. Esterházy cs. kis-martoni ltárában. V. ö. Fejér, Cod. Dipl. X/II. 438. és Soproni Oklt. I. 541.

[3] Zsigmond id. adománylevelei a Kanizsaiak, Perényi és a Garaiak részére. V. ö. Huber, i. m. 543.

Zsigmond visszavonulását Garai és Perényi fedezték. A megtorlásra nem volt idő. A királynak sietnie kellett országába, mert Mária halála hirére Hedvig magát hirdeté Magyarország jogos örökösének, és Ulászló nagy sereg élén készült az országba, hogy neje trónigényeinek érvényt szerezzen. Kanizsai János és a nádor a lengyel határra mentek csapataikkal, főleg hogy megakadályozzák a lengyelekhez szító felvidéki nemesség nyilt felkelését Hedvig mellett.[1] A veszély azonban nem volt komoly; a Zsigmondhoz hű országnagyoknak nem is kellett fegyvereikhez nyulni, az érsek bölcs fellépése és tapintata[2] elegendő volt arra, hogy a határszél lakosait a törvényes király hűségén megtartsa. S a lengyel királynő, hiába várva párthivei fellépését, felhagyott trónkövetelési terveivel.

Hedvig királynő
(Az ambrasi arcképgyüjteményből.)

Zsigmond tehát, mint Magyarország egyedüli törvényes királya, tért vissza a hadjáratból. Nejének halála nem sokat változtatott a közállapotokon. Mária királynő az utolsó években mind kevesebb érdeklődést tanusitott a kormányzás ügyei iránt. Megelégedett a királyi jogok formai gyakorlásával; volt külön udvartartása, adományokat osztogatott, legtöbbször férjével egyetértve, de megtörtént az is, hogy ez nem tudott a királynő adományáról s a két uralkodó adományai összeütközésbe jöttek egymással. Zsigmond egyszerüen megsemmisitette neje adománylevelét, a nélkül, hogy Mária ebben jogai sérelmét látta volna.[3] Birói hatalmát is igénybe vette koronként, főleg midőn királyi férjét hadjáratai távol tartották a központtól.

[1] Ilsvai Leusták nádor június 12-én Eperjes melletti táborában keltezi oklevelét. Gr. Zichy cs. okltára. IV. 602.

[2] Zsigmond király 1397 decz. 8-iki oklevelének tulajdon szavai.

[3] Igy járt el Máriának Vécsi Dénes s testvérei részére Érk felől tett adományával, Dobai Demeternek és Imrének adományozván e birtokot. 1391 június 11. Orsz. ltár. Dipl. 29,738.

De az igazi kormányzásba, a nagy politikába nem avatkozott be, reá bízta azt férjére, vagy jobban mondva azokra az országnagyokra, a kik az ifju és nem egészen megállapodott király mellett a kormány gyeplőit igazgatták. Kétségtelen, hogy ez a passiv magatartás, a mily kevés egyéni erőt árul el Nagy-Lajos leányában, ép oly hasznára volt az országnak, melynek e zavaros időkben egységes és állandó kormányra volt szüksége. Ha Mária maga részére követeli a vezetést, a mihez joga lett volna, ezzel két részre osztja a törvényes alapon álló pártot és növeli Zsigmond ellenségeinek amúgy is nagy számát, mig resignatiója lehetővé tette, hogy az Anjouk dynastiájának örököse, bár hosszu küzdelmek árán, ezernyi ellenség támadásai közepette is fentartsa magát Magyarország trónján.

Igy történt, hogy Mária királynőt eltemették a nélkül, hogy a trónbirtoklás kérdése komolyan bármely számbavehető oldalról is föl lett volna vetve. Zsigmondnak kétségtelenül nagy szerencséje volt, hogy neje halála akkor következett be, mikor a nápolyi párt zöme meg volt semmisitve, a vetélytárs Nápolyban saját bajaival volt elfoglalva s ő maga két győzelmes hadjáratban szerzett dicsőséget a magyar fegyvereknek. Bár volt is sok hibája az ifju királynak, s ellenségei méltán vetették szemére léhaságát, az idegen urak pártolását és pazarlásait: a török elleni védelem kérdésében úgy viselte magát, mint igazi király, a ki teljes tudatában van kötelességeinek. A királyi hatalom tekintélye az utolsó évtized alatt nagyon sülyedt. A mantuai követ, ki 1395 őszén járt Budán, azt irja, hogy a hatalom a főurak kezében van, s maga a királyi udvar olyan szegény, hogy alig érdemli meg az udvar nevet.[1] E tudósitás bár nem ment ugyan a tulzástól, alapjában véve megközeliti a valóságot. S ha valami képes volt mégis némi sulyt kölcsönözni a király személyiségének, az egyéni bátorsága és vállalkozó szelleme volt, mely tulajdonságok épen a török háboru kérdésével szemközt nagyon hozzá illettek a magyar királyhoz. S az esetleg támadható forradalom semmi sikerre nem számithatott akkor, midőn a király minden erejét arra forditotta, hogy az összes keresztény hatalmakat egyesitse közös ellenségük, a török hatalmának megtörésére.

Zsigmondnak ez a kedvencz eszméje, a nyugati hatalmak nagy actiójával állani utját az izlám terjeszkedésének, viszhangra talált a keresztény világ összes uralkodóinál. IX. Bonifácz pápa volt a legelső, a ki a keresztes hadjárat tervét felkarolta; ő, mint láttuk, már az előző években is tőle telhetőleg támogatta a török ellen hadakozó magyar seregeket,[2] most pedig Gubbio János domonkosrendi szerzetest Albert osztrák herczeg tartományaiba, valamint a velenczei területre küldte követül, hogy a keresztet hirdesse,

[1] A M. Tud. Akadémia tört. bizottságának másolatai között. 128. és 131. sz.

[2] 1392 deczember 18-án kelt két bullájában a szentföldre zarándoklók minden előjogában s teljes bucsuban részesiti azokat, a kik Zsigmond seregében a török ellen harczolnak. Mon. Vat. I/III. 179—180.

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN

ZSIGMOND SEGITSÉGET KÉR A TÖRÖK ELLEN A FRANCZIA KIRÁLYTÓL.

(Froissart krónikájának boroszlói codexéből.)

pénzt, katonákat gyüjtsön a török ellen inditandó háborura.[1] A velenczei köztársaság, melylyel Zsigmond már 1393 óta folytatta a tárgyalásokat, szintén késznek nyilatkozott a részvételre, de azt első sorban a nyugati hatalmak magatartásától tette függővé.[2] S a szép eszme egy pillanatra még a nagy egyházszakadás ügyét is háttérbe szoritotta. Az ellenpápával tartó nyugati országok között a leghatalmasabb, Francziaország, páratlan lelkesedéssel karolta fel a szövetkezés ügyét; Kanizsai Miklós küldetése VI. Károly franczia király udvarához teljes sikert vont maga után. Francziaország legelső méltóságai készeknek nyilatkoztak részt venni a háboruban; s Fülöp burgundi herczeg saját legidősebb fiát, János neversi grófot jelölte ki a meginditandó franczia sereg vezéréül. A franczia király azonkivül a velenczei köztársasággal közösen nagy hajóraj kiállitására vállalkozott, melynek feladata lesz a Bosporuson át a fekete-tengerre nyomulni s itt a Duna torkolatánál támogatni a szárazföldi sereg hadi műveleteit. A szövetséghez csatlakoztak Anglia s a Zsigmonddal szomszédos államok uralkodói: Venczel cseh király, Józsa morva őrgróf, az osztrák herczegek stb. S a ki legközvetlenebbül volt az egész vállalat által érdekelve, a törökök által szorongatott Manuel görög császár, hadi erővel nem járulhatván hozzá a hadjárathoz, kötelezte magát, hogy tehetsége szerint részt vesz a pénzügyi terhek viselésében. A lovagkor rég elfeledett álma, a keresztes hadjáratok időszaka látszott egy perczre visszatérni, midőn Európa nemességének szine-java egyhangu lelkesedéssel fogott fegyvert hite szent eszményeinek védelmére az izlám ellen.

1396 tavaszán a franczia sereg már utban volt a német birodalmon keresztül Magyarország felé. Jean de Vienne, Francziaország admirálja, Philippe de Bar, a Tremouille testvérek, Jakab, La Marche grófja és Bourbon ura, Enguerrand de Coucy, Philippe d'Artois a connetable, a franczia főnemesség legjobbjai, országos főméltóságok és az angolok elleni harczokban kipróbált jeles katonák kisérték el a neversi grófot a nagy expeditióra. Velük voltak az eui gróf és Boucicaut marsall, a kik már előbbi szentföldi utjokból ismerték Magyarországot. Egy másik sereg Henri de Coucy és Henri de Bar vezérlete alatt Lombardiának vette utját. A nagy franczia sereg május 24-én ért Bécsbe; utközben csatlakoztak hozzá a német keresztesek: Ruprecht rajnai pfalczgróf, a későbbi római király fia, Hohenzollern János, a johanniták németországi nagyperjele, több bajor ur, Strassburg, Nürnberg városok csapatai. Az egyesült sereg június közepén Buda alatt táborozott. Itt volt már akkor a johannita-rend nagymestere is, Philibert de Naillac, Rhodusból.[3]

[1] 1394 június 3. U. o. 259.

[2] A Velenczével folyt tárgyalások iratait l. Mon. Slav. Merid. IV. 363. 373., 374.

[3] G. Köhler, Die Schlachten von Nikopoli und Warna. (Breslau, 1882.) E munkában a külföldi forrásokat teljes sorozatban találjuk összeállitva.

Itthon az egész ország lázasan készült a nagy hadjáratra, melyhez hasonló Nagy-Lajos nápolyi hadjáratai óta még nem vette igénybe az ország haderejét. Az előző év nyarán és őszén a délvidék kemény csapást szenvedett a törökök beütésétől. Az ellenség júliusban egész Temesvárig hatolt s felégette a közel fekvő Ujpécset. Marczali Miklós temesi főispán és testvére Dénes Füves-Oroszinál, és szeptember végén, a második beütéskor Tót-Csáknál megverték a rablócsapatot, de Losonczi István, a ki a havasalföldi határ védelmével volt megbizva, segitség hiányában odaveszett, s vele együtt elveszett a magyarokra nézve Oláhország és az Al-Duna egész vidéke.[1]

Annál nagyobb hévvel kellett tehát hozzá látniok a hadi készületekhez. Az országgyülés az általános felkelést már 1395 deczember havában elrendelte; a király minden vármegyébe két biztost küldött ki annak kihirdetésére, és szigoru büntetés mondták ki azokra, a kik a hadjáratból elmaradnak.[2]

Venczel király birói pecsétje.

Zsigmond az év elején Prágába ment, nem csupán a csehektől nyerendő segély ügyében, hanem főleg azért, hogy a király és az országnagyok viszálykodásában békéltetőleg lépjen fel. A viszályból ismét ő huzott hasznot. Venczelt sikerült reá birnia, hogy a római szent birodalomban helytartójává tegye őt.[3] E szépen hangzó czimmel felékesitve tért vissza a tavasz végén Budára, hogy jelen legyen a szövetséges hadak megérkezésénél.

Nagy-Lajos óta nem látott Buda vára ily fényes gyülekezetet, melynek czélja és jelentősége az egész keresztény világ központjává tette a

[1] Zsigmond irja ezt Pásztai Jánoshoz 1399 márczius 23-án intézett levelében. (M. N. Múzeum ltára.) Losonczi István, mint láttuk, részt vett az 1395-iki havasalföldi hadjáratban, mely a magyar fegyverek győzelmével végződött. Zsigmond 1395 szeptember 16-án kelt oklevelében (Gr. Csáky cs. ltára) Losonczi István nejéről már mint özvegyről történik emlités. Losonczi veszedelme tehát csak az 1395 júliusi török beütés idejére tehető.

[2] 1395 deczember 17. Leleszi konvent ltára.

[3] Prága, 1396 márczius 19. Fejér, Codex Dipl. X/III. 181.

magyar király udvarát. »Ki állhat nekünk ellent?!« kiáltá fel Zsigmond a Buda alatt táborozó sereg láttára. »Ha az ég reánk szakadna, fentartanók lándsáinkkal.« Júliusban megindult a sereg. Mialatt Garai Miklós és János a magyar hadak egy részével Erdélyen keresztül Oláhországba mentek, a király Váradon hosszabb állomást tartott, itt várva be az északkeleti részek nemességének csatlakozását. A három Kanizsai testvér, Ilsvai Leusták nádor, Cillei Hermann gróf, a két temesvári gróf: Marczali Miklós és Csáki Miklós testvéreikkel, a Marótiak: János és Dénes, Stibor vajda, Rozgonyi Simon, János, Osvát és Lőrincz, Perényi Miklós, János és Imre azok, a kik a főnemesség közül névszerint meg vannak emlitve kiséretében,[1] de kivülök részt vett a hadjáratban az országnak majdnem minden számottevő nagy ura s a köznemesség igen nagy része. Az otthon maradt főnemesek közül Pásztai János országbiró, Laczkfi István (a volt nádor), István egri püspök, Szécsényi Frank, Serkei Dezső mester Zsigmond meghagyásából országos tanácsként ültek együtt Budán, hogy távollétében az országot »minden változtatás és ujitás nélkül« tartsák és kormányozzák.[2]

Augusztus 13-án Zsigmond már Orsován időzött; a Vaskapun át Oláhországba nyomulva, egyesült Garaiék csapataival. A nagy sereg Szörénytornya és Bodon között, még szerb területen, kelt át a Dunán, s a folyam mentén folytatta előnyomulását. A Dunán 70 gályából álló hajóhad, — magyar naszádok és a szövetségesek által felszerelt hadihajók, melyek Jean de Vienne parancsnoksága alatt állottak — kisérte a sereget.[3] Bolgár földről Zsigmond Kanizsai Miklóst haza küldte, hihetőleg mert szükségét érezte, hogy ez a kipróbált hive is ott üljön az országos tanácsban.

Az első ellenállásra Bodonnál talált a sereg. Az egykori bolgárországi magyar bánok székhelyét a bolgár czárok utóda Straczimir védte csekély számu török hadak élén. A szövetséges sereg bevette a várat — Straczimir megmenekült — és a török őrséget felkonczolta. Ez első győzelem emlékeül nyerte el, mindjárt a vár falai alatt, a 24 éves neversi gróf 300 franczia ifjuval együtt a vitézkötést. Orehovo, a bolgár határ fontos erőssége, bár jobban el volt látva védelemmel, a franczíák ismételt támadásaira szintén megadta magát.

Ezalatt Bajazid is megindult Konstantinápoly falai alól, melyet tavasz óta ostromzár alatt tartott, s Drinápolynál összpontositva európai és ázsiai haderejét, a Sipka-szoroson keresztül vonult az ellenség elfogadására. Szeptember 26-án a bolgár czárok fővárosába, Tirnovóba érkezett. Itt találta egész seregével Maróti János, kit Zsigmond előre küldött a törökök hollétének kikémlésére.

[1] E névsort egykoru s közeli években kiállitott oklevelekből állitottuk össze.

[2] Egyetlen ismert kiadványuk, szeptember 8-áról keltezve, az orsz. levéltárban, Dipl. 8181.

[3] Szentkláray, A dunai hajóhadak története.

A keresztény hadak ekkor már szeptember 12-ike óta Nikápoly alatt táboroztak. Ide érkezett Mircse vajda is az oláh segédcsapatokkal. Nikápoly a Duna jobb partján a Vid folyó torkolatától 12 kilométerrel lejebb feküdt; a balparton a Dunától 45 kilométerre délfelé a Traján által alapitott, akkor már romba dőlt Kis-Nikápoly (Nicopolis ad Istrum vagy ad Haemum, ma Nikup) terült el a Rusiza és Jantra torkolatánál. Nikápoly védelme Bajazid egyik legvitézebb hadvezérére, Toghan bégre volt bizva. A keresztény hadak ostrom alá vették a várat, s midőn az nem vezetett eredményre, a kiéheztetés fegyveréhez folyamodtak. 15 napon át volt Nikápoly szárazon és vizen körülzárolva, s az őrség már a vár feladásáról gondolkodott, midőn Bajazid Tirnovóból egy napi pihenés után szeptember 27-én megérkezett s a vártól dél felé egy mértföldnyire tábort ütött.

Az izlám és a kereszténység először állott európai területen egész hatalmával egymással szemközt, hogy fegyvereiket összemérve döntsenek urópa keletének sorsa felett.

Bajazid szultán serege mintegy 140,000 emberből állott, melyet három csoportban állitott fel. Az első csoportot a janicsárok, a másodikat a szpáhik képezték. Maga a szultán lovas testőrseregével a háttérben vőn állást. A keresztény hadi erőt körülbelül 90,000 főre becsülhetjük, a miből 60,000 esik a magyar seregre, ide számitva az oláh segédcsapatokat is, s 30,000 franczia, német, angol, olasz stb. hadakra. E nagy seregben azonban nem uralkodott egyetértés. A francziák kisebbségük daczára maguknak követelték a vezetést. A csata napjának hajnalán (szeptember 28-ikán) Zsigmond maga személyesen ment a franczia táborba s kérte a vezéreket, engedjék át az első támadást a magyar seregnek. A király e lépése az utolsó volt az e felett már régebben megindult tárgyalások folyamán. Nem vezetett eredményre, sőt az egész hadi erő megoszlását vonta maga után. A francziák előre nyomultak s közvetlenül a török sereg előtt állottak fel, mi által nagy távolság jött létre köztük s a magyar és német hadak táborai között. Jean de Vienne, a ki a fiatal neversi gróf mellett a franczia hadak tulajdonképeni vezére volt, reggel 9 órakor meginditva a támadást a törökök ellen, azzal a tudattal vitte katonáit a csatába, hogy nekik egymaguknak kell helyt állaniok az ellenséggel szemközt, mert a történtek után a magyarok segitségére nem számithatnak.

A franczia csapatokat a janicsárok nyilainak zápora fogadta, de nem volt képes feltartóztatni előnyomulásukban. Áttörték a törökök által rögtönzött pallisadokat és lovaikról leszállva, összecsaptak a janicsárokkal, kik nem birva ellenállani a heves támadásnak, meghátráltak és a szpáhik mögé menekültek. A francziák most a szpáhik hadteste ellen folytatták rohamukat s ezek sorait is megbonták. Ekkor Bajazid megindult a hátvéddel; a francziák már ki voltak fáradva a két roham következtében s csüggedés szállta meg őket, midőn a szultán teljes erőben levő pihent

seregével állottak szemközt. A franczia csapatok egy része vissza akart vonulni, de a szultán zsoldosai utólérték s lekaszabolták valamennyit. Jean de Vienne a boldogságos szüz lobogójával elesett, s a zászló bukása, a vezér eleste megpecsételte a franczia sereg végzetét. A törökök óriási pusztitást vittek véghez a fej nélkül maradt sereg soraiban; Philippe de Bar,

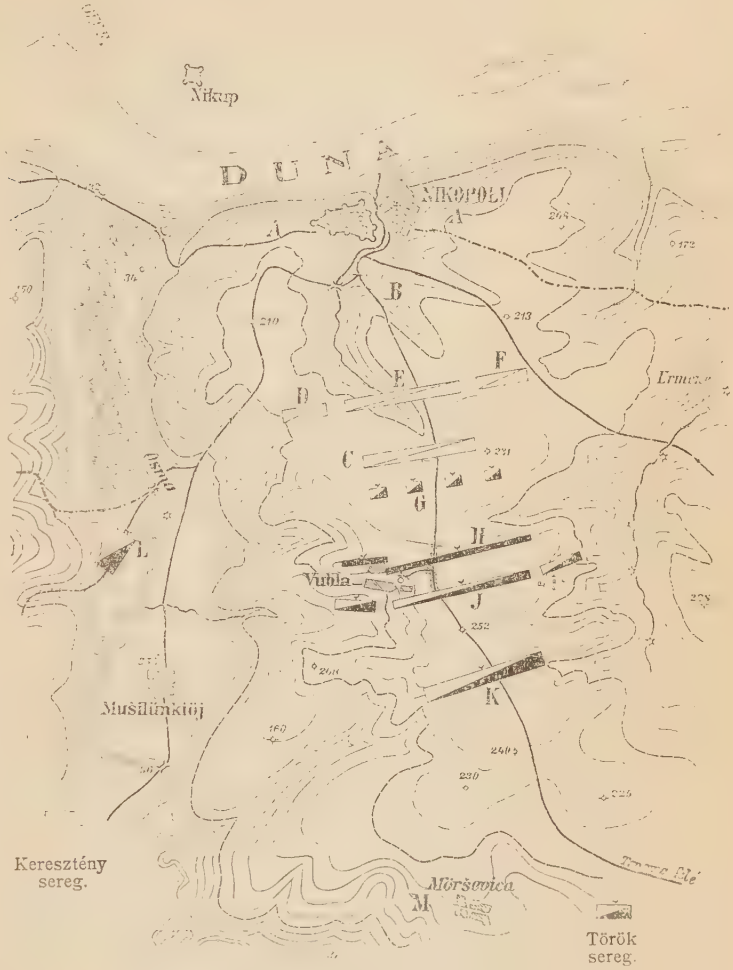

A Magyar tábor.
B Franczia tábor.
C Francziák támadó vonala.
Zsigmond támadó hadoszlopai a franczia sereg megfutamodása után:
D Jobb szárny.
E Derék had Zsigmond alatt.
F Bal szárny, az oláhok Mircse alatt.
G Könnyü lovasság.
H Ijászok.
I Lovasság.
K Lovasság a szultán vezérlete alatt.
L Szerbek.
M Török tábor.

A nikápolyi csata térképe.
(Kupelwieser összeállitása nyomán.)

Guy de la Tremouille s számos más főnemes a csatatéren lelte halálát, a neversi gróf, Jacques de Helly picardiai lovag, a connetable, de Coucy, Henri de Bar a törökök foglyaivá lőnek. A többi, a ki tudott, futással keresett menedéket.

A franczia lovagok csatlósai uraik lovaival már előbb megszaladtak, s a gazdátlan lovak láttára nagy rémület szállotta meg a magyar csapa-

tokat. Egy részük azonnal megfordult és sietett a Dunán átkelve biztonságba helyezni magát. A példát követték Mircse oláh csapatai. De a sereg zöme Zsigmonddal a francziák segitségére sietett. Későn érkeztek s fellépésük mégis majdnem megforditotta a csata sorsát. Ádáz kéztusa fejlődött ki a török és magyar vitézek között. Zsigmond maga környezetével: Kanizsai érsekkel, Cillei gróffal, a Garaiakkal, Maróti Jánossal, Stibor vajdával, a Rozgonyiakkal együtt részt vett a harczban és szembe került a szultánnal. De a janicsárok és a szpáhik ezalatt összeszedték magukat s a szultán hadtestének segitségére siettek. S midőn Lázárevics Istvánnak, a szerb despotának 5000 lovasa is megérkezett, a magyar sereg nem birt a tulnyomó erőnek tovább ellenállani. Elkeseredett harcz után, melyben Perényi Miklós és János, az ifju Rozgonyi János, Osvát és Lőrincz, Csáki István, Maróti Dénes, Váradjai János erdélyi alvajda, Forgách János, Semsei László s számtalan mások elhullottak, Ilsvai Leusták a nádor és főurak közül a törökök fogságába estek, Zsigmond bukni látta a királyi zászlót. Most már csak a menekülésről lehetett szó. A főurak s vitézeik saját testükkel fedezték a visszavonulást. Szerencsésen eljutottak a Dunáig s itt a készenlétben tartott hajóra szállottak. A török nyomukban volt s úgyszólván csak perczeik voltak annak eldöntésére, mely irányba vegyék utjokat. Előre látható levén, hogy a győztes sereg a magyar határig az egész területet meg fogja szállani, nem merték magukat a Dunán fölfelé e hosszu utra elszánni. Le kellett mondani tehát a visszatérésről. Zsigmond a főurak egy részét Garai Jánossal haza küldte, hogy az ország védelméről gondoskodjanak. Stibor vajda Erdélybe ment. Ő maga a primással, Cillei gróffal, a nürnbergi várgróffal, a rhodusi nagymesterrel lefelé vette utját; a Duna leszállitotta a menekülőket a Fekete-tengerig, honnan a törökök üldözését kikerülve, szerencsésen megérkeztek Konstantinápolyba.[1]

Ez lett a vége a nagy remények között meginduló vállalatnak. A szultán a foglyok nagy részét felkonczoltatta, csak a neversi grófnak és a franczia főnemesség tagjainak kegyelmezett meg, kiket busás váltságdij reményében Gallipolin keresztül Brussába, majd Bolliba szállittatott. A foglyok 1397 június havában nyerték vissza szabadságukat. Az érettük követelt váltságdijnak, 200,000 aranyforintnak felét Zsigmond fedezte, a velenczei adó elárusitásával szerezve meg ez óriási összeget.[2]

[1] A csata lefolyását elbeszélő okleveleket l. Orsz, ltár, Dipl. 8201. 8203. 8312, 8314. 8378. 8493. 8541. 32.839. Hg. Eszterházy cs. kismartoni ltára. (1397. márcz. 4.) Gr. Forgách cs. ltára a M. N. Múzeumban. (1397 május 6.) Müncheni áll. ltár. (1403. nov. 5.) Fejér, Codex Dipl. X/II. 418. 429. 438. 475. X/IV. 25. 63. Mon. Slav. Merid. IV. 386. 290. Sopron vm. Oklt. I. 541. Hazai Okmt. VII. 432. V. ö. Köhler, i. m.

[2] Bécsi áll. ltár. (1398. június 17.) Fejér, X/II. 478. 481. 736. Mon. Slav. Merid IV. 395. 397. 413. 420. 426. 491.

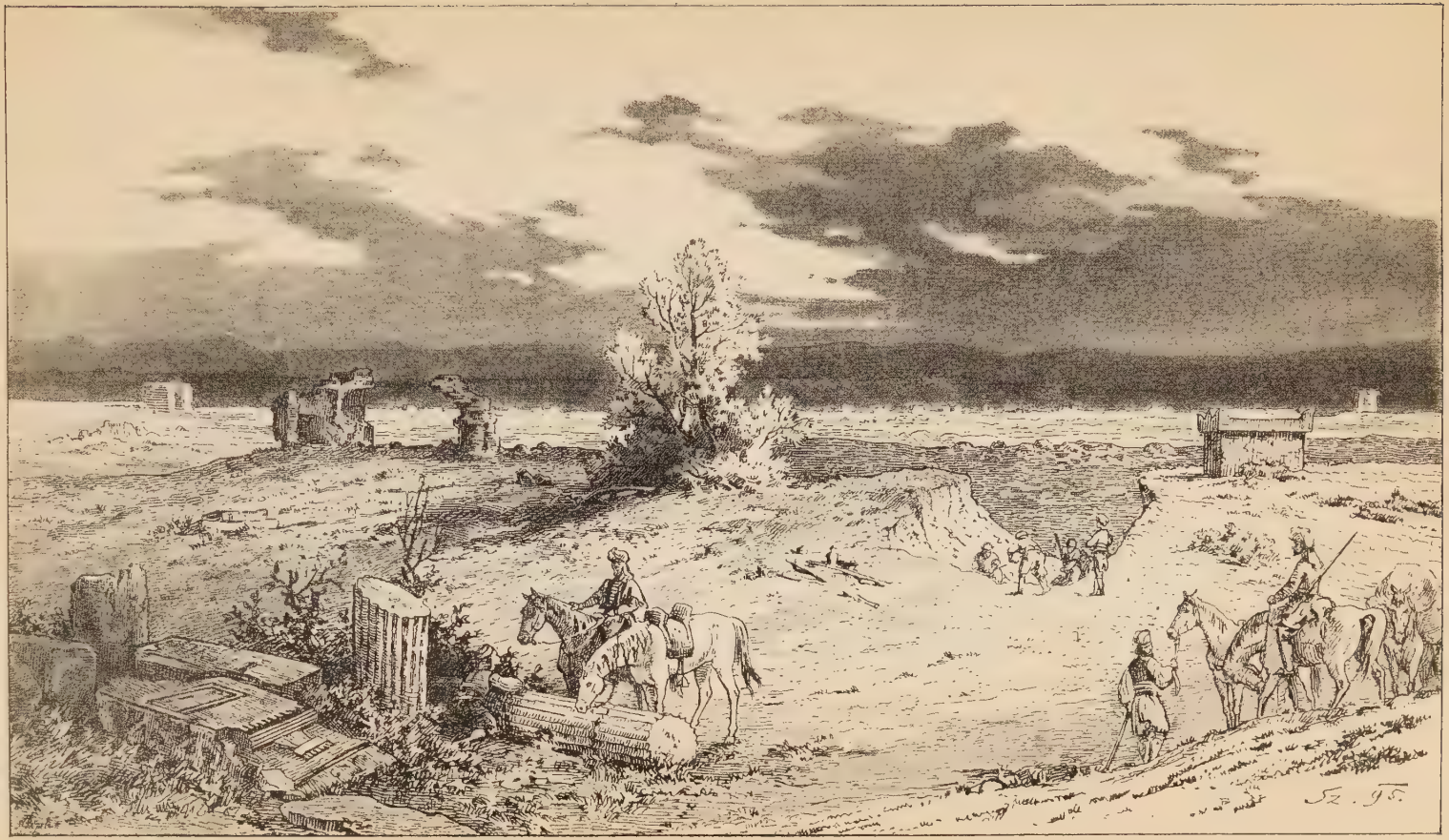

A nikápolyi csatatér.
(Rajzolta Székely Árpád.)

IV. FEJEZET.

A nápolyi párt ujjáéledése.

Bajazid nem sietett a nagy győzelem kizsákmányolásával. Seregének egy része átkelt ugyan a Dunán, üldözőbe vette a menekülőket s betört a magyar területre, de ő maga visszavonult és tovább folytatta Konstantinápoly lassu ostromát. A nikápolyi ütközet mindazonáltal forduló pontot képez Zsigmond uralkodásának történetében. Az első nagy vereség, melyet a magyar politika a Balkán-félszigeten szenvedett, elég volt, hogy új lángra lobbantsa a nápolyi párt forradalmának titkon lappangó tüzét. S bárha Zsigmondnak ezentul is sikerült diadalmaskodni a lázadók felett, egy nem sikerült neki: áthidalni a szakadékot, melyet nem csupán ellenségeinek fondorlatai, de saját magatartásának hibái is támasztottak közte és a nemzet tényezői között. A titkos palotaforradalmak és nyilt felkelések új korszaka következett be, a melynek zavaraiban Zsigmond első sorban szivósságának és szerencséjének köszönhette koronájának megtartását.

Az elégületlenek nem hagyhatták kiaknázatlanul azt a tényt, hogy a király nem tért vissza a vesztes ütközetből, hanem hosszu utra indult, mely előreláthatólag több hónapig fogja távol tartani az országtól. Jó alkalom volt ez kezdetben a király halálhirének terjesztésére, s midőn ezt az alsó Dunáról érkező tudósitások megczáfolták, nyiltan felhangzott a panasz, hogy a király nehéz időben külföldön tölti idejét, a helyett, hogy haza sietne országa védelmére.

A nádor a törökök fogságában sinylődött, az esztergomi érsek és főkanczellár a királylyal volt. Semmi nyomát nem találjuk annak, hogy Zsigmond a kormány vezetéséről helytartók kinevezése által gondoskodott volna. A fejetlenségben a két Laczkfi István nyiltan kilépett eddigi óvatos, tartózkodó álláspontjából, levetette álarczát és meghivta a nápolyi királyt az ország elfoglalására. De László még mindig nem gondolhatott országának elhagyására, hiszen fővárosát sem volt képes az ellenkirály, Anjou Lajos kezei közűl visszafoglalni. Megelégedett tehát azzal, hogy a Laczkfiakat helytartóivá nevezte Magyarországban, s egyidejüleg megujitotta kisérleteit, hogy Bajazidot szövetkezésre birja. A lázadó főurak nem rettentek vissza attól a gondolattól, hogy török segitséggel juttassák diadalra László ügyét. A tárgyalásokba, hogy László vegye nőül Bajazid leányát, ők is befolytak; hivásukra török sereg jelent meg a határszélen, mely a Dráva és Száva közti vidéken nagy pusztitást vitt véghez.[1] De a török szövetség kisérletével túl lőttek a czélon. A közvéle-

[1] Mindezt Zsigmond beszéli el utóbb a Laczkfiak és a többi pártütők javairól tett adományai alkalmával. Fejér, Codex Dipl. X/II. 557. Orsz. ltár, Dipl 8312.

Knin vára.
(Spányi Béla eredeti rajza.)

mény megütközéssel fogadta azt a gondolatot, hogy egy török szultán-leány legyen Magyarország koronás királynéja; a törökök által lemészárolt vitézek vére, az özvegyek és árvák sirása, a rablánczra füzött nép jajgatása a hazaárulás vádját kiáltották Laczkfiék fejére s a jobb érzésüeket egy nagy táborba egyesiték Zsigmond királyságának s általa a törvényes rendnek védelmére.

Zsigmond, a ki kelleténél tovább időzött Konstantinápolyban, e hirek hallatára meggyorsitá utját, deczember 2-án már Mothon partjait érintette, s deczember 21-én velenczei gályán Ragusába érkezett, hol a polgárok nagy pompával fogadták s öt napi időzés után gazdagon megajándékozva, saját hajóikon szállitották Spalatoba.[1] A lázadás akkor már nagy arányokat öltött a délvidéken. Zára városa érsekével Jánossal a nápolyi párt mellett foglalt állást s Szlavóniában Szepesi János, a zágrábi püspök készitette a hangulatot László király mellett, kinek támogatása a nápolyi érsekség elnyerését helyezte számára kilátásba.[2]

Laczkfiéknak sikerült Boszniában is barátokat szerezni ügyüknek Osztója személyében, a ki a Dabisa halála után megürült trónra már ekkor az ország egy nagy pártjának jelöltje volt.[3] Zsigmond mindazonáltal nem esett kétségbe a helyzet fölött. Biztató hireket kapva a kormány s a többség hüsége felől, első fellépésében teljes szigorral fenyegette a lázadókat. Knin ből magához rendelte a dalmát városok követeit, s biróságot küldött ki Leonárd zenggi püspök elnöklete alatt, hogy itéletet mondasson mind azok felett, a kik a királynék elfogatásától kezdve a délvidéki lázadásokban résztvettek.[4] Ez alatt Zsigmond hivei: Bebek Detre, a ki a török fogságban raboskodó Ilsvainak a nádorságban utódjává választatott, Bebek Ferencz mácsói bán, Kanizsai Miklós és István, Garai János, Maróti János, Szécsi Miklós stb. bandériumaikkal sietve jöttek királyuk segitségére; Maróti megtisztitotta a töröktől a Drávaközt s a többiek szétverték Prodaviczi Ördög István csapatait, melyekkel ez a Drávánál a király átkelését meg akarta akadályozni. Ördög István Szentgyörgy várába menekült, a Laczkfiak pedig a tulnyomó erő láttára alkudozni kezdtek Zsigmonddal. A király szerencsésen áthatolva a horvát részeken, a dunántuli megyékben felkelést hirdetett,[5] s a főurakat Körösudvarhelyre gyülésre hivta össze, melyre salvus conductust küldött a Laczkfiaknak.

[1] Mon. Slav. Merid. IV. 397—399. XIV. 50.

[2] Az érsekség 1397 elején Minutoli Henrik bibornok halála által megüresedett, s László tényleg a zágrábi püspököt ajánlotta a pápának kinevezésre, de már augusztus 24-én arra kérte a pápát, hagyja meg őt egyuttal a zágrábi püspöki szék birtokában, mert eltávozása nagyon káros hatással lenne a párt ügyére. Bécsi áll. levéltár. V. ö. Farlati, Ilyricum sacrum. V. 448.

[3] Dabisa 1395 szeptember 7-én halt meg. Utána kiskoru fia helyett neje Gruba Ilona igyekezett a kormányt kezében tartani.

[4] Paulus de Paulo, Schwandtnernél, i. h. 723.

[5] A Szentgyörgy várát ostromló Szécsi Miklós, Kanizsai János és Miklós levele Sopron városához, év n. febr. 26. Sopron vs Itára.

Zsigmond pártjának legfőbb támaszai gyültek együvé Körösudvarhelyen. A már megnevezett főurakon és Zsigmond külföldi utjának társain: Kanizsai János érseken, Garai Miklóson, Cillei Hermann grófon kivül ott voltak Treutel Miklós, Szécsényi Simon, Garai Pál fia László, Debrői István, a corbaviai grófok s a szlavóniai és dunántuli nemesség nagy része. A Laczkfiak és társaik is megjelentek, bizva a királyi hitlevél erejében, s azzal a reménynyel, hogy sikerül magukat kitisztázni s tovább folytatni kétszinü politikájokat. De a király véres megtorlásra készült ellenök, s minthogy a hitlevél következtében nem indithatta meg a törvényes eljárást, hivei vállalkoztak a boszu müvének végrehajtására. A tanácskozások folyamán február 27-én, egy kedvező alkalommal, midőn a megtért pártosok fegyveres kiséret nélkül jelentek meg a király szine előtt, a Zsigmondhoz hü magyar urak, köztük maga a nádor, Garai Miklós és Cillei, kardot ragadtak és megtámadták őket. A két Laczkfi István elvérzett a főurak kardcsapásai alatt; Laczkfi András több társával fogságba vettetett. A kik megmenekülhettek, — neveiket nem ismerjük, — Boszniában kerestek menedéket.[1] Ide futott Ördög István is, a kit az esztergomi érsek, Szécsi Miklós és Kanizsai István nehány nappal azelőtt vertek ki szentgyörgyi várából.[2]

A főurak a véres tett szinhelyén azonnal törvényszéket tartottak s kimondották a lázadás összes részeseire a fej- és jószágvesztés büntetését. Zsigmond az ifjabb Laczkfi István birtokai közül a simontornyai és lékai uradalmakat a három Kanizsai testvérnek adományozta a trónra léptétől kezdve annyi viszontagságon keresztül tanusitott törhetetlen hüségük jutalmául,[3] a többi jószágok egy részére pedig zálogot vett fel egyes uraktól,[4] s az igy nyert pénzt a török ellen inditandó ujabb háboru költségeire szánta. A velenczei köztársaságot már február elején követek küldésére szólitá fel, azt remélve, hogy a szövetségbe, melyet Konstantinápolyban jártakor Manuel császárral kötött a török ellen, sikerülni fog a signoriát belevonni. Velencze tényleg küldött követeket a magyar udvarhoz és egyidejüleg a görög császárt is biztatta, nehogy ez reménytelen helyzetében egyezkedést kezdjen a szultánnal.[5] A Budán összegyült főrendek ekkor már kimondták a

[1] 1397. márcz. 4-iki adománylevél a Kanizsaiak részére, a hg Esterházy cs. kismartoni ltárában. 1398 május 5-iki adománylevél Marczali Miklós részére s 1398 decz. 27-iki adlev. Kővágóőrsi György részére a hg Batthyány cs. körmendi ltárában. Orsz. ltár, Dipl. 8312. 1403 nov. 5-iki adlev. Maróti János részére, a müncheni áll. ltárban. V. ö. Zala vm. Okltára II. 300. A gyülésen résztvevő főurak neveit a pécsi káptalan 1398 június 9-iki oklevele sorolja föl, melyben az ez alkalommal fogságba került Fáncsi testvérek a királytól kegyelmet nyerve, megigérik, hogy a két Laczkfi megöletéseért sem a királyon, sem az abban részes főurakon nem fognak boszut állani. Orsz. ltár, Dipl. 8333.

[2] Id. levél Sopron vs ltárában.

[3] Az 1397 márcz. 4-én kelt adománylevél i. h.

[4] Igy zálogositotta el 5800 frton Csabin, Batthyán és Polgár falvakat Kővágóőrsi György esztergomi várnagynál. 1397 ápril 26. és június 3. Hg Batthyány cs. körmendi ltára.

[5] Monum. Slav. Merid. IV. 402. 407.

háboru szükségét és Zsigmond május havában a hadviselés idejére általános törvénykezési szünetet rendelt el.[1] Mielőtt azonban a háborut meginditotta volna, szükségesnek látta minden kivülről jövő támadás ellen biztositani országát. E tekintetben főleg a lengyel király részéről fenyegette veszély, a ki nem adta fel teljesen trónkövetelési terveit s közvetlenül a nikápolyi hadjárat előtt maga és neje, mint a magyar korona törvényes örököse részére hüségesküt erőszakolt ki Vlad besszarábiai vajdától, Mircse vajda törvénytelen fiától. A hűtlen Vladot akkor maga Mircse szolgáltatta ki Zsigmondnak, a ki őt egyuttal mint a havasalföldi vajda hüségének kezesét is őriztette Budán. Laczkfiék lázadásakor azonban Mircse is elpártolt ujból Zsigmond hüségéről s Ulászlóhoz szegődött, Vlad pedig megszökött Budáról s Lengyelország felé vette utját. Szökése nem sikerült; Thurzó Márton, a szepesi lándzsások kapitánya a Szepesség hegyei közt utolérte és elfogta. De Zsigmond nagyobb actiót sejtvén a háttérben Lengyelország részéről, személyesen ment ez év nyarán Ulászlóhoz a helyzet tisztázására és sikerült odáig vinni a dolgokat, hogy Iglón, július 14-én, 16 évi béke jött létre közte és a lengyel királyi pár között.[2]

A török háboru terve ez évben nem került kivitelre, de a folytonos veszély, mely az alvidéket a törökök részéről fenyegette, a honvédelem intézményeinek jelentékeny fejlesztését tette szükségessé. Zsigmond e czélból épen a fenyegetett részek legjelentősebb városába, Temesvárra országgyülésbe hivta össze a főrendeket, a vármegyei nemességet és — a mi egészen uj országgyüléseink történetében — a városokat. A meghivók az országgyülés megnyitását szeptember 24-ére tüzték ki, de annyira elkésve küldettek szét, hogy Trau városa a hozzá czimzettet csak egy héttel a megnyitás előtt kapta meg.[3]

Az országgyülés egy hónapig tartott. Az egybegyült országos rendeknek hosszu idő óta először volt alkalmuk törvényhozási jogaik gyakorlására. Első dolguk volt megujitni nemesi szabadságaik forrását, az aranybullát, abban az alakban, a mint azt Nagy-Lajos 1351-ben s Mária 1384-ben megerősitették. A szabadságlevél egyik nevezetes pontjának, a mely a nemesek hadviselési kötelezettségéről szól, keretébe foglalták aztán be azokat az intézkedéseket, melyek a fejlődés új stadiumát jelölik honvédelmünk történetében.

»Ha az ország határain tul megyünk seregünkkel, — igy szól a király az aranybullában, — mindnyájan, a kik ispánságot birnak, a mi költségükön tartoznak velünk jönni; ha pedig az ellenség serege jön az országra, az egész nemesség egyetemlegesen tartozik elmenni.«

[1] Gr. Zichy cs. Okmt. V. 37.

[2] E napon értesiti a német lovagrend nagymesterét a békekötésről. Codex Epistolaris Ducis Vitoldi. 47. V. ö. Caro, Geschichte Polens. II. 160. Vlad szökésére l. Fejér, Cod. Dipl X/VII. 217. 240. X/VIII. 404.

[3] Fejér, X/II. 435.

Zsigmond második kettős pecsétje.

Az uj törvény ezt oly értelemben bővitette ki, hogy a jelenlegi háborus idő alatt, ha az ország határát ellenséges invasio fenyegeti s a határt az ott hivataloskodó zászlósur nem képes megvédeni, minden zászlósur és birtokos nemes, a közös kurián lakozók közül egy-egy, a többiek fejenként, személyesen tartoznak fegyvert fogni s a királylyal vagy ennek akadályoztatása esetén a nádorral a fenyegetett részekre vonulni; a jobbágyos nemesek azonkivül kötelesek minden 20 jobbágy után egy ijjal felfegyverzett katonát kiállitani. A ki elmarad, ha jobbágyai vannak, ezeket küldje maga helyett vagy fizessen minden jobbágya után egy arany forintot; a jobbágy nélküli nemes, ha betegséggel nem igazolja elmaradását, 3 márka dénárt fizet birságul. Ezt az erélyes hangu intézkedést egy másik pont egészitette ki, mely — ugyancsak a jelen háborus idők tartamára — az összes egyházi javak jövedelmének felét hadi czélokra foglalja le s a király és az országgyülés által kiküldendő tiszteket bizza meg annak közvetlen behajtásával, kimondva egyuttal azt is, hogy ezt az adót az eddigi törvények ellenére nem természetben, hanem készpénzben tartoznak a felek beszolgáltatni.

Ezek a végzések félre nem érthető módon értelmezték az általános védelmi kötelezettség elvét, mely eddig csak categoricus rövidséggel levén formulázva, tág teret nyitott a törvény kijátszásának. Az egyházi vagyon megadóztatása által pedig új elvek jutottak érvényre a kormányzatban, melynek horderejét igazában csak a következő századok fejleményei igazolták. Az anyagi eszközök óriási forrása nyilt meg ily módon s jött az állam segitségére, mely a maga erejéből nem vállalkozhatott volna a védelem nagy feladatára. Egyházi férfiaink áldozatkészségéről tesz tanuságot, hogy minden nagyobb rázkódás nélkül válhatott törvénynyé ily gyökeres intézkedés, mely homlokegyenest ellenkezett a papság évszázados kiváltságaival.

Az országgyülés más ügyekben is nevezetes intézkedéseket hozott. Majdnem szóról szóra felvevén az uj törvénykönyvbe az aranybulla és Nagy-Lajos 1351-iki decretumának szövegét, ujból érvényre emelte az országgyülés évenkénti összehivásának kötelezettségét; szabályozta a biráskodás menetét s kimondta azt a nevezetes elvet, hogy a királynak nem szabad a biróságok által elmarasztalt főurakat pártfogásába venni. Ez a tilalom már szemrehányásként hangzik a kegyenczei iránt részrehajló Zsigmond ellen. Még határozottabban fordul ellene a törvény az a pontja, a mely kimondja, hogy a király környezetében levő külföldiek tartoznak karácsonyig az országot elhagyni, s csak Stibor vajdát s Eberhard és Maternus püspököket veszi ki a törvény szigora alól, a jövőre pedig megtiltotta a királynak, hogy idegeneket nevezzen ki egyházi és világi méltóságokra. Némi enyhitéseül hangzik e szigornak az a törvényczikk, a mely érvénytelennek nyilvánit minden olyan adományt, a mit a király a lefolyt lázadások alatt a helyzet nyomása folytán azok részeseinek vagy olyanoknak tett, a kik közte és a lázadók között a békéltető szerepére tolták fel magukat. A törvény ezzel erős fegyvert adott Zsigmond kezébe mindazon főurak ellen, kiket oka volt

nem tartania igaz barátainak. S végül az ország és a király szorult pénzügyi helyzetén kivánt segiteni az az intézkedés, a mely királyi várak és birtokok elzálogositásait megsemmisitette s elrendelte, hogy az elzálogositott állami javak a zálogigények kielégitése nélkül adassanak vissza a koronának.[1]

*

A temesvári országgyülés törvényeiben, mint tükörben látjuk e kor közállapotainak képét, s e kép elénk tárja Zsigmond kormánya ez időszakának legnagyobb hibáit s érthetővé teszi előttünk a bekövetkező eseményeket, a melyek Zsigmond alatt megingatták a 10 év óta elfoglalva tartott trónt. Idegenek pártolása, kegyencz-politika, az ország javainak könnyelmü elfecsérlése, ezek azok a sulyos vádak, melyek e törvények sorai közül Zsigmond feje felett elhangzottak. Legsulyosabb közülök az első, mert a nemzetet büszkeségében és féltékenységében támadta meg. A magyar soha sem nézte jó szemmel, ha királyát idegenek környezték; a féltékenység, mely e miatt szivében életre kelt, már a nemzeti dynastia alatt is nem egyszer véres catastrophára vezetett. Annál nagyobb hiba volt annak felköltése Zsigmond részéről, a ki maga se származására, se gondolkozására nem volt magyar s igy kezdettől fogva sokkal távolabb állott a nemzet szivétől, hogy sem veszély nélkül növelhette volna, idegen szellemü környezet befolyása által, még nagyobbra ezt a távolságot. Mig Mária élt, ez a hibája Zsigmondnak nem lépett annyira előtérbe, ellensulyozta azt a királynő magyar udvartartása, s a Zsigmondot környező idegenek között is olyan férfiak vitték a vezérszerepet, kik, mint Stibor vajda, már az Anjouk alatt hiven szolgálták az országot s a királyt, tetteikkel feledtették jövevény voltukat. Mária halála után azonban semmi se volt, a mi a király kedvteléseinek határt szabjon; s minél jobban hajlott természete a kalandos felé, annál jobban érezte magát a külső országokból összesereglett idegenek között. Udvara ezek gyülekező helyévé lett. Voltak közöttük előkelő származásu gazdag főurak, mint a Cillei grófok, az Albenek, kik közül Eberhard a kalocsai érsekké lett Szepesi János utódává neveztetett ki a zágrábi püspökségben; az olasz származásu Scolari Fülöp, kit nálunk Ozorai Pipónak hivtak; ezek befolyása a magyar főurakéval vetekedett, s nemsokára háttérbe is szoritá azokét; voltak szerencselovagok, kalandhajhászó vitézek: lengyelek,

Cillei Hermann gróf nagyobb pecsétje.

[1] Ez országgyülés végzéseit kiadta Knauz Nándor, M. Történelmi Tár. III. 189—242.

csehek, németek, svábok, frankok, rajnaiak,[1] kiket jobbára a jó szerencse reménye hozott Zsigmond udvarába. Ezek környezetében tölté Zsigmond legtöbb idejét, s főleg ezek befolyásának tulajdonitotta mindenki a király pazarlásait s az ezek következtében az ország pénzügyeiben beálló zavarokat, melyeken Zsigmond egyes koronajavak elzálogositásával igyekezett segiteni. Jellemzi a hangulatot, hogy mikor a temesvári országgyülés radicalis eszközzel: az idegenek kiüzetésével akar segiteni a bajon, a lehető legrövidebb határidőt, három hónapot szabott (télviz idején) kiköltözésükre. Elmult azonban több idő is, eltelt a következő év, s a törvény ez a pontja nem hajtatott végre, valamint hogy az is csak irott malaszt maradt, a mit az elzálogositott javakra hoztak az ország rendei. Zsigmond nem csak hogy nem gondoskodott azok visszaszerzéséről, de ujabb elzálogositásokkal s adományokkal csökkentette az állam birtokait. Igy a már előbb elzálogositott Ozol várára 17,000 arany frtot vett fel Frangepán Miklóstól, Varasd városát Orbaz és Vinicze várakkal, s utóbb az egész zagorjei grófságot Cillei Hermannak, Medve várát, mely a zágrábi püspökségé volt, Eberhard püspök rokonainak, Alben Hermannak és Petermannak adományozta. E birtokadományok nagy része is tehát épen a gyülölt idegenek vagyonát szaporitotta. Annál nagyobb volt a visszatetszés, melyet Zsigmondnak e törvénybe ütköző cselekedetei országszerte támasztottak. A mit nagy catastrophák nem voltak képesek előidézni, a törvénysértések hosszu sorozata lassanként aláásta Zsigmond trónja alatt a talajt s elidegenité a királytól az ország legjobbjait. A kiket haszonlesésük a király oldala mellé vonzott, azok épen azért, hogy érdeküket kielégithessék, lelkiismereti furdalás nélkül hagyták Zsigmondot a lejtőn haladni; az igazi hivek hasztalanul iparkodtak visszatartani a királyt attól az uttól, mely mind távolabb vitte őt a nemzet becsülésétől.

Zsigmond nem vette észre a közhangulat megváltozását. Eleinte a török ellen inditandó háboru terve foglalkoztatta, de buzgalma nem sokáig tartott. A törökkel szövetkező Hervoja ellen 1398 folyamán két izben, júniusban és novemberben inditott hadat Boszniába,[2] harmadszor az év őszén arra a hirre, hogy a török sereg Havasalföldön van, maga is táborba szállott az ellenség ellen. De kellő előkészület hiányában egyik vállalata sem sikerült; a legutolsónál az volt a szerencse, hogy a törökök közeledése vak lármának bizonyult; különben a magyar fegyvereket semmi sem mentette volna meg a kudarctól.[3] Zsigmond boszusan tért vissza az alvidékről s biztosokat küldött a vármegyékbe, kik a temesvári országgyülésnek

[1] »Polant, Behem und Dutschen, Swoben, Franken, Rinlut.« Windecke's Denkwürdigkeiten zur Gesch. des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Herausg. v. dr. Wilh. Altmann. (Berlin, 1893.) 14.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/II. 563. és 618. v. ö. Klaić, i. m. 278.

[3] Zsigmond id. levele Pásztai János országbiróhoz. 1394 márczius 23. M. Nemz. Muzeum levéltára.

a nemesi fölkelésre vonatkozó törvényeit végrehajtsák,[1] majd elrendelte a jobbágyok összeirását s a lajstromokat minden vármegyétől magához kérette, egyuttal számadásra szólitva fel az adó beszedőit.[2] Ez intézkedések nem maradtak eredmény nélkül, és midőn 1399 tavaszán Mircse vajda hirt adott arról, hogy Bajazid nagy sereggel Drinápoly alatt van s öt nap alatt Havasalföldre ér, Zsigmond az általános felkelést elrendelve, haladéktalanul siethetett a vajda segitségére.[3] El is indult, de rövid idő mulva visszatért, s oly események, melyek Magyarország sorsára kevés befolyással birtak, de őt családi kötelékeinél fogva érdekelték, csakhamar teljesen elterelték figyelmét az ország védelmének nagy fontosságu kérdéséről.

Csehországban a viszály Venczel és a főurak között mind élesebb lőn s a király helyzetét még sulyosabbá tette az, hogy trónját tulajdon családjának tagjai ellen is kellett védelmezni. Venczelben a Luxemburg-ház jellemző tulajdonságai közül az állhatatlanság volt az uralkodó, párosulva nagy foku önzéssel, és hirtelen haraggal, mely a királyt nem egyszer kegyetlenségekre ragadta. Főleg ez utóbbi tulajdonsága volt az, a mivel cseh alattvalóit maga ellen lázitá, mig állhatatlansága unottá tette előtte a német birodalom ügyeit. Tíz éven át nem volt Németországban, nem törődött annak érdekeivel. S most, midőn helyzete Csehországban válságossá lőn, a német fejedelmek is feltámadtak ellene és követelték, hogy a birodalomban helytartót nevezzen ki maga helyett. Zsigmond, mint láttuk, már 1396 óta viseli a birodalmi vicariusi méltóságot, de az nem volt egyéb reá nézve üres czimnél; a fejedelmeknek olyan helytartó kellett, ki a birodalomban lakik s minden erejét annak szentelheti. A közhangulat által kényszeritve, Venczel elhatározta magát, hogy személyesen indul Németországba. Távolléte idejére unokaöcscsére Prokóp morva őrgrófra bizta Csehország kormányát. Ebben az intézkedésében Zsigmond, Venczel után a Luxemburg-ház legidősb tagja, a saját jogai sérelmét látta és sértve volt általa Józsa őrgróf is, a kit Venczel kevéssel előbb fosztott meg Lausitz birtokától. Prokóp ellen Zsigmondnak már előbbi időről volt panasza, mert 1397 elején, Laczkfiék lázadása idején, László oppelni herczeggel megrohanta a felvidéket, Liptóban, Turóczban s a Szepességen pusztitott s a Vág mentén nehány erősséget, köztük Nagyvárt és Likavát azóta is elfoglalva tartotta.[4] Józsa tehát jól számitott, midőn a leitomischli püspökkel Budára utazva, Prokóp ellen szövetségre szólitá fel őt. Zsigmond a török elleni védelmet a bánokra bizva, már 1394 novemberben jelentékeny sereget inditott a morva határra. Nagyvárat hosszu ostrom után, melynél Perényi Imre lábán sulyos sebet kapott s Rozgonyi Simon majdnem elvérzett,

[1] November 13-án Zeremlyénben Pozsony megyéhez intézett rendelete az orsz. ltárban Dipl. 8384.

[2] 1399 január 27. Leleszi konvent ltára.

[3] Pásztaihoz irt levele id. h.

[4] Fejér, Codex Dipl. X/II. 504.

bevette.[1] 1400 január 18-án forma szerint is szövetséget kötött Józsával s a cseh főurakkal, s márcziusban Zsófia királyné koronázására Prágába ment, hogy ott bátyja távollétét felhasználva, saját érdekei biztositásán fáradozzék.[2]

Venczel ez alatt a birodalomban igyekezve visszaszerezni a királyi trón elveszett tekintélyét, arra a szerencsétlen gondolatra jött, hogy beleavatkozik a nyugati nagy egyházszakadás kérdésébe, melynek megoldására római királyi méltóságánál fogva magát érezte első sorban hivatva.

Venczel király nagy pecsétje.

A franczia királylyal, kivel már évek óta tárgyalt ez ügyben, 1398-ban Reimsban találkozott, s arra a megállapodásra jöttek, hogy mindeniküK lemondásra birja azt a pápát, a kinek eddig a pártján állottak: a franczia király az avignoni XIII. Benedeket, Venczel a Rómában székelő IX. Bonifáczot. De mind a kettő olyasmire vállalkozott, a mit nem volt képes végrehajtani, s Venczelre azonkivül ez a merész beavatkozás végzetes következményekkel

[1] Orsz. ltár, Dipl. 9431. és 9601.

[2] Palacky, Geschichte der Böhmen. III/I. 116—121.

járt. Bonifácznak nagy pártja volt Németországban, mely visszatetszéssel vett tudomást a király tervéről. Ellenségeinek számát ekkép tetemesen szaporitva, a király nem volt képes tekintélyét a birodalomban visszaszerezni. A három egyházi választó: a mainzi, trieri és kölni érsekek és a rajnai pfalzgróf elérkezettnek látták az időt, hogy végleg leszámoljanak vele; 1400 augusztus 20-án megfosztották a királyságtól s a következő napon maguk közül Ruprecht rajnai választófejedelmet választották római királylyá.

Zsigmond a testvérét ért gyalázatban nem a Luxemburgok szégyenét látta, hanem a kedvező alkalmat arra, hogy Csehország kormányát magához ragadja. A haza sietö Venczellel október 6-án Kuttenbergben találkozva, késznek nyilatkozott segitségére Németországba sereget vezetni, de a költségek fedezésén kivül Lausitzot és Sziléziát követelte jutalmul s annak ünnepélyes kijelentését, hogy Venczel halála után Csehország koronája reá fog szállani. Venczel erre szó nélkül távozott Kuttenbergből, s Zsigmond ujult hévvel folytatta hadviselését a Venczellel jó viszonyban maradt Prokóp morvaországi birtokai ellen.[1]

A magyar király e magatartása következtében Venczel ügye jóformán veszve volt Németországban. Zsigmond joggal számithatott arra, hogy a birodalmi ügyek Venczel uralmát Csehországban is alá fogják ásni s egész diplomatiáját oda irányitotta, hogy ő üljön majdan bátyja örökébe. De egyről megfeledkezett. Venczelnek az egyházszakadás megszüntetésére irányuló tervéről neki is volt tudomása, s a római király Rheimsban nem csak saját maga, hanem Zsigmond nevében is nyilatkozott IX. Bonifácz letétele mellett. Természetes, hogy a pápa, a ki elég hatalmas volt, hogy Venczel letételét — bár közvetve is, — siettesse, a magyar királylyal sem mulasztotta el hatalmát éreztetni.

Bonifácz a nápolyi párt küzdelmeiben kezdetben egész határozottan Zsigmond mellett foglalt állást, annál is inkább, mert a nápolyi Anjouk, — elődе, VI. Orbán pápa által kiátkozva, — az ellenpápa hivei közé tartoztak. Lászlónak később sikerült a nápolyi származásu pápát kibékülésre birni, s a mi sikereket vetélytársa ellen Nápolyban kivivott, azt főleg Bonifácz támogatásának köszönhette. Hogy ezt a támogatást a pápa a magyar ügyben sem tagadta meg védenczétől, azt sejtetni engedi az a bizalom, a melylyel őt László, mint láttuk, a nápolyi székre ajánlott zágrábi püspök müködésének jelentőségébe beavatta.

Mindazonáltal óvakodott ebben a kényes kérdésben nyiltan szakitani eddigi politikájával. Meleg érdeklődéssel támogatta Zsigmondot a török ellen inditott hadjárataiban, s Magyarország iránt érzett különös jóindulatának akart kifejezést adni, midőn Zsigmond leghivebb emberét, Kanizsai Jánost előbb az esztergomi főegyházmegye, majd egész Magyarország

[1] Fejér, Codex Dipl. X/IV. 65. X/VI. 120.

primásává s az apostoli szentszék követévé nevezte ki. Zsigmond csatlakozása Venczel és a franczia király tervéhez azonban rögtönös fordulatot idézett elő magatartásában. Nem lépett fel most sem nyiltan a király ellen, a mint hogy Zsigmond sem foglalt nyiltan állást a rheimsi határozat mellett; de rokonszenvével most már teljesen nápolyi király felé fordult, s befolyását a főpapság utján érvényesitve, lassan oda törekedett, hogy Zsigmond hiveit uruktól elidegenitse s ez által előkészitse László trónrajutását.

A talaj már akkor erősen ingadozott Zsigmond lábai alatt. Zsigmond magaviseletével egészen elidegenitette magától azokat is, a kik eddig leghivebb támaszai voltak trónjának. Hogy az ország védelmét a törökök ellen elhanyagolta s idejét idegen korona megszerzésére forditotta, igen kedvezőtlen világitásba helyezték az uralkodás kötelességei felől birt fogalmait s erős fegyvert adtak ellenségei kezébe. De ez nem volna képes megmagyarázni a helyzetet, ha nem kellene felismernünk a pápa és a nápolyi udvar titkosan müködő kezét az eseményekben, melyek a vihar rögtöni kitörését előidézték. IX. Bonifácz befolyását az 1401 év eseményeire, ha okleveles adat nem is igazolná,[1] kétségtelenné teszi a főpapság gyors elidegenedése Zsigmondtól s az a tény, hogy maga a hű Kanizsai János, a primás állott az országszerte növekvő ellenzék élére.

A kitörés minden külső, látható ok közbejötte nélkül, egészen váratlanul következett be. A király 1400 végén azzal a szándékkal tért vissza a morvaországi harcztérről, hogy véget vet özvegyi állapotának, megnősül és családalapitással sietteti dynastiája megszilárditását. Mária királynő halála óta már többször foglalkozott házassági tervekkel. A legelső, mely még 1395 végén merült fel, magának a nápolyi vetélytársnak nővérét, Johannát szemelte ki menyasszonyául. Bárkitől eredt az az eszme, hogy Zsigmond Kis-Károly leányát vegye nőül, geniális mesterfogás rejtőzött benne az Anjou és a Luxemburg házak örökösödési jogainak egyesitésére, mi által László igényeit teljesen háttérbe lehetett volna szoritani. A terv azonban éppen a nápolyi párt ellenségeinek ellenzésén tört meg.[2] A következő év elején, midőn Zsigmond bátyja ügyei rendezése érdekében Csehországban időzött, alkalma nyilt megismerkedni Henrik briegi herczeg leányával, Margittal; az ekkor mintegy 15 éves herczegnőt szemelte ki nejéül, s úgy látszik, a jegyváltás is megtörtént. Az ilyes szertartásnak ugyan, mely az uralkodóházak tagjai között a középkorban nagyon gyakori volt, ide haza senki sem tulajdonitott nagyobb jelentőséget s Magyarországon alig tudtak valamit a király jövendőbeli hitvese felől. Briegben azonban már 1396-ban készitették a menyasszony kelengyéjét, a ki 1398-ban atyját

[1] L. fentebb, a 436. l. 2. jegyzetét. Az ott közlött adat Szalay Józsefnek (Nápolyi László trónkövetelése és Velencze. Századok, 1882. 560.) ad igazat azok ellenében, kik tagadják Bonifácz pápa befolyását az 1401 év eseményeire.

[2] A mantuai követ jelentése 1395 deczember 10 éről, a M. Tud. Akadémia történeti bizottságának másolatai között. 131. sz.

elveszitve, teljes árvaságra jutott. Mikor Margit 1401-ben elérte a házasságra alkalmas kort, Zsigmond elérkezettnek látta az egybekelés idejét. Husvét ünnepe előtt Stibor erdélyi vajdát nagy kisérettel utnak inditá Szilézia felé, hogy »ő fenségét, Margit briegi herczegnőt, legkedvesebb hitvestársát« Magyarországba hozza.[1] Az események váratlan fejleménye azonban elébe vágott a házasság létrejöttének. Husvét után az országnagyok, élükön Kanizsai érsekkel s a nádorral, szokatlan számban jelentek meg Budán, hogy a szentgyörgynapi nyolczados törvényszékek alkalmából a szokásos országos tanácskozásokat megtartsák. Ezek folyamán a királynak szemrehányást tettek könnyelmü magaviseleteért, a temesvári országgyülés törvényeinek ingorálásáért s követelték, hogy a kiket minden bajok okozóiul tartottak, az idegenek azonnal hagyják el az országot. Zsigmond hosszu idő óta érezve az elégületlenséget, úgy szólván teljesen elszigetelte magát országa nagyjaitól, s most midőn ezek nyiltan felléptek, oly határozott ellenszegülést tanusitott, mely a békés megoldást lehetetlenné tette. A főurak Ó-Budán összeesküdtek a király letételére: maguk a Garaiak és Zsigmond többi hivei sem merték kivonni magukat az általános mozgalom alul; csatlakoztak ők is az összeesküvőkhöz, már csak abból a tekintetből is, hogy jelenlétükkel mérsékeljék annak lefolyását. Április 28-án az országnagyok megszállották fegyvereseikkel Budát s behatoltak a királyi palotába. A meglepett király hivei a tulnyomó erő láttára lemondtak urok védelméről, ki, ha a krónikás szavainak hitelt adhatunk, diszruhát öltve, teljes királyi pompájában lépett megtámadói elé. »Én vagyok — úgymond — királyotok, hüséget esküdtetek nekem, miért jöttök igy reám?« A főurak helyett Szécsényi Simon válaszolt: »Nagyságos urunk, azért jöttünk, hogy a cseheket, lengyeleket és a többi idegeneket kiüzzük az országból. Ha ebbe beleegyezel, szivesen elfogadunk királyunknak; ha nem, akkor nem vagy többé a királyunk, foglyunk vagy.« A kivont kardokkal betódult nemesség fegyvercsörtetése kisérte e szavakat. Zsigmond erre igy kiáltott fel: »Királyotok vagyok, ha megöltök, nem maradok megboszulatlanul, ezt tudjátok meg!« s tőrét kihuzva: »Rajta! — igy folytatta — a legelsőnek, a ki hozzám nyul, torkába ütöm ezt a tőrt.« Erre a jelenetre Tar Lőrincz, az egyedüli, a ki uráért a veszélybe rohanni kész, kihuzta kardját és megtámadta a király előtt álló országnagyokat. Dulakodás támadt, melyben a bátor védő öt nehéz sebet kapott. De nem védhette meg a királyt, kit az országnagyok siettek eltávolitni a küzdelem szinhelyéről s még az nap erős őrizet alatt Visegrádra szállitottak.[2]

[1] Gr. Zichy cs. Okmt. V. 142. V. ö. Grotefend, Stammtafel der schlesischen Fürsten. 54. Wertner, Zsigmond király egy ismeretlen házassági összeköttetéséről. (Századok, 1889. 772.) Pfotenhauer, Eine schlesische Princessin als ung. Königsbraut. (Zeitschrift des Vereins für Gesch. u. Alterth. Schlesiens. XXV. 331.)

[2] A Cardauns-féle krónika elbeszélése. Archiv für ältere deutsche Gesch. 1. 347—349. Tar Lőrincz közbelépését Zsigmond beszéli el 1405 november 22-én kelt oklevelében. Fejér, Codex Dipl. X/IV. 330.

Mialatt a fékevesztett nemesség szabadon elégitette ki haragját Zsigmond kegyenczein s ezek futásban kényszerültek menedéket keresni,[1] a kormány vezetését a főurak kebeléből alakitott országos tanács vette át, melynek élén Bebek Detre nádor, Kanizsai János érsek és Szécsényi Frank országbiró állottak. A tanács első üléseit Budán, majd a szomszédos Ó-Budán tartotta,[2] végül Esztergomba helyezte át székhelyét, Kanizsai János székvárosába, a ki a király elfogatása óta a szent korona kanczellárjának nevezte magát, s mint ilyen itélkezett a király személyes birósága alá tartozó perekben. S az ország törvényes hatóságai egyértelmüleg vették tudomásul a történteket és a királyi széket megüresedettnek tekintvén, az országos tanácsot ellenmondás nélkül ismerték el a kormány törvényes vezetőjeül.

A váratlan trónüresedés, melyet Zsigmond merev ellenszegülése által maga idézett elő, a király legnagyobb ellenségeit is készületlenül találta. Igy magyarázható meg, hogy nem siettek levonni a helyzet következményeit. A többség megegyezett abban, hogy Zsigmondot nem helyezik vissza trónjára, hanem számkivetésbe küldik, mihelyt utódja felől megállapodásra jutnak.[3] De épen ez volt a legnehezebb kérdés. Mig a nápolyi párt Dalmácziában királyként üdvözölte Lászlót s bosnyák segitséggel ostrom alá vette a Zsigmondhoz hű várakat,[4] a felvidéki nemesség június 11-én Tapolcsányban gyülést tartott s azon Jagello Ulászlót hivta meg Magyarország trónjára.[5] A lengyel király még mindig erős jelölt volt a magyar trónra, annak daczára hogy Hedvig, a magyar Anjou ház utolsó sarja, 1399 július 17-én szerencsétlen szülés következtében meghalt, s igy megszünt a jogalap Nagy-Lajos örökségére. A meghivást el is fogadta, és az ország határán sereget vont össze, mely a Szepességet megrohanással fenyegette. Az északnyugati határszélen viszont Józsa őrgróf tört be az országba, hogy trónigényeinek, miket egy Zsigmonddal fennálló szerződésre alapitott, érvényt szerezzen, s Pozsonyt, Szent-Györgyöt és Nagy-Szombatot hatalmába keritette, úgy hogy az országos tanács a nádort, az országbirót és Marczali Miklóst volt kénytelen a csehek és lengyelek által fenyegetett felvidék védelmére küldeni.[6] Hogy a zavar teljes legyen, a dunántuli vármegyék egy része Vilmos osztrák herczeg trónjelöltsége mellett nyilatkozott, a ki szintén bejött az országba s nehány határszéli erősséget elfoglalt.

[1] Windeck, Altmann i. h.

[2] Innen van keltezve, május 8-ról, első ismert kiadványa. Forgách cs. levéltára a Magyar Nemzeti Múzeumban. V. ö. Nagy Imre megjegyzését a Zichy család Okmtárában V. 255.

[3] Hogy számüzetéséről tényleg szó volt, Zsigmond mondja a Garaiak összes birtokai felől adott oklevelében. Fejér, Codex Dipl. X/IV. 660.

[4] Knint Somkereki Antal vitézsége védte meg az ostrom ellen. Gr. Teleki cs. oklt. I. 292. és 299.

[5] Fejér, X/IV. 79.

[6] Hazai Okmt. II. 167.

A pártok e szétszakadása lőn Zsigmond szerencséje. Garai Miklós bán, Cillei Hermann, Stibor, Maróti János, Eberhard zágrábi püspök s még nehányan a hozzá hű főurak közül, a kik csak szinből csatlakoztak az összeesküvéshez, siettek felhasználni a helyzetet a fogoly király érdekében. Leghatározottabban lépett fel Stibor, ki az erdélyi vajdai tisztet letéve, Csehországból fegyveres segitséget kért a király kiszabaditására és seregével visszaszoritotta Józsa hadait a morvai határszélről; majd Nyitrát melyet a pártütők tartottak megszállva, ostrom alá vette. A várat Péter püspök várnagya makacsul védte, mig végre Stibor maga vezette fel az

Stibor vajda pecsétje.

ostromlétrán embereit annak falaira. Erre egymás után foglalta el a a lázadóktól Skatsán nyitrai püspöki várat és Surányt, melyet saját várnagya, Turóczi Benedek játszott Zsigmond ellenei kezébe.[1] Ezalatt Eberhard megszállotta Szlavóniát s hogy hadainak költségét fedezhesse, reá tette kezét a zágrábi káptalan jövedelmének egyik jelentékeny forrására, a bortizedre; Maróti János a délkeleti részeken, Cillei Hermann a stájer határszélen gyüjtött nagy hadat Zsigmond védelmére.[2] Ez utóbbi unokahuga,

[1] Wenzel Gusztáv Stibor vajda cz. értekezésében (Akad. Értekezések a történettud. köréből. IV. 2. sz.) tévesen teszi e várak elfoglalásának idejét 1403-ra; Zsigmond adománylevele Fejérnél, X/III. 140. világosan megmondja, hogy az események fogsága idején történtek.

[2] Zala vm. Oklt. II. 300. Fejér, Cod. Dipl. X/VI. 344.

Cillei Anna utján, a ki ez év februárban ment nőül Ulászló lengyel királyhoz, Krakóban is sikerrel érvényesité befolyását, s ennek lehet első sorban betudni, hogy Ulászló a magyarországi események további lefolyásával szemközt teljesen tartózkodó álláspontot foglalt el. Legnagyobb eredménynyel járt el azonban Garai Miklós, a ki megtartotta a felkelőkkel az összeköttetést s befolyásával, rábeszélésével, igéreteivel oly engedékeny hangulatot idézett elő egy részüknél, hogy Velenczében június végén bizalommal tekintettek a kérdés békés megoldása elé s visszautasitották László és Vilmos osztrák herczeg szövetkezési kisérleteit.[1] A hely-

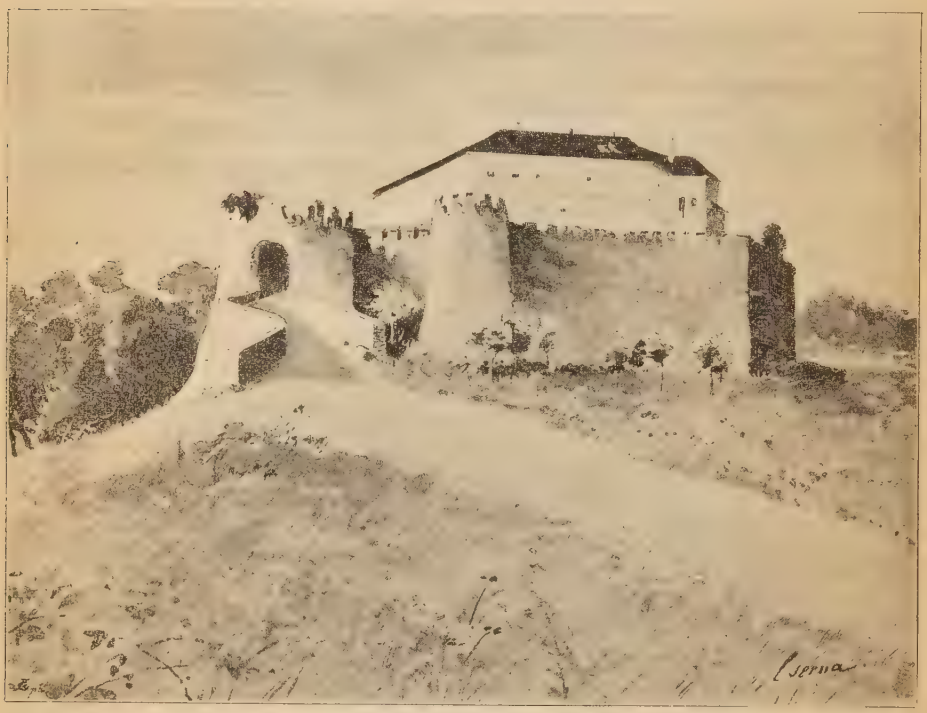

Siklós vára.
(Cserna Károly eredeti rajza.)

zetben tényleg lényges fordulat állott be, midőn Garainak sikerült oda vinni a dolgokat, hogy a főurak, testvére János és fia Miklós kezessége mellett, az ő kezébe adták a fogoly királyt, s megengedték, hogy Visegrád helyett saját nem rég szerzett várában, Siklóson helyezze tisztes őrizet alá.

Siklóson jó barátok környezték Zsigmondot; maga Garai Miklós édesanyja és Eberhard zágrábi püspök segitettek elviselhetővé tenni szabadsága hiányát. A királyi fogoly magaviselete, mit fogságában tanusitott,

[1] Monum. Slav. Merid. IV. 431 s köv.

Az Athenaeum nyomása.

SIKLÓS VÁRA.

(Cserna Károly eredeti rajza.)

arról tett bizonyságot, hogy belátta hibáit; ez megkönnyitette azok munkáját, kik a kibékülés létrehozását tüzték ki feladatukul.[1] A helyzet ura Garai Miklós volt; Venczel cseh király is belé helyezte egyedüli bizalmát s még a nyár folyamán rendjellel és 1000 frtnyi évi járadékkal jutalmazta hűségét.[2] Fáradozásai bár lassan, de még is czélt értek. Az augusztus végén Patán összegyült főrendek: Alsáni bibornok, az esztergomi és kalocsai érsekek, a váradi, győri, veszprémi, egri püspökök, a nádor, az országbiró, Szécsényi Simon, Bebek Imre, a két erdélyi vajda: Csáki Miklós és Marczali Miklós, Kanizsai Miklós a volt tárnokmester és utóda Kusalyi Jakcs György, Perényi Péter, Debrői István, Szécsi János az egykori nádor fia tényleg tárgyalásokba bocsátkoztak vele Zsigmond szabadon bocsátása kérdésében. Feltételük egy volt: az idegenek kezein levő összes várak átadása, kivéve Stibor vajda várait. Ha ez megtörténik, akkor a bán visszaadhatja Zsigmond szabadságát s ők is kiadják kezükből az ifju Garai Miklóst; ha nem, akkor más királyt választanak, kinek megkoronázása után 15 napig tartozik Garai Zsigmondot fogva tartani.[3]

Mi történt a további alkudozások folyamán, nem tudjuk; de László mozdulatlansága, melyre az otthoni viszonyok kényszeritették, s más alkalmas jelölt hiánya lassankint leszoritotta a királyválasztás eszméjét a szőnyegről. Az egész mozgalom elposványosodott. A főurak mindinkább megbarátkoztak Zsigmond visszahelyezésének eszméjével; s viszont ez is hajlandó lett az idegenek kezén levő várak ügyében engedni előbbi merevségéből. Az ősz derekán Marczali Miklós Kapronczán találkozott Garaival és Maróti Jánossal s folytatta a tárgyalásokat. E békülékeny hangulat jeléül az országos rendek is a Dunántulra helyezték át székhelyüket, hogy közelebb legyenek Zsigmond fogsága szinhelyéhez. Mire október 24-én Zákányba értek,[4] Garaiék műve sikerült. Zsigmond külföldi kegyenczei, élükön Eberhard püspökkel, meghozták az országnagyok által követelt áldozatot s kiadták kezeikből a király adományából birt várakat.[5] Ez megtörténvén, semmi sem gátolta többé Zsigmond kibocsátását. A király szabadságával együtt trónját is visszanyerte. Október 26-án Pápán találkozott országa főrendeivel s a kiket egy félév előtt ellenségekként látott maga ellen feltámadni, azok most feledve a történteket, ujból elismerték őt királyuknak. Zsigmond esküvel fogadta, hogy fogsága okozóin nem áll boszut, s bizalma jeléül a Kanizsaiakat bizta meg azzal, hogy a Vilmos herczeg által fenyegetett nyugati határszélt megvédelmezzék.[6]

[1] Windeck, i. h.

[2] Orsz. ltár. Dipl. 8664.

[3] Az augusztus 31-én kelt, 13 pecséttel ellátott levő oklevél ,erősen megrongálva, az országos levéltárban, Dipl. 8666.

[4] Gróf Zichy cs. Okmt. V. 255.

[5] Zsigmond 1406 nov. 19-iki adománylevele Eberhard püspök részére a veszprém káptalan ltárában.

[6] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 75. 77. és Sopron vm. Oklt. I. 555.

A kibékülés után Zsigmond Garai által kisértetve Hermann, a cillei gróf látogatására indult, hogy azok társaságában élvezze visszanyert szabadsága első napjait, a kiknek kiszabadulását köszönhette. A látogatásnak komoly háttere volt. Házassági tervét a sziléziai herczegnővel, az ügy előhaladott stadiuma daczára, feladta és Cillei Hermannak, a dúsgazdag és hatalmas stájer főurnak legifjabb leányát, a 9 éves Borbálát választá nejéül. Az eljegyzést Cilliben kiszabadulása után nem sokára meg is tartotta.[1] Úgy látszik, ez volt az ára a buzgólkodásnak, melyet Cillei és Garaiak Zsigmond érdekében kifejtettek. Cillei középső leánya Anna Garai Miklóssal volt eljegyezve; s igy e házasság Zsigmondot a legszorosabb családi kapocsban lőn hivatva egyesiteni azokkal, a kiknek legtöbb részük volt trónja visszaszerzésében.

V. FEJEZET.

Nápolyi László fellépése.

A számos kudarcz daczára, melyet a nápolyi király hivei éveken keresztül szenvedtek Magyarországon, még mindig tekintélyes számban voltak, a kik Lászlót tekintették a magyar korona törvényes örökösének. A ritka szivósságról tanuskodó párt nem kevesebb táplálékot meritett abból a körülményből, hogy Mária és Hedvig halála óta Kis-Károly fia volt az Anjou-ház jogainak egyedüli képviselője, mint a Zsigmond személye iránt támadt népszerütlenségből, mely a törvényes király tekintélyét teljesen aláásta és lassankint előkészitette a hangulatot az általános kitörésre.

Az 1401-iki összeesküvés és Zsigmond fogságba vettetése, — történelmünkben páratlan esemény — a forradalom első jele volt, s ha a nápolyi párt eléggé siet a helyzet kizsákmányolásával, Zsigmond valószinüleg soha sem nyerte volna vissza koronáját. A nápolyi király késedelmét a külső politikai helyzet csak némileg magyarázza meg. Lászlónak, miután IX. Bonifácz részéről jóindulatu semlegességre tarthatott számot, első törekvése az volt, hogy Velencze barátságát nyerje meg, nem merve e nélkül actióját a dalmát partokon megkezdeni. De a mig ez irányban határozott lépésre szánta el magát, Zsigmondot hivei kiszabaditák a fogságból s visszaültették a trónra. S miután a velenczei köztársaság a nápolyi udvar szövetkezési kisérleteit visszautasitotta, László nem tehetett egyebet, mint nyugodtan várta az ujabb alkalmat a fellépésre.

A régóta senyvedő tüz azonban ujból fel volt gyujtva, s hogy ki ne aludjék, arról gondoskodott Hervoja bosnyák vajda, a ki, mint László

[1] Windeck, id. h. 21. V. ö. Krones, Die Freien von Saneck u. ihre Chronik. 74—75.

helytartója, mindinkább megfészkelte magát a Boszniával szomszédos dalmát partvidéken. A bosnyák föld, mint eddig, most is biztos mentsvára volt a nápolyi párt menekültjeinek, s Osztoja király, a kit a bosnyák főurak Dabisa kiskoru fia mellőzésével a trónra emeltek, Tvartkó példáját követte, a mikor a pártkirály zászlaja alatt igyekezett uralmát Dalmácziára kiterjeszteni. Ennek a politikának főrésze volt abban, hogy a dalmát városok, melyek a bizonytalan helyzetben 1401 végén még Velencze fenhatóságától reméltek oltalmat, a következő év tavaszán egymás után elküldték követeiket a bosnya királyhoz, s általa közvetve a nápolyi Lászlót ismerték el uruknak.[1]

László ezen felbuzdulva, elhatározó lépésre szánta magát. 1402 június 17-én Aldemarisco Alajos tengernagyot Magyarországban s a dalmát-horvát-szlavón részekben helytartójává nevezte ki s mint ilyet, majdnem teljhatalommal felruházva, Dalmácziába küldte, hogy a felkelés ügyét kezébe vegye s László bejövetelét előkészitse. Aldemarisco augusztus 27-én 5 gályával és egy brigantinoval megérkezett Zárába, melynek tanácsa egy héttel később ünnepélyesen letette a hűségi esküt László királynak.[2] László követei időközben már egész határozottan feltették a kérdést Velenczének: minő álláspontot fog elfoglalni uruknak a magyar korona megszerzéseért inditandó háborujával szemközt? S bár a köztársaság óvakodott a határozott választól, azzal a tettével, hogy régi viszályuk tárgyáért, Corfu szigeteért megadta a László által kért 30,000 arany kárpótlást, hallgatólag megértette a nápolyi királylyal, hogy vállalkozása nincs ellenére.[3]

Garai Miklós nádor pecsétje.

Ezt a fordulatot Velencze politikájában kétségtelenül Zsigmond magatartása idézte elő, a mely arról tanuskodott, hogy a könnyelmü király nem sok tanulsággal hagyta el fogságát, s az eszes velenczei diplomatákat kevés bizalommal töltė el helyzetének biztossága felől. Zsigmond, alig hogy kiszabadult fogságából, folytatta előbbi életmódját. Igéretét, hogy az összeesküvés részesein nem áll bosszut, nem tartotta meg teljesen: Bebek Detrétől elvette a nádorságot s Garai Miklósra ruházta azt; s ezen kivül egész sorozata a személyváltozásoknak tanuskodott a király nehezteléséről. S mialatt a mellőzöttek és érdektársaik bosszuérzete az általános elégületlenség növelésében

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 159. 801.

[2] Mon. Slavor. Merid. IV. 463. Fejér, i. m. X/IV. 162—163. V. ö. Szalay József, Nápolyi László trónkövetelése és Velencze. Századok. 1882. 648 s köv.

[3] Mon. Slavor. Merid. IV. 468—469. 471.

talált kielégitést, Zsigmond ismét családi politikájának szentelte egész tevékenységét. Tél derekán elhagyta az országot és Csehországba ment, azzal a szándékkal, hogy az ott uralkodó zavarokat felhasználva, bátyja országainak kormányát magához ragadja.[1] A pénzt e vállalatához a Brandenburghoz tartozó Neumark elzálogositásával szerezte meg, melyre 1402 elején Stibor vajda közvetitésével 63,000 frtot vett fel a német lovagrendtől.[2] Venczel még jövetele előtt, január 1-én megerősitette őt birodalmi helytartói méltóságában.[3] De ezzel már nem elégedett meg, s kevéssel megérkezte után, Königgrätzben február 4-én nyilatkozatot erőszakolt ki Venczeltől, melyben ez majdnem teljes királyi hatalommal Csehország kormányzójává nevezi őt ki,[4] s midőn Venczel kisérletet tőn ily módon eljátszott királyi jogai visszaszerzésére, márczius 6-án Prágában elfogatta s a Hradsinban őrizet alá helyeztette.

Ez az erőszakos fellépés nagy visszatetszést szült még Venczel ellenségei részéről is, és Zsigmondnak szövetségesek után kellett nézni, hogy czélját elérhesse. A városok felkelését fegyverrel fojtva el, az ellenpárthoz szitó Prokópot csellel hatalmába keritette s augusztus elején Bécsbe ment, a fogoly Venczelt magával vitte és az osztrák herczegek őrizetére bizta, ujabb szövetkezésre szólitva fel őket. Augusztus 16-án jött létre a szerződés Zsigmond király s IV. Albert, Vilmos és Ernő herczegek között, melyben ez utóbbiak a királynak a cseh korona megszerzésére irányuló törekvéseiben támogatásukat megigérik. A szövetségnek azonban nagy árat szabtak: Zsigmondnak kölcsönös örökösödési szerződésre kellett lépni a Habsburgokkal, s ebből kifolyólag megigérni, hogy az esetre, ha férfiivadékai nem lesznek, az osztrák herczegek közül választ utódot magának.[5]

Zsigmond erre országgyülésbe hivta Pozsonyba a rendeket, s elébük terjesztve az osztrák herczegekkel kötött szerződést, ezuttal már határozottan megnevezte Albert herczeg személyében a magszakadása esetére kijelölendő trónörököst, érvénytelennek nyilvánitva az egykor Józsa őrgróffal kötött hasonló örökösödési egyességet. A 110 egyházi és világi főur és nemes s a két szabad királyi város: Pozsony és Sopron követei, kik az országgyülésen jelen voltak, szeptember 21-én függő pecsétükkel ellátott oklevélben adták hozzájárulásukat e kötéshez, és Zsigmond a következő napokban Albertet távolléte idejére az ország kormányzójává, továbbá születendő gyermekei gyámjává nevezte ki, s neki e czimen 12,000 arany forintnyi évi tiszteletdíjat rendelt.[6]

[1] 1402 január 22-én még Skaliczban van, a morva határon; január 27-én már Olmüczből keltezi okleveleit.

[2] Dogiel Cod. Dipl. Poloniae. I. 590. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 147. 149. V. ö. Wenze Gusztáv, Stibor vajda. 20. és Caro, Gesch. Polens. III. 250.

[3] Fejér, i. m. X/VIII. 450.

[4] I. m. X/IV. 99.

[5] I. m. X/VIII. 452.

[6] I. m. X/IV. 130. 134. 140. 144.

Zsigmond java erejében levő fiatal ember volt, mikor ezt a szerződést megkötötte; vőlegénye egy életkedvtől duzzadó ifju leánynak, kivel a házasságot csak ez utóbbinak fiatalsága késleltette. Az örökösödési szerződésnek tehát nem volt actualis jelentősége, s hihetőleg ennek tulajdonitandó, hogy az ország legelső egyházi és világi főméltóságai látszólagos ellenmondás nélkül járultak annak megerősitéséhez. De a könnyü szer, a melylyel Zsigmond a korona felett, mint valami családi örökség felett, a nemzet utólagos jóváhagyására számitva rendelkezett, kétségkivül nagy visszatetszést idézett elő azok között is, a kik a szerződést törvény erejére emelték. A nápolyi király hiveire nézve pedig kedvező alkalom volt az a nyilt felkelésre, melyhez ily módon a nemzet sarkalatos jogainak megvédése adja meg a szentesitést.

Mig Zsigmond az országgyülés befejezte után szinte feltünő sietséggel hagyta el az országot, Vrána kaput nyitott Hervoja és Aldemarisco bosnyák és nápolyi csapatai előtt. A Horvátiék lázadásából hirhedt hely elfoglalása nagy jelentőséggel birt a nápolyi párt felkelésére. A perjeli tisztet az egykori országbiró, Bebek Imre viselte, s az ő elszakadása volt az első hang a pozsonyi szerződés ellen, a melyhez sem ő, sem testvére, a volt nádor, nem adták hozzájárulásukat. A Bebekek a szlavóniai és a felvidéki nemesség jelentékeny részét vonták László pártjára, mig Dalmácziában a forradalom oly nagy arányokat öltött, hogy Trau, Sebenico és Spalato november folyamán egymás után ujiták meg László helytartója előtt hódolati nyilatkozatukat s karácsonykor a dalmát városok ünnepélyes követséggel hivták meg Lászlót Magyarország elfoglalására.[1]

Zsigmond semmibe sem vette a dalmácziai eseményeket. Bécsben, uj szövetségesei társaságában, a Csehországba inditandó hadjárat szervezésével volt elfoglalva; a sereggyüjtés felemésztette a Neumark elzálogositásából kapott pénzt, s Albert herczeg egy régi 16,000 frtnyi követelésének kiegyenlitését sürgetvén, a pozsonyi és soproni harminczadot zálogba adta neki, magát Pozsony várát és városát kötve le biztositékul az iránt, hogy ez összeg a harminczadokból tényleg meg fog térittetni a herczegnek.[2] Majd egy hónappal később a budai pénzverő-kamara jövedelmét adta idegeneknek zálogba.[3]

A törvénysértések hosszu sorozata után, ugy látszik, az országos jövedelmek ez elidegenitése volt az utolsó csepp, a melytől a csordultig telt pohár kiömlött. Az ország javát szivükön hordozó főurak, a kik 1401-ben nem riadtak vissza a király elfogatásától, elérkezettnek látták az időt, hogy végleg leszámoljanak a királylyal. Karácsony táján, vagy talán 1403 január elején Váradon összegyültek s a székesegy-

[1] Szalay József, i. m. Századok, 1882. 653.

[2] 1402 okt. 2. Bécsi állami ltár. V. ö. Fejér, Cod. Dipl. X/VIII. 452.

[3] Fejér, i. m. X/IV. 152.

házban, Szent-László ereklyéi felett megesküdtek, hogy Zsigmondot többé nem ismerik el királyukul s László nápolyi királyt emelik a megürült trónra.[1]

Ama jelenetek egyike lehetett ez, a minők a nagy forradalmak kitörésére adják meg a jelt. S jelentőségét félreismerhetetlenné tette az, hogy az összeesküvés élén Kanizsai János a primás, a király főkanczellárja, s az ország legtekintélyesebb főpapjai és zászlós urai: Szepesi János kalocsai érsek, Szántódi Lukács váradi, Ludányi Tamás egri, Upori István erdélyi püspökök, a Bebekek, Kanizsai Miklós és István, Csáki Miklós és Marczali Miklós erdélyi vajdák, Csáki György a székelyek ispánja, Debrői István, Zsigmond egykori kincstartója, az Alsólindvai Bánfiak, a Homonnai Drugethek, a Rosályi Kunok állottak. Az ország valamennyi vidékének legtekintélyesebb alakjai szerepelnek e névsorban. A Kanizsaiak és Alsólindvai Bánfiak, a Rohoncziak a Dunántul nemességét csoportositák zászlaik alatt; a vajdák Erdélyben és a Temesközben tüzték ki a lázadás zászlaját; Ludányi Tamás és Debrői István, Bebekék, a Drugethek az északkeleti megyéket szólitották fegyverbe. Mig az eddigi kisérletek alig lépték át a délszláv tartományok határait, s az 1404-iki felkelés inkább palotaforradalom jellegével birt, ezuttal országos mozgalommal van dolgunk, mely az országszerte elharapózott elégületlenségben birta gyökereit s melyről Zsigmond eddigi hű támaszai, a velenczeiek is meg voltak győződve, hogy lefolyása uralkodóváltozást fog előidézni Magyarországon.[2]

A lázadás tüze természetesen a kiindulási ponton, a délvidéken lobogott legmagasabbra; s itt került legelőször csatára a dolog a pártütők és Zsigmond hivei között. A vránai perjel és Hervoja emberei január havában Bihács alatt győzelmet vívtak ki Ezdegei Bessenyő Pál bán csapatain s Bebek Imrének hamis igéretekkel sikerült a bánt is hatalmába keriteni.[3] Kiszabaditására Garai Miklós és Maróti János fogtak fegyvert, de a perjel közeledésükre foglyával együtt Zárába menekült. Garai a lázadók jószágainak elpusztitásával vett elégtételt, s Maróti János Torvát, a vránai perjel várát ostrom alá fogta, de életveszélyes sebet kapván, kénytelen volt az ostrommal felhagyni.[4]

Február folyamán már az egész Szlavónia fegyverben állott, s a pártütő főurak, a kiknek Zsigmond távollétében könnyü volt a kormányt magukhoz ragadni, lassanként mind jobban közeledtek a déli határ felé,

[1] A váradi összeesküvés emlékét Zsigmondnak a Garaiak részére 1404 decz. 13-án és 1406 aug. 1-én kelt adománylevelei őrizték meg. Az utóbbi szövegét l. Hazai Okmt. VII. 432.

[2] Mon. Slav. Merid. IV. 473.

[3] Február 4-én viszik Bessenyőt Zárába. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 199. 724.

[4] Adománylevél Maróti részére, 1403 nov. 5. Müncheni kir. ltár. Hazai Okmt. VII. 432. Fejér, i. m. X/IV. 295.

hogy László megérkezését bevárják s őt seregeik élén az országba behozzák. Utközben gyüléseket tartottak és erélyes rendeleteket bocsátottak ki az ország lakosaihoz. Hedreh községében március 23-án tartott gyülésükből megparancsolták az ország összes hatóságainak, hogy az adót Debrői István kezébe szolgáltassák.[1] Zalatnokon, Szlavóniában április 4-én a lengyel nemzet küldötteivel védő és támadó szövetséget kötöttek, melyben megigérték, hogy az uj király Lengyelországgal jó barátságban fog élni. Az erről kiadott oklevelet 54 jelenlevő fő- és köznemes látta el pecsétjével.[2]

Zsigmond ez eseményekről Albert osztrák herczeg utján értesült, a ki kormányzói tisztjéből kifolyólag körlevelekben szólitotta fel a vármegyéket a királyhoz való hűség megtartására s egyuttal követeket küldött Zsigmondhoz, kik őt sürgősen haza hivják.[3] A király kezdetben nem tulajdonitott nagy jelentőséget a mozgalomnak; csak mikor maga a nádor kereste fel a morvaországi harcztéren, akkor látta be az erélyes rendszabályok szükségét. Első rendeletei a lázadók jószágainak elkobzásáról intézkednek. A megtorlás e szigoru eszköze egyuttal a hívek buzditására is szolgált, a kik e javakra adományleveleket kaptak; és Zsigmond az okleveleken Kanizsai Jánosról úgy emlékezve meg, mint volt esztergomi érsekről, elég érthető jelét adta annak, hogy a pártosok ellen a legnagyobb szigorral készül eljárni. Egyelőre azonban — bár a hadviselést a morva őrgróf ellen beszüntette — jobbnak látta a határon maradni, s Garai Miklóst küldte haza, hogy a lázadást elfojtsa s a visszatérés utját biztositsa számára.[4]

Ezalatt a felkelők Pozsegán ujból gyülést tartva, ismételték Lászlóhoz intézett meghivásukat s János kalocsai érsek nehány főurral személyesen is Nápolyba ment, hogy a királyt gyors fellépésre birja. A hangulat országszerte oly egyértelmüséggel nyilatkozott mellette, hogy maga a római szentszék is kilépett tartózkodó álláspontjából. Az egyházszakadás kérdésében felidézett neheztelésén kivül egyéb okai is voltak a haragra Zsigmond ellen, a ki a papi tized és az egyházi biráskodás kérdésében az egyház régi kiváltságait megsértette s több püspöki szék betöltésénél határozottan ellene szegült a pápa akaratának. Érthető tehát, hogy IX. Bonifácz teljesen elfordult a magyar királytól s tekintélye egész sulyát védencze, nápolyi László érdekében vetette mérlegbe.

A pápa ez állásfoglalása kora tavaszszal történt. A magyarországi

[1] Kovachich, Supplementum ad Vestigia comitorum. I. 301.

[2] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 196. V. ö. Karácsonyi János, Magyarország és a nyugati egyházszakadás. 31.

[3] 1403 február 21. Albert levele Vasvármegyéhez, a hg. Batthyány. cs. körmendi ltárában.

[4] Eredeti oklevelei a hg. Batthyány cs. körmendi ltárában. Hazai Okmt. i. h., Fejér, i. m. X/IV. 200. 243. és 670. Gr. Teleki cs. Oklt. I. 291.

ügyekben márczius havában kiadott apostoli levelek már nem vesznek tudomást Zsigmond királyságáról. Április 18-án a pápa a Zsigmondhoz szító András spalatoi érseket érsekségéről elmozditva, a samariai püspöki székre helyezi át, s Pellegrino de Aragonia minorita atyát nevezi ki spalatoi érseknek; a kinevezést az illető egyházi forumokon kivül László királylyal is közölvén, bár Jeruzsálem és Sicilia királyának czimezi őt, közvetve mégis elismerte jogát a magyar koronára. Nehány nappal később »országai visszaszerzésére« a nápolyi királyság papi tizedét neki engedi át. Innentől már csak egy lépés hiányzott László magyar királyságának elismerésére, s ez meg is történt június 1-én, midőn a pápa a Vaticanban tartott titkos consistoriumból Acciajuoli bibornokot apostoli követül küldte Magyarországba, azzal az utasitással, hogy László királyt »a magyar királyság visszaszerzésében« minden rendelkezésére álló anyagi és erkölcsi eszközökkel támogassa.[1]

Ekként ismétlődött a száz évvel előbb lejátszott jelenet hazánk történelmében, midőn az Anjou-ház utolsó férfisarja a pápai szék áldásával indul harczba a magyar korona megszerzésére. De a szentszék támogatása száz év előtt is az utolsó volt azok között a tényezők között, melyek Róbert Károlyt trónra juttatták; most, az Anjouk utolsó expeditiójakor határozottan inkább kárára, mint hasznára vált az ügynek. A nápolyi párt élén álló főpapok örömmel és lelkesedéssel fogadták Róma pártfoglalását, s a lelkesedés elterjedt az egész ország egyházaira, hol a pápai bullát kihirdetve, körmenetekben, a szentséggel és a szentek ereklyéivel együttesen hordozták körül László király liliomos zászlaját. A forradalom ezzel egyházi szentesitést nyert. De épen ebben rejlett bukásának oka. A magyar nemzet zöme, mely legszigorubb vallásosságában sem feledkezett meg soha politikai függetlenségéről, nem nézte jó szemmel Róma beavatkozását az ország belügyeibe. Ha a király, a ki külföldiekkel környezte magát, népszerütlenné vált előtte, még kevesebb népszerüségre tarthatott igényt egy uj király, a ki papi befolyás segitségével készül trónját elfoglalni. A buzgalom, melylyel László emberei Róma tekintélyét értékesiteni igyekeztek, megkönnyitette azok feladatát, a kik a törvényes király uralmának visszaállitását tüzték ki feladatukká.

IX. Bonifácz pápa. ólompecsétje.

László király még nem is hagyta el nápolyi királyságát, midőn Zsigmond hívei, a Garaiak, Cillei Hermann, Stibor, Maróti János, Perényi Péter egész erejükkel hozzáláttak a lázadás elfojtásához. Az actio az ország északnyugati részéből indult ki. Garai Miklós még kint járt a királynál, midőn Stibor a nyitrai püspökkel szövetkezve, a Vág völgyét biztonságba helyezte, majd hajókon leereszkedve a Dunán, Győrt szárazon és vizen kiostro-

[1] Monum Vaticana I/IV. 509. 516. 519. 531—567. V ö. Karácsonyi, i. m. 35.

molta és Garai János kezébe szolgáltatta. A Kanizsaiak, Marczali Dénes, Felsőlindvai Szécsi Péter (a kit Herczegnek is neveztek), Alsólindvai Bánfi László, István és János, Ostfi Ferencz, Rohonczi András s a Dunántul

László nápolyi király.
(XVIII. századi rézmetszet után)

többi előkelő urai sietve gyüjték össze seregeiket, s egyesülve a László király zászlaja alatt bejött nápolyi és egyéb olasz fegyveresek csapataival, a Rábaközben Sebesnél, Pápócz közelében ütöttek tábort. Stibor

azonban nem várta meg, a mig a Dunán átkelnek; a Csehországból visszatérő Garai Miklóssal és ennek testvérével együtt rajtuk ütött, az egész sereget szétverte, s Rohoncz várát s a környék több kastélyát hatalmába keritette. Egyidejüleg Szántói Laczkfi Jakab és testvére Dávid megszállották Komárom várát és Székesfejérvárt; Stibor és a Garaiak pedig a sebesi ütközet után diadalmenetben nyomultak elő Buda váráig, megerősitve a város polgárait Zsigmond iránt tartozó hűségükben.[1] Visegrádot a szent koronával együtt Garai hihetőleg már előbb biztonságba helyezte; s a korona, a királyi székhely és a koronázó város birtokában Zsigmond hívei immár nyugodtan készültek a mérkőzésre az ellenkirálylyal.

Hogy az ellenforradalom ilyen gyors sikert ért el, abban igen sok része volt a nápolyi király késedelmező politikájának. László júniusban még mindig a nápolyi királyság területén tartózkodott; július 9-én érkezett Zárába 12 gályán az első nagyobb hadierő Nápolyból s maga a király csak 16-án szállott a viestii kikötőben hajóra és 19-én érkezett a pápai legatus kiséretében 7 gályával s öt kisebb hajóval Zárába. A királylyal jött Johanna herczegnő is, Vilmos osztrák herczeg menyasszonya, az amalfii herczeg, a ciprusi királyi ház egy rokona, Acciajuoli Benedek, Bigilli és Troja grófjai s számos nápolyi főnemes; a legatus kiséretében volt a tarantoi érsek, a zenggi püspök s még mintegy 10 előkelő egyházi méltóságot viselő pap.[2]

Az érkező királyt Hervoja és más bosnyák főurak fogadták Zárában. Az esztergomi érsek, Bebek Detre, a kalocsai érsek, a győri és veszprémi püspökök s a többi magyar urak július 21-én értek Zárába. A király és a legatus emberei a város falain kivül messzire kimentek fogadásukra; maga László a város kapujánál lóháton várta az érkezőket, kik lovaikról leszállva gyalog siettek királyuk üdvözlésére.

Másnap nagy tanácsülés tartatott, melyen a nápolyi főurak is részt vettek. Kanizsai János biztositotta Lászlót úgy a jelenlevő, mint az elmaradt főurak hűségéről s a felől, hogy egész Magyarország várja bejövetelét, nagyon kevesen vannak Zsigmond »őrgróf« pártján, kiről egyébként az a hir is elterjedt, hogy a csehek fogva tartják Prágában. Ily körülmények között Lászlónak habozás nélkül utnak kell indulnia, hogy magát a szent koronával megkoronáztassa.[3]

Az ország belsejéből érkező hirek azonban nem adtak igazat a

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/III. 140. X/IV. 318. 660. Hazai Okmt. VII. 432. 1403 nov. 30. adlev. Laczkfi Jakab részére. Orsz. ltár, Dipl. 9114. és 8923. V. ö. Wenzel, Stibor vajda. 23. Garai június 28-án már Budán van s a lázadó Marczali Miklós vajdának a mindszent-utczában fekvő házáról De Nassis Joel budai várnagy részére állit ki adománylevelet. Orsz. ltár, Dipl. 8887. Az egész északnyugati hadjárat tehát május és június havában ment végbe.

[2] Mon. Vat. I/IV. 612. 613. V. ö. Szalay, i. m. Századok. 1882. 654.

[3] Mon. Vat. i. h.

primás biztatásainak s a nápolyiak megdöbbenve értesültek a felől, hogy a korona és az ország legfontosabb várai az »őrgróf« hiveinek kezei között vannak. Bárha a dunántuli főnemesség tovább folytatta az ellenállást s a tiszai részeken és Erdélyben Debrői István és a vajdák László közeli megkoronáztatásának hirdetésével tarták ébren a mozgalmat,[1] a helyzet épen nem volt biztató. Az előnyomulást különösen az nehezitette meg, hogy a zágrábi püspökség egész területe Eberhard püspök kezei közt volt, s ez rokonaival a Medveiekkel,[2] Cillei Hermann a Zagorje ura és Maróti János bán a szlavóniai részeken éberen őrizték Zsigmond érdekeit. László megriadt az utja elé gördülő akadályoktól; talán atyjának szomoru végzete jutott eszébe s attól tartott, hogy ő reá is hasonló sors várakozik Magyarországban. Az utat elzárva látván maga előtt, lemondott arról a reményről, hogy a szent koronát fejére tétethesse. Mindazonáltal ragaszkodott ahhoz, hogy ünnepélyes megkoronáztatásával erősitse meg igényeit a magyar trónra. A primás, Bebek Detre, a ki nádorként szerepelt László udvarában, s a többi főurak nem sok értelmet tulajdonitottak az ilyen szükségbeli koronázásnak, melyet nem a szent koronával hajtanak végre. Jobb szerették volna, ha az ifju király seregeik élére áll és fegyverrel küzdi ki magának a koronát. De László és udvara sürgetésére s a pápai legatus közbelépésére, bár kelletlenül, beleegyeztek az álkoronázásba, a mit Kanizsai János a pápai legatus által megáldott koronával augusztus 5-én hajtott végre[3] A koronázáson jelen voltak Vilmos osztrák herczeg követei is, s ezek aztán Johanna herczegnőt urukhoz vitték Bécsbe, hol esküvőjük augusztus 28-án tartatott meg.

A mig Zárában ezek történtek, Zsigmond július 24-én megérkezett Pozsonyba. Itt értesült a felől, hogy ellenfele a római szentszék támogatásával indult trónjának elfoglalására. Bonifácz pártfoglalására nem késett a felelettel. A nélkül, hogy az ellenpápához csatlakozott volna, megtagadta az engedelmességet Bonifácz pápától, s augusztus 9-én rendeletet adott ki, melyben a pápai kamarának járó egyházi adókat beszüntette, s megtiltotta alattvalóinak, hogy a szentszéktől vagy követeitől bármily ügyben rendelkezéseket fogadjanak el. Hasonló rendeletet bocsátott ki csehországi helytartói minőségében is, ekképen Csehország részéről is kimondva a szentszékkel való összeköttetés megszakitását.[4] Egyidejüleg elrendelte a felkelésben részes püspökök s más egyháziak javadalmainak lefoglalását.

[1] Június 21-iki levelöket közli Bunyitay, A váradi püspökség története. I. 221.

[2] Az Albenek igy nevezték magukat, a mióta Medvevár birtokába jutottak.

[3] László e napon kelt levele a velenczei köztársasághoz. Monum. Slav. Merid. IV. 479. V. ö. Mon. Vat. i. h.

[4] A két rendelet közül csak az utóbbit, a cseh rendekhez intézettet ismerjük; de már Karácsonyi János kimutatta id. művében, hogy ugyanakkor Magyarország részéről is kellett Zsigmondnak hasonló rendeletet kibocsátani. V. ö. Fraknói, A magyar királyi kegyuri jog. I. 90.

Ugyanily erélyes rendszabályokhoz nyult a világi főurakkal szemben, s a vármegyék nemességét körrendeletben szólitotta fel a fegyver letételére.[1] A Garaiak és Stibor eléje siettek és seregeikkel fedezték utját Budára, hova augusztus második felében érkezett meg. A király ez utat fenakadás nélkül tette meg; csupán Budánál talált fegyveres ellenállásra. A vár és az alsó város polgárai ugyan távol tartották magukat a felkeléstől, de annál nagyobb támaszt talált az Makrai Benedek, az óbudai egyetem jogtanára személyében. Makrai, úgy látszik, az egyetem tanuló ifjuságából toborzott sereget s ezzel akarta megakadályozni Zsigmond bevonulását. Midőn pedig ez nem sikerült, csapataival átkelt a Duna balpartjára s a

Johanna, Vilmos herczeg neje.
(A bécsi udv. könyvtár egykoru miniatureje után.)

pesti polgárok között igyekezett a forradalomnak hiveket toborzani. Garai Miklósnak és Jánosnak meglehetős erőfeszitésébe került Makrai seregének megfékezése; a sereget szétverve s Pest polgárait lecsillapitva, a lázadó tudóst bilincsekben vitték Budára, hol nehéz fogsággal bünhödött pártütéséért.[2]

[1] 1403 aug. 19. Kassa vs. lt. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 201.

[2] Makrai lázadása oly jelentékeny epizódja az 1403-iki eseménynek, hogy Zsigmond maga feltünő nyomatékkal emlékezik meg annak elfojtásáról a ragusaiakhoz intézett levelében (Ragusai oklt. 846. V. ö. Hazai Okmt. VII. 442.) s Windeck is szükségesnek találja a felkelésről adott, különben szükszavu elbeszélésében megörökiteni. V. ö. Fraknói, Nyomozások egy középkori magyar tudós élete felderitésére. Századok, 1894.

Budáról Zsigmond Esztergom ostromára indult. Az ostrom alatt jött a hir, hogy a felkelők Zárában Lászlót Magyarország királyává koronázták. Nehogy ez actus valódi jellege felől téves hirek terjedjenek el az országban, Zsigmond Visegrádra sietett s az ott őrzött szent koronát felmutattatta a vele lévő országnagyoknak, majd egész kisérete jelenlétében fejére helyezteté azt, válaszul a zárai koronázásra.[1]

A történtek után valóban senki sem kételkedhetett a felől, kicsoda Magyarország igazi királya. Esztergom néhány heti ostrom után megadta magát; a primási székhelylyel a fölkelés legerősebb bástyája került Zsigmond kezébe. Zárában tanácstalanul nézték Zsigmond gyors sikereit. László nem mozdult ki a városból. A pápai legatus megelégedett azzal, hogy egyházi átkot mondott ki az esztergomi érsekség javainak pusztitóira, a Zsigmonddal tartó püspököket egyházi fenyitékekkel fenyegette, Eberhardot a zágrábi püspökségtől elmozditotta és Szepesi Jánost helyezte át saját kivánságára a megürült püspöki székre, a kalocsai érsekséget Chrysogon traui püspöknek adományozva.[2] Mindez nem változtatott a nápolyi párt helyzetén. A felkelés csupán az ország keleti részében tartotta még magát. Hatvan alatt az erdélyi és alvidéki nemesség nagy serege állott táborban Csáki Miklós és Marczali Miklós vajdák vezérlete alatt; Egerből a »vasfejü« Ludányi Tamás püspök szitotta a lázadást, mig Debrői István és társai a Felső-Tisza vidékének nemeseit gyüjtötték zászlóik alá. De a vajdák Pest és Esztergom eleste hirére nem mertek előre nyomulni és Zsigmond Esztergom alól egyenesen ellenük vezeté seregeit. A nádor közbenjárására sikerült elejét venni az összeütközésnek. A két vajda letette a fegyvert Zsigmond előtt, ki megelégedett azzal, hogy a vajdaságot elvette tőlök, s Budán október 8-án közbocsánatot hirdetett mindazoknak, a kikért az erdélyi vajdák 30 napon belül névszerint kezességet vállalnak; majd az amnestiát kiterjesztette a fölkelés összes részeseire, a kik az anyaországban 8, a drávántuli részekben 15, Erdélyben 20 nap alatt leteszik a fegyvert, s ha főnemesek, karácsonyig, a köznemesek egy év leforgása alatt megjelennek a király szine előtt s a hűségesküt leteszik.[3]

Debrői és az egri püspök a tiszai részeken az amnestia daczára tovább folytatták az ellenállást, mignem Perényi Péternek és Imrének Pataknál heves küzdelem után, melyben mindketten megsebesültek, sikerült Debrői seregét megverni.[4] A vezér Erdélyben keresett menedéket, s oda futott nem sokára Ludányi is, nem érezve magát biztonságban az egri vár falai között. A Zárában időző fővezérek is visszautasiták kezdetben Zsigmond kegyelmét, de midőn hire jött, hogy a király sereggel készül

[1] Zsigmond id. levele a ragusaiakhoz, 1403 szept. 30.

[2] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 253. V. ö. Fraknói, A magyar királyi kegyuri jog. 88.

[3] Fejér, i. m. X/IV. 225. Ez események legrészletesebben a Garaiak részére adott oklevelekben vannak elbeszélve. Hazai Okm. VII. i. h. V. ö. Fejér, i. m. X/IV. 225.

[4] 1405 márcz. 8. és 1411 július 13. Br. Perényi cs. ltára. Gr. Zichy cs. Okmt V. 346.

ellenök, meghasonlás támadt soraikban. Bebek Detre és Imre s az esztergomi érsek testvéreivel együtt október végén Székesfejérváron személyesen tették le Zsigmond lábaihoz hódolatukat. A király készséggel fogadta őket s összes embereiket kegyelmébe, de az érsektől elvette Esztergom várát s Bebek Imrétől a vránai perjelséghez tartozó birtokok egy részét.[1]

László király, legerősebb támaszaitól elhagyatva, november 7-én a pápai legatussal együtt visszatért Nápolyba. Vele együtt Szepesi János, Chrysogon kalocsai érsek és György veszprémi püspök is elhagyták az országot.[2] De a forradalom még nem volt teljesen elfojtva. Az Alsólindvaiak, a Szécsiek, a Rohoncziak s mások megvetették a nekik kinált kegyelmet; maga Bebek Imre is rosszul eltitkolt elégületlenséggel tért vissza perjelségébe. Debrői rokonai is még mindig erősen tartották magukat a Tiszán túl, Erdélyben pedig az oda menekült pártvezérek bujtogatása uj lángra lobbantotta az alig elfojtott tüzet. Mialatt Zsigmond Székesfejérváron, hiveitől környezve, vésztörvényszéket ült a renitensek ellen s az elitéltek vagyonából dús adományokkai jutalmazta azokat, kik a válságos időkben megőrizték iránta hűségüket,[3] Perényi Péter tovább folytatta a harczot a lázadók ellen; Tályát, Debrői atyafiságának biztos menedékét bevette s Egert ostromolni kezdte.[4] Dalmácziában a rend helyreállitását Ragusa vállalta magára, melynek körültekintő rectora nápolyi Lászlót királyként üdvözölte ugyan jövetelekor, de ovakodott magát érette exponálni s most fegyveres gályáival szétküldött üzenetben szólitotta fel a partvidék lakosait, hogy térjenek vissza Zsigmond hűségére.[5] Szlavóniában ez alatt Cillei Hermann, Eberhard püspök, a fogságából kiszabadított Bessenyő Pál és Gorbovai László bánok és Ders Márton, mint Zsigmond biztosai, szigoru vizsgálatot eszközöltek a lázadás részesei ellen, s a bünösöket minden vagyonuktól megfosztották. Kiméletlen fellépésük ujabb forrongást idézett elő a kedélyekben. Bebek Imre tudva azt, hogy a lázadás még az északkeleti országrészben sincs elnyomva, ujból kisérletet tett László ügyének felelevenitésére. Az elégületlenek élére állva, összeköttetésbe helyezte magát Vilmos osztrák herczeggel, a kit most már, mint Johanna férjét, sógorsági kötelékek csatoltak a nápolyi királyhoz. Zsigmond kimondatta az országos tanácscsal az általános felkelést, azzal a kijelentéssel, hogy a sereg szükség esetén az ország határain kivül is tartozik harczolni;[6] Marótit küldte Szlavóniába, s ő maga személyesen

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 218. 230. Hazai Okmt. i. h.

[2] Szepesi János 1407-ben csakugyan elnyerte a nápolyi érsekséget és 1409-ben bekövetkezett haláláig viselte azt. V. ö. Fraknói, i. m. 92.

[3] Október 26—nov. 9. közt kelt oklevelei az orsz. ltárban, a M. Nemz. Múzeum levéltárában, a gr. Batthyány cs. körmendi ltárában stb. V. ö. Hazai Okmt. II. 173. 751. Fejér, i. m. X/II. 761. X/IV. 293. 385. Gr. Károlyi cs. Oklt. I. 524. Gr. Sztáray cs. Oklt. II. 31.

[4] 1409 szept. 8-iki oklevél a Br. Perényi cs. ltárában.

[5] Ragusai okltár. 117. 124. 143.

[6] Gr. Zichy cs. Okmt. V. 352.

ment a tiszamenti mozgalom elfojtására. Marótinak nem volt nehéz Szlavóniában rendet csinálni; innen Vilmos ellen ment, de a herczeg jobbnak látta közeledésére visszavonni hadait az osztrák határról. Győzelmesen visszatérve, Zsigmond rendeletére egyenesen Ludányi Tamás megfékezésére indult, Perényi Péter és az ostromban 400 lovassal résztvevő Rozgonyi Simon segitségével bevette Egert és Szarvaskőt, s Erdélybe nyomulva, ez országrészben is helyreállitotta a nyugalmat.[1] Debrői István kevéssel jövetele előtt meghalt, s az egri püspök, kit kortársai makacsságáért vasfejünek neveztek, Lengyelországba szökött a reá váró büntetés elől.

Helyreállván ekként a nyugalom, Zsigmond 1404 husvét ünnepére Pozsonyba országgyülést hirdetett, melynek feladatát a forradalom után fenmaradt megoldatlan kérdések elintézése képezte. Az első intézkedés e gyülésből azok ellen irányult, a kik Zsigmond szemében az egész felkelésért a felelősség terhét viselték. A római szentszék és az annak eszközeül szolgáló főpapok ellen szigoru rendelet adatott ki, a melyben a király egyenesen őket téve felelőssé a lezajlott forradalomért, a pápát s legatusait megfosztja az egyházi javadalmak adományozásának évszázadok óta gyakorolt jogától, s ezt kizárólag a királyi hatalomnak tartja fenn; ép igy eltiltotta a főpapságot a kisebb egyházi javadalmak adományozásától s végül érvénytelennek nyilvánitott a pápa, a bibornokok, a pápai követek s egyéb tisztviselők által kiadott s ezután kiadandó bármely iratot, vonatkozzék az akár a javadalmak betöltésére, akár peres, vagy bármi más ügyekre, hacsak azok kihirdetésére a király különös engedélyt nem ad.[2]

Cillei Hermann kis pecsétje.

Ez az intézkedés szükségképeni kifolyása volt Zsigmond 1403 augusztus 9-iki rendeletének, a melylyel az összeköttetést IX. Bonifáczczal mint a trónkövetelő pártfogójával megszüntette. Felfüggesztvén ez által a pápa hatáskörét a magyar egyház ügyeiben, a királyi hatalmat állitotta helyére; az önálló magyar katholikus egyház csiráit rejtette magában e rendelkezés, melynek következetes keresztülvitele mélyreható következményeket von maga után. De Zsigmondot nem egyházpolitikai reformeszmék vezették annak kibocsátásában. A királyi tekintély megszilárditásának kétségkivül igen hatalmas eszköze rejlett a legfelsőbb kegyuri és ellenőrzési jog határainak ily nagy arányu kiterjesztésében. A rendelet valódi czélzatát azonban a gyakorlati érvényesitésében követett mód árulja el. Zsigmond a forradalomban

[1] Eger ostroma Kassa város levéltárának 1404 márczius 9-iki oklevele szerint ez időtájt történhetett. V. ö. a Rozgonyiak részére 1410 május 29-én kelt okl. Orsz. ltár, Dipl. 9059. Fejérnél, Cod. Dipl. X/II. 748. hibásan 1400 évszámmal közölve. Maróti szereplésére vonatkozólag l. a már idézett adományleveleket. V. ö. Fejér, i m. X/II. 385.

[2] Pray, Specimen Hierarchie Hung. I. 92. V. ö. Fraknói, i. m. 92 és Karácsonyi, i. m. 41.

résztvevő főpapokat, a kik nem vették igénybe a közbocsánatot, megfosztotta javadalmaiktól s főpapi székeiket megüresedetteknek tekintette. Igy tett a kalocsai és a zárai érsekekkel, Ludányi Tamás egri, György veszprémi, Miklós váczi püspökökkel s a dalmácziai püspöki székek tulajdonosainak legtöbbjével. Az ily módon üresedésbe jött javadalmakat, a mennyiben hatalmi körébe estek, lefoglaltatta s jövedelmeiket világi főuraknak engedte át.[1]

Az országgyülés egy másik fontos intézkedése az elkobzott nemesi jószágok kérdésével foglalkozott. A tömeges proscriptiók igen sok olyan embert fosztottak meg javaiktól, kik később megtértek Zsigmond hüségére s a királytól kegyelemlevelet kaptak. Voltak olyanok is, a kik ártatlanul keveredtek a lázadás gyanujába. A minden oldalról felhangzó panasz szükségessé tette ez ügy részletes szabályozását. Az 1404 április 18-iki rendeletben tehát kimondatott, hogy a birtokaiktól megfosztott nemesek azokat, a kik a jószágokra királyi adományt nyertek, törvény elé idézhetik, és ha az illető vármegyékben eszközölt vizsgálat kideriti ártatlanságukat, vagy ha a királytól fejükre és jószágaikra nyert kegyelmet a kellő alakban kiállitott oklevéllel igazolják, visszakapják javaikat, a nélkül, hogy a másik fél ezért a királytól kárpótlásra tarthatna igényt.[2]

Ez intézkedések iránya a győztes nagylelküségéről látszik tanuskodni. Zsigmond tényleg megbocsátott a megtérőknek. De nem szünt meg haragjával üldözni azokat, a kik vonakodtak magukat az amnestia feltételeinek alávetni. Hogy ilyenek nagy számmal voltak, azt az elkobzott birtokok felől még a késő években is kiállitott adománylevelek sokasága mutatja. S a bünbocsánat daczára sem menekedtek meg teljesen pártütésük következményei elől azok, a kiknek hütlenségét a hálátlanság büne tette a király szemében sulyosabbá. Zsigmond a nápolyi párt régi tagjaival nem járt el oly szigoruan, mint királyságának egykori támaszaival, a kik legujabban fordultak el tőle.

Csáki és Marczali helyét az erdélyi vajdaságban csakhamar Laczkfi Jakab és Tamási János foglalták el. Kanizsai János, az esztergomi érsek, megfosztatott a főkanczellári méltóságtól, melyet a király Eberhard zágrábi püspökre ruházott át. Esztergom vára a király kezén maradt s még az is kimondatott, hogy ha az érsek a várban levő székesegyházban az istentiszteletet akarja végezni, vagy az ott tartózkodó király látogatására megy, csak annyi kisérőt vihet magával, a kiknek száma a vár megtartását nem veszélyezteti.[3] S a bizalmatlanság legnagyobb fokáról tanuskodott a primással szemben Zsigmondnak az a későbbi intézkedése, hogy a főkanczellársága idején reá bizott királyi pecséteket összetörette, uj pecséteket készittetett s elrendelte, hogy minden adománylevél, mely e pecsétekkel volt ellátva, valódiságának megállapitása és megerősités végett elébe terjesztessék.[4]

[1] V. ö. Fraknói és Karácsonyi i. m.

[2] Corpus Juris Hung. nagyszombati, 1751-iki kiad. I. 176. E rendelet Zólyomban 1404. decz. 21-én szószerint megujittatott. Orsz. ltár. Dipl. 8997.

[3] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 219.

[4] I. m. 491.

VI. FEJEZET.

A forradalom után.

A tekintélyében megfogyatkozott Venczel cseh király után Zsigmond volt a Luxemburg-ház legjelentékenyebb tagja. A Luxemburgok három uralkodót adtak a német birodalomnak és a birodalom egyik leghatalmasabb királyságát, Csehországot birták. Zsigmond joggal tekintheté magát családja politikájának legméltóbb örököséül, s addig is, mig a birodalomban elérkezik az alkalmas idő az örökségi igények érvényesitésére, Csehországot akarta magának biztositani. Évek óta képezte ez egyik legfőbb törekvését s annál nagyobb buzgalommal láthatott terveihez most, midőn a magyar forradalom felett diadalmaskodott s a majdnem két évtizedig tartó harczból, mit trónjáért kellett folytatnia, a szükséges tanulságokat levonva, azzal a reménynyel lépett a visszanyert uralom birtokába, hogy a jövőben nem lesz oka hasonló kitörésektől tartania.

Kevéssel azután, hogy az amnestia kihirdetése az országnak visszaadta a rég nélkülözött nyugalmat, 1403 november 11-én Venczel király álruhában megszökött Bécsből, hol 1402 óta az osztrák herczegek felügyelete alatt őriztetett, és haza sietett trónja visszafoglalására. Zsigmond, mint Csehország kormányzója, ugyanazokat a hibákat követte el, a melyekkel itthon az egész országot magára lázitotta. A csehek főleg pénzügyi politikája: az adók erőszakos behajtása és a korona javainak elzálogositása miatt voltak ellene elkeseredve. Örömmel fogadták tehát a hazatérő királyt s a többség ellenkezés nélkül ismerte el őt uralkodójának. A magyarországi örökségi reményeiben megcsalatkozott Józsa és Prokóp, ki 1403 elején szabadult ki Zsigmond fogságából, szintén kibékültek a cseh királylyal, a ki most Zsigmondot megfosztotta a kormányzói méltóságtól.

Zsigmond nem engedte magát ily könnyen elütni annyi hosszu év küzdelmeinek eredményétől. Mialatt a pozsonyi országgyülésen a pacificatio müvének befejezésén fáradozott, egyidejüleg megtette a szükséges előkészületeket a Csehország ellen irányuló háboru megindítására. Az országgyülés folyama alatt Pozsonyba jöttek Albert, Lipót és Ernő herczegek és mentegették magukat, hogy ők nem okai Venczel szökésének. Albert és Lipót tényleg egész jó lélekkel állithatták ezt, de a részesség gyanuja annál sulyosabban nehezedett Ernőre, a ki Vilmos herczeggel együtt már 1403 július 25-én szövetségre lépett a még akkor őrizet alatt álló cseh királylyal. Ernő, hogy a gyanu alól tisztázza magát, belépett a szövetségbe, melyet Albert herczeg április elején Zsigmonddal kötött; az osztrák herczegek kötelezték magokat, hogy 600 lándsával, azaz mintegy

25,000 emberrel fogják a királyt támogatni a Venczel ellen meginditandó hadjáratban.[1]

A háboru 1404 nyarán kevés szerencsével indult meg. Zsigmond Morvaország felől kezdte meg a támadást s Szilézia keleti részéig nyomult; elfoglalta Ratibort több más sziléziai erősséggel, majd Losonczi Istvánt hagyva hátra Ratibor védelmére, az észak-keleti Sudeteken át Csehország belsejébe hatolt és Kuttenberget, a gazdag bányavárost vette ostrom alá. Ezalatt Albert és Ernő herczegek Znaimot ostromolták. A Józsa által erősen védett Kuttenberg sikertelen ostromával felhagyva, ide jött Zsigmond is seregével. Az összpontositott magyar-osztrák haderő sem birt azonban urrá lenni a város erős falain; Kunstatt Henrik és Lamberg János, két rabló lovag, kik Ausztriának már addig is sok zavart okoztak betöréseikkel, rendkivüli erőt fejtettek ki a város védelmében; a lakosság égő szurokkal semmisité meg az ellenség ostromgépeit.

A Räuberthurm Znaimban.
(Rajzolta Székely Árpád.)

Az augusztusi meleg napok alatt, a rendetlen életmód miatt, vérhas kezdte tizedelni az ostromló katonákat. A járvány a királyra és Albert herczegre is átragadt. s a környezet azt hitte, hogy a znaimiak megmérgezték uraikat. Az ostromot augusztus 27-én beszüntették; Zsigmond a magyar határra vitette magát s Albert is megindult azon betegen haza felé. A király segitségére hivott sváb orvos Zsigmondot lábainál fogva felakasztatta, úgy hogy feje s vállai vánkoson nyugodtak; 24 óráig függött igy a levegőben, hogy a méreg a szájon kifolyjék. Az orvosi tudomány ez ép oly kezdetleges, mint durva eszközei mellett Zsigmond csak erős szervezetének köszönhette, hogy

[1] A forrásokat l. Aschbachnál, Gesch. Kaiser Sigmunds. I. 196. s köv. és Hubernél, Gesch. Oesterreichs. II. 394—396.

Az Athenaeum nyomása.

IV. ALBERT OSZTRÁK HERCZEG ÉS NEJE JOHANNA.

(Az ambrasi arczképgyüjteményből.)

nem halt bele a gyógyitásba. A vele majdnem egykoru Albert herczeg azonban utjában Klosterneuburgban szeptember 14-én elhunyt.[1]

Időközben, még az ostrom félbeszakitása előtt, Venczel a lengyel királynál keresett segitséget trónja védelmére. Ulászló augusztus 8-án Boroszlóban személyes tanácskozásra jött a cseh királyhoz s a két uralkodó megkötötte egymással a szövetséget Zsigmond ellen, melynek ára fejében Venczel a cseh korona öröklési jogát, vagy a szileziai herczegségek néhányát ajánlotta fel a Jagellonak. A hatalmas Lengyelország szövetségére támaszkodva, Venczel elkeseredett kiáltványt tett közzé Zsigmond ellen, a melyben testvérének minden ellene elkövetett bünét nyilvánosságra hozta s kijelenté, hogy a legvégsőkig el van készülve királyságának védelmére.[2]

A hadjárat folytatására nem lehetett gondolni. Zsigmond leghivebb szövetségesét veszté el Albertben. Az elhunyt 7 éves fiának, V. Albertnek gyámsága Vilmos herczeget, nápolyi László sógorát illette meg, ő volt a Habsburg-ház legidősebb tagja. Az osztrák politikában ez által lényeges fordulat állott be. Vilmos 1404 november 3-ikán fegyverszünetet, 1405 február 19-én békét kötött Venczellel és Józsával. Ez utóbbi alkalommal Venczel és Vilmos herczeg örökösödési szerződésre léptek egymással, m által Zsigmond ujból kizáratott a cseh tartományok örökségéből. Ennek ellenében Zsigmond viszont Lipót herczeggel, Stiria urával ujitotta meg (február 7-én) a védő és támadó szövetséget. A lengyel királyhoz pedig, ki Moldva és Havasalföld irányában folytatott politikájával sértette a magyar korona érdekeit, ez év őszén leendő apósát, Cillei Hermannt és Garai nádort küldé több más főurral, hogy a köztük fenforgó viszályokat kiegyenlitsék és Ulászlót a cseh királylyal való szövetkezésről lebeszéljék.[3]

A viszályok következtében, melyek a Habsburg-ház ifjabb ágának tagjai, III. Lipót herczeg fiai között örökös tartományaik megosztása miatt évtizedek óta uralkodtak, Vilmos nem látta tanácsosnak nyilt összetűzésig vinni a dolgot s a Venczellel való szövetkezés daczára is igyekezett Ernő herczeg közvetitésével az összeköttetést Zsigmonddal fentartani. Zsigmondot pedig a maga részéről az ország belviszonyainak rendezése téritette el egy időre a külügyi politikától. A lezajlott forradalmak egyik legfőbb vivmánya volt a nemzetre nézve, hogy a király ezentul több tiszteletben tartá azokat az alkotmányos tényezőket, melyek elmellőzése eddig annyi viszálynak képezte kutforrását. A morva hadjárat félbeszakitása után szünet

[1] Windeck, Altmann kiad. 98. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 378. V. ö. Aschbach és Huber i. h.

[2] Dudik, Archie im Kreiche Galizien u. Lodomerien. Archiv fürvOesterr. Geschichte. XXXIX. 190.

[3] Lichnovsky, Regesten zur Gesch. des Hauses Habsburg. V. 654—660., 682. sz. V. ö. Huber, i. m. 399.

állott be Zsigmond külföldi utazásaiban, s a király egyfolytában oly hosszu ideig tartózkodva itthon, a minőre a legutolsó 10 év alatt alig van példa, az eddiginél nagyobb figyelmet fordithatott a belügyi kérdések megoldására. Ennek eredményei voltak az 1405. év május és augusztus

Vilmos osztrák herczeg.
(Eredetije az ambrasi arczképgyüjteményben.)

havában tartott országgyülések törvénykönyvei. Az első főleg a városi polgárok jogviszonyainak szabályozásával foglalkozott; a királyi hatalom a városokat, mint az ország negyedik rendjét, az alkotmány falai közé bevéve, hatalmas védőbástyát remélt magának teremteni az oligarchia támadásai ellen; a kereskedés, a vámok és a harminczadok szabályozása,

mely szorosan összefügg a városi ügygyel, közvetve az ország jövedelmének gyarapitását czélozta, mit a meglehetős zilált pénzügyi viszonyok nagy mértékben kivánatossá tettek. Hasonló irányzat szellemétől van áthatva a második törvénykönyv, mely augusztus 5-ikén szentesittetett, s melynek főelve: a föld népének a hatalmasok önkényétől való megóvása, egy uj kor kezdetét jelenti hazánk jogéletének fejlődésében.[1]

Az ezután következő őszt Zsigmond a zagorjei Krapinán, a Cilleiek várában tölté, hol november havában tartotta meg esküvőjét Borbálával, Hermann grófnak viruló hajadonná fölserdült szép leányával.[2] A menyegző után az uj királynét Székesfehérvárra kisérték és itt deczember 6-án Magyarország királynéjává koronázták; a veszprémi püspöki szék oly főpappal lévén betöltve, kit Zsigmond soha el nem ismert s a püspökség birtokába be sem bocsátott, a koronázás szertartását Kanizsai János esztergomi érsek végezte, a mi utóbb a veszprémi püspök koronázó jogainak megujitását vonta maga után.[3] A házasság hirét fényes követség vitte meg az európai udvaroknak, melynek élére Zsigmond a daliás külsejü ifju Perényi Imrét szemelte ki. A párisi egyetem főemberei ezt az alkalmat ragadták meg, hogy a franczia királynál időző követek közbenjárásával az egyetem egykori növendéke, az 1403-iki lázadás óta fogságban levő Makrai Benedek számára kegyelmet eszközöljenek ki.[4]

Borbála királyné pecsétje.

A feszült viszony, mely Vilmos herczeg és Zsigmond között 1403 óta fenállott, végre is nyilt ellenségeskedésig fajult. Vilmos ugyan minden áron el akarta odázni a háborut a hatalmas magyar királylyal s Ernő herczeget 1405 őszén azzal a feladattal küldé Zsigmondhoz, hogy békeszerződést eszközöljön ki tőle. Az alkudozások, miket Zsigmond biztosai a herczeggel folytattak, nem vezettek eredményre. Az uralkodók hangulata alattvalóik magatartásán látszott meg leghamarább. Még ez év folyamán jelentékeny magyar csapatok törtek be Ausztriába — úgy látszik, egyik Kanizsai volt vezérük — s 6 hétig pusztitották a tartományt, számos férfit és gyermek fogolyként hurczolva magukkal. Vilmos 1406 elején vissza-

[1] A törvényczikkeket l. a Corpus Juris Hung. id. kiadásában, I. 178—188.

[2] 1405 nov. 16-án értesiti az óbudai káptalant a felől, hogy Borbálát »nobis n coniugem ac regnis nostris in reginam lege matrimonii duximus copulandam, quam thoro nostro regio sociavimus.« Gr. Zichy cs. Okmt. V. 416. E szavak a házasság teljes végrehajtásáról tanuskodnak s igy a házasság időpontjának meghatározásában véget vetnek az eddigi bizonytalanságnak. V. ö. Ragusai oklt. 167.

[3] Fejér, Cod. Dipl. X/VII. 879. és XI. 29.

[4] Fraknói, Nyomozások egy középkori magyar tudós életviszontagságainak földerítésére. Századok. 1894.

adta a kölcsönt, elfoglalta a határszélen fekvő Kis-Martont, Lékát és Nezsidert, s a polgárok közül néhányat — a kikre a betörésben való részesség gyanuja nehezedett — felakasztatott, többet elfogatott s Bécsben elzáratott.[1]

Zsigmond csak azt várta, hogy az időjárás kitavaszodjék, és erős haddal készült a békét zavaró szomszéd megfékezésére. Az elhunyt Albert herczeg özvegyét, a bajor Johannát, Vilmos zaklatásai ellen oltalmába fogadta, és miután Vilmos herczeg kiforgatta özvegyi tartásából, a mártonhegyi uradalom jövedelmét biztositotta élete fogytáig számára. Ez közvetett hadüzenet volt Vilmos és a vele tartó Ernő herczeg ellen.

A királyi sereg hadbaszállása május havában lőn elrendelve.[2] De a herczegek nem voltak elkészülve a háborura s Ausztria rendeiben kevés hajlandóság mutatkozott a hadviselés költségeinek viselésére. Fényes követség indult tehát június elején a magyar király megkérlelésére; tagjai voltak Berchtold salzburgi érsek, Györgi passaui püspök öt más főpappal, Maidburg János, Ausztria tartományi marsallja, a Wallseek közül Reinprecht, felső-ausztriai tartományi helytartó és Frigyes és 16 más előkelő nemes úr.[3] Zsigmond Pozsonyban fogadta a követeket; ridegségét, a melylyel kezdetben előterjesztésüket hallgatta, csupán Wallsee Reinprecht bátor és öntudatos fellépésének sikerült eloszlatni. Mielőtt azonban a békekötésre került volna a sor, Vilmos június 15-én meghalt, és Zsigmond ekkép megszabadult ellenfelétől, a ki nápolyi Lászlóval rokoni összeköttetésbe lépve, az utolsó években annyi nyugtalanságot okozott neki a nyugati határszélen.

Vilmos halála után megujult a viszály a Habsburgok között az ifju Albert herczeg feletti gyámság ügyében. A gyámi tiszt, melylyel Alsó- és Felső-Ausztria kormányán kivül tetemes pénzügyi előnyök jártak, Lipót herczeget illette meg, de az ifjabb fivér, Ernő is igényt tartott rá. A tartományi rendek Lipót mellett nyilatkoztak, a ki tényleg át is vette a gyámságot; de Ernőnek sikerült, Zsigmond, Cillei Hermann és a salzburgi érsek szövetségére támaszkodva, a főnemességet a maga pártjára vonni. Heves küzdelem keletkezett a két testvér között, melyben Lipótnak végre is engedni kellett. 1408 június havában 22 tagból álló birróság itélt a kérdés felett, mely Lipótot meghagyta ugyan a gyámi jogokban és Ausztria kormányának birtokában, de az abból folyó jövedelmeket megosztotta a két testvér között.

Ez a megoldás nem volt alkalmas a viszály megszüntetésére, mely az osztrák tartományokban valóságos polgárháborut idézett elő. A szomszédban duló zavarok kikerülhetetlenné tették Magyarország beavatkozását, annál is inkább, mert egyes osztrák lovagok, élükön egyik Traut-

[1] Lichnovsky, i. m. V, 788. sz. Sopron vm. Okmt. I. 620. V. ö. Huber i. m. II. 405—407.

[2] Az ezzel kapcsolatban kiadott perhalasztó rendeleteket l. Fejérnél, i. m. X/V. 477. és Gr. Zichy cs. Okmt. V. 446. 452.

[3] A meghatalmazó levelet közli Fejér, i. m. X/IV. 547.

mannsdorffal, a nyugati vármegyékbe is betörtek, Sopront nyugtalanitották s a vidéken nagy pusztitásokat vittek véghez. Stibor vajda már 1408 elején hatalmas sereggel kényszerült őrködni a határszél biztonsága felett és maga Zsigmond is már egész komolyan foglalkozott a fegyveres beavatkozás gondolatával.

Az óvatos Ernő herczeg ezt úgy előzte meg, hogy a fennálló s többször megujitott szövetségre hivatkozva, oltalomért folyamodott a királyhoz Lipót ellenében, kit azzal vádolt, hogy az ifju Albertet, Zsigmond egykori szövetségesének árváját, meg akarja fosztani országától. A fogás sikerült és a szövetség Zsigmond és Ernő között 1408 szeptember 2-án megujittatott. Az osztrák rendek most, a béke helyreállitása után vágyódva, a magyar királyt kérték fel békebiróul a két herczeg között.

A magyar király 1409 márczius 13-án Budán hozta meg itéletét, melynek értelmében Lipót és Ernő herczegek közösen gyakorolják a gyámhatóságot és ehhez képest egyenlően osztoznak az azzal járó jövedelemben.

Néhány hónappal később, szeptember 30-án, Zsigmond megujitotta a Luxemburg és Habsburg dynastiák örökösödési szerződését a cseh korona tartományaira, olykép, hogy ha Venczel királyt és Józsa őrgrófot túléli,[1] s nem hagy hátra fiu-örököst, Cseh- és Morvaország az osztrák herczegekre száll. Óvakodott azonban az örökösödési jogot az 1402-iki szerződés példájára Magyarországra is kiterjeszteni, habár már ekkor felmerült agyában a gondolat, hogy e napokban született kis leányát, Erzsébetet, a 12 éves Alberttel fogja eljegyezni, s ha fia nem születik, reájuk hagyja a magyar korona örökségét.[2]

*

Mikor Nápolyi László a nagy reményekkel meginditott hadjárat kudarcza után elhagyta Zárát, Hervoját nevezte ki helytartójául, feldiszitve őt a spalatoi herczegi czimmel s ez által ujból documentálta a szoros összeköttetést, mely a nápolyi király trónigényei és a bosnyák politika között fennállott s mely a földrajzi helyzeten kivül első sorban Bosznia akkori politikai helyzetében birja magyarázatát.

A három évi interregnum, mely Dabisa István halálát követte, végleg aláásta a szerencsétlen ország függetlenségét. Boszniát a török hóditás előérzetétől nyugtalanná tett Balkán-félsziget zavaros helyzetében csupán egy Tvartkó erélye és ügyessége volt képes fentartani. A boszniai főurak, kik ez interregnum alatt az ország kormányát magukhoz ragadták, mindig és mindenben csak a saját hatalmuk gyarapitására törekedtek. Hatalmi politikájuk az ország területi feldarabolására vezetett; az egyes területek

[1] A Luxemburg-házból kivüle már csak ez a kettő volt életben; Prokóp 1405 szeptember 24-én meghalt.

[2] Az Aschbachinál id. forrásokon kivül l. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 614. 764—765. X/VIII. 490. Hazai Okmt. IV. 256. V. ö. Huber, i. m. II. 408—417.

felett a vajdák és knézek valóságos territoriális jogokat gyakoroltak, melyek mellett a királyi hatalom minden jelentőségét elvesztette. Osztoja, az uj király, egy csomó főurral volt kénytelen megosztani felségjogait, a kik az ország egyes részeiben valóságos királyi hatalommal uralkodtak.

A királyi hatalom gyöngeségéből önkényt folyt, hogy a királynak szövetségesekre volt szüksége a folytonos küzdelemben, melyet saját nagyjaival szemközt kellett uralmáért folytatnia. A mi Tvartkónál csupán eszköz volt terjeszkedési törekvései leplezésére, a nápolyi király barátsága nélkülözhetetlen támaszává vált Osztoja királyságának. S viszont a Tvartkóéval azonos politika tette Hervoját, a bosnyák országnagyok között a leghatalmasabbat, László legbuzgóbb párthivévé.

Hervojáról találóan mondja a bosnyák történelem egyik legalaposabb ismerője, hogy a maior domus tisztét vitte a gyönge bosnyák királyok oldala mellett, csakhogy névleges urait még arra sem tartotta érdemesnek, hogy legalább az ő nevükben járjon el.[1] A vajda tényleg királyi hatalmat gyakorolt Osztoja mellett, s mikor két király helytartójának tisztét viselte Dalmáczíában, a két ur között a saját érdekei szolgálatát tartotta legfőbb törekvésének. Hogy jól számitott, a midőn László ügyéhez szegődött, a következmények megmutatták. A spalatoi herczegi méltóság Dalmáczia legszebb városának és Curzola, Lesina, Lissa és Brazza szigeteknek birtokán kivül megadta neki azt, a mi eddig még hiányzott: a fejedelmi czimet fejedelmi hatalmához. A herczegi czim birtokában, melynek elnyeréséért kész volt a bogumil hitet felcserélni a katholikus vallással, hatalmát most már külsőségekben is kifejezésre juttathatta. Pénzt veretve, diplomatiai érintkezésbe lépve a külföldi hatalmakkal, fényes udvart tartott Spalatoban, Jajczában, és valósággal elhomályositotta Bosznia királyának tekintélyét.

Hervoja pénze.

Osztoját méltán tehette féltékenynyé Hervoja hatalmának gyarapodása. A bosnya király az 1403. év őszén háboruba keveredve Ragusával, erős veszteségeket szenvedett. Tekintélyének utolsó maradványai is megsemmisültek és Hervoja, a kivel a spalatoi herczegi czim miatt viszályba keveredett, eljöttnek látta az időt, hogy megszabaduljon tőle. A ragusaiakkal szövetkezve, nehány bosnyák főur között titkos megállapodást hozott létre Osztoja megbuktatására, a bogumil felekezet legbuzgóbb hivét, Radisics Pált jelölve ki utódjául. Osztoja, úgy látszik, megtudta, mi van készülőben. A magyarországi forradalom leveretése után elvesztve bizalmát László támogatásában és félelemmel eltelve Hervoja iránt, kit épen a nápolyi politika növesztett nagygyá, miként elődje, ő is arra a következtetésre jutott, hogy csak a magyar király támogatásától remélheti trónja megszilárditását. Zsigmondnál keresett oltalmat; s a magyar király kormánya

[1] Thallóczy Lajos, Hervoja herczeg és czimere. Turul. 1892. 1.

Az Athenaeum nyomása.

HERVOJA SPALATOI HERCZEG.

(A konstantinápolyi glagol miseskönyvből.)

készségesen hunyt szemet eddigi magatartása felett. Maróti János közvetítésére a kibékülés Zsigmond és Osztoja között már 1404 tavaszán, az erdélyi

A spalatoi székesegyház.

lázadás elfojtása után megtörtént és a bosnya király ünnepélyesen alávetette magát Magyarország fenhatóságának.[1]

A nápolyi király trónkövetelésének bukását mi sem mutatja tisztábban,

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 385. V. ö. Klaić, i. m. 273—289.

mint az a tény, hogy maga Hervoja is titokban a Zsigmonddal való kibékülés eszméjével kezdett foglalkozni. A ragusaiak vállalták el a közvetitő szerepét ugyanakkor, a mikor Hervoja a titkos szövetséget Osztoja ellen megkötötte velük. Kiderülvén, hogy Osztoja ebben megelőzte, annál nagyobb hévvel folytatta a pártütést ellene. Június közepén a bosnyák főurak nagy része Viszokiban gyült össze, és Osztoját trónvesztettnek nyilvánitva, Tvartkó István fiát, Tvartkó Szurát választotta királylyá. Ragusa követei által Hervoja jelöltségét támogatta, de a herczeg megelégedett azzal, hogy ő ad Boszniának királyt, a ki mellett korlátlanul gyakorolhatja hatalmát.

Osztoja nejét és gyermekeit a koronával együtt Bobovácz várában biztonságba helyezve, elhagyta országát és Budára ment, Zsigmondtól kérve segitséget a lázadók ellen. Maróti János még ez év őszén benyomult Boszniába elfoglalta az ország egy részét, magyar őrséget helyezett Bobováczba, s a meghóditott rész lakosságát visszahozta Osztoja uralma alá.[1]

Két királya volt tehát Boszniának; de mig Osztoját csak egy kis terület uralta, az ország nagyobb részében Tvartkó Szura neve alatt Hervoja volt az igazi ur, csupán a déli részeken, a mai Herczegovinában osztva meg hatalmát a bosnyák urak másik tipikus alakjával, Hranics Sandalj vajdával. Hervoja egymás után törte meg az Osztojához szító urak hatalmát és mikor ezek egy része Ragusába menekült, háboruval fenyegeté a köztársaságot, mely sietett előnyös békével biztositani magának Tvartkó és a herczeg barátságát.[2]

Ezalatt Zsigmond is elérkezettnek látta az időt, hogy tekintélyének egész sulyával lépjen fel a nápolyi párt végső maradványai ellen. Az éveken át tartó nagy mozgalom immár kizárólag nehány dalmát városra szoritkozott és hogy itt oly sokáig tartotta magát, az is ezek elszigetelt helyzetének tulajdonitandó. A dalmát tengerpart sokkal messzebb feküdt a kormány székhelyétől, hogysem képesek lettek volna Magyarországból folytonos figyelmet szentelni az ottani állapotoknak; a minduntalan megujuló apró zavargásokra sem lehetett mindannyiszor hadierő küldésével felelni. Most azonban kettős czél várt a hadjáratra: Dalmáczia visszafoglalásán kivül a Magyarországgal daczoló Tvartkó Szura hatalmának megtörése is olyan égető kérdéssé vált, melynek megoldását a szent korona tekintélyének érdekében nem volt szabad tovább halasztani. Az a körülmény, hogy a törökök az angorai ütközetben (1402) nagy vereséget szenvedtek s maga Bajazid a világhóditó Timur Lenk fogságába esett, ennek halála után pedig Bajazid fiai egymás ellen harczoltak az uralomért, kedvező alkalmat kináltak hazánknak, hogy positioját a Balkánfélszigeten megerősitse. Zsigmond az 1405. év tavaszán 48,000 frtot vett fel a Cillei grófoktól a Muraközre, Csáktornya és Sztrigó várakra s uradalmaikra[3] s nyár végén három sereget

[1] Fejér, i. h.

[2] 1405 június 24. Miklosić, Mon. Serbica. 253.

[3] 1405 május 24. Bécsi állami ltár.

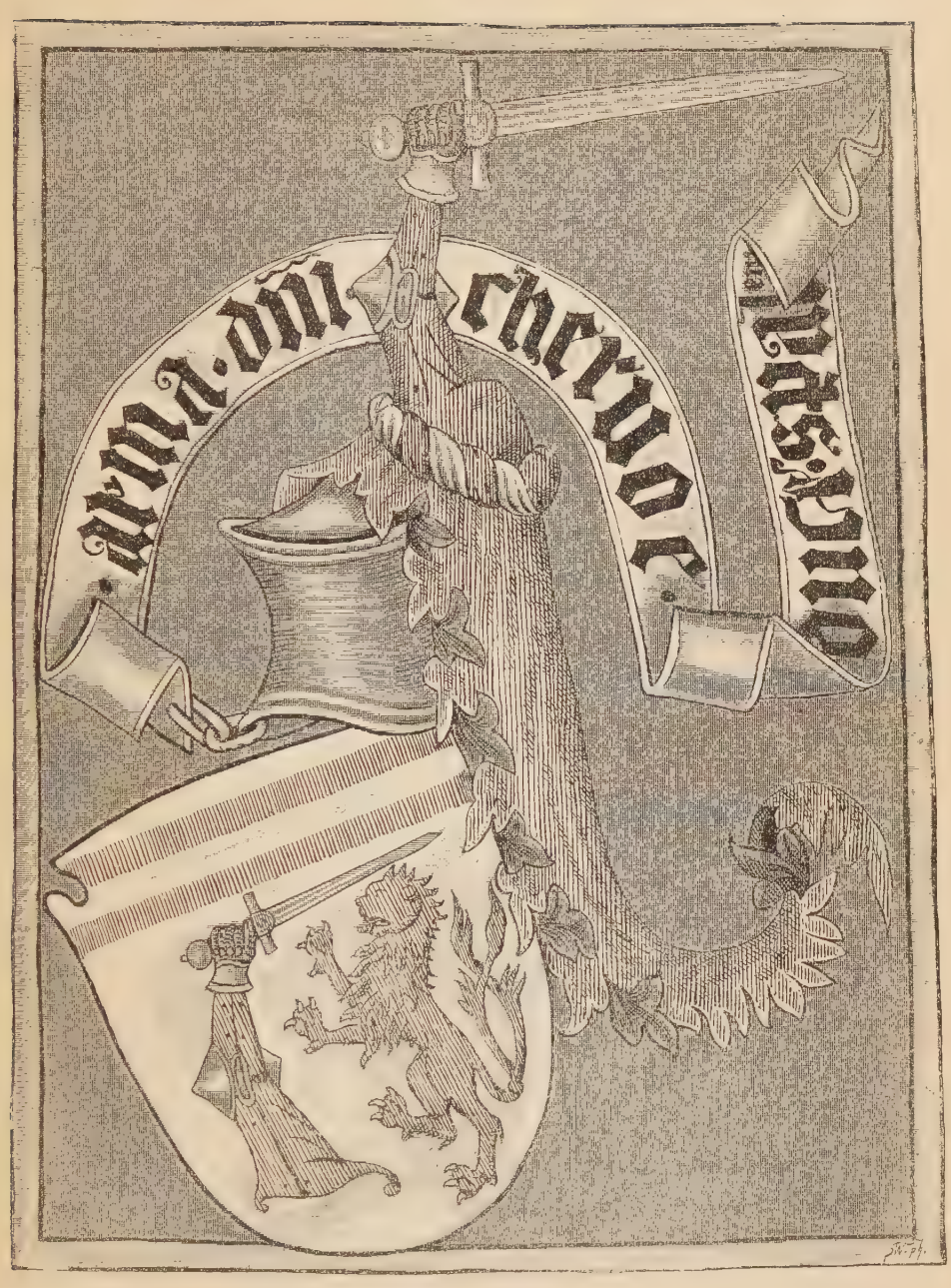

Hervoja czimere.

(A konstantinápolyi glagol misekönyvben.)

küldött dél felé: az elsőt Bessenyő Pál bán vezérlete alatt Dalmácziába, illetőleg Bihács alá, melyet László király és Hervoja emberei tartottak megszállva; a másodikat, élén Maróti Jánossal, Bosznia ellen, mig a harmadiknak, Perényi Péter vezérlete alatt, a szlavóniai határ védelme volt feladatává téve.

Hervoja Velenczében, Ragusában és a nápolyi királynál keresett segitséget a magyar támadás ellen. Velenczétől két gályát kért a dalmát tengerpart védelmére. A signoria udvariasan bár, de visszautasitotta a kérelmet, mint a hogy Zsigmond is hiába tett nála kisérletet, hogy szövetkezésre birja.[1] Ragusa nem akart szakitani a magyar királylyal, de a legutóbbi békekötés által teremtett kényszerhelyzet sulya alatt hallgatagon elnézte, hogy a bosnya király a város fegyvertáraiból szerelje fel katonáit. Legtöbbet tett László király. Lusignan János tengernagyot több hajóval az adriai öbölbe küldte; ez elfoglalta Arbe szigetét és e biztos, védett helyről várta a történendőket.[2]

A dalmát részekbe küldött sereg elfoglalta Bihácsot és Vránából kiüzte Bebek Imrét, kit Zsigmond aztán 1405 november 28-án megfosztott a perjelségtől.[3] Maróti János Uszorába nyomult és több apró várat lerombolt, a tartományt felégette, annak legjelentékenyebb várát, Szrebreniket ostrom alá vette. Az erős fészek megvivása nehéz feladat volt, de Perényi Péter is csatlakozván a sereghez, végre is sikerült. Maróti Garázda Miklóst és Dénest s Szilágyi Lászlót hagyta Szrebrenikben és a magyar haderő e vár és Bobovácz falai között állandó fészket találva, Bosznia jelentékeny része felett biztositotta Zsigmond uralmát.[4]

Tvartkó és Hervoja a veszteségért abban találtak kárpótlást, hogy László nápolyi királytól Bosznia régi határának megerősitését kérték, ily módon kivánva documentálni a bosnyák király jogait a magyarok által elfoglalt területre.[5] S mert ez természetesen igen keveset használt a tényleges birtoklás ellenében, folytonos támadásaikkal zaklatták a megszállott országrészt. A két vitéz katonának, Szilágyi Lászlónak és Garázda Miklósnak nagy feladatába került a magyarságra nézve oly fontos hely megőrzése. Az ő segélykérő sürgetésükre történt, hogy Zsigmond 1407 őszén ujabb hadjáratra szánta el magát.[6] Ezuttal maga a király is résztvett Stibor

[1] Mon. Slav. Merid. V. 36. 39. 45. 61—66. V. ö. Szalay József, Nápolyi László trónkövetelése és Velencze. Századok, 1882. 758—759.

[2] Klaić, i. m. 297.

[3] Fejér, Cod. Dipl. X/VIII. 470.

[4] Huber e hadjáratot tévesen teszi 1407-re. (Gesch. Oesterreichs. II. 370.) Hogy az 1405 nyarán folyt le, miként Windeck irja s utána Klaić is (298.) azt a Maróti részére 1405 nov. 28. kelt adománylevél bizonyitja. V. ö. Perényi Péter 1405 nov. 25-iki adományát. Br. Perényi cs. ltára.

[5] 1406 aug. 26. Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 350.

[6] 1409 február 24-én kelt czimerlevelük adatai szerint. Gr. Teleki cs. Oklt. I. 345. V. ö. Fejér, i. m. X/IV. 609. 654.

és Ozorai Pipo társaságában a hadjáratban, melynek folyamán Szilágyi és Garázda Branics várát megvivták s még néhány vár a hóditó sereg hatalmába jutott. De ez csak előjátéka volt a következő évi hadjáratnak. Zsigmond most egész nyiltan egész Bosznia meghóditását tüzte ki fegyverei czéljául, s a pápa, XII. Gergely, november 8-án kelt apostoli levelében keresztes hadjárat jellegével ruházta fel a vállalatot, melyből a Balkán-félszigeti kereszténységre oly veszélyes bogumil felekezet kiirtását remélte.[1]

A magyar sereg 1408 május havában, külföldi s főleg lengyel segédcsapatokkal megerősitve indult Boszniába. Számát az egykoru krónikások 60,000-re becsülik. A bosnyák haderőt maga Tvartkó király vezérelte a döntő tusára. Az első összeütközés Uszora területén történt. A magyar sereg csak véres küzdelmek árán volt képes az ország belsejébe nyomulni. Dobor alatt, melyet a boszniaiak az 1394-iki hadjárat után ujból fölépitettek, a bosnyák sereg elhatározó vereséget szenvedett.

Zsigmond ádáz harcz után, melyben Rozgonyi István a vár kapitá-

A boszniai hadjárat.
(Turóczi krónikájának augsburgi kiadásából.)

nyát halálosan megsebesitette, június elején bevette a várat; Tvartkó egész kiséretével, a bosnyák főnemességgel, kegyelemre megadta magát. Zsigmond, ki az ostrom alatt beteg lett, a királynak megkegyelmezett, de a többieken oly kegyetlen módon állott boszut, mely páratlanul áll uralkodása történetében. 120 bosnyák főurat fejeztetett le a dobori vár piaczán és hulláikat a várfalakról a hegy tövében folyó Boszna vizébe dobatta.[2]

Bosznia meghóditása ismét megerősitette a magyar birodalom tekintélyét a Balkán-félszigeten. A szerb fejedelem, Lázárevics István, mindjárt a

[1] Fejér, i. m. X/IV. 616.

[2] Fejér, X/II. 748. X/IV. 654. Gr. Károlyi cs. Oklt. I. 545. Ragusai oklt. 174—182. Gr. Zichy cs. Okmt. V. 564. Ez utóbbi adat szerint Zsigmond nov. 12-én még Boszniában volt. V. ö. Klaić, i. m. 304—305.

dobori események után sietett megujitani hübéresküjét, melyet a rigómezei ütközet óta annyiszor volt kénytelen a törökök nyomása alatt megszegni.

Hosszu évek óta először történt, hogy a király igazi nagy sikerrel tért haza hadi vállalatából. Budára megérkezve, a nagy eseményt látható emlékkel kivánta megörökiteni, mely világszerte hirdesse a magyar király dicsőségét, hatalmát. Ennek köszönheti a sárkányrend létrejöttét. Zsigmond király és neje Borbála királyné 1408 deczember 12-én kelt oklevelükben az igaz hit védelméért küzdő vitézek kitüntetéseül alapitották meg e rendet, melynek jelvényeül — a hitetlenek és eretnekek legyőzetésének symbolumaként — a hátán keresztet hordó sárkány szolgált. A rend legelső lovagjaiul az alapitó levél István rácz despotát, Cillei Hermann grófot, a király apósát, fiával Frigyessel, Garai Miklós nádort, Stibor vajdát, Maróti János macsói, Ozorai Pipó szörényi bánokat, Szécsi Miklós tárnokmestert, Corbaviai Károly kincstartót, Szécsényi Simon főajtónállót, Corbaviai János főasztalnokot, Alsáni János főpinczemestert, Lévai Cseh Péter főlovászmestert, Csáki Miklóst, Bessenyő Pált és Pécsi Pált, Nádasdi Pál székely ispánt, Perényi Péter mármarosi főispánt, Perényi Imre titkos kanczellárt és Garai Jánost sorolja fel. A király és királyné e főurakkal a rend alapitása alkalmából formális szövetségre lépve, az országnak vagyonra, hatalomra, tekintélyre legelső urait egyesitik a trón, a vallás és a haza védelmére, közöttük olyanokat is, a kik néhány év előtt még esküdt ellenségként állottak Zsigmonddal szemközt.[1]

A sárkányrend jelvénye.
(Grünenberg Konrád 1483-iki czimerkönyvéből.)

A sárkányrend alapitását ebből a szempontból úgy tekinthetjük, mint zárójelenetét annak a nagy társadalmi forradalomnak, mely majdnem két évtizeden keresztül tette vitássá Zsigmond uralmát hazánkban, s melynek utolsó gyökereit Bosznia meghóditása semmisitette meg. S a viszonyok megváltozását semmi sem mutatta annyira, mint annak az egyénnek magatartása, a ki e forradalomnak egyik mozgató ereje volt.

Hervoja nem volt jelen a bosnyák hadsereg pusztulásánál; úgy ő, mint Sandalj vajda a maguk területének védelmét előbbre helyezték királyuk megoltalmazásánál. A catastropha mindkettőre megtette hatását. A spalatoi herczeg, jó politikus létére, leszámolt a helyzettel s végleg elpártolva László királytól, meghódolt a győztes Zsigmond előtt. Még ez év végén felment Budára, hova Zsigmond a fogoly Tvartkót is magával vitte. A magyar

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 682.

udvarban nagy kitüntetéssel fogadták; a multról senki sem beszélt. Zsigmond megerősité Spalato és a herczegi czim birtokában s a kitüntetéseket azzal tetézte, hogy az egykori lázadó vezért, az eretnekségéből az igaz hitre áttért bosnyák országnagyot fölvette a sárkányos lovagok magas társaságába. A következő évben pedig még nagyobb kegyben részesité, őt választva ujszülött kis leányának, Erzsébetnek keresztatyjává, mi által a

A dobori vár romjai.
(Spányi Béla eredeti rajza.)

hatalmas bosnyák főur a lelki rokonság felbonthatatlan kötelékével lett a magyar királyi családhoz füzve.[1]

Hervoja megtérése Dalmáczióban is meghozta az óhajtott fordulatot. A dalmát városok egymás után jelenték be hódolatukat Zsigmond előtt.[2]

[1] Fejér, Codex Dipl. X/IV. 763.
[2] U. ott, 762.

Nápolyi László pártjának utolsó töredéke is szétmállott. László be is látta, hogy többé nem várhat semmit Magyarországtól. Jogairól nem akart most sem lemondani, de hogy mily értéket tulajdonitott azoknak, maga árulta el, midőn az utolsó területet, mi a magyar birodalomból birtokában maradt, 300,000 aranyért felajánlotta a velenczei köztársaságnak. A nápolyi királynak pénzre volt szüksége, mert nagy hadi vállalatra készült, mely az egyházi állam meghóditásában lett volna hivatva kárpótolni őt Magyarország elvesztéséért. Velencze azonban sokalta e nagy összeget s megindult az alkudozás a magyar birodalom egyik tartománya felett, a nélkül, hogy Budán arról a legkisebb sejtelemmel birtak volna. A velenczei köztársaság perfid módon járt el Zsigmonddal szemben: elfogadta az alkut azon terület birtoka felett, melyet tőle a magyarok véres harczok árán védelmeztek meg; de csak 300 éves politikájához maradt hű, midőn minden eszközt megragadt az Adria feletti uralom megszerzésére. Az alkudozások egy évig tartottak; miután időközben a dalmát városok nagyobb része elpártolt Lászlótól, az alku tárgya ily módon csökkenvén, Velencze lenyomta a vételárat is. Végre 1409 július 9-én létrejött a szerződés, melyben a köztársaság László királytól megvette Zárát, Novigrád és Vrána várakkal és Pago szigetével, s László ezenkivül az egész Dalmácziára táplált jogairól is lemondott Velencze javára.[1]

Zsigmond tehát ugyanakkor, midőn a praetendenssel szemben teljesen megszilárditja magát a trónon, kénytelen volt türni, hogy birodalmának egyik legértékesebb részétől oly módon foszszák meg, a mely úgyszólván páratlanul áll a hóditások történetében. Nem lévén eléggé elkészülve, hogy egy oly hatalmas féllel, mint Velencze, háborut kezdjen, Zára elvesztéséért Bosznia birtokában vélt kárpótlást találhatni. De a meghóditott ország nem sokáig türte nyugodtan a magyar fenhatóságot. A Doborban kivégzett főurak rokonai lázadást keltettek a lakosságban, s Osztoját Bobováczból meghivták a királyi trón elfoglalására. Osztoja nem tudott belenyugodni a Hervoját ért kitüntetésekbe; úgy látszik, képtelenségnek tartotta, hogy ő és a herczeg egy táborban lehessenek. Megfeledkezve a Magyarországtól nyert jótéteményekről, a lázadás élére állott s nemsokára Bosznia legnagyobb része felett urrá tette magát. Első tette volt Hervoját megfosztani Almissa várától, a Cetina mindkét partján elterülő tengermelléktől s többi birtokaitól, miket Radivojevics Juraj és Vucsics humi knézeknek, Hervoja régi ellenségeinek adományozott.[2] A küzdelem ismét megindult a két ellenfél között. Hranics Sandalj vajda, kit Hervoja kitüntetései szintén féltékenynyé tettek, ezuttal Osztojához csatlakozott.

Az egész országban dühöngött a belháború s Osztoja már a törökökkel kezdett szövetkezni, midőn Zsigmond beavatkozásra szánta el

[1] Mon. Slav. Merid. V. 130—133. 142—145. 155—158. 163—165. 169. 173—220. V. ö. Szalay József id. ért. Századok. 1882. 840—844.

[2] Fejér, i. m. X/IV. 694.

magát. 1410 őszén a magyar sereg a király vezérlete alatt ismét bevonult Boszniába[1] s két uton: a Drina és Boszna völgyén párhuzamosan haladva, az egész országot meghóditotta. Vranduk, Pod-Viszoki, Bobovácz, Kucslat, Brodar egymás után adták meg magokat.[2] Deczemberben a király visszavonult és a karácsonyt Gyakováron töltve, 1411 első napjaiban Budára érkezett. De seregei tovább folytatták a diadalmas hadjáratot, s az új év tavaszán Szrebernicza elfoglalásával befejezték a tartomány meghóditását.[3]

Zsigmond a meghóditott országrész birtokát úgy vélte legjobban biztositani, ha feldarabolja s ezzel a lehetőségét is megsemmisiti egykori állami élete visszaállitásának. Az ország északi része, Uszora és a sói tartomány a magyar birodalomhoz csatoltattak; az előbbi kormányát Zsigmond Garai Jánosra bizta, az utóbbi területe a mácsói bánságba olvasztatott be, melynek báni tisztjét Maróti János viseli. Csupán Felső-Bosznia bérczes vidéke őrizte meg Osztoja alatt, legalább névleg, függetlenségét, mint Tvartkó egykori nagy birodalmának utolsó maradványa.

A szerb despota, Lázárevics István, már az 1404-iki hadjárat alkalmával tőle telhetőleg támogatta a magyar hadakat. Folytonos viszályban a Brankovicsokkal, kiktől fejedelemségét féltette, a hatalmas magyar királyban ismerte fel legbiztosabb támaszát. Szerbia közeledése Magyarországhoz annál határozottabb alakot öltött, minél nagyobbak voltak a magyar fegyverek sikerei a szomszéd bosnya államban. A bosnyák hadjárat befejeztével a despota országa főurainak kiséretében Budára ment és itt meghódolva Zsigmondnak, megujitá a hübéri köteléket, mely Szerbiát évszázadok óta Magyarországhoz csatolta. Zsigmond a meghóditott ország jelentékeny részét: Szreberniczát és a Zvorniktól délre eső vidéket Szerbiához csatolta és Magyarországon is nagy kiterjedésü birtokokat adományozott a despotának: Debreczen városát 36 falut számláló uradalmával, Szatmárt, Németit s az akkor Asszonypatakának nevezett Nagybányát és Felsőbányát, az északkeleti országrész e két jelentékeny bányavárosát, nem csupán hűsége jutalmául, de azért is, hogy érdekeit annál szorosabban csatolja Magyarországhoz.[4]

A magyar külpolitika e sikerei méltóképp zárják be ez időszak történetét A magyar király helyzetében az utolsó évtized alatt nagy változás ment végbe. Ellenségei felett kint és bent diadalmaskodott; az országban bölcs intézkedésekkel igyekezett a lezajlott forradalmak sebeit begyógyitani; Dalmáciát

[1] Gr. Zichy cs. Oklt. VI. 53.

[2] 1410 október 14-én Zsigmond Szrebernicza alól ir a kassaiaknak. Városi ltár.

[3] Klaić, i. m. 311—312. V. ö. Ragusai oklt. 195. 200.

[4] A despota budai látogatását és Szerbia meghódolását 1411 július 3—10. keletü levelek jelentik Németországba. Deutsche Reichstagsakten, VII. 126. 127. A Lázárevics részére tett adományokat l. Klaić, i. m. 312., Szirmay, Szatmár vm. esmérete, I. 151. és Gr. Zichy cs. Okmt. IV. 146. V. ö. Pesty Frigyes, Brankovics György rácz despota birtokviszonyai. (Akad. ért. a történettud. köréből. VI. 9.) 13. 49 – 51.

elvesztette ugyan, de győzelmes hadjáratban és szerencsés szerződések által a Balkán-félsziget két elszakadt államát visszahozta a magyar korona hűségére, s itélő biró gyanánt érvényesitette szavát a szomszéd uralkodók viszályaiban. Bajos eldöntenünk, hogy megaláztatások után, miket királyságának első időszakában szenvedett, mennyi része van ebben a kedvező fordulatban a tanácsadóknak, a kik oldala mellett állottak, s mennyit kell tulajdonitanunk a személyes tulajdonaiban beállott változásnak? Tagadhatatlan, hogy Zsigmond természete a kiállott megpróbáltatások alatt rendkivüli átalakuláson ment keresztül. A mik a tapasztalatlan ifjut annyiszor hozták összeütközésbe az élettel, egyéni tulajdonságainak kellemetlen szögleteit lecsiszolták az idők folyamán szerzett tapasztalatai. Kalandos hajlamai öntudatos tetterővé látszanak szilárdulni; az önkényre hajló, lobbanékony hevet körültekintő óvatosság mérsékli, mely szilárd önbizalommal, kiváló taktikai ügyességgel párosulva, legfőbb titkát képezte sikereinek. A szerencse is szolgálatába készül állani. Eddigi sikerei csak kezdetét igérték a világtörténeti szerepnek, mely reá várakozott. Ruprecht római király, Venczel vetélytársa, 1410 május 18-án elhunyt. Arról, hogy Venczel uralma helyreállittassék, a német fejedelmek hallani sem akartak. A megürült trón betöltésével sietni kellett. Zsigmond, a Luxemburgok császári házának legtekintélyesebb tagja, hosszu küzdelmek után megszilárditva magát Magyarország trónján, mialatt országa ellenségei ellen győzelmes hadakat viselt, becsvágyó lelkének egész hevével, hatalmának egész erejével indithatta meg a küzdelmet a kereszténység legfényesebb koronájának birtokáért.

A sárkányrend jelvénye.
(A müncheni nemzeti múzeumban.)

MÁSODIK KÖNYV

*

MAGYARORSZÁG ÉS A NÉMET BIRODALOM

Codex-díszítés a XV. század elejéről.
(A pozsonyi káptalan misekönyvéből.)

I. FEJEZET.

Zsigmond római királysága.

RUPRECHT RÓMAI KIRÁLY HALÁLA sulyos helyzetbe hozta a német birodalmat. A rajnai pfalczgrófok ivadékát tiz év előtt a választó-fejedelmi collegium egy töredéke emelte a luxemburgi Venczel letételével a birodalom élére. Venczel nem nyugodott bele a detronisatióba; tovább viselte a római királyi czimet, kezében tartotta a birodalom koronázási clenodiumait és készületeket tett a császári koronázásra. Vetélytársának halálával joggal merült fel a kérdés, megüresedettnek tekinthető-e a trón, s nem volna-e itt az ideje véget vetni a viszálynak, mely a római egyház szakadásának idején, mikor három pápa versengett egymással a legfőbb egyházi hatalom birtokáért, kiszámithatatlan károkkal fenyegette a kereszténységet.

A választó-fejedelmek egyetértettek abban hogy a birodalom egységét nem szabad veszélyeztetniök, de nem voltak egy nézeten az erre vezető mód megválasztásában. Rudolf szász herczeg Venczel királyságának visszaállitása mellett foglalt állást és a cseh király kivüle hatalmas támaszt talált rokona Józsa őrgróf személyében, ki a Zsigmond által elzálogositott Brandenburg birtokában egy választói szavazat felett rendelkezett s kész volt azt házának feje javára érvényesiteni. A rajnavidék választó-fejedelmei ellenben, a kik annak idején Venczelt az uralkodásra méltatlannak nyilatkoztatták, hivek maradtak politikájukhoz, s hogy mindenkorra véget vessenek Venczel reményeinek, oly egyén jelöltségére volt szükségük, a ki e politika folytatását a Luxemburg-ház trónigényeivel egyesiti személyében s

ekként azok támogatására is számithat, a kiket eddig egyedül a dynasticus ekintetek tartottak a cseh király pártján.

Ebből a szempontból csupán egy személy jöhetett tekintetbe: Zsigmond, a magyar király, a ki személyes tulajdonságaival messze tulszárnyalta házának többi két élő tagját s kinek megválasztatása a vitéz magyar nemzet szövetségét helyezte kilátásba a belviszályok által megrendült német birodalom részére.

A rajnamenti választó-fejedelmeket azonban áthidalhatatlan ellentétek választották el egymástól. A mainzi érsek, a választó-collegium dékánja, halálos ellenségeskedésben állott Lajos rajnai pfalzgróffal; s mig Falkenstein Verner trieri érsek ez utóbbival tartott, addig a kölni érsek, Saarwerden Frigyes, a mainzi pártján foglalt állást. A két párt egymással egyetértésben többségben lett volna Venczel pártja felett; de a belső ellentétek megakadályozták egyesülésüket. Mindkét töredék Zsigmondban látta a legalkalmasabb jelöltet, de a magyar királynak eleve le kellett mondani a reményről, hogy mindannyiukat egyesitse megválasztása mellett; saját választásától függött, hogy melyik csoport segitségével kezdje meg az actiót a római királyi korona megszerzésére.

A helyzet nehézségét növelte a szoros összefüggés, melyben a trónüresedés kérdése az egyházszakadás ügyéhez állott. Tudjuk, hogy a szakadás kérdésében követett politika buktatta meg Venczelt és segitett Ruprechtnek a trónra jutnia. A két ellenpápa helyett azóta három állott egymással szemközt. A pisai zsinat végrehajtotta azt a tervet, a mi Venczelnek trónjába került; a római és avignoni bibornokok pápáit, XII. Gergelyt és XIII. Benedeket megfosztva a tiarától, uj pápát választott helyükbe: Philargis Péter bibornokot, a ki V. Sándor név alatt foglalta el a pápai széket s kinek 1410 május 3-án bekövetkezett halála után Cossa Boldizsár bibornok választatott XXIII. János pápa név alatt utódjává. De ezzel nem volt segitve a bajon. A detronizált pápák tovább ragaszkodtak a hatalomhoz s mindeniküknek meg voltak a maguk bibornokai s hivei. A választófejedelmek többsége a pisai zsinat pápája mellett foglalt állást; Venczel királyon és hivein, a szász herczegen és Józsa őrgrófon kivül a mainzi és trieri érsekek is XXIII. János pártján állottak; de a pfalczgróf és a kölni érsek XII. Gergely hivei voltak s épen ez volt az egyik legfőbb ellentét, a mely a rajnavidéki választó-fejedelmeket egymástól elkülönözte. Ez a helyzet nem tarthatott sokáig. Az egész keresztény világra rendkivül nagy fontossággal birt a kérdés, hogy az új római király melyik pápát fogja az egyház valódi fejének ismerni.

Zsigmond, mint magyar király, az egyházszakadás kérdésében következetes politikát folytatott és kezdettől fogva VI. Orbán utódainak pártján állott. Magatartásán sem a közte és IX. Bonifácz között beállott viszály, sem a pisai zsinat döntése nem változtatott. Magyarország nem ismerte el sem a pisai zsinat által választott V. Sándor és utóda XXIII. János, sem az avignoni XIII. Benedek pápaságát s XII. Gergelyt vallotta pápájának.

A magyar királyt ebben az egyházpolitikában semmi egyéb nem vezérelte, mint az az elhatározás, hogy hű marad az elődei által elfoglalt álláspontjához. Más képet öltött fel azonban a kérdés a német birodalom szempontjából. A választás nehéz volt. Azok a választó-fejedelmek, a kikre Zsigmond számithatott, egyenlő arányban oszlottak meg XII. Gergely és XXIII. János között; de János elég ügyes volt mindjárt megválasztása után felajánlani segitségét Zsigmondnak a római királyság megszerzésére s támogatása reményt nyujtott Zsigmondnak, hogy Venczel párthiveit sikerülni fog a maga részére vonnia. A viszony Zsigmond és Gergely pápa között különben is lazulni kezdett, a mióta ez szorosabb összeköttetésbe lépett nápolyi Lászlóval. Zsigmond tehát arra a részre állott, a honnan erősebb támogatásra volt kilátása.

Mindenekelőtt azonban azokat a differentiákat kellett kiegyenliteni, a melyek a magyar király és a szentszék között az 1403-iki forradalom óta fennállottak.

A IX. Bonifácz ellen kibocsátott rendeletekről a maga helyén elmondtuk ama véleményünket, hogy azok nem a viszonyok szükségességében, hanem a király megtorlási szándékában birták gyökerüket. Bonifácz pápa nem sokkal élte túl azok kibocsátását; 1404 október 1-én már nem volt az élők között; de miként ő, úgy utóda, VII. Incze sem érezte szükségét, hogy Zsigmond ellenséges fellépését a szokásos egyházi büntetések alkalmazásával torolja vissza. A viszály ekképpen meg lőn fosztva egyházi, dogmatikus jellegétől s a szentszék és a magyar királyi udvar között oly gyakran előforduló diplomatiai nézetkülömbségek szinvonalára szállott alá; a szorosan vett egyházi ügyekben az érintkezés már a következő évben helyreállott, s Incze pápa 1405 augusztus 24-én ünnepélyes bullában adta meg Zsigmondnak azt a kedvezményt, hogy gyóntatójától a pápának reservált esetekben is megkaphatja a bünbocsánatot s a felmentést minden egyházi büntetéstől, a mit elkövetett büneivel magára vont.[1] Viszont Zsigmond is megengedte a pápa megbizottjának, Miklós boroszlói kanonoknak, hogy a laterani basilica és Szent-Péter temploma épitésére az országban könyöradományokat gyüjtsön.[2]

A teljes kibékülést mindazonáltal hosszu időre megakadályozta a szivósság, a melylyel a két fél a maga jogaihoz ragaszkodott. Zsigmond szabadon gyakorolta a főpapok kinevezésének jogát, s az általa kinevezett püspökök, bár pápai megerősités hiányában magukat föl nem szenteltethették, mint választott püspökök léptek javadalmuk tényleges birtokába. Másrészt VII. Incze pápa teljesen úgy viselkedett a szentszék adományozási joga gyakorlásában, mint a ki Zsigmondnak ezt elkobzó rendeletéről nem vesz tudomást. De a békülékenység szellemét árulta el, a mikor követ-

[1] Fraknói, A magyar kir. kegyuri jog. 100.
[2] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. 546.

kezetesen visszautasitotta a nápolyi király jelöltjeit, a kiket ez magyar királyi jogai czimén a megüresedett javadalmakra bemutatott.

Az Inczét követő pápa, XII. Gergely alatt a helyzet nem változott, legfölebb bonyolultabbá vált, a mint másként nem is lehetett akkor, midőn a hatalom egyik legfőbb kérdésében, a püspökségek betöltésénél a pápa és a király egyaránt maguknak követelték a döntő szót. S a kérdés rendezését az esetben sem lehetett volna tovább halasztani, ha a megváltozott külpolitikai helyzet nem éreztette volna hatását a két hatalom egymáshoz való magatartásában. Zsigmond 1410 június elején Ozorai Pipó temesi főispánt azzal a megbizással küldte XXIII. Jánoshoz, hogy terjeszsze a pápa elé Magyarországnak s a királynak az előbbi pápáktól szenvedett sérelmeit s jelölje meg az alapot, a melyen a szentszék és a magyar király jogköre egymással szemközt szabályozandó lenne. És pedig első sorban azt kivánta, hogy a pápa ismerje el a magyar király kegyuri jogát, ha másként nem, legalább abban az alakban, hogy a főpapi javadalmakra csakis a király által bemutatott egyéneket nevezi ki; s ezt a multra is kivánta érvényesiteni, kérve a pápát, hogy azokat a főpapokat, kik az ő hozzájárulása nélkül neveztettek ki s a hűtlenség bünébe estek, mozditsa el püspöki székeikből, a Zsigmond által kinevezett püspököket pedig erősitse meg méltóságaikban.

XXIII. János pápa pénze.

XXIII. János a királynak ez egyes esetekre vonatkozó kivánságával szemközt nem foglalt el merev álláspontot; megerősitette a Zsigmond által eszközölt kinevezések nagy részét és több általa kifogásolt főpapot elmozditott püspökségéből; ezek között volt Ludányi Tamás is, kit egy corsicai püspökségre helyezett át. Azt is megtette, hogy külön bullában biztositotta Zsigmondot és utódait a szentszék különös jóindulatáról és támogatásáról mindaddig, mig az egyház hü fiai maradnak; azonkivül megadta a fölmentést a királynak és híveinek az eddig jogtalanul lefoglalt egyházi jövedelmek tekintetében, feltéve, hogy a király az egyház szabadságát a jövőben tiszteletben fogja tartani. Ellenben a leghatározottabban visszautasitotta a királynak a főpapi kinevezésekre követelt befolyását és augusztus 13 ikán kelt bullájában a magyarországi javadalmak betöltését a jövendőre minden esetben, még ha azokat választás utján is kellene betölteni, »apostoli teljhatalmánál fogva« a maga rendelkezésének tartotta fent.[1]

A római királyválasztás küszöbén Zsigmond érthető okokból ezzel az eredményel is megelégedett, bárha ekkor már meggyőződhetett arról, hogy a János pápa pártján levő választók, a mainzi és kölni érsekek segitségével aligha viheti keresztül megválasztatását. Július végén fényes követség

[1] Fraknói, i. m. 109.

jelent meg Visegrádon, hogy e két hatalmas egyházfejedelem részéről a koronát Zsigmondnak felajánlja; de a feltételek oly nagyok voltak, hogy Zsigmond nem érzett hajlandóságot azok elfogadására. A legnagyobb nehézséget a birodalmi helytartóság kérdése okozta. E méltóság IV. Károly aranybullájának intézkedései szerint a rajnai választó-fejedelmet illette meg. Miután Zsigmond kisérlete, hogy a mainzi érseket Lajos pfalczgróffal kibékitse, meddő maradt, választania kellett a két párt között, s ő a pfalczgrófét választotta, a ki a fejedelmek közül legelső karolta fel Zsigmond jelöltségét.

A pfalczgróf feltételei abban összpontosultak, hogy a király megválasztatása esetén elődjének Ruprechtnek összes adományleveleit ujitsa meg s mindazokat, kik az elhunyt király pártján állottak, erősitse meg kiváltságaikban. Zsigmond annál hajlandóbb volt erre, minthogy e ténye Ruprecht kormánya törvényességének elismerését foglalta magában, a miből önkényt következik az új királyválasztás jogosultsága De a schisma kérdésében óvatosan járt el; nem akart lemondani az előnyökről, miket XXIII. János segitségétől várt s nem akarta az épen most befejezett béketárgyalások után új szakitással növelni a bonyodalmakat. Lajos pfalczgróf és hivei megelégedtek azzal az igéretével, hogy XIII. Gergelyt minden ellenséges támadástól meg fogja óvni s megválasztatása esetén minden erejét az egyházszakadás megszüntetésére fogja forditni.[2]

A közvetitői tisztet e tárgyalásoknál Hohenzollern Frigyes nürnbergi várgróf viselte Zsigmond és a pfalzgróf között, a ki Zsigmond nővérét Margitot birta nőül és 1409 óta állandóan sógora szolgálatában állott. Zsigmond ez eszes és erélyes német fejedelemben a legalkalmasabb egyént találta fel érdekeinek megvédésére. Midőn igéreteit Budán, augusztus 5-én irásba foglalta s a várgrófot azokkal a rajnai választó-fejedelemhez küldte, ugyanakkor ellátta a szükséges meghatalmazással, hogy őt a választó-fejedelmekkel való előzetes tárgyalásokban és magánál a választásnál képviselje, a választási actusnál helyette mint brandenburgi őrgróf helyett a szavazati jogot gyakorolja és a reá eső választást az ő nevében elfogadja.[2]

Zsigmond rendelkezése a brandenburgi szavazat felett egyik leg-

[1] Deutsche Reichstagsakten, VII. 24. E kötet a Zsigmond megválasztatására vonatkozó iratok lehető teljes gyüjteményét foglalja magában Az ebben foglalt adatok feldolgozását tartalmazza Kaufmann Adolf Die Wahl Kg Sigmunds von Ungarn zum römischen Könige (Prága 1879.) cz. értekezése. A királyválasztásról irtak még ujabban Schroller, Die Wahl Sigmunds z. Röm Kge (1875.), Quidde, Kg. Sigmund u. das deutsche Reich (1881.) stb.

[2] Deutsche Reichstagsakten, VII. 18—23. 39—40. Frigyes nürnbergi várgróf viszonyára Zsigmondhoz l. Wenzel G. Hohenzollerni VI. Frigyes várgróf tartózkodása Magyarországon (Akad. Értesitő X.), Erich Brandenburg, Kg Sigmund und Kurfürst Friedrich I. v. Brandenburg. (Berlin, 1891.) és A. F. Riedel, Gesch. des Preussischen Königshauses. II. 4—23.

világosabb bizonyitéka a nehézségeknek, melyek a trónüresedés kérdésének megoldása elé gördültek, de egyuttal jellemzi a módot, a melylyel Zsigmond azokat elháritani iparkodott. Az imént emlitettük, hogy Brandenburg Józsa morva őrgróf birtokában volt, a ki teljes joggal tekinthette magát ennek alapján a választó-fejedelmi jogok birtokosának. Zsigmond ugyanis atyai örökségének elzálogositásakor (1388-ban) határozott nyilatkozatot tett, hogy ha a tartományt öt év letelte után vissza nem váltja, az minden vele egybekötött joggal, tehát a választó-fejedelmi szavazat jogával együtt örökjogon Józsa és Prokóp őrgrófokra fog szállani. Négy évvel a határidő letelte után, 1397-ben, Venczel mint római király meg is erősitette Józsát Brandenburg birtokában s a hűbéri átruházásról 1400 április 24-én ujból kiállitott oklevélben határozottan kimondatott, hogy királyválasztás esetén a szavazati jog Józsát illeti meg.[1] Zsigmond mindazonáltal már 1404-ben oly nyilatkozatokat tett, a melyek azt mutatták, hogy továbbra is saját magát tekinti a brandenburgi őrgrófság tulajdonosának, melynek czimét tényleg viselte is. A küszöbön álló királyválasztásnál mindössze két szavazat felett rendelkezve, ez igényeinek érvényesitésével remélte a harmadik szavazatot magának megszerezni; feltéve ugyanis, hogy a Venczel-pártiak nem vesznek részt a választásban, ezt a hiányzó harmadik szavazatot elégnek tartotta arra, hogy számára a többséget biztositsa. De ez eljárás minden jogi alapot nélkülözött; maga a mainzi érsek Józsát tekintette igazi választó-fejedelemnek; őt hivta meg a szeptember 1-jére Frankfurtba kihirdetett választó-gyülésre, és Zsigmond kisérlete, bármily ügyes fogásnak látszott, csak növelte a bonyodalmakat, még jobban elidegenitve tőle a rajnavidéki választók másik töredékét.

Midőn a választók szeptember 1-én Frankfurtban összegyültek, oly kevés kilátás volt egységes választás megejtésére, hogy a tanácskozások elején a választás elhalasztásának terve merült fel. A mainzi és kölni érsekek Zsigmondhoz füzött reményeikben csalatkozva, Józsára vetették szemüket; alkudozásaik a morva őrgróffal sikerre vezettek, s a választás elnapolásával időt akartak nyerni, hogy Venczel királyt és a szász herczeget Józsa őrgróf érdekében a választásban való részvételre reábirják. Zsigmond pártjának azonban épen az állott érdekében, hogy ezt megakadályozza. Ügyük diadalra juttatásában forradalmi eszközöktől sem riadtak vissza. Miután a mainzi érsek a választás szinhelyeül kijelölt Szent-Bertalan-templomot szeptember 19-ike éjjelén bezáratta, a rajnai pfalczgróf és a trieri érsek Frigyes nürnbergi várgróffal szeptember 20-án reggel a templom udvarán a szentély háta mögött levő kereszt alatt egybegyültek a választás megejtésére. A két választó-fejedelem elismerte a nürnbergi grófot a brandenburgi szavazat képviselőjeül, s Verner trieri érsek a választógyülést meg-

[1] Deutsche Reichstagsakten, VII. 4. V. ö. Heidemann, Die Mark Brandenburg unter Jobst v. Mähren. (Berlin, 1881.)

nyitottnak nyilvánitotta. Az aranybulla értelmében a választást a Frankfurtban megjelent választó-fejedelmek vagy meghatalmazottjainak egyszerü többsége dönti el az esetre is, ha a döntő szavazat magától a jelölttől származik. A trieri érsek és a rajnai pfalczgróf az előirt egyházi szertartások után Zsigmond magyar királyra adván szavazatukat, Hohenzollern Frigyes a brandenburgi szavazattal hozzájárult ura megválasztatásához s egyben kijelentette, hogy a választást Zsigmond nevében, mint ennek meghatalmazottja, elfogadja. Zsigmond erre az összegyült nép előtt római királylyá nyilvánittatott s Verner érsek ünnepélyes iratban értesitette őt megválasztatásáról.[1]

A mainzi és kölni érsekek azonban nem voltak hajlandók a történtekben

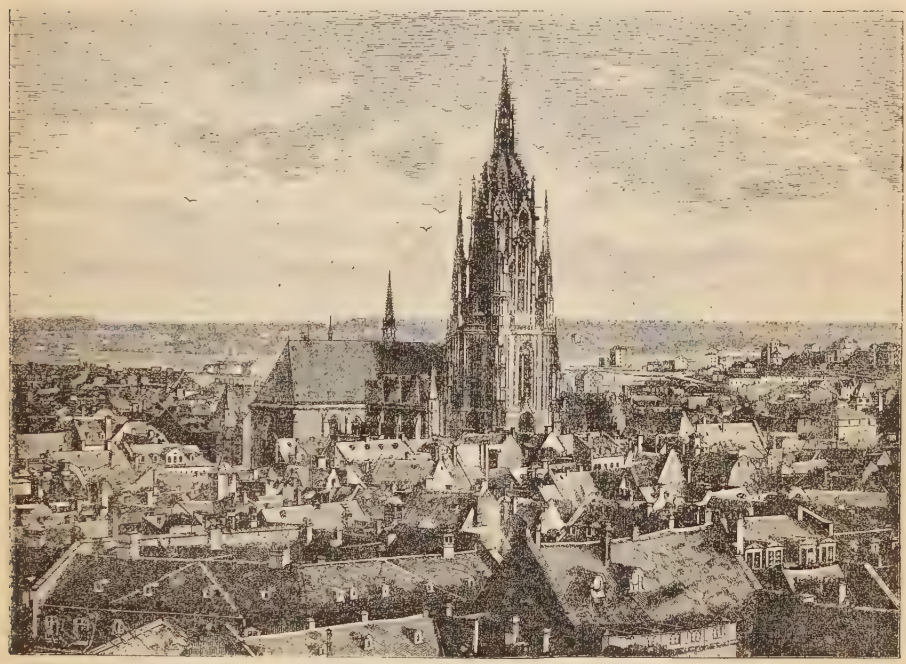

Frankfurt látképe a Szent-Bertalan-templommal.

megnyugodni, még kevésbé Venczel király, a ki most már saját királyi jogai feladásába is belenyugodott, csak hogy gyülölt testvérének felemeltetését megakadályozza. Követei még a hónap lefolyása előtt megjelentek Frankfurtban s bejelentették a mainzi érseknek, hogy uruk a császárrá való koronáztatást fentartva magának, kész a római királyi trónt megüresedettnek tekinteni s a királyválasztásban részt véve, cseh királyi szavazatát Józsa őrgróf személyére adni. Józsa egy aacheni kanonokot bizott meg brandenburgi szavazatának gyakorlásával, s a mainzi és kölni érsekek Venczel és Józsa küldötteivel, meg sem várva az utban levő szász

[1] Deutsche Reichstagsakten, VII. 6—8. 39—47.

meghatalmazott megérkezését, október 1-én az előírt szertartások között Józsát választották római királylyá.[1]

A birodalomnak tehát ujból két királya volt s ezuttal ugyanazon ház két tagja állott egymással szemközt, a harmadikat, a korona tényleges birtokosát, a tulajdonképeni családfőt, teljesen háttérbe szorítva jogos igényeivel. A két ujonnan választott király közül azonban, bár Józsa megválasztatása sokkal erősebb jogalappal birt, Zsigmond volt az erősebb fél. Maguk a mainzi és trieri érsekek csak szükségből állitották Józsát előtérbe, miután Zsigmond az ellenpárt támogatását vette igénybe. A harcz tulajdonképen nem Zsigmond és Józsa között folyt, hanem a rajnai választók két csoportja között, melyeket a közöttük fennálló viszályok megakadályoztak annak közös támogatásában, a kit mindeniküK legalkalmasabb jelöltnek tekintett a trónra.

Zsigmond tudta jól ezt s épen azért nem tulajdonitott nagy jelentőséget a kettős választásnak. A Bosznia ellen vezetett hadjárattal elfoglalva, csupán annak befejezte után, 1411 január 12-én tudatta a trieri érsekkel, hogy a választást elfogadja.[2] Józsa megválasztásáról tudomást sem látszott venni, de a nürnbergi várgróf utján megtette a lépéseket, hogy a nálánál jóval korosabb és beteges morva őrgrófot lemondásra birja.[3] XXIII. János pápa támogatásával, a ki Venczelnél és a két Józsa párti érseknél erélyesen lépett fel Zsigmond érdekében, ez valószinüleg sikerült volna is. A morva őrgrófot személyesen várták Budára, midőn 1411 január 18-án bekövetkezett halála váratlanul megoldta a fellépése által előidézett bonyodalmakat. Zsigmondnak most már csak Venczellel kellett egyezkednie. Stibor vajdát követségbe küldte hozzá, felajánlotta általa a császári koronát s a birodalmi jövedelmek felét igérte neki, ha őt római királynak elismeri s kieszközli, hogy a többi választó fejedelmek is hozzájárulnak megválasztásához. Ugyanez irányban a mainzi és kölni érsekekkel is megindultak a tárgyalások. Venczel elfogadta a felajánlott egyességet; a szerződést Zsigmond Budán, 1411 július 4-én irásba foglalta s az esztergomi érsek, András spalatoi érsek, a győri, egri, váczi és nyitrai püspökök, a nádor, Stibor vajda, Szécsényi Simon, Tamási János, Ozorai Pipó és János corbaviai gróf, nyolcz más főurral és Buda, Székesfejérvár, Nagy-Szombat, Pozsony és Sopron városok követeivel pecséteiket az oklevélre függesztve, kezességet vállaltak, hogy a király az abban foglaltakat meg fogja tartani.[4] A mainzi és kölni érsekek is hajlandók voltak Zsigmond pártjára állani, de csakis ama feltétel alatt, hogy uj választás alá veti magát. Zsigmond kezdetben hallani sem akart e feltételről, mely eddigi pártjának megtagadasát

[1] Deutsche Reichstagsakten, VII. 61—86.

[2] I. m. VII. 53.

[3] Hohenzollern Frigyes 1410 deczember 14-én irja ezt Gyakovárról Nürnberg városának. I. m. VII. 52.

[4] U. ott, 102—106. V. ö. Wenzel, Stibor vajda. 27.

jelentette. Utóbb azonban be kellett látnia, hogy ez az egyedüli mód, a melylyel czélját elérheti. Szerencséjére a rajnai pfalczgróf és a trieri érsek sokkal inkább szivükön hordták érdekeit, hogysem formai kérdések miatt utját akarták volna állani az általuk választott király általános elismerésének. Megelégedtek azzal, hogy távol tartották magukat a második választástól, a melyet a mainzi és kölni érsekek s a cseh, szász és brandenburgi szavazatok gyakorlásával megbizott meghatalmazottak Frankfurtban július 21-én ejtettek meg.[1] Zsigmond, mint a brandenburgi választó-fejedelmi jognak — ezuttal Józsa halála után már törvényes — birtokosa, meghatalmazottja utján tettleg részt vett az actusban, de úgy tekintette azt, mint a fennálló bonyodalmaknak a rendkivüli helyzet által követelt szükségbeli megoldását és uralkodási éveit az első választástól számitotta, ekkép nyilvánitva ki, hogy ezt tartja törvényes választásnak.

Venczel római király.
(Venczel király bibliájában.)

A másodszori választás megejtése után Zsigmond Budán fogadta a német fejedelmek és városok követeit, kik az új királynak hódolatukat be mutatták és tőle kiváltságaik megerősitését kérték.[2] Egy hónappal később a magyar országos rendek gyültek össze Pozsonyban, üdvözölve királyukat az új méltóságban. Ez országgyülés alkalmával, melynek legnevezetesebb intézkedése a kamarai nyereség ügyének rendezése volt,[3] ment végbe Albert osztrák herczeg eljegyzése a király egyetlen leányával, Erzsébettel. A 14 éves vőlegényt Ernő osztrák herczeg, Hohenzollern Frigyes, Lichtenstein Kristóf és Wallsee Ruprecht már szeptember 28-án Budára kisérték, hol a király leendő vejét nagy ünnepséggel fogadták. Az eljegyzési szertartás október 7-én Pozsonyban történt meg; a szerződésben, melyet Zsigmond e napon foglaltatott irásba, Erzsébetnek 100,000 magyar forint biztosittatott hozományul; ugyanannyit igért a vőlegény a maga részéről házassági jegyadomány fejében. A házassági kapocs létesitése a Luxemburg és Habsburg házak között természetes kifolyása volt az 1402-iki örökösödési szerződésnek.

[1] Deutsche Reichstagsakten, VII. 90—171.

[2] U ott, 160. 161. 171.

[3] Az 1411 október 4-én kelt, ú. n. 4-ik decretum a Corpus Juris Hung. id. kiadásában. I. 188.

Zsigmond előtt hosszu ut állott: előrelátható volt, hogy római királylyá való koronáztatása és a birodalom ügyeinek rendbehozatala hosszabb ideig távol fogja tartani magyar királyságától. Érthető volt igyekezete, hogy a trónöröklés kérdésében döntő intézkedést tegyen épen akkor, a midőn kihalóban levő dynastiája legfényesebb koronáját készül fejére tenni. Dynasticus törekvéseit jellemző következetessége nyilvánul elhatározásában, midőn egyetlen leányának vőlegényeül annak fiát választotta, a kit a tiz év előtt kötött szerződésben a magyar korona várományos örököseül kijelölt. És habár okleveles adatok nem támogatják, valónak vehetjük magának leányának Erzsébetnek özvegy korában tett nyilatkozatát, mely szerint az ország rendei királyuknak a német birodalom trónjára történt fölemelkedése felett az által is adtak örömüknek kifejezést, hogy készeknek nyilatkoztak fiuörökös nem létében őt és általa leendő férjét, az osztrák Albertet, a magyar trónon utódaiul elfogadni.[1]

Zsigmond római királyi pecsétje.

A német trónüresedés kérdése valószinüleg sokkal rövidebb idő alatt nyert volna megoldást, ha Zsigmond a birodalomban megjelenve, személyesen igyekszik befolyást gyakorolni az eseményekre; és most, midőn czélját elérte, semmi sem volt kivánatosabb reá nézve, mint hogy a koronázás végrehajtásával mielőbb eleget tegyen az aranybulla által előirt követelményeknek. De mielőtt a római királyi koronázás utjára indult volna, oly kérdést kellett elintéznie, mely bár a birodalommal szemközt elfoglalt helyzetével is szoros összefüggésben állott, alapjában véve magyarországi politikájának kifolyásakép tekintendő.

Ulászló lengyel király régi versengése Zsigmonddal oly feszült helyzetet teremtett a magyar és lengyel nemzetek között, melynek okvetlenül kitörésre kellett vezetni. A két állam érdekei már Galiczia és Lodoméria birtoka kérdésében összeütközésbe jöttek egymással, s Ulászló nem elégedve meg e tartományok elfoglalásával, a moldvai és havasalföldi fejedelemségeket is elszakitotta a magyar korona hűbéri kötelékétől. A lappangó viszály nyilt kitörését mindazonáltal egy Magyarországtól igen távol álló kérdés idézte elő. Lengyelország 1408 óta háboruban állott a német lovagrenddel a balti tenger mellékének birtokáért. A küzdelemre a közvetlen okot Zsigmond adta,

[1] Fejér, Codex Dipl. X/V. 155. 171. 175. X/VIII. 516. 537. Pray, Annales Regum Hung. II. 338. Windeck id. kiad. 23.

midőn a brandenburgi Neumarkot 1402-ben a rendnek eladta; de a háttérben nagy világtörténeti momentum lappangott: a szláv és német elem harcza az uralomért Európa északkeleti részében; s a helyzetet egy új államalakulás processusa tette még zavartabbá, mely Vitoldnak, a litvánok bátor és elszánt nagyfejedelmének dicsvágyán sarkalva, egy őserőtől duzzadó népfaj erejét vitte bele a hatalmi érdekek e nagy harczába.

A háboruban, a melyet a német rend kezdett meg Lengyelország ellen, Zsigmond, mint birodalmi helytartó, nem foglalhatott semleges állást. A német lovagok Tettingen Vernert és Albert schwarzburgi grófot, a thorni komturt küldték Budára s 40,000 frton biztositották maguknak a magyar király jóindulatát; 1409 deczember 20-án formális szövetség jött létre Zsigmond és a német rend között, melyben a király megigérte részvételét az Ulászló ellen meginduló háboruban; egy titkos záradékban a rend 370,000 forintnyi kárpótlásra kötelezte magát a hadviselés költségei fedezéséül.[1]

Ehhez a módhoz nyultak Venczellel szemben is, s miután a pomerániai herczegekkel, Sventiborral és VIII. Bogiszlávval már hosszú idő óta szövetségben állottak, sikerült ily módon Ulászlót és Vitoldot teljesen elszigetelni szomszédaiktól. Lengyelország a lovagrend első támadására elvesztette Dobrzynt és Kujáviát. Venczel sikertelen békitő kisérlete után, melyben minden áron a lovagrend érdekeit akarta biztositani, Zsigmond lépett fel békebiróul és Késmárkra tanácskozásra hivta meg Ulászlót. A lengyel király Vitoldot küldte maga helyett, a ki 1410 február havában fényes kisérettel megjelent Késmárkon. Zsigmond most arra a gondolatra jött, hogy szakadást idéz elő a rokonok között és Vitoldot azzal igyekezett Ulászlótól való elpártolásra birni, hogy felvetette előtte Litvánia királyságra emelésének eszméjét s késznek nyilatkozott annak kivitelét a maga részéről előmozditni. Részletekbe korai dolog volt ezuttal bebocsátkozni, de a litván nagyfejedelem a felébresztett nagyravágyás indulatával tért vissza hazájába.[2] Zsigmond erre a nádort és Stibor vajdát Krakóba és innen Marienburgba küldte, majd maga is személyes találkozást tervezett Ulászlóval az ellentétek kiegyenlitésére.[3]

De a magyar király közbelépése nem akadályozhatta meg a háború kitörését. S midőn Ulászló seregével átlépte a porosz határt, Zsigmond a lovagrenddel kötött szerződéshez hiven megüzente a hadat a lengyel királynak, kiutasitotta az országban tartózkodó lengyeleket s megtiltotta az ország lakosainak, első sorban a felsőmagyarországi városoknak Ulászló alattvalóival az érintkezést.[4] Stibor 12,000 főnyi, jobbára németekből, csehekből

[1] Raczynski, Codex Dipl. Lithvaniae. 107. V. ö. Caro, Gesch. Polens, III. 305. 310.

[2] Vitold késmárki utjáról Windeck elbeszéléséből értesülünk. Id. kiadás, 15.

[3] Márczius 26-án kelt levele a kassaiakhoz a városi ltárban. V. ö. Dogiel, Codex Dipl. Pol. I. 41.

[4] Az 1410 június 27-éről kelt hadüzenet Strehlkenél, Scriptores Rerum Prussicarum, III. 402. V. ö. Fejér, Dcdex Dipl. X/V. 84. Caro i. m. III. 319.

és morvákból álló királyi sereggel benyomult Galicziába és Szandeczig hatolva, végig pusztitotta a tartományt. Szandeczet ostrom alá véve, sikerült az ujvárost bevenni és felgyujtani, de a lengyelek visszaszoritották s Bártfát, hová seregeivel visszavonult, ostromolni kezdték.[1] Mig a magyar interventio ily szerencsétlenül végződött, Ulászló egész erejét vitte a harczba országa veszélyes szomszédainak megfékezésére. A lengyel hadak Tannenbergnél július 15-én elhatározó győzelmet vivtak ki a poroszok felett s elfoglalták Marienburgot, a lovagrend székhelyét. E győzelmek és Stibor visszavonulása hirére Zsigmond az északkeleti vármegyék nemességét fegyverbe szólitotta a lengyel határ védelmére és követeket küldött a német birodalom fejedelmeihez, hogy segitséget eszközöljön ki tőlük a német lovagok részére.[2]

A lengyel-magyar hadjárat 1411 elején is folyt, de jobbára csak kisebb határszéli csatározásokra szoritkozott. Zsigmond január havában még erélyes hangon buzditotta a német rendet a háború folytatására; ámbár annak hangsulyozása, hogy a brandenburgi őrgrófság Józsa halála folytán visszaszállván reá, a porosz-lengyel hadjárat kimenetele közvetlenül érdekli, nem felelt meg a valóságnak, mert e tartományt még ez évi július 8-án Hohenzollern Frigyesnek zálogositotta el 100,000 frtért.[3] Az igazi ok sokkal közelebbről érintette érdekeit. Mindaddig, mig Ulászló veszélyes ellenség gyanánt állt birodalmának észak-keleti határán, nem hagyhatja al országát, hogy Aachenben magát római királylyá koronáztassa. Minden igyekezetét arra kellett tehát forditni, hogy Ulászlót megtörje vagy legalább oly békére szoritsa, mely után Lengyelország részéről ne kelljen új támadásoktól tartania.

A német rend és Ulászló között Thornban 1411 február 1-én megkötött béke végett vetett háborús terveinek; de a helyzet csak annyiban változott, hogy Zsigmond a harcztér helyett egész más uton igyekezett ellenségét ártalmatlanná tenni. Litvánia függetlenitése Lengyelországtól, melynek tervét Zsigmond már az 1410-iki késmárki találkozáson szőnyegre hozta, a legbiztosabb módnak kinálkozott a lengyel király hatalmának megtörésére. A lengyel koronához hűbéri viszonyban álló litván nagyfejedelemség magában foglalta a balti tenger, a novgorodi fejedelemség és a feketetenger között terjeszkedő óriási földterületet és majdnem nagyobb hatalmi eszközökkel rendelkezett, mint az anyaország. Ha Vitold elszakad a lengyel koronától, Európa keletén egy új királyság létesül, mely mellett Lengyel-

[1] Wenzel, Stibor vajda. 27. A hadjáratban Perényi Péter is részt vett. 1411 július 13-iki adlev. a báró Perényi cs. ltárában, Nagy-Szőllősön.

[2] A fegyverkezés alkalmával október és november folyamán kelt perhalasztó oklevelek a Kállay cs. ltárában. V. ö. Gr. Sztáray cs. Okmt. II. 90. A fejedelemhez intézett felszólitást l. Strehlkénél, Scriptores Rerum Prussicarum, III. 403.

[3] Venczel 1411 deczember 15-én járul hozzá Brandenburg ez ujabb elzálogositásához. Fejér, Codex Dipl. XIV. 145. V. ö. Brandenburg, i. m. 24.

ország minden jelentőségét elveszti. Ily nagy következményekkel járó tervet természetesen a legnagyobb titokban kellett szőni, hogy Lengyelországban mit se sejthessenek az őket fenyegető veszélyről. Tavaszszal magyar és lengyel részről előkelő urakból álló bizottság jött össze a határon, hogy Zsigmond és Ulászló között békét hozzanak létre. A tanácskozásokban magyar részről Kanizsai János érsek, János győri püspök, Garai Miklós, Stibor vajda, Rozgonyi Simon országbiró, Bebek János tárnok-

Litvánia.

(Schedel világkrónikájából.)

mester, Maróti János, Perényi Péter stb. vettek részt; a lengyel bizottság élén a gneznai érsek állott. A tárgyalásoknál jelen voltak Cillei Hermann gróf és János ratibori herczeg is. Márczius 30-án a felek Zsigmond és Ulászló nevében megegyeztek abban, hogy, ha a végleges béke a lengyel király és német rend között karácsonyig létrejön, ők is békére lépnek egymással s a békefeltételek megállapitása véget Szent-Márton napjára adtak egymásnak ujabb találkozót. Ugyanekkor azonban Zsigmond a nála időző pápai

legatust Branda Castiglione piacenzai püspököt Litvániába küldte, hogy Vitolddal a királyi korona ügyében tanácskozzék.[1]

Krakóban sejthették Zsigmond kétszinü politikáját s Ulászló tárgyalásokat kezdett a velenczei köztársasággal, mely Dalmáczia elfoglalása óta nyilt ellenségeskedésben állott Zsigmonddal.[2] Mircse havasalföldi vajdával pedig titokban egyezségre lépett, melyben ez megigérte, hogy Zsigmond támadása esetén a lengyel király segitségére megy csapataival. A dolog nem jutott idáig; a szent-mártonnapi összejövetelre Zsigmond mindazáltal azzal az utasitással küldte László knini püspököt, Rozgonyi Simont és Jánost, Perényi Imrét a titkos kanczellárt, Perényi Pétert, Kompolti Istvánt és Berzeviczi Péter szepesi főispánt más urakkal együtt Iglóra, hogy a béke végleges megkötését igyekezzenek ezuttal is elhalasztani. A lengyel követek Szramovicze lengyel faluban gyültek össze. Az alkudozó felek november 19-én létrejött megállapodásukban csakugyan csak a fegyverszünetet hoszszabbitották meg 1412 augusztus 15-ikéig. A fennálló differentiák kiegyenlitését és a végleges békekötést Zsigmond, Ulászló és Vitold személyes összejövetelére halasztották, mely 1412 hushagyó vasárnapjára, Késmárkra tüzetett ki.[3]

Ugyanez időben a magyar udvarban fényes ünnepélyekkel fogadták Vitoldot, a ki a litván püspökök által kisérve, november elején érkezett Budára. Utazásának czélja s a megállapodások, a mik közte és Zsigmond között létrejöttek, nem jutottak nyilvánosságra, de sejthetjük azokat a német rend nagymesteréhez, Plauen Henrikhez érkezett tudósitásából, melynek irója, a rend egy névtelen lovagja, Lengyelország területi egysége ellen inditandó nagy támadást helyezett a közelben kilátásba. A nagymester ez értesitésre Küchmeister Mihályt, a rend marsallját küldte Budára, hogy a tárgyalásokban részt vegyen. Zsigmond terveibe mélyebb pillantást enged vetni az egyesség, mely 1412 január 3-án jött létre közte és a rend között, s melyben Zsigmond a háború megujulta esetére 375,000 frt hadi segély fejében teljes segitségéről biztositotta a rendet s megigérte, hogy ha Lengyelországot meghóditja, Kujáviát és Dobrzynt minden kárpótlás nélkül át fogja a rendnek engedni.[4]

Hogy a készülő terv nem maradt titokban Ulászló előtt, arról új szövetségesek szerzésében kifejtett nagy tevékenysége tesz bizonyságot. A velenczeiekkel megujultak a tárgyalások a szövetkezés érdekében, s a háború közepette, mely Friaulban a velenczei és magyar fegyverek között már ekkor teljes erejével folyt, a velenczei dogenak nagy segitségére jött

[1] V. ö. Caro, i. m. III. 366.

[2] Mon. Slav. Merid. IX. 124. 154. E pontra a következő fejezetnél még visszatérek.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/V. 116. 119. 120. 130. 153. Dogiel, Codex Dipl. Pol. I. 43. Codex Epist. saec. XV. II. 43. Raczynski, Codex Dipl. Lithvanie, 139. V. ö. Caro, i. m. III. 356—367.

[4] Caro, i. m. III. 377.

volna az 500 lándzsányi lengyel sereg, melynek segitségül küldése első helyen szerepel a köztársaság kivánalmai között.[1] A liga megkötése talán épen e követelés nagyságán mult, de Ulászló továbbra is szoros összeköttetést tartott fent a Zsigmond ellen hadakozó signoriával. Határozottabb alakot öltött a közeledés Ulászló és Ernő osztrák herczeg között. Mióta Zsigmond az ifju Albertet teljesen kiszabaditotta nagybátyja befolyása alól s 1411 október 30-án kelt oklevelében megszüntette Ernő herczeg gyámi hatalmát leendő veje felett,[2] a viszony közte és Ernő herczeg között

Vitold litván nagyfejedelem pecsétje.

ellenségesebb lőn, mint valaha. A Habsburg-ház ifjabb ágának feje[3] 1412 elején Krakóba ment és a király unokahugát, IV. Ziemovit massoviai herczeg leányát, a vastag ajkairól hires Czimbarkát megkérve, szoros rokoni összeköttetést hozott létre a Habsburg és Jagello házak között. A házasságnak politikai érdekek képezték hátterét; a lengyel király és Ernő s

[1] Dlugosz ez adatát Caro (i. m. III. 375.) valószinünek fogadja el. V. ö. Mon. Slav. Merid. IX. 214.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/VIII. 516.

[3] Bátyja, Lipót herczeg 1411 június 3-án meghalt.

Frigyes herczegek között védelmi szövetség jött létre, melynek éle közös szomszédjuk, a magyar király ellen irányult.

A viszály kitörését a két hatalmasság között XXIII. János pápa közbelépése akadályozta meg. A lengyel király, bizonnyal Velencze tanácsára, elpártolt XII. Gergelytől s a hatalmak többsége példájára XXIII. Jánoshoz csatlakozott. A pápa védelmébe fogadta a hű katholikus államot, melynek fentartása Európa északkeletén, a görög keleti egyház hiveinek szomszédságában Rómára nézve oly nagy fontossággal birt, hogy annak területi épsége ellen minden támadást a leghatározottabban meg kellett védenie. A pápa a német lovagrendet egyházi fenyitékkel fenyegette, ha a viszályt Lengyelországgal felujitja; Zsigmondra, mint a kereszténység világi fejére az egyház érdekeivel igyekezett hatni s viszont a lengyel királynak tudtára adta, hogy az összes keresztény hatalmakat fel fogja hivni ellene, ha ő ad okot a háború kitörésére.[1]

Fellépése minden irányban meghozta a kivánt hatást. És Zsigmondnak most már csak az vált törekvésévé, hogy a béke végleges megkötésével biztositsa országát a veszélyes szomszéd ellen. Hogy czélját minél gyorsabban elérje, a korábbival teljesen ellenkező hanghoz folyamodott s mintegy ellensulyozásául az eddigi ellenséges politikának, szinte feltünő módon igyekezett a lengyel királyt a barátság kötelékeivel fűzni magához. Ulászló befolyásolható természetének köszönhette, hogy az ügyesen alkalmazott eszközök az általa óhajtott eredményre vezettek. Zsigmond Cillei Hermannt, a nádort és az időközben bibornokká lett Brandát 1412 február havában Krakóba küldte, hogy Ulászlót a Szramoviczén kikötött fejedelmi találkozóra meghivják. Ulászló engedett a hivásnak s miután előzetesen a gneznai és halicsi érsekeket, Osztrovszky Krisztint, Tarnovszky János krakói vajdát s még négy más főurat bizott meg, hogy az Ófaluban tartózkodó magyar főurakkal tárgyaljanak,[2] márczius elején maga is utra kelt. Neje, Cillei Anna királyné szintén felhasználta az alkalmat, hogy ifjú unokahugát, Borbála királynét látogatásával megtisztelje. A lengyel királylyal jöttek az idősebb Ziemovit és Boleszló massoviai herczegek, Koribut Zsigmond novgorodi fejedelem és a lengyel országnagyok és nemesek nagy száma; 6—8000 főre menő lovas csapat és óriási udvari kiséret volt hivatva Lengyelország uralkodójának hatalmát és udvartartásának fényét a szomszéd magyar nemzet előtt bemutatni. Zsigmond a határig elébe ment fejedelmi vendégeinek. Környezetében voltak az ország legelső világi és egyházi főméltóságai. A találkozás márczius 12-én történt meg a Kárpátok bérczei között, honnan az uralkodók fényes kiséretükkel Lublóra mentek.

A békekötésben, mely a Szepesség e kis városkájában márczius 15-én létrejött, kizárólag a magyar-lengyel kérdések léptek előtérbe. A Magyar-

[1] V. ö. Caro, i. m. 378—379.

[2] Codex Epist. Vitoldi. 219. V. ö. Fejér, Cod. Dipl. X/V. 343. és Gr. Zichy cs. Okmt. VI. 175.

A MAGYAR KIRÁLY TORNAÖLTÖZETE A XV. SZÁZAD ELEJÉN.

(Az aranygyapjas rend párisi czimerkönyvéből.)

NYOMT ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN

országtól elszakitott tartományok kérdésében Zsigmond nagy engedékenységet tanusitott. Beleegyezett, hogy azok mindaddig Ulászló és Vitold kezei között maradjanak, mig hármajuk közül valamelyik meg nem hal; akkor a halálesettől számitandó öt év leforgása alatt a magyar és lengyel országnagyok közül kiküldendő bizottság döntsön a birtoklás felett. Ép ily egyesség jött létre a Moldva felett Lengyelország által gyakorolt hűbéruri főhatalom felett, azzal a kikötéssel mindazáltal, hogy a vajda tartozik a magyar királyt a török ellen meginditandó háború esetén személyével és teljes hadi erejével támogatni. Ha ezt a kötelességét megszegi, vajdaságától megfosztatik s a tartományon Magyar- és Lengyelországok osztoznak. A békeszerződés irásba foglaltatván, annak megtartására másnap, márczius 16-án Zsigmond és Ulászló esküvel kötelezték magukat.[1] A távol levő Vitoldhoz Konrád oelsi herczeg vitte meg a szerződés oklevelét. A viszály kitörésének előidézője, a német rend ügye ezuttal teljesen mellőztetett s annak végleges eldöntését az uralkodók a Budán, két héttel pünkösd ünnepe után megtartandó tanácskozásokra halasztották.[2]

Mialatt a litvánok nagyfejedelme Trokiban, ápril 15-én hozzájárulását a békepontokhoz kijelentette,[3] a két király és Borbála királyné Kassára mentek s itt töltötték a husvéti ünnepeket; innen aztán Váradra zarándokoltak Szent-László sirjának meglátogatására. Anna lengyel királyné már előbb visszatért Krakóba. Az uralkodók kevéssel pünkösd előtt érkeztek Budára, hova Zsigmond még ápril elején Kassáról szétküldött leveleiben a német birodalom összes fejedelmeit és városait meghivta, hogy a lengyel király tiszteletére rendezendő ünnepélyeken részt vegyenek.[4]

Pünkösd ünnepe után, mely ez évben május 22-ére esett, fényes fejedelmi gyülekezet előtt nyilt alkalma Zsigmondnak magát római királyi méltóságában bemutatni. A birodalomból számos fejedelem engedett a meghivásnak, köztük Albert osztrák herczeg, két bajor herczeg s Liegnitz Brieg, Leuben, Oels, Teschen és Troppau, Glogau és Crossen herczegei; eljött maga Ernő osztrák herczeg is, félretéve a viszályt, mely közte és Zsigmond között még mindig megoldatlan volt. A német fejedelmeken kivül nagy számu gróf és lovag jelent meg a birodalomból s a pápa, az angol és franczia királyok s Európa többi uralkodói követeinek jelenléte nemzetközi jelleget adott az összejövetelnek. Az igazi fényt azonban a magyar főurak és a magyar korona vazallus-fejedelmeinek gyülekezete kölcsönözte a fejedelmi congressusnak. A hatalmas magyar országnagyokon kivül, a kik

[1] Az oklet a magyar főurak megerősitő záradékával együtt, valamint Zsigmond esküjét közli Fejér, Cod. Dipl. X/V. 279. és 283. Ulászló esküjét l. Raczynskinál, Cod. Dipl. Lithv. 153.

[2] Fejér, i. m. X/V. 286

[3] Codex Epist. Vitoldi. 228.

[4] Ápril 6-án Frankfurt, Friedberg, Gelnhausen, Wetzlar és Strassburg városokhoz küldött meghivóit l. Fejérnél, i. m. X/V. 242. és Deutsche Reichstagsakten, VII. 186. V. ö. u. o. 173. 188.

közül csak Maróti János mácsói bán egymaga 1000 lovassal jelent meg, Tvartkó a félig fogoly bosnya király, Hervoja herczeg, a büszke Hranics Sandalj vajda, a ki kevéssel azelőtt tért meg Zsigmond hűségére, és Lázárevics István szerb despota jelenlétükkel szentesitették Magyarország dominálló helyzetét Európa keletén, melynek megszilárditása Zsigmond magyar politikájának eddigi legnagyobb sikerét képezte.[1]

Ulászló július végeig maradt Magyarországon. A vitézi játékok, fényes ünnepélyek, vadászatok és egyéb mulatságok mellett Zsigmond az által is igyekezett megnyerni az öreg lengyel király hiuságát, hogy őt kérte fel a közte és Ernő osztrák herczeg között fenforgó viszály kiegyenlitésére. Ez utóbbinak látogatása rosszul végződött; június első felében keserü érzelmek között távozott Budáról és Zsigmond azzal fenyegette, hogy hadat indit ellene; Ulászló közbenjárása azonban, melybe Ernő is belenyugodott, július 30-án egy évig tartó fegyverszünetet hozott létre közöttük.[2]

A német lovagrend és Lengyelország között Zsigmond jóval az ünnepségek lezajlása után, augusztus 24-én hozta meg itéletét.[3] A lengyelek hálával fogadhatták a döntést, melyben Zsigmond egykori szövetségeseinek érdekeit teljesen figyelmen kivül hagyta, a viszály okát, a Neumarkot zálogjogon Lengyelországnak igérte oda, s ezzel a barátságot, mely közte és a lengyel király között létrejött, végleg megpecsételte.

II. FEJEZET.

A velenczei háború. Hervoja bukása.

Abban a küzdelemben, mely Magyarország és a velenczei köztársaság között évszázadok óta folyt Dalmáczia birtoka felett, Velencze lett a győztes. Nem fegyverei hatalmával vivta ki a diadalt. Aknamunkájának, cselszövényeinek, miket a turini békekötés óta lankadatlan kitartással végzett az adriai partokon, méltó befejezését képezte az a mód, a mivel Zára birtokába jutott. S hogy e czélját elérte, félretett minden titkolózást; elég erősnek érezte immár magát, hogy nyilt ellenségként léphessen fel ismét a magyar király ellen. Megtagadta az évi adót és egyenesen Magyarország megcsufolása szinét viseli az az ajánlata, hogy a magyar királynak egyszer mindenkorra 50,000 aranyat s azonfelül évenként egy fehér lovat

[1] Egykoru jegyzék a bécsi udv. ltárban, Rep. XVI. Windeck, id. kiad. 10. Fejér, Codex Dipl. X/V. 246. Dlugosz, Hist. Polonica. (1877-iki krakói kiad.) 140. V. ö. Aschbach, i. m. I. 324—326. Caro, Gesch. Polens, III. 385—391. Thallóczy, Hervoja herczeg és czimere. (Turul. 1892.) 4—5.

[2] Ernő hg 1412 június 15-én kelt levele Sauer Gáspárhoz a gráczi tartományi ltárban. V. ö. Fejér, i. m. X/V. 239. 240. 242. 293.

[3] Fejér, i. m. X/V. 288.

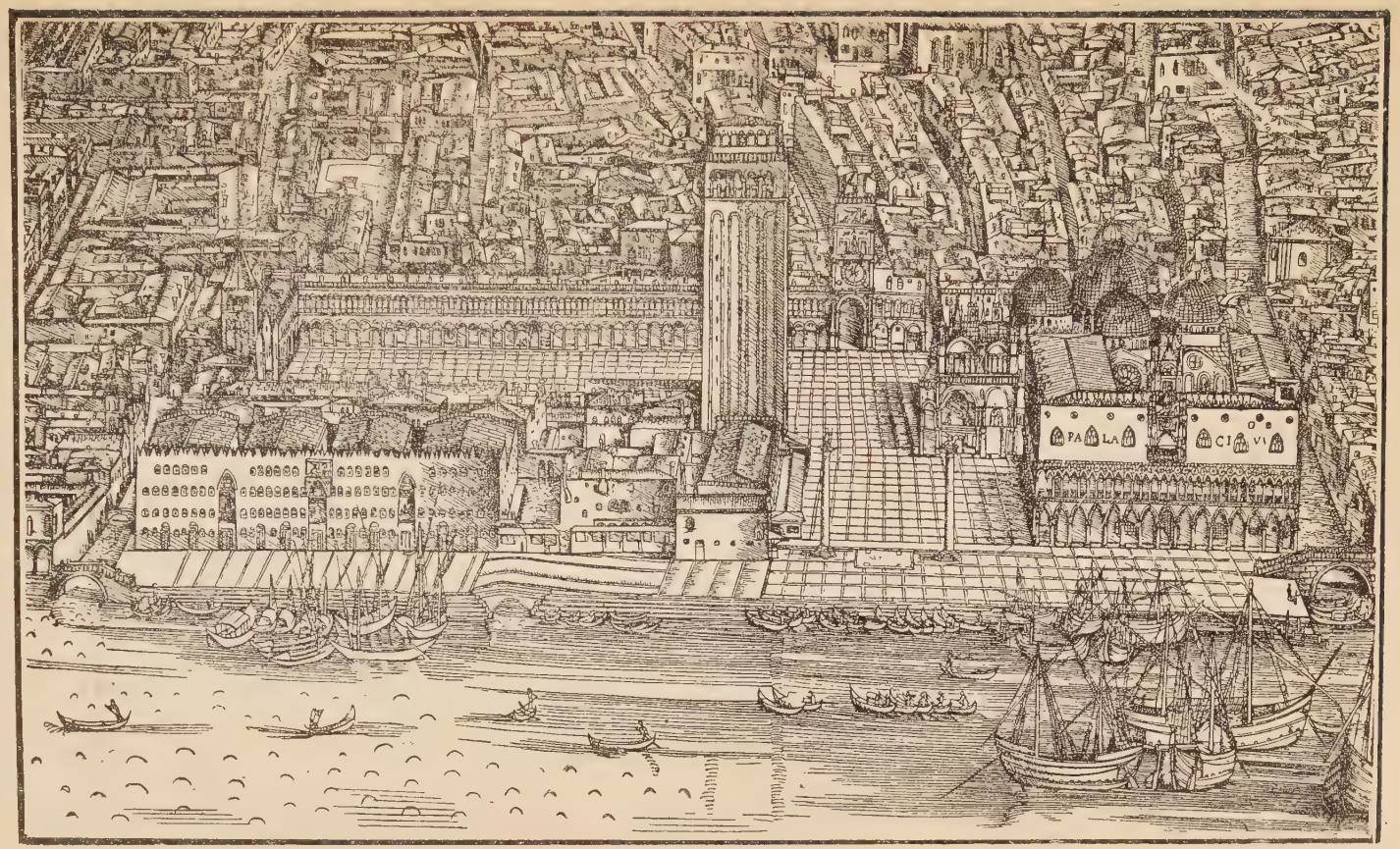

Velencze a XV. században.

(Részlet Jacopo de Barbari fametszetéről.)

takaróval, vagy aranyos szövetet ad Dalmáczia birtokáért, de ezért aztán minden talpalatnyi helyet magának követel a dalmát tengerparton. S mikor Zsigmond ezt az ajánlatot kereken visszautasitotta, leplezetlen folytatta tovább terjeszkedési kisérleteit. Sandalj vajdától, kit 1411 elején polgárai közé felvett, megvásárolta Osztrovicza várát, Sebenicot ostrom alá vette és árulás árán igyekezett birtokába keriteni Traut és Knin várát.[1]

Az ellentétet Magyarország és Velencze között e kérdésben csupán fegyverrel lehetett kiegyenliteni. A magyar kormány, mely oly sikeres működést fejtett ki a délszláv hűbéres tartományok meghóditásában, nem nézhette nyugodtan annak a tartománynak elvesztését, mely a magyar korona birodalmának integrans részét képezte. Zsigmondot a boszniai hadjárat befejezése után csupán a római királyválasztás ügye tartotta vissza a háború megindításától. S mikor e kérdés szerencsésen eldőlt, mint római királynak, kétszeres oka volt Velencze irányában a sértett fél szerepére. A köztársaság az utolsó évtizedben elüzte Veronából és Padovából a Carrarákat és Scaligereket, a kik a városokban császári helytartói czimmel gyakorolták a hatalmat, s több várost elfoglalt a Gian Galleazzo tartományából, a kit Venczel király tett meg császári helytartóból Milano első herczegévé. Az elfoglalt területek névleg a római szent birodalomhoz tartoztak s Brunoro della Scala és Marsilio Carrara Zsigmondhoz, mint a birodalom fejéhez fordultak segitségért elvesztett birtokaik visszaszerzésére. Az aquilejai patriarchával, Teck Lajossal mesterségesen felidézett viszály azonkivül kedvező alkalmat nyujtott Velenczének, hogy foglalásait Istriára és Friaulra is kiterjeszsze. Michel Steno doge megválasztásakor (1410-ben) Velencze a Terra fermán jelentékeny terület felett uralkodott, s az új doge nyiltan bevallott politikája az volt, hogy a köztársaságot Felső-Olaszország legnagyobb szárazföldi hatalmasságává tegye. Velenczének e terjeszkedésében Zsigmond birodalmi politikája érdekeit látta veszélyeztetve. Magyarország s a német birodalom tekintélye egyaránt követelték Velencze tulkapásainak megfékezését.

A háború kitörését nagy diplomatiai actio előzte meg. Zsigmond leveleket intézett a nyugati hatalmakhoz, a birodalom és Olaszország fejedelmeihez s feltárta előttük az okokat, melyek a hadviselésre kényszeritik. A franczia király és a burgundi herczeg, kik a nikápolyi foglyok váltságdijáért lekötött adó kérdésében maguk is érdekelve voltak, erős szemrehányásokkal halmozták el a köztársaságot; XXIII. János pápa pedig békebiróul lépett fel és mindkét felet követek küldésére szólitá fel, kiknek jelentéséből meggyőződhessék az ügy állapotáról.[2] A signoria el is küldte követeit a pápához, de a nekik adott utasitásban kereken kijelenté, hogy semmi szin alatt nem mond le foglalásairól. Dalmáczia, — úgymond — már veszve volt Zsigmondra nézve s nekik meg kellett akadályozni, hogy

[1] Monum. Slavor. Merid. IX. 94. 108. 118. 124. 127. 128. 147. 163. 177—180.
[2] U. ott, IX. 108. 119. 129.

az idegen kézre jusson. A mikor megszerezték, nemcsak saját érdekeiket tartották szem előtt, hanem biztositották Zsigmond helyzetét is, lehetetlenné téve nápolyi László visszatértét; visszaszerezték a tengeröböl biztonságát s visszaállitották a rendet Dalmácziában, mely az utolsó időszak zavarai alatt rablók és latrok barlangjává változott.[1]

János pápa mindazonáltal nem mondott le a reményről, hogy a viszály békés uton is elintézhető lesz. 1411 őszén saját unokaöcscsét, Orsini grófot küldte Zsigmondhoz a béke fentartása érdekében. De mire a követ Magyarországba ért, Zsigmond már megindította seregeit Velencze ellen.

A támadás két felől indult meg. Dalmácziában Eberhard zágrábi püspök s unokaöcscse Medvei Petermann bán vezették a magyar hadakat; Eberhard Sebenico oltalmát vállalta el s a bán védelmi állapotba helyezte Brebirt néhány más erősséggel. A hadviselés igazi szinterét mindazáltal az istriai félsziget és Friaul képezte. 1411 szeptember 24-én már azt a hirt kapják Velenczében, hogy a magyar csapatok Cividale alatt vannak. Ez még csak előportyázás számba ment. November 3-án azonban Zsigmond Ortemburg Frigyes grófot, Stibor vajdát és Ozorai Pipót formaszerüleg megbizta, hogy Friaulba és az aquilejai patriarchaság területére bevonuljanak s a tartományt nevében a birodalom részére birtokba vegyék.[2]

Ozorai Pipó pecsétje.

A magyar sereg tulajdonképeni vezére Ozorai Pipó volt, a ki Szent-Márton napja körül szállott táborba. November 28-án Cividaleban találjuk; nehány hét alatt egész Friault meghóditotta s deczember utolsó napjaiban Sacile és Conegliano között áttörte a Livenza gályáit, megverte a velenczei sereget és 19 elfoglalt zászlót küldött Budára, hova azok 1412 vizkereszt napján érkeztek meg.[3]

Velenczében csak akkor ismerték fel az ellenség erejét, mikor az közvetlen szomszédságukban, a trevisoi tartomány, a Marca Trivigiana területén táborozott. Carlo Malatestát, Rimini urát havi 1000 arany fizetéssel hadaik főkapitányává választották s a hozzá küldött követet felhatalmazták, hogy Malatesta emberei közül 1—2000 lovast és 500—1000 gyalogost fogadjon fel a köztársaság zsoldjába.[4] De Malatesta vitézsége és hadvezéri talentuma sem volt képes a magyarok győzelmeit megakadályozni. Belluno, Feltre, Seravalle, Ceneda, Oderzo s a tiroli havasok és a lagunák közt fekvő terület legfontosabb helyei egymásután estek Ozorai Pipó kezébe. 1412 január második felében Istriában, Friaulban és a trevisoi márkában közel 70 város, vár és kisebb erősség volt a magyarok birtokában, és Pipó a tar-

[1] U. ott, 135.

[2] U. ott. 185. 186. 198. 199. Zala vm. Oklt. II. 272. Wenzel, Stibor vajda. 145. Gr. Zichy cs. Okmt. VI. 155.

[3] Deutsche Reichslagsakten, VII. 181—183. Mon. Slav. Merid. IX. 202.

[4] Mon. Slav. Merid. IX. 205.

tomány fővárosát, Trevisot vette ostrom alá. De a velenczeiek minden erejüket megfeszitették, hogy e helyet megvédhessék. A magyar sereg a város falai alatt érzékeny vereséget szenvedett és Pipó megbetegedve, február elején elhagyta a háború szinhelyét, a miért kortársai közül többek részéről a megvesztegettetés gyanuját vonta magára.[1]

Ez alatt Friaulban is fordulat állott be a magyar fegyverek sikereiben. Az ortemburgi gróf és Blagai László vitézül védték az elfoglalt várakat. A velenczeiek egy nagyobb serege Udine alatt Blagaival megütközve, vereséget szenvedett és vezérét is elvesztette,[2] de a velenczeiek hathatós segitségre tettek szert Frigyes osztrák herczeg, Tirol grófja személyében, ki az aquilejai kérdésben az ő pártjukra állott. Zsigmond hasztalan tiltakozott a német fejedelmekhez intézett levelében a beavatkozás ellen; segélykérő szózata is süket fülekre talált a birodalomban.[3] A tél végétől kezdve a magyar seregek operatiója ugy Dalmácziában, mint Istriában és Friaulban csupán az elfoglalt területek védelmezésére szoritkozott.

Mialatt a háború folyt, János pápa nagy igyekezetet fejtett ki, hogy a hadviselő feleket kibékitse egymással. Felszólitására Zsigmond elküldte hozzá követét s a velenczeiek is reá szánták magukat a követküldésre. De a pápának Zsigmondhoz küldött követét, Orsini grófot nem engedték át területükön s a curiához küldött követeik, Marco Dandolo és Lorenzo Bragadino által ismételtették, hogy mindenáron ragaszkodnak Dalmáczia birtokához. Egyidejüleg pedig felszólitották Ulászló lengyel királyt, hogy lépjen velük szövetségbe Zsigmond ellen. Láttuk fentebb, hogy a tárgyalások a signoria és a lengyel király között már a magyar-lengyel háború megindításakor folytak a szövetkezés ügyében. Az első ajánlatot Ulászló tette az 1410. év tavaszán egy Krakóban tartózkodó velenczei polgár utján. Velencze akkor nem fektetett nagy sulyt ez ajánlatra, de most ő maga vette fel az elejtett fonalat, bárha ekkor már fegyverszünet jött létre Ulászló és Zsigmond között. A velenczei nagy tanács 1411 január 23-án kelt üzenetében azzal kecsegtette a lengyel királyt, hogy, ha egyesült erővel sikerülni fog megakadályozniok Zsigmond koronázási utját, a birodalom fejedelmei megsemmisitik megválasztatását s akkor Ulászlónak reménye lehet a római királyi méltóság elnyeréséhez. Ilyen hiú igérettel azonban nem lehetett a tapasztalt Jagellót felültetni. A két uralkodó között

[1] E háboru történetének főforrásai: Andreas de Redusiis, Chronicon Tarvisinum, (Muratorinál, Script. Ital. XVII.) 833 s köv. és Verci, Storia della Marca Trivigiana. XIX. A Pipo által elfoglalt várak jegyzékét közli Fejér, Codex Dipl. XIV. 248. és Windeck i. kiadás 25. V. ö. Aschbach I. 337—349., hol az egykoru források legnagyobb része fel van sorolva, és Huber, Gesch. Österreichs. III. 523—525.

[2] Zsigmond 1424 január 25-iki adlev. a gróf Blagay cs. sajtó alatt levő oklevéltárából. melynek felhasználását Thallóczy Lajos és Barabás Samu szerkesztők szivessége tette reám nézve lehetővé.

[3] 1412 január 30. Deutsche Reichstagsakten. VII. i. h.

PHILIPPVS HISPANVS DE SCOLARIS RELATO VICTORIE THEVCROS

kat, eltávoztak a budai udvartól s azzal az értesitéssel mentek haza, a teljes kibékülés nemsokára létre jött s Velenczének az egész actióból annyi eredménye volt, hogy Ulászló Kassáról felajánlotta közvetitését a viszály kiegyenlitésére. Velencze április 14-én Tommaso Mocenigo procuratort és Antonio Contarenot küldte Budára. Záráért s a szigetekért 100,000 forintnyi végkielégitést ajánlott meg Zsigmondnak és 200,000 forint zálog-

Olasz harczosok a XV. században.
(Luca Signorelli falfestménye után.)

összeget Trau és Sebenico birtokáért; de követelte, hogy Zsigmond mondjon le úgy az évi adóról, mint a felső-olaszországi városokhoz római királyi minőségében táplált igényeiről. A béke ily alapon természetesen nem jöhetett létre. Hasztalan fáradozott Ulászló magyarországi időzése alatt az ellentétek kiegyenlitésére; a signoria utóbb benne is elvesztè bizalmát s idegenkedéssel fogadta azt az eszmét, hogy ő legyen közöttük a békebiró. A követek május 21-én félbeszakitották a tárgyalás-

hogy a magyar királynak eltökélt szándéka a háborut mielőbb megujitani.[1]

A béke Lengyelországgal helyre állván, Zsigmondnak most már semmi se állott utjában, hogy teljes erejét a velenczei kérdés megoldására forditsa. A signoria tudta ezt és június 5-én tartott ülésében elhatározta, hogy 1000 lándzsányi lovas csapattal és 1000 gyalogossal szaporitja hadi erejét. Egyidejüleg pedig Zsigmond régi vetélytársánál, László nápolyi királynál tett lépéseket segitségének megnyerésére.[2] Zsigmond Marczali Miklós erdélyi vajdát, Csupor Pál szlavón bánt és Blagai Lászlót, ki az udinei győzelem után hazatért, 40,000 főt meghaladó sereggel küldte Friaulba; s ugyanekkor Sebenico és Trau védelmére is tett intézkedéseket.[3] Sebenico sokat szenvedett a velenczeiek ostroma alatt s a köztársaság titkos cselszövényei nagy pártot teremtettek a polgárság körében, mely meghódolással akart véget vetni a város szorult helyzetének. A velenczei párt május elején forradalmat idézett elő és elüzte a Magyarországhoz hű tisztviselőket; de a királyi hadak kapitánya ésNelipics János elfojtották a lázadást s annak fővezéreit május 7-én lefejeztették. Osztrovicza visszafoglalását is hihetőleg Nelipics támogatása tette lehetővé a királyi hadaknak.[4] Ez alatt Marczali és társai átkeltek Istrián és Friaulban több apró győzelmet arattak. De a nyár heve nem volt alkalmas a harczi kedv ébrentartására; a sereget sokan elhagyták és visszatértek Magyarországba; úgy hogy Zsigmond Budáról augusztus 8-áról kelt rendeletében nemességvesztés és számüzetés büntetésével fenyegette a szökevényeket.[5] Blagai László Istriában Bula várát felszabaditotta az ostrom alól s Bulsát elfoglalta, majd Friaulba átmenve, egyesült Marczali seregével. A velenczeiek Mottát ostrommal fenyegetvén, Blagai vette át a vár védelmét, mialatt Marczali annak közelében táborozott. Az ostromló hadat Malatesta vezette. Blagai a várból erős rohamot intézett az ostromlók ellen, kik más oldalról Marczali által is megtámadtatva, futásban kerestek menedéket. A királyi seregben harczoló kunok kapzsisága azonban megforditotta a helyzetet; az ellenség üldözése helyett ugyanis a hátrahagyott sátrak fosztogatásában töltötték el idejüket, miről a velenczeiek értesülve, visszatértek s megujiták az ütközetet. Marczali a viadalban elesett, Blagai a nagy zavarban katonáitól elhagyatva, alig tudott vissza jutni a várba. Malatesta most tovább folytatta Motta ostromát s a falakat romhalmazzá lövette. Blagai egy utolsó kirohanásban megsebesülve, a velenczeiek fogságába jutott s csak 10 hónap mulva, 6000 arany váltságdij árán nyerte vissza szabadságát.[6] Sebenicoban a magyar ellenes párt kere-

[1] Mon. Slav. Merid. IX. 209. 211. 215. 224. 240., 243. 260. 262.

[2] U. ott, 262. 264. 280.

[3] Windeck (id. kiad 17.) a sereg számát 44,000-re teszi.

[4] Fejér, Codex Dipl. X/V. 333. 387.

[5] Gr. Zichy cs. Okmt. VI. 183.

[6] Zsigmond id. adlevele a Gr. Blagay cs. okltárában. Fejér, Codex Dipl. X/V. 805. 806. V. ö. Windeck, id. kiad. 17.

kedett felül, s az árulás 1412 október 30-án megnyitotta előttük a város kapuit, melyet oly sokáig ostromoltak eredmény nélkül. Most már csak Trau maradt meg a magyar korona hűségén, de a doge Sebenico birtokba vétele napján már e város polgáraival is megindította a tárgyalásokat, hogy a sebenicoiak példájára tüzzék ki falaikra a köztársaság zászlaját.[1]

Sebenico elvesztének hire nagy megdöbbenést idézett elő a magyar királyi udvarban Zsigmond már az év eleje óta biztatta harczoló seregeit, hogy személyesen is részt vesz a háboruban.[2] Hadba szállását most már nem lehetett tovább halasztani. Hogy a hadviseléshez szükséges költségeket előteremtse, új szövetségeséhez, a lengyel királyhoz fordult s a kölcsönkért nagy összegért 16 szepesi várost ajánlott fel neki zálogul. November elején létrejött az alku; 7-én Zsigmond már Zágrábban volt s innen tudatta a trauiakkal közeledését. Másnap, minden szentek nyolczadán foglalta irásba a zálogszerződést, melyben Lubló, Podolin és Gnézda szepes-vármegyei városokat s a vármegyétől független 24 szepesi városból 13-at, úgymint Bélát, Lubiczát, Poprádot, Ménhárdot, Strázsát, Iglót, Olaszit, Ruszkinóczot, Felkát, Szepes-Váralját, Matheóczot, Szepes-Szombathelyt és Durándot 88,000 magyar forintért a lengyel koronának adja zálogba.[3] A király kiséretében levő főemberek: Kanizsai érsek és János győri püspök, Garai nádor, Rozgonyi Simon országbiró, Bebek János tárnokmester, Ujlaki László mácsói bán, Perényi, Péter és testvére Imre titkos kanczellár, Rozgonyi János, Pálóczi Mátyus Bebek László, Cseh János és Czudar Benedek pecséteikkel megerősitve az oklevelet, hozzájárultak az ország egy tekintélyes területének oly módon

A szepes-váraljai székesegyház.

[1] Mon. Slav. Merid. IX. 287. 288. Fejér, Codex Dipl. X/V. 389.

[2] Február 12-én felszólitotta az akkor még királypárti Sebenicot, hogy hozassa jó karba az utakat, melyeken át fog vonulni. Mon. Slav. Merid. IX. 229.

[3] A záloglevelet közli Fejér, Codex Dipl. X/V. 297. Az összeg 37,000 hatvanap (sexagenarius, sock) garasban van kifejezve. Egy schock a szepes-szombati krónika szerint 60 magyar garast ér, a miből viszont 25 tesz ki egy magyar forintot. V. ö. Demkó Kálmán, A szepes-szombati krónika. Lőcse 1892.

való elidegenitéséhez, melyet csak az általa elérni remélt czél fontossága képes némileg menthetni. A dalmát kérdés a magyar korona tekintélyének kérdése volt és az országnak semmi áldozattól nem volt szabad visszariadni, midőn e tekintély megóvásáról volt szó. Sajnos, hogy Zsigmond ezt a czélt ezuttal nem tartotta eléggé szem előtt s nem sokára kiderült, hogy koronázási utjának biztositását fontosabbnak tartotta, mint Dalmáczia visszaszerzését. A helyett, hogy hadi erejét a dalmát tengerparton érvényesitette volna, megelégedett azzal, hogy a genovai Ugolino Doriát a traui hajóhad parancsnokává nevezte ki s Hervojának megparancsolta, hogy Spalato kikötőjét zárja el a velenczeiek elől.[1] Ő maga azonban deczember közepén 40,000 főnyi seregével[2] Friaulba ment, hova Ozorai Pipót már előbb előre küldte.[3] A Pipóval levő hadak Mottánál a Carlo Malatesta által vezérelt velenczei seregtől vereséget szenvedtek, de ez nem gátolta meg Pipót az előnyomulásban és Zsigmond jövetele új életet öntött a magyar seregbe. A hadviselés mindkét fél részéről nagy kegyetlenséggel folyt. A mottai vereség után Ozorai állitólag 180 velenczei fogoly jobb kezét levágatta s úgy küldte át őket a velenczei táborba. Zsigmond a karácsonyt Udineban tölté. Carlo Malatesta a mottai ütközetben megsebesülvén, testvére, Pandolfo, Brescia ura állott a velenczei seregek élére s több erődöt elfoglalva Friaulban, Udineig nyomult elő, hogy Zsigmondot biztos helyéről kizavarja. Pipó január elején megverte, visszaszoritotta a trevisoi tartományba és Vicenzát ostrom alá vette. Marsilio Carrara és Brunoro della Scala, a kik Zsigmondot e hadjáratára elkisérték, kisérletet tettek, hogy egykori alattvalóikat Velencze ellen fellázitsák s magyar segélycsapatokkal Veronáig s Padováig nyomultak, abban a reményben, hogy a polgárok meg fogják nyitni kapuikat előttük. Velencze azonban vérbe fojtotta az árulási szándékot és Pipó seregei Vicenza ostromában kifáradva, február elején kivonultak a Marca Trivigianából. Zsigmondnak is el kellett hagyni Udinét. Erős őrséget hagyott hátra Friaul fontosabb váraiban és Istriába vezette seregét, hol ő maga is részt vett néhány erősség ostromában. Muglia és Valle d'Istria a magyarok kezébe estek; Capo d'Istriát, Parenzot, Polát nem tudták elfoglalni, de környékükön nagy pusztitásokat vittek véghez.[3]

Velencze komolyan el volt szánva a hadviselés folytatására. Megujitotta tárgyalásait nápolyi Lászlóval, a ki még 1412 végén követet küldött hozzájok a szövetség megkötésének szorgalmazása végett. A hadi tanács egyes tagjai még a török segitségül hivásától sem rettentek vissza, de ez a terv a többség ellenzése miatt jóformán tárgyalás alá sem került. Annál nagyobb igyekezetet fejtettek ki a nápolyi király megnyerése érdeké-

[1] 1412 nov. 15. Fejér, u. ott, 306.

[2] Windeck, id. kiad. 10.

[3] Pipó hadba szállásának idejére l. a Csapiak részére 1412 nov. 9-én kiadott perhalasztást a br. Vécsey család sárközi levéltárában.

ben. A tárgyalások folyamán felmerült László igénye a magyar trónra és a köztársaság hosszas tanácskozások után határozott igéretet tett a felől, hogy őt hadi erejével segiteni fogja, ha Zsigmond távollétét felhasználva, újból meg akarná kisérteni Magyarország elfoglalását. László azonban okulva a tapasztaltakon, nem vállalkozott erre s a köztársaság törekvése azontul csak oda irányult, hogy 1000, vagy legalább 500 lándzsányi haderőt kapjanak tőle, késznek nyilatkozva ugyanannyival segiteni őt, ha Zsigmond által megtámadtatnék.[1]

A hadviselés ez alatt változó szerencsével folyt tovább, de mig a velenczeiek minden erejüket annak folytatására összpontositották, Zsigmond majdnem tervszerüleg kerülte a döntő mérkőzést. Ő maga, úgy látszott, már belefáradt a kedve ellenére kezdett hadakozásba s a velenczeieknek nem adott alkalmat erejük kifejtésére. Mi volt ennek valódi oka, nem tudjuk, de a jelek arra mutatnak, hogy Zsigmond környezetében egy nagy párt keletkezett, mely a háboru folytatása ellen foglalt állást és titkos kezek működtek a béke vagy fegyverszünet létrehozásában. Cillei Hermanntól még Zsigmond utrakelése előtt követ járt Velenczében, kinek elejtett szavai által a signoria feljogositva érezte magát, hogy a grófot közte és Zsigmond között közbenjáróul kérje fel.[2] Akkor a harczias párt győzött. De Cillei nem hagyta annyiba a dolgot. A tavaszszal Budán járt követek november elején felkeresték őt Cilli várában s mialatt a háboru Friaulban javában folyt, formális béketárgyalások indultak meg Cillei közvetitésével Zsigmond és a köztársaság között. A király apósának békéltető szerepe legalább is nagyon gyanus világitásban tünteti fel Zsigmond hangulatát s midőn Garai nádor is a békepárthoz csatlakozott, senki sem kételkedhetett abban, hogy maga Zsigmond az, a ki a békét akarja. A helyzetet teljesen megvilágitotta Hédervári Lőrincznek Borbála királyné főasztalnokának titkos küldetése Velenczébe, a ki tudtára adta a signoriának, hogy minden közbenjáró mellőzésével legjobban teszi, ha egyenesen Zsigmonddal inditja meg az alkudozásokat.[3]

Időközben Zsigmond kibékült Frigyes herczeggel s ez gyorsitá az egyesség létrejöttét Velenczével, melynek ez oldalról nem volt többé segitségre kilátása. A velenczei köztársaságnak semmi oka sem volt előbbi követeléseiről lemondani; mindazáltal jelentékeny engedményeket tett, a mik lehetővé tették a magyar királynak, hogy méltósága sérelme nélkül véget vessen az ellenségeskedésnek, mely oly nagy akadályokat gördit internationalis politikai tervei elé. Dalmácziáért 100,000 frtnyi kárpótláson kivül évi 7000 frtot ajánlott meg a magyar király fenhatósági jogai elismeréseként s hajlandónak nyilatkozott a turini békében kikötött évi adó fizetésére is, azzal a kikötéssel hogy az elmaradt összeget nem tartozik megtéritni. Sőt a felső-olaszországi

[1] Monum. Slav. Merid. XII. 28. 39. 42. 61. 65.
[2] 1412 szept. 8 és 9. Monum. Slav. Merid. IX. 277. 278.
[3] Id. m. IX. 279. 281. XII. 66. 67. 71. 72.

városokra is kész volt a birodalom jogczimét elismerni és Zsigmonddal mint római királylyal szemközt mindazon kötelezettségeket elvállalni, a miket e városok előbbi urai teljesitettek a birodalom irányában.[1]

A köztársaság azt remélte, hogy ezen az alapon végleges békét köthet és ebben az irányban igyekeztek befolyásukat érvényesiteni János pápa követei: Branda bibornok, Orsini Berthold gróf és Bene Fülöp. Zsigmondnak ekkor már csupán koronázási utja és az attól várt nagy világpolitikai sikerek lebegtek szemei előtt. De nem feledkezett meg a kötelességről, mivel Magyarország irányában tartozik. Tudta jól, hogy Dalmáczia birtokáról nem szabad véglegesen lemondani. Mint Lengyelországgal szemközt történt, a legalkalmasabb megoldásnak itt is az mutatkozott, hogy a vitás terület felett való kérdés megoldása későbbre, kedvezőbb időre halasztassék. A békekötés helyett tehát öt évi fegyverszünet jött létre a hadakozó felek között. A fegyverszünet pontjai szerint mindkét fél megmaradt eddigi foglalásai birtokában. Dalmáczia és az évi adó kérdésében XXIII. János pápa kéretett fel békebiróul. A velenczei köztársaság szabad utat biztositott Zsigmondnak Olaszországba s a királynak csupán egy hónappal előbb kellett jövetelét bejelentenie. Zsigmond e pontokat Castelletoban, friauli területen 1413 április 17-én foglalta irásba.[2]

Velencze tehát megtartotta Zárát és Sebenicot; a magyar királyt már csupán Trau uralta néhány szomszédos erősséggel, és közvetve birtokául tekinthette még Spalatot, a királyság legszebb városát, a három szigettel, hol Hervoja herczeg az ő adományából magyar fenhatóság alatt gyakorolta fejedelmi hatalmát. A signoria a béketárgyalások alatt joggal vetette szemére Zsigmondnak a könnyűséget, melylyel Dalmáczia legértékesebb részéről lemondott, midőn azt a bosnyák vajdának adományozta. Spalato és vidéke Hervojánál épen nem volt megbizható kezekben. A spalatoi herczeg csak addig volt megbizható vazallus, a mig érdekei urához csatolták. Mihelyt ettől nem volt többé mit várnia, megfeledkezett köteles hűségéről és a maga kezére folytatta régi, megszokott politikáját. E politika főczélja volt, mint tudjuk, a pártokra szakadt, függetlenségétől megfosztott Boszniában saját magának biztositani a főhatalmat. De régi vetélytársa, Hranics Sandalj vajda nem akart kitérni utjából, sőt ez is ujból azt az utat választotta a maga helyzetének megerősitésére, a mely Hervojánál oly sikeresnek vált be. A ki nem rég Osztroviczát még az ellenség kezére játszotta, 1412 elején visszatért Zsigmond hűségére és, a mint láttuk, elment Budára, hogy a fejedelmek találkozóján jelenlétével tegyen bizonyságot megtérése őszinteségéről. A budai ünnepélyeken részt vett Hervoja is, de boszus érzelmekkel tért haza, midőn látta a kitüntetéseket, a mikben ellenlábasát részesitik. A magyar főurak közül is többel viszályba keveredett.

[1] U. ott. XII. 1. 32—36. 83—87. 90. 94.

[2] »In patria Foroiulii apud Castelletum.« Mon. Slav. Merid. XII. 104.

Garai János, Csupor Pál és Maróti János gyanus szemmel nézték a bosnyák úr hatalmát, a ki Zsigmond udvarában a trón hű támaszát játsza, de azért titokban Velenczével is összeköttetésben állott s a spalatoi herczegségről megerősitő oklevelet kért a köztársaságtól.[1]

Az 1412—13. években véres testvérharczok állták utját az ozmánok terjeszkedésének, miket Bajazid trónjának örökösei, Szolimán, Muza és Mohamed az egyeduralomért vivtak egymással. Szolimánt egy vesztett csata után, midőn a görög császárhoz akart menekülni, utközben Muza hivei meggyilkolták. Annál elkeseredettebb lőn a küzdelem az életben maradt két testvér között. A harczokban a Balkán-félsziget keresztény fejedelmeinek is részt kellett venni. Muza eleinte a szerbek segitségére támaszkodott, de utóbb a hozzájuk füzött reményekben csalatkozva, ellenük fordult.[2] Zsigmond 1413 elején a hű vazallust, Sandaljt küldte Lázárevics István segitségére, kivel a vajda második neje utján sógorságban állott. Hervoja csak erre várt. Sandalj távollétében reá tört ennek birtokaira s több várait elfoglalta. Ezzel nem elégedett meg: a törökkel szövetkezett és egyesült erővel pusztitották Sandalj tartományát.[3]

Valószinü, hogy Hervoja maga nem látott olyan nagy hűtlenséget ebben a tettében, de a magyar urak szemében a törökkel való szövetkezése elég volt, hogy bünei lajstromát betöltöttnek tekintsék. Borbála királyné felhivására, ki nemrég tért haza Zsigmond táborából, Garai János, Maróti János és Csupor Pál május havában Pozsega kivételével Magyarországon birt összes javait elfoglalták. A meghökkent Hervoja követeket küldött a királynéhoz és magát a hűtlenség vádja ellen tisztázni igyekezve, mint a sárkányrend tagja, azt követelte, hogy ügyét a király, Albert osztrák herczeg, a lengyel király és a sárkányos vitézek vegyék vizsgálat alá. Védő iratából, mely egyuttal panasz is megtámadói ellen, az a remény világlik ki, hogy jószágainak elfoglalása nemcsak a király tudtán kivül, de akarata ellenére is történt. Keservesen kellett csalódnia, midőn Zsigmond június havában a Hervojától elfoglalt Száva-menti birtokokat a Blagaiaknak adományozta és a spalatoiakat feloldta a herczeg iránt tartozó hűségük alól.[4]

Spalato polgárai nagy örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy a bosnyák úr kormánya alól felszabaduljanak. Már június végén elüzték az általa kinevezett előljárókat, ostrommal bevették erősségeit és kimondták, hogy visszatérnek a magyar király védő szárnyai alá.[5]

Hervoja elárasztotta Zsigmondot és a főurakat leveleivel és azzal

[1] V. ö. Klaić, i. m. 316.

[2] Ragusai okltár. 225. 226.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/V. 404. V. ö. Klaić, i. m. és Thallóczy, Hervoja herczeg és ozimere. Turul, 1892. 5.

[4] A június 16-án Feltrén kelt adomány-levél a Gr. Blagay cs. Okltárában. V. ö. Fejér, Codex Dipl. X/V. 384. 877.

[5] Ragusai oklt. 221.

fenyegetőzött, hogy végleg átpártol a törökhöz. Minden fáradsága hasztalan volt. Zsigmond 1413 augusztus elsején Botzenben kelt oklevelében felsorolva a bünöket, mikkel magát a királytól nyert kitüntetésekre méltatlanná tette, a spalatoi herczegi méltóságtól és összes birtokaitól megfosztotta, kitörülte a sárkányrend lovagjainak sorából és semmisnek nyilvánitotta azt a kapcsot, mely őt mint Erzsébet herczegnő keresztatyját a királyi családhoz füzte.[1]

Spalato városa visszakebeleztetett a magyar szent korona közvetlen kötelékébe; a király a spalatoi herczegi czimet eltörülte s megigérte, hogy a várost a koronától soha többé nem fogja elidegeniteni. Curzola, Lesina és Brazza szigeteket már előbb, június 17-én Ragusa kormányára bizta, mely azokat július 13-án birtokba is vette.[2]

III. FEJEZET.

A konstanczi zsinat és Magyarország.

Azon nehéz feladatok között, a melyeket Nagy-Károly koronájának öröksége a magyar királyra rótt, a legfontosabb volt az egyház egységének visszaállitása. Az egyházi factorok hosszas és meddő kisérletei után, melyek még nagyobbá tették a három pápa párthivei között a válaszfalakat, általános lett a nézet, hogy a szakadásnak csak egy nagy egyetemes zsinat vethet véget, mert csak ez léphet fel, az összes keresztény nemzetek akaratának nyilvánulásaként, kellő erővel, hogy a szakadás által megsemmisitett legfőbb egyházi tekintélyt pótolja és önmagából megujitsa. E zsinat létrehozását az új római királytól várták, úgy tekintve őt, mint a kereszténység világi fejét, kinek tekintélye, nimbusa egyedül képes a keresztény hatalmak közt fennálló ellentéteket kiegyenliteni s őket a nagy czél elérésére egyesiteni.

Minél kevesebb alkalmat nyujtott a darabokra szakitott német nemzet fejedelmeinek féltékenysége a római királynak arra, hogy uralkodói jogait a birodalomban érvényre juttassa, annál nagyobb vonzóerővel birt Zsigmondra nézve a szerep, mely őt a régi császári méltóság tekintélyének restauratoraként mutatja be a világ előtt.

Az elhatározott fellépés, melylyel a kérdés elé tornyosuló nehézségekkel megküzdeni kész volt, mindjárt az első lépéseknél meglepő eredményekre vezetett. XXIII. János pápát László nápolyi király 1413 június 8-án elüzte Rómából. A pápa Flórenczbe menekült, de itt nem talált barát-

[1] Fejér, Codex Dipl. X/V. 404.

[2] Ragusai oklt. 226—228. 241. Fejér, i. m. X/V. 411.

ságos fogadtatásra. A nápolyi hadak Sienáig mindent elfoglaltak Szent-Péter patrimoniumából. A pápa szorult helyzetében Zsigmondra vetette szemeit és követeket küldött hozzá, segitséget kérve tőle az egyházi állam visszafoglalására.

A velenczeiekkel a fegyverszünetet megkötve, Zsigmond Tirolba és innen Salzburgba ment, hol Frigyes osztrák herczeg fáradozásai teljes kibékülést hoztak létre közte és Ernő herczeg között. Ez utat sikeresen használva fel, hogy Ernő és a salzburgi érsek, továbbá az osztrák és bajor herczegek s végül Frigyes és Velencze között fegyverszünetet hozzon létre, Tirolból Svájczba ment, és itt azon fáradozott, hogy olaszországi koronázási utjára elegendő számú fegyveres kiséretet toborozzon. Ez utazása alatt kapta János pápa segélykérő felszólitását. Felismerte a kedvező alkalmat a zsinat kérdésének felvetésére és diplomatiájával odáig vitte a dolgot, hogy János beleegyezett az egyetemes zsinat összehivásába és tárgyalásokba bocsátkozott vele annak ideje s helye megállapitása érdekében.[1] Zsigmond Felső-Olaszországba utazva, Lodiban november végén találkozott János pápával, s e találkozás eredményeként a pápa deczember 9-én kelt bullájában 1414 november 1-ére Konstanczba egyetemes zsinatba hivta össze a kereszténységet. A király a megállapodást sietett tudatni a hatalmakkal s a másik két pápát külön követek által szólitotta fel a zsinatban való részvételre.[2]

Zsigmond német birodalmi ezüst-garasa.

A következő év elején Zsigmond genovai területen át Montferratba, onnan Savoyán át Svájczba ment. Lombardiai utja alkalmával viszály támadt közte és Filippo Maria Visconti, Milano herczege között. A személyes találkozásból, mely Canturioban, Como mellett, 1413 november 15-én történt, Visconti sértődve tért vissza Milanoba.[3] Zsigmond azzal a jellemző tulajdonságával, hogy egyszerre mindenfélébe kész volt belefogni, háborura készült a milanoi herczeg ellen, de Magyarországból nem számithatott hadseregre oly háboruhoz, a melynek az ország érdekeihez semmi köze sincsen s a birodalomhoz intézett felszólitása eredménytelen maradt.[4] A német rendek szükségesebbnek tartották, hogy a király jöjjön közibük és koronáztassa meg magát. Közel négy év mult el már első megválasztatása óta és még mindig nem tett eleget ennek a kötelezettségének. Sür-

[1] 1413 június 27-iki levelét idézi Kagelmacher, Filippo Maria Visconti u. Kg Sigismund. (Berlin, 1885.) 6.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/V. 416—421. 423. Deutsche Reichstagsakten, VII. 189.

[3] A viszály tulajdonképeni okáról nincsenek biztos adatok. Zsigmond viszonyát Viscontihoz bővebben tárgyalja Kagelmacher, i. m.

[4] 1414 május 19. Pontestura. Deutsche Reichstagsakten. VII. 192.

getésükre be is látta mulasztását s elhatározta, hogy a zsinat megnyitásáig kizárólag a birodalomnak szenteli tevékenységét. Pontesturában, június 16-án Speierbe, július havára birodalmi gyülést hirdetett, Svájczot július 6-án elhagyta és Strassburgban több napig időzve, július 19-én tartotta bevonulását a gyűlés szinhelyére.[1] A birodalmi rendek csekély részvéte a gyülésen meggyőzte őt a felől, hogy hosszabb időt kell szentelnie a belső zavarok és villongások megszüntetésére. Augusztus 12-én Koblenzben ujabb gyülést tartott, melyen kizárólag a birodalom fejedelmei: 84 herczeg, gróf, báró és lovag vettek részt. Szeptember 25-én Nürnbergben a frank tartomány, október 14-én Heilbronnban a sváb föld és a rajnai tartományok rendeit hivta gyülésbe. Ez utazásai alatt vette a hirt, hogy régi vetélytársa, László nápolyi király hóditó tervei közepette augusztus 8-án váratlanul elhunyt; az Anjou-ház utolsó férfi-sarjának trónját növére, Johanna, Vilmos osztrák herczeg özvegye foglalta el. Nürnbergben találkozott október 13-án Borbála királynéval, a ki Garai nádor és fia János, Maróti János, Stibor, Garai Dezső és számos más magyar úr kiséretében érkezett meg. A királyné Nürnbergből Frankfurtba s onnan Mainzba ment; október 27-én Wallufnál Mainz alatt találkozott ismét a királyi pár s onnantól együtt folytatták utjokat. November 4-én vonultak be Aachenbe, hol november 8-án a kölni érsek a szokásos szertartások kiséretében feltette Zsigmond fejére a római királyi koronát és ugyanekkor nejét Borbálát a régi császárnék koronájával római királynévá koronázta. A fényes szertartáson és az azt követő ünnepélyeken Garai Miklós nádor, Stibor egri püspök, Marczali Miklós temesi főispán, Csáki Miklós erdélyi vajda, Ujlaki László és Imre, Laczkfi Jakab és Dávid, Perényi Imre, Hédervári Lőrincz, Tar Miklós, Szécsi Miklós kincstartó, Rozgonyi István, Garai Dezső és még több magyar főur, egyházi és világi méltóságok és nemesek fényes gyülekezetének jelenléte emlékeztette a német birodalom rendeit, hogy Magyarország királya az, a kit királyukká koronáztak.[2]

A római királyi korona.
(A bécsi udvari kincstárban.)

Négy nappal előbb, november 5-én nyitotta meg a keresztény egy-

[1] A bevonulásnál a mennyezet, mely alatt Zsigmond ment, a birodalom, a választófejedelmek és Magyarország czimerével volt diszitve. Aschbach, i. m. I. 403.

[2] Deutsche Reichstagsakten, VII. 174—175. 195—234. 243—251. A koronázásnál részt vevő magyar urak névjegyzékét az itt közölt német és franczia egykoru feljegyzésekből és Nürnberg város számadásaiból állitottuk össze, a mennyire azt a nevek elferditése lehetővé tette.

ház egyetemes zsinatát XXIII. János pápa, a ki október 28-án érkezett Konstanczba. A zsinat november 16-án tartotta első ülését. Magyarországból ekkor még egy főpap sem volt itt, s midőn Zsigmond karácsony estéjén nejével és fényes udvarával megérkezett, a vele jött magyar kiséretben is első sorban a világi elem lépett előtérbe Magyarország képviseletére. Ennek tulajdonitható, hogy a nagy számu káptalani kiküldött, a prépostok és kanonokok, az egyházi jogtudósok és az óbudai egyetem követei jelenléte daczára[1] a magyar nemzet nem nyert külön szavazati jogot az üléseken, hanem a lengyel és skandináv papokkal együtt a német

[1] Ezek névjegyzékét lásd Karácsonyinál, Magyarország és a nyugati egyházszakadás. 60—68.

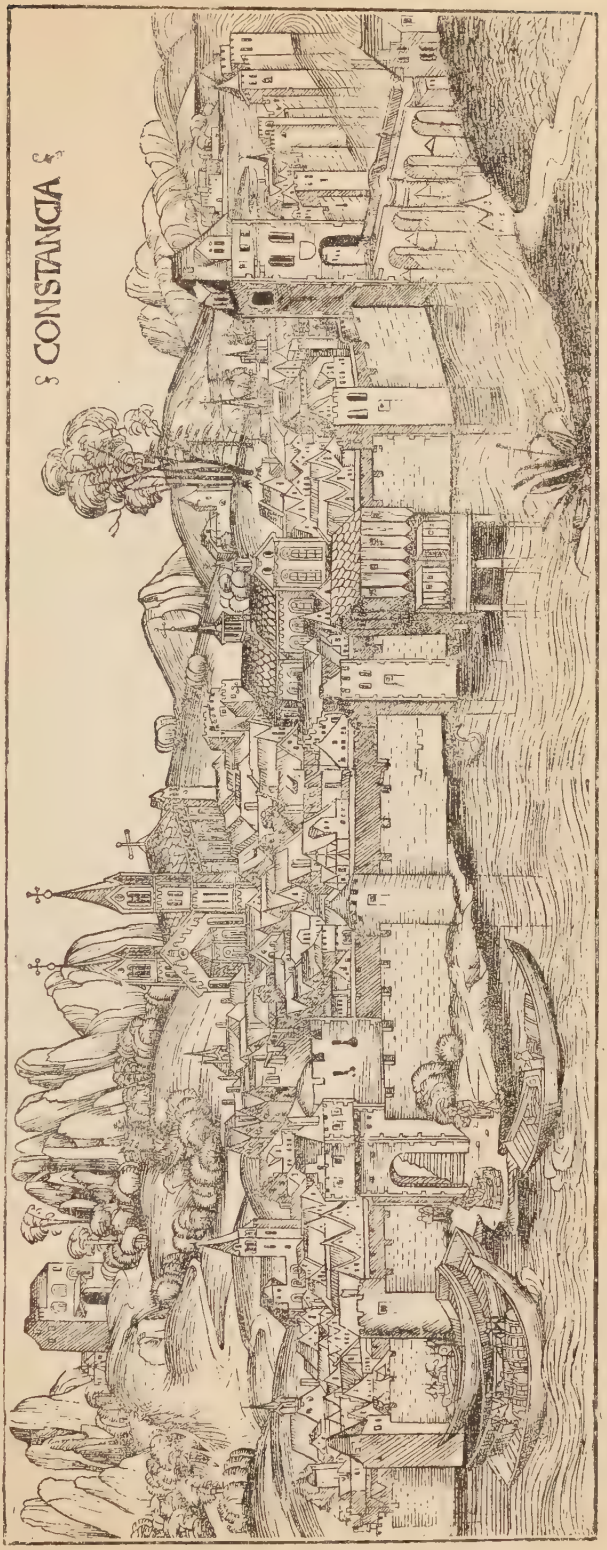

Konstancz középkori képe.
(Schedel Világkrónikájából.)

nemzet kiegészitő részét képezte. Ennek daczára a magyar egyházi férfiaknak bő alkalmuk lőn a tárgyalások menetére befolyást gyakorolni. S még nagyobb volt a szerep, mely a Zsigmond környezetében tartózkodó magyar főuraknak és fegyveres kiséreteiknek jutott: ezeknek a rend fentartásában, amazoknak az események folyása által előidézett bonyodalmak megoldásában.

Mire Zsigmond Konstanczba érkezett, ott a tanácskozások komoly jelleget öltöttek s a vihar ott lebegett XXIII. János pápa feje felett, a kit világias gondolkozása, az egyházi szabályokkal össze nem férő életmódja miatt a zsinati atyák többsége méltatlannak tartott a legfőbb egyházi méltóság viselésére. A nemzetek szerint való szavazás kimondása erős sakkhuzás volt János ellen, a ki a fejenkinti szavazásnál olasz papjai többségére számithatott. Az első eredmény az volt, hogy a zsinat késznek nyilatkozott XII. Gergely és XIII. Benedek követeinek elfogadására. Gergely részéről Dominici János bibornok január közepén meg is jelent a zsinat előtt és kijelentette, hogy ura hajlandó lemondani a tiaráról, ha az ellenpápák is követik példáját. A 88 éves aggastyánnak ez áldozatkészsége nagy lépéssel közelebb hozta a zsinatot az óhajtott czél megvalósitásához. XXIII. Jánossal megindultak a tárgyalások, melyekben Garai Miklós is élénk részt vett; Zsigmond egy későbbi oklevelében egyenesen a nádornak tudja be érdemül első sorban, hogy János pápa megbarátkozott a lemondás eszméjével. Márczius 2-án hirdették ki ünnepélyesen a feltételes lemondást tartalmazó nyilatkozatát. Nehány héttel utóbb a pápa megbánta tettét és Frigyes osztrák herczeg segitségével megszökött Konstanczból Az általános zavarban egyedül Zsigmond hidegvére és gyors intézkedése mentette meg a zsinatot a felbomlástól. Magyar fegyvereseivel és a német fejedelmek által rendelkezésére bocsátott csapatokkal megtámadta és porig alázta Frigyes herczeget, elfoglalta Tirolt és oda kényszeritette János pápát, hogy mikor ez pártfogójának romlását látta, önként adta meg magát az elfogatására kiküldött katonaságnak. A pápát Konstancz mellett Radolfzellben 300 fegyveres magyar vitéz vette őrizete alá s a zsinat május 29-én megfosztotta a pápai méltóságtól.[1]

A magyar egyház e nevezetes actusnál legelső főpapja egyikével, a kalocsai érsekkel volt képviselve. Az érseki széken 1413 óta Gualdo de Benzis András ült, a kit Zsigmond előbb spalatoi érsekké nevezett ki, de érseksége birtokába nem tudott bevezetni. A kiváló tehetségü főpapnak bizonyára nagy része volt annak az engedménynek a kivivásában, a melylyel a zsinat Zsigmondnak János letétele körül kifejtett buzgólkodását viszonozta XXIII. Jánostól a magyar főurak kevéssel Zsigmond megérkezése után a magyar főpapság tizedjogát és a magyar egyházi biráskodás

[1] A zsinat előzményeire és lefolyására vonatkozó legujabb irodalomból elég Hefele Conciliengesch. VII. (Freiburg F. 1874.) és Pastor Gesch. der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters I. (2. kiad. Freiburg, 1890.) köteteit idéznünk.

függetlenségét sértő rendeletet eszközöltek ki; azonkivül több apát, prépost és perjel felhasználta a személyes érintkezést arra, hogy a püspököket illető tizedet birtokaikon a maguk részére adományoztatták; mások ismét egyenesen felmentették magukat a tized fizetése alól. A pápa bukása után a magyar főpapság e sérelmes rendeletek megsemmisitését kérte a zsinattól; s a zsinat atyái Zsigmond király jó szolgálataira való tekin-

Zsigmond király a konstanczi zsinaton.
(Reichenthal Ulrik krónikájának aulendorfi kéziratában.)

tettel július 1 jén ki is mondták, hogy a pápai rendeleteket, mihelyt azok eredeti okiratai előttük feküsznek, revisio alá fogják venni, s addig is úgy azok érvényességét, mint a belőlük kifolyó perek tárgyalását felfüggesztik.[1]

XXIII. János letétele után nem sokára XII. Gergely is lemondott a pápai méltóságról. Most már csak XIII. Benedek makacssága állott a sza-

[1] Fejér, Codex Dipl. X/V. 585. 596. 603. 747. V. ö. Karácsonyi, id. m. 69—70.

kadás megszüntetésének utjában. Zsigmond elhatározta, hogy maga megy az ellenpápához, őt János és Gergely példájának követésére reábirni. Július 15-én ünnepélyes búcsut véve a zsinat atyáitól, 21-én a zsinat követei, fejedelmek és főurak, az összes magyarországi urak s mintegy 4000 lovas kiséretében elhagyta Konstanczot. Utját a savoyai területen keresztül vette. Ugyanekkor Borbála királyné is utrakelt; a német fejedelmek és grófok Baselen át Mühlhausenig kisérték, honnan a legrövidebb uton haza tért Magyarországba.[1]

A király szeptember 18-án ért Perpignanban, hol Ferdinánd, Aragonia királya várt reá. XIII. Benedek csak hosszú ellenkezés után szánta reá magát, hogy székhelyét, Valenciát elhagyja és Perpignanban megjelenjék. A tanácskozások nem vezettek eredményre s a perpignani tartózkodás semmikép sem volt kellemes Zsigmondra. A schismaticus pápa kiséretében levő vad katalóniak egy éjjel megtámadták és csak hű magyarjainak bátorsága szabaditotta ki a veszélyből. November elején kénytelen volt a várost elhagyni, mire (november 13-án) Benedek megszökött s Colliloureba, majd a Valencia közelében fekvő Peniscola várába menekült. Erre Aragonia, Castilia és Navarra királyai, a foixi és armagnaci grófok és a skót király követei Narbonneban kijelentették, hogy nem ismerik el többé pápájuknak és belépnek a zsinat kötelékébe.

A konstanczi zsinat ekkép mind a három pápa hiveit egyesitvén magában, minden eszköz felett rendelkezett az egyház egységének visszaállitására. Ez meg is történhetett volna rövid idő alatt; de a franczia király, kinek seregei Azincourtnál az angoloktól nagy vereséget szenvedtek, Zsigmondot kérte fel a béke közvetitőjeül és a római királynak hizelgett a gondolat, hogy békebirául szerepelhet nyugat két leghatalmasabb nemzete között. A helyett, hogy visszatért volna Konstanczba, hol nagy türelmetlenséggel várták jövetelét, márczius 1-én Párisba s innen két havi időzés után, Calais és Dover között átkelve a csatornán, május elején Londonba ment. De utja a francziák és angolok között a békét nem volt képes létrehozni, és Zsigmond maga annak daczára, hogy a franczia királylyal még 1414 nyarán Trientben szövetségre lépett s azt Párisban megujitotta, angliai tartózkodása alatt teljesen ez ország királyának pártjára állott. 1416 augusztus 15-én Canterburyban védő és támadó szövetség jött létre közte és V. Henrik angol király között a francziák ellen. Ennek következtében visszatértekor kénytelen volt Franciaországot kikerülni. Hollandián keresztül vette utját, bár Vilmos hollandi gróffal ellenséges viszonyban állván, ott is sok veszélylyel kellett megküzdeni. Az 1417-ik év első napjaiban felkereste Luxemburgot, házának bölcsejét, s onnan Strassburgon keresztül január 27-én érkezett vissza a zsinat székhelyére.[2]

[1] V. ö. Aschbach, i. m. II. 139.

[2] V. ö. Dr. Max Lenz, Kg Sigismund und Heinrich V. von England. (Berlin, 1874.) és Caro, Das Bündniss von Canterbury. (Gotha, 1880.)

Zsigmond ez utazásában fényes kiséretet vitt magával s abban a legelső helyet magyar főurai foglalták el. Sógora, legbensőbb tanácsadója, Garai Miklós nádor mindenütt oldala mellett van és érvényesíti befolyását oly ügyekben, melyek a világtörténet legfontosabb eseményeinek képezik rugóit. Ő tárgyal Perpignanban az aragoniai királylyal, Párisban és Londonban ő vezeti a Zsigmond jövetelét megelőző béketárgyalásokat.

Zsigmond Párisban.
(Egykoru miniature a párisi nemzeti könyvtárban.)

Az idegen uralkodók meg tudják becsülni benne a magyar befolyás értékét a római király oldala mellett és keresik a módot, hogy őt, és személyében a magyar nemzetet, kitüntetésekkel szorosabban füzzék magukhoz.[1] Ép

[1] Párisban a franczia király és Zsigmond egy napon, 1416 márczius 26-án czimerét arany koronával, sugarakkal s egyéb diszjelvényekkel bővitik. A czimeres levelek eredeti példányai a báró Mednyánszky cs. ltárában őriztetnek. Szövegüket kiadta Fejér, Codex Dipl. X/V. 263. 681. 741.

ily fontos szerepet vittek ez utazások alatt Zsigmond kiséretének többi tagjai is. Rozgonyi György és István, Tamássi László, Csapi András, a sárkányrend lovagja, Barlai Balázs, Dersfi Benedek Somkereki Antal s még annyian, kiknek neveit a történelem nem jegyezte fel számunkra, támogatják Zsigmondot tanácsaikkal, emelik udvarának fényét, védelmezik a veszélyek közepette, vitézi tornákban becsületet szereznek a magyar fegyvereknek. A király jószágokkal, pallosjoggal, czimerek adományával jutalmazza szolgálataikat; de a legbecsesebb, a mit utjokból magukkal hoznak, a nyugati műveltség ismerete, mely általuk közvetlen utat nyer

Csapy András czimere a sárkányrend jelvényével.

a nemzet kulturális életében. Az Anjouk alatt ez az út csak Olaszország felől nyilt meg hazánk számára; de az olasz kultura egyetemes nevelő hatása még mindig nem tette fölöslegessé a többi nemzetek müveltségében rejlő tanulságokat s annak a széles világnézletnek nemzetnevelő erejét, a mely a különböző népek erkölcseinek és szokásainak megismerésében birja kutforrását. Ebből a szempontból Zsigmond külföldi utazásai nagy jelentőséggel birnak hazánk müvelődési történetére.

Magának a konstanczi zsinatnak jelentősége Magyarországra nézve Zsigmond visszatérésénél kezdődik. Első időszakában a zsinat az ellenpápák lemondatására forditotta minden erejét; mikor ez javarészt sikerült, csak akkor jutott idő az egyház particularis ügyei tárgyalására. Kevéssel Zsigmond meg-

A FRANCZIA KIRÁLY CZÍMER–

(Eredetije a báró Medi

ANYA-GARAI MIKLÓS RÉSZÉRE.

y. család levéltárában.)

Az Athenaeum nyomása.

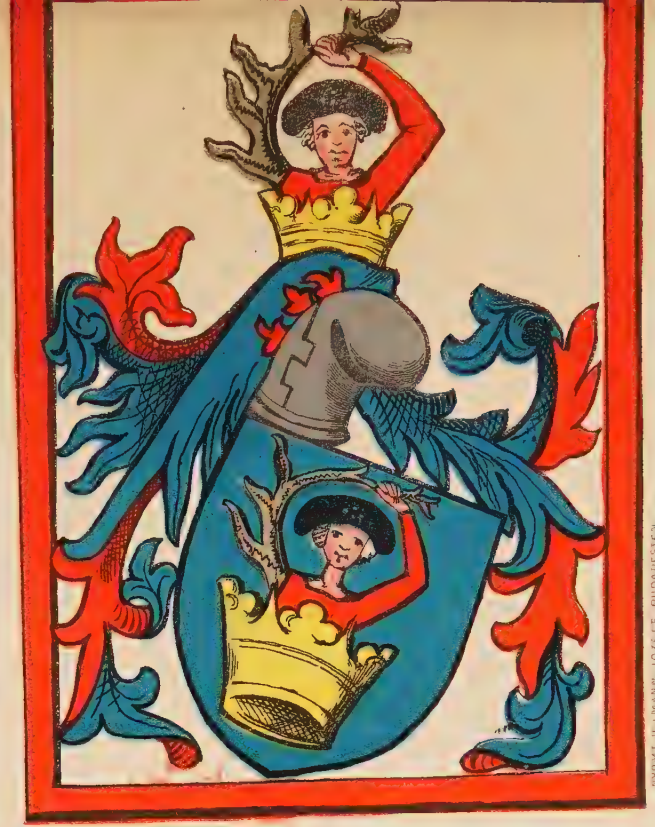

NYOMAT ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN

ZSIGMOND KORABELI CZIMEREK.

1. Hothvafői Tamás czimere 1415-ből. 2. Barrwy Simon czimere 1416-ból
3. Paczali Peres András czimere 1431-ből. 4. Barcsay András czimere 1421-ből.

érkezése után, február 3-án jött meg Konstanczba Kanizsai János, a magyar primás, kinek jelenléte teljesen érthető annál a zsinatnál, a melyen a magyar király viszi a főszerepet. Zsigmond már ekkor teljesen kibékült Kanizsaival; mikor római királylyá választották, a magyar főkanczellári méltóságért kárpótlásúl a római szent birodalom főkanczellárjává nevezte ki. Hogy eddig nem vett részt a zsinaton, a nádor jelenlétének lehet tulajdonitanunk; a királyi helytartók közül egyiknek otthon kellett maradni. Garai a nyugati utról haza térvén, most már ő is akadálytalanúl utra kelhetett. Vele jöttek Scolari András váradi, Dominis Simon traui püspökök, Miklós, a győri püspök helyettese, a ki a ceretei püspökség czimét viselte, János esztergomi prépost, a birodalom alkanczellárja s a legnagyobb része azoknak a kisebb rendü főpapoknak, a kiknek neveit Reichenthal Ulrik, a zsinat történetirója oly nagy pontossággal jegyezte föl krónikájában.[1]

A befolyás, a melyet a magyar főpapok megjelenésük által a zsinatra gyakoroltak, a magyar egyház két fontos érdekét érintő határozat kieszközlésében nyilatkozik.

A főpapok kinevezésének jogát XXIII. János pápa 1410-ik évi határozata megvonta a magyar királytól, de Zsigmond nem mondott le a reményről, hogy e fontos előjogot sikerülni fog maga és utódai részére megszerezni. János pápa letétele után, a midőn Magyarországra nézve a pápai szék megüresedettnek volt tekintendő, szigoruan ügyelt arra, hogy e széküresedést a káptalanok ne használhassák fel alkalmul régi püspökválasztási joguk visszaállitására. Párisban időzésekor, 1416 április 5-én kelt levelében felszólitotta a zsinatot, hogy a magyar egyházra vonatkozó ügyek elintézését tartsa függőben visszatérteig s főleg óvakodjék a káptalanok és szerzetes rendek által esetleg megejtendő választások megerősitése által a főpapi kinevezések kérdésének eldöntéséhez praecedenseket alkotni.[2] Ebben a kérésében az a reménység vezette, hogy mihelyt a harmadik pápa lemondása vagy letétele folytán az egyetemes zsinat lép a legfőbb egyházi hatalom birtokába, attól e fontos kérdés kedvező megoldását akadály nélkül ki fogja eszközölhetni.

XIII. Benedek pápát a zsinat 1417 július 26-án megfosztotta a tiarától. És Zsigmond az erre következő hónapokban az évek óta üresedésben levő veszprémi, a nem rég megüresedett győri püspökséget és a vránai perjelséget betöltve, oly formulákat használ kinevező okleveleiben, melyek kétségtelenné teszik, hogy a zsinat a magyar királynak megadta a főpapok kinevezésének a legfőbb kegyuri állásból kifolyó jogát.

Ezzel az intézkedésével az egyetemes zsinat szentesitette Zsigmondnak VIII. Bonifácz pápával szemközt egykor elfoglalt álláspontját. Igaz, hogy a

[1] Reichenthal krónikája Concilium zu Costnitz czim alatt Augsburgban, 1483-ban látott először napvilágot. Kritikai kiadása Stuttgartban 1882-ben jelent meg.

[2] Hardt, Magnum Concilium Constantiense. IV. 780. V. ö. Fraknói, id. m. 117.

zsinat által megadott kiváltsággal szemközt a káptalanok nem mondtak le a választási jogról. És mikor a zsinat 1417 november 11-én Colonna bibornokot V. Márton név alatt pápává választotta és ezzel a 40 évig tartó egyházszakadásnak véget vetett, az új pápa nem erősitette meg Zsigmondot e kiváltság birtokában. De nem is fosztotta meg attól nyilt rendelettel. Zsigmond tovább gyakorolta azt és e gyakorlat adta meg a törvényes alapot a legfőbb kegyuri jog visszaszerzéséhez, mely az első szent király utódainak, az apostoli magyar királyoknak azóta egyik legféltettebb kiváltságát képezi.[1]

Nem ily messze ható következményű, de alapjában véve a magyar egyház függetlensége tekintetéből nem kisebb fontosságú volt a másik zsinati határozat, mely kimondta, hogy Magyarország lakosait az egyházi perekben a hazai forumok elkerülésével a curia elé idézni nem szabad.[2]

V. Márton pápa megválasztásával a zsinat befejezte legfontosabb feladatát. A mi a választás után történt, a reform-kérdések megoldásának kisérlete és a pápai szék jogszabályozása az egyes nemzetekkel viszonyainak kötött concordatumok által nem érinti a magyar nemzet történetét.

V. Márton pápa pénze.

Magyarországgal külön ilyen concordatum nem köttetett, s bárha a magyar főpapság a német nemzet tagjaként vett részt a zsinatban, a németekkel létrejött concordatumot a magyar egyház soha sem ismerte el magára kötelezőnek.

A zsinat 1418 április 19-én bezáratott. Hat nappal Márton pápa távozása után, május 21-én Zsigmond is elhagyta Konstanczot. Azzal a tudattal vehetett bucsut a kis svájczi várostól, hogy döntő szerepet vitt a haldokló középkor egyik legnagyobb eseményének lefolyásában.

[1] A zsinat kiváltságlevelét nem ismerjük. Verbőczi Tripartiumában és 100 évvel utóbb Pázmány Péter hivatkoznak reá. Karácsonyi és Fraknói i. m. hitelesnek fogadják el Verbőczi előadását, de nem értenek egymással egyet V. Márton pápa magatartására nézve. Karácsonyi a magyar királyok kegyuri jogáról irt tanulmányában (Magyar Állam. 1893.) kétségbe vonja, hogy a konstanczi zsinat állitólagos kiváltságát V. Márton megerősitette volna. Fraknóinak azzal a feltevésével szemközt, hogy a pápa »a zsinatnak a magyar király kinevezési jogára vonatkozó bulláját *külön* erősitette meg« (id. m. 125.) V. Márton 1419 deczember 20-iki bullája (Fejér, Codex Dipl. X/VI. 220.) tényleg Karácsonyi felfogásának ad igazat.

[2] E zsinati határozatra hivatkozik az 1498-iki országgyülési decretum 63. pontja, melyben kimondatik hogy az egyházi ügyek csak a rendes forumok utján fellebezhetők a szentszékhez. V. ö. Karácsonyi, i. m. 78—79.

IV. FEJEZET.

Magyarország a király távollétében. Zsigmond hazatérése.

Mikor Zsigmond a nyugati egyházszakadás kérdésének megoldására vállalkozott, el kellett arra készülve lenni, hogy e nagy világtörténeti missio évek hosszú során át fogja távol tartani Magyarországtól. A velenczei háboru alatt az ország közvetlen szomszédságában tartózkodván, nem tett különös intézkedéseket a kormány vezetése iránt; ő maga intézte el a harcztérről a fontosabb ügyeket. A háború befejeztével Borbála királynét, a ki addig oldala mellett volt, haza küldve, őt bizta meg helyettesitésével, tanácsadókul rendelve mellé a primást és a nádort. Láttuk, hogy a Hervoja megfékezésére induló sereg a királynétól kapta parancsait Csak a német koronázási út küszöbén, s mikor a zsinat egybehivásának kérdése már el volt döntve, látta szükségesnek Zsigmond, hogy hosszunak igérkező távollétére helyettesitéséről az ország érdekeinek megfelelő módon gondoskodjék. Cremonából 1414 január 6 án kelt oklevelében Kanizsai János érseket és Garai nádort helytartóivá nevezte ki s felhatalmazta őket, hogy nevében a birói hatalmat gyakorolják, az ország jövedelmeit kezeljék, az üresedésbe jövő tisztségeket betöltsék, új pénzt verethessenek, a magvaszakadtak jószágait a korona számára elfoglalják és kegyelmeket osztogathassanak. E széles és kiterjedt hatáskör akként ruháztatott a két helytartóra, hogy az egyik akadályoztatása esetén a másik is teljes joggal járhatott el annak betöltésében [1]

Nehány hónappal később a nádor a királynéval utra kelt, elkisérte őt az aacheni koronázásra s innen a királyi párral Konstanczba ment a zsinat megnyitására. Az agg primásra jóformán egymagára nehezedett a kormány vezetésének gondja; a főurak legtekintélyesebb része is külföldön időzött a király környezetében. Pedig az országra sulyos megpróbáltatás várakozott, melyet a mult esztendőben Hervoja irányában követett politika idézett elő. Helyes volt-e a magyar főuraktól Hervoját a király távolléte alatt könyörtelen szigorukkal a török karjai közé üzni, e kérdést nehéz eldönteni; a magyar kormány jobbnak tartotta a nyilt ellenséget az álnok barátnál. De el kellett készülnie arra, hogy a vajda, a ki annyi vihart kiállott már, nem engedi magát könnyű szerrel semmivé tétetni. A magyar király megfoszthatta őt spalatoi herczegségétől és a szlavoniai birtokoktól, de nem vehette el tőle a bosnyák várakat. A járatlan hegyek között, minden támadástól biztosnak érezve magát, a velenczei köztársaságnál és Johanna nápolyi királynénál kisérletet tett, hogy a spalatoi herczeg-

[1] Fejér, Codex Dipl. X/V. 520. és X/VIII. 546.

ség visszahóditására segitséget kapjon tőlük. A köztársaság a Zsigmonddal kötött fegyverszünetre hivatkozva elutasitotta kérését, de megengedte, hogy raktáraiból jó pénzért fegyverrel és salétrommal lássa el magát.[1]

A magyar kormány 1415 elején haza küldte II. Tvartkót, hogy a törökbarát Osztojának egyesülését Hervojával megakadályozza. Az ellenkirályok közt erős küzdelem fejlődött ki, melyben a szerencse eleinte Tvartkó fegyvereinek kedvezett. A polgárháború zavarait felhasználva, a tavaszi hónapokban Izsák bég vezérlete alatt jelentékeny számú török csapatok törtek be Boszniába. Osztoja szabad utat engedett nekik Magyarország felé, Hervoja pedig egyenesen csatlakozott hozzájuk.

A magyar kormány férfiai nem tulajdonitottak nagy jelentőséget a mozgalomnak és csupán a végvidék hadi erejét mozgósitották ellene. Marótl János mácsói bán, ki nem rég tért haza Németországból, Garai János és Monoszlai Csupor Pál vállalkoztak ezuttal is Hervoja megrendszabályozására és a török visszaüzésére. A Száva vidékén összegyüjtött csapataikat július folyamán[2] az uszorai bánság területére vezették és a Boszna folyó mentén Doboj vára alá nyomultak. Dobojban s az uszorai bánság többi várában: Derventben, Gradacsáczon, Tesanjban Csupor parancsnoksága alatt magyar helyőrség volt elhelyezve. Az Uszora völgyén jövő bosnyák és török egyesült haderő legelőször Doboj várát akarta elfoglalni, hogy aztán a többi várakat is könnyű szerrel kezére keritse s akadálytalanul mehessen a magyar végvidék pusztitására. Doboj alatt ment végbe, július 28. és augusztus 6. napjai között, az összeütközés; a magyarok kezdetben előnyben voltak, de a hegyekről jövő ügyes oldaltámadás kizavarta őket biztos állásukból. Heves mérkőzésben a három magyar vezér számos társával a bosnyákok fogságába esett s ez eldöntötte a csata sorsát. Csupor Pált, a ki Hervoját egykor ökörbőgéssel csufolta ki, a kegyetlen győztes ökörbőrbe varratva dobatta be a Boszna vizébe. Marótit és a sulyosan megsebesült Garait a törökök bilincsekbe veretve magukkal hurczolták; Dersi Márton, egy Medvei, (János pécsi püspök fivére), Alapi János, Csaholi János, Szepesi Péter, Panyolai Zsigmond, Osztopáni György, és számos más nemes úr osztozott a vezérek sanyarú sorsában; s még több volt azok száma, kiket a törökök és bosnyákok a csata folyamán lekaszaboltak vagy fogságba ejtve, a harcz mezején kivégeztek.[3]

[1] Mon. Slav. Merid. XII. 127. 128. 137. 138. 200. V. ö. Klaić és Thallóczy id. h.

[2] A hadjárat alkalmából már május 17-éről találunk és június 20-áról perhalasztásokat a Gr. Zichy cs. Okmt. VI. 361. és a Kapy cs. ltárában.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/V. 597. X/VI. 860. 886. X/VII. 93. Gróf Zichy cs. Okmt. VI. 392. 427. Ragusai oklt. 249—251. V. ö. Thallóczy, Hervoja herczeg és czimere. id. h. és Klaić, id. m. 321—325. A foglyokra nézve l. a fentebb idézett forrásokon kivül Fejér, i. m. X/V. 809. X/VIII. 569. 583. Gr. Zichy cs. Okmt. VI. 426. s a leleszi konvent ltárának 1415 decz. 17. és 1417 ápril 15-én kelt okleveleit.

Doboj vára.

(Spányi Béla eredeti rajza.)

Középkori bosnyák kard.

A győzelem után a török és bosnyák csapatok átkeltek a Száván és végig pusztitották a magyar határt. Orbáz várát Horvát Miklós, a Medveiek fegyveres hive nagy hősiességgel védelmezte ellenük.[1] A muló veszedelemnél azonban szomorubb következménye volt a csatavesztésnek a magyar befolyás bukása Boszniában. Hervoja győzelme visszaállitotta Osztoja tekintélyét az országban. Magyarország eddigi hivei, élükön Sandalj vajdával, a győztesek pártjára állottak s Tvartkó király párthivek nélkül maradt. Hervoja boszuja teljes lőn. De igazi czélját, Spalato visszahóditását, nem érhette el és győzelme nemzete sorsának alakulására végzetes következményekkel járt. Az új szövetséges, a török, elfoglalta a focsai, csajniczai, plevljei és nevesinjei területet s foglalását nem sokára a régi főváros, Vrboszna kerületére is kiterjeszté. Osztojának csak a nyugati országrész maradt meg; Vrbosznában a török szandsák, Izsák bég parancsolt, folytonosan szemmel tartva a bosnyák urakat s Hervoja és Sandalj a többi vajdákkal együtt azontul »Isten s Mohamed, szultán s az ő hadvezére Izsák kegyelméből és ajándékából« birták ősi uradalmaikat.[2]

Zsigmondnak és a konstanczi zsinatnak Ragusa külön követe vitte meg a csatavesztés hirét. Zsigmond kevéssel előbb indult nagy nyugati utjára, a zsinat atyáinak gondosságába ajánlva távolléte idejére országának sorsát. A zsinat a kereszténység közös érdekének tekintette Magyarország védelmét s Ulászló lengyel királyt és Vitoldot augusztus 16-án kelt levelében felszólitotta, hogy küldjenek a török ellen segélyhadakat. Magyarországba pedig az astii püspököt küldte, hogy jelenlétével buzditsa az országnagyokat a fenyegetett határ védelmére. Ulászló és a litván nagyfejedelem megelégedtek azzal, hogy a török szultánt fenyegetésekkel iparkodtak ujabb támadástól elriasztani; de a zsinat többet várt tőlük s késedelmezésük oly rosz hangulatot idézett elő, hogy mind a két fejedelem külön követség által volt kénytelen magát a zsinat előtt a szemrehányások ellen megvédeni.[3] Segitséget azonban most sem adtak, s a magyar főurak, bár 1415 őszén s a következő tavaszszal nagyban készü-

[1] 1428 szept. 28-iki oklevél a gr. Zay cs. ltárában Zay-Ugróczon. V. ö. Gr. Zichy cs. Oklt. VI. 388—392.

[2] V. ö. Thallóczy és Klaić, id. h.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/V. 592. V. ö. Aschbach, i. m. II. 212—213.

lődtek a török ellen,[1] külső támogatás hiányában kénytelenek voltak későbbre halasztani a boszniai vereség megtorlását. Hervoja 1416 április 6-án meghalt s öröksége felett új viszály támadt Osztoja és a bosnyák főurak között, mely az országot teljesen kiszolgáltatta Mohamed szultán hóditási hajlamainak. A török hatalom a bosnyák hegyekben megfészkelve magát, még közelebb jutott Magyarországhoz és ez időtől kezdve állandóan háborgatta a végvidéket betöréseivel. Mindjárt ez évben is kétszer pusztitották végig a török csapatok a határszélt; az egyik Stiriáig portyázott, a másik Izsák, a vrbosznai pasa vezérlete alatt a Dunán átkelve, a Temesközben pusztitott. A veszedelemnek, mely a délkeleti alvidéket fenyegette, Péterfi Miklós állotta utját, a ki Izsákot egyik ütközetben megölte és seregét megfutamitotta.[2] Ezután rövid szünet állott be a hadakozásban, melyet a magyar urak a török fogságában sinylődő társaik kiszabaditására igyekeztek felhasználni. Ez ideig csak Garai Jánosnak sikerült szabadságát visszanyerni, ki aztán a sanyarú fogságában viselt bilincseket a báttaszéki templom falára függesztette fel örökös emlékül.[3] Az ő kezdeményezésére a főurak augusztus havában Budán gyülést tartottak és Lévai Cseh Péter főlovászmestert Lázárevics István despotához küldték, hogy az ő közvetitésével inditsa meg a törökkel a tárgyalásokat Maróti, Dersi Márton, Szepesi Péter és Alapi János kiváltása érdekében. Az eredményt Garai János, Ozorai Pipó, Treutel Miklós, Marczali Dénes, Kórógyi Fülöp, Benedek boszniai püspök és Szécsi István Pécsett várták be, hova Eberhard zágrábi püspök, Laczkfi Dávid szlavón bán, Garai Dezső s a többi délvidéki urak is elküldték követeiket. A visszatérő Cseh Péter jelentéséből értesülve a felől, hogy a törökök 65,000 aranyat követelnek a foglyokért váltságdij fejében, felszólitották az összes vármegyék nemeseit, hogy a kilenczed $^1/_6$-od részével járuljanak ez összeg előteremtéséhez. A megállapodás szerint az egybegyült pénzt Garai János Futakon fogja átadni a török szultán és a despota megbizottjainak s a mi a váltságösszeget meghaladja, az a többi fogoly kiváltására fog fordittatni.[4] Lett-e sikere e fáradozásoknak, nem tudjuk; annyi tény, hogy Maróti csak négy év mulva nyerte vissza szabadságát, drága áron, tulajdon pénzéből 40,000 aranyon váltva azt meg a szultántól.[5]

[1] 1415 szeptember 5-én és 1416 június 7-én kelt perhalasztások az Ozorai Pipóval táborba szállani készülő Csapi Miklós részére a báró Vécsey cs. ltárában Sárköz-Ujlakon.

[2] E két betörésről Turóczi és Bonfini elbeszélése után birunk tudomással. Hogy a Stiriában portyázó törökök Regedét ostrom alá vették volna, honnan az osztrák herczegek, a karinthiai urak és Frangepán Miklós egyesült erővel üzték el őket, Huber (i. m. II. 529). kétségbevonja. V. ö. Kuppelwieser L., Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen. (Bécs, 1895.) 34.

[3] Thallóczy, id. h. 6.

[4] Fejér, Codex Dipl. X/VIII. 564.

[5] Id. m. X/VI. 886.

1417 elején a külföldről visszatérő nádor váltotta fel Kanizsait az ország kormányának vezetésében. Zsigmondot nem csupán a sógora erélyébe és tekintélyébe vetett bizalom indithatta reá, hogy a zsinat befejezése után meghosszabbitsa németországi tartózkodását. Borbála királynéról az a hir terjedt el, hogy férje hosszú távolléte alatt szerelmi kalandokban keres magának kárpótlást, s a kik az udvar titkaiba be voltak avatva, kedveseinek egyikét is megnevezték Walmerodnak, a német rend Budán tartózkodó tagjának személyében. A magyar történelem Kálmán király óta nem tud reá esetet, hogy koronás királynéja valaha nyiltan megszegte volna hűségét királyi hitvese iránt. A hazai krónikások nem is vettek tudomást a botrányról, mely Zsigmondot férji becsületében támadta; de a külföldi kortársaknak nem volt okuk eltitkolni a magyar király szégyenét; s a vád, a mit Cillei Borbála szemére vetettek, hozzá illett annak a családnak sarjához, melynek évlapjai telve vannak a család, a hitvesi hűség, a legszentebb emberi érzelmek ellen elkövetett bünök följegyzésével.[1] A királyné botrányos magaviseletének el kellett jutni Zsigmond füleihez. A király azonban nem érezte magát feljogositottnak erkölcsbiróul lépni fel oly bünnél, a melytől ő sem vallhatta magát ártatlannak.[2] Kellemetlen helyzetében legokosabbnak látszhatott előtte, mennél későbbre halasztani a találkozást, mely kikerülhetetlenné fogja tenni, hogy a férji becsületén ejtett sérelemért elégtételt vegyen magának. A déli Németország fejedelmeitől vett meghivásoknak engedve, sorba látogatta ezek udvarait és csak 1419 január közepén érkezett Bécsbe. Itt megujitva a házassági szerződést leánya Erzsébet és Albert herczeg között, az esküvő idejét 1422. évi husvét után 14-ik napra tüzte ki, s apósa és sógora, a nádor jótállása mellett 40,000 forint kártérités fizetésére kötelezte le magát az esetre, ha e határnap nem tartatnék be.[3]

Borbála királyné czimere.
(Reichenthal Ulrik krónikájából.)

[1] Widemann Enoch krónikája Menckennél, Scriptores Rerum Germ. III. 713. Windeck id. kiad. 138. V. ö. Boehme, Dissertatio de Barbara Celeiensi (Lipcse. 1759.)és Aschbach i. m. II. 397. 398., hol a Borbálára vonatkozó egykoru s későbbi források fel vannak sorolva.

[2] Mily könnyen gondolkozott Zsigmond a házassági hűségről, a felől, főleg utazásainak elbeszélésénél, az egykori krónikák adatai s a kortársak egybevágó jellemzései tesznek bizonyságot. Az erre vonatkozó adatokat l. Aschbachnál, i. m. I. 359. II. 158. IV. 400. s köv.

[3] Windeck, id. kiad. 109.

Az Athenaeum nyomása.

BORBÁLA KIRÁLYNÉ MINT VENUS.

(A »Liber de septem signis« című kéziratból.)

Haza érkezve országába, nem térhetett ki többé a családi életében reá várakozó kellemetlenség elől. Félszeg helyzetéből kifolyólag félszeg volt itélete is, melyet, ha az egykorú Windeck tanuságának hihetünk, a Pozsonyban összegyült egyházi és világi főrendekkel egyetértve mondott ki bünös neje fölött. A királynénak távoznia kellett Budáról, hogy Zsigmondnak alkalma se legyen vele találkoznia. A fényhez, pompához szokott nő Várad közelében, egy elhagyatott helyen, szigorú őrizet alá vétetett, hol a legnagyobb nélkülözéseket kellett kiállania; és ebben a sorsban osztozott vele leánya a 12 éves Erzsébet herczegnő is, a mi azt mutatja, hogy Zsigmondnak minden erkölcsi és nevelési tekintetek daczára sem volt elég ereje a bünös anyát megfosztani leányától. A királynak nem csupán haragjáról, de gyöngeségéről is tanuskodik az ovatosság, melylyel a találkozás alkalmát ezután is igyekezett kikerülni. Mikor ügyei az alföldre vitték, elrendelte, hogy a királynét vigyék Budára; s midőn visszatért fővárosába, Borbálának ujból távoznia kellett onnan. Csupán annyi engedményt tett kérésére, hogy a királyné maga választhatta meg tartózkodási helyét. Holicsot választotta, s itt már nem kellett szükséget szenvednie. Ez az állapot az év végéig tartott; karácsonykor Hohenlohe György passaui püspöknek, kit a király Kanizsai János halála után az esztergomi érsekség kormányzásával bizott meg,[1] Öttingen Lajos grófnak s a Cillei ház többi barátainak sikerült találkozást eszközölni ki Zsigmond és hűtlen neje között, és az ártatlan leány, Erzsébet esdeklése meglágyitotta a király szivét, engesztelődést hozott létre a hitvesek között.[2]

Több mint hat évi távollét után a családi viszályon kivül egyéb sulyos gondok is vártak Zsigmondra az országban. Velenczével a fegyverszünet lejárt s a köztársaságnak ez idő alatt tanusitott magatartása kizárta a lehetőséget, hogy az Magyarország sérelme nélkül meghosszabbittassék. Velencze a Hervoja-ügyben, mint láttuk, bár nyiltan megtagadta a vajda által kért segélyt, meglehetős kétszinüen viselte magát. Az 1415-iki nagy csatavesztés után Zsigmond az összes európai fejedelmeknél nyilt vádat emelt a köztársaság ellen, hogy a törökkel összejátszva, elősegitette a magyar sereg romlását. Habár e sulyos vád alól sikerült a signoriának magát tisztáznia, tény, hogy a szultánnal 1411 óta folytatott béketárgyalásokat.[3] Dalmácziában pedig, a hol a velenczei és magyar uralom alattvalói folytonos harczban állottak egymással,[4] tovább folytatta titkos terjeszkedési kisérleteit. Hervoja halála után ennek özvegyénél, ki Osztoja király második nejévé lőn, mindent elkövetett, hogy a vajda tengerparti várait hatalmába keritse; ép igy folytatott nyilt alkudozásokat Osztrovicza várának kapitányával a vár megszerzéséért, lázadást szitott Spalato pol-

[1] Az érsek 1418 május 30-án hunyt el.

[2] Itt egyedüli kutforrás, a mire hivatkozhatunk, Windeck krónikája; id. kiadás. 138.

[3] Mon. Slav. Merid. IX. 207. 209. 263.

[4] Id. m. XII. 133. 136. 150. 151. 166. 192. 237.

gárai között, Scardonát tényleg behódoltatta és nagy kiadásokat tett saját városai és várai: Zára, Sebenico, Nona, Vrána, Novigrád megerősitésére.[1] Üzelmei nem maradhattak titokban a magyar kormány előtt, és Zsigmond első sorban ezek ellen akart védekezni, midőn a boszniai hadjárat szerencsétlen kimenetele után Curzola, Lesina és Brazza szigeteit kivette a ragusaiak kezéből és kipróbált magyar urra, Kusali Jakcs Lászlóra bizta azok kormányát.[2]

Ily körülmények között hasztalan fáradozott V. Márton pápa, hogy a két hatalom közt végleges békét hozzon létre. A háborut maga Velencze inditotta meg mindjárt a fegyverszünet lejárta után; hadaival 1418 tavaszán Friaulban megtámadta az aquilejai patriarchát, hogy Zsigmondot egyik megbizható támaszától megfoszsza és északi Olaszországot a magyar seregek elől elzárja. Zsigmond nem küldött segitséget s megelégedett azzal, hogy július elején megszakitotta a kereskedelmi összeköttetést Velencze és a német birodalmi városok között és ugyanez időtájt rendeletet küldött Trau városának, hogy hadi gályáit szerelje fel. Midőn a velenczeiek több friauli várat visszafoglaltak a magyar őrségtől és a patriarchát futásra kényszeritették, csak ennek sürgetésére határozta el magát Zsigmond a komoly védekezésre. 1419 őszén Marczali Dénest, a szlavón bánt, nehány ezer emberrel Friaulba küldte és Henrik görzi grófot s a többi szomszéd kisebb fejedelmeket csatlakozásra szólitotta fel; s miután a velenczeiek Dalmácziában is meginditották hadi müveleteiket és Trau ostromára készültek, Chapsi Jakabot a traui hajóhad élére állitotta és egyes tekintélyes dalmata urnak kalózleveleket adott az Adrián czirkáló velenczei kereskedő hajók ellen.[3] Ő maga az ország hadi erejével a törökök ellen volt kénytelen indulni, a kik Mircse havasalföldi vajdát nagy sereggel készültek megtámadni. Október 28-án Zsigmond a Vaskapunál állott seregeivel; de összeütközésre ezuttal nem került a dolog és Zsigmond megelégedett azzal, hogy Görény várát épitette a szörényi bánság védelmére.[4]

Marczali november 25-én Cividalet ostromolni kezdte. A várőrség egyik kirohanása Taddeo estei őrgróf vezérlete alatt sulyos veszteséget okozott az ostromló seregnek s a bán még a tél elején haza sietett Magyarországba. Ez alatt a béketárgyalások szokás szerint a háború kitörése óta folytak a hadakozó felek között. Hohenzollern Frigyes sikertelen kisérlete után 1419-ben Ulászló lengyel király, vállalkozott a kibékitő szerepére, ki a lengyel-porosz

[1] Mon. Slav. Merid. XII. 206. 217. 219. 222. 223. 261. Fejér, Codex Dipl. X/VI. 172.

[2] U. ott. XII. 226—232. Ragusai oklt. 279—288.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 108. 174. 194. 419. Mon. Slav. Merid. XII. 277. 279—281. 283. 284. 286. 289.

[5] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 207. 209. 242. X/VIII. 599. Gr. Teleki cs. Oklt. I. 440. 442. Schlick Cáspár 1437-iki grófi diplomája a birodalmi igtatókönyvben. L. 59. Annak az adatnak hitelességét, hogy Zsigmond 1419 október 4-én Nissa és Nikápoly között a törökök 80,000 főnyi seregét szétverte, alaposan megczáfolta Huber, i. m. II. 259.

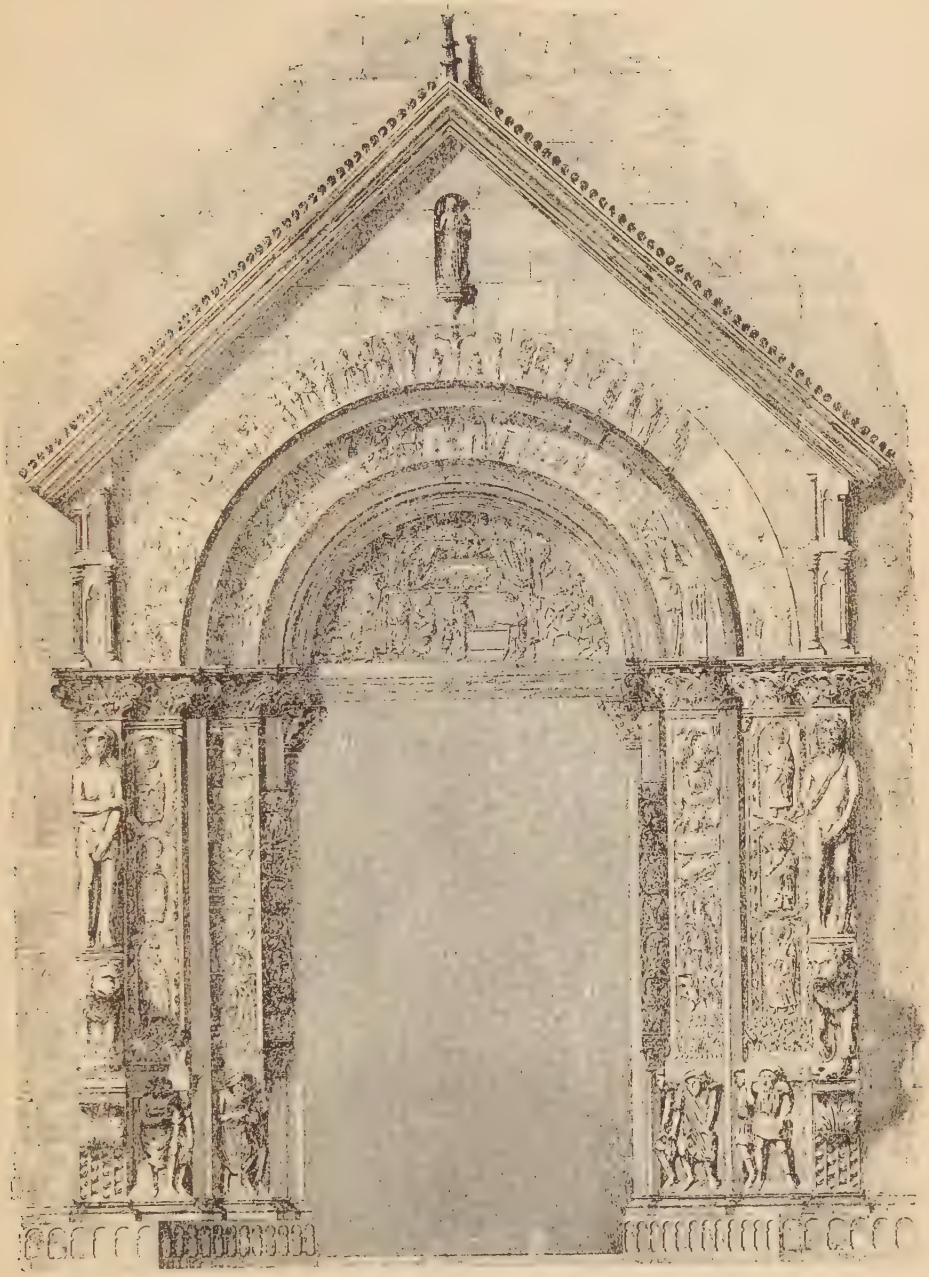

A traui székesegyház főbejárata.

viszály ügyében szeptember 8-án Szandeczen ismét találkozott Zsigmonddal, Zsigmond azonban makacsul vonakodott a fegyverszünet megujitásától, a mi annál érthetetlenebb volt, mert hadi erejét, mint alább látni fogjuk, most már a csehországi események vették igénybe, és a következmények tényleg megmutatták, hogy nem képes Velencze ellen a dalmát részeket megvédeni. A signoria, miután hasztalan igyekezett békés hajlamairól Zsigmondot és a keresztény hatalmakat meggyőzni, elhatározta, hogy minden erejét a harcztérre viszi és a magyar fenhatóság alatt maradt dalmát részeket elfoglalva, mindenkorra végez a dalmát birtoklás kérdésével. E nyiltan bevallott czéllal szólitotta fel szeptember elején az új bosnya királyt, Osztojics Istvánt, Osztoja fiát és utódát a szövetkezésre. S mig a végvidéki banderiumok támadásai ellen árkok vonásával s az utak és hidak szétrombolásával védte meg Zárát és többi birtokait, 1420 elején seregei megkezdték Trau és Spalato ostromát. A harcz ugyanekkor Friaulban is megindult; a velenczei csapatok Feltrét, Bellunot s a Terra ferma többi magyar kézen levő várait a patriarchatus istriai birtokaival együtt visszafoglalták és a patriarchát lealázó feltételek mellett békére kényszeritették. Hasonló szerencse kisérte fegyvereiket az Adria partjain. Hosszú ostrom után Trau polgárai, belefáradva a védelembe, 1420 június 21-én megnyitották kapuikat az ostromló sereg előtt, egy héttel utóbb a büszke Spalato is meghódolt. Tetézte a signoria diadalát Cattaro elfoglalása, melynek polgárait ügyes diplomacziájával hóditotta el Sandalj vajda hűségéről.[1] Velencze ezzel elérte czélját: végleg megvetette lábát a dalmát földön, onnan többé nem mozdult el, s csupán néhány sziget maradt a magyar korona alatt abból az országból, melynek birtokáért századokon át annyi magyar ontotta vérét.

V. FEJEZET.

Az első huszita háborúk.

A nyugati egyházszakadás és az azzal kapcsolatban jelentkező vallási mozgalmak alapjában megtámadták a pápaság tekintélyét. A keresztény hatalmaknak sikerült együttes erővel visszaállitani az egyház egységét, de a sebeket, a miket a szakadás a népek hitén és erkölcsi érzületén ütött, nem lehetett többé begyógyitani. Általánossá lőn a meggyőződés, hogy az egyházat reformálni kell s az egyetemes zsinatra várt e nagy munka véghezvitelének feladata; és midőn a zsinat elmulasztá e tekintetben eleget tenni a hozzá fűzött várakozásnak, a csalódás óriási visszahatást szült a népek érzületében.

Az apostoli szegénység, a lelki tisztaság visszaállitására irányuló mozgalmak között legerősebb volt az a szellemi forradalom, a mely a

[1] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 276. 277. Mon. Slav. Merid XII. 304. 305—307.

cseh népet kerité hatalmába. Husz János, egy puritán gondolkozású cseh pap állott annak élén, a ki az angol hitujitó Wicleff tanait magáévá téve, a prágai Bethlehem-kápolnában és az egyetem kathedrájából fanatikus beszédekben mondott ítéletet a főpapok gazdagsága és fényüzése, az alsó papság romlottsága, a hit és erkölcsiség sülyedése felett. Csehország sajátságos egyházi és politikai viszonyai magyarázzák meg a mély hatást, melyet a huszineczi prédikátor fellépése az egész cseh nemzetre gyakorolt. Az ellentét, mely Husz és az egyetem német professzorai között kifejlődött, nemzeti elemet vitt be a mozgalomba, a cseh paraszt népen kivül meghóditotta a nemesség nagy részét és magában a királyi udvarban is támogatásra talált.[1]

Husz Jánost a konstanczi zsinat maga elé idéztette és miután nem sikerült őt tanai visszavonására reábirni, eretneknek nyilvánitotta és átadta a világi hatóságnak, mely őt 1415 július 6-án megégettette. Ugyanez a sors érte 1416 május 30-án barátját és az új tanok buzgó apostolát, Prágai Jeromost. Mint rendesen történni szokott, a vezér vértanui halála új tápot adott a mozgalomnak, mely most már véres harczokban tört ki és egész Csehország nyugalmát feldulta. A Prágában szeptember 5-én összegyült cseh nemesség boszut esküdött a katholikus egyház papjai ellen s a biblia tanitását jelentette ki egyedül kötelező hitszabályul. A mozgalom, mely eddig inkább a papság túlkapásai ellen irányult, ettől fogva vett fel határozott hitujitási jelleget; első és legfontosabb tana, hogy az urvacsoráját a világiak is két szin alatt tartoznak venni, külső jellel, a kehely jelvényével különböztette meg őket az egyház hiveitől. A biblia magyarázatának szabadsága azonban csakhamar különböző sectákat hozott létre az uj tanok hivei között, s mig a calixtinusok vagyis kelyhesek megmaradtak a két szin alatt való áldozás és az evangeliumi egyszerüség hirdetése mellett, egy másik csoport a keresztség és az oltári szentség kivételével minden szentséget elvetett, a papi rendet eltörülve mindenkinek szabadságot adott Isten igéjének hirdetésére és mindenben az őskereszténység állapotainak visszaállitását tüzte ki feladatául. Ezek táboritáknak nevezték el magukat, egy Bechin mellett emelkedő fensikról, mely régi idő óta kiválóan kedvelt helye volt a népgyüléseknek s most falakkal megerősitve, az ujitóktól a bibiai Tábor nevét nyerte.

A veszélyt, mely a tábori'ták tanainak elterjedésével nemcsak az egyházat, de az államot és az egész társadalmi rendet is fenyegette, az egyház korábban ismerte fel, mint a világi hatalmak. Venczel király, a ki kezdetben közönyével, majd titkos rokonszenvével nagyban hozzájárult a

[1] Husz János és a huszitizmus történetének ujabb irodalmából a legfontosabbak: Palacky, Gesch. von Böhmen, III. k. (Prága, 1845.) és Urkundl. Beiträge zur Gesch. des Husiten-kriegs. 2 k. (Prága, 1872.) Frind, Kirchengesch. Böhmens, III. k. (Prága, 1872.), Krummel, Utraquisten u. Taboriten (Gotha, 1871.), Bezold, Zur Geschichte des Husitenthums. (München, 1874.) V. ö. Huber, Gesch. Österreichs II. 422—484.

mozgalom sikereihez, V. Márton többszöri felszólítása daczára csak akkor nyult erélyes rendszabályokhoz, a mikor az új tanok éle az ő uralma ellen kezdett irányulni. 1419 február havában Prága plebániáiba visszahelyeztette az elűzött katholikus papokat s katholikusokat ültetett az új város huszita érzelmü tanácsa helyébe. De a husziták ekkor már tudatában voltak erejüknek; a selaui János barát által fanatizált nép Ziska János trocnowi nemes úr vezérlete alatt július 30-án megtámadta az újváros

Husz János útja a vesztő helyre.
(Reichenthal Ulrik krónikájából)

tanácsházát, behatolt a termekbe s a birót és több tanácsbelivel együtt az ablakon át a kivülállók lándzsái hegyébe dobta. E rémhir hallatára Venczel királyt szélhüdés érte, mely rövid idő alatt többször ismétlődött és 1419 augusztus 16-ikán véget vetett életének.

A megürült trón öröksége Zsigmondra szállott. Kellemetlen végzete volt a sorsnak, hogy annyi fáradozás után, melylyel Zsigmond már évtize-

dekkel előbb igyekezett a cseh királyságot magának biztositani, akkor érte el czélját, midőn a trón elfoglalása a legnagyobb veszélyekkel volt egybekötve. Sorsa elől annál kevésbé térhetett ki, mivel a cseh vallási viszályok őt mint a német birodalom fejét is közelről érdekelték s római királyi méltósága azt a kötelezettséget rótta reá, hogy a birodalom fejedelmeivel egyesülve, tekintélyét, hatalmát azok megszüntetésére forditsa.

Zsigmond trónörökösi jogait maguk a husziták sem vonták kétségbe, de azt remélték, hogy a trónváltozás kedvező fordulatot fog előidézni ügyeikben. A Venczel halála után Prágában tartott országgyülés, melynek többségét a huszita nemesség képezte, meghivta az egyetlen élő férfi Luxemburgot a cseh trón elfoglalására, de az első feltétel, melyet elébe szabott, az volt, hogy adja meg az új tanok hiveinek vallásuk szabad gyakorlásának jogát. Zsigmond azonban figyelmen kivül hagyta e kivánságot s azzal az elhatározással indult ősei trónjának elfoglalására, hogy véget vet a huszitizmusnak és Csehországot visszahozza az egyház hűségére.

Magyarországnak nagy árat kellett fizetnie királyának ez elhatározásáért. Hogy minden erejét Csehország elfoglalására használhassa fel, Zsigmond békét kötött a törökkel és megtorlás nélkül türte, hogy Velencze az utolsó dalmát területet is hatalmába keritette. 1419 deczemberben Brünnbe ment, itt a katholikus érzelmü hű cseh és morva rendek hódolatát fogadta, az özvegy királynétól Zsófiától átvette a kormányt, melyet az megbizásából addig helytartójaként vezetett s mindaddig, a mig személyesen nem mehet Prágába, Wartenberg Czenkót, a prágai fővárgrófot állitotta két más főnemessel az ügyek élére. Ezután Boroszlóba ment s ide gyülésbe hivta a német birodalmi rendeket, hogy velük a husziták ellen meginditandó hadjárat ügyében tanácskozzék. A rendek nem haboztak kijelenteni, hogy az eretnekség kiirtását a birodalom legelső feladatai közé sorozzák és készek voltak fegyveres erővel és pénzáldozatokkal hozzájárulni a hadsereg szervezéséhez.[1] V. Márton pápa pedig 1420 márczius 1-én kiadott bullájában az egész kereszténységet felhivta a cseh eretnekek kiirtására és teljes bucsut engedélyezett azoknak, a kik e hadjáratban részt vesznek.

A boroszlói gyülés határozatai és nehány eretnekség gyanujában álló boroszlói és prágai polgáron végrehajtott kegyetlen itéletek a huszitákat teljesen kiábránditották Zsigmondhoz füzött reményeikből. A kelyhesek 1420 ápril 3-iki gyülésükben megesküdtek, hogy vérüket s minden javaikat feláldozzák hitelveik védelmére s a cseh koronát Ulászló lengyel királynak ajánlották fel. Maga a kormányzó tanács elnöke, Wartenberg, már régóta rokonszenvezve az új tanokkal, nyiltan átállott a kelyhesekhez, a táboriták pedig, a kik a Tábor hegyén alapitott városban Ziska vezér

[1] A boroszlói birodalmi gyülés iratait l. Deutsche Reichstags-Akten VII. 384—420. V. ö. Grünhagen, Die Husitenkämpfe der Schlesier Boroszló, 1872.

lete alatt már előbb valóságos forradalmi kormányt szerveztek, az egész országban megindították az üldözést a papok és apáczák ellen, megtámadták a kolostorokat és templomokat és közprédára bocsátották azok kincseit. Talán e pusztítások inditották a kelyheseket egyezségi ajánlatuk megujitására. Mikor Zsigmond május elején mintegy 20,000 főnyi sereg élén Königgrätzet elfoglalta és Kuttenberg alá nyomult, Wartenberg megnyitotta előtte a prágai királyi vár, a Hradsin kapuját, s a prágai polgárok követséget küldtek elébe és késznek nyilatkoztak neki meghódolni, ha bünbocsánatot ad és megengedi a kehely használatát. Zsigmondnak most módjában volt békés úton uralma alá hajtani az ország

A husziták pusztitásai.
(Boneé 1545-iki baseli krónikájából.)

nagyobb részét; de a kereszténység világi fejéhez, a római királyhoz méltatlannak tartotta, hogy az eretnekekkel való alkudozás árán juttassa győzelemre jogait. Ezzel el lőn vetve a háború koczkája, mely egész Csehországot lángba boritotta és a szomszéd országok, a német birodalom és Magyarország nyugalmát hosszú időre feldulta.

Zsigmond csak arra várt, hogy a birodalmi segédhadak megérkezzenek és június 30-án 70,000-re fölszaporodott seregével megkezdte Prága ostromát. A király táborában voltak a meisseni őrgróf, a bajor herczegek, a három egyházi választófejedelem és Albert osztrák herczeg, a ki tekintélyes sereggel sietett leendő apósa segitségére. A várost a polgárok vitézül védték s a witkowi magaslatokat megszállva tartó huszita csapatok foly-

tonos támadásaikkal képtelenné tették Zsigmond seregét az ostrom kitartó folytatására. Ziska, a félszemü vitéz volt a huszita haderő lelke; fanatizmusa óriási hatást gyakorolt a táborába gyülekezett tanulatlan, fegyverforgatásban járatlan népre és igazi hadvezéri talentummal kieszelt új hadakozási módja: a szekértáborok alkalmazása a lovasság támadásai ellen és a gyors mozdulatok előnyeinek felhasználása a nagy seregek tömegének tehetetlenségével szemközt, valósággal megbénitá a középkori harczmodorhoz szoktatott birodalmi haderő működését. Zsigmond négy heti kisérlet után, mely sok jó vitézének életébe került,[1] felhagyott az ostrommal; julius 28-ikán a Hradsinban megkoronáztatta magát Csehország királyává és 30-ikán haza bocsátva szövetségeseit, elvonult a főváros alól. A téli hónapokban apróbb hadmüveletekkel töltötte idejét, melyekben magyar csapatainak vezérei, Blagai László, Garai Dezső és János, Rozgonyi István és György, többször dicsőséget szereztek a magyar fegyvereknek. A Rozgonyiak és Blagai több várat elfoglaltak s Osztró vára alatt megverték a huszitákat; az ütközetben Blagai László személyes párviadalra kelt az egyik huszita vezérrel; ez lándsájával kiszurta Blagai félszemét, de ő maga holtan maradt a csatatéren. Neuburg alatt is volt egy kedvező kimenetelü összecsapás, melyben Neczpáli György és fia László kitüntették magukat. Zsigmond főhadiszállása Hradistye volt; ide vitte Rozgonyi István a portyázásai alkalmával hatalmába került huszita foglyokat. S mikor Zsigmond 1421 márcziusban visszatért Magyarországba, őt és Blagait bizta meg Hradistye őrizésével.[2]

A cseh királyi korona.

[1] Nánai Kompolti István fia Péter is itt esett el. Fejér, Codex Dipl. X/VI. 391.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 381. 396. 403. 604. Gróf Blagay cs. Oklt. 206.

Zsigmond távozása után a husziták pusztitásainak többé mi sem állotta utját; április 21-én Vechta Konrád prágai érsek is huszitává lett és ezzel a cseh katholikus egyház elveszté vezérét. Mikor 1421 június 7-én a Hradsin kapui megnyiltak Ziska csapatai előtt, Karlstein s nehány más erőd kivételével egész Csehország a husziták hatalmában volt. Zsigmond ekkor már hajlandó lett volna a calixtinusok feltételeit teljesiteni, de elkésett az engedékenységgel. Június elején Csaszlauban a huszita rendek gyülése Zsigmondot, mint »a cseh nemzet halálos ellenségét,« megfosztotta trónjától, megujitották felszólításukat a lengyel királyhoz a trón elfoglalására s addig, a mig tőle választ nem kapnak, 20 tagból álló bizottságot állitottak a kormány élére, melyben Rosenberg Ulrik, az ujból elpártolt Wartenberg, Lichtenburg, Kruzsina és Ziska vitték a főszerepet.[1]

Zsigmond erre ujból fegyverre szólitá a birodalom fejedelmeit, kik Nürnbergben április havában tartott gyülésükön megujiták szövetségüket az eretnekek ellen;[2] s ő maga is nagy sereget szervezett a husziták megfékezésére. A magyar országnagyok általános felkelést hirdettek és hadi adót vetettek ki az ország nemességére.[3] Mielőtt a hadjárat megindult volna, Zsigmond Pozsonyban 1421 szeptember 28-ikán megtartotta leánya Erzsébet esküvőjét Albert herczeggel, 100,000 arany forintnyi hozományt biztositott számára s megujitá igéretét, hogy ha fiú-örökös nélkül hal meg, reá és férjére hagyja koronáit.[4] E frigy által a legszorosabb érdekközösség létesült a kihalóban levő Luxemburg-ház és a Habsburgok családja között. Albert egész hadi erejével apósa rendelkezésére bocsátotta magát a husziták ellen s a megindítandó új hadjárat költségeire az Erzsébet jegyadományaként lefizetett 100,000 aranyon kivül 60,000 arany forintnyi kölcsönt ajánlott Zsigmondnak, a ki ezért, valamint a hozomány s jegyadomány biztositásául Znaim, Pohrlitz, Jamnicz és Iglau városokat Morvában és a cseh Budweisot 200,000 arany értékben zálogba adta s azonkivül neki igérte a huszitáktól elfoglalandó városok és várak birtokát.[5]

Zsigmond és Albert októberben nyomultak be, kiki a maga országa felől, Morvaországba. A német szövetségeseket: a rajnai pfalczgrófot s a

[1] A gyülésen Zsigmond ellen szerkesztett vádiratot s Zsigmond válaszát l. Fejérnél, Codex Dipl. X/VI. 362. 364. 373.

[2] Deutsche Reichstags-akten. VIII. 1—52.

[3] V. ö. Fejér, X/VI. 371., hol Zsigmond a Váthiakat fölmenti az adófizetés alól. A háboruból elmaradt nemeseknek s azoknak, kik másokat az elmenetelben megakadályoztak, szigorú vizsgálatot kellett kiállaniok. 1421 szept. 25-, decz. 3- és 1422 márczius 7-iki oklevelek a leleszi konvent ltárában.

[4] Az esetre, ha Zsigmondnak még egy leánya születnék, a házassági szerződés szerint Zsigmond megosztja közöttük királyságait; ha ez nem történnék meg, Erzsébet szabadon választhat Magyar- és Csehország birtoka között, Morvaország pedig minden esetben az övé marad.

[5] Az ezekre vonatkozó, 1421 szept. 28-án kelt eredeti oklevelek a bécsi állami levéltárban őriztetnek. Szövegüket közli Fejér, Codex Dipl. X/VI. 376. 406. 416.

kölni és trieri érsekeket már nem találták ott; ezek augusztus vége óta hiába várva Zsigmond jövetelére, Ziska támadásai elől október első napjaiban kénytelenek voltak visszavonulni. Zsigmond 60,000 főnyi serege, melyet Ozorai Pipó vezetett, deczember 21-én elfoglalta Kuttenberget és a husziták seregét a következő nap Kolinnál megfutamitotta; de Ziska nehány nap alatt összeszedte magát s a diadalmámorában gyanutlanul mulató királyi sereget Kolin és Kuttenberg között 1422 január 6-án megtámadta, üzőbe vette s január 8-án Deutschbrodnál szétverte. A három napi csata Zsigmondnak 12,000 emberébe került. Kudarczának hirére a calixtinusok újból elküldték követeiket Ulászló lengyel királyhoz, s midőn ettől tagadó választ kaptak, Vitoldnak ajánlották föl a koronát. A litván nagyfejedelem elfogadta az ajánlatot és unokaöcscsét Koribut Zsigmondot küldte maga helyett az országba helytartóul, a ki Prágában át is vette a kormány vezetését.[1]

Ziska János.
(XVII. századi fametszet után.)

Zsigmond a litván nagyfejedelem beavatkozását joggal tekintette a közte és Ulászló s Vitold között fennálló béke megszegésének. A két rokon fejedelem között szoros összejátszást gyanitva, mindkettő ellen háborura készült. A magyar és lengyelfőurak fáradozásainak azonban sikerült a háboru kitörését megakadályozni. Zsigmond keserü szemrehányására a lengyel király reábirta Vitoldot, hogy hivja vissza Koributot s a litván nagy fejedelem ezt annál készségesebben tehette meg, miután a német renddel viselt háboruja megakadályozta a cseh korona elfoglalásában s Koribut ezt tudva, a saját jelöltsége érdekében kezdett dolgozni a husziták között.[2] A fejedelmek 1423 márczius 30-án

[1] V. Ö. Bezoldi Sigmund u. die Reichskriege gegen die Husiten 511—513, Caro, id. m., III. . . . I. 64. s köv.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 475. 480. 555.

Késmárkon összejöttek és a lublói békét megujitva, a fegyverbarátságot a huszita kérdésben is megkötötték egymással; Ulászló megigérte, hogy 30,000 főnyi sereget küld Csehországba Zsigmond segitségére.[1]

A lengyel szövetség azonban nem sokat lenditett Zsigmond ügyein. Ulászló a király ismételt sürgetései daczára sem teljesitette Késmárkon elvállalt kötelességeit. Az osztrák Albert volt az egyedüli, a ki komolyan vette feladatát. Erős őrséget helyezett a Zsigmondtól zálogjogon szerzett morva városok és várak falai közé s az osztrák határon fegyveres csapatokat állitott fel, hogy a husziták mozdulatait figyelemmel kisérjék. Zsigmond e buzgalom fokozására 1423 október 4-én hübér gyanánt reá ruházta a morva őrgrófságot s őt nejével együtt a cseh korona örökösévé nyilvánitotta.[2] Albert ezentul úgy védhette Morvát, mint sajátját. Az osztrák tartományokban gyüjtött seregével s 4000 főnyi magyar segélycsapattal 1424 nyarán bevonult e tartományba s annak több várát hatalmába keritette. Időközben, ez év tavaszán Zsigmond Krakóban járt Ulászlónak negyedik nejével, Zsófia orosz herczegnővel tartott esküvőjén, és a lengyel királyt emlékeztette igéretére. Az 5000 főnyi lengyel sereg be is vonult Morvába, de ugyanakkor jött a hir, hogy Koribut visszatért Prágába és ismét kezébe vette a kormányt. A lengyel királyi házzal rokon ifjú herczeg ezuttal már azzal a nyiltan bevallott czéllal jött, hogy magának szerzi meg a cseh koronát, de Albert árulást sejtett a lengyel-litván szövetségesek részéről s jobbnak látta nem venni igénybe a lengyel csapatokat, úgy hogy ezek rövid idő mulva elhagyták a tartományt.[3]

A következő években a huszita kérdésben Zsigmond összes tevékenysége oda irányult, hogy a birodalom érdeklődését a csehországi események iránt ébren tartsa s tőlük a háboru folytatására segitséget eszközöljön ki. Ő maga Magyarországnak a töröktől való védelmével lévén elfoglalva, nem volt képes áldozatokra cseh koronájáért. A birodalmi rendek pedig már bele fáradtak a hadviselés terheibe s az 1425 és 1426 folyamán Bécsben és Nürnbergben tartott birodalmi gyülések meggyőzhették Zsigmondot a felől, hogy ez oldalról üres biztatásoknál egyebet alig várhat.[4] A magára hagyott Csehország csupán a huszita felekezetek közt kitört vallási és politikai viszálynak köszönhette, hogy nem jutott teljesen a fanatikus tömeg hatalmába. Ziska a táborita élén 1424 szeptemberben már ostrommal akarta kivenni Prágát a calixtinusok kezei közül s azzal fenyegetőzött, hogy a cseh fővárost teljesen eltörli a föld szinéről. Kevéssel utóbb (1424 október 11-én) bekövetkezett halála némileg csillapitólag hatott

[1] Fejer, id. m. X/VI. 527—533.

[2] U. ott 541. 549.

[3] Zsigmond viszonyát Lengyelországhoz a huszita háboruk idején behatóan tárgyalja Lewicki, Ein Blick in die Politik Kg. Sigmunds gegen Polen in Bezug auf die Hussitenkriege. Archiv für Oesterr. Geschichtsquellen. LXVIII.

[4] Deutsche Reichstagsakten. VIII. 378—397. 429—501.

a kedélyekre; a különböző vallási árnyalatok hivei 1425 október 25-én békére léptek egymással s egyesült erővel folytatták a katholikusok üldözését. Csehország északi részében a táboriták és az árvák — így nevezték magukat Ziska csapatai vezérük halála után — sok várost és várat elfoglaltak. A szász herczeg hatalmas sereget küldött Aussig védelmére, mely zálogjogon az ő birtokát képezte. A csehek 25,000 főből álló serege Prokóp, egy kivetkőzött barát vezérlete alatt 1426 június 16-án megverte a szász sereget. A győztesek között most újból kitört az egyenetlenség. A cseh nemesség nagy része kezdett megriadni a vallásháború borzalmaitól, mely Csehország legvirágzóbb városait romokba dönté s a kolostorokat, a

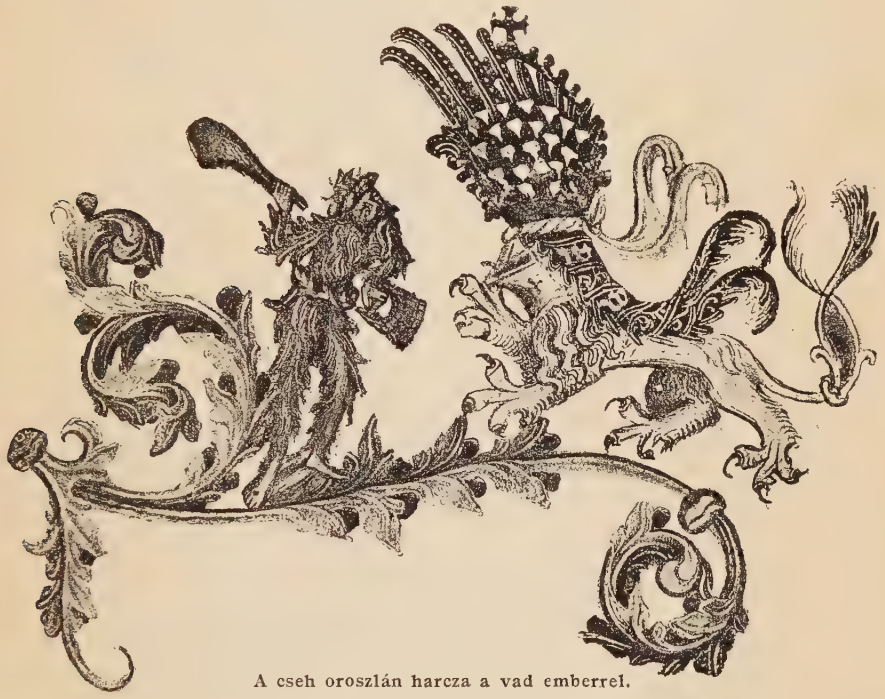

A cseh oroszlán harcza a vad emberrel.
(Venczel király bibliájából.)

régi müveltség tüzhelyeit elpusztitotta a föld szinéről. Mindinkább növekedett a titkos óhajtás a béke után; napról napra gyarapodott azok száma, a kik hajlandók voltak mindazokat a hitelveket, a mikért eddig harczoltak, oda adni cserébe a békéért, hacsak új hitüknek külső jelvényét, a kehely használatát megtarthatják. Koribut a hangulatról tudomást szerezve, sietett azt a maga hasznára forditani. A huszitizmussal különben sem állva semmi benső kapcsolatban, titkos tárgyalásokat kezdett a pápával. A terv azonban idő előtt napfényre került, mire a szélsők fellázitották a népet és Koributot 1427 ápril 17-én fogságba vetették. A vezetés ezzel teljesen a táboriták kezébe ment át s irányzatuk új tápot adott a forradalomnak, mely most már a szomszéd országokat is elboritással fenyegeté.

VI. FEJEZET.

Zsigmond olasz politikája. A császári koronázás.

Szent-István koronáján kivül két hatalmas állam koronája diszitette már Zsigmond fejét, de az utolsó Luxemburg vágyai ezzel még nem voltak kimeritve. Világpolitikai sikerei sem lettek volna teljesek, ha nem nyeri el a császári koronát, melyet atyja viselt s melynek birtokát bátyja, Venczel, minden erőfeszitése daczára nem volt képes magának megszerezni. Bárha a római császári méltóság rég elvesztette azt a nimbust, a melylyel egykoron a keresztény hatalmak hierarchiájában birt és sem a korszak, sem Zsigmond egyéni tulajdonai nem voltak alkalmasak annak visszaszerzésére, a császári korona, mint életének legmagasabb czélja, lebegett előtte és e czélt annyi más fontos feladatai közepette sem tévesztette szemei elől.

Annak daczára, hogy a császári koronázás már régóta nem volt egyéb üres szertartásnál, bizonyos kapcsot Zsigmond erre irányuló politikája s a birodalom és Magyarország érdekei között nem lehetett megtagadni. A birodalommal szemközt Zsigmond teljes joggal hivatkozhatott új egyetemes zsinat összehivásának szükségére, melyre nézve a konstanczi zsinaton kötelező megállapodás jött létre s melynek egyik feladatát a huszitizmus kérdésének megoldása képezte volna. Márton pápa és Zsigmond között ép e kérdésben erős nézeteltérés állott fenn; a sienai zsinat kudarcza után, melyet a pápaság ellen irányuló törekvései miatt 1424-ben fel kellett oszlatnia, a pápa nem szivesen gondolt újabb zsinat összehivására. A római koronázási ut kedvező alkalmul kinálkozhatott, hogy a pápa és a római király e kérdésben megegyezésre jussanak egymással. A magyar érdekeket pedig a dalmát kérdés hozta összefüggésbe az olaszországi uttal. E kérdés Velencze fegyverei által ketté vágva elveszté ugyan akut jellegét, de koránt sem volt megoldottnak tekinthető. A mily szivósan ragaszkodott Velencze a tartomány birtokához, ép oly határozottan követelte Zsigmond, a magyar szent korona jogaira hivatkozva, annak visszabocsátását. S ez a nyilt kérdés ott lebegett a háttérben, midőn az olaszországi koronázó ut eszméje Zsigmondot arra kényszerité, hogy a huszita háboruk és a török elleni védelem közepette is figyelemmel kisérje a felső-olaszországi politikai viszonyokat.

Italia felső részében két nagy hatalom: Velencze és Milano állott egymással harczban a vezető szerep felett. A velenczei köztársaság törekvései azóta, hogy hajóinak uralmát a közép-tenger vizei felett a török vitássá tette, a szárazföldi hegemonia elnyerésére irányultak. Ugyane czélra törekedett Filippo Maria Visconti is, Milano herczege, kinek családjában Felső-Olaszország egyesitésének nagy eszméje vált hagyománynyá. A félsziget harmadik

hatalmassága, a firenzei köztársaság, évtizedek óta küzdött már e hatalmi tervek meggátlásáért s kezdettől fogva igyekezett csatlakozásra bírni Velenczét Milano ellen. A signoriának mostanig nem volt érdekében bele vegyülni a Viscontiak és Firenze közt folyó küzdelembe, de mióta ő is az olasz területen való terjeszkedést tette jelszavává, nem ignorálhatta

Francesco Foscari.
(Gentile Bellini képe Velenczében, a Museo Correrban.)

többé Milano herczegét. 1423-ban a békeszerető Tommaso Mocenigo után Francesco Foscari választatott dogévá, s vele a harczi párt került Velenczében uralomra. E párt programmjának bevallott czélja volt megakadályozni, hogy egész Lombardia Visconti uralma alá kerüljön. A valóságos czél pedig, hogy a két köztársaság előzze meg a milanoi herczeget a fog-

lalásban. Ha ez sikerül s a velenczei köztársaság Felső-Olaszországban tovább terjeszkedhet, akkor Dalmáczia birtokát is aligha kell többé féltenie a magyar királytól és szárazföldi birtokaiból új erőt meritve, veheti fel a harczot a tengeren félelmes vetélytársa, a török ellen.

A Milano elleni háboruban, melyet Velencze és a firenzei köztársaság az aragoniai királylyal, a savoyai herczeggel, Sienával, a ferrarai herczeggel és Mantovával szövetkezve 1426 elején inditott meg, Zsigmond Visconti pártján állott, kihez 1418 óta többször megujitott szövetség csatolta. A signoria a háború kezdete előtt, az 1420-iki dalmát foglalások daczára, a savoyai herczeg és Firenze követei által igyekezett rábirni Zsigmondot, hogy csatlakozzék a milanoi herczeg ellen létre jött felső-olaszországi ligához, de Zsigmond hű maradt szövetségeséhez, s miután már az előző évben több ezerre menő magyar sereget helyezett el Friaul és a dalmát partvidék határán, megüzente a signoriának, hogy mindaddig ellenségének kénytelen őt tekinteni, mig Dalmácziát vissza nem adja.[1] Viscontihoz pedig János veszprémi püspököt, Jakcs Mihályt és Bunoro della Scalát küldve követségbe, megigérte, hogy mi ennél előbb személyesen megy Olaszországba, s addig is 8000 katonát küld segitségére, mire viszont a milanoi herczeg is kötelezte magát, hogy a császári koronázásra induló Zsigmondnak s kiséretének tartományain szabad utat biztosit, Milano kapuit megnyitja előtte s a lombard vaskoronával való megkoronázása elé semmi akadályt nem fog gördíteni.[2]

Zsigmond seregei azonban elmaradtak, bár Maróti János személyében vezérük is ki volt szemelve. A signoria első hadjárata sikerrel végződött. Brescia, Lombardia kulcsa, félévi ostrom után meghódolt a köztársaságnak s a deczember 30-án létrejött velenczei béke szentesitette a nagy jelentőségű foglalást.[3] E siker daczára, s bárha Zsigmond szövetsége semmivel sem járult a milanoi herczeg haderejének növeléséhez, a király ellenséges magatartása nagyon kényelmetlen volt a signoriának, melyet a Dalmáczia és Friaul felől fenyegető magyar invasio veszélye meggátolt abban, hogy egész erejét az olasz harcztéren fejtse ki. Szükségesnek látta az eddigi visszautasitás daczára megujitni közeledési kisérleteit. Mialatt a háborut eddigi szövetségeseivel egyetértve újból megindítá Milano ellen, 1427 július

[1] Mon. Slav. Merid. XXI. 23. E kötet Zsigmond olaszországi összeköttetéseinek történetéhez az 1423—34. évekből rendkivül becses adatokat tartalmaz; v. ö. Décsényi Gyula név alatt irt ismertetésemmel: Zsigmond király és Velencze összeköttetéseinek történetéhez. Századok, 1891. 751—763. Viscontinak Zsigmonddal való összeköttetésére l. ezenkivül Kagelmacher id. munkáját: Filippo Maria Visconti u. Kg. Sigismund, és Óváry Lipótnak Zsigmond klrály és az olasz diplomatia cz. dolgozatát. Századok, 1889.

[2] Az erre vonatkozó tárgyalások iratait Osio közli, a Documenti diplomatici tratti dagli archivi Milanesi II. kötetében. A Zsigmond követeinek adott utasitások a bécsi állami levéltárban őrzött birodalmi igtatókönyvek H. jelzetü kötetében, 125. 126. 130—131. V. ö. Kagelmacher i. m. 34. s köv.

[3] V. ö. Ragusai oklt. 317. 320. Kagelmacher, i. m. 64.

4-én Marco Dandolot küldé Zsigmondhoz, hogy az 1418-ban lejárt fegyverszünet megujitását kieszközölje s ezzel a királyt a milanoi herczeggel való szövetségtől elvonja. Dalmáczia birtokáról ezuttal sem volt hajlandó lemondani, minden más kérdésben azonban késznek nyilatkozott Zsigmond érdekeinek előmozdítására. Megigérte nevezetesen, hogy ha a török ellen háborut indit, átkelést biztosit számára Gallipolinál és zsoldosokat, ágyuk és csatagépek kezeléséhez értő embereket és hajókészitő munkásokat bocsát rendelkezésére. Római utja esetére pedig szabad átvonulást igért neki a két köztársaság területén keresztül, ünnepi követséget is kész volt rendelkezésére bocsátani s megigérte, hogy, ha tengeren akarja az utat megtenni, saját hajóján viteti át Zenggből az olasz partra.[1]

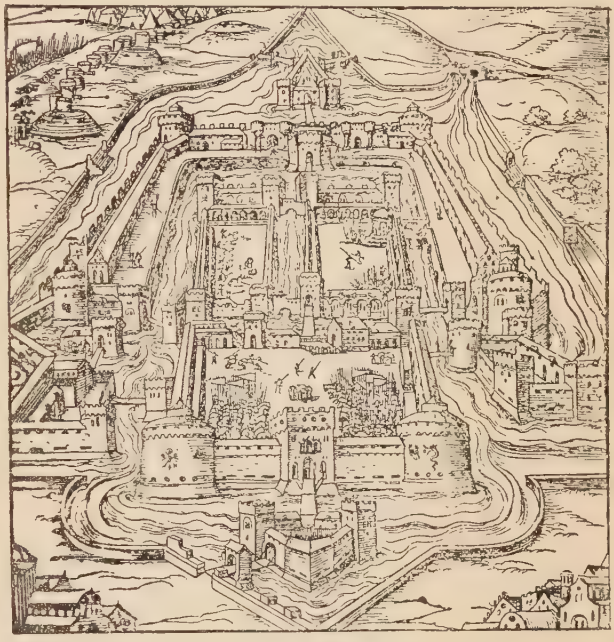

A milanoi Visconti-kastély.
(XV. századi fametszet után.)

A signoria békeajánlatait Zsigmond hidegen fogadta. Miután a köztársaság mereven ragaszkodott Dalmáczia birtokához, Zsigmond pedig semmi esetre sem volt hajlandó jogait feladni az elveszett országrészre, az óhajtott békekötésről szó sem lehetett. A megujult lombardiai háboruban Zsigmond ismét a milanoi herczeg mellett foglalt pártot.[2] János veszprémi püspök már május 7-én tudomására hozta Viscontinak, hogy a király júliusban 10,000 fegyverest küld segitségére, ha pedig a belviszonyok megengedik, hogy koronázási utjára indulhasson, 8000 embert küld maga előtt Lombardiába.[3] Az uti terv most egész komoly alakban merült fel, Brunoro della Scala megjelent Olaszországban, hogy ott 2000 katonát fogadjon az utrakész Zsigmond szolgálatába. A milanoi herczeg július 31-én kelt nyilatkozatában kötelezte magát, hogy ha Zsigmond Italiába érke-

[1] Mon. Slav. Merid. XXI. 21—25.

[2] Viscontinak a szövetség megujitása érdekében kifejtett actiojára vonatkozólag l. Óváry id. értekezését.

[3] Osio, i. m. II. 293.

zik, hajóival elviteti Rómába, gondoskodni fog visszaszállitásáról s ottléte idejére Asti városát főtartózkodási helyül kezébe szolgáltatja; viszont Zsigmond megujitá a 8000 emberről tett igéretét, kiknek szeptember 8-án Lévai Cseh Péter vezérlete alatt Zágrábban kell lenniök.[1] A politikai helyzet azonban épen nem volt alkalmas arra, hogy Zsigmond hosszabb időre távozhasson országaiból. A huszita kérdés nehézségeihez egy szerencsétlen kimenetelü török háború következményei járultak. Mialatt Visconti hiába várakozott az annyiszor megigért magyar segitségre, seregei október 12-én Maclodionál óriási vereséget szenvedtek s egyik legjobb vezére Rolando Pallavicini átpártolt a velenczeiekhez.[2]

Az 1428 április 28-án Ferrarában létrejött béke véget vetett az öt évig tartó háborunak. S a törökökkel megujuló háború és a Galambócz alatt szenvedett veszteség, melyről alább lesz szó, Zsigmondot is engedékenyebbé tették a signoria irányában. Ez év őszén nyolcz havi fegyverszünet jött létre közte és Velencze között, mely mindkét felet meghagyta az elfoglalva tartott területek birtokában. A Zsigmond által Illyéden szeptember 28-án kiállitott okiratot a doge november 2-án erősitette meg. A következő év április havában pedig az egyesség lejárván, azt ujabb, két évre szóló fegyverszünet követte.[3]

Az olaszországi útnak ez oldalról most már semmi sem állotta utját; de a legközelebbi két esztendő csak előkészületekkel és diplomatiai tárgyalásokkal tölt el, a nélkül, hogy a terv közelebb jutott volna a megvalósuláshoz. Ez előkészületekkel látszik összefüggésben állani, hogy Zsigmond a birodalmi fejedelmeknek és uraknak 1429 márczius 6-án Pozsonyba hirdetett értekezletére a vele szövetségben álló felső-olaszországi fejedelmeket is meghivta.[4]

Ez év végén ugyancsak Pozsonyban lőn megtartva a birodalmi gyülés, miután a királyt köszvényes baja meggátolta abban, hogy az eredetileg kitüzött helyre, Bécsbe utazzék. A gyülést Zsigmond deczember 4-én személyesen nyitotta meg; a tanácskozások 10 napig tartottak. Első és egyetlen alkalom volt ez, hogy egy idegen ország törvényhozó testülete hazánkban tartsa gyülését; a német rendek nem is szivesen hozták meg ez áldozatot királyuknak A választó-fejedelmek közül csak a mainzi érsek és Hohenzollern Frigyes jelentek meg; kivülök Albert osztrák herczeg, a badeni őrgróf s még néhány egyházi és világi fejedelem vett részt személyesen a tanácskozásokban. A trieri érsek, a pfalczgróf és a szász herczeg követeket küldtek; a városok közül Frankfurt, Nürnberg, Ulm, Augsburg és Strassburg képviseltették magukat. A megjelentek csekély száma miatt

[1] Osio II. 319. 321. 323. V. ö. Kagelmacher, i. m. 83. s köv.

[2] V. ö. Kagelmacher, i. m. 89. Raqusui 325. 326.

[3] Mon. Slavon. Merid. XXI. 31—34. V. ö. id. dolgozatommal, Századok, 1889. 757.

[4] Abból a válaszból tudjuk ezt, melyet Visconti 1429 február 13-án adott követének. Osio, i. m. II. 403. V. ö. Kagelmacher i. m. 100.

sem a huszita-háboruk folytatása felől, sem a birodalom belső békéjét érdeklő kérdésekben nem határoztak semmit. A rendek heves szemrehányásokkal halmozták el a királyt amiatt, hogy évek óta nem jön a birodalomba s annak ügyeit elhanyagolja. Zsigmond szintén szemrehányásokkal felelt a rendeknek: ha nincsenek vele megelégedve, ott hagyja a birodalmat s megelégszik az ő Magyarországával; »reméli, lesz itt kenyere és bora, a meddig él!«[1] Utóbb azonban maga is belátta, hogy a vádnak sok alapja van s megigérte, hogy a császári koronázás előtt megjelenik a birodalomban.[2] 1430 nyarán el is ment, a legelőkelőbb főurakból alakitott országos tanács élén, a királynéra és apósára bizva Magyarország kormányát.[3] Ezt megelőzőleg azonban a veszprémi püspök utján, kit egész Olaszországra általános ügyvivőjéül nevezett ki,[4] tárgyalásokba bocsátkozott a szentszékkel, melyek kettős czélja az volt, hogy a pápát a zsinat eszméjének megnyerje és ugyanakkor a császári koronázás ügyét nála előkészitse. Visconti teljes erejéből támogatta Zsigmond egyezkedési kisérleteit; a háború Milano és Velencze között ismét a kitörés küszöbén állott s a milanoi herczegnek érdekében állott Zsigmond jövetelét siettetni, mert az eddig nyert üres igéretek után tudatára kellett jönni annak, hogy csak igy tarthat számot a király segitségére. 1431 elején a háboru csakugyan

Zsigmond és V. Márton pápa.
(A majorcai collegium egykorú festményéről.)

[1] Regensburg város követének jelentése. Deutsche Reichstagsakten, IX. 360.

[2] A birodalmi gyülés iratait l. u. ott, 341—371. V. ö. Windeck, id. kiadás 261. 272—275.

[3] Monum. Slav. Merid. XXI. 44. V. ö. Századok, 1891. 757.

[4] 1436 október 3-án kelt meghatalmazó levele a birodalmi igtatókönyvben, H. 130.

megujult. Zsigmond február 4-én Brunoro della Scala utján kötelező igéretet tett Viscontinak, hogy egész hadi erejével táborba száll a velenczeiek ellen, mig a milanoi herczeg szintén megujitá a lombard és milanoi koronázás előmozditására tett igéreteit.[1] Február 1-én V. Márton pápa is kiadta bulláját, melyben a Zsigmond által sürgetett egyetemes zsinatot Baselbe kihirdette, s ezzel Zsigmond és a szentszék között az egyenetlenség utolsó oka is megszünt. A konstanczi zsinat energikus és eszes pápájának ez volt az utolsó tette. Egy hónappal utóbb, márczius 3-án már IV. Eugen ült a pápai széken. Az új pápa velenczei származásu volt, tehát összeköttetései Zsigmond legrégibb ellenségeihez füzték. E körülmény aggodalommal töltötte el Zsigmond és szövetségesei lelkét. De az olasz ut tervét sem ez, sem a huszitáknak a birodalmi seregeken Táussnál nyert nagy győzelme nem volt képes többé háttérbe szoritani.

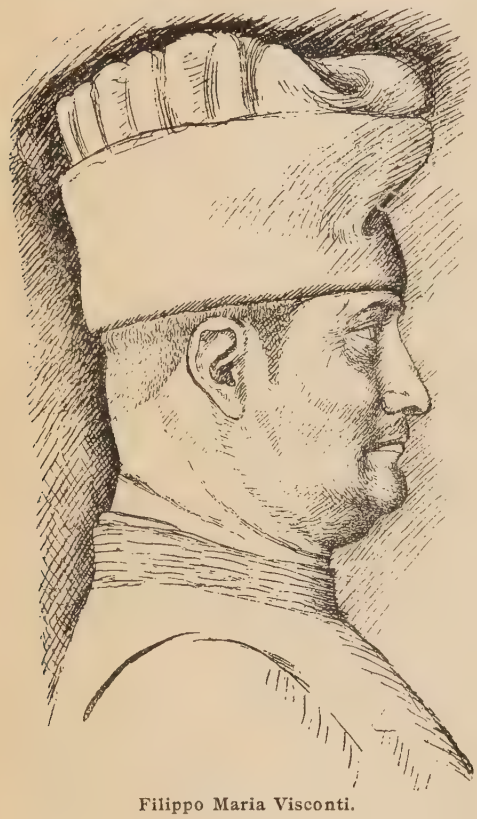

Filippo Maria Visconti.
(Egykorú márvány-reliefről.)

Zsigmond a milanoi herczeg sürgető felhivásainak engedve, 5000 főnyi sereget küldött Friaulba és Cillei Ulrikot, Hermann gróf unokáját a hadjárat fővezérévé s a friauli tartomány kormányzójává nevezte ki.[2] Követei, Brunoro della Scala, Tamási László udvarmester, Hédervári Lőrincz és Mátyás alkanczellár által pedig 1431 augusztus 1-én a milanoi Sant' Ambrogio templomban végleg megkötötte Viscontival szövetséget, mely megnyitotta számára az utat Felső-Olaszország területére.[3]

E szövetség azonban még csak a lombardiai koronázást biztositotta; az utat Milanoból Rómáig, a Velenczével szövetséges flórenczi köztársaság területén keresztül vagy fegyverrel, vagy a Velenczével való kiegyezés árán kellett kivivnia. Mialatt a milanoi szerződés értelmében Zsigmond hadai, számszerint 5000-en, megszállották Friault, a király a brandenburgi őrgróf és Garai Miklós tanácsára egy utolsó kisérletet tett az egyezkedésre.

[1] Osio, i. m. III. 2.
[2] Junius 17-én kelt oklevele a birodalmi igtatókönyvben. I. 136.
[3] Fejér, Codex Dipl. X/VII. 328. 330.

A nádor két hónapnál tovább időzött Nürnbergben Zsigmond oldala mellett s ez idő alatt úgy ő, mint a Hohenzollern minden alkalmat megragadtak, hogy Zsigmondot kedvezően hangolják a köztársaság iránt. A király nem is idegenkedett a békétől, de annak első feltételéül Dalmáczia visszaadását követelte. Ha ez megtörténik, minden egyéb dologban, a birodalomhoz tartozó olasz területek kérdésében is számithatnak teljes méltányosságára. A nádor ezt sürgősen tudatta Velenczével s megigérte, hogy a friauli magyar hadak a válasz megérkezéséig felfüggesztik az ellenségeskedés megkezdését.[1]

Garai üzenete igen világosan állitotta Velencze elé a magyar király s az egész ország álláspontját. A dalmát kérdés egyedüli akadálya a békének Magyarország és Velencze között, s mindaddig, a mig e kérdés megoldva nincs, igazi békéről és egyetértésről szó sem lehet. Zsigmond maga talán nem is helyezne nagy súlyt az egész dologra; sokkal inkább el van foglalva a törökkel, a birodalommal »és az egész világgal«, de a magyar urak nem hagyják azt annyiban. Ezért Velencze nagyon csalódik, ha a király magas korára épiti politikáját és közeli halálára számit. Ha Zsigmond meghal, az új király csak úgy számithat a nemzet támogatására, ha képes lesz a magyar korona jogainak minden irányban érvényt szerezni. A köztársaság tehát leghelyesebben cselekszik, ha még a király olasz utja előtt lemond Dalmácziáról, mert habár Zsigmond csekély hadi erővel és kevés pénzzel indul is utjára, expeditiója bizonyára növelni fogja olasz szövetségesei számát és csökkenteni azokét, kik a köztársaság pártján állanak. A mennyiben Dalmácziabirtokában Velencze az adriai tenger felett való uralom biztositékát látja, a nádor azzal biztatta a signoriát, hogy a tartomány visszaadása esetén sem kell lemondania a dalmát tengeri kikötőkről. A kikötő-városokat a köztársaság zálogban tarthatná meg bizonyos összegért; arra, hogy a zálogösszeg vissza fizettessék, a magyar király részéről úgy sem kerülne egyhamar sor.[2]

A köztársaság azonban a politikai helyzetben semmi okot sem talált arra, hogy dalmácziai hóditásairól lemondjon. September 12-én megüzente ezt a nádornak; de nem mondott le a reményről, hogy a békét más alapon is megkötheti Zsigmonddal s helyet és határidőt kért a béketárgyalások folytatására.[3]

Ez a válasz egyértelmü volt a visszautasitással. Zsigmond haladéktalanúl elrendelte a Friaulban veszteglő seregnek a hadakozás megindítását. A lombard harcztéren már akkor jó ideje folyt a mérkőzés Milano és a szövetséges köztársaságok között, s a veszteség ezuttal az utóbbiak részén volt.

Igy állottak a dolgok, midőn Zsigmond november második felében

[1] Mon. Slav. Merid. XXI. 47—49.
[2] Mon. Slav. Merid. XXI. 47—49.
[3] U. ott. 49.

Graubündennél átkelt a havasokon s november 20-án a milanoi székesegyházban fejére tétette a longobárd királyok vaskoronáját.

A szövetség azonban Zsigmond és Visconti között egyik fél számára sem termette meg a remélt gyümölcsöket. A magyar hadak Rosazzonál erős vereséget szenvedtek, visszavonultak Friaulból, s Filippo Maria egyéb tekintetben is csalódott a Zsigmond jövetelehez füzött reményeiben. A hogy a nádor irta Velenczének, a király kevés pénzzel s még kevesebb hadi erővel indult a nagy utra. Szövetsége ekként Viscontira csak erkölcsi támogatás jelentőségével birt, melyért méltán sokallhatta a szerződésben kikötött 5000 arany havi segélypénzt. Az összeget rendetlenül szolgáltatta be; a milanoi herczeg sok más dologban is nehézkes szövetségesnek

Siena.

bizonyult, a szövetség többi tagjai, a savoyai herczeg és a monferrati őrgróf pedig egész határozottan pénzbeli alkú tárgyává tették megigért fegyveres segitségüket. Zsigmond jóformán haraggal távozott Milanoból, hol öt hetet töltött a nélkül, hogy csak találkozott volna is a herczeggel. Az 1432. év kezdetén Piacenzába ment s innen Luccán keresztül július közepén baj nélkül jutott el Sienáig. Itt azonban óriási akadályok állottak utjába. Rómába nem engedte be IV. Eugen, Velencze barátja; háta megett az ellenséges firenzei köztársaság zárta el az utat, melynek csapatai Siena falait fenyegették. Zsigmond a kellemetlenségért, melybe maga jutott és a vendéglátó Sienát is juttatta, egyenesen a milanoi herczeget tette felelőssé, a ki szövetségeseivel együtt cserben hagyta őt, a havi segélyt is vissza-

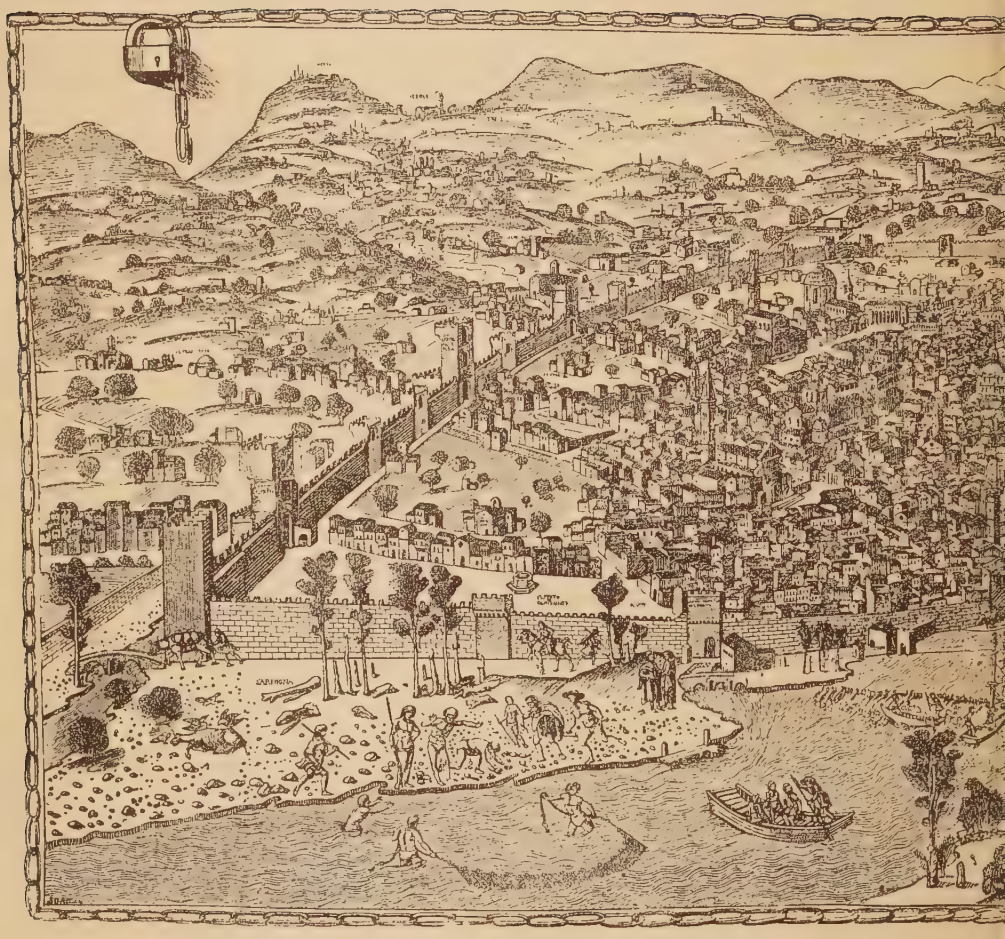

FLÓRENC
(XV. sz

Az Athenaeum nyomása.

ÉPKORI KÉPE.

etszet után.)

Az Athenaeum kiadása.

tartotta és katonákat sem adott védelmére. Ez a helyzet fordulatot idézett elő Zsigmond politikájában. Midőn augusztusban Visconti a szövetség megujitására szólitá fel, kereken visszautasitotta őt. Velencze iránt táplált ellenséges szándékairól még nem mondott ugyan le: október 28-án kelt levelében még rendeletet küld Kanizsai László pozsonyi grófnak, hogy seregét Friaulba küldje a köztársaság ellen.[1] De az elszigetelt helyzet hovatovább kiméletlenebbül érezteté vele sulyát. 1433 január 21-én már azt üzeni Kanizsainak, hogy embereit küldje egyenesen Sienába az ő felszabaditására.[2] Célszerübbnek és hasznosabbnak vélte, saját levelének szavai szerint, a maga megmentéséről gondoskodni, mint a távollevő ellenséggel bajlódni. Sőt arra a gondolatra is jön, hogy végét veti a reá nézve annyi kellemetlenséggel járó ellenséges viszonynak. Ez időtől fogva a pápával folytatott alkudozások egyik lényeges pontjaként szerepel az ohajtás, hogy közte és Velencze, valamint a felsőolaszországi államok közt az ellenséges viszonynak vége szakadjon.

Zsigmond római császár.
(Német birodalmi birói pecsétjéről.)

IV. Eugen hosszas tárgyalások után a legfontosabb pontban, a baseli zsinat kérdésében, egyetértésre jutván Zsigmonddal, csakugyan mindent elkövetett, hogy a császári koronázást általános béke előzze meg. A király meghatalmazottjai, Thallóczi Matkó és Schlick Gáspár birodalmi alkanczellár

[1] Fejér, Codex Dipl. X/VII. 466. 468.

[2] U. ott, 418.

Rómában, a consistorium előtt április 4-én Zsigmond nevében letették a pápa által kivánt esküt az egyház védelmére. Milano és a liga közt 1343 április 7-én jött létre a békekötés. Következő nap megállapittattak a császári koronázást megelőző egyesség pontjai Zsigmond és a pápa között.[1] Május 21-én, áldozó csütörtökön tartotta Zsigmond bevonulását az örök városba; május 31-én, pünkösd ünnepén tette fejére Eugen pápa a császári koronát. Az ünnepélyen Velencze is képviseltette magát Andrea Donatoval, Szent-Márk procuratorával, a ki egyuttal a békealkudozások vezetésével is meg volt bizva. S néhány nappal később, június 4-én öt évi fegyverszünet köttetett meg Zsigmond és a köztársaság között. Mindkét fél megmaradt eddigi foglalásai birtokában, s egymás alattvalóinak kölcsönösen szabad utazást és kereskedést biztositott a maga területén. A köztársaság azonkivül megigérte, hogy Zsigmond hadainak a köztársaság a maga területén szabad átmenetet enged; s végül a felek Eugen pápát kérték fel, hogy a fegyverszünet tartama alatt az örökös béke létrehozásán munkálkodjék.[2]

E pontokon kivül a köztársaság részéről jelentékeny pénzbeli segély is lőn biztositva Zsigmondnak, a ki a hosszú olasz ut viszontagságai után teljes mértékben reá is volt arra szorulva. Rómától augusztus közepén bucsut véve, a császár a milanoi herczeg területének gondos kikerülésével tette meg az utat visszafelé. Ferrarában szeptember elején a velenczei köztársaság üdvözlő küldöttségét fogadta, melynek élén Francesco Barbaro ünnepi beszéddel köszöntötte Velencze új frigyesét. Mantuában szeptember végén a signoria Donato által 10,000 aranyat fizettetett ki neki utiköltségei fedezésére. Mint egyik legrégibb történetirója megjegyzi, mint Velencze halálos elkeseredett ellensége lépett olasz területre, s mint kiengesztelődött jó barát tért vissza Itáliából.

[1] Fejér, i. m. X/VII. 471. 472. 474.
[2] Mon. Slavor. Merid. XXI. 56—58. l.

A római császári korona.
(A bécsi udvari kincstárban.)

Az Athenaeum nyomása

ZSIGMOND RÓMAI CSÁSZÁRRÁ KORONÁZÁSA.

(Domborkép a római Szent-Péter-templom érczkapuján.)

HARMADIK KÖNYV

*

VÉDELMI HARCZOK A TÖRÖKÖK ÉS HUSZITÁK ELLEN.

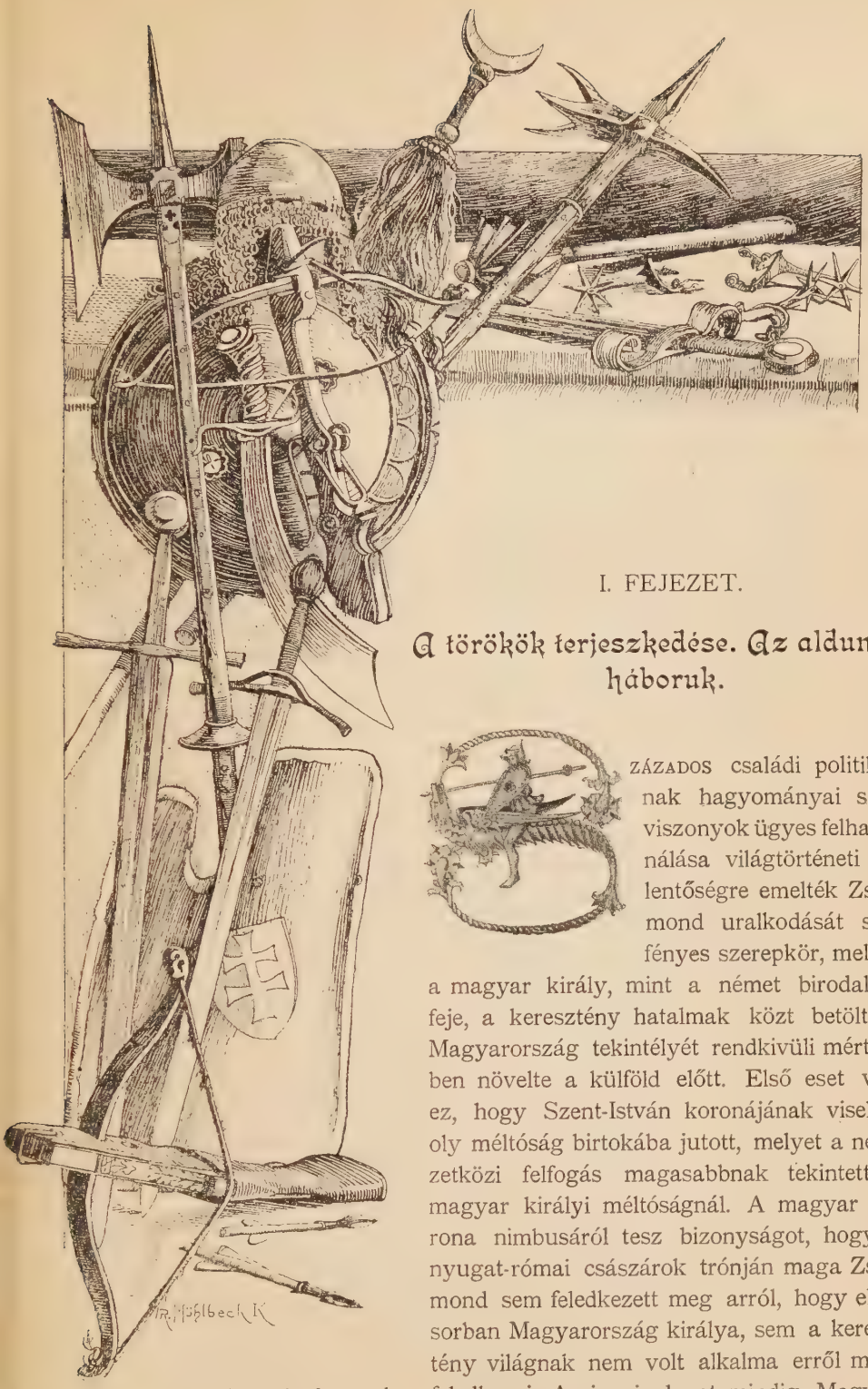

Magyar, török és huszita fegyverek a XV. századból.
(Rajzolta Mühlbeck Károly.)

I. FEJEZET.

A törökök terjeszkedése. Az aldunai háborúk.

ZÁZADOS családi politikának hagyományai s a viszonyok ügyes felhasználása világtörténeti jelentőségre emelték Zsigmond uralkodását s a fényes szerepkör, melyet a magyar király, mint a német birodalom feje, a keresztény hatalmak közt betöltött, Magyarország tekintélyét rendkivüli mértékben növelte a külföld előtt. Első eset volt ez, hogy Szent-István koronájának viselője oly méltóság birtokába jutott, melyet a nemzetközi felfogás magasabbnak tekintett a magyar királyi méltóságnál. A magyar korona nimbusáról tesz bizonyságot, hogy a nyugat-római császárok trónján maga Zsigmond sem feledkezett meg arról, hogy elsősorban Magyarország királya, sem a keresztény világnak nem volt alkalma erről megfeledkezni. Az igazi alapot mindig Magyarország képezte Zsigmond lábai alatt s ez alap

szilárdságát annál kevésbbé nélkülözhette, minél bonyolultabbak voltak a kérdések, melyek a római szent birodalom fejétől várták megoldásukat. A magyar országnagyok örömmel fogadták királyuknak a keresztény világ legfényesebb trónjára történt felemeltetését. Ama rendkivüli megpróbáltatások után, melyek az országot Zsigmond uralkodásának első időszakában érték, a magyar király e felmagasztalása új fényt adott a magyar koronának s a régi letünt napok visszatérését igérte a nemzetnek, a midőn nemcsak a szomszédos hatalmak között vitt vezérszerepet, de egész Európa politikájában képes volt éreztetetni befolyásának hatalmát.

Nem a király intentioin mult, hogy ezek a várakozások nem mentek teljesedésbe, s az uralkodása alatt fellépő nagy világtörténeti kérdések, az egyházszakadás és az ennek csiráiból nagy társadalmi forradalommá sarjadzó huszitizmus minden más kérdésről elvonták figyelmét. Bárha Zsigmond minden tettében felismerhető az igyekezet, hogy kötelességének, mint magyar király és mint a birodalom feje, egyaránt megfeleljen, a helyzet kényszerü kifolyása volt, hogy a magyar érdekeknek háttérbe kellett szorulni a nagy nemzetközi kérdések elől, melyekben a sors őt tette bíróvá.

Egyike a helyzet legkárosabb következményeinek az volt, hogy a király nem használhatta fel a kedvező alkalmat a törökök hatalmának megtörésére, mikor a mongolok által porig megalázott ozmán birodalmat a trónkövetelők által támasztott belháboruk a felbomlás szélére sodorták. Ha valaha, most lett volna ideje a veszélyes ellenséget megsemmisiteni vagy legalább a Balkán hegység vonalánál megállitani terjeszkedésében. De a testvérharczban eltöltött évek alatt Zsigmond épen kezdetén állott világ politikájának, s a buzgalom, melylyel új feladatai megoldásához fogott, elég időt hagyott a török birodalomnak, hogy a külső és belső csapások által ütött sebeket begyógyítsa s erejét visszanyerje. A veszély, melyet a törökök terjeszkedése Magyarországra magában rejtett, megujult és mind komolyabban fenyegette hazánk békéjét. Mikor I. Mohamed 1421-ben meghalt, egy katonailag szervezett, erős birodalmat hagyott örökségül fiára, II. Murádra, melynek határait immár csak a bomladozó félben levő, félig leigázott aldunai fejedelemségek választották el hazánktól.[1]

Mikor Zsigmond a cseh trón elfoglalására indult, fegyverszünetet kötött Mohamed szultánnal s azt utódjával is megujitotta. De a törököket ez nem akadályozta meg hóditásaikban; 1421-ben, kevéssel Murád szultán trónra lépte után, nagy sereg tört be Havasalföldön át Erdélybe, a Bárczaságot végig pusztitotta és Brassót ostrommal bevette; a város lakosai a fellegvárba menekültek s onnan nézték házaik, javaik pusztulását.[2] Ezek a betörések a következő években ismétlődtek, kiindulási pontjuk Jerkői (a mai Gyurgyevó) vára volt Havasalföldön a Duna balpartján, melyet a törökök azért épitettek, hogy belőle Havasalföld és Moldva vajdáit szemmel tarthassák.

[1] V. ö. Salamon, Magyarország a török hóditás korában 2. kiadás. 15. 16.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 375. Gr. Teleki cs. oklt. I. 446.

Mig Zsigmond az ország java erejével a cseh földön a husziták ellen harczolt, a fenyegetett részek maguk gondoskodtak védelmükről. A betörések sürü ismétlődése azonban meggyőzte a kormányt arról, hogy az alvidék nyugalmát csak is úgy lehet visszaszerezni, ha a törököket sikerül Havasalföldön szerzett positiójukból kiszoritani. A csehországi hadjáratban beállott lanyhaságot annak kell tulajdonitanunk, hogy Zsigmond és az ország figyelmét hovatovább a török ellen való védekezés kérdése vette igénybe. Zsigmond 1423 tavaszán visszahivta a cseh és morva földön táborozó hadainak nagy részét és Ozorai Pipó vezérlete alatt nagy sereget küldött Havasalföldre, mely az ősz kezdetén Bulgária határán jelentékeny győzelmet vivott ki a törökök felett.[1]

Mánuel görög császár.
(Egykoru miniature a Louvre gyüjteményében.)

Ez új reményeket támasztott a Balkán szorongatott népeiben. Mánuel, az agg görög császár Budára ment és személyes találkozásban kérte Zsigmond segitségét Konstantinápoly védelmére, melynek falai alól az ostromló sereget, a megelőző év nyarán, csak a szorongatott lakosság csodával határos, végső erőfeszitése volt képes visszaszoritani. A görög császár két hónapig időzött a magyar udvarnál. Zsigmondban soha sem hiányzott a vállalkozási kedv a török ellen inditandó nagy nemzetközi actióra; de az általános európai helyzet nem volt ilyesmire alkalmas. A huszita háboruk idején a birodalomtól semmi segitségre sem számithatott; s Velenczével való ellenséges viszonya, melyet a folytonos béketárgyalások nem voltak képesek megszüntetni, kizárta annak lehetőségét, hogy a Középtenger e nagyhatalmasságával egyetértve igyekezzék a görög császárságot a végpusztulástól megmenteni. Mánuel üres biztatással tért vissza hazájába. Kevéssel utóbb bekövetkezett halála után fia, VII. János császár szintén Zsigmondtól remélte

[1] A háboru idejét a fenmaradt perhalasztásokból (1423. május 29. Gyulafejérvár kápt. Május 23. Leleszi konvent) tudjuk megállapitani. Ragusa városa október 25-én kelt levelében tesz emlitést a győzelem felől; értesülései szerint a törökök serege 15,000 emberből állott. Ragusai oklt. 291.

trónja védelmét, de ő is hiába járt Budán, és midőn 1424 nyarán Murád szultán békekövetséget küldött Budára, a magyar kormány elfogadta a felajánlott fegyverszünetet.

A törökök békeigéretei azonban rég elvesztették hitelüket és úgy látszik, a fegyverszünet csak arra szolgált, hogy elég időt adjon a magyar kormánynak a támadó háború előkészítésére, mely elől immár nem sokáig lehet kitérnie. Zsigmond nagy reményeket fűzött a hadviselés megindításához. Az európai helyzet sulyos bonyodalmai miatt nyugatról nem remélve támaszt, újult erővel vetette magát ismét ahoz a régi, természetes politikához, mely a Balkán-félsziget államainak szövetségében kereste a legbiztosabb védbástyát a törökök támadásai ellen. Sőt egy lépéssel tovább ment. Igazi eredeti ötlettel, melyen majdnem lehetetlen kalandos észjárását fel nem ismernünk, az ozman uralom háta mögé nyult, és a kis-ázsiai tartományok elégedetlen, függetlenségre vágyó fejedelmeit igyekezett a szultán ellen fegyverbe szólitani. Az ösztönzést erre valószinüleg a görög császártól kapta, a kinek az uralkodóház tagjai közt folyó versengések s az ázsiai tartományok élén álló fejedelmek függetlenségi törekvéseinek támogatása hagyományos politikáját képezte. Szaraczén Miklós, a ki a nikápolyi ütközet után 12 évet töltött a törökök fogságában s nyelvüket ez alatt jól elsajátithatta, s a török származásu Török Józsa, ki nemrég került Zsigmond udvarába s itt a keresztséget felvéve, a király udvari katonái közé állott, ez időtájt járták be Zsigmond megbizásából a kis-ázsiai török tartományok kormányzóit, és a szultán fenhatósága alatt álló török és tatár népek fejedelmeit. Szaraczén Miklós Mezopotámia helytartóját, Török Józsa pedig az abordai tatárok urát kereste fel, Zsigmond nevében szövetkezésre szólitva fel őket Murád ellen.[1] A követek biztató válaszszal tértek vissza S ha tényleges eredményre a sajátszerü ötlet nem is vezetett, bizonyos összefüggést Zsigmond kisérlete és a karamáni lázadás terjedése között eltagadni nem lehet.

Nagyobb reményekkel kecsegtetett a balkán-félszigeti politika megujitása. Boszniában a törökök az utolsó időben tért vesztettek; Izsák bég magyarországi hadjárata után, mely a vitéz katonának életébe került, Vrboszna ismét bosnyák kézre jutott. Véget értek a zavarok is, melyek Osztojics István és országa nagyjai, főleg Hranics Sandalj között folyton dultak. Osztojics István 1421-ben eltünt a történelem szinpadáról és a bosnyák főurak Tvartkó Szurával kiegyezve, 1421 szeptemberben megkoronázták a királyi koronával, mely 1404 óta vetélytársai, Osztoja és Osztojics István kezei között volt. Tvartkó nem számithatva támogatásra a husziták ellen harczoló Zsigmondtól, a visszanyert királyságban eleinte a velenczeiek segit-

[1] Küldetésük kedvező eredményeért Zsigmond 1428 február 16-án Krisztalócz birtokával jutalmazza meg őket, (Fejér, Cod. Dipl. X/VI. 916.) és igy talán nem csalódom, ha Török Józsát azonosnak tartom azzal a Kristalóczi Tarkasis Józsával, a ki 1431-ben Zsigmondtól czímeres levelet kapott. V. ö. Turul, 1884. 156.

Brassó.
(Rajzolta Cserna Károly.)

ségével remélte magát megszilárdithatni, s 1423 február 6-án szövetségre lépett vele. E szövetség éle közvetve Magyarország ellen volt irányozva. Velencze ugyanis évek óta leste az alkalmat, hogy Clissa és Almissa várát Nelipics Jánostól megszerezze; a magyar-barát Nelipicsnek e két vára volt a magyar érdekek utolsó bástyája az adriai tenger partján, s Velencze nem látta biztosnak uralmát Spalato s a szigetek felett, mig azokat nem sikerül hatalmába keriteni. A folytonos harczban, mely közte és Nelipics között e miatt folyt, Tvartkót a signoria maga hivta fel a szövetkezésre Nelipics ellen, megigérve a bosnya királynak, hogy ennek birtokaiból csak e két várat tartja meg, a többit kész Boszniának átengedni.[1] Mielőtt azonban Tvartkó a háborut meginditotta volna, egy ujabb vetélytársa Radivoj, Osztoja király törvénytelen fia, török sereget hozott nyakára. A fenyegető veszély ellen a bosnya király kénytelen volt ujból Magyarország oltalmához folyamodni. Cillei Hermannt kérte fel közvetitőül, kinek anyja a nagy Tvartkó király leánya volt. A kibékülés Tvartkó Szura és Zsigmond között 1425 augusztus elején létre is jött, s a bosnya király személyes találkozásban készült Zsigmond barátságát országa számára biztositani.[2]

A halálos ellenség gyors terjeszkedése a dunai fejedelemségeket is közelebb hozta Magyarországhoz. A törökök elüzték Dán havasalföldi vajdát fejedelmi székéből és velük szövetségben álló öcscsét, Praznaglava Radult ültették helyébe. Zsigmondnak jó alkalom volt ez, hogy megujitsa a hűbéri kapcsot Magyarország és Havasalföld között. Egyszerre két oldalról inditotta meg seregét Dán védelmére; 1425. év nyarán Ozorai Pípó a Duna mentén, Csáki Miklós erdélyi vajda az erdélyi nemességgel a havasokon át nyomúlt be Oláhországba; ő maga szintén táborba szállott és augusztus 16-án Orsovánál állott hadaival. S bár a husziták ujabb sikerei nem sokára a harcztér elhagyására kényszeritették, a magyar haderő jelentékeny része a határszélen maradt és apró csatározásokkal igyekezett az ellenség hadi erejét kifárasztani. 1426 őszén Zsigmond ujult erővel indult a háború folytatására. Az országnagyok, egyházi és világi főrendek majdnem teljes számban hozták bandériumaikat a király táborába; Pálóczi György esztergomi érsek, a nádor, az országbiró, a zászlósurak nagy része, négy püspök s a hadviselő főnemesség legtekintélyesebb alakjai személyesen kisérték Zsigmondot az erdélyi határra.[3] Utközben Lippán szeptember elején tanácsot tartva a főurakkal, elhatározta, hogy ezer oláh katonát, köztük 100 lovast lát el az ország költségén zsolddal Dán vajda védelmére és az erdélyi részekben általános felkelést hirdetett, meg-

[1] Tvartkó összeköttetésére Velenczével a Mon. Slav. Merid. XXI. kötetének adatain kivül l. Ragusai oklt. 290. 292. 293. 296.

[2] A velenczeiek aug. 9-én értesülnek erről Sandalj tudósitásából. Klaić, id. m. 344. V. ö. Ragusai oklt. 310.

[3] Ezek neveit 1427 február 1-én kelt oklevele sorolja el, melyben Borbála királyné vagyoni viszonyainak szabályozásával foglalkozik. Bécsi áll. ltár.

Rosnyó fellegvára.
(Rajzolta Cserna Károly.)

hagyva a nemességnek, a székelyek és szászok csapatainak, hogy haladéktalanul nyomuljanak be Havasalföldre.[1] Ugyanekkor Ozorai Pipó a szerb határ felől állott szemben a törökkel és Galambócznál fényes győzelmet vivott ki felettük, — az utolsót harczi sikerei hosszú sorozatában, mert a jeles hadvezér kevéssel hadi vállalata után befejezte életét.[2]

Az újévet Zsigmond Brassóban töltötte és január 24-én Rosnyóról inditotta utnak főurai banderiumát az oláh földön harczoló csapatai támogatására. A sereg vezérei Maróti János, Blagai és Berzeviczi Pohárnok István voltak; velük ment János portugal király ifjabb fia, Péter herczeg, a ki már hosszabb időt töltött Zsigmond udvarában. Zsigmond nagy reményeket kötött a hadjárathoz; hadvezérei azzal biztatták, hogy Oláhországban rendet csinálva, átkelnek a Dunán és egész a tengerig visszaszoritják a törököket. Fegyvereiket csakugyan szerencse kisérte, Radult s török segédcsapatait megverték és Dán vajdát visszahelyezték tartománya birtokába.[3]

Zsigmond ezalatt Erdélyben ez országrész ügyeinek elintézésével foglalkozott. Márczius havában Brassóban a főurakkal és nemességgel gyülést tartva, egyéb intézkedések mellett szigorú rendeletet adott ki a katonasság kihágásainak meggátlására, és hogy az ország lakosait az átvonuló sereg élelmezésével járó kellemetlenségektől megkimélje, megállapitotta az élelmi szerek árát s a kárpótlás nagyságát, mely azokért a lakosságot megilleti.[4] A gyülés után átkelt a törcsvári szoroson és Kimpolungnál (akkor magyarul Hosszúmezőnek nevezték e helyet) tábort ütött. De már nehány hét mulva visszatért és a Bárczaságban várta be a nyár elejét. Júliusban ismét utban volt a harcztér felé, midőn értesitést kapott a felől, hogy Lázárevics István, az agg szerb despota július 18-án meghalt. Zsigmond az előző év őszén a hűbéres szerb fejedelemmel új szerződésre lépett, melyben Lázárevics késznek nyilatkozott Szerbiának a magyar határon fekvő várait, köztük Nándor-Fejérvárt, továbbá Mácsót és Szokol várát, melyek nemrég úgy is magyar birtokokat képeztek, Magyarországnak átengedni, ha Zsigmond beleegyezik abba, hogy a fejedelemség halála után nővérének fiára, Brankovics Györgyre szálljon

[1] Szept. 5-én kelt rendeletét Szeben város tanácsához közli Szendrei János, Hadtört. közlemények, 1888. 165.

[2] V. ö. Huber. id. m. II. 131.

[3] Fejér, Codex Dipl. X/VI. 872. E hadjáratra vonatkozólag l. 1426 május 8. oklev. Csáki Miklós részére a gr. Csákyak ltárában; 1427 január 2. perhalasztás Perényi Péter részére a leleszi kv. ltárában. 1427 június 6. adlev. a Gersei Petőfiek részére a gr Batthyány cs. lajtafalusi ltárában. Fejér, Codex Dipl. X/VI. 607. 807. 854. 886. 905. 906. X/VII. 676. 1424 július 7-iki adlev. a Gr. Blagai cs. okltárában, és Rozgonyi István 1427 január 25-én kelt igen érdekes levele a Gr. Zichy cs. Okmt. készülőben levő VIII. kötetében, melyet Kammerer Ernő szerkesztő szives készséggel bocsátott rendelkezésemre.

[4] Kovachich, Supplementum ad Vestigia Comitiorum, I. 328. Magyar fordításban közli Kőszeghy Sándor, Hadtört. közlemények, 1892. 507.

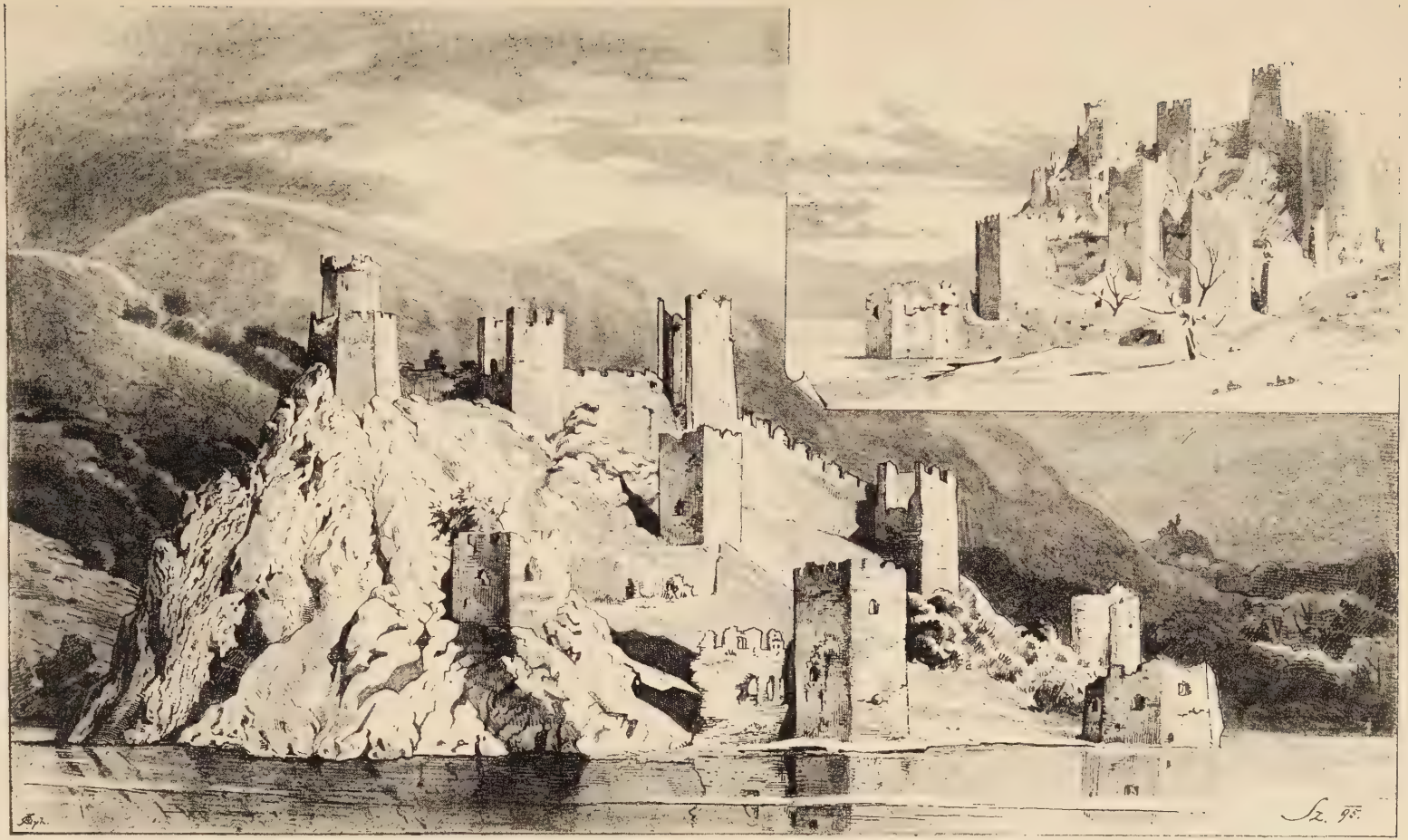

Az Athenaeum nyomása.

A GALAMBÓCZI VÁR ROMJAI.

(Rajzolta Székely Árpád.)

és megigéri, hogy őt a törökök támadásai ellen teljes erejével megoltalmazza. A szerződésben Zsigmond Brankovics Györgyöt a magyar országnagyok sorába emelte; viszont kimondatott, hogy az esetre, ha Brankovics fi-utódok nélkül hal meg, Szerbia a magyar király tulajdonába megy át.[1] E szerződést, hosszú időn át folytatott politika eredményét, érvényesitendő, Zsigmond Nándor-Fejérvárra ment és a magyar délvidék e fontos őrhelyét birtokba vette. Ez azonban nem ment egészen simán. Brankovics megbizhatatlan politikai jelleme mindjárt az első összeköttetésnél nagy csalódást hozott Zsigmondra. Az új fejedelem szeretett volna kibuvni a szerződés terhe alól és Zsigmondnak fegyveres erejéhez kellett folyamodni, hogy őt az elvállalt kötelesség teljesitésére szoritsa.[2] Midőn a többi vár átadására került a sor, Galambóczot a Duna jobb partján, mely alatt már nem egyszer folyt magyar vér, várnagya az elhunyt fejedelemmel fennálló zálogos szerződés alapján vonakodott kiadni kezéből. Zsigmond nem akarta az általa kért váltságdijat megfizetni, mire a várnagy Murád szultánhoz fordult s a várat a Szerbiába betört török csapatok kezére játszotta.[3]

A Szerbiában táborozó magyar haderőnek a török betörése ellen már e télen kemény küzdelmet kellett folytatnia.[4] A következő év tavaszán Zsigmond nagy sereggel jelent meg Galambócz alatt;[5] a várral szemközt, a Duna balpartján még a tél folyamán új erős vár emelkedett: Szent-László vára, melynek falai hivatva voltak a magyar sereg működésének kiindulási pontjául szolgálni. A hadjáratban idegenek is vettek részt. Vitold nagyfejedelem Grabovi Cserni Szávának, a Szepesség kapitányának vezérlete alatt jelentékeny hadi erőt küldött Zsigmond segitségére. Dán oláh vajda 6000 fegyverest hozott a vár alá, melynek sorsa az ő szomszédos fejedelemségére oly nagy jelentőséggel birt. Csak Brankovics segédcsapatai maradtak el, a bizalmatlanság jeléül, mely a magyar királyt és az új despotát egymástól elválasztotta.

Az ostrom május havában vette kezdetét. A magyar sereg a szárazföldön körülzárolta a várat, a Dunáról pedig a királyi hajóhad támogatta az ostromlók mozdulatait. A törökök a vár falairól s a Dunán hajóikról vitézül védték magukat. Az ostromban részt vett Rozgonyi Istvánné, Szentgyörgyi Czeczilia is, a ki hajóra szállva, mozsaraiból s vetőgépeiből nagy pusztitást okozott a törökök hadihajói között, mialatt férje a szerb partról sajátkezüleg irányitotta ágyuit a vár tornyai

[1] Fejér, id. m. X/VI. 809. V. ö. Pesty Frigyes, Brankovics György rácz despota birtokviszonyai, id. h. 4—6.

[2] V. ö. Fejér, id. h. 853. Ragusai oklt. 328.

[3] Pesty, id. m. 8. V. ö. Ragusai oklt. 327.

[4] L. Zala vm. oklt. II. 464.

[5] Hadjárata költségeire május 1-én 14,000 frtot vett fel Kalnik (Kemlek) várára János zágrábi püspöktől. Fejér, id. h. 924.

ellen. Átellenből, Szent-László vára bástyáiról, a lengyel és litván csapatok bombázták a falakat. Ádáz küzdelem fejlődött ki a hadakozó felek között, melynek folyamán Perényi Miklós két izben tett végrendeletet földi javairól.[1] A magyar seregek már abban reménykedtek, hogy az őrség csak rövid ideig tarthatja magát a vár megrongált falai között. Épen döntő rohamra készültek, midőn Murád szultán május végén óriási sereggel megérkezett a vár felszabaditására. A török hadi erő oly nagy tulsulyban volt az ostromlók felett, hogy Zsigmond ütközet helyett tanácsosabbnak látta fegyverszünetre lépni a szultánnal, szabad elvonulást kötve ki egész serege részére. A törökök azonban nem tartották meg igéretüket. Mialatt a királyi hajóhad a magyar partra átszállitja az elvonuló sereget, a visszamaradtakat megrohanták s nagy vérengzést vittek véghez soraikban. Zsigmondot az árulás még a szerb parton érte. Rozgonyi Istvánnak alig volt ideje őt csolnakra szállitani; a bátor vezér maga a nagy zavarban a Dunába esett

A galambóczi ütközet szinhelye.
(Rajzolta Székely Árpád.)

s csak emberei ügyességének köszönhette kiszabadulását. A visszavonulást Cserni Száva fedezte ágyuival; ő maga csapataival odaveszett, de a magyarok aránylag kevés veszteséggel hagyták oda a harczmezőt.[2]

A kudarcz Zsigmond egész keleti politikájának eredményét pusztulással fenyegette. Murád seregei Szerbiát elpusztitották. Brankovics György a magyar fenhatóság megtagadásával és évi adó fizetésével vásárolta meg országa nyugalmát. A török seregek ezután Boszniát támadták meg. Tvartkó, ki csak az imént tette meg Cillei Hermann grófot a bosnyák trón örökösévé,[3] maga részére sem tudta országát megvédeni és kénytelen volt több várost átengedni a szultánnak. Zsigmond-

[1] Május 27-én és június 29-én. Bécsi udvari kamara, Nádasdy-iratok.

[2] Zsigmond 1430 márczius 9-én és 1435 április 4-én kelt adománylevelei Rozgonyi Istvánné részére. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 628. 773. Ez adomány megujitása Rozgonyi István részére id. m. XI. 150. V. ö Kuppelwieser, id. m. 39—41. A lengyel-litván segédhadak szereplését l. Caronál, id. m. III. 607.

[3] 1427 szept. 2-án kelt oklevele Fejérnél, Codex Dipl. X/VI. 900.

Zsigmond adománylevele Rozgonyi Czeczilia részére.

A szöveg olvasása:

Commiſſio propria domini regis.

Nos Sigiſmundus dei gracia Romanorum rex ſemper auguſtus ac Hungarie, Bohem .. Dalmatie, Croatie etc. rex, memorie commendamus tenore presentium ſignificantes, quibus expedit vniverſis, quod nos cum ad ſingularem complacentiam nobis ſincere dilecte et admodum grate magnifice domine Cecilie vocate conſortis nostri fidelis dilecti magnifici Stephani de Rozgon comitis Themeſiensis, filie vtputa Petri Groff de Zenthgyurgh, tum etenim conſideratis atque circumſpectis ſuis laudedignis obſequiis, que eadem ſub castro Galambocz, quod a nostra maieſtate expugnando obſidebatur, audacia et agilitate ſtrennua exhibuit et impendit, quorum aliqua in memorandam et recolendam eius geſtorum commendacionem vt ceteris in ſexu femineo conſtitutis cedat in exemplum et promptioris audacie prebeatur incitamentum presentibus duximus ſtilo digne narrationis inferendum: Ipsa namque domina comitiſſa nobis et dicto comiti Stephano domino et marito ſuo in eſtate, cuius iam tercia inſtabit reuolucio, cum nostris exercitibus in obſidione et expugnacione dicti castri Galambocz exiſtentibus et laborantibus pre ceteris dominabus audacior et magis peregrinabundi castrum nostrum Zenthlazlowara vocatum ex oppoſito dicti castri Galambocz ex vna parte Danubij per nos edificatum venire auſa eſt et vnam galeam nostram armatam inter ceteras inibi super ipso fluuio Danubio habitam nedum pretermiſſa muliebri ſexusque feminei fragili, tremula et formidula condicione ſed et animo atque corde ſumpto tironico audacter conſcendens et cum eadem in dicto Danubio hinc inde ſtrennue modo currens, modoque diſcurrens inchoatis belli preludijs ſe ingerendo, plurimas peregit ſtramurtias triumphales; de eadem quoque galea aliquociens ymmo vicibus frequentatis ex pixidibus ſeu bombardis balliſtisque et alijs ad id conrequiſitis ingenijs ad ipsum caſtrum Galambocz contra Turcos nostros ſcilicet emulos, idem caſtrum tenentes ſagittari facere non expauit, Propter quod volentes ipsam dominam comitiſſam aliquo nostro regio fauore proſequi et digne remunerationis antidoto premiare, pro eiuſdem domine comitiſſe como doſiori vberiorique et largiori ſtatus conſeruatione, quaſdam poſſessiones Zyl, Nebanch et Zanas vocatas in comitatu Tolnensi habitas, que condam Ladiſlai de eadem Zyl hominis abſque heredum ſolacio defuncti prefuiſſe et per defectum ſeminis eiuſdem iuxta regni nostri conſuetudinem ad manus nostras regias rite deuolute fore dinoſcuntur, ſimulcum vniuerſis ſuis vtilitatibus et pertinencijs quibuſlibet, terris vtputa arabilibus cultis et incultis, agris, paſcuis, pratis, ſiluis, nemoribus, aquis, fluuijs, aquarumque decurſibus molendinis et molendinorum locis et generaliter quarumlibet vtilitatum et poteneiarum integritatibus quouis nomine vocabulo vocitatis ſub ipsarum veris metis et antiquis limitibus, quibus eedem per prelatum condam Ladiſlaum et alios quoſcumque vſquemodo legittime tente fuerunt et poſſite, ex certa nostra sciencia et animo delibe rato prelatorumque et baronum nostrorum ad id accedente conſilio prematuro preſate domine comitiſſe et per eam ſuis heredibus et poſteritatibus vniuerſis dedimus, donauimus et contulimus, ymo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irreuocabiliter poſſidendas, tenendas pariter et habendas, saluo iure alieno, annuentes eidem domine comitiſſe et concedentes, vt ipsa in vita et in morte de poſſessionibus praenotatis per nos vt prefertur eidem collatis cuicumque ſeu quibuſcumque maluerit, liberam, abſolutam et omnimodam diſponendi habeat facultatem, harum nostrarum vigore et teſtimonio litterarum mediante, quas in formam nostri priuilegij redigi faciemus, dum nobis in ſpecie fuerint reportate. Datum Posony feria quinta proxima ante feſtum beati Gregorij pape anno domini milleſimo quadringentetimo tricesimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadrageſimo tertio, Romanorum vigeſimo et Bohemie decimo.

(P. H.) Commissio propria domini regis

Fordítás:

A király úr saját megbízása.

Mi Zsigmond Isten kegyelméből mindenkor felséges római király és Magyar-, Cseh-, Dalmat-, Horvátország stb. királya, emlékezetűl adjuk jelen levelünk által jelentve mindenkinek, a kit illet, hogy mi úgy az általunk őszintén szeretett, és igen kedvelt nagyságos Czeczilia úrasszony, a mi szeretett hívunk nagyságos Rozgonyi István temesi főispán felesége és Szentgyörgyi Gróf Péter leányának különös kedveskedésül, mint egyszersmind az ő dicséretes szolgálatainak figyelembevételével s azokra tekintettel, melyeket ő a felségünk által ostrommal körülvett Galambocz vára alatt vakmerőséggel és sereny éberséggel teljesített és véghez vitt, a melyek közűl némelyeket az ő tettei emlékezetére és tiszteletre méltó ajánlása végett, hogy egyebeknek is, kik az asszonyi állapotban vannak, példát adjon és az áldozatkész vakmerőségre ösztönül szolgáljon, ezennel méltó elbeszélés módjával ide iktatandónak tartottuk: Tudniillik maga a grófnő úrasszony, a mikor mi és említett István úr, az ő ferje a nyáron, a melynek már harmadik fordulóján vagyunk, seregeinkkel a mondott Galambócz vár körülzárolásában voltunk és fáradoztunk, egyéb úrasszonyoknál bátrabban és derekabban, a mi Szent-László várának nevezett várunkhoz, melyet az említett Galambócz várral szemközt a Duna azon részen építettünk, oda merészelt jönni és egy fegyveres gályánkra, melyet többek közt épen ott a Duna folyamon tartottunk, nemcsak lekűzdve az asszonyi és női nemmel járó gyenge, remegő, megijedő lelki állapotot, de sőt lelkesedéssel és katonai bátorsággal vakmerően felszállott és azzal a mondott Duna folyamon serényen most ide, majd oda evezett, a harczi tamadás megkezdése után pedig abba belevegyűlve több győzelmes rohamot intézett, továbbá ugyanarról a gályáról az ostromágyúkból vagy bombardákból, kődobógépekből és más ezélra szolgáló hadi szerszámokból azon Galambócz várára t. i. az ellenünk harczoló törökök ellen, a kiké volt a vár, többször sőt ismételten lövetni nem félt. A miért magát a grófnő úrasszonyt valami királyi kegyünkkel kitüntetni és méltó jutalom adományával megjutalmazni akarva és ezen grófnő úrasszony részére kellemesebb, gazdagabb és módosabb helyzet biztosítása végett bizonyos Szil. Nebancs, Szanas nevű birtokokat Tolna vármegyében, melyek köztudomás szerint előbb néhai Szili László örökösök reménye nélkűl elhunyt emberei voltak és ugyanannak magva szakadása folytán országunk szokása szerint törvényesen a mi királyi kezünkre háramlottak, összes hasznaival, bárminemű tartozékaival, ú. m. szántas alá való mivelt és míveletlen földjeivel, mezejeivel, legelőivel, rétjeivel, erdeivel, berkeivel, vizeivel, folyóival, vízfolyásaival, malmaival, malomhelyeivel s általában bárminő nevű szóval nevezett haszonnak és járandóságnak teljességével egyetemben azok valódi határai és régi mesgyéi alatt, a melyek alatt azokat előbb említett néhai László és bárki más eddig törvényesen hatalmában tartott és birtokolt, a mi bizonyos tudomásunkkal és határozott szándékkal a mi főpapjaink és zászlósuraink érett megfontolása is hozzájárulván, említett grófnő úrasszonynak és általa örököseinek és összes utódainak adtuk, ajándékoztuk és adományoztuk, sőt adjuk, ajándékozzuk és adományozzuk, hogy örök joggal és visszavonhatatlanul birtokolják, egyszersmind hatalmukba vegyék és bírják mások jogsérelme nélkűl, helyben hagyva és megengedve nevezett grófnő úrasszonynak, hogy ő életében és halálakor fentemlített birtokok felől, melyeket, a mint fent előadatik, neki adományoztunk, bárki, vagy bárkik részére szabadon, korlátlanul és bármikepen rendelkezhessék ezen levelünk erejénél és bizonyságánál fogva, melyet kiváltságlevelünk alakjában is megszerkesztetünk, mihelyest nekünk valósággal visszahozták. Kelt Pozsonyban. Szent Gergely pápa napja előtt való legközelebbi csütörtökön, az úr 1430-dik évében, magyarországi stb. uralkodásunk negyvenharmadik, a rómainak huszadik, a csehországinak tizedik, évében.

A pecsét alatt: A király úr saját megbízása.

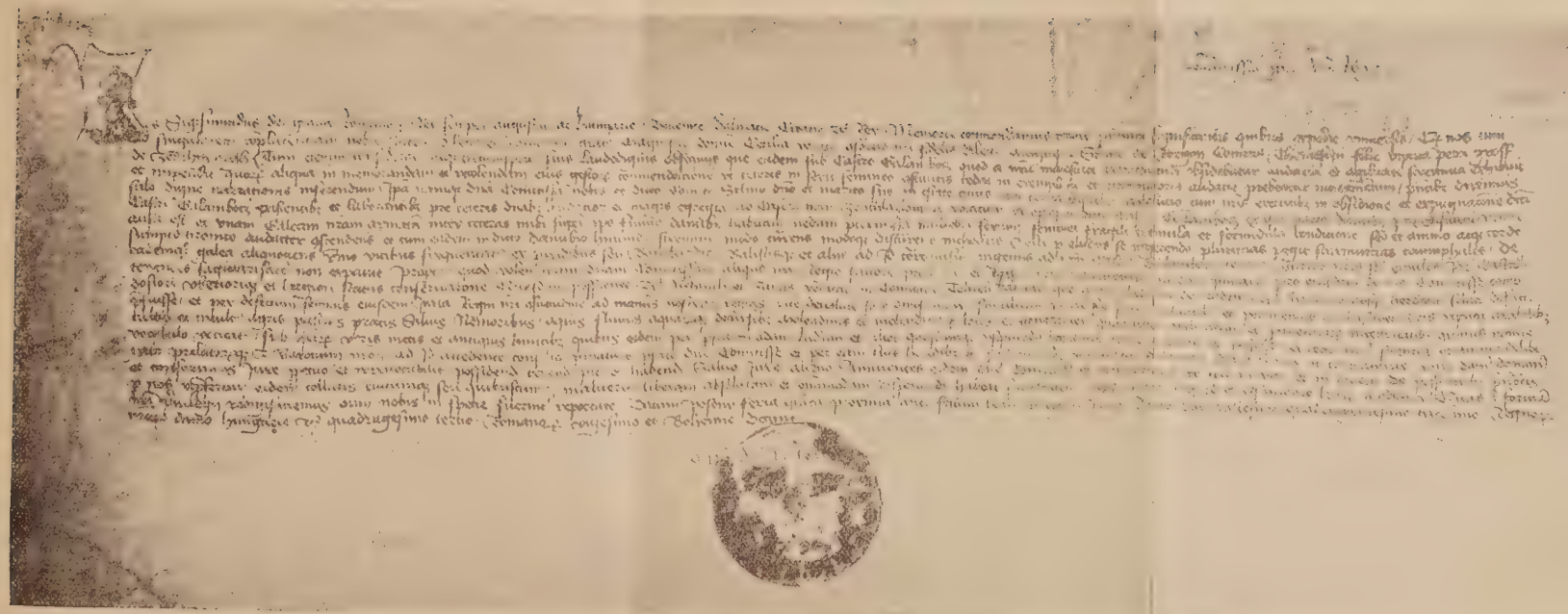

ZSIGMOND ADOMÁNYLEVÉLE ROZGONYI CZECZILIA RÉSZÉRE. 1431. MÁRCZIUS 8.

(Eredetije az országos levéltárban.)

Az Athenaeum nyomása.

A Magyar Nemzet Történetéhez.

Az Athenaeum kiadása.

nak most összes igyekezete oda irányult, hogy a szörényi bánságot és a Szerbiától átvett várakat megerősitse s bennük biztos védelmi lánczolattal lássa el az ország déli határát. Nándor-Fejérvár kapitányává a ragusai származású Tallóczi Matkót nevezte ki és nagy áldozatokat hozott e fontos végvár megerősitésére. A szörényi bánság védelmére pedig a német lovagrend vitézeit telepitette le, kiket fogadalmuk, hogy a pogányok ellen a vallást megvédjék, szigorú katonai szervezetük és a rendelkezésükre álló kulturalis eszközök kiválóan alkalmasokká tettek arra, hogy az elhagyott országrészt a civilisatio számára megmentsék. Régi terve ment ez által teljesedésbe; már 1426-ban megkezdte ez ügyben tárgyalásait Ruszdorf Pál nagymesterrel. Neumark örökös átengedése fejében a nagymester reá állott Zsigmond óhajtására és 1429 május havában hét lovagot küldött Redwitz Miklós vezetése alatt az országba. Ezek a szükséges kellékekkel ellátva, beültek Szörény várába. Zsigmond megigérte nekik, hogy mindent el fog követni gyámolitásukra, kieszközölte, hogy a lovagrend Magyarországon külön tartományi szervezetet nyert, s első nagymesterét Redwitz Miklóst a szörényi báni tiszttel felruházva, a főrendek sorába emelte.[1]

A nagy reményekközött megindult hadjáratnak ennyi volt a positiv eredménye. Zsigmond 1430-ban elhagyta az országot. Alig távozott, Havasalföldön ismét megujultak a zavarok; Mircse fia Vlad, Zsigmond egykori foglya, a ki Budáról megszökve, az utolsó éveket a görög császár testőrségében töltötte, 1430-ban atyja trónjának elfoglalására indult, pártot szerzett magának és Dán vajdát a fejedelemségtől megfosztva lefejeztette. Vlad fellépésére a törökök ujból betörtek, hogy Radult helyezzék a megürült fejedelmi székbe. Vlad a magyar királytól remélt segitséget és 1431-ben Nürnbergbe ment Zsigmondhoz, ki őt kegyesen fogadta, feldiszitette a sárkányrenddel és magyar csapatokat rendelt segitségére.[2] A háboruban Radul életét veszitette, de a magyar ügy ezzel semmit sem nyert, mivel az álnok Vlad — kegyetlenségéről Drakulnak is nevezték alattvalói — most már maga részére kérte a szultán pártfogását, hathatósabbnak ismerve azt a magyar király segitségénél. Zsigmond figyelme ekkor már ismét a nemzetközi kérdések felé fordult. A szultán békekövetei barátságos fogadtatásra találtak Nürnbergben és Zsigmond, mielőtt koronázási utjára indult volna, örömmel használta fel az alkalmat, hogy a fegyverszünet megkötésével legalább egyidőre biztositsa országa nyugalmát.

[1] V. ö. Pesty Frigyes. A szörényi bánság története. I. 37—39. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 100.
[2] V. ö. Windeck, id. kiad. 316.

Redwitz Miklós ezüst pénze.

II. FEJEZET.

A husziták betörései.

A vallás-forradalom, mely Csehország belső békéjét feldulta, lefolyásának első időszakában a magyar nemzetre csak az uralkodó közösségéből kifolyólag viselt hadjáratok által birt jelentőséggel. A magyar király első sorban Magyarország hadi erejére támaszkodott öröksége elfoglalásában, a magyar fegyverek támogatták a zavarok megszüntetésére irányuló törekvéseit.

A mozgalom azonban kezdettől fogva nemzetközi jelleggel birt; tanai az egész társadalom intézményeinek felforgatását tüzték ki feladatukká s e törekvés nem ismerte a nemzetiség és országhatár korlátait. Az egyszerű hitujitási mozgalom megelégszik azzal, hogy tanitás utján terjeszti az új eszméket s csak védelméül nyul fegyverhez; a társadalmi revolutio, a mely Husz tanainak csiráiból kikelt, néhány év alatt fejlődésének azt a fokát érte el, a melyen a békés terjeszkedés nem elégiti ki hiveinek aspiratióit s a fegyvert, melyet az önvédelem szüksége adott kezükbe, arra használják fel, hogy erőszakkal juttassák diadalra törekvéseiket.

Mikor Koribut és a prágai kelyhesek kibékülési törekvései kudarczot szenvedtek s a mozgalom vezetése Prokóp és a táboriták kezeibe ment át, Csehország nagy része, néhány város kivételével, az új tanok hiveit uralta. De az egykor oly virágzó és hatalmas országot a tiz éves belháború a pusztulás szélére juttatta; a földmivelés szünetelt, a városok polgárai felhagytak iparágaik folytatásával s a kereskedelem azon volt, hogy biztos helyre vigye áruit. Az általános pangás és elszegényedés közepette az ország rettegett urai, a husziták nem találtak segélyforrást maguk és csapataik ellátására: az önfentartási ösztön is hozzájárult tehát ahhoz, hogy a védelmi harczok teréről a támadó politikára menjenek át s a vallásháborut átvigyék a szomszédos országok területeire. Erre buzditotta őket az a lanyhaság is, mely Zsigmond és a német birodalom harczias kedvében beállott s a husziták ellen tervezett nagy nemzetközi vállalatot a szenvedett kudarczok után hosszú időre leszoritotta a napirendről.

Magyarország északnyugati határa az első mozgalmaktól kezdve igen sokat szenvedett a husziták fegyvereitől. Különösen Trencsén vidéke volt a veszedelmes szomszédok betöréseinek kitéve. Zsigmond már 1421-ben zászlósurai egyikére, Perényi Miklós főlovászmesterre bizta a trencséni vár védelmét és különös intézkedésekkel igyekezett a város polgárait a csehektől szenvedett veszteségekért kárpótolni.[1]

Több apró becsapás után 1428 elején rendezték a husziták első nagyobb hadi vállalatukat hazánk területére. Február havában Prokóp

[1] 1421 márczius 11-iki levele Perényihez Trencsén város ltárában.

a táborták nagy seregével Morvaország felől betörve, Pozsonyig és Szakolczáig nyomult, közben a Vág völgyét végig dulta és Pozsony külvárosát, a falakon kivül emelkedő templomokat és kolostorokat — köztük a keresztes vitézek hospitaleját — felégették.[1] A sereg innen észak felé fordulva, Sziléziában folytatta rablásait, májusban pedig Alsó-Ausztriába törve, a Morva folyó vidékén pusztitott és zsákmánynyal gazdagon megrakodva tért vissza hazájába.

A rabló vállalatoknak annál kedvezőbb tér nyilt Magyarország felé, mivel a havasalföldi és szerbiai hadviselés a kormány figyelmét teljesen elterelték a cseh határszéltől. Csak a Gajambócz alatt szenvedett vereség után kezdett Zsigmond a cseh kérdéssel ismét komolyabban foglalkozni. De mostsem fegyverrel, hanem diplomatiai műveletekkel igyekezett befolyását annak menetére ujból érvényesiteni.

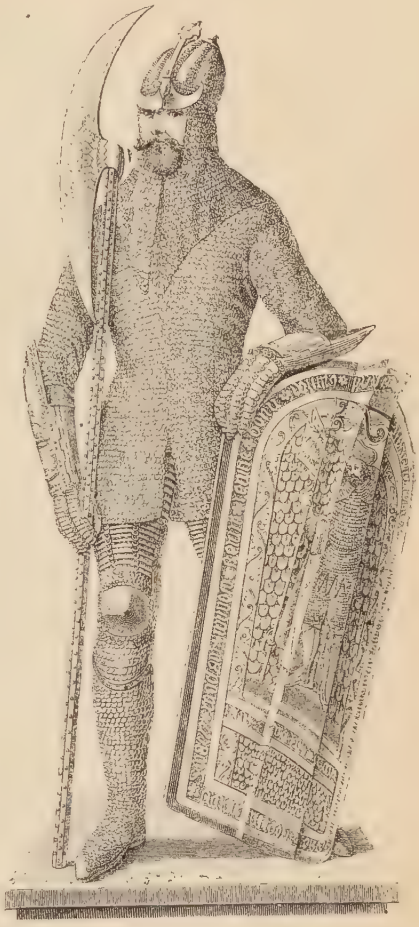

Huszita nemes fegyverzete.
(A czarskoje-zeloi múzeumban.)

Ezt a befolyást ujabban nagy veszély fenyegette. Miután az utolsó időben oly keveset törődött cseh királyságával, attól lehetett félnie, hogy a felszinre kerekedett ujabb irányzat a kérdés megoldásánál az ő legitim jogait teljesen figyelmen kivül fogja hagyni. Mióta a huszita háború kizárólag a birodalmi gyűlés ügyévé lőn, annak vezetését Frigyes, a brandenburgi választófejedelem, vette kezébe, és ez épen nem volt megnyugtató Zsigmondra, a kit azóta nagy ellentétek választottak el egykori bizalmas, hű tanácsadójától. Hohenzollern Frigyes a lengyel királylyal szövetkezett a husziták ellen való támadás megujitására, és a ligába belevonta a sziléziai herczegeket is. Zsigmondról, királyi jogairól szó sem volt a szövetségben, mely a huszitizmus kiirtását tüzte ki feladatává; és a magyar királyban teljes joggal támadhatott fel az aggodalom, hogy a ki ezt a nagy feladatot véghez viszi, az fogja maga részére követelni Csehország koronáját. Hogy magát a dolgok állásáról tájékoztassa, beváltotta

[1] Bartos egykoru huszita krónikás feljegyzései Dobnernél, Monum Hist. Boemiae, I. 157. V. ö. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 141.

Vitoldnak tett régi igéretét s a litván nagyfejedelmet Luczkban, 1429 január 22-én, meglátogatta. Ide jött a lengyel király is és Vitold a szomszédos orosz fejedelmek társaságában fogadta magas vendégeit. Ulászló Zsigmondnak mindjárt első kivánságát, hogy Sándor moldvai vajdán a török háboru alatt tanusitott közönyös magatartásáért hajtassék végre a lublói békében megszabott büntetés, visszautasitotta s a lengyel király ez eljárása eléggé megvilágitotta előtte a helyzetet. A nélkül, hogy a nyilt ellenségeskedésig vitte volna a dolgot — erre az általános helyzet épen nem volt kedvező — Vitoldnak egész határozott alakban felajánlotta a már annyiszor megigért litván királyi koronát. Ezáltal az agg litván nagyfejedelmet teljesen magához vonta, és másrészt sikerült közte és Ulászló között az egyetértést megbontani s ezzel a lengyel király vállalkozási kedvét a huszita kérdéssel szemben megbénitani.[1]

Litvániából Halicson keresztül hazatérve, magával az ellenséggel szemben tett kisérletet diplomatiai ügyességének érvényesitésére. Husvét hétfőjén (márczius 29-én) a királynéval Pozsonyba ment s ugyanaz nap érkezett a város alá, táboritái élén, Prokóp, a félelmes huszita vezér. Zsigmond udvarában voltak Albert, a király veje hitvesével, Vilmos bajor herczeg, négy sziléziai herczeg, a magyar katholikus egyháznagyok majdnem teljes számmal,[2] továbbá a Rosenbergek s a királypárti cseh főnemesség többi vezérei; Prokóp táborában a kelyhesek, a táboriták és Ziska árvái főembereik által voltak képviselve. Zsigmond személyes tanácskozásra hivta meg Prokópot, ki helyett Miklós troppaui herczeg és atyja Psemek herczeg két előkelő pozsonyi polgárral mentek át kezesekül a husziták táborába. Április 4-én vonult be Prokóp nagy kisérettel a városba. A tárgyalásoknak azonban nem lett semmi eredménye. Zsigmondnak azt a kivánságát, hogy a husziták bocsássák tanaikat az összehivandó zsinat itélete alá, mindenik árnyalat visszautasitotta; Prokóp azzal a merész kijelentéssel vetett véget a további tárgyalásoknak, hogy addig nem teszik le fegyvereiket, mig az egész világot meg nem téritik a maguk hitére.[3]

Zsigmond erre a háború megindításával fenyegetőzött. Megsürgette a pápa által az egyházakra kivetett huszita-adót,[4] s általános felkelést hirdetett, Nagy-Szombatba, szeptember 19-ére tüzve ki a sereg indulásának határnapját. Nehány főur banderiuma el is ment Csehországba, de maga Zsigmond még az 1430-ik év tavaszán is csak a készülődésnél volt.[5] A husziták pedig a pozsonyi tárgyalások megszakitása után tovább folytatták rabló-hadjárataikat. 1429 őszén Sziléziát, a téli hónapokban Szász-

[1] Codex Epist. Vitoldi 812. s köv. V. ö. Caro, id. m. III. 612—615.

[2] A pozsonyi biró levele kelet nélkül, a soproni városi ltárban.

[3] V. ö. Bezold, Kg Sigmund u. die Reichskriege gegen die Hussiten, III. 7.

[4] Erre vonatkozik 1430 január 25-én a győri káptalanhoz intézett rendelete a káptalan ltárában.

[5] Gr. Zichy cs. Okmt. VIII. 364. 487.

országot keresték fel s a brandenburgi őrgrófnak 1430 februárban 40,000 forint hadi sarcz fizetésével kellett tartománya békéjét tőlük megvásárolni. Morvaországban több várat elfoglalva, tavasz elején az árvák 10,000 főnyi serege Kudelnik és Prokupek (a kis Prokóp, igy nevezték egyik fanatikus vezérüket megkülönböztetésül a hasonnevü fővezértől) vezérlete alatt betört Nagyarországba s a Vágvölgy falvait pusztitotta. Zsigmond Stiboriczot, az egykori erdélyi vajda fiát küldé ellenük, a ki már az első hadjáratokban is harczolt ellenük és a Vág vidékének védelmében állandóan nagy buzgalmat fejtett ki. Stiboricz Nagy-Szombat alatt megtámadta a husziták szekértáborát; állitólag egyik vezértársának, — kit a huszita források Matik Jánosnak neveznek — hanyagsága vagy szándékos késedelme állotta utját a magyar fegyverek győzelmének. A magyar sereg 6000 embert vesztett, de a husziták is 2000 halott árán jutottak a diadalhoz s az elesettek között volt egyik legjobb vezérük, Kudelnik Velek is.[1] Zsigmond néhány héttel később, május végén bucsut vett az országtól és Bécsen keresztül Nürnbergbe ment. Mielőtt a határt átlépte volna, pénzverési joggal ajándékozta meg Pozsony városát, melynek falai közt, — mint maga mondja: a határ védelme okáért — egy évnél tovább tartózkodott nejével és országa nagyjaival együtt; egyuttal azonban úgy intézkedett, hogy az ebből várható jövedelem egy része a város megerősitésére fordittassék.[2]

Mint első külföldi nagy utjánál, a király utrakelésének egyik főczélját koronái gyarapitása mellett most is az képezte, hogy az egyház fejével az egyetemes zsinat tárgyában egyetértésre jusson. A zsinat összehivását ezuttal főleg a huszitizmus terjedése tette szükségessé. Mindenki ettől remélte a vallási forradalom megszüntetését, a békés egyezkedés utján, ha lehetséges, és ha nem, a végletekig menő irtóháború proklamálásával. V. Márton ez utóbbi felfogás mellett foglalt el állást; hallani sem akart afelől, hogy az egyházi hatalom képviselői egyenjogú ellenfelek gyanánt tárgyaljanak az eretnekekkel s a zsinat összehivásának eszméjével csakis azért barátkozott meg, mert ebben látta a legbiztosabb eszközt arra, hogy a birodalom és az egész keresztény világ hanyatló támadási kedvét a husziták ellen új életre keltse. Ezzel a gondolattal küldte a férfikora virágjában levő Cesarini Julián bibornokot pápai legatusul Németországba, 1431 január 1-én kelt bullájában nyiltan kötelességévé téve, hogy az eretnekek ellen keresztes háborut hirdessen, küldetéséhez füzött reményeiről még világosabb bizonyságot tett, midőn a zsinat helyét és idejét kihirdetve, őt nevezte ki annak elnökévé.[3]

A pápa azonban csak hosszas diplomatiai tárgyalások után szánta el magát erre az elhatározásra.[4] Zsigmond majdnem egy évet töltött a

[1] Bartos id. krónikája Dobnernél, I. 164. V. ö. Bezold, id. m. 61.
[2] Fejér, Codex Dipl. X/VIII. 624—626.
[3] Theiner, Monum. Hist. Hung. II. 206—209.
[4] V. ö. a II. könyv VI. fejezetével.

birodalomban, a mig a dolgok idáig fejlődtek. Ez idő alatt a birodalom ügyein kivül főleg a litván királyi korona ügye foglalkoztatta. Litvánia királysággá emelése hovatovább kedvencz eszméjévé vált és szivós következetességgel munkálkodott annak keresztülvitelén. A keresztény világban nagyon eltérő érzelmekkel fogadták Zsigmond e legujabb tervét s a pápa nyiltan feltárta a veszélyt, mely e katholikus egyházat északon fenyegeti, hogyha Lengyelország a litvánok felszabaditása által elveszti az északi szláv népek között eddig birt hegemoniáját. Hasztalan igyekezett azonban Zsigmondot e terv elejtésére birni[1] és hasztalan fordult a lengyel király a birodalom fejével szemközt a brandenburgi őrgrófhoz s más német fejedelmekhez támogatásért; a huszita kérdésben elfoglalt álláspontja Zsigmondot teljesen elszakitotta a lengyel királytól és épen az, a mitől a pápa félt, Ulászló hatalmának meggyöngitése, képezte a legfőbb okot arra, hogy siessen tervének végrehajtásával. Az a szándéka, hogy a lengyel királyt és litván nagyfejedelmet elidegenitse egymástól, tényleg sikerült. 1430 nyarán Nürnbergben utrakészen állott a német, magyar és cseh főurakból álló fényes követség, hogy megvigyék Vitoldnak a királyság jelvényeit. Vilnában, Litvánia fővárosában a litván nemzet főurai s a Vitolddal szövetséges orosz és tatár fejedelmek fényes gyülekezete várta a koronázásra kitüzött nap, szeptember 8-ika felvirradását. De a Neumark határát lengyel és huszita csapatok szállották meg, azzal a szándékkal, hogy a koronát és a királyi jelvényeket elrabolják a követektől, és Günther magdeburgi érsek, a kit Zsigmond a koronázás tisztjének végzésére kijelölt, kénytelen volt a határszélről visszafordulva, Frankfurtban, az Odera mellett várni be a dolgok fejlődését. A követség nem jutott tovább Berlinnél s már azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a tengeren keresztül teszi meg a hátralevő utat. Zsigmond magánkivül volt a kudarcz miatt s megtorlásra készült Ulászló ellen. A felső-magyarországi városokhoz kibocsátott rendeletében megparancsolta a lengyelekkel való kereskedés megszakitását[2] s azon a ponton állott, hogy megüzeni a hadat Lengyelországnak, midőn a 80 éves agg királyjelöltnek egy szerencsétlen esés következtében, október 27-én bekövetkezett halála váratlanul ketté vágta a bonyodalmakat.[3]

1431 februárban megnyilt a birodalmi gyülés Nürnbergben, és Cesarini bibornok fellépésének hatása alatt kimondta a husziták ellen a hadjárat megujitását.[4] A birodalmi haderő szervezése alatt Zsigmond új kisérletet tett az egyezkedésre s Egerben találkozót adott Prokópnak. A huszita vezér el is ment, de eredmény nélkül távozott, és Zsigmond Nürnbergbe visszatérve Hohenzollern Frigyest, kivel a pozsonyi birodalmi gyülésen ki-

[1] 1429 november 13-iki levelét l. Fejérnél, X/VII. 138.

[2] Bártfa városához intézett parancsát közli Fejér, Codex Dipl. X/VII. 215.

[3] V. ö. Caro, id. m. III. 619—624. Bezold, id. m. III. 72—83. Codex Epist. Vitoldi 941. s köv.

[4] Deutsche Reichstagsakten. IX. 493. s köv.

békült, az indulóban levő birodalmi sereg fővezérévé nevezte ki.[1] 100,000-nyi sereg lépte át augusztus 1-én Tachaunál a cseh határt; a birodalmi fejedelmeket Cesarini bibornok is elkisérte a nagy vállalatra. Ez volt az utolsó kisérlet a katholikus fegyvereket keresztes hadjáratban egye-

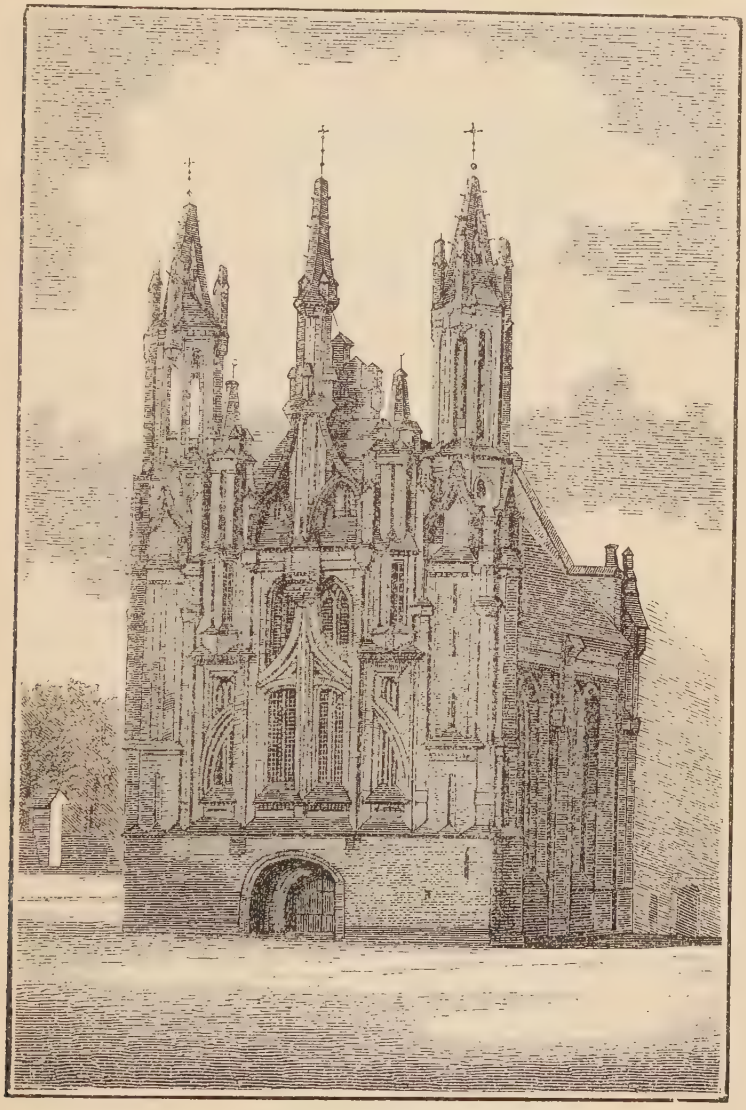

Szent-Anna temploma Vilnában.

siteni az eretnekség kiirtására. A közelgő veszélylyel szemben a husziták is a végletekig megfeszitették erejüket. Mintegy 50,000 főből álló sereg állott talpra, Prokóp vezérlete alatt, hitük védelmére. A mérkőzés

[1] Fejér, id. h. 347.

Tausnál, augusztus 14-én a birodalmi sereg teljes szétveretésével végződött.[1] A győztesek erre féket vesztve rohantak a Csehországgal szomszédos országok pusztitására. Albert osztrák herczeg kénytelen volt előlük Morvából kivonulni. A szabaddá tett uton nagy csapatuk tört be Magyarországba, Likava várát szeptember 27-én elfoglalta, majd két részre szakadva folytatta dúlásait; a táboriták Prokóp és Kolowrat Hanus vezérlete alatt a Vág mentén lefelé haladva, Galgócz, Nyitra és Nagy-Szombat környékén pusztitottak; egy másik csapatban Ziska árvái Léva vidékéig hatoltak és a bányavárosokat fenyegették támadásaikkal. Az egész északnyugati országrész nyugalmát feldulták a rablócsapatok; megfékezésükre a királyné és a helytartók Rozgonyi Miklóst és Berzeviczi Pohárnok Istvánt küldték, és Borbála a kassai polgárokat is felszólitotta, hogy csatlakozzanak a Likava visszavételére induló királyi hadakhoz. A táboriták Rozgonyi elől visszavonultak a morva határra, s igy a magyar sereg egész erővel támadhatta meg az árvák csapatait. Illava táján, november 9-én történt az összeütközés, melyben az árvák 7000-nyi seregéből majdnem 5000 maradt a csatatéren és csataszekereik nagy része ágyuikkal együtt a magyarok hatalmába esett.[2]

A tausi vereség hire Zsigmondot nem volt képes visszatartani olaszországi koronázó utjáról, de annál mélyebb benyomást tett a Baselben összegyült zsinati atyákra. A birodalmi sereg kudarcza a szentszék harczias politikájának bukását jelentette; Cesarini október 15-én meghivta a huszitákat a zsinatra, hogy békés tárgyalások utján kisértsék meg az ellentéteket köztük és az egyház között megszüntetni és a cseh nemzetet az egyház kebelébe visszavezetni. A radikális törekvések, melyeket a zsinat atyái az egyházi reformok kérdésében elárultak, a szentszéket oly aggodalommal tölték el, hogy IV. Eugen pápa a zsinatot már deczember 18-diki bullájával feloszlatta s Bolognába 1433 közepére új zsinatot hirdetett ki. Az egybegyült egyháznagyok erre válaszul kimondták, hogy a pápának nincs hatalma a zsinatot feloszlatni, tovább folytatták tanácskozásaikat s a helyzet bizonytalanságának nyomasztó érzetében kétszeres buzgalommal igyekeztek a huszitizmus ügyében a békés megoldás utját megtalálni. Mig a szentszék a cseh eretnekekkel minden érintkezést egyházi átok alatt megtiltott és őket kiirtással fenyegette, a zsinat barátságos meghivást intézett hozzájok, szabad utlevelet állitott ki a zsinatra küldendő követeik részére és biztositotta őket a felől, hogy küldötteik akadály nélkül adhatják elő tanácskozásaikban hitelveik védelmét.[3]

[1] V. ö. Bezold, id. m. III. 132—158.

[2] Bartos krónikája Dobnernél, id. m. I. 171. Aeneas Sylvius, Historia Bohemica. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 350. Pozsony város október 19-iki levele Sopron vs ltárában. A nádor perhalasztása nov. 19-ről a pannonhalmi főapátság házi levéltárában.

[3] V. ö. Pastor, Geschichte, 2. kiad. I. 236—238. és Aschbach, i. m. IV. 139. s köv.

Basel középkori képe.
(Schedel Világkrónikájából.)

A huszitàk bizalmatlanul fogadták a zsinat közeledési kisérleteit, azt az ajánlatot pedig, hogy az alkudozások folyamata alatt a birodalommal és többi szomszédjaikkal fegyverszünetre lépjenek, egész határozottan visszautasitották. Rablócsapataik 1432-ben is bejárták a szomszédos országokat, sőt betöréseik az eddigi arányokat is messze túlhaladták. Kalandozásaikban észak felé Szilézián és Brandenburgon át eljutottak egész a Balti-tengerig, és Magyarországban sem elégedtek meg az annyiszor kifosztott vágvölgyi szegény lakosság nyomorgatásával. A bányavárosok aranytermő vidékét szemelték ki rablásaik áldozatául és sikerült a leggazdagabb bányavárost, Körmöczbányát, pénzverő kamrájával, annak készletével hatalmukba keriteni. Egyik csapatjuk pedig Strasnicz Péter, Berwensky és Borota Blaskó vezérlete alatt elfoglalta Nagy-Szombatot és Szakolczát, s rémületbe ejtve az egész osztrák határszélt, vakmerőségében odáig ment, hogy Pozsonyt is ostrom alá vette. Az országnagyok Budára hivták össze a nemességet és a gyülésből elrendelték, hogy minden birtokos nemes személyesen s minden 20 jobbágy után egy lovas katonával szeptember 15-én Semptében táborba szálljon. Albert osztrák herczeg is sietve gyüjtötte össze hadait Magyarország védelmére. Szeptember első hetében az esztergomi érsek, a győri püspök, a nádor, az országbiró és a tárnokmester zászlóaljai Buda alá gyülekeztek.[1] A Morva vizének áradása azonban megakadályozta a magyar és osztrák seregek egyesülését és Albertnek magának elég dolga akadt, hogy a maga országát védje a betörő csapatok pusztitásaitól. Rozgonyi Istvánnak és Györgynek minden erejüket meg kellett fesziteni, hogy Pozsony falait megvédjék s a lankadni kezdő városi polgárokba lelket öntsenek a védelem kitartó folytatására. A főurak Budáról kiindultak Nagy-Szombat visszafoglalására, de eredmény nélkül tértek vissza. A huszita seregek őszszel visszatértek hazájukba, de az elfoglalt városokba erős őrséget helyeztek, melyek kitöréseikkel a vidéket állandó nyugtalanságban tartották.[2]

A cseh követek csak 1433 január 4-én jelentek meg Baselben. A négy hónapig tartó tanácskozás semmivel sem hozta közelebb egymáshoz a feleket. Áprilban, mikor a télire összegyüjtött élelmi szerek elfogytak, megujultak a betörések; a zsákmányra sóvárgó hadak az elzálogositott szepesi városok lengyel őrsége által támogatva, ezuttal a Szepesség virágzó városait rohanták meg. A rablók elfoglalták és felégették Késmárkot, elfogták és magas váltságdij lefizetésére kényszeritették a városi tanácsot és elvonulásukkor a várost teljesen kizsákmányolva és felégetve hagyták hátra. A Szepességben több várost is elfoglaltak, a szepesi prépostságot felduláták, György prépostot foglyul ejtették s oly nagy nyugtalanságot idéztek elő az egész vidéken, hogy a szepesi városok le akarták rontani

[1] Gr. Zichy cs. Okmt. VIII. 482.

[2] Bartos krónikája Dobnernél, i. m. I. 174. Benes krónikája, u. o. IV. 73. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 642. X/VIII. 633. Pozsony város 1432 deczember 8-án kelt levele Zsigmondhoz, Fraknói Vilmos gyüjteményében.

Késmárk falait, nehogy a husziták a várost újból elfoglalva, a vidéken megfészkeljék magokat; az eperjesiek pedig azzal a kéréssel fordultak a baseli zsinathoz, engedtessék meg polgáraiknak, hogy ünnepnapokon is hadakozhassanak a szomszéd városokban tanyázó huszita csapatok ellen. Egy másik csapat — valószinüleg Blaskó nagyszombati őrsége — június elején Pozsony környékén pusztitott és Szent-Györgyön a templomokba menekült lakosságot kiostromolva, minden vagyonukat elrabolta.[1] Az országnak ugyanekkor az Erdélybe és Szörény vidékére betört törökök ellen is kellett védekezni s azért a huszitákkal alkudozásra fogta a dolgot. A nyár elején Budán tartott gyülésre, Blaskót is meghivták, hogy reábirják Nagy-Szombat és Szakolcza visszaadására. A gyülésre Ulászló lengyel király is elküldte követeit. Az aggastyán lengyel

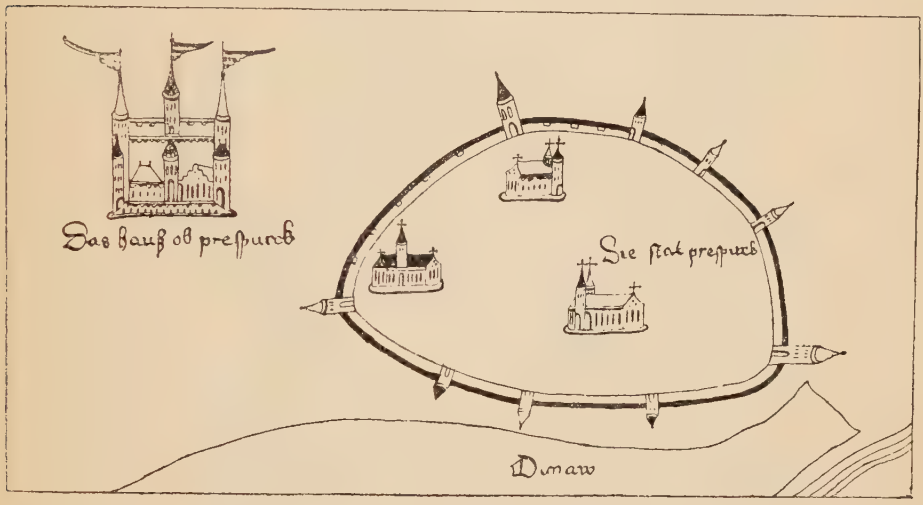

Pozsony XV. századi térképe.
(A Reider-féle bambergi térképgyüjteményben.)

király már az előző évben tekintélyes urakból álló követség utján jelentette be, hogy a német rend ellen a csehekkel szövetségre lépett. Mint akkor, úgy most is komolyan biztositotta a főurakat a felől, hogy e szövetség nincs Magyarország ellen irányozva. A lengyel követek készséggel ajánlkoztak a Blaskóval folyó tárgyalások közvetitésére, hogy ez által is elháritsák a huszita-szövetség odiumát királyuk fejéről; de a magyar urak hidegen fogadták a követséget és magatartásukban érthető jelét adták annak a gyanunak, hogy a szepességi pusztitásokban a lengyeleknek is volt részök. A feszültség a magyar és lengyel nemzet között ismét

[1] Bartos krónikája Dobnernél, i. m. I. 180. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 453. 460. 493. 528. 632. 667. 822. Wagner, Analecta Scepusiensia, II. 48. 105. 346. Pozsony város június 11-iki levele Sopron vs ltárában. Június 4-iki perhalasztás a pannonhalmi főapátság házi ltárában.

növekedett és Ulászló, mialatt a német renddel hadakozott, erős csapattal őriztette a lengyel határt a magyarok támadása ellen.[1]

E közben a zsinat követeket küldött Prágába és ezeknek sikerült a nemesség soraiban a kibékülés eszméjének barátokat toborzani. A cseh nemesek belátták, hogy az ellenségeskedés folytatása teljes pusztulást hoz az országra. A 15 év óta szakadatlanul folyó hadviselés következményei ijesztő képet tártak a hazafiak szemei elé. A főurak, élükön Neuhaus Menyhérttel, örömmel fogadták a zsinat küldötteinek azt a kijelentését, hogy a zsinat kész a cseh egyháznak a kehely használatát megengedni. Összehivták Prágába az országgyülést, mely november 30-án a zsinati követekkel egyetértésben összeállitotta a cseh nemzet kivánalmait s azokat a béketárgyalások alapjául a zsinat elé terjesztette. S miután a úgynevezett prágai compactatumok a négy prágai czikkelyen olyan módositásokat eszközöltek, a melyek lehetővé tették az egyháznak azok elfogadását, a husziták ezzel maguk tették meg az első nagy lépést a béke létrejöttéhez.

III. FEJEZET.

Készületek a védelmi harczra.

A törökök gyors terjeszkedesének titkát fegyvereik hatalma mellett a Balkán-félsziget feldarabolt állapota s egyes államainak versengése magyarázza meg. A megvénhedt görög császárság köteléke alól felszabadult szláv népek folytonos harczban állottak egymással az uralomért, a nélkül, hogy bármelyikükben is meg lett volna az államalkotó erő egy erős délszláv birodalom alapitására. E harczok által megakadályozva fejlődésükben, a magyar birodalom védőszárnyaival cserélték fel Byzancz gyámságát. Bolgárország, Szerbia, Bosznia, egyes becsvágyó uralkodók császári álmainak kudarcza után, állami életüknek fejlettebb stadiumában is kénytelenek voltak ismételten visszatérni a magyar szent korona fenhatósága alá s a két oláh vajdaság egyenesen a magyar király istápolásának köszönhette alakulását. De a hűbéri kötelék, mely ez országokat a magyar birodalom kiegészitő részévé tette, magától felbomlott, midőn egy nagyobb, erősebb hatalom nyujtotta ki kezeit az egykori kelet-római birodalom öröksége után.

Magyarország egész erejéből iparkodott megvédeni a déli országokat a törökök ellen. Hogy ez nem sikerült, azért első sorban az országok fejedelmeinek esztelen politikáját éri a szemrehányás. A Balkán-félsziget uralkodói akkor sem ismerték fel a veszélyt, mikor az már országaik függetlenségét fenyegette. Egymással folytatott versengéseikben

[1] 1433 július 25. Básznai János esztergomi érseki titkár levele Pozsony városához. Fraknói Vilmos gyüjteménye. Az 1432-iki lengyel követségre l. Fejér, id. m. X/VII. 439. és Palacky, Urkundl. Beiträge, II. 818. V. ö. Caro, id. m. IV. 47. s köv.

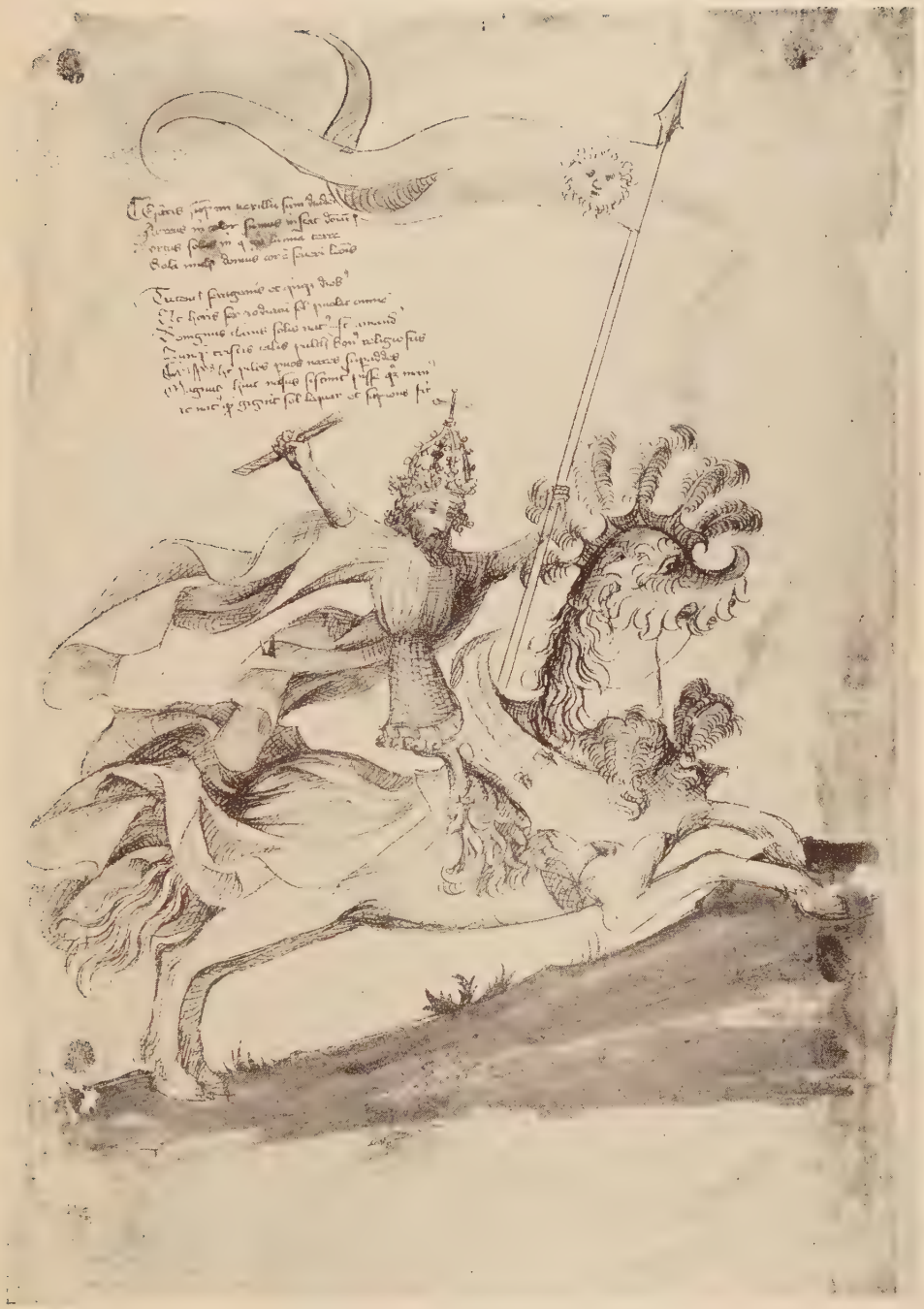

Az Athenaeum nyomása.

ZSIGMOND CSÁSZÁR MINT NAP.

(A »Liber de septem signis« czímü kéziratból.)

maguk vitték a törököt vetélytársaik ellen; ez segitette őket, de aztán a nyakukon maradt s darabonként olvasztotta be a szerencsétlen országokat birodalmába. A fejedelmek előtt aztán csak két út állott. Vagy a magyar királynál keresik a késő segitséget, vagy szaporitják Magyarország ellenségeinek számát: csatlósaivá szegődnek a győztesnek és maguk nyitják meg az utat egykori hübéruruk országába.

Ezt a nagy fordulatot a török kérdésben épen azok az eredmények siettették, a miktől Zsigmond a balkáni politika megerősbödését remélte. A szerb várak átvételével maga Magyarország tette nyilvánvalóvá, hogy a szerb állam nem képes többé feladatának betöltésére. Magyarországnak nem maradt egyéb teendője, mint a felbomlásnak indult országból megmenteni a maga részére azt, a mi menthető volt. A szerb határ katonai megszállása féltékenynyé tette a törököt s az első összecsapás, a mit e kérdés előidézett, a magyarok erős vereségével végződött. A török most sietett megelőzni a magyar nemzetet Havasalföldön a térfoglalásban. Vlad vajdát, a ki Zsigmond segitségével nyerte el a vajdaságot, teljesen megfélemlitette óriási erejével, s az álnok vajda azzal akarta megvásárolni a szultán kegyelmét, hogy országán keresztül szabad átkelést engedett a magyar területre betörő török seregnek. Ez volt Oláhország köszönete azért a sok áldozatért, a mit a magyar nemzet hozott önállóságának védelmére. A törökök meg sem várták a fegyverszünet végét. 1432-ben Vlad csapataival megerősitve betörtek Erdélybe s a keleti országrésznek most lőn először alkalma teljesen megismerkedni a félelmes ellenség erejével. A török sereg feldulta a Bárczaságot, a királyföld egy részét és a székelyek földjét, ostrom alá vette Nagy-Szebent és Brassót s a védtelen lakosságot rablánczra füzve hurczolta el a falvakból. A szász földön a nép a templomok falai között keresett menedéket. A hirtelen összeszedett nemesi hadak egész erejére volt szükség, hogy az ellenséget

Zsigmond császár.
(Turóczi krónikájának brünni kiadásából.)

kiűzzék határaik közül. Egy más csapat Vlad személyes vezérlete alatt Szörény vidékére tört be s a német lovagokat megverte, Szörény várát Redwitz Miklós bántól elfoglalta s alapjában megsemmisitette az egész telepitvényt, mely hivatva lett volna az alvidéket a törökök ellen megvédeni.[1] Murád egyidejüleg Szerbia ellen is meginditotta a háborut, azzal az elhatározással, hogy a fejedelemséget teljesen bekebelezi birodalmába. Brankovics már előbb is az évi adó felemelésével s végül saját leánya, Mara kezével igyekezett a fenyegető vészt országáról elháritani, de ez nem sikerült; s midőn Isabég Kruzseváczot elfoglalta és Szreberniczát ostrom alá vette, a despota előtt nem állott más menekvés, mint azok karjaiba vetni magát, a kiket nem rég megtagadott. Cillei Hermann fiának, Ulriknak közvetitésével, kinek Katalin nevü leányát adta nőül, sikerült Zsigmondot maga iránt kiengesztelni. Szerencséjére a karamáni lázadás terjedése arra kényszeritette a szultánt, hogy Kis-Ázsiába vonja össze hadierejét. Felhasználva a kedvező alkalmat, újból alávetette magát a magyar korona fenhatóságának és viszonzásul a Lázárevicstól örökölt magyarországi birtokokhoz újabb nagy kiterjedésü uradalmakat kapott az országban, melyek minden eshetőségre megfelelő menedéket igértek neki s családjának.[2]

A déli hübéres tartományok veszedelmét Tvartkó Szura bukása tetőzte be. Osztoja törvénytelen fiának, Radivojnak támadásai lehetetlenné tették a bosnya királynak, hogy trónját és királyságának végső maradványait megerősitse. A pártütők ellen folytatott küzdelmei erejét teljesen fölemésztették, s mikor 1433-ban Hranics Sandalj vajda is ellene fordult és Brankovics Györgygyel megbuktatására szövetkezett, a szerencsétlen király trónjától, birtokától megfosztva elhagyta országát, és annak kijelölt örökösénél, Cillei Hermann grófnál keresett menedéket.[3]

Azt a politikát, hogy a délvidéki hűbéres tartományok a magyar koronához közelebbi kapocsba hozva, erős védbástyájául szolgáljanak a magyarságnak és a nyugati civilisatiónak, nem lehetett többé folytatni. A magyar államot nem éri e tekintetben a mulasztás vádja. Végzetük volt ez apró balkán-félszigeti országoknak, hogy belviszályokban emészszék fel erejüket, a mikor már ki volt mondva felettük a halálos itélet. Magyarországnak többé nem volt mit számitni reájuk: a jövő feladata az volt, hogy saját erejét készitse elő a nagy védelmi harczra.

*

A török ellen viselt háboruk eredménytelenségének egyik főoka abban rejlett, hogy a nemesség nem részesitette kellő támogatásban a királyt, a ki amúgy is ezernyi más ügygyel volt elfoglalva és nem fordithatta egész

[1] Windeck, id. kiad. 332. V. ö. Pesty, A szörényi bánság tört. I. 40. és Kupelweiser id. m. 44.

[2] Kupelweiser, id. m. 45.

[3] Klaić, id. m. 355.

erejét az országot fenyegető vész elhárítására. A részvétlenség magas fokáról tanuskodik hogy épen akkor, midőn a huszitizmus Csehországban önmagát készül felemészteni, a husziták egy maroknyi csapata megfészkeli magát az északnyugati határon s az ország hadereje nem képes őket kiüzni az elfoglalt várakból és városokból.

Abban a honvédelmi rendszerben, mely a várszerkezet helyére lépve, az Anjou-királyok alatt a banderialis rendszerré fejlődött ki, a király és a nemesség egyaránt osztozott az ország védelmének terhében. Logikai kifolyása volt ez annak a feudalis alapon nyugvó elvnek, mely a magyar nemeseket egyenként a szent korona tagjának s összeségükben a királylyal együtt a korona által képviselt államhatalom birtokosának tekintette. A földterület összesége teszi az országot; a kik e területet birják: a király, az egyház, a nemesség, a nemesi személyek jogaival felruházott királyi városok s mindazok a testületek, melyek tagjai személyenkint vagy együttesen nemesi kiváltságokat élveztek, képezik együtt a magyar nemzetet. E nemzet minden egyes tagja részesedik a politikai jogokban, részt kell tehát vennie az abból kifolyó kötelességekben is. Annyira természetes ez, annyira bele van gyökerezve a nemzeti köztudatba, hogy feleslegessé válik a belőle kifolyó következtetéseket törvénybe iktatni. Csak akkor vált az szükségessé, midőn a királyi hatalom tekintélye nem volt többé elég erős arra, hogy ez intézmény szellemét megőrizze; midőn a királyság rovására megerősödött oligarchia kezdett megfeledkezni az államnak tartozó kötelességéről; midőn

Részlet Nagy-Szeben régi bástyájából.
(Rajzolta Székely Árpád.)

a király hosszas távolléte következtében az országban egy neme az aristocraticus köztársaságnak kezdett kifejlődni, melynek ha nem is vezetőiben, de tagjaik többségében elejétől fogva megvolt a hajlandóság, hogy a maguk hasznát elébe tegyék az ország érdekeinek.

Mikor a török uralom gyors terjeszkedése és a husziták betörései egyaránt nagy veszedelemmel fenyegetik az országot, Dalmáciát egészen elfoglalja a régi vetélytárs és észak felől a lengyel nemzettel viszálykodás váltja fel a régi barátságot: a nemesség még mindig azon az álláspontón van, hogy az ország védelme a király kötelességét képezi és csak ha nagy veszély fenyegeti a hazát, melynek elhárítására a királyi sereg képtelen, akkor tartoznak az országnagyok és a nemesek, a határokon belül, fegyvert fogni az ország védelmére, s akkor sem kötelesek 15 napnál tovább a táborban maradni.

S ennek a kötelezettségének is csak vonakodva tett eleget. A háború megindítását késő megjelenésével akadályozta meg; a főnemesek nem állitották ki teljes számmal zászlóaljaikat, a kisebb nemesség közül pedig a szegényebbek többnyire fegyver nélkül, gyalogszerrel, egy szál bottal jelentek meg a táborban.

Zsigmondnak régi törekvését, hogy ezen a helyzeten változtasson s a honvédelem rendszerét általánosabb alapokra fektesse, a temesvári országgyülés végzéseitől kezdve számtalan általános jellegü vagy egyes esetekre vonatkozó rendelete és intézkedése bizonyitja.[1] E kérdés megoldását nem lehetett többé halasztani, midőn a cseh rablók betörése az ország északnyugati részét állandó nyugtalanságban tartá s más oldalról az a feladat várt Magyarországra, hogy egy félelmes ellenség invasiójától védje meg saját területét s vele az európai keresztény civilisatiót.

Az 1432- és 1433-ik években, valahányszor a főurak az országos ügyek elintézése végett Budán összegyültek, a tanácskozások tárgyát mindig első sorban a honvédelem kérdése képezte.[2] A kormány sürű érintkezésben állott a külföldön tartózkodó királylyal, és vele egyetértésben 1433 elején részletesen kidolgozott javaslatot terjesztett az egybegyült rendek elé, melyek a banderialis rendszer alapelveinek törvénybe iktatásával voltak hivatva az eddigi mulasztásokat jóvá tenni.[3]

E javaslat alapelvét az képezi, hogy bár az ország védelmére első sorban a királyi rendes haderő van hivatva, a főpapok és világi főurak is tartoznak ahhoz teljes erejükkel hozzájárulni és nagy veszedelem idején az egész nemesség köteles fegyvert fogni az ellenség ellen.

[1] V. ö. Horváth Mihály, A honvédelem történeti vázolata az Anjouk országlatától a mohácsi ütközetig. Kisebb munkái, I. 177. s köv.

[2] L. János zágrábi püspök 1432 aug. 25-iki levelét Zsigmondhoz Fejérnél, Codex Dipl. X/VII. 438.

[3] E javaslatot Kovachich teszi közé, Supplem, ad Vestigia Comitiorum. I. 344. Magyar fordítását l. Hadtört. közl. 1992. 592. Keltezése hiányozván, szövegének történelmi vonatkozásaiból lehet következtetni, hogy 1433 elején, még a husziták követeinek a baseli zsinaton való megjelenése előtt készült. V. ö. Salamon, Magyarország a török hódítás korában, id. kiadás. 19. s köv.

Zsigmond császár a kölni dóm oltárképén.
(Lochner István egykoru festménye után.)

A banderialis rendszerben, a mint az Nagy-Lajos alatt kifejlődött, a király és a királyné a maguk jövedelméből, a főpapok birtokaik és a tized jövedelme fejében, az erdélyi vajda, a székelyek ispánja, a bánok a kormányzatukra bizott országrészek jövedelméből állitották ki zászlóaljaikat; e banderiumok együtt véve alkották a rendes hadi erőt. Ehhez járultak a főuraknak azon csapatai, melyeket — akár viseltek országos méltóságokat, akár nem — birtokaik jövedelme arányában állitottak ki, s végül kiegészitette az egész hadi erőt a nemesség személyes felkelése, melynek kötelezettsége alól az ország egyetlen nemesi lakosa sem vonhatta ki magát. Ötszáz katona képezett együtt egy zászlóaljat; a gazdagabb birtokosok egy egész zászlóaljat, esetleg többet is állitottak ki, a kevésbé gazdagoknál a létszám százas egységekben állapittatott meg; a ki egy ötödrész banderiumot szerelt fel, azt saját zászlai alatt személyesen vezethette a háboruba. Az ekként kiállitható hadsereg kiegészitő részét képezte az általános felkelés, mely minden fegyverfogható nemes embert talpra állitott az ország védelmére.

Az új javaslat első sorban ezt a nemesi felkelést vette revisio alá; kimutatta annak hiányait s a fegyverforgatástól elszokott, sokszor kellőleg fel sem szerelt nemesek csapatai helyett előnyt adva a vármegyék banderiumainak, kimondotta annak szükségét, hogy a szegény, birtok nélküli nemesség mentessék fel a személyes hadakozás kötelessége alól s e helyett az összes vármegyei nemesség tartozik birtoka arányában, minden száz jobbágy után három lovas katonát teljesen felszerelve, rendes csapatokat kiállitani, melyek vármegyénkint a főispánok vezérlete alatt szálljanak táborba s a királyi sereggel, az egyházi és világi főméltóságok s a főnemesség banderiumaival együtt az ország derékhadát képezzék.

A további intézkedések a sereg pontos megjelenésének, a fegyelem fentartásának, a rablások és szökések meggátlásának, a zsold megállapitásának részleteivel foglalkoztak; de ezeken kivül két fontos kérdés várt szabályozásra, melytől a nemesi hadi erő felhasználásának értéke volt függővé téve. Az eddigi gyakorlattal szemközt, mely szerint a nemesség csak 15 napig tartozik királyát a hadba követni, a javaslat hangsulyozta annak szükségét, hogy a nemesi hadak e határidőn túl is, addig, a mig reájuk szükség van, a meddig a király és a fővezérek szükségesnek tartják, táborban maradjanak.

Ép ily fontos kérdés volt a hadakozás területi határainak megállapitása. Azt a régi sarkalatos kiváltságot, hogy a nemeseket az ország határain kivül nem lehet hadakozásra kényszeriteni, a kormány nem merte megbolygatni, de tapintatos uton iparkodott a dolgon segiteni: azt a tételt állitotta fel, hogy miután Dalmáczia, Bosznia, Szerbia, Halics és Lodoméria, Havasalföld s Bolgárország nem rég, Lajos király s részben még Zsigmond alatt is Magyarországhoz tartoztak, részben most is tényleg

ide tartoznak, e területeket úgy lehet tekinteni, mint az anyaország területét s igy a nemesség hadkötelezettsége kiterjed azok külső határáig.

A javaslat kétségkivül az országban készült, de mielőtt tárgyalás alá került volna, a kormány vezetői megküldték azt Zsigmondnak, a ki akkor Sienában időzött. A király magáévá tette annak minden pontját s azzal a meghagyással küldte vissza, hogy azt előzetesen közöljék a vármegyékkel s adjanak alkalmat a nemességnek, hogy a javaslatban foglalt ujitásokat a vármegyei gyüléseken szabadon tárgyalják, nézeteiket felette korlátozás nélkül nyilvánithassák s a vármegyék kellő utasitásokkal ellátva küldhessék fel követeiket az országgyülésre, mely az új rend végérvényes megállapitására hivatva lesz.[1] Egyuttal szükségesnek látta tudatni az ország rendeivel azon intézkedéseket, melyeket hazajövetele után a törökök és a husziták ellen szándékozik tenni. Reméli — úgymond,— hogy a baseli zsinatnak sikerülni fog a huszitákat az egyházzal kibékiteni s akkor Magyarország vérontás nélkül megszabadul tőlük. De ha ez nem történik meg, kötelességének fogja tartani hazatérése után fegyvert fogni ellenük, s Nagy-Szombatot, Szakolczát és a többi várakat visszafoglalva, az ország minden talpalatnyi földjét megszabaditja tőlük. A nemesi haderő tehát legyen készen, hogy, mihelyt a király visszatér, vele Nagy-Szombat elfogla-

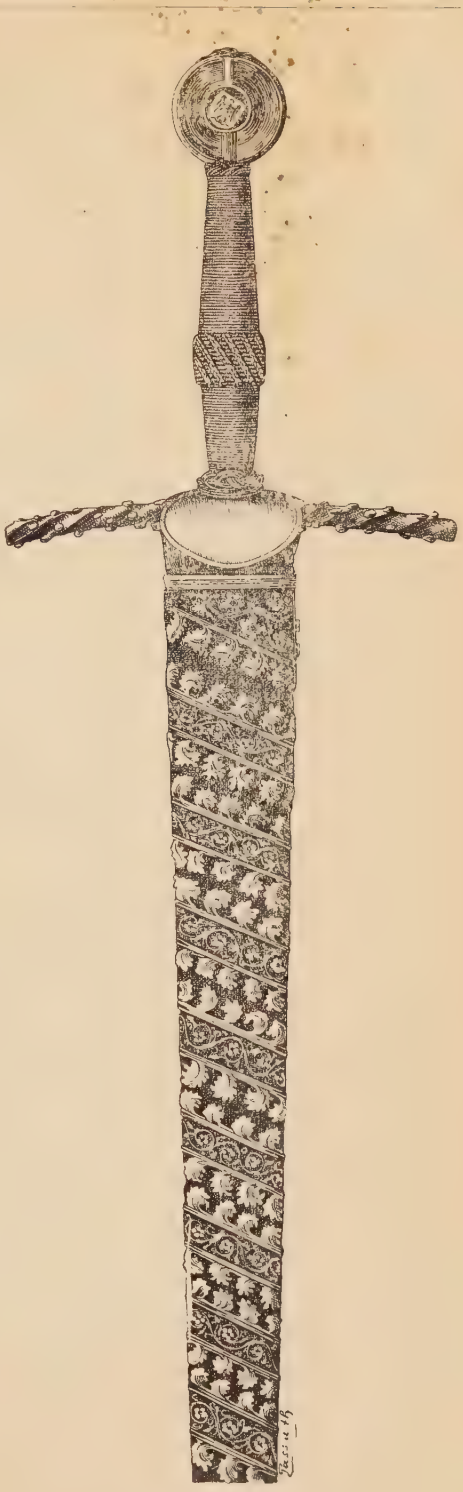

Zsigmond kardja.
(A drezdai királyi múzeumban.)

[1] 10. pont.

lására indulhasson, s addig is kövessen el mindent a husziták hatalmának megtörésére s az általuk elfoglalt részek visszafoglalására. Ép igy tartsa kötelességének a török ellen gondoskodni a déli határszélek védelméről.[1]

A királyi helytartók Zsigmond utasitásához képest megküldték a javaslatot a vármegyéknek és a király olaszországi utjának bonyodalmai közepette is éber figyelemmel kisérve a magyarországi eseményeket, türelmetlenül várta annak sorsáról a tudósitásokat. Igéretét azonban, hogy Olaszországból haza jön és személyesen áll az ország hadi erejének élére, nem váltotta be. A császári koronázás után még hosszú időt töltött olasz földön s miután sikerült Eugen pápát a zsinat iránt kiengesztelni, utját a svájczi havasoknak véve, 1433 október 11-én Baselbe érkezett, hogy a kibékités munkáját befejezze. A reformok ennek következtében halasztást szenvedtek; a király útközben nehány concret ügy elintézése kapcsán ismételten serkentette alattvalóit a husziták elleni védelem folytatására,[2] de az országos tanácskozások, melyeket a főurak a nyár folyamán több izben tartottak, a honvédelem ügyét semmivel se vitték előbbre.

Nem valószinütlen, hogy e fontos ügyben észlelhető pangást Garai nádor betegsége s 1433 végén bekövetkezett halála idézte elő. Garai Miklósban a korszak egyik vezéralakja, Zsigmond legbensőbb tanácsadója tünt le az élet szinpadáról. A nádori méltóságot három évtizeden át viselte; a királyné testvérét birván nőül, a sógorság köteléke kapcsolta királyához s már e réven is rendkivüli befolyást gyakorolhatott Zsigmondra; az ország kormányának vezetésénél a király jelenlétében is övé volt a döntő szó, hosszas távolléte alatt pedig az országos tanácsban az uralkodó akaratát képviselte, irányt adott Magyarország politikájának. Zsigmond nagy fájdalommal értesült hű támaszának elhunytáról. Utódját Pálóczi Mátyusnak, az esztergomi érsek testvérének személyében találta meg, a ki ifjú korától fogva fontos országos tisztségeket töltött be, 1425 óta az országbirói tisztet viselte és királya iránti hűségéről nem egyszer tett bizonyságot. Baselben, 1434 január 17-én kelt rendeletében a szent koronát, melyet távozása előtt Garainak adott át megőrzés végett, a két Pálóczi őrizetére bizta,[3] s még ez évben Pálóczi Mátyust nevezte ki, az országnagyokkal egyetértésben, Magyarország nádorává.[4]

Az 1434-ik év elején a huszitizmus ügyében nagy fordulat állott be. A cseh nemességnek az a része, mely a compactatumokat elfogadta, belátta, hogy az ország békéjének hozott áldozat hasztalan mindaddig, a mig a táboriták s a többi radicalis csoportok szabadon folytatják garázdálkodá-

[1] 17, és 22. pontok.

[2] Fejér, Codex Dipl. X/VII. 453. 455. 460. X/VIII. 632. 633.

[3] Fejér, id. m. X/VII. 532.

[4] Pálóczi kinevezése idejének pontos megállapitásához a közelebbi adatok hiányoznak. A legelső oklevél, melyben nádorként szerepel, Zsigmond hazajövetele után, de a nap megjelölése nélkül, 1434-ből kelt. Fejér, id. m. X/VIII. 564.

saikat. Az aristocratia már régebben felismerte a veszély nagyságát, a melylyel a democraticus elemek forradalma fenyegeti, s most a cseh nemzet legjobbjai egyesültek a forradalom elfojtására.

Mialatt a baseli zsinat új hadi adót vetett a hivekre és a német birodalom fejedelmeit fegyverre szólította azok ellen, a kik a compactatumokat nem akarták elfogadni, a cseh nemesség és a prágai ó-város polgárai fegyverszövetségre léptek egymással, kimondták, hogy az ország békéjét nem engedik tovább megzavartatni és a táboriták rabló csapatait felszólították a fegyver letételére. Prága új-városának bevétele és a husziták által 10 hónap óta ostromolt Pilsen felszabaditása adott e felhivásnak nyomatékot; de a radicalisok sokkal jobban biztak fegyvereik hatalmában, hogysem engedelmességre gondoltak volna. Mindkét fél élet-halálharczra készült. A döntő ütközetben, mely Lipan falú mellett, május 30-án folyt le, a Borzsek Dénes által vezetett nemességé lőn a diadal. A táboriták 13,000 embert vesztettek. Prokóp és Prokupek elestek, a foglyokat, a kik a nemesek hatalmába estek, a győztes ellenség elevenen megégettette, a többiek, a hatalmas sereg roncsai a hegységek között kerestek menedéket.

Ugyanakkor Magyarországon is megindult a harcz a nyugati határszél városait elfoglalva tartó huszita csapatok ellen. Zsigmond császár április 8-án kelt rendeletében megsürgette a huszita-adó behajtását, a befolyt összeget sereggyüjtésre rendelte forditani és a sereg fővezéreivé Lévai Cseh Pétert és Stibort nevezte ki. Ausztria rendei is elhatározták a háború folytatását és seregeiket a morva határon fekvő Laa alá rendelték.[1] Blaskó Nagyszombat falai között nem érezte magát biztosnak s augusztus 18-án Pozsony városával Szent-Egyed napjáig tartó fegyverszünetre lépett, melyet e hó 31-én négy heti felmondással Zsigmond hazajöveteléig meghosszabbitott.[2] Zsigmond június 4-én hagyta el Baselt; Ulmban birodalmi gyülést tartott és október 6-án érkezett Pozsonyba. Már ekkor javában folyt itthon a háború; Lévai Cseh Péter Tapolcsány várát ostromolta.[3] A császár Pozsonyban tanácskozásra gyüjté össze a főrendeket, megujitá a huszita-adó behajtásának megsürgetését és újévre tüzte ki a határidőt, a mikor személyesen táborba száll, hogy az országot a husziták tól megtisztitsa.[4] Erre azonban nem volt szükség, mert a Cseh Péter és Stibor vezérlete alatt álló hadi erő nagy szerencsével végezte feladatát, Nagy-Szombatból Blaskót kiszoritotta s a többi városokat is egymás után visszafoglalta az ellenség kezéről.

1435 tavaszán az országos rendek teljes számban gyültek össze Pozsonyban, hogy hosszú utjából megtért királyukat mint római császárt üdvözöljék. Az igazságszolgáltatás rendezésére irányuló nagy törvény-

[1] Fejér, Codex Dipl. X/VII. 548, 552, 919.
[2] Eredeti oklevelek Fraknói Vilmos gyüjteményében.
[3] Gr. Zichy cs. oklt. VIII. 477.
[4] U. ott, 537.

könyven kivül, melynek bevezetésében Zsigmond büszke öntudattal tekint vissza császári koronázására, mint világpolitikájában elért sikereinek betetőzésére, a honvédelmi intézkedések képezik az országgyülés legfontosabb alkotását. Ez intézkedések kizárólag a cseh-morva határszél biztositására irányultak, de az alapot az 1433-iki propositiók képezték hozzájok s azok szelleme érvényesült abban az országgyülési törvényben, melyet Zsigmond 1435

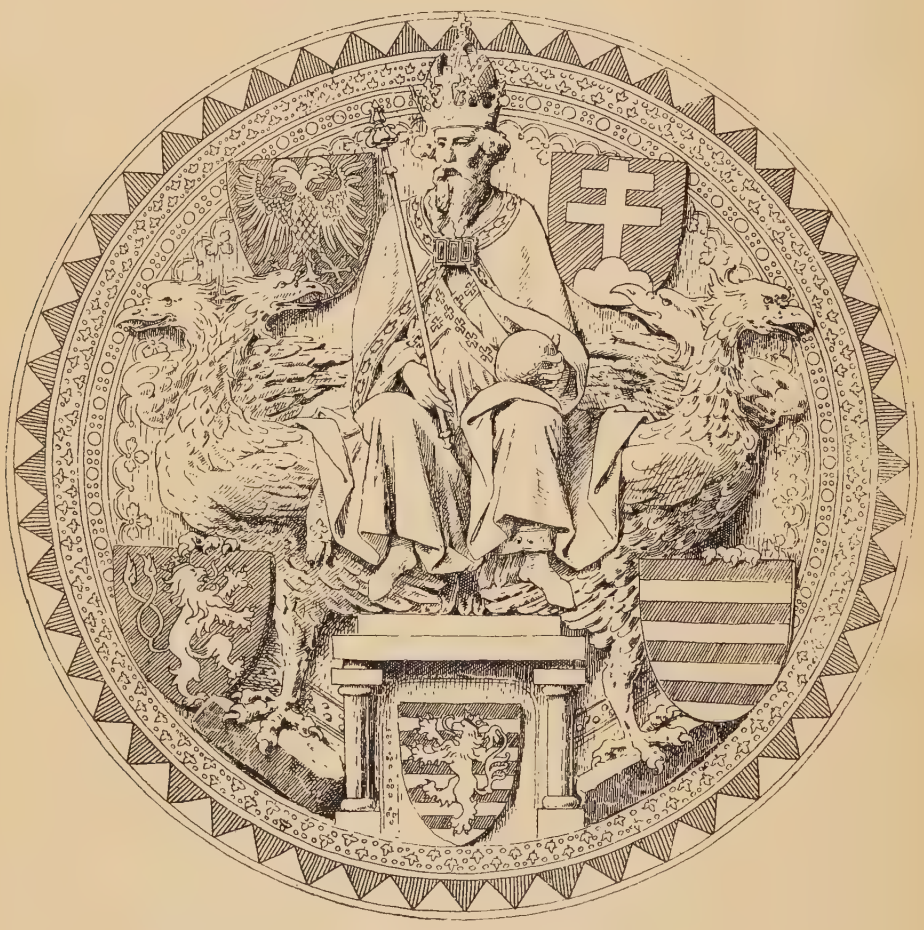

Zsigmond római császári díszben.
(A német birodalmi nagy pecsétről.)

márczius 12-én Pozsonyban erősitett meg és a mely Zsigmond ötödik decretuma czimén nyert a Corpus Jurisba beigtatást.[1] A király beismerte, hogy ez országrész kulcsát képező városok és váraknak: Pozsonynak, Nagy-Szombat, Szakolcza városoknak, a trencséni várnak és a Vág völgye többi erődítéseinek fentartása és védelme első sorban az ő feladatát képezi, de kimondatta, hogy ha a királyi haderő az ellenséggel nem képes meg-

[1] Id. kiadás 189—191.

mérkőzni, a megtámadott országrész főpapjainak banderiumai s a vármegyei nemesség hadai a főispánok vezérlete alatt tartoznak fegyvert fogni. A nemesség hadainak kiállításánál, úgy mint a propositiók tervezték, a jobbágyok száma vétetett alapul akként, hogy minden 33 jobbágytelek után egy, vagyis minden száz után három lovas katonát kell, íjjal, karddal és csákánynyal felszerelve, kiállitani. A törvény tehát a telekkatonaságot, az ú. n. portalis militiát tette a nemzeti haderő alapjává, fentartotta azonban továbbra is a nemesség személyes hadkötelezettségének elvét és a jobbágy nélküli, elszegényedett nemeseket arra kötelezte, hogy vagy a főurak zászlai alatt, mint azok fegyvernökei, vagy a vármegyei főispánok vezérlete alatt személyesen vegyenek részt a felkelésben. A jobbágytelkek összeirása és nyilvántartása a szolgabirák és a mellékük vármegyénkint választott biztosok feladatává tétetett, a kik tartoznak az általuk készitett lajstrom másodpéldányát a főispánnak bemutatni. Különös súlyt fektetett az új törvény a felkelés határidejének megtartására; a kik a kihirdetett időre nem jelennek meg, vagy a háboruban résztvenni vonakodnak, vagy a tábort engedelem nélkül elhagyják, birtokukat vesztik.

Rövid, de világos és minden kétséget kizáró szavakkal a magyar nemesi hadviselés alapelveit találjuk meg e törvényben, mely biztos alapul szolgált a honvédelem további kifejlődéséhez. Igaz, hogy az eredmény még mindig nem az, a mire az országnak e válságos idők küszöbén szüksége lett volna. Bárha a török és huszita háboruk egyaránt megtanithatták a nemzetet arra, minő nagy előnyöket rejtenek magokban a rendszeres gyalog csapatok a lovasság felett, a magyar honvédelem ennek daczára továbbra is a lovagkor elavult eszközére, a lovasságra helyezte a fősúlyt. A puskapor is mindinkább elfoglalta az őt megillető helyet a háború eszközei között, de e nagyfontosságú találmány gyakorlati alkalmazásának nagy hordereje sem látszik az új intézkedéseknél kellő módon érvényesülni. A nemzet a századokon át sikerrel érvényesitett hadakozási alapelveket akkor igyekezett törvénynyel állandósitani, mikor egész Európa harczrendszere gyökeres átalakulás előtt állott. De a legutolsó évtizedek iránya után így is nagy vivmány volt annak az elvnek visszaállitása és törvénybe iktatása, hogy a magyar nemesség teljes erejével tartozik királyát támogatni az ország védelmében. A reform-törekvések legnagyobb eredménye pedig az a tervezet, mely az 1432-iki királyi propositiók kapcsán az ország haderejét vármegyénkint és az ország védelmi területei szerint összeirta s nemcsak a felkelhető fegyveres erő létszámát tünteti fel, de megállapitva, hogy melyik országrészben micsoda csapatok tartoznak támadás esetén fegyverbe állani, az egész védelem rendszeréről hű és világos képet tár elénk.[1]

Magyarország hadi erejének elrendezése korszakunk utolsó évtize-

[1] V. ö. Horváth Mihály és Salamon id. m.

débeu két ellenség, a török és huszita ellen való védő, esetleg támadó háború követelményeire van alapitva. Két hadsereg áll készenlétben, egyik délen, a másik északon, az ország határainak védelmezésére. A déli hadsereg védelmi területe öt kerületre oszlik fel. Horvátországban és a még magyar kézen maradt dalmát partvidéken a királyi sereg két, a horvát bán, Nelipics Iván, a corbaviai gróf és a Frangepán család egy-egy banderiummal védik a határt, nem számitva Ragusa, a horvát vármegyék s az ott lakó oláhok hadi erejét. Az Unna folyó vidékén a szlavón bán, a vránai perjel, a zágrábi püspök, Tót Lőrincz és a Blagaiak egy-egy zászlóalja, összesen öt banderium van elhelyezve; külön kerületet képez a horvát és szlavón nemesség, továbbá a megmaradt boszniai terület 18 zászlóalja (= 9000 lovas), Verőcze, Somogy, Zala, Baranya, Bács, Pozsega, Valkó, Bodrog, Szerém és Tolna vármegyék nemességével, melyek vármegyénkint 2—6 zászlóaljat, összesen 3500 lovast tartoznak fegyverbe állitani. A védelem központját Uszora vidéke képezi. Itt a szerb despota egymaga 8000 lovast, a bolgárok 4000 lovast, Maróti János 1000-et, Thallóczi Matkó ugyanannyit, a pécsi püspök, Garai János, Lévai Cseh Péter és János, a Gergely fia egy-egy banderiumot, a mácsói bán 400 lovast, s öt más, névszerint felsorolt főúr együtt 500 lovast állitanak fegyverbe. A Temesközt, az ú. n. alvidéket, a királyi dandár 1000 lovasán kivül a kalocsai érsek és a váradi püspök egy-egy banderiuma, a csanádi püspök 200, az oláhok, kúnok és jászok 200, Temes, Keve, Zaránd, Arad, Csanád, Torontál, Krassó és Csongrád vármegyék együtt 1400 lovassal, Erdélyt, Moldovát és Havasalföldet a királyi dandár és a vajda 1000—1000, a két oláh vajda 10,000, a székelyek és szászok 4000, a magyar nemesség 3000, az erdélyi püspök 500 lovassal, Bihar, Békés, Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Mármaros, Bereg, Kraszna, Külső- és Belső-Szolnok vármegyék nemességei összesen 1650 lovassal védik.

Az északi hadsereg nincs kerületekre osztva; itt a király személyesen 4000, az esztergomi érsek, az egri püspök és Stibor 1000—1000, Szentgyörgyi gróf 500 lovast vezet a husziták ellen; 32 főur van névszerint felsorolva, kiknek hadi ereje 2150 lovast tesz ki, s végül a vármegyék Soprontól kezdve egészen Zemplénig 4475 lovassal vesznek részt Felső-Magyarország védelmében. Pozsony vára külön kerületet képez s védelmére a győri és veszprémi püspökök egy-egy, a Hédervériak két, a pannonhalmi apát fél zászlóaljat állitanak ki.

A török ellen e szerint a banderialis rendszer közepes számitással — mert a jegyzék épen nem mondható teljesnek — 60,000, a husziták ellen, betudva a pozsonyi véderőt is, 17,000 lovast szólithatott fegyverbe s ha ide számitjuk azoknak a főuraknak banderiumain kivül, a kik a reánk maradt jegyzékből kimaradtak, a gyalogságot és a királyi városok hadi erejét, a nemzet körülbelől 120,000 főnyi rendes hadsereget volt képes az új honvédelmi törvény alapján kiállitani az állam területének védelmére.

IV. FEJEZET.

Zsigmond császár utolsó évei.

Egy félszázad folyt le azóta, hogy Zsigmond a magyar történelemben vezető alakként föllépett. A trónkereső ifjú, a ki akkor bátor és merész föllépésével oly gyorsan el tudta érni célját, élte alkonyán három birodalom koronájának birtokában tekinthetett vissza mozgalmas pályafutására. E hosszú időszak lefolyása alatt sok tekintetben teljesítetlenül hagyta a személyéhez fűzött várakozásokat, sokban megczáfolta az uralkodási képessége iránt támadt aggodalmakat: egyben hű maradt magához. Azt a családi politikát, a melyet bátyjával együtt örökölt atyjától, IV. Károly császártól,

Zsigmond arany és ezüst pénzei.

s melynek folytatására bátyja, Venczel képtelennek bizonyult, szivós következetességgel hajtotta végre. De ebben az irányban elért eredményeit nem tekinthetjük igazi sikereknek. Azok a remények, melyeket a német birodalom és a cseh királyság megszerzéséhez fűzött, s melyekben a magyar nemzet is osztozott, sem reá, sem a nemzetre nézve nem valósultak teljes mértékben.

Zsigmond tekintélyének emelkedését várta e koronák egyesítésétől; Magyarország hű és erős szövetségesekre számított a kelet felől növekvő veszélylyel szemben. De a két egyetemes zsinat, fejedelmi fényes gyülekezetek s nemzetközi békecongressusok nem elégíthették ki Zsigmond dicsvágyát akkor, midőn a német birodalom zilált belügyei úgyszólván teljesen kizárták a lehetőséget uralkodói hatalmának érvényesítésére. A magyar ügyekre pedig határozottan káros befolyással volt, hogy a király idejét az egyház, a birodalom bonyolódott kérdéseinek megoldására kényszerült fordítani akkor, midőn

a török elleni védelem kérdésében a nemzettel karöltve minden erejére lett volna szüksége. Az a remény, hogy a német birodalom támogatni fogja a magyar nemzetet ebben a nagy föladatában, a magyar és német birodalmak personális uniójának ez az alapgondolata, a mely magyar szempontból egyedül tüntette föl ez egyesülést jogos színben, hiú ábrándnak bizonyult be azokkal a nagy feladatokkal szemben, a miket a német birodalmi rendeknek a maguk érdekében kellett megoldani, mielőtt a magyar érdekek támogatására gondolhattak volna.

A cseh korona követelte Zsigmondtól a legtöbb áldozatot: a huszitizmus kérdése, mely azzal kapcsolatban vált Zsigmond országai belügyévé, képezte a legnagyobb akadályát annak, hogy kelet felé érvényesíthesse az országok szövetkezésében rejlő nagy morális és anyagi erőt. Tizenöt évi küzdelem után a cseh királyság még mindig alig volt több Zsigmondra nézve üres címnél. Ugyanannyi év telt el folytonos, megszakítás nélküli csatazajban, a míg a huszitizmus kérdését a békés megoldás útjára lehetett terelni. És hatvannyolcz év súlyával vállain, a magyar királynak minden igyekezetét arra kellett fordítania, hogy a huszitákkal kibékülve, a cseh trónt végre tényleg birtokába vehesse.

A compactatumok megállapítása és a cseh nemesség győzelme a táboriták fölött véget vetett a huszitizmus világfelforgató törekvéseinek és hazai határok közé szorította a tüzet, mely Európa észak-keletén az egész társadalmat lángba készült borítani. De a teljes kibékülésnek még igen sok akadály állott útjában, s ezek között legnagyobb volt az az idegenkedés, melyet a cseh nemzet Zsigmond iránt táplált. A Luxemburg ház, melynek emelkedéséhez Csehország történetének legfényesebb emlékei fűződnek, Venczel király szerencsétlen uralkodása alatt nimbusát a cseh hazafiak szemében teljesen elvesztette s a körülmények, melyek között az utolsó Luxemburg atyai örökségének elfoglalására föllépett, nem voltak alkalmasak annak visszaállítására. Az új hit hívei ellenségüket voltak kénytelenek benne fölismerni, az egész cseh nemzet, a nemesség és a nép idegent láttak benne. Mikor a vallási és társadalmi forradalom szünőfélben volt s az idő elérkezett a törvényes rend helyreállítására, a prágai országgyűlés 1435 február 14-én tizennégy pontban állapította meg a föltételeket, melyekhez királylyá való elismerését köti. Különös féltékenységgel igyekezett ezekben biztosítani a nemzet kizárólagos jogát a kormányzásban való részvételhez, a vallási kérdésekben pedig oly engedményeket követelt, melyek messzire túlhaladták a compactatumok által kijelölt határokat. Zsigmond azonban nem csinált nehézségeket s miután követei által sikerült a baseli zsinatot engedékenységre hangolni a csehek újabb követelései iránt, június vége felé vejével, Alberttel, Brünnbe ment s az oda érkező cseh követség előtt késznek nyilatkozott a capitulatiók elfogadására. Ezt az igéretet Schlick Gáspár, a birodalmi kanczellár, a szeptember 21-én Prágába összehívott országgyűlés előtt megújította. A kelyhesek és a táboriták között újból

kitört villongások és a baseli zsinat vonakodása, hogy az egyházi javak kérdésében a huszíták kívánságát teljesitse, megakasztották a további tárgyalásokat. Zsigmond ismét eredmény nélkül tért haza s a tél elején az újból föléledt táboriták egy csapata betört az országba és Nagy-Szombatot ostromolta.[1]

A differentiák kiegyenlítését a csehek az 1436 január havára hirdetett székesfehérvári értekezletre halasztották. Követeik pontosan meg is jelentek a magyar koronázó városban,; a baseli zsinat is elküldte meghatalmazottjait, ezúttal már engedékenyebb utasításokkal látva el őket. A kiegyezésnek ennélfogva semmi sem állotta többé útját. Január 6-án Zsigmond a prágai compactatumokat irásba foglalta és megerősítette s a következő napokon kiállított okleveleiben kötelezte magát a csehek és a zsinat között létrejött egyezség megtartására; a kelyheseknek megengedte, hogy prágai érseküket és két püspöküket szabadon válaszszák, s általános amnestiát adott az egész cseh és morva nemzetnek. A pápa márczius 11-én megerősítette a székesfehérvári határozatokat. Zsigmond erre Albert kiséretében június elején elindult Csehország kormányának átvételére. Iglauban, a morva határon, a még mindig bizalmatlan cseh rendek követeket küldtek eléje, kiknek kívánságára úgy ő, mint Albert június 12-én esküvel újították meg a föltételek megtartására tett igéretüket. Július 5-én a zsinat követei föloldták a cseh és morva nemzetet a reájuk kimondott egyházi átok alól. Augusztus 23-án Zsigmond ünnepélyesen bevonult Prágába s a nemesség, a városok, az egyház a prágai ó-város piaczán letették kezeibe a hódolati esküt.[2]

Zsigmond császár.
(Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából.)

Ezt az eredményt Zsigmond annyi éveken át folytatott harcz után végre is csak a huszitáknak tett nagy engedmények árán érte el. A győztes nem ő volt, hanem az újítók, a kik a két szín alatt való áldozás és a fegyelmi kérdésekben elért eredmények által a cseh egyház függetlenségének

[1] 1435 decz. 17-én irja a pozsonyi tanács, hogy Zsigmond Székes-Fejérváron van és Nagy-Szombat felszabaditására 600 lovast küldött. Sopron vs. ltára.

[2] Palaczky, Gesch. Böhmens, III/III. 208—232. és Urkundl. Beiträge zur Gesch. des Hussitenkrieges, II. 423—466.

alapját megvetették, benne hatalmas bástyát emeltek a cseh nemzetiség védelmére.[1]

A csorbát, mely ez engedmények által a császár tekintélyét érte, a magyar király azzal igyekezett kiköszörülni, hogy itthon apostoli szigorral lépett föl a vallás egységét fenyegető tanok ellen. Mialatt a magyar fegyverek a husziták ellen harczoltak, a husziták tanai a nép körében elterjedtek; a /kedélyek hazánkban is fogékonyakká váltak azon nagy vallási és társadalmi reformeszmék iránt, a melyek a középkor utolsó századaiban egész Európát foglalkoztatták. A prágai egyetemről igen sok magyar jogász és humanista hozta magával Wicleff és Husz tanait és maga Prágai Jeromos is megfordult Magyarországon, hogy követőket szerezzen az új tanoknak. A husziták sűrű érintkezései Lengyelországgal a Szepességen át is utat nyitottak tanaiknak hazánkba. De nemcsak a felvidék bizonyult be kedvező talajnak a huszitizmus elterjedésére. Az ország déli vidékén a bogumilok, a bosnya eretnekek szomszédsága, a délkeleti részeken az óhitű lakosság nagy száma megrontotta a hitélet egységét s a prágai egyetem magyar tanulóinak, a kik között igen sok volt a délvidék szülötte, nem került sok munkába a nép között az új tanoknak hivőket szerezni. A csehországi hadjáratok növelték a magyar husziták számát. Bár a magyar seregek zömét, a zsoldos csapatokét is, a nemesség s a kiváltságolt kerületek szabad emberei alkották, sok volt közöttük a jobbágy, s ezek lelkében könnyen gyökeret verhettek az új eszmék, a melyek a társadalmi különbségek eltörlésével, az egyenlőség igéretével szedték híveiket az elnyomott pórnép soraiból. A kelyhesek között többen voltak, a kik beszéltek magyarúl; talán Felső-Magyarországból kerültek ki Prágába, vagy a mi hihetőbb, a cseh nemzet kebeléből készültek hittérítő szerepre Magyarországon. Az 1420-iki hadjárat alatt az egyezkedést ajánló calixtinusok többek közt azt is kérték Zsigmondtól, engedje meg nekik s hogy tanaik igazságát négy nyelven: latinul, csehül, németül és magyarul fejtegessék a királyi seregek előtt. Zsigmond ezt nem engedte meg, tehát már volt oka attól tartania, hogy az eretnekek tanítása megmételyezi magyar katonáit.[2]

A magyar husziták még nem voltak olyan nagy többségben, hogy nyiltan fölléphettek volna vallásuk védelmére. Titokban, a hegyek között, erdők mélyében, barlangokban, pinczékben, elhagyott malmokban tartották összejöveteleiket, melyeken két szín alatt vették magukhoz az oltári szentséget; s vezetőik, köztük egyházi férfiak, a szertartásaikon megszentelt bort, az úr vérét nyakukra kötött bőrzacskókban hordozták házról házra, faluról falura, megáldoztatták belőle a hivőket s megöntözték vele ruháikat.[3]

[1] Jireček Joseph, Einiges über die culturellen Beziehungen der Ungarn u. Böhmen, (Sitzungsberichte der kgl. böhm. Gesellsch. der Wissenschafften. 1885.) V. ö. Hunfalvy Pál, Az oláhok története. II. 70. és a 101. jegyzet.

[2] V. ö. Hunfalvy, id. m. II. 71.

[3] Fejér id. m. X/VII. 812.

De a mozgalom napról napra terjedt, sorsukkal elégedetlen papokban talált vezetőkre s nemcsak a felvidéken, de Erdélyben s az egész délvidéken egész falvak népét hódította meg; ezek papjaikkal együtt elpártoltak a katholikus egyház szertartásaitól és új hitök jelvényét, a kelyhet nyiltan reá festették templomaik külső falára.[1]

Az egyháznak a tévtanok üldözésében assisi Szent-Ferencz rendjének tagjai voltak legbuzgóbb eszközei. Magyarországon is a ferenczrendiekre várt a föladat, hogy az országot az eretnekektől megtisztítsák. E szerzetesek a bosnya részekben már eddig is nagy buzgalommal működtek a bogumilek megtérítésén s V. Márton és IV. Eugen pápák ismételten megadták nekik az engedélyt, hogy az eretnekek által lakott vidékeken új kolostorokat alapítsanak, a király pedig ellátta őket a szükséges anyagi eszközökkel, hogy e helyeken megtelepedve, a hitélet tisztasága fölött őrködjenek.[2] A ferenczrendiek nagy buzgalommal jártak el térítői tisztükben, s szigorú egyházi büntetések alá vetették a megtérni vonakodókat. A husziták közül sokan elhagyták ősi tűzhelyeiket s a szomszéd országokba menekültek; legnagyobb részük Boszniába ment és a bogumiloknál keresett menedéket; a felvidékről, de a tiszántúli részekből és Erdélyből is sokan Moldvába futottak, a hol a sűrű cseh-lengyel érintkezések révén a huszita tanok már eddig is sok követőre találtak.[3] A kiüldözöttek fentartották az érintkezést itthonmaradt rokonaikkal; az üldöztetések növelték a proselyták ellenálló erejét, s az új felekezet hívei már titokban fegyverkezni kezdtek, hogy cseh testvéreik példájára megtámadják a papokat, templomokat s tűzzel, vassal hódítsanak új híveket tanaiknak.

Prágai egyetemi tanulók.
(Eredeti festmény a prágai egyetemen.)

A mozgalom terjedése erélyes rendszabályokat tett szükségessé. 1435 végén Zsigmond Marchia Jakabot, a ferenczrendiek boszniai és magyarországi vicariatusának főnökét, udvarába hivatta, s meggyőződve a hitbuzgó szerzetes térítői képességeiről, IV. Eugen pápánál megbizást eszközölt ki részére, hogy általános inquisitorként működhessék a huszita eretnekség követői

[1] A telkibányai református templomon ma is látható a falra festett kehely. V. ö. Bunyitay, A váradi püspökség története. I. 259. 260.

[2] Theiner, Monum. Hist. Hung. II. 210. és Vetera Mon. Slavor. Merid. I. 363.

[3] A lőcsei krónika elbeszélése szerint. L. Hunfalvi, id. m. II. 73.

ellen Magyarországban és kapcsolt részeiben.[1] A király a székesfehérvári értekezleten a bosnya királyt is kérdőre vonta a Boszniába menekült husziták és a bogumilok pártfogása miatt, bárha ez két év óta számkivetésben élve, igen kevés befolyást gyakorolhatott Bosznia ügyeire s csak most, Sandalj vajda halála következtében nyilt meg számára a lehetőség, hogy visszanyerhesse királyságát. Tvartkó személyesen mentette ki magát a reá nehezedő vád alól s az egyházi és világi főméltóságok jelenlétében esküvel igérte, hogy visszatérve Boszniába, a ferenczrendieket az eretnekség kiirtására irányuló fáradozásaikban támogatni fogja.[2]

Marchia Jakab nagy hévvel látott inquisitori működéséhez, melynek foganatosítására a püspökök rendelkezésére bocsátották bandériumaikat. Munkáját a Szerémségben, az eretnekség főfészkében kezdte meg; mennyire el volt itt a huszitizmus terjedve, mutatja az, hogy a térítő szerzetesek a felsőbb papság körében is találtak eretnekeket. Jakab atyának a nép nyelvén tartott lángoló szónoklatai, de még inkább a fegyverek hatalma, nagy sikereket értek el, de sokan voltak, a kik ragaszkodtak új hitükhöz, s érte a vértanú haláltól sem riadtak vissza. A makacs eretnekek máglyán végezték be életüket; az inquisitio szigora a halottakat sem kímélte meg; Marchia kiásatta sírjaikból azokat, a kik eretnekség gyanújában haltak meg s tetemeiken hajtotta végre a kánoni büntetéseket; így kerültek máglyára többek között az egykori bácsi nagyprépost és kameniczi plébános, Balázs mester — talán a prágai egyetemi tanulók anyakönyvében szereplő Budai Balázs — porladozó csontjai is. Kameniczből még két más papot: Pécsi Tamást és Ujlaki Bálintot fenyegette a tűzhalál büntetése; mindketten szintén a prágai egyetemről hozták magukkal Husz János tanait. A két tudós férfiú egybegyűjtve híveit, éjjel megszökött s valószínűleg Oláhországon keresztül, Moldvába menekült, hol a már nagy számban tartózkodó magyar husziták nagy örömmel fogadták hitrokon honfitársaikat.[3]

E közben egymást érték a meghivások Marchiához a püspököktől, a kik aggodalommal eltelve tapasztalták az eretnekség terjedését egyházmegyéikben s már a papság élete és vagyona biztosságát kezdték félteni a fanatizált néptől. János váradi püspök, előbb maga is Szent-Ferencz rendjének tagja, kit Zsigmond a térítő szerzet kebeléből épen a huszitizmus terjedésének meggátlására szemelt ki a püspöki székbe, egyenesen papságának sürgetésére hívta meg 1430 február 5-én Jakabot egyházmegyé-

[1] Fejér, Codex Dipl. X/VII. 675. 793. Marchia, máskép Monte Brandone Jakab (Giacomo della Marca) életrajzára l. Wadding, Annales Minorum. X. és XI. és Nicolai, Vita storica di san Giacomo della Marca. Bologna 1876.

[2] Fejér, id. m. X/VII. 791. 793.

[3] A magyar és bosnyák ferenczrendiek krónikája a gyulafejérvári Batthyány-könyvtárban; idézi Hunfalvy (II. 73. és 108. sz. jegyzet), s ugyanő ad kifejezést annak a véleménynek, hogy kéta kameniczi pap, a kiket a krónika csak keresztnevükönn említ, azonos a prágai egyetemi anyakönyvekben bejegyzett Pécsi Tamással és Ujlaki Bálinttal; az előbbi 1399-ben, ez 1410-ben iratkozott be az egyetemre. V. ö. Jireček, id. m.

jébe; néhány hónappal utóbb Lépes György erdélyi püspök ijedt hangú levélben tárta föl a főinquisitor előtt a hitélet veszedelmét Erdélyben, hol a Moldva felől jövő husziták »mint beteg juhok az egész nyájat megmételyezik«. Ez év őszén a csanádi káptalan is kérte Jakabot, hogy erre az egyházmegyére szintén terjeszsze ki térítői működését. Az apostoli buzgalmú férfiú, a ki a váradi püspök tanúsága szerint oly hévvel hirdette az evangélium igazságát, »mintha Szent-Pál apostol állott volna oldala mellett«, engedett a meghívásoknak s élete veszélyeztetésével kereste föl azokat a helyeket, a melyeken az eretnekség legjobban virágzott; szigorú föllépésével megfélemlítette a fegyverkezőket, halálbüntetéssel és az egyház legszigorúbb fenyítékeivel sújtotta a makacsokat és szónoklatának erejével ezreket térített vissza az egyház kebelébe.[1] Legnagyobb sikerrel működött a kalocsai érsekség területén, Erdélyben és a szomszédos részekben, s nem egészen egy évi munkájának eredményéről a váradi püspök, a kalocsai káptalan s maga Pálóczi György esztergomi érsek a legnagyobb magasztalással emlékeznek meg, örömmel jelentve deczember első napjaiban a pápának az egyháznak az eretnekség fölött aratott győzelmeit.[2]

Marchia Jakab.
(Régi metszet után.)

Az 1437-ik év elején Marchia a délvidéken folytatta működését, s most már a laza erkölcsű alsórendű papságra is kiterjeszté figyelmét, mely erkölcstelen életmódjával rosz példát adott a népnek és megingatta benne az egyház iránt tartozó tiszteletet. A déli országrész vallási viszonyai felől különös képet kell alkotnunk, ha látjuk, hogy a pécsi egyházmegye papsága a püspökük meghívására érkező inquisitort elűzi köréből s a pécsi főesperes egyházi átokkal fenyegette erőszakos föllépéseért, úgy hogy Marchiának Rómában kellett elégtételt keresni és Zsigmond a pápa egyenes meghagyására szigorú rendelettel utasította a pécsi püspököt és a káptalant, hogy a térítő szerzetest bocsássák vissza a püspökség területére és ne gördítsenek akadályokat térítői működése elé.[3]

Csak is ily buzgó és kiméletlen föllépés menthette meg hazánkat a

[1] Wadding id. m. a megtértek számát 55,000-re teszi. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 815.
[2] Fejér, id. m. X/VII. 810. 812. 813.
[3] Fejér, X/VII. 856. 878.

csehországi események ismétlődésétől; de a vallásos mozgalom gyökereit nem lehetett teljesen kiirtani a nép kebeléből, és a hamú alatt senyvedő tűz titkos utakon új tápot nyert, mely nem engedte, hogy végkép elaludjék. A menekültek maroknyi csapata Moldovában, biztos menhelyén, kegyelettel ápolta a hitelveket, melyekért el kellett hagynia hazáját, családi tűzhelyét. A kameniczi papok az ó- és új-szövetség könyveit magyar nyelvre fordították, hogy a hivők meggyőződhessenek a biblia elvein nyugvó tanaik igazságáról. A hitújítás alapgondolata: a gondolkodás szabadsága így segítette szárnyra nálunk is, mint mindenütt az egész világon, a nemzeti öntudatnak az anyanyelv használatában lappangó nagy erejét.[1] Óriási horderejű ténynyel állunk itt szemközt. A bujdosók maroknyi csapata elég volt, hogy megőrizze azokat a tanokat, melyek a nép szívében viszhangra találva, lassanként előkészítették a talajt az általános vallási és társadalmi megújhodás processusához. S habár a nagy mozgalom, mely a kedélyeket az egész országban hullámzásba hozta, a térítő szerzetesek fáradozásai, az egyház tekintélyének teljes érvényesítése által elvesztette vallási irányát, hatása a társadalmi eszmék terén már most érezhetővé vált és mozgalmakat idezett elő a társadalom alsó rétegeiben is.

Történelmünknek még mindig földeritetlen kérdése, mennyi része volt a huszitizmus föllépésének ama határozott összetartási érzés előidézésében, mely az erdélyi jobbágyságot épen ez évben egyesíté egy nagy táborban jogai védelmére. A jobbbágyok helyzetében Zsigmond uralkodása alatt nagy visszaesés állott be. A király sok jóakarattal igyekezett a föld népét megvédeni földesúraik nyomásától, de törekvése megtört a nemesi osztály magatartásán. Mily erős áramlattal állott szemközt, abból láthatjuk, hogy a jobbágyok egyik sarkalatos jogát, a költözködés szabadságát ismételten törvénybe kellett igtatnia, a nélkül hogy képes lett volna e törvénynek tekintélyt szerezni. Az erdélyi parasztnépnek egyik nagy sérelme épen az volt, hogy földesuraik megakadályozták szabad költözködésüket, a földhöz kötöttség bilincseivel akarták súlyosbitani amúgy is nyomorult állapotukat. Másik sérelmük, ennél sokkal nagyobb, mert igazán létérdeküket támadta meg, az erdélyi püspöknek az a követelése volt, hogy a tizedet ne terményekben, hanem pénzben, még pedig a régi forgalmunál nagyobb értékű új pénzben róják le. A sanyargatott nép, melynek urai büntetlenül éltek vissza földesuri hatalmukkal, nem vallási eszmék, hanem a kenyér védelmében fogott fegyvert; de fellépésében

[1] A huszita biblia fordítás három XV. századi töredékben maradt reánk; ezek: a bécsi, máskép Révai-codex a bécsi udvari könyvtárban, az Jászay-codex a müncheni kir. könyvtárban és az Apor-codex, az imecsfalvi Székely Nemz. Múzeumban. Keltezve csak a müncheni codex van, melyet Németi György másolt 1466-ban, Moldvában, Tatros helységben. A másik két codex is ezzel közel egy időből származik. V. ö. Zolnai Gyula, Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. 110.

sok rokon vonást árul el a huszita népforradalmakhoz. A mozgalom már régóta készült, de sem Lépes György püspök, sem a nemesség nem tulajdonított annak nagy jelentőséget; a püspök azt hitte, hogy az egyházi átok fenyegetése és a királytól kieszközölt rendelet[1] elég lesz az ellenszegülők megfékezésére. A föld népe, magyarok és oláhok egyaránt el voltak keseredve a reájuk nehezedő terhek miatt; megtagadták a tizedet, és midőn erre a püspök kimondta reájuk az interdictumot, 1437 márczius havában föllázadtak uraik ellen. A lázadás Erdély délkeleti részén tört ki; de csakhamar a Nyírségen és a Szamosközön is elterjedt; amott Kardos János és Nagy Antal, itt Márton nevű pór állottak annak élén, kik véres kardokat hordoztattak körül a falukban, az egész parasztságot fegyverbe szólítva uraik ellen. A lázadók, kiknek sorai közé alsóbb rendű nemesek is beállottak, kezdetben külön csoportokban folytatták egyes vidékeken a pusztítást; megtámadták és kirabolták az elszórt nemesi kuriákat, sok nemest fölkonczoltak, a falvakat és mezővárosokat fölgyújtották. Fölszaporodva, az északi részekre húzódtak és Alparét falú határában, Belső-Szolnok vármegyében, Bábolna hegyén tábort ütöttek. Itt találták őket Csáki László, az

Részlet a kolosmonostori konvent templomából.
(Rajzolta Kimnach László.)

[1] 1436. szept. Fejér, X/VII. 784.

erdélyi vajda, és a székely ispánok, Tamási Henrik és Kusali Jakch Mihály, az egész nemesség és a székelyek csapataival. A megijedt lázadók egyezkedést ajánlottak; a vajda követeiket lenyakaztatta és támadásra vezette seregeit. Az ütközetben egyik fél sem győzött, de a nagyobb veszteség a nemesek részén volt, s most a vajda szólítá föl alkudozásra a pórhadak vezéreit. Mint két egyenjogú fél állott egymással szemben a parasztság és az erdélyi birtokos osztály; s a jobbágyok a kolosmonostori konvent előtt 1437 július 6-án létrejött egyezségben jelentékeny kiváltságokat erőszakoltak ki maguknak. A békepontok a püspök tizedjogát minden húsz kereszt után egy forintban állapították meg; a kilenczedet egyszerűen eltörölték s visszaállították a jobbágyok régi jogát, hogy szabadon költözhessenek s javaikról végrendelkezhessenek. Mindezek biztosításául pedig abban állapodtak meg, hogy a nép évenként az úr mennybemenetelének ünnepe körül a Bábolnára követeket küldjön, kik a jobbágyság helyzete felől vizsgálatot tartsanak, a parancsokat meghallgassák s azokat az urakat, a kik igéretüket nem tartották meg, felelősségre vonják.[1]

A nemesség csakis szorult helyzetének súlya alatt egyezett bele az engedményekbe, s miután mindkét fél a király megerősítéséhez kötötte az egyezséget, s követeiket el is küldték Zsigmondhoz, felülről várták a segítséget. A jobbágyok ellenben ennyivel sem érték be; vezéreik Szent-István szabadságáról beszéltek és a szegény, jobb jövő után sóvárgó nép szájról szájra adta a biztatást, hogy ha a követek reáakadnak a szabadságról szóló levélre, vége szakad eddigi nyomorúságuknak. A kérdés így sehogy sem volt megoldottnak tekinthető. Mint Ziska huszitái a Tábor hegyén, a lázadók együtt maradtak a Bábolnán, elsánczolták magukat és úgy várták a történendőket. A birtokos osztály pedig fegyverrel készült visszavenni a fegyverrel kicsikart engedményeket. A közös veszély tudata a nemességet, a székelyeket és a szászokat arra indította, hogy egyesüljenek egymással érdekeik védelmére. 1437 szeptember 16-án Kápolnán jött létre a szövetség a vármegyék nemessége, a székelyek hét széke, a hét királyföldi szász szék, a Bárczaság és Besztercze követei között, mely Erdély három nemzetét először egyesítette egy politikai nemzetté az ország közös védelmének elvében.[2] A szövetségesek most haladéktalanul megindították a hadjáratot a lázadók ellen. Szeptember második felében, a Szamos vidékén történt az összeütközés a parasztság még mindig erősen föl volt készülve a védelemre s a küzdelmet Apátiban, október 6-án, újabb egyezség szakította félbe, a mely a bábolnai pontokat némi megszorítással érvényben hagyván, a király föladatává tette a földesurak és jobbágyok jogviszonyának végérvényes szabályozását.[3]

Zsigmond császár ez alatt még mindig kint volt Csehországban. Oly

[1] Gr. Teleki József, id. m. I. 77. és X. 3 Hunfalvy Pál, id. m. 74 s köv.
[2] Szabó Károly, Székely okltár. I. 134.
[3] Archiv für Siebenbürgische Landeskunde. Új sorozat, XII. 81.

hosszú ideig tartó belháború után a rend helyreállítása, a kormányzat működésének megindítása nagy nehézségekkel járt. A császár a huszíták sürgetése daczára késleltette a capitulatiókban megadott engedmények életbeléptetését; a cseheket ez megerősítette gyanújokban, hogy Zsigmond, czélhoz jutva, ki akarja őket játszani. A bizalmatlanság a nemzet és az uralkodó között rohamosan terjedt s az országban ismét gyűlt az anyag a forradalom megújulására A táboriták még mindig nagy pártot képeztek az országban. Zsigmond, a hol lehetett, egyezség árán, a hol ez nem sikerült, fegyverrel igyekezett a birtokukban levő várakat hatalmába keríteni. Tábor őrségének meghódolása (1436 november 18-án) nagy vívmány volt, de a császár kénytelen volt őket vallásuk szabad gyakorlatában meghagyni s a táboriták többi várai továbbra is megmaradtak kezeiken, mind megannyi csomópontjául szolgálva az egész országot behálózó elégedetlenségnek.

A külső politikai helyzetben is újabb bonyodalmak voltak készülőben. A baseli zsinat és a pápa között ismét szakításra került a dolog; az okot oly kérdés szolgáltatta hozzá, mely hazánkra nézve is kiváló jelentőséggel birt. A byzanczi császárság szorult helyzete IV. Eugennek kedvező alkalmat nyújtott régi kedves tervének megvalósítására: hogy a görögöket visszahozza az egyház kebelébe. Az unio képezte annak a segítségnek a föltételét, melyet a törököktől szorongatott Palaiologos János császár oly hosszú idő óta esdekelt a pápától s a nyugati kereszténység fejedelmeitől. Zsigmond ezt az eszmét nagy buzgalommal karolta föl: az óhitűek Magyarország lakosainak is jelentékeny részét képezték s már Nagy-Lajos sokat fáradozott azon, hogy őket katholikusokká tegye. Zsigmond 1428-ban megújította a nagy királynak azt a rendeletét, melynek értelmében nemesi birtokot és kenézséget csak a katholikus hitű oláhok és oroszok birhattak s a ferenczrendű szerzeteseknek különös föladatukká tette a schismaticusok megtérítését.[1]

Annál szükségesebbnek látszott ez előtte, mennél nagyobb arányban szaporították a török ellen menedéket kereső szerbek, bosnyákok, bolgárok, albánok, oláhok bevándorló csoportjai az ország schismaticus lakosainak számát. A Balkán-félsziget menekültjei egész külön társadalmat képeztek hazánk délvidékén; hazánk kormányzatának egysége s a török elleni védelem intensitása egyaránt szükségessé tették, hogy ez az új elem mielőbb teljesen beolvadjon a nemzet testébe. A nemesi jogok adományozása és egyéb kiváltságok már is sok jeles férfiúval gazdagították a magyar társadalmat, sok vitéz katona fegyverével növelték az ország hadi erejét.[1] A tömeges térítéshez azonban nagy külső lökésre volt szükség s ilyennek kinálkozott, ha sikerül, a görög császárt atyái hitének elhagyására s vele együtt a kon-

[1] V. ö. Hunfalvy, id. m. II. 65.

[1] V. ö. Csánki Dezső, Hunyad megye és a Hunyadiak. Századok, 1887. VIII. füzet. Réthy László, Az oláh nyelv és nemzet megalakulása, 2. kiadás, és Hunfalvy, id. m.

stantinápolyi patriarchát, a schismaticusok egyházi fejét, a pápa primatusának elismerésére birni.

Palaiologos János követei már 1434-ben megjelentek a zsinat előtt s készeknek nyilatkoztak az unio ügyében a tárgyalásokat megindítani. Ebben az eredményben nagy része volt Zsigmond befolyásának. A zsinat meghívta a görög császárt, hogy jöjjön Baselbe, a pápa azonban kezdettől fogva féltékenyen nézve, hogy a zsinat német területen tartja üléseit, az unio kérdésében kedvező alkalmat látott abban, hogy a baseli zsinatot

Palaiologos János görög császár érme.
(Vittore Pisano florenczi művésztől.)

föloszlassa és az olasz tengerpart egyik városába új zsinatot hívjon egybe. A hely kérdése a pápa és zsinat között nagy vitát idézett elő. Zsigmond közvetítő ajánlattal lépett föl, melyhez az alapgondolatot magyar királyságához való ragaszkodása szolgáltatta: Budát javasolta az új zsinat székhelyéül. Palomar János, a zsinat csehországi követeinek egyike 1436 deczember havában visszatérve Baselbe, kifejtette az okokat, melyek Zsigmondot ez ajánlatra birták. Buda a legalkalmasabb pont, úgymond, honnan egyaránt figyelemmel lehet kisérni a törököket és a csehországi eseményeket. A császár jövő nyáron hadjáratra készül a törökök ellen, s ha

a zsinat ez alatt Budán tanácskozik, e körülmény nagyban fogja emelni tekintélyét a Balkán-félsziget, óhitü népeinél, kiknek segítségét a háboruban nehezen nélkülözhetné. A hadjáratban a görög császár is részt vehetne s a mellett, a mikor szükséges, megjelenhetnék a zsinaton, vagy követei útján figyelemmel kisérhetné annak tárgyalásait. Viszont a zsinatra nézve is fontos, hogy minél közelebb legyen az érdekelt részekhez s közvetlenül ismerkedhessék meg az ügyek állapotával. Zsigmond nagy áldozatokra is kész volt ez eszméjének megvalósítása érdekében. Velenczei hajókkal vállalkozott a császárt, a patriarchát s kiséretüket a maga költségén átszállíttatni, s őket magyarországi tartózkodásuk alatt 700 emberig minden szükségessel ellátni. Teljes kényelmet, biztosságot s olcsó ellátási árakat igért a Budára jövő zsinati atyáknak, és a zsinat kiadásainak fedezésére 25,000 arany forintot ajánlott föl előlegül azzal az igérettel, hogy ha az unio létrejön, sem ennek, sem többi készkiadásainak megtérítését nem fogja követelni.[1]

Zsigmond nem tudta megvalósitani ezt a tervét, melyen oly nagy szeretettel csüngött. A zsinat 1437 márczius 7-én Baselt jelölte ki az egyesülési tanácskozások színhelyéül. A balkáni hadjárat is elmaradt, jóllehet az öregségében is nagy vállalatokra kész császár már egyenesen arról álmodott, hogy ha a törököket kiszoritja Európából, új keresztes háborut vezet a szentföld visszafoglalására.[2] Nagy tervei kivitelében megelőzték a törökök, a kik az újév tavaszán nagy sereggel jöttek Szendrő vára ostromára. Szendrőt Brankovics György néhány évvel előbb erősitette meg a szerb-magyar határ védelmére; az egykor oly hatalmas szerb czárok utódjának úgyszólván ez volt az egyedüli biztos helye, a mi Szerbiából számára megmaradt. Murád szultán fölszólításának, hogy adja át a várat, nem tett eleget; fiát Gergelyt megbizta annak védelmével s ő maga legifjabb fiával, Lázárral, és kincseivel magyarországi birtokaira menekült. A nádori szék az év elején Pálóczi Mátyás halála következtében üresedésbe jött; Zsigmond az országos rendekkel egyetértve, régi hű emberét, külföldi utazásaiban bizalmas kisérőjét, Hédervári Lőrinczet nevezte ki utódjává.[3] Az új nádornak első föladata volt, hogy a király távollétében a végvidék védelméről gondoskodjék. A törökök már erősen ostromolták Szendrőt, midőn Szentmiklósi Pongrácz Nándor-Fejérvárról július elején a vár fölszabadítására sietett. Zsigmond Csehországban táborita csapatokat fogadott zsoldjába, kik Brandeisi Giskra György vezérlete alatt Pozsonynál hajókra szállva, a Dunán mentek le a háború színhelyére. Pongrácz a csehek segítségével elhatározó győzelmet vívott ki az ostromló sereg fölött s kiűzte őket Szerbiából. Az ellenség egyik csapatának, mely Erdélyt fenyegette,

[1] Utasításai Palomar követe részére a birodalmi igtatókönyv L. jelzetü kötetében, 2. s köv. l. Zsigmond puhatolásaitól vajjon Buda városa képes-e a gyülekezetnek szállást nyujtani, l. Palacky, Urkundl. Beiträge, II. 474.

[2] Erről a tervéről az idézett utasításból értesülünk.

[3] Az 1437 márczius 7-iki kinevezési oklevél, Fejérnél, X/VII.

Csáki László vajda már előbb győzelmesen ellenállott a lázadó jobbágyok ellen táborozó nemesi hadakkal.[1]

A görög unio kérdése ezalatt teljesen megérlelte a szakítást a zsinat és a pápa között, s a császár hiába igyekezve a zsinatot Buda javára határozatának megmásitására birni,[2] kedvét veszté az egész kérdéstől. Az elkedvetlenedésre más oka is volt. A huszitákkal szemben követett politikája rosz gyümölcsöket termett. Míg a husziták az igéretek beváltását követelték, az ország katholikus lakossága, a császár oltalmában bizva, insultálni kezdte az eretnekeket, a kiktől annyi szenvedést kellett kiállaniok. Zsigmond tavaszszal latin, német, cseh és magyar nyelven kihirdettette Prága templomaiban, hogy a kehely használatáért senkit sem szabad üldözni, s a kelyhesek nem késtek a királyi nyilatkozat szavait arany betűkkel templomaik falain megörökíttetni; a táboriták azonban most már nem érték be ennyivel, nagyobb biztosítékokat követeltek és váraikban új harczra szervezkedtek. Zsigmond Sion várát Kuttenberg mellett megostromoltatta és a falai közt talált 52 táborität, vezérükkel Rohácscsal együtt, szeptember 9-én fölakasztatta. Rokiczana, kit a husziták 1435-ben választottak prágai érseké, hiába várta megerősitését a zsinattól és Zsigmondtól, nem érezte magát biztosságban Prágában és még a nyár elején Miletin Borzsek várába menekült. Az őszi országgyülésen Prágában Miletin már panaszlevéllel lépe föl a király ellen és a huszita nemesek közül többen nyilt levelekben fölmondák Zsigmondnak az engedelmességet.[3]

A forradalom kitörésének küszöbén a császár váratlanul megbetegedett. Lábujján mérges kelevény támadt, mely életét veszélylyel fenyegette. A legfontosabb teendő, a trónöröklés kérdésének szabályozása minden más kérdést háttérbe szorított. Zsigmond régi törekvésének, hogy országait osztatlanul hagyja leányára és vejére, Magyarországon semmi nehézség sem állott útjában; Csehországban pedig IV. Károly törvénye biztosította a leányág örökösödését. De az elégületlen husziták várva-várták a pillanatot, melyben a Luxemburg-háztól és örököseitől megszabadulhatnak, Zsigmond megbetegedésének hírére alkalmas utódról kezdtek gondoskodni és az ifju, alig 12 éves III. Ulászló lengyel királyra, az 1434 május 31-én elhunyt Jagello Ulászló fiára, vetették szemüket. A lengyel rendek kevéssel III. Ulászló trónralépte után Albert herczeg leányai egyikének kezét kérték ifjú királyuk számára; Zsigmond akkor a Magyarországtól elszakadt lengyel tartományok és Moldva kérdésének megoldásától tette függővé a választ, de ez ügyben 1436 májusban Késmárkra egybegyült magyar-lengyel bizottság e tartományok birtoka felett nem tudott megállapodásra jutni. Lengyelország ragaszkodott a birtoklás jogához s még

[1] Bartos krónikája Dobnernél, I. 198. Palacky, Urkundl. Beiträge, II. 475. A nádor június 16-iki perhalasztása a Becsky cs. ltárában. V. ö. Kupelwieser, id. m. 46.

[2] Berruer János részére 1437 márcziusban adott utasitását közli Palacky, id. h.

[3] Palaczky, Gesch. Böhmens, III/III. 233—280. Huber, Gesch. Oesterreichs, II. 283—284.

csak a szepesi városok visszaengedésével sem volt hajlandó a magyar király engedékenységét megvásárolni. A házassági terv ezen dugába dölt: ennek daczára 1437 derekán ujabb lengyel követség jelent meg Zsigmondnál, most már azzal a tervvel, hogy Albert mindkét leánya a két Jagello-testvérrel, Ulászlóval és öcscsével Kázmér herczeggel lépjen házasságra. Albertnek nem voltak fiú gyermekei; egyetlen fia, György, csecsemő korában kevéssel előbb, 1435-ben hunyt el. Zsigmond unokái és a két Jagello között létesitendő házassági összeköttetés tervében már ott volt a nagy kérdés: ki lépjen az utolsó Luxemburg koronáinak örökségébe? Zsigmond nem akart hirtelen dönteni ily fontos kérdésben. A cseh rendek azonban eleve jó szemmel nézték a tervet, s midőn a császár visszautasitá azt, III. Ulászló trónjelöltsége egyszerre váratlanul egész más alakban lépett előtérbe. Az elégületlen huszita nemesség szoros összeköttetésbe lépett a lengyel főurakkal és Zsigmond halála esetén Erzsébet és Albert mellőzésével Ulászlót szemelték ki Csehország királyává.[1]

Cillei Frigyes pecsétje.

Az összeesküvők Zsigmond közvetlen környezetéből találtak nem várt támogatásra. Borbála királyné nem élt jó viszonyban vejével; hihetőleg a régi botrány emléke volt az, a mi az egyenes és tiszta gondolkozású Albertet bizalmatlanná tette anyósa iránt. Zsigmond maga már rég elfeledte a multat; a Cilleiek grófi háza továbbra is zavartalanul élvezte az uralkodó kegyét, melynek emelkedését, hatalmát, mindenét köszönhette. Cillei Hermann gróf az 1406-ik évtől 1435 október 13-án bekövetkezett haláláig háromszori megszakitással viselte a szlavóniai bání tisztet, kis király gyanánt állva e tartomány kormányának élén. Zsigmond a fejedelmi bőkezűség határain túl gazdagította nejének rokonait uradalmakkal; a birodalom fejedelmei közé emelte őket s Cilli és Ortemburg grófságának területét önálló fejedelemség jogaival ruházta föl.[2] Borbálával is ép ily bőkezűen bánt. Királynői méltóságához illő vagyoni helyzetről kivánva számára gondoskodni, egy időben a harminczadok és a szlavóniai nyersadó jövedelmét rendelte ellátására s midőn az ország rendei ez ellen nehézséget támasztottak, Körmöcz, Selmeczbánya és a többi u. n. alsó bányavárosok bányáit adományozta neki kárpótlásul, a körmöczi pénzverés jövedelmével együtt[3] Borbála ezenkivül királyi adományban birta Zólyom és Trencsén vármegyék összes királyi várait, Diósgyőrt Miskolcz-

[1] V. ö. Caro, id. m. IV. 141. s köv.

[2] A birodalmi fejedelemségről Zsigmondnak három oklevelét ismerjük: 1430 május 1-éről, 1435 szeptember 25-éről és 1436 november 30-áról. V. ö. Turul, 1890. 224.

[3] 1427 február 1-én kelt adomány levele a bécsi állami levéltárban,

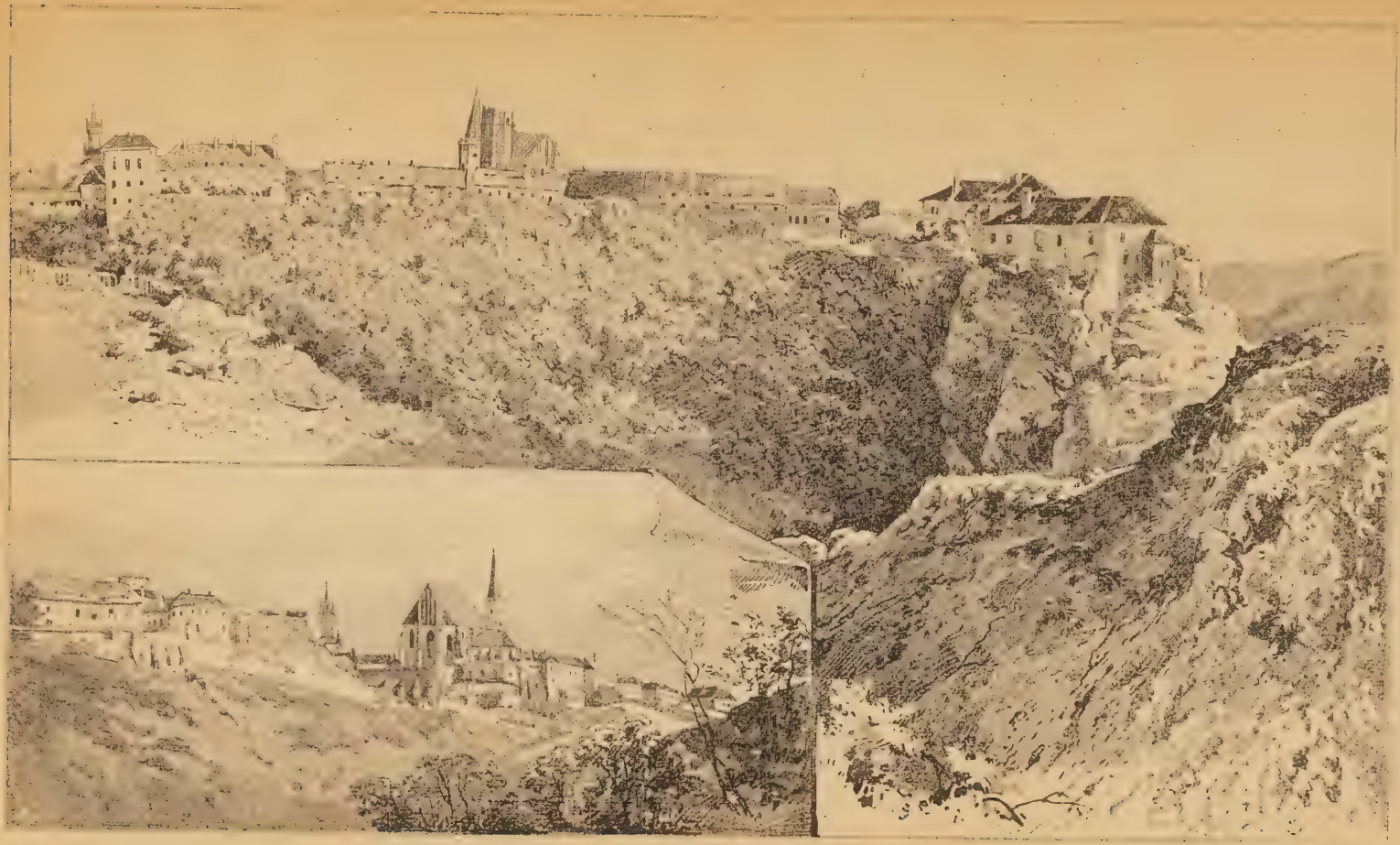

Znaim.
(Rajzolta Székely Arpád.)

Az Athenaeum nyomása.

ZSIGMOND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY.

(Dürer Albrechtnek a nürnbergi városházán levő eredetije után.)

czal és Szandát Nógrád megyében, Tolna várát és a becsei kúnok szigetét.[1] Csehországban pedig Zsigmond a kormány átvétele után azonnal behelyezte Königingrätz, Melnik s a többi királynéi javak birtokába. Úgy a királyné, mint rokonai roszúl hálálták meg Zsigmondnak irántuk annyiszor tanúsított jóindulatát. Borbála, a kit Zsigmond 1437 február 14-én cseh királynévá koronáztatott, Prágában időző testvére Frigyes gróf s ennek fia Ulrik támogatása mellett titkos szövetségre lépett a husziták főembereivel, Sternberggel, Ptaczek Hinkóval, Podjebrád Györgygyei, s megigérte nekik közreműködését, hogy Zsigmond halála után a cseh korona a lengyel királyra szálljon. A Cilleiek kétség kivül magas árát kötötték ki árulásuknak, s a hatalom után sóvárgó stájer dynastia, mely Zsigmond kegyelméből a souverain fejedelmi házak sorába emelkedett, a létesítendő lengyel-

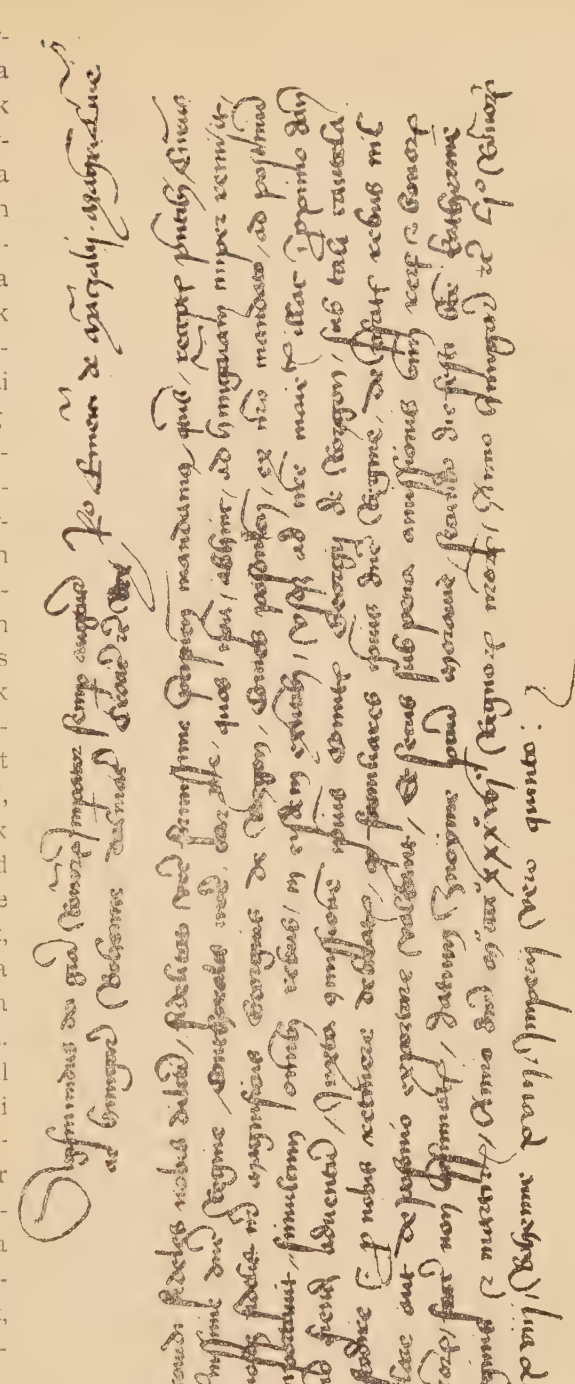

Zsigmond rendelete Borbála javai őrzéséről.
(A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.)

[1] V. ö. Gróf Teleki József, id. m. X. 43—53.

cseh államszövetségben nagy szerepre számíthatott a még gyermekifjú király oldala mellett.[1]

Zsigmond utolsó napjait végtelenül elkeserítették nejének cselszövényei. Nem érezte magát biztosságban cseh földön; hű magyarjai között akart meghalni. November 11-én hordozó ágyon elhagyta Prágát. Néhány nap mulva Znaimba érkezett, hol veje és leánya vártak reá. Ereje rohamos hanyatlása miatt le kellett mondani útjának folytatásáról. Halálát közeledni érezvén, a magyar és cseh országnagyokat maga köré gyűjté és végrendelkezés alakjában szólítá fel őket, hogy leányának férjét, Albertet fogadják el utódjául. Albertnek egyidejűleg meghagyta, hogy a trónutódlási zavarok kikerülése végett Borbálát helyezze őrizet alá; hogy a fogolyként magával hozott császárnénak Pozsonyba előre küldött kincsei biztos kézbe kerüljenek, arról már egy előbb kiadott rendeletében gondoskodott.[2] Megnyugtatva a magyar urak igérete által, hogy Albertet királyukká teszik, és megtéve a kellő intézkedést, hogy a cseh országgyűlés megfelelő módon értesüljön végső akaratáról, deczember 9-én, életének 70-edik évében meghalt.[3]

A holttestet Pozsonyba vitték, hol az összegyűlt országos rendek Albertet deczember 18-án Magyarország királyává, nejét Erzsébetet királynévá választották s az uralkodópárnak letették a hűségesküt.[4] Innen gyászmenetben Budán keresztül Váradra vonultak és a halottat Szent-László sírjának lábánál, első hitvese, Mária királynő mellé sírba tették. Ezt a helyet Zsigmond maga választotta ki temetkezési helyéül. Életében az egész világé volt, haló porai számára a magyar nép kegyeletétől megszentelt helyen kereste az örök nyugodalmat.

V. FEJEZET.

Albert uralkodása.

Ismét leányágra szállott a magyar korona; de a nehéz idők, mik a országra vártak, férfit kivántak, ki erős kézzel vezesse a kormány gyeplőjét. Ezért jelölte ki Zsigmond leánya mellőzésével egyenesen vejét utódjául, ezért választották őt a magyarok nehézség nélkül királyukká. Az örökösödés joga iránt, melyet a nemzet bölcs tapintata mindenkor össze

[1] Hogy Borbála kezét ajánlotta fel Ulászlónak, Aeneas Sylvius és az őt követő Dlugoss hagyták reánk írásban; de Aeneas Sylvius ismeretes gyűlölete a Cilleiek iránt az újabb történetírókban alapos gyanút kelt előadásának hitelessége iránt. V. ö. Palacky, Gesch. von Böhmen. III/III. 282. Caro, i. m. IV. 167.

[2] A M. Nemz. Múzeum levéltárában őrzött 1437 november 26-iki rendelet hasonmását itt közöljük.

[3] Betegségének lefolyását és utolsó óráit leirták Windeck, id. kiad. 439. 447. és Aeneas Sylvius, Historia Bohemica. V. ö. Aschbach, id. m. IV. 394—397. és Gróf Teleki József, id. m. I. 64. 68.

[4] Az egykoru Senging Márton tanusága szerint. Fejér, Codex Dipl. X/VII. 915.

tudott egyeztetni a királyválasztás szabadságával, az ország rendei abban rótták le kötelességüket, hogy Erzsébetet, az elhunyt király gyermekét, férjével együtt egyhangú választásukkal emelték trónra, ezzel kivánva bizonyitani, hogy benne első sorban Zsigmond leányát, nem pedig az új király nejét fogadják királynéjukká. De ugyanaz a felfogás, a mely Zsigmondot Mária királynő oldala mellett kormánytársból egyszerre az ország igazi királyává emelte, most is érvényesült és Albert nem mint a királyi örökösnő férje, de mint az ország törvényesen megválasztott királya lépett az uralom birtokába.

Ám ez most nem ment oly simán, mint Mária idejében. Erzsébet, mint igazi Cillei ivadék, eszes és nagyravágyó asszony volt, a ki nem akart bele nyugodni abba a gondolatba, hogy a király hitvese szerepét vigye az országban, melynek örököséül a születés jogán saját magát tekintette. Zsigmond leányának ragaszkodása örökségi jogához nagy közjogi vitát idézett elő a felett, hogy az esztergomi érsek, vagy a veszprémi püspök koronázza-e meg a királynét? Pálóczi György érsek arra hivatkozva, hogy Mária királynőt is az esztergomi érsek koronázta meg (s ez az eset per abusum ismétlődött Borbálánál is), a maga részére követelte a koronázás jogát és ezzel igazat látszott adni Erzsébet elsőbbségi igényének. De a veszprémi püspök, Rozgonyi Simon ragaszkodott püspöki székének ősrégi jogaihoz. Az érsek s vele Erzsébet végre is kénytelenek voltak engedni Rozgonyi követelésének, mely mögött Albert egész pártja állott. A koronázás 1438 január 1-én ment végbe Székes-Fejérvártt. Albertet Pálóczi György esztergomi érsek, Erzsébetet Rozgonyi Simon koronázták meg, Albert az által igyekezett a megoldást elfogadhatóvá tenni nejére nézve, hogy külön okiratban tette őt és gyermekeit halála után trónja örököseivé. De a viszály magva el volt hintve. És Rozgonyinak soha sem bocsátotta meg a királyné, hogy magatartásával férjének biztositotta a hatalom gyakorlásában az elsőséget.[1]

A választás szerencsésnek igérkezett. Albert Ausztria trónján kiváló fejedelmi erényekről tett bizonyságot. Huszonhét éves uralkodása sikerrel orvosolta a sebeket, miket kiskorusága alatt rokonai önzése ütött tartományának beléletén.[2] Visszaállitotta a közbiztosságot; rendezte a zilált pénzügyi viszonyokat. Kifelé is megbizható szomszédnak, hü szövetségesnek bizonyult. A huszita háborukban ő volt az egyedüli fejedelem, a ki feladatát komolyan vette s annak teljes erejéből igyekezett megfelelni. A magyar viszonyokat elég alkalma volt apósa oldala mellett megismerni s tudatával birt

[1] Az örökösödési kérdés felmerüléséről csak nagyon hézagos tudósitásaink vannak. Aeneas Sylvius mondja Albert életrajzában, (Fejér, Codex Dipl. XI. 389.) hogy Albert megválasztását többen ellenezték. A koronázás kérdéséről l. a Fejérnél, id. m. X/VII. 879. XI. 29. 30. 40. közölt okleveleket. Hogy Albert és a rendek Erzsébet örökösödési jogát külön okelvélben ismerték el, Erzsébet irja 1441-ben III. Frigyesnek. V. ö. Gr. Teleki József, id. m. I. 73.

[2] Albert ausztriai kormányáról I. Kurz, Österreich unter K. Albrecht II. (Bécs, 1835.) Krones, Handbuch der Gesch. Oesterreichs, II. 278. 's köv. és Huber, id. m. II. 418. s köv.

a magyar királyi méltóság jelentőségének és a feladatok nehézségének, melyek reá mint magyar királyra várakoztak.

A két osztrák herczegség, a Habsburgok birodalmának magva először jött az uralkodó közössége által egymással kapcsolatba. Másfélszázados törekvés jutott ez által diadalra. Két esztendő hiján annyi időtölt el azóta, hogy Habsburg Rudolf a Kún-László halála által megürült magyar királyságot fiának, Albert osztrák herczegnek adományozta. De az első Habsburg, a ki a magyar trónra jutott, azzal a meggyőződéssel foglalta el azt, hogy az új államszövetségben, ha a viszonyok azt állandóvá teszik, csakis Magyarországot illetheti, meg a vezérszerep. A magyar királyságban ismerte fel háza jövendőjének biztos alapját; készséggel vetette alá magát a magyarok amaz óhajtásának, hogy udvarát állandóan Magyarországban tartsa s megigérte, hogy ha római királylyá választják, a választást csak a magyar országos rendek beleegyezése esetén fogja elfogadni. A magyarok pedig abban a reményben fogadták őt királyukká, hogy a personalis unio Ausztriával véget vet a csehországi zavaroknak s meghozza az országnak azt, a mit a Zsigmond által létesitett államszövetségtől hiába remélt: egy rendezett viszonyoknak örvendő, erős állam szövetségével növeli a nemzet erejét a török ellen való védelemre.

Albert király.
(Eredetije az ambrasi arczképgyüjteményben.)

Hogy ez a remény nem vált be, annak nem Albert volt az oka. Zsigmond halála a cseh kérdést ismét élére állitotta. Az 1437 deczember 26-án Prágában tartott országgyülés erős feltételekhez szabta Erzsébet és általa Albert örökösödési jogának elismerését, maguk a husziták pedig semmi áron nem akarták királyuknak fogadni azt, a kit annyi éven át legveszedelmesebb ellenségüknek ismertek. A vallási ellentétekhez a cseh nemzetiség féltékenysége járult a német uralkodó iránt. S miután III. Ulászló lengyel király trónjelöltsége a lengyel nemesség részéről ellenzéssel találkozott: a

Viridarium Imperatorum et Regum Romanorum.

(Albert király codexe a bécsi udvari könyvtárban.)

A szöveg olvasása:

Incipit viridarium Imperatorum et Regum romanorum, extractum de memorialibus geſtis aliquorum Germanorum, qui rei publice preſederunt; editum et completum Rome, Anno a nativitate domini M° CCCC° XI°, circa principium Menſis Octobris feliciter. Amen.

In principio huius libri habentur quedam compendioſe et exemplares doctrine, ſecundum quas imperator uel Rex Romanorum habet ſe ſuoſque diſciplinare, ut feliciter regnet, etCetera.

Deinde ſubnectuntur aliqua pauca memoranda de magnificis geſtis Alexandri magni Regis Macedonum, Caroli magni, Ottonis primi, frederici primi et aliquorum aliorum Imperatorum Romanorum et de tranſlacione Imperij Romanorum de grecis in germanos in perſonam dicti Caroli magni. Et licet dictus Carolus magnus esset rex francorum, fuit tamen natus in germania in Opido Ingelhem infra flumen Reni, quod quidem Opidum eſt Imperiale et maguntini dioceſis et diſtat a maguncia per IIII^or miliaria theotunico Et ibi est palacium, in quo natus fuit, uetus edificium, Sed per quondam Rupertum Regem Romanorum defunctum nouiter reformatum Et in illo palacio Carolus IIII^us Imperator ob memoriam dicti Caroli magni inſtituit Collegium IIII^or.

Fordítás:

A római császárok és királyok kertje, melyet némely németeknek, kik az állam élén állottak, emlékezetes történeteiből kivonatoltak s Rómában az úr születésétől való 1411-ik évben, október hó eleje körül kiadtak és megbővitettek, szerencsésen kezdődik. Ámen.

E könyv elején némi vázlatos és példaszerü tanitások vannak, a melyek szerint kell a római császárnak vagy királynak magát és övéit fegyelmezni, hogy szerencsésen uralkodjék, és egyebek.

Azután hozzá csatlakozik néhány emlékezetes dolog Nagy-Sándor macedon király, Nagy-Károly, I. Ottó, I. Frigyes és néhány más római császár nagyszerü tetteiről és a római császárságnak a görögökről a németekre, az emlitett Nagy-Károly császár személyére áthelyezéséről. És jóllehet az emlitett Nagy-Károly a frankok királya volt, mégis Németországban született Ingelheim városban, a Rajna folyón alól, a mely mindazonáltal császári város és a mainzi egyházkerülethez tartozik s Mainztól négy német mértföldnyi távolságra van s ott van a palota, a melyben született, régi épület, de néhai Rupert elhunyt római király ujabban kijavitotta s abban a palotában IV. Károly császár az emlitett Nagy-Károly emlékezetére négy collegiumot alapitott.

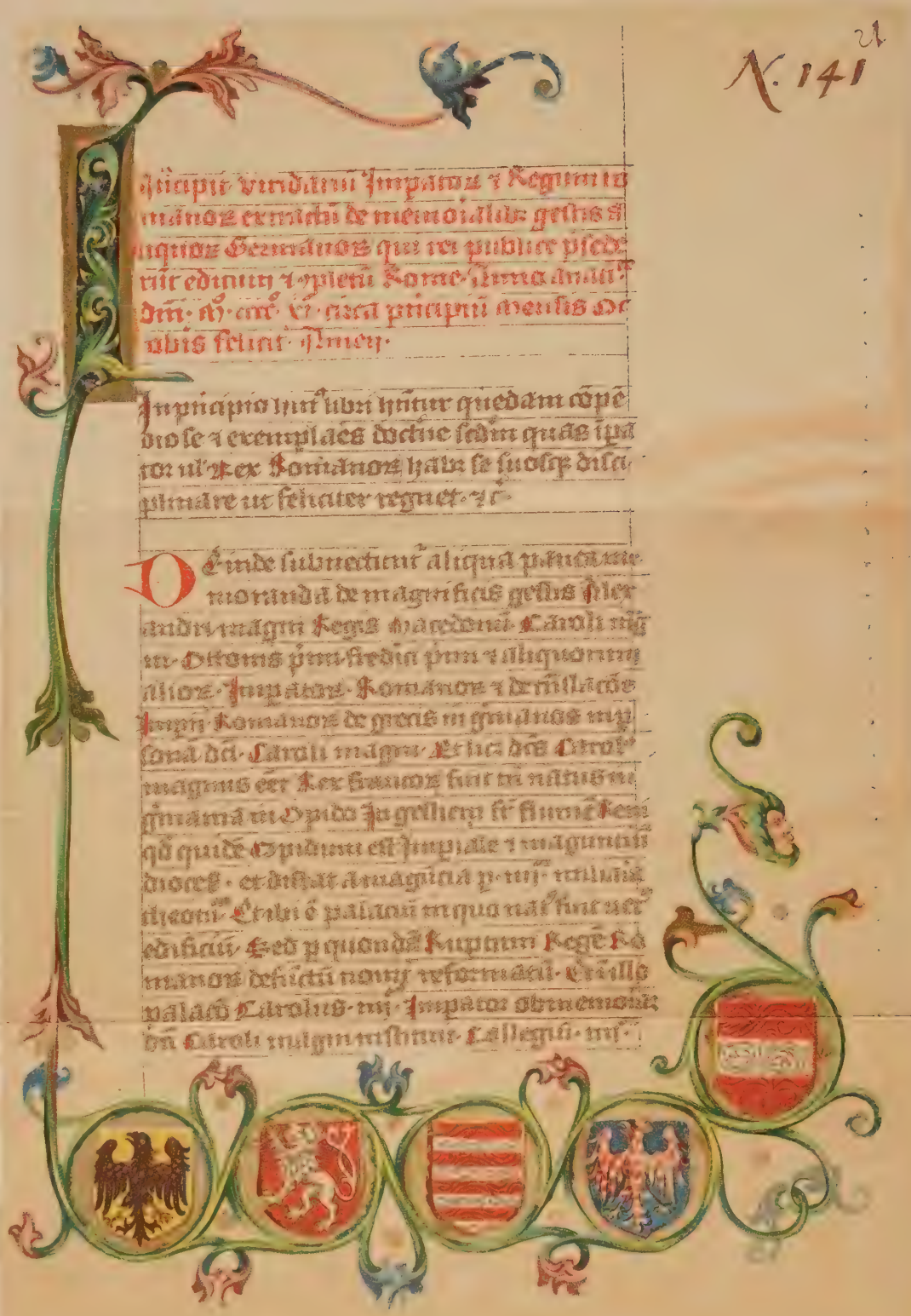

VIRIDARIUM IMPERATORUM ET REGUM ROMANORUM.

(Albert király codexe a bécsi udvari könyvtárban.)

huszita nemesség követei márczius havában Kázmér lengyel herczegnek III. Ulászló testvéröcscsének ajánlották fel a cseh koronát.[1]

Albert erre a hirre kénytelen volt távozni Magyarországból. Bécsen át Csehországba indult, hogy fegyverrel oldja meg a cseh trónutódlás kérdését s az ország nyugalmát helyreállitva, nyugodtan fordithassa erejét a legfontosabb kérdés, a török elleni védelem szolgálatára. Mig Bécsben pénz és hadsereg gyüjtésében fáradozott, jött a hír, hogy a német birodalom rendei Frankfurtban, márczius 18-án római királylyá választották. A reá váró feladatok nehézségének tudatában vonakodott elfogadni a koronát, mely oly sok versengés tárgya szokott lenni, s a magyar főurak rábeszélésére volt szükség, míg reá szánta magát a választás elfogadására; kikötötte azonban, hogy székhelyét Magyarországban fogja tartani s két évi haladékot kért a cseh ügyek és a magyar honvédelem rendezésére, mielőtt a birodalomban koronázása végett megjelenhetik.[2] A birodalmi rendek támogatásába vetett reménynyel indult Csehországba, hol ennek katholikus nemessége Prágában május 6-án őt cseh királynak kiáltotta ki. De ugyanaz nap Melnikben a husziták Kázmér herczeget választották királyukká s maguk az Albert-pártiak is a prágai compactatumok megerősitéséhez kötötték a választást és egyéb sulyos feltételen kivül azt is követelték, hogy Borbála császárnét, a ki mostanig Pozsonyban őrizet alatt élt, bocsássa szabadon s adja vissza neki javait. Albert e feltételeket Iglauban június 8-án elfogadta,[3] mire Prága június 13-án megnyitotta előtte kapuit és az olmüczi püspök Pálóczi György esztergomi érsek és Filibert coutancei püspök, a baseli zsinat követe segédlete mellett június 29-én cseh királylyá koronázta. A lengyel rendek azonban ekkor már kimondták Kázmér cseh királyságának támogatását s a prágai koronázási ünnep hangulatát a lengyel sereg betörése zavarta meg; a táboriták egyesültek új szövetségeseikkel s ismét hatalmukba keritették Tábor várát. Albert magyar és osztrák seregei nem voltak elegendők a pártosok megfékezésére s a német birodalom fejedelmei, Kristóf bajor herczeg, a szász választó és Albert Achilles, a brandenburgi Frigyes fia kénytelenek voltak új királyuk segitségére sietni.[4] Magyarország is jelentékeny hadi erőt küldött királya támogatására, bárha ugyanakkor a lengyel határ védelmére is kellett gondolnia, mert a lengyelek Magyarországba is betörtek és a zálogos szepesi városokban elhelyezett katonáik által támogatva, a Szepességben és a szomszédos részekben pusztitottak.[5]

Albert és a birodalmi hadak, melyek vezérletét az ifjú Albert Achilles őrgróf vette át, Tábor falai közé szoritották vissza a lázadókat s a várat

[1] V. ö. Palacky, Gesch. Böhmens III/III. 289—308. és Caro id. m. IV. 166—171.

[2] V. ö. Altmann, Die Wahl Albrechts II. zum römischen Könige. (Berlin, 1886.) Fejér, Codex Dipl. XI. 381.

[3] Fejér, XI. 120.

[4] V. ö. Huber, Gesch. Österreichs, IV. 8.

[5] Wagner, Anal. Scepus. I. 141. III. 257.

ostrom alá vették. Az egyesült királyi és birodalmi hadak egész augusztusban a huszitizmus főfészke alatt táboroztak s az ostromot csak szeptember közepén szüntették be, a mikor Ulászló nagy sereggel Sziléziába tört. A fenyegetett tartományt Albert Achilles rövid idő alatt megtisztitotta az ellenségtől, s győztes seregével Lengyelországba nyomulva, Ulászlót külföldön harczoló csapatai visszavonására kényszeritette.[1] IV. Eugen pápa most követe által minden áron ki akarta békiteni a két uralkodót egymással. Albert november elején Görlitzben Lausitz, 25-én Boroszlóban Szilézia rendeinek hódolatát fogadva, megkezdte a béketárgyalásokat a lengyel királylyal; ő maga jelentékeny engedményekre is hajlandó volt és a Zsigmond halála előtt felmerült kettős házassági tervtől sem idegenkedett, mi által az utóbbi számára fenmaradt a remény, hogy ha apósa fiugyermek hátrahagyása nélkül hal meg, örökösödés utján elnyerni a cseh koronát. A házassági terv azonban idő előtt nyilvánosságra jutva, heves ellenzésre talált az Albert társaságában levő német fejedelmek részéről, s ezek minden további lépésnek elejét veendők, reá beszélték Albertet, hogy legidősebb leányát Annát Vilmos meisseni őrgróffal jegyezze el. A kiegyezésről most többé szó sem lehetett; a lengyel követek megszakitották a további tárgyalásokat s midőn azok fonala Albert unszolására Namslauban, február elején ujból felvétetett, az eredmény mindössze annyi volt, hogy a felek június 24-éig tartó fegyverszünetre léptek egymással. Erre Albert elhagyta cseh tartományait, Bécsben nehány hetet töltve, márczius végén Pozsonyba érkezett és itt tartotta meg, április 1-én, Anna herczegnő esküvőjét a meisseni őrgróffal.[2]

Albert arany és ezüst pénzei.

Majdnem egy évig tartó külföldi időzés után a királynak csak most nyilt alkalma a magyar ügyekkel behatóbban foglalkoznia. Távollétében kezdetben az országnagyok tanácsa, később Erzsébet királyné kormányozta az országot, a kit Albert a cseh koronázás után a törökök betörésének hirére küldött a kormány átvételére.[3] A törökök felől már Albert trónraléptekor fenyegető hirek érkeztek. A nyár első felében Murád szultán Kis-Ázsiából visszatérve, nagy sereget küldött az Al-Dunára, mely Vlad Drakul oláh vajda csapatai által támogatva, a Vaskapunál Erdélybe tört. A Királyhágón túli országrész még mindig a parasztlázadás hatása alatt állott. A job-

[1] Ermisch, Schlesiens Verhältniss zu Polen u. zu Albrecht II. Zeitschrift für Gesch. Schlesiens, XII. 377. s köv. V. ö. Caro. id. m. IV. 186. s köv.

[2] V. ö. Huber id. m. IV. 7—9. és a régebbi forrásokat Gr. Telekinél, I. 112—116.

[3] Erzsébet a kormányt az Albert által kormányzókul kirendelt egyházi és világi főurakkal egyetértésben vitte. V. ö. Fejér, XI. 101. 144. 148.

bágyok Zsigmond halála hirére ujból fegyvert fogtak és kimélet nélkül folytatták a vármegyékben és a szász földön pusztitásaikat, mignem a Csáki László vajda által vezérelt nemesség Kolos-Monostornál Nagy Antal hadait megverte, a vezért kilencz más főemberrel karóba huzatta, a többi lázadókat Enyedre és Kolozsvárra szoritva kiéheztette és 1438 első heteiben a székelyek és a szászok segitségével véget vetett a lázadásnak.[1] A február 2-án megnyilt tordai gyülés megujitotta három nemzet szövetségét. A nemesség még nem pihente ki a küzdelmet, midőn a törökök rabló hadai a Maros völgyét lángba boritották, Szász-Sebest, Segesvárt, Megyest elfoglalták, Szebent ostrom alá vették és Brassó külvárosait felgyujtották. Losonczi Dezső, ki csak az imént váltotta fel Csákit a vajdaságban, a nemesség közönye folytán tehetetlenül állott a pusztitással szemközt; a szászok elrejtőztek falaik közé és némán nézték honfitársaik veszedelmét. A török hat heti pusztitás után 70,000 embert füzött rablánczra és zsákmánynyal megrakodva hagyta el a törcsvári szoroson keresztül az országot.[2]

A tordai templom.
(Rajzolta Székely Árpád.)

Az a magatartás, melyet az erdélyi nemesség a török betörésével szemben tanusitott, jellemző volt és az általános felfogásra vetett világot A király távolléte közvetlenül a trónváltozás után rendkivül káros hatással volt a közügyek menetére. A bizonytalanság, mely a helyzetet minden új uralom kezdetén jellemezni szokta, az egység hiánya a kormányzat veze-

[1] Hunfalvy, id. m. II. 86. Eder, Observationes criticae, 73. 74. 79. V. ö. Gr. Teleki, id. m. I. 79—80.

[2] A forrásokat s azok birálatát l. Gr. Telekinél, I. 107—108. és Hubernél, id. m. IV. 9 V. ö. Kupelwieser, 40—52.

tésében, melyet az uralkodó távolléte szükségképen maga után von, a kötelességérzet lankadását idézte elő a nemzetben. A főnemesség úgy is nagyon hozzá volt szokva Zsigmond alatt ahhoz, hogy király nélkül intézkedjék az ország dolgaiban. Oligarchicus törekvései most az új uralkodó alatt is kedvező talajra találtak; a nemzet zöme, a nemesség pedig, beletörődve az eredménytelen hadviselésekbe, természetesnek kezdte találni a törökök szomszédságát, s a megszokás elölte benne a félelmet az ellenség terjeszkedésével szemben, csökkenté energiáját a védelem folytatásában. Az indolentia, melylyel az erdélyi nemesség a törökök beütését fogadta, a nemzet gondolkozásából táplálkozott, ezért mikor a vajda jószágvesztés büntetésével akarta sujtani a főnemeseket, kiknek hanyagsága, például szolgálva a köznemességnek, a védelmet lehetetlenné tette, a királyné nem merte helyben hagyni az itéletet és elnézése megmentette a kötelesség-mulasztókat, köztük a Báthori család tagjait, magaviseletük sulyos következményeitől.[1]

Erzsébetnek ez az elnéző politikája annak a törekvésének volt kifolyása, hogy pártot keressen magának, melynek segitségével magához ragadja az ország kormányát.[2] E pártot pedig nem volt nehéz megteremteni. A magyar főurak nagyon zokon vették, hogy Albert nem tartotta meg a koronázásakor tett igéretét és egy egész esztendőt az országtól távol töltött épen akkor, mikor a török támadásának veszélye napról napra fenyegette az ország területét. Az ellenzéki hangulatnak ennél sokkal mélyebb háttere is volt. Albertben, úgy látszik, nem volt meg az alkalmazkodásnak az a foka, a melylyel Zsigmond képes volt a nemzettel német származását feledtetni; bár ifjuságától a magyar trónra nevelték, a nemzet nyelvét sem birta teljesen megtanulni.[3] Uralkodásának kezdete nem nyujtott alkalmat az ellenzék bizalmatlanságának megszüntetésére. Ezzel a hangulattal szemközt Erzsébet születésre és nevelésre nézve joggal hirdethette magát magyarnak. Mire Albert haza jött, az elégületlenség oly nagy foka várt reá, a mely nem az ő egyéniségében és magaviseletében, hanem a távolléte által teremtett helyzetben találta magyarázatát s bizonyára elkerülhető lett volna, ha a király trónraléptének első évét teljesen az ország kormányának szentelheti.

A Budán, 1439 május havában megnyilt országgyűlés tanácskozásaihoz a budai német polgárok ellen kitört zendülés képezte az előjátékot, melyhez az okot egy tekintélyes magyar polgár, Ötvös Albert rejtélyes halála szolgáltatta.[4] A több napig tartó utczai harczban, melyet Garai

[1] A Báthoriak részére 1438 aug. 10-én kiadott amnestiája Fejérnél, id. m. XI. 130.

[2] Aeneas Sylvius nyiltan mondja ezt Albert király életrajzában Fejérnél, id. h. 389.

[3] Aeneas Sylvius szerint egyáltalában nem tudott magyarul. (Fejér id. h. 393.) De ez bizonyára tulzás; nem tehető fel Zsigmondról, hogy ezt a mulasztást elnézte volna vejének, a kit kezdettől fogva utódjának szemelt ki.

[4] Az eset bővebb tárgyalását l. Salamon Ferencznél, Budapest története, II. 361. s köv. Salamon Gróf Teleki s a többi történetirók ellenében igen meggyőzően mutatja ki, hogy ez esemény nem 1438-ban, hanem 1439 tavaszán, Albert hazatérése után történt.

László mácsói bán, az egykori nádor fia — anyja révén Erzsébet királyné unokatestvére — csak nagy fáradsággal tudott elnyomni, a magyarok hagyományos gyülölete oly erővel nyilatkozott a németek ellen, mely a német király idejében mindennél jobban jellemezte az általános hangulatot. Ez a gyülölet az országgyűlés tárgyalásaiban is megnyilatkozott és az idegenek kizárásáról szóló törvényben megismételte azokat a rendszabályokat, a melyekkel a nemzet Zsigmond uralkodásának első időszakában

Erzsébet királyné pecsétje.

igyekezett a német befolyást megsemmisiteni. A külföldiek ellen hozott törvények kimondták, hogy a király az országos hivatalokra idegeneket nem nevezhet ki, jószágot nekik nem adományozhat, idegen zsoldosokat sem fogadhat hadseregébe; a királyi jövedelmeket külföldiek nem bérelhetik. Az országgyűlés többi törvényei is a legnagyobb foku tizalmatlanság kinyomatát viselik magukon. Mint forradalmi országgyűléseken történni szokott, nem a királyi előterjesztések képezték az új törvények forrását, hanem maguk a rendek foglalták czikkelyekbe követeléseiket, hogy azokat a királyi szentesités által törvénynyé emeljék. A király és a nemzet mint egyezkedő felek állottak egymással szemközt. A kiegyenlitő szerepet Hédervári Lőrincz, a nádor

vitte, s ebből a feladatából sarjadzott a legelső törvényczikkek egyike, mely a nádort úgy tekintve, mint közvetitőt a nemzet és a király között, és kinevezésében az országgyűlés befolyását biztositva, új alapokat rakott le a legelső közjogi méltóság politikai nagy jelentőségének teljes kifejlődéséhez. Az ország régi szokásai megerősittettek, az ujitások eltörültettek. A nemességnek az a régi kiváltsága is megujittatott, hogy az ország védelmére csak akkor tartoznak felkelni, ha a király, a főpapok és főurak banderiumai nem képesek az országot az ellenségtől megoltalmazni, de a kötelezettség akkor sem terjed túl az ország határain. A rendek megújitották ezen felül azt a kivánságukat, hogy a király állandóan az országban lakjék s a kormányra a főrendeknek az őket megillető befolyást biztositsa.[1]

Erzsébet királyné közjogi állását a törvények csak mellékesen érintették, midőn kimondták, hogy a király tartozik hitvesének, »mint az ország örökösének,«[2] vagyoni állását méltóságához képest biztositani. De már maga ez a kivánság, mely rendes viszonyok között feleslegesnek tünhetik fel, igazolja azok gyanuját, a kik Erzsébet királynénak nagy szerepet tulajdonitanak a vihar felidézésében.

Albertet a mozgalom jóformán készületlenül találta. Nejének kétszinü magatartása annál kellemetlenebbül érintette, mert éppen akkor jött nyomára Csehországban egy nagy összeesküvésnek, melynek szálai a magyarországi udvarig nyultak. Anyósa, Borbála, kit Albert a cseh rendek követelésére kénytelen volt szabadon bocsátani s magyar- és csehországi javai birtokába visszahelyezni,[3] folytonos összeköttetésben állott a huszitákkal, a cseh királynői jószágokon menedéket adott Albert ellenségeinek és cselszövényeivel szitotta a forradalmat. Láttuk, hogy Kázmér megválasztására is a Borbála tulajdonát képező Melnikben gyültek össze a pártosok. Albert elég elővigyázatlan volt sziléziai utja előtt Cillei Ulrikot állitani Csehország kormányának élére. Cillei nemcsak elnézte nagynénjének fondorlatait, de titkos támogatásban is részesité azokat s Albertet az a veszély fenyegette, hogy a Borbála birtokában levő csehországi várak a táboriták kezébe jutnak. A cselszövény napvilágra került, Albert Cillei Ulrikot megfosztotta a kormányzói méltóságtól és Borbálát ismét el akarta fogatni; de az özvegy megsejtette a reá váró sorsot és Lengyelországba, Ulászló oltalma alá menekült előle, a ki a sandomiri uradalmat adományozta neki ellátásul.[4] A kedvező fogadtatás, melyben a Zsigmond özvegye lengyel földön részesült, ujból lehetetlenné tette a kibékülést Ulászló és Albert között s Magyarországra két oldalról, a lengyel és a török felől várakozott a háború veszélye, midőn

[1] Corpus Juris Hung. id. kiadás I. 200—205.

[2] »Ex quo est haeres huius regni.« (12. pont.)

[3] Dlugoss szerint a magyar várakat nem kapta vissza, hanem Albert 12,000 frtnyi évi jövedelmet biztositott számára. V. ö. Fejér, id. m. XI. 60.

[4] Caro id m. IY. 167. kétségbe vonja Dlugoss ez adatának hitelességét.

a magyar országgyülés, a helyett, hogy az ország védelméről gondoskodott, utczai lázongással és a királyné titkos támogatásával igyekezett a királytól a főurak és a nemesség előjogait biztositó törvényeket kicsikarni.

Albert nem tehetett egyebet, mint hogy elfogadta és május 29-én szentesitette e törvényeket, de biztositékot kivánt a rendektől arra nézve, hogy hasonló követelésekkel a jövőben nem fognak előállani. Az országgyülés

Albert király nagy pecsétje.

ezt a kivánságát teljesitette, de ez csak arra szolgált, hogy Erzsébet királyné örökösödési jogait még jobban előtérbe helyezze. A szentesitést követő napon az összes főnemesség előtt kiadott oklevélben az országos rendek hüségesküjöket a királyi pár irányában megujitván, Erzsébetről úgy emlékeztek meg, mint az ország tulajdonképeni örököséről, természetes urnőjéről, »a kit a királyság a születés jogán első sorban illet meg.«[1]

[1] »Quam principaliter hoc regnum iure geniturae concernere dignoscitur.« Fejér, XI. 257.

A királyi hatalom gyakorlásának kérdésében ez által nagy változás állott be. Albert híven megtartotta, a mit igért s hogy a királynői ellátásra vonatkozó törvénynek eleget tegyen, Borbála császárné szökése következtében elkobzott várakat és uradalmakat Erzsébetnek adományozta, sőt azon felül más adományokkal is gyarapitotta a királyné birtokait.[1] De Erzsébet nem elégedett meg ennyivel és teljes mértékben igyekezett érvényesiteni az ország kormányában királynéi jogait, melyek támogatására egy nagy párt részéről számithatott.[2] S ez nem vált hasznára az országnak oly időben, a midőn a háború veszedelme erős és egységes kormányt tett szükségessé. A kötelességtudásban amúgy is gyönge nemesség két uralkodó között válogathatott, s ebben kedvező alkalmat látott arra, hogy egyiknek se engedelmeskedjék. Hogy a király az ország védelmében sok jóakarata mellett sem tudott nagy eredményeket felmutatni, azt egyenesen a királyné versengése által teremtett helyzet magyarázza meg.

A nemesség az új törvényben régi szokásához hiven ismét a királyra háritotta a hadviselés terheit, s ez a törvény, mely az utolsó években megindult honvédelmi reformokkal szemközt oly nagy visszaesést tüntet fel, épen akkor jött létre, mikor a törökök az eddiginél is nagyobb erővel készültek a déli határ megtámadására. Murád szultán 130,000-nyi sereggel indult Szendrő elfoglalására. Brankovics György fia Gergely teljes erejéből újitotta meg védelmi intézkedéseit, de Albert is komoly készületeket tett, hogy a szerb-magyar határt a törökök betörésétől biztositsa. A védekezés sulypontját a szörényi bánságra kellett tenni, melyet nemcsak Szendrő, hanem a teljesen török kézre jutott Havasalföld felől is a közvetlen támadás veszélye fenyegetett.

A fontos feladatra Albert két testvért szemelt ki: Hunyadi Jánost és hasonnevű öcscsét, a kiket nem származásuk fénye, hanem vitézi erényeik tettek a király bizalmára méltókká. Itt lép fel először országos szerepben történelmünk lapjain az a férfiú, a kinél nagyobb hőst a magyar történelem nem ismer. Hunyadi János annak a délszlávból meghonosodott társadalomnak a szülöttje, mely a török terjeszkedése elől hazánkban biztos menedéket találva, oly nagy szerepet vitt a délvidék védelmi harczaiban. Nagyatyja, Serbán, a hunyadmegyei oláhok kenéze volt; atyja, Vojk, már udvari vitéz Zsigmond király szolgálatában, a ki urától 1409 október 18-án Hunyad várát királyi adományul kapja s ez által a magyar nemesek sorába emelkedik. Vojk vitézi erényekben neveli fiait: Jánost, a ki már részese a királyi adománynak és Jovánt.[3]) Hunyadi Oláh János —

[1] Gr. Teleki József, id. m. X. 43—53.

[2] A fontos ügyekben az 1439-iki országgyülés óta a király és királyné rendeletére adattak ki a királyi oklevelek: »De commissione domini regis et dominae Elisabeth reginae.« Fejér, id. m. XI. 271.

[3] Jován, máskép Juon, a latin oklevélben Johan, (Iván, Keresztelő-János) Vojk második fiának eredeti neve. Későbbi oklevelek ezt is Jánosnak (Johannes) irják. Egy 1414-iki oklevél a harmadik fiut is említi: Vojkot; ez, úgy látszik, gyermekkorában meghalt.

igy nevezik őt kezdetben az oklevelek — szintén mint udvari vitéz szolgálta Zsigmondot; a király oldala mellett volt Aachenben, a római királyi koronázásnál és a konstanczi zsinaton, s elkisérte őt többi külföldi útjaira is. Első katonai babérait a husziták elleni háborukban aratta. A kiváló tehetségek, melyek utóbb oly tüneményes pályát biztositottak számára, korán kitüntek az ifjuban; csakis ennek tulajdonithatni, hogy a szerény származású és szerény állásu vitéz a nagyságosok rendjéhez tartozó Szilágyi László leányát, Erzsébetet nyerte nőül.[1] Ugy ő, mint testvére, a ki Csáki László vajda seregében vitézül harczolt a török ellen, már ismert alakjai voltak a közéletnek, midőn Albert 1439 május elején őket bizta meg a szörényi bánság legfontosabb helyeinek, Szörény, Orsova, Görény és Miháld váraknak védelmével.[2]

A törökök június havában tényleg megszállották Szerbiának

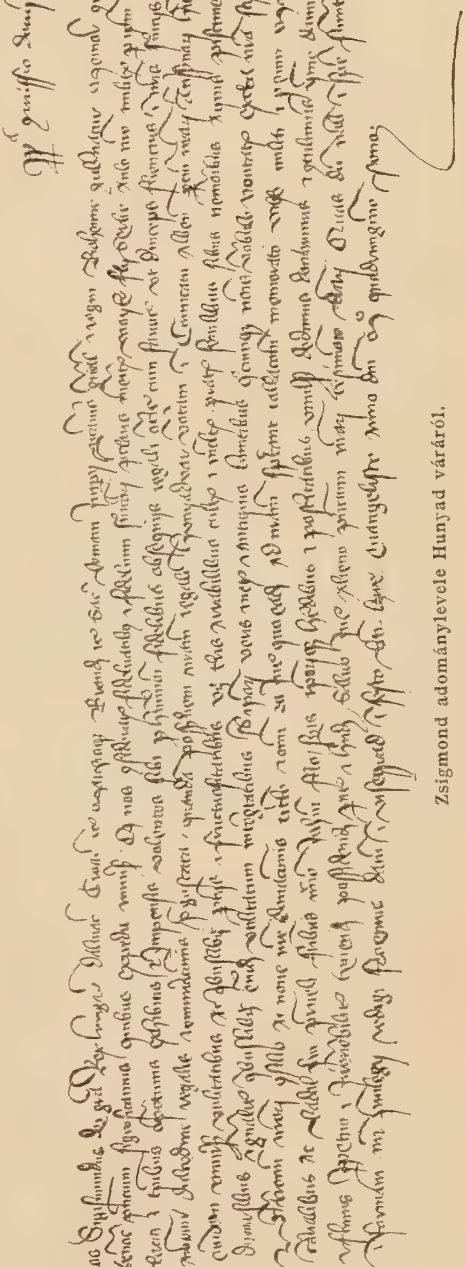

Zsigmond adománylevele Hunyad váráról.

[1] A Hunyadiak eredetére és első fellépésére vonatkozó ujabb kutatások eredményeit Fraknói Vilmos foglalta össze, Mátyás király cz. művében, 5—10. Az 1409-iki királyi adománylevél, a család első okleveles emlékének eredetije az orsz. ltárban, Dipl. 9599. sz. a. őriztetik. V. ö. Réthy László, Oláh eredetüek e a Hunyadiak? (Turul, 1884.) Csánki Dezső, Hunyadmegye és a Hunyadiak. (Századok, 1887.) Hunfalvy, id. m. II. 58—63.

[2] Albert 1439 május 9-én kelt oklevele, melyben a négy szörényi vár védelme költségeinek fedezéseül 3 hónapra 2757 frtot utalványoz a két Hunyadinak és zálogul Madaras, Továnkút, Szabadka és Halas birtokokat adja nekik, Pesty Frigyesnél, A szörényi bánság története, III. 35.

a Morava jobb partján fekvő részét és megkezdték Szendrő ostromát. Brankovics György sürgősen kért Alberttől segitséget fia számára. A király meg is inditotta seregeit; a veszély nagyságára hivatkozva fegyverre szólitotta az ország nemességét, s ő maga is a váradi búcsuról hazatérő királynéval együtt táborba szállott. A nádor, a despota; János kalocsai érsek, a veszprémi, váczi és szerémi püspökök, Garai László mácsói bán, Tallóczi Matkó horvát bán és testvére Frank, Báthori István országbiró, Lévai Cseh Péter, Kórógyi János, a Marczaliak, Pálóczi László, a Kusali Jakcsok, a Guthi Országhok, a Rozgonyiak, Tamásiak, Csákiak, Perényiek és számos más főnemes készséggel követték királyukat a hadba. A nemesi csapatok azonban nagyon gyéren gyülekeztek; mikor Albert két hónapi lassú menet után augusztus 30-ikán Szalánkeméhez érkezett, alig gyültek össze 24,000-en. Ily csekély hadi erőt nem lehetett a törökök hatszorta nagyobb hadserege ellen vezetni. A titeli révnél az a szomorú hir várakozott a magyar seregre, hogy a szendrői őrség képtelen levén az ostromnak ellenállani, Brankovics Gergelyt a vár feladására kényszerité. A magyar sereget ez alatt vérhas kezdte tizedelni, és miután a lengyelek és csehek az északi határt betöréseikkel fenyegették, Albert kénytelen volt hadai egy részét Rozgonyi György és Alsólendvai Bánfi Pál vezérlete alatt a részek védelmére küldeni.[1] A dolgok ily állása mellett nagy szerencse volt, hogy Murád szultán nem használta ki Magyarország ellen Szendrő elfoglalását, megelégedett a szerb részek meghóditásával és Novoberdon át Boszniába törve, Tvartkót teljes meghódolásra kényszeritette.[2]

A nemesi hadak többsége ez alatt elszéledt és Albert a királyi haderőt a végvárak megerősitésére rendelve, a nélkül tért vissza hadjáratából, hogy alkalma lett volna fegyvereit a törökéivel összemérni. Mielőtt Titelt elhagyta volna, hadi tanácsra gyüjté a körülötte levő országnagyokat és főnemeseket, s ezek elhatározták, hogy a jövő évben a hadjáratot megújitják. Belátták azonban, hogy az eddigi eljárás képtelenné teszi az országot a sikeres hadviselésre és a királyt zsoldos hadak tartására hatalmazták fel, a költségek fedezésére rendkivüli hadi adót, minden jobbágy telek után 100 denárt új pénzben, vetve ki az ország összes lakosaira, úgy hogy az ne csak a nemesség jobbágyai, hanem a királyi és királynéi birtokok és a királyi városok birtokai után is egyformán hajtassék be.[3]

A gyülésben Hunyadi János is részt vett s a király kevéssel utóbb azzal jutalmazta meg a jeles katonának a határ védelmében kifejtett buzgóságát, hogy őt testvérével az ifjabb Jánossal együtt szörényi bánná

[1] Hazai Okmt. II. 787.

[2] Gr. Teleki, id. m. I. 131. s köv. Windekz, id. kiad. 453. és Aeneas Sylvius Fejérnél XI. 393. V. ö. Huber, id. m. IV. 13. és Kupelwieser, 52—54.

[3] Az Albert és Erzsébet által együttesen kiadott s a jelenlevő főúrnak pecséteivel megerősitett oklevelet l. Gr. Telekinél, id. m. X. 70.

nevezte ki, mi által az egykori oláh kenéz unokái Magyarország főrendeinek sorába emelkedtek.[1]

A király ezzel a tettével a leghivatottabb vitéz kezébe adta a végvidék egyik legfontosabb pontjának védelmét. A hadjáratnak oly eredménye volt ez, mely, ha későbbi következményeit mérlegeljük, méltán kibékithet annak sikertelen lefolyásával. Albert egyébként sem tekintette e háborut teljesen meddőnek; az országnagyok a Titelnél hozott határozatok által maguk tettek bizonyságot a felől, hogy az ország hadi erejének fejlesztését nem lehet tovább halasztani, a védelmet szélesebb alapokra kell fektetni. Áthatva ennek szükségétől, a király azzal az elhatározással tért haza a táborból, hogy a hadjárat folytatására az ország egész hadi erejét fel fogja használni. Remélte,

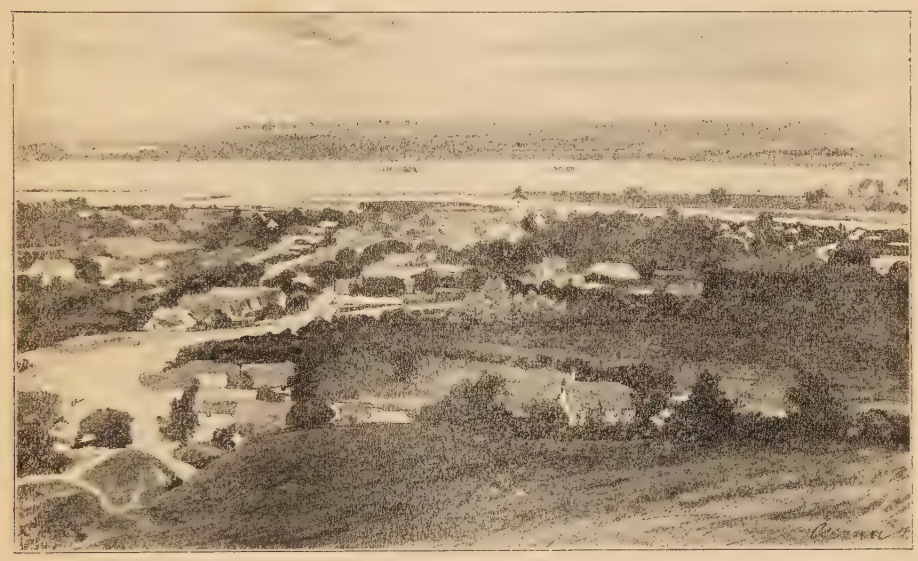

Neszmély.
(Rajzolta Cserna Károly.)

hogy a cseh kérdésben egyességre jut a lengyel királylyal s a birodalom fejedelmeinek segitségét kizárólag a törökök ellen veheti igénybe.

Reményeit s a nemzetnek hozzá kötött várakozásait semmivé tette hirtelen halála. A hadjáratból magával hozta a betegséget, mely katonáinak nagy részét sirba döntötte. Betegségét nem tartotta komolynak s alig időzött

[1] Gr. Teleki József, id. m. I. 110. és utána Pesty, id. m. I. 380. a két Hunyadi szörényi báni kinevezését 1438-ra teszik. A bánság azonban ez évi szeptember 8-án még üres; az 1439 május 9-iki egyezkedés a szörényi várak védelme tárgyában mindkettőjüket csak egregiusnak czimezi, holott a bánoknak már magnificus, nagyságos czim jár. A szeptember 27-iki decretum záradékában is jóval a főurak után, a hivatalt nem viselő urak között is majdnem legvégül találkozunk Hunyadi János nevével. Minthogy V. László maga mondja, (Gr. Teleki id. m. X. 358.) hogy Hunyadit atyja nevezte ki szörényi bánná, a kinevezésnek 1439 szeptember 28. és október 27. napjai között kellett megtörténnie.

nehány napig Budán, útnak indult, Bécs levegőjétől várva felgyógyulását. Útközben megujitotta béketárgyalásait Ulászló követeivel; de a lengyel királynak az a követelése, hogy adja vissza Borbála császárnénak lefoglalt jószágait, felboszantotta s a felindulás káros hatással volt egészségi állapotára.[1] Baját dinnyeevés által növelve, halálos betegen érkezett Neszmélyre. Végóráját közeledni érezte és október 23-án elkészitette vég-

Albert király kútja Neszmélyen.
(Rajzolta Cserna Károly.)

rendeletét. A királyné várandó állapotban volt; házának jövendője a születendő gyermek neme volt kötve. Ha Erzsébet leányt szül, a hármas államszövetség felbomlik; Magyarországban az országos rendek többszörös igérete biztositotta Erzsébet uralmát, de Csehországban — bár a nőág örökösödése itt biztosabb jogi alapon nyugodott — a királyné nem

[1] V. ö. Fejér, id. m. XI. 320.

számithatott pártra s Ausztriában a Habsburg-ház családi törvényei értelmében a legközelebbi férfi sarjat, Frigyes herczeget illeti meg az utódlás. Az esetben azonban, ha a királynénak fia születik, meg van a remény a három ország szövetségének fentartására. A kiskorú király gyámságát Albert ez esetben három magyar, három cseh és két osztrák főnemesből és Prága városa egy megbizottjából alakitandó kormánytanácsra kivánta ruháztatni, Pozsonyt jelölve ki utódjának székhelyéül.[1] Öt nappal e végrendelet megszerkesztése után, október 27-én e kicsiny dunamenti helységben, 42 éves korában megszünt élni. Holttestét, bár a bécsi Szent-István templomban kivánt temetkezni, a magyar főurak kivánságára Székesfehérváron temették el.

Kora halála nagy veszteség volt az országra. Albertben sok uralkodói tulajdonság volt, melyek birtokában jelesebb királyaink sorába emelkedhetett volna. Kortársai által dicsért tetterejével bölcs mérséklet, az igazság érzete és a helyzet tapintatos mérlegése párosult. Rövid uralkodása alatt, sajnos, csak az utóbbi tulajdonságairól nyujthatott bizonyságot. Nem volt gyáva és ha engedett a neje által támasztott követeléseknek, ezt csak azért tette, hogy a belviszályok veszélyét elháritsa az országtól, a melyet a külső ellenség támadása fenyegetett. Történelmünk fejlődése egész más irányt vett volna, ha sorsa elég időt ad neki a koronával járó nehéz feladatok teljesitésére.

VI. FEJEZET.

Eredmények.

Az Anjou-ház öröksége, az erős és hatalmas magyar királyság alapjaiban megrendülve ment át Zsigmond birtokába és az új örökös, hosszú uralkodása alatt, gyöngének bizonyult e nagyszerű alkotás egykori fényének visszaállitására.

A középkor alkonyán két nagy irányzat: a korlátlan királyság és a democratia elve áll harczban a fenálló intézményekkel. Közös ellenségeik: az egyház mindent felölelő tekintélye és a hübériség béklyókba verték az ember egyéniségét. Az első elbukott abban a harczban, a melyet a császársággal vivott a legfőbb uralomért, de magával rántotta ellenfelét is és a római császári méltóság hanyatlása megfosztotta a keresztény lovagkor hűbéri szervezetét az összetartó kapocstól. Annak a két hatalomnak a bukása, mely a szellemi életben és világi kormányzat terén az összes keresztény államok felett századokon át vezető szerepet igényelt magának, új irányt adott a királyi hatalom kifejlődésének. A feudalismus által

[1] A végrendelet szövegét Kurznál, Österreich unter Kg. Fridrích IV. I. 239. V. ö. Huber, id. m. IV. 17.

támasztott véres harczok nem birták útját állani e fejlődésnek s a lovagkor intézményei a küzdelemben mindinkább elveszitették a talajt lábaik alól.

A királyi hatalom megerősödése összefügg a democraticus szellem ébredésével. A társadalom legalsóbb osztályára, mely addig száz zsarnok uralom alatt nyögött, kedvezőbb volt, ha egyetlen ura van, a ki őrködik élete s vagyona biztossága felett, a királynak pedig, már pénzügyi tekintetekből is, pártfogolnia kellett a népet, mely adóval, munkával, fegyverrel szolgálva az államot, a legbiztosabb alapot nyujtja annak fentartásához. De tovább már nem megy ez a pártfogás és mihelyt az ébredő democraticus mozgalom a vallási és socialis reformok terére lép át, a megijedt államhatalom teljes erejével siet azt elnyomni. Itt ismét a királyság és a feudalismus érdekei találkoznak egy közös czélnál. Egyesült erejüknek sikerül is, legalább egyidőre, útját állani a régi világrend felforgatására irányuló törekvéseknek.

Hazánkban a királyság küzdelme az oligarchiával az Árpád-ház kihalása után érte el tetőpontját; az országot ekkor az a veszély fenyegette, hogy a legfőbb államfentartó intézmény, a királyság a harczban megsemmisül s helyét az állam területének felbomlása, apró önkényurak uralma váltja fel. Anjou-házbeli királyaink erélyes és bölcs kormánya nemcsak visszaszerezte, de meg is sokszorozta a királyi hatalom tekintélyét és a centralisatio eszméje, mely Európaszerte uralkodóvá vált, Nagy-Lajos alatt hazánkban is elérkezett a megvalósulás küszöbéhez. Ezt a nagy változást a király úgy vitte véghez, hogy kormánya semmiben sem jött összeütközésbe a nemzet alkotmányos szabadságával; az egyetlen törvény, mely tőle fenmaradt, úgy tüntette fel őt, mint a régi, az aranybulla korabeli szabadság visszaállitóját. De míg a nemesség régi jogait megerősiti és a trónvillongások oligarchái helyére új főnemességet állit s azt jószágadományokkal, kitüntetésekkel teljesen magához kapcsolja, addig kormánya alatt a megállapodott viszonyok, a hosszú béke, szerencsés külpolitika és igazságos belkormányzat a törvények oltalma alatt nemcsak a nemesi osztálynak, de a polgári elemnek és a nemzet zömét képező jobbágyságnak is lehetővé tették a vagyonosodást s ekkép az általános jólétben szerezték leghatalmasabb támaszát a növekvő királyi hatalomnak.

Nagy-Lajos halála után azonban a nőuralom nehány esztendeje elég volt arra, hogy megfoszsza a koronát tekintélyétől s mire a kormány gyeplője ismét férfi kézbe került, a királyság a feltámadt oligarchiának oly erejével állott szemközt, mely a királyi hatalmat ujból teljes megsemmisitéssel fenyegette.

Zsigmond nem volt az az ember, a ki hivatott lett volna a reactio ellenében a Nagy-Lajostól örökölt hagyományok védelmére. Fiatalon, hogy úgy mondjuk, éretlen korban jutva a trónra, kiforratlan egyénisége magát és trónját számtalanszor döntötte veszedelembe; a fogság botrányát, a trónvesztés szégyenét kellett elszenvednie, mig megtanult komolyabban gondolkozni uralkodói kötelességei felől. S mire tisztába jött a helyzettel

és a férfikor belátásával foghatott volna a kötelességek teljesitéséhez, dicsvágyó lelkét a családi hagyományok révén eléje táruló világpolitika csillogása ejtette rabjává.

A mihez kezdetben hiányzott nála a képesség, később, uralkodásának megszilárdulása után, a világpolitika terhes feladatai tették lehetetlenné, hogy a maga erejéből törje meg a feltámadó oligarchia hatalmát. Kisérlete, hogy a democraticus elemek támogatásával, a városi rend kiváltságainak gyarapitásával és a jobbágyság védelmével teremtsen hű és áldozatkész támasztt trónjának, összhangzásban volt a kor uralkodó szellemével, de a politika gyümölcseinek megérleléséhez több emberöltő kellett, a hatalom kérdése pedig gyors eldöntést követelt. A készületlen király helyett a nemesség vette fel a harczot vetélytársa ellen, s mikor a királyság elfogadta az általa nyujtott segitséget, önként mondott le arról az irányról, a melyben az Anjou-királyok az államhatalmat fejleszteni törekedtek.

Zsigmond császár.
(Reichenthal Ulrik krónikájából.)

A főúri osztály elhatalmasodásának semmi sem volt erősebb ellenszere, mint a nemesség részvétele az ország kormányának vezetésében. Ez a jog az Anjou-királyok alatt szunnyadni látszott, de annál nagyobb erővel kelt új életre a következő korszakban. S az alkotmányos élet megújhodása képezi Zsigmond uralkodásának legnagyobb eredményét. A viharos országgyüléseket, melyeket Zsigmond első korszakában a hatalom birtokának kérdése foglalkoztatott, a helyzet tisztultával állandó, tervszerü törvényhozási müködés váltotta fel, melynek tevékenysége felölelte a nemzeti élet minden ágát.

Négy nagy törvénykönyv maradt reánk a törvényhozás ez organizáló működésének eredményeként. Az 1405-iki országgyülések két törvénykönyve közül az első a szabad királyi városok polgárainak jogviszonyait, a második a jobbágyság helyzetét szabályozza. Az 1435-iki első törvénykönyv a honvédelem, a második, úgynevezett nagy törvénykönyv (decretum maius) az igazságszolgáltatás irányelveit foglalja törvénybe. Megannyi codexei ezek a középkori magyar jogi életnek. Vezéreszméikben a közszabadság alapelvei nyernek kifejezést. Az ország összes lakosai a törvény védelme alatt állanak; rendes biráján kivül senkit sem lehet tetteiért felelősségre vonni. A birák, kezdve a nádorispánon, esküvel kötelezik magukat, hogy az igazságot szolgálják itéleteikben.[1] A közigazgatás alapját a vármegyék és a szabad királyi városok képezik; a vármegyék a nemesség autonom testületei, melyek nemcsak saját ügyeiket intézik el a maguk kebeléből választott tisztviselők által, de gyüléseikből befolyást gyakorolnak az országos ügyek vezetésére is; az országgyülés összehivása előtt, fontos reformok küszöbén, előzetes tárgyalás alá veszik a királyi propositiók alakjában előterjesztett törvényjavaslatot és a megállapodásaiknak megfelelő utasitásokkal küldik követeiket az országgyülésre.[2] A vármegye élén a főispán áll, kit a király nevez ki; a tulajdonképeni administratio s a jogszolgáltatás azonban helyettese, az alispán és a nemesség kebeléből választott szolgabirák kezében van, a kiknek hatáskörét s birói kötelességeit a törvény szorosan körülirja.[3]

Azokban a jogokban, a melyek a nemesség minden egyes tagját az alkotmány részesévé teszik, a szabad királyi városok polgárai városuk hatósága útján egyetemlegesen részesednek. A városok a király jövedelméhez jelentékeny contingenst szolgáltatnak rendes évi adójukkal, melyet közvetlenül a kincstárba tartoznak befizetni, iparczikkekben beszolgáltatott újévi ajándékaikkal s a rendkivüli esetekben subsidium czímén reájuk kivetett adókkal; azonkivül katonák állitása által járultak hozzá a hadviselés terhéhez és falaik védelmének kötelezettsége a honvédelem rendkivül fontos kiegészítő részeivé tette őket.[4] A kormányt tehát első sorban pénzügyi tekintetek vezették a királyi városok jogéletének fejlesztésében. A polgárság biráskodási jogainak biztosítása, a kereskedelem és ipar fejlődését előmozdító intézkedések által Zsigmond a maga pénzügyi érdekeit kivánta istápolni, de bármi volt a czél, a mi előtte lebegett, végeredményében a democratia ügyének tett nagy szolgálatot, midőn a városok falaiban az egyéni szabadság teljes kifejlődését biztosító menedéket emelt azok számára, a kiket származásuk kizárt a nemesi osztály köréből.

Sem a városi törvényt, sem a jobbágyság költözési szabadságának

[1] 1435. (VI.) 1.

[2] Igy történt ez az 1405-iki városi törvényeknél és az 1433-iki honvédelmi tervezet tárgyalásánál.

[3] 1435. (VI.) 2.

[4] 1405. (II.) 13.

törvénybe igtatását s a szegény adózó nép könnyítésére irányuló többi törvényeket,[1] sem a pénzügyi intézkedéseket nem tekinthetjük újításoknak a szó korlátoltabb értelmében. Mindazok az elvek, a melyek e törvényekben kifejezést nyertek, az Anjou-kor szervezkedő mozgalmában birják eredetüket. I. Károly és Nagy-Lajos idejében, alkotmányos életünk látszólagos szunnyadása alatt, ment végbe az a csodálatos processus, a mely az első dynastia korából származó ősi intézményeinket a kor szellemében átalakítva, lerakta a rendi alkotmány további fejlődésének alapjait. Ekkor eresztettek gyökeret a nemzeti élet talajába, és ha gyökerük mélyebbre, a korábbi századokba nyúlt, e korszak uralkodó eszméiből szívták az erőt megizmosodásukhoz azok az intézmények, a melyek a következő korszakban közéletünk organumaivá fejlődtek. A vármegyei igazgatás, a királyi városok rendezése, a honvédelem, a biráskodás, a földesurak és jobbágyok közti viszony,

Magyar viselet Zsigmond korában.
(Selyemre hímzett kép az aacheni dóm sekrestyéjében.)

a pénzügy szabályozása Nagy-Lajos műve volt. Zsigmondnak csak az a föladat jutott, hogy tovább fejleszsze nagy elődje művét, s egységes egészszé szervezze azokat a fontos intézkedéseket, a melyeket mostanig csupán az élet szükségleteiben gyökerező erejük s a királyság tekintélye emelt alaptörvényekké a nemzet jogi életében.[2]

A magyar államot Zsigmond alatt óriási veszteségek érték. A király megszerezte magának a német és cseh koronákat, de elveszítette Dalmáciát s a magyar tengerpartot, békén kellett türnie Halics és Lodoméria elszaka-

[1] 1405. (II.) 6. 1405. (III.) 1. 2. 4. 5. 10. 14—16. 1435. (VI.) 22.

[2] Tér hiányában le kell mondanom az ország belviszonyainak és müveltségi állapotának ismertetéséről. Az egység érdekében különben sem levén czélszerü a müvelődéstörténeti részt királyok szerint tárgyalni, annak beható méltatása, az Árpád-ház kihalásától a mohácsi vészig, a középkort befejező IV. kötet feladatát fogja képezni.

dását, és egy jelentékeny, virágzó területet elzálogosítás útján kiszakított az állam testéből. S a mi ennél mind nagyobb baj volt, megérte a balkáni magyar politika teljes bukását és az ország közvetlen szomszédságába engedte a halálos ellenséget, a törököt. De e veszteségek daczára Zsigmond uralkodása egyike történelmünk legtermékenyebb korszakainak, mert törvényhozása vetette meg azoknak az intézményeknek alapját, melyeken Magyarország állami és jogi életének épülete az újkor küszöbén fölemelkedett. E nagy munkában egyenlő része volt a nemzet organizáló erejének s a király fölvilágosodott szellemének és energiájának, melylyel a nemzeti érdekek követelményeit magáévá tette s azok kielégítésére a legbiztosabb utat megtalálta. Az ország vesztett alatta aggressiv erejéből; de a hódító politika már idejét multa. A védelem szervezése lőn a nemzet legnagyobb kötelessége önmaga iránt, s ha sikerül megállítani útjában a törököt, teljes mértékben betölti azt a missiót, melyet helyzete Európa keletén számára kijelölt.

Zsigmond uralkodásának utolsó időszakában már fölcsillámlik e hivatás öntudatlan érzete, s utóda alatt a leghatározottabb alakban lép föl a kivánság, hogy a magyar király, idegen érdekek mellőzésével, teljesen a nemzet szolgálatára szentelje erejét. A világpolitika bonyodalmaiból, az idegen eszményekért folytatott küzdelmek zajából mindinkább kibontakoznak az egyszerű, öntudatos magyar nemzeti politika vezérelvei, s mikor Zsigmond utódja rövid uralkodás után behunyja szemeit, mintegy a kornak vezéreszméje által életre híva, jelenik meg történelmünkben az a férfiú, a ki először ébresztette föl a magyar nemzetben jövendő nagy hivatásának tudatát.

Magyar és török kard.
(Rajzolta Cserna Károly.)

TARTALOM.

AZ ANJOUK KORA.

Irta: PÓR ANTAL.

Lap

Előszó. A magyar nemzet politikai érettsége. A magyar Anjouk kora, mint ennek bizonysága. A különbség a korszak és az Árpád-ház utolsó évtizedei között. Magyarország fénykora 3

Első könyv.

Az interregnum és Károly Róbert küzdelmei az oligarchákkal.

I. fejezet. Károly Róbert első párthivei. Venczel királysága. III. Endre halálának hire. Károly Róbert Zágrábban. Megkoronáztatása Esztergomban. Az ellenpárt. Cseh Venczel megválasztatása. Venczel jellemzése. Venczel maga helyett hasonnevü fiát ajánlja. Az ifjú Venczel bejövetele. Megkoronáztatása. Boccasino pápai követ. Venczel király ügyének hanyatlása. Károly Róbert Budát megtámadja. A Spectator omnium kezdetü pápai bulla. Cseh Venczel fiát hazaviszi. A magyarok betörése Morvaországba. Szövetkezés a Habsburgokkal A morva hadjárat csekély eredménye. Erzsébetnek, III. Endre árvájának sorsa 7

II. fejezet. Bajor Ottó és Károly Róbert. Venczel király lemond Magyarországról és igényeit átruházza Bajor Ottóra. Ottó bejövetele; viszontagságai. Tamás esztergomi érsek kiközösíti Bajor Ottó főhiveit, a Németujváriakat. Ottót Székesfehérvárt megkoronázzák. A semlegességi határozat. Károly Róbert feleségül veszi Beutheni Máriát. Elfoglalja Esztergomot. Az udvardi zsinat. Ottó fogságba kerül s az országból kiüzetik. Buda és Szepesvára bevétele. Országgyülés a Rákos mezején. Károly Róbert királynak választása. 26

III. fejezet. A szentszék és Magyarország. Károly Róbert megválasztatása. Az ország állapota. Az oligarchia. Frà Gentile Magyarországban. A helyzet. A Németujváriak és Csák Máté. A kékesi egyezmény. László erdélyi vajda. A Borsák. Aba Amadé nádor. A Subicsok és Babonicsok. A pesti országgyülés a domokosiak zárdájában. A budai, 1309 május 8-iki gyülés főbb határozatai. I. Károly király második koronázása. László erdélyi vajda a koronát kiadja. A harmadik koronázás. 33

Lap

IV. fejezet. Trencsényi Csák Máté és Frá Gentile. A rozgonyi ütközet. Csák Máté ferde helyzete a kékesi egyezmény következtében. Garázdálkodása. Az első hadjárat ellene. Kiközösítése Frà Gentile működése jellemzése. Aba Amade halála. Egyezség a király és Amadé fiai közt. Az Amadé-fiak lázadása. Az ellenük inditott hadjárat. Csák Máté segitségükre siet. A rozgonyi csata. 46

V. fejezet. Csák Máté és a Habsburgok. A békités nem teljes sikerrel foly. Az országbirák eljárása. Csák Máté Habsburg Frigyes pártján. 1315-ben Morvába tör. János cseh király ellene indul. A fehéregyházi ütközet. A magyarok harczi modora 57

VI. fejezet. Kopasz nádor lázadása. Záh Feliczián merénylete. A lázadás oka. Debreczeni Dózsa lázadók váraikba menekülnek. A várak vivása. Kopasz Sólyomkőben megadja magát; kivégeztetik. Az Amadé-fiak fölkelése leveretik. A lázadók Erdélyben. Komárom megvétele. Köcski Sándor. A Németujváriak megpuhulnak. Csák Máté halála. A Záhok nemzetsége. Feliczián merénylete. Klára esete nem történeti tény. A hagyomány birálata. Az országgyülés itél a Záhok fölött. 66

Második könyv.

Károly Róbert külpolitikája.

I. fejezet. Zára és Velencze. Horvát-dalmát zavarok. Zára föllázad a velenczei uraság ellen és a magyar királynak meghódol. Mladen bán ügyetlensége. Dalmasius, a katalánok vezérének ravaszsága. Zára ismét visszakerül Velenczéhez. A szlavón zsarnokok. A dalmát városok zaklatása. I. Károly király sikertelen hadjárata a szlavón urak ellen. A dalmát városok közül többen Velencze oltalma alá menekültek. Mladen horvát és bosnya bán bukása. A magyar bánok kormánya. Az összes dalmát városok Velenczéhez pártolnak 87

II. fejezet. Összeköttetés Szerbiával. Havasalföldi hadjárat. Szerb torzsalkodások. Dragutin és Milutin. Mácsó visszafoglalása. Az oláhok. Bazarába Ivanko Szörényben. A havasalföldi szerencsétlen hadjárat 99

III. fejezet. Nyugati politika. I. Károly király és a Habsburgok. Pozsony Ágnes, III. Endre király özvegye kezén. Károly a Luxemburgokkal szövetkezik és feleségül veszi János cseh király nővérét Beatrixet. Beatrix halála. Károly ismét a Habsburgok felé hajlik. Törekvései Pozsony visszaszerzésére. A magyarok részvéte a mühldorfi csatában. A Habsburgok hálátlansága. Magyar-cseh szövetkezés a Habsburgok ellen 106

IV. fejezet. Károly családi viszonyai. Az utolsó évek. I. Károly harmadik házassága Piast Erzsébettel. E házasságából született gyermekei. Törvénytelen gyermekei. Tárgyalások, hogy Endre fiának Nápolyt megszerezze. E végett fiával együtt Nápolyba utazik. Magyar seregek Lokietek Ulászló segitségére. Kázmér Lengyelország királya. Surlódásai a cseh királylyal és a német renddel. Károly király békítő szerepe. A visegrádi fejedelmi congressus. Hadjárat az osztrák herczegek ellen. Ennek okai. Az ennsi béke. A hadviselés folytatása. A pozsonyi béke. I. Károly halála, temetése 119

V. fejezet. Az ország belállapota Károly uralkodása alatt. Politikai irányadó tényezők. A honvédelem gyarapítása. A királyi javak visszapörlései. A ban-

Lap

deriumok. A nemzetségek czimerei. Szent-György vitézeinek társasága. Arany sarkantyús vitézek. A köznemesség visszaadott szabadságai. Lipóczi Demeter tárnokmester. Az ország betelepítése. A rabszolgaság. Szabadosok. Igazság-szolgáltatás. A Görgeiek és Berzevicziek hires pöre. A pénz- és hitelviszonyok javítása. A bányászat. Nemzetközi kereskedelem. Vámok. 135

HARMADIK KÖNYV.

A nápolyi hadjáratok kora.

I. fejezet. Lajos király uralkodása első évei. Lajost királynak koronázzák Székes-Fehérvárt. Zarándokutja Váradra Szent László sirjához. Házassága Margittal, Károly morva őrgróf leányával. A rend fentartása végett, az ország összes megyéiben gyüléseket tartat. Róbert siciliai király halála; végrendelete. Endre herczeg fonák helyzete Nápolyban. Lajos Prágába, Erzsébet anya királyné Nápolyba, Rómába utazik. Az Avignonba küldött magyar követség. Erzsébet királyné visszatérő utja. Lajos király Erdélyben. A szászok és az erdélyi püspök. Sándor havaselvi vajda meghódolása. Lajos király részvétele a pogány poroszok és litvaiak ellen indított hadjáratban. Háború a csehek és lengyelek közt. Lajos király segítő hadai Lengyelországban. Krakó fölszabadítása. Lajos Horvátországba indul. A horvát urak Bihácsnál meghódolnak neki. Laczkfi András győzelme a tatárokon. 151

II. fejezet. Endre meggyilkoltatása. Zára veszedelme. Johanna nápolyi királynő viselkedése. Nővére Durazzo Károly herczeghez megy nőül. Az aversai büntény. Zára visszatér a magyar koronához. Alkudozások Zára és Dalmáczia végett Magyarország és Velencze közt. Zára ostroma. Lajos király Zára fölmentésére megérkezik. Az ütközet Zára falai előtt. A fölmentés nem sikerült. Zára kegyelemre meghódol Velenczének 167

III. fejezet. Az első nápolyi hadjárat. Lajos készülődése. Endre halála és a szentszék. VI. Kelemen pápa védekezése. A processus generalis. De Beaux, Nápoly főbirája némely bűnösöket megbüntet. Károly Martel születése. Valois Katalin kibékíti a nápolyi királyi család tagjait. Lajos király Aquilában. A király útja Olaszországon végig. Megérkezése Aquilába karácsonkor. A magyar előhadak megverik Taranto Lajos seregét Capuánál. Johanna és férje kimenekülnek országukból. Durazzo Károly kivégeztetése. A többi királyi herczegek büntetése. Lajos bevonul Nápolyba. Az egész ország meghódol neki. A szentszék zavara. Válasza Lajos király levelére. A nápolyi korona. A fekete halál. Lajos hazatér. Johanna szorult helyzete Avignonban. Eladja Avignont a pápának s e pénzzel fogadott gályákon visszaindul Nápolyba. Sikerei. A Castel Nuovo elfoglalása. Az országban széthelyezett magyar csapatok sorsa. Laczkfi István erdélyi vajda küldése. Laczkfi és Wolfart Konrád vitéz tetteik. Az aversai cselvetés. A latinok kudarcza. 179

IV. fejezet. Tárgyalások a szentszékkel. Második nápolyi hadjárat. Templomszünet Velenczével. A fekete halál Magyarországon. Margit királyné halála. Lajos király betegsége. Auvergnei Guy bibornok, pápai követ a magyar királyi udvarban. Egyesség Lajos király és a pápai követ között. Az egyezség pontjai. Lajos második nápolyi hadjárata. Megérkezése Manfredoniába. Bariba. A német zsoldosok lázadása Barlettában. Canossa. Laczkfi Miklós huszárcsínyje. Taranto Lajos párbajra kihivja a magyar királyt.

Lap

Lajos a Sele partján. Salernoban. Scafatiban. Aversa ostroma. Lajos Román át visszaindul Magyarországba. A nagy jubilenm. A magyarok jutalma. Az 1351-iki törvények. A kilenczed hadi adó 206

V. fejezet. A nápolyi ügy befejezése. A hangulat, melyben Lajos Nápolyt elhagyta. A békeszerzés munkáját a szentszékre hagyja. Ujabb fönnakadás. A fölajánlott 300,000 frt kárpótlást visszautasitja. A nápolyi királyi herczegeket Visegrádból szabadon bocsátja. Bűnös-e Johanna? 224

NEGYEDIK KÖNYV.

Magyarország fénykora.

I. fejezet, Litvai hadjáratok. Szerb ügyek. Az új politikai irány. A magyar Anjouk örökösödési joga Lengyelországban. Magyar hadak Lengyelország segitségére. Jellemző lengyel nyilatkozatok. A litvánok békekötés szine alatt részedik a magyar királyt. Belc ostroma. Béke. Galiczia és Lodoméria. Hadjárat a tatárok ellen. István királyi herczeg szlavon bán. Dusán szerb czár politikája. Szerb hadjátok. Pápai követség Dusánnál. Dusán a szentszéket és a magyar királyt egyaránt megcsalja. Halála. Lajos király politikájának fordulása. 231

II. fejezet. Dalmáczia visszahódítása. Velencze hütlensége a fegyverszünet megtartása körül. Lajos hadjárata Dalmátország visszahódítása végett. A háboru szintere a Terra ferma. Kanizsai István követsége a szentszéknél. Padova szövetsége a magyar királylyal. Treviso osroma. A békekötés Velenczével nem sikerül. A háború folytatása. Idősb Erzsébet királyné zarándoklata Aachenba. A hadjárat sorsa a dalmát harcztéren dől el. Zára és a dalmát városok elárulják Velenczét. Spalato és Trau. A zárai béke. Dalmáczia visszatér a magyar korona hüségére. 242

III. fejezet. Bosnya ügyek. Magyar hadak a szentszék szolgálatában. Kanizsai István zágrábi püspök igéretei Lajos nevében. Háború a szerbek ellen. V. Uros a magyar korona felsőbbségének meghódol. Albornoz biboros harcza a szentszék segitségére. Mórocz Simon küldetése. Albornoz Zágrábban Lajos királynál. A bogomilok Boszniában. Kotromanics a keresztény hitre tér. Lajos király házassága Erzsébettel Kotromanics leányával. Kotromanics halála. Utódját, Tvartkó bánt Lajos király a eretnekség kiirtására kötelezi. Tvartkó ingadozó magatartása. Lajos király két sereget indit Bosnyába. Tvartkó ellen öcscse, Vuk is föllázad. Tvarkó Lajos király engedelmével Szerbia és Bosnya királyának megkoronáztatik 257

IV. fejezet. A török föllépése és az aldunai fejedelemségek. A törökök foglalásai a Balkán-félszigeten. A bolgár udvar viszályai. A szerbek pártoskodása. A görög császár tehetetlensége. A császár Sisman bolgár czár fogságába kerül. V. Orbán pápa Lajos királyt bizza meg a kereszténység védelmével. Maginkairos konstantinápolyi lovag és Szigeti István nyitrai püspök küldetése a szentszékhez. VI. Amadé savoyai gróf hadjárata. A császárt megszabadítja Sisman fogságából. Lajos magyar király térítési buzgalmának magyarázata. Bolgár hadjáratainak nyomai. XI. Gergely pápa Lajos király kérelmére keresztes háborút hirdet. Az oláhok vajdája, Lajk hűtlensége. Laczkfi Miklós és Garai Miklós oláhországi hadjáratai. Lajk a magyar korona hűségére visszatér és a fogarasföldi új telepítvény herczegévé lesz. Kúnország visszafoglalása. A milkói püspökség. Moldvaország. Bogdán secessiója. Hadjáratok Bogdán ellen s ezek eredménye ... 267

Lap

V. fejezet. Habsburgok és Luxemburgok. Ausztria II. Albert herczeg korában. Lajos király Laczkfi Pált küldi segítségül. Az eszes IV. Rudolf herczeget is pártolja. IV. Károly császár, Lajos király és Rudolf herczeg Nagy-Szombatban. Aquileja. A háborúnak IV. Károly és Lajos unokája közt kötött házasság vet véget 283

VI. fejezet. Nagy Lajos Lengyelország királya. Kázmér lengyel király halála. A lengyel követség Zólyomban. Lajos király aggodalmai. Krakóban megkoronáztatik. Az ország kormányát idősb Erzsébet királynéra bizza. Galiczia és Lodoméria magyar vajdák kormánya alatt. Lajos népszerűtlensége Lengyelországban. A kassai lengyel országgyülés. Magyar- és Lengyelország egyesülésének a politikai viszonyokra való befolyása. Házassági tervek. Mária királykisasszony eljegyzése Zsigmond herczeggel, Hedvigé Vilmos osztrák herczeggel. Fehér Ulászló. Idősb Erzsébet királyné elhagyja Krakót. László oppelni herczeg, a volt magyar nádort, Lengyelország kormányzója. Idősb Erzsébet királyné halála. 293

Ötödik könyv.

Az Anjoukor vége.

I. fejezet. A harmadik háboru Velencze ellen. A turini béke. A zárai béke következményei. Velencze Padován boszulja meg magát. Lajos király segíti Padovát. Ágyúk használata. Genova, Padova és Lajos király szövetkeznek Velencze ellen. A háború tengeren és szárazon. Velenczei követség Budán, Chioggiát a genovaiak elfoglalják, Velencze végső szorultságában magyar fenség alá akarja adni magát. Szertelen követelések. Pisani. Az igazságszolgáltatás. Visszafoglalja Chioggiát. A turini béke 309

II. fefezet. Nápolyi ügyek. Johanna végzete. Lajos király kibékül a nápolyi királyi herczegekkel. Durazzo Károly. Lajos király leányának Katalinnak eljegyzése Lajos valoisi herczeggel. Lajos reájuk ruházza jogát Nápolyra. Katalin halála. Johanna királynő negyedik férjhez menetele. A nagy egyházi szakadás. Johanna VII. Kelemen pártján. VI. Orbán ezért trónjától megfosztottnak nyilvánitja. Durazzo Károly, mint a pápai itélet végrehajtója. Nápolyt elfoglalja és Johannát megfojtatja. Johanna jellemzése 329

III. fejezet. Lajos halála. Uralkodásának jellemzése. Lajos életerejének hanyatlása. Dicsérete. Magyar érzelmei. Vitézi erényei. Lajos mint tudományok barátja. Vallásossága. Az általa épitett zárdák. Alkotmányos uralkodás Lajos alatt. 341

IV. fejezet. Mária és Erzsébet királynők. Lajos tervei birodalmának örökségé felől. Máriát a magyarok királyokul megkoronázzák. A lengyelek Hedvig óhajtják. Az alkudozások ez irányban. A lengyelek czélt érnek. Hedvig megkoronázása. Tvartkó messzelátó tervei. A szövetkezés Velenczével nem sikerül. A királynők utja. Tvartkónak Cattarot átengedik. Ezzel a zavargások egyidőre lecsillapulnak. 350

V. fejezet. A nőuralom következményei. Mária helyett anyja, Erzsébet uralkodik. Erzsébet jelleme. Folytonos balfogások. Mária eljegyzése Lajos orleansi herczeggel. Közigazgatási szabálytalanságok. Indokolatlan üldözések. A női uralom ellenségei. Durazzo Károly nápolyi király behivása. Károly pártjának hazafias indokai. A királynők elégtelen védekezése 361

Lap

VI. fejezet. Kis-Károly. A catastrophák. Durazzo Károly megindul Nápolyból. Magyarországba érkezik. A királynők fogadják. A palota forradalom. Károly megkoronázása. Nagy ünnepélyek Nápolyban. Merénylet Károly ellen. Károly halála. Hedvig Lengyelországban. Jagello litván nagyfejedelem fellépése. Vilmos osztrák herczeg Krakóban. Jagello-Ulászló feleségül veszi Hedviget. Erzsébet királyné további politikája. A győri egyezmény a királynők és Zsigmond közt. A királynők utazása a délvidékre. A gyakovári támadás. A' királynők a lázadók fogságába kerülnek. 368

AZ ANJOU-HÁZ ÖRÖKÖSEI.

Irta: SCHÖNHERR GYULA.

Előszó. Zsigmond uralkodásának jelentősége. A szövetséges politika kezdetei. Magyarország és a német birodalom. A XV. század elejének uralkodó eszméi. A nemzet államfentartó ereje 387

ELSŐ KÖNYV.

Zsigmond küzdelmei a magyar koronáért.

I. fejezet. Zsigmond trónra lépte. A nőuralom következményei. Az anyakirályné hibás politikája. Az interregnum. A székes-fejérvári gyülés. Zsigmond bejövetele. A királynék átszállitása Novigrádba. Erzsébet meggyilkoltatása. A lázadás terjedése. Zsigmond királylyá választása és megkoronázása. Nápolyi László. Zsigmond szövetsége Velenczével. Horvátiék betörései az ország déli részére. Horváti János elfogatása és szökése Boszniába. Novigrád ostroma. Mária kiszabadul. Találkozása Zsigmonddal. A szlavoniai hadjárat. A társuralkodás viszonya egymáshoz 393

II. fejezet. Bosznia és a délvidéki forradalom. Bosznia és a pártütők. Tvartkó. A háboru Dalmácziában. Korpádi és társai veszedelme. Ellenhatás. Zsigmond könnyelmüsége. Pénzzavarai. Összeesküvés a király ellen. Külföldi összeköttetések. Dalmáczia veszélyes helyzete A törökök közeledése. A rigómezei ütközet. A bosnyák politika győzelme Dalmácziában. Velencze magatartása. Tvartkó és nápolyi László. Tvartkó halála. A nápolyi párt szervezkedése. Titkos összeköttetései Zsigmond környezetével. Laczkfi István nádor. Alkudozások a törökkel. A bosnyák politika fordulása. Dabisa bosnya király meghódol Zsigmondnak. A Horváti-párt ellenszegülése. Boszniai hadjárat. Dobor elfoglalása. A Horvátiak letünnek a történelem szinpadáról. 405

III. fejezet. Az első török háboruk. A törökök terjeszkedése a Balkán-félszigeten. A rigómezei ütközet következménye. Lázárevics István. A törökök első betörése. Zsigmond első és második szerb hadjárata. Galambócz ostroma. A törökök veresége Nagyolasz és Nagyeng alatt. Bolgárország bukása. Zsigmond külföldi szövetségeseket keres. Követei a török szultánnál. A két oláh fejedelemség kétszinü politikája. Mircse vajda elüzetése. Zsigmond moldvai és havasalföldi hadjáratai. Mária királyné halála. Zsigmond hazatérése. Az új helyzet. Nemzetközi actio a török ellen. Zsigmond Prágában. A szövetséges hadak gyülekezése. A hadjárat. A nikápolyi ütközet 418

Lap

IV. fejezet. A nápolyi párt ujjá éledése. A csatavesztés következményei. A Laczkfiak lázadása. Török szövetség eszméje. Zsigmond hazatér. A körös-udvarhelyi gyülés. Ujabb háború terve a török ellen. A temesvári országgyülés. Kisebb hadviselések a délvidéken. A csehországi események. Venczel király. Bukása Németországban. Zsigmond és IX. Bonifácz. Zsigmond házassági tervei. Az elégületlenség kitör. Zsigmond elfogatása. A trón betöltésének kérdése. Dalmáczia nápolyi László pártján. A többi trónjelöltek. Zsigmond Siklóson. Alkudozások az országos rendekkel. Zsigmond kiszabadulása. Eljegyzése Cillei Borbálával. 434

V. fejezet. Nápolyi László fellépése. László trónigényei. Késedelmező politikája. Hervoja. A dalmát városok és Bosznia. Zára meghódol Lászlónak. Zsigmond folytatja könnyelmű politikáját. Ujabb hibái. Szövetsége az osztrák herczegekkel. A pozsonyi örökösödési szerződés. Zsigmond távozása az országból. A nápolyi párt nyilt fellépése. A csehországi hadjárat. Ujabb törvénysértések. A forradalomkitörése. A váradi detronisatio. A délvidéki csatatér. A zalatnoki gyülés. Garai Miklós nádor Csehországba megy. Zsigmond első intézkedései. A főurak követsége Nápolyba. IX. Bonifácz László pártjára áll. Acciajuoli bibornok pápai legátus. A forradalom és a magyar papság. Zsigmond hivei. László Zárában. Megkoronáztatja magát. Zsigmond hazatér. Győzelmet arat a lázadók felett. Esztergom ostroma. Visegrád ; tüntetés a zárai koronázás ellen. László habozásának következménye. Az erdélyi vajdák leteszik a fegyvert. Amnestia. A tiszamenti lázadás. Debrői és Ludányi Tamás Erdélybe menekülnek. A fő pártosok meghódolnak. László hazatér Nápolyba. Vésztörvényszék. Tállya. Eger ostroma. Szlavonia pacificatiója. Bebek Imre ujabb lázadása. Vilmos osztrák herczeg. A lázadás végleges elfojtása. Az 1404-iki pozsonyi országgyülés. Megtorlási politika IX. Bonifácz ellen. Az elkobzott javak kérdése. Zsigmond magatartása a pártosok irányában 452

VI. fejezet. A forradalom után. Zsigmond cseh politikája. Venczel kiszabadul fogságából. Háború Csehország ellen. Albert osztrák herczeg halála. Az 1405-iki országgyülések törvényei. Zsigmond esküvője Cillei Borbálával. Zsigmond beavatkozása az osztrák ügyekbe. Hervoja Spalato herczege. Osztoja király és Tvartkó Szura. Magyarország beavatkozása. Szrebrenik elfoglalása. A nagy hadjárat. A dobori győzelem. A sárkány-rend alapitása. Hervoja megtérése és kitüntetései. Nápolyi László Dalmácziát eladja Velenczének. Ujabb hadjárat Boszniába. A meghóditott részek felosztása. Szerbia visszatér a magyar korona hűségére. Lázárevics István magyarországi birtokai. Zsigmond helyzetének fordulása. A reá váró új szerepkör. 467

Második könyv.

Magyarország és a német birodalom.

I. fejezet. Zsigmond római királysága. Ruprecht római király halála. Venczel és a választó fejedelmek. Zsigmond jelöltsége. A választás és az egyházszakadás. A magyar egyházpolitika 1403 óta. XXIII. János. Lajos rajnai pfalczgróf. Hohenzollern Frigyes. A frankfurti gyülés. Az első választás. Józsa ellenkirály. Zsigmond alkudozásai. Józsa halála. Egyezség Venczellel. Zsigmond második megválasztása. Pozsonyi országgyülés. Albert és Erzsébet eljegyzése. Lengyelország és a német lovagrend. Zsigmond szövetsége a renddel. Vitold litván nagyfejedelem Késmárkon. A magyar

Lap

interventio. Békealkudozások Zsigmond és Ulászló között. Fegyverszünet. Vitold Budán. Titkos tervek Lengyelország ellen. A pápa közbelépése. Ulászló Magyarországon. A lublói békekötés. A budai fejedelmi gyülés. Fegyverszünet Ernő osztrák herczeggel. Zsigmond itélete Lengyelország és a német lovagok közt ... 487

II. fejezet. A velenczei háború. Hervoja bukása. Velencze terjeszkedése az olasz félszigeten. A magyar és a német birodalmi érdekek sérelme. XXIII János pápa kibékitési kisérletei. A háború kitörése. Friaul megszállása. Ozorai Pipó. A magyar sereg a Marca Trivigianaban. A friauli harcztér. Frirgyes osztrák herczeg Velencze pártján. Béketárgyalások. A háboru megujul. A mottai ütközet. Sebenico árulása. Zsigmond táborba száll. A szepesi városok elzálogosítása. A téli hadjárat Friaulban és a trevisoi tartományban. Velencze és nápolyi László. Zsigmond belefárad a hadakozásba. A békepárt. A fegyverszünet. Hervoja kétes magatartása A török trónvillongsok. Hervoja és Hranics Sandalj. Hervoja szövetsége a törökökkel. Büntetése. Spalato visszacsatolása ... 504

III. fejezet. A konstanczi zsinat és Magyarország. A római királysággal járó feladatok. Az egyházszakadás és az egyetemes zsinat szüksége. Tárgyalások XXIII. János pápával. Zsigmond Tirolban és Felső-Olaszországban. Találkozása János pápával. Viszonya a milanoi herczeghez. Első megjelenése a német birodalomban. Az aacheni koronázás. A konstanczi zsinat megnyitása. A magyar egyház a zsinaton. XXIII. János pápa letétele. A zsinat és a magyar főpapok tizedjoga. XII. Gergely lemondása. Zsigmond utja Perpignanba. Tárgyalások XIII. Benedekkel. Zsigmond Franczia országban és Angliában. Magyar kisérete. Garai nádor. Visszatérése Konstanczba. Kanizsai János megérkezése. A magyar király legfőbb kegyuri joga. V. Márton megválasztása. A zsinat berekesztése ... 516

IV. fejezet. Magyarország a király távollétében. Zsigmond hazaérkezése. Az ország kormánya Zsigmond távolléte alatt. Kanizsai János mint helytartó. A Hervoja által támasztott zavarok. Tvartkó Szura és Osztoja. Hadjárat Bosznia ellen. A doboji vereség. Hervoja boszuja. A zsinat interventiója a háború folytatása érdekében. Hervoja halála. A törökök betörései a délvidékre. A doboji ütközetben elfogott főurak kiszabaditása. Zsigmond a zsinat után. Borbála királyné hűtlensége. Zsigmond ferde helyzete. Hazatérése. Borbála büntetése. A velenczei háboru megujitása. Háboru a török ellen. Trau és Spalato meghódolnak Velenczének ... 527

V. fejezet. Az első huszita háboruk. Az egyház reformálásának szüksége. Husz János. Hatása a cseh nemzetre. Vértanu-halála. A husziták szervezkedése. Kelyhesek és táboriták. Venczel király halála. Zsigmond a cseh trón örököse. A husziták várakozásai. A boroszlói birodalmi gyülés. A kelyhesek Ulászló lengyel királynak ajánlják fel a koronát. A táboriták pusztitásai. Prága ostroma. Zsigmond cseh királylyá koronáztatása. Visszavonulása. A csaszlaui gyülés. Szervezkedés a keresztes háborura. Albert és Erzsébet menyegzője. A második hadjárat a husziták ellen. A deutschbrodi vereség. Vitold mint cseh trónkövetelő. Koribut, Vitold helytartója. Tárgyalások Lengyelországgal. A késmárki fejedelmi találkozó. Zsigmond Morvaországot Albertnek adományozza. Zsigmond Krakóban. A táboriták és kelyhesek viszálya. Ziska halála. A birodalmi hadak veresége Aussignál. A nemesség békére vágyik. Koribut bukása. A táboriták túlsúlyra jutnak ... 536

Lap

VI. fejezet. Zsigmond olasz politikája. A császári koronázás. Zsigmond vágya a császári korona után. A birodalmi politika. A dalmát kérdés. Felső-Olaszország politikai helyzete. Velencze és Milano. Zsigmond szövetsége Viscontival. Velencze békeajánlatai. Visconti hiába vár a magyar segitségre. A ferrarai béke. A fegyverszünet megujitása Velenczével. A pozsonyi értekezlet. Birodalmi gyűlés Pozsonyban. Zsigmond útra kel. V. Márton pápa. A baseli zsinat egybehivása. A pápa halála. IV. Eugen. A magyar hadak megszállták Friault. Garai Miklós kisérlete a háború megakadályozására. Zsigmond Lombardiába megy. A milanoi koronázás. A szövetség Zsigmond és Visconti között felbomlik. Zsigmond Sienában. Szorult helyzete. Alkudozásai Eugen pápával. Bevonulása Rómába. A császári koronázás. Kibékülés Velenczével 546

Harmadik könyv.

Védelmi harczok a törökök és husziták ellen.

I. fejezet. A törökök terjeszkedése. Az aldunai háboruk. Zsigmond nagyhatalmi politikájának hátrányai. A törökök betörései Erdélybe. Havasalföld. II. Manuel görög császár Budán. VII. János. Zsigmond visszatérése a balkáni politikához. Összeköttetései a kisázsiai fejedelmekkel. Bosznia. Tvartkó Szura helyzete jobbra fordul. Velencze cselszövényei. Tvartkó meghódol Zsigmondnak. Dán és Radul oláh vajdák versengései. A magyarok közbelépése. Az 1426-iki havasalföldi téli hadjárat. Ozorai Pipó utolsó diadala és halála. Dán visszahelyezése a fejedelemségbe. A brassai gyűlés. Lázárevics István halála. A szerb várak birtokba vétele. Brankovics György. Galambócz török kézre jut. A szerbiai hadjárat. Galambócz ostroma. Rozgonyiné Szentgyörgyi Czeczilia. A törökök árulása. Szerbia és Bosznia pusztulása. Nándor-Fejérvár. A szörényi bánság. A német lovagrend megtelepitése. Vlad Drakul. Fegyverszünet a törökkel. 559

II. fejezet. A husziták betörései. A huszita mozgalom nemzetközi jellege. Társadalmi jelentősége. A táboriták támadó politikája. Az első rabló-hadjárat Magyarországon. Lengyelország és a husziták. Zsigmond féltékenysége Ulászló irányában. Látogatása Vitoldnál. A litván királyság terve. Prokóp Pozsonyban. A kiegyezés nem sikerül. Kudelnik és Prokupek betörése. Zsigmond elhagyja Magyarországot. A szentszék és a huszitizmus. A litván koronázás ügye. Vitold halála. Az utolsó keresztes hadjárat a husziták ellen. A tausi ütközet. Ziska árváinak veresége Illavánál. A baseli zsinat. Alkudozások a huszitákkal. A rabló-hadjáratok folytatása. Az országos tanács védelmi intézkedései. A Szepesség elpusztitása. Az 1433-iki országos tanácskozások. A lengyelek mentegetőzései. A prágai compactatumok. 570

III. fejezet. Készületek a védelmi harczra. A törökök gyors terjeszkedésének magyarázata. A Balkán-félsziget államai. Esztelen politikájuk. Zsigmond balkáni politikájának kudarcza. Vlad havasalföldi vajda árulása. A törökök betörése Erdélybe. A szörényi bánság pusztulása. Brankovics megtér. Tvartkó Szura elűzetése Boszniából. A török elleni védelem szüksége. Mulasztások. A honvédelmi rendszer. Zsigmond reformtörekvései. Az 1433-iki tervezet. Alapelvei. Jelentősége. Garai nádor halála. Pálóczi Mátyus. Fordulat a huszitizmus ügyében. A nemesség harcza a táborita-

Lap

kal. Győzelme Lipannál. Zsigmond hazatérése. A husziták kiűzése. Az 1435-iki országgyülés. A nagy törvénykönyv. A honvédelmi törvények. Magyarország hadiereje. Elhelyezési rendszere. A hadsereg száma. 580

IV. fejezet. Zsigmond császár utolsó évei. Zsigmond családi politikája. Az ahhoz fűzött remények. Csalódások. A cseh koronának hozott áldozatok. A végleges kibékülés akadályai. A prágai országgyülés feltételei. Zsigmond és Albert Brünnben. A székes-fejérvári értekezlet. Az iglaui gyülés. Zsigmond bevonul Prágába és átveszi a kormányt. A kibékülés ára. A huszitizmus Magyarországon. Magyar tanulók a prágai egyetemen. A délvidék vallási viszonyai. A bogomilok. Huszita templomok. Marchia Jakab. A térités a Szerémségben. A kameniczi husziták Moldvába menekültek. Marchia müködése a váradi, erdélyi, csanádi és pécsi egyházmegyékben. A magyar husziták Moldvában. A huszita biblia. A huszitizmus hatása a népre. Az erdélyi jobbágyság lázadásaa. Az erdélyi három nemzet uniója. Zsigmond helyzete Csehországban. A görög egyház uniójának kérdése. Jelentősége hazánkra. A budai zsinat terve. A törökök Szendrőt ostromolják. A forradalmi hangulat terjedése Csehországban. Zsigmond megbetegedése. A trónöröklés kérdése. III. Ulászló lengyel király. Házassági terv Zsigmond unokái és a Jagellók között. Összeesküvés. Borbála árulása. Zsigmond végintézkedései. Halála. 593

V. fejezet. Albert uralkodása. Választás és örökösödés. Közjogi kérdések. A koronázás. Albert Ausztriában. A Habsburg-ház régi törekvéseinek diadala. A cseh korona. Albert római király. Csehországi útja. A prágai koronázás. A husziták és a lengyelek. A birodalmi fejedelmek Csehországban. Sziléziai háboru. Béketárgyalások. Házassági tervek a Habsburg és Jagello házak között. A namslaui fegyverszünet. A törökök Erdélybe törnek. Ez országrész helyzete a parasztlázadás leverése után. A nemesség hanyagsága a védelemben. Erzsébet a kormány élén. Versengése a hatalomért. Albert visszatér. A budai zendülés. A forradalmi országgyülés. Követelései. A csehországi zavarok. Borbála szökése. Albert engedékenysége a rendek irányában. Erzsébet törekvéseinek diadala. Az új helyzet következményei. A törökök Szendrő ellen készülnek. A két Hunyadi János. Származásuk. Hunyadi János első szereplései. A szörényi bánság védelme. Szendrő ostroma. Albert hadjárata. A törökök Szendrőt elfoglaljak és Boszniát meghódolásra kényszeritik. A magyar hadsereg szétzüllik. A titeli gyülés. A Hunyadiak szörényi bánsága. Albert béketárgyalásai a lengyel követekkel. Betegsége. Végrendelete. Halála 610

VI. fejezet. Eredmények. Az Anjou-ház öröksége. A központositó királyi hatalom eszméje Európában. Magyarországon. Nagy-Lajos politikája. A helyzet a nagy király halála után. Zsigmond uralkodói iskolája. Családi politikájának következményei. Az oligarchia harcza a királysággal. A nemesség. Az alkotmányos élet megujhodása. A törvényhozás müködése. Zsigmond törvénykönyvei. Vezéreszméik. Az Anjou-korbeli intézmények szervezése. Az aggressiv politika vége. A nemzet hivatása Európa keletén ... ... 625.

KÉPEK JEGYZÉKE.

Önálló mellékletek.

Lap

Ottó király kettős pecsétje. Előlapján a király trónon ülő alakja, fején nyilt koronával, jobbjában liliomos kormánypálczával, baljában az országalmával. Körirata: † OTTO • DEI • GRACIA • VNGARIE • DALMACIE • CROACIE • RAME • SERVIE • GALLICIE • (a belső sorban folytatva:) LODOMIRIE • CVMANIE • BULGARIEQ*(ue)* • REX. • Hátsólapján háromszögü pajzsban a hármas halomból kinövő kettős kereszt, † S*(igillum)* • PRIMI. • OTTONIS • REGIS • VNGAERI • NEPOTIS • QVARTI. • BELE • REGIS • körirattal. A nagyszebeni városi levéltár eredeti példányáról ... 27

Szüz-Mária Károly Róbertet Magyarország királyává koronázza. A rozgonyi diadal emlékére készült falfestmény a szepesváraljai székesegyházban. A boldogságos szüz fejedelmi trónon ül, ölében a kisded Jézussal. Előtte térdel I. Károly király, a mint a koronát a szent szűztől elfogadja; másik oldalon Tamás esztergomi érsek fölajánlja a koronát. A király mögött Semsei Tamás szepesi várnagy, az érsek mögött a kép megrendelője, Henrik szepesi prépost látható. A prépost alakja felett levő tábla felirata: *Ad te pia suspira | mus, si non ducis | deviam(us,) (Er)g(o) doce, q(ui)d | agam(us.) Vi(rgo,) m(ihi) (e)t meis | miserearis. An(n)o d(omi)ni | MCCC. d(e)ci(mo) sep(timo)* ... 46

Visegrád. Természet után rajzolta *Székely Árpád* ... 79

Zách Feliczián rátámad Róbert Károly magyar királyra. *Orlay Soma* olajfestménye a Magyar Nemzeti Múzeumban ... 81

A nápolyi Szent-Januárius-templom főkapuja. Készült 1260—80. évek között, Mária, V. István leánya, II. Károly nápolyi király neje idejében. A jobboldali torony-disz alatt látható a magyar czímer. Fénykép után ... 121

A Szent-György-vitézek rendjének szabályai 1326 ápril 24-éről. Az oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában. A szöveget átirta és forditotta *Dr. Dézsi Lajos.* A hártyáról lefüggő pecsét Szent-György harczát ábrázolja a sárkánynyal. Körirata: † [SIGILLUM] MILITUM • [SANCT]I • GEORGII ... 138

Károly király második kettős pecsétje. Előlapján a király tronon ülő alakja, fején nyilt koronával, jobbjában liliomos kormánypálczával, baljában az országalmával; a tróntól jobbra és balra a liliomokból és csíkokból összeállitott magyar-Anjou czímer. Körirata: † KAROLVS : DEI : GRA*(tia)*: HUNGARIE : DALMACIE : CROACIE : RAME : S*(er)*VIE : GALICIE : LODOMERIE : Hátsólapján háromszögü pajzsban a kettős kereszt, a pajzstól jobbra és balra kisebb pajzsokban a magyar-Anjou czimer, a pajzs felett szabadon álló kettős-kereszt. A felirat folytatása: COMANIE : BULGARIEQ*(ue)* : REX : P*(rin)*CEPS : SALERNITAN*(us)* : ET : HONORIS : AC : MONTIS : S*(an)*CT*(i)* : ANGELI : D*(omi)*N*(u)*S. A M. Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomata után rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 142

Nagy-Lajos király. *Matejko János* képe. A *Perles Mór* bécsi könyvkiadónál megjelent »Polens Könige und Herrscher« czimü diszmunka reproductiója után ... 152

A bécsi képes krónika czimlapja. A fejkép Nagy-Lajos királyt ábrázolja menyezetes trónon, fehérrel és vörössel négyszer csikolt dolmányban, mely fölé hermelinnel bélelt bibor palást van vetve; fejét liliomos nyilt korona disziti,

Lap

jobbjában kormánypálczát, baljában országalmát tart. A trón jobboldalán magyar főurak állanak nyugati öltözetben, sisakkal, karddal, pajzszsal; a bal oldalon levő csoport alakjai hosszu virágos köpenyekben, ijjal, nyillal, görbe karddal a hódolt népfajokat jelképezik. A kezdő betü felső részében Szent-Katalin alakja látható jobbjában pálmaággal, baljában a kerékkel, kinszenvedése eszközével; alatta Nagy-Lajos és Erzsébet királyné térdelnek. A keret jobb oldalán a patkót rágó strucz, az alsó szegélyen középen hármas halmon a kettős kereszt, balról az ezüst és vörös csikokból és liliomokból összetett magyar-Anjou czimer, jobbról koronás sisak látható, oromdiszében két strucztoll között patkót rágó struczmadárral. A szövegét átirta és forditotta *Dr. Dézsi Lajos* 166

Endre nápolyi király siremléke a nápolyi Szent-Januárius templomban. Felirata: ANDREAE CAROLI VBERTI PANNONIAE REGIS F*(ilii)* | NEAPOLITANOR*(um)* REGI | IOANNAE VXORIS DOLO ET LAQVEO NECATO | VRSI MINVTVLI PIETATE HIC | RECONDITO | NE REGIS CORPVS INSEPVLTVM SEPVLTVMVE FACINVS | POSTERIS REMANERET | FRANCISCVS BERARDI F*(ilius)* CAPYCIVS | SEPVLCHRVM TITVLVM NOMENQ*(ue)* P*(osuit)* | MORTVO ANNOR*(um)* XIX. | M.CCC.XIV | XIV K*(a)*L*(endis)*. OCTOB*(ris)*. Fénykép után 172

Zára ostroma. Tintoretto festménye Velenczében, a dogek palotájában. A Zanotto »Il palazzo ducale« czimü munkájában közölt metszet után másolta *Cserna Károly* 176

Nagy-Lajos kora. *Lotz Károly* falfestménye a Magyar Tudományos Akadémia palotájában 228

Az aacheni székesegyház. *G. Barban* fametszete után 252

Nagy-Lajos második kettős pecsétje. Előlapján mennyezetes és a magyar czimerekkel szőnyegszerüleg diszitett trónon a király ülő alakja királyi jelvényekkel, a tróntól jobbra a magyar-Anjou czimer, balra a kettős keresztet viselő czimerpajzs. Körirata: † LODOVICVS DEI GRACIA HVNGARIE DALMATIE CROACIE RAME SERVIE GALLICIE LODOMERIE C[UMANI]E BULG (a belső sorban folytatva:) ARIEQ*(ue)* REX • PRINCEPS SALLERNITANUS ET HONORIS MONTIS SANCTI ANGELI DOMINUS A hátsó lapon nyolczas karámmal övezett és liliomokkal behintett alapon háromszögü pajzsban hármas halomból kiemelkedő kettős kereszt, a hármas halomban liliommal. Körirata: † S*(igillum)* : SECUNDUM LODOVICI : DEI : GRA*(tia)* REGIS HUNGARIE ET ALIORVM REGNOR*(um)* IN ALIO PARII SIGILLI EXPRESSSORVM. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Cserna Károly* 562

Nagy Lajos diadala a törökök felett és a mária-celli templom alapitása. XV. századi dombormü a mária-celli templom főkapuján. A szent-szüzet ábrázolja, bucsujáróktól körülvéve. Jobbról a gyógyulást kereső Henrik morva őrgróf s neje Ágnes térdelnek; felettük védőként Szent-Venczel áll, jobbjában zászlóval, melyen a cseh oroszlán látható. Balfelől Nagy-Lajos magyar király térden állva felajánlja a boldogságos szűz fogadalmi képét. A királytól balra eső tért a törökökkel vivott csata ábrázolása foglalja el. A dombormü feliratai a felső szegélyen jobbról: *S(an)ctus Wenczellavus Marchione(m) Morauie eiusq(ue) vxore(m) a p(ar)alisi eg(ri)tudi(n)e diu faligatos indicat liberandos.* Közepén: *Ludouicus rex hungarie per matre(m) mis(eri)c(or)die victoria(m) turcor(um) gloriose obtinuit.* Balról ... (olvashatlan) ... *obsessa confessio(n)e vera pie hic liberavit* ... Az alsó szélén

Lap

fohászkodás a szent-szűzhöz, s legvégül: *anno domino m. cc. inchoata est hec ecclesia glo(rio)se marie virginis.* Fénykép után 274

IV. Rudolf osztrák herczeg. Az ambrasi gyüjtemény I. Miksa császár megrendelésére készitett családfáján, a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. *Primisser Alajos* után 284

IV. Károly, neje Valois Blanka és fia Venczel. A karlsteini vár Mária-kápolnájának egykoru falfestményei. Fénykép után 290

III. Albert osztrák herczeg. (Az aláirásban hibásan: II. Albert.) I. Miksa császár családfáján, a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. *Primisser Alajos* után 302

Contarini András visszatérése Velenczébe a chioggiai diadal után. *Paolo Veronese* festménye Velenczében a dogek palotájában. A Zanotti-féle kiadás rézmetszete után másolta *Cserna Károly* 327

Magyar és Lengyelország térképe 1382-ben. *Márki Sándor* tervezete nyomán rajzolta *Homolka József* 341

Hasonmás a gyulafehérvári Batthyányi-könyvtár missalejának czimlapjáról. A misekönyvet Steft Henrik csukárdi plébános irta és festette 1377-ben Imrefi János pozsonyi kanonok megrendelésére. A lapszéli diszités központját képező kezdő betüben, melynek miniatureje az angyali üdvözlet jelenetét ábrázolja, a magyar-Anjou czimer és négy kissebb pajzsban a pápai két kulcs, a kettős kereszt, az osztrák pólya és egy közelebbről meg nem határozható czimer láthatók, a lap jobb szegélyét hihetőleg a megrendelő, a bal szögletet a másoló czimerei diszitik. A szöveg olvasásával 345

Szent-György szobra Prágában. Kolozsvári Márton és György magyar ötvösmüvészek munkája. Fénykép után rajzolta *Mühlbeck Károly* 347

Ragusa. Rajzolta *Székely Árpád* 358

Mária királynő kettős pecsétje. Előlapján csúcsives stilű trónon a királynő ülő alakja, a királyi jelvényekkel, a tróntól jobbra háromszögű pajzsban a magyar-Anjou czímer, balra hasonló pajzsban a kettős kereszt. Körirata: † MARIA • DEI • GRA*(tia)* • HVNGARIE • DALMACI*(e)* • CROACIE • RAME • SERVIE • GALICIE • LODOMERIE • COMANIE • BVLGARIE-QUE • (a belső sorban folytatva:) REGINA • PRINCEPS • SALLERNI-TANA • ET • HONORIS • AC • MONTIS • SANCTI • ANG*(e)*LI • DOMINA. A hátsó lapon liliomokkal behintett alapon, háromszögű pajzsban a hármas halomból kinövő kettős kereszt, a halomban liliommal; a pajzstól jobbra és balra patkót tartó struczmadarak, alól sárkány, felül Szent-László alakja. A karaj külső közeit fent két angyal, alant két sárkány alakjai töltik ki. Körirata: † ALIVD • PAR • SIGILLI • DOMINE • MARIE • DEI • GRA*(tia)* • REGINE • HUNGARIE • ET • ALIO*(rum)* • REGNORVM • ALIO • PARI • EXPRESSO*(ru)*M. A bécsi állami levéltár eredeti példányáról rajzolta *Fahrnbauer J.G.* 360

Valois Lajos kikosaraztatása és Zsigmond esküvője. Froissart krónikájának Merész-Károly burgundi herczeg számára készült példányából, mely a boroszlói városi könyvtárban őriztetik. A kép azt a jelenetet ábrázolja, midőn a Magyarországba induló valoisi herczegnek hirül viszik Zsigmond és Mária esküvőjét. Háttérben nyitott oszlopcsarnok előtt ez esküvő, az ettől balra nyiló csarnokban Zsigmond koronázása látható 370

Hedvig lengyel királyné. *Matejko János* képe. A *Perles Mór* bécsi könyvkiadónál megjelent »Polens Könige und Herscher« czimű diszmunka reproductiója után 376

Zsigmond segitséget kér a török ellen a franczia királytól. Froissart krónikájának boroszlói codexéből. A kép a budai királyi palotát ábrázolja, melynek nyi-

Lap

lott csarnokában Zsigmond trónján ülve és főuraitól környezve tollba mondja a franczia királyhoz intézett levelét. A csarnok előterében jobbról az útra kész futár látható. A palota udvarán ugyane futár lóra száll, hogy a levelet rendelése helyére vigye 427

Siklós vára. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 451

IV. Albert és neje Johanna. I. Miksa császár családfáján, a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. *Primissev Alajos* után. 469

Hervoja spalatoi herczeg. Miniature a konstantinápolyi Eski-Serai könyvtárában őrzött glagol misekönyve 253*b*. lapján. A kép Hervoját lóháton, a XV. század elején divott olasz lovag-öltözetben ábrázolja, fején turbánszerűleg csavart fehér-vörös pártával, melynek boglárába három kócsagtoll van tüzve; pánczélzata alatt vörös posztónadrágban, sarkantyus vas-saruval; jobbjában fehér-lobogós hadi kopjával, melynek nyelét a baljában tartott tárcsa-pajzs kivágására támasztja. A pajzs fehér mezejében két vörös pólya által képezett pajzsfő alatt vörös mezü, vassal pánczélozott, kezében balfelé vágó kardot tartó kar, mellette balról ágaskodó két farku veres oroszlán. 475

Magyar király tornaképe. Miniature az aranygyapjas-rend XV. századi albumában, a párisi arsenal könyvtárában. A magyar királyt lóháton, tetőtől talpig vaspánczélban ábrázolja, koronás csősisakkal, öt lemezből álló alsó pánczéllal és lábain lengyel vasczipőkkel, vaskeztyűs kezeiben egyszerü, rövid egyenes kardot emelve maga elé. A vaspánczél fölött a király dalmatikaszerű, kék bélésű ujjas-köpenyt visel, mely az alsó-pánczélra csatolt rövid előkötővel és a csótárral együtt fehérrel és vörössel négyszer van csikolva s így a magyar czimer egyik főmotivumát viseli magán. A sisak koronájából oromdísz gyanánt két strucztoll között struczmadár felső teste emelkedik ki, csőrében vaspatkóval. A kép alatt XV. századi kéztől : *Honguerye*, s ez alatt : *Roy de Ongherice* aláírás olvasható 503

Ozorai Pípó. Andrea Del Castagno falfestménye Flórenczben, a nemzeti múzeumban. A fresco, mely eredetileg a Villa Rinuccini diszitésére szolgált Legnaiaban, a vitézt teljes pánczélzatban ábrázolja sisak nélkül, két keze között görbe karddal. Aláírása : ... INVS PHILIPPVS HISPANVS DE SCOLARIS RELATO*[r]* VICTORIE THEVCRO*[rum.]* *Engène Müntz* után 508

A franczia király czímer-adománya Garai Miklós részére. A Párisban, 1416 márczius 26-án kelt oklevél eredetijét Zsigmond király ugyanaz nap erősitette meg; mindkettő a báró Mednyánszky család levéltárában őriztetik. A czimerképet Zsigmond megerősitő oklevelének miniatureje után másolta *Passuth Ödön*. A kép vörös alapon narancs szinü levéldiszszel behintett szőnyegen két egymás felé forditott pajzsban a Garai család ősi czimerét : kék mezőben az arany országalmát harapó hétszer kunkorodó koronás arany kigyót tünteti fel. A jobboldali pajzs sisakjának oromdisze aranykoronából kiemelkedő kék strucztollforgón a czimeralak koronás kigyója; a sisak-foszlányokat szintén kék strucztollak képezik; a baloldali sisak koronájából arany sugarak emelkednek ki és a banderialis főuri méltóság jelvényeként két négyszögű zászlót tartanak, melyek elsejében a kigyó koronával és országalmával, a másodikban ezek nélkül látható. A két pajzs között van a sárkány rend aranyos jelvénye. A czimerszőnyeg keretének felső vonalát a római birodalmi sas, a magyar kettős kereszt és a cseh oroszlán diszitik 524

Lap

Zsigmond korabeli czimerek. 1. Hothvafői Tamás czimere. A Konstanczban, 1415 június 23-án Hotvafői Tamás altárnokmester részére kiadott czimereslevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában. A czimer balra dülő dobor-pajzs kék mezejében nyakán arany-karikás veres örvet viselő, arany párducz-ot ábrázol, mely két első lábával ezüst nyulat tart; a pajzs jobb szegletére kék-ezüst lebbentyüket viselő csőr-sisak van támasztva, oromdíszében a czimeralak ismétlődik. A czimer vörös szegélyü kék kárpitnak aranynyal keretelt négyes karám alaku vörös belső mezejében van elhelyezve. 2. Barrwy Simon czimere. A Konstanczban, 1417 május 20-án kelt czimereslevél eredetije a debreczeni ref. főiskola gyüjteményében. A czimer balra dülő dobor-pajzs kék pajzsfővel ellátott arany mezejében hullámos kék talajon álló aranykoronás fekete sasfiókot ábrázol, kiterjesztett ezüstös szárnyakkal, csőrében aranygyürüvel. A pajzs jobb csúcsára arany koronás csőr-sisak támaszkodik, oromdiszként a czimeralakot ismételve; a sisak kék lebbentyüje hermelinnel van bélelve. A czimer hátterét egyszerü, sárgával keretelt vörös kárpit képezi. 3. Paczali Peres András czimere. A Milanoban, 1431 deczember 8-án kelt czimeres levél eredetije Kubinyi Ferencz gyüjteményében. A czimer alul keskenyedő pajzs kék mezejében koronából két szarvasagancs között kiemelkedő solymot ábrázol, mely a koronás sisak oromdiszében ismétlődik; a sisakfoszlány szine vörös, kékkel bélelve. A hátteret mintázott zöld kárpit képezi. 4. Bárczay László czimere. (Az aláirásban tévedésből áll Barcsay András.) Az 1421 február 10-én kelt czimereslevél eredetije a Bárczay-család levéltárában. A jobbra dőlt háromszögü pajzs kék mezejében koronából kiemelkedő, vörösbe öltözött férfi alak, fején kerek fekete sapkával, feje felé emelt baljával egy hétágu szarvasagancs végét fogja, mely jobb karja helyett nőtt ki vállából; a pajzs bal szegletére helyezett koronás sisak oromdisze ugyane czimeralakot ábrázolja; a sisakfoszlány szine kék, vörössel bélelve 524

Borbála királyné mint Venus. A konstantinápolyi Eski-Serail könyvtárából a Magyar Tud. Akadémia birtokába került »Liber de septem signis« czimü kéziratból, mely a naprendszer bolygóit személyesitő aquarelleket tartalmaz, latin magyarázó versekkel. E rajzokban a nap személyesitője gyanánt Zsigmond császár szerepel, s ebből gyanitható, hogy e rajz pendantja: a Venust személyesitő nő alak Borbálát ábrázolja. Venus e képen férfi módra üli meg a lovat, fejét hasitott fodrokban végződő kendő, termetét mélyen kivágott derék és elől kétfelé nyiló, hasitott szoknya fedi. Meztelen alsó testét a nyereg elővédője takarja el, melynek szárnyai a ló szügyéig érnek. Jobbjában a nyolczágu Venus-csillaggal diszitett zászlót tart. A kép felett a következő versek olvashatók: *Veneris vexillum balinumq(ue) nam tenet idem (?)* | *Amabil(is) stella, qu(am) dilig(it) q(ue)vis puella.* | *Est in meridie mansio mi(hi) cum occidente.* | *Libra nam cum thauro g(ra)dior ego pictior auro.* | *Trecent(is) bis viginti Venus octo dieb(us)* | *Zodiacum clarum p(er)ambulat aureu(m) sidus.* | *Veneris est natus ho(min)ib(us) h(ic) b(en)e g(ra)tus, Om(n)es virtutes laudabiles hic) tenet in se* • | *Nig(er) e(st) et p(ar)vus nec pingwis, nas(us) acutus,* | *Pilos h(abet) nigros taxillator natus idem.* A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának fényképmásolata után 533

Flórencz középkori képe. XV. századi metszet a berlini kir. múzeumban 554

Zsigmond római császár koronázása. Dombormü a római Szent-Péter-templom középső nagy bronzkapuján; Antonio Filarete flórenczi művész munkája

Lap

1447-ből. Az oltár előtt ülő IV. Eugen pápa az előtte térdelő Zsigmond fejére teszi a császári koronát. A császár mögött áll kisérete, a XV. század első felének megfelelő olasz lovagi viseletben; az első közülök a birodalmi pallost tartja. Fénykép után 556

A galambóczi vár romjai. Természet után rajzolta *Székely Árpád* 567

Zsigmond adománylevele Rozgonyi Czeczilia részére. (Az aláírásban a kelet hibásan tétetett 1431 márczius 8-ára). Az 1430 márczius 9-ikén kelt oklevél eredetije hártyán, a szöveg alatt pecsét nyomaival, az országos levéltárban. A szöveget átirta és forditotta *Dr. Dézsi Lajos* 568

Zsigmond császár mint nap. A »Liber de septem signis« czimű kéziratból. A kép a Zsigmondot lóháton ábrázolja, pánczél felé öltött lengő ujju ruhában, fején a királyi koronával, kezében a nap jegyét viselő zászlóval, baljában kurta pálczával, melylyel lovát rohamra nógatja. A ló fejét tollas fejvédő takarja A felirat: *Cesaris su(m)pmi vexillu(m) sum diade(ma).* | *Aureus m(ihi)color sum(m)us instat do(m)inat)us).* | *Orius solus m(ihi) q(uo) g(ener)o lumi(n)a terre,* | *Sola michi domus cor e(st) severi leo(n)is.* | *Trecent(is) sexagenis et quinq(ue) dieb(us)* | *Ac horis sex zodiacu(m) sol p(er)volat omne(m).* | *Benignus, clarus solis nat(us) est amand(us),* | *Nuncq(uam) tristis talis, pulch(er), bon(us), religiosus.* | *Crispos h(abe)t pilos, p(ar)uos nares sup(er)addes.* | *Magnus huic nasus si sonit pisse q(u)o(que) man(us),* | *Et nat(us) q(uem) gignit sol, loquax et sapiens fit.* A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának fényképmásolata után 581

Zsigmond császár és király. Dürer Albert eredeti festménye a nürnbergi germán múzeumban. Zsigmondot császári diszben ábrázolja, feje körül a római birodalom, Magyarország, Csehország és Luxemburg czimereivel és Sigiſmu(n)d(us) imperauit Annis 28. felirattal. A keret felirata: Dis bild ist kaiſer Sigmunds gſtalt † Der diſer ſtat ſo manig falt † mit ſundern gnaden was genaigt ∽ vil haltums das man jarlich zaigt † Das bracht er vor clar offenbar † Der klain zal † fuer un(d) zwaintzig Jar † M † CCCC † Fénykép után másolta *Cserna Károly* 609

Viridarium imperatorum et regum Romanorum. Albert király codexe a bécsi udvari könyvtárban. A hasonmás a codex czimlapját ábrázolja, a XV. század derekát jellemző lapszéli díszitéssel; a lap alsó szélén egymás után következő czimerpajzsokban a római birodalmi sas, a cseh oroszlán, a magyar vörös és ezüst csíkok, a morva ostáblázott sas és az osztrák pólya láthatók. A szöveget átirta és forditotta *Dr. Dézsi Lajos* 613

A szövegképek lajstroma.

Vadászjelenet az Anjou-korból. Rajzolta *Vágó Pál* 2

Csatajelenet az Anjou-korból. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárában levő ékszerről rajzolta *Cserna Károly* 4

Lapszéli diszités a bécsi képes krónika lapjáról. A keret felső részében a kettős kereszttel, az alsó szegélyben az Anjou-liliomokkal. Rajzolta *Székely Árpád* 7

II. Venczel cseh király ezüstpénze. Egyoldalu veret (lemezpénz) a király képével és † REX WENCEZLAVS körirattal 8

Németujvári Iván pecsétje. Két kutyára támasztott háromszögü pajzsban a Héder nemzetség czimere: három czölöp; a pajzs felett sisak. A körirat: † S(igillum) IOHANNIS [BAN]I TOCIVS SCLAVONIE FILII HERICI. Az országos levéltár eredeti példányáról. *Báró Nyáry Albert* után 9

Lap

Venczel hazahozatala. Miniature a bécsi képes krónika 132. lapján ... 10

Venczel király pecsétje. Előlapján a király trónon ülő alakja, a királyi jelvényekkel. A hátsó lapon háromszögü pajzsban hármas halom felett a kettős kereszt. A köriratból csak a hátlapon maradt meg néhány betü : *(Ungari)*E. REGIS. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában levő egyetlen, töredékben fentmaradt példányról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 11

Venczel király adománylevél Trencsén váráról Csák Máté részére. Az 1302 márczius 1-én kelt oklevél eredetije az országos levéltárban ... 13

A budaiak kiátkozzák a pápát. Miniature a bécsi képes krónika 134. lapján ... 15

Venczel ezüst denárai. 1. Előlapján a király lovon ülő alakja. a hátsó lapon sólyom, kiterjesztett szárnyakkal. 2 Előlapján a király mellképe ; a hátsó lapon balra forduló hárpia. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól ... 16

Az anagnii székesegyház VIII. Bonifácz szobrával. Fénykép után ... 17

Venczel hazatérése. Miniature a bécsi képes krónika 133. lapján ... 20

A Töss völgye Svájczban. Rajzolta *Székely Árpád* ... 25

Bajor Ottó. Turóczi krónikájának augsburgi kiadásából ... 26

Ákos István pecsétje. (Tévedésből meg van forditva.) Háromszögü pajzs, kivehetetlen czímermotivummal. Körirata : † S*(igillum)* MAGISTRI STEPHANI IVDICIS CVRIE DOMINI REGIS. Az országos levéltár eredeti példányáról 27

A korona megtalálása. Miniature a bécsi képes krónika 135. lapján ... 28

Ottó ezüst denára. Előlapján liliomos nyilt korona, REG*(is)* OTTONI*(s)* körirattal. A hátsó lapon egymáshoz háttal fordult galambpár, hátrahajtott fejekkel egymással játszadozva. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 29

Ottó gyürűpecsétje. A pecsét mezejét a Wittelsbach ház czimere, az oroszlán foglalja el. Körirata : † SIGILLVM CREDENCIE. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának viasz-nyomatu hasonmásáról rajzolta *Malachovsky Nándor* ... 30

Ottó oklevelének kezdő sorai. Olvasásuk : *Otto dei gr(ati)a Hungar(ie), Dalmacie, Croacie, Rame : . . | ne lapsu tempo(r)is in nichilu(m) reuocent(ur) et maxime . . . collatio(n)e, que diui p(re)decessores nostri donaru(n)t nob(is) . . .* | Az 1306-ban kelt oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában ... 31

Esztergom pecsétje. A pecsét mezejét egy vár képe foglalja el, kapuval és négy bástyatoronynyal. A vár falain csúcsives modoru épület emelkedik, mely az esztergomi székesegyházat ábrázolja. Körirata : † SIGILLVM LATINORVM CIVITATIS STRIGONIENSIS. A M. Nemz. Múzeum régiségtárában levő eredeti pecsétnyomó lenyomata után rajzolta *Cserna Károly* 32

Ágnes királyné pecsétje. A mező közepén kettős kereszt. Körirata : † S*(igillum)* AGNETIS REGINE VNGARIE. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomatáról rajzolta *Malachovsky Nándor* ... 33

Gentile bejövetele. Miniature a bécsi képes krónika 136. lapján ... 35

Amadé nádor pecsétje. Háromszögü pajzsban az Aba nemzetség czimere : a pólya. A körirat : † S*(igillum)* • OMODEI PALATINI DE GENERE OBA. Az országos levéltárból eredeti példányról ... 38

Károly király. Miniature a bécsi képes krónika 127. lapján ... 39

Déva vára. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* ... 41

Gentile arczképe. Egykorú üvegfestmény az assisi templomnak Gentile által, saját temetkezési helyéül, Szent-Márton és Szent-Lajos tiszteletére épittetett kápolnájában ... 42

Lap

Tamás esztergomi érsek pecsétje. Oszlopos menyezet alatt az érsek ülő alakja a főpapi jelvényekkel. Körirata: † S*(igillum)* THOME • DEI • GRA*(tia)* S*(ancte)* • ST*(ri)*GONIEN*(sis)* • ECC*(lesie)* • ARCHIEP*(isco)pi.* Az esztergomi primási levéltár eredeti példányáról *Knauz Nándor* után 43

Milutin István szerb király ezüst pénze. Előlapján a király trónon ülő alakja, REGIS VROSI MONETA körirattal. Hátlapján a megváltó trónon ülő alakja IC—XC monogrammal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 44

Gentile pecsétje. A pecsétrajz román oltártáblát tüntet fel, a boldogságos szűz, Szent-Márton és Szent-Ferencz alakjaival. Alant Gentile térdelő alakja látható, főpapi ornatusban. A pecsét körirata: SIGILL*(um)* GE*(n)*TIL*(is)* ORD*(inis)* • MI*(n)*OR*(um)* • D*(e)*I GRA*(tia)* TI[T*(uli)* S*(ancti)* [MA]R-TINI • I*(n)* MO*(n)*TIB*(us)* • P*(re)*SB*(iter)*I • CARD*(inalis)* • A vatikáni levéltár eredeti példányáról 45

Debreczeni Dózsa pecsétje. Háromszögü pajzs ötször szelve; a pajzs felett kereszt, jobbról-balról keresztekkel behintett zászlók, alól: A betü. Körirata: † S • DAUSE • PALATINI * IVDICIS * CVMANOR*(um)* * Az országos levéltár eredeti példányáról. Rajzolta *Malachovshy Nándor* 48

Kassa város pecsétje. Csucsives oltártábla középen Szent-Erzsébet álló alakja, jobbról és balról szemközt forduló angyalok által környezve. Körirata: † S*(ancta)* : ELISABET † SIGILLVM : CIVIVM • DE CASSA • Az országos levéltár eredeti példányáról 51

Sáros vára. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 52

Demeter pecsétje. Háromszögü pajzsban négy pólya. Körirata: † S*(igillum)* • MAG[I*(stri)* • D]EMETRI*(i)* • COMITIS • POSONIENSI[S • DE ZOL]UM • ET • DE • SARVS. Az országos levéltár eredeti példányáról. *Báró Nyáry Albert* után 53

Károly csatája Amadé fiaival. Miniature a bécsi képes krónika 137. lapján 54

A rozgonyi csatatér. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* 55

Diszités a nyitrai evangelisteriumról. Rajzolta *Cserna Károly* 56

Lubló. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* 57

Szepes vára. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 58

Szép-Frigyes. Aquarell Tiroli Ferdinánd főherczeg ú. n. ambrasi képgyüjteményében, a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Felirata: FRIDERICVS PVLCHER ROM*(anum)*: REX. Fénykép után 62

János cseh király pénze. Előlapján a király mellképe, † JOHANNES körirattal. Hátsólapján a kétfarku cseh oroszlán és a felirat folytatása: † BOHEMIE REX 65

Druget Fülöp pecsétje. Lovas vitéz teljes fegyverzetben. Körirata: S*(igillum)* • MAGISTRI • PHILIPPI • COMITIS • DE • ZYPS • ET • DE • VYVAR • Az országos levéltár eredeti példányáról 66

Sólyomkő. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 68

Kakas Miklós pecsétje. Háromszögü pajzsban három czölöp, a pajzstól jobbra és balra egy-egy sárkányhoz hasonló állat, Körirata: † SIGILLVM • MAGISTRI • NICOLAI • FILII • NICOLAI • PALATINI. Az országos levéltár eredeti példányáról 72

Pécs látképe. Rajzolta *Cserna Károly* 73

Köcski Sándor pecsétje. Háromszögü pajzsban három czölöp. Körirata: † S*(igillum)* • COM*(iti)*S • ALEXANDRI • IVDICIS • CVR*(ie)* • DOMINI • REGIS. Az országos levéltár eredeti példányáról 74

Trencsén vára. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* 77

Lap

Záh Felicián merénylete. Miniature a bécsi képes krónika 141. lapján 78

Visegrád. Természet után rajzolta *Székely Árpád* 80

Nagymartoni Pál országbiró pecsétje. A pecsét mezejét jobbra néző természetes alaku sas foglalja el, jobbról s balról egy-egy kereszttől kisérve. Körirata: S*(igillum)*: COMITIS: PAVLI: IVDICIS: CVRIE: REGIS: Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Ceerna Káéoly* 83

Károly ezüst garasa. Előlapján a király trónon ülő alakja látható a királyi jelvényekkel és † MONETA KARVLI • REGIS • HVNGARIE körirattal. A hátsó lapon jobbra dőlt pajzsban a magyar-Anjou czimer; a pajzson koronás sisak, oromdiszül két strucztoll közül kiemelkedő patkót rágó struczczal és oldalt S—E pénzverési jegyekkel. A körirat: † HONOR • REGIS • IVDICIVM • DILIGIT • A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 84

Jean de France Horáiból. Lapszéli diszités Magyarország és az Anjou-ház czimereivel. Rajzolta *Dörre Tivadar* 87

A Piazzetta Velenczében. Cesare Vecelli rajza után 89

Druget Fülöp nádor pecsétje. Háromszögü, jobbra dőlt pajzsban a Druget czimer elmosódott motivumai; a pajzs felett sisak, oromdiszül a koronából kinövő térdeplő alakkal. A körirat: † S*(igillum)* • D*(omi)*INI • VILLERMI • DRVGETTI • PALATINI • REGNI • [V]NGARIE • [E]T • IVDICIS • CVMANORVM • Az országos levéltár eredeti példányáról 92

Sebenico. A székesegyház és a campanile. Rajzolta *Székely Árpád* 93

Kezdőbetü Varignana codexéből. A Brebiri Subics Mladen bánnak ajánlott »Secreta Medicinae« cz. munka 1444-iki kézirata a müncheni kir. könyvtárban. Az ülő férfi Mladen bánt, az előtte térdeplő alak Varignanát ábrázolja. Fényképe után 94

Károlynak Szerbia számára vert pénze. Előlapján I. Károly király alakja látható, a mint Szent-Istvántól átveszi a zászlót, az uralkodás jelvényét. Körirata jobbról: KARVLVS REX; balról: S*(anctus)* STEFA*(nus)*. A hátsó lapon a megváltó ülő alakja, IC—XC monogrammal 100

Bazarába vajda követet küld Károly királyhoz. Miniature a bécsi képes krónika 143. lapján 102

A havasalföldi hadjárat. Miniature a bécsi képes krónika 146. lapján 103

Szécsi Dezső önfeláldozása. Miniature a bécsi képes krónika 144. lapján 104

Az első havasalföldi pénz. I. Bazarába Vlad (1360—73.) ezüst denára. Előlapján Havasalföld czimere: hasitott pajzs jobbról a magyar csíkokkal, bal mezeje üres. Körirata: † M*(oneta)* LADIZLAI WAIWODE. A hátsó lapon sisakon álló s fejét visszafordító karvaiy, mely szárnyával keresztet tart, s a felirat folytatása: † TRANSALPINI. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 105

Mária királyné halála. Miniature a bécsi képes krónika 139. lapjáról 106

Károly esküvője Erzsébettel. Miniature a bécsi képes krónika 139 lapjáról 107

Bajor Lajos. A mainzi árucsarnok diszitésére készült, egykoru, vörös homokkőből faragott dombormű, mely a császárt teljes fegyverzetben ábrázolja. A mainzi városi múzeumban. *Hefner-Alteneck* után 108

A königsfeldeni apáczakolostor és Szent-Erzsébet a königsfeldeni templomnak Ágnes magyar királyné által készittetett üvegfestményén. Rajzolta *Székely Árpád* 111

János cseh király pecsétje. A király lovon ülő alakja, teljes fegyverzetben, a baljában tartott pajzson a luxemburgi, cseh és brandenburgi czimerekkel.

Lap

Körirata: IOHANNES • DE*(i gra)*TIA • REX • BO[HEM]IE • LVC[E]MBVRGENSIS • COMES. A bécsi állami levéltár eredeti példányáról 114

Lokietek Ulászló. *Matejko János* képe. A *Perles Mór* bécsi könyvkiadónál megjelent »Polens Könige und Herrscher« czimü diszmunka reproductiója után 115

Erzsébet királyné titkos pecsétje. Hatos karámmal övezett mezőben a magyar Anjou-czimer, † S*(igillum)* ELISAB(ete) REG*(ine)* HVNG*(arie)* IVNIOR*(is)* körirattal. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Cserna Károly.* 118

Erzsébet királyné és gyermekei. Miniature a bécsi képes krónika 140. lapján 119

Nagy-Lajos születése. Miniature a bécsi képes krónika 140. lapján 121

Károly calabriai herczeg siremléke. A nápolyi Sz.-Januarius templomban. Fénykép után 122

A krakói székesegyház. Fénykép után 126

Lajos herczeg pecsétje. Négyes karajjal határolt mező közepén franczia, ú. n. női pajzsban a magyar-Anjou czimer; ugyanez ismétlődik hasonló összeállitásban a pecsétmező külső részében elhelyezett négy kisebb pajzsban. A középső pajzs és a négy karaj között maradt üres helyet a négy evangelista jelvényei: az angyal, a sas, a szárnyas oroszlán és a szárnyas tulok alakjai töltik ki. A bécsi állami levéltárban levő eredeti után rajzolta *Fahrnbauer J. G.* 127

Németujvári Kakas János pecsétje. Két nyesthez hasonló állattal környezett háromszögű pajzsban a három párhuzamosan függő gerenda. A körirat: † S*(igillum)* IOHANIS FILI*(i)* NICOLAI KOKOS. A bécsi állami levéltárban levő eredeti után rajzolta *Fahrnbauer J. G.* 130

Tamás erdélyi vajda pecsétje. Jobbra dőlt háromszögü pajzsban, mely sárkányhoz hasonló állat mellső testéhez támaszkodik, egy vagy két pólya; a pajzs jobb sarkán sisak, tollforgóval. A körirat: † S*(igillum)* • THOME • VOYVODE • TRANSSILVANI • ET COMITI (belül folytatva:) S DE • ZONVC • Az országos levéltár eredeti példányáról 131

Csanád esztergomi érsek pecsétje. Román stilü csarnok, fent a boldogságos szűz, alant a térdelő Csanád alakjával, a ki egy főpapi jelvényeket viselő szenttől, hihetőleg Szent-Adalberttől átveszi a pásztorbotot. A körirat: S*(igillum)* CHANAD I[NI] . . . [ECCL*(esie)*] STRIGHONIENSIS. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Cserna Károly.* 134

Károly oklevelének kezdő sorai. Olvasásuk: *Karolus dei gr(ati)a Hungarie, Dalmacie . . . | fut(ur)is p(re)sentium notitiam habituris salutem . . . | laudem bono(rum) vindictamqu(e) malo(rum) gladii . . . | p(ro)venire, qu(od) magnificus vic Thomas* . . . A 1335 november 2-án kelt oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában 136

Károly első kettős pecsétje. Előlapján a király trónszéken ülő alakja, a királyi jelvényekkel és † KAROLUS : DEI : GRACIA : VNGARIE : DALMACIE : CROACIE : RAME : körirattal. A hátsó lapon háromszögü pajzsban a kettős kereszt és a felirat folytatása: † SERVIE : GALICIE : LODOMERIE : COMANIE : BOLGARIEQ*(ue)* : REX : A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomatáról rajzolta *Cserna Károly* 137

Károly czimeradományozó levele Dancs zólyomi főispán részére. Az 1327 október 24-ikén kelt oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában. 139

Bártfa város pecsétje. Élével jobbra fordult bárd, * SIGEL * BARTFELT körirattal. Bártfa város levéltárának eredeti példánya után 143

I. Károly ezüst garasa. Előlapján a király trónszéken ülő alakja, † KARVLVS * DEI * GRACIA * körirattal. A hátsó lapon a magyar-Anjou czimer, † GROS*(s)*I * REGIS * VNGARIE körirattal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 144

Lap

Károly ezüst denárai. 1. Előlapján a király arczképe, † KARVLVS • REX körirattal; a hátsó oldalon jobbra néző oroszlán. 2. Előlapja mint az előbbié; hátsó lapján patkót tartó strucz, K—E pénzverési jegygyel. 3. Előlapján a király trónon ülő alakja, jobbról liliommal, balról kettős kereszttel; a hátsó lapon a magyar-Anjou czimer, † KAROLVS • REX • HVNGARI*(e)* körirattal. 4. Előlapján a király trónon ülő alakja; a hátsó lapon a patkót tartó struczczal diszitett sisak, M*(oneta)* REGIS HVNGARIE körirattal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányai után. 145

Károly arany forintja. Előlapján liliom és † KAROLV*(s)* • REX • körirat. A hátsó lapon Keresztelő-Szent-János alakja, † S*(anctus)* • IOHANNES • B*(aptista)* körirattal és pénzverési jegyül koronával. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 146

Bányászok a XIV. században. Felsőbánya város régi pecsétjéről, melynek ezüst nyomója a város levéltárában őriztetik. Rajzolta *Passuth Ödön* ... 147

Selmeczbánya törvénykönyve kapcsaiból. Rajzolta *Cserna Károly* ... 148

Visegrád. A vár és a donjon. Rajzolta *Dörre Tivadar* ... 151

Róbert király siremléke. A nápolyi Santa Chiara templomban. Fénykép után ... 153

Johanna első koronázásakor vert pénz. Előlapján korona s ez alatt tornagallérral fedett két liliom, † IOHAN*(na)* HER*(osolyme)* : ET : SICI*(lie)* : REG*(ina)* : körirattal. A hátsó lapon jobbról a jeruzsálemi királyság czimere, balról az Anjou-liliomok a torna-gallérral s a felirat folytatása : † COMIT*(is)*SA : *(a)*PVLIE : E*(t)* FORCAL*(gerii)* : ... 154

Róma középkori képe. Részlet Benozzo Gozzoli San Gimignanoban levő, 1465-ben készült falfestményéről. A Traianus foruma és a Vatikán közti részt ábrázolja. Fénykép után ... 157

Flórián-kapu Krakóban ... 163

Johanna királyné. Giotto vagy egyik tanitványának Nápolyban, a Santa Maria dell' Incoronata templomban levő falfestményéről, mely Johanna és Durazzo Lajos esküvőjét ábrázolja. Fénykép után. ... 168

Az Anjou-kastély Aversában. Fénykép után ... 169

Részlet az aversai Anjou-kastély belsejéből. Fénykép után ... 171

San-Donato templom Zárában ... 173

Nagy-Lajos gyürüpecsétje. A magyar Anjou-czimer, R*(ex)* LODOVICVS felirattal. A bécsi állami levéltárban Cillei Hermann ellenpecsétjeként fentmaradt egyetlen példányról rajzolta *Malachovsky Nándor* ... 174

San Chrysogono ereklyetartója Zárában ... 177

Avignon kapuja. *Taylor* fametszete után ... 180

Erzsébet királyné nagy pecsétje. A királyné trónon ülő alakja. fején nyilt koronával, jobbjában liliomos kormánypálczával; a tróntól jobbra háromszögü pajzsban a magyar vörös és ezüst csíkok, balról a kettős kereszt. Körirata : † S*(igillum)* : ELIZABETH : DEI : GRA*(tia)* : HVNG*(a)*RI*(e)* : REGINA : *(igy)* PRINCEPS : SALERNITANA : A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomata után rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 188

Az udinei városháza. Fénykép után ... 189

Aversa. Fénykép után ... 191

Nagy-Lajos Nápolyban kiadott oklevelének kezdő sorai. Olvasásuk : *Nos Lodouicus dei gr(ati)a Hung(a)r(ie) Jherusalem et Sicilie rex, memor(ie) comm(en)dantes ... | u(er)sis, qu(od) nos p(re)claris s(er)vit(i)or(um) m(er)itis et virtutu(m) multiplicib(us) insignis magistri Johannus ... | tissimo p(ri)ncipi domi(n)o Karolo c(on)d(a)m inclito regi Hung(a)r(i)e genito(r)i n(o)st)ró karissimo pie memo(rie) ... | uante et tand(e)m eod(e)m div(in)a*

Lap

vocal(i)one, cui humane fragilitalis rat(i)o nequit obuia(r)e... Az 1350 szeptember 8-án kelt oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában. 193
Nápoly, a Castel Nuovo és Castel Sant' Elmo. Rajzolta *Székely Árpád* 195
Flaggellansok. Tollrajz a konstanczi krónikából... 197
A capuai kapu Nápolyban. Rajzolta *Székely Árpád* 199
Johannának Taranto Lajos koronázásakor vert pénze. Előlapján a királynő koronás mellképe, † IVH*(anna)* • REGINA köriratlal. Hátlapján kereszt, jobb szára felett csillaggal s a felirat folytatása : † IER*(osolyme)* SICILIE 203
Dandolo András velenczei doge. A Palatii Fasti Ducales cz. munkában levő régi metszet után 207
István herczeg pecsétje. A herczeg lovon ülő alakja, teljes pánczélzattal, fejét a struczczal diszitett sisak fedi, jobbjában kardot tart. Körirata : S*(igillum)* • DOMINI • STEPHANI • [DE]I • GRACIA • DVCIS • TRANSILVANIE • Az országos levéltár eredeti példányáról 208
Barletta 210
Canosa 213
Benevento 214
Salerno. Valamennyi XVIII. századi metszet után 217
Cola Rienzi. Dombormű Rómában, a Barberini palotában 220
Nagy-Lajos első nagy pecsétje. Előlapján a király trónon ülő alakja, a királyi jelvényekkel. Körirata : † LODOVICVS • DEI • GRA*(tia)* • HVNGARIE • DALMACIE • CROACIE • S*(er)*VIE • GALICIE • LODOMERIE • A hátsó lapon liliomokkal behintett pecsétmező közepén háromszögü pajzsban hármas halmon a kettős kereszt és a felirat folytatása : † COMANIE • BVLGARIEQ*(ue)* • REX • P*(rin)*CEPS • SALERNITANVS • ET • HONORIS • MONTIS • S*(an)* • C*(t)*I • ANGE*(l)*I • D*(omi)*N*(u)S* • A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomatáról rajzolta *Cserna Károly* 222—22
Nagy-Lajos. Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából 225
Taranto Lajos aranypénze. Előlapján a jeruzsálemi királyság és az Anjou-ház czimere : † LVDOV(icus) D(ei) GRA(tia) HIER(osolyme) ET SICIL(ie) REX körirattal. A hátsó lapon Ker.-Szent-János alakja † S*(anctus)* IOHANNES B*(aptista)* körirattal 228
Diszités a bécsi képes krónikából. A czimlap széldiszitésének alsó szegélye. Rajzolta *Székely Árpád,* 231
III. Kázmér lengyel király. *Matejko János* képe. A *Perles Mór* bécsi könyvkiadónál megjelent »Polens Könige und Herrscher« czimü diszmunka reproductioja után 233
III. Kázmér ezüst garasa. Előlapján (mely tévedésből meg van forditva) liliomos nyilt korona, két sorban elhelyezett körirattal : † KAZIMIRVS • PRIMVS • (a külső körben folytatva) : † DEI. • GRACIA • REX • POLONIE • A hátsó lapon a lengyel sas, † GROSSI • CRACOVIENSES • körirattal 234
VI. Incze érme. Előlapján pápai tiara alatt a két kulcs ; körirata : † INNOCENTIVS : P*(a)*P*(a)* : SEXTVS. A hátsó lapon Szent-Péter ülő alakja, mellette jobbról a tiara, SAN*(c)*TVS : PETRVS körirattal 236
Tatár fejedelem követének arany lemezre irt megbizólevele. Kelet-szibériai lelet, a moszkvai császári gyűjteményben 237
Dusán István czár érme. Előlapján СФНЪ | ВЪ ХАВПВА | ГОВѢРН | ЗРЪ. (*Sztefan vo Kriszta Blagojerni Czar)* felirat ; a hátsó lapon a megváltó ülő alakja IC—XC monogrammal és R—V pénzverési jegyekkel. A magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 238
Zicsa, a szerb királyok koronázási temploma. *Kanitz G.* után 239

Lap

IV. Károly császár pecsétje. A császár trónon ülő alakja a császári jelvényekkel; jobbról háromszögű pajzsban a birodalmi sas, balról a cseh oroszlán, egy-egy sas hátára támasztva. Körirata : KAROLVS : QVARTVS : DIVINA : FAVENTE : CLEMENTIA : ROMANORVM : IMPERATOR : SEMPER : AVGVSTVS : ET : BOEMIE : REX. A bécsi állami levéltár eredeti példányáról 244

Dusán és Uros érmei. 1. Dusán (IX. Nemanics István) ezüst pénze. Előlapján sisak, oromdiszében koszoruval; körirata : STEFANVS • DEI GRA*(tia)* • REX; a hátsó lapon a megváltó ülő alakja IC—XC monogrammal és N—S pénzverési jegygyel. 2. IV. Uros ezüst pénze. Előlapján a király trónon ülő alakja; körirata : VROSIVS IMPERATOR; a hátsó lapon Szent-Trifón álló alakja, S*(anctus)* TRIPHON KATAREN*(sis)* körirattal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól 245

Aquilejai sikság. *Fischer L. H.* rajza után 246

Gradenigo János doge. A Palatii Fasci Ducales cz. munka metszete után. 247

A városháza Padovában. Rajzolta *Székely Árpád* 249

Nagy-Lajos ereklye-mutatója. Az aacheni székesegyház kincstárában levő eredetiről rajzolta *Dörre Tivadar* 252

Traui egyház pecsétje. Szent-Lőrincz álló alakja, kezében a vasrostélylyal, két térdeplő angyal között, S*(anctus)* • LAURENCI*(us)* felirattal. Alant térdeplő püspök alakja látható. Körirata : † S*(igillum)* * NOVVM * CAPITVLI * ECLESIE * TRAGVRIENSIS * 253

Szent-Simon koporsója Zárában. Francesco da Sesto milanoi ötvös munkája. Készittette Erzsébet királyné, Nagy-Lajos neje, 1380-ban. A kép az ereklyetartó külső részét ábrázolja, fedelén a szent életnagyságu alakjával. A bal keskenyebb oldalon jobbra dülő pajzsban a magyar-Anjou czímer látható, koronás sisakkal, melynek oromdiszét a patkót rágó struczmadár képezi s két oldalt koronás L*(udovicus)* R*(ex)* betükkel. Fénykép után 254

Szent-Simon koporsójának belseje. Fénykép után 255

Bologna. Rajzolta *Székely Árpád* 260

Kotromanics István érme. Előlapján Kotromanics álló alakja jobbjában karddal, baljában kereszttel; körirata : STEFANVS BANVS B*(osnie)*. A hátsó lapon a Megváltó ülő helyzetben, IC—XC monogrammal és N—S pénzverési jegyekkel. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 263

Tvartkó István érme. Előlapján Tvartkó alakja jobbjában karddal, baljában kereszttel; körirata : TVERTEC BAN*(us)* BOSNE. A hátsó lapon a megváltó álló alakja, C—C pénzverési jegyekkel. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról 264

Tvartkó István pecsétje. Tvartkó lovon ülő alakja, teljes fegyverzetben, jobbjában keresztes zászlóval, baljában pajzszsal, melyen haránt-pólya látható. Körirata : † S*(igillum)* • MIN*(us)* • TVERHI • D*(e)*I • GRA*(tia)* • TOTI*(us)* * BOSNE • BANI • *B*elül, cyrill betükkel : ВН • ГН • TBERTKO *(Goszpodin Ban Tvertko)*. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában letéteményezett báró Jeszenák-levéltár eredeti példányáról 266

I. Murád szultán. A Türkische Chronica (Frankfurt, 1577.) metszete után 268

Sisman ezüstpénze. Előlapján a boldogságos szűz mellképe látható a gyermek Jézussal; a hátsó lapon a czár koronás alakja, ω—ψ jelekkel. A Magyar Nemz. Muzeum régiségtárának eredeti példányáról 269

Stracimir ezüst pénzei. Előlapjukon a megváltó alakja IC—XC monogrammal; körirata : ІѠ СРАЦИМИР ЦАР БѢЛГ • *(Io Szraczimir Czar Blgarom.)* A hátsó lapon a czár trónon ülve, fején koronával és jobbjában liliomos

Lap

pálczával; ugyane körirattal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól ... 270

Nagy Lajos fogadalmi képe. A mária-celli templom kincstárában. A kép Giotto iskolájának műve és liliomos alapon a boldogságos szüzet ábrázolja jobbjában a kisded Jézussal; ruházata s feje körül a nimbus drágakövekkel vannak kirakva. A zománczos művü keretet a magyar és Anjou czimerekből vett motivumok diszitik ... 273

Nagy Lajos felajánlja a mária-celli templomot. Weiss Diva Virgo Cellensis (Bécs, 1637.) cz. munkájának czimképe ... 274

XI. Gergely pápa érme. Előlapján a pápa mellképe látható, fején tiarával; körirata: • G*(re)*G*(orius)* • P*(a)*P*(a)* VN(?) A hátsó lapon egyenes száru kereszt elmosódott körirattal ... 275

Laczkfi Miklós pecsétje. A pecsétrajz a Hermán nemzetség czimerét, a sárkányt ábrázolja; a körirat olvashatatlan. Az országos levéltár példányáról ... 277

Moldvai érmek. Musat Péter vajda (1374—1390.) ezüst denárai. 1. Előlapján félhold és csillag között ökörfő, két szarva között csillaggal. Körirata: † SI M*(oneta)* PETRI WOIWODI *(igy)*, a hátsó lapon hasitott pajzsban a magyar-Anjou czimer, • SI M*(oneta)* MOLDAVIENSIS körirattal. 2. Az előbbivel egyezik. Körirata az előlapon: † SI M*(oneta)* PETRI WOIWOS *(igy)*; a hátsó lapon: SI MOLDAVIENSIS. 3. Az előbbiekkel egyezik. Körirata az előlapon: SI M*(oneta)* PETRI WOIWO*(de)*; a hátsó lapon: SI MOLDAVIENSIS. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól ... 281

Bogumil sirokon látható lovasok. Egykoru emlékek motivumai után rajzolta *Cserna Károly* ... 282

IV. Rudolf pecsétje. A herczeg lovon ülő alakja teljes vitézi felszereléssel; jobbjában a stiriai párduczczal diszitett zászlót, baljában az osztrák pólyát viselő pajzsot tart; a ló nyakán, szügyén és hátsó czombján elhelyezett pajzsokban Karinthia, Habsburg és Pfirt czimerei láthatók. Körirata: RVODOLPHVS : QVARTVS : DEI : GRATIA : PALATINVS : ARCHY : DVX : AVSTRIE : STIRIE : KARINTHIE : SVEVIE : ET : ALSACI (belül folytatva:) E : DOMINVS : CARNIOLE : MARCHYE : AC : PORTVS : NAONIS : NATVS : ANNO : DOMINI : M : CCC : XXXIX. A bécsi állami levéltár eredeti példányáról ... 285

Lajos király titkos pecsétje. Jobbra dőlt pajzsban a magyar-Anjou czimer; a pajzsra az oromdiszében struczot viselő koronás sisak támaszkodik. Körirata: S*(igillum)* SECR*(etum)* LODOVICI REG*(is)*. Az országos levéltár eredeti példányáról ... 290

IV. Károly és neje Erzsébet. A karlsteini vár egykori falfestménye után ... 291

Nagy-Kázmér mellszobra. A krakói székesegyházban levő sirjáról ... 294

Kázmér király halotti ékszerei. A krakói székesegyházban ... 295

A magyar Anjouk-czimere. Zománczozott ezüst ötvösmű az aacheni székesegyház kincstárában. Balra fordult tárcsa-pajzsot ábrázol jobboldali mezejében a vörös és fehér csíkokkal, a baloldaliban kék alapon arany liliomokkal; a pajzsot zárt csöbör-sisak fedi arany koronával és oromdíszében három strucztoll között aranyos patkót tartó struczfejjel. *Gaal J.* rajza után ... 296

Lengyelország czimere. Az előbbihez hasonló kivitelü ötvösmű az aacheni székesegyház kincstárában A balra forduló tárcsa-pajzs lombokkal diszitett mezejében vörös alapon a koronás ezüst sas látható. A sisak orom-dísze-

Lap

ben hasonló sas, melynek farka liliomban végződik. *Gaal J.* rajza után 297

Nagy Lajos lengyel pénzei. 1. Előlapján királyi korona, hátsó lapján koronás L*(udovicus)* betű. 2. és 3. Előlapján a magyar-Anjou czimer, hátsó lapján a lengyel sas. 4. Előlapján a magyar-Anjou czimer, hátsó lapján két keresztbetett kulcs, Posen város czimere, P pénzverési jegygyel 298

László oppelni herczeg pecsétje. A herczeg lovon ülő alakja, teljes fegyverzetben, jobbjában karddal; sisakjának oromdiszét sólyom képezi. Körirata: LADISLAVS • DEI • GRACIA • DVX • OPVLIE • PALATINV (belül folytatva:) S • AT • IVDEX : COMANORVM : REGNI : HVNGAR*(ie)*: Az országos levéltár eredeti példányáról 300

III Albert osztrák herczeg és nejei. Üvegfeslmény a breitenaui Szent-Erhard-templomban. A kép felirata: *Albertus • dux • austrie • (c)t • stirie • (e)t • carniole • (e)tcetera • (e)t • uxores • e(ius). Schultz Alvin* után 302

Nagy Lajos és Erzsébet. A mária-celli templom domborművéről 306

Diósgyőr. Rajzolta *Dörre Tivadar* 309

Genova. Schedel világkrónikájából 310

Padovai főtemplom. Fénykép után 311

A dogek palotája Velenczében. Részlet egy XV. századi metszetről, mely Velenczét madártávlatból ábrázolja 313

IV. Andronikus érme. Előlapján a császár álló alakja, mindkét kezében egy-egy keresztes labarumot tartva, ANΔ(ρονικως) felirattal. A hátsó lapon két csillag között kettős kereszt. *Sabatier* után 315

Czudar Péter pecsétje. A pecsét mezejét ornamentalis rajz foglalja el. Körirata: † S*(igillum)* • PETRI • SVDOR • BANI. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Dörre Tivadar* 318

Szepesi Jakab pecsétje. Nyolcz karaj által képezett keretben czimerpaizs, motivumai kivehetetlenek. Körirata: † S*(igillum)* COMITIS • JACOBI • DE • SCEPUS • IVDICIS • CVRIE • REGIS. Az országos levéltár eredeti példányáról 319

Trieszt legrégibb képe. A trieszti székesegyháznak Szent-Jusztint ábrázoló XV. századi falfesményéről 323

Garai Miklós pecsétje. Négyes karaj által határolt négyszögletü keretben két egymásba hajló kigyó. Körirata: † S*(igillum)* DOMINI • NICOLAI • HUNGARIE • PALATINI. Az országos levéltár eredeti példányáról 324

Contarini András doge. A Palatii Fasti Ducales cz. munka metszetéről 325

Taranto Mária siremléke. A nápolyi Santa Chiara templomban. Fénykép után 331

V. Károly franczia király. Jean de Bruges egykoru miniatureje V. Károly bibliájában, a párisi nemzeti könyvtárban 334

Demeter bibornok pecsétje. Gazdag diszitésü csúcsives csarnok középső fülkéjében a négy koronázott vértanura (az érsek bíbornoki templomának védőszentjeire) vonatkozó jelenet; a jobb és baloldali fülkékben Szent-Péter és Szent-Pál, fent a boldogságos szűz alakja látható. Az épitmény alját két angyal között elmosódott czimer foglalja el. Körirata: S*(igillum)* • DEMETRII • T*(i)*-T*(uli)* • S*(an)*C*(t)*ORVM • Q[VATVOR • CORON]ATOR*(um)* • PRESB*(ite)*RI • CARDINALIS • Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Dörre Tivadar* 337

Alsáni Bálint pecsétje. Alul keskenyedő pajzsban három rózsát tartó kar, a pajzsfő balfelében ostáblázott pólya. Körirata: S*(igillum)* • VALENTINI • EPISCOPI • QVINQVE • ECCL*(es)*IEN*(sis)* • Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Dörre Tivadar* 338

Lap

A nagyszombati ház, melyben Nagy-Lajos meghalt. A helyszinen készült rajzok után. 343

Sisak Nagy-Lajos sirjáról. *Henszlmann Imre* után ... 346

Nagy-Lajos pénzei. 1. Arany forint. Előlapján Szent-László álló alakja, jobbfelől pénzverési jegy gyanánt szerecsen fő, körirata: SAN*(c)*TVS • LADISLAVS • REX †; a hátsó lapon a magyar-Anjou czimer, LUDOVICI • D*(ei)* • G*(ratia)* • R*(egis)* • VNGARIE körirattal. 2. Ezüst denár. Előlapján Szent-László alakja és B pénzverési jegy, körirata: † S*(anctus)* • LADISLAVS • R*(ex)* • A hátsó lapon a magyar-Anjou-czimer, LODOVICI • R*(egis)* • VNGARIE • körirattal. 3. Ezüst garas. Előlapján Szent-László trónon ülő alakja, P pénzverési jegygyel; körirata: SAN*(c)*TUS • LADISLAVS • R*(ex)* • ; a hátsó lapon a magyar-Anjou czimer † LODOVICI • DEI • GRACIA • R*(ex)* • VNGARIE • körirattal. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 347

Nagy-Lajos czímere. Zománczos ezüst ötvösmű az aacheni magyar kápolna kincstárában. Sárkányok és griffmadarak által tartott négyes karéju keretben tornyokat ábrázoló diszitések között osztott pajzs, a magyar csíkokkal és az Anjou-liliomokkal. A keret fölött épület-homlokzat három toronynyal; a középsőnek fülkéjében Szent-László, a jobboldali toronyfülkében Szent-Imre, a baloldaliban Szent-István alakjai láthatók. A tornyok közti teret egy-egy sisak tölti ki; a jobboldalinak oromdiszét három strucztoll között a patkót rágó strucz, a baloldaliét koronás kétszarvu férfifej képezi. A keret felirata: *ich beger maria lere wolde ich mer. Krieger Béla* rajza után ... 349

Demeter bibornok, esztergomi érsek. XVI. századi olajfesmény az esztergomi vármegyeház nagytermében. Fénykép után ... 353

Hedvig lengyel királynő. A krakói székesegyházban őrzött kép után ... 355

Castelnuovo. *Jackson T. G.* rajza után ... 357

Mária királynő. Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából ... 362

Erzsébet oklevelének kezdő sorai. Olvasásuk: *Nos Elizabeth d(e)i gr(ati)a regina Hunga)r(ie), Polonie, Dalmacie etc. memor(ie) c(om)mendamus per p(resen)tes, q(uod) Pe(t)r(u)s Forgach dict(us) d(e) | Kozman cora(m) nob(is) p(er)sonal(ite)r co(n)stitutus c(on)fessus extitit in hu(n)cmodu(m), q(uod) quia Joh(an)n(e)s filius And(ree) d(e) d(i)cta Kozman frat(er) suus | pat(ru)elis causas eor(um) ipsos c(om)mu(ni)t(er) tangentes p(ro)sequi vellet et intende(re)t, id(e)o ip(s)e univ(ersa) l(itte)ralia instrumenta apud* ... Az 1383 június 18-ikán kelt oklevél eredetije a gróf Forgách-család levéltárában, a Magyar Nemz. Múzeumban ... 363

Mária titkos pecsétje. Hasitott pajzs jobb mezejében a magyar csíkok, a bal mezőbeni az Anjou-liliomok. Körirata: S*(igillum)* • SECRETV*(m)* • MARIE • REGI*(n)*E • HVNGA*R(ie)* • ET • C*(roatie.)* Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Kozeluch József* ... 365

Mária arany és ezüst pénzei. 1. Arany pénz. Előlapján a magyar-Anjou czimer, † MARIE • DEI • G*(ratia)* • R*(egine)* • VNGARIE • körirattal; a hátsó lapon Szent-László álló alakja, jobbról és balról liliommal; a körirat: S*(anctus)* LADISLAVS RE*(x)*. 2. Arany forint, az előbbihez hasonló. Szent-László mellől a liliomok hiányzanak, helyettük jobboldalt S pénzverési jegy látható. A körirat az előlapon: MARIE • DEI • G*(ratia)* • R*(egine)* • VNGARIE • ; a hátsó lapon: † SAN*(c)*T*(u)*S • LADISLAVS • R*(ex)* • 3. Ezüst denár. Előlapján liliomos nyilt korona, alatta H pénzverési jegy; körirata: † MARIE • D*(ei gratia)* • R*(egine)* • VNGARIE • ; a hátsó lapon kettős kereszt, † MONETA • MARIE • R*(egine)* • V*(ngarie)* • körirattal.

Lap

4. Ezüst denár. Előlapján kettős kereszt, † MONETA • MARIE • körirattal; a hátsó lapon koronás M betű és K pénzverési jegy; körirata: † REGINE • VNGARIE. 5. Ezüst denár, az előbbihez hasonló, pénzverési jegy az M betűtől jobbra és balra egy-egy liliom. Körirata az előlapon: † MONETA • MARIE • , a hátsó lapon: REGINE • VNGARIE • 6. Ezüst dénár, a 3. számuhoz hasonló, O—M pénzverési jegygyel. Körirata az előlapon: † MONETA • MARI*(e)* • R*(egine)* • , a hátsó lapon: DEI • G*(ratia)* • R*(egine)* • VNGARIE • 7. Ezüst denár, a 4. számhoz hasonló, K pénzverési jegygyel. Körirata az előlapon: MARIE • R*(egine)* VNGARIE •, a hátsó lapon: † MONETA • MARIE • A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól 366

Kis-Károly király. *Summonte* XVIII. századi rézmetszete után 369

Kis-Károly nápolyi királyi pecsétje. Előlapján a király trónon ülő alakja; a trón mellett jobbra az Anjou családi czimer tornagallérral, balra az Anjouk és Jeruzsálem egyesitett czimere, a czimerek alatt egy-egy álló oroszlán látható. Körirata: CAROLVS • TERTIVS • DEI • GRA*(tia)* • [REX • SICI]LIE • DVCATVS • APVLIE • PROVINCIE • ET • FORCALGRII • AC • PEDIMONTIS • COMES • A hátsó lapon a király lóháton, pánczélban, jobbjában kardot, baljában pajzsot tartva, melyen az Anjou-ház és Jeruzsálem egyesitett czimerei láthatók. A király fejét koronás sisak disziti, oromzatán a patkót rágó struczmadárral. A ló takarója és a pecsét mezeje liliomokkal vannak behintve, a mezőben a jeruzsálemi czimer négyszer ismétlődik. Körirata: † DILIGITE IVSTITIAM VOS QVI IVDICATIS TERRAM IN VIT . . . A zágrábi horvát orsz. levéltár eredeti példányáról ... ... 370—371

Kis Károly oklevelének kezdősorai. Olvasásuk: *Karolus dei gratia Ungarie, Jer(oso)l(y)m(e) et Sicilie necnon Dalmatie, Crouacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerie, Comanie Bulgarieque rex, Provincie et For | calg(e)rii ac Pedimontis comes, universis p(rese)ntes litt(er)as inspecturis, tam p(rese)ntibus qu(am) futuris. Gratis et m(er)itis ad collationes beneficas ex debito naturalitatis astringim(ur), sed | illis propensius rependium n(ost)re munifice liberalitatis persolvimus, qui gratum nobis exhibueru(n)t obsequium, prebendo aliis laudabilis imitationis exemplum. San(e) | attendentes sincere ac constantis devotionis et fidei merita, quibus vir magnificus Stephanus Vegle et Modruxii comes, affinis et fidelis noster dilectus erga maiestatem* | . . . Az 1386 január 22-én kelt oklevél eredetije a horvát orsz. levéltárban 374

Hedvig királyné billikoma. A drezdai kir. kincstárban. Fénykép után 378

Kezdősorok a Forgách Balázs részére adott oklevélből. Olvasásuk: *Nos Maria dei gratia regina Hungarie, Dalmatie, Croa . . . | carissimo felicis recordat(i)onis debitum nature exsolvente . . . | linum ipsius olim genitoris n(ost)ri in regem regni n(ost)ri Hungarie . . . | et iniunxissent ac sceptro regiminis ipsius regni n(ost)ri insignu(m) . . . | pacis tranquillitate tenentibus et ipsum gubernantibus; ecce qui . . . | lum infidelium verbis allectus et sermone mollitus tanq(uam) prodit(i)o . . . | monit(i)onem ip(s)orum rebellium n(ost)rorum infidelium fecit coronari, nosq(ue) . . .* | Az 1386 február 29-én kelt oklevél eredetije a gróf Forgách család levéltárában, a Magyar Nemz. Múzeumban 380

Zsigmond őrgróf nagy pecsétje. Zsigmond vágtató lovon ül, pánczélban, fejét zárt sisak fedi oromdíszként sasszárnynyal, jobbjában kardot tart, a baljában tartott pajzs négyelt mezejében a cseh oroszlán és a Luxemburg (brandenburgi) sas ismétlődik. A lovat földig érő takaró fedi. A körirat:

Lap

S(igillum) • SIGISMUNDI DE BOHEMIA D(e)I GRA(tia) MARCHIONIS BRANDENBURGEN(sis). A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának gipszlenyomatáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 382

Zárókő a pozsonyi városházán. Sisak, oromdiszében két strucztoll között a patkót rágó struczczal. Rajzolta *Cserna Károly* ... 384

Szent-István és Nagy-Károly koronái, a magyar királyi és római császári koronázási jelvényekkel. Rajzolta *Cserna Károly* ... 387

A Luxemburg-ház czimere. Venczel király bibliájának, mely a bécsi udvari könyvtárban őriztetik, miniatureje után. Rajzolta *Cserna Károly* ... 389

Mária körmöczbányai házának belseje. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* 393

Zsigmond őrgrófi pecsétje. A négyelt karám által határolt pecsétmezőben jobbra dőlt négyelt pajzs, a 1. és 4. mezejében a cseh oroszlánnal, a 2. és 3. mezőben a Luxemburg (brandenburgi) sassal. A pajzsot sisak födi, sasszárnyas oromdiszszel. Körirata olvashatatlan. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának gipszlenyomatáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 395

A Castel dell'Ovo Nápolyban. Rajzolta *Székely Árpád* ... 398

Novigrád. Rajzolta *Székely Árpád* ... 399

A Frangepánok várkastélya Zenggben. Rajzolta *Székely Árpád* ... 402

Mária királynő. A runkelsteini vár 1390-ben készült falfestményén. A *G. Grote* által kiadott szines hasonmás után. A kép fejedelmi hölgyek labdajátékát ábrázolja. A falfestmény kora és a magyar-Anjou czimer alkalmazása az egyik nő felett adják az alapot arra, hogy e fején koronát viselő nőben Mária magyar királynőt gyanitsuk ... 404

A székesegyház Trauban. Rajzolta *Székely Árpád* ... 407

Mária háza Körmöczbányán, a zólyomi kapunál. Természet után rajzolta *Dörre Tivadar* ... 409

Vrána romjai. Rajzolta *Székely Árpád* ... 412

Csáktornyai Laczkfi István pecsétje. A pecsétmezőben jobbra forduló sárkány, melle alatt kereszttel. Körirata: † S(igillum) • STEPHANI • REG(ni) • HVNGARIE • PALATINI • A Magyar Nemz. Múzeum eredeti példányáról rajzolta *Malachovsky Nándor* ... 414

Zsigmond kis pecsétje. Négyelt pajzs 1. és 4. mezejében a magyar csíkok, a 2. és 3. mezőben a luxemburgi sas váltakoznak. Körirata: S(igillum) • SIGISMONDI • REGIS HVNGARIE ET CETER(a). Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 416

Zsigmond első nagy pecsétje. Előlapján a király ülő alakja, oszlopos menyezetes trónon, a királyi jelvényekkel. A trón jobb oldalán a magyar csíkokból és a luxemburgi sasból, a bal oldalon a magyar csíkokból és a cseh oroszlánból összetett czimerek, pajzsaik felett nyugvó sassal. A körirat: † SIGISMVNDVS • DEI • GRACIA • HVNGARIE • DALMACIE • CROACIE • RAME • SERVIE • GALICIE • LODOMERIE • COMANIE • BVLGARIEQVE • REX • MARCHIO • BR (belül folytatva:) ANDEMBVRGENSIS • SACRI • ROMANI • IMPERII • ARCHICAMERARIVS • ATQVE • BOEMIE • ET • LVCENBVRGENSIS • HERES. A hátsó lapon hatlevelü karámban, melynek iveit sárkányalakok töltik ki, háromszögü pajzsban hármas halmon a kettős kereszt. Körirata: † S(igillum) • SECVNDVM • SIGISMVNDI • DEI • GRACIA • REGIS • HVNGARIE • ET • ALIORVM • REGNORVM • IN • ALIO • PARII • SIGILLI • EXPRESSORVM. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikai lenyomatáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 421

Lap

Mária királynő sirjában talált korona. A bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Az eredetiről rajzolta *Fahrnbauer J. G.* 424

Hedvig királynő. Az ambrasi arczképgyüjtemény aquarellje a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Fénykép után 425

Venczel király birói pecsétje. A király koronás alakja, jobbjában karddal, baljában országalmával, a római sast és a cseh oroszlánt viselő czimerpajzsok között. Körirata: † S*(igillum)* • PACIS • PER • D*(omi)*N*(u)*M • WENTZESLAV*(m)* • ROMANORV*(m)* • ET • BOEMIE • REGE*(m)* • ORDINATE 428

A nikápolyi csata térképe. *Kupelwieser* összeállitása nyomán 431

A nikápolyi csatatér. Rajzolta *Székely Árpád.* 433

Knin vára. Természet után rajzolta *Spányi Béla* 435

Zsigmond második kettős pecsétje. A király menyezetes trónon ülő alakja, melyet hat arányosan elhelyezett pajzsban Magyarország, Csehország, Dalmáczia, Brandenburg és Luxemburg czimerei köritnek. Körirata: † SIGISMVNDVS • DEI • GRATIA • HVNGARIE • DALMATIE • CR[OACIE] R[AME • SERVIE • GA]LICIE • LODOMERIE • CUMANIE • BVLGARIEQVE • REX • AC MARCHIO • (belül folytatva:) BRANDEMBVRGENSIS • SACRI • ROMANI • IMPERII • ARCHICAMERARIVS • BOHEMIE • ET • LVICEMBVRGENSIS • HERES * A hátsó lapon hatos karámban, háromszögü pajzsban, hármas halmon a kettős kereszt; a karám iveiben elhelyezett hat kisebb pajzsban az előlapon látható czimerek ismétlődnek. Körirata: † S*(igillum)* • SECVNDVM • SIGISMVNDI • DEI • GRATIA • REGIS • HVNGARIE • ET ALIORVM • REGNORVM • IN • ALIO • PARII • SIGILLI • EXPRESSORVM. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában levő galvanoplasztikus lenyomatról rajzolta *Mühlbeck Károly* 439

Cillei Hermann gróf nagyobb pecsétje. Jobbra dőlt pajzsban három (2. 1.) csillag, a pajzs bal szögletére strucztollas forgóval diszitett sisak támaszkodik. Körirata: † S*(igillum)* † † HERMA*(n)*NI † † COMITIS † CILIE † † A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában levő galvanoplasztikus lenyomatról rajzolta *Malachovsky Nándor* 441

Venczel király nagy pecsétje. A király trónon ülő alakja a királyi jelvényekkel; a tróntól jobbra a római birodalmi sast, balra a cseh oroszlánt viselő czimerpajzsok. Körirata: † WENZESL*(aus)* • DEI • GRACIA • ROMANORVM • REX • SEMPER • AVGVSTVS • ET • BOEMIE • R[EX] • A bécsi állami levéltár eredeti példányáról 444

Stibor vajda pecsétje. Négyelt karajjal határolt pecsétmezőben négyelt pajzs 1. és 4. mezejében két holdsarló közül kiemelkedő tüzokádó sárkányfej, a 2. és 3. mezőben telő és fogyó holdsarló között lebegő kereszt. A pajzsra támasztott sisak oromdiszében a sárkányfej ismétlődik. Körirata: S*(igillum)* • STIBOR • VAY*(vode)* • IN • P*(ar)*TI*(bu)*S • T*(ra)*NSILVAN*(is)* • COM*(es)* • IN • SOLNAK • ET • DO*(minus)* • IN • FLVVI*(o)* • WAG. A gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárának eredeti példányáról rajzolta *Dörre Tivadar* 449

Siklós vára. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 450

Garai Miklós nádor pecsétje. Hatos karajjal határolt pecsétmezőben, háromszögü pajzsban, négyszer kanyarodó, országalmát harapó kigyó. Körirata: S*(igillum)* • NICOLAI • PALATI*(ni)* • IVDICIS • COMAN*(orum)* • FILII • Q*(uon)*D*(am)* NICOLAI. • Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Mühlbeck Károly* 453

Lap

IX. Bonifácz pápa ólompecsétje. A pecsét előlapja, három sorban elhelyezett BONIFATIVS : P*(a)*P*(a)* : VIIII. körirattal. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 458

László nápolyi király. Summonte rézmetszete után ... 459

Johanna, Vimos herczeg neje. A bécsi udv. könyvtár egykoru miniatureje után 462

Cillei Hermann kis pecsétje. Strucztollas forgóval diszitett sisak, két csillag között. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának galvanoplasztikus lenyomatáról rajzolta *Malachovsky Nándor* ... 465

A Räuberthurm Znaimban. Rajzolta *Székely Árpád* ... 468

Vilmos osztrák herczeg. Az ambrasi arczképgyűjtemény aquarellje a bécsi udvari műtörténeti múzeumban. Fénykép után ... 470

Borbála királyné pecsétje. Négyelt pajzs 1. és 4. mezejében magyar csíkok; a 2. és 3. mezőben három (2. 1.) csillag, a Cillei-ház czimere. Körirata: † S*(igillum)* • BARBARE • DEI • GRACIA • REGINA • *(igy)* HVNGARIE. Az országos levéltár eredeti példányáról rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 471

Hervoja pénze. Háromszögű pajzsban két pólyával osztott czimerfő alatt kardot tartó pánczélos kar és ettől balra ágaskodó, kétfarkú oroszlán. Körirata: MONETA † CHERVOI † DVCIS † SPALETII. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 474

A spalatoi székesegyház. Fénykép után ... 475

Hervoja czimere. Miniature Hervoja glagol misekönyvében, a konstantinápolyi Eski Serail könyvtárában. Jobbra dőlt tárcsapajzs ezüst mezejében, két vörös pólyával osztott pajzsfő alatt vörös mezű, vassal pánczélozott kar balfelé vágó kardot tart, mellette kétfarkú vörös oroszlán látható. A pajzs balszegletére támasztott sisak oromdiszében a kardot tartó kar ismétlődik, olykép, hogy vörös meze balfelé meghosszabitva sisakfoszlánynyá alakul át. A korona helyét a sisakon vörös-fehér turbánszerű tekercs foglalja el; a sisakhoz két lánczszemmel mondatszalag van kapcsolva, ARMA • D*(omi)*NI • CHERUOE • DUCI*(s)* • SPAL*(at)*EN*(sis)* felirattal ... 477

A boszniai hadjárat. Turóczi krónikájának augsburgi kiadásából ... 479

A sárkányrend jelvénye. Grünenberg Konrád 1483-iki czimerkönyvéből. A jobbra néző, farkát nyaka körül csavaró zöldes-aranyszinü sárkány hátán arany és zöld szárnyak felett vörös keresztet visel. Felette arany lángoktól körülvett kereszt, a rend főurainak jelvénye, szárain O Q*(uam)* MISERICORS EST DEUS | IUSTUS ET PACIENS felirattal ... 480

A dobori vár romjai. Természet után rajzolta *Spányi Béla* ... 481

A sárkányrend jelvénye. Balra fordult, farkával nyaka körül tekeredő sárkány szárnyain vörös kereszttel. XV. századi aranyhimzés a müncheni bajor nemzeti múzeumban ... 484

Codex-diszités a XV. század elejéről. A pozsonyi káptalan misekönyvéből, mely a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában őriztetik. Rajzolta *Passuth Ödön* 487

Kezdőbetű ugyanonnan. Rajzolta *Passuth Ödön* ... 487

XXII. János pápa pénze. Előlapján a trónszéken ülő pápa, jobbját áldásra emeli, baljában keresztet tart. Körirata: IOVANNES • P(a)P(a) • XXIII. A hátsó lapon a keresztbetett kulcsok, felettük meztelen láb, a Cossa család jelvénye. † * SANCTVS * † * PETRVS * † körirattal ... 490

Frankfurt látképe a Szent-Bertalan templommal. Fénykép után ... 493

Venczel római király. Miniature Venczel király bibliájában, a bécsi udvari könyvtárban. A királyt padon ülve ábrázolja, W*(enceslaus)* R*(ex)* betükkel behintett öltönyben, koronával és királyi jelvényekkel. A keretben REX ROMANOR*(um)* I*(n)*VICTISSIM*(us)* felirat ... 495

Lap

Zsigmond római királyi pecsétje. A pecsét mezejét a birodalmi sas alakja tölti ki. Körirata, mondatszalagon, melynek két vége közt angyalfő látható: SIGISMVNDVS • DEI • GRA*(tia)* ROMANOR*(um)* • REX SEMP*(er)* * AVGVSTVS † AC * HVNGARIE * ETC*(etera)* * REX • A Magyar Nemz. Múzeum levéltárának bronzlenyomatáról rajzolta *Mühlbeck Károly* 496

Litvánia. Schedel világkrónikájából 499

Vitold litván nagyfejedelem pecsétje. Vitold trónon ülő alakja, fejedelmi koronával és jobbjában kormánypálczával; baljában pajzsot emel, melyen Litvánia czimere, Szent-György lovas alakja látható. Körülötte három más czimerpajzs: jobbról a felsőben kereszt, Volhinia czimere, az alsóban medve, Kiev czimere, balfelől a litván czimer alatt levő pajzsban fegyveres férfi alakja látható. Körirata: † SIGILLVM * ALLEXANDRI * ALIAS * WITOWDI * M[A]GNI DVCIS LITHWANIE ... AVIE ET CETERA 501

Velencze a XV. században. Részlet Jacopo de Barbari 1500 körül készült fametszetéről 505

Ozorai Pipó pecsétje. Négyes karajban jobbra dőlt pajzs, három haránt-pólyával; a pajzs balszegletére sisak támaszkodik, oromdiszében hajfonatos női fejjel. Kétfelől P*(ipo)* S*(colari)* betük. A gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárának eredeti példányáról rajzolta *Dörre Tivadar* 507

Olasz harczosok a XV. században. Részlet Luca Signorellinek a montolivetoi kolostorban látható falfestményéről. *Eugéne Müntz* után 509

A szepes-váraljai székesegyház. Fénykép után 511

Zsigmond német birodalmi ezüst-garasa. Előlapján a király félalakja, koronával, jobbjában karddal, baljában országalmával. Körirata: SIGISMVNDVS * ROMANORV*(m)* * REX. A görög kereszttel négyfelé osztott hátsó lap két körben elhelyezett felirata belül: MONETA * TREMON*(ensis)*, kivül: P*(e)*N*(e)*DICT*(us)* Q*(ui)* VENIT I*(n)* NO*(m)*I*(n)*E • D*(omi)*NI 517

A római királyi korona. A bécsi udvari kincstárban 518

Konstancz középkori képe. Schedel világkrónikájából 519

Zsigmond király a konstanczi zsinaton. Miniature Reichenthal Ulrik krónikájának aulendorfi kéziratában. A kép azt a jelenetet ábrázolja, midőn Zsigmond király a XXIII. János pápától neki ajándékozott arany rózsával ünnepi körmenetben végig vonul a városon. A király a választófejedelmek között lovagol; a háttérben a papokból álló kiséret látható. Fénykép után 521

Zsigmond Párisban. Egykoru miniature a párizsi nemzeti könyvtárban. Zsigmond trónon ül, hermelines palástban, fején a római királyi koronával; baljában kormánypálczát, jobbjában irattekercset tart. Előtte János burgundi herczeg féltérdre ereszkedő alakja. Az oszlop-csarnokot ábrázoló háttérben udvari emberek 523

Csapy András czímere a sárkányrend jelvényével. Jobbra dőlt pajzs kék mezejében ágaskodó arany oroszlán, mely az arczát és két szemét keresztül szuró nyilat jobb lábával nyelénél fogva a sebből kihuzni igyekszik. A pajzs fölé helyezett, kék és sárga foszlányokkal ellátott csősisakon oromdiszül a czimeralak ismétlődik. A pajzsot a sárkányrend jelvénye, farkát nyaka köré csavaró, hátán veres keresztet viselő arany sárkány diszíti. A czímer aranynyal szegélyezett kárpitnak szintén aranynyal megvont négyes karámu belső keretébe van illesztve; a kárpit szine a karámon belül rózsaszin, vörös lombozattal díszítve, a külső mezőkben váltakozva kék és zöld, aranyos virágdiszszel. Az 1414 márczius 19-én Konstanczban kelt czímerlevél eredetije a báró Vécsey-család sárközi levéltárában. Rajzolta *Malachovsky Nándor* 524

Lap

V. Márton pápa pénze. Előlapján a trónszéken ülő pápa, jobbját áldásra emeli, baljában keresztet tart. Körirata: MARTINVS • P(a)P(a) V. A hátsó lapon a keresztbe tett kulcsok felett koronás oszlop, (columna,) a Colonna család beszélő czimere látható. Körirata: † SAN(c)TVS PETRVS • S(anctus) • PAVLVS • ... 526

Doboj vára. Természet után rajzolta *Spányi Béla* ... 529

Középkori bosnyák kard. *Asbóth János* által közölt kép után ... 530

Borbála királyné czimere. Nyilt korona alatt két egymás mellé helyezett czimerpajzs; a jobboldalinak sárga mezejében a fekete birodalmi sas, a baloldali négyelt pajzs 1. és 4. mezejében három (2. 1.) csillag, a 2. és 3. vörös mezőben két fejér pólya látható. Reichenthal Ulrik krónikájának augsburgi 1483-iki kiadásából ... 532

A trau i székesegyház főbejárata. Fénykép után ... 535

Husz János utja a vesztőhelyre. Miniature Reichenthal Ulrik krónikájának aulendorfi kéziratában. Fénykép után ... 538

A husziták pusztitásai. Fametszet a Boner-féle Wahrhafftige Chronick 1545-iki baseli kiadásából ... 540

A cseh királyi korona. (IV. Károly koronája.) A prágai székesegyházban ... 541

Ziska János. XVII. századi fametszet után, mely Ziskának az ambrasi fegyvergyűjteménynyel a bécsi udvari múzeumba került fegyverzetét mutatja be 543

A cseh oroszlán harcza a vademberrel. Miniature Venczel király bibliájában, a bécsi udvari könyvtárban ... 545

Francesco Foscari. *Gentile Bellini* képe Velenczében, a Museo Correrben. Fénykép után ... 547

A milanoi Visconti-kastély. XV. századi fametszetről, *Aloiss Heiss* után ... 549

Zsigmond és V. Márton pápa. Részlet a majorcai collegium egykorú festményéről, mely eredeti helyéről egy barcelonai magángyüjteménybe került. A Cardera által kiadott szinnyomatról *James Robinson Planché* után ... 551

Filippo Maria Visconti. Egykorú márvány-relief a Vallardi-féle gyüjteményben. *A. Heiss* után ... 552

Siena. *Eugène Müntz* után ... 554

Zsigmond római császár. Német birodalmi birói pecsétjéről rajzolta *Székely Árpád*. 555

A római császári korona. A bécsi udvari kincstárban ... 556

Magyar, török és huszita fegyverek a XV. századból. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárában levő eredeti fegyverek után rajzolta *Mühlbeck Károly* ... 559

Sárkányon lovagló fegyveres vitéz. VII. Kelemen pápa supplicatioi V. kötetének kezdő betüje a római vatikáni levéltárban. Fénykép után ... 559

Mánuel görög császár. Egykorú miniature a Louvre gyüjteményében. Fénykép után. 561

Brassó. Természet után rajzolta *Cserna Károly* ... 563

Rosnyó fellegvára. Természet után rajzolta *Cserna Károly* ... 565

A galambóczi ütközet szinhelye. Rajzolta *Székely Árpád* ... 568

Redwitz Miklós szörényi bán ezüst pénze. Előlapján koronás pajzsban Johannita-kereszt, a német lovagrend czimere; a hátsó lapon álló alak, mely hihetőleg Redwitzet ábrázolja, jobbjában buzogánynyal. A pénzverési jegyek megfejthetetlenek. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról ... 569

Huszita nemes fegyverzete. A czarskoje-zeloi múzeumban ... 571

Szent-Anna temploma Vilnában. Fénykép után ... 575

Basel középkori képe. Schedel világkrónikájából ... 577

Pozsony XV. századi térképe. A Reider-féle bambergi térképgyüjteményben. *Rényi József* másolata után ... 579

Lap

Zsigmond császár. Túróczi krónikájának brünni kiadásából 581

Részlet Nagy-Szeben régi bástyájából. Régi festmény után rajzolta *Székely Árpád* 583

Zsigmond császár a kölni dóm Szent-Ágnes-kápolnájának oltárképén. Festette 1444 körül a konstanczi születésü Lochner István. A három tábláju oltárkép középső táblája a napkeleti királyok hódolatát, az oldalszárnyak Szent-Orsolyát és Szent-Gereont ábrázolják. A boldogságos szűztől jobbra térdelő Zsigmond a királyok elsejét személyesiti. Úgy ő, mint kisérete koruk lovagi viseletében vannak ábrázolva. *Massau Ferencz* rézmetszete után ... 585

Zsigmond kardja. A drezdai királyi múzeumban. A sodrony-zománczos hüvelylyel ellátott, egyenes, vége felé keskenyedő kardot Zsigmond ajándékozta Frigyes meisseni őrgrófnak, midőn őt 1425 augusztus 1-én Budán a választófejedelmek sorába iktatta. A kard markolatának hegyi kristályból készült gombját egyik oldalon a birodalmi sast viselő czimer disziti, a másik oldalon ennek megfelelőleg négyelt czimer pajzs látható, a magyar csíkokkal és a cseh oroszlánnal. Fénykép után rajzolta *Passuth Ödön* 587

Zsigmond római császári diszben. A császár kétfejü sasok között emelkedő magas trónon ül, országainak czimerei által környezve; jobbról fent a kétfejü sasos császári czimer, alatta a cseh oroszlán, balról fent a kettős kereszt, alatta a magyar csíkok, a trón talapzatán a Luxemburgok családi czimere: kilenczszer osztott pajzsban jobbra forduló koronás arany oroszlán láthatók. A német birodalmi nagy pecsétről rajzolta *Székely Árpád.* 590

Zsigmond arany és ezüstpénzei. 1. Arany forint. Előlapján Szent-László álló alakja M—A pénzverési jegygyel és S • LADISLAVS • REX körirattal. A hátsó lapon négyelt pajzs 1. és 4. mezejében a magyar csíkok, a 3. és 4. mezőben a luxemburgi (brandenburgi) sas. Körirata: † SIGISMVNDI • D*(ei)* • G*(ratia)* • R*(egis)* • VNGAR*(ie.)* • 2. Arany forint. Előlapján rózsákkal és pontokkal diszitett keretben a kettős kereszt; a hátsó lapon háromszögű pajzsban a magyar csíkok, SIGISMVNDI RE*(gis)* ROMANORV*(m)* körirattal. 3. Ezüst denár. Előlapján a kettős kereszt, K—B pénzverési jegygyel és MON*(eta)* • SIGISMVNDI körirattal; a hátsólapon a magyar csíkok s felirat folytatása: † REGIS VNGARIE ET • C*(etera)* • 4. Ezüst denár. Az előbbitől csak a C—I pénzverési jegyben különbözik. 5. Ezüst quarting. Előlapján négyelt pajzsban a magyar csíkok és a cseh oroszlán; V—R pénzverési jegygyel; a hátsó lapon kereszt, szárai között négy koronával. 6. Ezüst denár. Előlapján kettős kereszt, N pénzverési jegygyel és MON*(eta)* SIGISMVNDI körirattal; a hátsó lapon négyelt pajzsban magyar csíkok és a luxemburgi sas, a pajzs felett M betű és a felirat folytatása: † REGIS VNGARIE ETC*(etera)*. 7. Ezüst denár. Az előbbitől csak a pénzverési jegyek hiányában különbözik. 8. Ezüst quarting. Előlapján liliomos nyilt korona, a hátsó lapon kettős kereszt, C—V pénzverési jegyekkel. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányairól 593

Zsigmond császár. Túróczi krónikájának augsburgi kiadásából 595

Prágai egyetemi tanulók. Eredeti festmény a prágai egyetemen. *Eugène Müntz* után 597

Marchia Jakab. Régi metszet után 599

Részlet a kolosmonostori konvent templomából. Természet után rajzolta *Kimnach László* 601

Palailogos János görög császár érme. Vittore Pisano flórenczi művész munkája. Az érem előlapja, a császár mellképével és † IΩÁNNHC • BACIΛEVC • KAI • ĀVTOKPÁTΩP • P̄ΩMÁIΩN • Ō • ΠΑΛΑΙΟΛÓΓΟC • körirattal 604

Lap

Cillei Frigyes pecsétje. Két egymáshoz támaszkodó czimerpajzs; a jobboldaliban három csillag, a baloldaliban két pólya. Felettük koronás sisak, oromdiszében strucztoll-forgóból kiemelkedő, kardot tartó pánczélos karddal. Körirata: SIGILLVM * FRIDERICI * CILIE * SEGORIE * O*(rtemburgeque)* * COMITIS * *(e)*TC*(etera)*. A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában levő galvanoplasztikai lenyomatról rajzolta *Mühlbeck Károly* 607

Znaim. Rajzolta *Székely Árpád* 608

Zsigmond rendelete Borbála javai őrzéséről. Az 1437 november 26-án kelt oklevél eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában 609

Albert király. Az ambrasi arczképgyüjtemény aquarellje a bécsi udvari műtörténeti muzeumban 612

Albert arany és ezüst pénzei. 1. Ezüst denár. Előlapján négyelt pajzs 1. mezejében két pólya (kétségtelenül a magyar csíkok hibás ábrázolása), a 2. és 3. mezőben a cseh oroszlán, a 4. mezőben a római birodalmi sas. Körirata: † MONETA ALBERTI; a hátsó lapon a király mellképe fején koronával, N—S pénzverési jegyek és a felirat folytatása: † REGIS • VNGARIE • ETC*(etera.)* 2. Arany forint. Előlapján Szent-László alakja, K—R pénzverési jegygyel és S*(anctus)* LADISLAVS • REX köriratal; a hátsó lapon négyelt pajzs a magyar csíkokkal és a cseh oroszlánnal s a felirat folytatása: † ALBERTUS • D*(ei)* • G*(ralia)* • R*(ex)* • VNGARIE. A Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának eredeti példányairól 614

A tordai templom. Természet után rajzolta *Székely Árpád* 615

Erzsébet királyné pecsétje. Liliomos nyilt korona alatt álló oroszlán négy köralakban elhelyezett czimerpajzsot tart. A felső jobb pajzsban a magyar csíkok, a baloldalban a cseh oroszlán, az alsó két pajzsban jobbról a luxemburgi sas, balról az osztrák pólya láthatók; a királyi korona felett a nap, melynek sugarai az egész pecsét mezőt kitöltik. Körirata: † S*(igillum)* • ELISAB*(e)*T*(e)* • D*(e)*I • G*(ratia)* • REGINA *(igy)* HVNGARIE • DALMAC*(ie)* • CROAC*(ie)* E*(t)*C*(etera)* • HERES • BOEMIE • AVST*(ri)*E *(e)*T STIRIE • DVCISSA • AC • MARCHIO*(n)*ISSA • MORAVIE • *(e)*TC*(etera)*. A bécsi állami levéltár eredeti példányáról rajzolta *Fahrnbauer J. G.* 617

Albert király nagy pecsétje. Menyezetes, oszlopos trónon a király ülő alakja, római királyi diszben, fején zárt koronával, jobbjában kormánypálczával, baljában országalmával. Körülötte hét czimerpajzsban a római birodalom, Magyarország, Csehország, Dalmáczia, Felső-Ausztria, Stiria és legalul Alsó-Ausztria czimerei láthatók. Körirata: ALBERT*(us)* DEI GRA*(tia)* ROMANOR*(um)* REX : SEMP*(er)* AVG*(us)*T*(u)*S AC : HVNGARIE : BOEMIE : DALMACIE : CROAT[IE : RAME : SER]VIE : GALICIE : LODOMERIE : (belül folytatva:) COMANIE : BVLGARIE : Q*(ue)* : REX AVSTRIE : ET : LVCEMB*(ur)*GEN*(sis)* DVX. A Magyar Nemz. Múzeum régiségtárának eredeti példányáról rajzolta *Passuth Ödön* 619

Zsigmond király adománylevele Hunyad váráról, Serba fia Vojk, a Hunyadiak őse részére. Az 1409 október 18-án kelt oklevél eredetije az országos levéltárban 621

Neszmély. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 623

Albert király kutja Neszmélyen. Természet után rajzolta *Cserna Károly* 624

Zsigmond császár. Reichenthal Ulrik krónikája augsburgi 1483-iki kiadásának a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára birtokában levő szinezett példányából 627

Magyar viselet Zsigmond korában. Részlet az e korbeli magyar zarándokok által az aacheni székesegyháznak ajándékozott selyemre himzett képről. A kép

Lap

Szűz-Máriát ábrázolja zarándokoktól körülvéve. Az itt közölt részlet a szent szűztől jobbra és balra térdelő főrangu ifjut és nőt s ez utóbbinak egyik kisérőjét mutatja be. *Hefner-Alteneck* után 629

Magyar és török kard. Rajzolta *Cserna Károly* 630

A szövegben közölt oklevél-hasonmások olvasása.

I.

1302 márczius 1. Venczel király Csák Mátének adományozza Trencsént. (13. l.)

Ladizlaus dei gr(ati)a Vngarie, Dalmacie, Croacie, Rame, S(er)uie, Gallicie, Lodomir(ie), Cumanie Bulg(a)r(ie)q(ue) rex. Vniu(er)sis Chr(ist)i fidelibus tam p(re)sentib(us), quam fut(uri)s | tenorem p(re)sencium inspecturis salutem in d(omi)no sempit(er)nam. Int(er) est p(ri)ncipum orbis terre, se cunctis eor(um) fidelib(us) ostend(er)e graciosos, sed eis p(re)cipue manus | extend(er)e liberales, pro quib(us) sinc(er)a fides et grata seruicia in(ter)pellant. Sic enim satisfaciunt debito r(ati)onis. Sic fideles suos in constantia fidei corrobora(n)t (e)t | co(n)f(ir)mant, sic alios ad deuocione(m) suam inuitant et alliciunt p(er) exemplum. Hinc est, q(uod) cum nobilis vir dilectus (e)t fidelis no(ste)r Matheus palatin(us) | filius Petri quo(n)dam palatini de genere Chzak grata et accepta ac utilia obsequia k(a)r(issi)mo patri n(ost)ro d(omi)no Wenczezlao, Boem(ie) (e)t Polonie Regi hactenus | p(re)stitit (e)t nob(is) ad p(re)sens p(re)stat (e)t p(re)stabit fidelit(er) in futu(ru)m, nos in recompensatione(m) eiusdem fidelitatis (e)t obsequior(um) ac sp(eci)alit(er) p(ro) eo, q(uod) idem Math(eu)s palatin(us) | dum adhuc essemus in Boem(ia), p(ri)mus (e)t p(re)cipuus int(er) om(n)es regni Vng(a)rie nobiles suo co(n)silio (e)t auxilio nos p(ro)mouit (e)t sollicite procuravit, vt elig(er)emur | in regem Vng(ar)ie, nosq(ue) suis prouidis et fidelib(us) p(er)suasionib(us) ad dignitatem regij culminis inuitauit et in ip(su)m regnu(m) Vng(a)rie manu sue ac amicor(um) suor(um)| pote(n)tie int(ro)duxit, ubi postq(ua)m in Alba Regali, ip(s)o Math(e)o maxime procurante, sac(ro)sanctum (e)t inclitum suscepim(us) dyadema, infra eiusdem n(ost)re coronat(i)o(n)is | sollempnia, honorifice (e)t decen(ter) ante alios (e)t p(re) aliis sua nobis exhibuit obsequia et ostendit m(u)ltis se rer(um) suar(um) pro honore n(ost)ro exponens su(m)ptibus (e)t expe(n)sis. | Quib(us) obsequiosis eiusdem Math(e)i m(er)itis, tam co(m)mendabi(li)b(us), q(uam) acceptis, retribut(i)o(n)em dignam ac debitam impend(er)e cupientes, vniu(er)sa (e)t sing(u)la castra, muni(ti)o(n)es | et opida, he(re)ditates siue p(re)dia regalia aut reginalia, quoc(um)q(ue) modo p(er) ip(su)m Math(eu)m acquisita vel qualic(um)q(ue) nomi(n)e censeant(ur), que hucusque tenuit (e)t possedit, aut | quemodo possidet siue tenet, de n(os)tra libera voluntate eidem Math(e)o palatino (e)t suis h(er)edibus ac h(er)edum suor(um) successorib(us) damus, co(n)f(er)imus (e)t donam(us) | iure he(re)ditario p(er)petuo possidenda. Sp(eci)al(ite)r q(uo)q(ue) castrum et comitatu(m) in Trynchzino, cum om(n)ib(us) ciuitatib(us), opidis, h(er)editatib(us) atq(ue) villis, theloneis ac | vtilitatib(us) vniu(er)sis, siluis, pratis agris cultis (e)t incultis, aquis (e)t aquar(um) discursib(us) *(igy)* (e)t pisca(ti)o(n)ibus in eisdem ac p(er)tinenciis quib(us)c(um)q(ue), ad idem castru(m) et | comitatum spectantib(us), p(re)notato Math(e)o et suis he(re)dib(us) he(re)dumq(ue) successorib(us) co(n)tulimus, dedim(us) (et) donauim(us) etiam de n(ost)ra lib(er)a voluntate iure h(ere)ditario | in p(er)petuu(m) possidendum. Si quis v(er)o hiis n(ost)ris donat(i)o(n)ib(us), quas eidem sepedicto Math(e)o co(n)cessimus, fecim(us)(e)t co(n)tulimus de benignitate regia (e)t de gracia | speciali, vellet ausu te(m(er)ario contraire aut impedire eundem Math(eu)m vel h(er)edes suos aut suor(um) h(er)edum successores, nos volumus (e)t p(ro)mictimus ip(su)m Math(eum) | (e)t h(er)edes suos (e)t suor(um) h(er)edum successores tam a iudicio t(er)re, q(ua)m ab omnib(us) impedimentis exim(er)e (e)t impetic(i)o(n)ib(us) expedire ; si alique em(er)g(er)ent co(n)tra ip(s)os, | nullam sup(er) eosdem Matheum videlicet (e)t h(er)edes suos ac h(er)edum suor(um) successores p(er)mit-

tentes t(er)re iustitiam p(er)transire. In cuius testimonium et *(alatta pont, mi a kitőrlést jelenti)* | et robur p(er)petue f(ir)mitatis presens scriptum fieri iussimus n(ost)ri sigilli duplicis munimi(n)e roboratu(m). Datum p(er) manus disc(r)eti viri m(a)g(ist)ri Stephani detc(re)tor(um) doctoris, vicecancellarii aule n(ost)re, anno domini millesimo trecentesimo secundo, Kalendas Marcii, regni autem nostri anno secundo.

II.

1327 október 24. I. Károly király Dancsnak, Zólyom vármegye főispánjának, aranyos czímerjelvényt adományoz. (139 l.)

Karolus dei gra(tia) Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodome(r)ie, Cumanie, Bulgarieq(ue) rex, princeps Sallernitanus (e)t Honoris ac Montis S(anc)ti | Ang(e)li dominus dilecto sibi et fideli mag(ist)ro Donch comiti de Zoly(um) (salut)em et om(n)e bonu(m). Int(er) obsequenciu(m) virtutes pure fidei constancia obtinet principatu(m) tanto excellencio rib(us) p(re)miis co(n)fovenda a p(ri)ncipibus, quanto alta p(ri)ncipu(m) sublimitas i(n) durabilis potestatis co(m)p(ar)agine subdito(rum) pure fidei co(n)stancia sollidatur; (e)t sicut auri nitore cet(er)a metallo(rum) gen(er)a splendor(em) susscipiu(n)t, | sic virtutes sing(u)le fidei puritate claresscu(n)t. Hinc est q(uod) quia te dilectissime com(e)s in fidelitatis devoc(i)one pr(in)cipium habemus (e)t co(n)stante(m) i(n)venimus (e)t tue fidelitatis c(on)stanciam ad n(ost)ram exaltacio(n)em | (e)t honorem i(n) n(ost)ris s(er)viciis laudabilium semp(er) exhibic(i)one op(er)um monstrasti, qua p(ro) tua p(er)sona apud n(ost)ram excell(e)nciam iugit(er) p(er)orante, licet militaris honoris, quem tue p(ro)bitatis florida acquisivit | iuventus, tibi no(n) desit stre(n)nuitas, tam(en) ut ipsius tue militaris stre(n)nuitatis insignia iuxta tuum votum p(re)eminencioribus n(ost)ri favoris clarificemus auspiciis, p(re)senti tibi privilegio a(n)nuentes | i(n) p(er)petuu(m) duximus conced(e)ndum, q(uod) quocienscumq(ue) nos cum n(ost)ris hostibus p(er)sonale i(n)imus c(on)flictum, tu tue p(er)sone arma (e)t armo(rum) quelibet insignia detectiva atq(ue) cristam (e)t vexillum | habeas (e)t induas deaurata (e)t sive puro p(er) omnia accendas i(n) auro. (e)t si quemcu(n)q(ue) vel quoscumq(ue) milites similia tuis armis (e)t armo(rum) detectivis ferentes militaria insignia seu | arma aurea aut deaurata ntra n(ost)ri regim(in)is atque dic(i)onis reperieris, ip(s)i milite stibi cedant (e)t hui(us)mo(d)i sua arma et armo(rum) detectiva insignia deaurata militaria expona(n)t, tuq(ue) eadem | ab ip(s)is auf(er)endi sine cont(ra)dict(i)o(n)e aliqua plena(m) a nobis concessam habeas ubique potestatem. In cui(us) rei testimo(n)ium p(re)sentes tibi co(n)cessimus litt(er)as dupplicis novi (e)t autentici sigilli | n(ost)ri nurnimi(n)e roboratas. Datum p(er) manus discreti viri mag(ist)ri Andre p(re)positi eccl(es)ie Alben(sis) (e)t aule n(ost)re vicecancell(a)rii dilecti et fidelis n(ost)ri, anno d(omi)ni millesimo | trecentesimo septimo *(igy)*, decimo K(a)l(e)ndas Novem(bris), regni n(ost)ri anno similit(er) vicesimo septimo.

III.

1437 november 26. Zsigmond császár meghagyja Pozsony városának, hogy Borbála császárné ingóságait vegye őrizete alá. (609. l.)

R(elati)o Eme(r)ici de Ma(r)czaly mag(ist)ri cu(r)ie.

Sigismundus dei gra(tia) Ro(ma)no(rum) imp(er)ator semp(er)
aug(us)tus ac Hungsuar(ie), Bohemie, Dalmac(ie), Croac(ie) (e)tc(etera) rex.

Providi fideles nobis dilecti, fidelitati v(est)re firmissime p(re)cipien(do) mandamus, q(ua)t(en)us recept(is) p(rese)ntib(us) cur(r)us | se(re)nissime d(omi)ne regine conthoralis n(ost)re car(issi)me quos ip(s)a abhinc ad Hunga(r)iam nuper remisit, | quosq(ue) fidelis n(oste)r magnificus Georgius de Rozgon, comes Posonien(sis) ex n(ost)ro mandato ad

Posoni(um) | importavit, simul cum om(n)ib(us) rebus in eisdem ex(iste)ntib(us), usq(ue) ad n(ost)re maie(sta)t(is) illac i(n) p(ro)ximo dan(te) | d(omi)no fiend(um) adventu(m), iuxta c(om)missione(m) ip(s)ius comit(is) Georgii de Rozgon, sub tali cautela | custodire et p(ro) nobis retinere debeat(is), q(uod) familiares ip(s)ius d(omi)ne regine de p(re)fat(is) rebus nil | celare aut de Posonio exportare valeant, et secus sub pena amissionis om(nium) re(rum) et bono(rum) | v(est)ro(rum) face(re) p(re)sumatis. Datum Znoyme p(ar)tiu(m) Moravie, secundo die festi b(ea)te Katherine | v(ir)ginis (e)t martir(is), anno d(omi)ni M°CCCC°XXX VII°, regno(rum) n(ost)ro(rum) anno Hungar(ie) (e)tc(etera) LI°, Ro(ma)no(rum)° | XXVIII, Bohemie VIII, imperii vero quinto.

IV.

1409 október 18. Zsigmond adománylevele Hunyad váráról Serbán fia Vojk, a Hunyadiak őse részére. (621. l.)

P(ro)p(ria) (com)missio domi(ni) regis

Nos Sigismundus dei gra(tia) rex Hungar(ie), Dalmac(ie), Croac(ie) (e)tc(etera) marchioq(ue) Brand(enburgensis) (e)tc(etera) sac(ri) Romani im(pe)rii vica(r)ius g(e)n(er)alis (e)t regni Bohemie gub(er)nator. Memor(ie) (com)mendantes | teno(r)e p(rese)ntium significamus, quibus expedit univ(er)sis, q(uod) nos c(on)siderat(is) fidelitatib(us) (e)t fidelium s(er)vitior(um) p(re)claris me(r)it(is) Woyk filii Serbe aule n(ost)re milit(is) p(er) ip(su)m n(ost)re mai(esta)ti | locis (e)t t(em)p(or)ibus opo(r)tunis exhibitis (e)t impensis, volentes sibi pro hu(jus)mo(d)i fidelibus obsequiis regali occ(urre)re cum favore, ut d(e)inceps f(er)ventius i(n) n(ost)ris s(er)vitiis expedie(n)d(is) | a(n)imetur dulcedine regalis remun(er)ationis p(re)gustata, quanda(m) poss(essi)onem n(ost)ram regale(m) Hvnyadvar vo(ca)tam in comitatu Alben(si) p(ar)tiu(m) n(ost)rar(um) Transs(ilua)nar(um) h(ab)itam, si(mu)lcu(m) | eiu(s)dem uni(ver)s(is) utilitatibus ac q(ui)buslib(et) p(re)tiis (e)t fructuositatibus v(idelice)t t(er)ris arabilibus cul(tis) (e)t inc(u)lt(is), prat(is), fenilibus, silvis, nemoribus, aquis, piscinis aquar(um)q(ue) decursibus et g(e)n(er)alit(er) q(ui)buslibet ei(us)d(em) utilitatum integ(ri)tatibus s(u)b ip(s)ar(um) veris met(is) et antiquis limitibus q(u)ocumq(ue) no(min)is vo(ca)bulo vocitat(is) ex c(er)ta n(ost)ra sc(ient)ia p(re)lator(um)q(ue) | et baronu(m) n(ostro)rum (con)silio ac nove n(ost)re donat(i)onis tit(u)lo (e)t om(n)i eo ju(r)e, quo eade(m) ad n(ost)ram sp(e)ctant collatio(ne)m, memorato Wo(y)k militi et p(er) eum Magas (e)t Radol | ca(r)nalibus ac Radol pat(r)ueli fr(atr)ibus, n(ec)non Joh(an)ni filio suis ip(s)o-r(um)q(ue) h(er)edibus (e)t post(er)itatibus uni(ver)s(is) dedimus, donavimus et (con)tulimus, y(m)mo dam(us) donamus | et (con)f(er)imus p(er)petuo (et) irrevo(ca)bilit(er tenend(am) possidend(am) p(ar)it(er) (e)t h(abe)nd(am), salvo ju(r)e alieno, p(rese)ntium n(ost)rar(um) testimo(n)io l(itter)arum, quas du(m) nob(is) i(n) spe(cie) fu(er)int repo(r)tate, | i(n) formam n(ost)ri p(ri)vilegii redigi faciemus. Datu(m) i(n) Visegrad i(n) festo b(ea)ti Luce evangeliste, anno domini m(illesim)o quadring(entesi)mo nono.

SAJTÓHIBAK.

70. lap felülről 6. sor: *Borkű* helyett olvasd: *Borkő.*

84. lap 1. jegyzete következőkép javitandó ki: *Dubnici Krón. (Florianus, Fontes III, 120.) Bécsi Képes Krón. (Ugyanott, II. 239.) Math. Nuewenberg (Boehmer, Fontes IV. 137.) Michae Madii Hist. (Schwandtner. III. 653.) Udinei János (Florianus, Fontes III. 244.) Ransanus (U. o. IV. 225.) Müncheni Krón. (U. o. III. 249.) Chron. Aulae Regiae (ed. Loserth, 473.) Muratori, Antiquitates. III. Muglen (ap. Podhradszky: Chron. Budense, 244.) Dlugosz, Hist. Polon. (IX. 1004.) Bonfin, d. II. t. I. Fejér, CD. VIII./III. 420. 427. VIII./V. 492. Pray, Hist. regum Hung. II. 37. stb.*

194. lap alulról 17. sor: *nagy magyar csapattá (Magna Sociatas Hungarorum)* helyett olvasd: *nagy csapattá. (Grau Compagna).*

236. lap alulról 5. sor: a *fölvette* szó kimarad.

250. lap alulról 6. sor: *István* helyett olvasd: *Miklós.*

270. lap felülről 15. sor: *pápának* helyett olvasd: *pápa.*

272. lap alulról 13. sor: *VI. Orbán* helyett olvasd: *V. Orbán.*

277. lap felülről 17. sor: *Ulászló, László* szók zárjel közé veendők.

304. lap alulról 2. sor: *egy ujabb betörésük* helyett olvasd: *a következő eset.*

311. lap felülről 13. sor: *Can Frande* helyett olvasd: *Can Grande.*

322. lapon a második kikezdés végéhez teendő: *találkoztak azonban Himfi Benedek bánnal és Szepesi Jakab ispánnal, kik nekik azt tanácsolták: Ha Velencze teljesen tönkre menni nem akar, adja magát a magyar korona védelme alá, fizessen évi adót és tűzze ki a magyar zászlót. A szövetségesek nem fogják merni megtámadni a magyar korona fönhatósága alatt álló várost.*

329. lap felülről 9. sor: *Jantino* helyett olvasd: *Fantino.*

Ugyane lapon a fejezet sorszámában *III.* helyett *II.* olvasandó s ehez képest változnak az ötödik könyv további fejezeteinek sorszámai.

339. lap felülről 21. sor: *Frario* helyett olvasd: *Treviso.*

366. lap felülről 3. sor: *tehetetten* helyett olvasd: *telhetetlen.*

388. lap alulról 21. sor: *szerzett* helyett olvasd: *igért.*

497. lap alulrúl 1. sor: *Dodex* helyett olvasd: *Codex.*

543. lap 1. jegyzetében a lapszámok felcserélendők: *Bezold* (stb.) *I. 64. s köv., Caro* (stb.) *III. 511—513.*

I-K

42246